NOVUM JESU CHRISTI TESTAMENTUM

Vulgatæ Editionis,

SIXTI V. PONTIFICIS MAX.

Juſſu recognitum,

ET CLEMENTIS VIII.

Auctoritate editum,

NOTIS HISTORICIS ET CRITICIS
Illuſtratum.

Acceſſit Præfatio de Studio Sacrarum Scripturarum novi Teſtamenti: ſubnexæ ſunt Chronologia & Geographia Sacra.

VENETIIS, MDCCXL.

Ex Typographia Hertziana.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

PRÆFATIO

De Studio Sacrarum Scripturarum novi Teſtamenti.

I. DIvina Providentia Eccleſiam adminiſtrari, Deumque fidelium ſaluti conſulere, hoc unum ſufficeret argumentum, quod tantum apud homines, invitiſſimis etiam eorum cupiditatibus, Scripturæ ſacræ valeat auctoritas. Numquam tamen diffitebor quoſdam eſſe, qui ſacris litteris non ad ſalutem, ſed ad necem, ſed ad æternum utuntur exitium. Hujus vero id cauſæ eſt, quod nimium curioſi ad eas accedimus, appetimuſque aut eloquentiæ aut ſcientiæ famam: contra in iis ſola veritas, ſola quærenda eſt charitas. Nullo enim modo (1) tribuiſſet Deus tam excellentem illi Scripturæ per omnes jam terras auctoritatem, niſi & per ipſam ſibi credi, & per ipſam ſe quæri voluiſſet. Verum ita ſeſe ad mores hominum accommodavit, ut iis ſuam manifeſto gloriam reſerat, qui ipſum quærunt animo volenti, qui ipſum ſincero corde diligunt; iis vero qui parum de ipſo curant, abſconditus ſit, & obſcurus videatur. Utramque & claritatem illam & illam obſcuritatem ad æternam electorum ſalutem ſuamque majeſtatem retulit. Sat enim in Evangelio claritatis eſt ut edoceantur electi, ſat obſcuritatis ut deponant ſuperbiam, humilitatem induant. Nec exprobrent impii Scripturæ ſacræ obſcuritatem, ſat enim claritatis eſt in Evangelio ut de repudiata veritate judicentur. qui ergo volet edoceri, qui commoveri volet, legat humiliter, legat ſimpliciter, legat fideliter.

II. Nec tamen ſine diſquiſitione aliqua doctrinam Evangelicæ veritatis adipiſcimur; ſed modus eſt in eo labore adhibendus. Hujus initium faciendum eſt a recta fide, ardentique in Deum charitate, ne ſecretis, profundioribuſque Myſteriis deterriti, eo adducamur, ut etiam ea quæ ſunt in Evangelio apertiſſima vituperemus. Huic fidei noſtræ, quam noſtris mentibus Deus inſerit, aſſidua & repetita Scripturæ lectio adjicienda eſt. Poſtea nobis in hocce negotio adjumento eſſe poterit Caroli Sigonii liber de Republica Hebræorum, in quo de Judæorum ritibus ſacris & prophanis accurate diſſeruit. At ſufficiet ſi devoretur libellus elegantiſſimus quem vir pietate & doctrina celebris edidit de moribus Iſraelitarum (1), cujus miram eruditionem comitem habet brevis, & ſimplex eloquentia.

III. Sed ne temporum, ne regionum invertatur ordo, ſequetur rei chronologicæ & geographicæ ſtudium. Priorem, ne longior mora fiat, delibare ſat erit: quo in genere ſingularem navarunt operam Jacobus Uſſerius in ſacris Annalibus Veteris &

novi Teſtamenti, Lancelotius cujus Chronologia ſacra edita eſt ad calcem Bibliorum Antonii Vitre, Capellus in Hiſtoria Apoſtolica, & Pearſonius in Annalibus Paulinis. Sed omnium inſtar eſſe poterit Tillemontius (2) in primo præclariſſimi operis volumine, quod ſcripſit de Hiſtoria Eccleſiaſtica. Geographiam diligenter Adriconius, diligentius tractavit Nicolaus Sampſon: hujus diſquiſitiones geographicæ omnibus, ut puto probantur. Si vero tabulas geographicas, quod neceſſum eſt, adhiberi vellis, magnæ & patentes utiliores erunt. Illæ procul a ſtudio geographico removendæ ſunt, quæ eduntur minimo volumine; in iis enim confuſus eſt & perturbatus urbium & locorum ſitus. Elegantiores & accuratiores eas in ære incidi curavit Guillelmus Sampſon Nicolai filius. Nec parvi faciendi ſunt Lighfootii geographici conatus; multum equidem diſcrepat ab aliis, ſed ejus momenta explorare doctos non pigebit: doctus & ipſe fuit, reconditioriſque eruditionis. Geographiæ tandem & moribus Iſraelitarum addiſcendis per quam neceſſarii ſunt conſcripti libri de ſuſceptis peregrinationibus in Palæſtinam & in plagas orbis orientales.

IV. Priuſquam accedamus ad concordias Evangelicas, leviter ſaltem volvendæ ſunt breviores alicujus interpretis notæ, non Holdeni ſcholia paulo obſcuriora, non Tirini minus accuratum opus, ſed aut Vatabli aut Menochii commentarii. Quas nunc publici juris facimus notas non laudamus, ne nos intolerantius jactare, & in alios cæco nimium impetu incurrere videamur. Illas tamen undique ex probatiſſimis interpretibus collegimus, novas aut adjecimus, aut jam vulgatas novis confirmavimus argumentis. Nuſquam receſſimus a mente Concilii Tridentini, ne prudentiæ noſtræ innixi in rebus fidei & morum Scripturam Sacram, contra eum ſenſum quem tenuit & tenet Eccleſia, aut etiam contra unanimem conſenſum Patrum, ad petulantium hominum ſententiam contorqueremus. Concordiæ & Harmoniæ Evangelicæ multum ad intelligentiam novi Teſtamenti conferunt. Probatiſſima ea eſt quam typis elegantiſſimis edidit anno 1660. Carolus Saureux Bibliopola Pariſienſis: ſin minus Lamiſii (1) ex Oratoriana Congregatione Harmoniam Evangelicam, vel Pezeronii Ciſtercienſis ſeligas Hiſtoriam (2). Perutilis foret Joannis Clerici (3) Harmonia Evangelica græce & latine digeſta, niſi Socinianæ impietatis virus in paraphraſi ſua ubique propinaſſet.

V. Cui hæc omnia perſpecta erunt, is ipſe ſine moleſtia adibit ceteros Evangeliorum interpretes; ad quos tutiorem viam patefacient Analyticæ (4) Manduitii commentationes, diligenter & accurate pervolutandæ. Iis tamen non eſt immorandum, theologica enim ab aliis accipienda eſt eruditio, qua Scripturam Sacram ab improbis & calumniatoribus vindicemus. Ii præcipue omnibus ante oculos obſervantur, Janſenii Gandavenſis opus eximium in concordiam Evangelicam, Joannis Maldonati e Societate Jeſu Theologi commentarii in quatuor Evangelia. Hic omnium vulgo habetur interpretum eruditiſſimus: nullum in Theologia probatum græcum latinumve aucto-

rem

rem prætermisit, quin totum legerit, perlegeritque diligenter at notarit; hinc factum est, ut tanta eruditione, tanta rerum sacrarum scientia ejus libri referti sint. B. Pauli ceterasque Apostolorum epistolas magno omnium plausu interpretati sunt Benedictus Justinianus & Cornelius a Lapide, uterque e Societate Jesu; Guillelmus Estius & Libertus Fromondus, hic Lovaniensis, ille Duacensis Theologus. Nec omnino prætermittendam puto Synopsim Criticorum, in quam innumera prope congesta reperies, quæ vix aliunde possunt haberi. Ea tamen cautissime legenda est, in illa enim non Catholici modo, verum etiam Heterodoxi coaluerunt interpretes, ac præsertim Hugo Grotius, doctus equidem, sed qui procaci, & proterva mente, exquisita nimis rerum omnium eruditione, ementita simplicitate multos decipit, exitiosumque incautis lectoribus præbet venenum. Ita enim fuit anceps in religione, ut etiam legentium fidem dubiam efficiat. Qui ergo eum interpretem, vel ejus exscriptorem Hammondum legerit, hæc S. Augustini verba sæpius revocet in mentem, Domine tu pascas, non error illudat. Plerosque vel criticos vel interpretes missos facio, etsi fama celebres, Laurentium Vallam, Fabrum (5) Stapulensem, alios tandem quorum hic nomina lubens refricarem, nisi in eorum commentariis multa ad intelligentiam novi Testamenti inutilia, fastidiosa quædam se nobis objicerent. Priores enim Sixto V. & Clemente VIII. vetustiores, in emendanda Vulgata versione sæpius occupantur, quæ ab eorum temporibus fuit emendata: ceteri vero in hoc toti sunt, vel ut multam prophanæ antiquitatis, vel ut Rabbinicarum quisquiliarum doctrinam congerant, conferantque in verbum Dei. Ii tamen ab eruditis non usquequaque rejiciendi sunt; sed norunt quantum a legentis judicio delectus, quantum sit verum inter falsum discriminis adhibendum.

VI. Miror esse homines ejusmodi qui solis criticis & grammaticis Scripturæ Sacræ permittant interpretationem, a Theologis eam removeant. Non illis solum divina patent eloquia, immo potius Theologis. Multum enim (1) necesse est, propter tantos tam variarum hæreseon anfractus, ut Propheticæ & Apostolicæ interpretationis linea, secundum Ecclesiastici & Catholici sensus normam dirigatur. Idcirco Deus voluit de linguarum antiquarum significatione tam varias esse doctissimorum hominum, tamque discrepantes sententias, ut nobis magno sit argumento, Scripturæ sensum a constanti Patrum traditione esse repetendum. Quid est enim tam temerarium, tamque indignum Christiani Religione, quam aut dubiis, aut non satis explorate perceptis Christi fidem verbis alligare. Sacris litteris explicandis non parum proderunt ab antiquis exaratæ versiones & codices manuscripti. Verum in explorandis apponendisque variantibus lectionibus, ita nos geramus, ut (quod Deus avertat) amanuensis alicujus erratum Spiritus Sancti verbis non sufficiamus. Vix fieri potest ut in ea tot scriptorum, tot voluminum improba lectione tumor animum non subeat, fastidium aliquod non suboriatur: sed quo illum nobis Deus leniat laborem, hac

S. Auguſtini prece amanter in eum feramur: Diligamus te Deum noſtrum, fontem veritatis, ſi non vana, ſed ipſam ſitimus.

VII. Ne veritatem ex novo Teſtamento charitate vacuam hauriamus, ii legendi ſunt quibus ad pietatem informemur. Quam ad rem ea ſunt aptiſſima, quæ nunc ſanctorum Patrum ſcripta pervulgantur. Non ſinebant enim veritatem ſuis in commentariis a pietate ſejungi, ut quanto magis mentem edocerent, eo facilius commoverent voluntatem.

VIII. Ut paucis agamus iterum de noſtris interpretationibus: in tanta multitudine verorum ſenſuum, id potiſſimum elegimus, quod certum nobis apparuit ſenſiſſe divinitus inſpiratum Scriptorem: ſi autem hoc lateat, id ſolum annotavimus quod fides præſcribit, vel ſaltem ſacræ fidei congruam eruimus ſententiam. Si verum Scriptoris ſenſum non expreſſimus, tu nobis, Domine, aut ipſum demonſtra, aut quem placet alterum verum: contra ſi veritatem ſumus conſecuti, id a te ſolum habuimus, nec enim quiſquam præter te alius eſt doctor veri, ubicumque & undecumque claruerit.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM MATTHÆUM.

CAPUT PRIMUM.

A quibus majoribus Christus secundum carnem descenderit: Angelus instruit Joseph de Mariæ sponsæ suæ conceptione, partuque futuro.

1 Liber generationis*
† Lucæ Jesu Christi filii*†
3. 31. David, filii Abra-
ham*.
† Gen. 2 † Abraham ge-
21. 3. nuit Isaac,
† Gen. † Isaac autem ge-
25. 25. nuit Jacob.
† Gen. † Jacob autem genuit Judam, &
29. 35. fratres ejus.
† Gen. 3 † Judas autem genuit Phares, &
38. 29. Zaram de Thamar.
1 Par. 2. † Phares autem genuit Esron.
4. Esron autem genuit Aram.
4 Aram autem genuit Aminadab.
† Ruth. † Aminadab autem genuit Naas-
4. 18. son.
1 Par. Naasson autem genuit Salmon.
2. 5. 5 Salmon autem genuit Booz de
Rahab.
† Num. † Booz autem genuit Obed ex
7. 12. Ruth.
Obed autem genuit Jesse.
† Ruth. † Jesse autem genuit David re-
4. 21. gem.
† Ruth. 6 † David autem rex genuit Salo-
4. 22.
monem ex ea quæ * fuit Uriæ.
7 † Salomon autem genuit Ro- 1 Reg.
boam. 16. 1.
† Roboam autem genuit Abiam. † 2 Reg.
† Abias autem genuit Asa. 12. 24.
8 Asa autem genuit Josaphat. † 3 Reg.
Josaphat autem genuit Joram. 11. 43.
Joram * autem genuit Oziam. † 3 Reg.
9 † Ozias autem genuit Joatham. 14. 31.
† Joatham autem genuit Achaz. † 3 Reg.
† Achaz autem genuit Ezechiam. 15. 8.
10 † Ezechias autem genuit Manas- † 2 Par.
sen. 26. 23.
† Manasses autem genuit Amon. † 2 Par.
† Amon autem genuit Josiam. 27. 9.
11 † Josias autem genuit Jecho- † 2 Par.
niam *, & fratres ejus in transmigra- 28. 27.
tione * Babylonis. † 2 Par.
12 Et post transmigrationem Baby- 32. 33.
lonis: Jechonias * genuit Salathiel. † 2 Par.
Salathiel autem genuit Zorobabel. 33. 20.
13 Zorobabel autem genuit Abiud. † 2 Par.
Abiud autem genuit Eliacim. 33. 25.
Eliacim autem genuit Azor. † 2 Par.
14 Azor autem genuit Sadoc. 36. 1, 2.
Sadoc autem genuit Achim.
Achim autem genuit Eliud.
15 Eliud autem genuit Eleazar.
Eleazar autem genuit Mathan.
Mathan autem genuit Jacob.
16 Jacob autem genuit Joseph vi-
rum Mariæ, de qua natus est Jesus,
qui vocatur Christus.

℣ 1. i. e. Enumeratio eorum a quibus genus duxit Christus secundum carnem.

* *Filius* pro eo qui genus ducit ab aliquo.

* David & Abraham meminit, ad quos de Christo facta fuerat pollicitatio. David primus ponitur, quod ejus & recentior & celebrior esset memoria.

℣ 6. i. e. Bethsabee uxor Uriæ.

℣ 8. Tres a Matthæo reges prætermissi sunt. Ochozias filius Joram, Joas & Amasias pater Oziæ: quod factum est vel ut essent tres tessaredecadæ; vel ut impleretur quod Deus ipse dixerat 3. *Reg.* 21. 21. deleturum se omnem posteritatem Achabi, quod accipiendum est more in Scripturis usitato, usque ad quartam generationem. Joram enim duxerat Athaliam Achabi filiam, ex qua nati sunt Reges a Matthæo prætermissi.

℣. 11. Qui & Eliacim & Joakim, ab inferiori Jechonia diversus.

* Instante exilio Babylonico.

℣. 12. Qui & Joachim a superiori Jechonia diversus, ejusque filius.

17 Omnes itaque generationes * ab
Abraham usque ad David, generationes quatuordecim: & a David
usque ad transmigrationem Babylonis, generationes quatuordecim:
& a transmigratione Babylonis usque ad Christum, generationes quatuordecim.
18 Christi autem generatio sic erat: † Lucæ 1. 27.
† Cum esset desponsata mater ejus
Maria Joseph, antquam convenirent *, inventa est in utero habens de
Spiritu sancto.
19 Joseph autem vir ejus, cum esset justus *, & nollet eam traducere,
voluit occulte * dimittere eam.
20 Hæc autem eo cogitante, ecce
Angelus Domini apparuit in somnis
ei, dicens: Joseph fili David, noli
timere accipere Mariam conjugem
tuam: quod enim in ea natum est *,
de Spiritu sancto est.
21 Pariter autem filium: † & vocabis nomen ejus JESUM: ipse enim † Lucæ 1. 31.
salvum faciet * populum suum a peccatis eorum. Actor. 4. 12.
22 Hoc autem totum factum est,
ut adimpleretur quod dictum est
a Domino per Prophetam dicentem:
23 † Ecce virgo in utero habebit, & † Isaiæ. 7. 14.
pariet filium: & vocabunt nomen
ejus Emmanuel: quod est interpretatum, Nobiscum Deus.
24 Exurgens autem Joseph a somno, fecit sicut præcepit ei angelus
Domini, & accepit conjugem suam.
25 Et non cognoscebat eam donec *
peperit filium suum primogenitum
*: & vocavit nomen ejus JESUM.

℣. 17. Omnes geniti.

℣. 18. Antequam convenirent sive in torum conjugalem, sive in eamdem domum. desponsa quidem erat Maria, sed nondum a Josepho domum ducta.

℣. 19. Eximiæ virtutis.

* Infamiæ publicæ exponere.

* Sine judicio publico, nec reddita causa.

℣. 20. Conceptum est.

℣. 21. Liberabit.

℣. 25. i. e. *nusquam*; hæc vocula *donec* negat de tempore ante partum, nil affirmat de tempore post partum. Sic de corvo emisso, Genes. 8. *non revertebatur donec siccarentur aquæ*. At corvus nusquam rediit. Ita intelligendum esse credunt S. Chrysostom. hom. 5. in Matth. & S. Hieron. in Helvidium, ac denique universa SS. Patrum traditio.

* i. e. Ante quem nullus est genitus, non quem frater post genitus subsequitur.

CAPUT

CAPUT II.

Quomodo Magi cum muneribus ad Christum natum pervenerint: de Herodis in infantes sævitia, & Christi in Ægyptum exilio, ipsiusque reditu in terram Israel.

Luc. 2. 7. 1 CUm ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebus Herodis regis, ecce* Magi* ab oriente * venerunt Jerosolymam,
2 Dicentes: Ubi est qui natus est rex Judæorum? vidimus enim stellam ejus * in oriente*, & venimus adorare eum.
3 Audiens autem Herodes rex, turbatus est*, & omnis Jerosolyma cum illo.
4 Et congregans omnes principes sacerdotum, & Scribas* populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur.
5 At illi dixerunt ei: In Bethlehem Judæ: Sic enim scriptum est per Prophetam:
6 † Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam * minima es in principibus Juda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel. † Mich. 5. 2. Joan. 7. 42.
7 Tunc Herodes clam vocatis Magis diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis:
8 Et mittens illos in Bethlehem, dixit: Ite, & interrogate diligenter de puero: & cum inveneritis, renuntiate mihi, ut & ego veniens adorem eum.
9 Qui cum audissent regem, abierunt. & ecce stella, quam viderant in oriente, antecedebat eos, usque dum veniens staret supra, ubi erat puer.
10 Videntes autem stellam gavisi sunt gaudio magno valde.
11 Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria matre ejus, & procidentes adoraverunt eum: † & apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham. † Psal. 71. 10.
12 Et responso accepto in somnis *

℣. 1. i. e. Statim a nativitate.
* Sapientes: Reges dicuntur, forsan quia potentes erant apud suos.
* i. e. Arabia felice.
℣. 2. i. e. Indicem nativitatis illius.
* Cum essemus in Oriente.
℣. 3. Nam suspiciosissimus erat, ait Josephus.
℣. 4. Legis peritos.
℣. 6. In Micheæ prophetiam legitur, *& tu Bethleem Ephrata parvulus es*, quod pugnare videtur cum Matthæo: sed verbum Ebraicum quod interpretatur *parvulus*, potest etiam significare *magnus*, & ita vero simile est Judæos olim legisse.
℣. 9. Procedere desineret.
℣. 12. Per somnium moniti.

ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.

13 Qui cum recessissent, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem ejus, & fuge in Ægyptum, & esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum.

14 Qui consurgens, accepit puerum & matrem ejus nocte, & secessit in Ægyptum:

15 Et erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem: † Ex Ægypto * vocavi filium meum.

† Osee 11. 1.

16 Tunc Herodes videns quoniam illusus esset a Magis, iratus est valde, & mittens occidit omnes pueros, qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus, a bimatu & infra *, secundum tempus quod exquisierat a Magis *.

17 Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam dicentem:

18 † Vox in Rama * audita est, ploratus & ululatus multus: Rachel * plorans filios suos, & noluit consolari *, quia non sunt *.

† Jere. 31. 15.

19 Defuncto autem Herode, ecce angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto,

20 Dicens: Surge, & accipe puerum, & matrem ejus, & vade in terram Israel: defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri.

21 Qui consurgens, accepit puerum, & matrem ejus, & venit in terram Israel.

22 Audiens autem quod Archelaus regnaret in Judæa pro Herode patre suo, timuit illo ire: & admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ.

23 Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth*: ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas *: Quoniam Nazaræus * vocabitur *.

℣. 15. Hæc Prophetia intelligitur de populo Israelitico qui in eo figura Christi erat.

℣. 16. i. e. Qui nondum duos annos explevissent.

* i. e. Tempus illud computans ab eo tempore, quo Magis stellam apparuisse didicerat; atque eos omnes interfici jussit qui biennio ante apparitionem stellæ nati essent.

℣. 18. In excelso monte: non est hic urbis locus.

* Incolæ agri Bethlehemitici, præsertim mulieres, Rachel dictæ, quia in eorum vicinis Rachel sepulta est. Gen. 35. 19.

* Consolationem accipere.

* i. e. Mortui sunt.

℣. 23. Vicus in Galilæa.

* i. e. Per traditionem prophetarum, nusquam enim hic locus legitur.

* Sanctus, consecratus.

* i. e. Erit.

CAPUT

CAPUT III.

Joannes Baptista (cujus vitæ austeritas describitur) pœnitentiam juxta Isaiæ vaticinium in deserto prædicat: & populo ad ipsum confluente reprehendit Pharisæos una cum Sadducæis, docens ut dignos faciant fructus pœnitentiæ: & quantum suus a Christi baptismo differat: super Christum autem a Joanne baptizatum descendit Spiritus sanctus, & vox Patris cælitus audita est.

1 IN diebus autem illis*venit Joannes Baptista prædicans * in
deserto Judææ,
† Mar. 1. 4. 2 Et dicens: † Pœnitentiam agite:
appropinquavit enim regnum cælo-
Luc. 3. 3. rum.
3 Hic est enim, qui dictus est per
† Isaiæ 40. 3. Isaiam prophetam dicentem: † Vox
clamantis * in deserto: Parate viam
Marc. 1. 3. Domini: rectas facite semitas ejus.
4 Ipse autem Joannes habebat ve-
Luc. 3. 4. stimentum de pilis camelorum, &
zonam pelliceam circa lumbos suos:
esca autem ejus erat locustæ*, & mel
silvestre *.

5 † Tunc exibat ad eum Jerosoly- † Mar.
ma, & omnis Judæa, & omnis regio 1. 5.
circa Jordanem;
6 Et baptizabantur ab eo in Jordane
confitentes peccata sua.
7 Videns autem multos Pharisæo-
rum, & Sadducæorum, † venientes † Luc.
ad baptismum suum, dixit eis: Pro- 3. 7.
genies viperarum *, quis demonstra-
vit vobis fugere a ventura ira?
8 Facite ergo fructum dignum pœ-
nitentiæ.
9 Et ne velitis dicere intra vos: † † Joan.
Patrem habemus Abraham. dico 8. 39.
enim vobis quoniam potens est De-
us de lapidibus istis suscitare filios
Abrahæ *.
10 Jam enim securis ad radicem ar-
borum posita est. Omnis ergo ar-
bor, quæ non facit fructum bonum, † Mar.
excidetur, & in ignem mittetur. 1. 8.
11 † Ego quidem baptizo vos in a- Luc. 3.
qua in pœnitentiam: qui autem post 16.
me venturus est, fortior me est, cu- Joan. 1.
jus non sum dignus calceamenta por- 26.
tare: ipse vos baptizabit in Spiritu Actor.
sancto, & igni *. 1. 5.

℣. 1. Hæc & similia verba non semper pertinent ad tempus rei proxime narratæ, sed ad tempus rei quæ narratur.

* i. e. ut prædicaret.

℣. 3. *Adde* audietur.

℣. 4. Animalcula quæ munda declarantur, Levit. XI. Apud Orientales & Lybiæ populos locustis vesci moris est. *S. Hieron.*

* Mel de arboribus in sylvis ultro defluens.

℣. 7. Homines nequam. sic Sophocles de iniquo dicit, malæ propago viperæ.

℣. 9. Suscitare posteritatem ipsi Abrahæ.

℣. 11. Abluet vos a peccatis, dato vobis Spiritu Sancto, qui est ignis purgans & inflammans.

12 Cujus ventilabrum * in manu sua: & permundabit aream suam: & congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

† Mar. 1. 9. 13 † Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo.

14 Joannes autem prohibebat eum, dicens: Ego a te debeo * baptizari, & tu venis ad me?

15 Respondens autem Jesus, dixit ei: Sine modo: sic enim decet nos implere omnem justitiam *. Tunc dimisit eum.

16 Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aqua, & ecce aperti
† Luc. 3. 22. sunt ei cæli: & vidit †* spiritum Dei descendentem sicut columbam *, & venientem super se.

† Luc. 9. 35. 2 Petr. 1. 17. 17 † Et ecce vox de cælis dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui *.

CAPUT IV.

Christus in deserto post jejunium quadraginta dierum vincit diaboli tentationes: & capto Joanne secedens in Capharnaum, pœnitentiam prædicat: piscatores Petrum & Andream, Jacobum & Joannem Zebedæi ad se vocat: annuntians quoque Galilæis evangelium, varias curat infirmitates, turbis ipsum comitantibus.

Marc. 1. 12. Luc. 4. 1. 1 TUnc Jesus ductus * est in desertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo.

2 Et cum jejunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit.

3 Et accedens tentator dixit ei: Si filius Dei es, dic * ut lapides isti panes fiant.

4 Qui respondens dixit: Scriptum est: † Non in solo pane vivit homo, † Deut. 8. 3. Luc. 4. 4.
sed in omni verbo *, quod procedit de ore Dei.

5 Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, & statuit eum super pinnaculum * templi,

6 Et dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum. Scriptum est enim: † † Psal. 90. 11.
Quia angelis suis mandavit de te, & in manibus tollent te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.

7 Ait illi Jesus: Rursum scriptum est: † Non tentabis Dominum Deum tuum. † Deut. 6. 16.

8 Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum,

9 Et dixit ei: Hæc omnia tibi dabo, si cadens * adoraveris me.

10 Tunc dicit ei Jesus: Vade * Satana: Scriptum est enim: † Dominum † Deut. 6. 13.
Deum tuum adorabis, & illi soli servies.

11 Tunc reliquit eum diabolus: & ecce angeli accesserunt, & ministrabant ei.

12 Cum autem audisset Jesus quod Joannes traditus esset, † secessit in † Mar. 1. 14. Luc. 4. 14. Joan. 4. 43.
Galilæam:

13 Et, relicta civitate Nazareth, venit, & habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon, & Nephthalim:

14 Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam:

15 † Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris * trans * Jor- † Isai. 9. 1.

℣. 12. Instrumentum quo grana repurgantur a paleis.
℣. 14. *Græce*, opus habeo.
℣. 15. Dei mandatum.
℣. 16. Christus scilicet vidit ut habet Marcus c. 1. vidit etiam Joannes. Joan. 1. 32.
* Sub specie columbæ.
℣. 17. Quem unice diligo: *vel* in quo placatus sum.
℣. 1. Sublatus est a Spiritu Sancto.
℣. 3. i. e. Jube.
℣. 4. In omni re alia qua volet Deus illum ali.
℣. 5. Non in columen tecti, horrebat enim aureis verubus, sed statuit Christum in circuitionibus Templi, Gallice, *Galeries qui regnoient autour du Temple*. Hæc summitas pinnaculum dicebatur a pinnis, Gallice, *les Creneaux*, quæ partem Templi superiorem ambiebant.
℣. 9. i. e. prostratus.
℣. 10. Abi, discede.
℣. 15. Juxta viam quæ ducit ad Mare mediterraneum.
* *Trans*, respectu Assyriæ de qua hic loquitur Isaias, sed *citra* Jordanem respectu Jerusalem.
* Galilæa superior quæ gentium dicebatur, quod Tyriis gentilibus sit vicina.

danem, Galilæa * gentium,
16 Populus qui sedebat in tenebris,
vidit lucem magnam: & sedentibus
in regione umbræ mortis, *lux orta
est eis.
†Mar. 17 † Exinde cœpit Jesus prædicare,
. 15. & dicere: Pœnitentiam agite: appro-
pinquavit enim regnum cælorum.
18 Ambulans autem Jesus juxta ma-
† Mar. re Galileæ *, † vidit duos fratres, Si-
. 16. monem, qui vocatur Petrus, & An-
Luc. 5. dream fratrem ejus, mittentes rete in
2. mare, (erant enim piscatores)
19 Et ait illis: Venite post me, &
faciam vos fieri piscatores hominum.
20 At illi continuo relictis retibus
secuti sunt eum.
21 Et procedens inde, vidit alios
duos fratres, Jacobum Zebedæi, &
Joannem fratrem ejus, in navi cum
Zebedæo patre eorum, reficientes re-
tia sua: & vocavit eos.
22 Illi autem statim relictis retibus
& patre, secuti sunt eum.
23 Et circuibat Jesus totam Gali-
læam, docens in synagogis eorum,
& prædicans evangelium regni *: &
sanans omnem languorem, & om-
nem infirmitatem in populo.
24 Et abiit opinio ejus in totam Sy-
riam *, & obtulerunt ei omnes male
habentes, variis languoribus, & tor-
mentis comprehensos, & qui dæmo-
nia habebant, & lunaticos, & pa-
ralyticos, & curavit eos:
† Mar. 25 † Et secutæ sunt eum turbæ mul-
3. 7. tæ de Galilæa, & Decapoli *, & de
Luc. 6. Jerosolymis, & de Judæa, & de trans
17. Jordanem.

CAPUT V.

Octo tradit beatitudines: Apostolos salem terræ & lucem mundi dicit: nec venit ut solvat legem aut prophetas, sed adimpleat, docens de non irascendo fratri, sed ut ei reconciliemur, de non concupiscenda muliere, de membro scandalizante abjiciendo, de uxore extra casum adulterii non dimittenda: non jurandum, nec malo resistendum, inimicos diligendos, & de male meritis bene merendum.

1 Videns autem Jesus turbas,
ascendit in montem, &
cum sedisset, accesserunt ad eum
discipuli * ejus,
2 Et aperiens os suum docebat eos,
dicens:
3 † Beati pauperes *spiritu *: quo- † Lucæ
niam ipsorum est regnum cælorum. 6. 20.
4 † Beati mites: quoniam ipsi pos- † Psal.
sidebunt terram *. 36. 11.
5 † Beati, qui lugent: quoniam ipsi † Isai.
consolabuntur. 61. 2.
6 Beati, qui esuriunt & sitiunt ju-
stitiam*: quoniam ipsi saturabuntur.
7 Beati misericordes: quoniam ipsi
misericordiam consequentur.
8 † Beati mundo * corde: quoniam † Psal.
ipsi Deum videbunt. 23. 4.
9 Beati pacifici: quoniam filii Dei
* vocabuntur.
10 † Beati, qui persecutionem pa- † 1 Pet.
tiuntur propter justitiam: quoniam 2. 20.
ipsorum est regnum cælorum. & 3. 14.
11 Beati estis cum maledixerint vo- & 4. 14.
bis, & persecuti vos fuerint, & di-
xerint omne * malum adversum vos
mentientes, propter me:
12 Gaudete, & exultate, quoniam
merces vestra copiosa est in celis. sic
enim persecuti sunt prophetas, qui
fuerunt ante vos.
13 Vos estis sal * terræ. † Quod si sal † Mar.
evanuerit, in quo salietur *? ad nihi- 9. 49.
lum valet ultra, nisi ut mittatur fo- Lucæ
ras, & conculcetur ab hominibus. 14. 34.
14 Vos estis lux mundi. Non pot-
est civitas abscondi supra montem
posita.

℣. 16. Tenebrarum exitialium.
℣. 18. Lacus Tiberiadis.
℣. 23. Quod ducit ad Regnum cœlorum.
℣. 24. Ad oriens Judææ.
℣. 25. Juxta partem Jordanis superiorem.
℣. 1. Omnes qui doctrinam ejus sectabantur,
℣. 3. i. e. Egeni, miseri.
* i. e. Patientes, qui ita sunt pauperes, ut divitias non appetant. *vel etiam* humiles.
℣. 4. Hæreditario jure.
℣. 6. i. e. Qui vehementer justitiam appetunt. Ita Plutarchus dicit qui non esurit & sitit vindictam.
℣. 8. Integri vitæ.
℣. 9. Quia Deus, Deus pacis est. Rom. 16. 20.
℣. 11. i. e. Quodvis malum.
℣. 13. Vos estis sapientia, quæ per sal designatur.
* i. e. Qua re illi restituetur sapor amissus.

† Mar. 4. 21. Luc. 8. 16. & 11. 33.
† 1 Pet. 2. 12.
† Luc. 16. 17.
† Jac 2. 10.
† Luc. 11. 39.
† Exod. 20. 13. Deut. 5. 17.

15 † Neque accendunt lucernam,
& ponunt eam sub modio, sed super
candelabrum, ut luceat omnibus
qui in domo sunt.
16 Sic luceat lux vestra coram ho-
minibus, † ut videant opera vestra
bona, & glorificent patrem vestrum,
qui in cælis est.
17 Nolite putare quoniam veni sol-
vere legem, aut prophetas: non ve-
ni solvere *, sed adimplere *.
18 † Amen quippe dico vobis, do-
nec transeat * cælum & terra, jota
unum, aut unus apex non præteribit
a lege, donec omnia fiant.
19 † Qui ergo solverit unum de
mandatis istis minimis, & docuerit
sic homines, minimus vocabitur in
regno cælorum: qui autem fecerit
& docuerit, hic magnus vocabitur
in regno cælorum.
20 Dico enim vobis, quia nisi abun-
daverit justitia vestra † plus quam
Scribarum, & Pharisæorum, non in-
trabitis in regnum cælorum.
21 Audistis quia dictum est anti-
quis: † Non occides: qui autem oc-
ciderit, reus erit * judicio *.
22 Ego autem dico vobis: quia o-
mnis, qui irascitur * fratri * suo,
reus erit judicio. Qui autem dixerit
fratri suo*, raca*: reus erit concilio *.
Qui autem dixerit, fatue: reus erit
gehennæ * ignis.
23 Si ergo offers munus tuum ad al-
tare, & ibi recordatus fueris quia fra-
ter tuus habet aliquid adversum te:
24 Relinque ibi munus tuum ante
altare, & vade prius reconciliari *
fratri tuo: & tunc veniens offeres
munus tuum.
25 † Esto consentiens * adversario
tuo cito dum es in via cum eo: ne
forte tradat te adversarius judici,
& judex tradat te ministro: & in
carcerem mittaris.
26 Amen dico tibi, non exies in-
de, donec reddas novissimum qua-
drantem *.
27 Audistis quia dictum est anti-
quis: † Non mœchaberis.
28 Ego autem dico vobis: quia o-
mnis qui viderit mulierem ad concu-
piscendum eam, jam mœchatus est
eam in corde suo.
29 † Quod si oculus * tuus dexter
scandalizat te, erue eum, & proji-
ce abs te: expedit enim tibi ut pereat
unum membrorum tuorum, quam
totum corpus tuum mittatur in ge-
hennam.
30 Et si dextra* manus tua scandali-
zat te, abscide eam, & projice abs
te: expedit enim tibi ut pereat unum
membrorum tuorum, quam totum
corpus tuum eat in gehennam.
31 Dictum est autem: † Quicum-
que dimiserit uxorem suam, det ei
libellum repudii.
32 Ego autem dico vobis: † Quia

† Lu[c.] 12. 5[8.]
† Exo[d.] 20. 1[4.]
† Ma[r.] 9. 45. Infra 18. 9.
† Deut. 24. 1. Infra 19. 7.
† Mar. 20. 11. Luc. 16. 18. 1 Cor. 7. 10.

℣. 17. i. e. Oppugnare dictis vel factis.
* Adimplere, efficiendo ut ipse qui sum veritas figuris promissis succedam, nam finis legis Christus.
℣. 18. Donec pereat.
℣. 21. Trahetur in judicium.
* In quo scilicet 23. erant judices. Tria enim apud Judæos erant judicia; minimum, parvum, magnum. In primo tres tantum erant judices, in secundo 23. in tertio 70. hic non agitur de judicio trium judicum, quia non judicabant de capite; sed agitur de judicio viginti trium, quia homicidium est causa capitalis.
℣. 22. *Adde*, Sine causa. Ita græcus codex & omnes SS. Patres excepto Hieronymo.
* *Frater* pro quocumque.
* i. e. Homo vanissime absque cerebro. supple, *qui sine causa iratus dixerit raca*, *qui sine causa iratus dixerit fatue*, *reus*, *&c.* nam Christus Apostolos vocat stultos, & Apostolus Galatas insensatos dicit.
* *Concilio* in quo 70. Judices erant.
* i. e. Incendio. Gehenna locus est ubi impii post mortem puniuntur, ita dictus per analogiam ad vallem Hinnon in qua Israelitæ filios suos Idolo Moloch per ignem consecrabant.
℣. 24. Lege *reconciliare*, per Imperativum.
℣. 25. Benevolus, benignus.
℣. 26. Usque ad minimam debiti partem.
℣. 29. i. e. Si quod oculo vides, est tibi causa ruinæ missum illud facias: *vel*, si res charissimæ sint tibi offendiculo, eas projice abs te.
℣. 30. Si quod agit dextera manus tua sit tibi offendiculo, illud projice abs te.
℣. 32. Propter fornicationem potest esse separatio quoad thorum, non quoad vinculum matrimonii.

omnis, qui dimiserit uxorem suam,
excepta fornicationis causa *, facit
eam mœchari : & qui dimissam du-
xerit, adulterat.
33 Iterum audistis quia dictum est
†*Exod.* antiquis: † Non perjurabis: reddes
20. 7. autem Domino juramenta tua.
Levit. 34 Ego autem dico vobis, non ju-
14. 12. rare omnino, neque per cælum,
*Deut.*5. quia thronus * Dei est:
11. 35 Neque per terram, quia scabel-
Jac. 5. lum * est pedum ejus. neque per Je-
12. rosolymam, quia civitas est magni
regis :
36 Neque per caput tuum jurave-
ris, quia non potes unum capillum
album facere, aut nigrum.
†*Jac.*5. 37 † Sit autem sermo vester, est, est:
12. non, non : quod autem his abun-
dantius est, a malo est *.
†*Exod.* 38 Audistis quia dictum est : † Ocu-
21. 24. lum pro oculo, & dentem pro dente.
Levit. 39 Ego autem dico vobis, non resi-
24. 20. stere malo * : † sed si quis te percusse-
Deut. rit in dexteram maxillam tuam, præ-
19. 21. be illi & alteram.
† *Luc.* 40 † Et ei, qui vult tecum judicio
6. 29. contendere, & tunicam tuam tol-
lere, dimitte ei & pallium.
†1 *Cor.* 41 Et quicumque te angariaverit *
6. 7. mille passus, vade cum illo & alia
†*Deut.* duo *.
15. 8. 42 † Qui petit a te, da ei: & vo-
† *Lev.* lenti mutuari a te, ne avertaris.
19. 18. 43 Audistis quia dictum est : † Dili-
† *Luc.* ges proximum tuum, & odio habe-
6. 27. bis inimicum * tuum.
† *Rom.* 44 Ego autem dico vobis: † Diligi-
12. 20. te inimicos vestros, † benefacite his
† *Luc.* qui oderunt vos: † & orate pro per-
23. 34. sequentibus, & calumniantibus vos:
Act. 7. 45 Ut sitis filii patris vestri, qui in
59. cælis est : qui solem suum oriri facit
super bonos & malos : & pluit super
justos & injustos.
46 Si enim diligitis * eos qui vos di-
ligunt, quam mercedem habebitis?
nonne & publicani hoc faciunt?
47 Et si salutaveritis fratres vestros
tantum, quid amplius facitis? non-
ne & Ethnici hoc faciunt?
48 Estote ergo vos perfecti, sicut *
& pater vester cælestis perfectus est.

CAPUT VI.

Docet Christus quo modo faciendæ sint eleemosyna & oratio, traditque discipulis formam orandi, & offensas aliis condonandi : item quo modo sit jejunandum: quod non in terra sed in cælo thesaurizandum, oculus mundandus, non serviendum duobus dominis: vetat itaque solicitudinem de victu, vestitu, & de crastino.

1 ATtendite ne justitiam * ve-
stram faciatis coram ho-
minibus, ut videamini * ab eis:
alioquin mercedem non habebitis
apud patrem vestrum, qui in cæ-
lis est.
2 Cum ergo facis eleemosynam,
noli tuba canere ante te, sicut hy-
pocritæ faciunt in synagogis *, & in
vicis, ut honorificentur ab homi-
nibus. Amen dico vobis, recepe-
runt mercedem * suam.
3 Te autem faciente eleemosynam,
nesciat sinistra * tua quid faciat dex-
tera tua :
4 Ut sit eleemosyna tua in abscon-
dito, & pater tuus qui videt in abs-
condito, reddet tibi *.

℣. 34. Velut thronus.
℣. 35. Velut scabellum.
℣. 37. i. e. A malo spiritu.
℣. 39. Malum non malo, sed patientia propulses.
℣. 41. Adegerit ad milliare unum.
* *Adde* milliaria.
℣. 43. Intelligitur de hostibus publicis, in quos Ebræi jubentur habere bellum impacatum, Deut. 25. 19. ex aliis enim locis odii præceptum deduci non potest.
℣. 46. More scilicet publicano : nam merces non denegatur amicos pie diligentibus.
℣. 48. *Sicut*, non æqualitatem, sed qualemcumque similitudinem significat.
℣. 1. *Græce*, eleemosynam.
* Hoc animo, ut videamini.
℣. 2. In circulis, multis hominibus refertis.
* Græce, *habent*. i. e. laudari cupiunt, laudantur ab hominibus, & hæc est eorum merces.
℣. 3. Ipse nescias quod facis si fieri potest, tantum abest ut aliis ostentes: *Chrysost. vel*, cave ne per ambitionem ostentes ei qui ad sinistram assidet id quod dextra tua porrigis.
℣. 4. *Græce*, reddet tibi in propatulo.

5 Et

5 Et cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis* platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam.
6 Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito*: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.
7 Orantes autem, nolite multum loqui, sicut ethnici. putant enim quod in multiloquio* suo exaudiantur.
8 Nolite ergo assimilari eis*. scit enim pater vester, quid opus sit vobis, antequam petatis eum.
† Luc. 11. 9 Sic ergo vos orabitis: † Pater noster, qui es in cælis: sanctificetur *nomen tuum.
10 Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cælo, & in terra.
11 Panem nostrum supersubstantialem * da nobis hodie *.
12 Et dimitte nobis debita* nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.
13 Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos a malo*. Amen.
† Eccli. 28. 3, 4, 5. Infra 18. 35. Marc. 11. 25. 14 † Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum: dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra.
15 Si autem non dimiseritis hominibus: nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.
16 Cum autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. exterminant* enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.
17 Tu autem cum jejunas, unge* caput tuum, & faciem tuam lava,
18 Ne videaris hominibus jejunans, sed patri tuo, qui est in abscondito: & pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi.
19 Nolite thesaurizare* vobis thesauros in terra: ubi ærugo, & tinea demolitur*: & ubi fures effodiunt, & furantur.
20 † Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo: ubi neque ærugo, neque tinea demolitur; & ubi fures non effodiunt, nec furantur. † Luca 12. 33. 1 Tim. 6. 19.
21 Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.
22 † Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex*: totum corpus* tuum lucidum erit. † Luca 11. 34.
23 Si autem oculus tuus fuerit nequam*: totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen*, quod in te est, tenebræ sunt: ipsæ tenebræ * quantæ erunt?
24 † Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odio habebit, & alterum diliget: aut unum sustinebit, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire & mammonæ*. † Luca 16. 3.
25 † Ideo dico vobis, ne soliciti sitis animæ* vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne anima* plus est quam esca: & corpus plus quam vestimentum? † Psal. 54. 23. Luc. 12. 22. Philip. 4. 6. 1 Tim. 6. 7. 1 Petr. 5. 7.
26 Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt,

℣. 5. In triviis, ibi enim conventus civium multus.
℣. 6. i. e. Patrem tuum qui est in abscondito.
℣. 7. Propter multiloquium.
℣. 8. Multus sermo, non diuturnus affectus prohibetur.
℣. 9. Sancte colatur.
℣. 11. Quo sustentamur.
* Hac voce tollitur superflua cura crastinæ diei, ut & cras rursum opus habeamus rogare Deum, & sic semper ab eo pendeamus.
℣. 12. Non peccata solum, sed & peccati pœnam.
℣. 13. Malo spiritu. Eo loci additur in græco, *quia tuum est regnum & potentia & gloria in sæcula. Amen.* sed hæc verba huc adjecta sunt ex liturgiis, cum a nullis Patribus, excepto Chrysostomo, laudentur.
℣. 16. Deformant, obscurant.
℣. 17. i. e. Lætus appareas; quia Judæi non nisi lætis temporibus ungebant se atque lavabant.
℣. 19. i. e. Congregare.
℣. i. e. Corrumpit.
℣. 22. i. e. Mens tua.
* i. e. Purus.
* i. e. Tota vita.
℣. 23. Vitiatus.
* i. e Pietas.
* i. e Pronitas ad malum.
℣. 24. divitiæ, *Chaldæa vox.*
℣. 25. i. e. vitæ.
* i. e. vita.
℣. 26. Præstantiores.

neque

neque congregant in horrea: & pater vester cælestis pascit illa. Nonne vos magis pluris * estis illis?

27 Quis autem vestrum cogitans * potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?

28 Et de vestimento quid soliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt: non laborant, neque nent.

29 Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis.

30 Si autem fœnum agri, quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos modicæ fidei?

31 Nolite ergo soliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?

32 Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis.

33 Quærite ergo primum regnum * Dei, & justitiam * ejus: & hæc omnia adjicientur vobis.

34 Nolite ergo soliciti esse in crastinum *. Crastinus enim dies solicitus * erit sibi ipsi: sufficit diei malitia sua *.

CAPUT VII.

Docet non judicandum: de festuca in oculo fratris, & trabe in proprio oculo: sanctum non dandum canibus: omnem petentem, quærentem, & pulsantem a Deo exaudiri: faciendum aliis quod nobis fieri volumus: per angustam portam ad vitam intrandum: quo modo dignoscantur falsi prophetæ, & arbor bona a mala: comparatio de audiente Christi verba, & operante aut non operante juxta illa.

Luc. 6. 37. Rom. 2. 1. 1 NOlite judicare *, ut non judicemini.

2 In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini: † & in qua mensura mensi fueritis, remetietur * vobis. † Mar. 4. 24.

3 Quid autem vides festucam * in oculo fratris tui: & trabem * in oculo tuo non vides?

4 Aut quomodo * dicis fratri tuo: Sine ejiciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs est in oculo tuo?

5 Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis * ejicere festucam de oculo fratris tui.

6 Nolite dare sanctum canibus *, neque mittatis margaritas vestras ante porcos *: ne forte conculcent eas pedibus suis, & conversi dirumpant vos.

7 † Petite, & dabitur vobis: quærite, & invenietis: pulsate, & aperietur vobis. † Infra. 21. 22. Marc. 11. 24. Luc. 11. 9. Joan. 14. 13. Jac. 1. 6.

8 Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, invenit: & pulsanti aperietur.

9 † Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei? † Luc. 11. 11.

10 Aut si piscem petierit, numquid serpentem porriget ei?

11 Si ergo vos, cum sitis mali, * nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis pater vester, qui in cælis est, dabit bona petentibus se?

12 † Omnia ergo quæcumque vultis ut faciant vobis homines, & * vos facite illis. Hæc est enim lex, & Prophetæ. † Tob. 4. 16. Luc. 6. 31.

13 † Intrate per angustam portam: quia lata * porta, & spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. † Luc. 13. 24.

14 Quam angusta * porta, & arcta via est, quę ducit ad vitam: & pauci sunt, qui inveniunt eam!

15 Attendite a falsis prophetis: qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

℣. 27. i. e. anxie cogitans.
℣. 33. ut regnetis cum Deo.
* Veram pietatem.
℣. 34. In futurum.
* Sui curam habebit.
* i. e. Afflictio & cura sua: labor enim quotidianus non est augendus cura futuri.
℣. 1. i. e. Reprehendere aliena dicta aut facta.
℣. 2. Metientur vobis alii.
℣. 3. Tenuis ligni particula.
* Proverbium apud Hebræos.
℣. 4. i. e Qua fronte.
℣. 5. Perspicies ut ejicias.
℣. 6. Canis in lege animal erat execrandum. Exod. 22. 31. suem edi lex vetabat.
℣. 11. i. e. Deo comparati.
℣. 12. Lege, *ita & vos*.
℣. 13. *Lata*, ut significetur nocentium multitudo.
℣. 14. *Græce*, quoniam angusta.

16 A fructibus eorum cognoscetis
eos. Numquid colligunt de spinis
uvas, aut de tribulis ficus?
17 Sic omnis arbor bona fructus bo-
nos facit: mala * autem arbor malos
fructus facit.
18 Non potest arbor bona malos
fructus facere: neque arbor mala
bonos fructus facere:
† *Supr.* 3. 10. 19 † Omnis arbor, quæ non facit
fructum bonum, excidetur, & in
ignem mittetur.
20 Igitur ex fructibus eorum co-
gnoscetis eos.
† *Infra* 25. 11. *Luc.* 6. 45. 21 † Non omnis, qui dicit mihi,
Domine, Domine, intrabit in re-
gnum cælorum: sed qui facit vo-
luntatem Patris mei, qui in cælis
est, ipse * intrabit in regnum cælo-
rum.
22 Multi dicent mihi in illa die:
† *Act.* 19. 13. Domine, Domine, nonne in no-
mine tuo * prophetavimus, & † in
nomine tuo dæmonia ejecimus, &
in nomine tuo virtutes multas feci-
mus?

23 Et tunc confitebor illis: Quia
numquam novi * vos: † discedite a
me, qui operamini iniquitatem. † *Psal.* 6. 9. *Infra* 25. 41. *Luc.* 13. 27.
24 † Omnis ergo, qui audit verba
mea hæc, & facit ea, assimilabitur
viro sapienti, qui ędificavit domum
suam supra petram:
25 Et descendit pluvia, & venerunt
flumina, & flaverunt venti, & ir- † *Luc.* 6. 48. *Rom.* 2. 13. *Jac.* 1. 22.
ruerunt in domum illam, & non
cecidit: fundata enim erat super
petram.
26 Et omnis, qui audit verba mea
hæc, & non facit ea, similis erit vi-
ro stulto, qui ædificavit domum
suam super arenam:
27 Et descendit pluvia, & venerunt
flumina, & flaverunt venti, & ir-
ruerunt in domum illam, & ceci-
dit, & fuit ruina illius magna.
28 Et factum est: cum consummas-
set Jesus verba hæc, admirabantur
turbæ super doctrina ejus. † *Mar.* 1. 22. *Luc.* 4. 32.
29 † Erat enim docens * eos sicut
potestatem habens, & non sicut
Scribæ eorum, & Pharisæi.

℣. 17. Putris, *vel* marcida.
℣. 21. *Ipse intrabit*, *&c.* hæc verba redundant in Latinis.
℣. 22. i. e. facultate a te accepta evangelizavimus, & tua virtute miracula edidimus, quibus confirmabas quæ docebamus.
℣. 23. i. e. Non approbavi. Deus novit quos approbavit. *S. August.*
℣. 29. Erat docens, i. e. crebro docebat.

CAPUT VIII.

Curatum leprosum Jesus mittit ad sacerdotes : sanat puerum Centurionis , cujus fidem commendat : item socrum Petri febricitantem , aliosque plurimos male habentes : verbo spiritus ejicit : Sribam sequi volentem rejicit , alium vero , patre insepulto , mox sequi jubet : navicula fluctibus periclitante excitatus a discipulis mare sedat : duos quoque dæmoniacos apud Gerasenos liberat , dæmonibus in porcos ingredi permittens ; quo viso Geraseni precantur ut a suis finibus discedat .

1 CUm autem descendisset de
monte , secutæ sunt eum
turbæ multæ :
† *Mar.* 1. 40. *Luc.* 5. 12. 2 † Et ecce leprosus veniens , adorabat * eum, dicens: Domine, si vis,
potes me mundare .
3 Et extendens Jesus manum , tetigit eum, dicens: Volo . Mundare *.
Et confestim mundata est lepra ejus .
† *Lev.* 14. 2. 4 Et ait illi Jesus : Vide, nemini
dixeris : sed vade , † ostende te sacerdoti , & offer munus , quod præcepit Moyses, in testimonium * illis .
5 † Cum autem introisset Capharnaum , accessit * ad eum Centurio, † *Luc.* 7. 1.
rogans eum ,
6 Et dicens: Domine , puer * meus
jacet in domo paralyticus , & male
* torquetur .
7 Et ait illi Jesus : Ego veniam , &
curabo eum .
8 Et respondens Centurio , ait :
† Domine non sum dignus ut intres † *Luc.* 7. 6.
sub tectum meum : sed tantum dic
verbo *, & sanabitur puer meus .
9 Nam & ego homo sum sub potestate constitutus *, habens sub me
milites , & dico huic : Vade , & vadit ; & alii , Veni , & venit ; & servo meo , Fac hoc , & facit .
10 Audiens autem Jesus miratus
est , & sequentibus se dixit : Amen
dico vobis , non inveni tantam fidem in Israel *.
11 Dico autem vobis , quod multi
† ab Oriente , & Occidente venient , † *Mal.* 1. 11.
& recumbent cum Abraham , &

℣. 2. Prostratus adorabat .
℣. 3. Volo . mundus esto .
℣. 4. i. e. Offer munus quod offerunt a lepra curati , ut testentur te esse sanum .
℣. 5. Accessit non per se ipse , sed per amicos . ita Lucas . 7. 3.
℣. 6. Servus . Ita Lucas . 7. 1.
* Graviter & acerbe .
℣. 8. i. e. Jube . *Hebraismus* .
℣. 9. Argumentum a minori ad majus . sensus est : jubeas tantum & salus servi subsequetur ; ego enim sub potestate positus sum , & tamen cum dico huic vade , vadit : tu tantus qui naturę domineris , quid non solo possis imperio .
℣. 10. Græce , *ne in Israel quidem* . hinc patet Centurionem Israeliten non fuisse .

Isaac, & Jacob in regno cælorum:
12 Filii autem regni * ejicientur in
tenebras exteriores *: ibi erit fletus,
& stridor dentium.
13 Et dixit Jesus Centurioni: Va-
de, & sicut credidisti, fiat tibi. Et
sanatus est puer in illa hora.
14 Et cum venisset Jesus in domum
Petri *, vidit socrum ejus jacentem,
& febricitantem:
15 Et tetigit manum ejus, & di-
misit eam febris, & surrexit, & mi-
nistrabat eis.
† Mar. 1. 32. 16 † Vespere autem facto, obtule-
runt ei multos dæmonia habentes:
& ejiciebat spiritus verbo: & omnes
male habentes curavit:
17 Ut adimpleretur quod dictum
† Isaiæ 53. 4. 1 Petr. 2. 24. est per † Isaiam prophetam, dicen-
tem:* Ipse infirmitates nostras acce-
pit: & ægrotationes nostras portavit.
18 Videns autem Jesus turbas mul-
tas circũ se, jussit * ire trans fretum *.
19 Et accedens unus Scriba, ait illi:
Magister, sequar te, quocumque ieris.
† Lucæ 9. 58. 20 Et dicit ei Jesus: † Vulpes fo-
veas habent, & volucres cæli nidos:
filius autem hominis * non habet ubi
caput reclinet.
21 Alius autem de discipulis ejus
ait illi: Domine, permitte me pri-
mum ire, & sepelire patrem meum.
22 Jesus autem ait illi: Sequere me,
† Mar. 4. 36. Lucæ 8. 22. & dimitte mortuos * sepelire mor-
tuos suos.
23 † Et ascendente eo in navicu-
lam, secuti sunt eum discipuli ejus:
24 Et ecce motus * magnus factus est
in mari, ita ut navicula operiretur
fluctibus, ipse vero dormiebat.
25 Et accesserunt ad eum discipuli
ejus, & suscitaverunt eum, dicen-
tes: Domine, salva nos, perimus.
26 Et dicit eis Jesus: Quid timidi
estis, modicæ fidei? Tunc surgens,
imperavit * ventis & mari, & facta
est tranquillitas magna.
27 Porro homines mirati sunt, di-
centes: Qualis est hic, quia venti &
mare obediunt ei?
28 † Et cum venisset trans fretum † Mar. 5. 1. Lucæ 8. 26.
in regionem Gerasenorum *, occur-
rerunt ei duo habentes dæmonia, de
monumentis exeuntes, sævi nimis, ita
ut nemo posset trãsire per viam illã.
29 Et ecce clamaverunt, dicentes:
Quid nobis, & tibi *, Jesu fili Dei? Ve-
nisti huc ante tempus torquere nos?
30 † Erat autem non longe ab illis † Mar. 5. 11. Lucæ 8. 32.
grex multorum porcorum pascens.
31 Dæmones autem rogabant eum,
dicentes: Si ejicis nos hinc, mitte *
nos in gregem porcorum.
32 Et ait illis: Ite. At illi exeun-
tes abierunt in porcos, & ecce impe-
tu abiit totus grex per præceps in
mare: & mortui sunt in aquis.
33 Pastores autem fugerunt: & ve-
nientes in civitatem, nuntiaverunt
omnia, & de eis, qui dæmonia ha-
buerant *. † Mar. 5. 17. Lucæ 8. 37.
34 Et ecce tota civitas exiit obviam
Jesu: & † viso eo rogabant, ut
transiret * a finibus eorum.

℣. 12. i. e. Regno destinati.
* Obscurissimas & longe a Regno lucis semotas.
℣. 14. Hęc domus non ipsius Petri, sed ejus socrus erat; nam Bethsaidæ, non Capharnai Petrus incola fuerat.
℣. 17. Quæ Isaias de passione Christi & de sublatis hominum peccatis dixit, hæc ad sanatos ægrotos accommodat Evangelista. Hæc enim sanatio Passionis typum habebat. Ita plerique exponunt, quamquam nihil obest, quominus, Isaias utroque sensu de corporis nimirum simul & animæ morbis intelligatur.
℣. 18. *Adde*, Discipulos suos.
* i. e. Ulteriorem ripam lacum Genesareth.
℣. 20. Ex titulis quibus Prophetæ Messiam insignierunt, hoc sibi delegit Christus quod est omnium modestissimum, & quo suam exinanitionem magis profiteretur.
℣. 22. Figurate, pro sceleratis & impiis: sic Aristophanes cives malos, mortuos dicit.
℣. 24. i. e. Tempestas.
℣. 25. *In præsenti.*
℣. 27. *Græce*, increpavit.
℣. 28. Ex reliquiis erant Chananæorum. Legendum ut in græco Gergesenorum, vel ut in Marco, Gadarenorum. Gergessa, & Gadara villulæ erant duæ ad ripam Orientalem lacus Genesareth. Hinc populi & Gergesseni & Gadareni promiscue dici potuerunt.
℣. 29. Quid tibi rei nobiscum est?
℣. 31. Permitte nobis ut eamus in gregem porcorum.
℣. 33. i. e. Et quæ acciderant dæmoniacis.
℣. 34. i. e. Discederet.

CAPUT IX.

Paralyticum curat, Scribis murmurantibus quod dixisset remissa illi peccata: vocat Matthæum publicanum, & respondet Pharisæis murmurantibus quod cum publicanis ederet, quodque ipsius discipuli non jejunarent: mulierem a sanguinis profluvio liberat: filiam principis mortuam suscitat: visu duobus cæcis restituto, dæmoniacum mutum sanat: & ubique prædicans omnes sanat infirmitates, dicens multam esse messem, paucos vero operarios.

1 ET ascendens in naviculam,
transfretavit *, & venit in
civitatem suam *.
2 † Et ecce offerebant ei paralyti- † Mar.
cum jacentem in lecto. Et videns 2. 3.
Jesus fidem illorum, dixit paralyti- Lucæ 5.
co: Confide fili, remittuntur tibi 18.
peccata tua.
3 Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se: Hic blasphemat *.
4 Et cum vidisset Jesus cogitationes
eorum, dixit: Ut quid cogitatis
mala in cordibus vestris?
5 Quid est facilius, dicere: Dimittuntur tibi peccata tua; an dicere:
Surge, & ambula?
6 Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico: Surge, tolle lectum tuum, &
vade in domum tuam.
7 Et surrexit, & abiit in domum
suam.
8 Videntes autem turbæ timuerunt *, & glorificaverunt Deum, qui
dedit potestatem talem hominibus.
9 † Et, cum transiret inde Jesus, † Mar.
vidit hominem sedentem in telo- 2. 14.
nio *, Matthæum nomine. Et ait il- Lucæ 5.
li: Sequere me. Et surgens, secutus 27.
est eum.
10 Et factum est discumbente eo in
domo *, ecce multi publicani & peccatores * venientes, discumbebant
cum Jesu, & discipulis ejus.
11 Et videntes Pharisæi, dicebant
discipulis ejus: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat Magister vester?
12 At Jesus audiens, ait: Non est
opus valentibus medicus, sed male
habentibus.

℣. 1. A ripa Orientali lacus Genesareth ad ripam Occidentalem.
* i. e. Capharnaum, quæ dicitur Christi civitas, quia relicta Nazareth eam sibi delegerat, Matth. 4. 13.
℣. 3. Sibi vindicat quod soli Deo tribuendum est.
℣. 8. *Græce* admiratæ sunt. opus enim istud admiratio consequi non metus debuit. *S. Hilar.*
℣. 9. Locus in quo sedet publicanus exigens tributum.
℣. 10. Matthæi scilicet. Ita Marc. 2. 15.
* Publicis vitiis infames.

13 Euntes* autem diſcite quid eſt: † Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Non enim veni vocare juſtos, † ſed peccatores*.

† Oſee 6. 6. Infr. 12. 7. † 1 Tim 1. 15.

14 Tunc acceſſerunt ad eum diſcipuli Joannis, dicentes: † Quare nos, & Phariſæi, jejunamus frequenter: diſcipuli autem tui non jejunant?

† Mar. 2. 18. Lucæ 5. 33.

15 Et ait illis Jeſus: Numquid poſſunt filii ſponſi* lugere* quamdiu cum illis eſt ſponſus? Venient autem dies cum auferetur ab eis ſponſus: & tunc jejunabunt.

16 Nemo autem immittit commiſſuram panni rudis in veſtimentum vetus*: tollit enim plenitudinem ejus a veſtimento, & pejor ſciſſura fit.

17 Neque mittunt vinum novum in utres veteres: alioquin rumpuntur utres, & vinum effunditur, & utres pereunt. Sed vinum novum in utres novos mittunt, & ambo conſervantur.

† Mar. 5. 22. Lucæ 8. 41.

18 † Hæc illo loquente ad eos, ecce princeps* unus acceſſit, & adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modo defuncta eſt: ſed veni, impone manum tuam ſuper eam, & vivet.

19 Et ſurgens Jeſus, ſequebatur eum, & diſcipuli ejus.

† Mar. 5. 15. Lucæ 8. 43.

20 † Et ecce mulier, quæ ſanguinis fluxum patiebatur* duodecim annis, acceſſit retro, & tetigit fimbriam veſtimenti ejus.

21 Dicebat enim intra ſe: Si tetigero tantum veſtimentum ejus, ſalva ero.

22 At Jeſus converſus, & videns eam, dixit: Confide* filia, fides tua te ſalvam fecit. Et ſalva* facta eſt mulier ex illa hora.

23 Et cum veniſſet Jeſus in domum principis, & vidiſſet tibicines*, & turbam tumultuantem, dicebat:

24 Recedite: non eſt enim mortua puella, ſed dormit. Et deridebant eum.

25 Et cum ejecta eſſet turba, intravit: & tenuit* manum ejus. Et ſurrexit puella.

26 Et exiit fama hæc in univerſam terram illam.

27 Et tranſeunte inde Jeſu, ſecuti ſunt eum duo cæci, clamantes, & dicentes: Miſerere noſtri, fili David.

28 Cum autem veniſſet domum, acceſſerunt ad eum cæci. Et dicit eis Jeſus: Creditis quia hoc poſſum facere vobis? Dicunt ei: Utique*, Domine.

29 Tunc tetigit oculos eorum, dicens: Secundum fidem veſtram fiat vobis.

30 Et aperti ſunt oculi eorum: & comminatus eſt illis Jeſus, dicens: Videte ne quis ſciat.

31 Illi autem exeuntes*, diffamaverunt* eum in tota terra illa.

32 Egreſſis autem illis, † ecce obtulerunt ei hominem mutum, dæmonium habentem. † Infr. 12. 22. Lucæ 11. 14.

33 Et ejecto dæmonio, locutus eſt mutus, & miratæ ſunt turbæ, dicentes: Numquam apparuit ſic in Iſrael.

34 Phariſæi autem dicebant: In principe* dæmoniorum ejicit dæmones.

35 † Et circuibat Jeſus omnes civitates, & caſtella, docens in ſynagogis eorum, & prædicans evangelium regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem. † Mar. 6. 6.

℣. 13. Euntes, *pro* ite.
* Græce additur, *ad pœnitentiam.*
℣. 15. i. e. Sponſi familiares qui nuptiis interſunt.
* i. e. Jejunare.
℣. 16. i. e. Nemo ad reſarciendam rupturam veſtis veteris, aſſumentum panni novi aſſuit; nam fruſtum illud adjectum cum validius ſit panno veteri aliquid auffert ab eo, & tunc fractura major fit quam antea fuerat. His ſimilitudinibus docet Chriſtus imperfectos lacte nutriendos donec grandeſcant.
℣. 18. Synagogæ, Jairus dictus Luc. 8. 41.
℣. 20. Quæ ſanguinis profluvio laborabat.
℣. 22. *Græce*, bono ſis animo.
* Sanitati reddita eſt.
℣. 23. Tempore luctus tibiis utebantur Judæi.
℣. 25. i. e. Apprehendit.
℣. 28. i. e. Credimus.
℣. 31. Divulgaverunt famam ejus.
℣. 34. Vi & imperio principis dæmoniorum.

36 Videns

36 Videns autem turbas, misertus
est eis *: quia erant vexati, & jacen-
tes * sicut oves non habentes pasto-
rem.
† Luca 10. 2. 37 Tunc dicit discipulis suis: †
Messis quidem multa, operarii au-
tem pauci.
38 Rogate ergo Dominum messis,
ut mittat * operarios in messem
suam.

CAPUT X.

Legatio ac instructio duodecim Apostolorum (quorum hic nomina recensentur) ad evangelizandum Judæis, & dæmoniacos infirmosque curandos: qui adversus mala hic imminentia præmonentur & roborantur: Christus non venit ut mittat pacem, sed gladium, ipseque coram hominibus confitendus est, neque quidquam ejus amori præponendum: honorans autem alios propter Christum, honorat Christum, & ita mercedem recipiet.

Marc. 3. 13. Luca 6. 13. & 9. 1. 1 ET convocatis duodecim di-
scipulis suis, dedit illis po-
testatem spirituum * immundo-
rum, ut ejicerent eos, & curarent
omnem languorem, & omnem in-
firmitatem.
2 Duodecim autem Apostolorum
nomina sunt hæc. Primus, Simon,
qui dicitur Petrus, & Andreas fra-
ter ejus,
3 Jacobus Zebedæi *, & Joannes
frater ejus, Philippus, & Bartho-
lomæus, Thomas, & Matthæus
publicanus *, Jacobus Alphæi, &
Thaddæus,
4 Simon Chananæus, & Judas
Iscariotes, qui & tradidit eum.
5 Hos duodecim misit Jesus; præ-
cipiens * eis, dicens: In viam * gen-
tium ne abieritis, & in civitates *
Samaritanorum ne intraveritis:
6 Sed potius ite † ad oves, quæ per- † Act. 13. 46.
ierunt domus Israel.
7 Euntes autem prædicate, dicen-
tes: Quia appropinquavit regnum
cælorum.
8 Infirmos curate, mortuos susci-
tate, leprosos mundate, dæmones
ejicite: gratis accepistis, gratis da-
te.
9 † Nolite possidere aurum, ne- † Mar. 6. 8.
que argentum, neque pecuniam in
zonis * vestris: Luc. 9. 3. & 10. 4.
10 Non peram in via, neque duas
tunicas, neque calceamenta, neque
virgam *: dignus enim est opera-
rius cibo suo *.
11 In quamcumque autem civita-
tem aut castellum intraveritis, in-
terrogate, quis in ea dignus sit *:
& ibi manete donec exeatis.
12 Intrantes autem in domum,
salutate eam, dicentes: Pax huic
domui.
13 Et si quidem fuerit domus illa
digna, veniet pax vestra super eam:
si autem non fuerit digna, pax ve-
stra revertetur ad vos.
14 Et quicumque non receperit
vos, neque audierit sermones ve-
stros: exeuntes foras de domo, vel
civitate, excutite pulverem de pedi-
bus vestris *.
15 Amen dico vobis: Tolerabilius
erit terræ Sodomorum, & Gomor-
rhæorum in die judicii, quam illi
civitati.
16 † Ecce ego mitto vos sicut oves † Luca 10. 3.

℣. 36. *Græce*: affectu misericordiæ tactus est.
* Destituti ac dispersi.
℣. 38. Græce, *Extrudat*: ut intelligamus vel celeriter mittendos, vel invitos extrudendos in opus Dei.
℣. 1. i. e. adversus spiritus immundos.
℣. 3. Zebedæi filius.
* Qui publicanus fuerat.
℣. 5. Cum prius eos instruxisset monitis & præceptis.
* i. e. Ne ad gentiles Evangelium perferatis.
* i. e. Ne in unam quidem Samaritanorum urbem.
℣. 9. Pecunia olim in zonis gestabatur.
℣. 10. Virga sumitur & ad defensionem & ad corpus sustinendum: hæc a Marco, 6. 8. Apostolis concessa est; illa a Matth. prohibita. *vel* a Matthæo virga prohibetur, *i. e.* ut in viam se darent, etiamsi ne baculus quidem eis suppeteret.
* *i. e.* Mercede sua.
℣. 11. Quis probæ fidei dignus sit pace Evangelica, vosque hospitio recipiat.
℣. 14. Ne cum eis commune aliquid habeatis.
℣. 16. Sinceri, injuriæ immemores.

in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices* sicut columbæ.

17 Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis *, & in synagogis * suis flagellabunt vos:

18 Et ad præsides & ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, & gentibus.

† Luc. 12. 11. 19 † Cum autem tradent vos, nolite * cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini.

20 Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.

21 Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium: & insurgent filii in parentes, & morte eos afficient:

22 Et eritis odio omnibus propter nomen meum: qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.

23 Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in alia. Amen dico vobis, non consummabitis * civitates Israel donec veniat Filius hominis.

† Luc. 6. 40. Joan. . 16. & 15. . 24 † Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum suum.

25 Sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus; & servo, sicut dominus ejus. Si patremfamilias Beelzebub * vocaverunt: quanto magis domesticos ejus?

† Mar. . 22. Luc. 8. 17. & 12. 2. 26 Ne ergo timueritis eos. † Nihil enim est opertum, quod non revelabitur; & occultum, quod non scietur.

27 Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta *.

28 Et nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennam.

29 † Nonne duo passeres asse* væneunt: & unus ex illis non cadet super terram sine patre vestro *? † 2 Reg. 14. 11. Act. 37. 35.

30 Vestri autem capilli capitis omnes numerati sunt.

31 Nolite ergo timere: multis passeribus meliores* estis vos.

32 † Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est: † Marc 8. 38. Luc. 9. 26. & 12. 8. 2 Tim. 2. 12.

33 Qui autem negaverit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo, qui in cælis est.

34 † Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium.

35 Veni enim separare* hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nurum adversus socrum suam:

36 † Et inimici hominis, domestici ejus. † Mich. 7. 6.

37 † Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus*: & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus. † Luc. 14. 26.

38 † Et qui non accipit crucem suam *, & sequitur me, non est me dignus. † Infr. 16. 24. Marc. 8. 34. Lucæ 14. 27.

39 Qui invenit animam suam *, perdet illam *: & qui † perdiderit animam suam propter me, inveniet eam *. † Lucæ 9. 24. & 17. 33. Joan. 12. 25.

40 † Qui recipit vos, me recipit: & † qui me recipit, recipit eum qui me misit. † Luc. 10. 16. Joan. 13. 20.

41 Qui recipit prophetam in nomi-

℣. 17. i. e. ordinariis consessus judicum.
* i. e. Conventus extraordinarii vestri causa habebuntur, atque in eis vapulabitis. 2. Cor. 11. 24. & Act. 5. 40.
℣. 19. Ne anxie cogitetis.
℣. 23. Addendum, *docere*.
℣. 25. i. e. *Dominum muscarum*. Injuriæ vocabulum. Beelzebub Deus erat Accaronitarum.
℣. 27. De locis editis ut a pluribus audiatur.
℣. 29. Quatuor denariolis.
* i. e. Non sciente aut permittente Deo. S. *Cyprian.*
℣. 31. Præstantiores.
℣. 35. In duo diducere quæ prius erant conjuncta.
℣. 37. Indignus est qui me sequatur.
℣. 38. i. e. Qui non fert æquo animo afflictiones propter me.
℣. 39. i. e. Seipsum.
* i. e. Se.
* i. e. Custodiet se in vitam æternam.
℣. 41. qua Propheta est.
* Præmium habebit quod haberet, si me, a quo prædicator Evangelii missus est, accepisset.

ne pro-

ne prophetæ *, mercedem prophetæ accipiet*: & qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.

† Marc 9. 40.
42 † Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

CAPUT XI.

Joannes de carcere nuntios mittit ad Jesum: quibus post Christi responsum abeuntibus, ipse coram turbis laudat Joannem: Judæos vero pueris in foro invicem acclamantibus assimilat, exprobrans civitatibus obstinatis in quibus plurimas fecerat virtutes: confessio Jesu ad Patrem: oneratos ad se vocat Christus, dicens jugum suum esse suave.

1 ET factum est, cum consummasset* Jesus, præcipiens duodecim discipulis suis, transiit inde ut doceret & prædicaret in civitatibus eorum *.

† Luca 7. 18.
2 † Joannes autem cum audisset in vinculis opera Christi, mittens * duos de discipulis suis,
3 Ait illi: Tu es, qui venturus es *, an alium expectamus?
4 Et respondens Jesus ait illis: Euntes renuntiate Joanni quæ audistis, & vidistis.
† Isai. 35. 5.
5 † Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, † pauperes evangelizantur *:
† Isai. 61. 1.
6 Et beatus est, qui non fuerit scandalizatus * in me.

† Luc. 7. 24.
7 † Illis autem abeuntibus, cœpit Jesus dicere ad turbas de Joanne: Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam?
8 Sed quid existis videre? hominem mollibus vestitum? Ecce qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt.
9 Sed quid existis videre? prophetam? Etiam dico vobis, & plus quam prophetam *.
† Mal. 3. 1. Marc. 1. 2. Luca 7. 27.
10 Hic est enim de quo scriptum est: † Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam *, qui præparabit viam tuam ante te.
11 Amen dico vobis, non surrexit inter natos mulierem major Joanne Baptista: qui autem minor est in regno cælorum, major est illo *.
12 A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc, regnum cælorum vim patitur, & violenti * rapiunt illud.
13 Omnes enim prophetæ & lex, usque ad Joannem, prophetaverunt *:
† Mal. 4. 5.
14 Et si vultis recipere, † ipse est Elias *, qui venturus est.
15 Qui habet aures audiendi, audiat.
16 Cui autem similem æstimabo generationem * istam? Similis est pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus
17 Dicunt: Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentavimus, & non planxistis *.
18 Venit enim Joannes neque manducans neque bibens, & dicunt: Dæmonium habet.

℣. 1. Cum finem fecisset discipulis præcepta tradendi.
* i. e. Judæorum.
℣. 2. Hac legatione non suæ, sed discipulorum ignorantiæ Joannes consuluit.
℣. 3. *Venturus*, unus e Messiæ characteribus. Ita Gen. 49. 10. de Messia: donec veniat qui *mittendus est*.
℣. 5. Lætum accipiunt Evangelii nuntium.
℣. 6. Offensus propter abjectionem meam.
℣. 9. Prophetæ Messiam prænuntiarunt absentem, Joannes plusquam propheta Messiam digito præsentem monstravit.
℣. 10. ante te. *Hebraism.*
℣. 11. Aliis præstat Joannes, quia quem alii absentem prænuntiaverunt, eum ipse præsentem demonstravit. At minimi Apostolorum respectu prędicationis, Joanne prędstant, quia Messiæ denudant mysteria, quem Joannes tantum digito monstravit.
℣. 12. i. e. magno impetu intrant in Ecclesiam, propter multitudinem gentium quas Deus ad Evangelium jamjam vocaturus erat.
℣. 13. i. e. Ante Joannem Christus erat prænuntiandus: post Joannem Christus erat demostrandus, non prænuntiandus.
℣. 14. Spiritu & virtute. Luc. 1. 17.
℣. 16. Genus hoc hominum.
℣. 16. & 17. i. e. Nullis rationibus potuistis commoveri.

19 Venit filius hominis manducans
& bibens, & dicunt: Ecce homo
vorax, & potator vini, publicanorum
& peccatorum amicus. Et
justificata est sapientia a filiis suis *.
20 Tunc cœpit exprobrare civitatibus,
in quibus factæ sunt plurimæ
virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam.
† Lucæ 10. 13. 21 † Væ * tibi Corozain, væ tibi
Bethsaida: quia, si in Tyro & Sidone
factæ essent virtutes, quæ factæ
sunt in vobis, olim in cilicio &
cinere pœnitentiam egissent.
22 Verumtamen dico vobis: Tyro
& Sidoni remissius erit in die judicii,
quam vobis.
23 Et tu Capharnaum, numquid
* usque in cælum exaltaberis? usque
in infernum descendes *. quia,
si in Sodomis factæ fuissent virtutes,
quæ factæ sunt in te, forte mansissent
usque in hanc diem.
24 Verumtamen dico vobis, quia
terræ Sodomorum remissius * erit
in die judicii, quam tibi.
25 In illo tempore respondens Jesus
dixit: Confiteor tibi * Pater, Domine
cæli & terræ, quia abscondisti
hæc a sapientibus, & prudentibus,
& revelasti ea parvulis *.
26 Ita Pater: quoniam sic fuit placitum
* ante te.
† Joan. 6.46.& 7.28.& 8.19.& 10. 15. 27 Omnia mihi tradita sunt a Patre
meo. † Et nemo novit Filium,
nisi Pater: neque Patrem quis novit,
nisi Filius, & cui voluerit Filius
revelare.
28 Venite ad me omnes, qui laboratis,
& onerati estis, & ego reficiam vos.
29 Tollite jugum meum super vos,
& discite a me, quia mitis sum, &
humilis corde: & † invenietis requiem
animabus vestris. † Jer. 6. 16.
30 † Jugum enim meum suave * est,
& onus meum leve. † 1 Joan. 5. 3.

CAPUT XII.

Discipulos spicas sabbato vellentes excusat, manum quoque aridam sabbato curat: Pharisæorum machinationi tacitus cedens, variosque a se curatos silere præcipiens, implet Isaiæ vaticinium; dæmoniaco cæco & muto curato, Pharisæos ipsum in Beelzebub ejicere dæmonia blasphemantes convincit falsum dicere: dicens blasphemiam in Spiritum Sanctum irremissibilem, & de omni verbo otioso reddendam rationem: Scribis autem & Pharisæis signum petentibus, dandum dicit Jonæ signum: & quæ sint mater & fratres ipsius.

1 IN illo tempore abiit * Jesus Marc. 2. 23.
per sata sabbato: discipuli autem
ejus esurientes cœperunt vellere Luc. 6. 1.
spicas *, & manducare.
2 Pharisæi autem videntes, dixerunt
ei: Ecce discipuli tui faciunt
quod non licet facere sabbatis.
3 At ille dixit eis: Non legistis † † 1 Reg. 21. 6.
quid fecerit David, quando esuriit,
& qui cum eo erant:
4 Quomodo intravit in domum *
Dei, & panes propositionis comedit,
quos non licebat ei edere *, neque
his qui cum eo erant, † nisi solis sacerdotibus? † Lev. 14. 9.
5 Aut non legistis in lege, † quia † Num. 28. 9.
sabbatis sacerdotes in templo * sabbatum
violant, & sine crimine sunt? *

℣. 19. i. e Sed filii sapientiæ *vel* discipuli mei sapienter judicarunt veram esse sapientiam quam hæc generatio damnat.

℣. 21. *Væ*, Execrantis vox, non imprecantis.

℣. 23. S. Hieron. legit, *quæ usque ad cœlum exaltata es*. Clarior est sensus. Capharnaum exaltata, quia florebat piscatu & mercatu, ut pote maritima.

* i. e. Destrueris, quod accidit in bello Vespasiani.

℣. 24. Non tam severe punientur.

℣. 25. i. e. Gratias ago.

* Humiliter de se sentientibus.

℣. 26. Sic tibi placuit.

℣. 30. Si adsit gratia Christi: nam quidquid est difficile in præcepto, leve est amanti. *S. August.* Hujus dilectionis effectus vide Actor. 5. 41.

℣. 1. i. e. Ambulabat.

* Vellere spicas in agro alieno licebat. Deut. 23. 25. at utrum sabbato quæstio erat.

℣. 4. i. e. Tabernaculum.

* Licebat in angustiis.

℣. 5. Tabernaculo: templum enim non erat extructum.

* Quia regula judaici juris est, *in templo non esse sabbatum*.

6 Dico autem vobis, quia templo
major est hic *.
†1 Reg. 15. 22. Eccl. 4. 17. Osee 6. 6. Supr. 9. 13.
7 Si autem sciretis, quid est: † Misericordiam volo *, & non sacrificium: numquam condemnassetis
innocentes.
8 Dominus enim est filius hominis *
etiam sabbati.
9 Et cum inde transisset, venit in
synagogam eorum.
† Mar. 3. 1. Luc. 6. 6.
10 † Et ecce homo manum habens
aridam, & interrogabant eum, dicentes: Si * licet sabbatis curare? ut
accusarent eum.
† Deut. 22. 4.
11 Ipse autem dixit illis: † Quis
erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, & si ceciderit hæc sabbatis in foveam, nonne tenebit &
levabit eam?
12 Quanto magis melior * est homo ove? Itaque licet sabbatis benefacere.
13 Tunc ait homini: Extende manum tuam. Et extendit, & restituta est sanitati sicut altera.
14 Exeuntes autem Pharisæi, consilium faciebant * adversus eum,
quomodo perderent eum.
15 Jesus autem sciens recessit * inde: & secuti sunt eum multi, & curavit eos omnes:
16 Et præcepit eis ne manifestum
eum facerent.
17 Ut adimpleretur quod dictum est
per Isaiam Prophetam dicentem:
† Isai. 42. 1.
18 † Ecce puer meus, quem elegi,
dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum
meum super eum, & judicium *
gentibus nuntiabit.
19 Non contendet, nec clamabit,
neque audiet aliquis in plateis vocem ejus:
20 Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat * ad victoriam
judicium:
21 Et in nomine ejus Gentes sperabunt.
22 Tunc oblatus est ei dæmonium
habens, cæcus, & mutus, & curavit eum, ita ut loqueretur, & videret.
23 Et stupebant omnes turbæ, & dicebant: Numquid hic est filius David?
24 † Pharisæi autem audientes, dixerant: Hic non ejicit dæmones nisi
in Beelzebub principe * dæmoniorum. †Supr. 9. 34. Marc. 3. 22. Lucæ 11. 15.
25 Jesus autem sciens cogitationes
eorum, dixit eis: † Omne regnum
divisum contra se, desolabitur: &
omnis civitas vel domus divisa contra se, non stabit. † Lucæ 11. 17.
26 Et si satanas satanam ejicit, adversus se divisus est: quomodo ergo
stabit regnum ejus?
27 Et si ego in * Beelzebub ejicio
dæmones, filii * vestri in quo * ejiciunt? Ideo ipsi judices * vestri
erunt.
28 Si autem ego in spiritu Dei ejicio
dæmones, igitur pervenit in vos regnum * Dei.
29 Aut quomodo potest quisquam
intrare in domum fortis, & vasa *
ejus diripere, nisi prius alligaverit
fortem? & tunc domum illius diripiet.
30 Qui non est mecum, contra me
est: & qui non congregat mecum,
spargit *.

℣. 6. *Hic* adverbium loci. ita ℣. 41. & 42. *sensus* est. hic est aliquis major templo. propheta enim plus templo erat, inde prophetis extra templum sacrificare licuit, ut Eliæ. Jesus autem plus quam propheta est. infra ℣. 41.

℣. 7. Misericordiam antepono sacrificiis.

℣. 8. Vide Marc. 2. 27. 28.

℣. 10. Si. *pro* an.

℣. 12. *Græc.* Præstantior.

℣. 14. Cœperunt inter se.

℣. 15. Secessit ad mare. ita Marc. 3. 7.

℣. 18. Doctrinam evangelicam.

℣. 20. i. e. Donec depromserit *seu* docuerit judicium *vel* Evangelium ad vincendum hostes suos, & expugnet eos. *sensus est*, mitem se præbebit, furori & insaniæ hominum cedet, quoad promulgaverit Evangelium.

℣. 24. Inter impuros spiritus unum esse qui primas teneat Scriptura docet. Joan. XII. 31. XIV. 30.

℣. 27. In, *id est* per.

* i. e. Exorcistæ vestri.

* in quo i. e. Per quem.

* i. e. Ipsorum factum vobis convincendis sufficiet: in me enim damnatis quod in illis approbatis.

℣. 28. i. e. Messias promissus a Deo, vobis nec opinantibus, advenit.

℣. 29. Instrumenta bellica.

℣. 30. Periculo exponit oves.

† *Mar.* 3. 28, 29. *Lucæ* 12. 10.

31 † Ideo dico vobis: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, spiritus * autem blasphemia non remittetur.

32 Et quicumque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei *: qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc sæculo, neque in futuro.

33 Aut facite arborem bonam, & fructum ejus bonum: aut facite arborem malam, & fructum ejus malum *: siquidem ex fructu arbor agnoscitur.

† *Lucæ* 6. 45.

34 Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? † ex abundantia enim cordis os loquitur.

35 Bonus homo de bono thesauro * profert bona: & malus homo de malo thesauro * profert mala.

36 Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum *, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.

37 Ex verbis enim tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis.

38 Tunc responderunt * ei quidam de Scribis & Pharisæis, dicentes: Magister, volumus a te signum videre.

† *Infr.* 16. 4. *Lucæ* 11. 29. 1 *Cor.* 1. 22. † *Jonæ* 2. 1.

39 Qui respondens ait illis: † Generatio mala & adultera * signum quærit: & * signum non dabitur ei, nisi signum † Jonæ Prophetæ.

40 Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus; sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus *.

† *Jonæ* 3. 5.

41 † Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione ista, & condemnabunt eam: quia pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ. Et ecce plus quam Jonas hic.

† 3 *Reg.* 10. 1. 2 *Par.* 9. 1.

42 Regina Austri surget in judicio cum generatione ista, & condemnabit eam: † quia venit a finibus terræ * audire sapientiam Salomonis, & ecce plus quam Salomon hic.

† *Luc.* 11. 24.

43 † Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida *, quærens requiem, & non invenit.

44 Tunc dicit: Revertar in domum meam, unde exivi. Et veniens invenit eam vacantem, scopis mundatam, & ornatam.

† 2 *Pet.* 2. 20.

45 Tunc vadit, & assumit septem * alios spiritus secum nequiores se, & intrantes habitant ibi: † & fiunt novissima hominis illius pejora prioribus. Sic erit & generationi huic pessimæ.

† *Mar.* 3. 31. *Luca* 8. 19.

46 † Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater ejus & fratres * stabant foris, quærentes loqui ei.

47 Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te *.

48 At ipse respondens dicenti sibi, ait: Quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei *?

49 Et extendens manum in discipulos suos, dixit: Ecce mater mea, & fratres mei.

50 Quicumque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est; ipse meus frater, & soror, & mater est.

℣. 31. i. e. Calumnia in Spiritum S. *sensus est*, facilius calumnia in quosvis homines remittetur, quam ea quæ est adversus Spiritum S.

℣. 32. *Sensus est*. si grave peccatum est hominem innocentem vel calumniari vel persequi; quanto gravius est me calumniari propter opera quę, ut norunt omnes, fieri non possunt nisi divina virtute, & ideo peccatum istud ægre remittitur in hoc sæculo; si vero in hoc sęculo non remittatur, in altero non condonabitur.

℣. 33. *Sensus est*. aut me cum operibus laudate, aut me, tamquam arborem putrem, una cum operibus damnate.

℣. 35. *Thesaurus* pro acervo quarumcumque rerum; hic pro acervo tum bonarum tum malarum cogitationum.

℣. 36. quod sine utilitate & loquentis dicitur & audientis. *S. Hieronym.*

℣. 38. *Hebraism.* allocuti sunt.

℣. 39. i. e peccatrix.

* *&* pro *at.*

℣. 40. tribus diebus. *Hebrais.*

℣. 42. e longinquo: ex Arabia scilicet.

℣. 43. i. e. per deserta.

℣. 45. i. e. multos. *hebraism.*

℣. 46, i. e. cognati.

℣. 47. *Adde*, alloqui.

℣. 48. ostendit se in mandato sibi officio, neque affectus neque consilia carnis sequi.

CAPUT XIII.

Sedens in navicula proponit turbis parabolas seminantis ac zizaniorum, quas etiam discipulis interpretatur: item parabolas de grano sinapis, de fermento in farina occultato, de thesauro, & margarita inventis; de reti in mare misso, quam parabolam etiam declarat: docens in patria, ait prophetam non esse sine honore nisi in propria patria.

1 IN illo * die exiens Jesus de domo, sedebat secus mare.
2 † Et congregatæ sunt ad eum turbæ multæ, ita ut in naviculam ascendens sederet; & omnis turba stabat in littore: † Mar. 4. 1. Luca 8. 4.
3 Et locutus est eis multa in parabolis *, dicens: Ecce exiit qui seminat *, seminare.
4 Et dum seminat, quædam * ceciderunt secus viam, & venerunt volucres cæli, & comederunt ea.
5 Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: & continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem * terræ.
6 Sole autem orto æstuaverunt *: & quia non habebant radicem, aruerunt.
7 Alia autem ceciderunt in spinas: & creverunt spinæ, & suffocaverunt ea.
8 Alia autem ceciderunt in terram bonam *: & dabant fructum, aliud centesimum *, aliud sexagesimum, aliud trigesimum.
9 Qui habet aures audiendi *, audiat.
10 Et accedentes discipuli dixerunt ei: Quare in parabolis loqueris eis?
11 Qui respondens, ait illis: Quia vobis datum est * nosse mysteria regni cælorum *: illis autem non est datum *.
12 † Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. † Infr. 25. 29.
13 Ideo in parabolis loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. † Isai. 6. 9. Mart. 4. 12. Luca 8. 10. Joan. 12. 40. Actor. 28. 26. Rom. 11. 8.
14 Et adimpletur in eis prophetia Isaiæ dicentis: † Auditu audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non videbitis.
15 Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos clauserunt: ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos.
16 Vestri autem beati oculi quia vident *, & aures vestræ quia audiunt.
17 † Amen quippe dico vobis, quia multi prophetæ & justi cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt *; & audire quæ auditis, & non audierunt. † Luc. 10. 24.
18 Vos ergo audite parabolam seminantis.
19 Omnis qui audit verbum regni *, & non intelligit, venit malus, & rapit quod seminatum est in corde ejus: hic est qui secus viam seminatus est.
20 Qui * autem super petrosa seminatus est, hic est, qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit illud:
21 Non habet autem in se radicem, sed est temporalis *: facta autem tribulatione & persecutione propter verbum, continuo scandalizatur.
22 Qui autem seminatus est in spinis, hic est, qui verbum audit, & solicitudo sæculi istius, & fallacia divitiarum, suffocat verbum, & sine fructu efficitur.
23 Qui vero in terram bonam seminatus est, hic est, qui audit verbum,

℣. 1. post tempus illud.
℣. 3. *parabola*, allegorica comparatio.
*. i. e. seminator.
℣. 4. *Adde* semina.
℣. 5. terram profundam.
℣. 6. torrefacta sunt.
℣. 8. cultam, aratam.
* *vel* centum, sexaginta, triginta.
℣. 9. audiat is cui a Deo donatum est, ut audita intelligat.
℣. 11. quia scilicet quæsistis & me interrogastis. Marc. 4. 10.
*. i. e doctrinæ pertinentis ad regnum cui præficitur Rex Cælestis.
* quia non quæsierunt.
℣. 16. quia vident me, & aures vestræ quia audiunt sermones meos.
℣. 17. Non viderunt clare, sed tantum a longe. Heb. 11. 13.
℣. 19. i. e. Evangelium.
℣. 20. i. e. semen quod super petrosa seminatum est, significat eum qui &c. & sic ℣. 22. 23.
℣. 21. ad tempus credit, non perseverat.

& intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem sexagesimum, aliud vero trigesimum.

† Marc 4. 26. 24 † Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Simile factum est regnum cælorum homini, qui seminavit bonum semen in agro suo.

25 Cum autem dormirent homines, venit inimicus ejus, & superseminavit zizania in medio tritici, & abiit.

26 Cum autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania.

27 Accedentes autem servi patrisfamilias, dixerunt ei: Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo: Unde ergo habet zizania?

28 Et ait illis: Inimicus homo hoc fecit. Servi autem dixerunt ei: Vis, imus*, & colligimus ea?

29 Et ait: Non: ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum.

30 Sinite utraque crescere usque ad messem, & in tempore messis dicam messoribus: Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum.

† Marc 4. 31. Luca 13. 19. 31 † Aliam parabolam proposuit eis dicens: Simile est regnum cælorum grano sinapis*, quod accipiens homo seminavit in agro suo:

32 Quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creverit, majus est omnibus oleribus, & fit arbor*, ita ut volucres cæli veniant, & habitent in ramis ejus.

† Luc. 13. 21. 33 Aliam parabolam locutus est eis. † Simile est regnum cælorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis* tribus, donec fermentatum est totum.

34 Hæc omnia locutus est Jesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis:

35 Ut * impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem: † Aperiam in parabolis os meum, eructabo abscondita a constitutione mundi. † Psal. 77. 2.

36 † Tunc, dimissis turbis, venit in domum: & accesserunt ad eum discipuli ejus, dicentes: Edissere* nobis parabolam zizaniorum agri. † Mar. 4. 34.

37 Qui respondens ait illis: Qui seminat bonum semen, est Filius hominis.

38 Ager autem, est mundus. Bonum vero semen, hi sunt filii regni. Zizania autem, filii sunt nequam *.

39 Inimicus autem, qui seminavit ea, est diabolus. † Messis vero, consummatio sæculi est: Messores autem, angeli sunt. † Apoc 14. 15.

40 Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consummatione sæculi.

41 Mittet filius hominis angelos suos, & colligent de regno ejus omnia scandala *, & eos qui faciunt iniquitatem:

42 Et mittent eos in caminum ignis *. Ibi erit fletus, & stridor dentium.

43 † Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat. † Sap. 3. 7. Dan. 12. 3.

44 Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro: quem qui invenit * homo, abscondit *, & præ gaudio illius * vadit, & vendit universa quæ habet, & emit agrum illum.

45 Iterum simile est regnum cælorum homini negotiatori, quærenti bonas margaritas.

46 Inventa autem una pretiosa margarita, abiit, & vendidit omnia quę habuit, & emit eam.

47 Iterum simile est regnum cælorum sagenæ * missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti.

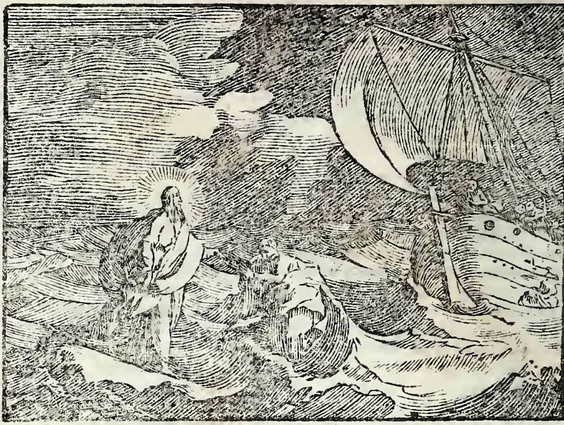
℣. 28. Eamus & colligamus.
℣. 31. i.e. regnum cæleste & divinum instar grani Synapis, cujus cum incrementa parva sint, tandem summum evadet.
℣. 32. In arboris magnitudinem excrescit.
℣. 33. *satum* mensuræ genus tantum capiens quantum 144. ova gallinacea.
℣. 35. & impletum est.
℣. 36. Explica.
℣. 38. in genitivo, i.e. satanæ.
℣. 41. i.e. eos per quos veniunt scandala.
℣. 42. i.e. In fornacem cujus ignis non extinguetur.
℣. 44. *in præterito tempore*.
* *in præterito tempore*
*. i.e. inventi thesauri.
℣. 47. genus retis piscatorii.

48 Quam

48 Quam, cum impleta eſſet, edu-
centes *, & ſecus littus ſedentes, e-
legerunt bonos in vaſa, malos autem
foras miſerunt.
49 Sic erit in conſummatione ſæcu-
li: exibunt angeli, & ſeparabunt
malos de medio juſtorum.
50 Et mittent eos in caminum i-
gnis: ibi erit fletus, & ſtridor den-
tium.
51 Intellexiſtis hæc omnia? Di-
cunt ei: Etiam.
52 Ait illis: Ideo omnis ſcriba do-
ctus in * regno cælorum, ſimilis eſt
homini patrifamilias, qui profert
de theſauro ſuo nova & vetera.
53 Et factum eſt, cum conſummaſ-
ſet Jeſus parabolas iſtas, tranſiit inde.
54 Et † veniens in patriam ſuam *, † *Mar.*
docebat eos in ſynagogis eorum, ita *6. 1.*
ut mirarentur, & dicerent: Unde *Luc. 4.*
huic ſapientia hæc, & virtutes *? *16.*
55 † Nonne hic eſt fabri * filius? † *Joan.*
Nonne mater ejus dicitur Maria, & *6. 42.*
frater ejus, Jacobus, & Joſeph, &
Simon & Judas?
56 Et ſorores ejus, nonne omnes
apud nos ſunt? Unde ergo huic o-
mnia iſta?
57 Et ſcandalizabuntur * in eo. Je-
ſus autem dixit eis: Non eſt pro-
pheta ſine honore, niſi in patria
ſua, & in domo ſua.
58 Et non fecit ibi virtutes mul-
tas *, propter incredulitatem il-
lorum.

℣. 48. piſcatores, ſcilicet.
℣. 52. i. e. *ad Regnum*. ſcriba do-
ctus ad Regnum cælorum dicitur do-
ctor Evangelicæ veritatis Regnum
cælorum prædicantis.
℣. 54. i. e. Nazareth.
* gratia miraculorum.
℣. 55. lignarii, ut putatur.
℣. 57. ob natalium humilitatem.
℣. 58. miracula multa: quia prio-
ra deſpexerant.

CAPUT

CAPUT XIV.

Caput Joannis datur puellæ saltatrici : Jesus quinque virorum millia in deserto quinque panibus & duobus piscibus satiat, sublatis duodecim reliquiarum cophinis : & super mare ambulans discipulos tempestate agitatos confortat, Petrumque a submersione liberat : in terra Genesar varii curantur languores tactu vestimenti ipsius.

1 IN illo tempore audivit Hero-
Marc. des * tetrarcha * famam Je-
6. 14. sus * :
Luc. 9. 2 Et ait pueris * suis : Hic est Jo-
7. annes Baptista : ipse surrexit a mor-
† Mar. tuis, & ideo * virtutes * operantur
6. 17. in eo.
Luc. 3. 3 † Herodes enim tenuit Joannem,
19.
& alligavit eum : & posuit in car-
cerem propter Herodiadem uxorem
fratris sui * .
4 Dicebat enim illi Joannes : Non
licet * tibi habere eam.
5 Et volens illum occidere, timuit
populum: † quia sicut prophetam* † Infra
eum habebant. 21. 26.
6 Die autem natalis * Herodis sal-
tavit * filia Herodiadis in medio, &
placuit Herodi.
7 Unde cum juramento pollicitus
est ei dare quodcumque postulasset
ab eo.
8 At illa præmonita * a matre sua,
Da mihi, inquit, hic in disco caput
Joannis Baptistæ.
9 Et contristatus * est rex : pro-
pter juramentum autem, & eos qui
pariter recumbebant, jussit dari.

℣. 1. Herodis magni filius, antea dictus Antipater Tetrarcha Galileę.
* qui Regni quartam partem obtinet.
* sero de Christo audierat, tum quia eo tempore quo Christus miracula patrabat, in Romano itinere Herodes erat, tum quia bellum adversus Aretam gerebat.
℣. 2. i. e. aulæ mancipiis.
* *Ideo*. i. e. eo modo vult Deus testatam Joannis innocentiam.
* i. e. dona miraculorum effectricia vim suam exserunt per eum.
℣. 3. Philippi scilicet.
℣. 4. his de causis licuisset primo si Philippus obiisset, secundo si fuisset illiberis ; at Philippus in vivis erat & filiam habuerat de qua ℣. 6.
℣. 5. hominem a Deo missum.
℣. 6. *Gr.* cum natalitia Herodis agerentur, more Regum orientis. Gen. 40. 20. tale epulum semel anno instruitur qua die natus fuit Rex. *Herodot.*
* motibus compositis.
℣. 8. i. e. prius edocta, non ante saltationem, sed ante petitionem. vide Marc. 8. 22.
℣. 9. quia dictabat ratio non occidendum innocentem.

10 Misitque & decollavit * Joan-
nem in carcere.
11 Et allatum est caput ejus in di-
sco, & datum est puellæ, & attulit
matri suæ.
12 Et accedentes discipuli ejus, tu-
lerunt corpus ejus, & sepelierunt
illud: & venientes nuntiaverunt
Jesu.
† Mar. 6. 31. Luc. 9. 10. Joan. 6. 3. 13 † Quod cum audisset Jesus *, se-
cessit inde in navicula, in locum de-
sertum * seorsum: & cum audissent
turbæ, secutæ sunt eum pedestres de
civitatibus.
14 Et exiens vidit turbam multam,
& misertus est eis, & curavit lan-
guidos eorum.
15 Vespere autem facto, accesse-
runt ad eum discipuli ejus, dicen-
tes: Desertus est locus, & hora *
jam præteriit: dimitte turbas, ut
euntes in castella, emant sibi escas.
16 Jesus autem dixit eis: Non ha-
bent necesse ire: date illis vos man-
ducare.
† Joan. 6. 9. 17 Responderunt ei: † Non habe-
mus hic nisi quinque panes, & duos
pisces.
18 Qui ait eis: Afferte mihi illos
huc.
19 Et cum jussisset turbam discum-
bere super fœnum *, acceptis quin-
que panibus, & duobus piscibus,
aspiciens in cælum benedixit, & fre-
git, & dedit discipulis panes, disci-
puli autem turbis.
20 Et manducaverunt omnes, &
saturati sunt. Et tulerunt reli-
quias *, duodecim cophinos * frag-
mentorum plenos.
21 Manducantium autem fuit nu-
merus, quinque millia virorum,
exceptis mulieribus, & parvulis.
† Mar. 6. 45. 22 † Et statim compulit Jesus di-
scipulos ascendere in naviculam, &
præcedere eum trans fretum, donec
dimitteret turbas.
23 Et dimissa turba, † ascendit in
montem solus * orare. Vespere au-
tem facto solus erat ibi. † Joan. 6. 15.
24 Navicula autem in medio mari
jactabatur fluctibus: erat enim con-
trarius ventus.
25 Quarta * autem vigilia noctis,
venit ad eos ambulans super mare.
26 Et videntes eum super mare am-
bulantem, turbati sunt, dicentes:
Quia phantasma * est. Et præ ti-
more clamaverunt.
27 Statimque Jesus locutus est eis,
dicens: Habete fiduciam: ego sum,
nolite timere.
28 Respondens * autem Petrus di-
xit: Domine, si tu es, jube me ad
te venire super aquas.
29 At ipse ait: Veni. Et descen-
dens Petrus de navicula, ambulabat
super aquam ut veniret ad Jesum.
30 Videns vero ventum validum,
timuit: & cum cœpisset mergi, cla-
mavit dicens, Domine, salvum
me fac.
31 Et continuo Jesus extendens
manum, apprehendit eum: & ait
illi: Modicæ fidei, quare dubitasti?
32 Et cum ascendissent in navicu-
lam, cessavit ventus.
33 Qui autem in navicula erant,
venerunt, & adoraverunt eum, di-
centes: Vere Filius Dei es.
34 † Et cum transfretassent, ve-
nerunt in terram Genesar *. † Mar. 6. 53.
35 Et cum cognovissent eum viri
loci illius, miserunt in universam
regionem illam, & obtulerunt ei o-
mnes male habentes:
36 Et rogabant eum ut vel fim-
briam vestimenti ejus tangerent. Et
quicumque tetigerunt, salvi facti
sunt.

℣. 10. misit per quem decollaret.
℣. 13. *adde* sermones qui de se in aula haberentur.
* Juxta Bethsaidam. Luc. 9. 16.
℣. 15. i. e. prandii tempus.
℣. 19. fœnum. *pro* herba.
℣. 20. *Græce*: & sustulerunt quod supererat ex fragmentis duodecim cophinos plenos.
* cophinus, vas plexum ex vimine quo Judæi utebantur. Juvenal. Satyr. 3.
℣. 23. ut privatim oraret
℣. 25. die illucescente.
℣. 26. spectrum nocturnum.
℣. 28. Locutus est. *Hebr.*
℣. 34. i. e. Genesareth.

CAPUT XV.

Pharisæorum de lavandis manibus aliisque rebus traditiones, quas Dei mandatis præponebant: & quæ sint coinquinantia hominem: mulier Chananæa perseveranti fide ac supplicatione impetrat filiæ curationem: Jesus curatis juxta mare Galilææ variis languoribus quatuor virorum millia septem panibus paucisque pisciculis satiat, sublatis septem sportarum reliquiis.

Marc. 7. 1. 1 TUnc accesserunt ad eum ab
Jerosolymis Scribæ, & Pha-
risæi, dicentes:
† *Mar.* 7. 5. 2 † Quare discipuli tui transgre-
diuntur traditionem seniorum * ?
non enim lavant manus suas * cum
panem manducant *.
3 Ipse autem respondens ait illis:
Quare & vos transgredimini man-
datum Dei propter traditionem ve-
stram? Nam Deus dixit:
4 † Honora patrem, & matrem*; † *Exod* 20. 12.
&: † Qui maledixerit patri, vel *Deut.* 5. 16.
matri, morte moriatur *. *Ephes.* 8. 2.
5 Vos autem dicitis: Quicumque † *Exod* 21. 17.
dixerit patri, vel matri *, Munus *Levit.* 20. 9.
quodcumque est ex me, tibi prode- *Prov.* 20. 20.
rit *:
6 Et * non honorificabit patrem
suum, aut matrem suam: & * ir-
ritum fecistis mandatum Dei pro-
pter traditionem vestram.
7 Hypocritæ, bene prophetavit de
vobis Isaias, dicens:
8 † Populus * hic labiis me hono- † *Isai.* 29. 13.
rat*: cor autẽ eorum longe est a me. *Marc.* 7. 6.
9 Sine causa * autem colunt me,
docentes doctrinas & mandata ho-
minum *.
10 Et convocatis ad se turbis, di-

℣. 2. Majorum nostrorum.
* Crimen enim capitale erat apud Pharisæos. ita Rab. Aquiba, quisquis manibus non lotis cibum capit, reus est mortis.
* Cum cibum capiunt.
℣. 4. iis ætate defectis vel inopia laborantibus opitulando.
* i. e. Ita moriatur, ut nusquam in vitam redeat.
℣. 5. Opem postulantibus.
* Vos autem dicitis, quicumque dixerit patri vel matri, consecratum sit Deo quod ex me habiturus esses in tui subsidium; istud autem docetis ne alat patrem aut matrem suam. Patres enim qui cum audirent filiorum bona Deo dicata fuisse, de iis attingere sibi nefas esse putabant.
℣ 6. *&* redundat.
* *Adde* quantum in vobis est.
℣. 8. Gr. appropinquat mihi populus hic ore suo, & labiis me honorat.
* i. e. Accedit ad templum meum ut oret.
℣. 9. Frustra, sine fructu.
* i. e. Doctrinas quæ sunt mandata hominum, non Dei.

xit eis : Audite , & intelligite.
11 Non quod intrat in os, coinquinat hominem *: sed quod procedit ex ore *, hoc coinquinat hominem.
12 Tunc accedentes discipuli ejus, dixerunt ei : Scis quia Pharisæi audito verbo hoc, scandalizati sunt *?
† Joan. 15. 2. 13 At ille respondens ait : † Omnis plantatio *, quam non plantavit * Pater meus cælestis, eradicabitur *.
† Luc. 6. 39. 14 Sinite illos * : † cæci sunt *, & duces cæcorum *. cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.
† Mar. 7. 17. 15 † Respondens autem Petrus dixit ei: Edissere * nobis parabolam istam.
16 At ille dixit: Adhuc & vos sine intellectu * estis?
17 Non * intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur?
18 Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem:
19 De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ.
20 Hæc sunt, quæ coinquinant hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem.

21 † Et egressus inde Jesus, secessit in partes * Tyri & Sidonis. † Mar. 7. 24.
22 Et ecce mulier Chananæa * a finibus illis egressa clamavit, dicens ei: Miserere mei Domine fili David: filia mea male * a dæmonio vexatur.
23 Qui non respondit ei verbum *. Et accedentes discipuli ejus rogabant eum dicentes : Dimitte * eam: quia clamat post nos.
24 Ipse autem respondens ait: Non sum missus nisi † ad oves, quæ perierunt domus Israel *. † Supr. 10. 6. Joan. 10. 3.
25 At illa venit, & adoravit eum, dicens : Domine adjuva me *.
26 Qui respondens ait : Non est bonum * sumere panem filiorum, & mittere canibus *.
27 At illa dixit : Etiam * Domine: nam & catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorum.
28 Tunc respondens Jesus, ait illi : O mulier, magna est fides tua : fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illa hora.
29 Et cum transisset inde Jesus, venit secus * Mare Galilææ: & ascendens in montem, sedebat ibi.
30 † Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes * secum mutos, cæcos, claudos, debiles, & alios † Isai. 35. 5.

℣. 11. *Adde*, modo nihil vitii accedat ab humana voluntate.
* i. e. ex voluntate.
℣. 12. i. e. Tantum abest ut credant, quin immo offensi sunt, quia maximi faciebant traditiones sapientum.
℣. 13. i. e. Doctrina.
* i. e. docuit.
* i. e. rejicietur promulgatione veritatis evangelicæ.
℣. 14. relinquamus illos.
* Scilicet Pharisæi.
* Scilicet plebeculæ. *sensus est & connexio*, si illi consuli sibi nolunt, missos illos faciamus, & plebi consulamus quæ tam cæcis doctoribus usa, ipsa quoque in exitium ruet.
℣. 15. i. e. expone.
℣. 16. i. e. Vos qui jam dudum a me discere debuistis in quibus sita sit vera pietas.
℣. 17. *Græce* nondum.
℣. 21. In eam Judææ partem quæ vicina est Tyro & Sidoni. Christus enim non exiit Palæstinæ fines.
℣. 22. Marcus ait Syrophœnissam; sed Chananæa & Phœnicia eadem erat regio.
* i. e. misere.
℣. 23. i. e. quidquam.
* i. e. absolve illam, ut impetrato quod petit abeat.
℣. 24. quia fidei primitias Judæis erat ipse collaturus, gentibus vero non nisi per Apostolos & post passionem.
℣. 25. rectius : *succurre mihi*; nam adjuvamus laborantem, succurrimus periclitanti.
℣. 26. i. e. non decet.
* hæc Jesus ex publico Judæorum affectu dixit, qui se solos Deo charos judicabant, ceteros omnes canum loco habentes.
℣. 27. & obsecrantis & assentientis adverbium est. sicut *sensus est*: verum est quod dicis, Turpe est panes filiorum abjicere catellis; at ego sum canis, micas peto non panes, obsecro te igitur, succurre mihi.
℣. 29. ad oram Maris.
℣. 30. *Græce* adducentes.
* i. e. apposuerunt.

multos: & projecerunt * eos ad pe-
des ejus, & curavit eos:
31 Ita ut turbæ mirarentur, viden-
tes mutos loquentes, claudos am-
bulantes, cæcos videntes: & ma-
gnificabant Deum Israel.
† Mar. 8. 1. 32 † Jesus autem, convocatis di-
scipulis suis, dixit: Misereor tur-
bæ, quia triduo jam perseverant
mecum, & non habent quod man-
ducent; & dimittere eos jejunos no-
lo, ne deficiant in via.
33 Et dicunt ei discipuli: Unde
ergo * nobis in deserto panes tantos
*, ut saturemus turbam tantam?
34 Et ait illis Jesus: Quot habetis
panes? At illi dixerunt: Septem,
& paucos pisciculos.
35 Et præcepit turbæ, ut discum-
berent super terram.
36 Et accipiens septem panes, &
pisces, & gratias agens *, fregit,
& dedit discipulis suis, & discipuli
dederunt populo.
37 Et comederunt omnes, & satu-
rati sunt: Et quod superfuit de frag-
mentis, tulerunt septem sportas *
plenas.
38 Erant autem qui manducave-
runt, quatuor millia hominum, ex-
tra * parvulos & mulieres.
39 Et, dimissa turba, ascendit in
naviculam: & venit in fines Mage-
dan *.

CAPUT XVI.

Jesus signi petitione ipsum tentantes arguit, quod signa temporum non dijudicarent: jubet discipulos cavere a fermento Pharisæorum ac Sadducæorum: ipsosque interrogat quem ipsum esse dicant, & Petro post illius responsionem promittit claves regni cælorum: suam autem passionem prædicens, a Petro increpatur: propter quod satanam ipsum appellat, docens quemque propriam crucem tollere, & Deum unicuique juxta sua opera redditurum.

1 ET accesserunt ad eum Phari- Marc. 8. 11.
sæi & Sadducæi tentantes *:
& rogaverunt eum ut signum * de
cælo ostenderet eis.
2 At ille respondens, ait illis: † † Luc. 12. 54.
Facto vespere dicitis: Serenum erit,
rubicundum est enim cælum;
3 Et mane: Hodie tempestas *,
rutilat enim triste cælum.
4 Faciem ergo cæli dijudicare no-
stis: signa autem temporum non †Supr. 12. 39.
potestis scire? † Generatio mala & †Jon. 2, 1.
adultera signum quærit: & signum
non dabitur ei, † nisi signum Jonæ
prophetæ. Et relictis illis, abiit.
5 Et cum venissent discipuli ejus
trans fretum *, obliti sunt panes ac-
cipere.
6 Qui dixit illis, † Intuemini *, † Mar. 8. 15.
& cavete a fermento * Pharisæorum Luc. 12 1.
& Sadducæorum.
7 At illi cogitabant intra se * di-
centes: Quia panes non accepimus.
8 Sciens autem Jesus, dixit: Quid
cogitatis intra vos modicæ fidei,
quia panes non habetis?
9 Nondum intelligitis, neque re- †Supr. 14. 17.
cordamini † quinque panum * † in Joan. 6. 9.
quinque millia hominum, & quot
cophinos sumpsistis?
10 Neque † septem panum in qua- †Supr. 15. 34.
tuor millia hominum, & quot spor-
tas sumpsistis?
11 Quare non intelligitis *, quia
non de pane dixi vobis: Cavete a
fermento Pharisæorum, & Saddu-
cæorum.
12 Tunc intellexerunt, quia non
dixerit cavendum a fermento pa-
num, sed a doctrina Pharisæorum,
& Sadducæorum.
13 † Venit autem Jesus in partes † Mar. 8. 27.
Cæsareæ * Philippi: & interroga-
bat discipulos suos, dicens: Quem *

℣. 33. *Ergo*, redundat.
* *Græce*, tot panes.
℣. 36. Cum gratias egisset.
℣. 37. Sporta genus vasis ex juncis vel palmis factum.
℣. 38. i. e. præter.
℣. 39. Magedan; Marcus 8. 10. habet Dalmanutha. propinqua loca erant a quibus regio nomen accepit.
℣. 1. quærentes calumniæ occasionem.
* i. e. miraculum.
℣. 3. *Adde*, erit.
℣. 5. in Bethsaidam. Marc. 8. 22.
℣. 6. attendite vobis.
* doctrina; ita infra 12.
℣. 7. Inter se colloquentes.
℣. 9. *Adde*, qui expensi sunt.
℣. 11. qui fit ut non intelligatis. vox objurgantis est.
℣. 13. Cæsareæ ejus quæ cognominatur Philippi: urbs sita ad fontem Jordanis, prius dicta Dan vel Paneas, quam in honorem Tiberii Cæsaris extruxit Philippus Herodis Magni filius.

dicunt homines esse Filium hominis?

† Mar. 8. 28. Luc. 9. 19.

14 At illi dixerunt: † Alii Joannem Baptistam *, alii autem Eliam, alii vero Jeremiam, aut unum ex prophetis.

15 Dicit illis Jesus: Vos autem quem me esse dicitis?

† Joan. 6. 70.

16 Respondens Simon Petrus dixit: † Tu es Christus, filius Dei vivi.

17 Respondens autem Jesus, dixit ei: Beatus es Simon Bar-Jona *: quia caro & sanguis * non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in cælis est.

† Joan. 1. 42.

18 † Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc Petram * ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi * non prævalebunt adversus eam.

† Isai. 22. 22. † Joan. 20. 23.

19 † Et tibi dabo claves regni cælorum. Et † quodcumque ligaveris * super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis.

20 Tunc præcepit discipulis suis, ut nemini dicerent quia ipse esset Jesus Christus.

21 Exinde cœpit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, & multa pati a senioribus & Scribis, & principibus sacerdotum, & occidi, & tertia die resurgere.

22 Et assumens * eum Petrus, cœpit increpare * illum dicens: Absit a te Domine: non erit tibi hoc *.

† Mar. 8. 33.

23 Qui conversus, dixit Petro: † Vade * post me satana *, scandalum es mihi *: quia non sapis * ea quæ Dei sunt, sed ea, quæ hominum.

† Supr. 10. 38. Luc. 9. 23. & 14. 27. † Luc. 17. 33. Joan. 12. 25.

24 Tunc Jesus dixit discipulis suis: † Si quis, vult post me venire, abneget semetipsum *, & tollat crucem suam *, & sequatur me.

25 † Qui enim voluerit animam * suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me, inveniet eam *.

26 Quid enim prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur *? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?

† Act. 17. 31. Rom. 2. 6. † Mar. 8. 39. Luc. 9. 27.

27 Filius enim hominis venturus est in gloria * Patris sui cum angelis suis: † & tunc reddet unicuique secundum opera ejus.

28 Amen dico vobis, † sunt quidam * de hic stantibus, qui non gustabunt mortem *, donec videant Filium hominis venientem in regno suo *.

---

* i. e. quem me populus dicit esse, cum vulgaris viri parumque nobilis speciem geram.

℣. 14. quia credebant nonnulli Judæi volutationem animarum in diversa corpora.

℣. 17. filius Joannis.

* i. e. homo.

℣. 18. dico te esse Petrum ob solidam fidei professionem quam emisisti, & super te propter istam fidei professionem quam emisisti ædificabo Ecclesiam meam, nec inferi quidquam adversus illam poterunt, ne dum homines.

* i. e. Jurisdictio & potestas satanæ.

℣. 19. traditio clavium symbolum est potestatis in aliquem collatæ.

* Januæ funibus claudebantur, quibus ligandis vel solvendis claves adhibebantur, unde solvi & ligari januæ dicuntur.

℣. 22. i. e. at Petrus Christi manu arrepta.

* amice corripere.

* propitius tibi sit Deus.

* non fiet istud.

℣. 23. Desine me sequi.

* non diabolum significat, sed adversarium, quia humano affectu adversaretur divinæ voluntati.

* me avocas ab obedientia quam patri debeo.

* decretum Dei non capis.

℣. 24. Sui curam non gerat.

* adversa quæque toleret.

℣. 25. vitam suam servare.

* æternam accipiet.

℣. 26. *Sensus est*, si rerum omnium jactura facienda sit, citius quam vitæ; quam commutationem. i. e. quid non dederit homo intuitu adipiscendæ vitæ æternæ ac nusquam perituræ.

℣. 27. Patris gloria dicitur: quia est a Patre, sed dicitur etiam gloria Christi. Matth. 25. 31.

℣. 28. quidam eorum qui hic stant.

* non morientur.

* Marcus 8. 39. habet, donec videant regnum Dei venientis in virtute. i. e. donec fiat resurrectio, ascensus in cælum, missio Spiritus Sancti, & propagatio Evangelii per signa & miracula.

CAPUT XVII.

Christi in monte transfiguratio, quam jubet discipulos silentio servare, donec a mortuis resurgat: Eliam dicit venturum, imo jam venisse, sed cognitum non fuisse, nempe Joannem Baptistam: puerum lunaticum curat, quem discipuli ob modicam fidem curare non potuerant, ostendens quantæ sint virtutis, fides similis grano sinapis, jejunium, & oratio: passionem suam prædicit: pro se quoque & Petro didrachma solvit, invento in ore piscis statere.

Marc. 9. 1. Luc. 9. 28. 1 ET post dies sex * assumit Je-
sus Petrum, & Jacobum, &
Joannem fratrem ejus, & ducit il-
los in montem excelsum seorsum *:
2 Et transfiguratus est ante eos. Et
resplenduit facies * ejus sicut sol:
vestimenta autem ejus facta sunt al-
ba sicut nix *.
3 Et ecce apparuerunt illis Moyses
& Elias cum eo loquentes *.
4 Respondens * autem Petrus, di-
xit ad Jesum: Domine, bonum est
non hic esse: si vis, faciamus hic
tria tabernacula, tibi unum, Moy-
si unum, & Eliæ unum.
5 Adhuc eo loquente, ecce nubes
lucida obumbravit eos. † Et ecce †Supr.
vox de nube, dicens: Hic est Filius 3. 17.
meus dilectus, in quo mihi bene 2. Pet.
complacui: ipsum audite. 1. 17.
6 Et audientes discipuli ceciderunt
in faciem suam, & * timuerunt
valde.
7 Et accessit Jesus, & tetigit eos:
dixitque eis: Surgite, & nolite ti-
mere.
8 Levantes autem oculos suos, ne-
minem viderunt, nisi solum Je-
sum.
9 Et descendentibus illis de mon-
te, præcepit eis Jesus, dicens: Ne-
mini dixeritis visionem, donec Fi-
lius hominis a mortuis resurgat.
10 Et interrogaverunt eum disci-
puli, dicentes: † Quid * ergo Scribæ † Mar.
dicunt quod Eliam oporteat pri- 9. 10.
mum venire *?

℣. 1. Matthæus definitum tempus habet, Lucas 9. 28. indefinitum, post fere dies octo, inquit.

* Secreto, privatim.

℣. 2. *Græce* sicut Lux.

℣. 3. de morte quam pro nobis passurus erat Christus. Luc. 9. 31.

℣. 4. i. e. Locutus est.

℣. 6. i. e. quia timuerunt: sed non tam horror hic erat quam stupor ob magnitudinem miraculi.

℣. 10. *quid*. i. e. *cur*.

* Scribæ ut Christo fidem derogarent dicebant, hic non est Messias, nam antequam Messias veniat, venturus est Elias: at Elias nondum venit; nec igitur venit Messias.

† *Mal.* 4. 5. 11 † At ille respondens*, ait eis: Elias quidem venturus est, & restituet omnia.

†*Supr.* 11. 14. 12 Dico autem vobis, † quia Elias jam venit*, & non cognoverunt eum, † sed fecerunt in eo quæcumque voluerunt. Sic & Filius hominis passurus est ab eis. †*Supr.* 14. 10.

13 Tunc intellexerunt discipuli, quia de Joanne Baptista dixisset eis*.

† *Mar.* 9. 16. *Luc.* 9. 38. 14 † Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus ante eum, dicens: Domine, miserere filio meo, quia lunaticus est, & male* patitur: nam sæpe cadit in ignem, & crebro in aquam.

15 Et obtuli eum discipulis tuis, & non potuerunt curare eum.

16 Respondens autem Jesus, ait: O generatio incredula*, & perversa, quousque ero vobiscum? usquequo patiar vos? Afferte huc illum ad me.

17 Et increpavit illum Jesus, & exiit ab eo dæmonium, & curatus est puer ex illa hora.

18 Tunc accesserunt discipuli ad Jesum secreto, & dixerunt: Quare nos non potuimus ejicere illum*?

† *Luc.* 17. 6. 19 Dixit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram. † Amen quippe dico vobis, si habueritis fidem, sicut granum sinapis*, dicetis monti huic, Transi hinc illuc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis.

20 Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem, & jejunium.

21 Conversantibus autem eis in Galilæa, dixit illis Jesus: † Filius hominis tradendus est in manus hominum: † *Infra* 20. 18. *Marc.* 9. 30. *Luc.* 9.

22 Et occident eum, & tertia die resurget. Et contristati sunt vehementer.

23 Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui didrachma* accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei: Magister vester non solvit* didrachma?

24 Ait: Etiam. Et cum intrasset in domum, prævenit* eum Jesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum? a filiis suis, an ab alienis*?

25 Et ille dixit: Ab alienis. Dixit illi Jesus: Ergo* liberi sunt filii.

26 Ut autem non scandalizemus eos*, vade ad mare, & mitte hamum: & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore ejus, invenies staterem*: illum sumens, da eis pro me, & te.

℣. 11. *Sensus est*; recte dicunt, Elias prius erat venturus. at jam Elias venit.

℣. 12. Scilicet Joannes Baptista qui venit in Spiritu & virtute Eliæ. Luc. 1. 17.

℣. 13. i. e. Intellexerunt quæ de Elia dixisset, ea convenire Joanni.

℣. 14. graviter vexatur.

℣. 16. in patrem ægroti ejusque amicos hæc dicta sunt, ut habet Mar. 9. 22.

℣. 17. dæmonem scilicet.

℣. 18. *Græce* illud.

℣. 19. Sensus est: si talem habueritis fidei virtutem, qualem habet minutissimum aliquod sinapis granum acrimoniæ virtutem; etiamsi despecti & humiles mundo sitis, ingentia tamen & humanum sensum exsuperantia perficietis opera.

℣. 23. didrachma valet septem solidos nostros; illud sacerdotes exegerunt in usum templi ad Vespasiani tempora.

* debet ne solvere?

℣. 24. i. e. antevertit sermonem Petri qui ea de re Jesu locuturus fuisset.

* alieni, per oppositionem ad filias-familiarum.

℣. 25. i. e. ego igitur qui filius magni Regis sum, non teneor ad tributa solvenda.

℣. 26 i. e. auferenda est offensio eorum qui nondum norunt me esse filium magni Regis; *vel*, ne dicant a me templum contemni, si non solverem tributum quod in usum templi confertur.

* Stater, duo didrachma valet.

CAPUT XVIII.

Proposito parvulo docet quisnam major sit in regno cælorum, & quam sit a pusillorum scandalo cavendum: quomodo frater in nos peccans debeat corripi, & ecclesiam non audiens pro ethnico haberi, potestate ligandi atque solvendi discipulis tradita: docet etiam quam sit apud Deum efficax duorum petitio sibi consentientium, & quoties fratri in nos peccanti sit ignoscendum, accommodata ad hoc parabola de rege rationem cum servis suis ineunte.

Marc. 9. 33. Luc. 9. 46.

1 IN illa hora accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis, putas*, major est in regno cælorum?

† Infr. 19, 14.

2 † Et advocans Jesus parvulum, statuit eum in medio eorum,

† 1 Cor. 14. 20.

3 Et dixit: Amen dico vobis, nisi conversi fueritis*, & † efficiamini * sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum.

4 Quicumque ergo humiliaverit se * sicut parvulus iste, hic est major * in regno cælorum.

5 Et qui susceperit unum parvulum talem in nomine meo, me suscipit.

† Mar. 9. 41. Luc. 17 2.

6 † Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit * ei ut suspendatur mola asinaria * in collo ejus, & demergatur in profundum maris*.

7 Væ mundo * a scandalis. Necesse est enim ut veniant scandala: verumtamen væ homini illi, per quem scandalum venit.

† Supr. 5. 30. Marc. 9, 42.

8 † Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te; abscide eum, & projice abs te: bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quam duas manus vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum.

9 Et si oculus tuus scandalizat te*, erue eum, & projice abs te: bonum* tibi est cum uno oculo in vitam intrare, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis.

† Psal. 33. 8.

10 Videte ne contemnatis unum ex his pusillis: dico enim vobis, † quia angeli eorum * in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est.

† Luc. 19. 10.

11 † Venit enim Filius hominis salvare quod perierat.

† Luc. 15. 4.

12 † Quid vobis videtur *? si fuerint alicui centum oves, & erraverit una ex eis: nonne relinquit nonagintanovem in montibus, & vadit quærere eam quæ erravit?

† Lev. 19. 17. Eccli. 19. 13. Luc. 17 3. Jac. 5. 19.

13 Et si contigerit ut inveniat eam: Amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam super nonagintanovem, quæ non erraverunt.

14 Sic non est voluntas* ante Patrem vestrum, qui in cælis est, ut pereat unus de pusillis istis.

† Deut. 19. 15. Joan. 8. 17. 2. Cor. 13. 1. Hebr. 10. 28.

15 † Si autem peccaverit in te *frater tuus, vade, & corripe eum inter te * & ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.

16 Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc unum, vel duos *, † ut in ore * duorum vel trium testium stet omne verbum*.

† 1 Cor. 5. 9. 2 Thess. 3. 14.

17 † Quod si non audierit eos: dic

℣. 1. i. e. quisnam.
℣. 3. *Adde* superbia.
* *Adde* ambitus expertes.
℣. 4. ambitus expers erit.
* qui humilior, hic major est.
℣. 6. i. e. Ei magis expediret quam illud fecisse.
* mola gravior qualis est quæ non manu, sed asinorum ac jumentorum opera versari solet. Supplicii genus erat Palæstinis, Romanis ac Barbaris commune, quod ob enormia crimina exigi solebat.
* i. e. In medio mari.
℣. 7. infelices, qui pusillis meis scandala creant!
℣. 9. vide supra. 5. 29.
* i. e. tibi præstat.
℣. 10. Eorum tutores.
℣. 12. quid putatis eum facturum, cui fuerint, &c.
℣. 14. non est gratum Deo.
℣. 15. te præsente & vidente & ita te offenderit.
* i. e. modeste, & amice. id ipsa etiam docet lex naturæ. habenda est enim ratio primum ut monitio acerbitate, deinde objurgatio contumelia careat. *Cicero*
℣. 16. testes sceleris ejus.
* ore i. e. sermone.
* i. e. res omnis rata sit, atque duorum testimonio possit revinci.
℣. 17. convocatis fratribus.
* i. e. Ejus consortium vitabis eo modo, quo vitatur publicanorum consuetudo. alludit ad mores Judæorum.

ecclesiæ *. si autem ecclesiam non
audierit, sit tibi sicut ethnicus &
publicanus *.
† Joan. 20. 23. 18 † Amen dico vobis, quæcum-
que alligaveritis super terram, erunt
ligata & in cælo: & quæcumque
solveritis super terram, erunt so-
luta & in cælo.
19 Iterum dico vobis, quia si duo
ex vobis consenserint super terram,
de omni re quamcumque petierint,
fiet illis a Patre meo, qui in cælis
est.
20 Ubi enim sunt duo vel tres con-
gregati in nomine meo, ibi sum in
medio eorum.
21 Tunc accedens Petrus ad eum,
† Luc. 17. 4. dixit: † Domine quoties peccabit
in me frater meus, & dimittam ei?
usque septies?
22 Dicit illi Jesus: Non dico tibi
usque septies; sed usque septuagies
septies *.
23 Ideo assimilatum est regnum
cælorum homini regi, qui voluit ra-
tionem ponere * cum servis suis.
24 Et cum cœpisset rationem pone-
re, oblatus est ei unus, qui debebat
ei decem millia talenta.
25 Cum autem non haberet unde
redderet, jussit eum dominus ejus
vænumdari *, & uxorem ejus, &
filios, & omnia quæ habebat, &
reddi.
26 Procidens autem servus ille, o-
rabat eum, dicens: Patientiam ha-
be in me, & omnia reddam tibi.
27 Misertus autem dominus servi
illius, dimisit eum, & debitum di-
misit ei.
28 Egressus autem servus ille, in-
venit unum de conservis suis, qui
debebat ei centum denarios: & te-
nens suffocabat * eum, dicens: Red-
de quod debes.
29 Et procidens conservus ejus, ro-
gabat eum, dicens: Patientiam ha-
be in me, & omnia reddam tibi.
30 Ille autem noluit: sed abiit, &
misit eum in carcerem, donec red-
deret debitum.
31 Videntes autem conservi ejus
quæ fiebant, contristati sunt valde:
& venerunt, & narraverunt domi-
no suo omnia quæ facta fuerant.
32 Tunc vocavit illum dominus
suus: & ait illi: Serve nequam, o-
mne debitum dimisi tibi quoniam
rogasti me:
33 Nonne ergo oportuit & te mise-
reri conservi tui, sicut & ego tui
misertus sum?
34 Et iratus dominus ejus tradidit
eum tortoribus, quoadusque redde-
ret universum debitum.
35 Sic & Pater meus cælestis faciet
vobis, si non remiseritis unusquis-
que fratri suo de cordibus vestris *.

CAPUT XIX.

Matrimonium docet ex sua institutione esse indissolubile, nec uxorem extra causam fornicationis posse dimitti: inter varios eunuchos laudat illos qui se castrarunt propter regnum cælorum: parvulis manus imponit: adolescens qui omnia se servasse præcepta dicebat, audito Christi consilio de omnibus vendendis abit tristis: difficile ergo asserit divitem intrare regnum cælorum, & quid illis præmii sit qui omnibus relictis ipsum sequuntur.

1 ET factum est, cum consum-
masset Jesus sermones istos,
migravit a Galilæa, & † venit in fi-
nes Judææ * trans Jordanem, † Mar. 10. 1.
2 Et secutæ sunt eum turbæ multæ,
& curavit eos ibi.
3 † Et accesserunt ad eum Pha- † Mar. 10. 2.
risæi tentantes * eum, & dicentes:
Si licet * homini dimittere uxorem † Gen. 1. 27.
suam, quacumque ex causa *?
4 Qui respondens, ait eis: Non le- † Gen. 2. 24.
gistis, quia † qui fecit hominem ab
initio, masculum & feminam fecit 1 Cor. 6. 16.
eos? & dixit:
5 † Propter hoc dimittet homo pa- Ephes. 5. 31.

℣. 22. quoties peccaverit, ignosce.
℣. 23. i. e. Subducere.
℣. 25. Liberi homines cum uxoribus & prole ubi solvendo non essent, servi fiebant creditorum, apud Judæos. 4. Reg. 4. 1. & postea vendi poterant a dominis.
℣. 28. *Græce*. injecta in eum manu obtorto collo trahebat.
℣. 35. *Adde*, peccata ipsorum.
℣. 1. i. e. Tribus Judæ.
℣. 3. ut ex juris controversi definitione inimicitias ipsi conciliarent.
* i. e. licet ne?
* propter causam gravissimam licebat. at Judæi etiam propter leviorem sibi licere volebant.
℣. 5. *Græce* agglutinabitur, individuo *scilicet* vitæ consortio.

trem & matrem, & adhærebit *
uxori suæ, & erunt duo in carne
una *.
6 Itaque jam non sunt duo, sed
una caro *. Quod ergo Deus conjun-
xit, homo non separet.
†*Deut* 7 Dicunt illi: † Quid ergo Moyses
24. 1. mandavit * dare libellum repudii,
& dimittere?
8 Ait illis: Quoniam Moyses ad *
duritiam cordis vestri permisit vobis
dimittere uxores vestras: ab initio
autem non fuit sic.
†*Supr.* 9 † Dico autem vobis, quia qui-
5. 32. cumque dimiserit uxorem suam, nisi
Marci ob fornicationem, & aliam duxerit,
10. 11. mœchatur: & qui dimissam * du-
*Luc.*16. xerit, mœchatur *.
18. 10 Dicunt ei discipuli ejus: Si ita est
1*Cor.*7. causa * hominis cum uxore, non ex-
10. pedit nubere *.
11 Qui dixit illis: Non omnes ca-
piunt * verbum istud, sed quibus da-
tum est.
12 Sunt enim eunuchi, qui de ma-
tris utero sic nati sunt: & sunt
eunuchi, qui seipsos castraverunt
* propter regnum cælorum *. Qui
post capere, capiat.
13 † Tunc oblati sunt ei parvu-
li, ut manus eis imponeret, & ora-
†*Mar.* ret. Discipuli autem increpabant
10. 13. eos.
*Luc.*18. 14 Jesus vero ait eis: † Sinite par-
15. vulos, & nolite eos prohibere ad me
†*Supr.* venire: talium est enim regnum cæ-
18. 3. lorum.
15 Et cum imposuisset eis manus,
abiit inde.
16 † Et ecce unus accedens, ait il-
†*Mar.* li: Magister bone, quid boni faciam
10. 17. ut habeam vitam æternam?
*Luc.*18 17 Qui dixit ei: Quid me interro-
18. gas * de bono? Unus est bonus,
Deus *. Si autem vis ad vitam * in-
gredi, serva mandata.
18 Dicit illi: Quæ? Jesus autem
dixit: † Non homicidium facies. †*Exod.*
Non adulterabis: Non facies fur- 20. 13.
tum: Non falsum testimonium di-
ces:
19 Honora patrem tuum, & matrem
tuam: &, Diliges proximum tuum
sicut teipsum.
20 Dicit illi adolescens: Omnia hæc
custodivi a juventute mea, quid ad-
huc mihi deest *?
21 Ait illi Jesus: Si vis perfectus es-
se, vade, vende quæ habes, & da
pauperibus, & habebis thesaurum
in cælo: & veni, sequere me.
22 Cum audisset autem adolescens
verbum, abiit tristis: erat enim ha-
bens multas possessiones.
23 Jesus autem dixit discipulis suis:
Amen dico vobis, quia dives diffici-
le intrabit in regnum cælorum.
24 Et iterum dico vobis: Facilius
est camelum * per foramen acus
transire, quam divitem * intrare
in regnum cælorum.
25 Auditis autem his, discipuli mi-
rabantur valde, dicentes: Quis er-
go poterit salvus esse?
26 Aspiciens autem Jesus, dixit il-
lis: Apud homines hoc impossibile
est: apud Deum autem omnia pos-
sibilia sunt.
27 Tunc respondens Petrus, dixit
ei: Ecce nos reliquimus omnia, &
secuti sumus te: quid ergo erit nobis?
28 Jesus autem dixit illis: Amen
dico vobis, quod vos qui secuti estis
me, in regeneratione, cum sederit
Filius hominis in sede majestatis
suæ, sedebitis & vos super sedes
duodecim, judicantes duodecim tri-
bus Israel.

---

* Gr. In unam carnem. i. e. unus homo censebuntur,
℣. 6. Caro. i. e. homo.
℣. 7. permisit, non jussit.
℣. 8. propter duritiam.
℣. 9. non solvitur matrimonium propter fornicationem, cum uxori dimissæ non liceat alteri nubere. vide supra 5. 32.
* adulterium committit.
℣. 10. i. e. conditio.
* uxorem ducere.
℣. 11. non sunt omnes ad id consilii capiendum comparati.
℣. 12. qui non plus rei habent cum feminis quam si eunuchi essent.
* ut commodius Evangelium annuntient, & sanctius vivant.
℣. 17. quid me interrogando, vocas bonum; ita explica ut Matthæus concilietur cum Marci cap. 10. 17.
* *Græce* nullus est bonus nisi unus, nempe Deus.
* scilicet æternam.
℣. 20. ut perfectus sim.
℣. 24. animal. proverbium est etiam apud Talmudicos.
* divitiis confidentem.

29 Et omnis qui reliquerit domum,
vel fratres, aut ſorores, aut patrem*,
aut matrem, aut uxorem, aut fi-
lios, aut agros, propter nomen *
meum, centuplum accipiet *, & vi-
tam æternam poſſidebit.
30 † Multi autem erunt primi no-
viſſimi, & noviſſimi primi *.

† *Infra* 20. 16. *Marci* 10. 31. *Luc.* 13 30.

CAPUT XX.

Parabolam proponit de operariis in vineam conductis, quorum ultimis idem datur denarius cum primis: Jeſus diſcipulis paſſionem ac reſurrectionem ſuam prædicit; & occaſione ambitionis filiorum Zebedæi docet diſcipulos, quod non poteſtate & oſtenſione dominii, ſed officio miniſterii debeant eſſe majores: egrediens vero Jericho duos cæcos illuminat.

1 SImile eſt regnum cælorum homini patrifamilias, qui exiit primo mane conducere * operarios in vineam ſuam.
2 Conventione autem facta cum operariis ex denario * diurno *, miſit eos in vineam ſuam.
3 Et egreſſus circa horam tertiam, vidit alios ſtantes in foro otioſos,
4 Et dixit illis: Ite & vos in vineam meam, & quod juſtum fuerit dabo vobis *.
5 Illi autem abierunt. Iterum autem exiit circa ſextam & nonam horam: & fecit ſimiliter.
6 Circa undecimam vero exiit, & invenit alios ſtantes *, & dicit illis: Quid hic ſtatis tota die otioſi?
7 Dicunt ei: Quia nemo nos conduxit. Dicit illis: Ite & vos in vineam meam.
8 Cum ſero autem factum eſſet, dicit dominus vineæ procuratori ſuo: Voca operarios, & redde illis mercedem, incipiens a noviſſimis uſque ad primos *.
9 Cum veniſſent ergo qui circa undecimam horam venerant, acceperunt ſingulos * denarios.

℣. 29. pater, mater, &c. non ſunt deſpiciendi, ſed iis Chriſtus anteponendus.
* i. e. propter me.
* in hoc ſæculo. nuſquam enim juſtum videmus derelictum.
℣. 30. objicientibus forſan Apoſtolis, qui fieri poſſet ut ipſi deſpecti & viles judicarent tribus Iſrael, reponit Chriſtus, etſi noviſſimi, & deſpecti ſitis, primas ſedes habebitis in Regno Cælorum.
℣. 1. ad conducendos.
℣. 2. denarius valet tribus ſolidis cum dimidio. * denarius, diurnum ſtipendium, ait *Tacitus*.
* in ſingulos dies.
℣. 6. ſtantes otioſos.
℣. 8. nemine prætermiſſo.
℣. 9. ſinguli acceperunt denarios: *& ſic infra.*

10 Ve-

10 Venientes autem & primi, arbitrati sunt quod plus essent accepturi: acceperunt autem & ipsi singulos denarios.

11 Et accipientes murmurabant adversus patremfamilias,

12 Dicentes: Hi novissimi una hora fecerunt, & pares illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei, & æstus *.

13 At ille respondens uni eorum, dixit: Amice non facio tibi injuriam: nonne ex denario convenisti mecum?

14 Tolle quod tuum est, & vade: volo autem & huic novissimo dare sicut & tibi.

15 Aut * non licet mihi quod volo, facere *? an oculus tuus nequam * est, quia ego bonus sum?

†Supr. 19. 30. Marci 10. 31. Luc. 13. 30.

16 † Sic erunt novissimi primi, & primi novissimi *. multi enim sunt vocati, pauci vero electi.

†Mar. 10. 32. Luc. 18. 31.

17 † Et ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim discipulos secreto *, & ait illis:

18 Ecce ascendimus Jerosolymam, & Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte,

19 Et tradent eum Gentibus * ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget.

†Mar. 10. 35.

20 † Tunc accessit ad eum mater * filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo.

21 Qui dixit ei: Quid vis? Ait illi: Dic ut sedeant hi duo filii mei, unus ad dexteram tuam, & unus ad sinistram, in regno tuo.

22 Respondens autem Jesus, dixit: Nescitis quid petatis *. Potestis bibere calicem *, quem ego bibiturus sum? Dicunt ei: Possumus.

23 Ait illis: Calicem quidem meum bibetis *: sedere autem ad dexteram meam vel sinistram, non est meum dare vobis, sed * quibus paratum est a Patre meo.

†Mar. 10. 41. †Luc. 22. 25.

24 † Et audientes decem, indignati sunt de duobus fratribus.

25 † Jesus autem vocavit eos ad se, & ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum *: & qui majores sunt, potestatem exercent in eos *.

26 Non ita erit inter vos: sed quicumque voluerit inter vos major fieri, sit * vester minister:

27 Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester servus.

†Phil. 2. 7.

28 † Sicut filius hominis non venit ministrari *, sed ministrare, & dare animam suam, redemptionem pro multis.

†Mar. 10. 46. Luc. 18. 35.

29 † Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa:

30 Et ecce duo cæci sedentes secus viam, audierunt quia Jesus transiret: & clamaverunt, dicentes: Domine miserere nostri, fili David.

31 Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes: Domine, miserere nostri, fili David.

32 Et stetit Jesus; & vocavit eos, & ait: Quid vultis ut faciam vobis?

33 Dicunt illi: Domine, ut aperiantur oculi nostri.

34 Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum. Et confestim viderunt, & secuti sunt eum.

℣. 12. fecerunt opus.
* *Lege* non *æstus*, sed æstum.
℣. 15. aut *pro* an.
* *Adde*, in rebus meis.
* invidus: i. e. an invido oculo meam benignitatem vides.
℣. 16. omnes erunt æquales.
℣. 17. seorsum a turba.
℣. 19. Pilato & Romanis militibus.
℣. 20. Salome uxor Zebedæi, mater Jacobi & Joannis.
℣. 22. quia in Regno, seu Ecclesia opus est, non dignitas; labor est, non deliciæ.
* adversa quævis etiam mortem forti animo tolerare. hic in græco additur, & baptismo quo ego baptizor, baptizari: sed hæc adducta sunt ex Marc. 10.
℣. 23. additur in græco; & baptismo quo ego baptizor, baptizabimini: sed hæc adducta sunt ex Marco ut supra.
* sed. *i. e.* nisi iis.
℣. 25. earum *i. e.* gentium.
* in eas gentes.
℣. 26. sit i.e. erit &c.
℣. 28. i.e. non venit ut sibi ministraretur, sed ut aliis ipse ministraret.

CAPUT XXI.

Jesus super asinam Jerusalem cum triumpho ingressus, negotiatores de templo ejicit, & Pharisæis de triumpho indignantibus respondet: discipulis autem de ficulnea Christi verbo arefacta mirantibus, declarat fidei efficaciam: interrogationem de sua potestate retundit quæstione de Joannis baptismo: & ex parabolis de homine duos filios habente, & de patrefamilias, cujus vinitores post alios servos, etiam filium vineæ hæredem occiderunt, prædicit regnum Dei a Judæis ad Gentes transferendum.

Marci 11. 1. Luc.19 29. 1 ET cum appropinquassent Jerosolymis, & venissent Bethphage ad Montem oliveti *: tunc Jesus misit duos discipulos,
2 Dicens eis: Ite in castellum *, quod contra vos est *, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea: solvite, & adducite mihi:
3 Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet: & confestim dimittet eos.
4 Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam * dicentem:
5 † Dicite filiæ Sion *: Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subjugalis *. † Isai. 62. 11. Zach. 9. 9. Joan. 12. 15.
6 Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus.
7 Et adduxerunt asinam, & pullum: & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper * sedere fecerunt.
8 Plurima autem turba straverunt vestimenta * sua in via: alii autem cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via:
9 Turbæ autem, quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant, dicentes: Hosanna * filio David: † benedictus, qui venit in nomine Domini: hosanna * in altissimis. † Psal. 117.26. Marci 11. 10. Luc.19. 38.
10 Et cum intrasset Jerosolymam, commota * est universa civitas, dicens: Quis est hic *?

℣. 1. Olivarum. mons erat oleis consitus, vicinus monti Sion.
℣. 2. i. e. pagum.
* qui e regione est.
℣. 4. ut ex prophetia eum esse Messiam agnoscant.
℣. 5. populo Israel.
* asinæ quæ est sub jugo.
℣. 7. super pullum.
℣. 8. pallia.
℣. 9. i. e. salvum fac obsecro filium David, *vel* salus, gloria, felicitas filio David. Jubilationis hymnus erat apud Hebræos, sicut Jo triumphi apud Romanos.
* i. e. Messiæ salus & gloria a Deo qui est in altissimis.
℣. 10. Gaudio, scilicet, admiratione, metu, invidia prout quisque affectus erat.

11 Populi

11 Populi autem dicebant: Hic est Jesus propheta a Nazareth Galilææ.

† Mar. 11. 15. Luc. 19 45. Joan. 2. 14. 12 † Et intravit Jesus in templum Dei, & ejiciebat omnes vendentes & ementes in templo * ; & mensas numulariorum *, & cathedras vendentium columbas evertit:

† Isai. 56. 7. Jer. 7. 11. Luc. 19 46. 13 Et dicit eis: Scriptum est: † Domus mea domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum *.

14 Et accesserunt ad eum cæci, & claudi in templo: & sanavit eos.

15 Videntes autem principes sacerdotum, & Scribæ, mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo, & dicentes: Hosanna filio David: indignati sunt,

† Psal. 8. 3. 16 Et dixerunt ei: Audis quid isti dicunt? Jesus autem dixit eis: Utique. numquam legistis: † Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti * laudem?

17 Et relictis illis, abiit foras extra Civitatem in Bethaniam: ibique mansit *.

18 Mane autem revertens in Civitatem, esuriit.

† Mar. 11. 13. 19 † Et videns fici arborem unam * secus viam, venit ad eam: & nihil invenit in ea nisi folia tantum, & ait illi: Numquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuo ficulnea.

† Mar. 11. 20. 20 † Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes: Quomodo * continuo aruit?

21 Respondens autem Jesus, ait: Amen dico vobis, si habueritis fidem, & non hæsitaveritis, non solum de ficulnea * facietis; sed & si monti huic dixeritis, Tolle *, & jacta te in mare, fiet.

22 † Et omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis. † Supr. 7. 7. Marc. 11. 24. 1 Joan. 3. 22.

23 Et cum venissent in templum, accesserunt ad eum docentem, principes sacerdotum, & seniores populi, dicentes: † In qua potestate * hæc facis *? Et quis tibi dedit hanc potestatem? † Mar. 11. 28. Luc. 20. 2.

24 Respondens Jesus dixit eis: interrogabo vos & ego unum sermonem *: quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio.

25 Baptismus Joannis unde * erat? e cælo, an ex hominibus? At illi cogitabant inter se *, dicentes:

26 Si dixerimus, e cælo, dicet nobis: Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, ex hominibus, timemus turbam: † omnes enim habebant Joannem sicut prophetam *. † Supr. 14. 5.

27 Et respondentes Jesu, dixerunt: Nescimus. Ait illis & ipse: Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio.

28 Quid autem vobis videtur? Homo quidam habebat duos filios, & accedens ad primum, dixit: Fili, vade hodie, operare * in vinea mea.

29 Ille autem respondens, ait:

---

* Pharisæi per contemptum istud quærebant, quamvis aliunde novissent.

℣. 12. in atrio templi in quo populus orabat, animalia ad sacrificia vendebantur.

* numularii (Gallice *des banquiers*) qui pecuniam ad victimas emendas non habentibus mutuam sub cautione dabant, eoque negotio quæstum faciebant multum.

℣. 13. qui enim fœnerantur ii furantur.

℣. 16. perfectam laudem consecutus es.

℣. 17. pernoctavit.

℣. 19. i. e. quamdam.

℣. 20. vox admirantis.

℣. 21. non solum quod ficui accidit facietis.

* i. e. tolle te.

℣. 23. qua auctoritate.

* i. e. doces, quia synedrii erat, jus docendi in templo concedere. quam potestatem ab iis nec habebat Christus nec habere debuerat.

℣. 24. i. e. unam rem. eos interrogat Christus ut ostendat sibi justas esse causas non respondendi. quomodo enim credidissent Christo divinum mandatum allegaturo, qui Joannem non audierant, quem tamen a Deo missum aperte diffiteri non audebant.

℣. 25. qua auctoritate Joannes baptizabat? auctoritate Dei an hominum?

* apud se.

℣. 26. virum a Deo missum.

℣. 28. per imperativum.

℣. 30. Gr. ego Domine. i. e. ecce ego præsto sum.

Nolo. Postea autem, pœnitentia motus, abiit.

30 Accedens autem ad alterum, dixit similiter. At ille respondens ait: Eo*, domine, & non ivit.

31 Quis ex duobus fecit voluntatem patris? Dicunt ei: Primus. Dicit illis Jesus: Amen dico vobis, quia publicani, & meretrices præcedent vos in regnum Dei.

32 Venit enim ad vos Joannes in via justitiæ*, & non credidistis ei*: publicani autem, & meretrices crediderunt ei*: vos autem videntes nec pœnitentiam habuistis postea, ut crederetis ei.

† Isai. 5. 1. Jer. 2. 21. Marc. 12. 1. Luc. 20. 9.

33 Aliam parabolam audite: † Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam*, & sepem circumdedit ei, & fodit *in ea torcular, & ædificavit turrim, & locavit eam agricolis, & peregre profectus est.

34 Cum autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus.

35 Et agricolæ, apprehensis servis * ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium vero lapidaverunt.

36 Iterum misit alios servos plures prioribus, & fecerunt illis similiter.

37 Novissime autem misit ad eos filium suum*, dicens: Verebuntur filium meum.

† Infra 26. 3. & 27. 1. Joan. 11. 53.

38 Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se: † Hic est heres, venite, occidamus eum, & habebimus * hereditatem ejus.

39 Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, & occiderunt.

40 Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet agricolis illis?

41 Ajunt* illi: Malos male perdet; & vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis.

† Psal. 117. 22. Actor. 4. 11. Rom. 9. 33. 1 Petr. 2. 7.

42 Dicit illis Jesus: Numquam legistis in Scripturis: † Lapidem * quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? A Domino factum est istud, & est in mirabile in oculis nostris?

43 Ideo * dico vobis, quia auferetur a vobis regnum Dei*, & dabitus genti facienti* fructus ejus.

44 Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem vero ceciderit, conteret eum*.

45 Et cum audissent principes sacerdotum & Pharisei parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret.

46 Et quærentes eum tenere*, timuerunt turbas: quoniam sicut prophetam eum habebant.

CAPUT XXII.

Parabola de rege qui fecit nuptias filio suo, in quibus discumbens absque veste nuptiali in tenebras ejicitur exteriores: tentatur Jesus a Pharisæis super censu dando Cæsari, & a Sadducæis super resurrectione, quorum redarguit inscitiam, mortuorum evincens resurrectionem: rursumque a legis doctore tentatur super magno legis mandato: vicissim quoque interrogat Pharisæos, cujus filius sit Christus.

Luc. 14. 16. Apoc. 19. 9.

1 ET respondens* Jesus, dixit iterum in parabolis eis, dicens:

℣. 32. ostendens viam justitiæ.
* i. e. ejus monitis.
℣. 33. populus Israel per vineam significatur. Isa. 5.
* Lacunis olim in terra effossis vinum recens expressum excipiebatur.
℣. 35. de prophetis intellige.
℣. 37. Jesum Christum.
℣. 38. & occupemus.
℣. 41. Turba respondit Christo: malos male perdet: quæ verba confirmat Christus. sacerdotes intelligentes hæc ad se dirigi, dixerunt: *absit*: scilicet, ut nos necem heredi paremus, ac proinde male perdamur. atque eo modo Matthæus cum Luca c. 20. 16. consonat.
℣. 42. Christus angularis lapis. Eph. 2. 20.
℣. 43. quia hunc lapidem rejecistis, plusque rejecturi estis, ista vobis evenient.
* cognitio legis Dei.
* quę faciet opera Regni & justitię, quia in iis operibus a Christo gens illa creanda foret.
℣. 44. sensus est. peribit is cui Christus offensioni erit: at quem Christus non amabit, peribit infelicissime.
℣. 46. manus injicere ei.
℣. 1. i. e. Et locutus.

2 Simile factum est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias * filio suo.
3 Et misit servos*suos vocare invitatos ad nuptias,& nolebant venire.
4 Iterum misit alios servos, dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium meum paravi, tauri mei & altilia* occisa sunt, & omnia parata: venite ad nuptias.
5 Illi autem neglexerunt: & abierunt, alius in villam suam, alius vero ad negotiationem suam:
6 Reliqui vero tenuerunt servos ejus,& cōtumeliis affectos occiderunt.
7 Rex autem cum audisset, iratus est: & missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & civitatem illorum succendit.
8 Tunc ait servis suis: Nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui invitati erant, non fuerunt digni.
9 Ite ergo ad exitus* viarum, & quoscumque inveneritis, vocate ad nuptias.
10 Et egressi servi ejus in vias, congregaverunt omnes quos invenerunt, malos & bonos*: & impletæ sunt nuptiæ discumbentium*.
11 Intravit autem rex ut videret discumbentes, & vidit ibi hominem non vestitum veste nuptiali*.
12 Et ait illi: Amice, quomodo* huc intrasti non habens vestem nuptialem? At ille obmutuit.
† Sup. 8. 12. & 13. 42. Infra 25. 30. 13 Tunc dixit rex ministris: † Ligatis manibus & pedibus ejus, mittite eum in tenebras exteriores*: ibi erit fletus, & stridor dentium.
14 Multi enim sunt vocati, pauci vero electi.
† Mar. 12. 13. Luc. 20. 20. 15 † Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent* eum in sermone.
16 Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis* dicentes: Magister, scimus quia verax es, & viam Dei in veritate* doces, & non est tibi cura de aliquo: non enim respicis personam* hominum:
17 Dic ergo nobis quid tibi videtur. licet censum dare Cæsari, an non?
18 Cognita autem Jesus nequitia* eorum, ait: Quid me tentatis hypocritæ?
19 Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium.
20 Et ait illis Jesus: Cujus est imago hæc, & superscriptio*?
21 Dicunt ei: Cæsaris. Tunc ait illis: † Reddite ergo quæ sunt Cæsaris*, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo. † Rom. 13. 7.
22 Et audientes mirati sunt, & relicto eo abierunt.
23 In illo die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt † non esse resurrectionem: & interrogaverunt eum, † Act. 23. 6.
24 Dicentes: Magister, Moyses dixit: † Si quis mortuus fuerit non habens filium*, ut ducat frater* ejus uxorem illius, & suscitet semen* fratri suo. † Deut. 25. 6. Marc. 12. 19. Luc. 20. 28.
25 Erant autem apud nos septem fratres: & primus, uxore ducta, defunctus est: & non habens semen, reliquit uxorem suam fratri suo.
26 Similiter secundus, & tertius, usque ad septimum.
27 Novissime autem omnium & mulier defuncta est.
28 In resurrectione* ergo cujus erit de septem uxor? omnes enim habuerunt eam.
29 Respondens autem Jesus, ait illis: Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei*.
30 In resurrectione enim, neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut angeli Dei in cælo.

℣. 2. convivium nuptiale.
℣. 3. ministros testamenti.
℣. 4. animalia saginata.
℣. 9. in triviis.
℣. 10. omnes omnino.
* discumbentibus.
℣. 11. quæ in nuptiis adhibetur.
℣. 12. quomodo *i. e.* cur.
℣. 13. remotas a vera luce.
℣. 15. illaquearent. *i. e.* ut aliquid ab ipso elicerent cujus obtentu accusari posset rerum novatarum apud Romanum Præsidem.
℣. 16. qui Herodi favebant.
* *in veritate;* i. e. sincere.
* i. e. speciem externam.
℣. 18. i. e. versutia.
℣. 20. i. e. inscriptio.
℣. 21. i. e. Cæsari debita.
℣. 24. filios *vel* filias.
* frater i.e. cognatus propinquior.
* i. e. posteritatem.
℣. 28. post resurrectionem.
℣. 29. Dei qui homines a mortuis excitat.
℣. 30. neque ducunt uxores, neque nuptum dantur.

31 De resurrectione autem mor-
tuorum non legistis quod dictum
est a Deo dicente vobis:
† Exod. 3. 6. 32 † Ego sum Deus Abraham, &
Deus Isaac, & Deus Jacob? Non est
Deus * mortuorum, sed viventium.
33 Et audientes turbæ, mirabantur
tur in doctrina ejus.
34 Pharisæi autem audientes quod
silentium imposuisset Sadducæis,
convenerunt in unum *:
† Mar. 12. 28. 35 † Et interrogavit eum unus ex
eis legis doctor, tentans eum.
Luc. 10. 25. 36 Magister, quod est mandatum
magnum in Lege?
† Deut. 6. 5. 37 Ait illi Jesus: † Dilige * Do-
minum Deum tuum ex toto corde
tuo, & in tota anima tua *, & in
tota mente tua *.
38 Hoc est maximum, & primum
mandatum.
39 Secundum autem simile est huic:
† Lev. 19. 18. † Diliges proximum tuum, sicut *
teipsum.
Marc. 12. 31. 40 In his duobus mandatis univer-
sa lex pendet *, & prophetæ.
41 Congregatis autem Pharisæis,
interrogavit eos Jesus,
42 Dicens: Quid vobis videtur de
Christo? cujus filius est? Dicunt ei:
David.
† Luc. 20. 41. 43 Ait illis: † Quomodo ergo Da-
vid in spiritu * vocat eum Domi-
num, dicens:
† Psal. 109. 1. 44 † Dixit Dominus Domino meo:
sede a dextris meis, donec * ponam
inimicos tuos scabellum pedum
tuorum?
45 Si ergo David * vocat eum Do-
minum, quomodo filius ejus est?
46 Et nemo * poterat ei respondere
verbum: neque ausus fuit quisquam
ex illa die eum amplius interrogare.

CAPUT XXIII.

Scribis & Pharisæis super cathedram Moysi sedentibus præcipit Jesus obedire, ipsorum autem opera non imitari, retegens ipsorum hypocrisin & ambitionem, discipulos vero contrariam docens humilitatem: deinde multiplex væ illis ob hypocrisin ac reliquas suas iniquitates interminatur, prædicens eos patrum suorum mensuram in justorum persecutionibus impleturos, ac Jerusalem deserendam.

1 Tunc Jesus locutus est ad tur-
bas, & ad discipulos suos,
2 Dicens: Super cathedram * Moy-
si sederunt * † Scribæ, & Pharisæi. † 2 Esd. 8. 4.
3 Omnia * ergo quæcumque dixe-
rint vobis, servate, & facite: se-
cundum opera vero eorum nolite
facere: dicunt * enim, & non fa-
ciunt.
4 † Alligant enim onera * gravia, † Luc. 11. 46.
& importabilia *, & imponunt in
humeros hominum: digito autem Actor. 15. 10.
suo nolunt ea movere *.
5 Omnia vero opera sua faciunt ut
videantur ab hominibus: † dilatant † Deut. 6. 8. &
enim phylacteria * sua, & magni- 22. 12.
ficant * fimbrias *. Num. 15. 38.
6 † Amant autem primos recubi-
tus in cœnis, & primas cathedras in † Mar. 12. 39.
synagogis, Luc. 11.
7 Et salutationes in foro, & voca- 43. &
ri ab hominibus Rabbi. 20. 46.
8 † Vos autem nolite vocari Rab- † Jac. 3. 1.
bi: unus est enim Magister vester *,
omnes autem vos fratres estis.
9 † Et patrem nolite vocare vobis † Mal. 1. 6.
super terram: unus est enim pater
vester, qui in cælis est.

℣. 32. i. e. Deus non est benefactor mortuorum.
℣. 37. i. e. diligito.
* i. e. toto animo tuo.
* i. e. toto desiderio tuo.
℣. 39. quemcumque.
℣. 40. ea est religionis summa.
℣. 43. Spiritu S. præditus.
℣. 44. ad dextram meam.
℣. 45. in Spiritu.
℣. 46. *Adde* ex adversariis.
℣. 2. i. e Scribæ recitant vobis legem datam per Moysen. Scribæ Sacerdotes erant legis peritissimi, quibus commissa erat cura enarrandi Libros Sacros.
* sederunt *pro* sedent.
℣. 3. *Adde* legi consentanea.
* i. e. præceperint.
* dicunt. *i. e.* præcipiunt.
℣. 4. onera. *i. e.* præcepta.
* portatu difficilia.
* movere. *i. e.* tangere.
℣. 5. membranæ in quibus scripta erant Dei præcepta, quas fronti & brachio ad ostentationem circumponebant Pharisæi.
* i. e. magnas faciunt.
* *Gr.* additur; vestimentorum suorum. fimbriæ fila erant hyacintini coloris appensa in oris vestium.
℣. 8. Gr. qui est Christus.

10 Nec vocemini magistri : quia Magister vester unus est, Christus.
11 Qui major est vestrum , erit * minister vester.
† Luc. 14. 11. & 18. 14. 12 † Qui autem se exaltaverit, humiliabitur: & qui se humiliaverit, exaltabitur.
13 Væ * autem vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ : quia clauditis regnum cælorum ante homines vos enim non intratis, nec introeuntes * sinitis intrare.
† Mar. 12. 40. Luc. 20 47. 14 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ : † quia comeditis * domos viduarum, orationes longas orantes * : propter hoc amplius * accipietis judicium.
15 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia circuitis mare & aridam * , ut faciatis unum proselytum * : & cum fuerit factus, facitis eum filium gehennæ duplo quam vos *.
16 Væ vobis duces cæci , qui dicitis: Quicumque juraverit per templum , nihil est * : qui autem juraverit in auro templi, debet *.
17 Stulti, & cæci: Quid enim majus est, aurum, an templum, quod sanctificat aurum?
18 Et quicumque juraverit in altari, nihil est: quicumque autem juraverit in dono, quod est super illud, debet.
19 Cæci: Quid enim majus est, donum, an altare, quod sanctificat donum?
20 Qui ergo jurat in altari, jurat in eo,& in omnibus quę super illud sũt.
21 Et quicumque juraverit in templo, jurat in illo, & in eo qui habitat in ipso:
22 Et qui jurat in cælo, jurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum.
23 † Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: qui decimatis * mentham, & anethum , & cyminum, & reliquistis quæ graviora sunt legis, judicium, & misericordiam, & fidem *. hæc oportuit facere, & illa non omittere. † Luc. 11. 42.
24 Duces cæci , excolantes culicem * , camelum autem glutientes.
25 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ , quia mundatis quod deforis est calicis * & paropsidis * : intus autem pleni estis rapina , & immunditia.
26 Pharisæe cæce , munda prius quod intus est calicis & paropsidis , ut * fiat id, quod deforis est, mundum.
27 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ: quia similes estis sepulcris dealbatis, quæ a foris parent hominibus speciosa , intus vero plena sunt ossibus mortuorum , & omni spurcitia.
28 Sic & vos a foris quidem paretis * hominibus justi: intus autem pleni estis hypocrisi, & iniquitate.
29 Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui * ædificatis sepulcra prophetarum , & ornatis monumenta justorum,
30 Et dicitis: Si fuissemus in die-

℣. 11. Erit *pro* sit.
℣. 13. *Væ*, deplorantis vox.
* ingredi volentes.
℣. 14. i. e. spoliatis.
* i. e. idque facitis prætextu longæ orationis.
* i. e. gravius puniemini,nam simulata æquitas, duplex est iniquitas. *S. Aug.*
℣ 15. Terram. ita Gen. 1. 9.
* *Proselytus*, qui ex ethnico fit Judæus.
* i. e. bis digniorem supplicio æterno; quia dum relabitur in vitam pristinam , ex malo ethnico fit pejor Judæus.
℣. 16. i. e. juramento non obstringitur.
* *Adde* ; promissum adimplere. Duplex enim secundum Judæos erat juramentum : magnum, cum quis per Deum sive per dona Deo sacrata jurabat, atque eo obstrictos se putabant; non vero per parvum, quo quis juraret per alia quæcumque.
℣. 23. qui decimas solvitis. Eo Christus indicat Pharisæos in minimis diligentes esse, in maximis vero negligentes.
* veritatem in promissis.
℣. 24. hac metaphora Christus idem significat quod supra. 23.
℣. 25. *i.* e. poculi.
* disci, *seu*, patinæ.
℣. 26. i. e. deinde fiet.
℣. 28. i. e. appareretis.
℣. 29. qui *pro* quia.
℣. 30. non fuissemus.
* sanguine *pro* cæde.

bus

bus patrum nostrorum, non essemus* socii eorum in sanguine * prophetarum.

31 Itaque testimonio estis vobismetipsis, quia filii estis eorum, qui prophetas occiderunt.

32 Et vos implete mensuram * patrum vestrorum.

†Supr. 3. 7. 33 † Serpentes genimina viperarum*, quomodo fugietis a judicio * gehennæ?

34 Ideo ecce ego mitto ad vos prophetas, & sapientes, & scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de civitate in civitatem:

35 Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, † a sanguine Abel justi usque ad sanguinem † Zachariæ, filii Barachiæ*, quem occidistis inter templum * & altare.

†Gen. 4. 8. Hebr. 11. 4. †2Par. 24. 22.

36 Amen dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam*.

† Luc. 13. 34. 37 † Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?

38 Ecce relinquetur * vobis domus vestra deserta.

39 Dico enim vobis, non me videbitis amodo, donec dicatis: Benedictus, qui venit in nomine Domini *.

CAPUT XXIV.

Prædicit templi eversionem, monetque ut caveant a venturis seductoribus, futura prænuntians bella ac persecutiones: surgent pseudochristi & pseudoprophetæ: de adventu filii hominis, præcedentibus signis in sole, luna, & stellis: omnibus ignotum dicit Christus diem judicii: & de fideli ac malo servo, propter quæ docet sempere esse vigilandum.

1 ET egressus Jesus de templo, ibat*. Et accesserunt discipuli* ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi. Marc. 13. 1. Luc. 21. 5.

2 Ipse autem respondens dixit illis: Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, † non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur. † Lucæ 19. 44.

3 Sedente autem eo super Montem oliveti, accesserunt ad eum discipuli secreto*, dicentes: Dic nobis, quando hæc erunt? & quod signum adventus tui, & consummationis sæculi?

4 Et respondens Jesus, dixit eis: † Videte * ne quis vos seducat. †Ephe. 5. 6.

5 Multi enim venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus: & multos seducent. Col. 2. 18.

6 Audituri enim estis prælia, & opiniones * præliorum. Videte ne turbemini. oportet enim hæc fieri, sed nondum est finis*.

7 Consurget enim gens in gentem, & regnum in regnum, & erunt pestilentiæ, & fames*, & terræ motus per loca*.

8 Hæc autem omnia initia sunt dolorum.

9 † Tunc tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. †Supr. 10. 17. Luc. 21. 12. Joan. 15. 20. & 16. 2.

10 Et tunc scandalizabuntur* multi, & invicem tradent, & odio habebunt invicem.

11 Et multi pseudoprophetæ* surgent, & seducent multos.

℣. 32. i. e. imitamini mores & sequimini vestigia eorum.
℣. 33. pessimorum parentum pessimi filii.
* i. e. supplicio.
℣. 35. legendum forte est Jojadæ sicut legebatur in codice Nazaræorum. de eo Zacharia vide 2. Paral. 24. 22. *S. Hieron.*
* in atrio sacerdotum, inter altare holocausti & vestibulum.
℣. 36. hoc genus hominum.
℣. 38. relinquitur.
* hæc referenda sunt ante cap. 21.
℣. 1. Versus montem oliveti.
* quidam e discipulis.
℣. 3. Seorsim a turba.
℣. 4. Videte. *i e.* cavete.
℣. 6. rumores bellorum. rumor belli nonnumquam tristior est ipso bello.
* Jerusalem, Vide Luc. 21.
℣. 7. qualis ab Agabo prædicta est, Act. 11. 28.
* multis in locis.
℣. 10. a Christo deficient.
℣. 11. qui sibi prophetæ titulum falso vindicant.

12 Et quoniam abundavit iniquitas, refrigescet charitas multorum.

13 Qui autem perseveraverit * usque in finem, hic salvus erit.

14 Et prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet consummatio.

† Mar. 13. 14. Luc. 21 20. † Dan. 9. 27. 15 † Cum ergo videritis abominationem desolationis *, quæ dicta est † a Daniele propheta, stantem in loco sancto: qui legit *, intelligat *:

16 Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes:

17 Et qui in tecto, non descendat tollere * aliquid de domo sua:

18 Et qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam *.

19 Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus *.

† Act. 1. 12. 20 Orate autem ut non fiat fuga vestra in hieme † *, vel sabbato *.

21 Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usque modo, neque fiet *.

22 Et nisi breviati fuissent dies illi *, non fieret salva omnis caro: sed propter electos * breviabuntur dies illi.

† Marc 13. 21. Luc. 17 23. 23 † Tunc si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut illic: nolite credere.

24 Surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ: & dabunt signa magna, & prodigia, ita ut in errorem inducantur *(si fieri potest *) etiam electi.

25 Ecce prædixi vobis.

26 Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est *, nolite exire; ecce in penetralibus, nolite credere.

27 Sicut enim fulgur exit ab Oriente *, & paret usque in Occidentem: ita erit & adventus Filii hominis.

28 † Ubicumque fuerit corpus *, illic congregabuntur & aquilæ. * † Luc. 17. 37.

29 † Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum * commovebuntur *: † Isai. 13. 10. Ezech. 32. 7. Joel. 2. 10. & 3. 15. Marc. 13. 24. Luc. 21. 25.

30 Et tunc parebit signum Filii hominis in cælo: & tunc plangent omnes tribus terræ: & † videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa, & majestate. † Ap. 1. 7.

31 † Et mittet angelos suos cum tuba *, & voce magna: & congregabunt electos ejus a quatuor ventis, a summis cælorum usque ad terminos eorum. † 1 Cor. 15. 52. 1 Thess. 4. 15.

32 Ab arbore autem fici discite parabolam: cum jam ramus ejus tener fuerit, & folia nata, scitis quia prope est æstas:

33 Ita & vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in januis *.

34 Amen dico vobis, quia non præteribit generatio * hæc, donec omnia hæc fiant.

35 † Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*. † Mar. 13. 31.

36 De die autem illa & hora nemo scit, neque angeli cælorum *, nisi solus pater.

℣. 13. fides non accepta, sed custodita vivificat. *S. Cypr.*

℣. 15. abominandam desolationem. de bello Judaico intelligitur quo templum dirutum est, Luc. 21.

* qui Legit Danielem.

* *Adde* signa eversionis.

℣. 17. non descendat ut tollat, sed ut fugiat.

℣. 18. vestimenta sua.

℣. 19. quia parvi liberi magna fugæ sunt impedimenta.

℣. 20. Hiems ad iter faciendum incommoda.

* Sabbatis nefas erat Judæis iter facere nisi ad mille passus.

℣. 21. *Adde* genti Judæorum. Luc. 21.

℣. 22. si illa tribulatio duraret ne unus ex Judæis superesset.

* i. e. Christianos.

℣. 24. i. e. fallendi sint.

* potest *pro* possit.

℣. 26. Christus scilicet.

℣. 27. i. e. nihil fulgore celerius, qui brevissimo tempore immensa pervadit spatia.

℣. 28. cadaver.

* sicut aquilæ ad cadaver, ita ad Christum electi congregabuntur.

℣. 29. angelorum militia.

* *Adde* contra impios.

℣. 31. Gr. cum tuba vocis magnæ.

℣. 33. i. e. in foribus.

℣. 34. i. e. hæc ætas.

℣. 35. quin impleantur.

℣. 36. ne angeli quidem.

† Gen. 7. 7. Luc. 17. 26. 37 † Sicut autem in diebus Noe, ita erit & adventus Filii hominis.

38 Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes, usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam,

39 Et non cognoverunt donec venit diluvium, & tulit omnes: ita erit & adventus Filii hominis.

40 Tunc duo erunt in agro: unus assumetur, & unus relinquetur.

41 Duæ molentes in mola: una assumetur, & una relinquetur.

42 Vigilate ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit.

† Mar. 13. 33. Luc. 12. 39. 43 Illud autem scitote, † quoniam si sciret pater familias qua hora fur venturus esset, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam.

44 Ideo & vos estote parati: quia qua nescitis * hora Filius hominis venturus est.

45 Quis, putas, est fidelis servus, & prudens, quem constituit dominus suus super familiam suam, ut det illis cibum in tempore?

† Ap. 16. 15. 46 † Beatus ille servus, quem cum venerit dominus ejus, invenerit sic facientem.

47 Amen dico vobis, quoniam super omnia bona sua constituet eum.

48 Si autem dixerit malus servus ille in corde suo: Moram facit dominus meus venire:

49 Et cœperit percutere conservos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis:

50 Veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, & hora qua ignorat:

† Supr. 13. 42. Infr. 25. 30. 51 Et dividet * eum, partemque * ejus ponet cum hypocritis *. † Illic erit fletus, & stridor dentium.

CAPUT XXV.

Parabolas proponit de decem virginibus, ac talentis distributis servis; quorum dominus peregre rediens singulos præmiat aut punit juxta ipsorum merita: extremum judicium ponit ob oculos, & causas præmiationis bonorum, ac punitionis malorum.

1 Tunc simile erit regnum cælorum decem * virginibus: quæ accipientes lampades suas, exierunt obviam sponso & sponsæ.

2 Quinque * autem ex eis erant fatuæ, & quinque prudentes:

3 Sed quinque fatuæ, acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum:

4 Prudentes vero acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus.

5 Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes & dormierunt.

6 Media autem nocte * clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei.

7 Tunc surrexerunt omnes virgines illæ, & ornaverunt lampades suas.

8 Fatuæ autem sapientibus dixerunt: Date nobis de oleo vestro: quia lampades nostræ extinguuntur.

9 Responderunt prudentes, dicentes: Ne forte non sufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis.

10 Dum autem irent emere, venit sponsus: & quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias, & clausa est janua.

11 Novissime * vero veniunt & reliquæ virgines, dicentes: Domine, Domine, aperi nobis.

12 At ille respondens ait: Amen dico vobis, nescio vos *.

13 † Vigilate itaque, quia nescitis diem, neque horam *. † Mar. 13. 33.

14 † Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, & tradidit illis bona sua. † Luc. 19. 12.

15 Et uni dedit quinque talenta, alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem *, & profectus est statim.

16 Abiit autem qui quinque talenta acceperat, & operatus est in * eis,

℣. 44. Gr. non putatis.
℣. 51. separabit.
* sortem supplicii.
* impiis.
℣. 1. i. e. multis.
℣. 2. pars una.
℣. 6. ut nocte duceretur sponsa a novo marito moris fuit antiquissimi, atque ex eo manserunt in nuptiis faces. *Servius ad Eclog.* 8.
℣. 11. i. e. Deinde.
℣. 12. non estis mihi gratæ.
℣. 13. *Gr.* additur: in qua filius hominis veniet.
℣. 15. secundum petitiam.
℣. 16. i. e. cum eis.

& lucratus est alia quinque.
17 Similiter & qui duo acceperat, lucratus est alia duo.
18 Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram, & abscondit pecuniam domini sui.
19 Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, & posuit rationem cum eis.
20 Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta, dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum.
21 Ait illi dominus ejus: Euge * serve bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui *.
22 Accessit autem & qui duo talenta acceperat, & ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo lucratus sum.
23 Ait illi dominus ejus: Euge serve bone, & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui.
24 Accedens autem, & qui unum talentum acceperat, ait: Domine, scio * quia homo durus * es, metis ubi non seminasti, & congregas ubi non sparsisti:
25 Et timens abii, & abscondi talentum tuum in terra; ecce habes quod tuum est.
26 Respondens autem dominus ejus, dixit ei: Serve male, & piger, sciebas * quia meto ubi non semino, & congrego ubi non sparsi:
27 Oportuit ergo te committere pecuniam meam numulariis *, & veniens ego recepissem utique quod meum est cum usura.
28 Tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta.
29 † Omni enim habenti dabitur, & abundabit: ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo.

† Supr. 13. 12. Marc. 4. 25. Luc. 8. 18. & 19. 26.

30 Et inutilem * servum ejicite in tenebras exteriores *: illic erit fletus, & stridor dentium.
31 Cum autem venerit Filius hominis in majestate sua, & omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ:
32 Et congregabuntur ante eum omnes gentes, & separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hœdis:
33 Et statuet oves quidem a dextris * suis, hœdos autem a sinistris.
34 Tunc dicet rex his, qui a dextris ejus erunt: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi.
35 † Esurivi enim, & dedistis mihi manducare: sitivi, & dedistis mihi bibere: hospes * eram, & collegistis * me:
36 Nudus, & cooperuistis me: † infirmus, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me.

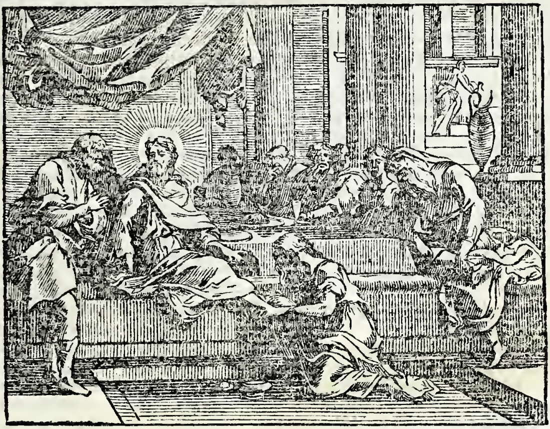
† Isaiæ 58. 7. Ezech. 18. 7. 16. † Eccl. 7. 39.

37 Tunc respondebunt ei justi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, & pavimus te: sitientem, & dedimus tibi potum?
38 Quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te: aut nudum, & cooperuimus te?
39 Aut quando te vidimus infirmum, aut in carcere, & venimus ad te?
40 Et respondens rex, dicet illis: Amen dico vobis, quamdiu * fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis.
41 Tunc dicet & his qui a sinistris erunt: † Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis ejus.
42 Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare: sitivi, & non dedistis mihi potum:
43 Hospes eram, & non collegistis me: nudus, & non cooperuistis

† Psal. 6. 9. Supr. 7. 23. Luc. 13. 17.

℣. 21. Macte animo.
* i. e. particeps esto herilis gaudii.
℣. 24. noveram te, quod &c.
* durus erga proximos, avarus, habendi cupidus.
℣. 26. noveras me avarum & plus æquo petentem.
℣. 27. olim in civitatibus numularii erant, qui mensas in foro positas habebant: apud mensas pecuniæ emebantur & vendebantur.
℣. 30. otiosum.
* supplicii locum ubi perpetuæ tenebræ.
℣. 33. dextra virtutes, sinistra vitia notat.
℣. 35. i. e. peregrinus.
* hospitio excepistis.
℣. 40. i. e. quatenus.

me: infirmus, & in carcere, & non visitastis me.
44 Tunc respondebunt ei & ipsi, dicentes: Domine, quando te vidimus esurientem, aut sitientem, aut hospitem, aut nudum, aut infirmum, aut in carcere, & non ministravimus tibi?
45 Tunc respondebit illis, dicens: Amen dico vobis: Quamdiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis.
46 † Et * ibunt hi in supplicium æternum; justi autem in vitam æternam. † *Dan.* 12. 2. *Joan.* 5. 29.

CAPUT XXVI.

Consultant principes sacerdotum de occidendo Jesu; qui unguento pretioso a muliere perfunditur, murmurantibus discipulis; venditur a Juda; de cujus proditione discipulis in cœna loquitur, in qua panem in corpus suum, & vinum in sanguinem consecrata tradit discipulis: prædicit omnes scandalizandos, trinamque Petri negationem: & post trinam orationem capitur a Judæis; quorum uni Petrus abscidit auriculam: discipulis fugientibus, coram Caipha a falsis testibus accusatus, mortisque reus judicatus, conspuitur ac cæditur, & ter a Petro negatur.

1 ET factum est: cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis:
2 † Scitis quia post biduum Pascha fiet, & Filius hominis tradetur ut crucifigatur. † *Mar.* 14. 1. *Luc.* 22. 1.
3 Tunc congregati sunt principes * sacerdotum, & seniores * populi, in atrium principis * sacerdotum, qui dicebatur Caiphas *:
4 Et consilium fecerunt ut Jesum dolo * tenerent, & occiderent.
5 Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret * in populo.
6 Cum autem Jesus esset * in Bethania in domo Simonis leprosi,
7 Accessit ad eum mulier habens alabastrum * unguenti * pretiosi, † & effudit super caput ipsius recumbentis. † *Mar.* 14. 3. *Joan.* 11. 2. & 12. 3.
8 Videntes autem discipuli *, in-

℣. 46. Et *pro* itaque.
℣. 3. principes familiarum sacerdotalium.
* i. e. seniores magistratus.
* summi pontificis.
* hic homo perditissimus erat. Joseph. lib. 18. c. 3. & 6.
℣. 4. Per insidias.
℣. 5. fieret *pro* fiat.
℣. 6. hoc accidit sex dies ante pascha, ut habet Joann. 12.
℣. 7. delicata pixis unguentaria vitrea.
* liquor suavissimi odoris.
℣. 8. solus Judas indignatus est. sed totum pro parte ponitur.
* ut quid *i. e.* quorsum.
* perditio *i. e.* profusio.

dignati sunt dicentes : Ut quid *
perditio * hæc ?
9 Potuit enim istud * venumdari
multo, & dari pauperibus.
10 Sciens autem Jesus , ait illis :
Quid molesti estis huic mulieri ? o-
pus enim bonum operata est in me.
11 Nam semper pauperes habetis *
vobiscum : me autem non semper
habetis.
12 Mittens enim hæc unguentum
hoc in corpus meum , ad sepelien-
dum * me fecit.
13 Amen dico vobis , ubicumque
prædicatum fuerit hoc Evangelium
in toto mundo , dicetur & quod hæc
fecit in memoriam ejus.
† Mar. 14 † Tunc abiit unus de duodecim
14. 10. qui dicebatur Judas Iscariotes , ad
*Luc.*22. principes sacerdotum :
3. 15 Et ait illis : Quid vultis mihi
dare , & ego vobis eum tradam ? At
illi constituerunt ei triginta argen-
teos *.
16 Et exinde quærebat opportuni-
tatem ut eum traderet.
† *Mar.* 17 † Prima autem die * azymorum
14. 12. accesserunt discipuli ad Jesum , di-
*Luc.*22. centes : Ubi vis paremus tibi come-
7. dere Pascha ?
18 At Jesus dixit : Ite in civitatem
ad quemdam * , & dicite ei : Magi-
ster dicit : Tempus meum prope est,
apud te facio * Pascha cum discipu-
† *Mar.* lis meis.
14. 17. 19 Et fecerunt discipuli sicut con-
*Luc.*22. stituit illis Jesus , & paraverunt
14. Pascha.
20 † Vespere * autem facto , dis-
cumbebat cum duodecim discipu-
lis suis.
21 Et edentibus illis , dixit : Amen
dico vobis , † quia unus vestrum me † *Joan.*
traditurus est. 13. 21.
22 Et contristati valde , cœperunt
singuli dicere : Numquid ego sum
Domine ?
23 At ipse respondens , ait : Qui
intingit mecum manum in parop si-
de * , hic me tradet.
24 Filius quidem hominis vadit * ,
† sicut scriptum est de illo : væ autem † *Psal.*
homini illi , per quem Filius homi- 40. 10.
nis tradetur : bonum * erat ei , si
natus * non fuisset homo ille.
25 Respondens autem Judas , qui
tradidit eum , dixit : Numquid ego
sum Rabbi ? Ait illi : Tu dixisti *.
26 † Cœnantibus autem eis * , ac- † 1. *Cor.*
cepit Jesus panem , & benedixit , 11. 24.
ac fregit , deditque discipulis suis ,
& ait : Accipite , & commedite :
hoc * est corpus meum.
27 Et accipiens calicem gratias e-
git : & dedit illis , dicens : Bibite ex
hoc omnes.
28 Hic est enim sanguis meus novi
testamenti , * qui pro multis effun-
detur in remissionem peccatorum.
29 Dico autem vobis : non bibam
amodo de hoc genimine vitis, usque
in diem illum , cum illud bibam vo-
biscum novum in regno Patris mei*. † *Mar.*
30 Et hymno dicto * , exierunt in 14. 27.
Montem Oliveti. *Joan.*
31 Tunc dicit illis Jesus : † Omnes 16. 32.
vos scandalum patiemini * in me , † *Zach.*
in ista nocte. Scriptum est enim : † 13. 7.

℣. 9. istud unguentum.
℣. 11. i. e. habebitis.
℣. 12. ad significandam sepulturam meam , etsi de sepultura non cogitaverit.
℣. 15. *Adde* siclos. quod conficiebat triginta circiter libras gallicas , Ita caput servi æstimatur . Exod. 21. 32.
℣. 17. feria scilicet quinta , qua die ad vesperam futuram erat cœna paschalis & panum azymorum usus. Judæi diem incipiebant a vespera diei præcedentis.
℣. 18. quemdam a Christo , non ab Evangelista nominatum.
* facio. *i. e.* facere volo.
℣. 20. inter occasum solis , desinente decima quarta , sed incipiente decima quinta.
℣. 23. patina , *vel* vas mensarium in quo opsonia apponuntur.
℣. 24. ad supplicium rapior ut impleatur Scriptura.
* bonum *i. e.* melius.
* natus. *i. e.* conceptus.
℣. 25. i. e. erat proditurus.
* hæc submisse Christus protulit.
℣. 26. cum cœnassent.
* hoc quod sub speciebus continetur corpus meum est. Effectiva propositio , facit quod significat.
℣. 28. qui pertinet ad confirmationem novi fœderis.
℣. 29. cum resurrexero & accepero Regnum.
℣. 30. cum laudes Deo cecinissent.
℣. 31. cum me hodie ad supplicium rapi videbitis , timore percussi , me deseretis.

Percu-

Percutiam pastorem, & dispergen-
tur oves gregis.
† Mar. 32 Postquam autem resurrexero, †
14. 28. præcedam vos in Galilæam.
& 16. 7. 33 Respondens autem Petrus, ait
illi: Et si omnes scandalizati fue-
rint in te, ego numquam scandali-
zabor.
† Mar. 34 Ait illi Jesus: † Amen dico ti-
14. 30. bi, quia in hac nocte antequam gal-
Joan. lus cantet, ter me negabis.
13. 38. 35 Ait illi Petrus: † Etiam si opor-
† Mar. tuerit me mori tecum, non te ne-
14. 31. gabo. Similiter & omnes discipuli
Luc. 22. dixerunt.
33. 36 Tunc venit Jesus cum illis in
villam, quæ dicitur Gethsemani, &
dixit discipulis suis: Sedete hic, do-
nec vadam illuc, & orem.
37 Et assumpto Petro, & duobus
filiis Zebedæi cœpit contristari &
mœstus esse *.
38 Tunc ait illis: Tristis est ani-
ma mea usque ad mortem: sustine-
te * hic, & vigilate mecum.
39 Et progressus pusillum, proci-
dit in faciem suam, orans, & di-
cens: Pater mi, si * possibile est,
transeat a me calix iste *: verumta-
men non sicut ego volo *, sed sicut
tu.
40 Et venit ad discipulos suos, &
invenit eos dormientes, & dicit Pe-
tro: Sic * non potuistis una hora vi-
gilare mecum?
41 Vigilate, & orate ut non intre-
tis in tentationem. Spiritus * qui-
dem promptus est, caro autem in-
firma.
42 Iterum secundo abiit, & oravit,
dicens: Pater mi, si * non potest
hic calix transire nisi bibam illum,
fiat voluntas tua *.
43 Et venit iterum, & invenit eos
dormientes: erant enim oculi eo-
rum gravati.
44 Et relictis illis, iterum abiit, &
oravit tertio, eumdem sermonem
dicens.
45 Tunc venit ad discipulos suos, &
dicit illis: Dormite jam, & requie-
scite: ecce appropinquavit hora, &
Filius hominis tradetur in manus
peccatorum.
46 Surgite, eamus: ecce appropin-
quavit qui me tradet.
47 † Adhuc eo loquente, ecce Ju- † Mar.
das unus de duodecim venit, & cum 14. 43.
eo turba multa, cum gladiis & fu- Luc. 22
stibus, missi a principibus sacerdo- 47.
tum, & senioribus populi. Joan.
48 Qui autem tradidit eum, dedit 18. 3.
illis signum, dicens: Quemcum-
que osculatus fuero, ipse est, tene-
te eum.
49 Et confestim accedens ad Jesum,
dixit. Ave Rabbi. Et osculatus est
eum.
50 Dixitque illi Jesus: Amice, ad
quid * venisti? Tunc accesserunt,
& manus injecerunt in Jesum, & te-
nuerunt eum.
51 Et ecce unus * ex his qui erant
cum Jesu, extendens manum, exe-
mit gladium suum, & percutiens
servum principis sacerdotum ampu-
tavit auriculam ejus.
52 Tunc ait illi Jesus: Converte
gladium tuum in locum suum. † o- † Gen.
mnes enim, qui acceperint gladium, 9. 6.
gladio peribunt. Apoc.
53 An putas, quia non possum ro- 13. 10.
gare patrem meum, & exhibebit mi-
hi modo plusquam duodecim legio-
nes angelorum?
54 † Quomodo ergo implebuntur † Isai.
Scripturæ, quia sic oportet fieri? 35. 10.
55 In illa hora dixit Jesus turbis:
Tamquam ad latronem existis cum
gladiis & fustibus comprehendere
me: quotidie apud vos sedebam do-
cens in templo, & non me tenui-
stis.
56 Hoc autem totum factum est,

℣. 36. *Gr.* in locum.
℣. 37. graviter angi; quia huma-
nitas mortem horrebat.
* i. e. manete.
℣. 39. i. e. si vis ut transeat &c.
* hæc non recusantis verba, sed si-
gnificantis humanitatis assumptæ
dolores.
* humana voluntate quæ mortem
refugit.
℣. 40. sic, *pro* itane.
℣. 41. tentator animosus est & po-
tens, homo autem imbecillis, ut si-
ne Deo resistere nequeat.
℣. 42. si i. e. *quandoquidem*, non
enim filio ignotum erat patris de-
cretum.
* vox non ęgre, sed toto se animo
subjicientis.
℣. 50. quo animo me osculatum ve-
nis?
℣. 51. Petrus scilicet.
℣. 54. Scripturę quæ tradunt quod
talia debeant evenire.

† Tre. † ut adimplerentur Scripturæ pro-
4. 20. phetarum. Tunc discipuli omnes,
† Mar. † relicto eo, fugerunt.
14. 50. 57 At illi tenentes Jesum †, duxe-
† Luc. runt ad Caipham principem sacer-
22. 54. dotum, ubi Scribæ & seniores con-
Joan. venerant.
18. 24. 58 Petrus autem sequebatur eum a
longe, usque in atrium principis sa-
cerdotum. Et ingressus intro, sedebat
cum ministris, ut videret finem.
59 Principes autem sacerdotum, &
omne concilium, quærebant falsum
testimonium contra Jesum, ut eum
morti traderent:
60 Et non invenerunt, cum multi
falsi testes accessissent. Novissime *
autem venerunt duo falsi testes,
† Joan. 61 Et dixerunt: Hic dixit: † Pos-
2. 19. sum destruere templum Dei, & post
triduum reædificare illud.
62 Et surgens princeps sacerdotum,
ait illi: Nihil respondes ad ea, quæ
isti adversum te testificantur?
63 Jesus autem tacebat. Et prin-
ceps sacerdotum ait illi: Adjuro te
per Deum vivum, ut dicas nobis si
tu es Christus filius Dei.
64 Dicit illi Jesus: Tu dixisti *:
† Supr. verumtamen *dico vobis, † amodo
16. 27. videbitis filium hominis sedentem *
Rom. a dextris virtutis Dei, & venientem
14. 10. in nubibus cæli.
1 Thess. 65 Tunc princeps sacerdotum sci-
4. 15. dit vestimenta sua *, dicens: Bla-
sphemavit: quid adhuc egemus te-
stibus? ecce nunc audistis blasphe-
miam:
66 Quid vobis videtur? At illi re-
spondentes dixerunt: Reus est mor-
tis.
67 † Tunc expuerunt in faciem † Isai.
ejus, & colaphis eum ceciderunt, 50. 6.
alii autem palmas in faciem ejus de- Marc.
derunt, 14. 65.
68 Dicentes: Prophetiza nobis
Christe, quis est qui te percussit?
69 † Petrus vero sedebat * foris in † Luc.
atrio: & accessit ad eum una ancil- 22. 55.
la, dicens: Et tu cum Jesu Galilæo Joan.
eras. 18. 17.
70 At ille negavit coram omnibus,
dicens: Nescio quid dicis.
71 Exeunte * autem illo januam,
vidit eum alia ancilla, & ait his qui
erant ibi: Et hic erat cum Jesu Na-
zareno.
72 Et iterum negavit cum juramen-
to: Quia non novi hominem.
73 Et post pusillum accesserunt qui
stabant, & dixerunt Petro: Vere &
tu ex illis es: nam & loquela * tua
manifestum te facit.
74 Tunc cœpit detestari & jurare
quia non novisset hominem. Et con-
tinuo gallus cantavit.
75 Et recordatus est Petrus verbi
Jesu, quod* dixerat: Prius quam gal-
lus cantet, ter me negabis. Et e-
gressus foras, flevit amare.

℣. 60. i. e. Deinde.
℣. 64. Revera sum.
* ceterum.
* i. e. videbitis me resurrexisse, ses-
surum ad dextram Dei potentissi-
mam, & judicaturum orbem.
℣. 65. hoc faciebant cum audirent
Israelitam Deum blasphemantem.
℣. 69. Joan. 18. 25. habet, stabat,
sed stare & sedere idem est quod ma-
nere.
℣. 71. *Gr.* Egressus autem eum ve-
stibulum.
℣. 73. tuum hoc genus sermonis.
℣. 75. *Gr.* qui dixerat ei.

CAPUT XXVII.

Judas, relatis argenteis, laqueo se suspendit: Jesus coram Pilato accusatus, non respondet; uxor autem Pilati dicit ipsum justum: præeligitur tamen Barabbas: Pilatus lotis manibus Jesum flagellatum tradit crucifigendum: qui a militibus multipliciter illusus, ducitur ad crucifigendum; & felleo vino potatus, inter latrones crucifigitur, divisis ipsius vestimentis: & a variis multæ jactantur in ipsum blasphemiæ: suboriuntur tenebræ: & clamans Jesus Eli, acetoque potatus, cum clamore exspirat, ac signa fiunt: corpus Jesu a Joseph sepultum, custoditur a militibus.

1 MAne autem facto, consi-
lium inierunt omnes
† Mar. 15. 1. Luc. 23. 1. Joan. 18. 28. principes sacerdotum & seniores
populi adversus Jesum, ut eum
morti traderent.
2 † Et vinctum adduxerunt eum, &
tradiderunt Pontio Pilato præsidi *.
3 Tunc videns Judas, qui eum tra-
didit, quod damnatus esset *; pœ-
nitentia ductus, retulit triginta ar-
genteos principibus sacerdotum, &
senioribus,
4 Dicens: Peccavi, tradens * san-
guinem justum. At illi dixerunt:
Quid ad nos? tu videris.
5 Et projectis argenteis in templo *,
recessit: & † abiens laqueo se sus- † Act. 1. 18.
pendit.
6 Principes autem sacerdotum, ac-
ceptis argenteis, dixerunt: Non li-
cet eos mittere in corbonam *: quia
pretium sanguinis est *.
7 Consilio autem inito, emerunt
ex illis agrum figuli *, in sepulturam
peregrinorum *.
8 † Propter hoc vocatus est ager il- † Act. 1. 19.
le, Haceldama, hoc est, ager san-
guinis, usque in hodiernum diem.
9 Tunc impletum est quod dictum

℣. 2. Judææ scilicet.
℣. 3. morti destinatus.
℣. 4. ad mortem.
℣. 5. in atrio templi.
℣. 6. Thesaurus sacer in quo pecunia sacerdotum vel munera templo oblata servabantur.
* i. e. pretium quo empta est cædes hominis.
℣. 7. Ager cujus uber omne ad figlina opera exhaustum fuerat, ita ut nullus inde fructus sperari possit; hinc exigui pretii erat.
* Judæorum scilicet qui Hierosolymis extra patriam decedebant.
℣. 9. i. e. ex prophetia Jeremiæ quæ ex traditione habebatur. hanc traditionem conservarunt tum Zacharias, tum apocrypha scripta Jeremiæ, quæ vidit S. Hieron. *vel* legendum per prophetam omisso Jeremię nomine: ita legebatur in codicibus MSS. teste S. August. Legiturque in Syriaca versione.
* ab uno e filiis Israel; Juda scilicet.

est per

est per Jeremiam prophetam *, di-
†Zach. 11. 12. Mar. 15. 2. Luc. 23 3. Joan. 18. 33. centem : † Et acceperunt triginta
argenteos pretium appretiati, quem
appretiaverunt a filiis Israel * :

10 Et dederunt eos in * agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus *.

11 Jesus autem stetit ante præsidem, † & interrogavit eum præses, dicens: Tu es Rex * Judæorum? Dicit illi Jesus: Tu dicis.

12 Et cum accusaretur a principibus sacerdotum, & senioribus, nihil respondit.

13 Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adversum te dicunt testimonia?

14 Et non respondit ei ad ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer.

15 Per diem autem solemnem consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent.

16 Habebat autem tunc vinctum insignem *, qui dicebatur Barabbas.

17 Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis: Barabbam, an Jesum, qui dicitur Christus?

18 Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum.

19 Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi, & justo illi *. multa enim passa sum hodie * per visum * propter eum.

† Mar. 15. 11. Luc. 23 18. Joan. 18. 40. Act. 3. 14.
20 † Principes autem sacerdotum, & seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Jesum vero perderent.

21 Respondens autem præses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabbam.

22 Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus?

23 Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicentes: Crucifigatur.

24 Videns autem Pilatus quia nihil proficeret *, sed magis tumultus fieret: accepta aqua lavit manus coram populo *, dicens: Innocens ego sum a sanguine justi * hujus: vos videritis *.

25 Et respondens universus populus, dixit: Sanguis ejus super nos *, & super filios nostros.

26 Tunc dimisit illis Barabbam: Jesum autem flagellatum tradidit eis ut crucifigeretur.

27 Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in prætorium, † congregaverunt ad eum universam cohortem: † Mar. 15. 16. Psalm. 21. 17.

28 Et exuentes eum, chlamydem * coccineam * circumdederunt ei;

29 † Et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus. Et genu flexo ante eum, illudebant ei, dicentes: Ave rex Judæorum. † Joan. 19. 2.

30 Et expuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput ejus.

31 Et postquam illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, & induerunt eum vestimentis ejus, & duxerunt eum ut crucifigerent.

32 † Exeuntes autem invenerunt hominem Cyrenæum, nomine Simonem: hunc angariaverunt * ut tolleret crucem ejus. † Mar. 15. 21. Luc. 23 26.

33 † Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ * locus. † Mar. 15. 22. Luc. 23 33. Joan. 19. 17.

34 Et dederunt ei vinum * bibere cum felle mistum. Et cum gustasset, noluit bibere.

℣. 10. in emptionem agri.
* i. e. sicut ostendit mihi Dominus implendum suo tempore.
℣. 11. i. e. Messias.
℣. 16. homicidam, Act. 3. 14.
℣. 19. nihil agas adversus justum illum.
* hodie *i. e.* hac nocte.
* per visum: in somnis.
℣. 24. nec inde Pilati potest innocentia probari, sed Christi tantum.
* Lotione manuum innocentiam significabant.
* Sanguine. *i. e.* cæde.
* rem ipsi expendite.
℣. 25. mors ejus nobis imputetur, & filiis nostris.
℣. 28. pallium militare.
*. i. e. purpuream.
℣. 32. i. e. coegerunt.
℣. 33. non quod plenus fuerit damnatorum capitibus; sed quia ibi decollari homines solerent.
℣. 34. antequam in crucem tolleretur dederunt vinum; postea vero acetum & fel. vide Marci 15. 23.

35 Post-

35 Postquam autem crucifixerunt eum, † diviserunt * vestimenta ejus, sortem mittentes: ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: † Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.

† Mar. 15. 24. Luc. 23. 34. Joan. 19. 23. † Psal. 21. 19.

36 Et sedentes servabant * eum.

37 Et imposuerunt super caput ejus causam * ipsius scriptam: HIC EST JESUS REX JUDÆORUM.

38 Tunc crucifixi * sunt cum eo duo latrones: unus a dextris, & unus a sinistris.

39 Prætereuntes autem blasphemabant eum moventes capita sua *,

40 Et dicentes: † Vah qui destruis templum Dei, & in triduo illud reædificas: salva temetipsum: si filius Dei es, descende de cruce.

† Joan. 2. 19.

41 Similiter & principes sacerdotum illudentes cum Scribis & senioribus dicebant:

42 Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere: † si rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credimus ei:

† Sap. 2. 18.

43 † Confidit in Deo: liberet nunc, si vult * eum: dixit enim: Quia filius Dei sum.

† Psal. 21. 9.

44 Idipsum autem & latrones *, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.

45 A sexta * autem hora tenebræ factæ sunt super universam terram* usque ad horam nonam.

46 Et circa horam nonam clamavit Jesus voce magna, dicens: † Eli, Eli, lamma sabacthani? hoc est: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?

† Psal. 21. 2.

47 Quidam * autem illic stantes, & audientes, dicebant: Eliam vocat * iste.

48 Et continuo currens unus ex eis acceptam spongiam implevit aceto *, & imposuit arundini, & dabat ei bibere.

49 Ceteri vero dicebant: Sine * videamus an veniat Elias liberans * eum.

50 Jesus autem iterum clamans voce magna, emisit spiritum.

51 † Et ecce velum templi scissum est in duas partes a summo usque deorsum, & terra mota est, & petræ scissæ sunt,

† 2 Par. 3. 14.

52 Et monumenta aperta sunt *: & multa corpora sanctorum *, qui dormierant, surrexerunt *.

53 Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis.

54 Centurio * autem, & qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræmotu & his quæ fiebant, timuerunt valde, dicentes: Vere Filius Dei erat iste.

55 Erant autem ibi mulieres multæ a longe, quæ secutæ erant Jesum a Galilæa, ministrantes ei *:

56 Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Jacobi & Joseph mater *, & mater * filiorum Zebedæi.

57 † Cum autem sero factum esset, venit quidam homo dives ab Arimathæa, nomine Joseph, qui & ipse discipulus erat Jesu.

† Mar. 15. 41. Luc. 23. 50. Joan. 19. 38.

58 Hic accessit ad Pilatum, & pe-

℣. 35. partim diviserunt, partim alea addixerunt victori. Joan. 19. 23.

℣. 36. olim milites servabant cruci affixos ne quis eos eriperet.

℣. 37. brevibus verbis causa supplicii indicari solebat scripto, aut præconis voce.

℣. 38. hæc Latronum pœna erat.

℣. 39. irrisionis signum.

℣. 43. i. e. si amat eum.

℣. 44. pluralis pro singulari, unus enim improperabat.

℣. 45. ab hora meridiana ad tertiam post meridiem.

* non Judææ solum, sed & alias regiones.

℣. 47. non Romani milites, qui nihil de Elia noverant, sed Judæi hellenistæ, qui vernaculam linguam non intelligebant.

* vocat. *i. e.* invocat.

℣. 48. mortis accelerandæ causa.

℣. 49. i. e. age, videamus.

* ad liberandum.

℣. 52. ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium. Hebr. 2. 14.

* i. e. fidelium.

* revixerunt quidem, at non apparuerunt priusquam resurrexisset Christus, ut patet ex versu sequenti.

℣. 54. *Adde*, supplicio præpositus.

℣. 55. *Adde*, de facultatibus suis.

℣. 56. Cleophæ uxor.

* Salome dicta.

℣. 58. qui capite damnati erant non sepeliebantur, nisi fuisset petitum.

tiit *corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit
reddi corpus.
59 Et accepto corpore, Joseph involvit illud in sindone* munda.
60 Et posuit illud in monumento suo novo, quod exciderat in petra. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit.
61 Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes contra sepulcrum.
62 Altera autem die*, quæ est post Parasceven*, convenerunt principes sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum,
63 Dicentes: Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens: Post * tres dies resurgam.
64 Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium: ne forte veniant discipuli ejus, & furentur eum, & dicant plebi: Surrexit a mortuis. & erit novissimus error pejor priore.
65 Ait illis Pilatus: Habetis custodiam*, ite, custodite sicut scitis*.
66 Illi autem abeuntes, munierunt sepulcrum, signantes lapidem, cum custodibus.

CAPUT XXVIII.

Facto terræmotu, exterritisque custodibus, Angelus mulieribus narrat Christi resurrectionem; qui ipsis apparens jubet (sicut & Angelus jusserat) ut discipulis nuntient, quod Dominum in Galilæa visuri sint: milites sepulcri custodes, pecunia corrupti, dicunt corpus Christi furto sublatum: discipuli videntes in Galilæa Dominum, jubentur ire ad docendas & baptizandas omnes gentes.

Marc. 16. 1. Joan. 20. 11.
1 Vespere * autem sabbati, quæ* lucescit in prima sabbati*, venit Maria Magdalene, & altera Maria* videre sepulcrum.
2 Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus* enim Domini descendit de cælo: & accedens revolvit lapidem*, & sedebat super eum:
3 Erat autem aspectus ejus sicut fulgur: & vestimentum ejus sicut nix.
4 Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui.
5 Respondens * autem Angelus dixit mulieribus: Nolite timere vos: scio enim, quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis:
6 Non est hic: surrexit enim, sicut dixit. venite, & videte locum, ubi positus erat Dominus.
7 Et cito euntes dicite discipulis ejus quia surrexit: & ecce præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis. ecce prædixi vobis.
8 Et exierunt cito de monumento cum timore & gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus.
9 Et * ecce Jesus occurrit illis, dicens: Avete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum.
10 Tunc ait illis Jesus: Nolite timere: ite, nuntiate fratribus* meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.
11 Quæ cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, & nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant.
12 Et congregati cum senioribus, consilio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus,
13 Dicentes: Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, & furati sunt eum, nobis dormientibus.

℣. 59. Linteum ex lino confectum.
℣. 62. i. e. vespera præcedente sabbatum, *seu* prima die azymorum jam jam incipiente.
* i. e. quæ sequebatur diem Paschę, ea dies parasceve erat *vel* præparatio sabbati subsequentis, quia cibi parabantur qui sabbato parari non poterant.
℣. 63. i. e. intra.
℣. 65. i. e. milites templo custodiendo destinatos.
* prout vobis videbitur.
℣. 1. vespere qui successit sabbato, i. e. die dominica jam jam illucescente.
* quæ, *Lege*, qui.
* prima die hebdomadæ.
* de qua sup. 27. 56.
℣. 2. unus erat in exteriori sepulcri parte, duo in interiori. Joan. 20. 12.
* *Gr.* additur, ab ostio.
℣. 3. facies, *vel* forma.
℣. 5. i. e. alloquens.
℣. 9. & dum ibant ut renuntiarent discipulis, ecce &c.
℣. 10. i. e. discipulis.

14 Et si hoc auditum * fuerit a præside, nos suadebimus ei *, & securos vos faciemus *.

15 At illi, accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti. Et divulgatum est verbum * istud apud Judæos, usque in hodiernum diem.

16 Undecim autem discipuli abierunt in Galilæam, in montem, ubi constituerat illis Jesus.

17 Et videntes eum adoraverunt: quidam autem dubitaverunt.

18 Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.

19 † Euntes ego docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine * Patris, & Filii, & Spiritus sancti: † Mar. 16. 15.

20 Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM MARCUM.

CAPUT PRIMUM.

Joannes in austeritate vitæ prædicat, ac baptizat aqua; Christus vero Spiritu sancto: qui a Joanne baptizatus, cum bestiis agens in deserto, post jejunium quadraginta dierum a satana tentatur, & Joanne tradito prædicare incipit in Galilæa, vocatisque Simone & Andrea, Jacobo & Joanne Zebedæi, accedit Capharnaum, & reliqua Galilææ loca, ibique prædicans curat socium Simonis, & leprosum, quem mittit ad sacerdotes, plurimosque dæmoniacos ac male habentes, cum magna omnium admiratione.

1 INitium Evangelii * Jesu Christi, Filii Dei.

† Mal. 3. 1. 2 Sicut scriptum est in Isaia propheta *: † Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.

3 † Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. † Isai. 40. 3. Matt. 3. 3. Luc. 3. 4. Joan. 1. 23.

4 Fuit Joannes in deserto baptizans * & prædicans baptismum pœnitentiæ in * remissionem peccatorum.

5 † Et egrediebatur ad eum omnis * Judææ regio, & Jerosolymitæ universi, & baptizabantur ab illo in Jordanis flumine, confitentes peccata sua. † Mat. 3. 5.

6 † Et erat Joannes vestitus pilis cameli, & zona * pellicea circa lumbos ejus, & † locustas & mel silvestre edebat. Et prædicabat dicens: † Mat. 3. 4. † Lev. 11. 22.

7 † Venit fortior me post me: cujus non sum dignus * procumbens † Mat. 3. 11. Luc. 3. 16. Joan. 1. 27.

℣. 14. si res apud illum judicem agatur.

* rem ita se habere, *vel* placabimus eum.

* liberabimus vos omni solicitudine.

℣. 15. divulgatus est error iste.

℣. 19. i. e. adhibitis nominibus Patris &c.

℣. 1. Non est inscriptio, libri, sed significat Evangelium Christi cepisse a Joannis prædicatione, ut prædixit Isaias: Joannes initium est Evangelii, quia lex usque ad Joannem.

℣. 2. ita legerunt Irenæus & alii patres. verbum *propheta* conjungendum est cum versu 3. at Malachię verba per parenthesim addita videntur.

℣. 4. Fuit baptizans. i. e. baptizabat.

* suo baptismo adhortans ad resipiscentiam, ut remissionem peccatorum consequerentur per Christum.

℣. 5. i. e. multitudo magna.

℣. 6. ablativus est.

* vide Matt. 3. 4.

℣. 7. dignus. i. e. idoneus.

solvere corrigiam calceamentorum ejus.

† Act. 1. 5. & 2. 4. & 11. 16. & 19. 4.

8 † Ego baptizavi vos aqua, ille vero baptizabit vos Spiritu sancto.

9 Et factum est: in diebus illis venit Jesus a Nazareth Galilææ: & baptizatus est a Joanne in Jordane.

† Luc. 3. 22. Joan. 1. 32.

10 Et statim ascendens de aqua, vidit * cælos apertos, & † Spiritum tamquam columbam descendentem, & manentem in ipso *.

11 Et vox facta est de cælis: Tu es filius meus dilectus, in te complacui *.

† Mat. 4. 1. Luc. 4. 1.

12 † Et statim Spiritus expulit eum in desertum.

13 Et erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus: & tentabatur a satana: eratque cum bestiis, & angeli ministrabant illi *.

† Mat. 4. 12. Luc. 4. 14. Joan. 4. 43.

14 † Postquam autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei,

15 Et dicens: Quoniam impletum est tempus *, & appropinquavit regnum Dei: pœnitemini *, & credite Evangelio.

† Mat. 4. 18. Luc. 5. 2.

16 † Et præteriens * secus mare Galilææ, vidit Simonem, & Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare (erant enim piscatores)

17 Et dixit * eis Jesus: Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum.

18 Et protinus relictis retibus, secuti sunt eum.

19 Et progressus inde pusillum, vidit Jacobum Zebedæi *, & Joannem fratrem ejus, & ipsos componentes * retia in navi:

20 Et statim vocavit illos. Et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.

† Mat. 4. 13. Luc. 4. 31.

21 † Et ingrediuntur Capharnaum: & statim sabbatis ingressus in synagogam, docebat eos.

† Mat. 7. 28. Luc. 4. 32.

22 † Et stupebant super doctrina ejus: erat enim docens eos, quasi potestatem habens *, & non sicut Scribæ.

† Luc. 4. 33.

23 † Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo *: & exclamavit,

24 Dicens: Quid nobis *, & tibi Jesu Nazarene: venisti perdere nos? scio qui sis, Sanctus Dei *.

25 Et comminatus est ei Jesus, dicens: Obmutesce, & exi de homine.

26 Et discerpens * eum spiritus immundus, & exclamans voce magna exiit ab eo.

27 Et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes: Quidnam est hoc? quænam doctrina hæc nova *? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei.

28 Et processit * rumor ejus statim in omnem regionem Galilææ.

† Mat. 8. 14. Luc. 4. 38.

29 † Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis & Andreæ, cum Jacobo & Joanne.

30 Decumbebat autem socrus Simonis febricitans: & statim dicunt ei de illa.

31 Et accedens elevavit eam, apprehensa manu ejus: & continuo dimisit eam febris, & ministrabat eis.

32 Vespere autem facto cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & dæmonia habentes:

33 Et erat omnis civitas congregata ad januam.

℣. 10. Christus vidit. vidit & Joannes.
* super se.
℣. 11. vide Matth. 3. 17.
℣. 13. post absolutam tentationem.
℣. 15. tempus uberrimæ gratiæ Dei destinatum, prædictum a prophetis.
* pœniteat vos.
℣. 16. ambulans juxta mare.
℣. 19. Zebedæi filium.
* reficientes.
℣. 22. doctrinam enim miracula firmabant.
℣. 23. habens spiritum immundum.
℣. 24. quid tibi nobiscum est rei.
* Messias qui Daniel. 9. 24. dicitur Sanctus sanctorum.
℣. 26. i. e. crucians.
℣. 27. potestas ejiciendi dæmones doctrina vocatur, quia utraque & potestas & doctrina jungebatur in Christo.
℣. 28. vulgata est fama.

34 Et curavit multos, qui vexabantur variis languoribus, † & dæmonia multa ejiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum*. † *Luc.* 4. 41.

35 Et diluculo valde * surgens, egressus abiit in desertum locum, ibique orabat.

36 Et prosecutus est eum Simon, & qui cum illo erant.

37 Et cum invenissent eum, dixerunt ei: Quia omnes* quærunt te.

38 Et ait illis: Eamus in proximos vicos, & civitates, ut & ibi prædicem: ad hoc enim veni *.

39 Et erat prædicans in synagogis eorum, & in omni Galilæa, & dæmonia ejiciens.

40 † Et venit ad eum leprosus deprecans eum: & genu flexo dixit ei: Si vis, potes me mundare. † *Mat.* 8. 2. *Luc.* 5. 12.

41 Jesus autem misertus ejus, extendit manum suam: & tangens eum, ait illi: Volo: Mundare*.

42 Et cum dixisset, statim discessit ab eo lepra, & mundatus est.

43 Et comminatus est ei, statimque ejecit illum:

44 Et dicit ei: Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum *, & offer pro emundatione tua, † quæ præcepit Moyses in testimonium illis. † *Lev.* 14. 2.

45 At ille egressus cœpit prædicare, & diffamare sermonem *, ita ut jam non posset manifeste introire in civitatem, sed foris in desertis locis esset, & conveniebant ad eum undique.

CAPUT II.

Murmurantibus Scribis quod paralitico per tectum in grabato demisso, diceret remitti peccata, jubens ipsum ferre grabatum, sanat eum: apud Levin, quem ad se sequendum vocaverat, discumbens cum pluribus publicanis rationem dicit, murmurantibus Pharisæis, quare cum peccatoribus converfetur, & cur ipsius discipuli non jejunent; quos etiam spicas sabbato vellentes excusat.

1 Et iterum intravit Capharnaum post dies *, *Matt.* 9. 1.

2 Et auditum est quod in domo esset, & convenerunt multi, ita ut non caperet * neque ad januam, & loquebatur eis verbum.

3 † Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a quatuor portabatur. † *Luc.* 5. 18.

4 Et cum non possent offerre eum illi præ turba, nudaverunt * tectum ubi erat: & patefacientes submiserunt grabatum, in quo paralyticus jacebat. † *Job.* 14. 4. 43. 25.

5 Cum autem vidisset Jesus fidem illorum, ait paralytico: Fili, dimittuntur tibi peccata tua.

6 Erant autem illic quidam de Scribis sedentes, & cogitantes in cordibus suis:

7 Quid hic sic loquitur *? blasphemat. † Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus *?

8 Quo statim cognito Jesus spiritu suo*, quia sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris?

9 Quid est facilius, dicere paralytico: Dimittuntur tibi peccata; an dicere: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula?

10 Ut autem sciatis quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, (ait paralytico)

11 Tibi dico: Surge, tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.

12 Et statim surrexit ille: &, sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur * omnes, & honorificarent * Deum, dicentes: Quia numquam sic * vidimus.

℣. 34. non decebat enim Christum a dæmonibus prædicari.
℣. 35. cum adhuc aliquantum esset noctis.
℣. 37. Incolæ Capharnaum.
℣. 38. in mundum veni a Patre.
℣. 41. imperativum est.
℣. 44. alicui e sacerdotibus cui morbidorum inspectio a summo pontifice mandata erat.
℣. 45. Spargere hanc rem.
℣. 1. post dies aliquot.
℣. 2. ita ut ne quidem spatium quod januæ vicinum erat, eos caperet.
℣. 4. detexerunt tecta domus ubi erat.
℣. 7. *Gr.* loquitur blasphemias.
* *Gr.* nisi unus qui est Deus.
℣. 8. Spiritu suo. *i. e.* sua divinitate.
℣. 12. ut essent attoniti.
* i. e. glorificarent.
* sic *pro* talia.

13 Et egressus est rursus ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos.

† Mat. 9. 9. Luc. 5. 27. 14 † Et cum præteriret, vidit Levi *Alphæi sedentem ad telonium*, & ait illi: Sequere me. Et surgens secutus est eum.

15 Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi publicani & peccatores simul discumbebant cum Jesu, & discipulis ejus: erant enim multi, qui & sequebantur eum.

16 Et Scribæ & Pharisæi videntes quia manducaret cum publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis ejus: Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magister vester?

17 Hoc audito Jesus ait illis: Non necesse habent sani medico, sed qui male habent: † non enim veni vocare justos, sed peccatores *. † 2 Tim. 1. 15.

18 Et erant discipuli Joannis & Pharisæi jejunantes, & dicunt illi: Quare discipuli Joannis & Pharisæorum jejunant, tui autem discipuli non jejunant?

19 Et ait illis Jesus: Numquid possunt filii nuptiarum *, quamdiu sponsus cum illis est, jejunare? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare.

† Mat. 9. 19. Luc. 5. 35. 20 † Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus: & tunc jejunabunt in illis diebus.

21 Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri *: alioquin aufert supplementum novum a veteri, & major scissura fit.

22 Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin dirumpet vinum utres, & vinum effundetur, & utres peribunt: sed vinum novum in utres novos mitti debet.

† Mat. 12. 1. Luc. 6. 1. 23 † Et factum est iterum cum Dominus sabbatis ambularet per sata, & discipuli ejus cœperunt progredi *, & vellere spicas.

24 Pharisæi autem dicebant ei: Ecce, quid faciunt sabbatis quod non licet?

25 Et ait illis: † Numquam legistis quid fecerit David, quando necessitatem habuit, & esuriit ipse, & qui cum eo erant? † 1 Reg. 21. 6.

26 Quomodo introivit in domum Dei sub Abiathar * principe sacerdotum, & panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare, † nisi sacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant? † Lev. 24. 9.

27 Et dicebat eis: Sabbatum * propter hominem factum est, & non homo propter sabbatum.

28 Itaque Dominus est filius hominis *, etiam sabbati.

CAPUT III.

Postquam manum aridam curaverat, Pharisæorum cedens machinationi secedit, turbis undique ad ipsum confluentibus, quarum infirmos curat, duodecim a se electos (qui hic recensentur) mittit ad prædicandum, data ipsis potestate super infirmitates ac dæmonia: Scribas blasphemantes ipsum in Beelzebub ejicere dæmonia convincit falsitatis, dicens blasphemiam in Spiritum Sanctum irremissibilem, & quæ sint mater & fratres ejus.

1 ET introivit iterum in synagogam: & erat ibi homo habens manum aridam. Matth. 12. 9. Luc. 6. 6.

2 Et observabant eum, si sabbatis curaret, ut accusarent illum.

3 Et ait homini habenti manum aridam: Surge in medium.

4 Et dicit eis: Licet sabbatis benefacere, an male *? animam * salvam facere, an perdere *? At illi tacebant.

℣. 14. Matthæus Alphæi filius.
* vectigalium ac tributorum mensa.
℣. 17. ad pœnitentiam.
℣. 19. Vide Matth. 9. 15.
℣. 21. vide Matth. 9. 16.
℣. 23. *Gr.* iter facere vellentes spicas.
℣. 26. id factum est sub Achimelecho Pontifice Maximo. sed nomen Abiatharis posuit Marcus quia notius erat in historia Davidica; patri successit in Pontificatum maximum & adfuerat rei quæ hic narratur.
℣. 27. sensus est, sabbatum homini cedere debet, non homo sabbato.
℣. 28. sensus est, ergo filius hominis i. e. Christus, qui multo superior est aliis hominibus, non debet cedere sabbato.
℣. 4. i. e. prodesse an lædere.
* animam. i. e. vitam.
* perdere *Gr.* occidere.

5 Et circumſpiciens eos cum ira,
contriſtatus * ſuper cæcitate cordis
eorum, dicit homini: Extende ma-
num tuam. Et extendit, & reſtitu-
ta eſt manus illi *.
† Mat. 6 † Exeuntes autem Phariſæi, ſta-
12. 14. tim cum Herodianis * conſilium fa-
ciebant adverſus eum, quomodo
eum perderent.
7 Jeſus autem cum diſcipulis ſuis
ſeceſſit ad mare: & multa turba à
Galilæa & Judæa ſecuta eſt eum,
8 Et ab Jeroſolymis, & ab Idu-
mæa, & trans * Jordanem: & qui
circa Tyrum & Sidonem, multitu-
do magna, audientes quæ faciebat,
venerunt ad eum.
9 Et dixit diſcipulis ſuis ut navi-
cula ſibi deſerviret * propter tur-
bam, ne comprimerent eum.
10 Multos enim ſanabat, ita ut
irruerent in eum ut illum tangerent
quotquot habebant plagas *.
11 Et ſpiritus immundi, cum il-
lum videbant, procidebant ei: &
clamabant dicentes:
12 Tu es Filius Dei. Et vehemen-
ter comminabatur eis * ne manife-
† Mat. ſtarent illum.
10. 1. 13 † Et aſcendens in montem voca-
Luc. 6. vit ad ſe quos voluit ipſe: & vene-
13. runt ad eum.
14 Et fecit * ut eſſent duodecim
cum illo: & ut mitteret eos prædi-
care.
15 Et dedit illis poteſtatem curandi
infirmitates, & ejiciendi dæmonia.
16 Et impoſuit Simoni nomen Pe-
trus:
17 Et Jacobum Zebedæi, & Joan-
nem fratrem Jacobi, & impoſuit
eis nomina Boanerges *, quod eſt,
Filii tonitrui *:
18 Et Andream, & Philippum, &
Bartholomæum, & Matthæum, &
Thomam, & Jacobum Alphæi, &
Thaddæum, & Simonem Cana-
næum *,
19 Et Judam Iſcariotem, qui &
tradidit illum.
20 Et veniunt ad domum & con-
venit iterum turba, ita ut non poſ-
ſent * neque panem manducare.
21 Et cum audiſſent ſui, exierunt
tenere * eum: dicebant enim: Quo-
niam in furorem * verſus eſt.
22 Et Scribæ, qui ab Jeroſolymis
deſcenderant, dicebant: † Quoniam † Mat.
Beelzebub habet, & quia in princi- 9. 34.
pe dæmoniorum ejicit dæmonia.
23 Et convocatis eis *, in parabo-
lis dicebat illis: Quomodo poteſt
ſatanas ſatanam ejicere?
24 Et ſi regnum in ſe * dividatur,
non poteſt regnum illud ſtare.
25 Et ſi domus ſuper ſemetipſam
diſpertiatur, non poteſt domus illa
ſtare.
26 Et ſi ſatanas conſurrexerit in
ſemetipſum, diſpertitus eſt *, &
non poterit ſtare, ſed finem habet.
27 Nemo poteſt vaſa * fortis ingreſ-
ſus in domum diripere, niſi prius
fortem alliget, & tunc domum ejus
diripiet.
28 † Amen dico * vobis, quoniam † Mat.
omnia dimittentur filiis hominum 12. 31.
peccata, & blaſphemiæ quibus bla- Luc. 12.
ſphemaverint: 10.
29 Qui autem blaſphemaverit in 1 Joan.
Spiritum Sanctum, non habebit re- 5. 16.
miſſionem in æternum, ſed reus
erit æterni delicti.
30 Quoniam dicebant: Spiritum
immundum habet.
31 † Et veniunt mater ejus & fra- † Mat.
tres *: & foris ſtantes miſerunt ad 12. 46.
eum vocantes eum, Luc. 8.
19.

℣. 5. triſtitia affectus ob cæcitatem.
* Gr. & reſtituta eſt manus illius
ſana ut altera.
℣. 6. Herodis familiares.
℣. 8. a regione quæ erat trans Jor-
danem.
℣. 9. ut ſibi adhiberetur navicula.
℣. 10. Gr. flagella. ita vocat affli-
ctionem qua Deus corripit homines.
℣. 12. dæmonibus.
℣. 14. i. e. Elegit & aſſumpſit ad
dignitatem apoſtolatus.
℣. 17. vox corrupta pro qua hebrà-
ice legendum eſt Benerees *vel* Bene-
reges.
* Eo ſignificatur Jacobum & Joan-
nem eximios fore Chriſti miniſtros.
℣. 18. a Cana Galilææ.
℣. 20. tanta erat turba ut diſcipu-
lis non eſſet otium ſumendi cibi.
℣. 21. ligare quaſi furioſum.
* omnia malorum genera pertulit
dominus: zelus ejus furor habetur.
℣. 23. turbis.
℣. 24. contra ſeipſum.
℣. 26. diviſus eſt.
℣. 27. inſtrumenta bellica.
℣. 28. Jurandi formula in novo te-
ſtamento.
℣. 31. cognati.

32 Et sedebat circa eum turba: & dicunt ei: Ecce mater tua & fratres tui foris quærunt te.
33 Et respondens eis, ait: Quæ est mater mea, & fratres mei?
34 Et circumspiciens eos, qui in circuitu ejus sedebant, ait: Ecce mater mea, & fratres mei.
35 Qui enim fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & soror mea, & mater est.

CAPUT IV.

Parabolam proponit seminatoris, quam discipulis declarat: lucernam dicit super candelabrum ponendam; addens parabolas de semine in terram jacto, quod excrescit dormiente eo qui seminavit, & de grano sinapis: discipulis autem seorsim omnia interpretatur: in navi a somno excitatus, tempestatem maris sedat.

Matth. 13. 1. *Luc.* 8. 4.
1 ET iterum cœpit docere ad mare*: & congregata est ad eum turba multa, ita ut navim ascendens sederet in mari, & omnis turba circa mare super terram erat.
2 Et docebat eos in parabolis multa, & dicebat illis in doctrina sua*:
3 Audite: ecce exiit seminans ad seminandum.
4 Et dum seminat, aliud cecidit circa viam, & venerunt volucres cæli, & comederunt illud.
5 Aliud vero cecidit super petrosa, ubi non habuit terram multam: & statim exortum est, quoniam non habebat altitudinem* terræ:
6 Et quando exortus est sol, exæstuavit*: & eo quod non habebat radicem, exaruit.
7 Et aliud cecidit in spinas: & ascenderunt spinæ, & suffocaverunt illud, & fructum non dedit.
8 Et aliud cecidit in terram bonam: & dabat fructum ascendentem, & crescentem; & afferebat unum* triginta, unum sexaginta, & unum centum.
9 Et dicebat: Qui habet aures audiendi*, audiat.
10 Et cum esset singularis*, interrogaverunt eum hi * qui cum eo erant duodecim, parabolam.
11 Et dicebat eis: Vobis datum est nosse mysterium* regni Dei: illis autem, qui foris* sunt, in parabolis omnia fiunt*:
12 † Ut videntes videant, & non videant*: & audientes audiant, & non intelligant: nequando convertantur*, & dimittantur eis peccata.
† *Isai.* 6. 9. *Matth.* 13. 14. *Joan.* 12. 40. *Actor.* 28. 26. *Rom.* 11. 8.
13 Et ait illis: Nescitis* parabolam hanc? & quomodo omnes parabolas cognoscetis?
14 Qui seminat, verbum seminat.
15 Hi autem sunt* qui circa viam, ubi seminatur verbum, & cum audierint, confestim venit satanas, & aufert verbum, quod seminatum est in cordibus eorum.
16 Et hi sunt similiter* qui super petrosa seminantur: qui cum audierint verbum, statim cum gaudio accipiunt illud:
17 Et non habent radicem in se, sed temporales sunt: deinde orta tribulatione & persecutione propter verbum, confestim scandalizantur.
18 Et alii sunt qui in spinis seminantur: hi sunt, qui verbum audiunt,
19 Et ærumnæ* sæculi, & † deceptio*† divitiarum, & circa reli- † 1 *Tim* 6. 17.

℣. 1. Juxta mare.
℣. 2. Juxta suum docendi genus.
℣. 5. profundam terram.
℣. 6. semen æstu periit.
℣. 8. unum semen afferebat triginta, &c.
℣. 9. ad audiendum.
℣. 10. solus, seorsim a turba.
* *Gr.* qui circum eum erant cum duodecim. i. e. discipuli sui una cum apostolis.
℣. 11. arcanum non communicandum prophanis.
* i. e. Extraneis.
* fiunt i. e. proponuntur.
℣. 12. non percipiant.
* quod factum est justo Dei judicio, ob eorum peccata, quia veritatem sine figuris propositam rejecerant.
℣. 13. non intelligitis.
℣. 15. semina jacta secus viam eos significant in quibus seminatur, &c.
℣. 16. Similiter semina, quæ seminantur super petrosa, significant eos qui, &c.
℣. 19. i. e. solicitudines
* deceptrices divitiæ.
* voluptates corporis.

qua * concupiscentiæ introeuntes suffocant verbum, & sine fructu efficitur.
20 Et hi sunt *, qui super terram bonam seminati sunt, qui audiunt verbum, & suscipiunt & fructificant, unum triginta, unum sexaginta, & unum centum.
† Mat. 5. 15. Luc. 8. 16. & 11. 33.
21 † Et dicebat illis: Numquid venit * lucerna ut sub modio ponatur, aut sub lecto? nonne ut super candelabrum ponatur?
† Mat. 10. 26. Luc. 8. 17.
22 † Non est enim aliquid absconditum, quod non manifestetur *: nec factum est occultum, sed ut in palam veniat *.
23 Si quis habet aures audiendi *, audiat.
† Mat. 7. 2. Luc. 6. 38.
24 Et dicebat illis: Videte quid audiatis *. † In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis, & adjicietur vobis *.
† Mat. 13. 12. & 25. 29. Luc. 8. 18. & 19. 26.
25 † Qui enim habet *, dabitur illi: & qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.
26 Et dicebat: Sic est regnum Dei, quemadmodum si homo jaciat sementem in terram,
27 Et dormiat, & exurgat nocte & die *, & semen germinet, & increscat, dum nescit ille.
28 Ultro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica.
29 Et cum produxerit fructus, statim mittit falcem, quoniam adest messis.
30 Et dicebat: Cui assimilabimus * regnum Dei? aut cui parabolæ comparabimus illud?
† Mat. 13. 31. Luc. 13. 19.
31 † Sicut granum sinapis, quod cum seminatum fuerit in terra, minus est omnibus seminibus, quæ sunt in terra:
32 Et cum seminatum fuerit, ascendit, & fit majus omnibus oleribus, & facit ramos magnos, ita ut possint sub umbra ejus aves cæli habitare.
33 Et talibus multis parabolis loquebatur eis verbum *, prout poterant * audire:
34 Sine parabola autem non loquebatur eis: seorsum autem discipulis suis differebat * omnia.
35 Et ait illis in illa die, cum sero esset factum: Transeamus contra *.
† Mat. 8. 13. Luc. 8. 22.
36 † Et dimittentes turbam, assumunt eum ita ut erat in navi *: & aliæ naves erant cum illo.
37 Et facta est procella magna venti, & fluctus mittebat * in navim, ita ut impleretur navis.
38 Et erat ipse in puppi super cervical * dormiens: & excitant eum, & dicunt illi: Magister, non ad te pertinet *, quia perimus?
39 Et exurgens comminatus est vento, & dixit mari: Tace, obmutesce *. Et cessavit ventus: & facta est tranquillitas magna.
40 Et ait illis: Quid timidi estis? necdum habetis fidem *? Et timuerunt timore magno, & dicebant * ad alterutrum: Quis, putas *, est iste, quia & ventus & mare obediunt ei?

℣. 20. & semina jacta in terram lætam eos significant qui audiunt &c.
℣. 21. Accensa profertur.
℣. 22. quæ obscure dico hæc a vobis manifestanda sunt.
* vobis prædicantibus.
℣. 23. cui datum fuerit audire, is audiat.
℣. 24. auscultate hæc mea verba.
* a Deo.
℣. 25. & eo quod habet bene utitur.
℣. 27. i. e. securus sit die & nocte & segetem Deo committat, ipse agens alia vitæ munia.
℣. 30. qua similitudine declarabimus Regnum Dei.
℣. 33. verbum evangelicum.
* prout digni erant audire.
℣. 34. solvebat ænigmata.
℣. 35. i. e. in ulteriorem ripam lacus Genesareth.
℣. 36. i. e. remansit in eadem navi e qua docuerat; & ita a littore in quo turbæ erant, in altum navis deducta est.
℣. 37. irruebat.
℣. 38. i. e. pulvinar quod quieturi, maxime dormituri supponimus capiti.
* *Gr.* non est tibi curæ.
℣. 39. compressus esto.
℣. 40. qui fit ut non habeatis fidem.

CAPUT V.

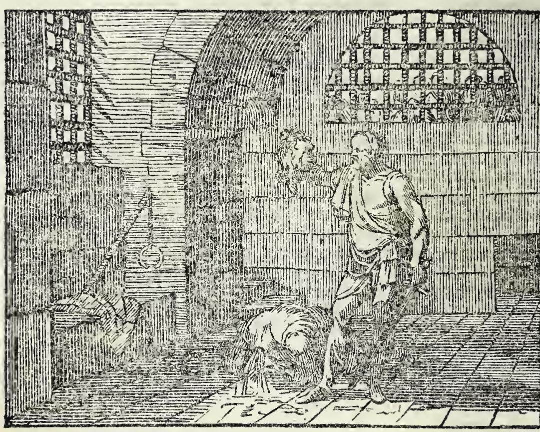
In regione Gerasenorum dæmoniacum curat ferocissimum a legione dæmonum; quibus permittit ut in porcos ingrediantur, nec sinit ut ipsum sequatur is qui liberatus erat: curata muliere a profluvio sanguinis, venit ad domum Jairi, ejusque filiam resuscitat.

Mat. 8. 28. *Luc.* 8. 26. 1 ET venerunt trans fretum maris in regionem Gerasenorum *.
2 Et exeunti ei de navi, statim occurrit de monumentis homo * in spiritu immundo *,
3 Qui domicilium habebat in monumentis, & neque catenis jam quisquam poterat eum ligare:
4 Quoniam sæpe compedibus & catenis vinctus, dirupisset catenas, & compedes comminuisset, & nemo poterat eum domare.
5 Et semper die ac nocte in monumentis & in montibus erat, clamans, & concidens se lapidibus.
6 Videns autem Jesum a longe, cucurrit, & adoravit eum:
7 Et clamans voce magna dixit: Quid mihi, & tibi, Jesu fili Dei altissimi? adjuro te per Deum, ne me torqueas.
8 Dicebat enim illi: Exi spiritus immunde ab homine.
9 Et interrogabat eum: Quod tibi nomen est? Et dicit ei: Legio * mihi nomen est, quia multi sumus.
10 Et deprecabatur eum multum, ne se expelleret extra regionem.
11 Erat autem ibi circa montem grex porcorum magnus pascens.
12 Et deprecabantur eum spiritus, dicentes: Mitte nos in porcos ut in eos introeamus.
13 Et concessit eis statim Jesus. Et exeuntes spiritus immundi introierunt in porcos: & magno impetu grex præcipitatus est in mare ad duo millia *, & suffocati sunt in mari.
14 Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in agros. Et egressi sunt videre quid esset factum:
15 Et veniunt ad Jesum: & vident illum, qui * a dæmonio vexabatur, sedentem, vestitum, & sanæ mentis, & timuerunt *.
16 Et narraverunt illis, qui viderant, qualiter factum esset ei qui dæmonium habuerat, & de porcis.
17 Et rogare cœperunt eum ut discederet de finibus eorum.
18 Cumque ascenderet navim, cœpit illum deprecari, qui a dæmonio vexatus fuerat, ut esset cum illo:
19 Et non admisit eum, sed ait illi: Vade in domum tuam ad tuos, & annuntia illis quanta tibi Dominus fecerit, & misertus sit tui.
20 Et abiit, & cœpit prædicare in Decapoli, quanta sibi fecisset Jesus: & omnes mirabantur.
21 Et cum transcendisset Jesus in navi rursum trans fretum, convenit turba multa ad eum, & erat circa mare.
22 † Et venit quidam de archisynagogis * nomine Jairus: & videns eum, † *Mat.* 9. 18. *Luc.* 8. 41.
procidit ad pedes ejus,
23 Et deprecabatur eum multum, dicens: Quoniam filia mea in extremis est, Veni *, impone manum super eam, ut salva sit, & vivat.
24 Et abiit cum illo, & sequebatur eum turba multa, & comprimebant eum.
25 Et mulier, quæ erat in profluvio sanguinis annis duodecim,
26 Et fuerat multa perpessa a compluribus medicis: & erogaverat omnia sua, nec quidquam profecerat, sed magis deterius habebat:
27 Cum audisset de Jesu, venit in turba retro, & tetigit vestimentum ejus:
28 Dicebat enim: Quia si vel vestimentum ejus tetigero, salva ero.

* nautæ dicebant.
* quisnam est iste.
℣. 1. vide Matth. 8. 28.
℣. 2. duos Matthæus homines nominat, Marcus vero unicum quia insigniorem memorat.
* Spiritu immundo vexatus.
℣. 9. tot sumus ut legionis nomen bene nobis conveniat.
℣. 13. *Adde* porcorum.
℣. 15. qui prius a dæmonio, &c.
* mirati sunt.
℣. 19. non permisit eum sequi.
℣. 22. unus e principibus synagogæ.
℣. 23. oro ut venias & imponas.

29 Et confestim siccatus est fons *
sanguinis ejus: & sensit corpore
quia sanata esset a plaga.
30 Et statim Jesus in semetipso
cognoscens virtutem, quæ exierat
de illo *, conversus ad turbam, aje-
bat: Quis tetigit vestimenta mea?
31 Et dicebant ei discipuli sui: Vi-
des turbam comprimentem te, &
dicis: Quis me tetigit?
32 Et circumspiciebat videre eam,
quæ hoc fecerat.
33 Mulier vero timens & tremens,
sciens quod factum esset in se, ve-
nit & procidit ante eum, & dixit ei
omnem veritatem.
†*Luc.*7 50.&4. 48. 34 Ille autem dixit ei: † Filia,
fides tua te salvam fecit: vade in pa-
ce *, & esto sana a plaga tua.
35 Adhuc eo loquente, veniunt ab
archisynagogo *, dicentes: Quia
filia tua mortua est: quid ultra ve-
xas Magistrum?
36 Jesus autem audito verbo, quod
dicebatur, ait archisynagogo: No-
li timere: tantummodo crede.
37 Et non admisit * quemquam se
sequi, nisi Petrum, & Jacobum, &
Joannem fratrem Jacobi.
38 Et veniunt in domum archisyn-
agogi, & videt tumultum, & flen-
tes, & ejulantes multum.
39 Et ingressus, ait illis: Quid
turbamini *, & ploratis? puella
non est mortua, sed dormit.
40 Et irridebant eum. Ipse vero,
ejectis omnibus, assumit patrem &
matrem puellæ, & qui secum erant,
& ingreditur ubi puella erat jacens.
41 Et tenens manum puellæ, ait
illi: Talitha cumi *, quod est in-
terpretatum: Puella (tibi dico *)
surge.
42 Et confestim surrexit puella, &
ambulabat: erat autem annorum
duodecim: & obstupuerunt stupo-
re magno.
43 Et præcepit illis vehementer ut
nemo id sciret: & dixit * dari illi
manducare.

℣. 29. profluvium.
℣. 30. vim ex se prodiisse. Eo si-
gnificatur vis quædam non adventi-
tia qualis fuit potestas propheta-
rum, sed divina quædam virtus quæ
esset in ipso subsistens.
℣. 34. quieto posthac sit animo.
℣. 35. a domo principis synagogæ.
℣. 37. non permisit.
℣. 39. quid tumultuamini?
℣. 41. Chaldæa vox.
* *Tibi dico*. Hæc addita sunt a Mar-
co explicationis causa.
℣. 43. jussit.

CAPUT VI.

Christi doctrinam in ipsius patria admirantur; ubi tamen propter illorum incredulitatem pauca edidit miracula: Apostolos mittens ad prædicandum, instruit quid observare debeant: Herodes, audita Christi fama, dicit Joannem Baptistam resurrexisse; cujus caput postulanti Herodiadis filiæ saltatrici propter jusjurandum tradiderat: in deserto quinque panibus & duobus piscibus quinque millia virorum satiat: super mare ambulans, tempestatem sedat: in terra Genesareth plurimos tactu fimbriæ vestimenti sanat.

Matth. 13. 54. Luc. 4. 16.
1 ET egressus inde *, abiit in patriam suam *: & sequebantur eum discipuli sui:
2 Et facto sabbato cœpit in synagoga docere: & multi audientes admirabantur in * doctrina ejus, dicentes: Unde huic hæc omnia? & quæ est sapientia, quæ data est illi; & virtutes tales, quæ per manus * ejus efficiuntur?
† Joan. 6. 42.
3 † Nonne hic est faber *, filius Mariæ, frater * Jacobi, & Joseph, & Judæ, & Simonis? nonne & sorores ejus hic nobiscum sunt? & scandalizabantur in illo *.
4 Et dicebat illis Jesus: † Quia non est propheta sine honore * nisi in patria sua, & in domo sua, & in cognatione sua. † Mat. 13. 57. Luc. 4. 24. Joan. 4. 44.
5 Et non poterat * ibi virtutem ullam facere, nisi * paucos infirmos impositis manibus curavit:
6 Et mirabatur propter incredulitatem eorum, & circuibat castella in circuitu docens:
7 † Et vocavit duodecim: & cœpit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum * immundorum. † Mat. 10. 1. Sup. 3. 14. Luc. 9. 1.
8 Et præcepit eis ne quid * tollerent in via, nisi virgam tantum *: non peram, non panem, neque in zona æs,
9 † Sed calceatos sandaliis *, & ne induerentur duabus tunicis *. † Act. 12. 8.
10 Et dicebat eis: Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde:

℣. 1. ex Capharnaum.
* Nazareth.
℣. 2. in, *i. e.* propter.
* quæ per eum.
℣. 3. fabri filius.
* frater, *i. e.* cognatus.
* vide Matth. 13. 57.
℣. 4. contemptus.
℣. 5. nolebat; non ipsi animus erat.
* nisi quod.
℣. 7. contra Spiritus.
℣. 8. extra ea quæ usus erant quotidiani.
* vide Matth. 10. 10.
℣. 9. calceamenti genus.
* mutatoriis.

11 Et quicumque non receperint
† Mat. vos, nec audierint vos, † exeuntes
10. 14. inde, excutite pulverem de pedibus
Luc. 9. vestris in testimonium illis *.
5. 12 Et exeuntes prædicabant ut pe-
Actor. nitentiam agerent :
13. 51. 13 Et dæmonia multa ejiciebant, †
& 18. 6. & ungebant oleo * multos ægros, &
† Jac. 5. sanabant.
14. 14 † Et audivit rex Herodes *,
† Mat. (manifestum enim factum est no-
14. 1, 2. men ejus) & dicebat: Quia Joannes
Luc. 9. Baptista resurrexit a mortuis : &
7. propterea virtutes operantur in illo.
15 Alii autem dicebant: Quia Elias
est. Alii vero dicebant: Quia pro-
pheta est, quasi unus ex prophetis.
16 Quo audito Herodes ait: Quem
ego decollavi Joannem, hic a mor-
tuis resurrexit.
† Luc. 17 † Ipse enim Herodes misit, ac
3. 19. tenuit Joannem, & vinxit eum in
carcere, propter Herodiadem uxo-
rem Philippi * fratris sui, quia du-
xerat eam.
18 Dicebat enim Joannes Herodi:
† Lev. † Non licet tibi habere uxorem fra-
18. 16. tris tui.
19 Herodias * autem insidiabatur
illi *: & volebat occidere eum, nec
poterat.
20 Herodes enim metuebat Joan-
nem, sciens eum virum justum &
sanctum: & custodiebat eum *, &
audito eo multa faciebat, & liben-
ter eum audiebat.
21 Et cum dies opportunus * acci-
disset, Herodes natalis sui cœnam
fecit principibus *, & tribunis *, &
primis Galilææ.
22 Cumque introisset filia ipsius
Herodiadis, & saltasset, & placuis-
set Herodi, simulque recumbenti-
bus, rex ait puellæ: Pete a me quod
vis, & dabo tibi:
23 Et juravit illi: Quia quidquid
petieris dabo tibi, licet dimidium
regni mei.
24 Quæ cum exisset, dixit matri
suæ: Quid petam? At illa dixit:
Caput Joannis Baptistæ.
25 Cumque introisset statim cum
festinatione ad regem, petivit di-
cens: Volo ut protinus des mihi in
disco caput Joannis Baptistæ.
26 Et contristatus est rex propter
jusjurandum, & propter simul dis-
cumbentes, noluit eam contrista-
re *:
27 Sed misso spiculatore * præcepit
afferri caput ejus in disco. Et decol-
lavit eum in carcere,
28 Et attulit caput ejus in disco: &
dedit illud puellæ, & puella dedit
matri suæ.
29 Quo audito, discipuli ejus ve-
nerunt, & tulerunt corpus ejus: &
posuerunt illud in monumento.
30 † Et convenientes Apostoli ad † Luc.
Jesum, renuntiaverunt ei omnia, 9. 10.
quæ egerant, & docuerant.
31 Et ait illis: † Venite seorsum * † Mat.
in desertum locum, & requiescite 14. 13.
pusillum. Erant enim qui veniebant Luc. 9.
& redibant multi: & nec spatium 10.
manducandi habebant *. Joan. 6.
32 Et ascendentes in navim, abie- 1.
runt in desertum locum seorsum.
33 Et viderunt eos abeuntes *, &
cognoverunt multi: & pedestres de
omnibus civitatibus concurrerunt il-
luc, & prævenerunt eos.
34 † Et exiens vidit turbam mul- † Mat.
tam Jesus: & misertus est super eos, 9. 36. &
quia erant sicut oves non habentes 14. 14.
pastorem, & cœpit illos docere multa.

℣. 11. in testimonium contempti ab ipsis evangelii. In græco additur: amen dico vobis, tolerabilius erit Sodomis aut Gomorris in die judicii, quam illi civitati.

℣. 13. ex more antiquo Judæorum qui ægrotos oleo ungebant, qui ritus in sacramentum evasit apud Christianos ex Christi institutione.

℣. 14. vide Matth. 14. 1.

℣. 17. alius erat a Philippo tetrarcha Trachonitidis.

℣. 19. regis Arethæ filia.

* exitio ejus imminebat.

℣. 20. i. e. jam diu Herodes Joannem observaverat, multaque fecerat ejus consilio, & libenter eum audire solitus erat.

℣. 21. opportunus Herodiadis proposito.

* aulæ primatibus.

* millenorum militum præfectis.

℣. 26. i. e. rejicere.

℣. 27. Spiculatores, satellites principum.

℣. 31. seorsim a turba.

* pusillum i. e. parumper.

* nec cibum quidem capere ipsis vacabat.

℣. 33. Turbæ scilicet.

35 Et cum jam hora multa fieret *, accesserunt discipuli ejus, dicentes: Desertus est locus hic, & jam hora præteriit *:

† Luc. 9. 12. 36 † Dimitte illos, ut euntes in proximas villas & vicos, emant sibi cibos, quos * manducent.

37 Et respondens ait illis: Date illis vos manducare. Et dixerunt ei: Euntes emamus ducentis denariis panes, & dabimus illis manducare.

38 Et dicit eis: Quot panes habetis? ite, & videte. Et cum cognovissent, dicunt: Quinque, & duo pisces.

† Joan. 6. 10. 39 † Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia * super viride fœnum.

40 Et discubuerunt in partes, per centenos & quinquagenos *.

41 Et acceptis quinque panibus, & duobus piscibus, intuens in cælum, benedixit, & fregit panes: & dedit discipulis suis, ut ponerent ante eos: & duos pisces divisit omnibus.

42 Et manducaverunt omnes, & saturati sunt.

43 Et sustulerunt reliquias, fragmentorum duodecim cophinos plenos, & de piscibus *.

44 Erant autem qui manducaverunt quinque millia virorum.

45 Et statim coegit discipulos suos ascendere navim, ut præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret populum.

46 Et cum dimisisset eos, abiit in montem orare.

47 Et cum sero esset, erat navis in medio mari, & ipse solus in terra.

† Mat. 14. 25. 48 † Et videns eos laborantes in remigando (erat enim ventus contrarius eis) & circa quartam vigiliam noctis venit ad eos ambulans supra mare: & volebat præterire eos.

49 At illi ut viderunt eum ambulantem supra mare, putaverunt phantasma esse, & exclamaverunt.

50 Omnes enim viderunt eum, & conturbati sunt. Et statim locutus est cum eis, & dixit eis: Confidite, ego sum, nolite timere.

51 Et ascendit ad illos in navim, & cessavit ventus. Et plus magis * intra se stupebant:

52 Non enim intellexerunt * de panibus: erat enim cor eorum obcæcatum.

53 † Et cum transfretassent, venerunt in terram Genesareth, & applicuerunt. † Mat. 14. 34.

54 Cumque egressi essent de navi, continuo cognoverunt eum:

55 Et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos, qui se male habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse.

56 Et quocumque introibat, in vicos, vel in villas, aut civitates, in plateis * ponebant infirmos, & deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: & quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

CAPUT VII.

Pharisæos redarguit, Christi arguentes discipulos, quod non lotis ederent manibus, cum ipsi Dei mandata ob suas traditiones transgrederentur; declarans quænam possint hominem coinquinare, nempe quæ de corde exeunt: Syrophœnissæ filiam, ad perseverantem illius supplicationem a dæmonio liberat: & surdum ac mutum sanat.

1 ET conveniunt ad eum Pharisæi, & quidam de Scribis, venientes ab Jerosolymis.

2 † Et cum vidissent quosdam ex discipulis ejus, communibus manibus *, id est non lotis, manducare panes *, vituperaverunt. † Mat. 15. 2.

3 Pharisæi enim, & omnes Judæi, nisi crebro * laverint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum:

℣. 35. cum jam multum diei prætereiisset.
* multum temporis effluxit.
℣. 36. *Gr.* quod enim manducent non habent.
℣. 39. per distinctos ordines.
℣. 40. nec plures centenis nec pauciores quinquagenis.
℣. 43. piscium sublatæ sunt reliquiæ.
℣. 51. Valde, supra modum.
℣. 52. i. e. adverterunt.
* a Christo multiplicatis.
℣. 53. *Adde* in portum.
℣. 56. in plateis, *i. e.* foris.
℣. 2. vide Matth. 15. 2.
* cibum capere.
* vitio dederunt.
℣. 3. crebro, *Gr.* pugno. i. e. manum in pugnum compositam manu altera lavabant.

4 Et a foro * nisi baptizentur *, non comedent: & alia multa sunt, quæ tradita sunt illis servare, baptismata calicum *, & urceorum, & æramentorum, & lectorum *:

5 Et interrogabant eum Pharisæi, & Scribæ: Quare discipuli tui non ambulant juxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem?

6 At ille respondens, dixit eis: Bene prophetavit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est: † Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me *.

† Isai. 29. 13.

7 In vanum autem me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum.

8 Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditionem hominum, baptismata urceorum, & calicum, & alia similia his facitis multa.

9 Et dicebat illis: Bene * irritum facitis præceptum Dei, ut traditionem vestram servetis.

10 Moyses enim dixit: † Honora patrem tuum, & matrem tuam. Et: † Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur.

† Exod. 20. 12. Deut. 5 16. Ephes. 6. 2. † Exod. 21. 17. Levit. 20. 9. Prov. 20 20.

11 Vos autem dicitis: Si dixerit homo patri, aut matri, Corban * (quod est donum) quodcumque ex me *, tibi profuerit:

12 Et ultra non dimittitis eum quidquam facere * patri suo, aut matri,

13 Rescindentes verbum Dei * per traditionem vestram, quam tradidistis: & similia hujusmodi multa facitis.

14 † Et advocans iterum turbam, dicebat illis: Audite me omnes, & intelligite.

† Mat. 15. 10.

15 Nihil est extra hominem introiens in eum, quod possit eum coinquinare, sed quæ de homine procedunt, illa sunt quæ communicant * hominem.

16 Si quis habet aures audiendi, audiat.

17 Et cum introisset in domum a turba *, interrogabant eum discipuli ejus parabolam *.

18 Et ait illis: Sic & vos imprudentes estis *? Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare:

19 Quia non intrat in cor * ejus, sed in ventrem vadit, & in secessum exit, purgans omnes escas *?

20 Dicebat autem, quoniam quæ de homine * exeunt, illa communicant hominem.

21 † Ab intus enim de corde hominum malæ cogitationes procedunt, adulteria, fornicationes, homicidia,

† Gen. 6. 5.

22 Furta, avaritiæ, nequitiæ, dolus, impudicitiæ, oculus malus *, blasphemia *, superbia, stultitia *.

23 Omnia hæc mala ab intus * procedunt, & communicant hominem.

24 † Et inde surgens abiit in fines * Tyri & Sidonis: & ingressus domum, neminem voluit scire, & non potuit latere.

† Mat. 15. 21.

25 Mulier enim statim ut audivit de eo, cujus filia habebat spiritum immundum, intravit, & procidit ad pedes ejus.

26 Erat enim mulier Gentilis *, Syrophœnissa * genere. Et rogabat eum ut dæmonium ejiceret de filia ejus.

℣. 4. a foro redeuntes.
* non tantum manus lavando, sed etiam corpus mersando.
* ablutiones poculorum.
* Lectorum in quibus ad cibum sumendum discumbebant.
℣. 6. vide Matth. 15. 8.
℣. 9. bene i. e. pulcre. Ironia est.
℣. 11. i. e. donum Deo dicatum. vide Matth. 15. 5.
* *Adde*, Deo offertur.
℣. 12. facere. *i. e.* juvare.
℣. 13. mandatum Dei.
℣. 15. i. e. coinquinant.
℣. 17. i. e. relicta turba.
* parabolæ explanationem.
℣. 18. intelligentia caretis.
℣. 19. Cor. *i. e.* voluntatem.
* i. e. puras relinquit omnes escas corporis nutrimento servatas.
℣. 20. hominis voluntate.
℣. 22. i. e. invidia.
* maledicentia.
* rerum bonarum incuria.
℣. 23. ab intus. *i. e.* factis se produnt.
℣. 24. Regiones finitimas Tyro & Sidoni.
℣. 26. aliena a vera religione.
* Matth. 15. 22. habet Chananæam. quos græci Phœnices appellant, eos Ebræi Chananæos vocant.

27 Qui dixit illi : Sine prius saturari filios: non est enim bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.
28 At illa respondit, & dixit illi: Utique Domine, nam & catelli comedunt sub mensa de micis puerorum *.
29 Et ait illi: Propter hunc sermonem vade, exiit dæmonium a filia tua.
30 Et cum abiisset domum suam, invenit puellam jacentem supra lectum, & dæmonium exiisse.
31 Et iterum exiens de finibus Tyri, venit per Sidonem ad mare Galilææ inter * medios fines Decapoleos *.
† Mat. 9. 32. 32 † Et adducunt ei surdum & mutum *, & deprecabantur eum, ut imponat illi manum.
33 Et apprehendens eum de turba seorsum, misit digitos suos in auriculas ejus: & exspuens, tetigit linguam ejus:
34 Et suspiciens in cælum, ingemuit * & ait illi: Ephphetha * quod est adaperire *.
35 Et statim apertæ sunt aures ejus, & solutum est vinculum linguæ ejus, & loquebatur recte.
36 Et præcepit illis ne cui dicerent. Quanto autem eis præcipiebat, tanto magis plus prædicabant:
37 Et eo amplius admirabantur, dicentes: Bene omnia fecit: & surdos fecit audire, & mutos loqui.

CAPUT VIII.

Septem panibus paucisque pisciculis satiat quatuor hominum millia: discipulos a fermento Pharisæorum cavere jubet: cæcum sensim curat: interrogatis Apostolis quem Jesum esse dicerent, Petrus confitetur ipsum esse Christum: & paulo post satanas ab eo dicitur, quod increparet illum dum suam prædiceret passionem: de tollenda cruce, & quod anima nihil debet esse charius.

1 IN diebus illis iterum cum turba multa esset *, nec haberent quod manducarent, convocatis discipulis, ait illis: Matth. 15. 32.
2 Misereor super turbam: quia ecce jam triduo sustinent me *, nec habent quod manducent:
3 Et si dimisero eos jejunos in domum suam, deficient in via: quidam enim ex eis de longe venerunt.
4 Et responderunt ei discipuli sui *: Unde illos quis poterit hic saturare panibus in solitudine?
5 Et interrogavit eos: Quot panes habetis? Qui dixerunt: Septem.
6 Et præcepit turbæ discumbere super terram. Et accipiens septem panes, gratias agens fregit, & dabat discipulis suis ut apponerent, & apposuerunt turbæ.
7 Et habebant pisciculos paucos: & ipsos benedixit, & jussit apponi.
8 Et manducaverunt, & saturati sunt, & sustulerunt quod superaverat de fragmentis, septem sportas.
9 Erant autem qui manducaverant quasi quatuor millia: & dimisit eos.
10 Et statim ascendens navim cum discipulis suis, venit in partes Dalmanutha *.
11 † Et exierunt Pharisæi, & cœperunt conquirere * cum eo, quærentes ab illo signum * de cælo, tentantes eum. † Mat. 16. 1. Luc. 11. 54.
12 Et ingemiscens spiritu *, ait: Quid generatio ista * signum quærit? Amen dico vobis, si * dabitur generationi isti signum.
13 Et dimittens eos, ascendit iterum navim, & abiit trans fretum.
14 † Et obliti sunt * panes sumere: & nisi unum panem non habebant secum in navi. † Mat. 16. 5.

℣. 28. vide Matth. 15. 27.
℣. 31. transiens per fines.
* Regio trans Jordanem decem civitatibus constans.
℣. 32. lingua præpeditum.
℣. 34. humanam miseratus miseriam.
* Ephphetha, Chaldæa vox.
* apertus esto.
℣. 1. *Adde*, cum Jesu.
℣. 2. manent apud me.
℣. 4. unde, *i.e.* quomodo.
℣. 10. vide Matth. 15. 39.
℣. 11. i.e. disputare, altercari.
* i.e. miraculum quod superne veniret, ut scirent num in cælo haberet potestatem aliquam.
℣. 12. Spiritu. *i.e.* intra se.
* genus hominum istud.
* si, *pro* non.
℣. 14. i.e. obliti fuerant.

15 Et præcipiebat eis, dicens: Videte, & cavete a fermento* Pharisæorum, & fermento Herodis*.
16 Et cogitabant* ad alterutrum, dicentes: Quia panes non habemus.
17 Quo cognito, ait illis Jesus: Quid cogitatis*, quia panes non habetis? nondum cognoscitis nec intelligitis? adhuc cæcatum habetis cor vestrum?
18 Oculos habentes non videtis? & aures habentes non auditis? † Nec recordamini*, (marginal: † Supr. 6. 41. Joan. 6. 11.)
19 Quando quinque panes fregi in quinque millia: quot cophinos fragmentorum plenos sustulistis? Dicunt ei: Duodecim.
20 Quando & septem panes in quatuor millia: quot sportas* fragmentorum tulistis? Et dicunt ei: Septem.
21 Et dicebat eis: Quomodo nondum intelligitis*?
22 Et veniunt Bethsaidam, & adducunt ei cæcum, & rogabant eum ut illum tangeret.
23 Et apprehensa manu cæci, eduxit eum extra vicum: & expuens in oculos ejus impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret.
24 Et aspiciens*, ait: Video homines velut arbores ambulantes.
25 Deinde iterum imposuit manus super oculos ejus; & cœpit* videre. & restitutus est ita ut clare videret omnia.
26 Et misit illum in domum suam, dicens: Vade in domum tuam: & si in vicum introieris, nemini dixeris.
27 † Et egressus est Jesus, & discipuli ejus, in castella Cæsareæ Philippi: & in via interrogabat discipulos suos, dicens eis: † Quem me dicunt esse homines? (marginal: † Mat. 16. 13. † Luc. 9. 18.)
28 Qui responderunt illi, dicentes: Joannem Baptistam, alii Eliam, alii vero quasi unum de prophetis.
29 Tunc dicit illis: Vos vero quem me esse dicitis? Respondens Petrus ait ei: Tu es Christus.
30 Et comminatus est eis, ne cui dicerent de illo*.
31 Et cœpit docere eos, quoniam oportet filium hominis pati multa, & reprobari a senioribus, & a summis sacerdotibus, & Scribis, & occidi: & post tres dies* resurgere.
32 Et palam* verbum loquebatur. Et apprehendens eum Petrus, cœpit increpare eum.
33 Qui conversus, & videns discipulos suos, comminatus* est Petro, dicens: Vade retro me satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum.
34 Et convocata turba cum discipulis suis, dixit eis: † Si quis vult me sequi, deneget semetipsum: & tollat crucem suam, & sequatur me. (marginal: † Mat. 10. 38. & 16. 24. Luc. 9. 43. & 14. 27.)
35 † Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet eam: qui autem perdiderit animam suam propter me & Evangelium, salvam faciet eam. (marginal: † Luc. 17. 33. Joan. 12 25.)
36 Quid enim proderit homini, si lucretur mundum totum, & detrimentum animæ suæ faciat?
37 Aut quidquid dabit homo commutationis* pro anima sua?
38 † Qui enim me confusus fuerit*, & verba mea, in generatione ista adultera & peccatrice*: & filius hominis confundetur* eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis. (marginal: † Mat. 10. 33. Luc. 9. 26. & 12. 9.)
39 Et dicebat illis: † Amen dico vobis, quia sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, (marginal: † Mat. 16. 28. Luc. 9. 27.)

℣. 15. i. e. doctrina quæ malitiæ & corruptionis plena erat.
* i. e. Herodianorum qui Herodi favebant, ac eum ut Messiam colebant.
℣. 16. i. e. disputabant inter se.
℣. 17. quid dicitis inter vos?
℣. 18. *Adde*, beneficiorum meorum.
℣. 20. sportas plenas fragmentorum.
℣. 21. *Adde*, potentiam meam.
℣. 24. i. e. tollens oculos.
℣. 25. *Gr.* fecit eum videre.
℣. 30. de illo *i. e.* de se.
℣. 31. intra tres dies, *vel*, tertio die.
℣. 32. i. e. sine involucris, sine parabolis.
℣. 33. i. e. increpavit.
* non sapis divina, sed humana.
℣. 37. vide Matth. 16. 26.
℣. 38. qui me erubuerit.
* i. e. inter homines istos idololatras & peccatores.
* erubescet de eo.
℣. 39. vide Matth. 16. 28.

donec videant regnum Dei veniens in virtute*.

CAPUT IX.

Transfigurato Jesu junguntur Moyses & Elias: dicit Eliam, dum venerit, omnia restituturum, imo jam venisse, nec fuisse susceptum: surdum ac mutum spiritum ejicit, qui sola oratione & jejunio ejicitur: suam passionem prædicit: disputantes discipulos docet quis eorum sit major: de ejiciente dæmonium qui non sequebatur Jesum: de amputando manus, pedis, vel oculi scandalo.

Matt. 17. 1. Luc. 9. 28. 1 ET post dies sex* assumit Jesus Petrum, & Jacobum, & Joannem: & ducit illos in montem excelsum seorsum solos, & transfiguratus est coram ipsis.
2 Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere.
3 Et apparuit illis Elias cum Moyse: & erant loquentes cum Jesu.
4 Et* respondens Petrus, ait Jesu: Rabbi, bonum est nos hic esse: & faciamus tria tabernacula, Tibi unum, & Moysi unum, & Eliæ unum:
5 Non enim sciebat, quid diceret: erant enim timore exterriti*.
6 Et facta est nubes obumbrans eos: & venit vox de nube, dicens: Hic est filius meus charissimus: audite illum.
7 Et statim circumspicientes, neminem amplius viderunt, nisi Jesum tantum secum.
† Mat. 17. 9. 8 † Et descendentibus illis de monte, præcepit illis ne cuiquam quæ vidissent, narrarent: nisi cum filius hominis a mortuis resurrexerit.
9 Et verbum continuerunt apud se, conquirentes quid esset: Cum a mortuis resurrexerit.
10 Et interrogabant eum*, dicentes: † Quid* ergo dicunt Pharisæi & Scribæ, quia Eliam oportet venire primum? *† Mal. 4. 5.*
11 Qui respondens, ait illis: Elias*, cum venerit primo, restituet omnia: & quomodo † scriptum est in Filium hominis*, ut multa patiatur & contemnatur*. *† Isai. 53. 3, 4.*
12 Sed* dico vobis quia & † Elias venit (& fecerunt illi quæcumque voluerunt) sicut scriptum est de eo. *† Mat. 17. 12.*
13 Et veniens ad discipulos suos, vidit turbam magnam circa eos, & Scribas conquirentes *cum illis.
14 * Et confestim omnis populus videns Jesum, stupefactus est, & expaverunt, & accurrentes salutabant eum.
15 Et interrogavit eos*: Quid inter vos conquiritis?
16 † Et respondens unus de turba, dixit: Magister, attuli filium meum ad te habentem spiritum mutum: *† Luc. 9. 38.*
17 Qui ubicumque*eum apprehenderit, allidit* illum, &* spumat, & stridet dentibus, & arescit: & dixi discipulis tuis ut ejicerent illum, & non potuerunt.
18 Qui respondens eis, dixit: O generatio incredula, quamdiu apud vos ero? quamdiu vos patiar? afferte illum ad me.
19 Et attulerunt eum*. Et cum vidisset eum, statim spiritus *conturbavit* illum: & elisus in terram, volutabatur spumans.
20 Et interrogavit patrem ejus: Quantum temporis est ex quo ei hoc accidit? At ille ait: Ab infantia:
21 Et frequenter eum in ignem, & in aquas misit, ut eum perderet. sed

℣. 1. vide Matth. 17. 1.
℣. 4. Et *pro* itaque.
℣. 5. propter rei novitatem.
℣. 10. i.e. interrogationem illi proposuerunt de eo quod Scribæ dicerent, oportere Eliam prius venire. vide Matth. 17. 10.
* quid. i. e. quomodo.
℣. 11. i. e. vera sunt ea quæ dicuntur, quod ubi venerit Elias dabit operam ut omnia restituat.
* i. e. de filio hominis.
* *Adde*, sic accidet Eliæ qui patietur etiam & contemnetur.
℣. 12. sed, i. e. imo vero.
℣. 13. i. e. disputantes.
℣. 15. eos. i. e. Scribas.
℣. 17. i. e. quandocumque.
* allidit, i. e. lacerat.
* & i. e. ita ut spumet & strideat & arescat.
℣. 19. ad Jesum scilicet.
* Spiritus malus.
* discerpsit puerum.

si quid

si quid potes, adjuva nos, misertus nostri.

22 Jesus autem ait illi: Si potes credere *, omnia possibilia sunt credenti *.

23 Et continuo exclamans pater pueri, cum lacrymis ajebat: Credo, Domine: adjuva incredulitatem meam *.

24 Et cum videret Jesus concurrentem turbam, comminatus est * spiritui immundo, dicens illi: Surde & mute spiritus, ego præcipio tibi, exi ab eo: & amplius ne introeas in eum.

25 Et exclamans, & multum discerpens eum, exiit ab eo, & factus est sicut mortuus, ita ut multi dicerent: Quia * mortuus est.

26 Jesus autem tenens manum ejus, elevavit eum, & surrexit.

27 Et cum introisset in domum, discipuli ejus secreto interrogabant eum: Quare nos non potuimus ejicere eum?

28 Et dixit illis: Hoc genus in nullo * potest exire *, nisi in oratione, & jejunio *.

29 Et inde profecti prætergrediebantur * Galilæam: nec volebat quemquam scire. † Mat. 17. 21. Luc. 9. 22. 44.

30 † Docebat autem discipulos suos, & dicebat illis: Quoniam filius hominis tradetur in manus hominum, & occident eum, & occisus tertia die resurget.

31 At illi ignorabant verbum *: & timebant interrogare eum.

32 Et venerunt Capharnaum. Qui cum domi essent, interrogabat eos: Quid in via tractabatis *?

33 At illi tacebant *. siquidem in via inter se disputaverant, † quis eorum major esset. † Mat. 18. 1. Luc. 9. 46.

34 Et residens vocavit duodecim, & ait illis: Si quis vult primus esse, erit * omnium novissimus, & omnium minister.

35 Et accipiens puerum, statuit eum in medio eorum: quem cum complexus esset, ait illis:

36 Quisquis unum ex hujusmodi pueris receperit in nomine meo *, me recipit: & quicumque me susceperit, non * me suscipit, sed eum, qui misit me.

37 † Respondit illi Joannes, dicens: Magister, vidimus quemdam in nomine tuo ejicientem dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum *. † Luc. 9. 49.

38 Jesus autem ait: Nolite * prohibere eum. † nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit cito male loqui de me *. † 1 Cor. 12. 3.

39 Qui enim non est adversum vos, pro vobis est *.

40 † Quisquis enim potum dederit † Mat. 10. 42.

℣. 22. *Adde* adjuvabo te.
* i. e. omnia possum facere in gratiam credentis.
℣. 23. i. e. quod fiduciæ meæ deest bonitate tua supple.
℣. 24. i. e. increpavit.
℣. 25. quia *i. e.* profecto.
℣. 28. i. e. nulla re.
* Exire. *i. e.* Ejici.
* i. e. per orationem & jejunium.
℣. 29. i. e. diverticulis ibant, non via regia, quia nolebat quemquam scire.
℣. 31. verbum. *i. e.* mortem, *vel* modum mortis Christi violentum ignorabant.
℣. 32. i. e. quænam in via quæstio inter vos erat.
℣. 33. Tacebant, pudore scilicet affecti, quod ambitiose se primatu disputaverant.
℣. 34. Erit *pro* sit; *vel* hæc erit Regni mei conditio, ut qui majores futuri sunt, non majora percepturi sint commoda, sed plus toleraturi sint laboris ad aliorum utilitatem. Sensus est etiam versus 27. c. 20. Matthæi.
℣. 36. i. e. propter me.
* i. e. non me tantum suscipit, sed etiam Deum qui me misit. *vel* non tam me suscipit quam eum qui me misit.
℣. 37. i. e. Locutus est.
* hoc improvido in Christum studio fecerunt, nondum intelligentes quod Paulus postea dixit Philipp. 1. 18.
℣. 38. *Adde* in posterum.
* i. e. & me non fateatur esse Messiam.
℣. 39. proverbium erat in utramque partem usurpari solitum, sive apud Hebræos sive apud Romanos. sic in contrariam partem simile est apud Matth. 12. 30.
℣. 40. i. e. mei causa atque ideo quod estis Christi, *i. e.* mei discipuli & ministri.

vobis calicem aquę in nomine meo*, quia Christi estis: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

† Mat. 18. 6. Luc. 17. 2. 41 † Et quisquis scandalizaverit unum ex his pusillis credentibus in me: bonum * est ei magis si circumdaretur mola asinaria collo ejus, & in mare mitteretur.

† Mat. 5. 30. & 18. 8. 42 † Et si scandalizaverit te manus tua*, abscide illam: bonum est tibi debilem * introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam; in ignem inextinguibilem:

† Isai. 66. 24. 43 Ubi vermis* eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

44 Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum: bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam* ignis inextinguibilis:

45 † Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

46 Quod si oculus tuus scandalizat te, ejice eum: bonum est tibi luscum* introire in regnum Dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis:

47 Ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

† Lev. 2. 13. 48 † Omnis enim igne salietur*, & omnis victima sale salietur*.

† Mat. 5. 13. Luc. 14 34. 49 † Bonum est sal*: quod si sal insulsum fuerit, in quo illud condietis? Habete in vobis sal*, & pacem habete inter vos.

CAPUT X.

Nullo modo dimittendam uxorem astruit aliam ducendo: parvulos complexus, benedicit eis: dives qui præcepta a juventute observarat, non amplectitur Christi consilium de omnibus divendendis: quid referent præmii qui omnia relinquunt: rursum suam prædicit passionem: occasione ambitionis filiorum Zebedæi docet discipulos quod non ostensione dominii, sed officio ministerii debeant esse majores: Bartimæum cæcum sanat.

1 ET inde exurgens venit in fines Judææ * ultra Jordanem: & conveniunt iterum turbæ ad eum: & sicut consueverat, iterum docebat illos. Matt. 19. 1.

2 Et accedentes Pharisæi interrogabant eum: Si licet viro uxorem dimittere: tentantes eum.

3 At ille respondens, dixit eis: Quid vobis præcepit Moyses?

4 Qui * dixerunt: † Moyses permisit libellum repudii scribere*, & dimittere. † Deut. 24. 1.

5 Quibus respondens Jesus, ait: Ad duritiam cordis vestri scripsit vobis præceptum * istud.

6 Ab initio autem creaturæ *, † masculum & feminam fecit eos Deus. † Gen. 1. 27.

7 Propter hoc † relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit ad uxorem suam: † Gen. 2. 24. Matt. 19. 5. 1 Cor. 7. 10. Ephes. 5. 31.

8 Et † erunt duo in carne una. Itaque jam non sunt duo, sed una caro*. † 1 Cor. 6. 16.

9 Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet.

10 Et in domo iterum discipuli ejus de eodem interrogaverunt eum.

℣. 41. i. e. melius est.

℣. 42. vide Matth. 5. 29. & 30.

* i. e. mutilum.

℣. 43. i. e. pœna & cruciatus eorum non cessat.

℣. 44. i. e. in gehennam ubi est ignis inextinguibilis. vide Matth. 5. 22.

℣. 46. i. e. qui altero caret oculo.

℣. 48. Sal duplici valet qualitate, urendi seu mordendi & conservandi; utramque tribuit Christus igni gehennæ, hoc sensu; *omnis enim* qui mittitur in gehennam, *igne salietur*. i. e. quasi sale condietur, ut crucietur semper, & incorruptus maneat: *& omnis victima sale salietur.* & pro *sicut*. hoc est impii instar victimæ quæ divinæ justitiæ immolatur, igne condientur, quemadmodum juxta legem, omne sacrificium sale condiri debet.

℣. 49. occasione superioris sententiæ ubi salis meminit, alteram adjicit Marcus alias forsan a Christo prolatam, ac in ea sale utitur alia significatione, scilicet sapientiæ.

* i. e. ita sapientes, ita prudentes sitis, ut pacem cum omnibus habeatis.

℣. 1. Judæa tribus quæ Jordanis vicina erat.

℣. 2. vide Matth. 19. 3.

℣. 4. qui. *i. e.* illi autem.

℣. 5. permissionem istam.

℣. 6. i. e. creationis.

℣. 8. veluti unum corpus & unus homo.

11 Et ait illis : Quicumque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, adulterium committit super eam *.

12 Et si uxor dimiserit virum suum, & alii nupserit, mœchatur.

13 Et offerebant illi parvulos ut tangeret illos. Discipuli autem comminabantur * offerentibus.

14 Quos cum videret Jesus, indigne tulit, & ait illis : Sinite parvulos venire ad me, & ne prohibueritis eos : talium * enim est regnum Dei.

15 Amen dico vobis : Quisquis non receperit regnum Dei velut parvulus *, non intrabit in illud.

16 Et complexans eos, & imponens manus super illos, benedicebat eos *.

17 Et cum egressus esset in viam, procurrens * quidam genu flexo
† Mat. 19. 16. Luc. 18 18. ante eum, rogabat eum *: † Magister bone, quid faciam ut vitam æternam percipiam ?

18 Jesus autem dixit ei : Quid me dicis bonum ? Nemo bonus, nisi unus Deus *.

† Exod. 20. 13. 19 † Præcepta nosti : Ne adulteres, Ne occidas, Ne fureris, Ne falsum testimonium dixeris, Ne fraudem feceris. Honora patrem tuum & matrem.

20 At ille respondens, ait illi: Magister, hæc omnia observavi a juventute mea.

21 Jesus autem intuitus eum, dilexit * eum, & dixit ei : Unum tibi deest : vade, quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo : & veni, sequere me.

22 Qui contristatus in verbo * abiit mœrens : erat enim habens multas possessiones.

23 Et circumspiciens Jesus, ait discipulis suis : Quam difficile qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt !

24 Discipuli autem obstupescebant in verbis ejus *. At Jesus rursus respondens ait illis : Filioli, quam difficile est, confidentes in pecuniis, in regnum Dei introire ?

25 Facilius est, camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.

26 Qui magis admirabantur *, dicentes ad semetipsos : Et quis potest salvus fieri ?

27 Et intuens illos Jesus, ait : Apud homines impossibile est, sed non apud Deum : omnia enim possibilia sunt apud Deum.

28 † Et cœpit ei Petrus dicere : Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te. † Mat. 19. 27. Luc. 18 28.

29 Respondens Jesus, ait : Amen dico vobis : Nemo est, qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros, propter me, & propter evangelium,

30 Qui non accipiat centies tantum, nunc in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros, cum persecutionibus *, & in sæculo futuro vitam æternam.

31 † Multi autem erunt primi novissimi, & novissimi primi. † Mat. 19. 30.

32 Erant autem in via ascendentes Jerosolymam : & præcedebat * illos Jesus, & stupebant * : & sequentes timebant *. † Et assumens iterum duodecim, cœpit illis dicere † Luc. 18. 31.
quæ essent ei eventura.

33 Quia ecce ascendimus Jerosolymam, & Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & Scribis, & senioribus, & damnabunt eum morte, & tradent eum gentibus :

34 Et illudent ei, & conspuent eum, & flagellabunt eum, & in-

℣. 11. in illius injuriam.
℣. 13. increpabant offerentes.
℣. 14. i. e. simplicium.
℣. 15. i. e. non susceperit evangelium modeste & simpliciter.
℣. 16. bene precabatur eis.
℣. 17. *Lege*; præcurrens.
* *Adde*, dicens.
℣. 18. nisi unus, nempe Deus.
℣. 21. i. e. probavit.
℣. 22. ob illud verbum.
℣. 24. ob verba ejus.
℣. 26. obstupescebant.
℣. 30. non deliciæ, sed persecutiones promittuntur, & in persecutionibus solatia.
℣. 32. more intrepidi ducis.
* stupebant hanc animi fortitudinem.
* timebant pro se ne in periculum venirent.

terficient eum: & tertia die resur-
get.
† Mat. 35 † Et accedunt ad eum Jacobus
20. 20. & Joannes filii Zebedæi, dicentes
*: Magister, volumus, ut quod-
cumque petierimus, facias nobis.
36 At ille dixit eis: Quid vultis ut
faciam vobis?
37 Et dixerunt: Da nobis, ut u-
nus ad dexteram tuam, & alius ad
sinistram tuam, sedeamus in gloria
tua.
38 Jesus autem ait eis: Nescitis
quid petatis: potestis bibere cali-
cem *, quem ego bibo; aut bapti-
smo *, quo ego baptizor, bapti-
zari?
39 At illi dixerunt ei: Possumus.
Jesus autem ait eis: Calicem qui-
dem, quem ego bibo, bibetis: &
baptismo, quo ego baptizor, ba-
ptizabimini:
40 Sedere autem ad dexteram me-
eam, vel * ad sinistram, non est
meum dare vobis, sed quibus para-
tum est.
41 Et audientes decem, cœperunt
indignari de Jacobo, & Joanne.
42 Jesus autem vocans eos, ait il-
† Luc. lis: † Scitis quia hi, qui videntur
22. 25. principari * gentibus, dominan-
tur eis: & principes eorum potesta-
tem habent ipsorum.
43 Non ita est autem in vobis *,
sed quicumque voluerit fieri major,
erit vester minister;
44 Et quicumque voluerit in vo-
bis * primus esse, erit omnium ser-
vus.
45 Nam & Filius hominis non ve-
nit ut ministraretur ei, sed ut mi-
nistraret, & daret animam * suam
redemptionem pro multis *.
† Mat. 46 † Et veniunt Jericho, & pro-
20. 29. ficiscente eo de Jericho, & discipu-
Luc. 18 lis ejus, & plurima multitudine,
35. filius Timæi Bartimæus cæcus *, se-
debat juxta viam mendicans.
47 Qui cum audisset quia Jesus Na-
zarenus est, cœpit clamare, & di-
cere: Jesu fili David, miserere
mei.
48 Et comminabantur * ei multi ut
taceret. At ille multo magis clama-
bat: Fili David miserere mei.
49 Et stans Jesus præcepit illum vo-
cari. Et vocant cæcum dicentes ei:
Animæquior esto *: surge, vocat
te.
50 Qui projecto vestimento suo exi-
liens, venit ad eum.
51 Et respondens Jesus dixit illi:
Quid tibi vis faciam? Cæcus autem
dixit ei: Rabboni *, ut videam.
52 Jesus autem ait illi: Vade, fi-
des tua te salvum fecit. Et confe-
stim vidit, & sequebatur eum in
via.

CAPUT XI.

Super pullum asinæ cum honore Jerusalem ingreditur: ficum maledicendo arefacit: ementes ac vendentes de templo ejicit: efficaciam fiduciæ in Deum ostendit, dicens fratri remittenda quæ in nos commisit: Scribis non dicit qua potestate hæc faciat, eo quod nec illi responderent ad propositam de Joannis baptismo quæstionem.

1 ET cum appropinquarent Je- Matth.
rosolymæ * & Bethaniæ ad 21. 1.
Montem olivarum, mittit duos ex Luc. 19
discipulis suis, 29.
2 Et ait illis: Ite in castellum, quod
contra vos est *, & statim introeun-
tes illuc, invenietis pullum liga-
tum, super quem nemo adhuc ho-
minum sedit: solvite illum, & ad-
ducite.
3 Et si quis vobis dixerit: Quid * fa-

℣. 35. dicentes, per matrem scilicet.
℣. 38. vide Matth. 20. 22.
* baptismum vocat sanguinis effusionem.
℣. 40. vel *pro* &.
℣. 42. i. e. imperare.
℣. 43. non ita erit inter vos.
℣. 44. i. e. ex vobis.
℣. 45. i. e. vitam.
* i. e. pro omnibus, quia Christi sanguis omnibus redimendis sufficit.
℣. 46. duos memorat Matthæus, 20. 29. sed præcipuum hic Marcus meminit.
℣. 48. increpabant eum *vel* præcipiebant ei.
℣. 49. i. e. bono animo esto. *vel* confide.
℣. 51. Chaldæa vox magistrum significat.
℣. 1. *Gr.* Bethphage: jam reliquerat Bethaniam, nondum Bethphagen pervenerat.
℣. 2. quod e regione vobis est.
℣. 3. i. e. quorsum istud? * dominus eo opus habet.

ciris?

citis ? dicite , quia Domino necessarius est *: & continuo illum dimittet huc.

4 Et abeuntes invenerunt pullum ligatum ante * januam foris in bivio : & solvunt eum.

5 Et quidam de illic stantibus dicebant illis : Quid facitis solventes pullum * ?

6 Qui dixerunt eis sicut præceperat illis Jesus , & dimiserunt eis.

† Joan. 12. 14. 7 † Et duxerunt pullum ad Jesum: & imponunt illi vestimenta sua , & sedit super eum.

8 Multi autem vestimenta sua straverunt in via : alii autem frondes cædebant de arboribus, & sternebant in via.

9 Et qui præibant , & qui sequebantur, clamabant , dicentes : †

† Psal. 117.26. Matth. 21. 9. Luc. 19 38. Hosanna *:

10 Benedictus qui venit in nomine Domini *: Benedictum quod venit regnum * patris nostri David : Hosanna in excelsis *.

† Mat. 21. 10. 11 † Et introivit * Jerosolymam in templum : & circumspectis omnibus, cum jam vespera esset hora , exiit in Bethaniam cum duodecim.

12 Et alia die * cum exirent a Bethania, esuriit *.

† Mat. 21. 19. 13 † Cumque vidisset a longe ficum habentem folia, venit si quid forte inveniret in ea. & cum venisset ad eam, nihil invenit præter folia: non enim erat tempus ficorum *.

14 Et respondens * dixit ei : Jam non amplius in æternum * ex te fructum quisquam manducet *. Et audiebant discipuli ejus.

15 Et veniunt Jerosolymam . Et cum introisset in templum , cœpit ejicere vendentes & ementes in templo : & mensas numulariorum , & cathedras vendentium columbas evertit.

16 Et non sinebat ut quisquam transferret vas per templum :

17 Et docebat, dicens eis: Nonne scriptum est : † Quia domus mea , domus orationis vocabitur omnibus gentibus * ? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. † Isai. 56. 7. Jer. 7. 11.

18 Quo audito , principes sacerdotum & Scribæ quærebant quomodo eum perderent: timebant enim eum, quoniam universa turba admirabatur super doctrina ejus.

19 Et cum vespera facta esset, egrediebatur de civitate.

20 Et cum mane transirent, viderunt ficum aridam factam a radicibus.

21 Et recordatus Petrus, dixit ei : Rabbi, ecce ficus, cui maledixisti , aruit.

22 Et respondens Jesus ait illis : † Habete fidem Dei *. † Mat. 21. 21.

23 Amen dico vobis, quia quicumque dixerit huic monti : Tollere, & mittere * in mare ; & non hæsitaverit in corde suo , sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat, fiet ei.

24 † Propterea dico vobis , omnia quæcumque orantes petitis , credite quia accipietis, & evenient vobis. † Mat. 7. 7. & 21. 22.

25 † Et cum stabitis ad orandum ; dimittite si quid habetis adversus aliquem : ut & Pater vester qui in cælis est , dimittat vobis peccata vestra. † Mat. 6. 14. & 18. 35. Luc. 11 9.

26 Quod si vos non dimiseritis: nec Pater vester, qui in cælis est , dimittet vobis peccata vestra.

27 Et veniunt rursus Jerosoly-

℣. 4. ante. *i. e.* juxta.
℣. 5. quid facere vultis ubi solveritis pullum.
℣. 9. vide Matt. 21. 9.
℣. 10. quod dominus misit.
* i. e. Rex qui patri nostro Davidi fuerat promissus.
* i. e. salus tibi sit & gloria qui in altissimis habitas.
℣. 11. Jesus scilicet.
℣. 12. postero die.
* hac fame designat Christus esuriisse se salutem populi Judaici.
℣. 13. hiems erat , nec proinde aptum tempus ad ficus recipiendas.
℣. 14. *Adde*, Jesus.
* i. e. ne posthac.
* non maledicit ficui propter ipsam sed propter gentem Judaicam in ficu designatam, quæ cum virtutum ferax non erat, eo etiam in æternum erat reprobanda.
℣. 17. etiam alienigenis, ut patet 3. Reg. 8. 4.
℣. 22. i. e. in Deum *vel* fidem magnam , sicut montes magni dicuntur montes Dei.
℣. 23. Tollere & mittere passiva sunt imperativi modi.

mam. Et cum ambularet in tem-
plo, accedunt ad eum summi sa-
cerdotes, & Scribæ, & seniores:
† Luc 20. 2. 28 Et dicunt ei: † In qua potesta-
te hæc facis? & quis dedit tibi hanc
potestatem ut ista facias?
29 Jesus autem respondens, ait il-
lis: Interrogabo vos & ego unum
verbum *, & respondete mihi: &
dicam vobis in qua potestate hæc fa-
ciam.
30 Baptismus Joannis *, de cælo *
erat, an ex hominibus? Responde-
te mihi.
31 At illi cogitabant secum, dicen-
tes: Si dixerimus, De cælo, dicet *,
Quare ergo non credidistis ei?
32 Si * dixerimus, Ex hominibus,
timemus populum. omnes enim
habebant Joannem quia vere pro-
pheta esset *.
33 Et respondentes dicunt Jesu:
Nescimus. Et respondens Jesus ait
illis: Neque ego dico vobis in qua
potestate hæc faciam.

CAPUT XII.

Parabolam narrat de vinea agricolis elocata, qui servos ac filium patrisfamilias occiderunt: tentatur a Pharisæis de censu Cæsari solvendo: & a Sadducæis de resurrectione: interrogatur a Scriba de primo mandato: ipse vero rogat quomodo Scribæ dicant Christum filium esse David, docens ab ipsis cavendum: viduam laudat ob duo minuta in gazophylacium missa.

Isai. 5. 1 Jer. 2. 21. Matth. 21. 33. Luc. 20. 9. 1 ET cœpit illis in parabolis lo-
qui: Vineam pastinavit *
homo, & circumdedit sepem, &
fodit lacum *, & ædificavit * tur-
rim, & locavit eam agricolis, &
peregre profectus est.
2 Et misit ad agricolas in tempore
servum, ut ab agricolis acciperet de
fructu vineæ.
3 Qui apprehensum eum cecide-
runt, & dimiserunt vacuum.
4 Et iterum misit ad illos alium
servum: & illum in capite vulnera-
verunt *, & contumeliis affecerunt.
5 Et rursum alium misit, & illum
occiderunt: & plures alios: quos-
dam cædentes, alios vero occiden-
tes.
6 Adhuc ergo unum habens filium
charissimum, & illum misit ad
eos novissimum, dicens: Quia *
reverebuntur filium meum.
7 Coloni * autem dixerunt ad in-
vicem: Hic est heres: venite, oc-
cidamus eum: & nostra erit heredi-
tas.
8 Et apprehendentes eum, occi-
derunt: & ejecerunt extra vineam.
9 Quid ergo faciet Dominus vineæ?
Veniet *, & perdet colonos: & dabit
vineam aliis.
10 Nec scripturam hanc legistis: † † Psal.
Lapidem quem reprobaverunt æ- 117. 22.
dificantes, hic factus est in caput Isai. 28.
anguli: 16.
11 A Domino factum est istud, & Matth.
est mirabile in oculis nostris? 21. 42.
12 Et * quærebant eum tenere: & Actor.
timuerunt turbam. cognoverunt 4. 11.
enim quoniam ad eos parabolam Rom. 9.
hanc dixerit. Et relicto eo abierunt. 33.
13 † Et mittunt ad eum quosdam 1 Petr.
ex Pharisæis, & Herodianis *, ut 2. 7.
eum caperent in verbo. † Mat.
14 Qui venientes dicunt ei: Magi- 22. 15
ster, scimus quia verax es *, & non Luc. 20
curas * quemquam: nec enim vides 20.
in faciem hominum *, sed in verita-
te viam Dei doces. licet dari tribu-
tum Cæsari, an non dabimus?
15 Qui sciens versutiam illorum,

℣. 29. i.e. rem unam.
℣. 30. vide Matt. 21. 25.
* cælo *i.e.* Deo.
℣. 31. dicet nobis.
℣. 32. si, *pro*, at si.
* i. e. omnes Joannem credebant esse prophetam.
℣. 1. i. e. plantavit.
* i. e. foveam in quam excipiebatur liquor uvarum. vide Matth. 21. 33.
℣. 4. Lapidibus vulnerarunt.
℣. 6. quia. *i. e.* forsan.
℣. 7. illi autem agricolæ.
℣. 9. veniet &c. hæc turba. loquitur vide Matt. 21. 41.
℣. 10. nec &c. hic Christus loquitur.
℣. 12. Et *pro* itaque.
℣. 13. vide Matt. 22. 15. & 16.
℣. 14. vide Matt. 22. 16.
* curas. *i. e.* vereris.
* nullam habes personarum rationem.

ait illis: Quid me tentatis? afferte
mihi denarium ut videam.
16 At illi attulerunt ei. Et ait illis:
Cujus est imago hæc, & inscriptio?
Dicunt ei: Cæsaris.
17 Respondens autem Jesus dixit
† Rom. illis: † Reddite igitur quæ sunt Cæ-
13. 7. saris, Cæsari: & quæ sunt Dei,
Deo. Et mirabantur super eo *.
† Mat. 18 † Et venerunt ad eum Sadducæi,
22. 23. qui dicunt resurrectionem non esse:
Luc. 20 & interrogabant eum dicentes:
27. 19 Magister, Moyses nobis scripsit,
† Deut. † ut si cujus frater mortuus fuerit,
25. 5. & dimiserit uxorem, & filios * non
reliquerit, accipiat frater ejus uxo-
rem ipsius, & resuscitet semen fra-
tri suo.
20 Septem ergo fratres erant: &
primus accepit uxorem, & mortuus
est non relicto semine.
21 Et secundus accepit eam, &
mortuus est: & nec iste reliquit se-
men. Et tertius similiter.
22 Et acceperunt eam similiter se-
ptem: & non reliquerunt semen.
Novissima omnium defuncta est &
mulier.
23 In resurrectione ergo cum resur-
rexerint, cujus de his erit uxor?
septem enim habuerunt eam uxo-
rem.
24 Et respondens Jesus, ait illis:
Nonne ideo erratis, non scientes
Scripturas, neque virtutem Dei *?
25 Cum enim a mortuis resurrexe-
rint, neque nubent *, neque nu-
bentur, sed sunt sicut angeli in cæ-
lis.
26 De mortuis autem quod resur-
gant *, non legistis in libro Moysi,
super rubum quomodo dixerit illi
† Exod. Deus, inquiens: † Ego sum Deus
3. 6. Abraham, & Deus Isaac, & Deus Ja-
Matth. cob?
22. 32. 27 Non est Deus mortuorum, sed
vivorum. Vos ergo multum erra-
tis.

28 † Et accessit unus de Scribis, qui † Mat.
audierat illos conquirentes *, & vi- 22. 35.
dens quoniam bene illis responde-
rit, interrogavit eum quod esset
primum omnium mandatum.
29 Jesus autem respondit ei: Quia *
primum omnium mandatum est: † Deut.
† Audi Israel, Dominus Deus tuus, 6. 4.
Deus unus est:
30 Et * diliges * Dominum Deum
tuum ex toto corde tuo, & ex tota
anima tua, & ex tota mente tua, &
ex tota virtute tua. Hoc est primum
mandatum. † Lev.
31 † Secundum autem simile est il- 19. 18.
li *: Diliges proximum tuum tam- Matth.
quam te ipsum. Majus horum aliud 22. 39.
mandatum non est. Rom.
32 Et ait illi Scriba: Bene Magi- 13. 9.
ster, in veritate dixisti, quia unus Galat.
est Deus, & non est alius præter 5. 14.
eum. Jacob.
33 Et ut diligatur ex toto corde, & 2. 8.
ex toto intellectu, & ex tota ani-
ma, & ex tota fortitudine: & dili-
gere proximum tamquam seipsum,
majus est omnibus holocautomati-
bus, & sacrificiis.
34 Jesus autem videns quod sapien-
ter * respondisset, dixit illi: Non
es longe a regno Dei *. Et nemo jam
* audebat eum interrogare.
35 Et respondens Jesus dicebat, do-
cens in templo: Quomodo dicunt
Scribæ Christum filium esse David?
36 Ipse enim David dicit in spiritu
sancto *: † Dixit Dominus Domi- † Psal.
no meo, sede a dextris meis, donec 109. 1.
ponam inimicos tuos scabellum pe- Matth.
dum tuorum. 22. 44.
37 Ipse ergo David dicit eum Do- Luc. 20
minum, & unde * est filius ejus? 42.
Et multa turba eum libenter audi- † Mat
vit. 23. 5.
38 Et dicebat eis in doctrina sua *: Luc. 11
† Cavete a Scribis, qui volunt in 43. &
stolis * ambulare, & salutari in fo- 20. 46.
ro *,

℣. 17. i. e. de eo quod dixerat.
℣. 19. vide Matt. 22. 24.
℣. 24. vide Matt. 22. 29.
℣. 25. vide ibid. 30.
℣. 26. i. e. vivant; vivunt enim animæ, licet sit corruptum corpus.
℣. 28. simul disputantes.
℣. 29. quia. *i. e.* certe.
℣. 30. & *pro* itaque.
* vide Matt. 22. 37.
℣. 31. quoad dilectionem.
℣. 34. i. e. prudenter.
* ut Regnum Dei habeamus, non laudanda solum, sed facienda etiam Dei mandata.
* Jam. *i. e.* postea.
℣. 36. Spiritu Sancto præditus.
℣. 37. i. e. quomodo.
℣. 38. i. e. docens eos.
* i. e. splendidis vestibus infulati.
* in foro. *i. e.* publice.

39 Et in primis cathedris sedere in synagogis, & primos discubitus in cœnis :

40 Qui devorant domos viduarum sub obtentu prolixæ orationis : hi accipient prolixius judicium*.

† Luc. 21. 1. 41 † Et sedens Jesus contra gazophylacium *, aspiciebat quomodo turba jactaret æs in gazophylacium, & multi divites jactabant multa.

42 Cum venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans*.

43 Et convocans discipulos suos, ait illis : Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in gazophylacium *.

44 Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt : hæc vero de penuria sua omnia quæ habuit misit totum victum suum*.

CAPUT XIII.

Templum dicit evertendum, prædicitque bella & varias afflictiones ac persecutiones, abominationemque desolationis: de pseudochristis & pseudoprophetis : post signa in corporibus cælestibus veniet cum gloria filius hominis, & hujus signum dat a ficu : quia autem nemo tempus novit, jubet omnes vigilare.

Matth. 24. 1. 1 ET cum egrederetur de templo, ait illi unus ex discipulis suis : Magister, aspice quales lapides*, & quales structuræ.

2 Et respondens Jesus, ait illi : Vides has omnes magnas ædificationes: † Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. († Luc. 19. 44. & 21. 6.)

3 Et cum sederet in Monte olivarum contra * templum, interrogabant eum separatim Petrus, & Jacobus, & Joannes, & Andreas :

4 Dic nobis, quando ista fient? & quod signum erit, quando hæc omnia incipient consummari *?

5 Et respondens Jesus cœpit dicere illis : † Videte ne quis vos seducat : († Ephe. 5. 6. 2 Thes. 2. 3.)

6 Multi enim venient in nomine meo dicentes, quia ego sum* : & multos seducent.

7 Cum audieritis autem bella, & opiniones * bellorum, ne timueritis : oportet enim hæc fieri : sed nondum finis.

8 Exurget enim gens contra gentem, & regnum super * regnum, & erunt terræmotus per loca, & fames. Initium dolorum hæc.

9 Videte* autem vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis vapulabitis, & ante præsides & reges stabitis propter me, in testimonium illis.

10 Et in omnes gentes primum oportet prædicari Evangelium.

11 † Et cum duxerint vos tradentes, nolite præcogitare quid loquamini : sed quod datum vobis fuerit in illa hora, id loquimini. non enim vos estis loquentes *, sed Spiritus sanctus. († Mat. 10. 99. Luc. 12 11. & 21. 14.)

12 Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium : & consurgent filii in parentes, & morte afficient eos.

13 Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Qui autem sustinuerit * in finem, hic salvus erit.

14 † Cum autem videritis abominationem desolationis *, stantem ubi non debet : qui legit, intelligat: tunc qui in Judæa sunt, fugiant in montes : († Dan. 9. 27. Matth. 24. 15. Luc. 21 20.)

15 Et qui super tectum, ne descendat in domum, nec introeat ut tollat quid de domo sua * :

℣. 40. i.e. majus supplicium.
℣. 41. ex adverso gazophylacii quod erat in atrio magno templi Salomonis.
℣. 42. quadrans. *i. e.* Teruncius, *un liard*.
℣. 43. multum aut parum æstimat Deus non ex mensura eorum quæ donantur, sed ex facultatibus ejus qui dat. S. Chrysostom.
℣. 44. omne quod ad parandum sibi victum habebat.
℣. 1. admirantis vox. Templum enim, ait Josephus, ædificatum erat ex lapidibus candidis & firmis, qui in longum habebant ad cubitos inter quinque & octo, in altitudinem octo, in latitudinem duodecim.
℣. 3. e regione templi,
℣. 4. i. e. perficienda sunt.
℣. 6. Ego sum expectatus Messias.
℣. 7. rumores.
℣. 8. super. *i.e.* contra.
℣. 9. cavet, vobis ipsis.
℣. 11. qui loquimini.
℣. 13. i. e. perseveraverit.
℣. 14. vide Matt.. 24. 15.

16 Et qui in agro erit, non revertatur retro * tollere vestimentum
suum.
17 Væ autem prægnantibus & nutrientibus * in illis diebus.
18 Orate verò ut hieme non fiant.
19 Erunt enim dies * illi tribulationes tales, quales non fuerunt ab
initio creaturæ *, quam condidit
Deus, usque nunc, neque fient.
20 Et nisi breviasset Dominus dies*,
non fuisset salva omnis caro *: sed
propter electos, quos elegit, breviavit dies.
† Mat. 24. 33. Luc. 21 8. 21 † Et tunc si quis vobis dixerit:
Ecce hic est Christus, ecce illic, ne
credideritis.
22 Exurgent enim pseudochristi, &
pseudoprophetę, & dabunt signa &
portenta ad seducendos, si fieri potest, etiam electos.
23 Vos ergo videte: ecce prædixi
vobis omnia.
† Isai. 13. 10. Ezech. 32. 7. Joel. 2. 10. 24 † Sed in illis diebus, post tribulationem illam, sol contenebrabitur, & luna non dabit splendorem
suum:
25 Et stellæ cæli erunt decidentes,
& virtutes, quæ in cælis sunt, movebuntur.
26 Et tunc videbunt filium hominis
venientem in nubibus cum virtute
multa, & gloria.
† Mat. 24. 31. 27 † Et tunc mittet angelos suos,
& congregabit electos suos a quatuor ventis, a summo terræ, usque
ad summum cæli.
28 A ficu autem discite parabolam:
Cum jam ramus ejus tener fuerit, &
nata fuerint folia, cognoscitis quia
in proximo sit æstas:
29 Sic & vos cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in
ostiis.
30 Amen dico vobis, quoniam non
transibit generatio hæc, donec omnia ista fiant.
31 Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.
32 De die autem illo vel hora nemo
scit, neque angeli in cælo, neque Filius * nisi Pater.
33 † Videte, vigilate, & orate: † Mat. 24. 42.
nescitis enim quando tempus sit.
34 * Sicut homo, qui peregre profectus reliquit domum suam, & dedit servis suis potestatem * cujusque
operis, & janitori præcepit ut vigilet.
35 Vigilate ergo, (nescitis enim
quando dominus domus veniat: sero, an media nocte, an galli cantu,
an mane)
36 Ne cum venerit repente, inveniat vos dormientes.
37 Quod autem vobis dico, omnibus dico: Vigilate.

CAPUT XIV.

Consultant principes sacerdotum de occidendo Jesu: qui unguento pretioso à muliere perfunditur murmurantibus discipulis: venditur à Juda; de cujus proditione discipulis loquitur in cœna, in qua panem in corpus suum & vinum in sanguinem consecrata tradit discipulis: prædicit omnes scandalizandos, & trinam Petri negationem: ac post trinam orationem capitur à Judæis; quorum uni Petrus abscidit auriculam; & discipulis fugientibus, coram Caipha a falsis testibus accusatus, mortisque reus judicatus, conspuitur ac cæditur, & ter a Petro negatur.

1 Erat autem Pascha & Azyma * post biduum: & quęrebant summi sacerdotes, & Scribæ, Matth. 26. 2. Luc. 22. 1.
quomodo eum dolo tenerent, & occiderent.
2 Dicebant autem: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. † Mat. 26. 6.
3 † Et cum esset Bethaniæ in domo Joan. 12. 1.
Simonis leprosi, & recumberet: ve-

℣. 16. non revertatur ad tollenda quæ reliquit a tergo.
℣. 17. i.e. lactantibus.
℣. 19. i.e. in diebus illis erit tribulatio talis.
* a mundo condito.
℣. 20. *Adde*, afflictionis.
* gens Judaica.
℣. 32. *nemo scit* i.e. nemo facit scire, ne quidem *filius*, sed solus pater qui diem illum noluit a filio revelari, cum filius illum non revelarit; nam ea tantum revelavit, quæ pater revelanda esse decrevit. Joan. 12. 49.
℣. 34. *Adde*; filius hominis similis est homini, qui peregre, &c.
* *Gr.* certam potestatem & unicuique opus suum.
℣. 1. i.e. dies azymorum: plurale est.

nit mulier habens alabastrum unguenti nardi spicati*pretiosi,& fracto alabastro,effudit super caputejus.

4 Erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos, & dicentes: Ut quid * perditio ista unguenti facta est?

5 Poterat enim unguentum istud vænumdari plus quam trecentis denariis, & dari pauperibus: Et fremebant in eam.

6 Jesus autem dixit: Sinite eam, quid illi molesti estis? Bonum opus operata est in me.

7 Semper enim pauperes habetis vobiscum: & cum volueritis, potestis illis benefacere: me autem non semper habetis.

8 Quod habuit * hæc, fecit: prævenit ungere * corpus meum in sepulturam *.

9 Amen dico vobis: Ubicumque prædicatum fuerit Evangelium istud in universo mundo, & quod fecit hæc, narrabitur in memoriam ejus*.

† Mat. 26. 14.

10 † Et Judas Iscariotes unus de duodecim, abiit ad summos sacerdotes, ut proderet eum illis.

11 Qui audientes gavisi sunt: & promiserunt ei pecuniam se daturos. Et quærebat quomodo illum opportune traderet.

† Mat. 26. 17. Luc. 22. 7.

12 † Et primo die Azymorum quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis eamus, & paremus tibi ut manduces Pascha?

13 Et mittit duos ex discipulis suis, & dicit eis: Ite in civitatem: & occurret vobis homo lagenam aquæ * bajulans, sequimini eum:

14 Et quocumque introierit, dicite domino domus, quia magister dicit: Ubi est refectio * mea, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?

15 Et ipse vobis demonstrabit cœnaculum grande *, stratum *: & illic parate nobis.

16 Et abierunt discipuli ejus, & venerunt in civitatē: & invenerunt sicut dixerat illis, & paraverūt Pascha.

17 † Vespere autem facto, venit cum duodecim.

† Mat. 26. 20. Luc. 22. 14. † Joan. 13. 21.

18 Et discumbentibus eis, & manducantibus, ait JESUS: Amen dico vobis, † quia unus ex vobis tradet me, qui manducat mecum.

19 At illi cœperunt contristari, & dicere ei singulatim: Numquid ego?

20 Qui ait illis: Unus ex duodecim, qui intingit mecum manum in catino.

21 Et Filius quidem hominis vadit, † sicut scriptum est de eo: vę autem homini illi, per quem Filius hominis tradetur, bonum erat ei, si non esset natus homo ille.

† Psal. 40. 10. Act. 1. 16. † Mat. 26. 26. 1 Cor. 11. 24.

22 † Et manducantibus illis *, accepit Jesus panem: & benedicens* fregit, & dedit eis, & ait: Sumite, hoc est corpus meum.

23 Et accepto calice, gratias agens* dedit eis: & biberunt ex illo omnes.

24 Et ait illis: Hic est sanguis meus novi testamenti, qui pro multis effundetur.

25 Amen dico vobis, quia jam * non bibam de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Dei *.

26 Et hymno dicto exierunt in Montem olivarum.

† Joan. 16. 32. † Zach. 13. 7.

27 Et ait eis Jesus: † Omnes scandalizabimini * in me in nocte ista: quia scriptum est: † Percutiam pastorem, & dispergentur oves.

28 Sed postquam resurrexero, præcedam vos in Galilæam.

29 Petrus autem ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, sed non ego.

30 Et ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac, priusquam gallus vocem bis dederit, ter me es negaturus.

31 At ille amplius * loquebatur: Et si oportuerit me simul commori

---

℣. 3. Legendum est, pistici *i. e.* eximii, probati.

℣. 4. ad quid.

℣. 8. habuit *i. e.* potuit.

* Ut ungeret.

* i. e. brevi sepeliendum.

℣. 9. ejus. *i. e.* mulieris.

℣. 13. aquæ plenam.

℣. 14. i. e. diversorium, locus convivii.

℣. 15. quod erat in superiore domus parte.

* i. e. paratum.

℣. 22. cum manducassent.

* ubi benedixisset.

℣. 23. cum gratias egisset.

℣. 25. Jam. *i. e.* posthac.

* i. e. regnans in regno quod accepturus sum a Patre.

℣. 27. offendiculo vobis ero.

℣. 31. i. e. vehementius.

tibi,

tibi, non te negabo. Similiter autem & omnes dicebant.

† Mat. 26. 36. † Luc. 22. 40. 32 † Et veniunt in prædium, cui nomen Gethsemani *. Et ait discipulis suis: † Sedete hic donec orem.

33 Et assumit Petrum, & Jacobum, & Joannem secum: & cœpit pavere, & tædere *.

34 Et ait illis: Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic *, & vigilate.

35 Et cum processisset paululum, procidit super terram: & orabat, ut si fieri posset, transiret ab eo hora *:

36 Et dixit: Abba * pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer * calicem hunc a me, sed non quod ego volo, sed quod tu.

37 Et venit, & invenit eos dormientes. Et ait petro: Simon, dormis? non potuisti una hora vigilare?

38 Vigilate *, & orate ut non intretis in tentationem. Spiritus quidem promptus est, caro vero infirma.

39 Et iterum abiens oravit, eumdem sermonem dicens.

40 Et reversus, denuo invenit eos dormientes, (erant enim oculi eorum gravati) & ignorabant quid responderent ei.

41 Et venit tertio, & ait illis: Dormite jam, & requiescite. Sufficit: venit hora: ecce Filius hominis tradetur in manus peccatorum.

42 Surgite, eamus. ecce qui me tradet, prope est.

43 Et, adhuc eo loquente, venit Judas Iscariotes unus de duodecim, & † cum eo turba multa, cum gladiis & lignis * a summis sacerdotibus, & Scribis, & senioribus. († Mat. 26. 47. Luc. 22 47. Joan. 18. 3.)

44 Dederat autem traditor ejus signum eis, dicens: Quemcumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite caute *.

45 Et cum venisset, statim accedens ad eum, ait: Ave Rabbi *: & osculatus est eum.

46 At illi manus injecerunt in eum, & tenuerunt eum.

47 Unus autem quidam de circumstantibus educens gladium, percussit servum summi sacerdotis: & amputavit illi auriculam.

48 Et respondens Jesus, ait illis: Tamquam ad latronem existis cum gladiis & lignis comprehendere me?

49 Quotidie eram apud vos in templo * docens, & non me tenuistis. Sed * ut impleantur Scripturæ.

50 † Tunc discipuli ejus relinquentes eum, omnes fugerunt. † Mat. 26. 56.

51 Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone * super nudo *: & tenuerunt eum.

52 At ille rejecta sindone, nudus profugit ab eis.

53 † Et adduxerunt Jesum ad summum sacerdotem: & convenerunt omnes sacerdotes, & Scribæ, & seniores. († Mat. 26. 57. Lucæ 22. 54. Joan. 14. 13.)

54 Petrus autem a longe secutus est eum, usque intro in atrium summi sacerdotis: & sedebat cum ministris ad ignem, & calefaciebat se.

55 Summi vero sacerdotes, & omne concilium, quærebant adversus Jesum testimonium, ut eum morti traderent, nec inveniebant. † Mat. 26. 59.

56 Multi enim testimonium falsum dicebant adversus eum: & convenientia testimonia non erant *.

57 Et quidam surgentes, falsum testimonium ferebant adversus eum, dicentes:

58 Quoniam nos audivimus eum dicentem: † Ego dissolvam templum hoc manu factum *, & per triduum aliud non manu factum ædificabo. († Joan. 2. 19.)

59 Et non erat conveniens testimonium illorum.

℣. 32. Locus est ad radices montis Olivarum.

℣. 33. i. e. graviter angi.

℣. 34. i. e. manete.

℣. 35. hora. *i. e.* supplicium quod paulo post erat subiturus.

℣. 36. Vox Syriaca.

* i. e. libera me a morte acerba quæ mihi imminet.

℣. 38. sensus est. futurum est ut me capto graviter tentemini a satana; orate itaque Deum ne sinat vos tentationi illi succumbere.

℣. 43. *Adde*, missi.

℣. 44. ne scilicet evadat, quia sepe e turba inconspicuus elabitur.

℣. 45. i. e. magister mi.

℣. 49. i. e. in atrio populi.

* sed hæc fiunt ut &c.

℣. 51. i. e. veste linea.

* super nudo corpore.

℣. 56. i. e. leviora erant testimonia ut propter ipsa Christus ad supplicium deposceretur.

℣. 58. i. e. arte humana.

60 Et exurgens summus sacerdos in medium, interrogavit Jesum, dicens: Non respondes quidquam ad ea, quæ tibi objiciuntur ab his?

61 Ille autem tacebat, & nihil respondit. Rursum summus sacerdos interrogabat eum, & dixit ei: Tu es Christus filius Dei benedicti?

† Mat. 24. 30. & 26. 64.

62 Jesus autem dixit illi: Ego sum: † & * videbitis Filium hominis sedentem a dextris virtutis Dei, & venientem cum nubibus cæli.

63 Summus autem sacerdos scindens vestimenta sua, ait: Quid adhuc desideramus * testes?

64 Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes condemnaverunt eum esse reum mortis.

65 Et cœperunt quidam conspuere eum, & velare faciem ejus, & colaphis eum cædere, & dicere ei: Prophetiza: & ministri alapis eum cædebant.

† Mat. 26. 69. Luc. 22 56. Joan. 18. 17.

66 † Et cum esset Petrus in atrio deorsum, venit una ex ancillis summi sacerdotis:

67 Et cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum, ait: Et tu cum Jesu Nazareno eras.

68 At ille negavit, dicens: Neque scio, neque novi quid dicas. Et exiit foras ante atrium *, & gallus cantavit.

† Mat. 26. 71.

69 † Rursus autem cum vidisset illum ancilla, cœpit dicere circumstantibus: Quia hic ex illis est.

† Luc. 22. 59. Joan. 18. 25.

70 At ille iterum negavit. † Et post pusillum rursus qui astabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam & Galilæus es *.

71 Ille autem cępit anathematizare *, & jurare: Quia nescio hominem istum, quem dicitis.

† Mat. 26. 75. Joan. 13. 38.

72 Et statim gallus iterum cantavit. † Et recordatus est Petrus verbi, quod dixerat ei Jesus: Prius quam gallus cantet bis, ter me negabis. Et cœpit flere *.

CAPUT XV.

Jesus coram Pilato accusatus, nihil respondet: præeligitur Barabbas, & Jesus traditur crucifigendus; qui multis modis, illusus a militibus, ducitur ad crucifigendum: & divisis ipsius vestimentis, inter latrones crucifixus, audit variorum jactatas in se blasphemias: suboriuntur tenebræ: & clamans Jesus Eli, acetoque potatus; cum clamore valido expirat; cujus corpus a Joseph sepelitur.

1 ET confestim mane consilium facientes * summi sacerdotes, cum senioribus, & Scribis, & universo concilio, vincientes * Jesum, duxerunt, & tradiderunt Pilato. Matth. 27. 1. Luca 22. 56. Joan. 18. 28.

2 Et interrogavit eum Pilatus: Tu es Rex Judæorum? At ille respondens, ait illi: Tu dicis *.

3 † Et accusabant eum summi sacerdotes in multis. † Mat. 27. 12. Luc. 23 2.

4 † Pilatus autem rursum interrogavit eum, dicens: Non respondes quidquam? vide in quantis te accusant *. † Joan. 18. 33.

5 Jesus autem amplius nihil respondit, ita ut miraretur Pilatus.

6 Per diem autem festum * solebat dimittere illis unum ex vinctis, quemcumque petissent.

7 Erat autem qui dicebatur Barabbas, qui cum seditiosis erat vinctus, qui in seditione fecerat homicidium.

8 Et cum ascendisset * turba, cœpit rogare *, sicut semper faciebat illis.

9 Pilatus autem respondit eis, & dixit: Vultis dimittam vobis regem Judæorum?

10 Sciebat enim quod per invidiam tradidissent eum summi sacerdotes.

11 Pontifices autem concitaverunt * turbam, ut magis Barabbam dimitteret eis.

12 † Pilatus autem iterum respondens, ait illis: Quid ergo vultis faciam regi Judæorum? † Mat. 27. 22. Luc. 23 14.

℣. 62. & *pro* itaque.
℣. 63. i. e. opus habemus.
℣. 68. i. e. in vestibulum atrii; locus qui erat ante atrium.
℣. 70. Græ. additur; & loquela tua similis est.
℣. 71. i. e. detestari.
℣. 72. prorupit in fletum.
℣. 1. ineuntes.
* vinctum.
℣. 2. dicis id quod res habet.
℣. 4. quanta adversum te testantur.
℣. 6. in festo paschæ.
℣. 8. Gr. acclamasset.
* i. e. petere ut Pilatus dimitteret eis vinctum sicut &c.
℣. 11. i. e. persuaserunt turbę ut peterent Barabbam dimitti.

† Joan. 18. 40. 13 † At illi iterum clamaverunt: Crucifige eum.
14 Pilatus vero dicebat illis: Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant: Crucifige eum.
15 Pilatus autem volens populo satisfacere, dimisit illis Barabbam, & tradidit Jesum flagellis cæsum, ut crucifigeretur.
† Mat. 27. 27. Joan. 19. 2. 16 † Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii *, & convocant totam cohortem,
17 Et induunt eum purpura, & imponunt * ei plectentes spineam coronam.
18 Et cœperunt salutare eum: Ave rex Judæorum.
19 Et percutiebant caput ejus arundine: & conspuebant eum, & ponentes genua, adorabant eum.
20 Et postquam illuserunt ei, exuerunt illum purpura, & induerunt eum vestimentis suis: & educunt illum ut crucifigerent eum.
† Mat. 27. 32. Lucæ 23. 26. 21 † Et angariaverunt * prætereuntem quempiam, Simonem Cyrenæum, venientem de villa, patrem Alexandri & Rufi *, ut tolleret crucem ejus.
22 Et perducunt illum in Golgotha locum: quod est interpretatum Calvariæ locus.
23 Et dabant ei bibere myrrhatum vinum *: & non accepit.
† Mat. 27. 35. Lucæ 23. 34. Joan. 19. 23. 24 † Et crucifigentes eum *, diviserunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret *.
25 Erat autem hora tertia *: & crucifixerunt eum.
26 Et erat titulus causæ ejus inscriptus: REX JUDÆORUM.
27 Et cum eo crucifigunt duos latrones; unum a dextris, & alium a sinistris ejus.
28 † Et impleta est scriptura, quæ dicit: Et cum iniquis reputatus est *. † Isai. 53. 12.
29 Et prætereuntes blasphemabant * eum, moventes capita sua, & dicentes: † Vah qui destruis * templum Dei, & in tribus diebus reædificas *: † Joan. 2. 19.
30 Salvum fac temetipsum descendens de cruce.
31 Similiter & summi sacerdotes illudentes, ad alterutrum cum Scribis dicebant: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.
32 Christus rex Israel descendat nunc de cruce, ut videamus, & credamus. Et qui cum eo crucifixi erant, convitiabantur ei.
33 Et facta hora sexta, tenebræ factæ sunt per totam terram usque in horam nonam.
34 Et hora nona exclamavit Jesus voce magna, dicens: † Eloi Eloi *, lammasabacthani? quod est interpretatum: Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? † Psal. 21. 2. Matth. 27. 46.
35 Et quidam de circumstantibus audientes, dicebant: Ecce Eliam vocat.
36 Currens autem unus, & implens spongiam aceto, circumponensque calamo *, potum dabat ei, dicens: Sinite, videamus si veniat Elias ad deponendum eum.
37 Jesus autem emissa voce magna expiravit.
38 Et velum templi scissum est in duo, a summo usque deorsum.
39 Videns autem Centurio, qui ex adverso stabat, quia sic clamans

---

℣. 16. in atrium quod est prætorium.
℣. 17. circumponentes ei contextam coronam de spinis.
℣. 21. coegerunt.
* duo creduntur fuisse Christi discipuli.
℣. 23. i.e. vinum myrrha sive thure conditum. qui gravia subituri erant tormenta, vinum myrrhatum præsumebant, quo sibi eriperetur notitia & ad mortem minus cohorrescerent. illud vero Christus non recusavit ne pro nobis ullum cruciatum defugisse videretur.
℣. 24. cum crucifixissent eum.
* i.e. ut viderent quid quisque tolleret.
℣. 25. i. e. hora tertia fere elapsa erat, quod convenit cum Joanne c. 19. v. 13. dicente, hora quasi sexta, id est paulo ante sextam horam.
℣. 28. inter sceleratos numeratus.
℣. 29. convitiis afficiebant.
* qui dicebas te destructurum &c.
* reædificaturum.
℣. 34. Chaldææ voces, quarum loco Hebræi dicunt Eli, Eli: has Christus non Chaldaice sed Hebraice protulit, ut est apud Matth. 27. 46.
℣. 36. i.e. arundini.

expiraſſet, ait: Vere hic homo Filius Dei erat.

† Mat. 27. 55. 40 † Erant autem & mulieres de longe aſpicientes: inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Jacobi minoris & Joſeph mater, & Salome:

41 Et cum eſſet in Galilæa, ſequebantur eum, † Luc. 8. 2. † & miniſtrabant ei, & aliæ multæ, quæ ſimul cum eo aſcenderant Jeroſolymam.

† Mat. 27. 57. Lucæ 23. 50. Joan. 19. 38. 42 † Et cum jam ſero eſſet factum (quia erat paraſceve, quod eſt ante ſabbatum *)

43 Venit Joſeph ab Arimathæa nobilis decurio *, qui & ipſe erat expectans regnum Dei, & audacter introivit ad Pilatum, & petiit corpus Jeſu.

44 Pilatus autem mirabatur ſi * jam obiiſſet. Et accerſito centurione, interrogavit eum ſi jam mortuus eſſet.

45 Et cum cognoviſſet a centurione, donavit corpus Joſeph.

46 Joſeph autem mercatus ſindonem, & deponens eum involvit ſindone, & poſuit eum in monumento, quod erat exciſum de petra *, & advolvit lapidem ad oſtium monumenti.

47 Maria autem Magdalene, & Maria Joſeph, aſpiciebant ubi poneretur.

℣. 42. quod præcedit ſabbatum.
℣. 43. i. e. Senator, non magni Synedrii, ſed urbis Jeruſalem.
℣. 44. ſi *pro* num.
℣. 46. i. e. in rupe.

CAPUT XVI.

Mulieribus ad Christi monumentum obstupescentibus, Angelus resurrectionem ipsius annuntiat; qui primum Mariæ Magdalenæ apparet, deinde duobus discipulis in alia effigie: demum undecim recumbentibus apparens, exprobrata incredulitate, mittit eos ut in universo mundo prædicent ac baptizent, subjunctis signis quæ sequantur credentes, ac ita in cælum ascendit.

Matt. 28. 1. Luca 24. 1. Joan. 20. 1.
1 ET cum transisset sabbatum*, Maria Magdalene, & Maria Jacobi, & Salome emerunt * aromata ut venientes ungerent Jesum.
2 Et valde mane * una sabbatorum *, veniunt ad monumentum, orto jam sole.
3 Et dicebant ad invicem: Quis revolvet nobis lapidem ab ostio monumenti?
4 Et respicientes viderunt revolutum lapidem. Erat quippe magnus valde.
5 † Et introeuntes in monumentum viderunt juvenem sedentem in dextris *, coopertum stola * candida, & obstupuerunt. † Mat. 28, 5. Luca 24. 4. Joan. 20. 12.
6 Qui dicit illis: Nolite expavescere: Jesum quæritis Nazarenum, crucifixum: surrexit, non est hic, ecce locus ubi posuerunt eum.
7 Sed * ite, dicite discipulis ejus, & Petro, quia præcedit vos in Galilæam: ibi eum videbitis, † sicut dixit vobis. † Supr. 14. 28.
8 At illæ exeuntes*, fugerunt de monumento: invaserat enim eas tremor & pavor: & nemini * quidquam dixerunt: timebant enim.
9 Surgens autem mane, † prima sabbati *, apparuit primo Mariæ Magdalene de qua ejecerat septem dæmonia. † Joan. 20. 16.
10 Illa vadens nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus & flentibus.
11 Et illi audientes quia viveret, & visus esset ab ea, non crediderunt.
12 † Post hæc autem duobus ex his † Luc. 24. 13.

℣. 1. caput istud XVI. non habebant olim Græci libri. sed illud legunt Latinus, Arabs, Syrus, & S. Irenæus.
* Emerant.
℣. 2. summum erat diluculum quando profectæ sunt, at cum pervenissent ad sepulcrum, jam sol ortus erat.
* i. e. prima hebdomadæ.
℣. 5. dextris monumenti.
* indutum veste.
℣. 7. sed *pro* itaque.
℣. 8. exeuntes cito.
* nulli obvio propter metum Judæorum.
℣. 9. i. e. hebdomadæ.
℣. 12. Emmauntem.

ambu-

ambulantibus ostensus est in alia ef-
figie, euntibus in villam*:
13 Et illi euntes nuntiaverunt ce-
teris: nec illis crediderunt.
14 Novissime recumbentibus illis
undecim apparuit: & exprobravit
incredulitatem eorum & duritiam
cordis; quia iis, qui viderant eum
resurrexisse, non crediderunt.
15 Et dixit eis: Euntes* in mun-
dum universum, prædicate Evange-
lium omni creaturæ*.
16 Qui crediderit, & baptizatus
fuerit, salvus erit: qui vero non
crediderit, condemnabitur.

17 Signa autem eos, qui credide-
rint, hæc sequentur, † In nomine † *Act.* 16. 18.
meo* dæmonia ejicient: † linguis † *Act.* 2. 4. & 10. 46.
loquentur novis*:
18 † Serpentes tollent: & si mor- † *Act.* 28. 5.
tiferum quid biberint, non eis no-
cebit: † super ægros manus impo- † *Act.* 28. 8.
nent, & bene habebunt.
19 Et Dominus quidem Jesus post-
quam locutus est eis, † assumptus † *Luc.* 24. 51.
est in cælum, & sedet a dextris Dei.
20 Illi autem profecti* prædicave-
runt ubique, Domino cooperante,
& sermonem confirmante, sequen-
tibus signis.

℣. 15. euntes. *i. e.* ite.
* omnibus hominibus.
℣. 17. i. e. invocato meo nomine; ut Act. 16. 18.
* i. e. sibi non notis.
℣. 20. profecti ex Jerosolymis, unde exire debeat sceptrum Messiæ.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM LUCAM.

CAPUT PRIMUM.

Zachariæ sacerdoti annuntiat Gabriel Joannis conceptum ex Elisabeth sterili; qui Angelo non credens, mutus efficitur: idemque Gabriel Mariæ annuntiat conceptum Jesu filii Dei de Spiritu sancto: ad Mariæ salutationem Joannes exultat in utero, & Elisabeth prophetat, ipsaque Maria canticum gratiarum actionis Domino decantat: in nati Joannis circumcisione, Zacharias pater, recepta loquela, canticum gratiarum actionis edit.

1 QUoniam quidem multi * conati sunt ordinare * narrationem, quæ in nobis * completæ sunt, rerum:
2 Sicut tradiderunt nobis, qui ab initio ipsi viderunt, & ministri * fuerunt sermonis:
3 Visum est & mihi, assecuto * omnia a principio diligenter, ex ordine tibi scribere, optime Theophile,
4 Ut cognoscas * eorum verborum, de quibus eruditus es, veritatem.

℣. 1. Tunc temporis quædam extabant pseudo-evangelia quæ hic perstringit Lucas.
* i. e. contexere.
* i. e. quæ certissimæ fidei sunt apud nos.
℣. 2. i. e. qui pars aliqua fuerunt earum quæ gesta sunt.
℣. 3. i. e. cum omnia repetito alte principio assecutus sim.
* i. e. sigillatim.
℣. 4. *sensus est*. ut quæ ante baptismum generali quadam institutione acceperas, nunc sigillatim ac certius cognoscas.

5 Fuit

5 Fuit in diebus Herodis, regis Judææ, sacerdos * quidam nomine
†1 Par. 20. 10. Zacharias, † de vice * Abia; & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen ejus Elisabeth.
6 Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & justificationibus * Domini sine querela *,
7 Et non erat illis filius, eo quod esset Elisabeth sterilis, & ambo processissent * in diebus suis.
8 Factum est autem, cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis * suæ ante Deum,
9 Secundum consuetudinem sacerdotii *, sorte exiit * ut incensum poneret, ingressus in templum * Domini:
†Exod. 30. 7. Lev. 16. 17. 10 Et † omnis multitudo populi erat orans foris * hora incensi.
11 Apparuit autem illi Angelus Domini, stans a dextris altaris incensi.
12 Et Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum.
13 Ait autem ad illum Angelus: Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua *: & * uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, & vocabis nomen ejus Joannem:
14 Et erit gaudium tibi, & exultatio, & multi in * nativitate ejus gaudebunt:
15 Erit enim magnus * coram Domino: & vinum & siceram * non bibet, & Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ:
16 Et multos filiorum Israel convertet ad Dominum Deum ipsorum.
17 Et ipse præcedet ante illum * in spiritu & virtute Eliæ *: † ut convertat corda patrum in filios *, & incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam *. † Mal. 4. 6. Matth. 11. 14.
18 Et dixit Zacharias ad Angelum: Unde hoc sciam? ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis.
19 Et respondens Angelus dixit ei: Ego sum Gabriel, qui asto * ante Deum: & missus sum loqui ad te, & hæc tibi evangelizare *.
20 Et ecce eris tacens *, & non poteris loqui, usque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.
21 Et erat plebs expectans Zachariam: & mirabantur quod tardaret ipse in templo *.
22 Egressus autem non poterat loqui ad illos, & cognoverunt quod visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens * illis & permansit mutus.
23 Et factum est, ut impleti sunt dies officii * ejus, abiit in domum suam:
24 Post hos autem dies concepit Elisabeth uxor ejus, & occultabat se * mensibus quinque, dicens:
25 Quia sic fecit mihi Dominus in diebus, quibus respexit * auferre opprobrium meum inter homines.
26 In mense autem sexto, missus est Angelus Gabriel a Deo in civita-

℣. 5. i. e. unus e sacerdotibus.
* i. e. qui fungebatur sacerdotio in ordine familiæ posterorum Abiæ. vide 1. Paral. 24. 10.
℣. 6. i. e. Teste Deo, qui omnia novit.
* i. e. cærimoniis.
* i. e. irreprehensibiles.
℣. 7. i. e. provectæ ætatis.
℣. 8. i. e. in sua hebdomada.
℣. 9. i. e. functionis sacerdotalis.
* sorte illi obtigit.
* i. e. in sanctum, e regione Sancti sanctorum.
℣. 10. in atrio populi.
℣. 13. pro Messiæ adventu.
* & quod exauditus sis hoc tibi signum erit, uxor tua, &c.
℣. 14. *in*, pro, *de*.
℣. 15. i. e. maximus.
* i. e. quidquid inebriat.
℣. 17. illum. *i. e.* Messiam.
* eo præditus spiritu quo erat Elias.
* ut patres una cum filiis convertat.
* perfectam *i. e.* instructam.
℣. 19. i. e. qui ad Divinum obsequium paratus sum.
* hoc tibi lætum afferre nuntium.
℣. 20. i. e. Itaque mutus eris.
℣. 21. *Adde*, ultra horam incensi oblati.
℣. 22. nutu signa dabat.
℣. 23. ministerii.
℣. 24. illam enim pudebat conceptæ prolis propter ætatem.
℣. 25. curavit ut auferret.

tem

tem Galilææ, cui nomen Nazareth,

27 Ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, & nomen virginis Maria.

28 Et ingressus Angelus ad eam dixit: Ave gratia plena * : Dominus tecum: Benedicta * tu in mulieribus.

29 Quæ cum audisset, turbata est in sermone * ejus, & cogitabat qualis esset ista salutatio.

30 Et ait Angelus ei: Ne timeas Maria, invenisti enim gratiam apud Deum*:

† Isai. 7. 14. † Infr. 2. 21. † Dan. 7. 14. 27. Mich. 4. 7.

31 † Ecce concipies in utero, & paries filium, & † vocabis nomen ejus JESUM.

32 Hic erit magnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem * David patris ejus: † & regnabit in domo Jacob in æternum,

33 Et regni ejus non erit finis.

34 Dixit autem Maria ad Angelum: Quomodo fiet istud *, quoniam virum non cognosco?

35 Et respondens Angelus dixit ei: Spiritus Sanctus superveniet * in te, & virtus Altissimi obumbrabit * tibi. Ideoque & quod nascetur ex te Sanctum, vocabitur Filius Dei.

36 Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua: & hic mensis sextus est * illi, quæ vocatur sterilis:

37 Quia non erit impossibile apud Deum omne verbum *.

38 Dixit autem Maria: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa Angelus.

39 Exurgens autem Maria in diebus illis abiit in montana cum festinatione, in civitatem Juda *:

40 Et intravit in domum Zachariæ, & salutavit Elisabeth.

41 Et factum est, ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus: & repleta est Spiritu Sancto Elisabeth:

42 Et exclamavit voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus ventris tui.

43 Et unde * hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me?

44 Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.

45 Et beata, quæ credidisti, quoniam perficientur ea, quæ dicta sunt tibi a Domino.

46 Et ait Maria:

Magnificat * anima mea Dominum:

47 Et exultavit * spiritus meus in Deo salutari meo *.

48 Quia respexit humilitatem * ancillæ suæ: ecce enim ex hoc * beatam me dicent omnes generationes *.

49 Quia fecit mihi magna * qui potens est, & sanctum nomen ejus *.

50 Et misericordia ejus a progenie in progenies * timentibus eum.

51 Fecit potentiam in † brachio suo * : † dispersit superbos mente cordis sui *.

52 Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles.

53 † Esurientes implevit bonis: & divites dimisit inanes.

54 Suscepit Israel puerum * suum, recordatus misericordiæ suæ *.

† Isai. 51. 9. † Psal. 32. 10. † 1 Reg. 2. 5. Psal. 33. 11. † Gen. 17. 9. & 22. 16. Psalm. 131. 11. Isai. 41.

℣. 26. a Joannis conceptione.
℣. 28. Deo grata.
* i. e. mulierum felicissima.
℣. 29. propter sermonem.
℣. 30. i. e. accepta grataque Deo es.
℣. 32. auctoritatem.
℣. 34. Vox admirantis, non dubitantis.
℣. 35. i. e. Spiritus Sanctus dabit sanguini tuo vim coalescendi in corpus Christi.
* tamquam nubes quædam quæ æstum omnem arceat, ne ulla ex parte virginitas violetur.
℣. 36. *Adde*, ex quo concepit illa quæ prius habebatur sterilis.
℣. 37. i. e. res omnis.
℣. 39. Hebron fuisse creditur.
℣. 43. unde ego merui.
℣. 45. magnopere prædicat.
* Exultat.
* Salvatore meo.
℣. 48. abjectam conditionem.
* ex hoc *i. e.* ex hoc tempore.
* i. e. ætates.
℣. 49. magnalia.
* i. e. & cujus nomen sanctum est.
℣. 50. i. e. perpetuo.
℣. 51. *sensus est*, exserto brachio suo ostendit quantum posset. *vel* fecit opus potentissimum, quale est conceptio virginalis.
* i. e. dissipavit consilia eorum qui in sua mente essent elati.
℣. 54. servum.
* *Adde*, Abrahamo promissæ.

55 Sicut locutus est * ad patres nostros, † Abraham, & semini ejus in sæcula.

Gen.17 9.& 22 16. Psal. 131 11. Isai.41 8.

56 Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus: & reversa est in domum suam.

57 Elisabeth * autem impletum est tempus pariendi, & peperit filium.

58 Et audierunt vicini & cognati ejus, quia magnificavit * Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur * ei.

59 Et factum est in die octavo, venerunt * circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam.

60 Et respondens mater ejus, dixit: Nequaquam, sed vocabitur Joannes.

61 Et dixerunt ad illam: Quia nemo est in cognatione tua, qui vocetur hoc nomine.

62 Innuebant autem patri ejus, quem * vellet vocari eum.

63 Et postulans pugillarem scripsit, † dicens *: Joannes est * nomen ejus. Et mirati sunt universi.

† Supr. v. 13.

64 Apertum est autem illico os ejus, & lingua ejus, & loquebatur benedicens Deum.

65 Et factus est timor * super omnes vicinos eorum: & super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba * hæc:

66 Et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis *, putas, puer iste erit? Etenim manus * Domini erat cum illo.

67 Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu Sancto: & prophetavit dicens:

68 † Benedictus * Dominus Deus Israel: quia visitavit, & fecit redemptionem * plebis suæ:

† Psal. 73. 12.

69 † Et erexit cornu * salutis nobis, in domo David pueri sui.

† Psal. 131. 17.

70 † Sicut locutus est * per os sanctorum, qui a sæculo sunt *, prophetarum ejus:

† Jer. 23 6. & 30. 10.

71 Salutem * ex inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos:

72 Ad * faciendam misericordiam cum patribus nostris: & memorari testamenti sui sancti.

73 * † Jusjurandum, quod juravit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis:

† Gen. 22. 16. Jer. 31. 33. Hebr. 6. 13. 17.

74 Ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi,

75 In sanctitate & justitia coram ipso, omnibus diebus nostris.

76 Et tu puer, propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini parare * vias ejus:

77 † Ad dandam * scientiam salutis plebi ejus, in remissionem peccatorum eorum:

† Mal. 4. 5. Supr. v. 17.

78 Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus * visitavit nos, † oriens * ex alto:

† Zach. 3. 9. & 6. 12. Mal. 4. 2.

79 Illuminare * his, qui in tenebris, & in umbra mortis sedent: ad dirigendos pedes nostros in viam pacis *.

80 Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu: & erat in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israel.

℣. 55. i. e. promisit.
℣. 57. in dativo casu.
℣. 58. quia singulari erga eam misericordia usus esset.
* una cum ea lætabantur.
℣. 59. in domum Zachariæ.
℣. 62. quem, *i. e.* quo nomine.
℣. 63. scriptione significavit.
* est. *i. e.* erit.
℣. 65. ex admiratione divini operis.
* verba, *i. e.* res.
℣. 66. i. e. quisnam.
* divina virtus.
℣. 68. laudandus.
* i. e. visitando redemit plebem suam.
℣. 69. i. e. peperit nobis magnam & potentem salutem per Christum qui e familia Davidis erat.
℣. 70. i. e. promiserat.
* i. e. qui umquam fuerunt.
℣. 71. i. e. se liberaturum nos, &c.
℣. 72. i. e. ut pro misericordia sua faciat quod patribus erat pollicitus, & memor sit fœderis sui sancti.
℣. 73. *Adde* ad implendum.
℣. 76. ad parandum.
℣. 77. ut doceas populum ejus salutaria, nempe condonata esse illis peccata.
℣. 78. i. e. per quæ viscera, scilicet misericordiæ.
* i. e. Messias.
℣. 79. ad illuminandum.
* i. e. viam prosperam.

CAPUT II.

Ex Auguſti decreto Joſeph cum Maria aſcendit in Bethlehem ; ubi illa peperit Salvatorem , cujus nativitate ab Angelo audita , paſtores feſtini veniunt illum viſuri : puer circumciſus vocatur Jeſus : quem poſt dies purificationis in Jeruſalem delatum ut Domino ſiſteretur , Simeon ſenex benedicit , ac de matris in paſſione doloribus prophetat , Annaque prophetiſſa vetula Domino confitetur : Jeſus duodecim annorum plenus ſapientia & gratia , perditus a parentibus , in medio doctorum invenitur ; deſcenditque Nazareth factus illis ſubditus .

1 FActum eſt autem in diebus il-
lis , exiit edictum a * Cæ-
ſare Auguſto, ut deſcriberetur * u-
niverſus orbis .
2 Hæc deſcriptio prima * , facta eſt
a præſide Syriæ Cyrino * :
3 Et ibant omnes , ut profiterentur
ſinguli in ſuam civitatem .
4 Aſcendit autem & Joſeph a Gali-
læa de civitate Nazareth , in Ju-
dæam in civitatem David , quæ vo-
catur † Bethlehem : eo quod eſſet † Mich. 5. 2. Matth. 2. 6.
de domo & familia David * ,
5 Ut profiteretur cum Maria de-
ſponſata * ſibi uxore prægnante .
6 Factum eſt autem , cum eſſent
ibi , impleti ſunt dies ut pareret .
7 Et peperit filium ſuum primoge-
nitum * , & pannis eum involvit, &
reclinavit eum in præſepio * : quia
non erat eis locus in diverſorio .
8 Et paſtores erant in regione ea-
dem vigilantes , & cuſtodientes *
vigilias noctis ſuper gregem ſuum .
9 Et ecce angelus Domini ſtetit
juxta illos , & claritas Dei * cir-
cumfulſit illos , & timuerunt timo-
re magno .

℣. 1. Decreto ſanxit Auguſtus.
* hæc deſcriptio facta eſt , ut notum eſſet quid regna quæque & provinciæ hominum copia , quid pecuniis valerent ; non ut tributa Romanis Judæi penderent .

℣. 2. hic in Judæa primus a Romanis cenſus actus eſt .
* Cyrinus,vel potius Quirinius præfectus fuit huic negotio cenſus per Syriam agendo , & aliquot poſt annis Judæa in provinciæ formam redacta, miſſus eſt qui & Syriæ præeſſet & ſimul Judæis Romana tributa indiceret, quod ante id tempus factum non erat .

℣. 4. in qua David natus erat.

℣. 5. vide Matt. 1. 18.

℣. 7. vide Matth. 1. 25.
* hoc præſepium vel ſtabulum in ſpecu fuiſſe tradunt SS. Patres, illudque juxta muros Bethlehemicos , ut habet S. Juſtinus martyr.

℣. 8. i. e. cuſtodientes gregem ſuum nocte .

℣. 9. i. e. immiſſa a Deo .

10 Et dixit illis Angelus: Nolite timere: ecce enim evangelizo * vobis gaudium magnum, quod erit omni populo *:

11 Quia natus est vobis * hodie Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.

12 Et hoc vobis signum: Invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio.

13 Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis *, laudantium Deum, & dicentium:

14 Gloria in altissimis Deo *, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.

15 Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli in cælum: pastores loquebantur ad invicem: * Transeamus usque Bethlehem, & videamus hoc verbum *, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis.

16 Et venerunt festinantes: & invenerunt Mariam, & Joseph, & infantem positum in præsepio.

17 Videntes autem cognoverunt * de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc.

18 Et omnes, qui audierunt, mirati sunt: & de his, quæ dicta erant a pastoribus ad ipsos.

19 Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo *.

20 Et reversi sunt pastores glorificantes & laudantes Deum, in * omnibus quæ audierant & viderant, sicut dictum est ad illos.

† *Gen.* 17. 12. *Lev.* 12. 3. † *Mat.* 1. 21. *Supr.* 1. 31.

21 † Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer *: vocatum est nomen ejus † Jesus, quod vocatum est ab Angelo prius quam in utero conciperetur.

22 Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus * † secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem, ut sisterent eum Domino, † *Lev.* 12. 6.

23 Sicut scriptum est in lege Domini: † Quia omne masculinum adaperiens vulvam *, sanctum * Domino vocabitur *. † *Exod.* 13. 2. *Num.* 8. 16.

24 Et ut darent hostiam secundum quod dictum est † in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum *. † *Lev.* 12. 8.

25 Et ecce homo erat in Jerusalem, cui nomen Simeon, & homo iste justus & timoratus *, expectans consolationem Israel *, & Spiritus sanctus erat in eo.

26 Et responsum acceperat a Spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.

27 Et venit in spiritu * in templum. Et cum inducerent puerum Jesum parentes ejus, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo:

28 Et ipse accepit eum in ulnas suas, & benedixit Deum, & dixit:

29 Nunc * dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace:

30 Quia viderunt oculi mei salutare tuum,

31 Quod parasti ante faciem omnium populorum;

32 Lumen ad revelationem gentium *, & gloriam plebis tuæ Israel.

33 Et erat pater ejus & mater mirantes super his, quæ dicebantur de illo.

℣. 10. i. e. affero.
* *Adde*, Judaico.
℣. 11. vobis. *i. e.* vester.
℣. 13. Ita vocatur ordinata multitudo angelorum.
℣. 14. i. e. Deo sit gloria, terræ pax & felicitas, hominibus Dei benevolentia.
℣. 15. invitabant se verbis mutuo dicentes.
* i. e. id quod accidit.
℣. 17. divulgarunt illud quod &c.
℣. 19. i. e. conferens ea inter se.
℣. 20. in *i. e.* de
℣. 21. *Adde*, circumcisus est.
℣. 22. i. e. dies quibus continuerat se domi impuritatem simulans, ne legis transgressionis accusaretur.
℣. 23. i. e. qui primus nascitur. *Hebraïs.*
* consecratum.
* vocabitur, *i. e.* erit.
℣. 24. indicium est paupertatis. vide Levit. 12. 8.
℣. 25. Religiosus.
* i. e. Messiam.
℣. 27. impellente spiritu.
℣. 29. & 30. sensus est. nunc in pace, *i. e.* feliciter morietur servus tuus, quod Salvatorem meum viderim juxta tuam promissionem.
℣. 32. de Messia, Is. 49. 6. dedi te in lucem gentium.

† *Iſai.* 8. 14. *Rom.* 9. 33. 1. *Petr.* 2. 7.

34 Et benedixit * illis Simeon : & dixit ad Mariam matrem ejus : † Ecce poſitus eſt hic in ruinam *, & in reſurrectionem multorum in Iſrael *: & in ſignum, cui contradicetur :

35 Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius *, ut * revelentur ex multis cordibus cogitationes.

36 Et erat Anna propheti ſſa, filia Phanuel, de tribu Aſer : hæc proceſſerat in diebus multis, & vixerat cum viro ſuo annis ſeptem a virginitate ſua.

37 Et hæc vidua uſque ad annos octoginta quatuor : quæ non diſcedebat de templo, jejuniis & obſecrationibus ſerviens nocte ac die.

38 Et hæc, ipſa hora ſuperveniens, confitebatur * Domino : & loquebatur de illo omnibus, qui expectabant redemptionem Iſrael *.

39 Et ut perfecerunt omnia ſecundum legem Domini, reverſi ſunt * in Galilæam in civitatem ſuam * Nazareth.

40 Puer autem creſcebat, & confortabatur, plenus ſapientia : & gratia Dei erat in illo.

† *Exod.* 23. 15. & 34. 18. *Deut.* 16. 1.

41 Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jeruſalem, † in die ſolemni Paſchæ.

42 Et cum factus eſſet annorum duodecim, aſcendentibus illis Jeroſolymam ſecundum conſuetudinem diei feſti,

43 Conſummatiſque diebus*, cum redirent, remanſit puer Jeſus in Jeruſalem, & non cognoverunt parentes ejus *.

44 Exiſtimantes autem illum eſſe in comitatu, venerunt iter diei, & requirebant eum inter cognatos, & notos.

45 Et non invenientes, regreſſi ſunt in Jeruſalem, requirentes eum.

46 Et factum eſt, poſt triduum * invenerunt illum in templo ſedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem eos.

47 Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, ſuper prudentia & reſponſis ejus.

48 Et videntes admirati ſunt. Et dixit * mater ejus ad illum : Fili, quid feciſti nobis ſic? ecce pater tuus & ego dolentes * quærebamus te.

49 Et ait ad illos : Quid * eſt quod me quærebatis : neſciebatis quia in his, quæ patris mei ſunt, oportet me eſſe?

50 Et ipſi non intellexerunt verbum, quod locutus eſt ad eos.

51 Et deſcendit cum eis, & venit Nazareth : & erat ſubditus illis *. Et mater ejus conſervabat omnia verba hæc in corde ſuo.

52 Et Jeſus proficiebat ſapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines *.

CAPUT III.

Joannes mittitur a Domino impleturus ſua prædicatione Iſaiæ vaticinium : & turbis, publicanis, ac militibus dat conſilium, dicens quid ſingulos facere oporteat, teſtaturque Chriſti excellentiam & baptiſmi ipſius, ſuper quem ab ipſo baptizatum deſcendit columba, ac vox Patris auditur : texiturque ejus genealogia a Joſeph uſque ad Adam aſcendens.

℣. 34. i. e. felices prædicavit.
* non credentibus.
* credentibus ſcilicet.
℣. 35. i. e. dolor.
* ut. *i. e.* & ita apparebunt interiores animi motus cum alii fidem ipſi habebunt, aliis renitentibus.
℣. 38. i. e. Chriſtum veniſſe prædicabat.
* i. e. Meſſiam.
℣. 39. ex Ægypto in quam prius abierant.
* i. e. habitationis ſuæ.
℣. 43. azymorum ſcilicet.
* quia Jeſum cognatis adhæſiſſe putabant in comitatu.
℣. 46. i. e. die tertio.
℣. 48. dixit ſeorſim.
* vel anxii.
℣. 49. i. e. neque alibi quærendus eram potius quam ubi me eſſe maxime decebat. id autem erat in æde paterna.
℣. 51. ita divinis rebus Jeſus vacavit ut parentibus interim debita officia non ſubtraheret.
℣. 52. i. e. ſummopere placebat Jeſus Deo & hominibus.

1 ANno autem quintodecimo imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam*, tetrarcha * autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Iturææ, & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ * tetrarcha,

† *Act.* 4. 6.

2 † Sub principibus sacerdotum Anna* & Caipha: factum est verbum Domini super* Joannem, Zachariæ filium, in deserto:

† *Mat.* 3. 1. *Marc.* 1 4.

3 † Et venit in omnem regionem Jordanis *, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum*,

† *Isai.* 40. 3. *Joan.* 1. 23.

4 Sicut scriptum est in Libro sermonum Isaiæ Prophetæ: † Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini: rectas facite semitas ejus *:

5 Omnis vallis implebitur*: & omnis mons, & collis humiliabitur: & erunt prava in directa, & aspera in vias planas:

6 Et videbit omnis caro salutare Dei*.

† *Mat.* 3. 7.

7 Dicebat ergo ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab ipso: † Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere a ventura ira?

8 Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, & ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.

9 Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.

10 Et interrogabant eum turbæ, dicentes. Quid ergo faciemus?

11 Respondens autem dicebat illis: † Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, similiter faciat*.

† *Jac.* 2. 15. 1 *Joan.* 3. 17.

12 Venerunt autem & publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad illum: Magister, quid faciemus?

13 At ille dixit ad eos: Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis*.

14 Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis: Neminem concutiatis*, neque calumniam faciatis*: & contenti estote stipendiis vestris.

15 Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne* forte ipse esset Christus:

16 Respondit Joannes, dicens omnibus: † Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus: † ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni*:

† *Mat.* 3. 11. *Marc.* 1. 8. *Joan.* 1. 26.

17 † Cujus ventilabrum in manu ejus, & purgabat aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.

† *Mat.* 3. 11. *Act.* 1. 5. & 11. 16. & 19. 4.

18 Multa quidem & alia exhortans evangelizabat populo.

† *Mat.* 3. 12.

19 † Herodes autem tetrarcha, cum corriperetur ab illo de Herodiade, uxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes,

† *Mat.* 14. 4. *Marc.* 6. 17.

20 Adjecit & hoc super omnia, & inclusit Joannem in carcere *.

℣. 1. Quatuor filios Herodes superstites reliquerat, Archelaum, Herodem, Philippum & Lysaniam. Archelao Judeę Tetrarcha Viennam relegato, Judæa in Provinciam redacta est, cui tunc temporis pręerat Pilatus.

* vide Matt. 14. 1.

* juxta Libanum.

℣. 2. Annas Pontificatum gesserat, tunc vero gerebat Caiphas. Annas prior nominatur quod esset Caiphæ socer.

* super. *i. e.* ad.

℣. 3. circa Jordanem.

* quæ condonanda erant per Christi baptisma ad quod præparabat baptisma Joannis.

℣. 5. his vocibus Christus ut Rex pronuntiatur. quoties enim magni Reges iter faciunt, præmittuntur qui hiantia solident, extantia complanent, per devia compendium faciant, ut videtur apud Josephum, Plutarchum, Justinum & Suetonium.

℣. 6. i. e. Salvatorem a Deo missum.

℣. 11. pręcipitur misericordia, superflua resecantur.

℣. 13. exigatis.

℣. 14. *Adde* pecuniæ causa.

* falsa scilicet accusatione.

℣. 15. ne. *i. e.* num.

℣. 16. mundabit vos in Spiritu S. qui ignis est.

℣. 20. hoc factum est post Christi baptisma quod mox narratur.

† Mat. 3. 16. Marc. 1. 10. Joan. 1. 32.
† Mat. 3. 17. & 17. 5. Infra 9. 35. 2 Petr. 1. 17.

21 † Factum est autem cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante apertum est cælum:

22 Et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: & vox de cælo facta est: † Tu es filius meus dilectus, in te complacui mihi.

23 Et ipse Jesus erat incipiens * quasi * annorum triginta, ut putabatur, filius Joseph, qui fuit Heli *, qui fuit Mathat,

24 Qui fuit Levi, qui fuit Melchi, qui fuit Janne, qui fuit Joseph,

25 Qui fuit Mathathiæ, qui fuit Amos, qui fuit Nahum, qui fuit Hesli, qui fuit Nagge,

26 Qui fuit Mahath, qui fuit Mathathiæ, qui fuit Semei, qui fuit Joseph, qui fuit Juda,

27 Qui fuit Joanna, qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Salathiel, qui fuit Neri,

28 Qui fuit Melchi, qui fuit Addi, qui fuit Cosan, qui fuit Elmadan, qui fuit Her,

29 Qui fuit Jesu, qui fuit Eliezer, qui fuit Jorim, qui fuit Mathat, qui fuit Levi,

30 Qui fuit Simeon, qui fuit Juda, qui fuit Joseph, qui fuit Jona, qui fuit Eliakim,

31 Qui fuit Melea, qui fuit Menna, qui fuit Mathatha, qui fuit Nathan, qui fuit David,

32 Qui fuit Jesse, qui fuit Obed, qui fuit Booz, qui fuit Salmon, qui fuit Naasson,

33 Qui fuit Aminadab, qui fuit Aram, qui fuit Esron, qui fuit Phares, qui fuit Judæ,

34 Qui fuit Jacob, qui fuit Isaac, qui fuit Abrahæ, qui fuit Thare, qui fuit Nachor,

35 Qui fuit Sarug, qui fuit Ragau, qui fuit Phaleg, qui fuit Heber, qui fuit Sale,

36 Qui fuit Cainan *, qui fuit Arphaxad, qui fuit Sem, qui fuit Noe, qui fuit Lamech,

37 Qui fuit Mathusale, qui fuit Henoch, qui fuit Jared, qui fuit Malaleel, qui fuit Cainan,

38 Qui fuit Henos, qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.

CAPUT IV.

Jesus post jejunium quadraginta dierum, ac devictas satanæ tentationes, in synagoga Nazareth legit factam de se Isaiæ prophetiam; dicitque prophetam non esse acceptum in patria propria, quapropter volunt eum de monte præcipitare: ejicit in Capharnaum dæmonium, sanatque socrum Simonis, & plures alios a variis languoribus, ac dæmonia ejicit.

Matth. 4. 1. Marc. 1. 12.

1 JEsus autem plenus Spiritu sancto regressus est a Jordane: & agebatur * a Spiritu in desertum

2 Diebus quadraginta, & tentabatur a diabolo. Et nihil manducavit in diebus illis: & consummatis illis esuriit.

3 Dixit autem illi diabolus: Si filius Dei es, dic lapidi huic * ut panis fiat.

† Deut. 8. 3. Matth. 4. 4.

4 Et respondit ad illum Jesus: Scriptum est: † Quia non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei *.

℣. 23. incipiens non annum, sed palam prædicare.

* quasi. *i. e.* circiter, plus minusve.

* Joseph, qui fuit Heli propter Mariam conjugem. Heli brevitatis causa pro Eliachim, Eliachim autem apud Hebræos idem ac Joachim qui pater Mariæ erat, non Josephi. Matthæus Josephi genealogiam, Lucas vero Mariæ describit.

℣. 36. qui Cainan omittendum existimant, his utuntur argumentis. is olim nec a septuaginta interpretibus, nec a quibusdam Ecclesiæ patribus legebatur, nec legitur in Hæbræo, aut in codice Cantabrigiano, qui mille & centum annos superat, nec in Alexandrino codice tempore Concilii Nicæni exarato. Vulgatæ tamen lectioni standum multi putant interpretes, cum illam suis in omnibus partibus, ut in Ecclesia habetur, authenticam definierit Tridentina Synodus. Vide Petavium in Rationarii parte ultima, & libris de doctrina Temporum, Labbeum in Concordia Chronologica, Sixtum Senensem &c.

℣. 1. ducebatur.

℣. 3. lapidibus istis.

℣. 4. vide Matth. 4. 4.

5 Et duxit illum diabolus in mon-
tem excelsum, & ostendit illi om-
nia regna orbis terræ in momento
temporis *,
6 Et ait illi : Tibi dabo potestatem
hanc universam, & gloriam illo-
rum * : quia mihi tradita sunt ; &
cui volo do illa.
7 Tu ergo si adoraveris coram me,
erunt tua omnia.
8 Et respondens Jesus, dixit illi :
† Deut. † Scriptum est : Dominum Deum
6. 13. & tuum adorabis, & illi soli servies.
20. 10. 9 Et duxit illum in Jerusalem, &
statuit eum super pinnam templi *,
& dixit illi : Si filius Dei es, mitte
te hinc deorsum.
† Psal. 10 † Scriptum est enim quod An-
90. 11. gelis suis mandavit de te, ut con-
servent te :
11 Et quia in manibus tollent te,
ne forte offendas ad lapidem pedem
tuum.
12 Et respondens Jesus, ait illi :
† Deut. Dictum est : † Non tentabis Domi-
6. 16. num Deum tuum.
13 Et consummata omni tentatio-
ne, diabolus recessit ab illo, usque
ad tempus.
† Mat. 14 † Et regressus est Jesus in virtu-
4. 12. te Spiritus * in Galilæam, & fama
Marc. 1 exiit per universam regionem de il-
14. lo.
15 Et ipse docebat in synagogis eo-
rum, & magnificabatur * ab om-
nibus.
† Mat. 16 † Et venit Nazareth, ubi erat
13. 54. nutritus, & intravit secundum
Marc. consuetudinem suam die sabbati in
6. 1. synagogam, & surrexit legere *.
Joan. 4. 17 Et traditus est illi Liber Isaiæ
45. prophetæ. Et ut revolvit librum,
invenit locum ubi scriptum erat :
† Isaia 18 † Spiritus Domini super me :
61. 1. propter quod unxit me, evangeli-
zare pauperibus misit me, sanare
contritos corde *,

19 Prædicare captivis remissionem
*, & cæcis visum, dimittere confra-
ctos in remissionem *, prædicare an-
num * Domini acceptum, & diem
retributionis.
20 Et cum plicuisset librum, red-
didit ministro, & sedit. Et om-
nium in synagoga oculi erant inten-
dentes in eum.
21 Cœpit autem dicere ad illos :
Quia hodie impleta est hæc scriptu-
ra in auribus vestris *.
22 Et omnes testimonium illi da-
bant * : & mirabantur in verbis gra-
tiæ *, quæ procedebant de ore ipsius,
& dicebant : Nonne hic est filius Jo-
seph ?
23 Et ait illis : Utique dicetis mi-
hi hanc similitudinem * : Medice
cura teipsum : quanta audivimus
facta in Capharnaum, fac & hic in
patria tua.
24 Ait autem : Amen dico vobis,
quia nemo propheta acceptus est in
patria sua.
25 In veritate dico vobis, multæ
viduæ erant in diebus Eliæ in Israel,
quando clausum est cælum annis
tribus, & mensibus sex, cum facta
esset fames magna in omni terra :
26 † Et ad nullam illarum missus † 3 Reg.
est Elias, nisi in Sarepta Sidoniæ *, 17. 9.
ad mulierem viduam.
27 † Et multi leprosi erant in Is- † 4 Reg.
rael sub Eliseo propheta : & nemo 5. 14.
eorum mundatus est nisi Naaman
Syrus.
28 Et repleti sunt omnes in syna-
goga ira, hæc audientes.
29 Et surrexerunt *, & ejecerunt
illum extra civitatem : & duxerunt
illum usque ad supercilium montis,
super quem civitas illorum erat ædi-
ficata, ut præcipitarent eum.
30 Ipse autem transiens per me- † Mat.
dium illorum, ibat *. 4. 13.
31 † Et descendit in Capharnaum Marc. 1
21.

℣. 5. in puncto temporis.
℣. 6. i. e. gloriam quæ ex admini-
stratione illorum comparatur.
℣. 9. vide Matt. 4. 5.
℣. 14. impellente Spiritu Sancto.
℣. 15. glorificabatur.
℣. 16. ut legeret.
℣. 18. & 19. Lucas non ad apicem
sequitur verba Isaiæ, sed sensum
exprimit.
℣. 19. captivis peccato, liberatio-
nem.
* ut eos liberem.
* annum. *i. e.* tempus quo Deus
homines in gratiam recipit.
℣. 21. vobis audientibus, quod ego
sum de quo loquitur Isaias.
℣. 22. laudabant eum.
* quæ tantam apud omnes gratiam
habebant.
℣. 23. i. e. hoc proverbium.
℣. 26. in ditione Sidoniæ.
℣. 29. insurrexerunt.
℣. 30. illæsus abiit.

civi-

civitatem Galilææ, ibique docebat
illos sabbatis*.
† *Mat.* 32 † Et stupebant in doctrina ejus,
7. 28. quia in potestate erat sermo ipsius*.
† *Mar.* 33 † Et in synagoga erat homo ha-
1. 23. bens dæmonium immundum, &
exclamavit voce magna,
34 Dicens: Sine, quid nobis, &
tibi Jesu Nazarene? venisti perdere
nos? scio te quis sis, Sanctus Dei *.
35 Et increpavit illum Jesus, di-
cens: Obmutesce, & exi ab eo. Et
cum projecisset illum dæmonium in
medium, exiit ab illo, nihilque il-
lum nocuit.
36 Et factus est pavor * in omni-
bus, & colloquebantur ad invicem,
dicentes: Quod est hoc verbum *,
quia in potestate & virtute imperat
immundis spiritibus, & exeunt?
37 Et divulgabatur fama de illo in
omnem locum regionis.
38 Surgens autem Jesus de synago-
† *Mat.* ga, introivit in domum Simonis. †
8. 14. Socrus autem Simonis tenebatur
Marc. 1 magnis febribus *: & rogaverunt
30. illum pro ea.
39 Et stans super * illam, impera-
vit febri: & dimisit illam. Et con-
tinuo surgens ministrabat illis.
40 Cum autem sol occidisset, om-
nes qui habebant infirmos variis
languoribus, ducebant illos ad
eum. At ille singulis manus impo-
nens, curabat eos.
† *Mar.* 41 † Exibant autem dæmonia a
1. 34. multis, clamantia & dicentia:
Quia tu es filius Dei: & increpans
non sinebat ea loqui *, quia scie-
bant ipsum esse Christum.
42 Facta autem die egressus ibat in
desertum locum, & turbæ require-
bant eum, & venerunt usque ad
ipsum: & detinebant illum ne dis-
cederet ab eis.
43 Quibus ille ait: Quia & aliis ci-
vitatibus oportet me evangelizare
regnum Dei: quia ideo missus sum.
44 Et erat prædicans in synagogis
Galilææ.

CAPUT V.

Ubi de navicula Petri docuisset, ille laxato ipsius jussu reti conclusit copiosam piscium multitudinem: curatum leprosum mittit ad sacerdotes: paralytico, remissis primum peccatis, jubet ut lectum suum tollat: discumbens cum Levi, quem ex telonio vocaverat, causam dat murmurantibus Pharisæis, quare cum peccatoribus conversetur, & cur ipsius discipuli non jejunent.

1 FActum est autem, cum tur-
bæ irruerent in eum * ut au-
dirent verbum Dei, & ipse stabat se-
cus stagnum Genesareth.
2 † Et vidit duas naves stantes se- † *Mat.*
cus stagnum: piscatores autem de- 4. 18.
scenderant, & lavabant retia. *Marc.* 1
3 Ascendens autem in unam na- 16.
vim, quæ erat Simonis, rogavit
eum a terra reducere pusillum. Et
sedens docebat de navicula turbas.
4 Ut cessavit autem loqui, dixit
ad Simonem: Duc in altum *, &
laxate retia vestra in capturam.
5 Et respondens Simon, dixit illi:
Præceptor, per totam noctem labo-
rantes, nihil cepimus: in verbo *
autem tuo laxabo rete.
6 Et cum hoc fecissent, concluse-
runt piscium multitudinem copio-
sam, rumpebatur autem rete eo-
rum.
7 Et annuerunt sociis, qui erant
in alia navi, ut venirent, & adju-
varent eos. Et venerunt, & imple-
verunt ambas naviculas, ita ut pæ-
ne mergerentur.
8 Quod cum videret Simon Petrus,
procidit ad genua Jesu, dicens: Exi
a me, quia homo peccator sum,
Domine.
9 Stupor enim circumdederat eum,
& omnes qui cum illo erant, in
captura * piscium, quam ceperant:
10 Similiter autem Jacobum & Jo-

℣. 32. magna auctoritate loquebatur.
℣. 34. ille sanctus. *i. e.* Messias.
℣. 36. expaverunt omnes.
* res ista.
℣. 38. febri magna.
℣. 39. juxta.
℣. 41. i. e. dicere se scire ipsum esse Christum.
℣. 1. turba urgeret eum.
℣. 4. Duc navem in profundiorem locum.
℣. 5. i. e. jussu.
℣. 9. ob capturam.

annem,

annem, filios Zebedæi, qui erant
socii Simonis. Et ait ad Simonem
Jesus: Noli timere: ex hoc jam *
homines eris capiens *.
11 Et subductis ad terram navibus,
relictis omnibus secuti sunt eum.
† Mat. 8. 2. Marc. 1 40. 12 † Et factum est, cum esset in
una civitatum, & ecce vir plenus
lepra, & videns Jesum, & procidens
in faciem, rogavit eum, dicens:
Domine, si vis, potes me mundare.
13 Et extendens manum, tetigit
eum dicens: Volo: Mundare *.
Et confestim lepra discessit ab illo.
14 Et ipse præcepit illi ut nemini
diceret: sed, Vade, ostende te sacerdoti,
& offer pro emundatione
† Lev. 14. 4. tua, † sicut præcepit Moyses, in
testimonium illis *.
15 Perambulabat * autem magis
sermo * de illo: & conveniebant
turbæ multæ ut audirent, & curarentur
ab infirmitatibus suis.
16 Ipse autem secedebat in desertum,
& orabat.
17 Et factum est in una dierum, &
ipse sedebat docens. Et erant Pharisæi
sedentes, & legis doctores, qui
venerant ex omni castello Galilææ,
& Judææ, & Jerusalem: & virtus
Domini erat ad sanandum eos *.
† Mat. 9. 2. Marc. 2. 3. 18 † Et ecce viri portantes in lecto
hominem qui erat paralyticus: &
quærebant eum inferre, & ponere
ante eum.
19 Et non invenientes qua parte illum
inferrent præ turba, ascenderunt
supra tectum *, & per tegulas
summiserunt eum cum lecto in medium
ante Jesum.
20 Quorum fidem ut vidit, dixit:
Homo remittuntur tibi peccata tua.
21 Et cœperunt cogitare Scribæ &
Pharisæi, dicentes: Quis est hic,
qui loquitur blasphemias? Quis
potest dimittere peccata, nisi solus
Deus?
22 Ut cognovit autem Jesus cogitationes
eorum, respondens, dixit
ad illos: Quid cogitatis in cordibus
vestris?
23 Quid est facilius dicere: Dimittuntur
tibi peccata; an dicere: Surge,
& ambula?
24 Ut autem sciatis quia Filius hominis
habet potestatem in terra dimittendi
peccata, (ait paralytico)
Tibi dico, surge, tolle lectum tuum,
& vade in domum tuam.
25 Et confestim consurgens coram
illis, tulit lectum, in quo jacebat:
& abiit in domum suam, magnificans
* Deum.
26 Et stupor apprehendit omnes,
& magnificabant Deum. Et repleti
sunt timore, dicentes: Quia vidimus
mirabilia hodie.
27 † Et post hæc exiit, & vidit publicanum
nomine Levi, sedentem † Mat. 9. 9. Marc. 2. 14.
ad Telonium, & ait illi: Sequere
me.
28 Et relictis omnibus, surgens secutus
est eum.
29 Et fecit ei convivium magnum
Levi in domo sua: & erat turba
multa publicanorum, & aliorum,
qui cum illis erant discumbentes.
30 Et murmurabant Pharisæi &
Scribæ eorum, dicentes ad discipulos
ejus *: Quare cum publicanis &
peccatoribus manducatis & bibitis?
31 Et respondens Jesus, dixit ad
illos: Non egent qui sani sunt medico,
sed qui male habent.
32 Non veni vocare justos, sed
peccatores ad pœnitentiam.
33 At illi dixerunt ad eum: † Quare † Mar. 2. 18.
discipuli Joannis jejunant frequenter,
& obsecrationes faciunt,
similiter & Pharisæorum: tui autem
edunt & bibunt?
34 Quibus ipse ait: Numquid potestis
filios sponsi *, dum cum illis
est sponsus, facere jejunare?
35 Venient autem dies: cum ablatus
fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt
in illis diebus.
36 Dicebat autem & similitudinem
ad illos: Quia nemo commissuram
a novo vestimento immittit in vestimentum
vetus: alioquin & no-

℣. 10. i. e. posthac.
* i. e. vivos capiens. *Græ. vel* capiens ad vitam.
℣. 13. passivum est.
℣. 14. vide Matt. 8. 4.
℣. 15. pervulgabatur.
* fama, rumor.
℣. 17. i. e. virtutem enim suam exserebat Dominus sanando eos.
℣. 19. plana erant Judæorum tecta.
℣. 25. glorificans.
℣. 30. murmurabant adversus discipulos ejus, dicentes: quare &c.
℣. 34. vide Matt. 9. 15.
℣. 36. vide Matt. 9. 16.

vam

vum rumpit, & veteri non convenit commissura a novo *.

37 Et nemo mittit vinum novum in utres veteres: alioquin rumpet vinum novum utres, & ipsum effundetur, & utres peribunt.

38 Sed vinum novum in utres novos mittendum est, & utraque conservantur.

39 Et nemo bibens vetus, statim vult novum, dicit enim: Vetus melius est *.

CAPUT VI.

Discipulos spicas sabbato vellentes excusat, alioque sabbato manum curat aridam: electos duodecim nominat Apostolos, & cum illis ac multitudine copiosa stans in loco campestri docet beatitudines; aliaque consilia ac praecepta evangelica: de festuca in oculo fratris, & arbore bona ac mala ex fructu dignoscenda: audiens Christi verba cui comparetur si ea opere compleat, & cui si non compleat.

Matth. 12. 1. Marc. 2 23. 1 FActum est autem in sabbato secundo, primo *, cum transiret per sata, vellebant discipuli ejus spicas, & manducabant confricantes manibus.

2 Quidam autem Pharisaeorum dicebant illis: Quid facitis quod non licet * in sabbatis?

3 Et respondens Jesus ad eos, dixit: Nec hoc legistis quod fecit David, cum esurisset ipse, & qui cum illo erant:

† 1 Reg. 21. 6. 4 † Quomodo intravit in domum Dei *, & panes propositionis sumpsit, & manducavit, & dedit his qui cum ipso erant: quos non licet manducare † nisi tantum sacerdotibus? † Exod. 29. 32. Levit. 24. 9.

5 Et dicebat illis: Quia Dominus est Filius hominis, etiam sabbati *.

6 Factum est autem & in alio sabbato, ut intraret in synagogam, & doceret. † Et erat ibi homo, & manus * ejus dextra erat arida. † Mat. 12. 10. Marc. 3. 1.

7 Observabant autem Scribae, & Pharisaei, si in sabbato curaret: ut invenirent unde accusarent eum.

8 Ipse vero sciebat cogitationes eorum: & ait homini, qui habebat manum aridam: Surge, & sta in medium. Et surgens stetit.

9 Ait autem ad illos Jesus: Interrogo vos, si * licet sabbatis benefacere, an male; animam * salvam facere, an perdere *?

10 Et circumspectis omnibus dixit homini: Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus ejus.

11 Ipsi autem repleti sunt insipientia *, & colloquebantur ad invicem, quidnam facerent Jesu *.

12 Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, & erat pernoctans in oratione Dei *.

13 † Et cum dies factus esset, vocavit discipulos suos: & elegit duodecim ex ipsis (quos & Apostolos * nominavit) † Mat. 10. 11. Marc. 3. 13.

14 Simonem, quem cognominavit Petrum, & Andream fratrem ejus, Jacobum, & Joannem, Philippum, & Bartholomaeum,

15 Matthaeum, & Thomam, Jacobum Alphaei, & Simonem, qui vocatur * Zelotes,

16 Et Judam Jacobi *, & Judam Iscariotem, qui fuit proditor.

17 Et descendens cum illis *, stetit in loco campestri, & turba discipulorum ejus, & multitudo copiosa plebis ab omni Judaea, & Jerusalem, & maritima, & Tyri, & Sidonis *,

℣. 39. suavius est. eo significat Christus homines non subito ad austeriorem vitam pertrahi posse, sed per gradus quosdam assuefaciendos esse.

℣. 1. i. e. secundum sabbatum inter ea quae a Pascha ad Pentecosten numerabantur.

℣. 2. *Adde* facere.

℣. 4. i. e. atrium Tabernaculi.

℣. 5. vide Matt. 12. 8.

℣. 6. i. e. homo cujus manus, &c.

℣. 9. si, *i. e.* utrum.

* animam *i. e.* hominem.

* perdere *i. e.* interimere.

℣. 11. ira & furore.

* ut eum scilicet e medio tollerent.

℣. 12. i. e. qua Deum orabat.

℣. 13. i. e. Legatos.

℣. 15. i. e. vocabatur.

℣. 16. Jacobi fratrem.

℣. 17. haec Matthaeo 5. 1. non sunt contraria: primum enim Christus ascendit cum discipulis in montis cacumen, deinde in ejusdem montis locum inferiorem majoris turbae capacem descendit. ibi stetit ut morbos curaret, ut eo loci testatur Lucas; sedit postea ut doceret sicut habet Matthaeus. 5. 2.

* i. e. a maritima regione in qua sunt Tyrus & Sidon.

18 Qui venerant ut audirent eum, & sanarentur a languoribus suis. Et qui vexabantur a spiritibus immundis, curabantur.

19 Et omnis turba quærebat eum tangere: quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes.

† Mat. 5. 2. 20 † Et ipse elevatis oculis in discipulos suos dicebat: Beati pauperes: quia vestrum est regnum Dei.

21 Beati, qui nunc esuritis: quia saturabimini. Beati, qui nunc fletis: quia ridebitis.

† Mat. 5. 11. 22 † Beati eritis cum vos oderint homines, & cum separaverint vos*, & exprobraverint, & ejecerint* nomen vestrum tamquam malum, propter Filium hominis*.

23 Gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra multa est in cælo: secundum hæc enim faciebant Prophetis patres eorum.

† Eccli. 31. 8. Amos 6. 1. 24 † Verumtamen væ vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.

† Isai. 65. 13. 25 † Væ vobis, qui saturati estis: quia esurietis. Væ vobis, qui ridetis nunc: quia lugebitis & flebitis.

26 Væ cum benedixerint vobis homines: secundum hæc enim faciebant pseudoprophetis* patres eorũ.

27 Sed vobis dico, qui auditis: † Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos.

28 Benedicite * maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.

† Mat. 5. 39. 1 Cor. 6. 7. 29 † Et qui te percutit in maxillam, præbe & alteram. Et ab eo, qui aufert tibi vestimentum *, etiam tunicam noli prohibere.

† Tob. 4. 16. Matth. 7. 12. 30 Omni autem petenti te, tribue: & qui aufert quæ tua sunt, ne repetas *.

31 † Et prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.

32 † Et si diligitis eos, qui vos diligunt, quæ vobis est gratia? nam & peccatores diligentes se diligunt. † Mat. 5. 46.

33 Et si benefeceritis his, qui vobis benefaciunt; quæ vobis est gratia? siquidem & peccatores hoc faciunt.

34 † Et si mutuum dederitis his, a quibus speratis recipere; quæ gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus fœnerantur, ut recipiant æqualia *. † Deut. 15. 8. Matth. 5. 42.

35 Verumtamen diligite inimicos vestros: benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes *: & erit merces vestra multa, & eritis filii Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos.

36 Estote ergo misericordes *, sicut & Pater vester misericors est.

37 † Nolite judicare *, & non judicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittemini *. † Mat. 7. 1.

38 Date, & dabitur vobis: mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem, dabunt * in sinum vestrum. † Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis *. † Mat. 7. 2. Marc. 4. 24.

39 Dicebat autem illis & similitudinem: Numquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt?

40 † Non est discipulus super magistrum: perfectus autem omnis erit, si sit sicut magister ejus. † Mat. 10. 24. Joan. 13. 16.

41 † Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, trabem autem, quæ in oculo tuo est, non consideras? † Mat. 7. 3.

42 Aut quomodo potes * dicere fratri tuo: Frater, sine ejiciam festucam de oculo tuo: ipse in oculo tuo

---

℣. 22. a ceterorum Judæorum cœtu. *i.e.* excommunicarint.
* i.e. infamaverint.
* i.e. propter me.
℣. 26. diligimus enim placentia nuntiantes, etsi falsa.
℣. 28. i.e. bene precamini.
℣. 29. i.e. pallium.
℣. 30. si istud fieri non possit sine detrimento mutuæ dilectionis.
℣. 34. i.e. similia beneficia.
℣. 35. lucri.
℣. 36. i.e. benefici.
℣. 37. i.e. accusare. sensus est, neminem accuseris nisi & ipsi accusari velitis: at si aliquem vestra jam accusatione ad judicem pertraxeritis, ne curetis eum condemnandum, nisi & ipsi condemnari velitis,
* i.e. eum quem ad judicem pertraxeritis ut condemnetur, absolvendum curate, si & ipsi absolvi velitis.
℣. 38. i.e. dabitur.
* sensus est: Deum eos qui sunt benigni & clementes, benigne & clementer habiturum.
℣. 42. i.e. audes.

trabem non videns? Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo: & tunc perspicies ut educas festucam de oculo fratris tui.

† Mat. 7.18.& 12. 33.

43 † Non est enim arbor bona, quæ facit fructus malos: neque arbor mala, faciens fructum bonum.

44 Unaquæque enim arbor de fructu suo cognoscitur. Neque enim de spinis colligunt ficus: neque de rubo vindemiant uvam.

† Mat. 7. 21. Rom.2. 13. Jac. 1. 22.

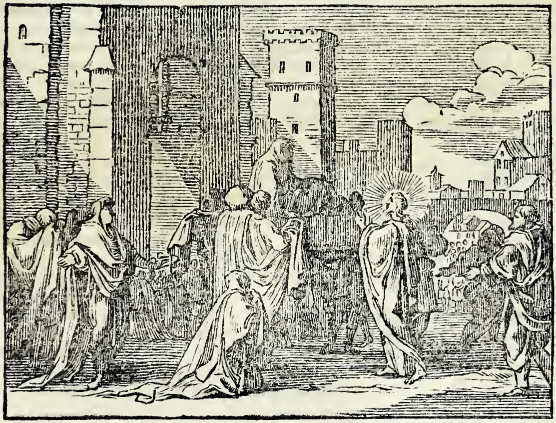
45 Bonus homo de bono thesauro cordis sui * profert bonum: & malus homo de malo thesauro profert malum. Ex abundantia enim cordis os loquitur.

46 Quid autem vocatis me † Domine, Domine: & non facitis, quę dico*?

47 Omnis qui venit ad me, & audit sermones meos, & facit eos: ostendam vobis cui similis sit:

48 Similis est homini ædificanti domum, qui fodit in altum, & posuit fundamentum super petram. inundatione autem facta, illisum est flumen domui illi, & non potuit eam movere: fundata enim erat super petram.

49 Qui autem audit, & non facit: similis est homini ædificanti domum suam super terram sine fundamento: in quam illisus est fluvius, & continuo cecidit: & facta est ruina domus illius magna.

CAPUT VII.

Admiratus Centurionis fidem absens sanat illius servum: juxta portam civitatis Naim filium unicum viduæ resuscitat: coram discipulis Joannis Baptistæ per eos interrogantis an esset qui venturus erat, multa edit signa: illisque abeuntibus Joannem plurimum extollit: Judæis nec Joannis nec Christi vita placuit, quos pueris invicem in foro acclamantibus assimilat, a peccatrice muliere pedes inunctus, respondet Simoni ob hoc murmuranti, proposita ad hoc parabola duorum debitorum, & remissis mulieri peccatis.

1 CUm autem implesset omnia verba sua in aures plebis*, intravit Capharnaum. Matth. 8. 5.

2 Centurionis autem cujusdam servus male habens, erat moriturus*: qui illi erat pretiosus*.

3 Et cum audisset de Jesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum ut veniret, & salvaret servum ejus.

4 At illi cum venissent ad Jesum, rogabant eum solicite*, dicentes ei: Quia dignus est ut hoc illi præstes.

5 Diligit enim gentem nostram: & synagogam ipse ædificavit nobis.

6 Jesus autem ibat cum illis. Et

℣. 45. i. e. ex his quæ in corde suo habet coacervata veluti thesaurum.
℣. 46. i. e. præcipio.
℣. 1. Cum hęc dixisset audiente populo.
℣. 2. i. e. in mortis periculo.
* acceptissimus.

cum

cum jam non longe eſſet a domo,
miſit ad eum Centurio amicos, di-
† *Mat.* 8. 8. cens: † Domine noli vexari: Non
enim ſum dignus ut ſub tectum me-
um intres.
7 Propter quod & meipſum non
ſum dignum arbitratus ut venirem
ad te: ſed dic verbo *, & ſanabitur
puer meus.
8 Nam & ego homo ſum ſub po-
teſtate conſtitutus, habens ſub me
milites: & dico huic vade, & vadit;
& alii, veni, & venit: & ſervo meo,
fac hoc, & facit *.
9 Quo audito Jeſus miratus eſt: &
converſus ſequentibus ſe turbis, di-
xit: Amen dico vobis, nec in Iſrael
tantam fidem inveni.
10 Et reverſi, qui miſſi fuerant,
domum, invenerunt ſervum, qui
languerat, ſanum.
11 Et factum eſt: deinceps ibat in
civitatem, quæ vocatur Naim: &
ibant cum eo diſcipuli ejus, & tur-
ba copioſa.
12 Cum autem appropinquaret por-
tæ civitatis *, ecce defunctus effere-
batur filius unicus matris ſuæ: & hęc
vidua erat: & turba civitatis multa
cum illa.
13 Quam cum vidiſſet Dominus,
miſericordia motus ſuper * eam, di-
xit illi: Noli flere.
14 Et acceſſit & tetigit loculum.
(Hi autem, qui portabant, ſtete-
runt.) Et ait: Adoleſcens, tibi di-
co, ſurge.
15 Et reſedit * qui erat mortuus,
& cœpit loqui. Et dedit illum ma-
tri ſuæ.
16 Accepit autem omnes timor: &
magnificabant * Deum, dicentes:
† *Infra* 29. 19. † Quia propheta * magnus ſurrexit
Joan. 4. 19. in nobis: & quia Deus viſitavit ple-
bem ſuam.
17 Et exiit hic ſermo * in univer-
ſam Judæam de eo, & in omnem cir-
ca regionem.
18 Et nuntiaverunt Joanni diſcipu-
li ejus de omnibus his. † *Mat.*
19 † Et convocavit duos de diſci- 11. 12.
pulis ſuis Joannes, & miſit ad Jeſum,
dicens: Tu es qui venturus es *, an
alium expectamus?
20 Cum autem veniſſent ad eum
viri, dixerunt: Joannes Baptiſta
miſit nos ad te, dicens: Tu es, qui
venturus es, an alium expectamus?
21 (In ipſa autem hora multos cu-
ravit a languoribus, & plagis *, &
ſpiritibus malis, & cæcis multis do-
navit viſum.)
22 Et reſpondens, dixit illis: Eun-
tes renuntiate Joanni quæ audiſtis, † *Iſaiæ*
& vidiſtis: † Quia cæci vident, clau- 35. 5.
di ambulant, leproſi mundantur,
ſurdi audiunt, mortui reſurgunt,
pauperes evangelizantur *:
23 Et beatus eſt quicumque non
fuerit ſcandalizatus in me *.
24 Et cum diſceſſiſſent nuntii Joan-
nis, cœpit de Joanne dicere ad tur-
bas: Quid exiſtis in deſertum videre?
arundinem vento agitatam?
25 Sed quid exiſtis videre? homi-
nem mollibus veſtimentis indutum?
Ecce qui in veſte pretioſa ſunt & de-
liciis, in domibus regum ſunt *.
26 Sed quid exiſtis videre? prophe-
tam? Utique dico vobis, & pluſ-
quam Prophetam *:
27 † Hic eſt, de quo ſcriptum eſt: † *Mal.*
Ecce mitto angelum meum ante fa- 3. 1.
ciem tuam, qui præparabit viam *Matth.*
tuam ante te. 11. 10.
28 Dico enim vobis: Major inter *Marc.*
natos mulierum propheta Joanne 1. 2.
Baptiſta nemo eſt. qui autem mi-
nor eſt in regno Dei, major eſt
illo.
29 Et omnis populus audiens & pu-
blicani, juſtificaverunt * Deum,

℣. 4. i. e. ſedulo.
℣. 7. i. e. jube.
℣. 8. vide Matt. 8. 9.
℣. 12. ſepulcra, Judæis aliiſque gentibus extra urbem erant.
℣. 13. i. e. erga.
℣. 15. erecto corpore ſedit.
℣. 16. i. e. glorificabant.
* omnes divinitus miſſi prophetæ vocabantur.
℣. 17. fama.
℣. 19. hac vocula Meſſias deſignatur. ſic Gen. 49. 10. de Meſſia dicitur, Donec veniat qui mittendus eſt.
℣. 21. i. e. cruciatibus.
℣. 22. ad pauperes defertur Evangelium.
℣. 23. i. e. ſumpta ex me offenſionis occaſione.
℣. 25. i. e. verſari ſolent.
℣. 26. vide Matt. 11. 9.
℣. 29. laudarunt Deum, i. e. probaverunt Dei conſilia, pœnitendo ſcilicet, nam baptiſma Joannis ad pœnitentiam ſolummodo erat.

bapti-

baptizati baptiſmo Joannis.

30 Phariſæi autem, & legis periti conſilium Dei ſpreverunt*in ſemetipſos, non baptizati ab eo.

† Mat. 11. 16. 31 Ait autem Dominus: † Cui ergo ſimiles dicam homines generationis hujus? & cui ſimiles ſunt?

32 Similes ſunt pueris ſedentibus in foro, & loquentibus ad invicem, & dicentibus: Cantavimus vobis tibiis, & non ſaltaſtis: lamentavimus, & non ploraſtis.

† Mat. 3. 4. Marc. 1. 6. 33 † Venit enim Joannes Baptiſta*, neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicitis: Dæmonium habet.

34 Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicitis: Ecce homo devorator, & bibens vinum; amicus publicanorum, & peccatorum.

35 Et juſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis*.

36 Rogabat autem illum quidam de Phariſæis ut manducaret cum illo. Et ingreſſus domum Phariſæi diſcubuit.

† Mat. 26. 7. Marc. 14. 3. Joan. 12. 3. 37 † Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix *, ut cognovit quod accubuiſſet in domo Phariſæi, attulit alabaſtrum * unguenti:

38 Et ſtans retro ſecus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis * capitis ſui tergebat, & oſculabatur pedes ejus, & unguento ungebat.

39 Videns autem Phariſæus, qui vocaverat eum, ait intra ſe dicens: Hic ſi eſſet propheta, ſciret utique, quæ, & qualis eſt mulier, quæ tangit eum: quia peccatrix eſt.

40 Et reſpondens Jeſus, dixit ad illum: Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait: Magiſter, dic.

41 Duo debitores erant cuidam fœneratori: unus debebat denarios quingentos, & alius quinquaginta.

42 Non habentibus illis unde redderent, donavit utriſque. Quis ergo eum plus diligit?

43 Reſpondens Simon dixit: Æſtimo quia is, cui plus donavit. At ille dixit ei: Recte judicaſti.

44 Et converſus ad mulierem, dixit Simoni: Vides hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dediſti*: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, & capillis ſuis terſit.

45 Oſculum mihi non dediſti*: hæc autem ex quo intravit, non ceſſavit oſculari pedes meos.

46 Oleo caput meum non unxiſti*: hæc autem unguento unxit pedes meos.

47 Propter quod dico tibi: Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit.

48 Dixit autem ad illam: † Remittuntur tibi peccata. † Mat. 9. 2.

49 Et cœperunt qui ſimul accumbebant, dicere intra ſe: Quis eſt hic, qui etiam peccata dimittit?

50 Dixit autem ad mulierem: Fides tua te ſalvam fecit: Vade in pace.

CAPUT VIII.

Parabolam de ſeminante proponit, ac diſcipulis interpretatur: nihil occultum quod non manifeſtetur: quos dicat ſuam eſſe matrem, ſuoſque fratres: in mari a ſomno excitatus, ventum increpat: dæmoniacum ferociſſimum a dæmonum legione liberat, permittens dæmonibus ut in porcos introeant: tacta fimbria veſtimenti ejus mulier a fluxu ſanguinis curatur, & filia Jairi archiſynagogi verbo ipſius reſuſcitatur.

1 ET factum eſt deinceps, & ipſe iter faciebat per civitates & caſtella, prædicans & evangelizans

℣. 30. i. e. intra ſe contempſerunt conſilium quo Deus ipſos per Joannem præparabat ad Chriſti gratiam.

℣. 33. Joannes quidem cecinit vobis lugubria, & non ploraſtis: Chriſtus autem læta, & non ſaltaſtis.

℣. 35. vide Matt. 11. 19.

℣. 37. non publicæ libidinis victima, ſed alioqui vitæ parum pudicæ.

* vide Matt. 26. 7.

℣. 38. ut membra quæ exhibuerat ſervire immunditiæ, exhiberet ſervire juſtitiæ. *Rom.* 6. 19. concinni enim capillorum in mulieribus meretricii ſunt, ut ait Clemens Alexandrin.

℣. 44. hoc fieri ſolebat in convivas & hoſpites.

℣. 45. oſculari, officium adhuc erat quo excipiebantur hoſpites.

℣. 46. Tandem oleum præbebat convivator, quod fundebatur ſuper caput convivarum.

regnum Dei: & duodecim cum illo,
2 Et mulieres aliquæ, quæ erant
curatæ a spiritibus malignis, & in-
† *Marc* firmitatibus: † Maria, quæ vocatur
16. 9. Magdalene, de qua septem* dæmo-
nia exierant,
3 Et Joanna uxor * Chusæ procu-
ratoris * Herodis, & Susanna, &
aliæ multæ, quæ ministrabant ei de
facultatibus suis *.
4 Cum autem turba plurima con-
venirent, & de civitatibus propera-
rent ad eum, dixit per similitudi-
† *Mat.* nem *:
13. 3. 5 † Exiit qui seminat, seminare
Marc. semen suum: & dum seminat, aliud
4. 3. cecidit secus viam, & conculcatum
est, & volucres cæli comederunt il-
lud.
6 Et aliud cecidit supra petram: &
natum aruit, quia non habebat hu-
morem.
7 Et aliud cecidit inter spinas, &
simul exortæ spinæ suffocaverunt
illud.
8 Et aliud cecidit in terram bonam:
& ortum fecit fructum centuplum.
Hęc dicens clamabat: Qui habet au-
res audiendi, audiat *.
† *Isaiæ* 9 Interrogabant autem eum disci-
6. 9. puli ejus, quæ esset * hæc parabola.
Matth. 10 Quibus ipse dixit: Vobis datum
13. 14. est nosse mysterium * regni Dei,
Marc. ceteris autem in parabolis: † ut vi-
4. 12. dentes non videant, & audientes
Joan. non intelligant.
12. 40. 11 Est autem hæc parabola *: Se-
Actor. men est verbum Dei *.
28. 26. 12 Qui autem secus viam *, hi sunt
28. 26. qui audiunt; deinde venit diabolus,
Rom. & tollit verbum de corde eorum, ne
11. 8. credentes salvi fiant.

13 Nam qui supra petram: qui cum
audierint, cum gaudio suscipiunt
verbum: & * hi radices non habent:
qui ad tempus credunt, & in tem-
pore tentationis recedunt *.
14 Quod autem in spinas cecidit; hi
sunt, qui audierunt, & a solicitu-
dinibus, & divitiis, & voluptati-
bus vitæ, euntes *, suffocantur, &
non referunt fructum.
15 Quod autem in bonam terram:
hi sunt, qui in corde bono & optimo
audientes verbum retinent, & fru-
ctum afferunt in patientia *. † *Mat.*
16 † Nemo autem lucernam accen- 5. 15.
dens, operit eam vase, aut subtus *Marc.*
lectum ponit: sed supra candela- 4. 21.
brum ponit, ut intrantes videant lu-
men.
17 † Non est enim occultum, quod † *Mat.*
non manifestetur *: nec abscondi- 10. 26.
tum, quod non cognoscatur, & in *Marc.*
palam * veniat. 4. 22.
18 Videte ergo quomodo * audia-
tis. † Qui enim habet *, dabitur il- † *Mat.*
li: & quicumque non habet, etiam 13. 12.
quod putat se habere *, auferetur *&* 25.
ab illo. 29.
19 † Venerunt autem ad illum ma- † *Mat.*
ter & fratres * ejus, & non poterant 12. 46.
adire eum præ turba. *Marc.*
20 Et nuntiatum est illi: Mater 3. 32.
tua, & fratres tui stant foris, vo-
lentes te videre.
21 Qui respondens, dixit ad eos:
Mater mea, & fratres mei hi sunt,
qui verbum Dei audiunt, & faciunt.
22 † Factum est autem in una * † *Mat.*
dierum: & ipse ascendit in navicu- 8. 23.
lam, & discipuli ejus, & ait ad il- *Marc.*
los: Transfretemus trans stagnum. 4. 36.
Et ascenderunt *.

℣. 2. i. e. multi dæmones.
℣. 3. uxor i. e. vidua.
* i. e. præfectus domui.
* more Judaico ut notat Hieron. mulieres, at viduæ præsertim, solebant magistris necessaria suppeditare.
℣. 4. vide Matt. 13. 3.
℣. 8. vide. Matt. 13. 9.
℣. 9. i. e. quid significaret.
℣. 10. i. e. arcana quæ ad Regnum Evangelicum pertinent.
℣. 11. i. e. parabolæ explicatio.
* hinc Verbum Dei dicitur insitum vel seminatum. *Jac.* 1. 21.
℣. 12. vide Matt. 13. 20.
℣. 13. & *pro* sed.
* i. e. a Deo & a Christo deficiunt
℣. 14. i. e. progressu temporis.
℣. 15. per patientiam.
℣. 17. vide Marc. 4. 22.
* i. e. in apertum.
℣. 18. i. e. ad doctrinam meam animum advertite.
* i. e. qui constanter retinet doctrinam auditam, copiosius dabitur illi.
* i. e. quod initio accepit.
℣. 19. i. e. cognati.
℣. 22. quodam die.
* i. e. recesserunt in altum.
℣. 23. i. e. obruebantur aquis.
℣. 24. i. e. expergefactus.

23 Et navigantibus illis, obdormivit, & descendit procella venti in stagnum, & complebantur *, & periclitabantur.
24 Accedentes autem suscitaverunt eum, dicentes: Præceptor, perimus. At ille surgens *, increpavit ventum, & tempestatem aquæ, & cessavit: & facta est tranquillitas.
25 Dixit autem illis: Ubi est fides vestra? Qui timentes, mirati sunt ad invicem, dicentes: Quis putas hic est, quia & ventis & mari imperat, & obediunt ei?
26 Et navigaverunt ad regionem Gerasenorum, quę est contra Galilæam.
27 Et cum egressus esset ad terram, occurrit illi vir quidam, qui habebat dęmonium jam temporibus multis, & vestimento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.
28 Is, ut vidit Jesum, procidit ante illum: & exclamans voce magna, dixit: Quid mihi, & tibi est * Jesu Fili Dei Altissimi? obsecro te, ne me torqueas.
29 Præcipiebat enim spiritui immundo, ut exiret ab homine. Multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur catenis & compedibus custoditus *: & ruptis vinculis agebatur a dæmonio in deserta.
30 Interrogavit autem illum Jesus, dicens: Quod tibi nomen est? At ille dixit: Legio: quia introjerant dæmonia multa in eum.
31 Et rogabat illum ne imperaret illis ut in abyssum * irent.
32 Erat autem ibi grex porcorum multorum pascentium in monte: & rogabant eum, ut permitteret eis in illos ingredi. Et permisit illis *.
33 Exierunt ergo dæmonia ab homine, & intraverunt in porcos: & impetu abiit grex per præceps in stagnum *, & suffocatus est.
34 Quod ut viderunt factum qui pascebant, fugerunt, & nuntiaverunt in civitatem, & in villas.
35 Exierunt autem videre quod factum est, & venerunt ad Jesum, & invenerunt hominem sedentem, a quo dæmonia exierant, vestitum, ac sana mente, ad pedes ejus, & timuerunt.
36 Nuntiaverunt autem illis & qui viderant, quomodo sanus factus esset a legione *:
37 Et rogaverunt illum omnis multitudo regionis Gerasenorum ut discederet ab ipsis: quia magno timore tenebantur *. Ipse autem ascendens navim, reversus est.
38 Et rogabat illum vir, a quo dæmonia exierant, ut cum eo esset. Dimisit * autem eum Jesus, dicens:
39 Redi in domum tuam, & narra quanta tibi fecit Deus. Et abiit per universam civitatem, prædicans quanta illi fecit Jesus.
40 Factum est autem cum rediisset Jesus, excepit illum turba. erant enim omnes expectantes eum.
41 † Et ecce venit vir, cui nomen Jairus, & ipse princeps synagogæ erat: & cecidit ad pedes Jesu, rogans eum ut intraret in domum ejus, † *Mat.* 9. 18. *Marc.* 5. 22.
42 Quia unica filia erat ei fere annorum duodecim, & hæc moriebatur. Et contigit, dum iret, a turbis comprimebatur.
43 Et mulier quædam erat in fluxu sanguinis ab annis duodecim, quæ in medicos erogaverat * omnem substantiam suam, nec ab ullo potuit curari:
44 Accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti ejus: & confestim stetit fluxus sanguinis ejus.
45 Et ait Jesus: Quis est, qui me tetigit? Negantibus autem omnibus, dixit Petrus, & qui cum illo erant: Præceptor, turbę te comprimunt, & affligunt, & dicis: Quis me tetigit?
46 Et dixit Jesus: Tetigit me aliquis. nam ego novi virtutē de me exiisse.
47 Videns autem mulier, quia non latuit *, tremens venit, & procidit ante pedes ejus: & ob quam causam tetigerit eum, indicavit coram omni populo: & quemadmodum confestim sanata sit.

℣. 28. i.e. quid tibi mecum rei est.
℣. 29. i.e. servabatur.
℣. 31. i.e. infernum.
℣. 32. ut manifestum esset hominem a dæmonibus liberatum esse.
℣. 33. i.e. in lacum Genetareth.
℣. 36. i.e. is qui a multitudine dæmonum agitatus fuerat.
℣. 37. tale aliquid timebant,
℣. 38. i.e. ablegavit.
℣. 43. i.e. insumpserat.
℣. 47. nam putaverat se posse latere.

48 At ipse dixit ei: Filia, fides tua salvam te fecit: vade in pace.
49 Adhuc illo loquente, venit quidam * ad principem synagogæ, dicens ei: Quia mortua est filia tua, noli vexare illum.
50 Jesus autem, audito hoc verbo, respondit patri puellæ: Noli timere, crede tantum, & salva erit.
51 Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam nisi Petrum, & Jacobum, & Joannem, & patrem & matrem puellæ.
52 Flebant autem omnes & plangebant illam. At ille dixit: Nolite flere, non est mortua puella, sed dormit *.
53 Et deridebant eum, scientes quod mortua esset.
54 Ipse autem tenens manum ejus clamavit *, dicens: Puella, surge.
55 Et reversus est spiritus ejus, & surrexit continuo. Et jussit illi dari manducare.
56 Et stupuerunt parentes ejus, quibus præcepit ne alicui dicerent quod factum erat.

CAPUT IX.

Discipulos ad prædicandum mittens, servanda tradit ei præcepta: Herodes audita Christi fama cupit eum videre: ex quinque panibus & duobus piscibus satiat Jesus quinque virorum millia: Petrus illum confitetur Christum Dei, suam prædicit passionem, & de propria cruce tollenda: transfigurato junguntur Moyses & Elias in majestate: ad preces patris dæmonium a filio ejicit: contentio oritur inter Apostolos de primatu: filii Zebedæi volunt igne cælesti consumi Samaritanos nolentes Jesum suscipere: volentem sequi non suscipit; alterum autem vocat, nec permittit ut primum sepeliat patrem.

1 Convocatis autem duodecim Apostolis, dedit illis virtutem & potestatem * super omnia dæmonia, & ut languores curarent. *Matth.* 10. 1. *Marc.* 3. 15.
2 Et misit illos prædicare regnum Dei *, & sanare infirmos.
3 † Et ait ad illos: Nihil tuleritis in via, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis *. † *Mat.* 10. 9. *Marc.* 6. 8.
4 Et in quamcumque domum intraveritis, ibi manete, & inde ne exeatis *.
5 Et quicumque non receperint vos: † exeuntes de civitate illa, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra * illos. † *Act.* 13. 51.
6 Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes & curantes ubique.
7 † Audivit autem Herodes tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, & hæsitabat * eo quod diceretur † *Mat.* 14. 1. *Marc.* 6. 14.
8 A quibusdam: Quia Joannes surrexit a mortuis: a quibusdam vero: Quia Elias apparuit: ab aliis autem: Quia propheta unus de antiquis surrexit.
9 Et ait Herodes: Joannem ego decollavi: Quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quærebat * videre eum *.
10 Et reversi Apostoli, narraverunt illi quæcumque fecerunt: & assumptis illis secessit seorsum in locum desertum, qui est Bethsaidæ *.
11 Quod cum cognovissent turbæ, secutæ sunt illum: & excepit eos, & loquebatur illis de regno Dei *, & eos, qui cura * indigebant, sanabat.
12 Dies autem cœperat declinare. Et accedentes duodecim dixerunt illi: † Dimitte turbas, ut euntes in † *Mat.* 14. 15. *Marc.* 6, 36.

℣. 49. i. e. venit quidam a domo principis ad principem ipsum qui Christum audierat.
℣. 52. i. e. dormit enim tantum.
℣. 54. quo vocis suæ virtutem indicaret.
℣. 1. i. e. auctoritatem.
℣. 2. i. e. doctrinam Evangelicam.
℣. 3. hic paupertas præcipitur, cujus indicium est unica vestis.
℣. 4. *Gr.* & inde exeatis. utriusque lectionis sensus est: ne mutetis hospitium, sed in primo manete donec exeatis e civitate. *i. e.* nolite transire de domo in domum. Ita cap. seq. v. 7.
℣. 5. i. e. contra.
℣. 7. i. e. timebat & perplexo animo erat.
℣. 9. i. e. optabat.
* ut inde agnosceret num ipse revera Joannes esset.
℣. 10. *Gr.* in desertum locum civitatis, quæ dicitur Bethsaida.
℣. 11. i. e. de Rege a Deo misso; vel de Messia res pro persona ponitur.
* cura i. e. curatione.

castella villasque quæ circa sunt, divertant, & inveniant escas : quia hic in loco deserto sumus.

13 Ait autem ad illos: Vos date illis manducare. At illi dixerunt : † Non sunt nobis plusquam quinque panes, & duo pisces : nisi forte * nos eamus, & emamus in omnem hanc turbam escas.

† Joan. 6. 9.

14 Erant autem fere viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos: Facite illos discumbere per convivia * quinquagenos *.

15 Et ita fecerunt. Et discumbere fecerunt omnes.

16 Acceptis autem quinque panibus, & duobus piscibus, respexit in cælum, & benedixit illis: & fregit, & distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas.

17 Et manducaverunt omnes, & saturati sunt. Et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.

18 † Et factum est, cum solus esset orans, erant cum illo & discipuli: & interrogavit illos, dicens : Quem me dicunt esse turbæ *?

† Mat. 16. 13. Marc. 8. 27.

19 At illi responderunt, & dixerunt: Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero quia unus Propheta de prioribus surrexit.

20 Dixit autem illis : Vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit : Christum Dei.

21 At ille increpans * illos, præcepit ne cui dicerent hoc,

22 Dicens: † Quia * oportet filium hominis multa pati, & reprobari a senioribus, & principibus sacerdotum, & Scribis, & occidi, & tertia die resurgere.

† Mat. 17. 21. Marc. 8.31.& 9. 30.

23 † Dicebat autem ad omnes : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie *, & sequatur me.

† Mat. 10. 38. & 16. 24. Marc. 8. 34. Infra 14. 27.

24 † Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam : nam qui perdiderit animam suam propter me, salvam faciet illam *.

† Infra 17. 33. Joan. 12. 25.

25 Quid enim proficit homo, si lucretur universum mundum, se autem ipsum perdat, & detrimentum sui faciat?

26 † Nam qui me erubuerit, & meos sermones: hunc Filius hominis erubescet, cum venerit in majestate sua, & Patris, & sanctorum Angelorum.

† Mat. 10. 33. Marc. 8. 38. 2 Tim. 2. 12.

27 † Dico autem vobis vere : sunt aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei.

† Mat. 16. 28. Marc. 8. 39.

28 † Factum est autem post hæc verba fere dies octo *, & assumpsit Petrum, & Jacobum, & Joannem, & ascendit in montem ut oraret.

† Mat. 17. 1. Marc. 9. 1.

29 Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera : & vestitus ejus albus & refulgens.

30 Et ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses & Elias,

31 Visi in majestate : & dicebant excessum * ejus, quem completurus * erat in Jerusalem.

32 Petrus vero, & qui cum illo erant, gravati erant somno. Et evigilantes viderunt majestatem ejus, & duos viros, qui stabant cum illo.

33 Et factum est cum discederent * ab illo, ait Petrus ad Jesum : Præceptor, bonum est nos hic esse : & faciamus * tria tabernacula, unum tibi, & unum Moysi, & unum Eliæ: nesciens quid diceret *.

34 Hæc autem illo loquente, facta est nubes, & obumbravit eos * : & timuerunt *, intrantibus illis in nubem.

35 Et vox facta est de nube, dicens: † Hic est filius meus dilectus, ipsum audite.

℣. 13. i. e. non possumus quod jubes, nisi forte eamus &c.
℣. 14. i. e. per distinctos ordines.
* vide Marc. 6. 40.
℣. 18. vide Matt. 16. 13.
℣. 21. i. e. interminatus est illis, præcepitque.
℣. 22. i. e. antequam filius hominis prædicetur ut Messias oportet &c.
℣. 23. quacumque data occasione.
℣. 24. vide Matt. 10. 39.
℣. 28. vide Matt. 17. 1.
℣. 31. i. e. mortem. eo sensu excessus habetur apud Ciceron. de legib.
* i. e. moriturus.
℣. 33. i. e. discedere inciperent.
* faciamus igitur.
* propter stuporem scilicet. Ita Marc. 9. 5.
℣. 34. i. e. Moysem & Eliam.
* Apostoli scilicet.

36 Et dum fieret * vox, inventus est Jesus solus. Et ipsi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quidquam ex his quæ viderant.

† 2 Pet. 1. 17. 37 Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte, occurrit illis turba multa.

38 † Et ecce vir de turba exclamavit, dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus * est mihi:

39 Et ecce spiritus apprehendit eum, & subito clamat, & elidit, & dissipat * eum cum spuma, & vix discedit dilanians eum *: † Mat. 17. 14. Marc. 9. 16.

40 Et rogavi discipulos tuos ut ejicerent illum, & non potuerunt.

41 Respondens autem Jesus dixit: O generatio infidelis, & perversa, usquequo ero apud vos, & patiar vos? Adduc huc filium tuum.

42 Et cum accederet, elisit * illum dæmonium, & dissipavit *.

43 Et increpavit Jesus spiritum immundum, & sanavit puerum, & reddidit illum Patri ejus.

44 Stupebant autem omnes in * magnitudine Dei: omnibusque mirantibus in omnibus quę faciebat, dixit ad discipulos suos: Ponite * vos in cordibus vestris sermones istos: Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum.

45 At illi ignorabant verbum istud, & erat velatum ante eos * ut non sentirent illud: & timebant eum interrogare de hoc verbo.

46 † Intravit autem cogitatio in eos, quis eorum major esset *.

47 At Jesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, & statuit illum secus se, † Mat. 18. 1. Marc. 9. 33.

48 Et ait illis: Quicumque susceperit puerum istum in nomine meo, me recipit: & quicumque me receperit, recipit eum, qui me misit. Nam qui minor est inter vos omnes, hic major est.

49 Respondens autem Joannes, dixit: Præceptor, vidimus quemdam * in nomine tuo ejicientem dæmonia, & prohibuimus eum: quia non sequitur nobiscum.

50 Et ait ad illum Jesus: Nolite prohibere: qui enim non est adversum vos, pro vobis est.

51 Factum est autem dum complerentur * dies assumptionis ejus *, & ipse faciem suam firmavit * ut iret in Jerusalem.

52 Et misit nuntios ante conspectum suum: & euntes intraverunt in civitatem Samaritanorum * ut pararent illi *.

53 Et non receperunt eum, quia facies ejus erat euntis in Jerusalem *.

54 Cum vidissent autem discipuli ejus Jacobus & Joannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis de-

---

℣. 36. i. e. facta esset.
℣. 38. i. e. unigenitus.
℣. 39. i. e. lacerat.
* i. e. nec ab eo discedit nisi conterens eum.
℣. 42. i. e. laceravit.
* i. e. stridere fecit.
℣. 44. i. e. propter divinam potentiam.
* i. e. diligenter auscultate quæ dicturus sum.
℣. 45. i. e. ab eis, ita ut non intelligerent.
℣. 46. ut inter se consentiant Lucas, Matt. 18. 1. & Marc. 9. 33. hic ordo statuendus est. In eorum corda intravit ambitiosa cogitatio, hinc de primatu inter eundum disputarunt, domum pervenerunt, at Jesus quæsivit ab iis quid in via tractarent: siluerunt apostoli, sedit Dominus & vocavit eos, qui accedentes quæstionem posuerunt non de se, sed universim, quis major esset in Regno cælorum.
℣. 49. vide Marc. 9. 37. 38.
℣. 51. i. e. non longe abessent.
* vel, mortis vel ascensionis in cælum.
* i. e. decrevit.
℣. 52. mos erat Galilæis ob dies festos Jerosolymam petentibus iter facere per Samariam, ita Joseph. origin. l. 20. c. 5.
* hospitium scilicet.
℣. 53. Samaritani Judæos qui Jerosolymam ibant sacrorum causa immundos habebant, quia in solo Samariæ monte Deum adorandum esse affirmabant: Joan. 4. 4. unde non mirum est si hospitium Christo denegarunt, qui, ut eo loci habet Lucas, Jerosolymam ibat ut videbatur.

scendat de cælo, & consumat illos*?
55 Et conversus increpavit illos, dicens: Nescitis cujus spiritus estis*.
† Joan. 3. 17. & 12. 47. 56 † Filius hominis non venit animas perdere*, sed salvare. Et abierunt in aliud castellum.
57 Factum est autem: ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum: Sequar te quocumque ieris.
† Mat. 8. 20. 58 Dixit illi Jesus: † Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet ubi caput reclinet.
59 Ait autem ad alterum: Sequere me. ille autem dixit: Domine permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meum.
60 Dixitque ei Jesus: Sine ut mortui * sepeliant mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnum Dei.
61 Et ait alter: Sequar te Domine, sed permitte mihi primum renuntiare* his quæ domi sunt.
62 Ait ad illum Jesus: Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei.

CAPUT X.

Septuaginta duos præmittens ad singulas civitates, tradit præcepta quæ in prædicando observent; & gaudentibus de subjectis sibi dæmonibus, dicit non esse ob hoc potissimum gaudendum: comminatur civitatibus obstinatis in quibus factæ erant plurimæ virtutes, & exultans in spiritu confitetur Patri: tentanti Legisperito, post recitatum præceptum de dilectione Dei & proximi, ostendit quis sit proximus per parabolam hominis a Jerusalem descendentis: Marthæ ministranti, & de sorore Maria conquerenti, dicit Mariam elegisse optimam partem.

1 Post hæc autem designavit Dominus & alios septuaginta duos*: & misit illos binos ante faciem suam*, in omnem civitatem & locum, quo erat ipse venturus.
2 Et dicebat illis: † Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat* operarios in messem suam. † Mat. 9. 37.
3 Ite: † ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.
4 † Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, † & neminem per viam salutaveritis*. † Mat. 10. 1. † Mar. 6. 8.

℣. 54. *Gr.* addit, quemadmodum Elias fecit.
℣. 55. i. e. nescitis quis vos spiritus habeat. sensus est; putatis vos agi spiritu tali quali olim Elias: sed erratis, nam filius hominis &c.
℣. 56. homines occidere.
℣. 60. vide Matt. 8. 22.
℣. 61. i. e. valedicere.
℣. 1. *Gr.* Septuaginta.
* i. e. ante quam ipse iret.
℣. 2. vide Matt. 9. 38.
℣. 4. non prohibentur humanitatis officia, sed festinationis causa ve-

†4 Reg. 5 In quamcumque domum intra-
4. 29. veritis, primum dicite : Pax huic
domui :
6 Et si ibi fuerit filius pacis * , re-
quiescet super illum pax vestra ; sin
autem , ad vos revertetur .
7 In eadem autem domo manete ,
edentes & bibentes quæ apud illos
sunt * : † dignus est enim operarius
mercede sua . Nolite transire de do-
mo in domum .
†Deut. 8 Et in quamcumque civitatem in-
24. 14. traveritis , & susceperint vos , man-
Matth. ducate quæ apponuntur vobis * :
10. 10. 9 Et curate infirmos , qui in illa
1 Tim. sunt , & dicite illis : Appropinqua-
5. 18. vit in vos regnum * Dei .
10 In quacumque autem civita-
tem intraveritis, & non susceperint
vos, exeuntes in plateas ejus, dicite:
11 † Etiam pulverem , qui adhæsit
nobis de civitate vestra , extergimus
in vos * . tamen hoc scitote, quia
† Act. appropinquavit regnum Dei .
13. 51. 12 Dico vobis , quia Sodomis in die
illa * remissius erit, quam illi civitati.
13 † Væ tibi Corozain, væ tibi Beth-
saida : quia si in Tyro & Sidone
factæ fuissent virtutes * , quæ factæ
sunt in vobis , olim in cilicio & ci-
nere sedentes pœniterent * .
† Mat. 14 Verumtamen Tyro & Sidoni re-
11. 21. missius erit in judicio , quam vobis .
15 Et tu Capharnaum usque ad cæ-
lum exaltata * , usque ad infernum
demergeris .
16 † Qui vos audit , me audit : &
qui vos spernit , me spernit . Qui
autem me spernit , spernit eum, qui † Mat.
misit me . 10. 40.
17 Reversi sunt autem septuaginta Joan.
duo cum gaudio , dicentes : Domi- 13. 20.
ne , etiam dæmonia subjiciuntur
nobis in nomine tuo .
18 Et ait illis : Videbam satanam *
sicut fulgur de cælo cadentem .
19 Ecce dedi * vobis potestatem
calcandi supra serpentes , & scor-
piones * , & super omnem virtutem
inimici : & nihil vobis nocebit .
20 Verumtamen in hoc nolite gau-
dere , quia spiritus * vobis subji-
ciuntur : gaudete autem , quod no-
mina vestra scripta sunt in cælis * .
21 † In ipsa hora exultavit Spiritu
sancto , & dixit : Confiteor tibi pa-
ter , Domine cæli & terræ , quod † Mat.
abscondisti hæc a sapientibus , & 11. 25.
prudentibus , & revelasti ea parvu-
lis . Etiam Pater : quoniam sic pla-
cuit ante te .
22 Omnia mihi tradita sunt a Patre
meo . Et nemo scit quis * sit Filius,
nisi Pater ; & quis * sit Pater , nisi
Filius, & cui voluerit Filius revelare.
23 Et conversus ad discipulos suos,
dixit : † Beati oculi , qui vident
quæ vos videtis .
24 Dico enim vobis , quod multi † Mat.
prophetæ & reges voluerunt videre 13. 16.
quæ vos videtis , & non viderunt ; &
audire quæ auditis, & non audierunt.
25 † Et ecce quidam Legisperitus *
surrexit tentans illum * , & dicens:
Magister quid faciendo vitam æter- † Mat.
nam possidebo ? 22. 35.
Marc. 12. 28.

---

tantur salutationes , quæ apud O-
rientales non fiebant sine multis
percunctationibus .
℣. 6. i. e. pace dignus , sic filius
mortis qui morte dignus est . 2.
Reg. 12. 5.
℣. 8. frugali apparatu contenti .
℣. 9. i. e. Rex a Deo missus , seu
Messias .
℣. 11. sensus est, nullum commo-
dum ex vobis optamus , nec enim
nostræ utilitatis , sed vestræ salutis
causa ad vos missi fuimus .
℣. 12. i. e. in judicio .
℣. 13. i. e. miracula .
* pœnituissent .
℣. 15. vide Matt. 11. 23.
℣. 18. sensus est . Nolite mirari Sa-
tanam vobis cedere; nam mihi cer-
to constat ipsum dæmoniorum prin-
cipem tam subito quam fulgur solet
e cælo micare , de Regno quod in ge-
nus humanum obtinet , casurum .
Joan. 12. 31. hæc ad incredibilem ce-
leritatem Evangelii propagati refe-
renda sunt, quando opera diaboli,
hoc est, falsę religiones eversę sunt .
℣. 19. i. e. dedi prius & do in poste-
rum .
* sic Act. 28. 3. & 5. Paulus a vipera
læsus non est .
℣. 20. immundi quod scilicet .
* i. e. vitæ æternæ participes futuri
sitis .
℣. 22. i. e. quorsum & qua potesta-
te missus .
* i. e. quæ ejus bonitas , justitia ,
sapientia .
℣. 25. i. e. exercitatus in legis quæ-
stionibus .
* an quid legi contrarium doceret.

26 At ille dixit ad eum : In lege quid scriptum est? quomodo legis *?

† Deut. 6. 5. 27 Ille respondens dixit : † Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua : & proximum tuum sicut teipsum.

28 Dixitque illi : Recte respondisti : hoc fac & vives *.

29 Ille autem volens justificare * seipsum, dixit ad Jesum : Et quis est meus proximus?

30 Suscipiens * autem Jesus, dixit : Homo quidam descendebat ab Jerusalem * in Jericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum : & plagis impositis abierunt semivivo * relicto.

31 Accidit autem ut sacerdos quidam descenderet eadem via : & viso illo præterivit.

32 Similiter & Levita, cum esset secus locum, & videret * eum, pertransiit.

33 Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secus eum * : & videns eum, misericordia motus est.

34 Et appropians alligavit vulnera ejus, infundens oleum, & vinum * : & imponens illum in jumentum suum, duxit in stabulum *, & curam ejus egit.

35 Et altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario *, & ait : Curam illius habe : & quodcumque supererogaveris, ego cum rediero, reddam tibi.

36 Quis horum trium videtur tibi proximus * fuisse illi, qui incidit in latrones?

37 At ille dixit : Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Jesus : Vade, & tu fac similiter.

38 Factum est autem, dum irent, & ipse intravit in quoddam castellum * : & mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam :

39 Et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius.

40 Martha autem satagebat circa frequens ministerium * : quæ stetit, & ait : Domine non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? dic ergo illi, ut me adjuvet.

41 Et respondens dixit illi Dominus : Martha, Martha, solicita es, & turbaris erga plurima.

42 Porro unum est necessarium *. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea *.

CAPUT XI.

Docet discipulos orare, ostendens perseveranti oratione omnia impetrari : ejecto dæmonio muto, confutat dicentes quod in Beelzebub ejiceret dæmonia : mulier quædam dicit beata ubera quæ Jesus suxerat : de signo Jonæ, de regina Austri, & Ninivitis, oculoque simplici & nequam : Pharisæum qui ipsum invitaverat reprehendit, murmurantem quod illotis pranderet manibus : taxat hypocrisim Pharisæorum & Scribarum, dicens quod ab hac generatione exquiretur sanguis omnium Prophetarum.

1 ET factum est : cum esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum : Domine, doce nos orare, sicut docuit & Joannes discipulos suos.

2 Et ait illis : Cum oratis, dicite : † Pater, sanctificetur nomen tuum *. Adveniat regnum tuum. † Matt. 6. 9.

℣. 26. quid legitur in lege?
℣. 28. vita æterna de qua quæsisti. *supra* v. 25.
℣. 29. i. e. se justum ostendere.
℣. 30. i. e. Respondens.
* hæc via latrociniis erat infamis, ut notat S. Hieron.
* *vel* semimortuo.
℣. 32. vidisset.
℣. 33. propius accessit ad eum.
℣. 34. vinum olim sanandis vulneribus adhiberi docent Sedulius, ad Rom. 16. & Atheneus.
* i. e. diversorium.
℣. 35. i. e. hospiti.
℣. 36. i. e. proximi functus officio
℣. 38. Bethaniam unde Martha & Maria erant. Joan. 11. 1.
℣. 40. vitæ refectionem.
℣. 42. occasione hujus multiplicis curæ, Christus unam rem esse, quę nobis omnino sit necessaria pronuntiat, curam scilicet pietatis.
* i. e. Maria ex multis curis eam elegit, cujus fructus in æternum mansurus est.
℣. 2. vide Matt. 6. 9.

3 Panem nostrum quotidianum da
nobis hodie.
4 Et dimitte nobis peccata nostra,
siquidem & ipsi dimittimus omni
debenti nobis. Et ne nos inducas in
tentationem.
5 Et ait ad illos: Quis vestrum ha-
bebit amicum, & ibit ad illum me-
dia nocte, & dicet illi: Amice,
commoda mihi tres panes,
6 Quoniam amicus meus venit de
via ad me, & non habeo quod po-
nam ante illum,
7 Et ille deintus respondens dicat:
Noli mihi molestus esse, jam ostium
clausum est, & pueri mei mecum
sunt in cubili, non possum surgere,
& dare tibi.
8 Et si ille perseveraverit pulsans:
dico vobis, & si non dabit illi sur-
gens eo quod amicus ejus sit, pro-
pter improbitatem * tamen ejus
surget, & dabit illi quotquot habet
necessarios *.
9 † Et ego dico vobis: Petite, &
dabitur vobis: quærite, & invenie-
tis: pulsate, & aperietur vobis.
10 Omnis enim qui petit, accipit:
& qui quærit, invenit: & pulsanti
aperietur.
11 † Quis autem ex vobis patrem
petit panem, numquid lapidem da-
bit illi? aut piscem: numquid pro
pisce serpentem dabit illi?
12 Aut si petierit ovum: numquid
porriget illi scorpionem?
13 Si ergo vos cum sitis mali, no-
stis bona data * dare filiis vestris:
quanto magis Pater vester de cælo
dabit spiritum bonum * petentibus
se?
14 † Et erat ejiciens dæmonium, &
illud erat mutum *. Et cum ejecis-
set dæmonium, locutus est mutus,
& admiratæ sunt turbæ.
15 Quidam autem ex eis dixerunt:
† In Beelzebub principe dæmonio-
rum ejicit dæmonia.

† Mat. 7. 7. & 21. 22. Marc. 11. 24. Joan. 14. 13. Iac. 1. 5. † Mat. 7. 9.

† Mat. 9. 32. & 12. 22. † Mat. 12. 24. Marc. 3. 22.

16 Et alii tentantes, signum de cæ-
lo quærebant ab eo.
17 Ipse autem ut vidit cogitationes
eorum, dixit eis: Omne regnum
in * seipsum divisum desolabitur,
& domus supra domum cadet *.
18 Si autem & Satanas in seipsum
divisus est, quomodo stabit regnum
ejus? quia dicitis in Beelzebub me
ejicere dæmonia.
19 Si autem ego in Beelzebub ejicio
dæmonia: filii vestri in quo ejiciunt?
Ideo ipsi judices vestri erunt *.
20 Porro si in digito * Dei ejicio
dæmonia: profecto pervenit in vos
regnum Dei.
21 Cum fortis armatus custodit a-
trium suum, in pace sunt ea quæ
possidet.
22 Si autem fortior eo superveniens
vicerit eum, universa arma ejus au-
feret, in quibus confidebat, & spo-
lia ejus distribuet.
23 Qui non est mecum, contra me
est: & qui non colligit mecum, di-
spergit.
24 Cum immundus spiritus exierit
de homine, ambulat per loca ina-
quosa, quærens requiem: & non
inveniens dicit: Revertar in domum
meam unde exivi.
25 Et cum venerit, invenit eam
scopis mundatam, & ornatam.
26 Tunc vadit, & assumit septem
alios spiritus secum, nequiores se, &
ingressi habitant ibi. Et fiunt no-
vissima hominis illius pejora priori-
bus.
27 Factum est autem, cum hæc
diceret: extollens vocem quædam
mulier de turba, dixit illi: Beatus
venter, qui te portavit; & ubera,
quæ suxisti.
28 At ille dixit: Quinimo * beati,
qui audiunt verbum Dei, & custo-
diunt illud.
29 Turbis autem concurrentibus
cœpit dicere: † Generatio hæc, ge- † Mat. 12. 39.

℣. 8. i. e. pertinacem perseverantiam. sic labor improbus apud Virgilium, *pro* assiduo labore.
* *Adde*; quanto magis Deus dabit omnia necessaria assidue precanti.
℣. 13. i. e. dona.
* i. e. Spiritum Sanctum.
℣. 14. i. e. hominem mutum reddebat.
℣. 17. i. e. adversus.
* i. e. domus & familia adversus seipsam divisa corruet.
℣. 19. vide Matt. 12. 27.
℣. 20. i. e. Spiritu sancto vel divina virtute.
℣. 28. mulierem consolatur. sensus est; ne desperes quod nomen beatæ consequi possis, si enim credideris beata quoque eris.

neratio

† Jonæ 2. 1.

neratio nequam est: signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ prophetæ.

† 3 Reg. 10. 1. 2 Par. 9. 1.

30 † Nam sicut fuit Jonas signum Ninivitis: ita erit & Filius hominis generationi isti.

31 † Regina Austri surget in judicio cum viris generationis hujus, & condemnabit illos: quia venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis: & ecce plus quam Salomon hic.

† Jonæ 3. 5.

32 Viri Ninivitæ surgent in judicio cum generatione hac, & condemnabunt illam: † quia pœnitentiam egerunt ad prædicationem Jonæ, & ecce plus quam Jonas hic.

† Mat. 5. 15. Marc. 4. 21.

33 † Nemo lucernam accendit, & in abscondito ponit, neque sub modio: sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant.

† Mat. 6. 22.

34 † Lucerna corporis tui, est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit.

35 Vide ergo ne lumen, quod in te est, tenebræ sint.

36 Si ergo corpus tuum totum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum*, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.

37 Et cum loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit.

38 Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus* esset ante prandium.

† Mar. 23. 25.

39 Et ait Dominus ad illum: † Nunc vos Pharisæi, quod deforis est calicis & catini, mundatis: quod autem intus est vestrum, plenum est rapina, & iniquitate.

40 Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id, quod deintus est, fecit?

41 Verumtamen quod superest*, date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis*.

42 Sed væ vobis Pharisæis, quia decimatis* mentham, & rutam, & omne olus*, & præteritis judicium* & charitatem Dei: hæc autem oportuit facere, & illa* non omittere.

† Mat. 23. 6. Marc. 12. 39. Infr. 20 46.

43 † Væ vobis Pharisæis, quia diligitis primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro.

44 Væ vobis, quia estis ut monumenta quæ non apparent, & homines ambulantes supra, nesciunt*.

45 Respondens autem quidam ex Legisperitis, ait illi: Magister, hæc dicens etiam contumeliam nobis facis.

† Mat. 23. 4.

46 At ille ait: Et vobis Legisperitis væ: † quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, & ipsi uno digito vestro non tangitis sarcinas.

47 Væ vobis, qui ædificatis monumenta Prophetarum*: patres autem vestri occiderunt illos.

48 Profecto testificamini quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra.

49 Propterea & sapientia Dei dixit: Mittam ad illos Prophetas, & Apostolos, & ex illis occident, & persequentur:

50 Ut inquiratur sanguis* omnium Prophetarum, qui effusus est a constitutione mundi a generatione ista,

† Gen. 4. 8. † 2 Par. 24. 22.

51 † A sanguine Abel, usque ad sanguinem † Zachariæ*, qui periit inter altare & ædem. Ita dico vobis, requiretur ab hac generatione.

52 Væ vobis Legisperitis, quia tulistis clavem scientiæ*, ipsi non in-

---

℣. 36. i. e. nihil erit quod te offendet; nam qui manet in lumine, scandalum seu offendiculum in eo non est. 1. Joan. 2. 10.

℣. 38. i. e. lotus.

℣. 41. i. e. quantum potestis, *vel*, quantum ferre facultates vestræ possunt.

* si mundo fiat animo, nam omnia munda mundis. Tit. 1. 15.

℣. 42. i. e. decima datis.

* ex omni olerum genere.

* judicium i. e. justitiam.

* illa i. e. decimas.

℣. 44. quid intus lateat.

℣. 47. i. e. simulatis vos honorem habere mortuis quos occidissetis, sicut patres vestri; nam eadem facietis apostolis meis & mihi ipsi. Ita Matt. intelligendus est. c. 23. 29.

℣. 50. i. e. pœna sanguinis effusi.

℣. 51. vide Matt. 23. 35.

℣. 52. clave data apud Hebræos doctor constituebatur; ut significare-

troistis,

troistis, & eos, qui introibant, prohibuistis.
53 Cum autem hæc ad illos diceret, cœperunt Pharisæi & Legisperiti graviter insistere *, & os ejus opprimere de multis,
54 Insidiantes ei, & quærentes aliquid capere * de ore ejus, ut accusarent eum.

CAPUT XII.

Cavendum docet a fermento Pharisæorum, & quod omne occultum detegetur: quis etiam timendus sit: de blasphemia in Spiritum sanctum: roborat Apostolos adversus persecutiones: non vult se immiscere in dividenda fratrum hereditate: per parabolam divitis revocat ab avaritia, vetans solicitum esse de victu & vestitu; hortaturque ut lumbi præcingantur: & quis sit fidelis aut infidelis dispensator: venit ut mittat ignem in terram & separationem: reprehendit quod tempus gratiæ non dijudicent: monet ut quisque conetur ab adversariis se liberare.

1 MUltis autem turbis circumstantibus *, ita ut se invicem conculcarent, cœpit dicere ad discipulos suos: † Attendite a fermento Pharisæorum, quod est hypocrisis.
2 † Nihil autem opertum est, quod non reveletur: neque absconditum, quod non sciatur.
3 Quoniam quæ in tenebris dixistis, in lumine * dicentur: & quod in aurem locuti estis in cubiculis *, prædicabitur in tectis *.
4 Dico autem vobis amicis meis: Ne terreamini ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius quid faciant.
5 Ostendam autem vobis quem timeatis: timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam. ita dico vobis, hunc timete.
6 Nonne quinque passeres væneunt dipondio *, & unus ex illis non est in oblivione * coram Deo?
7 Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus pluris estis * vos.
8 Dico autem vobis: † Omnis quicumque confessus fuerit me coram hominibus, & Filius hominis confitebitur illum coram Angelis Dei:
9 Qui autem negaverit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei.
10 † Et omnis qui dicit verbum in Filium hominis, remittetur illi: ei autem, qui in Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur *.
11 Cum autem inducent vos in synagogas, & ad magistratus & potestates, nolite soliciti esse qualiter aut quid respondeatis, aut quid dicatis.
12 Spiritus enim sanctus docebit vos in ipsa hora, quid oporteat vos dicere.
13 Ait autem ei quidam de turba: Magister, dic * fratri meo ut dividat mecum hereditatem.
14 At ille dixit illi: homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos *?
15 Dixitque ad illos: Videte, & cavete ab omni avaritia: quia non in abundantia cujusquam vita ejus est, ex his quæ possidet *.
16 Dixit autem similitudinem * ad illos, dicens: † Hominis cujusdam divitis uberes fructus ager attulit:
17 Et cogitabat intra se dicens: Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos?
18 Et dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, & majora faciam: & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & bona mea,

† Mat. 16. 6. Marc. 8. 15.
† Mat. 10. 26. Marc. 4. 22.
† Mat. 10. 32. Marc. 8. 38. 2 Tim. 2. 12.
† Mat. 12. 32. Marc. 3. 29.
† Eccli. 11. 19.

---

tur per ipsum scripturas & cælum esse aperienda.
℣. 53. i. e. acriter eum urgere, jubendo extempore respondere de multis.
℣. 54. aliquid minus caute dictum.
℣. 1. i. e. congregatis.
℣. 3. i. e. palam.
* i. e. in ædium penetralibus.
* tectis, quia plana erant.
℣. 6. i. e. duobus assibus. as autem quatuor denariolos habet.
* i. e. non est extra curam Dei.
℣. 7. i. e. præstatis.
℣. 10. vide Matt. 12. 31. & 32.
℣. 13. præcipe.
℣. 14. *Adde*, de terrenis diffidentes.
℣. 15. i. e. vita non nutritur superfluis vel abundantia rerum quas quis possidet, sed tantum necessariis.
℣. 16. i. e. parabolam.

19 Et dicam animæ meæ * : Anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare *.

20 Dixit autem illi Deus: Stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te: quæ autem parasti, cujus erunt?

21 Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives *.

22 Dixitque ad discipulos suos: Ideo dico vobis: † Nolite soliciti esse animæ * vestræ quid manducetis, neque corpori quid induamini. († Psal. 54. 23. Matth. 6. 25. 1 Petr. 5. 7.)

23 Anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum.

24 Considerate corvos, quia non seminant, neque metunt, quibus non est cellarium, neque horreum, & Deus pascit illos. Quanto magis vos pluris estis illis?

25 Quis autem vestrum cogitando * potest adjicere ad staturam suam cubitum unum?

26 Si ergo neque quod minimum est potestis, quid de ceteris soliciti estis?

27 Considerate lilia * quomodo crescunt: non laborant, neque nent: dico autem vobis, nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur sicut unum ex istis.

28 Si autem fœnum *, quod hodie est in agro, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos pusillæ fidei?

29 Et vos nolite quærere quid manducetis, aut quid bibatis: & nolite in sublime tolli *:

30 Hæc enim omnia gentes mundi quærunt *. Pater autem vester scit quoniam his indigetis.

31 Verumtamen quærite primum regnum Dei, & justitiam ejus *: & hæc omnia adjicientur vobis.

32 Nolite timere pusillus grex *, quia complacuit patri vestro dare vobis regnum.

33 † Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Facite vobis sacculos * qui non veterascunt, † thesaurum non deficientem in cælis: quo fur non appropiat, neque tinea corrumpit. († Mat. 19. 21. † Mat. 6. 20.)

34 Ubi enim thesaurus vester est, ibi & cor vestrum erit.

35 Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris *,

36 Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum quando revertatur a nuptiis: ut, cum venerit, & pulsaverit, confestim aperiant ei.

37 Beati servi illi, quos cum venerit dominus, invenerit vigilantes: amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis *.

38 Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita invenerit, beati sunt servi illi *.

39 † Hoc autem scitote, quoniam si sciret pater familias, qua hora fur veniret, vigilaret utique, & non sineret perfodi domum suam. († Mat. 24. 43.)

40 Et vos estote parati: † quia qua hora non putatis, Filius hominis veniet. († Ap. 16. 15.)

41 Ait autem ei Petrus: Domine, ad nos dicis hanc parabolam, an & ad omnes?

42 Dixit autem Dominus: Quis, putas, est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram?

43 Beatus ille servus, quem cum venerit dominus, invenerit ita facientem.

44 Vere dico vobis, quoniam supra omnia quæ possidet, constituet illum.

45 Quod si dixerit * servus ille in corde suo: Moram facit dominus

℣. 19. i. e. mihimetipsi.
* i.e. in deliciis vive.
℣. 21. i. e. nec in divitiis suis Dei rationem habet.
℣. 22. i. e. vitæ.
℣. 25. i. e. anxie cogitans.
℣. 27. i.e. flores. species pro genere.
℣. 28. i. e. herba.
℣. 29. i. e. ne suspenso & anxio sitis animo, *vel*, ne de providentia divina hæsitetis.
℣. 30. i. e. curant.
℣. 31. ejus. *i.e.* per quam ad regnum pervenitur.
℣. 32. i. e. grex parvule. discipulos alloquitur.
℣. 33. i. e. crumenas.
℣. 35. i. e. omnibus modis estote parati.
℣. 37. eo loci vigilantibus mercedem amplissimam esse paratam significatur.
℣. 38. i.e. beati qui semper vigilant.
℣. 45. i. e. cogitaverit.

meus

meus venire: & cœperit percutere
servos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari:
46 Veniet dominus servi illius, in die qua non sperat, & hora qua nescit, & dividet eum, partemque ejus cum infidelibus ponet*.
47 Ille autem servus, qui cognovit voluntatem domini sui, & non præparavit, & non fecit secundum voluntatem ejus, vapulabit multis*:
48 Qui autem non cognovit, & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum quæretur ab eo: & cui commendaverunt multum, plus petent ab eo.
49 Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi ut accendatur?
50 Baptismo* autem habeo baptizari: & quodomodo coarctor* usque dum perficiatur?
† Mat. 10. 34. 51 † Putatis quia pacem veni dare in terram? Non, dico vobis, sed separationem:
52 Erunt enim ex hoc quinque in domo una divisi, tres in* duos, & duo in tres
53 Dividentur: pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in matrem, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam.
† Mat. 16. 2. 54 † Dicebat autem & ad turbas: Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis: Nimbus* venit: & ita fit.
55 Et cum austrum flantem, dicitis: Quia æstus erit: & fit.
56 Hypocritæ, faciem cæli & terræ nostis probare*: hoc autem tempus quomodo non probatis?
57 Quid autem & a vobis ipsis non judicatis quod justum est*?
58 † Cum autem vadis cum adversario tuo* ad principem*, in via da operam liberari ab illo*, ne forte trahat te ad judicem, & judex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem. † Mat. 5. 25.
59 Dico tibi, non exies inde, donec etiam novissimum minutum reddas.

CAPUT XIII.

Occasione Galilæorum in suis sacrificiis interemptorum, & eorum qui in Siloe corruerant, hortatur ad pœnitentiam, alioqui exterminandos instar ficus infructuosæ: archisynagogum redarguit, indignantem quod sabbato curasset mulierem a spiritu infirmitatis: comparat regnum cælorum grano sinapis ac fermento: de angusta porta; & quod quidam clauso ostio frustra pulsabunt: Herodem dicit vulpem, & Jerusalem ob crudelitatem suam deserendam.

1 ADerant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum*.
2 Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt?
3 Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.
4 Sicut illi decem & octo, supra quos cecidit turris in Siloe*, & occidit eos: putatis quia & ipsi debitores fuerint præter omnes homines habitantes in Jerusalem?

℣. 46. i. e. eximet eum numero servorum fidelium, & puniet ut servum infidum.
℣. 47. *Adde*, plagis.
℣. 50. passionem baptismum vocat, quasi immersionem in immensum dolorum pelagus: quo referendum est illud, Thren. 2. 13. *magna est velut mare contritio tua.*
* in quanta sum anxietate.
℣. 52. in i. e. contra.
℣. 54. i. e. imber.
℣. 56. i. e. discernere.
℣. 57. i. e. cur ex vobis ipsis & citra judicis operam non dirimitis controversias inter vos ortas. (hoc ex Vatabl.)
℣. 58. i. e. creditore tuo, qui tibi bona fide credidit pecuniam.
* i. e. magistratum.
* i. e. persolve eam pecuniam, ne forte, &c.
℣. 1. i. e. quos Pilatus occiderat inter sacrificandum. hoc actum est Hierosolymis quo Galilæi veniebant sacrificandi causa.
℣. 4. Siloe fons ad radices montis Sion; ad hunc fontem turris erat posita.

5 Non, dico vobis: sed si pœnitentiam non egeritis, omnes similiter peribitis.
6 Dicebat autem & hanc similitudinem *: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea sua, & venit quærens fructum in illa, & non invenit.
7 Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres * sunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio: succide ergo illam; ut quid etiam terram occupat *?
8 At ille respondens, dicit illi: Domine dimitte illam & hoc anno, usque dum fodiam circa illam, & mittam stercora:
9 Et siquidem fecerit fructum *: sin autem *, in futurum succides eam.
10 Erat autem docens in synagoga * eorum sabbatis.
11 Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem & octo: & erat inclinata *, nec omnino poterat sursum respicere.
12 Quam cum videret Jesus, vocavit eam ad se, & ait illi: Mulier, dimissa es * ab infirmitate tua.
13 Et imposuit illi manus, & confestim erecta est, & glorificabat Deum.
14 Respondens autem archisynagogus *, indignans quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite & curamini, & non in die sabbati.
15 Respondens autem ad illum Dominus dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrum sabbato non solvit bovem suum aut asinum a præsepio, & ducit adaquare?
16 Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit satanas, ecce decem & octo annis, non oportuit solvi a vinculo isto die sabbati?
17 Et cum hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus: & omnis populus gaudebat in universis * quæ gloriose fiebant ab eo.
18 Dicebat ergo: Cui simile est regnum Dei, & cui simile æstimabo * illud?
19 † Simile est grano sinapis, quod acceptum homo misit in hortum suum, & crevit, & factum est in arborem magnam: & volucres cæli requieverunt in ramis ejus. † *Mat.* 13. 31. *Marc.* 4. 31.
20 Et iterum dixit: Cui simile æstimabo regnum Dei?
21 † Simile est fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ sata tria, donec fermentaretur totum. † *Mat.* 13. 33.
22 Et ibat per civitates & castella, docens, & iter faciens in Jerusalem.
23 Ait autem illi quidam: Domine, si pauci sunt *, qui salvantur? Ipse autem dixit ad illos:
24 † Contendite intrare per angustam portam: quia multi, dico vobis, quærent intrare, & non poterunt. † *Mat.* 7. 13.
25 † Cum autem intraverit paterfamilias, & clauserit ostium, incipietis foris stare, & pulsare ostium, dicentes: Domine, aperi nobis: & respondens dicet vobis: Nescio vos unde sitis: † *Mat* 25. 10.
26 Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te, & bibimus *, & in plateis nostris docuisti *.
27 Et dicet vobis: † Nescio vos unde sitis: † discedite a me omnes operarii iniquitatis. † *Mat.* 7. 23. † *Psal.* 6. 9. *Matth.* 45. 41.
28 Ibi erit fletus, & stridor dentium: cum videritis Abraham, & Isaac, & Jacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.
29 Et venient ab Oriente, & Occidente, & Aquilone, & Austro, & accumbent in regno Dei.

℣. 6. i. e. parabolam.
℣. 7. ficus enim non longius quam ad tres annos fructus differunt.
* i. e. terræ molesta est: ficus enim multum succi e terra haurit, quod vitibus prodesse poterat.
℣. 9. supple; relinques eam.
* sin autem *i. e.* alioqui.
℣. 10. in quadam synagoga.
℣. 11. i. e. incurvata.
℣. 12. i. e. liberaris.
℣. 14. unus ex iis qui synagogæ præerant.
℣. 17. i. e. propter omnia.
℣. 18. i. e. assimilabo.
℣. 23. num pauci sunt.
℣. 26. i. e. tecum familiariter viximus.
* non auditores, sed factores legis justificabuntur. *Rom.* 2. 13.

30 † Et

† Mat. 19. 30. & 20. Marc. 10. 31. 30 † Et ecce sunt novissimi qui
erunt primi, & sunt primi qui erunt
novissimi.
31 In ipsa die accesserunt quidam
Pharisæorum, dicentes illi? Exi, &
vade hinc *: quia Herodes vult te
occidere.
32 Et ait illis: Ite, & dicite vulpi
illi *: Ecce ejicio dæmonia, & sanitates perficio hodie & cras, & tertia die consummor *.
33 Verumtamen oportet me hodie
& cras & sequenti die ambulare:
quia non capit * prophetam perire
extra Jerusalem.
† Mat. 23. 37. 34 † Jerusalem, Jerusalem, quæ
occidis Prophetas, & lapidas eos,
qui mittuntur ad te, quoties volui
congregare filios tuos, quemadmodum avis nidum suum * sub pennis, & noluisti?
35 Ecce relinquetur vobis domus *
vestra deserta. Dico autem vobis,
quia non videbitis me, donec veniat
cum dicetis: Benedictus, qui venit
in nomine Domini.

CAPUT XIV.

In domo principis Pharisæorum hydropicum sabbato curat, ostendens Legisperitis ac Pharisæis hoc licere; & horum notans ambitionem, docet invitatum in novissimo loco recumbere: parabola de invitatis ad cœnam qui se excusarunt: sequens Christum debet omnibus renuntiare, sublata cruce sua, usque ad odium animæ propriæ: volens turrim ædificare computat primum sumptus: commendatio salis.

1 ET factum est cum intraret
Jesus in domum cujusdam
Principis Pharisæorum * sabbato,
manducare panem *, & ipsi observabant eum *.
2 Et ecce homo quidam hydropicus erat ante illum.
3 Et respondens Jesus dixit ad Legisperitos, & Pharisæos, dicens: Si
licet sabbato curare?
4 At illi tacuerunt. Ipse vero apprehensum sanavit eum, ac dimisit.
5 Et respondens ad illos dixit: Cujus vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuo extrahet illum die sabbati?
6 Et non poterant ad hæc respondere illi.
7 Dicebat autem & ad invitatos parabolam, intendens * quomodo primos accubitus eligerent, dicens ad
illos:
8 Cum invitatus fueris ad nuptias,
non discumbas in primo loco, ne
forte honoratior te sit invitatus ab
illo;
9 Et veniens is, qui te & illum vocavit, dicat tibi: Da huic locum:
& tunc incipias cum rubore * novissimum * locum tenere.
10 Sed cum vocatus fueris, vade,
recumbe in novissimo loco: ut, cum
venerit qui te invitavit, dicat tibi:
†Amice, ascende superius. Tunc erit tibi gloria coram simul discumbentibus: † Prov. 25. 7.
11 † Quia * omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. † Mat. 23. 12. Inf. 18. 14.
12 Dicebat autem & ei, qui se invitaverat: † Cum facis prandium,
aut cœnam, noli vocare amicos
tuos, neque fratres tuos, neque cognatos, neque vicinos divites: ne
forte te & ipsi reinvitent, & fiat tibi retributio. † Tob. 4. 7. Prov. 3. 9.
13 Sed cum facis convivium, voca
pauperes, debiles, claudos, & cæcos:
14 Et beatus eris, quia non habent
* retribuere tibi: retribuetur enim
tibi in resurrectione * justorum.

℣. 31. i. e. Galilæa aut Peræa: nam extra eas regiones jus nullum erat Herodi.
℣. 32. i. e. Herodi, qui propter versutiam vulpes appellatur.
* sensus est; ego paucos adhuc dies sum victurus & miracula patraturus, postea interficiar.
℣. 33. i. e. non est consentaneum.
℣. 34. i. e. pullos suos. Matt. 23. 37.
℣. 35. i. e. civitas.
℣. 1. i. e. unius e principibus seu magistratibus synedrii qui Pharisæus erat.
* i. e. cibum sumere.
* num faceret aliquid unde ipsum accusandi arriperent occasionem.
℣. 7. i. e. observans.
℣. 9. i. e. pudore.
* i. e. ultimum.
℣. 11. quia verum est quod vulgo dici solet, omnis &c.
℣. 14. i. e. non possunt.
* i. e. remuneratione.

15 Hæc

15 Hæc cum audiſſet quidam de ſimul diſcumbentibus, dixit illi: Beatus, qui manducabit panem in regno Dei.

Mat. 22. 2. Apoc. 19. 9. 16 At ipſe dixit ei: † Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocavit multos.

17 Et miſit ſervum ſuum hora cœnæ dicere *invitatis* ut venirent, quia jam parata ſunt omnia.

18 Et cœperunt ſimul * omnes excuſare. Primus dixit ei: Villam emi, & neceſſe habeo exire, & videre illam: rogo te habe me excuſatum.

19 Et alter dixit: Juga boum emi quinque, & eo probare illa: rogo te habe me excuſatum.

20 Et alius dixit: Uxorem duxi, & ideo non poſſum venire.

21 Et reverſus ſervus nuntiavit hæc domino ſuo. Tunc iratus paterfamilias, dixit ſervo ſuo: Exi cito in plateas & vicos civitatis: & pauperes, ac debiles, & cæcos, & claudos introduc huc.

22 Et ait ſervus: Domine, factum eſt ut imperaſti, & adhuc locus eſt.

23 Et ait dominus ſervo: Exi in vias, & ſepes *: & compelle intrare, ut impleatur domus mea.

24 Dico autem vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati ſunt, guſtabit cœnam meam.

25 Ibant autem turbæ multæ cum eo: & converſus dixit ad illos:

† Mat. 10. 37. 26 † Si quis venit ad me, & non odit patrem ſuum, & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & ſorores *, adhuc autem & animam ſuam, non poteſt meus eſt diſcipulus.

27 † Et qui non bajulat crucem ſuam, & venit poſt me, non poteſt meus eſſe diſcipulus. † Mat. 10. 38. & 16. 24. Marc. 8. 34.

28 Quis enim ex vobis volens turrim ædificare, non prius ſedens computat ſumptus, qui neceſſarii ſunt, ſi habeat ad perficiendum;

29 Ne, poſteaquam poſuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei,

30 Dicentes: Quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare *?

31 Aut quis rex iturus committere bellum adverſus alium regem, non ſedens prius cogitat, ſi poſſit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad ſe *?

32 Alioquin adhuc illo longe agente legationem mittens, rogat ea quæ pacis ſunt *.

33 Sic ergo omnis ex vobis, qui non renuntiat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus.

34 † Bonum eſt ſal. Si autem ſal evanuerit *, in quo * condietur? † Mat. 5. 13. Marc. 9. 49.

35 Neque in terram, neque in ſterquilinium utile eſt, ſed foras mittetur: Qui habet aures audiendi *, audiat.

℣. 18. i. e. unanimiter.
℣. 23. i. e. in loca ſepibus cincta, ſeu pagos & domos ruſticas.
℣. 26. quatenus nos hæc omnia a Deo avocant.
* animam i. e. vitam.
℣. 30. i. e. perficere.
℣. 31. i. e. contra ſe.
℣. 32. i. e. Legatos de pace mittit.
℣. 34. ſaporem amiſerit.
* i. e. qua re ſapor illi reſtituetur amiſſus.
℣. 35. i. e. ad audiendum.

CAPUT XV.

Scribis & Pharisæis murmurantibus quod peccatores reciperet, parabolas proponit de ove & drachma perditis ac inventis, & de filio prodigo ad patrem reverso, benigneque ab ipso suscepto, seniore filio indigne hoc ferente: & quantum sit in cælo gaudium super peccatore pœnitentiam agente.

1 ERant autem appropinquantes ei publicani, & peccatores, ut audirent illum.

2 Et murmurabant Pharisæi, & Scribæ, dicentes: Quia hic peccatores recipit, & manducat cum illis.

3 Et ait ad illos parabolam istam dicens:

† Mat. 18. 12. 4 † Quis ex vobis homo*, qui habet centum oves: & si perdiderit unam ex illis, nonne dimittit nonagintanovem in deserto, & vadit ad illam quæ perierat, donec inveniat eam?

5 Et cum invenerit eam, imponit in humeros suos gaudens:

6 Et veniens domum convocat amicos & vicinos, dicens illis: Congratulamini mihi*, quia inveni ovem meam, quæ perierat?

7 Dico vobis, quod ita gaudium* erit in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, quam super nonagintanovem justis, qui non indigent pœnitentia.

8 Aut quæ mulier habens drachmas decem, si perdiderit drachmam unam, nonne accendit lucernam, & everrit domum, & quærit diligenter, donec inveniat?

9 Et cum invenerit, convocat amicas & vicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inveni drachmam, quam perdideram?

10 Ita dico vobis, gaudium erit* coram angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente.

11 Ait autem: Homo quidam habuit duos filios:

12 Et dixit adolescentior ex illis patri: Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit*. Et divisit illis substantiam.

13 Et non post multos dies, congregatis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam, & ibi dissipavit substantiam suam vivendo luxuriose.

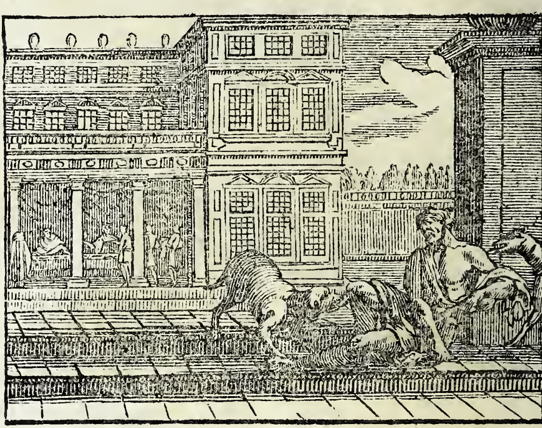
14 Et postquam omnia consummasset*, facta est fames valida in regione illa, & ipse cœpit egere.

℣. 4. i.e. quis vestrum.
℣. 6. gaudete mecum.
℣. 7. gaudium majus.
℣. 10. erit, pro, est.
℣. 12. i.e. ad me pertinet.
℣. [illegible] i.e. dissipasset.

15 Et

15 Et abiit, & adhæsit uni civium
regionis illius. Et misit illum in
villam suam ut pasceret porcos.
16 Et cupiebat implere ventrem
suum de siliquis *, quas porci man-
ducabant: & nemo illi dabat.
17 In se autem reversus * dixit:
Quanti * mercenarii in domo patris
mei abundant panibus, ego autem
hic fame pereo!
18 Surgam, & ibo ad patrem me-
um, & dicam ei: Pater, peccavi in
cælum *, & coram te:
19 Jam non sum dignus vocari fi-
lius tuus: fac me sicut unum de
mercenariis tuis.
20 Et surgens venit ad patrem su-
um. Cum autem adhuc longe esset,
vidit illum pater ipsius, & miseri-
cordia motus est, & accurrens ceci-
dit super collum ejus, & osculatus
est eum.
21 Dixitque ei filius: Pater, pec-
cavi in cælum, & coram te, jam
non sum dignus vocari filius tuus.
22 Dixit autem pater ad servos
suos: Cito proferte stolam primam
*, & induite illum, & date annulum
in manum ejus, & calceamenta in
pedes ejus:
23 Et adducite vitulum saginatum,
& occidite, & manducemus, & e-
pulemur *:
24 Quia hic filius meus mortuus
erat *, re & vixit; perierat, & inven-
tus est. Et cœperunt epulari.
25 Erat autem filius ejus senior in
agro: & cum veniret, & appropin-
quaret domui, audivit symphoniam
& chorum *:
26 Et vocavit unum de servis, &
interrogavit quid hæc essent.
27 Isque dixit illi: Frater tuus ve-
nit, & occidit pater tuus vitulum
saginatum, quia salvum illum rece-
pit.
28 Indignatus est autem, & nole-
bat introire. Pater ergo illius egres-
sus, cœpit rogare illum.
29 At ille respondens, dixit patri
suo: Ecce tot annis servio tibi, &
numquam mandatum tuum præter-
ivi, & numquam dedisti mihi hæ-
dum, ut cum amicis meis epula-
rer:
30 Sed postquam filius tuus hic, qui
devoravit * substantiam suam * cum
meretricibus, venit, occidisti illi
vitulum saginatum.
31 At ipse dixit illi: Fili, tu sem-
per mecum es, & omnia mea tua
sunt:
32 Epulari autem & gaudere opor-
tebat, quia frater tuus hic, mor-
tuus erat, & revixit; perierat, &
inventus est.

℣. 16. siliquæ leguminum integu-
menta, gallice *ecosses*. vel fructus
arboris, gallice dictus *carrouge*.
℣. 17. i. e. cum ad bonam mentem
rediisset.
* quanti. *i. e.* quot.
℣. 18. i. e. in Deum & in te.
℣. 22. i. e. vestem eximiam. stola
vestimenti genus est usque ad imos
pedes demissi.
℣. 23. i. e. lætemur.
℣. 24. i. e. perditus erat, nunc re-
diit ad saniorem mentem. impii
mortui vocantur.
℣. 25. Choros saltantium.
℣. 30. turpiter prodegit.
* *Gr.* tuam. multo elegantius.

CAPUT XVI.

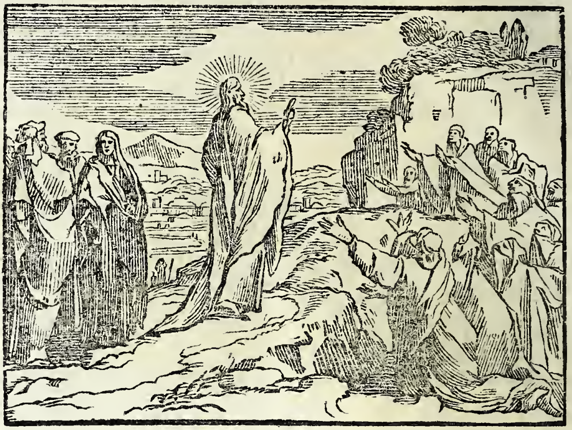
Per Parabolam de villico iniquitatis hortatur ad faciendas eleemosynas, docens quid mereatur fidelis aut infidelis mammonæ dispensator, quodque nemo servire potest Deo & mammonæ: Legem ac prophetas usque ad Joannem fuisse dicit, & nihil de Lege periturum; nec dimittendam ullo modo uxorem ut alia ducatur: de divite epulone, & Lazaro mendico.

1 DIcebat autem & ad discipu-
los suos: Homo quidam erat
dives, qui habebat villicum * : &
hic diffamatus est* apud illum quasi
dissipasset bona ipsius.
2 Et vocavit illum, & ait illi:
Quid hoc audio de te? redde ratio-
nem villicationis* tuę: jam enim non
poteris villicare *.
3 Ait autem villicus intra se: Quid
faciam, quia dominus meus aufert
a me villicationem? fodere non va-
leo, mendicare erubesco.
4 Scio quid faciam, ut, cum amo-
tus fuero a villicatione, recipiant *
me in domos suas.
5 Convocatis itaque singulis debi-
toribus domini sui, dicebat primo:
Quantum debes domino meo?
6 At ille dixit: Centum cados *
olei. Dixitque illi: Accipe cau-
tionem tuam *: & sede cito, scribe
quinquaginta *.
7 Deinde alii dixit: Tu vero quan-
tum debes? Qui ait: Centum coros
* tritici. Ait illi: Accipe litteras
tuas, & scribe octoginta.
8 Et laudavit Dominus villicum
iniquitatis *, quia prudenter fecis-
set: quia filii hujus sæculi * pruden-
tiores filiis lucis * in generatione *
sua sunt.
9 Et ego vobis dico: facite vobis a-
micos de mammona iniquitatis *:
ut, cum defeceritis, recipiant vos
in æterna tabernacula.
10 Qui fidelis est in minimo, & in

℣. 1. i. e. dispensatorem, œconomum, Gallice, *Intendant*.
* accusatus est.
℣. 2. administrationis.
* administrare.
℣. 4. debitores scilicet.
℣. 6. cadus, vel batus mensura liquidorum quæ utravis parte quadrata erat, pedemque Romanum utrimque habebat.
* i. e. scriptum quo hero meo es obligatus.
* i. e. scribe aliam quæ quinquaginta tantum contineat.
℣. 7. corus mensura aridorum utrimque decem pedes habens.
℣. 8. i. e. dispensatorem iniquum.
* i. e. huic sæculo dediti.
* i. e. divina luce illustrati.
* i. e. in rebus suis agendis.
℣. 9. i. e. ex divitiis iniquis. divitię enim inutiles, injustæ sunt.

majori fidelis est: & qui in modico
iniquus est, & in majori iniquus est.
11 Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis: quod verum est, quis credet vobis *?
12 Et si in alieno * fideles non fuistis: quod vestrum est *, quis dabit vobis?
† Mat. 6. 26. 13 † Nemo servus potest duobus dominis servire: aut enim unum odiet, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alterum contemnet: non potestis Deo servire & mammonæ.
14 Audiebant autem omnia hæc Pharisæi, qui erant avari: & deridebant illum *.
15 Et ait illis: Vos estis, qui justificatis * vos coram hominibus: Deus autem novit corda vestra *: quia quod hominibus altum est *, abominatio est ante Deum.
† Mat. 11. 12. 16 † Lex & prophetæ, usque ad Joannem *: ex eo regnum Dei evangelizatur, & omnis in illud vim facit *.
† Mat. 5. 8. 17 † Facilius est autem cælum & terram præterire, quam de Lege unum apicem cadere.
† Mat. 5. 32. Marc. 10. 11. 1 Cor. 7. 10. 11. 18 † Omnis qui dimittit uxorem suam, & alteram ducit, mœchatur: & qui dimissam a viro ducit, mœchatur.
19 Homo quidam erat dives *, qui induebatur purpura & bysso: & epulabatur quotidie splendide.
20 Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus,
21 Cupiens saturari de micis, quæ cadebant de mensa divitis, & nemo illi dabat: sed & canes veniebant, & lingebant ulcera ejus.
22 Factum est autem ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ *. Mortuus est autem & dives, & sepultus est in inferno.
23 Elevans autem oculos suos, cum esset in tormentis, vidit Abraham a longe, & Lazarum in sinu ejus:
24 Et ipse clamans * dixit: Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.
25 Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris.
26 Et in his omnibus, inter nos & vos chaos * magnum firmatum est *: ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.
27 Et ait: Rogo ergo te pater ut mittas eum in domum patris mei.
28 Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis *, ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum.
29 Et ait illi Abraham: Habent Moysen, & prophetas: audiant illos.
30 At ille dixit: Non *, pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent.
31 Ait autem illi: Si Moysen & prophetas non audiunt; neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

℣. 11. sensus est; si fideles non fuistis in dispensandis falsis & injustis divitiis, quomodo vere divitiæ. *i. e.* spiritualia dona vobis credentur.
℣. 12. i. e. in iis quæ Deus vobis commisit.
* i. e. mercedem vestram.
℣. 14. tamquam docentem aliena a lege, quæ magnas divitias pollicebatur.
℣. 15. i. e. qui vos pro justis venditatis.
* *Adde* quam sint iniqua.
* i. e. quod hominibus eximium videtur.
℣. 16. i. e. usque ad Joannem perfectio non desiderabatur: sed a Joanne incipit ætas melior, ætas evangelici regni, quæ proinde mores etiam meliores postulat.
* i. e. Evangelium magna res est, magno etiam nisu opus est ut evangelicam perfectionem consequamini.
℣. 19. hic nec historiam solam, nec meram parabolam Christus enarrat; sed narratio quædam vera est, quibusdam, adjunctis verisimilibus intertexta.
℣. 22. in locum quietis.
℣. 24. allegorice dictum: non clamabat sed optabat.
℣. 26. i. e. intervallum.
* i. e. divina voluntate stabilitum est.
℣. 28. *Adde* de his suppliciis.
℣. 30. i. e. non audient.

CAPUT XVII.

Væ ſcandalizanti puſillos : frater in nos peccans increpandus eſt , eique pœnitenti ignoſcendum. Apoſtolis docet fidei efficaciam ; quodque dum omnia ipſi præcepta fecerint , ſe ſervos dicant inutiles : decem leproſi mundantur , unico qui Samaritanus erat ad agendas gratias revertente : dicit adventum filii Dei non occultum fore , ſed illuſtrem , & inexpectato ſuperventurum , ſicut diluvium mundo & Sodomis ſubverſio ſupervenit.

Matt. 1 ET ait ad diſcipulos ſuos : Im-
18. 7. poſſibile * eſt ut non ve-
Marc. niant ſcandala : væ autem illi per
9. 41. quem veniunt.
2 Utilius eſt illi , ſi lapis molaris *
imponatur circa collum ejus , & pro-
jiciatur in mare , quam * ut ſcandali-
† *Lev.* zet unum de puſillis iſtis.
19. 17. 3 Attendite vobis * : † Si peccave-
Eccli. rit in te frater tuus , increpa illum :
19. 13. & ſi pœnitentiam egerit , dimitte il-
Matt. li.
18. 15. 4 Et ſi ſepties in die * peccaverit in
te , & ſepties in die converſus fuerit
ad te , dicens : Pœnitet me : di-
mitte illi.
5 Et dixerunt Apoſtoli Domino :
Adauge nobis fidem.
6 † Dixit autem Dominus : Si ha- † *Mat.*
bueritis fidem , ſicut granum ſina- 17. 19.
pis * , dicetis huic arbori moro * : E-
radicare , & tranſplantare in mare :
& obediet vobis.
7 Quis autem veſtrum habens ſer-
vum arantem aut paſcentem , qui
regreſſo de agro dicat illi : Statim
tranſi , recumbe * :
8 Et non dicat ei : Para quod cœ-
nem , & præcinge te , & miniſtra
mihi donec manducem * & bibam ,
& poſt hæc tu manducabis & bi-
bes ?
9 Numquid gratiam habet ſervo il-
li , quia fecit quæ ei imperaverat ?
10 Non puto. Sic & vos , cum fe-
ceritis omnia quæ præcepta ſunt vo-
bis , dicite : Servi inutiles * ſumus :
quod debuimus facere , fecimus.
11 Et factum eſt , dum iret in Jeru-
ſalem , tranſibat per mediam Sama-
riam & Galilæam *.

℣. 1. i. e. non convenit.
℣. 2. mola inferior retinens frumentum. vide Matt. 18. 6.
* i. e. potius quam.
℣. 3. i. e. cavete ne cui detis occaſionem pereundi.
℣. 4. i. e. ſæpiſſime.
℣. 6. vide Matt. 17. 19.
* *Gr.* Sycamino , vel Sycomoro.
℣. 7. i. e. quieſce.
℣. 8. i. e. manducavero & bibero.
℣. 10. inutiles Deo , qui nullo indiget.
℣. 11. vide ſupra c. 9. 52. nota 1.

12 Et cum ingrederetur quoddam
castellum, occurrerunt ei decem vi-
ri leprosi, qui steterunt a longe *:
13 Et levaverunt vocem, dicentes:
Jesu præceptor, miserere nostri.
† Lev. 14. 2. 14 Quos ut vidit, dixit: † Ite,
ostendite vos sacerdotibus. Et fa-
ctum est, dum irent, mundati
sunt.
15 Unus autem ex illis, ut vidit
quia mundatus est, regressus est,
cum magna voce magnificans * De-
um,
16 Et cecidit in faciem ante pedes
ejus, gratias agens: & hic erat Sa-
maritanus.
17 Respondens autem Jesus, dixit:
Nonne decem mundati sunt? & no-
vem ubi sunt?
18 Non est inventus qui rediret, &
daret gloriam Deo, nisi hic alieni-
gena *.
19 Et ait illi: Surge, vade: quia fi-
des tua te salvum fecit.
20 Interrogatus autem a Pharisæis:
Quando venit regnum Dei *? re-
spondens eis, dixit: Non venit re-
gnum Dei cum observatione *:
21 Neque dicent: Ecce hic, aut
ecce illic. Ecce enim regnum Dei in-
tra vos est *.
22 Et ait ad discipulos suos: Ve-
nient dies quando desideretis videre
unum diem Filii hominis *, & non
videbitis.
†Mat. 24. 23. Marc. 13. 21. 23 † Et dicent vobis: Ecce hic, &
ecce illic *. Nolite ire, neque secte-
mini.
24 Nam, sicut fulgur coruscans de
sub cælo, in ea quæ sub cælo sunt *,
fulget: ita erit filius hominis in die
sua *.
25 Primum autem oportet illum
multa pati, & reprobari a genera-
tione hac *.
26 † Et sicut factum est in diebus † Gen. 7. 7.
Noe, ita erit & in diebus Filii homi- Matt.
nis. 24. 37.
27 Edebant, & bibebant: uxores
ducebant, & dabantur ad nuptias,
usque in diem, qua intravit Noe in
arcam: & venit diluvium, & perdi-
dit omnes.
28 † Similiter sicut factum est in † Gen.
diebus Lot: Edebant, & bibebant: 19. 25.
emebant, & vendebant: planta-
bant, & ædificabant:
29 Qua die autem exiit Lot a Sodo-
mis, pluit ignem & sulphur de cæ-
lo, & omnes perdidit:
30 Secundum hæc erit * qua die Fi-
lius hominis revelabitur *.
31 In illa hora, qui fuerit in tecto,
& vasa ejus in domo, ne descendat
tollere illa; & qui in agro, simili-
ter non redeat retro.
32 Memores estote uxoris Lot.
33 † Quicumque quæsierit animam † Mat.
suam * salvam facere, perdet il- 10. 39.
lam *: & quicumque perdiderit il- Marc.
lam, vivificabit eam. 8. 35.
34 Dico vobis: † In illa nocte * erunt Supr. 9.
duo in lecto uno; unus assumetur *, 24.
& alter relinquetur: Joan.
35 Duæ erunt molentes in unum; 12. 25.
una assumetur, & altera relinque- † Mat.
tur: duo in agro; unus assumetur, 20. 40.
& alter relinquetur.
36 Respondentes dicunt illi: Ubi *
Domine?

℣. 12. quia ab aliis erant remoti. Lev. 13. 46.
℣. 15. i. e. glorificans.
℣. 18. Samaritani alienigenę dicuntur quia magna pars eorum ex Chutæis & Assyriis erant, perpaucis admodum Judæis admixtis.
℣. 20. i. e. tempora Messiæ regnantis.
* i. e. ita ut observetur ex majestate & regio splendore.
℣. 21. vide Matt. 12. 28.
℣. 22. i. e. quando desiderabitis frui mea præsentia.
℣. 23. i. e. post illa tempora multi pseudo-Christi surgent. Matt. 24. 14.
℣. 24. i. e. ex una regione in omnes regiones.
* i. e. in Evangelii prædicatione.
℣. 25. i. e. a Judæis.
℣. 30. de obsidione Hierosolymitana hæc intelligenda sunt.
* nimirum ad puniendos Judæos contemptores Evangelii, *vel* quando revelabitur in evangelica prædicatione.
℣. 33. i. e. seipsos vivos servare de Christo detrectando ut fecerunt multi in persecutionibus.
* *Adde* in æternum.
℣. 34. in hoc tempore calamitatis.
* ad regnum scilicet.
℣. 36. i. e. ubi fiet ista hominum discretio.

37 Qui dixit illis: Ubicumque fuerit corpus *, illuc congregabuntur & aquilæ.

CAPUT XVIII.

Per parabolam de judice iniquitatis & vidua importuna docet semper orandum; per parabolam vero de Pharisæo & Publicano, quomodo sit orandum: pueros a se repelli vetat: dives qui a juventute omnia se servasse præcepta dicebat, audito Christi consilio de omnibus relinquendis abiit tristis: & quid erit præmii omnia propter Christum relinquentibus: prædicit suam passionem, & prope Jericho cæcum illuminat.

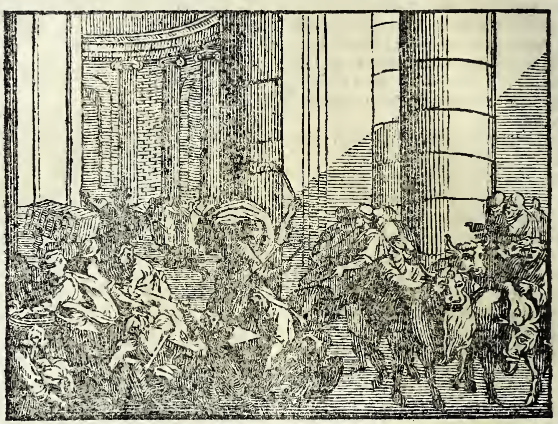
Eccli. 18, 22. 1 Thes. 5. 17.

1 Dicebat autem & parabolam, ad illos, quoniam oportet semper orare & non deficere *,
2 Dicens: Judex quidam erat in quadam civitate, qui Deum non timebat, & hominem non reverebatur.
3 Vidua autem quædam erat in civitate illa, & veniebat ad eum, dicens: Vindica me de adversario meo *.
4 Et nolebat per multum tempus. Post hæc autem dixit intra se: Etsi Deum non timeo, nec hominem revereor:
5 Tamen quia molesta est mihi hæc vidua, vindicabo illam, ne in novissimo * veniens sugillet me *.
6 Ait autem Dominus: Audite quid judex iniquitatis * dicit:
7 Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium * ad se die ac nocte, & patientiam habebit in illis *?
8 Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum. Verumtamen Filius hominis veniens, putas * inveniet fidem in terra?
9 Dixit autem & ad quosdam, qui in se confidebant tamquam justi *, & aspernabantur ceteros, parabolam istam:
10 Duo homines ascenderunt in templum ut orarent: unus Pharisæus, & alter publicanus.
11 Pharisæus stans, hæc apud se * orabat: Deus gratias ago tibi quia non sum sicut ceteri hominum: raptores, injusti, adulteri: velut etiam hic publicanus.
12 Jejuno bis in sabbato*: decimas do omnium quæ possideo *.
13 Et * publicanus a longe stans, nolebat nec oculos ad cælum levare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori.
14 Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo *: † quia omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. † Mat. 23. 12. Supr. 14. 11.
15 † Afferebant autem ad illum & infantes, ut eos tangeret. Quod cum viderent discipuli, increpabant illos *. † Mat. 19. 13. Marc. 10. 13.
16 Jesus autem convocans * illos, dixit: Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos, talium est enim regnum Dei.
17 Amen dico vobis: Quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer *, non intrabit in illud.
18 † Et interrogavit eum quidam princeps *, dicens: Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? † Mat. 20. 13.
19 Dixit autem ei Jesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus *.

℣. 37. i. e. hæc discretio fiet ubicumque Ecclesia constituta fuerit. vide Matt. 24. 18.
℣. 1. i. e. defatigari.
℣. 3. i. e. jus meum vindica ab adversario meo.
℣. 5. i. e. perpetuo.
* i. e. molesta sit mihi.
℣. 6. i. e. judex iniquus.
℣. 7. pro sui liberatione.
* i. e. num in justorum causa lentus erit?
℣. 8. putas. *i. e.* an.
℣. 9. quasi justi essent.
℣. 11. hæc in se verba volvebat.
℣. 12. in hebdomada.
* hæc Christus non reprehendit, sed in iis summam pietatis ponere vetat.
℣. 13. & *pro* at.
℣. 14. i. e. potius quam ille.
℣. 15. illos qui offerebant.
℣. 16. i. e. advocans.
℣. 17. i. e. effectus puero similis.
℣. 18. vir primarius.
℣. 19. vir ille primarius non credebat Christum esse Deum, attamen illi nomen tribuit quod soli Deo convenit: hac igitur de causa Christus illum corripit.

† *Exod.* 20. 13.
20 Mandata nosti: † Non occides: Non mœchaberis: Non furtum facies: Non falsum testimonium dices: Honora patrem tuum & matrem.
21 Qui ait: Hæc omnia custodivi a juventute mea.
22 Quo audito, Jesus ait ei: Adhuc unum tibi deest: omnia quæcumque habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo: & veni, sequere me.
23 His ille auditis, contristatus est: quia dives erat valde.
24 Videns autem Jesus illum tristem factum, dixit: Quam difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt.
25 Facilius est enim camelum * per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei.
26 Et dixerunt qui audiebant: Et quis potest salvus fieri?
27 Ait illi: Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.
28 Ait autem Petrus: Ecce nos dimisimus omnia, & secuti sumus te.
29 Qui dixit eis: Amen dico vobis, nemo est, qui reliquit domum, aut parentes, aut fratres, aut uxorem, an filios, propter regnum Dei *,
30 Et non recipiat multo plura in hoc tempore, & in sæculo venturo vitam æternam.
† *Mat.* 20. 17. *Marc.* 10. 32.
31 † Assumpsit autem Jesus duodecim, & ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam, & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per Prophetas de Filio hominis.
32 Tradetur enim Gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur:
33 Et postquam flagellaverint, occident eum, & tertia die resurget.
34 Et ipsi nihil horum intellexerunt, & erat verbum istud absconditum ab eis, & non intelligebant quæ dicebantur *.
35 † Factum est autem cum appropinquaret * Jericho, cæcus quidam sedebat secus viam, mendicans. † *Mat.* 20. 29. *Marc.* 10. 46.
36 Et cum audiret turbam prætereuntem, interrogabat quid hoc esset.
37 Dixerunt autem ei, quod Jesus Nazarenus transiret.
38 Et clamavit dicens: Jesu fili David miserere mei.
39 Et qui præibant, increpabant eum ut taceret. Ipse vero multo magis clamabat: Fili David miserere mei.
40 Stans autem Jesus jussit illum adduci ad se. Et cum appropinquasset, interrogavit illum,
41 Dicens: Quid tibi vis faciam. At ille dixit: Domine ut videam *.
42 Et Jesus dixit illi: Respice *, fides tua te salvum fecit.
43 Et confestim vidit, & sequebatur illum magnificans Deum. Et omnis plebs ut vidit, dedit laudem Deo.

℣. 25. vide Matt. 19. 24.
℣. 29. vide Matt. 19. 29.
℣. 34. non intelligebant enim qua ratione hæc Christi verba congruerent cum vaticiniis de Messiæ gloria, proditis, receptisque ea de re opinionibus.
℣. 35. i. e. non procul esset a Jericho.
℣. 41. visum recipiam.
℣. 42. visum recipe.

CAPUT XIX.

Ad Zachæum plurimis murmurantibus divertit : parabolam refert de homine nobili, qui abiens ad regnum accipiendum tradidit decem servis decem mnas, quem cives super se regnare nolebant : super pullum asinæ intrans cum honore Jerosolymam, flet super illam, prædicitque evertendam, & ingressus in templum ejicit ementes ac vendentes.

1 ET ingressus perambulabat *
Jericho.
2 Et ecce vir nomine Zachæus : &
hic princeps erat publicanorum, &
ipse dives :
3 Et quærebat * videre Jesum, quis
esset : & non poterat præ turba,
quia statura pusillus erat.
4 Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum * ut videret eum :
quia inde erat transiturus.
5 Et cum venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum ; & dixit ad
eum : Zachæe festinans descende :
quia hodie in domo tua oportet me
manere.
6 Et festinans descendit, & excepit illum gaudens.
7 Et cum viderent omnes *, murmurabant, dicentes quod ad hominem peccatorem divertisset *.
8 Stans * autem Zachæus, dixit ad
Dominum : Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do * pauperibus : & si quid aliquem defraudavi, reddo * quadruplum.
9 Ait Jesus ad eum * : Quia hodie
salus domui * huic facta est * : eo quod
& ipse filius sit Abrahæ *.
10 † Venit enim Filius hominis † *Mat.*
quærere, & salvum facere quod perie- 18. 11.
rat.
11 Hæc illis audientibus, adjiciens
dixit parabolam, eo quod esset prope Jerusalem : & quia existimarent *
quod confestim regnum * Dei manifestaretur.
12 Dixit ergo : † Homo quidam no- † *Mat.*
bilis abiit in regionem longinquam 25. 14.
accipere sibi regnum, & reverti.

℣. 1. pertransibat.
℣. 3. i. e. cupiebat.
℣. 4. ficum Sylvestrem.
℣. 7. i. e. multi.
* *Gr.* ingressus esset ad divertendum.
℣. 8. i. e. exorsus.
* do. i. e. dabo.
* i. e. reddam.
℣. 9. i. e. de illo.
* hic observat Christus quod præcepit supra 10. 5.
* i. e. patri familias.
* Zachæus Judæus erat genere, sed rem gerebat Romanorum.
℣. 11. discipuli.
* quo Christum regnaturum putabant.

13 Vocatis autem decem servis suis, dedit eis decem mnas *, & ait ad illos: Negotiamini dum venio *.

14 Cives autem ejus oderant eum*: & miserunt legationem post illum, dicentes: Nolumus hunc regnare super nos.

15 Et factum est ut rediret accepto regno: & jussit vocari servos, quibus dedit pecuniam, ut sciret quantum quisque negotiatus esset.

16 Venit autem primus dicens: Domine, mna tua decem mnas acquisivit.

17 Et ait illi: Euge bone serve, quia in modico fuisti fidelis, eris * potestatem habens super decem civitates *.

18 Et alter venit, dicens: Domine, mna tua fecit quinque mnas.

19 Et huic ait: Et tu esto super quinque civitates.

20 Et alter venit, dicens: Domine, ecce mna tua, quam habui repositam in sudario *:

21 Timui enim te, quia homo austerus es: tollis * quod non posuisti, & metis quod non seminasti.

22 Dicit ei: De ore tuo te judico * serve nequam. sciebas quod ego homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod non seminavi:

23 Et quare non dedisti pecuniam meam ad mensam *, ut ego veniens cum usuris utique exegissem illam?

24 Et astantibus* dixit: Auferte ab illo mnam, & date illi qui decem mnas habet.

25 Et dixerunt ei: Domine, habet decem mnas.

26 † Dico autem vobis, quia omni habenti * dabitur, & abundabit: ab eo autem qui non habet *, & quod habet, auferetur ab eo.

† *Mat.* 13. 12. & 25. 29. *Marc.* 4. 25. *Supra* 8. 18.

27 Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me.

28 Et his dictis, præcedebat ascendens Jerosolymam.

29 Et factum est, † cum appropinquasset ad Bethphage, & Bethaniam *, ad montem qui vocatur Oliveti, misit duos discipulos suos, † *Mat.* 21. 1. *Marc.* 11. 1.

30 Dicens: Ite in castellum, quod contra *est: in quod introeuntes, invenietis pullum asinæ alligatum, cui nemo umquam hominum sedit: solvite illum, & adducite.

31 Et si quis vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis ei: Quia Dominus operam ejus desiderat *.

32 Abierunt autem qui missi erant: & invenerunt, sicut dixit illis, stantem pullum.

33 Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ad illos: Quid solvitis pullum?

34 At illi dixerunt: Quia Dominus eum necessarium habet *.

35 † Et duxerunt illum ad Jesum. † *Joan.* 12. 14.
Et jactantes vestimenta sua supra pullum, imposuerunt Jesum.

36 Euntе autem illo, substernebant vestimenta sua in via.

37 Et cum appropinquaret jam ad descensum Montis oliveti, cœperunt omnes turbæ discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus *,

38 Dicentes: Benedictus*, qui venit rex* in nomine Domini, pax in cœlo, & gloria * in excelsis.

39 Et quidam Pharisæorum de turbis, dixerunt ad illum: Magister increpa discipulos tuos.

40 Quibus ipse ait: Dico vobis, quia si hi tacuerint, lapides clamabunt.

℣. 13. mna. *vel* mina continet forte 120. libras Parisienses.
* i. e. donec veniam.
℣. 14. Christus enim in propria venit, & sui eum non receperunt. Joan. 1. 11.
℣. 17. *Gr.* esto.
* præfectura hic non laboris sed honoris habet significationem.
℣. 20. i. e. linteo.
℣. 21. tamquam tuum.
℣. 22. i. e. arripio quod dicis.
℣. 23. i. e. numulariis. vide Matt. 25. 27.
℣. 24. ministris suis.
℣. 26. i. e. bene utenti.
* qui male utitur.
℣. 29. i. e. cum relicta Bethania, essent prope Bethphagen.
℣. 30. i. e. regione.
℣. 31. eo opus habet.
℣. 34. eo opus habet.
℣. 37. i. e. miraculis.
℣. 38. i. e. Felix, beatus.
* Rex Messias.
* pax sit nobis cum Deo & patri gratiæ agantur.

41 Et

41 Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam, dicens:
42 Quia si * cognovisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ * ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis.
43 Quia venient dies in te: & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te: & coangustabunt te undique *:
44 Et ad terram prosternent te *, & filios tuos, qui in te sunt, † & non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod non cognoveris tempus visitationis * tuæ.

† Mat. 24. 2. Marc. 13. 2. Infra 21. 6.

45 † Et ingressus in templum, cœpit ejicere vendentes in illo, & ementes,

† Mat. 21. 12. Marc. 11. 15.

46 Dicens illis: Scriptum est: † Quia domus mea domus orationis est. Vos autem fecistis illam speluncam latronum.

† Isai. 56. 7. Jer. 7. 11.

47 Et erat docens quotidie in templo. Principes autem sacerdotum, & Scribæ, & Principes plebis quærebant illum perdere:
48 Et non inveniebant quid facerent illi. Omnis enim populus suspensus erat *, audiens illum.

CAPUT XX.

Non dicit sacerdotibus ac Sribis qua potestate hæc faciat, quia néc illi respondebant ad propositam de Joannis baptismo quæstionem; parabolam refert de vinitoribus, qui cæsis domini servis etiam filium ejus occiderunt: tentatur Jesus de tributo Cæsari dando, & a Sadducæis de resurrectione: quomodo dicunt Christum filium esse David: cavendum a Scribis ambitiosis.

Matth. 21. 23. Marc. 11. 27.

1 ET factum est in una dierum *, docente illo populum in templo, & evangelizante, convenerunt * Principes sacerdotum, & Scribæ cum senioribus,
2 Et ajunt dicentes ad illum: Dic nobis, in qua potestate hæc facis? aut: Quis est, qui dedit tibi hanc potestatem?
3 Respondens autem Jesus, dixit ad illos: Interrogabo vos & ego unum verbum *. Respondete mihi:
4 Baptismus Joannis de cælo erat, an ex hominibus?
5 At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus, De cælo, dicet, Quare ergo non credidistis illi?
6 Si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs universa lapidabit nos: certi * sunt enim, Joannem prophetam esse.
7 Et responderunt se nescire unde esset.
8 Et Jesus ait illis: Neque ego dico vobis in qua potestate hæc facio.
9 Cœpit autem dicere ad plebem parabolam hanc: † Homo plantavit vineam, & locavit eam colonis: & ipse peregre fuit multis temporibus.

† Isai. 5. 1. Jer. 2. 21. Matth. 21. 33. Marc. 12. 1.

10 Et in tempore misit ad cultores servum, ut de fructu vineæ darent illi. Qui cæsum dimiserunt eum inanem.
11 Et addidit alterum servum mittere *. Illi autem hunc quoque cædentes, & afficientes contumelia, dimiserunt inanem.
12 Et addidit tertium mittere: qui & illum vulnerantes ejecerunt.
13 Dixit autem dominus vineæ: Quid faciam? mittam filium meum dilectum: forsitan, cum hunc viderint, verebuntur.
14 Quem cum vidissent coloni cogitaverunt intra se, dicentes: Hic est heres, occidamus illum, ut nostra fiat hereditas.
15 Et ejectum illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineæ?
16 Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi: Absit *.

℣. 42. si, i. e. utinam.
* i. e. quæ ad incolumitatem tuam pertinent.
℣. 43. duce Tito hæc facta sunt.
℣. 44. i. e. solo æquabunt.
* i. e. oblatæ salutis.
℣. 48. i. e. inhiabat.
℣. 1. i. e. quadam die.
* i. e. adorti sunt.
℣. 3, i. e. unam rem. vide Matth. 21. 24.
℣. 6. plebi certum est.
℣. 11. i. e. rursum misit alterum servum.
℣. 16. vide Matt. 21. 41.

17 Ille autem aſpiciens eos, ait: Quid eſt ergo hoc *, quod ſcriptum eſt: † Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli?

† Pſal. 117. 22. Iſai. 28. 16. Matth. 21. 42. Actor. 4. 11. Rom. 9. 33. 1 Petr. 2. 7.

18 Omnis qui ceciderit ſuper illum lapidem, conquaſſabitur: ſuper quem autem ceciderit, comminuet illum *.

19 Et quærebant principes ſacerdotum, & Scribæ, mittere in illum manus illa hora: &* timuerunt populum: cognoverunt enim quod ad ipſos * dixerit ſimilitudinem hanc.

20 † Et obſervantes * miſerunt inſidiatores, qui ſe juſtos ſimularent, ut caperent eum in ſermone *, ut traderent illum principatui & poteſtati præſidis.

† Mat. 22. 15. Marc. 12. 13.

21 Et interrogaverunt eum, dicentes: Magiſter, ſcimus quia recte dicis & doces: & non accipis perſonam, ſed viam Dei in veritate doces:

22 Licet nobis tributum dare Cæſari, an non?

23 Conſiderans autem dolum * illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis?

24 Oſtendite mihi denarium. Cujus habet imaginem & inſcriptionem? Reſpondentes dixerunt ei: Cæſaris.

25 Et ait illis: † Reddite ergo quę ſunt Cæſaris, Cæſari; & quæ ſunt Dei, Deo.

† Rom. 13. 7.

26 Et non potuerunt verbum ejus reprehendere coram plebe: & mirati in reſponſo * ejus, tacuerunt.

27 † Acceſſerunt autem quidam Sadducæorum, qui negant eſſe reſurrectionem, & interrogaverunt eum,

† Mat. 22. 23. Marc. 12. 18.

28 Dicentes: Magiſter, Moyſes ſcripſit nobis: † Si frater alicujus mortuus fuerit habens uxorem, & hic ſine liberis fuerit, ut accipiat eam frater ejus uxorem, & ſuſcitet ſemen fratri ſuo.

† Deut. 25. 5.

29 Septem ergo fratres erant: & primus accepit uxorem, & mortuus eſt ſine filiis.

30 Et ſequens * accepit illam, & ipſe mortuus eſt ſine filio.

31 Et tertius accepit illam. Similiter & omnes ſeptem, & non reliquerunt ſemen *, & mortui ſunt.

32 Noviſſime omnium mortua eſt & mulier.

33 In reſurrectione ergo, cujus eorum erit uxor? ſiquidem ſeptem habuerunt eam uxorem.

34 Et ait illis Jeſus: Filii hujus ſęculi * nubunt, & traduntur ad nuptias:

35 Illi vero, qui digni habebuntur ſæculo illo, & reſurrectione * ex mortuis, neque nubent, neque ducent uxores:

36 Neque enim ultra mori poterunt: æquales enim Angelis ſunt, & filii ſunt Dei, cum ſint filii reſurrectionis *.

37 Quia vero reſurgant mortui, & Moyſes oſtendit ſecus rubum *, † ſicut dicit Dominum, Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Jacob.

† Exod. 3. 6.

38 Deus autem non eſt mortuorum, ſed vivorum: omnes enim vivunt ei.

39 Reſpondentes autem quidam Scribarum, dixerunt ei: Magiſter, bene dixiſti *.

40 Et amplius non audebant eum quidquam interrogare.

41 Dixit autem ad illos *: Quomodo dicunt Chriſtum, filium eſſe David?

42 Et * ipſe David dicit in libro Pſalmorum: † Dixit Dominus Domino meo, ſede a dextris meis,

† Pſal. 109. 1. Matth. 22. 44. Marc. 12. 36.

43 Donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum?

44 David ergo Dominum illum vocat: & quomodo filius ejus eſt?

℣. 17. i. e. ſi nihil tale metuitis, quid igitur vult illud vaticinium?
℣. 18. vide Matt. 21. 44.
℣. 19. & *pro* ſed.
* i. e. de ipſis.
℣. 20. i. e. obſervata occaſione.
* vide Matt. 22. 15.
℣. 23. i. e. verſutiam.
℣. 26. propter reſponſum.
℣. 30. i. e. ſecundus.
℣. 31. i. e. filios.
℣. 34. qui vitam hanc mortalem agunt.
℣. 35. i. e. qui ita vivunt ut vitam æternam mereantur.
℣. 36. i. e. immortales.
℣. 37. i. e. ubi illam de rubo narrat hiſtoriam.
℣. 39. i. e. optimam ſententiam, optimo probatam argumento.
℣. 41. Phariſæos.
℣. 42. & *pro* cum.

45 Audiente autem omni populo, dixit discipulis suis:

† Mat. 23. 6. Marc. 12. 38. Supra 11. 43.
46 † Attendite* a Scribis, qui volunt ambulare in stolis, & amant salutationes in foro, & primas cathedras in synagogis, & primos discubitus in conviviis:

47 Qui devorant domos viduarum, simulantes * longam orationem. Hi accipient damnationem majorem.

CAPUT XXI.

Viduam duo minuta offerentem præfert divitibus multa offerentibus: subversionem templi prædicit, variaque prælia, afflictiones, & persecutiones; adversus quæ roborat Apostolos: prædicit quoque subversionem Jerusalem, & Judæorum captivitatem ac dispersionem: de signis præcessuris judicium: cavendum a crapula, ebrietate curisque hujus vitæ, & vigilandum ad orandum.

Marc. 12. 41.
1 RESpiciens autem, vidit eos, qui mittebant munera sua in gazophylacium, divites.

2 Vidit autem & quamdam viduam pauperculam mittentem æra minuta duo *.

3 Et dixit: Vere dico vobis, quia vidua hæc pauper, plus quam omnes misit.

4 Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei *: hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit.

† Mat. 14. 2. Marc. 13. 2. Supra 19. 44.
5 Et quibusdam dicentibus de templo *, quod bonis lapidibus & donis * ornatum esset, dixit:

6 Hæc quæ videtis, † venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.

7 Interrogaverunt autem illum, dicentes: Præceptor, quando hæc erunt, & quod signum cum fieri incipient *?

8 Qui dixit: Videte ne seducamini: multi enim venient in nomine meo, dicentes quia ego sum *: & tempus appropinquavit: nolite ergo ire post eos.

9 Cum autem audieritis prælia, & seditiones, nolite terreri *: oportet primum hæc fieri, sed nondum statim finis *.

10 Tunc dicebat illis: Surget gens contra gentem, & regnum adversus regnum.

11 Et terræmotus magni erunt per loca, & pestilentiæ, & fames, terroresque de cælo, & signa magna erunt *.

12 Sed ante hæc omnia injicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas & custodias, trahentes ad reges & præsides, propter nomen meum:

13 Continget autem vobis in testimonium *.

14 Ponite ergo in cordibus vestris, non præmeditari * quemadmodum respondeatis.

15 Ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt resistere & contradicere omnes adversarii vestri *.

16 Trademini autem a parentibus, & fratribus, & cognatis, & amicis, & morte afficient ex vobis:

17 Et eritis odio omnibus propter nomen meum:

18 Et * capillus de capite vestro non peribit.

℣. 46. i. e. cavete.

℣. 47. i. e. sub prætextu longæ orationis.

℣. 2. vide Mat. 12. 41. 42.

℣. 4. i. e. in locum in quo recipiuntur dona Deo dicata.

℣. 5. templum enim miraculum spectantibus erat cum ob magnitudinem, tum ob artificium. Josephus.

* circa templum undique fixa erant spolia barbarorum. hæc spolia anathemata dicebantur, quod verbum hic dona vertit interpres.

℣. 7. i. e. ventura sunt.

℣. 8. scilicet, Messias.

℣. 9. hæc intellige de primo Judæorum bello sub Nerone an. Christi 65.

* i. e. in hoc primo bello non evertetur Jerusalem.

℣. 11. multa narrantur a Josepho prodigia, quæ facta sunt ante omnino eversam Jerusalem.

℣. 13. patientiæ vestræ & veritatis meæ.

℣. 14. sensus hujus versus est, nolite præmeditari defensionem.

℣. 15. vide Act. 6. 10.

℣. 18. & *pro* sed.

19 In patientia veſtra poſſidebitis
animas veſtras *.
† Dan. 9. 27. Matth. 24. 15. Marc. 13. 14.
20 † Cum autem videritis circum-
dari ab exercitu Jeruſalem, tunc ſci-
tote quia appropinquavit deſola-
tio ejus:
21 Tunc qui in Judæa ſunt, fugiant
ad montes: & qui in medio ejus, diſ-
cedant: & qui in regionibus * non
intrent in eam.
22 Quia dies ultionis hi ſunt,
ut impleantur omnia quæ ſcripta
ſunt *.
23 Væ autem prægnantibus & nu-
trientibus in illis diebus. erit enim
preſſura * magna ſuper terram, &
ira * populo huic.
24 Et cadent in ore gladii *: & ca-
ptivi ducentur in omnes gentes, &
Jeruſalem calcabitur a Gentibus:
donec impleantur tempora natio-
num *.
† Iſai. 13. 10. Ezech 32. 7. Joel. 3. 15. Matth. 24. 29. Marc. 13. 24.
25 † Et erunt ſigna in ſole, & lu-
na, & ſtellis, & in terris preſſura
Gentium præ confuſione ſonitus
maris, & fluctuum:
26 Areſcentibus hominibus præ ti-
more, & expectatione, quæ ſuper-
venient univerſo orbi. nam virtutes
cælorum movebuntur:
27 Et tunc videbunt filium homi-
nis venientem in nube cum poteſta-
te magna, & majeſtate.
28 His autem fieri incipientibus,
reſpicite, & levate capita veſtra: †
quoniam appropinquat redemptio *
veſtra. † Rom. 8. 23.
29 Et dixit illis ſimilitudinem: Vi-
dete ficulneam *, & omnes arbores:
30 Cum producunt jam ex ſe fru-
ctum, ſcitis quoniam prope eſt æ-
ſtas.
31 Ita & vos cum videritis hæc fie-
ri, ſcitote quoniam prope eſt re-
gnum Dei *.
32 Amen dico vobis, quia non præ-
teribit generatio hæc *, donec om-
nia fiant.
33 Cælum & terra tranſibunt: ver-
ba autem mea non tranſibunt.
34 Attendite autem vobis, ne for-
te graventur corda veſtra in crapu-
la, & ebrietate, & curis hujus vitæ:
& ſuperveniat in vos repentina dies
illa:
35 Tamquam laqueus enim ſuper-
veniet in omnes, qui ſedent ſuper
faciem omnis terræ.
36 Vigilate itaque, omni tempore
orantes, ut digni habeamini fugere
iſta omnia, quæ futura ſunt, & ſta-
re ante Filium hominis.
37 Erat autem diebus docens in
templo: noctibus vero exiens, mo-
rabatur in monte *, qui vocatur
Oliveti.
38 Et omnis populus manicabat *
ad eum in templo audire eum.

℣. 19. i. e. per tolerantiam & perſeverantiam ſalvos facietis voſmetipſos. *Tertullian.* hæc ſententia coincidit cum Chriſti verbo Matth. 24. 13.

℣. 21. i. e. qui ab ea peregrinantur.

℣. 22. Jam pridem, inquit Joſephus, ad ignem templum condemnarat Deus: erat autem jam tempus illud elapſum, fatumque aderat.

℣. 23. i. e. anguſtia.

* ira, i. e. miſeria.

℣. 24. periere in hac obſidione Judæorum Myriades centum decem. Joſephus.

* i. e. uſque ad conſummationem omnium ſæculorum, judicium ſcilicet univerſale; nam Judæi nuſquam in patriam redibunt.

℣. 28. ab hujus vitæ miſeriis.

℣. 29. i. e. ficum.

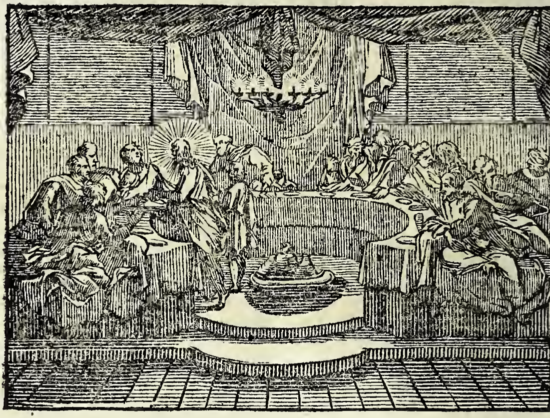
℣. 31. i. e. redemptio veſtra qua in regnum Dei ſuſcipiemini.

℣. 32. i. e. finis hujus ætatis non erit.

℣. 37. i. e. in Bethania quæ erat ſummitas montis Oliveti.

℣. 38. mane veniebat.

CAPUT

CAPUT XXII.

Cogitant principes ſacerdotum de occidendo Jeſu, quem vendit Judas: jubet parari paſcha: panem in corpus ſuum & vinum in ſanguinem conſecrata tradit diſcipulis, præcipiens ut idem faciant: contentio diſcipulorum quis eorum ſit major: prædicit trinam Petri negationem, jubens vendi tunicam & emi gladium: poſt prolixam in agonia orationem, & ſudorem inſtar ſanguinis in terram decurrentis, capitur a Judæis, quorum uni Petrus abſcidit auriculam: conqueritur quod ad eum quaſi ad latronem capiendum exierint: in domo principis ſacerdotum ter a Petro negatur, & a Judæis cæditur ac illuditur, & mane in concilio interrogatus fatetur ſe Dei filium.

Matth. 1 APpropinquabat autem dies
26. 2. feſtus Azymorum, qui di-
Marci citur Paſcha *:
14. 1. 2 Et quærebant principes ſacerdo-
tium, & Scribæ, quomodo Jeſum
interficerent: timebant vero ple-
bem.
† Mat. 3 † Intravit autem ſatanas in Ju-
26. 14. dam, qui cognominabatur Iſcario-
Marc. tes, unum de duodecim.
14. 10. 4 Et abiit, & locutus eſt cum prin-
cipibus ſacerdotum, & magiſtrati-
bus *, quemadmodum illum trade-
ret eis.
5 Et gaviſi ſunt, & pacti ſunt pe-
cuniam illi dare.
6 Et ſpopondit. Et quærebat op-
portunitatem ut traderet illum ſine
turbis *.
7 Venit autem dies Azymorum, in
qua neceſſe erat occidi * paſcha.
8 Et miſit Petrum & Joannem, di-
cens: Euntes parate nobis paſcha,
ut manducemus.
9 At illi dixerunt: Ubi vis pare-
mus?
10 Et dixit ad eos: Ecce introeun-
tibus vobis in civitatem, occurret
vobis homo quidam * amphoram
aquæ * portans: ſequimini eum in
domum, in qua intrat,
11 Et dicetis patrifamilias domus:
Dicit tibi Magiſter: Ubi eſt diver-
ſorium *, ubi paſcha cum diſcipulis
meis manducem?
12 Et ipſe oſtendet vobis cœnacu-
lum magnum ſtratum, & ibi pa-
rate.
13 Euntes autem, invenerunt ſic- † Mat.
ut dixit illis, & paraverunt paſcha. 26. 20.
14 † Et cum facta eſſet hora, diſcu- Marci
buit, & duodecim Apoſtoli cum eo. 14. 17.

℣. 1. hoc nomine donabantur dies azymorum.
℣. 4. i. e. ſacerdotes qui præficiebantur miniſtris & militibus cuſtodiendo templo ſelectis.
℣. 6. ſine tumultu.
℣. 7. i. e. immolari.
℣. 10. vide Matt. 26. 18.
* lagenam aquæ plenam.
℣. 11. locus convivii.

15 Et

15 Et ait illis: Desiderio * deside-
ravi hoc pascha manducare vobis-
cum, antequam patiar.
16 Dico enim vobis, quia ex hoc *
non manducabo illud *, donec im-
pleatur * in regno Dei.
17 Et accepto calice gratias egit, &
dixit: Accipite, & dividite inter vos.
18 Dico enim vobis quod non bi-
bam de generatione vitis, donec re-
gnum Dei veniat *.
† 1 Cor. 11. 24. 19 † Et accepto pane gratias egit,
& fregit, & dedit eis, dicens: Hoc
est corpus meum, quod pro vobis
datur *: hoc facite in meam com-
memorationem *.
20 Similiter & calicem, postquam
cœnavit, dicens: Hic est calix no-
vum testamentum in * sanguine
meo, qui pro vobis fundetur.
† Mat. 26. 21. Marc. 14. 20. Joan. 13. 18. 21 † Verumtamen ecce * manus tra-
dentis me, mecum est in mensa.
22 Et quidem Filius hominis, † se-
cundum quod definitum est *, va-
dit *: verumtamen væ homini illi,
per quem tradetur.
† Psal. 40. 9. 23 Et ipsi cœperunt quærere inter se,
quis esset ex eis, qui hoc facturus esset.
24 Facta est * autem & contentio
inter eos, quis eorum videretur esse
major.
† Mat. 20. 25. Marc. 10. 42. 25 Dixit autem eis: † Reges Gen-
tium dominantur eorum *: & qui
potestatem habent super eos *, bene-
fici * vocantur.
26 Vos autem non sic: sed qui ma-
jor est in vobis, fiat sicut minor: &
qui præcessor * est, sicut ministrator.
27 Nam quis major est, qui recum-
bit, an qui ministrat? nonne qui re-
cumbit? Ego autem in medio vestrum
sum, sicut qui ministrat.
28 Vos autem estis, qui permansi-
stis mecum in tentationibus meis:
29 Et ego dispono vobis * sicut dis-
posuit mihi Pater meus regnum,
30 Ut edatis & bibatis super men-
sam meam in regno meo: & sedea-
tis super thronos judicantes duode-
cim tribus Israel *.
31 Ait autem Dominus: Simon,
Simon, ecce satanas expetivit vos ut
cribraret * sicut triticum:
32 Ego autem rogavi pro te ut non
deficiat fides tua *: & tu aliquando
conversus confirma fratres tuos.
33 Qui dixit ei: Domine, tecum
paratus sum & in carcerem & in
mortem ire.
34 † At ille dixit: Dico tibi Petre, † Mat. 26. 34. Marc. 14. 30.
non cantabit hodie gallus, donec ter
abneges nosse me. Et dixit eis:
35 † Quando misi vos sine sæculo, † Mat. 10. 9.
& pera, & calceamentis, numquid
aliquid defuit vobis *?
36 At illi dixerunt: Nihil. Dixit
ergo eis: Sed nunc, qui habet sac-
culum, tollat; similiter & peram:
& qui non habet, vendat tunicam
suam, & emat gladium *.

℣. 15. i. e. vehementer.
℣. 16. i. e. posthac.
* i. e. pascha.
* i. e. donec agnoscatis impletum esse quod figurat hæc immolatio & esus agni; quod fiet, cum post resurrectionem, accepero regnum a patre meo.
℣. 18. vide Matt. 26. 29.
℣. 19. i. e. dabitur.
* i. e. ad renovandam mei memoriam.
℣. 20. i. e. per sanguinem meum confirmatum.
℣. 21. i. e. sed ecce.
℣. 22. *Adde*, a patre æterno.
* vadit ad mortem.
℣. 24. facta fuerat.
℣. 25. i. e. iis gentibus.
* i. e. in eas gentes.
* i. e. benefactores dici volunt, etiamsi suos dure tractent: reges enim non suę sed subditorum utilitati electi sunt a Deo.
℣. 26. i. e. qui aliis preest erit sicut omnium infimus.
℣. 29. i. e. promitto vobis partem in regno meo.
℣. 30. sensus est; atque in eo regno consortes eritis meæ familiaritatis & potestatis.
℣. 31. i. e. hoc postulavit ut vos posset pro arbitrio concutere atque agitare.
℣. 32. aliorumque Apostolorum. Christus rogavit ut non deficeret fides Apostolorum. S. Ignat. Martyr.
℣. 35. & 36. sensus horum versuum est. huc usque vos misi sine sacculo & pera, quia multi erant qui vobis ferebant opem: nunc assumenda sunt sacculum, pera & gladius, quia nullus vobis feret opem, immo omnes inimicos habebitis in posterum.
℣. 36. i. e. omnino gladium sibi comparet, etiam veste divendita, si aliter comparare nequeat.

37 Dico

37 Dico enim vobis, quoniam ad-
huc hoc quod scriptum est, oportet
† Isai. impleri in me: † Et cum iniquis de-
53. 12. putatus est. Etenim ea, quæ sunt de
me *, finem habent.
38 At illi dixerant: Domine, ecce
duo gladii hic *. At ille dixit eis:
† Mat. Satis est *.
26. 36. 39 † Et egressus ibat * secundum
Marc. consuetudinem in Montem oliva-
14. 32. rum. Secuti sunt autem illum & di-
Joan. scipuli.
18. 1. 40 Et cum pervenisset ad locum *
dixit illis: Orate ne intretis in ten-
tationem.
† Mat. 41 † Et ipse avulsus est ab eis quan-
26. 39. tum jactus est lapidis *: & positis
Marc. genibus orabat *,
14. 35. 42 Dicens: Pater si vis, transfer
calicem istum a me: Verumtamen
non mea voluntas, sed tua fiat.
43 Apparuit autem illi Angelus de
cælo, confortans eum. Et factus in
agonia, prolixius orabat.
44 Et factus est sudor ejus, sicut
guttæ sanguinis decurrentis in ter-
ram *.
45 Et cum surrexisset ab oratione,
& venisset ad discipulos suos, inve-
nit eos dormientes præ tristitia.
46 Et ait illis: Quid dormitis? sur-
gite, orate, ne intretis in tentatio-
† Mat. nem.
26. 47. 47 † Adhuc eo loquente, ecce tur-
Marc. ba: & qui vocabatur Judas, unus de
duodecim, antecedebat eos: & ap-
14. 43. propinquavit Jesu ut oscularetur
Joan. eum.
18. 3. 48 Jesus autem dixit illi; Juda,
osculo Filium hominis tradis?
49 Videntes autem hi, qui circa
ipsum erant, quod futurum erat,
dixerunt ei: Domine, si percuti-
mus in gladio?
50 Et percussit unus ex illis servum
principis sacerdotum, & amputavit
auriculam ejus dexteram.
51 Respondens autem Jesus, ait:
Sinite usque huc *. Et cum tetigisset
auriculam ejus, sanavit eum.
52 Dixit autem Jesus ad eos, qui
venerant ad se, principes sacerdo-
tum, & magistratus templi *, &
seniores: Quasi ad latronem existis
cum gladiis & fustibus?
53 Cum quotidie vobiscum fuerim
in templo, non extendistis manus
in me: sed hæc est hora vestra *, &
potestas tenebrarum *.
54 † Comprehendentes autem eum, † Mat.
duxerunt ad domum principis sacer- 26. 57.
dotum *: Petrus vero sequebatur a Marc.
longe. 14. 53.
55 † Accenso autem igne in medio Joan.
atrii, & circumsedentibus illis, erat 18. 24.
* Petrus in medio eorum. † Mat.
56 Quem cum vidisset ancilla quæ- 26. 69.
dam sedentem ad lumen *, & eum Marc.
fuisset intuita, dixit: Et hic cum 14. 66.
illo erat. Joan.
57 At ille negavit eum, dicens: 18. 25.
Mulier, non novi illum.
58 Et post pusillum alius videns
eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus
vero ait: O homo non sum.
59 † Et intervallo facto quasi horæ † Joan.
unius, alius quidam affirmabat, di- 18. 26.
cens: Vere & hic cum illo erat: nam
& Galilæus est.
60 Et ait Petrus: Homo, nescio
quid dicis. Et continuo adhuc illo
loquente cantavit gallus.
61 Et conversus Dominus respexit
Petrum. Et recordatus est Petrus

℣. 37. de me scripta sunt.
℣. 38. Galilæi fere omnes non incedebant absque gladio propter latrones, vel quia erant bellicosi, ut ait Josephus.
* Apostoli non intellexerunt verba Christi, ideo dixit satis est. *cela suffit, passions a d'autres choses.*
℣. 39. profectus est.
℣. 40. i. e. montem.
℣. 41. i. e. quantum lapis jaci potest.
* Judæi flexis genibus non orabant nisi quoties res major urgebat: alioquin stantes orabant.
℣. 43. & 44. hi versus deerant in multis codicibus tempore SS. Hilarii & Hieronymi.
℣. 44. hos dolores Christus passus est quia voluit, non quia a divinitate derelictus erat. voluit autem quia se sponsorem dederat pro nobis æterno supplicio puniendis.
℣. 49. percutiemus ne?
℣. 51. nolite ultra progredi.
℣. 52. vide supra v. 4.
℣. 53. i. e. tempus concessum vobis ut in me adimpleatis vaticinia.
* principis tenebrarum.
℣. 54. Caiphæ.
℣. 55. i. e. sedebat.
℣. 56. i. ad ignem.

† *Mat. 26. 34. Marc. 14. 30. Joan. 13. 38.*

verbi Domini, sicut dixerat: † Quia
prius quam gallus cantet, ter me
negabis:
62 Et egressus foras Petrus flevit a-
mare.
63 Et viri qui tenebant illum, il-
ludebant ei, cædentes.
64 Et velaverunt eum, & percutie-
bant faciem ejus: & interrogabant
eum, dicentes: Prophetiza, quis
est, qui te percussit?
65 Et alia multa blasphemantes di-
cebant in eum.
66 † Et ut factus est dies, convene-
runt seniores plebis, & principes sa-
cerdotum, & Scribæ, & duxerunt
illum in concilium suum, dicentes:
Si tu es Christus, dic nobis.
67 Et ait illis: Si vobis dixero, non
credetis mihi:
68 Si autem & interrogavero, non
respondebitis mihi, neque dimit-
tetis.
69 Ex hoc autem erit Filius homi-
nis sedens a dextris virtutis Dei *.
70 Dixerunt autem omnes: Tu er-
go es Filius Dei? Qui ait: Vos dici-
tis *, quia ego sum.
71 At illi dixerunt: Quid adhuc
desideramus testimonium? ipsi enim
audivimus de ore ejus.

† *Mat. 27. 1. Marc. 15. 1. Joan. 18. 28.*

CAPUT XXIII.

Accusatus coram Pilato mittitur ad Herodem, qui illum spretum illusit: Pilatus conatur ipsum dimittere, proposito Barabba homicida, & promissa castigatione: Judæis tamen instantibus morti adjudicatur; ductusque ad supplicium, vetat mulieres super se flere: cum latronibus crucifixus, Patrem orat pro crucifigentibus: irridetur a principibus & a militibus acetum offerentibus: posita superscriptione blasphematur ab uno latronum, alteri vero promittit sui in paradiso consortium: post tenebras aliaque signa clamans exspirat; quem Centurio justum prædicat, & Joseph corpus ejus sepelit.

1 ET surgens omnis multitudo
eorum *, duxerunt illum
ad Pilatum.
2 Cœperunt autem illum accusare,
dicentes: Hunc invenimus subver-
tentem * gentem nostram, † & pro-
hibentem tributa dare Cæsari, &
dicentem se Christum regem esse.
3 † Pilatus autem interrogavit eum,
dicens: Tu es Rex Judæorum *?
At ille respondens ait: Tu dicis.
4 Ait autem Pilatus ad principes sa-
cerdotum, & turbas: Nihil invenio
causæ * in hoc homine.
5 At illi invalescebant *, dicentes:
Commovet populum *, docens per
universam Judæam, incipiens a Ga-
lilæa usque huc.
6 Pilatus autem audiens Galilæam,
interrogavit si homo Galilæus
esset.
7 Et ut cognovit quod de Herodis
potestate * esset, remisit eum ad
Herodem, qui & ipse Jerosolymis
erat illis diebus *.
8 Herodes autem viso Jesu, gavisus
est valde. erat enim cupiens ex mul-
to tempore videre eum, eo quod au-
dierat multa de eo, & sperabat si-
gnum * aliquod videre ab eo fieri.
9 Interrogabat autem eum multis *
sermonibus. At ipse nihil illi re-
spondebat.
10 Stabant autem principes sacer-
dotum & Scribæ constanter * accu-
santes eum.
11 Sprevit autem illum Herodes
cum exercitu suo *: & illusit indu-
tum veste alba *, & remisit ad Pila-
tum.
12 Et facti sunt amici Herodes &
Pilatus in ipsa die: nam antea ini-
mici * erant ad invicem.

† *Mat. 22. 21. Marc. 12. 17.*
† *Mat. 27. 11. Marc. 15. 2. Joan. 18. 33.*

℣. 69. virtutis Dei. *i. e.* Dei.
℣. 70. rem dicitis,
℣. 1. i. e. Senatorum.
℣. 2. i. e. abducentem ab observatione legis.
℣. 3. i. e. rex tam diu a Judæis expectatus.
℣. 4. i. e. nil criminis quod imputari debeat.
℣. 5. i. e. urgebant.
* seditiones movet sæpissime.
℣. 7. ex ditione Herodis.
* ut pascha celebraret.
℣. 8. i. e. miraculum.
℣. 9. de multis rebus.
℣. 10. i. e. acriter.
℣. 11. i. e. cum ministris.
* i. e. splendida.
℣. 12. forte ob Galilæos Herodi subditos a Pilato necatos.

13 Pilatus autem convocatis principibus sacerdotum, & magistratibus*, & plebe,

14 Dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi avertentem populum*, & ecce ego coram vobis † Joan. 18. 38. & 19.4. interrogans, † nullam causam* invenio in homine isto ex his, in quibus eum accusatis.

15 Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei.

16 Emendatum * ergo illum dimittam.

17 Necesse* autem habebat dimittere eis per diem festum* unum.

18 Exclamavit autem simul universa turba, dicens: Tolle* hunc, & dimitte nobis Barabbam.

19 Qui erat propter seditionem quamdam factam in civitate & homicidium, missus in carcerem.

20 Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, volens dimittere Jesum.

21 At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum.

† Mat. 27. 23. Marc. 15. 14. 22 Ille autem tertio dixit ad illos: † Quid enim mali fecit iste? nullam causam mortis invenio in eo: corripiam* ergo illum, & dimittam.

23 At illi instabant vocibus magnis postulantes ut crucifigeretur: & invalescebant voces eorum*.

24 Et Pilatus adjudicavit* fieri petitionem eorum.

25 Dimisit autem illis eum, qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in carcerem, quem petebant: Jesum vero tradidit voluntati eorum.

† Mat. 27. 32. Marc. 15. 21. 26 † Et cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quemdam Cyrenensem, venientem de villa: & imposuerunt illi crucem portare* post Jesum.

27 Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum: quæ plangebant, & lamentabantur eum.

28 Conversus autem ad illas Jesus, dixit: Filiæ* Jerusalem, nolite flere super me*, sed super vos ipsas flete, & super filios vestros.

29 Quoniam ecce venient dies, in quibus dicent*: Beatæ steriles, & ventres qui non genuerunt, & ubera quæ non lactaverunt.

30 Tunc incipient dicere montibus: † Cadite super nos; & collibus: Operite nos*. † Isaiæ 2. 19. Oseeio. 8. Apoc.6 16.

31 Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet*?

32 Ducebantur autem & alii duo nequam* cum eo, ut interficerentur.

33 † Et postquam venerunt in locum, qui vocatur Calvariæ, ibi crucifixerunt eum; & latrones, unum a dextris, & alterum a sinistris. † Mat. 27. 33. Marc. 15. 22. Joan. 19. 17.

34 Jesus autem dicebat: Pater, dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt*. Dividentes vero vestimenta ejus, miserunt sortes.

35 Et stabat populus spectans, & deridebant eum principes cum eis*, dicentes: Alios salvos fecit, se salvum faciat, si hic est Christus Dei electus*.

36 Illudebant autem ei & milites accedentes, & acetum offerentes ei,

37 Et dicentes: Si tu es rex Judæorum, salvum te fac.

38 Erat autem & superscriptio scripta* super eum litteris Græcis & Latinis, & Hebraicis: Hic est rex Judæorum.

39 Unus autem de his, qui pendebant, latronibus, blasphemabat

℣. 13. i. e. senioribus.
℣. 14. & a lege & a Cæsare.
* causam mortis.
℣. 16. flagris castigatum.
℣. 17. consuetudo erat.
* occasione festi paschæ.
℣. 18. i.e. tolle e medio.
℣. 22. castigabo flagris.
℣. 23. *Gr. additur* ac Principum sacerdotum.
℣. 24. judicando decrevit.
℣. 25. i. e. sicut volebant.
℣. 26. ut portaret crucem quam portarat Jesus.
℣. 28. i. e. mulieres.
* i. e. mea causa, sed vestra.
℣. 29. i. e. dicetur.
℣. 30. sensus est: optabunt potius mori quam tanta pati.
℣. 31. sensus est: si ego justus tanta patior quid ergo sontes?
℣. 32. i. e. facinorosi.
℣. 34. si cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent. 1. *Cor.* 2. 8. hæc ignorantia minuebat equidem peccatum, non tollebat.
℣. 35. i.e. cum plebe.
* Is. 42. 1. Messias dicitur electus Dei.
℣. 38. vide Matt. 27. 37.

eum dicens: Si tu es Christus, salvum fac temetipsum, & nos.
40 Respondens autem alter increpabat eum, dicens: Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es*.
41 Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus: hic vero nihil mali gessit.
42 Et dicebat ad Jesum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum*.
43 Et dixit illi Jesus: Amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso*.
44 Erat autem fere hora sexta, & tenebræ factæ sunt in universam terram* usque in horam nonam.
45 Et obscuratus est sol: & velum templi scissum est medium.
† Psal. 30. 6. 46 Et clamans voce magna Jesus ait: † Pater, in manus tuas commendo* spiritum meum. Et hæc dicens, expiravit.
47 Videns autem Centurio* quod factum fuerat, glorificavit Deum, dicens: Vere hic homo justus erat.
48 Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quæ fiebant, percutientes pectora sua revertebantur.
49 Stabant autem omnes noti ejus a longe, & mulieres quæ secutæ eum erant a Galilæa, hæc videntes.
50 † Et ecce vir nomine Joseph, qui erat decurio*, vir bonus & justus: † Mat. 27. 57. Marc. 15. 43. Joan. 19. 38.
51 Hic non consenserat consilio & actibus eorum, ab Arimathæa civitate Judææ, qui expectabat & ipse regnum Dei.
52 Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Jesu:
53 Et depositum involvit sindone, & posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat*.
54 Et dies erat parasceves*, & sabbatum illucescebat*.
55 Subsecutæ autem mulieres, quæ cum eo venerant de Galilæa, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus.
56 Et revertentes paraverunt aromata, & unguenta: & sabbato quidem siluerunt* secundum mandatum*.

℣. 40. cum simili supplicio afficiaris.
℣. 42. Regnum cœleste non terrenum esse, latro credebat.
℣. 43. i. e. æternæ vitæ solatia mecum hodie degustabis. ubi Christus ibi beatitudo ac paradisus.
℣. 44. terram Judæorum.
℣. 46. depono.
℣. 47. supplicio præfectus.
℣. 50. vir Senatorius.
℣. 53. ne resurgente Domino diceretur alium a Christo resurrexisse.
℣. 54. dies quo præparabantur omnia quæ sabbato erant necessaria.
* i. e. incipiebat.
℣. 56. quieverunt.
* quo in sabbato operari Lege vetabatur.

CAPUT XXIV.

Mulieribus ad Christi monumentum consternatis quod ejus corpus non invenirent, Angeli ipsum resurrexisse nuntiant, & illæ Apostolis, qui id tamquam deliramentum accipiunt: Petrus ad monumentum currens & ipse admiratur quod corpus non invenerit: duobus in Emmaus euntibus, Jesus Scripturas interpretatur, & in fractione panis ab eis agnoscitur: congregatis discipulis palpandum se præbet, & cum eis edens aperit sensum ut Scripturas intelligant, ac promisso Spiritu sancto in cælum ascendit.

Matth. 28. 1. Marc. 16. 2. Joan. 20. 1.

1 UNa * autem sabbati * valde
diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant, aromata:
2 Et invenerunt lapidem revolutum a monumento.
3 Et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu.
4 Et factum est, dum mente consternatæ essent * de isto, ecce duo
viri * steterunt secus illas in veste
fulgenti *.
5 Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt
ad illas: Quid quæritis viventem
cum mortuis *?
6 Non est hic, sed surrexit: recordamini qualiter locutus est vobis
cum adhuc in Galilæa esset,
7 Dicens: † Quia oportet filium hominis tradi in manus hominum peccatorum *, & crucifigi, & die tertia resurgere.
8 Et recordatæ sunt verborum ejus.
9 Et regressæ a monumento nuntiaverunt hæc omnia illis undecim, & ceteris omnibus *.
10 Erat autem Maria Magdalene,
& Joanna, & Maria Jacobi *, & ceteræ quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc.
11 Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista: & non crediderunt illis.
12 Petrus * autem surgens cucurrit
ad monumentum: & procumbens
vidit linteamina sola * posita, &
abiit, secum mirans quod factum
fuerat.
13 † Et ecce duo ex illis ibant ipsa
die in castellum *, quod erat in
spatio stadiorum sexaginta * ab Jerusalem, nomine Emmaus.

† Mat. 16. 21. & 17. 21. Marc. 8. 31. & 9. 30. Supra 9. 22.

† Mar. 16. 12.

℣. 1. i. e. prima die.
* i. e. hebdomadæ.
℣. 4. obstupescerent.
* reipsa angeli, viri specie erant.
* instar fulguris relucentis.
℣. 5. i. e. cur eum qui vivit, quæritis in monumento mortuorum?
℣. 7. i. e. gentilium. ita gentiles vocantur in scriptura. *Galat.* 2. 15.
℣. 9. ceteris discipulis.
℣. 10. Jacobi mater.
℣. 12. & alii cum eo.
* sine corpore.
℣. 13. i. e. oppidulum.
* ad tertium fere lapidem.

14 Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus quæ acciderant.
15 Et factum est, dum fabularentur*, & secum quærerent: & ipse Jesus appropinquans ibat cum illis:
16 Oculi autem illorum tenebantur* ne eum agnoscerent.
17 Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem* ambulantes, & estis tristes?
18 Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei: Tu solus peregrinus es in Jerusalem, & non cognovisti quæ facta sunt in illa his diebus*?
19 Quibus ille dixit: Quæ? Et dixerunt: De Jesu Nazareno, qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone, coram Deo & omni populo*:
20 Et quomodo eum tradiderunt summi sacerdotes & principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum.
21 Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel*: & nunc super hæc omnia, tertia dies est hodie quod hæc facta sunt.
22 Sed & mulieres quædam ex nostris* terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum,
23 Et, non invento corpore ejus, venerunt, dicentes se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere.
24 Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum: & ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum vero non invenerunt.
25 Et ipse dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum, in omnibus* quæ locuti sunt Prophetæ!
26 Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam*?
27 Et incipiens a Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de ipso erant.
28 Et appropinquaverunt castello quo ibant: & ipse se finxit* longius ire.
29 Et coegerunt* illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam advesperascit, & inclinata est jam dies. Et intravit cum illis.
30 Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit*, ac fregit, & porrigebat illis.
31 Et aperti sunt oculi eorum*, & cognoverunt eum: & ipse evanuit* ex oculis eorum.
32 Et dixerunt ad invicem: Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?
33 Et surgentes eadem hora regressi sunt in Jerusalem: & invenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant,
34 Dicentes: Quod surrexit Dominus vere, & apparuit Simoni.
35 Et ipsi narrabant quæ gesta erant in via: & quomodo cognoverunt eum in fractione panis.
36 † Dum autem hæc loquuntur, stetit Jesus in medio eorum, & dicit eis: Pax vobis: ego sum, nolite timere. † *Mat. 16. 14. Joan. 20. 19.*
37 Conturbati vero, & conterriti, existimabant se spiritum* videre.
38 Et dixit eis: Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra?
39 Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum: palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.
40 Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & pedes.

℣. 15. colloquerentur.
℣. 16. divina potentia.
℣. 17. i. e. inter vos.
℣. 18. *sensus est*. tu ne solus omnium hic ut peregrinus vivis, ut ea quæ nota sunt omnibus, ignores?
℣. 19. i. e. non populo solum, sed etiam Deo probante ejus opera & sermones.
℣. 21. a tyrannide Romanorum. expectabant enim Regnum terrenum.
℣. 22. nostri gregis.
℣. 25. quæ & gloriam & Passiones Messiæ spectant.
℣. 26. regnum suum inire.
℣. 28. speciem habebat longius ituri.
℣. 29. rogando, scilicet.
℣. 30. gratias egit. hoc munus erat patrisfamilias, hic igitur Christus se patrem præbuit.
℣. 31. sublatis impedimentis.
* desiit esse conspicuus.
℣. 37. spiritum malum, *vel* phantasma.

41 Adhuc autem illis non credenti-
bus *, & mirantibus præ gaudio, di-
xit: Habetis hic aliquid, quod man-
ducetur?
42 At illi obtulerunt ei partem pi-
scis assi, & favum mellis.
43 Et cum manducasset coram eis,
sumens reliquias dedit eis.
44 Et dixit ad eos: Hæc sunt ver-
ba, quæ locutus sum ad vos, cum
adhuc essem vobiscum, quoniam
necesse est impleri omnia, quæ scri-
pta sunt in lege Moysi, & Prophe-
tis, & Psalmis de me.
45 Tunc aperuit illis sensum * ut
intelligerent Scripturas.
† Psal. 46 Et dixit eis: † Quoniam sic scri-
18. 6. ptum est, & sic oportebat Christum
pati, & resurgere a mortuis tertia
die:
47 Et prædicari in nomine ejus pœ-
nitentiam & remissionem peccato-
rum in omnes gentes, incipientibus
ab Jerosolyma *.
48 † Vos autem testes estis ho- † Act.
rum. 1. 8.
49 † Et ego mitto promissum Pa- † Joan.
tris mei in vos: vos autem sedete * in 14. 26.
civitate, quoadusque induamini
virtute ex alto.
50 Eduxit autem eos foras in Be-
thaniam: & elevatis manibus suis
benedixit eis *.
51 † Et factum est, dum benedice- † Mar.
ret illis, recessit ab eis, & ferebatur 16. 19.
in cælum. Actor.
52 Et ipsi adorantes *, regressi 1. 9.
sunt in Jerusalem cum gaudio ma-
gno:
53 Et erant semper in templo, lau-
dantes & benedicentes Deum. A-
men.

SANCTUM JESU CHRISTI EVANGELIUM SECUNDUM JOANNEM.

CAPUT PRIMUM.

Verbum est Deus, vita, & lux omnem hominem illuminans; per quod omnia facta sunt, & quod homo factum est, cui testimonium perhibet Joannes, dicens se vocem, & indignum qui illius solvat corrigiam calceamenti, eumque esse agnum Dei qui tollit peccatum mundi: Andreas alter duorum Joannis discipulorum qui Jesum secuti sunt, adducit ad illum etiam Simonem fratrem suum: Philippus quoque a Jesu vocatus, adducit ad eum Nathanael.

1 IN principio erat * ver-
bum, & verbum erat
apud Deum *, & Deus
erat verbum *.
2 Hoc erat in principio
apud Deum *.
3 Omnia per ipsum facta
sunt: & sine ipso factum est nihil,
quod factum est *,

℣. 41. non credentibus præ gaudio. quæ enim vehementer optamus vix ea fieri posse credimus.
℣. 45. i. e. mentem.
℣. 47. nam de Sion exibit lex, & verbum domini de Jerusalem. If. 2. 3.
℣. 49. i. e. manete.
℣. 50. pacem & salutem illis precatus est.
℣. 52. prostrato corpore.
℣. 1. i. e. Cum res omnes e nihilo educerentur jam tum erat verbum. *i. e.* ab æterno erat.
* apud Deum patrem.
* *Gr.* & verbum illud erat Deus.
℣. 2. nondum enim verbum ad opera externa prodierat.
℣. 3. i. e. sine ipso nihil factum est, ex iis quæ facta sunt. Græci legunt, sine ipso factum est nihil. quod factum est in ipso vita erat, &c.

4 In ipso vita *erat, & vita erat lux hominum *.

5 Et lux in tenebris lucet *, & tenebræ * eam non comprehenderunt *.

† Mat. 3. 1. Marc. 1. 2.

6 † Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes.

7 Hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum.

8 Non erat ille lux *, sed ut testimonium perhiberet de lumine.

† Infra 3. 19.

9 † Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum *.

† Hebr. 11. 3.

10 In mundo *erat, † & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit *.

11 In propria venit, & sui eum non receperunt *.

12 Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem * filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine ejus:

13 Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

† Mat. 1. 16. Luc. 2. 7.

14 † Et * verbum caro factum est, & habitavit in nobis *: & vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a patre *, plenum gratiæ & veritatis.

15 Joannes testimonium perhibet de ipso, & clamat dicens: Hic erat, quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est *: quia prior me erat *.

† 1 Tim 6. 17.

16 † Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus *, & gratiam pro gratia *.

17 Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas * per Jesum Christum facta est.

† 1 Tim 6. 16. 1 Joan. 4. 12.

18 † Deum nemo vidit umquam *: unigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarravit *.

19 Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi * ab Jerosolymis sacerdotes & Levitas ad eum, ut interrogarent eum: Tu quis es *?

20 Et confessus est, & non negavit: & confessus est: Quia non sum ego Christus.

21 Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non.

22 Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis de teipso?

℣. 4. i. e. divina Lex, vita æterna in verbo erat tamquam in fonte.

* i. e. Lex illa hominibus data, lux erat ad quam homines gressus suos tuto dirigere possint & debeant.

℣. 5. i. e. sicut lux apponitur ut in tenebris illucescat, ita verbum quod omnium esset Lux sive salus missum est ut tenebras, *i. e.* peccatores illuminaret.

* peccatores. Ephes. 5. 8.

* i. e. lucis beneficio uti noluerunt.

℣. 8. i. e. Lux illa a Prophetis promissa. *Isa.* 49. 6. de Messia dicitur, Dedi te in lucem gentium &c. Luc. 2. 32.

℣. 9. quia lex Christi non uni populo ut lex Moysis, sed omnibus gentibus profutura erat.

℣. 10. inter homines erat.

* ut opificem suum.

℣. 11. ut dominum.

℣. 12. & 13. i. e. jus ad regni hæreditatem. *vel* filii adoptivi, qui non ex humano satu, vel libidine, vel humana adoptione, sed Deo per fidem aut baptisma regenerati.

℣. 14. Et, *i. e.* nam. sensus est, & ideo ut nos homines adoptionis filios efficeret, verbum factum est homo.

* i. e. inter nos.

* sensus est: Etsi ejus status humilis fuerit, in eo tamen certa divinitatis erant indicia, ut in ejus miraculis, transfiguratione, resurrectione, &c. quibus poterat agnosci ut Patris filius unigenitus, *i. e.* dilectissimus.

℣. 15. *Gr.* qui post me veniens ante me fuit.

* dignitate & auctoritate.

℣. 16. i. e. gratiæ ac veritatis, quarum plenus erat, participes facti sumus.

* i. e. omnem gratiam gratis accepimus.

℣. 17. i. e. reconciliatio & promissionum exhibitio.

℣. 18. i. e. nemo cum Deo ita vixit familiariter, ut ejus consilia pervideret.

* i. e. ipse consilia tot sæculis abscondita manifestavit.

℣. 19. i. e. Synedrium magnum, cujus erat dijudicare verum aut falsum prophetam.

* i. e. tu ne es Messias.

† *Isai.* 40. 3. *Mat.* 3. 3. *Marc.* 2. 3. *Luc.* 3. 4.

23 Ait: † Ego vox clamantis in deserto: Dirigite * viam Domini, sicut dixit Isaias propheta.

24 Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis.

25 Et interrogaverunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas *, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta?

† *Mat.* 3. 11.

26 Respondit eis Joannes, dicens: † Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis.

† *Mar.* 1. 7. *Luc.* 3. 16. *Actor.* 1. 5. & 11. 16. & 19. 4.

27 † Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est: cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti.

28 Hæc in Bethania facta sunt trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.

29 Altera die * vidit Joannes Jesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit * peccatum mundi.

30 Hic est, de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat.

31 Et ego nesciebam * eum, sed ut manifestetur * in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.

† *Mat.* 3. 16. *Marc.* 1. 10. *Luc.* 3. 22.

32 Et testimonium perhibuit Joannes, dicens: † Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam * de cælo, & mansit super eum.

33 Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.

34 Et * ego vidi: & testimonium perhibui quia hic est Filius Dei.

35 Altera * die iterum stabat * Joannes, & ex discipulis ejus duo.

36 Et respiciens Jesum ambulantem, dixit: Ecce agnus Dei.

37 Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Jesum.

38 Conversus autem Jesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi, (quod dicitur interpretatum Magister) ubi habitas *?

39 Dicit eis: Venite, & videte. Venerunt, & viderunt ubi maneret, & apud eum manserunt die illo: hora autem erat quasi decima *.

40 Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant a Joanne, & secuti fuerant eum.

41 Invenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei: Invenimus Messiam. (quod est interpretatum Christus.)

42 Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus, dixit: Tu es Simon filius Jona: tu vocaberis Cephas. (quod interpretatur Petrus.)

43 In crastinum * voluit exire in Galilæam, & invenit Philippum. Et dicit ei Jesus: Sequere me.

44 Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreæ & Petri.

45 Invenit Philippus Nathanael *, & dicit ei: Quem scripsit † Moyses in lege, & † Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth.

46 Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse *? Dicit ei Philippus: Veni, & vide.

47 Vidit Jesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus * non est.

48 Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Jesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.

† *Gen.* 49. 10. *Deut.* 18. 18. † *Isai.* 40. 10. & 45. 8. *Jer.* 23. 5. *Ezech.* 34. 23. & 37. 24. *Dan.* 9. 24. 25.

℣. 23. rectam facite.
℣. 25. baptismum universalem circa Messiæ tempora expectabant Judæi ex Zachar. 13. 1.
℣. 28. lege, Bethabara, locus ultra Jordanem.
℣. 29. i. e. postera die.
* i. e. portat. attritus est enim propter scelera nostra Is. 53. 5.
℣. 31. non videram eum.
* i. e. innotesceret.
℣. 32. sub specie columbæ.
℣. 34. Et, *i. e.* propterea.
℣. 35. die sequenti.
* *Adde* muneri suo intentus.
℣. 38. ipsius enim famulis asciscì cupiunt.
℣. 39. i. e. pernoctarunt apud Jesum, quia jam serum erat.
℣. 43. i. e. postero die ex quo ad Jesum accesserat Simon.
℣. 45. hic in lege eruditus erat.
℣. 46. non Messias solum, sed ne Propheta quidem infr. 7. 52.
℣. 47. Christus respicit ad elogium Jacobi datum Gen. 25. 27. quod vir erat simplex.

49 Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel *.
50 Respondit Jesus, & dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis: majus his videbis.
51 Et dicit ei: Amen, amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes * supra Filium hominis.

CAPUT II.

Jesus ad nuptias invitatus, aquam in vinum convertit; & a Capharnaum veniens Jerosolymam, ejicit de templo negotiatores; ac signo a Judæis petito, dicit, Solvite templum hoc, *&c. multi propter signa crediderunt in nomine Jesu, quibus ipse non se credebat.*

1 ET die tertia * nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ *: & erat mater Jesu ibi.
2 Vocatus est autem & Jesus, & discipuli ejus, ad nuptias.
3 Et deficiente * vino, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent.
4 Et dicit ei Jesus: Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea *.
5 Dicit mater ejus ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite.
6 Erant autem ibi lapideæ hydriæ * sex positæ secundum * purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas * binas vel ternas.
7 Dicit eis Jesus: Implete hydrias aqua. Et impleverunt eas usque ad summum.
8 Et dicit eis Jesus: Haurite nunc, & ferte architriclino *. Et tulerunt.
9 Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat unde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam: vocat sponsum architriclinus,
10 Et dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit: & cum inebriati fuerint *, tunc id, quod deterius * est: Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc.

℣. 49. duo Messiæ tituli.
℣. 51. hoc factum est in resurrectione & ascensione.
℣. 1. postquam ad Christum Simon accesserat.
* in tribu Zabulon, alia est Cana in tribu Aser.
℣. 3. cum deficere cœpisset.
℣. 4. i. e. quid negotium mihi exhibes?
* i. e. ne sis anxia, quæ facienda sunt, ea definito tempore faciam.
℣. 6. hydria, urna aqualis.
* secundum *i. e.* ad.
* metreta aquæ plena ponderabat 80. libras.
℣. 8. curatori convivii.
℣. 10. egregie biberint.
* i. e. minus nobile vinum.

11 Hoc fecit initium * signorum Jesus in Cana Galilææ: & manifestavit gloriam * suam, & crediderunt in eum discipuli ejus.

12 Post hoc descendit Capharnaum ipse, & mater ejus, & fratres* ejus, & discipuli ejus: & ibi manserunt non multis diebus.

13 Et prope erat Pascha Judęorum, & ascendit Jesus Jerosolymam:

14 Et invenit in templo vendentes *, boves, & oves, & columbas, & numularios sedentes.

15 Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, & boves, & numulariorum effudit æs, & mensas subvertit.

16 Et his, qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei *, domum negotiationis.

17 Recordati sunt vero discipuli ejus quia scriptum est: † Zelus* domus tuæ comedit me. († Psal. 68. 10.)

18 Responderunt * ergo Judæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis quia * hæc facis?

19 Respondit Jesus, & dixit eis: † Solvite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. († Matt. 26. 61. & 27. 40. Marc. 14. 58. & 15. 29.)

20 Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc *, & tu in tribus diebus excitabis illud?

21 Ille autem dicebat de templo corporis sui.

22 Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quia hoc dicebat, & † crediderunt* scripturæ, & sermoni quem dixit Jesus. († Psal. 3. 6. & 56. 9.)

23 Cum autem esset Jerosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus, quæ faciebat.

24 Ipse autem Jesus non credebat * semetipsum eis, eo quod ipse nosset omnes,

25 Et quia opus ei non erat ut quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine *.

CAPUT III.

Nicodemum nocte edocet de renascendo ex aqua & Spiritu, ac de sui instar ænei serpentis exaltatione, quodque Deus Filium suum misit ad salvandum mundum: facta quæstione de purificatione, Joannes suis discipulis de Christo murmurantibus, laudat ipsum, dicens illum crescere oportere, se autem minui, & quod pater omnia dederit in manu ejus; ut qui in eum credit, habeat vitam æternam; qui vero non credit, maneat ira Dei super eum.

1 Erat autem * homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Judæorum *.

2 Hic venit ad Jesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia a Deo venisti magister *: nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

3 Respondit Jesus *, & dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus * fuerit denuo, non potest videre regnum Dei *.

℣. 11. hoc fuit primum miraculorum quod edidit.
* potentiam.
℣. 12. i. e. cognati.
℣. 14. hic Christus istud fecit, initio ac fine suæ prædicationis. vide Matt. 21. 12.
℣. 15. i. e. pecuniam.
℣. 16. ostendit se versari in loco suo.
℣. 17. i. e. ardens amor.
℣. 18. i. e. dixerunt.
* quia, *i. e.* qua potestate.
℣. 20. sensus est. jam ab annis quadraginta sex cępta est ab Herode hujus templi structura necdum est absoluta, & tu &c. Hic sermo est de templo ab Herode ędificato anno 17. ante æram vulgarem; a quo tempore ad ann. 30. ejusdem æræ quo Christus loquitur intercedunt 46. anni; Herodis vero templum non est absolutum nisi ab Agrippa 60. annis postquam ab Herode cęptum est. Joseph. lib. 20. c. 8.
℣. 22. i. e. intellexerunt.
℣. 24. i. e. non committebat se fidei eorum.
℣. 25. i. e. in cordis intimo.
℣. 1. Jerosolymis.
* e Synedrio magno.
℣. 2. i. e. missus es cum potestate docendi.
℣. 3. i. e. Jesus igitur cœpit docere eum.
* i. e. natus.
* civis esse Regni Dei.

4 Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo poteſt homo naſci, cum ſit ſenex? numquid poteſt in ventrem matris ſuæ iterato introire, & renaſci?

5 Reſpondit Jeſus: Amen, amen dico tibi, niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto *, non poteſt introire in regnum Dei.

6 Quod natum eſt ex carne, caro * eſt: & quod natum eſt ex ſpiritu, ſpiritus * eſt.

7 Non mireris * quia dixi tibi: oportet vos naſci denuo.

8 Spiritus ubi vult ſpirat: & vocem
† Pſal. ejus audis. † ſed neſcis unde veniat,
134. 7. aut quo vadat: ſic eſt omnis, qui natus eſt ex ſpiritu.

9 Reſpondit Nicodemus, & dixit ei: Quomodo poſſunt hæc fieri?

10 Reſpondit Jeſus, & dixit ei: Tu es magiſter in Iſrael, & hæc ignoras *?

11 Amen, amen dico tibi, quia quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur, & teſtimonium noſtrum non accipitis.

12 Si terrena * dixi vobis, non creditis: quomodo, ſi dixero vobis cæleſtia *, credetis?

13 Et nemo aſcendit in cælum *, niſi qui deſcendit de cælo, Filius hominis, qui eſt in cælo.

† Num 14 † Et ſicut * Moyſes exaltavit ſer-
21. 9. pentem * in deſerto; ita exaltari oportet Filium hominis *:

15 Ut omnis, qui credit * in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternā.

† 1 Joa. 16 † Sic enim Deus dilexit mun-
4. 9. dum, ut Filium ſuum unigenitum daret: ut omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.

17 Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum, ut judicet * mundum, ſed ut ſalvetur mundus per ipſum.

18 Qui credit in eum, non judicatur *: qui autem non credit, jam judicatus eſt *: quia non credit in nomine unigeniti Filii Dei.

19 Hoc eſt autem judicium *: † †Supr.
quia lux venit in mundum, & dile- 1. 9.
xerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim eorum mala opera.

20 Omnis enim qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus:

21 Qui autem facit veritatem *, venit ad lucem, ut manifeſtentur opera ejus, quia in Deo * ſunt facta.

22 Poſt hæc venit Jeſus, & diſcipuli ejus, in terram Judæam *: & il-
lic demorabatur cum eis, † & bapti- † Infra
zabat *. 4. 1.

23 Erat autem & Joannes baptizans in Ænnon * juxta Salim *: quia aquæ multæ * erant illic, & veniebant, & baptizabantur.

24 Nondum enim miſſus fuerat Joannes in carcerem.

25 Facta eſt autem quæſtio * ex diſcipulis Joannis cum Judæis de Purificatione *.

26 Et venerunt ad Joannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum
trans Jordanem, † cui tu teſtimo- †Supr.
nium perhibuiſti, ecce hic baptizat, 1. 19.
& omnes veniunt ad eum.

℣. 5. ut aqua vi ſua corpus abluit, ſic habet a Spiritu Sancto ex Chriſti inſtitutione ut cor emundet.

℣. 6. i. e. carnale eſt.

* i. e. ſpirituale.

℣. 7. i. e. etſi non viſibile ſit hominem naſci denuo, id tamen verum eſt.

℣. 10. i. e. non legiſti quæ Prophetæ dicunt de corde novo & de aqua munda? *Ezech.* 11. 19. & 36. 25.

℣. 12. cæleſtia exemplis humanis explicata.

* ſine ullis figuris.

℣. 13. i. e. nemo vel novit vel manifeſtat res cæleſtes præter me qui deſcendi de cælo, &c.

℣. 14. oſtendit qua ratione vitam ſpiritualem ipſe collaturus ſit.

* animantis noxii effigies innoxia.

* ſic Chriſtus venit in ſimilitudinem carnis peccati, peccatum tamen non habuit.

℣. 15. qui credit ut oportet.

℣. 17. i. e. damnet.

℣. 18. eripitur communi exitio.

* ſua incredulitate ſeſe condemnat.

℣. 19. damnationis cauſa.

℣. 21. i. e. opera juſta.

* i. e. impulſu Dei.

℣. 22. in agrum tribus Judæ.

* per diſcipulos. Joan. 4. 2.

℣. 23. in dimidia tribu Manaſſe cis Jordanem.

* prope Jordanem.

* multa aquæ copia.

℣. 25. i. e. controverſia.

* de utroque Chriſti ac Joannis Baptiſmo.

27 Respondit Joannes, & dixit: Non potest homo* accipere* quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo*.
28 Ipsi vos mihi testimonium* perhibetis, † quod dixerim: Non sum ego Christus: sed quia missus sum ante illum. († Supr. 1. 20.)
29 Qui habet sponsam, sponsus est*: amicus* autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est.
30 Illum oportet crescere*, me autem minui.
31 Qui desursum venit, super omnes* est. Qui est de terra, de terra est*, & de terra loquitur*. Qui de cælo venit, super omnes est.
32 Et quod vidit, & audivit*, hoc testatur: & testimonium ejus nemo accipit*.
33 Qui accepit ejus testimonium, signavit* quia † Deus verax est*. († Rom. 3. 4.)
34 Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: non enim* ad mensuram dat Deus spiritum.
35 Pater diligit Filium: & omnia dedit in manu ejus*.
36 † Qui credit in Filium, habet* vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit* vitam, sed ira Dei manet super eum. († 1 Joc. 5. 10.)

CAPUT IV.

Jesus cum muliere Samaritana loquitur de aqua viva, & adorando Deo in spiritu, manifestans ei se esse Messiam promissum: & discipulis dicit se cibum habere quem illi nesciunt, nempe Patris obedientiam: de messe & metente ac seminante: multi Samaritanorum credunt in eum: filium reguli sanitati restituit.

1 UT ergo cognovit Jesus, quia audierunt Pharisæi quod Jesus* plures discipulos facit, † & baptizat, quam Joannes, († Supr. 3. 22.)
2 (Quamquam Jesus non baptizaret, sed discipuli ejus)

℣. 27. non possum ego.
* i. e. mihi arrogare.
* i. e. nisi quod mihi a Deo datum est.
℣. 28. i. e. testes estis.
℣. 29. Christum intelligit.
* de se Joannes loquitur.
℣. 30. fama & discipulorum copia.
℣. 31. etiam Prophetas.
* i. e. humana sapit.
* i. e. humana loquitur.
℣. 32. mysteria quę audivit a Patre.
* i. e. pauci accipiunt.
℣. 33. publice profitetur.
* in iis scilicet quæ per filium revelat.
℣. 34. *Adde*: Christo. nam in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ. Colos. 2. 3.
℣. 35. permisit omnia ejus potestati.
℣. 36. jus habet ad vitam.
* non erit particeps.
℣. 1. i. e. ipse.

3 Reliquit Judæam, & abiit iterum in Galilæam.
4 Oportebat autem eum transire per Samariam*.
5 Venit ergo in civitatem * Samariæ, quæ dicitur Sichar *: juxta prædium, † quod dedit Jacob Joseph filio suo.
6 Erat autem ibi fons* Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra*fontem. Hora erat quasi sexta.
7 Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Jesus: Da mihi bibere.
8 (Discipuli enim ejus abierant in civitatem ut cibos emerent.)
9 Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? non enim coutuntur * Judæi Samaritanis.
10 Respondit Jesus, & dixit ei: Si scires donum Dei *, & quis est, qui dicit tibi: Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam vivam *.
11 Dicit ei mulier: Domine, neque* in quo haurias habes, & puteus altus est: unde ergo habes aquam vivam?
12 Numquid tu major es * patre nostro Jacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filii ejus, & pecora ejus?
13 Respondit Jesus, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua*, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum *:
14 Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis * in vitam æternam.
15 Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque veniam huc haurire.
16 Dicit ei Jesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc.
17 Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei Jesus: Bene dixisti, quia non habeo virum:
18 Quinque enim viros habuisti; & nunc quem habes, non est tuus vir: hoc vere dixisti.
19 Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu.
20 Patres nostri in monte hoc adoraverunt, & vos dicitis, † quia Jerosolymis est locus, ubi adorare * oportet.
21 Dicit ei Jesus: Mulier crede mihi, quia venit * hora, quando neque in monte hoc, neque in Jerosolymis adorabitis Patrem.
22 † Vos adoratis quod nescitis *: nos adoramus quod scimus *, quia salus ex Judæis est.
23 Sed venit hora, & nunc est *, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate *. Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum.
24 † Spiritus est Deus: & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare.
25 Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit (qui dicitur Christus:) cum ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia.
26 Dicit ei Jesus: Ego sum *, qui loquor tecum.
27 Et continuo * venerunt discipuli ejus: & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris *, aut quid loqueris cum ea?

† Gen. 33. 19. & 48. 22. Jos. 24. 32.
† Deut. 12. 5.
† 4 Reg. 17. 41.
† 1 Cor. 3. 17.

℣. 4. i. e. per regionem Samaritanorum.
℣. 5. i. e. territorium.
* Sichem prope Samariam.
℣. 6. i. e. puteus.
* supra, *i. e.* juxta.
℣. 9. commercium habent.
℣. 10. i. e. quantum in te Deus contulerit beneficium ut hoc meo utaris colloquio.
* i. e. gratiam.
℣. 11. nec urnam nec funem.
℣. 12. i. e. sapientior ad inveniendas aquas.
℣. 13. de gratia loquitur.
* qui habet gratiam necesse non est ut eam hauriat, sed tantum ut servet.
℣. 14. i. e. salire facientis.
℣. 20. ritu publico & oblatis victimis.
℣. 21. modo tempus aderit.
℣. 22. quia divina voluntas ipsis non esset manifestata a Prophetis, quos rejiciebant.
* quia voluntatem Dei a Prophetis acceperant.
℣. 23. jam jam erit.
* i. e. pura mente & corde sincero. tum sublatis ritibus Judaicis & locorum discrimine. ita & versu sequ.
℣. 26. Ego sum Messias ille.
℣. 27. dum loquitur Jesus.
* quid ab ea poscis.

28 Reliquit ergo hydriam ſuam mulier, & abiit in civitatem, & dicit illis * hominibus:

29 Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipſe eſt Chriſtus?

30 Exierunt ergo de civitate, & veniebant ad eum.

31 Interea rogabant eum diſcipuli, dicentes: Rabbi, manduca.

32 Ille autem dicit eis: Ego cibum habeo manducare * quem vos neſcitis.

33 Dicebant ergo diſcipuli ad invicem: Numquid aliquis attulit ei manducare?

34 Dicit eis Jeſus: Meus cibus eſt, ut faciam voluntatem ejus, qui miſit me, ut * perficiam opus ejus.

35 Nonne vos dicitis *, quod adhuc quatuor menſes ſunt, & meſſis venit? Ecce dico vobis: Levate oculos * veſtros, & videte regiones, † quia albæ ſunt jam ad meſſem *.

† *Mat.* 9. 37. *Luc.* 10. 2.

36 Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam: ut, & qui ſeminat, ſimul gaudeat, & qui metit.

37 In hoc enim eſt verbum verum *: quia alius eſt qui ſeminat, & alius eſt qui metit *.

38 Ego miſi vos metere quod vos non laboraſtis: alii * laboraverunt, & vos in labores eorum introiſtis.

39 Ex civitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris teſtimonium perhibentis: Quia dixit mihi omnia quæcumque feci.

40 Cum veniſſent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et manſit ibi duos dies.

41 Et multo plures crediderunt in eum propter ſermonem * ejus.

42 Et mulieri dicebant: Quia jam non propter tuam loquelam credimus: ipſi enim audivimus, & ſcimus, quia hic eſt vere Salvator mundi *.

43 Poſt duos autem dies exiit inde: & abiit in Galilæam.

44 † Ipſe enim Jeſus teſtimonium perhibuit, quia Propheta in ſua patria honorem non habet.

45 † Cum ergo veniſſet in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidiſſent quæ fecerat Jeroſolymis in die feſto: & ipſi enim venerant ad diem feſtum *.

† *Mat.* 13. 37. *Marc.* 6. 4. *Luc.* 4. 24.

† *Mat.* 4. 12. *Marc.* 1. 14. *Luc.* 4. 14.

46 Venit ergo iterum in Cana Galilææ, † ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam regulus *, cujus filius infirmabatur Capharnaum *.

† *Supr.* 2. 9.

47 Hic cum audiſſet quia Jeſus adveniret * a Judæa in Galilæam, abiit ad eum, & rogabat eum ut deſcenderet, & ſanaret filium ejus: incipiebat enim mori *.

48 Dixit ergo Jeſus ad eum: Niſi ſigna & prodigia videritis, non creditis.

49 Dicit ad eum regulus: Domine, deſcende prius quam moriatur filius meus.

50 Dicit ei Jeſus: Vade filius tuus vivit *. Credidit homo ſermoni, quem dixit ei Jeſus, & ibat *.

51 Jam autem eo deſcendente, ſervi occurrerunt ei, & nuntiaverunt dicentes, quia filius ejus viveret *.

52 Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora ſeptima reliquit eum febris.

53 Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Jeſus: Filius tuus vivit: & credidit ipſe, & domus ejus tota.

54 Hoc iterum * ſecundum ſignum fecit Jeſus, cum veniſſet a Judæa in Galilæam.

℣. 28. illis, *i.e.* loci illius.
℣. 32. comedendum.
℣. 34. ut, *pro* &.
℣. 35. dicere ſoletis.
* oculos mentis.
* ad Meſſem ſpiritualem, quia Samariæ multi ſuſcepturi erant Evangelium. vide Act. 8. 6. & ſeqq.
℣. 37. i. e. dictum illud vetus hic locum habet.
* proverbium eſt.
℣. 38. Prophetæ ſcilicet.
℣. 41. i. e. doctrinam.
℣. 42. Meſſias.
℣. 45. ut lex præcipiebat.
℣. 46. miniſter Regis, *i. e.* Herodis tetrarchæ.
* ibi enim miniſter ille regius habitabat.
℣. 47. adveniſſet.
* proximus erat morti.
℣. 50. i. e. ſanus eſt.
* redibat Capharnaum.
℣. 51. i. e. ſanus eſſet.
℣. 54. i. e. in Cana Galilææ.

CAPUT V.

Jesus ad piscinam sanato ægroto qui 38 annis languerat, jubet sabbato tollere grabatum; & Judæis id calumniantibus respondet se omnia sua simul cum Patre operari, mortuosque vivificare, ac judicem ab illo constitutum esse omnium, cui & Joannes & propria opera ac Pater, imo & Moyses ipse, testimonium perhibent.

Levit. 23. 4, 5. Deut. 16. 1.

1 POst hæc erat dies festus * Judæorum, & ascendit Jesus Jerosolymam.
2 Est autem Jerosolymis Probatica* piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethsaida, quinque porticus habens.
3 In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum.
4 Angelus autem Domini descendebat secundum tempus * in piscinam: & movebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate.
5 Erat autem quidam homo ibi, triginta & octo annos habens in infirmitate sua.
6 Hunc cum vidisset Jesus jacentem, & cognovisset quia jam multum tempus haberet*, dicit ei: Vis sanus fieri?
7 Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, ut cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum venio enim ego, alius ante me descendit.
8 Dicit ei Jesus: Surge, tolle grabatum * tuum, & ambula.
9 Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo.
10 Dicebant ergo Judæi illi qui sanatus fuerat: † Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. *† Exod. 20. 11. Jer. 17. 24.*
11 Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula.
12 Interrogaverunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula?
13 Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim declinavit a * turba constituta in loco.
14 Postea invenit eum Jesus in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es: jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat *.
15 Abiit ille homo, & nuntiavit Judæis, quia Jeus esset, qui fecit eum sanum.
16 Propterea persequebantur Judæi Jesum*, quia hæc faciebat in sabbato.
17 Jesus autem respondit eis: Pater meus usque modo operatur, & ego operor *.
18 Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere: quia non solum solvebat * sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Jesus, & dixit eis:
19 Amen, amen dico vobis: non potest Filius a se facere quidquam, nisi * quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit.
20 Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat * ei, quæ ipse facit: & majora his demonstrabit ei opera, ut vos miremini *.
21 Sicut enim Pater suscitat mortuos, & vivificat: sic & Filius, quos vult, vivificat.
22 Neque enim Pater judicat quemquam: sed omne judicium * dedit Filio,

℣. 1. i. e. Pascha.
℣. 2. i. e. juxta portam qua victimæ in urbem ducebantur, piscina sive lavacrum erat.
℣. 4. i. e. e certo tempore.
℣. 6. i. e. diu ægrotasset.
℣. 8. i. e. lectum.
℣. 13. i. e. subduxit se, *vel* effecit ut non magis a turba cognosceretur quam quivis alius.
℣. 14. indicat ob peccata ægrotasse.
℣. 16. *Gr. additur*, & quærebant eum occidere.
℣. 17. i. e. nulla dies est qua Deus aliquid non agat, ita ego quavis die etiam sabbata facio divinæ potentiæ opera.
℣. 18. in eorum opinione.
℣. 19. nisi, *i. e.* sed.
℣. 20. i. e. communicat.
* i. e. ita ut fieri non possit quin obstupeatis.
℣. 22. judiciariam potestatem.

23 Ut omnes honorificent* Filium, sicut honorificant Patrem. qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.

24 Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit* ei qui misit me, habet vitam æternam, & in judicium non venit*, sed transiit a morte in vitam*.

25 Amen, amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui * audient vocem Filii Dei: & qui audierint, vivent.

26 Sicut enim Pater habet vitam in semetipso: sic dedit & filio habere vitam in semetipso*:

27 Et potestatem dedit ei judicium facere*, quia Filius hominis est*.

28 Nolite mirari hoc*, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem Filii Dei:

† Mat. 25. 46. 29 † Et procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii*.

30 Non possum ego a meipso facere quidquam. Sicut audio, judico: & * judicium meum justum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem ejus, qui misit me.

† Mat. 3. 17. & Supr. 1. 15. 31 Si * ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum.

32 † Alius * est, qui testimonium perhibet de me: & scio quia verum est testimonium, quod perhibet de me.

33 Vos misistis ad Joannem: & testimonium perhibuit veritati*.

34 Ego autem non ab homine testimonium accipio*: sed hæc dico ut vos salvi sitis.

35 Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare * in luce ejus.

36 Ego autem habeo testimonium majus Joanne*. Opera enim, quæ dedit mihi Pater ut perficiam ea; ipsa opera, quæ ego facio testimonium perhibēt de me, quia Pater misit me:

37 Et qui misit me Pater, † ipse testimonium perhibuit de me*: neque vocem ejus umquam audistis, † neque speciem ejus vidistis*. † Mat. 3. 17. & 17. 5. † Deut. 4. 12.

38 Et* verbum* ejus non habetis in vobis manens*: quia * quem * misit ille, huic vos non creditis.

39 Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me:

40 Et * non vultis venire ad me ut vitam habeatis.

41 Claritatem * ab hominibus non accipio*.

42 Sed cognovi vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.

43 Ego veni in nomine* Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo*, illum accipietis.

℣. 23. colant, venerentur.
℣. 24. i. e. qui me sic audit ut credat, &c.
* i. e. non subjacet damnationi.
* i. e. transibit a morte temporaria ad vitam æternam.
℣. 25. i. e. peccatores.
℣. 26. ut ipse postea quos velit participes efficiat.
℣. 27. condemnare ad mortem.
* i. e. ille filius hominis qui habet potestatem & Regnum. Daniel. 7. 13. 14.
℣. 28. i. e. nolite mirari hoc quod dixi, admirabiliora dicam. &c.
℣. 29. sensus est; alii excitabuntur ut vivant, alii ut sententia Domini damnati pereant.
℣. 30. & ideo. &c.
℣. 31. sensus est: aliquis dicere posset testimonium meum verum non esse, quia testimonium perhibeo de me ipso.
℣. 32. propterea alius est, &c. loquitur de Joanne ut patet ex versu seq.
℣. 33. i. e. mihi.
℣. 34. i. e. hominis testimonio non indigeo, id tamen vestri causa factum est.
℣. 35. ut pueri qui delectantur visu lucis, sed usum ejus non habent.
℣. 36. Joannis testimonio.
℣. 37. in baptismo.
* per Prophetas, non per se locutus est.
℣. 38. i. e. attamen.
* i. e. Dei voluntas a me manifestata.
* i. e. non suscipitur.
* quia, i. e. nam.
* i. e. meipsum quem misit. &c.
℣. 40. &, i. e. tamen.
℣. 41. i. e. gloriam.
* i. e. non quæro.
℣. 43. cum paterna potestate.
* propria potestate.

44 Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab invicem accipitis; & gloriam, quæ a ſolo Deo eſt, non quæritis?
45 Nolite putare, quia ego accuſaturus ſim vos apud Patrem: eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis.
46 Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: † de me enim ille ſcripſit.
47 Si autem illius litteris non creditis: quomodo verbis meis credetis*?

† Gen. 3. 15. & 22. 18. & 49. 10. Deut. 18. 15.

CAPUT VI.

Quinque panibus & duobus piſcibus ſatiat quinque virorum millia: fugit volentes ipſum facere regem: ſuper mare ad diſcipulos vento agitatos ambulat; de pane cæleſti docet, quodque ipſe ſit panis vitæ, & caro ejus cibus quem oporteat manducare, ſanguiſque ejus potus quem oporteat bibere; quidam diſcipuli offenſi ejus ſermone deſerunt ipſum, Apoſtoli autem cum eo permanent; quorum tamen unum dicit eſſe diabolum.

Matth. 14. 13. Marc. 6. 32. Luc. 9. 10.

1 Poſt hæc abiit Jeſus trans mare Galilææ, quod eſt *Tiberiadis:
2 Et ſequebatur eum multitudo magna, quia videbant ſigna*, quæ faciebat ſuper his qui infirmabantur.
3 Subiit ergo in montem * Jeſus: & ibi ſedebat cum diſcipulis ſuis.
4 Erat * autem proximum Paſcha, dies feſtus Judæorum.
5 Cum ſublevaſſet ergo oculos Jeſus, & vidiſſet quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum *: Unde ememus panes, ut manducent hi?
6 Hoc autem dicebat tentans* eum: ipſe enim ſciebat quid eſſet facturus.
7 Reſpondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non ſufficiunt eis, ut unuſquiſque modicum quid accipiat.
8 Dicit ei unus ex diſcipulis ejus, Andreas frater Simonis Petri:
9 Eſt puer * unus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos piſces: ſed hæc quid ſunt inter tantos *?

℣. 47. non quod major non ſit Chriſti auctoritas, ſed quod minus cognita.
℣. 1. eſt. i. e. dicitur.
℣. 2. i. e. miracula.
℣. 3. in deſerto Bethſaidæ. Luc. 9. 10.
℣. 4. i. e. appropinquabat.
℣. 5. ut rudiorem, & qui ſic ad ſublimiora erigi deberet.
℣. 6. explorans ejus animum.
℣. 9. i. e. adoleſcens.
* nihili ſunt habenda ad tam multos.

10 Dixit ergo Jesus: Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum * in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia.
11 Accepit ergo Jesus panes: & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant *.
12 Ut autem impleti * sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superaverunt fragmenta, ne pereant *.
13 Collegerunt ergo, & impleverunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ superfuerunt his qui manducaverant.
14 Illi ergo homines cum vidissent quod Jesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere propheta, qui venturus est * in mundum.
15 Jesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum regem, † fugit * iterum in montem ipse solus. *† Mat. 14. 23. Marc. 6. 46.*
16 Ut autem sero factum est, descenderunt discipuli ejus ad mare.
17 Et cum ascendissent navim venerunt trans mare in Capharnaum *: & tenebræ jam factæ erant: & non venerat ad eos Jesus.
18 Mare autem, vento magno flante, exurgebat *.
19 Cum remigassent ergo quasi stadia vigintiquinque aut triginta, vident Jesum ambulantem supra mare, & proximum navi fieri, & timuerunt.
20 Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere.
21 Voluerunt ergo accipere eum in navim: & statim * navis fuit * ad terram, in quam ibant.
22 Altera * die, turba quæ stabat trans mare, vidit quia navicula alia non erat ibi nisi una *, & quia non introisset cum discipulis suis Jesus in navim, sed soli discipuli ejus abiissent:
23 Aliæ vero supervenerunt naves a Tiberiade, juxta * locum ubi manducaverant panem, gratias agente Domino.
24 Cum ergo vidisset turba quia Jesus non esset ibi *, neque discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, & venerunt Capharnaum quærentes Jesum.
25 Et cum invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti?
26 Respondit eis Jesus, & dixit: Amen, amen dico vobis: quæritis me *, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus & saturati estis.
27 Operamini * non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. † Hunc enim Pater signavit * Deus. *† Mat. 3. 17. & 17. 5. Supr. 1. 32.*
28 Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus * ut operemur opera Dei *?
29 Respondit Jesus, & dixit eis: † Hoc est opus Dei, ut credatis in eum * quem misit ille. *† 1 Joan. 3. 23.*
30 Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum ut videamus, & credamus tibi? quid operaris *?
31 Patres nostri manducaverunt manna in deserto, sicut scriptum est: † Panem de cælo dedit eis manducare. *† Exod. 16. 14. Num. 11. 7. Psalm. 77. 24. Sap. 16. 20.*
32 Dixit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis: Non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum.
33 Panis enim Dei est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo *.
34 Dixerunt ergo ad eum: Domi-

℣. 10. i. e. herba multa.
℣. 11. i. e. usque ad satietatem.
℣. 12. i. e. satiati.
* i. e. ne quid pereat.
℣. 14. vide Luc. 7. 19.
℣. 15. i. e. secessit.
℣. 17. appulerunt prius Bethsaidam, postea Capharnaum.
℣. 18. i. e. intumescebat.
℣. 21. ut eum acceperunt.
* appulit.
℣. 22. postera die.
* *Gr. additur*, illa in quam ingressi fuerant discipuli.
℣. 23. & appulerunt ad locum.
℣. 24. i. e. in loco ubi editum est miraculum.
℣. 26. i. e. quæritis me vestri tantum causa.
℣. 27. i. e. quærite.
* i. e. publice declaravit & confirmavit.
℣. 28. i. e. facere debemus.
* opera Deo grata.
℣. 29. in eum. *i. e.* in me.
℣. 30. signum permanens petunt.
℣. 33. mundo i. e. hominibus.

ne,

ne, semper da nobis panem hunc.
35 Dixit autem eis Jesus: Ego sum
† Eccli. 24. 29. panis vitæ *: † qui venit ad me, non
esuriet: & qui credit in me, non si-
tiet umquam.
36 Sed dixi vobis, quia & vidistis
me *, & * non creditis.
37 Omne, quod dat mihi Pater *,
ad me veniet: & eum, qui venit ad
me, non ejiciam foras *:
38 Quia descendi de cælo, non ut
faciam voluntatem meam, sed vo-
luntatem ejus, qui misit me.
39 Hæc est autem voluntas ejus, qui
misit me, Patris: ut omne, quod
dedit mihi, non perdam ex eo, sed
resuscitem * illud in novissimo die.
40 Hæc est autem voluntas Patris
mei, qui misit me: ut omnis, qui
videt Filium, & credit in eum, ha-
beat vitam æternam, & ego resusci-
tabo eum in novissimo die.
41 Murmurabant ergo Judæi de il-
lo *, quia dixisset: Ego sum panis
vivus, qui de cælo descendi.
† Mat. 13. 55. Marc. 6. 3. 42 Et dicebant: † Nonne hic est Je-
sus filius Joseph, cujus nos novimus
patrem, & matrem? Quomodo er-
go dicit hic: Quia de cælo descendi?
43 Respondit ergo Jesus, & dixit
eis: Nolite murmurare in invi-
cem *:
44 Nemo potest venire ad me *, nisi
Pater, qui misit me, traxerit eum *:
& ego resuscitabo eum in novissimo
die.
† Isai. 54. 13. 45 Est scriptum in Prophetis: † Et
erunt omnes * docibiles Dei *. Om-
nis, qui audivit a Patre *, & didicit,
venit * ad me.
† Mat. 11. 27. 46 † Non quia Patrem vidit quis-
quam, nisi * is, qui est a Deo, hic
vidit Patrem.
47 Amen, amen dico vobis: Qui
credit in me, habet * vitam æter-
nam.
48 Ego sum panis vitæ.
49 † Patres vestri manducaverunt † Exod. 16. 13.
manna in deserto, & mortui sunt.
50 Hic est panis de cælo descendens:
ut si quis ex ipso manducaverit, non
moriatur *.
51 Ego sum panis vivus, qui de cæ-
lo descendi.
52 Si quis manducaverit ex hoc pa-
ne, vivet in æternum: & panis,
quem ego dabo, caro mea est pro
mundi vita.
53 Litigabant ergo Judæi ad invi-
cem, dicentes: Quomodo potest
hic nobis carnem suam dare ad man-
ducandum *?
54 Dixit ergo eis Jesus: Amen, a-
men dico vobis: Nisi manducaveri-
tis carnem Filii hominis, & biberi-
tis ejus sanguinem, non habebitis
vitam in vobis.
55 Qui manducat meam carnem, &
bibit meum sanguinem, habet vi-
tam æternam: & ego resuscitabo
eum in novissimo die *.
56 † Caro enim mea, vere est ci- † 1 Cor. 11. 27.
bus: & sanguis meus, vere est po-
tus.
57 Qui manducat meam carnem, &
bibit meum sanguinem, in me ma-
net, & ego in illo.
58 Sicut misit me vivens Pater, &
ego vivo propter * Patrem: & qui
manducat me & ipse vivet propter
me *.
59 Hic est panis, qui de cælo de-
scendit. Non sicut manducaverunt
patres vestri manna, & mortui sunt.
Qui manducat hunc panem, vivet
in æternum.
60 Hæc dixit in synagoga docens, in
Capharnaum.

℣. 35. qui vitam largior.
℣. 36. me facientem miracula.
* & *i. e.* attamen.
℣. 37. æterna vocatione.
* non repellam a me.
℣. 39. ad vitam æternam.
℣. 41. de illo sermone.
℣. 43. i. e. inter vos.
℣. 44. i. e. credere in me.
* in mei cognitionem.
℣. 45. omnes fideles.
* i. e. edocti a Deo.
* in schola Patris quæ mea est.
* i. e. credit in me.
℣. 46. nisi. *i. e.* sed.
℣. 47. jus habet ad vitam &c.
℣. 50. i. e. quando vitam ipsam,
non jus tantum adeptus erit.
℣. 53. carnalem manducandi mo-
dum intelligebant, quasi Christus
vellet se manducari modo corporeo
& frustratim.
℣. 55. promissio Eucharistiæ.
℣. 58. i. e. per patrem.
* i. e. per me.

61 Multi ergo audientes ex discipulis ejus *, dixerunt: Durus * est hic sermo, & quis potest eum audire *?

62 Sciens autem Jesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli ejus, dixit eis: Hoc vos scandalizat *?

63 Si ergo videritis † Filium hominis ascendentem ubi erat prius *? † Supr. 3. 13.

64 Spiritus est, qui vivificat: caro non prodest quidquam * . verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt *.

65 Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio * Jesus qui essent non credentes, & quis traditurus esset eum.

66 Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo.

67 Ex hoc multi discipulorum ejus abierunt retro *: & jam non cum illo ambulabant.

68 Dixit ergo Jesus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire?

69 Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ * æternæ habes.

70 † Et nos credidimus, & cognovimus, quia tu es Christus Filius Dei. † Mat. 16. 16. Marc. 8, 29. Luc. 9. 20.

71 Respondit eis Jesus: Nonne ego vos duodecim elegi: & ex vobis unus diabolus est?

72 Dicebat autem Judam Simonis Iscariotem: hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.

CAPUT VII.

Ad Scenopegiæ festum quasi in occulto ascendens convincit de ipsius doctrina Judæos, quod ipsum injuste calumniarentur de curato homine sabbato; sitientes ad se vocat, & de ipso turba varie loquitur: ministri qui ad eum apprehendendum missi erant, audita ejus prædicatione collaudant ipsum; sed & Nicodemus ipsum defendens, male audit a pontificibus & Pharisæis.

1 POst hæc autem ambulabat * Jesus in Galilæam, non enim volebat in Judæam ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere.

2 Erat autem in proximo dies festus Judæorum, † Scenopegia *. † Lev. 23. 34.

3 Dixerunt autem ad eum fratres * ejus: Transi hinc, & vade in Judæam, ut & discipuli * tui videant opera tua, quæ facis.

4 Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse *: si hæc facis *, manifesta teipsum mundo.

5 Neque enim fratres ejus credebant in eum.

6 Dicit ergo eis Jesus: Tempus * meum nondum advenit: tempus autem vestrum semper est paratum *.

7 Non potest mundus odisse vos: me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera ejus mala sunt.

8 Vos ascendite ad diem festum hunc, ego autem non ascendo * ad diem festum illum: quia meum tempus nondum impletum * est.

℣. 61. non ex duodecim, sed ex aliis sectatoribus.
* i. e. inexplicabilis.
* i. e. capere.
℣. 62. i. e. offendit.
℣. 63. sensus est: nam tunc percipietis mea verba non esse carnali modo intelligenda, cum in cælum corpus meum amotum fuerit: nam tunc nulla spes erit ejus manducandi secundum sensum illum crassiorem.
℣. 64. sensus est: caro mea frustratim lacerata & sejuncta tum ab anima tum a divinitate nihil prodest; sed tantum cum est conjuncta spiritui i. e. divinitati quæ beatitudinem sola conferre potest.
* i. e. verba mea intelligenda sunt non de sola carne, sed de carne conjuncta cum divinitate quę vitam dare potest.
℣. 65. ab initio prædicationis.
℣. 67. desciverunt ab eo.
℣. 69. quæ ducunt ad vitam.
℣. 1. i. e. versabatur.
℣. 2. i. e. tabernaculorum.
℣. 3. i. e. cognati Mariæ.
* i. e. sectatores.
℣. 4. sensus est: nemo enim clam agit qui celeber esse cupiat.
* potes semper facere.
℣. 6. tempus definitum.
* ad percipienda hujus vitæ commoda.
℣. 8. i. e. nunc non ascendo.
* i. e. advenit.

9 Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa*.
10 Ut autem ascenderunt fratres ejus, tunc & ipse ascendit ad diem festum non manifeste, sed quasi in occulto.
11 Judæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant: Ubi est ille?
12 Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: Quia bonus est. Alii autem dicebant: Non, sed seducit turbas.
13 Nemo* tamen palam loquebatur de illo, propter metum Judæorum.
14 Jam autem die festo mediante*, ascendit Jesus in templum, & docebat.
15 Et mirabantur Judæi, dicentes: Quomodo hic litteras * scit, cum non didicerit?
16 Respondit eis Jesus, & dixit: Mea doctrina non est mea *, sed ejus, qui misit me.
17 Si quis voluerit voluntatem ejus facere: cognoscet * de doctrina, utrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar*.
18 Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam ejus, qui misit eum, hic verax est*, & injustitia in illo non est.
†Exod. 24. 3. 19 † Nonne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem?
†Supr. 5. 18. 20 † Quid me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit: Dæmonium habes*: quis te quærit interficere?
21 Respondit Jesus, & dixit eis: Unum opus feci*, & omnes miramini*.
†Lev. 12. 3. 22 Propterea † Moyses dedit vobis circumcisionem: (non quia ex Moyse est, † sed ex patribus) & in sabbato circumciditis hominem. †Gen. 17. 10.
23 Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi: mihi * indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato?
24 † Nolite judicare secundum faciem*, sed justū judicium judicate*. †Deut. 1. 16.
25 Dicebant ergo quidam ex Jerosolymis: Nonne hic est, quem quærunt interficere?
26 Et ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Numquid vere cognoverunt principes * quia hic est Christus?
27 Sed hunc scimus unde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit unde, sit*.
28 Clamabat ergo Jesus in templo docens, & dicens: Et me scitis, & unde sim scitis: & a me ipso non veni, sed est verus*, qui misit me, quem vos nescitis.
29 Ego scio eum*: quia ab ipso sum, & ipse me misit.
30 Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora * ejus.
31 De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit, numquid plura signa faciet quam quæ hic facit?
32 Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc: & miserunt Principes & Pharisæi ministros, ut apprehenderent eum.
33 Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & vado ad eum, qui me misit.
34 † Quæretis me, & non invenietis: & ubi ego sum, vos non potestis venire. †Infr. 13. 33.

℣. 9. paucis diebus.
℣. 10. cum ascendissent.
℣. 13. nemo ex iis qui de ipso recte sentiebant.
℣. 14. i. e. cum medium effluxisset.
℣. 15. i. e. Sacras litteras.
℣. 16. mea. *i. e.* a me.
℣. 17. i. e. intelliget.
* i. e. an a Deo missus sim qui loquor vobis.
℣. 18. dignus est cui fides habeatur.
℣. 20. i. e. Insanis. non turba sed primores volebant Jesum interficere.
℣. 21. feci in sabbato.
* i. e. indignamini.
℣. 23. i. e. cur mihi &c.
℣. 24. secundum acceptionem personarum.
* i. e. ne in me damnate quod vobis permittitis.
℣. 26. i. e. Senatores.
℣. 27. quia ex virgine nasci debebat. Is. 7. 14.
℣. 28. i. e pater verax in promissis.
℣. 29. i. e. ejus voluntatem, consilia arcana novi.
℣. 30. tempus a patre definitum.

35 Dixerunt ergo Judæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inveniemus eum? numquid in dispersionem Gentium * iturus est, & docturus Gentes?

36 Quis est hic sermo *, quem dixit: Quæretis me, & non invenietis: & ubi sum ego, vos non potestis venire?

† Lev. 23. 27. 37 In novissimo * autem † die magno festivitatis, stabat Jesus, & clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat *.

† Deut. 18. 15. Joel. 2. 28. Actor. 2. 17. 38 † Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ *.

39 Hoc autem dixit de Spiritu *, quem accepturi erant credentes in eum: nondum enim erat Spiritus datus, quia Jesus nondum erat glorificatus *.

40 Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones ejus, dicebant: Hic est vere propheta.

41 Alii dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Numquid a Galilæa venit Christus?

† Mich. 5. 2. Mat. 2. 6. 42 † Nonne Scriptura dicit: Quia ex semine David, & de Bethlehem castello, ubi erat David, venit Christus?

43 Dissensio itaque facta est in turba propter eum.

44 Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus.

45 Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Pharisæos. Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum?

46 Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo *, sicut hic homo.

47 Responderunt ergo eis Pharisæi: Numquid & vos seducti estis?

48 Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis?

49 Sed turba hæc, quæ non novit legem, maledicti * sunt.

50 Dixit Nicodemus ad eos, † ille qui venit ad eum nocte *, qui unus erat ex ipsis: † Supr. 3. 2.

51 Numquid lex nostra judicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, † & cognoverit quid faciat? † Deut. 17. 8. & 19. 15.

52 Responderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu Galilæus * es? Scrutare Scripturas, & vide quia a Galilæa propheta non surgit *.

53 Et reversi sunt unusquisque in domum suam.

℣. 35. i. e. Judæis inter gentes dispersis.

℣. 36. i. e. nam alium sensum habere nequit sermo &c.

℣. 37. i. e. ultimo.

* ultimo die festi tabernaculorum populus magna pompa hauriebat aquam ex fonte Siloæ, canticum Isaiæ usurpans? Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris. hinc Christus cepit occasionem docendi eos esse se fontem perennem, de quo Zach. 13. 1.

℣. 38. i. e. jugiter fluentes.

℣. 39. i. e. Spiritu Sancto & ejus donis.

* nam si Christus non abiisset, Paracletus non venisset. Joan. 16. 7.

℣. 46. i. e. quisquam.

℣. 49. i. e. execrabiles.

℣. 50. Christi fautor, sed timidior.

℣. 52. i. e. fautor Galilæi.

* i. e. nullus e prophetis Galilæus fuit.

CAPUT VIII.

Mulierem in adulterio deprehensam, scribens in terra absolvit ab accusatoribus: dicit se lucem mundi, & Pharisæos in peccato suo morituros: qui etiam vere sint ejus discipuli, quive servi aut liberi: dicit illos neque ex Deo, neque ex Abraham, sed ex patre diabolo esse, qui veritatem dicenti non crederent: blasphemantibus dicit se dæmonium non habere, sed Patrem honorificare, & antequam Abraham fieret, se esse; volentibusque eum lapidare, auferens sui prospectum exit de templo.

1 JEsus autem perrexit in montem Oliveti *:

2 Et diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos.

3 Adducunt autem Scribæ, & Pharisæi, mulierem in adulterio deprehensam *: & statuerunt eam in medio *,

4 Et dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio.

5 † In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare *. Tu ergo quid dicis? † Lev. 20. 10.

6 Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum *. Jesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra.

7 Cum ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis: † Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. † Deut. 17. 7.

8 Et iterum se inclinans, scribebat in terra.

9 Audientes autem * unus post unum * exibant, incipientes a senioribus: & remansit solus * Jesus, & mulier in medio stans *.

10 Erigens autem se * Jesus, dixit ei: Mulier, ubi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnavit?

11 Quæ dixit: Nemo, Domine.

℣. 1. i. e. Olivarum.

℣. 3. hæc historia abest a Syriaca versione a multis codicibus Grecis & Latinis; tamen a Christo prolata est cum ea auctoritatem habeat ab Ecclesia. eam laudant Ammonius & Tatianus qui ante Origenem vixere. habebatur in veteri Latina Editione teste S. Hieronymo.

* i. e. coram omnibus.

℣. 5. lex mortis pœna plectebat adulteram: de lapidatione verbum non est nisi ex Judaica traditione.

℣. 6. *Adde*, apud populum imminutæ religionis.

℣. 9. *Gr.* quidam addunt; cum a conscientia redarguerentur.

* i. e. post alium.

* i. e. sine accusatore.

* stans coram Christo Apostolis & plebe.

℣. 10. *Gr.* additur; & neminem videns præter mulierem.

Dixit autem Jesus : Nec ego te condemnabo : Vade ,& jam amplius noli peccare.
12 Iterum ergo locutus est eis Jesus,
† 1 Joan. 1. 5. dicens : † Ego sum lux mundi : qui sequitur me, non ambulat * in tenebris, sed habebit lumen vitæ *.
13 Dixerunt ergo ei Pharisæi : Tu de te ipso testimonium perhibes : testimonium tuum non est verum *.
14 Respondit Jesus, & dixit eis:Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum : quia scio unde veni, & quo vado * : vos autem nescitis unde venio, aut quo vado.
15 Vos secundum carnem * judicatis : ego non judico * quemquam :
16 Et si judico ego , judicium meum verum est , quia solus non sum : sed ego , & qui misit me , Pater.
† Deut. 17. 6. & 19. 15. Matt. 18. 16. 2 Cor. 13. 1. Hebr. 10. 28.
17 Et in lege vestra scriptum est , † quia duorum hominum testimonium verum est *.
18 Ego sum , qui testimonium perhibeo de meipso : & testimonium perhibet de me, qui misit me , Pater.
19 Dicebant ergo ei : Ubi est Pater tuus ? Respondit Jesus : Neque me scitis,neque Patrem meum: si me sciretis,forsitan & Patrem meũ sciretis.
20 Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio *, docens in templo * : & nemo apprehendit eum , quia necdum venerat hora ejus.
21 Dixit ergo iterum eis Jesus : Ego vado , & quæretis me , & in peccato vestro moriemini. Quo ego vado , vos non potestis venire.
22 Dicebant ergo Judæi : Numquid interficiet semetipsum , quia dixit : Quo ego vado , vos non potestis venire ?
23 Et dicebat eis : Vos de deorsum* estis : ego de supernis sum . Vos de mundo hoc estis , ego non sum de hoc mundo.
24 Dixi ergo vobis , quia moriemini in peccatis vestris : si enim non credideritis quia ego sum , moriemini in peccato vestro.
25 Dicebant ergo ei : Tu quis es ? Dixit eis Jesus : Principium *,qui & loquor vobis.
26 Multa habeo de vobis loqui * &
judicare * . sed qui me misit , † verax est * : & ego * quæ audivi ab eo, † Rom. 3. 4.
hæc loquor in mundo.
27 Et non cognoverunt quia Patrem ejus dicebat Deum.
28 Dixit ergo eis Jesus: Cum exaltaveritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum , & a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater , hæc loquor :
29 Et qui me misit , mecum est , & non reliquit me solum : quia ego , quæ placita sunt ei, facio semper.
30 Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.
31 Dicebat ergo Jesus ad eos , qui crediderunt ei , Judæos : Si vos manseritis * in sermone * meo, vere discipuli mei eritis :
32 Et cognoscetis veritatem , & veritas liberabit * vos.
33 Responderunt ei : Semen Abrahæ sumus , & nemini servivimus umquam : quomodo tu dicis : Liberi eritis ?
34 Respondit eis Jesus : Amen , amen* dico vobis : † quia omnis qui facit peccatum , servus est peccati. † Rom. 6. 15. 16. 2 Petr. 2. 19.
35 Servus autem non manet * in domo in æternum * : filius autem manet in æternum.
36 Si ergo vos filius liberaverit , vere liberi eritis.

℣. 12. i. e. non versatur.
* i. e. ad vitam ducens.
℣. 13. i. e. non est dignum quod recipiatur.
℣. 14. i. e. ego scio a quo & quæ mihi data sint mandata : vos id nisi per me scire non potestis.
℣. 15. i. e. ex affectibus.
* i. e. nihil dico quod alicui noxium esse possit.
℣. 17. i. e. fidem invenit.
℣. 20. i. e. juxta arcam pecuniariam.
* i. e. in atrio templi.
℣. 23. i. e. de terra.
℣. 25. i. e. sum id quod a principio me esse dixi vobis, scilicet lux mundi & salus.
℣. 26. multa possem dicere.
* ad vos convincendos.
* sed nunc istud dixisse sufficiat quod, pater meus fide est dignissimus.
* & ego nisi ea quæ &c.
℣. 31. perseveraveritis.
* i. e. in doctrina mea.
℣. 32. ex servis liberos faciet.
℣. 34. i. e. verissime dico.
℣. 35. jus manendi non habet.
* toto vitæ suæ tempore.

37 Scio quia filii Abrahæ estis: sed
quæritis me interficere, quia sermo
meus non capit in vobis *.
38 Ego quod vidi apud Patrem me-
um, loquor: & vos quæ vidistis apud
patrem vestrum, facitis *.
39 Responderunt, & dixerunt ei:
Pater noster Abraham est. Dicit eis
Jusus: Si filii Abrahæ estis, opera
Abrahæ facite.
40 Nunc autem quæritis me inter-
ficere, hominem, qui veritatem vo-
bis locutus sum, quam audivi a Deo:
hoc * Abraham non fecit.
41 Vos facitis opera patris vestri.
Dixerunt itaque ei: Nos ex fornica-
tione non sumus nati: unum patrem
habemus Deum.
42 Dixit ergo eis Jesus: Si Deus pa-
ter vester esset: diligeretis utique
me. ego enim ex Deo processi, &
veni: neque enim a me * ipso veni,
sed ille me misit.
43 Quare loquelam* meam non co-
gnoscitis? Quia non potestis audire
sermonem meum.
44 † Vos ex patre diabolo estis: & (†1 Joan 3. 8.)
desideria patris vestri vultis facere.
ille homicida erat ab initio, & in
veritate non stetit: quia non est ve-
ritas in eo, cum loquitur menda-
cium, ex propriis * loquitur, quia
mendax est, & pater ejus *.
45 Ego autem si * veritatem dico,
non creditis mihi.
46 Quis ex vobis arguet me de pec-
cato? Si veritatem dico vobis, quare
non creditis mihi?
47 † Qui ex Deo est, verba Dei au- (†1 Joan 4. 6.)
dit. Propterea vos non auditis, quia
ex Deo non estis.
48 Responderunt ergo Judæi, &
dixerunt ei: Nonne bene dicimus
nos, quia Samaritanus es tu *, &
dæmonium habes?
49 Respondit Jesus: Ego dæmo-
nium non habeo: sed honorifico Pa-
trem meum, & vos inhonorastis me.
50 Ego autem non quæro gloriam
meam: est qui quærat, & judicet*.
51 Amen, amen dico vobis: si quis
sermonem meum servaverit, mor-
tem non videbit * in æternum.
52 Dixerunt ergo Judæi: Nunc cog-
novimus quia dæmonium habes. A-
braham mortuus est, & Prophetæ:
& tu dicis: Si quis sermonem meum
servaverit, non gustabit mortem in
æternum.
53 Numquid tu major es patre no-
stro Abraham, qui mortuus est? &
Prophetæ mortui sunt. Quem te
ipsum facis?
54 Respondit Jesus: Si ego glorifi-
co meipsum, gloria mea nihil est *:
est Pater meus, qui glorificat me,
quem vos dicitis quia Deus vester
est,
55 Et non cognovistis eum: ego au-
tem novi eum: Et si dixero quia non
scio eum, ero similis vobis, mendax.
Sed scio eum, & sermonem ejus
servo.
56 Abraham pater vester exulta-
vit * ut videret diem meum*: vidit *,
& gavisus est.
57 Dixerunt ergo Judæi ad eum:
Quinquaginta annos nondum habes,
& Abraham vidisti?
58 Dixit eis Jesus: Amen, amen di-
co vobis, antequam Abraham fie-
ret, ego sum.
59 Tulerunt ergo lapides, ut jace-
rent in eum: Jesus autem abscondit
se *, & exivit de templo.

℣. 37. sensus est. ideo mihi mortem intentatis quia præcepta mea sanctiora sunt, quam ut in animum vestrum vitiis obsitum penetrent.

℣. 38. i. e. justa audivi, justa loquor; at vos mala vidistis, mala patratis.

℣. 40. hoc. *i. e.* tale quid.

℣. 42. i. e. mea auctoritate.

℣. 43. i. e. sermonem.

℣. 44. i. e. pro ingenio suo.

* ejus i. e. mendacii.

℣. 45. si *Gr.* quia.

℣. 48. non gente, sed sensu, quia negas veritatem religionis esse penes Judæos.

℣. 50. & qui vindicaturus est has contumelias quibus me afficitis.

℣. 51. i. e. vitam consequetur quæ morte careat.

℣. 54. i. e. si quod meum non est mihi arrogo. nullius pretii est ista venditatio.

℣. 56. cupiit.

* i. e. tempora mea.

* fide prævidit.

℣. 59. factus est invisibilis.

CAPUT IX.

Cæcum a nativitate sabbato illuminat : cujus miraculi gloriam Pharisæi multis technis laborant Christo detrahere : & quia is qui cæcus fuerat Christum tuetur, extra synagogam ejicitur : sed a Christo edoctus credit, & adorat ipsum, qui in judicium se in mundum venisse ait.

1 ET præteriens Jesus vidit ho-
minem cæcum a nativitate :
2 Et interrogaverunt eum discipu-
li ejus : Rabbi, quis peccavit, hic, aut
parentes ejus, ut cæcus nasceretur ?
3 Respondit Jesus : Neque hic pec-
cavit *, neque parentes ejus : sed *
ut manifestentur opera Dei in illo.
4 Me oportet operari* opera ejus,
qui misit me, donec dies est : venit
nox, quando nemo potest operari.
5 Quamdiu sum in mundo, lux
sum mundi.
6 Hæc cum dixisset, expuit in ter-
ram, & fecit lutum ex sputo, & li-
nivit lutum super oculos ejus.
7 Et dixit ei : Vade, lava in natato-
ria * Siloe (quod interpretatur Mis-
sus.) Abiit ergo, & lavit, & venit
videns.
8 Itaque vicini, & qui viderant
eum prius quia mendicus erat, di-
cebant : Nonne hic est, qui sedebat,
& mendicabat ? Alii dicebant : Quia
hic est.
9 Alii autem : Nequaquam, sed si-
milis est ei. Ille vero dicebat : Quia
ego sum *.
10 Dicebant ergo ei : Quomodo a-
perti sunt tibi oculi ?
11 Respondit : Ille homo, qui di-
citur Jesus, lutum fecit : & unxit
oculos meos, & dixit mihi : Vade
ad natatoria Siloe, & lava. Et abii,
lavi, & video.
12 Et dixerunt ei : Ubi est ille? Ait:
Nescio.
13 Adducunt eum ad Pharisæos,
qui cæcus fuerat.
14 Erat autem sabbatum, quando lu-
tum fecit Jesus, & aperuit oculos ejus.
15 Iterum ergo interrogabant eum
Pharisæi quomodo vidisset. Ille au-
tem dixit eis : Lutum mihi posuit su-
per oculos, & lavi, & video.
16 Dicebant ergo ex Pharisæis qui-
dam : Non est hic homo a Do qui
sabbatum non custodit. Alii autem
dicebant : Quomodo potest homo
peccator * hæc signa facere? Et schi-
sma * erat inter eos.

℣. 3. antequam nasceretur, ut cæcus esset a nativitate.
* sed cæcus natus est ut &c.
℣. 4. docere & benefacere.
℣. 7. i. e. in lavacro in quod excipiebatur aqua fontis Siloe natationis aut ablutionis causa.
℣. 9. ego sum qui cæcus fui.
℣. 16. i. e. pseudopropheta a Deo non missus.
* i. e. dissidium.

17 Dicunt ergo cæco iterum: Tu
quid dicis de illo, qui aperuit oculos
tuos? Ille autem dixit: Quia pro-
pheta est *.
18 Non crediderunt ergo Judæi de
illo quia cæcus fuisset, & vidisset,
donec vocaverunt parentes ejus, qui
viderat *:
19 Et interrogaverunt eos, dicen-
tes: Hic est filius vester, quem vos
dicitis quia cæcus natus est? Quomo-
do ergo nunc videt?
20 Responderunt ei parentes ejus,
& dixerunt: Scimus quia hic est fi-
lius noster, & quia cæcus natus est:
21 Quomodo autem nunc videat,
nescimus: aut quis ejus aperuit ocu-
los, nos nescimus: ipsum interro-
gate: ætatem habet, ipse de se lo-
quatur.
22 Hæc dixerunt parentes ejus,
quoniam timebant Judæos: jam
enim conspiraverant Judæi, ut si
quis eum confiteretur esse Christum,
extra synagogam fieret *.
23 Propterea parentes ejus dixe-
runt: Quia ætatem habet, ipsum
interrogate.
24 Vocaverunt ergo rursum homi-
nem, qui fuerat cæcus, & dixe-
runt ei: Da gloriam Deo *. nos sci-
mus quia hic homo peccator est.
25 Dixit ergo eis ille: Si peccator
est, nescio: unum scio, quia cæcus
cum essem, modo video.
26 Dixerunt ergo illi: Quid fecit
tibi? quomodo aperuit tibi oculos?
27 Respondit eis: Dixi vobis jam,
& audistis *: quid iterum vultis audi-
re? numquid & vos vultis discipuli
ejus fieri?
28 Maledixerunt ergo ei, & dixe-
runt: Tu discipulus * illius sis: nos
autem Moysi discipuli sumus.
29 Nos scimus quia Moysi locutus
est Deus: hunc autem nescimus un-
de sit.
30 Respondit ille homo, & dixit
eis: In hoc enim mirabile est, quia
vos * nescitis unde sit, & aperuit
meos oculos:
31 Scimus autem quia peccatores
Deus non audit: sed si quis Dei cul-
tor est, & voluntatem ejus facit,
hunc exaudit.
32 A sæculo non est auditum, quia
quis aperuit oculos cæci nati.
33 Nisi esset hic a Deo *, non pote-
rat facere quidquam *.
34 Responderunt, & dixerunt ei:
In peccatis natus es totus *, & tu do-
ces nos? Et ejecerunt eum foras *.
35 Audivit Jesus quia ejecerunt
eum foras: & cum invenisset eum,
dixit ei: Tu credis in Filium Dei?
36 Respondit ille, & dixit: Quis
est, Domine, ut credam in eum?
37 Et dixit ei Jesus: Et vidisti eum,
& qui loquitur tecum, ipse est.
38 At ille ait: Credo Domine. Et
procidens adoravit eum.
39 Et dixit Jesus: In judicium ego
in hunc mundum veni *: ut qui non
vident videant, & qui vident * cæ-
ci * fiant.
40 Et audierunt quidam ex Phari-
sæis, qui cum ipso erant, & dixerunt
ei: Numquid & nos cæci sumus?
41 Dixit eis Jesus: Si cæci essetis,
non haberetis peccatum *, nunc ve-
ro dicitis: Quia videmus. Peccatum
vestrum manet.

CAPUT X.

Christus verum describens pastorem & mercenarium, dicit se ostium ovium & bonum pastorem; qui & alias habeat oves ad idem ovile adducendas: animam suam ponit, ut iterum sumat eam: Judæi lapidare ipsum volunt, quia se ad opera sua referens, dicebat unum esse cum Patre, & Filium Dei; quod tamen ostendit non esse blasphemiam.

℣. 17. i. e. a Deo missus est.
℣. 18. qui visum receperat.
℣. 22. i. e. ejiceretur.
℣. 24. i. e. adjuramus te.
℣. 27. *Gr.* non audistis. *i. e.* numquid non audistis?
℣. 28. i. e. fautor.
℣. 30. vos qui judicatis inter prophetas falsos ac veros.
℣. 33. i. e. a Deo missus.
* *Adde* horum quæ fecit.
℣. 34. i. e. a prima ætate in peccatis es tu.
* i. e. ignominiose ejici jusserunt.
℣. 39. i. e. ex quo palam apparui, judicia Dei hac occasione elucescunt, ut &c.
* i. e. qui sapientes dici volunt.
* i. e. ignari rerum divinarum.
℣. 41. i. e. essetis aliquo modo excusabiles.

1 Amen, amen dico vobis: qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde*, ille fur est, & latro.
2 Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium.
3 Huic ostiarius aperit, & oves vocem ejus audiunt, & proprias oves vocat nominatim, & educit eas*.
4 Et cum proprias oves emiserit, ante eas vadit: & oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus.
5 Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non noverunt vocem alienorum.
6 Hoc proverbium* dixit ei Jesus. Illi autem non cognoverunt quid loqueretur eis.
7 Dixit ergo eis iterum Jesus: Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium.
8 Omnes *quotquot venerunt, fures sunt*, & latrones, & non audierunt eos oves.
9 Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur: & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet*.
10 Fur non venit nisi ut furetur, & mactet, & perdat. Ego veni ut vitam habeant, & abundantius habeant.
11 Ego sum pastor bonus. † Bonus pastor animam suam dat* pro ovibus suis. († Isaiæ 40. 11. Ezech. 34. 23. & 37. 24.)
12 Mercenarius autem, & qui* non est pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oves:
13 Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet* ad eum de ovibus.
14 Ego sum pastor bonus: & cognosco meas, & cognoscunt me meæ.
15 † Sicut novit me Pater, & ego agnosco Patrem: & animam meam pono * pro ovibus meis. († Mat. 11. 27. Luc. 10. 22.)
16 Et alias oves * habeo, quæ non sunt ex hoc ovili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor.
17 Propterea me diligit Pater: † quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. († Isaiæ 53. 7.)
18 Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso, & potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo iterum sumendi eam: Hoc mandatum * accepi a Patre meo.
19 Dissensio iterum facta est inter Judæos propter sermones hos.
20 Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis?
21 Alii dicebant: Hæc verba non sunt dęmonium habentis: numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?
22 † Facta sunt autem Encænia * in Jerosolymis: & hiems * erat. († 1 Machab. 4. 56. 59.)
23 Et ambulabat Jesus in templo, in porticu * Salomonis.
24 Circumdederunt ergo eum Judæi, & dicebant ei: Quousque animam nostram tollis*? si tu es Christus, dic nobis palam.
25 Respondit eis Jesus: Loquor vobis *, & non creditis. opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me:
26 Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis.
27 Oves meę vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me:
28 Et ego vitam æternam do eis: & non peribunt in æternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea.

℣. 1. perrupto pariete.
℣. 3. *Adde* in pascua.
℣. 6. i.e. parabolam.
℣. 8. qui sibi arrogarunt nomen magni pastoris *i.e.* Messiæ.
* i.e. fuerunt, ut Theodas, & Judas Galilæus, qui se pro Messia venditarunt. Act. 5. 36. 37.
℣. 9. i.e. ubicumque fuerit, pabulo non carebit.
℣. 11. mortem non fugit.
℣. 12. qui affectu pastor non est.
℣. 13. non est ei cura.
℣. 15. mortem subibo.
℣. 16. de gentibus loquitur.
℣. 18. hoc negotium Pater commendavit.
℣. 22. festum erat instaurationis altaris quod ab Antiocho illustri fuerat contaminatum.
* mense Decembri.
℣. 23. vel porticus regia in atrio templi, ideo dicta porticus Salomonis quod ædificata fuerat in loco ubi olim porticus Salomonis ædificata fuerat, ad austrum scilicet Templi.
℣. 24. i.e. quousque nos suspensos tenes.
℣. 25. *Gr.* dixi vobis.

29 Pater

29 Pater meus * quod dedit mihi, majus* omnibus est: & * nemo potest rapere de manu Patris mei *.
30 Ego & Pater unum sumus.
31 Sustulerunt ergo lapides Judæi, ut lapidarent eum.
32 Respondit eis Jesus: Multa bona opera ostendi* vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?
33 Responderunt ei Judæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & * quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum.
34 Respondit eis Jesus: Nonne
† Psal. 81. 6. scriptum est in lege vestra: † quia Ego dixi, dii estis?
35 Si* illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solvi* Scriptura:
36 Quem Pater sanctificavit *, & misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemas: quia dixi, Filius Dei sum?
37 Si non facio opera Patris * mei, nolite credere mihi.
38 Si autem facio: & si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, & credatis quia Pater in me est, & ego in Patre.
39 Quærebant ergo eum apprehendere: & * exivit de manibus eorum.
40 Et abiit iterum trans Jordanem, in eum locum *, ubi erat Joannes baptizans primum: & mansit illic.
41 Et multi venerunt ad eum, & dicebant: Quia Joannes quidem signum fecit nullum.
42 Omnia autem quæcumque dixit Joannes de hoc vera erant. Et multi crediderunt in eum.

CAPUT XI.

Jesus Lazarum quatuor diebus mortuum resuscitat, præfatus multa cum discipulis & cum Martha: quapropter dum propter hoc miraculum multi in Christum crederent, Pontifices & Pharisæi inito consilio statuerunt eum occidere, Caipha pontifice prophetante oportere Jesum mori, ne totus populus periret: Jesus autem secedit in civitatem Ephrem.

1 ERat autem quidam languens *Lazarus a Bethania, de castello* Mariæ, & Marthæ sororis ejus.

ỷ. 29. quod. *Gr.* qui.
* majus. *Gr.* major.
* & *i. e.* sicut.
* *Adde*, ita nec de mea.
ỷ. 32. i. e. palam feci.
ỷ. 33. & *pro* id est.
ỷ. 35. si Scriptura Sacra.
* fallitatis argui.
ỷ. 36. sanctum genuit.
ỷ. 37. i. e. digna patre meo.
ỷ. 39. & *pro* sed.
ỷ. 40. Bethabara. vide supra, 1. 28.
ỷ. 1. i. e. ægrotans.
* i. e. vico Bethania.

2 (Maria

† Mat. 26. 7. Luc. 7. 37. Infra 12. 3.

2 (Maria autem erat, † quæ * unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis: cujus frater Lazarus infirmabatur.)
3 Miserunt ergo sorores ejus ad eum dicentes: Domine, ecce quem amas infirmatur.
4 Audiens autem Jesus dixit eis *: Infirmitas hæc non est ad mortem *, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam.
5 Diligebat autem Jesus Martham, & sororem ejus Mariam, & Lazarum.
6 Ut ergo audivit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.
7 Deinde post hæc dixit discipulis suis: Eamus in Judæam * iterum.
8 Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc * quærebant te Judæi lapidare, & iterum vadis illuc?
9 Respondit Jesus: Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulaverit in die, non offendit, quia lucem hujus mundi videt:
10 Si autem ambulaverit in nocte, offendit, quia lux non est in eo *.
11 Hæc ait, & post hæc dixit eis: Lazarus amicus noster dormit *: sed vado ut a somno excitem eum.
12 Dixerunt ergo discipuli ejus: Domine, si dormit, salvus erit.
13 Dixerat autem Jesus de morte ejus: illi autem putaverunt quia de dormitione somni diceret.
14 Tunc ergo Jesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est:
15 Et gaudeo propter vos, ut credatis *, quoniam non eram ibi *. sed eamus ad eum.
16 Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus & nos, ut moriamur cum eo *.
17 Venit itaque Jesus: & invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem *.
18 (Erat autem Bethania juxta Jerosolymam quasi stadiis quindecim *.)
19 Multi autem ex Judæis venerant ad Martham & Mariam, ut consolarentur * eas de fratre suo.
20 Martha ergo ut audivit quia Jesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat.
21 Dixit ergo Martha ad Jesum: Domine, si fuisses hic *, frater meus non fuisset mortuus:
22 Sed & nunc scio, quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.
23 Dicit illi Jesus: Resurget frater tuus.
24 Dicit ei Martha: Scio quia resurget † in resurrectione in novissimo die.
25 Dixit ei Jesus: Ego sum resurrectio *, & vita: † qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet:
26 Et omnis, qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc?
27 Ait illi: Utique Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.
28 Et cum hæc dixisset, abiit, & vocavit Mariam sororem suam silentio *, dicens: Magister adest, & vocat te.
29 Illa ut audivit, surgit cito, & venit ad eum:
30 Nondum enim venerat Jesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco, ubi occurrerat ei Martha.
31 Judæi ergo, qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit & exiit, secuti sunt eam dicentes: Quia vadit ad monumentum, ut ploret ibi.
32 Maria ergo, cum venisset ubi erat Jesus, videns eum, cecidit ad

† Luc. 14. 14. Supr. 5. 29. † Supr. 6. 40.

℣. 2. i. e. quæ postea.
℣. 4. i. e. nuntio ab eis misso.
* i. e. mortifera.
℣. 7. in Judææ partem quę respectu nostri est citra Jordanem.
℣. 8. i. e. non diu est ex quo.
℣. 10. i. e. præ oculis ejus.
℣. 11. quia Christo æque facile erat mortuum suscitare, ac aliis dormientem excitare.
℣. 15. me esse Messiam.
* quia honeste debuissem efficere ut non moreretur.
℣. 16. i. e. cum Christo, quia Judæi quærebant lapidare Jesum, supra 8.
℣. 17. i. e. jacentem.
℣. 18. i. e. fere mille passus.
℣. 19. hoc fiebat per septem dies.
℣. 21. hæc fides, infirma est.
℣. 25. auctor resurrectionis & vitæ.
℣. 28. i. e. clam, secreto.

pedes

pedes ejus, & dicit ei: Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.
33 Jesus ergo, ut vidit eam plorantem, & Judæos, qui venerant cum ea, plorantes, infremuit spiritu*, & turbavit seipsum*,
34 Et dixit: Ubi posuistis eum? Dicunt ei: Domine, veni, & vide.
35 Et lacrymatus est Jesus.
36 Dixerunt ergo Judæi: Ecce quomodo amabat eum.
37 Quidam autem ex ipsis dixerunt: † Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere ut hic non moreretur? († Supr. 9. 6.)
38 Jesus ergo rursum fremens* in semetipso, venit ad monumentum. erat autem spelunca: & lapis superpositus erat ei.
39 Ait Jesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha, soror ejus qui mortuus fuerat: Domine, jam fœtet; quatriduanus est enim.
40 Dicit ei Jesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam* Dei?
41 Tulerunt ergo lapidem: Jesus autem elevatis sursum oculis, dixit: Pater gratias ago tibi quoniam audisti me.
42 Ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi: ut credant quia tu me misisti.
43 Hæc cum dixisset, voce magna clamavit: Lazare veni foras.
44 Et statim prodiit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institis*, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus: Solvite eum, & sinite abire.
45 Multi ergo ex Judæis, qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quæ fecit Jesus, crediderunt in eum*.
46 Quidam autem ex ipsius abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Jesus.
47 Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit?
48 Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum*: & venient Romani, & tollent* nostrum locum, & gentem.
49 † Unus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni* illius, dixit eis: Vos nescitis quidquam, († Infra 18. 14.)
50 Nec cogitatis quia expedit vobis ut unus moriatur homo pro populo, & non* tota gens pereat.
51 Hoc autem a semetipso* non dixit; sed cum esset Pontifex anni illius, prophetavit, quod Jesus moriturus erat pro gente,
52 Et non tantum pro gente, sed ut filios* Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum.
53 Ab illo ergo die cogitaverunt ut interficerent eum.
54 Jesus ergo jam non in palam ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem*; & ibi morabatur cum discipulis suis.
55 Proximum autem erat Pascha Judæorum: & ascenderunt multi Jerosolymam de regione* ante Pascha, ut sanctificarent* seipsos.
56 Quærebant ergo Jesum: & colloquebantur ad invicem, in templo stantes: Quid putatis, quia non venit* ad diem festum? Dederant autem Pontifices & Pharisæi mandatum, ut si quis cognoverit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

℣. 33. misericordia commotus est.
* i. e. vultum præ dolore mutavit.
℣. 38. affectu commotus.
℣. 40. i. e. miraculum per quod Deus glorificetur.
℣. 44. i. e. fasciis involutus.
℣. 45. ut in Messiam.
℣. 48. ut in Messiam ac proinde populi hujus regem.
* i. e. delebunt.
℣. 49. non quod annui essent, sed quod subinde mutarentur summi Pontifices.
℣. 50. & non. *i. e.* ne.
℣. 51. non casu, sed divina directione.
℣. 52. i. e. quos adoptandos Deus decreverat in filios.
℣. 54. oppidum in tribu Ephraim.
℣. 55. in quam se Christus receperat.
* Sacrificiis purificarent.
℣. 56. veniet-ne ad diem festum?

CAPUT XII.

Apud Martham & Lazarum receptus, unguento a Maria ungitur, murmurante Juda fure: cogitarunt autem principes sacerdotum etiam Lazarum occidere: Jesus asello vectus cum honore Jerusalem ingreditur; & gentilibus eum videre cupientibus, dicit horam suæ clarificationis instare, sed granum frumenti prius mortificandum: vox Patris auditur de clarificando nomine suo: princeps hujus mundi foras ejiciendus: de excæcatione Judæorum prophetata ab Isaia: In Christo honoratur aut spernitur Pater.

Matth. 26. 6. Marc. 14. 3. 1 JEsus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus.

2 Fecerunt autem ei cœnam * ibi: & Martha ministrabat, Lazarus vero unus erat ex discumbentibus cum eo.

3 Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici *, pretiosi, & unxit pedes Jesu, & extersit pedes ejus capillis suis: & domus impleta est ex odore unguenti.

4 Dixit ergo unus ex discipulis ejus, Judas Iscariotes, qui erat eum traditurus:

5 Quare hoc unguentum non væniit trecentis denariis, & datum est egenis?

6 Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat * ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea * quæ mittebantur, portabat.

7 Dixit ergo Jesus: Sinite illam, ut in diem sepulturæ meę servet illud*.

8 Pauperes enim semper habetis vobiscum: me autem non semper habetis.

9 Cognovit ergo turba multa ex Judæis quia illic est: & venerunt, non propter Jesum tantum, sed ut Lazarum viderent, quem suscitavit a mortuis.

10 Cogitaverunt * autem principes sacerdotum, ut & Lazarum interficerent:

11 Quia multi propter illum abibant ex Judæis, & credebant in Jesum *.

12 In crastinum autem, turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audissent quia venit Jesus Jerosolymam:

13 Acceperunt ramos palmarum *, & processerunt obviam ei, & clamabant: Hosanna *, benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel *.

14 † Et invenit Jesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est: † Zach. 9. 9. Matth. 21. 7. Marc. 11. 7. Luc. 19. 35.

15 Noli timere filia Sion: ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ.

16 Hæc non cognoverunt discipuli ejus primum: sed quando glorificatus est Jesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt * ei.

17 Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo quando Lazarum vocavit de monumento, & suscitavit eum a mortuis.

18 Propterea & obviam venit ei turba: quia audierunt eum fecisse hoc signum.

19 Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus * totus post eum abiit.

20 Erant autem quidam Gentiles *, ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo.

21 Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes: Domine, volumus Jesum videre.

22 Venit Philippus, & dicit Andreæ: Andreas rursum & Philippus dixerunt Jesu.

℣. 2. apud Simonem. ita Matth. 26. 6.
℣. 3. nardi eximii.
℣. 6. i. e. curam habebat.
* i. e. pecunias.
℣. 7. i. e. ad indicandum, sepulturæ meæ tempus instare.
℣. 10. decreverunt.
℣. 11. ut in Messiam.
℣. 13. signum est lætitiæ.
* vide Matt. 21.
* i. e. Messias.
℣. 16. i. e. hæc illi facta esse recordati sunt.
℣. 19. multitudo magna.
℣. 20. qui nec Judæi natione erant, nec Proselyti: quos tamen Judæi edocuerant, sic Cornelius Centurio.

23 Jesus autem respondit eis, dicens: Venit hora, ut clarificetur * Filius hominis.
24 Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit;
25 Ipsum solum manet *. si autem mortuum fuerit, multum fructum affert *. † Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.
26 Si quis mihi ministrat, me sequatur: & ubi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus.
27 Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, salvifica * me ex hac hora. Sed * propterea veni in horam hanc.
28 Pater, clarifica nomen * tuum. Venit ergo vox de cælo: Et clarificavi, & iterum clarificabo.
29 Turba ergo, quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii dicebant: Angelus ei locutus est.
30 Respondit Jesus, & dixit: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.
31 Nunc judicium * est mundi: nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.
32 Et ego si exaltatus * fuero a terra, omnia traham ad meipsum.
33 (Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.)
34 Respondit ei turba: Nos audivimus † ex lege, quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis?
35 Dixit ergo eis Jesus: Adhuc modicum, lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant *: & * qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat.
36 Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filii lucis sitis. Hæc locutus est Jesus: & abiit, & abscondit se ab eis.
37 Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum:
38 Ut * sermo Isaiæ prophetæ impleretur *, quem dixit: † Domine, quis credidit auditui * nostro? & brachium * Domini cui revelatum est?
39 Propterea non poterant * credere, quia iterum dixit Isaias:
40 † Excæcavit * oculos eorum, & induravit * cor eorum *: ut non videant oculis, & non intelligant corde, & convertantur, & sanem * eos.
41 Hæc dixit Isaias, quando vidit * gloriam ejus, & locutus est de eo.
42 Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, ut e synagoga non ejicerentur.
43 Dilexerunt enim gloriam * hominum magis, quam gloriam Dei.
44 Jesus autem clamavit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.
45 Et qui videt me, videt eum, qui misit me.
46 Ego lux in mundum veni: ut omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.
47 Et si quis audierit verba mea, & non custodierit: ego non judico eum *. non enim veni ut judicem mundum, sed ut salvificem mundum.
48 Qui spernit me, & non accipit verba mea: habet qui judicet eum. † sermo, quem locutus sum, ille

† *Mat.* 10. 39. & 16. 25. *Marc.* 8. 35. *Luc.* 9. 24. & 17. 37.
† *Psal.* 109. 4. & 116. 2. *Isa.* 40. 8. *Exech.* 37. 25.
† *Isaia* 53. 1. *Rom.* 10. 16.
† *Isai.* 6. 9. *Matth.* 13. 14. *Marc.* 4. 12. *Luc.* 8. 10. *Act.* 28. 26. *Rom.* 11. 8.
† *Mar.* 16. 16.

℣. 23. i. e. agnoscatur non a Judæis solum, sed etiam ab extraneis.
℣. 25. Fructum non affert.
* ita oportuit Christum pati.
℣. 27. libera. *vel* fac ut cito veniat tempus illud definitum, ut postea fructum afferam.
* sed, *vel* nam.
℣. 28. potentiam tuam per mortem meam ac resurrectionem.
℣. 31. i. e. liberatio.
℣. 32. in crucem.
℣. 35. i. e. occupent.
* & *i. e.* nam.
℣. 38. ut i. e. ita ut.
* i. e. impleta sit.
* auditui. *i. e.* Sermoni.
* potestas quæ in Christo erat.
℣. 39. non permittebat Deus.
℣. 40. excæcati sunt.
* induratum.
* & non videbunt.
* nec sanabuntur obstantibus peccatis.
℣. 41. i. e. prævidit.
℣. 43. existimationem.
℣. 47. quia judicium in aliud tempus dilatum est.

judicabit eum in novissimo die.

49 Quia ego ex me ipso non sum locutus; sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar.

50 Et scio quia mandatum ejus vita æterna est *. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

CAPUT XIII.

Jesus a cœna linteo præcinctus, lavat pedes discipulorum, renuente primum Petro, exhortans ut idem invicem faciant: proditorem suum Joanni indicat; quo post buccellam egresso, dicit se clarificatum: de novo mandato dilectionis: Petro trinam prædicit sui abnegationem.

(*Matth.* 26. 2. *Marc.* 14. 1. *Luc.* 22. 1.)

1 Ante diem * festum Paschæ, sciens Jesus quia venit hora ejus ut transeat ex hoc mundo ad Patrem: cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

2 Et cena facta *, cum diabolus jam misisset in cor, ut traderet eum Judas Simonis Iscariotæ:

3 Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia a Deo exivit, & ad Deum vadit:

4 Surgit * a cœna *, & ponit vestimenta sua: & cum accepisset linteum, præcinxit se.

5 Deinde mittit aquam in pelvim, & cœpit lavare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

6 Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lavas pedes?

7 Respondit Jesus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.

8 Dicit ei Petrus: Non lavabis mihi pedes in æternum *. Respondit ei Jesus: Si non lavero te, non habebis * partem mecum.

9 Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, sed & manus, & caput.

10 Dicit ei Jesus: Qui lotus * est, non indiget nisi ut pedes * lavet, sed est mundus totus *. Et vos mundi estis *, sed non omnes *.

11 Sciebat enim quisnam esset qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes.

12 Postquam ergo lavit pedes eorum, & accepit vestimenta sua: cum recubuisset * iterum, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis?

13 Vos vocatis me Magister, & Domine: & bene dicitis: sum etenim.

14 Si ergo ego lavi * pedes vestros, Dominus, & Magister: & vos debetis alter alterius lavare pedes.

15 Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.

16 † Amen, amen dico vobis: Non est servus major domino suo: neq; Apostolus * major est eo, qui misit illum. († *Mat.* 10. 24. *Luc.* 6. 40. *Infra* 15. 20.)

17 Si hæc scitis *, beati eritis si feceritis ea.

18 Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim: sed ut adimpleatur Scriptura: † Qui manducat mecum panem, levabit contra me calcaneum * suum. († *Psal.* 40. 10.)

19 Amodo * dico vobis, priusquam fiat: ut cum factum fuerit, credatis quia ego sum.

20 † Amen, amen dico vobis: Qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. († *Mat.* 10. 40. *Luc.* 10. 16.)

21 Cum hæc dixisset Jesus, turbatus * est spiritu: & protestatus est, & dixit: † Amen, amen dico vobis: Quia unus ex vobis tradet me. († *Mat.* 26. 21. *Marc.* 14. 18. *Luc.* 22. 21.)

℣. 50. ducit ad vitam æternam.
℣. 1. i. e. vespera in qua edebatur agnus paschalis.
℣. 2. i. e. parata, nam lotio pedum de qua loquitur vers. 5. fiebat ante cœnam.
℣. 4. quia jam ordine discubuerant.
* a cœna. *i. e.* a toris qui ad cenam parati erant.
℣. 8. hoc non patiar.
* non eris particeps bonorum meorum.
℣. 10. corpore lotus.
* itineris ausa.
* totus. *i. e.* pedibus exceptis.
* mundi mente.
* omnes excepto Juda.
℣. 12. ut Cœnaret.
℣. 14. i. e. si vile ministerium. non recusavi: debetis & vos similia officia deferre.
℣. 16. i. e. legatus.
℣. 17. i. e. creditis.
℣. 18. i. e. calcem, pedem.
℣. 19. istud nunc.
℣. 21. animo commotus est sceleris horrore.

22 Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.
23 Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus.
24 Innuit* ergo huic Simon Petrus: & dixit ei: Quis est, de quo dicit?
25 Itaque cum recubuisset * ille supra pectus Jesu, dicit ei: Domine quis est?
26 Respondit Jesus: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ.
27 Et post buccellam, introivit in eum satanas. Et dixit ei Jesus: Quod facis *, fac citius.
28 Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei.
29 Quidam enim putabant, quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Eme ea, quæ opus sunt * nobis ad diem festum *: aut egenis ut aliquid daret.
30 Cum ergo accepisset ille buccellam, exivit continuo. Erat autem nox.
31 Cum ergo exisset, dixit Jesus: Nunc clarificatus est filius hominis: & Deus clarificatus est in eo *.
32 Si * Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso: & continuo clarificabit eum.
33 Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. † Quæretis me: & sicut dixi Judæis: Quo ego vado, vos non potestis venire: & vobis dico modo *.
34 † Mandatum novum do vobis: Ut diligatis invicem, sicut dilexi vos, ut & vos diligatis invicem.
35 In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.
36 Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit Jesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi: sequeris autem postea.
37 Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? † animam meam pro te ponam.
38 Respondit ei Jesus: Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico tibi: Non cantabit gallus, donec ter me neges.

† Supr. 7. 34.
† Lev. 19. 18. Matth. 22. 39. Infr. 15 12.
† Mat. 26. 35. Marc. 14. 29. Luc. 22. 33.

CAPUT XIV.

Consolando discipulos ait multas in domo Patris esse mansiones, seque rursum illos assumpturum: Thomæ dicit, se esse viam, veritatem & vitam: Philippo autem, Patrem in se videri; illosque accepturos quidquid suo nomine petierint, & se alium Paraclitum a Patre eis missurum: docet quis ipsum diligere dicendus sit, & qualem pacem relinquat discipulis, qui de ipsius discessu merito gaudere deberent.

1 Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & * in me credite.
2 In domo Patris mei mansiones multę sunt. si quo minus * dixissem vobis: Quia * vado parare vobis locum.
3 Et si * abiero, & præparavero vobis locum: iterum venio *, & accipiam vos ad me ipsum *, ut ubi sum ego, & vos sitis *.
4 Et quo ego vado, scitis, & viam scitis.
5 Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis: & quomodo possumus viam scire?
6 Dicit ei Jesus: Ego sum via *, & veritas, & vita. nemo venit ad Patrem, nisi per me *.

℣. 24. *Adde* ut sciscitaretur.
℣. 25. propius se ad aurē admovens.
℣. 27. quid facere cogitas.
℣. 29. victimas offerendas.
* i. e. per octavam paschæ.
℣. 31. per ejus tum documenta tum miracula.
℣. 32. si. i. e. quandoquidem.
℣. 33. vobis dico etiam.
℣. 34. novum præceptum erat ita diligere ut mortem propter amicos oppetamus, sicut fecit Christus.
℣. 1. i. e. ita & in me.
℣. 2. si aliter esset, dixissem.
* quia, redundat.
℣. 3. si *i. e.* postquam.
* vide. Act. 1. 11.
* quia Christus est veritas ad quam imus. infra v. 6.
* sitis hæredes Dei & cohæredes mei. Rom. 8. 17.
℣. 6. via qua itur, veritas ad quam itur, & quæ promissa adimpleat; vita qua vivimus ne deficiamus in via.
* quia sum via.

7 Si cognovissetis me, & Patrem meum utique cognovissetis *: & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum *.

8 Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.

9 Dicit ei Jesus: Tanto tempore vobiscum sum: & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem?

10 Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est *? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera.

11 Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est?

12 Alioquin * propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & majora horum* faciet: quia ego ad Patrem vado *.

† *Mat.* 7. 7. & 21. 22. *Marc.* 11. 24. *Infra* 16. 23.

13 † Et quodcumque petieritis Patrem in nomine meo *, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio.

14 Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam *.

15 Si diligitis me, mandata mea servate.

16 Et ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum * dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum,

17 Spiritum veritatis *, quem mundus non potest accipere, quia non videt * eum, nec scit * eum. vos autem cognoscetis eum; quia apud vos manebit, & in vobis erit.

18 Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos.

19 Adhuc modicum: & mundus me jam non videt. Vos autem videtis me: quia ego vivo *, & vos vivetis.

20 In illo die vós cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego * in vobis.

21 Qui habet mandata mea, & servat ea: ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.

22 Dicit ei Judas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est *, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?

23 Respondit Jesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem * meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus:

24 Qui non diligit me, sermones meos non servat. Et sermonem quem audistis, non est meus: sed ejus, qui misit me, Patris.

25 Hæc locutus sum vobis, apud vos manens.

26 Paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet, Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia *, & suggeret * vobis omnia, quæcumque dixero vobis.

27 Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet *.

28 Audistis quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater major * me est.

29 Et nunc dixi vobis prius quam fiat: ut cum factum fuerit, credatis.

30 Jam non multa loquar vobiscum *. venit enim princeps mundi hujus, & in me non habet quidquam *.

℣. 7. quia sumus æquales.
* amodo, *i. e.* jam.
* quia ego in patre & pater in me est. tum quia filius est imago substantiæ Dei. Heb. 1. 3.
℣. 10. quia ego & pater unum sumus.
℣. 12. i. e. saltem.
* majora his faciet. vide Act. 5. 15.
* a quo impetrabo vobis omnem potestatem.
℣. 13. i. e. propter me.
℣. 14. id concedam, quia omnipotens sum.
℣. 16. Spiritum consolatorem.
℣. 17. qui veritatem doceat.
* non curat videre.
* nec desiderat.
℣. 19. quia vita sum & principium vitæ.
℣. 20. *Adde* per fiduciam.
* *Adde* per gratiam.
℣. 22. i. e. qui fit.
℣. 23. i. e. præcepta mea.
℣. 26. quæ vobis sunt obscura.
* in memoriam revocabit quæ oblita sunt.
℣. 27. ob imminens periculum.
℣. 28. quia est fons & principium divinitatis filii.
℣. 30. i. e. tempus instat.
* i. e. potestatem.

31 Sed

† Act. 2. 23. 31 Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem, & † sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio*. Surgite, eamus hinc.

CAPUT XV.

Christus vitis, Pater agricola, discipuli vero palmites: præceptum Christi de mutua dilectione frequenter iteratum: Apostoli amici Christi, quibus secreta sua communicavit, & elegit eos ut fructum perpetuum afferrent; quos roborat adversus mundi odium ac persecutiones, dicens Judæos excusationem non habere de peccato suo.

1 Ego sum vitis vera: & Pater meus agricola est.

2 Omnem palmitem in me * non ferentem fructum, tollet * eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus * afferat.

† Supr. 13. 10. 3 † Jam vos mundi estis * propter sermonem *, quem locutus sum vobis.

4 Manete in me: & * ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis.

5 Ego sum vitis, vos palmites: qui manet in me, & ego in eo *, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere.

6 Si quis in me non manserit: mittetur foras * sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet *.

7 Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint *: quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis.

8 In hoc clarificatus est * Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli.

9 Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea*.

10 Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus dilectione.

11 Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.

12 † Hoc est præceptum meum *, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. † Supr. 13. 34. Eph. 5. 2. 1 Thes. 4. 9.

13 Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.

14 Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.

15 Jam non dicam * vos servos: quia servus nescit quid faciat dominus ejus. Vos autem dixi * amicos: quia omnia quæcumque audivi a Patre meo, nota feci vobis.

16 Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, & posui vos † ut eatis, & fructum afferatis; & fructus vester maneat: ut quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. † Mat. 28. 19.

17 † Hæc mando vobis, ut diligatis invicem. † 1 Joa. 3. 11. & 4. 7.

18 Si mundus vos odit, scitote quia me priorem * vobis odio habuit.

19 Si de mundo fuissetis, mundus* quod suum erat diligeret: quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.

20 Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: † Non est servus major domino suo. Si me persecuti sunt, † & vos persequentur: si sermonem meum servaverunt, & vestrum servabunt. † Supr. 13. 16. Matth. 10. 24. † Mat. 24. 9.

21 Sed hæc omnia facient * vobis propter nomen meum: quia nesciunt eum, qui misit me.

22 Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

℣. 31. i. e. sponte morior.
℣. 2. i. e. mihi fide sola, non etiam charitate adhærentem.
* i. e. resecabit.
* i. e. copiosiorem.
℣. 3. animi proposito.
* doctrinam fide & obedientia acceptatam.
℣. 4. ut maneam in vobis.
℣. 5. & in quo maneo.
℣. 6. exscindetur sicut palmes inutilis.
* ardebit.
℣. 7. præcepta mea servaveritis.
℣. 8. elucet gloria Dei.
℣. 9. qua me diligitis.
℣. 12. i. e. præcipuum.
℣. 14. estis, *i. e.* eritis.
℣. 15. non habeo ut servos.
* habui ut amicos.
℣. 18. prius quam vos.
℣. 19. mundanis affectibus dediti.
℣. 21. i. e. vos odio habebunt, vexabunt, non audient.

23 Qui me odit: & Patrem meum odit.

24 Si opera mea non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent *: nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & Patrem meum.

25 Sed ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: † Quia odio habuerunt me gratis *.

† Psal. 24. 19.

26 † Cum autem venerit Paraclitus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me:

† Luc. 24. 49.

27 Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

CAPUT XVI.

Discipulis prædicit futuras persecutiones, & quod eis expediat ut ipse vadat, quo veniat Paraclitus qui mundum arguat, ipsosque doceat, & Christum clarificet: declarat quod dixerat, Modicum & jam non videbitis me, &c. addens similitudinem de muliere pariente: hortatur ut a Patre petant ipsius nomine; prædicitque ipsorum fugam.

1 HÆc locutus sum vobis, ut non scandalizemini *.

2 Absque synagogis facient * vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium * se præstare Deo.

3 Et * hæc facient vobis, quia non noverunt Patrem, neque me.

4 Sed hæc locutus sum vobis: ut cum venerit hora eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis.

5 Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram *: Et nunc vado ad eum, qui misit me; & nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis?

6 Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.

7 Sed ego veritatem dico vobis: expedit vobis ut ego vadam: si enim non abiero, Paraclitus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.

8 Et cum venerit ille, arguet * mundum de peccato *, & de justitia, & de judicio.

9 De peccato * quidem, quia non crediderunt in me:

10 De justitia * vero, quia ad Patrem vado, & jam non videbitis me:

11 De judicio * autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est.

12 Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo.

13 Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit * vos omnem veritatem. non enim loquetur a semetipso: sed quæcumque audiet loquetur, & quæ ventura sunt annuntiabit vobis.

14 Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

15 Omnia quæcumque habet pater *, mea sunt. Propterea dixi: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

16 Modicum, & jam non videbitis me *: & iterum modicum *, & videbitis me: quia * vado ad Patrem.

17 Dixerunt ergo ex discipulis ejus ad invicem *: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, & quia vado ad Patrem?

℣. 24. nam ubi lex non est, ibi nec legis transgressio est.
℣. 25. i. e. sine causa.
℣. 1. ne offensi deficiatis a me.
℣. 2. ejicient e Synagogis.
* cultum se exhibere.
℣. 3. & *i. e.* sed.
℣. 5. *Adde* ac proinde tuti.
℣. 7. attentionem & fidem excitat.
℣. 8. convincet.
* de peccato incredulitatis, de justitia ipsius Christi & de condemnatione quæ super eos irruet.
℣. 9. *Adde* incredulitatis.
℣. 10. de justitia Christi. i. e. ostendet me esse justum, cum ad Patrem ascenderim & susceptus fuerim in cœlos in quos nil intrat coinquinatum. Apoc. 21. 27.
℣. 11. i. e. de damnatione quæ modo irruet super eos, cum jam princeps mundi, quem doctorem habuerunt damnatus sit, *i. e.* spoliatus sua auctoritate. hæc omnia operatus est Spiritus sanctus per miracula, evangelii propagationem, Judæorum dispersionem, & urbis eversionem.
℣. 13. *Gr.* ducet vos in, &c.
℣. 15. ergo & divinitatem.
℣. 16. quia moriar.
* quia resurgam.
* quia, *i. e.* & postea.
℣. 17. i. e. mussitando.

18 Dicebant ergo: Quid est hoc,
quod dicit, Modicum? nescimus
quid loquitur.
19 Cognovit autem Jesus, quia vo-
lebant eum interrogare, & dixit
eis: De hoc quæritis inter vos, quia
dixi, Modicum, & non videbitis
me: & iterum modicum, & vide-
bitis me.
20 Amen, amen dico vobis: quia
plorabitis, & flebitis vos*, mundus
autem gaudebit: vos autem contri-
stabimini, sed tristitia vestra verte-
tur in gaudium.
21 Mulier cum parit, tristitiam ha-
bet, quia venit hora ejus *: cum
autem pepererit puerum, jam non
meminit pressuræ propter gaudium,
quia natus est homo in mundum*.
22 Et vos igitur nunc* quidem tri-
stitiam habetis, iterum autem vide-
bo vos, & gaudebit* cor vestrum;
& gaudium vestrum nemo tollet a
vobis*.
23 Et in illo die me non rogabitis
quidquam*. † Amen, amen dico
vobis*: si quid petieritis Patrem in
nomine meo, dabit vobis.

† *Mat.* 7. 7. & 21. 22. *Marc.* 11. 24. *Luc.* 11. 9. *Supra* 14. 13. *Jac.* 1. 5.

24 Usque modo non petistis quid-
quam in nomine meo: Petite, &
accipietis, ut gaudium vestrum sit
plenum.
25 Hæc in proverbiis* locutus sum
vobis. Venit hora*, cum jam non
in proverbiis loquar vobis, sed pa-
lam* de Patre annuntiabo vobis.
26 In illo die in nomine meo pete-
tis; & non dico* vobis quia ego ro-
gabo Patrem de vobis:
27 Ipse enim Pater amat vos, quia
vos me amastis, & credidistis quia
ego a Deo exivi.
28 Exivi a Patre, & veni in mun-
dum: iterum* relinquo mundum,
& vado ad Patrem.
29 Dicunt ei discipuli ejus: Ecce
nunc palam loqueris, & proverbium
nullum dicis.
30 Nunc scimus quia scis omnia
& non opus est tibi ut quis te inter-
roget: in hoc* credimus quia a Deo
existi.
31 Respondit eis Jesus: Modo cre-
ditis*?
32 † Ecce* venit hora, & jam ve-
nit, ut dispergamini unusquisque
in propria*, & me solum relinqua-
tis: & non sum solus, quia Pater
mecum est.

† *Mat.* 26. 31. *Marc.* 14. 27.

33 Hæc locutus sum vobis, ut in
me pacem habeatis*. In mundo
pressuram habebitis: sed confidite,
ego vici* mundum.

CAPUT XVII.

Oratio Christi ad Patrem pro utriusque clarificatione, pro discipulis & iis qui per illos in ipsum essent credituri, ut serventur a malo, & omnes sint unum, mundusque cognoscat ipsum fuisse a Patre missum.

1 HÆc locutus est Jesus: & sub-
levatis oculis in cælum, di-
xit: Pater venit hora, clarifica fi-
lium tuum*, ut filius tuus clarifi-
cet te*:
2 † Sicut dedisti ei potestatem om-
nis carnis*, ut omne*, quod dedi-
sti ei, det eis vitam æternam.

† *Mat.* 28. 18.

℣. 20. me capto ac mortuo.
℣. 21. i. e. tempus dolorum.
* quia prole sua genus humanum auxit.
℣. 22. i. e. me mortuo.
* vide infra. 20. 20.
* quia non moriar amplius. Rom. 6. 9: 1. Petr. 1. 8.
℣. 23. sicut prius fecistis, anxii & fide dubii. ut Matth. 8. 25.
* i. e. e contra orabitis in fide non hæsitantes.
℣. 25. per allegorias.
* post Pentecosten.
* clare per Spiritum sanctum.
℣. 26. etsi non promitterem vobis Patrem rogare pro vobis, rogabo tamen.
℣. 28. & vice versa.
℣. 30. firmius credimus.
℣. 31. quam imperfecta est fides vestra!
℣. 32. nam tempus instat.
* in locum in quo vos fore tutos existimabitis.
℣. 33. i. e. nam si pater me etiam in passione adjuvet, vos etiam adjuvabit; ne igitur sitis anxii.
* vici & vos vincetis. 1. Cor. 15. 57: 1. Joan. 4. 4: 5. 4. 5.
℣. 1. celeri resurrectione & ascensione.
* efficiendo ut propagetur evangelium.
℣. 2. in omnes homines.
* ita efficias ut det vitam æternam omnibus quos dedisti ei. vide supr. 6. 39.

3 Hæc est autem vita æterna: Ut
cognoscant te, solum Deum verum*,
& quem misisti Jesum Christum.
4 Ego te clarificavi super terram:
opus consummavi *, quod dedisti
mihi ut faciam:
5 Et nunc * clarifica me tu Pater
apud temetipsum, claritate, quam
habui prius, quam mundus esset
apud te *.
6 Manifestavi nomen tuum hominibus,
quos dedisti mihi de mundo:
tui erant, & mihi eos dedisti: & sermonem
tuum servaverunt.
7 Nunc cognoverunt, quia omnia
quæ dedisti mihi, abs te sunt:
8 Quia verba, quæ dedisti mihi,
dedi eis: & ipsi acceperunt, & cognoverunt
vere * quia a te exivi, &
crediderunt quia tu me misisti.
9 Ego pro eis rogo: Non pro mundo
rogo, sed pro his, quos dedisti
mihi: quia tui sunt:
10 Et mea omnia tua sunt, & tua *
mea sunt: & clarificatus sum in eis.
11 Et jam * non sum in mundo, &
hi in mundo sunt, & ego ad te venio.
Pater sancte, serva eos in nomine
tuo *, quos dedisti mihi: ut
sint unum, sicut & nos.
12 Cum essem cum eis, ego servabam
eos in nomine tuo. † Quos
dedisti mihi, custodivi: & nemo ex
eis periit, nisi filius perditionis *,
† ut * Scriptura impleatur.
13 Nunc autem ad te venio: & hæc
loquor in mundo, ut habeant gaudium
meum * impletum in semetipsis.
14 Ego dedi eis sermonem tuum,
& * mundus eos odio habuit, quia
non sunt de mundo, sicut & ego
non sum de mundo.
15 Non * rogo ut tollas eos de mundo,
sed ut serves eos a malo.
16 De mundo non sunt, sicut &
ego non sum de mundo.
17 Sanctifica eos in veritate *. Sermo
tuus veritas * est.
18 Sicut tu me misisti in mundum,
& ego misi eos in mundum.
19 Et pro eis ego sanctifico * meipsum:
ut sint & ipsi sanctificati in
veritate.
20 Non pro eis autem rogo tantum,
sed & pro eis, qui credituri sunt per
verbum eorum in me:
21 Ut omnes unum sint *, sicut tu
Pater in me, & ego in te, ut & ipsi
in nobis unum sint: ut credat mundus,
quia tu me misisti.
22 Et ego claritatem *, quam dedisti
mihi, dedi eis: ut sint unum,
sicut & nos unum sumus.
23 Ego in eis, & tu in me: ut sint
consummati in unum *: & cognoscat
mundus quia tu me misisti, &
dilexisti eos, sicut & me dilexisti.
24 Pater, quos dedisti mihi, volo
ut ubi sum ego, & illi sint mecum:
ut videant claritatem * meam, quam
dedisti mihi: quia dilexisti me ante
constitutionem mundi.
25 Pater juste, mundus te non cognovit:
ego autem te cognovi: &
hi cognoverunt, quia tu me misisti.
26 Et notum feci eis nomen tuum *,
& notum faciam *: ut dilectio, qua
dilexisti me, in ipsis * sit, & ego in
ipsis.

† *Infra* 18. 9.
† *Psal.* 108. 8.

℣. 3. exclusis falsis diis, nam Christus venit in mundum ut everteret opera diaboli, quorum idololatria præcipuum est. vide 1. Thessal. 1. 9.
℣. 4. Judæos docui, nunc morior. nam in morte Christi omnia consummata sunt.
℣. 5. nunc ergo vicissim.
* fac cognoscar tibi coæternus.
℣. 8. non ficte sed sincere.
℣. 10. etiam ipsa divinitas.
℣. 11. mox non ero.
* in cultu tuo. sic Act. 19. 27.
℣. 12. qui perdendus erat.
* & impleta est, &c.
℣. 13. meum. *i. e.* quale habeo.
℣. 14. &, *i. e.* ideo.
℣. 15. non tamen rogo.
℣. 17. vera non ficta pietate.
* veritate plenus.
℣. 19. offero in hostiam sanctam, quæ ipsos vere sanctos efficiat.
℣. 21. una fide & charitate.
℣. 22. potestatem.
℣. 23. perfecti in amore.
℣. 24. gloriam.
℣. 26. te ipsum.
* *Adde* per Spiritum sanctum.
* sit erga ipsos.

CAPUT

CAPUT XVIII.

Jeſus a Judæis capitur, illis primum ad ipſius verbum in terram cadentibus: ad Annam & Caipham ducitur: reſpondens interroganti Pontifici, alapa caditur: ter a Petro negatur: ductus in prætorium, dicit Pilato ſuum regnum non eſſe de hoc mundo: Judæi Jeſum mori cupiunt, ſoluto Barabba.

2 Reg. 1 HÆc cum dixiſſet Jeſus, e-
15. 23. greſſus eſt cum diſcipulis
Matth. ſuis trans Torrentem Cedron *, ubi
26. 36. erat hortus *, in quem introivit ipſe,
Marc. & diſcipuli ejus.
14. 32. 2 Sciebat autem & Judas, qui tra-
Luc.22. debat eum, locum: quia frequen-
39. ter Jeſus convenerat illuc cum diſci-
† Mat. pulis ſuis.
26. 47. 3 † Judas ergo cum accepiſſet co-
Marc. hortem *, & a Pontificibus & Pha-
14. 43. riſæis miniſtros *, venit illuc cum
Luc.22. laternis, & facibus, & armis.
47. 4 Jeſus itaque ſciens omnia, quæ
ventura erant ſuper eum, proceſſit,
& dixit eis: Quem quæritis *?
5 Reſponderunt ei: Jeſum Naza-
renum. Dicit eis Jeſus: Ego ſum.
Stabat autem & Judas, qui tradebat
eum, cum ipſis.
6 Ut ergo dixit eis: Ego ſum: abje-
runt retrorſum, & ceciderunt in
terram.
7 Iterum ergo interrogavit eos:
Quem quæritis? Illi autem dixe-
runt: Jeſum Nazarenum.
8 Reſpondit Jeſus: Dixi vobis, quia
ego ſum: ſi ergo me quæritis, ſinite
hos abire.
9 Ut impleretur * ſermo, quem
dixit: † Quia quos dediſti mihi, non † Supr.
perdidi ex eis quemquam. 17. 12.
10 Simon ergo Petrus habens gla-
dium eduxit eum: & percuſſit pon-
tificis * ſervum: & abſcidit auricu-
lam ejus dexteram. Erat autem no-
men ſervo Malchus.
11 Dixit ergo Jeſus Petro: Mitte
gladium tuum in vaginam. Calicem,
quem dedit mihi Pater, non bibam
illum?
12 Cohors ergo, & tribunus *, &
miniſtri Judæorum comprehende-
runt Jeſum, & ligaverunt eum:
13 Et adduxerunt eum ad † An- † Luc.
nam primum *, erat enim ſocer * 3. 2.
Caiphæ, qui erat pontifex anni illius.

℣. 1. vel cedrorum, forte quia ejus margines cedris conſiti erant.
* in villa Gethſemani.
℣. 3. mille milites Romani.
* ut eorum vices gererent.
℣. 4. ultro ſe offert. Iſ. 53. 7.
℣. 9. & impletus eſt.
℣. 10. ſummi Pontificis Caiphæ ſcilicet.
℣. 12. cohortis præfectus.
℣. 13. deinde ad Caipham, ex v. 24.
* & proinde magnæ apud Caipham auctoritatis.

† Supr. 11. 49. 14 Erat autem Caiphas, † qui consilium dederat Judæis: Quia expedit, unum hominem mori pro populo.
15 Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introivit * cum Jesu in atrium pontificis.
16 Petrus autem stabat ad ostium foris. † Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.
(† Mat. 26. 58. Marc. 14. 54. Luc.22. 55.)
17 Dicit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid * & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum.
18 Stabant autem servi & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se: erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se.
19 Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis *, & de doctrina ejus.
20 Respondit ei Jesus: Ego palam locutus sum mundo: ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Judæi conveniunt: & in occulto locutus sum nihil.
21 Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt quid locutus sim ipsis: ecce hi sciunt quæ dixerim ego.
22 Hæc autem cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens: Sic respondes pontifici?
(† Mat. 26. 57. Marc. 14. 53. Luc.21. 54.)
23 Respondit ei Jesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo *: si autem bene, quid me cædis?
24 † Et misit * eum Annas ligatum ad Caipham pontificem.
(† Mat. 26. 69. Marc. 14. 67. Luc.22. 56.)
25 Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se. † Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex discipulis ejus es? Negavit ille, & dixit: Non sum.
26 Dicit ei unus ex servis pontificis, cognatus ejus, cujus abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo?
27 Iterum ergo negavit Petrus: & statim gallus cantavit.
28 † Adducunt ergo Jesum a Caipha in prætorium *. Erat autem mane: & ipsi non introierunt in prætorium, † ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha *.
(† Mat. 27. 2. Marc 15. 1. Luc.23. 1. † Act. 10. 28. & 11. 3.)
29 Exivit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem * affertis adversus hominem hunc?
30 Responderunt, & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.
31 Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram judicate eum *. Dixerunt ergo ei Judæi: Nobis non licet interficere quemquam *.
32 † Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus *.
(† Mat. 20. 19.)
33 † Introivit ergo iterum in prætorium Pilatus, & vocavit Jesum, & dixit ei: Tu es rex * Judæorum?
(† Mat. 27. 11. Marc. 15. 2. Luc.23. 3.)
34 Respondit Jesus: A temetipso hoc dicis, an alii dixerunt tibi de me?
35 Respondit Pilatus: Numquid ego Judæus sum *? Gens tua, & pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti?
36 Respondit Jesus: Regnum meum non est de hoc mundo *. si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Judæis: nunc autem regnum meum non est hinc.

℣. 15. quæ sequuntur facta sunt apud Caipham.
℣. 17. certo. vide Matt. 26. 69.
℣. 19. qui essent, & qualis doctrina esset.
℣. 23. ostende quid mali dixerim.
℣. 24. miserat. hæc referenda sunt supra. v. 15.
℣. 28. magnum tribunal quod prope domum Pilati erat.
* victimas Paschales, quæ per septem dies mactabantur. ita sumitur vox Pascha, Deut. 16. 2. 2. Paral. 35. 7.
℣. 29. i. e. crimen.
℣. 31. flagellare.
* innuunt non flagellatione sed morte Jesum esse plectendum; at sceptrum vel auctoritatem, de qua Gen. 49. 10. Romani Judæis eripuerant. flagellare poterant. Matt. 10. 17. non necare.
℣. 32. tradendus enim erat gentibus. Matt. 20. 19.
℣. 33. i. e. Messias Rex.
℣. 35. ut de Messia curem.
℣. 36. quia regnum Christi non corrumpetur. Dan. 7. 14. at Regna mundi semper cadunt.

37 Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex
es tu? Respondit Jesus? Tu dicis* quia
rex sum ego. Ego in hoc natus sum*,
& ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati*: omnis qui est ex veritate* audit vocem meam.
38 Dicit ei Pilatus: Quid est veritas?
Et cum hoc dixisset, iterum exivit ad Judæos, & dicit eis: Ego nullam invenio in eo causam*.
39 † Est autem consuetudo vobis,
ut unum dimittam vobis in Pascha: vultis ergo dimittam vobis regem Judæorum?
40 Clamaverunt ergo rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro*.

† Mat. 27. 15. Marc. 15. 6. Luc. 23 17.

CAPUT XIX.

A Pilato flagellatur, variisque modis afflictus, & spinis coronatus, ad mortem deposcitur: rursumque a Pilato examinatus, ostendit illum desuper tantum habere in ipsum potestatem: Pilatus meticulosus, Jesum, quem regem dicit Judæorum, morti adjudicat: Jesus bajulans sibi crucem, inter latrones crucifigitur; posito a Pilato super crucem titulo, divisisque a militibus vestimentis, & sorte de tunica missa: Jesus matri Joannem, matremque Joanni commendat: & sitiens aceto potatur, consummatisque omnibus tradit spiritum: fractis latronum cruribus, ex aperto Christi latere sanguis & aqua profluit, ejusque corpus myrrha & aloe conditum sepelitur.

1 Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, & flagellavit*.
2 Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti ejus: & veste purpurea circumdederunt *eum.
3 Et veniebant ad eum, & dicebant: Ave Rex Judæorum: & dabant ei alapas.
4 Exivit ergo iterum Pilatus foras, & dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, ut cognoscatis quia nullam invenio in eo causam.
5 (Exivit ergo Jesus portans coronam spineam, & purpureum vestimentum.) Et dicit eis: Ecce homo*.

Matth. 27. 27. Marc. 15. 16.

℣. 37. recte dicis, Rex sum.
* vide Luc. 1. 32.
* i. e. Regnum meum, regnum est veritatis cujus subditi sunt omnes veritatis amantes: veni igitur in mundum ut Regnum meum perficiatur per veritatis. *i. e.* Evangelii prædicationem.
* i. e. qui veritatem amat, meo paret imperio, me regem esse fatetur.
℣. 38. causam mortis.
℣. 40. homicida. Act. 3. 14.
℣. 1. ut eorum iram satiaret.
℣. 2. induerunt.
℣. 5. tantum abest ut Rex sit, quin immo videte quantum sit miser.

6 Cum ergo vidissent eum Pontifices, & ministri, clamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & crucifigite *: ego enim non invenio in eo causam.

7 Responderunt ei Judæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori *, quia filium Dei se fecit.

8 Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit *.

9 Et ingressus est prætorium iterum: & dixit ad Jesum: Unde es tu? Jesus autē responsum non dedit ei *.

10 Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? nescis quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?

11 Respondit Jesus: Non haberes potestatem adversum me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, majus peccatum habet *.

12 Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Judæi autem clamabant dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cęsari.

13 Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Jesum: & sedit pro tribunali, in loco qui dicitur Lithostrotos *, Hebraice * autem Gabbatha *.

14 Erat autem Parasceve Paschę *, hora quasi sexta *, & dicit Judæis: Ecce rex vester.

15 Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam? Responderunt Pontifices: Non habemus Regem, nisi Cæsarem *.

16 Tunc ergo tradidit eis illum ut crucifigeretur. Susceperunt autem Jesum, & eduxerunt.

17 † Et bajulans sibi crucem, exivit * in eum, qui dicitur Calvariæ *, locum, Hebraice autem Golgotha: (*† Mat. 27. 33. Marc. 15. 22. Luc. 23. 33.*)

18 Ubi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Jesum.

19 Scripsit autem & titulum Pilatus: & posuit super crucem. Erat autem scriptum: Jesus Nazarenus, Rex Judæorum.

20 Hunc ergo titulum multi Judæorum legerunt: quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Jesus. Et erat scriptum Hebraice, Græce, & Latine.

21 Dicebant ergo Pilato Pontifices Judæorum: Noli scribere, Rex Judæorum: sed quia ipse dixit: Rex sum Judæorum.

22 Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi *.

23 Milites ergo cum crucifixissent eum, † acceperunt vestimenta ejus, (& fecerunt quatuor partes: unicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis *, desuper contexta per totum. (*† Mat. 27. 35. Marc. 15. 24. Luc. 23. 34.*)

℣. 6. vestro periculo hoc facite, nam ego insontem non damnabo.

℣. 7. respiciunt ad Deut. 18. 20. ubi pseudopropheta necandus dicitur.

℣. 8. timebat enim aliquem principem necare.

℣. 9. nil profuisset responsio apud eum qui insontem flagellaverat.

℣. 11. sensus hujus versus is est. habes potestatem, sed facile evaderem, nisi me mori decretum esset a Deo patre. etiamsi me esse Messiam non valeas agnoscere, cum gentilis sis, magnum tamen habes peccatum, qui me, quem insontem fateris, flagris verberas: sed Judas, sacerdotes & populus qui me tibi ut reum tradiderunt, magis peccant, cum ex prophetis me esse Messiam agnoscere potuerint.

℣. 13. Lapidibus stratus.
* i. e. Chaldæo-Syriace.
* i. e. Locus editus.

℣. 4. i. e. præparatio vi marum paschalium quæ immolari debebant sabbato quod sequebatur.
* circa meridiem. hæc enim omnia intra spatium quinque horarum gesta sunt a tertia ad nonam.

℣. 15. nam sceptrum Judæ de quo Gen. 49. 10. ablatum fuerat a Romanis, qui illud contulerant in Herodem.

℣. 17. extra urbem. Hebr. 13. 11. 12.
* vide Matt. 27. 33.

℣. 22. quod scripsi, scribi jussi & scriptum manere volo.

℣. 23. continuo textu, qualis erat tunica Pontificis.

24 Dixe-

24 Dixerunt ergo ad invicem : Non scindamus eam *, sed sortiamur de illa cujus sit. Ut Scriptura impleretur, dicens: † Partiti sunt vestimenta mea sibi : & in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt.

† Psal. 21. 19.

25 Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, & soror matris ejus Maria Cleophæ, & Maria Magdalene.

26 Cum vidisset ergo Jesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat *, dicit matri suæ : Mulier, ecce filius tuus *.

27 Deinde dicit discipulo : Ecce mater tua *. Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.

28 Postea sciens Jesus quia omnia consummata * sunt, † ut consummaretur Scriptura, dixit : Sitio.

† Psal. 68. 22.

29 Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo * circumponentes, obtulerunt ori ejus.

30 Cum ergo accepisset Jesus acetum, dixit: Consummatum est *. Et inclinato capite tradidit spiritum.

31 Judæi ergo, (quoniam parasceve * erat) ut non remanerent in cruce corpora sabbato, (erat enim magnus * dies ille Sabbati (rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, & tollerentur.

32 Venerunt ergo milites:& primi* quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo.

33 Ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura :

34 Sed unus militum lancea latus ejus aperuit, & continuo exivit sanguis, & aqua.

35 Et qui vidit, testimonium perhibuit *: & verum est testimonium ejus. Et ille scit quia vera dicit : ut & vos credatis.

36 Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur : † Os non comminuetis ex eo *.

† Exod. 12. 46. Num. 9. 12.

37 Et iterum alia Scriptura dicit : † Videbunt in quem transfixerunt *.

† Zach. 12. 10.

38 † Post hæc autem rogavit Pilatum Joseph ab Arimathæa, (eo quod esset discipulus Jesu, occultus autem propter metum Judæorum) ut tolleret corpus Jesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo, & tulit corpus Jesu.

† Mat. 27. 57. Marc. 15. 43. Luc. 23. 50.

39 Venit autem & Nicodemus, † qui venerat ad Jesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes, quasi libras centum.

† Supr. 3. 2.

40 Acceperunt ergo corpus Jesu, & ligaverunt illud linteis * cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.

41 Erat autem in loco *, ubi crucifixus est, hortus : & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat *.

42 Ibi ergo propter Parasceven Judæorum*, quia juxta erat monumentum, posuerunt Jesum.

CAPUT XX.

Maria Magdalene prima venit ad monumentum, deinde Petrus & Joannes : illa plorans ad monumentum videt Angelos, tandemque Jesum agnoscit : qui apparens Apostolis, pacem illis optat; & ostensis manibus ac latere, dat eis Spiritum sanctum, ut peccata remittant ac retineant; rursumque non credenti Thomæ apparens cum reliquis discipulis, corpus præbet palpandum; beatos dicens qui in ipso non viso crediderunt : multa Christi signa non sunt in hoc libro scripta.

℣. 24. inutilem futuram si scinderetur.

℣. 26. Joannem scilicet.

* i.e. loco filii erit.

℣. 27. i.e. loco matris erit.

℣. 28. i. e. impleta sunt oracula, quæ ad ipsius statum humilem pertinebant.

℣. 29. i.e. hyssopi calamo.

℣. 30. opus redemptionis.

℣. 31. præparatio sabbati.

* quia incidebat in festa paschalia.

℣. 32. prius crucifixi.

℣. 35. illud ego vidi & scripsi. de se Joannes loquitur.

℣. 36. hoc dictum est de agno paschali: sed Christus Pascha nostrum est. 1. Cor. 5. 7.

℣. 37. oculos conjicient in eum cujus latus lancea perforarunt.

℣. 40. i. e. fasciis.

℣. 41. suburbio urbis.

* vide Luc. 23. 53.

℣. 42. quia prope erat vespera sabbati, quo non licebat operari.

1 Una *

Matth. 28. 1. Marc. 16. 1. Luc. 24. 1.

1 UNa* autem sabbati, Maria Magdalene venit * mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum: & vidit lapidem sublatum a monumento.

2 Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat Jesus, & dicit illis: Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus ubi posuerunt eum.

3 Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum.

4 Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum.

5 Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina*, non tamen introivit.

6 Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introivit in monumentum, & vidit linteamina posita,

7 Et sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum.

8 Tunc ergo introivit & ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum: & vidit, & credidit*:

9 Nondum enim sciebant Scripturam*, quia oportebat eum a mortuis resurgere.

10 Abierunt* ergo iterum discipuli ad semetipsos*.

† Mat. 28. 1. Marc. 16. 5. Luc. 24. 4.

11 † Maria autem stabat * ad monumentum foris, plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se, & prospexit in monumentum:

12 Et vidit duos angelos in albis*, sedentes, unum ad caput, & unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu.

13 Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum; & nescio ubi posuerunt eum.

14 Hæc cum dixisset, conversa est retrorsum, & vidit Jesum stantem: & non sciebat quia Jesus est.

15 Dicit ei Jesus: Mulier, quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus * esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum; & ego eum tollam.

16 Dicit ei Jesus: Maria. Conversa illa*, dicit ei: Rabboni (quod dicitur Magister.)

17 Dicit ei Jesus: Noli me tangere*, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade autem* ad fratres meos, & dic eis: Ascendo * ad Patrem meum, & Patrem vestrum; Deum meum, & Deum vestrum.

18 Venit Maria Magdalene annuntians discipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

19 † Cum ergo sero esset die illo, una sabbatorum *, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Judæorum: venit Jesus, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis. † Mar. 16. 14. Luc. 24. 36. 1 Cor. 15. 5.

20 Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Gavisi sunt * ergo discipuli, viso Domino.

21 Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*.

22 Hæc cum dixisset, insufflavit: & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum *:

23 † Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt *. † Mat. 18. 18.

℣. 1. vide Luc. 24. 1.
* venit. *i. e.* profecta est.
℣. 5. i.e. fascias.
℣. 8. corpus sublatum esse, ut Maria dixerat.
℣. 9. quæ testabatur quia.
℣. 10. i.e. redierant.
* i.e. in domos suas.
℣. 11. ab urbe reverterat sola.
℣. 12. in vestimentis albis.
℣. 15. horti custos.
℣. 16. *Adde* & vocem agnoscens.
℣. 17. ne sis occupata in me tangendo, me videre poteris, nondum, &c.
* sed potius vade.
* cum eos aliquamdiu videro ascendam, &c.
℣. 19. prima die hebdomadæ.
℣. 20. vide 16. 22.
℣. 21. Evangelium illis concreditur.
℣. 23. potestas datur. at ne fiat inutilis ei se subjicere debent fideles.

24 Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis quando venit Jesus.

25 Dixerunt ergo ei alii discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus ejus fixuram * clavorum, & mittam digitum meum in locum * clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.

26 Et post dies octo *, iterum erant discipuli ejus intus; & Thomas cum eis. Venit Jesus januis clausis, & stetit in medio, & dixit: Pax vobis.

27 Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis *.

28 Respondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus.

29 Dixit ei Jesus: Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt.

† *Infra* 21. 25.

30 † Multa quidem & alia signa fecit Jesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc *.

31 Hæc autem scripta sunt, ut credatis, quia Jesus est Christus Filius Dei *: & ut credentes, vitam habeatis in nomine ejus *.

CAPUT XXI.

Piscantibus discipulis comprehendere facit Jesus copiosam piscium multitudinem, quo signo Petrus per Joannem Dominum agnoscens, mittit se in mare: & facto prandio, de amore in Christum ter interrogatus, ter accipit pascendas ipsius oves: & de futura passione sua admonetur, frustra de Joannis morte curiose scrutatus: non omnia Christi facta scripta sunt.

1 POstea manifestavit se * iterum Jesus discipulis ad mare Tiberiadis *. Manifestavit autem sic:

2 Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat a Cana Galilææ, & filii Zebedæi, & alii ex discipulis ejus duo.

3 Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus * & nos tecum. Et exierunt, & ascenderunt in navim: & illa nocte nihil prendiderunt.

4 Mane autem facto stetit Jesus in littore: non tamen cognoverunt discipuli quia Jesus est.

5 Dixit ergo eis Jesus: Pueri numquid pulmentarium * habetis? Responderunt ei: Non.

6 Dicit eis: Mittite in dexteram navigii rete; & invenietis. Miserunt ergo: & jam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.

7 Dixit ergo discipulus ille, quem diligebat Jesus, Petro: Dominus est. Simon Petrus cum audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus *) & misit se in mare.

8 Alii autem discipuli navigio venerunt, (non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium.

9 Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem.

10 Dicit eis Jesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.

11 Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti * essent, non est scissum rete.

12 Dicit eis Jesus: Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium * interrogare eum: Tu quis es? scientes, quia Dominus est.

13 Et venit Jesus, & accipit panem, & dat eis, & piscem similiter.

14 Hoc jam tertio * manifestatus est Jesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis.

℣. 25. *Gr.* figuram.
* locum. *i. e.* foramen.
℣. 26. octavo die qui postea sacer Christianis fuit, estque dies dominica.
℣. 27. i. e. sed credens.
℣. 30. quia hæc christianis non erant necessaria.
℣. 31. Messias olim promissus.
* perfecta fides salutem operatur. 1. Petr. 1. 9.
℣. 1. se conspiciendum præbuit.
* in Galilæa. vid. Matt. 28. 7.
℣. 3. venimus. *i. e.* imus.
℣. 5. pulmentarium. *i. e.* quod cum pane editur.
℣. 7. i. e. sine pallio.
℣. 11. tot ac tanti.
℣. 12. discipulorum.
℣. 14. nunc tertia vice.

15 Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis* diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te*. Dicit ei: Pasce agnos meos.
16 Dicit ei iterum: Simon Joannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos.
17 Dicit ei tertio: Simon Joannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio*, Amas me? & dixit ei: Domine tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dixit ei: Pasce oves meas.
†2Pet. 1. 14. 18 † Amen, amen dico tibi: cum esses junior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas*: cum autem senueris, extendes* manus tuas, & alius te cinget*, & ducet quo tu non vis*.
19 Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me.
20 Conversus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, † qui & recubuit in cœna super pectus ejus, & dixit: Domine quis est qui tradet te? †Supr. 13. 23.
21 Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Jesu: Domine, hic autem quid*?
22 Dicit ei Jesus: Sic* eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere*.
23 Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Jesus: Non moritur; sed: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?
24 Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus, quia verum est testimonium ejus.
25 † Sunt autem & alia multa, quæ fecit Jesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos*, qui scribendi sunt, libros. † Supr. 20. 30.

ACTUS APOSTOLORUM.

CAPUT PRIMUM.

Jesus promittens Apostolis Spiritum sanctum, dicit non esse ipsorum scire secreta rerum futurarum tempora: & post ipsius in cœlum ascensum dicitur ab Angelis similiter venturus: nomina Apostolorum: oratio Petri de uno in locum Judæ proditoris sufficiendo; ubi præmissis precibus eligitur sorte Mathias.

1 PRimum quidem sermonem* feci de omnibus*, o Theophile, quæ cœpit Jesus facere, & docere,
2 Usque in diem, qua præcipiens Apostolis per spiritum sanctum*, quos elegit, assumptus est: † Luc. 24. 49. Joan. 14. 26.
3 Quibus & præbuit seipsum vivum post passionem suam in multis argumentis*, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei. † Mat. 3. 11. Marc. 1. 8. Luc. 3. 16. Joan. 1. 26.
4 Et convescens*, † præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem patris, † quam audistis (inquit) per os meum*:

℣. 15. *vel* Jonæ filius.
* non prætulit se aliis. sufficit ei testimonium perhibere cordi suo; noluit judex esse cordis alieni. *S. August.*
℣. 17. quia ter negando meruisset ter interrogari.
℣. 18. regimen animarum non nisi libertatis & vitæ dispendio suscipiendum est.
* extendes in cruce.
* cruci adstringet. *Tertull.*
* mortem natura fugit.
℣. 19. morte violenta.
℣. 21. i. e. quid patietur.
℣. 22. sic. *i. e.* si sic.
* per vim non mori.
* i. e. me imitaberis etiam in morte violenta.
℣. 25. quia innumera prope miracula Christus patravit.
℣. 1. priorem librum confeci. *i. e.* Evangelium.
* ex omnibus præcipua seligens.
℣. 2. i. e. mandavit quæ agere deberent postquam Spiritum sanctum accepissent.
℣. 3. signis indubitatis.
℣. 4. rectius: & congregans eos in unum locum.
* Vide Luc. 24. 49.

5 Quia Joannes quidem baptizavit
aqua, vos autem baptizabimini * Spi-
ritu sancto non post multos hos dies.
6 Igitur qui convenerant interro-
gabant eum, dicentes: Domine, si *
in tempore hoc restitues * regnum
Israel:
7 Dixit autem eis: Non est vestrum
nosse tempora vel momenta, quæ
Pater posuit in sua potestate:
† Infra 2.2. 8 † Sed accipietis virtutem * super-
venientis Spiritus sancti in vos, † &
† Luc. eritis mihi testes in Jerusalem, & in
24. 48. omni Judæa, & Samaria, & usque
ad ultimum terræ.
9 Et cum hæc dixisset, videntibus
illis, elevatus est: & nubes suscepit*
eum ab oculis eorum.
10 Cumque intuerentur* in cælum
euntem illum, ecce duo viri * astite-
runt juxta illos in vestibus albis,
11 Qui & dixerunt: Viri Galilæi,
quid statis aspicientes in cælum? hic
Jesus, qui assumptus est a vobis in
cælum, sic veniet, quemadmodum
vidistis eum euntem in cælum.
12 Tunc reversi sunt Jerosolymam,
a monte qui vocatur Oliveti, qui est
juxta Jerusalem, sabbati habens iter*.
13 Et cum introissent * in cœnacu-
lum, ascenderunt ubi manebant Pe-
trus & Joannes, Jacobus & Andreas,
Philippus & Thomas, Bartholo-
mæus & Matthæus, Jacobus Alphæi,
& Simon Zelotes, & Judas Jacobi *.
14 Hi omnes erant perseverantes u-
nanimiter in oratione cum mulieri-
bus *, & Maria matre Jesu, & fra-
tribus * ejus.
15 In diebus illis exurgens Petrus
in medio fratrum dixit (erat autem
turba hominum simul, fere centum
viginti.)
16 Viri fratres, oportet * impleri † Psal.
Scripturam, † quam prædixit Spiri- 40. 10.
tus sanctus per os David de Juda, qui Joan.
fuit dux eorum, qui comprehende- 13. 18.
runt Jesum:
17 Qui connumeratus erat in nobis
& sortitus est sortem * ministeri
hujus.
18 † Et hic quidem possedit agrum* † Mat.
de mercede iniquitatis, & suspen- 27. 7.
sus crepuit medius: & diffusa sunt
omnia viscera ejus.
19 Et notum factum est omnibus
habitantibus Jerusalem, ita ut ap
pellaretur ager ille, lingua eorum*,
Haceldama, hoc est, ager sanguinis.
20 Scriptum est enim in libro Psal-
morum †: Fiat commoratio eorum † Psal.
deserta *, & non sit qui inhabitet 68. 26.
in ea: † & episcopatum * ejus acci- † Psal.
piat alter. 108. 8.
21 Oportet ergo ex his viris, qui no-
biscum sunt congregati in omni
tempore, quo intravit & exivit* in-
ter nos Dominus Jesus,
22 Incipiens a baptismate Joannis
usque in diem qua assumptus est a
nobis, testem resurrectionis ejus no-
biscum fieri unum ex istis.
23 Et statuerunt duos, Joseph, qui
vocabatur Barsabas, qui cognomi-
natus est Justus, & Mathiam.
24 Et orantes dixerunt: Tu Do-
mine, qui corda nosti omnium, o-
stende, quem elegeris ex his duo-
bus unum,
25 Accipere locum ministerii hu-
jus, & apostolatus *, de quo præva-
ricatus est Judas ut abiret in locum
suum *.
26 Et dederunt sortes * eis, & ceci-
dit sors super Mathiam, & annume-
ratus * est cum undecim Apostolis.

℣. 5. Largiter sine mensura perfun-
demini. *Joan.* 3. 34.
℣. 6. si. *i. e.* an.
* instaurabis. nondum intellexe-
rant quale esset Regnum Dei. respi-
ciunt sane ad Daniel. 7. 27.
℣. 8. virtutem. *i. e.* robur.
℣. 9. i. e. subduxit.
℣. 10. defixis oculis.
* i. e. angeli humana specie.
℣. 12. iter mille passuum.
℣. 13. cum introissent urbem, ascen-
derunt in cœnaculum. *i. e.* partem
domus superiorem.
* Jacobi frater.
℣. 14. de quibus Matt. 27. 55.
* i. e. cognatis.
℣. 16. i. e. oportebat.
℣. 17. cui contigit partem habere
ministerii hujus.
℣. 18. reliquit agrum sui sceleris
monumentum.
℣. 19. Syro-Chaldaica.
℣. 20. ita desolata est Jerusalem.
* i. e. ministerium.
℣. 21. coram nobis vixit.
℣. 25. sortem ministerii hujus apo-
stolici.
* ut debita morte plecteretur.
℣. 26. ita fecit David. 1. Par. 24. 5.
* i. e. cooptatus est.

CAPUT II.

Effuso super discipulos Spiritu sancto die Pentecostes, admirantur Judæi quod omnium loquantur linguis: dicentes autem musto plenos esse confutat Petrus, citata inter alia suæ concionis, Prophetia Joel: compunctique Judæi audito Petri consilio, convertuntur ad Christum tria circiter millia; simulque perseverant in doctrina Apostolorum, fractione panis & orationibus, habentes omnia communia.

1 ET cum complerentur dies Pentecostes*, erant omnes pariter* in eodem loco:

2 Et factus est repente de cælo sonus, tamquam advenientis spiritus *vehementis, & replevit totam domum ubi erant sedentes.

3 Et apparuerunt illis dispertitæ * linguæ tamquam ignis *, seditque supra singulos eorum:

4 † Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.

† Mat. 3. 11. Marc. 1. 8. Luc. 3. 16. Joan. 7. 39. Supr. 1. 8. Infr. 11. 16. & 19. 6.

5 Erant autem in Jerusalem habitantes Judæi, viri religiosi * ex omni natione quæ sub cælo est.

6 Facta autem hac voce *, convenit multitudo, & mente confusa est *, quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes.

7 Stupebant autem omnes, & mirabantur, dicentes: Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi* sunt,

8 Et quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus?

9 Parthi, & Medi, & Ælamitæ, & qui habitant Mesopotamiam, Judæam, & Cappadociam, Pontum, & Asiam,

10 Phrygiam, & Pamphyliam, Ægyptum, & partes Libyæ, quæ est circa Cyrenen, & advenæ Romani,

11 Judæi quoque, & Proselyti, Cretes, & Arabes*: audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei*.

12 Stupebant autem omnes, & mi-

℣. 1. i. e. quinquaginta dies qui a Pascha computantur. quinquagesimus dies sacer erat ob legem eo die Israelitis datam.
* i. e. unanimiter.
℣. 2. flatus venti.
℣. 3. quæ dividebantur.
* i. e. igni similes.
℣. 4. sibi prius ignotis.
℣. 5. Deum timentes.
℣. 6. hac fama vulgata per urbem.
* anxii erant & stupebant.
℣. 7. & idcirco indocti.
℣. 11. festi causa ii omnes convenerant Jerusalem.
* Dei potentiam, quæ Jesu suscitato apparuit. id enim est fundamentum prædicationis Apostolorum ac fidei nostræ. 1. Cor. 15. 14.

raban-

rabantur ad invicem dicentes : Quidnam vult hoc esse ?
13 Alii autem irridentes dicebant : Quia musto * pleni sunt isti.
14 Stans autem Petrus * cum undecim, levavit vocem suam, & locutus est eis : Viri Judæi, & qui habitatis Jerusalem universi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea.
15 Non enim, sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertia :*
16 Sed hoc est, quod dictum est per
† *Isai.* 44. 3. *Joel.* 2. 28. prophetam Joel :
17 † Et erit in novissimis diebus (dicit Dominus) effundam de Spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ * : & juvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt *.
18 Et quidem super servos meos, & super ancillas meas, in diebus illis effundam de Spiritu meo, & prophetabunt :
19 Et dabo prodigia in cælo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi.
20 Sol convertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & manifestus *.
† *Joel.* 2. 32. *Rom.* 10. 13. 21 † Et erit : omnis quicumque invocaverit nomē Domini, salvus erit*.
22 Viri Israelitæ, audite verba hæc: Jesum Nazarenum, virum approbatum * a Deo in vobis, virtutibus, & prodigiis, & signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut & vos scitis :
23 Hunc definito consilio & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum * affligentes interemistis :
24 Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni *, juxta quod* impossibile erat teneri illum ab eo*.
25 David enim dicit in eum: † Providebam Dominum in conspectu meo semper : quoniam a dextris est* mihi ne commovear * : † *Psal.* 15. 8.
26 Propter hoc lætatum est cor meum, & exultavit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe :
27 Quoniam non derelinques animam meam in inferno *, nec dabis * Sanctum tuum videre corruptionem *.
28 Notas mihi fecisti vias vitæ * : & replebis me jucunditate cum facie tua *.
29 Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha David, † quoniam defunctus est, & sepultus: & sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem. † 3 *Reg.* 2. 10.
30 Propheta igitur cum esset, & sciret quia jurejurando † jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus * sedere super sedem ejus : *Psalm* 151. 11.
31 Providens * locutus est de resurrectione Christi, quia † neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem. † *Psal.* 15. 10. *Infr.* 13. 35.
32 Hunc Jesum resuscitavit Deus, cujus omnes nos testes sumus.
33 Dextera * igitur Dei exaltatus, & promissione* Spiritus sancti accepta a Patre, effudit hunc *, quem vos videtis, & auditis.
34 Non enim David ascendit in cæ-

℣. 13. vino non novo, sed dulci.
℣. 14. ut gregis Apostolici pastor ac Princeps.
℣. 15. offerendis victimis destinata, non comessationibus : nam diebus festis usque ad sextam jejunabant Judæi. *Joseph.*
℣. 17. vide Act. 9. 10: 10. 10: 11. 28: 21. 9, & 10.
* senioribus vestris per somnia voluntatem meam aperiam. Act. 16. 9.
℣. 20. hęc omnia facta sunt in morte Christi, in excidio Jerusalem & fient ante ultimum diem judicii.
℣. 21. pii hoc exitio eripientur.
℣. 22. quem Deus a se missum fuisse probavit prodigiis multis ac miraculis.
℣. 23. i. e. Romanorum.
℣. 24. inferni. *Gr.* mortis.
* quandoquidem.
* ab eo i. e. a morte.
℣. 25. mihi opitulatur.
* i. e. ne dejiciar de Regno promisso.
℣. 27. in morte.
* non dabis. *i. e.* non permittes.
* corrumpi.
℣. 28. in vitam me revocasti.
* i. e. præsentia tua.
℣. 30. *Gr.* addit : quantum ad carnem, Christus exoriretur & sederet, &c.
℣. 31. futuri præscius.
℣. 33. dextera. *i. e.* potentia.
* i. e. jure mittendi.
* hoc donum in nos contulit. *i. e.* subitum linguarum usum.

† Psal. 109. 1. lum: dixit autem ipse: † Dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis,

35 Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

36 Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus, hunc Jesum, quem vos crucifixistis.

37 His autem auditis, compuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum, & ad reliquos Apostolos: Quid faciemus, viri fratres?

38 Petrus vero ad illos: Pœnitentiam (inquit) agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi*, in remissionem peccatorum vestrorum: & accipietis donum Spiritus sancti*.

39 Vobis enim est repromissio*, & filiis vestris, & omnibus qui longe sunt*, quoscumque advocaverit Dominus Deus noster.

40 Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos, dicens: Salvamini a generatione ista prava*.

41 Qui ergo receperunt sermonem ejus, baptizati sunt: & appositæ sunt* in die illa animæ circiter tria millia.

42 Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis*, & orationibus.

43 Fiebat autem omni animæ timor: multa quoque prodigia & signa per Apostolos in Jerusalem fiebant, & metus erat magnus in universis.

44 Omnes etiam qui credebant, erant pariter*, & habebant omnia communia.

45 Possessiones & substantias vendebant, & dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat.

46 Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione, & simplicitate cordis,

47 Collaudantes Deum, & habentes gratiam* ad omnem plebem. Dominus autem augebat qui salvi fierent quotidie in idipsum*.

CAPUT III.

Petrus cum Joanne claudum a matris utero sanat, ac docet ipsos id fecisse per fidem nominis Christi, quem ostendit esse Messiam promissum per Moysen & prophetas, ipsique Abrahæ.

1 PEtrus autem & Joannes ascendebant in templum, ad horam orationis nonam.

2 Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris suæ, bajulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi, quæ dicitur Speciosa*, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum.

3 Is cum vidisset Petrum & Joannem incipientes introire* in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet.

4 Intuens autem in eum Petrus cum Joanne, dixit: Respice in nos.

5 At ille intendebat* in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis.

6 Petrus autem dixit: Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine* Jesu Christi Nazareni surge, & ambula.

7 Et apprehensa manu ejus dextera, allevavit eum, & protinus consolidatæ sunt bases* ejus & plantæ.

8 Et exiliens* stetit, & ambulabat: & intravit cum illis in templum ambulans, & exiliens, & laudans Deum.

9 Et vidit omnis populus eum ambulan-

℣. 38. i. e. baptismate quod virtutem habet a Christo. sic nomen Jesu accipitur. Matt. 7. 22. Act. 4. 7.
* per impositionem manuum infr. 19.
℣. 39. *Adde* de remissione peccatorum.
* gentibus, ex Matt. 28. 19.
℣. 40. eripite vos ex isto hominum genere.
℣. 41. *Adde* aliis discipulis.
℣. 42. panis Eucharistici.
℣. 44. pariter. *Gr.* conjuncti.
℣. 47. gratia valebant apud, &c.
* inidipsum. *i. e.* Ecclesiæ.
℣. 2. quia ex ære Corinthio facta erat. Joseph.
℣. 3. mox ingressuros.
℣. 5. intentus erat.
℣. 6. virtute.
℣. 7. i. e. crura.
℣. 8. istud prædixerat Is. 35. 6. tunc saliet claudus.

bulantem, & laudantem Deum.
10 Cognoscebant autem illum, quod ipse erat, qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt stupore & extasi, in eo * quod contigerat illi.
11 Cum teneret autem Petrum & Joannem, cucurrit omnis populus ad eos, ad porticum * quæ appellatur Salomonis, stupentes.
12 Videns autem Petrus, respondit ad populum: Viri Israelitæ, quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut potestate * fecerimus hunc ambulare?
13 Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, Deus patrum nostrorum, glorificavit filium suum Jesum, quem vos quidem tradidistis, & negastis * ante faciem Pilati, judicante illo dimitti *.
14 † Vos autem sanctum & justum negastis *, & petistis virum homicidam donari vobis:
15 Auctorem vero vitæ interfecistis, quem Deus suscitavit a mortuis, cujus nos testes sumus.
16 Et in fide nominis * ejus, hunc, quem vos vidistis, & nostis, confirmavit nomen * ejus: & fides, quæ per eum est *, dedit integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum.
17 Et nunc fratres scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri *.
18 Deus autem, quæ prænuntiavit per os omnium prophetarum, pati Christum suum, sic implevit.
19 Pœnitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata vestra:
20 Ut cum venerint * tempora refrigerii * a conspectu Domini, & miserit eum, qui prædicatus est vobis, Jesum Christum,
21 Quem oportet quidem cælum suscipere * usque in tempora restitutionis omnium *, quæ locutus est Deus per os sanctorum suorum a sæculo * prophetarum.
22 Moyses quidem dixit: † Quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tamquam me, ipsum audietis juxta omnia quæcumque locutus fuerit vobis.
23 Erit autem: omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe *.
24 Et omnes prophetæ a Samuel, & deinceps, qui * locuti sunt, annuntiaverunt dies istos.
25 Vos estis filii prophetarum *, & testamenti, quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham: † Et in semine tuo benedicentur omnes familiæ terræ.
26 Vobis primum * Deus suscitans * Filium suum, misit eum benedicentem vobis: ut convertat se unusquisque a nequitia sua.

† Mat. 27. 20. Marc. 15. 11. Luc. 23. 18. Joan. 18. 40.

† Deut. 18. 15.

† Gen. 12. 3.

CAPUT IV.

Apostoli post reclusionem in custodia examinati de claudi curatione, ostendunt in solo Christo lapide angulari esse salutem, nec principibus contra Dei jussum obtemperant cessando a doctrina nominis Christi: dimissi vero, & orantes, accipiunt signa dati Spiritus sancti: nullus ipsorum quidquam proprium habebat, sed suis divenditis faciebat pretium esse commune, sicut fecit Barnabas divendito agro suo.

℣. 10. admiratione & stupore propter illud quod, &c.
℣. 11. vide Joan. 10. 23.
℣. 12. *Gr.* pietate.
℣. 13. eum ut Messiam. Joan. 19. 15.
* cum judicasset illum absolvendum esse.
℣. 14. esse absolvendum.
℣. 16. nominis ejus. *i. e.* ejus.
* i. e. Christus consolidavit.
* quæ in eum est.
℣. 17. non ideo tamen a peccato liberi. Sup. 13.
℣. 20. ut veniant.
* salutis a Domino.
℣. 21. in cælo manere.
* diem judicii, quo creaturę quæ nunc sceleribus impiorum contaminantur, in pristinum honoris statum restituentur. Sap. 2. 8.
* qui olim fuerunt.
℣. 23. i. e. peribit.
℣. 24. qui i. e. quotquot.
℣. 25. ad vos missi sunt prophetæ, ad vos pertinet testamentum.
℣. 26. vide Matt. 15. 24.
* i. e. mittens. respicit Petrus ad verba Moysis quæ supr. 22. retulit. Suscitabit &c.

1 LOquentibus autem illis ad po-
pulum, supervenerunt sa-
cerdotes, & magistratus * templi,
& Sadducæi,
2 Dolentes quod docerent popu-
lum, & annuntiarent in Jesu * re-
surrectionem ex mortuis:
3 Et injecerunt in eos manus, &
posuerunt eos in custodiam in crasti-
num: erat enim jam vespera.
4 Multi autem eorum, qui audie-
rant verbum, crediderunt: & fa-
ctus est numerus virorum quinque
millia.
5 Factum est autem in crastinum *,
ut congregarentur principes * eo-
rum, & seniores *, & Scribæ in Je-
rusalem;
6 Et Annas princeps sacerdotum *,
& Caiphas, & Joannes, & Ale-
xander, & quotquot erant de gene-
re sacerdotali.
7 Et statuentes eos in medio, inter-
rogabant: In qua virtute *, aut in
quo nomine * fecistis hoc vos?
8 Tunc repletus Spiritu sancto Pe-
trus, dixit ad eos: Principes popu-
li, & seniores audite:
9 Si nos hodie dijudicamur * in be-
nefacto hominis infirmi, in quo *
iste salvus factus est,
10 Notum sit omnibus vobis, & o-
mni plebi Israel: quia in nomine *
Domini nostri Jesu Christi Nazare-
ni, quem vos crucifixistis, quem
Deus suscitavit a mortuis, in hoc *
iste astat coram vobis sanus.
11 † Hic est lapis, qui reprobatus
est a vobis ædificantibus, qui factus
est in caput anguli:
12 Et non est in alio aliquo salus.
Nec enim aliud nomen * est sub cæ-
lo datum hominibus, in quo opor-
teat nos salvos fieri.
13 Videntes autem Petri constan-
tiam * & Joannis, comperto quod
homines essent sine litteris, & idio-
tæ, admirabantur, & cognoscebant
eos quoniam cum Jesu fuerant:
14 Hominem quoque videntes stan-
tem cum eis, qui curatus fuerat, ni-
hil poterant contradicere.
15 Jusserunt autem eos foras extra
concilium secedere: & conferebant
ad invicem,
16 Dicentes: Quid faciemus homi-
nibus istis? quoniam quidem notum
signum * factum est per eos, omni-
bus habitantibus Jerusalem: mani-
festum est, & non possumus nega-
re.
17 Sed ne amplius divulgetur in po-
pulum, comminemur eis, ne ultra
loquantur in nomine * hoc ulli ho-
minum.
18 Et vocantes eos, denuntiave-
runt ne omnino loquerentur, ne-
que docerent in nomine * Jesu.
19 Petrus vero & Joannes respon-
dentes, dixerunt ad eos: Si justum *
est in conspectu Dei, vos potius au-
dire quam Deum, judicate:
20 Non enim possumus quæ vidi-
mus & audivimus non loqui.
21 At illi comminantes dimiserunt
eos: non invenientes quomodo pu-
nirent eos, propter populum, quia
omnes clarificabant * id quod fa-
ctum fuerat in eo quod accide-
rat.
22 Annorum enim erat amplius
quadraginta homo, in quo factum
fuerat signum istud sanitatis.
23 Dimissi autem venerunt ad suos:
& annuntiaverunt eis, quanta * ad
eos principes sacerdotum & seniores
dixissent.
24 Qui cum audissent, unanimiter
levaverunt vocem ad Deum, & di-
xerunt: Domine, tu es qui fecisti
cælum, & terram, mare, & omnia
quæ in eis sunt:

† *Psal.* 117.22. *Isai.* 28. 16. *Matth.* 21, 42. *Marc.* 12. 10. *Luc.* 20. 17. *Rom.* 9. 33. 1 *Petr.* 2. 7.

℣. 1. præfectus cui tutela templi commissa erat.
℣. 2. Jesum surrexisse.
℣. 5. *i. e.* die sequenti.
* *Adde*, magni Synedrii.
* Seniores. *i. e.* Senatores urbis.
℣. 6. vide Luc. 3. 2.
℣. 7. virtute. *i. e.* potentia.
* nomine. *i. e.* auctoritate.
℣. 9. interrogamur quod homini benefecerimus.
* in quo. *i. e.* qua auctoritate.
℣. 10. in nomine. *i. e.* potestate accepta a Christo.
* in hoc. *i. e.* hujus virtute.
℣. 12. alius non est.
℣. 13. libertatem in dicendo.
℣. 16. signum. *i. e.* miraculum.
℣. 17. ne sibi a Christo collatam auctoritatem adducant.
℣. 18. ne publice ac privatim doceant dogmata a Christo accepta.
℣. 19. justum ne sit.
℣. 21. glorificabant Deum ob id &c.
℣. 23. i. e. quæcumque.

25 Qui Spiritu ſancto per os patris
† Pſal. 2. 1. noſtri David, pueri* tui, dixiſti:†
Quare fremuerunt Gentes, & popu-
li meditati ſunt inania?
26 Aſtiterunt reges terræ, & prin-
cipes convenerunt in unum, adver-
ſus Dominum, & adverſus Chri-
ſtum ejus?
27 Convenerunt enim vere in civi-
tate iſta adverſus ſanctum puerum *
tuum Jeſum, quem unxiſti*, Hero-
des, & Pontius Pilatus, cum Gen-
tibus, & populis Iſrael,
28 Facere quæ manus* tua, & con-
ſilium* tuum decreverunt fieri.
29 Et nunc Domine reſpice in mi-
nas eorum, & da ſervis tuis cum o-
mni fiducia* loqui verbum tuum,
30 In eo quod manum tuam exten-
das ad ſanitates, & ſigna & prodi-
gia fieri per nomen ſancti filii tui Je-
ſu.
31 Et cum oraſſent, motus eſt lo-
cus, in quo erant congregati: & re-
pleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & lo-
quebantur verbum Dei cum fiducia.
32 Multitudinis autem credentium
erat cor unum, & anima una: nec
quiſquam eorum, quæ poſſidebat,
aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant
illis omnia communia.
33 Et virtute* magna reddebant A-
poſtoli teſtimonium reſurrectionis
Jeſu Chriſti Domini noſtri: & gra-
tia magna erat in omnibus illis.
34 Neque enim quiſquam egens
erat inter illos. Quotquot enim poſ-
ſeſſores agrorum aut domorum e-
rant, vendentes afferebant pretia
eorum quæ vendebant*,
35 Et ponebant ante pedes Apoſto-
lorum. Dividebatur autem ſingulis
prout cuique opus erat.
36 Joſeph autem, qui cognomina-
tus eſt Barnabas ab Apoſtolis (quod
eſt interpretatum Filius conſolatio-
nis*) Levites*, Cyprius genere,
37 Cum haberet agrum*, vendidit
eum, & attulit pretium, & poſuit
ante pedes Apoſtolorum.

℣. 25. pueri. *i.e.* Servi.
℣. 27. puerum. *i.e.* filium.
* in quem tuam contuliſti poteſta-
tem.
℣. 28. manus. *i. e.* potentia.
* i. e. voluntas.
℣. 29. i. e. ſine metu.
℣. 33. i. e. miraculis.
℣. 34. vendebantur.
℣. 36. ad conſolandum aptiſſimus.
* ex tribu Levi.
℣. 37. quem ab uxore habuerat;
vel paſcua quæ Levitæ poterant ha-
bere. num. 35. 3.

CAPUT V.

Ananias & uxor sua Saphira agro divendito pretii partem sibi servant; quod tamen interrogante Petro factum esse negant: quam ob causam ad verbum Petri uxor post maritum subita morte percutitur: multa per Apostolos, & maxime per Petrum fiunt signa, ipsique in custodia reclusi ab Angelo educuntur, & rursum apprehensi non consentiunt ut a prædicatione nominis Christi cessent: Gamalielis autem consilio cæsi dimittuntur, gaudentes quod pro Christi nomine cædi meruissent, quem continue annuntiant.

1 VIr autem quidam nomine Ananias, cum Saphira uxore sua, vendidit agrum,
2 Et fraudavit * de pretio agri, conscia uxore sua: & afferens partem quamdam, ad pedes Apostolorum posuit.
3 Dixit autem Petrus: Anania, cur tentavit * satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto *, & fraudare de pretio agri?
4 Nonne manens tibi manebat *, & venumdatum in tua erat potestate *? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Non es mentitus * hominibus, sed Deo.
5 Audiens autem Ananias hæc verba, cecidit & expiravit. Et factus est timor magnus super omnes qui audierunt.
6 Surgentes autem juvenes amoverunt eum, & efferentes sepelierunt.
7 Factum est autem quasi horarum trium spatium, & uxor ipsius, nesciens quod factum fuerat, introivit.
8 Dixit autem ei Petrus: Dic mihi mulier, si tanti * agrum vendidistis? At illa dixit: Etiam tanti.
9 Petrus autem ad eam: Quid utique convenit vobis tentare Spiritum Domini? Ecce pedes eorum *, qui sepelierunt virum tuum, ad ostium; & efferent te.
10 Confestim cecidit ante pedes ejus, & expiravit. Intrantes autem juvenes, invenerunt illam mortuam, & extulerunt, & sepelierunt ad * virum suum.
11 Et factus est timor magnus in universa ecclesia, & in omnes qui audierunt hæc.

℣. 2. sepofuit partem.
℣. 3. cur permisisti a Satana induci te in mendacium.
* Sperare falli posse Spiritu sancto instructos.
℣. 4. nonne tibi licebat vendere vel non.
* scilicet pretium.
℣. 8. Petrus pretium expresserat, at Lucas tacuit.
℣. 9. in hoc conspirastis.
* mox aderunt qui &c.
℣. 10. una cum viro.

12 Per manus autem Apostolorum* fiebant signa & prodigia multa in plebe. Et erant* unanimiter omnes in porticu Salomonis.
13 Ceterorum *autem nemo audebat se conjungere illis*: sed magnificabat eos populus.
14 Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum, ac mulierum,
15 Ita ut in plateas ejicerent * infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut, veniente Petro, saltem umbra illius obumbraret * quemquam illorum, & liberarentur ab infirmitatibus suis.
16 Concurrebat autem & multitudo vicinarum civitatum Jerusalem, afferentes ægros, & vexatos a spiritibus immundis: qui curabantur omnes.
17 Exurgens autem princeps sacerdotum, & omnes qui cum illo erant (quæ est hæresis * Sadducæorum) repleti sunt zelo*:
18 Et injecerunt manus in Apostolos, & posuerunt eos in custodia publica.
19 Angelus autem Domini per noctem aperiens januas carceris, & educens eos, dixit:
20 Ite, & stantes*loquimini in templo plebi omnia verba vitæ hujus*.
21 Qui cum audissent, intraverunt diluculo in templum, & docebant. Adveniens autem princeps sacerdotum, & qui cum eo erant, convocaverunt concilium, & omnes seniores * filiorum Israel: & miserunt ad carcerem ut adducerentur.
22 Cum autem venissent ministri, & aperto carcere non invenissent illos, reversi nuntiaverunt,
23 Dicentes: Carcerem quidem invenimus clausum cum omni diligentia, & custodes stantes ante januas: aperientes autem neminem intus invenimus.
24 Ut autem audierunt hos sermones magistratus templi *, & principes sacerdotum, ambigebant de illis quidnam fieret *.
25 Adveniens autem quidam nuntiavit eis: Quia ecce viri, quos posuistis in carcerem, sunt in templo stantes, & docentes populum.
26 Tunc abiit magistratus*cum ministris, & adduxit illos sine vi: timebant enim populum ne lapidarentur.
27 Et cum adduxissent illos, statuerunt in concilio: Et interrogavit eos princeps sacerdotum,
28 Dicens: Præcipiendo præcepimus * vobis ne doceretis in nomine isto: & ecce replestis Jerusalem doctrina vestra: & vultis inducere super nos sanguinem * hominis istius.
29 Respondens autem Petrus, & Apostoli, dixerunt: Obedire oportet Deo magis, quam hominibus.
30 Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno.
31 Hunc principem & salvatorem Deus exaltavit dextera sua, ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.
32 Et nos sumus testes horum verborum *, & Spiritus sanctus, quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi.
33 Hæc cum audissent, dissecabantur *, & cogitabant interficere illos.
34 Surgens autem quidam in concilio Pharisæus, nomine Gamaliel, legisdoctor honorabilis universæ plebi, jussit foras ad breve homines fieri *.
35 Dixitque ad illos: Viri Israelitæ, attendite vobis super hominibus istis quid acturi sitis.

℣. 12. per Apostolos.
* fideles conveniebant.
℣. 13. qui non credebant.
* ne tale quid eveniret.
℣. 15. expectarent.
* Christus tactu, Petrus umbra sanavit; impletur Christi verbum. Joan. 14. 12.
℣. 17. i. e. secta.
* zelo. *i. e.* ira.
℣. 20. constanti animo.
* doctrinam vitæ æternæ.
℣. 21. Senatores.
℣. 24. custos templi.
* qui istud factum esset.
℣. 26. custos templi.
℣. 28. etiam atque etiam præcepimus.
* nos reos facere mortis.
℣. 32. harum rerum insuper, &c.
℣. 33. furore correpti.
℣. 34. pusillum secedere.
* aliquem magnum.

36 Ante hos enim dies extitit Theodas *, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus virorum circiter quadringentorum: qui occisus est: & omnes, qui credebant ei, dissipati sunt *, & redacti ad nihilum.

37 Post hunc extitit Judas Galilæus * in diebus professionis *, & avertit populum post se, & ipse periit: & omnes, quotquot consenserunt ei, dispersi sunt.

38 Et nunc itaque dico vobis, discedite * ab omnibus istis, & sinite illos: quoniam si est ex hominibus consilium hoc, aut opus, dissolvetur:

39 Si vero ex Deo est, non poteritis dissolvere illud, ne forte * & Deo repugnare inveniamini. Consenserunt autem illi.

40 Et convocantes Apostolos, cæsis denuntiaverunt ne omnino loquerentur in nomine Jesu, & dimiserunt eos.

41 Et illi quidem ibant gaudentes * a conspectu concilii; quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.

42 Omni autem die non cessabant, in templo & circa domos docentes, & evangelizantes Christum Jesum.

CAPUT VI.

Electio septem diaconorum, crescente indies credentium numero: Stephani vehementia cum signis & prodigiis, in quem plurimi insurgunt Judæi: cumque eum non possent convincere, falsis testibus nituntur opprimere.

1 IN diebus autem illis, crescente numero discipulorum, factum est murmur Græcorum * adversus Hebræos, eo quod despicerentur * in ministerio quotidiano viduæ eorum.

2 Convocantes autem duodecim multitudinem discipulorum, dixerunt: Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis *.

3 Considerate * ergo fratres, viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc opus.

4 Nos vero orationi, & ministerio verbi instantes erimus *.

5 Et placuit sermo coram omni multitudine, Et elegerunt Stephanum, virum plenum fide & Spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum advenam * Antiochenum.

6 Hos statuerunt ante conspectum Apostolorum: & orantes imposuerunt eis manus.

7 Et verbum Domini crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Jerusalem valde: multa etiam turba sacerdotum obediebat fidei.

8 Stephanus autem plenus gratia * & fortitudine, faciebat prodigia & signa magna in populo.

9 Surrexerunt autem quidam de synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum qui erant a Cilicia, & Asia, disputantes cum Stephano:

10 Et non poterant resistere sapientiæ *, & Spiritui, qui loquebatur *.

11 Tunc summiserunt * viros, qui dicerent se audivisse eum dicentem verba blasphemiæ * in Moysen, & in Deum.

12 Commoverunt itaque plebem, & seniores, & Scribas: & concurrentes rapuerunt eum, & adduxerunt in concilium,

13 Et statuerunt falsos testes, qui dicerent: Homo iste non cessat loqui verba adversus locum sanctum, & legem.

℣. 36. Joseph. *l.* 20. *c.* 2.
* amisso duce.
℣. 37. Joseph. l. 18. c. 2.
* tempore descriptionis posterioris factæ relegato Archelao; de priore loquitur Lucas 2. 2.
℣. 38. ne illis quidquam feceritis.
℣. 39. cavendum est ne forte.
℣. 41. gaudebant juxta Christi mandatum. Matt. 5. 11. 12.
℣. 1. Judæorum qui extra Palæstinam nati, fidem susceperant.
* negligerentur in eleemosynarum erogatione.
℣. 2. ut omnibus conferamus quæ sunt victui necessaria.
℣. 3. eligite.
℣. 4. incumbemus.
℣. 5. Proselytum, ex Gentili factus Judæus.
℣. 8. *Gr.* fide.
℣. 10. quia scripturas apprime noverat.
* sicut promissum est Matt. 10. 20.
℣. 11. subornarunt.
* contumeliosa.

14 Au-

14 Audivimus enim eum dicentem:
Quoniam Jesus Nazarenus hic, destruet locum istum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moyses.

15 Et intuentes eum omnes, qui
sedebant in concilio, viderunt faciem ejus tamquam faciem Angeli.

CAPUT VII.

Stephanus, data respondendi facultate, multa refert de pacto Dei cum Abraham ejusque minoribus, de Moyse & egressione filiorum Israel ex Ægypto, de tabernaculo testimonii & templo per Salomonem ædificato, Judæos reprehendens quod ipsi & patres eorum Spiritui sancto semper restiterint: cum autem diceret se Jesum a dexteris Dei videre, lapidatur, testibus vestimenta ad pedes Sauli deponentibus: oratque pro lapidantibus.

1 DIxit autem princeps sacerdotum: Si * hæc ita se habent?
2 Qui ait: Viri fratres, & patres
audite: Deus gloriæ apparuit * patri nostro Abrahæ cum esset in Mesopotamia *, prius quam moraretur in Charan,
† Gen. 12. 1. 3 Et dixit ad illum: † Exi de terra
tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam monstravero tibi.
4 Tunc exiit de terra Chaldæorum,
& habitavit in Charan. Et inde, postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in terram istam, in qua nunc vos habitatis.
5 Et non dedit illi hereditatem * in
ea, nec passum pedis: sed repromisit dare illi eam in possessionem, & semini * ejus post ipsum, cum non haberet filium.
6 Locutus est autem ei Deus: † Quia † Gen.
erit semen ejus accola in terra aliena, 15. 13.
& servituti eos subjicient, & male tractabunt eos annis quadringentis *:
7 Et gentem cui servierint, judica- † Gen. 17. 10.
bo * ego, dixit Dominus; & post hęc † Gen. 21. 2,4.
exibunt, & servient mihi in loco isto.
8 † Et dedit illi testamentum cir- † Gen. 25. 25.
cumcisionis *: & sic * genuit Isaac, † Gen. 29. 32. & 35. 22.
& circumcidit eum die octavo: & † Isaac, & Jacob: † & Jacob, duodecim Patriarchas.

℣. 1. sunt-ne vera quæ isti de te testantur.
℣. 2. hanc apparitionem non a Scriptura, sed a traditione habebant Judæi.
* in urbe, Ur dicta.
℣. 5. Deus possessionem in terra Chanaan Abrahæ non dedit, sed Abraham emit tantummodo sepulcri locum. Gen. 23. 9.
* posteritati.
℣. 6. ab Isaaci nativitate numerandis.
℣. 7. puniam.
℣. 8. circumcisionem in signum pacti fœderis.
* & circumcisus.

† Gen. 9 Et Patriarchæ æmulantes*, †Jo-
37. 28. seph vendiderunt in *Ægyptum, &
erat Deus cum eo:
10 Et eripuit eum ex omnibus tri-
† Gen. bulationibus ejus: & † dedit ei gra-
41. 37. tiam & sapientiam in conspectu Pha-
raonis regis Ægypti, & constituit
eum præpositum super Ægyptum,
& super omnem domum suam.
11 Venit autem fames in univer-
sam Ægyptum & Chanaan, & tribu-
latio magna: & non inveniebant ci-
bos patres nostri.
† Gen. 12 † Cum audisset autem Jacob es-
42. 2. se frumentum in Ægypto: misit pa-
tres nostros primum:
† Gen. 13 †Et in secundo* cognitus est Jo-
45. 3. seph a fratribus suis, & manifesta-
tum est Pharaoni genus ejus.
14 Mittens autem Joseph accersivit
Jacob patrem suum, & omnem co-
gnationem suam in animabus se-
ptuagintaquinque*.
† Gen. 15 † Et descendit Jacob in Ægy-
46. 5. ptum, & † defunctus est ipse, & pa-
† Gen. tres nostri.
49. 32. 16 Et translati* sunt in Sichem, &
† Gen. positi sunt in sepulcro, † quod e-
23. 16. mit Abraham * pretio argenti a filiis
50. 5. Hemor filii Sichem.
13. Jos. 17 Cum autem appropinquaret tem-
24. 32. pus promissionis, quam confessus
†Exod. erat * Deus Abrahæ, † crevit popu-
1. 7. lus, & multiplicatus est in Ægypto,
18 Quoadusque surrexit alius rex
in Ægypto, qui non sciebat * Joseph.
19 Hic circumveniens * genus no-
strum, afflixit patres nostros, ut *
exponerent infantes suos ne vivifica-
rentur *.
†Exod. 20 † Eodem tempore natus est Mo-
2. 2. yses, & fuit gratus Deo, qui nutri-
Hebr. tus est tribus mensibus in domo pa-
11. 23. tris sui.

21 Exposito autem illo *, sustulit
eum filia Pharaonis, & nutrivit eum
sibi in filium *.
22 Et eruditus est Moyses omni sa-
pientia Ægyptiorum, & erat potens
in verbis *, & in operibus suis.
23 Cum autem impleretur ei qua-
draginta annorum tempus, ascendit
in cor ejus ut visitaret fratres suos fi-
lios Israel *.
24 †Et cum vidisset quemdam inju- †Exod.
riam patientem *, vindicavit illum *: 2. 12.
& fecit ultionem ei qui injuriam sus-
tinebat, percusso * Ægyptio.
25 Existimabat autem intelligere
fratres, quoniam Deus per manum*
ipsius daret salutem illis: at illi
non intellexerunt.
26 † Sequenti vero die apparuit * †Exod.
illis litigantibus: & reconciliabat 2. 13.
eos in pace, dicens: Viri, fratres
estis, ut quid nocetis alterutrum?
27 Qui autem injuriam faciebat pro-
ximo, repulit eum, dicens: Quis te
constituit principem & judicem su-
per nos?
28 Numquid interficere me tu vis,
quemadmodum interfecisti heri Æ-
gyptium?
29 Fugit autem Moyses in verbo *
isto: & factus est advena in terra Ma-
dian, ubi generavit filios duos.
30 Et expletis annis quadraginta,
† apparuit illi in deserto montis Sina †Exod.
Angelus in igne flammæ * rubi. 3. 2.
31 Moyses autem videns, admira-
tus est visum, & accedente illo ut
consideraret, facta est ad eum vox
Domini, dicens:
32 Ego sum Deus patrum tuorum,
Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus
Jacob. Tremefactus autem Moyses,
non audebat considerare *.
33 Dixit autem illi Dominus: Sol-

℣. 9. invidia moti.
* ut abduceretur in &c.
℣. 13. cum altera vice eos misisset.
℣. 14. hunc numerum desumpsit Stephanus ex 70. interpret. in Hebræo textu, quem vulgata sequitur reperiuntur solum septuaginta.
℣. 16. translatus est scilicet Joseph.
* i. e. filius Abrahę, nempe Jacob. Hebraism. vide Gen. 33. 19.
℣. 17. certò promiserat.
℣. 18. qui non noverat quanta beneficia Ægyptiis Joseph contulerat.
℣. 19. omni industria opprimens.
* ita ut cogerentur exponere.
* i. e. ne viverent.
℣. 21. in Nilo flumine.
* vice filii.
℣. 22. erat eloquens & dictis facta æquabat.
℣. 22. & 23. quæ his versibus continentur habebant Judæi a traditione, non enim scripta sunt.
℣. 24. verberatum.
* illum. *i. e.* innocentem.
* i. e. occiso.
℣. 25. ipsius ministerio.
℣. 26. apparuit. *i. e.* adfuit.
℣. 29. his auditis.
℣. 32. inspicere.

ve cal-

ve calceamentum pedum tuorum: lo-
cus enim in quo stas, terra sancta
est.
34 Videns vidi * afflictionem popu-
li mei, qui est in Ægypto, & gemi-
tum eorum audivi, & descendi libe-
rare * eos. Et nunc veni, & mittam
te in Ægyptum.
35 Hunc Moysen, quem negave-
runt, dicentes: Quis te constituit
principem & judicem? hunc Deus
principem & redemptorem misit,
cum manu Angeli *, qui apparuit
illi in rubo.
†Exod. 7. 8. 9. 10. 11. 14. 36 † Hic eduxit illos faciens prodi-
gia & signa in terra Ægypti, & in
rubro mari, & in deserto annis qua-
draginta.
37 Hic est Moyses, qui dixit filiis Is-
†Deut. 18. 15. rael: † Prophetam * suscitabit vobis
Deus de fratribus vestris, tamquam
me, ipsum audietis.
†Exod. 19. 3. 38 † Hic est, qui fuit in Ecclesia *
in solitudine cum Angelo, qui lo-
quebatur ei in monte Sina, & cum
patribus nostris: qui accepit verba
vitæ * dare nobis.
39 Cui noluerunt obedire patres
nostri: sed repulerunt, & aversi
sunt cordibus suis * in Ægyptum,
†Exod. 32. 1. 40 Dicentes ad Aaron: † Fac nobis
deos, qui præcedant nos: Moyses
enim hic, qui eduxit nos de terra
Ægypti, nescimus quid factum
sit * ei.
41 Et vitulum * fecerunt in diebus
illis, & obtulerunt hostiam simula-
cro, & lætabantur in operibus ma-
nuum suarum.
42 Convertit * autem Deus, & tra-
didit eos servire militiæ cæli *, sicut
scriptum est in Libro Prophetarum:
† Numquid * victimas & hostias ob- †Am. 5. 25.
tulistis mihi annis quadraginta in
deserto domus Israel?
43 Et * suscepistis tabernaculum
Moloch *, & sidus Dei vestri Rem-
pham *, figuras, quas fecistis, ado-
rare * eas. Et * transferam vos trans
Babylonem *.
44 Tabernaculum testimonii fuit
cum patribus nostris * in deserto,
sicut disposuit illis Deus, † loquens
ad Moysen, ut faceret illud secun- †Exod. 25. 40.
dum formam * quam viderat.
45 † Quod & induxerunt * susci- †Jos. 3. 14. Hebr. 8. 9.
pientes patres nostri cum Jesu * in
possessionem Gentium, quas expu-
lit Deus a facie patrum nostrorum,
usque * in diebus David,
46 † Qui invenit gratiam ante De- †1 Reg. 16. 13.
um, † & petiit ut inveniret taberna- † Psal. 131. 5.
culum * Deo Jacob.
47 † Salomon autem ædificavit illi †3 Reg. 6. 1. 1 Par. 17. 12.
domum.
48 † Sed non Excelsus in manufa-
ctis habitat, sicut * Propheta dicit: † Infr. 17. 24.
49 † Cælum mihi sedes est: terra
autem scabellum pedum meorum. † Isai. 66. 1.
Quam domum ædificabitis mihi, di-
cit Dominus? aut quis locus requie-
tionis meæ est?
50 Nonne manus mea fecit hæc om-
nia?

℣. 34. haud dubie vidi.
* volo liberare.
℣. 35. ductu Angeli.
℣. 37. Jesum Christum.
℣. 38. qui præfuit populo Israeli etiam in solitudine.
* quæ vitam felicem dabant. Deut. 32. 47.
℣. 39. ad Ægyptiacos mores reversi sunt.
℣. 40. quid acciderit.
℣. 41. Apis Ægyptiorum Deus, vituli speciem habebat.
℣. 42. aversus est ab eis.
* permisit eos astra colere.
* non obtulistis mihi victimas &c. domus Israel; & idcirco aversus sum a vobis.
℣. 43. nunc vero pejus quid fecistis; nam deos novos coluistis, suscepistis enim &c.
* Deus Ammonitarum.
* Saturnus Deus Ammonitarum quem in forma Stellæ colebant.
* ad adorandum.
* & i. e. propterea.
* i. e. in Assyriam. Amos habet trans Damascum, sed idem est, nam Assyria est trans Damascum & Babylonem.
℣. 44. majores nostri habuerunt tabernaculum.
* exemplar.
℣. 45. Quod intulerunt in terram quam gentes possidebant.
* cum Josue.
* sensus est. ibique etsi non immotum & fixum, mansit tabernaculum usque ad David qui templum ædificare voluerat.
℣. 46. sedem permanentem tabernaculo Dei.
℣. 48. nam sicut.

51 Dura

51 Dura cervice, & incircumcisis cordibus * & auribus, vos semper Spiritui sancto resistitis, sicut patres vestri, ita & vos.
52 Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri? Et occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu Justi *, cujus vos nunc proditores & homicidæ fuistis:
53 Qui accepistis legem in dispositione * Angelorum, & non custodistis.
54 Audientes autem hæc dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eum.
55 Cum autem esset plenus Spiritu sancto, intendens in cęlum, vidit gloriam Dei, & Jesum stantem a dextris Dei. Et ait: Ecce video cælo apertos, & Filium hominis stantem a dextris Dei.
56 Exclamantes autem voce magna continuerunt * aures suas, & impetum fecerunt unanimiter in eum.
57 Et ejicientes eum extra civitatem lapidabant: & testes * deposuerunt vestimenta sua, secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.
58 Et lapidabant Stephanum invocantem, & dicentem: Domine Jesu suscipe spiritum meum.
59 Positis autem gentibus, clamavit voce magna, dicens: Domine ne statuas illis hoc peccatum. Et cum hoc dixisset, obdormivit in Domino *. Saulus autem erat consentiens neci ejus.

CAPUT VIII.

In persecutione disperguntur omnes præter Apostolos, Saulo devastante Ecclesiam: Philippus plurimos in Samaria convertit, & in his Simonem magum baptizat: missi ab Apostolis Petrus & Joannes, oratione ac manuum impositione impetrant credentibus Samaritanis Spiritum sanctum: Simon autem volens Spiritus sancti dationem pecunia emere, dure a Petro corripitur: Philippus ab Angelo mittitur ad Eunuchum; quem ubi credentem baptizasset, a Spiritu raptus defertur in Azotum.

1 Facta est autem in illa die persecutio magna in Ecclesia *, quæ erat Jerosolymis, & omnes dispersi sunt per regiones Judææ & Samariæ, præter Apostolos.
2 Curaverunt autem Stephanum viri timorati *, & fecerunt planctum * magnum super eum.
3 Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, & trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam.
4 Igitur qui dispersi erant pertransibant, evangelizantes verbum Dei.
5 Philippus * autem descendens in civitatem Samariæ, prędicabat illis Christum.
6 Intendebant autem turbæ his quæ a Philippo dicebantur, unanimiter audientes, & videntes signa * quæ faciebat.
7 Multi enim eorum, qui habebant spiritus immundos, clamantes voce magna exibant.
8 Multi autem paralytici & claudi curati sunt.
9 Factum est ergo gaudium magnum in illa civitate. Vir autem quidam nomine Simon, qui ante fuerat in civitate magus, seducens gentem Samariæ, dicens se esse aliquem magnum:
10 Cui auscultabant omnes a minimo usque ad maximum, dicentes: Hic est virtus Dei, quæ vocatur magna.
11 Attendebant * autem eum, propter quod multo tempore magiis * suis dementasset * eos.
12 Cum vero credidissent Philippo evangelizanti de regno Dei, in nomine Jesu * Christi baptizabantur viri ac mulieres.
13 Tunc Simon & ipse credidit: & cum baptizatus esset, adhærebat Philippo. Videns etiam signa & virtutes

℣. 51. cor habentes plenum vitiosis affectibus.
℣. 52. i. e. Christi.
℣. 53. ministerio.
℣. 56. obturaverunt.
℣. 57. qui Stephanum accusaverant. testes primos in reum jaciebant lapides. Deut. 17. 7.
℣. 59. morte justorum obiit,

℣. 1. adversus Ecclesiam.
℣. 2. religiosi.
* exequias magnas.
℣. 5. Diaconus.
℣. 6. miracula.
℣. 11. auscultabant.
* magicis artibus.
* stupefecisset.
℣. 12. vide Sup. 2. 3.

maxi-

maximas fieri, stupens admirabatur.
14 Cum autem audissent Apostoli, qui erant Jerosolymis, quod recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Joannem.
15 Qui cum venissent, oraverunt pro ipsis ut acciperent Spiritum sanctum:
16 Nondum enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Jesu.
17 Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctũ.
18 Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam,
19 Dicens: Date & mihi hanc potestatem, ut cuicumque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum:
20 Pecunia tua tecum sit in perditionem*: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri*.
21 Non est tibi pars, neque sors in sermone isto*: cor enim tuum non est rectum coram Deo.
22 Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua: & roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui.
23 In felle enim amaritudinis*, & obligatione iniquitatis video te esse.
24 Respondens autem Simon, dixit: Precamini vos pro me ad Dominum, ut nihil veniat super me horum quæ dixistis.
25 Et illi quidem testificati & locuti verbum Domini, redibant Jerosolymam, & multis regionibus Samaritanorum evangelizabant.
26 Angelus autem Domini locutus est ad Philippum, dicens: Surge, & vade contra meridianum*, ad viam quæ descendit ab Jerusalem in Gazam: hæc* est deserta.
27 Et surgens abiit. Et ecce vir Æthiops, eunuchus, potens* Candacis reginæ Æthiopum, qui erat super omnes gazas* ejus, venerat adorare in Jerusalem*.
28 Et revertebatur sedens super currum suum, legensque Isaiam prophetam.
29 Dixit autem Spiritus Philippo: Accede, & adjunge te ad currum istum.
30 Accurrens autem Philippus, audivit eum legentem Isaiam Prophetam, & dixit: Putasne* intelligis quæ legis?
31 Qui ait: Et quomodo possum, si non aliquis ostenderit* mihi? Rogavitque Philippum ut ascenderet, & sederet secum.
32 Locus autem Scripturæ, quam legebat, erat hic: † Tamquam ovis ad occisionem ductus est: & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum. † *Isai.* 53. 7.
33 In humilitate judicium ejus sublatum est. Generationem ejus quis enarrabit, quoniam tolleretur de terra vita ejus*?
34 Respondens autem eunuchus Philippo, dixit: Obsecro te, de quo Propheta dicit hoc? de se, an de alio aliquo?
35 Aperiens autem Philippus os suum, & incipiens a Scriptura ista, evangelizavit illi Jesum.
36 Et dum irent per viam, venerunt ad quamdam aquam: & ait Eunuchus: Ecce aqua, quid prohibet me baptizari?
37 Dixit autem Philippus: Si credis ex toto corde, licet. Et respondens ait: Credo, Filium Dei esse Jesum Christum.
38 Et jussit stare currum: & descenderunt uterque in aquam, Philippus, & Eunuchus, & baptizavit eum.
39 Cum autem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, & amplius non vidit eum Eunuchus. Ibat autem per viam suam gaudens.

℣. 20. i. e. pereat.
* comparari.
℣. 21. ministerio evangelico.
℣. 23. iratum te video & multis obsitum vitiis.
℣. 26. versus meridiem.
* hæc. *i. e.* quæ.
℣. 27. præfectus.
* opes.
* nam proselytus erat.
℣. 30. numquid.
℣. 31. interpretatus fuerit.
℣. 33. sensus est. ita contemptus fuit, ut contra jus omne sit condemnatus: & quamvis generatio ejus divina sit, occideretur tamen.

40 Phi-

40 Philippus autem inventus est in
Azoto *, & pertransiens evangeli-
zabat civitatibus cunctis, donec ve-
niret Cæsaream *.

CAPUT IX.

Admiranda Sauli persecutoris conversio, Domino ei apparente, & Anania ad ipsum misso, a quo baptizatus cœpit Damasci acerrime tueri Jesum esse Christum: discipuli vero ipsum demittunt per murum propter Judæorum insidias: quem Barnabas Jerosolymis ducit ad Apostolos; unde rursum propter insidias dimittitur Tarsum: Petrus Lyddæ sanat Æneam paralyticum, & in Joppe Tabitham resuscitat.

Gal. 1. 13. 1 SAulus autem adhuc spirans *
minarum, & cædis in disci-
pulos Domini, accessit ad Principem
sacerdotum,
2 Et petiit ab eo epistolas in Dama-
scum ad synagogas: ut si quos inve-
nisset hujus viæ * viros, ac mulie-
res, vinctos perduceret in Jerusa-
lem.
† Infra 22. 6. 1 Cor. 15. 8. 2 Cor. 12. 2.
3 † Et cum iter faceret, contigit ut
appropinquaret Damasco: & subito
circumfulsit eum lux de cælo.
4 Et cadens in terram audivit vo-
cem dicentem sibi: Saule, Saule,
quid me persequeris?
5 Qui dixit: Quis es Domine? Et
ille: Ego sum Jesus, quem tu per-
sequeris. durum * est tibi contra
stimulum calcitrare.
6 Et tremens, ac stupens dixit:
Domine, quid me vis facere?
7 Et Dominus ad eum: Surge, &
ingredere civitatem *, & ibi dice-
tur tibi quid te oporteat facere. Viri
autem illi, qui comitabantur cum
eo, stabant stupefacti, audientes *
quidem vocem, neminem autem vi-
dentes.
8 Surrexit autem Saulus de terra,
apertisque oculis nihil videbat. Ad
manus autem illum trahentes *, in-
troduxerunt Damascum.
9 Et erat ibi tribus diebus non vi-
dens, & non manducavit, neque
bibit.
10 Erat autem quidam discipulus
Damasci, nomine Ananias: & dixit
ad illum in visu Dominus: Anania.
At ille ait: Ecce ego, Domine.
11 Et Dominus ad eum: Surge, &

℣. 40. non longe a tribu Dan, juxta mare magnum.
* vel Turrim Stratonis in tribu Manasse, juxta mare magnum.
℣. 1. minitans cædem discipulis.
℣. 2. doctrinæ & instituti.
℣. 5. damnosum erit tibi, fortiori te obsistere.
℣. 7. Damascum scilicet.
* audierunt sonum, vim vocum non intellexerunt. infr. 22. 9.
℣. 8. ducentes.

vade in vicum, qui vocatur Rectus: & quære in domo Judæ Saulum nomine Tarsensem: ecce enim orat.

12 (Et vidit* virum Ananiam nomine, introeuntem, & imponentem sibi manus ut visum recipiat.)

13 Respondit autem Ananias: Domine, audivi a multis de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Jerusalem:

14 Et hic habet potestatem a principibus sacerdotum alligandi omnes, qui invocant nomen tuum.

15 Dixit autem ad eum Dominus: Vade, quoniam vas electionis * est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel.

16 Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati.

17 Et abiit Ananias, & introivit in domum: & imponens ei manus, dixit: Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in via qua veniebas, ut videas *, & implearis Spiritu sancto.

18 Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tamquam squamæ, & visum recepit: & surgens baptizatus est.

19 Et cum accepisset cibum, confortatus est. Fuit autem cum discipulis, qui erant Damasci, per dies aliquot.

20 Et continuo in synagogis prædicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei.

21 Stupebant autem omnes qui audiebant, & dicebant: Nonne hic est, qui expugnabat in Jerusalem eos, qui invocabant nomen istud: & huc ad hoc venit, ut vinctos illos duceret ad principes sacerdotum?

22 Saulus autem multo magis convalescebat, & confundebat Judæos, qui habitabant Damasci, affirmans* quoniam hic est Christus.

23 Cum autem implerentur dies multi, consilium fecerunt in unum Judæi ut eum interficerent.

24 Notæ autem factæ sunt Saulo insidiæ eorum. † Custodiebant autem & portas die ac nocte, ut eum interficerent. † 2 Cor. 11. 32.

25 Accipientes autem eum discipuli nocte, per murum dimiserunt eum, submittentes in sporta.

26 Cum autem venisset in Jerusalem, tentabat se jungere discipulis, & omnes timebant eum, non credentes quod esset discipulus.

27 Barnabas autem apprehensum illum duxit ad Apostolos: & narravit illis quomodo in via vidisset Dominum, & quia locutus est ei, & quomodo in Damasco fiducialiter egerit* in nomine Jesu.

28 Et erat cum illis intrans & exiens* in Jerusalem, & fiducialiter agens in nomine Domini.

29 Loquebatur quoque Gentibus, & disputabat cum Græcis: illi autem quærebant occidere eum.

30 Quod cum cognovissent fratres, deduxerunt eum Cæsaream, & dimiserunt Tarsum.

31 Ecclesia quidem per totam Judæam, & Galilæam, & Samariam, habebat pacem, & ædificabatur ambulans in timore Domini, & consolatione sancti Spiritus replebatur.

32 Factum est autem, ut Petrus dum pertransiret universos, deveniret ad sanctos, qui habitabant Lyddæ*.

33 Invenit autem ibi hominem quemdam, nomine Æneam, ab annis octo jacentem in grabato, qui erat paralyticus.

34 Et ait illi Petrus: Ænea, sanat te Dominus Jesus Christus: surge, & sterne tibi*. Et continuo surrexit.

35 Et viderunt eum omnes, qui habitabant Lyddæ & Saronæ*: qui conversi sunt ad Dominum.

36 In Joppe* autem fuit quædam discipula, nomine Tabitha, quæ interpretata dicitur Dorcas *. Hæc erat plena operibus bonis, & eleemosynis, quas faciebat.

℣. 12. *Adde*, in visione.
℣. 15. instrumentum electum.
℣. 17. visum recipias.
℣. 22. docens.
℣. 27. libenter Jesum prædicasset.
℣. 28. i.e. conversans.
℣. 29. Judæis qui Græce noverant, vel natione Græcis.
℣. 32. vicus tribus Ephraim, versus mare magnum.
℣. 34. sterne tibi lectum.
℣. 35. regionis nomen a Cæsarea ad Joppen.
℣. 36. secus mare magnum, non longe a Lydda.
* i.e. caprea.

37 Factum est autem in diebus illis, ut infirmata moreretur. Quam cum lavissent *, posuerunt eam in cœnaculo.

38 Cum autem prope esset Lydda ad Joppen, discipuli audientes quia Petrus esset in ea, miserunt duos viros ad eum, rogantes: Ne pigriteris * venire usque ad nos.

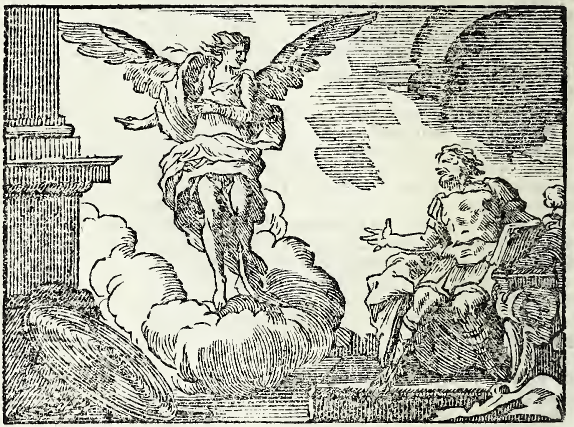
39 Exurgens autem Petrus venit cum illis. Et cum advenisset, duxerunt illum in cœnaculum: & circumsteterunt illum omnes viduæ flentes, & ostendentes ei tunicas & vestes, quas faciebat illis Dorcas.

40 Ejectis autem omnibus foras, Petrus ponens genua oravit: & conversus ad corpus, dixit: Tabitha, surge. At illa aperuit oculos suos: & viso Petro, resedit.

41 Dans autem illi manum, erexit eam. Et cum vocasset sanctos *, & viduas, assignavit * eam vivam.

42 Notum autem factum est per universam Joppen: & crediderunt multi in Domino.

43 Factum est autem, ut dies multos moraretur in Joppe, apud Simonem quemdam coriarium.

CAPUT X.

Jussu Angeli accersit Cornelius Centurio Petrum, qui per lintei visionem admonitus Gentes ad Evangelium admittendas esse, venit ad illum: cumque super omnes verbum ejus de Christo audientes Spiritus sanctus descendisset, jussit eos baptizari.

1 VIr autem quidam erat in Cæsarea, nomine Cornelius *, Centurio cohortis quæ dicitur Italica,

2 Religiosus, ac timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper:

3 Is vidit in visu manifeste, quasi hora diei nona, Angelum Dei introeuntem ad se, & dicentem sibi, Corneli.

4 At ille intuens eum, timore correptus, dixit: Quid est, Domine? Dixit autem illi: Orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ ascenderunt in memoriam in conspectu Dei *.

5 Et nunc mitte viros in Joppen, & accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus:

6 Hic hospitatur apud Simonem quemdam coriarium, cujus est domus juxta mare: hic dicet tibi quid te oporteat facere.

7 Et cum discessisset Angelus, qui

℣. 37. olim cadavera lavabantur.
℣. 38. ne cuncteris.
℣. 41. i. e. Christianos.
* exhibuit.
℣. 1. religionem a Judæis habuerat, etsi incircumcisus.
℣. 4. Deus recordatus est.

loque-

loquebatur illi, vocavit duos domesticos suos, & militem metuentem Dominum, ex his qui illi parebant.
8 Quibus cum narrasset omnia, misit illos in Joppen.
9 Postera autem die iter illis facientibus, & appropinquantibus civitati, ascendit Petrus in superiora * ut oraret circa horam sextam.
10 Et cum esuriret, voluit gustare *. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus *:
11 Et vidit cælum apertum, & descendens vas quoddam, velut linteum magnum, quatuor initiis* submitti de cælo in terram,
12 In quo erant omnia quadrupedia, & serpentia * terræ, & volatilia cæli.
13 Et facta est vox ad eum: Surge Petre, occide, & manduca.
14 Ait autem Petrus: Absit Domine *, quia numquam manducavi omne commune & immundum.
15 Et vox iterum secundo ad eum: Quod Deus purificavit, tu commune * ne dixeris.
16 Hoc autem factum est per ter: & statim receptum est vas in cælum.
17 Et dum intra se hæsitaret Petrus, quidnam esset visio, quam vidisset: ecce viri, qui missi erant a Cornelio, inquirentes domum Simonis, astiterunt ad januam.
18 Et cum vocassent, interrogabant, si Simon, qui cognominatur Petrus, illic haberet hospitium.
19 Petro autem cogitante de visione, dixit Spiritus * ei: Ecce viri tres quærunt te.
20 Surge itaque, descende, & vade cum eis nihil dubitans: quia ego misi illos *.
21 Descendens autem Petrus ad viros, dixit: Ecce ego sum, quem quæritis: quæ causa est, propter quam venistis?
22 Qui dixerunt: Cornelius Centurio, vir justus, & timens Deum, & testimonium habens ab universa gente Judæorum, responsum accepit * ab Angelo sancto, accersire te in domum suam, & audire verba abs te.
23 Introducens ergo eos, recepit hospitio. Sequenti autem die surgens profectus est cum illis: & quidam ex fratribus ab Joppe comitati sunt eum.
24 Altera autem die introivit Cæsaream. Cornelius vero expectabat illos, convocatis cognatis suis & necessariis amicis.
25 Et factum est cum introisset * Petrus, obvius venit ei Cornelius, & procidens ad pedes ejus adoravit *.
26 Petrus vero elevavit eum, dicens: Surge, & ego ipse homo sum *.
27 Et loquens cum illo intravit, & invenit multos qui convenerant:
28 Dixitque ad illos: Vos scitis quomodo abominatum sit * viro Judæo, conjungi * aut accedere ad alienigenam: sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem.
29 Propter quod sine dubitatione veni accersitus. Interrogo ergo, quam ob causam accersistis me?
30 Et Cornelius ait: A nudiusquarta die * usque ad hanc horam, orans eram hora nona in domo mea, & ecce vir stetit ante me in veste candida, & ait:
31 Corneli, exaudita est oratio tua, & eleemosynæ tuæ commemoratæ sunt in conspectu Dei.
32 Mitte ergo in Joppen, & accersi Simonem, qui cognominatur Petrus: hic hospitatur in domo Simonis coriarii juxta mare.
33 Confestim * ergo misi ad te: & tu benefecisti * veniendo. Nunc ergo omnes nos in conspectu tuo adsumus, audire omnia quæcumque tibi præcepta sunt a Domino.

℣. 9. in superiorem domus partem.
℣. 10. edere.
* contigit illi ut extra se raperetur.
℣. 11. quatuor angulis ligatum.
℣. 12. reptilia.
℣. 14. *Adde*, ut hoc faciam.
℣. 15. pollutum.
℣. 19. Spiritus sanctus.
℣. 20. feci ut mitterentur.
℣. 22. admonitus est.
℣. 25. intraturus esset.
* Judæi advolvebant se ad genua eorum qui in aliqua dignitate constituti erant.
℣. 26. tibi omnino similis.
℣. 28. nefas sit.
* familiariter convivere.
℣. 30. quarto ab hinc die.
℣. 33. illico.
* rem gratam fecisti nobis.

† Deut. 10. 17. 2 Par. 19. 7. Job. 34. 19. Sap. 6. 8. Eccli. 35. 15. Rom. 2. 11. Gal. 2. 6. Ephes. 6. 6. Coloss. 3. 25. 1 Petr. 1. 17.

34 Aperiens autem Petrus os suum, dixit: In veritate * comperi, † quia non est personarum acceptor Deus:

35 Sed in omni gente, qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi.

36 Verbum * misit Deus filiis Israel, annuntians pacem per Jesum Christum: (hic est omnium Dominus.)

37 Vos scitis quod factum est verbum * per universam Judæam: incipiens enim † a Galilæa, post baptismum quod prædicavit Joannes,

† Luc. 4. 14.

38 Jesum a Nazareth: quomodo unxit eum Deus Spiritu sancto, & virtute, qui pertransiit benefaciendo & sanando omnes oppressos * a diabolo, quoniam Deus erat cum illo.

39 Et nos testes sumus omnium, quæ fecit in regione Judæorum, & Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno.

40 Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum * fieri,

41 Non omni populo, sed testibus præordinatis * a Deo: nobis, qui manducavimus & bibimus cum illo, postquam resurrexit a mortuis.

42 Et præcepit nobis prædicare populo, & testificari, quia ipse est, qui constitutus est a Deo judex vivorum & mortuorum.

† Jere. 31. 34. Mich. 7 18.

43 † Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen ejus omnes, qui credunt in eum.

44 Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum.

45 Et obstupuerunt ex circumcisione fideles *, qui venerant cum Petro: quia & in nationes gratia Spiritus sancti effusa est.

46 Audiebant enim illos loquentes linguis, & magnificantes Deum.

47 Tunc respondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut & nos?

48 Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi. Tunc rogaverunt eum ut maneret apud eos aliquot diebus.

CAPUT XI.

Petrus disceptantibus fratribus quod ad Gentes accessisset, rei ordinem exponit: multis Antiochiæ conversis prædicatione discipulorum, mittitur ad eos Barnabas ab Ecclesia Jerosolymitana, qui multis conversis adducit eo & Saulum a Tarso: cum quo mittitur Jerusalem, ut in famem ab Agabo propheta prædictam ferant fratribus eleemosynam.

1 AUdierunt autem Apostoli, & fratres, qui erant in Judæa: quoniam & Gentes * receperunt verbum Dei.

2 Cum autem ascendisset Petrus Jerosolymam, disceptabant adversus illum, qui erant ex circumcisione *,

3 Dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes *, & manducasti cum illis?

4 Incipiens autem Petrus exponebat illis ordinem *, dicens:

5 Ego eram in civitate Joppe orans, & vidi in excessu mentis visionem, descendens vas quoddam velut linteum magnum quatuor initiis * summitti de cælo, & venit usque ad me.

6 In quod intuens considerabam *, & vidi quadrupedia terræ, & bestias, & reptilia, & volatilia cæli.

7 Audivi autem & vocem dicentem mihi: Surge Petre, occide, & manduca.

8 Dixi autem: Nequaquam Domine, quia commune aut immundum numquam introivit in os meum.

9 Respondit autem vox secundo de cælo: Quæ Deus mundavit, tu ne commune * dixeris.

10 Hoc autem factum est per ter: & recepta * sunt omnia rursum in cælum.

℣. 34. in veritate. *i. e.* reipsa.
℣. 36. prædicationem.
℣. 37. ea quæ audita sunt.
℣. 38. obsessos.
℣. 40. manifestavit eum.
℣. 41. ante designatis.
℣. 45. Judæi ad fidem conversi.
℣. 1. gentes, *i. e.* incircumcisi scilicet.
℣. 2. Judæi.
℣. 3. incircumcisos.
℣. 4. ordine, distinctius.
℣. 5. angulis.
℣. 6. conspexi.
℣. 9. polluta.
℣. 10. retracta.

11 Et ecce viri tres confestim astiterunt in domo, in qua eram, missi a Cæsarea ad me.

12 Dixit autem Spiritus mihi, ut irem cum illis, nihil hæsitans. Venerunt autem mecum & sex fratres isti, & ingressi sumus in domum viri.

13 Narravit autem nobis, quomodo vidisset Angelum in domo sua, stantem & dicentem sibi: Mitte in Joppen, & accersi Simonem, qui cognominatur Petrus,

14 Qui loquetur tibi verba *, in quibus salvus eris tu, & universa domus tua.

15 Cum autem cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio.

16 Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat: † Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto.

† *Mat.* 3. 11. *Marc.* 1. 8. *Luc.* 3. 16. *Joan.* 1. 26. *Supra* 1. 5. *Infra* 19. 4.

17 Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis, qui credidimus in Dominum Jesum Christum: ego quis eram, qui possem prohibere Deum *?

18 His auditis, tacuerunt: & glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo & Gentibus pœnitentiam * dedit Deus ad vitam.

19 Et illi quidem, qui dispersi fuerant a tribulatione, quæ facta fuerat sub Stephano *, perambulaverunt usque Phœnicen, & Cyprum, & Antiochiam, nemini loquentes verbum, nisi solis Judæis.

20 Erant autem quidam ex eis viri Cyprii, & Cyrenæi, qui cum introissent Antiochiam, loquebantur & ad Græcos *, annuntiantes Dominum Jesum.

21 Et erat manus * Domini cum eis: multusque numerus credentium conversus est ad Dominum.

22 Pervenit autem sermo ad aures ecclesiæ, quæ erat Jerosolymis, super istis: & miserunt Barnabam usque ad Antiochiam.

23 Qui cum pervenisset, & vidisset gratiam * Dei, gavisus est: & hortabatur omnes in proposito cordis permanere in * Domino:

24 Quia erat vir bonus, & plenus Spiritu sancto, & fide. Et apposita est multa turba Domino *.

25 Profectus est autem Barnabas Tarsum, ut quæreret Saulum: quem cum invenisset, perduxit Antiochiam.

26 Et annum totum conversati sunt ibi in Ecclesia: & docuerunt turbam multam, ita ut cognominarentur primum Antiochiæ discipuli *, Christiani.

27 In his autem diebus supervenerunt ab Jerosolymis prophetæ Antiochiam:

28 Et surgens unus ex eis nomine Agabus, significabat per spiritum famem magnam futuram in universo orbe terrarum, quæ facta est sub Claudio.

29 Discipuli autem, prout quis habebat, proposuerunt singuli in ministerium * mittere habitantibus in Judæa fratribus:

30 Quod & fecerunt, mittentes ad seniores * per manus Barnabæ & Sauli.

CAPUT XII.

Herodes occiso Jacobo Petrum retrudit in carcerem, cupiens post Pascha eum tradere populo occidendum: sed orante pro eo sine intermissione Ecclesia, Angelico eductus auxilio, fratribus magnum attulit gaudium: facta autem de carceris custodibus inquisitione, Herodes proficiscitur Cæsaream: cumque divinos honores a populo oblatos non respueret, percussus est ab Angelo, & consumptus a vermibus expiravit.

1 EOdem autem tempore misit Herodes * rex manus, ut affligeret quosdam de Ecclesia.

2 Occidit autem Jacobum * fratrem Joannis gladio.

3 Videns autem quia placeret Ju-

℣. 14. doctrinam.
℣. 17. Deo resistere.
℣. 18. peccata condonavit, & vocavit ad vitam. *i. e.* evangelium.
℣. 19. propter Stephanum.
℣. 20. Gentiles.
℣. 21. virtus miraculorum.
℣. 23. incrementum evangelii.
* ut nulla re a fide dejicerentur.
℣. 24. multi crediderunt Christo.
℣. 26. prius *vel* fratres *vel* discipuli nominabantur.
℣. 29. subsidium.
℣. 30. presbyteros.
℣. 1. Agrippa.
℣. 2. Zebedæi filium.

dæis, appoſuit ut apprehenderet & Petrum. Erant autem dies Azymorum.
4 Quem cum apprehendiſſet, miſit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus* militum cuſtodiendum, volens poſt Paſcha producere * eum populo.
5 Et Petrus quidem ſervabatur in carcere. Oratio autem fiebat ſine intermiſſione ab Eccleſia ad Deum pro eo.
6 Cum autem producturus eum eſſet Herodes, in ipſa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus: & cuſtodes ante oſtium cuſtodiebant carcerem.
7 Et ecce Angelus Domini aſtitit: & lumen refulſit in habitaculo *: percuſſoque latere Petri, excitavit eum, dicens: Surge velociter. Et ceciderunt catenæ de manibus ejus.
8 Dixit autem Angelus ad eum: Præcingere, & calcea te caligas tuas. Et fecit ſic. Et dixit illi: Circumda tibi veſtimentum tuum, & ſequere me.
9 Et exiens ſequebatur eum, & neſciebat quia verum eſt, quod fiebat per Angelum: exiſtimabat autem ſe viſum videre.
10 Tranſeuntes autem primam & ſecundam cuſtodiam, venerunt ad portam ferream, quæ ducit ad civitatem: quæ ultro aperta eſt eis. Et exeuntes proceſſerunt vicum unum: & continuo diſceſſit Angelus ab eo.
11 Et Petrus ad ſe reverſus, dixit: Nunc ſcio vere, quia miſit Dominus Angelum ſuum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Judæorum *.
12 Conſideranſque * venit ad domum * Mariæ matris Joannis, qui cognominatus eſt Marcus, ubi erant multi congregati, & orantes.
13 Pulſante autem eo oſtium januę, proceſſit puella * ad audiendum *, nomine Rhode.
14 Et ut cognovit vocem Petri, præ gaudio non aperuit januam, ſed intro currens nuntiavit ſtare Petrum ante januam.
15 At illi dixerunt ad eam: Inſanis: Illa autem affirmabat ſic ſe habere. Illi autem dicebant: Angelus ejus eſt.
16 Petrus autem perſeverabat pulſans *. Cum autem aperuiſſent, viderunt eum, & obſtupuerunt.
17 Annuens autem eis manu, ut tacerent, narravit quomodo Dominus eduxiſſet eum de carcere, dixitque: Nuntiate Jacobo, & fratribus hæc. Et egreſſus abiit in alium locum.
18 Facta autem die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum eſſet de Petro.
19 Herodes autem cum requiſiſſet eum, & non inveniſſet, inquiſitione facta de cuſtodibus, juſſit eos duci *: deſcendenſque a Judæa in Cæſaream, ibi commoratus eſt.
20 Erat autem iratus Tyriis, & Sidoniis. At illi unanimes venerunt ad eum, & perſuaſo * Blaſto, qui erat ſuper cubiculum * regis, poſtulabant pacem, eo quod * alerentur regiones eorum ab illo *.
21 Statuto autem die, Herodes veſtitus veſte regia, ſedit pro tribunali, & concionabatur ad eos.
22 Populus autem acclamabat: Dei voces, & non hominis.
23 Confeſtim autem percuſſit* eum Angelus Domini, eo quod non dediſſet honorem Deo*: & conſumptus a vermibus, expiravit.

℣. 4. quater quaternis. *i. e.* ſexdecim erant milites, & quaterni per vices eum ſervabant.
* tradere.
℣. 7. in carcere.
℣. 11. qui expectabant Petrum ſupplicio tradendum.
℣. 12. conſiderans quo in loco eſſet.
* quia ea propinquior erat.
℣. 13. ancillula.
* ut audiret quiſnam eſſet.
℣. 16. perſeveranter pulſabat.
℣. 19. ad ſupplicium.
℣. 20. impetrato ad hanc rem favore Blaſti.
* Cubicularius, gallice, *Chambelan du Roy*
* quia in ſua ditione non habebant unde alerentur, ſed ex Herodis ditionibus annonæ aſportandæ erant ad Tyrios & Sydonios.
* ab agro Regio.
℣. 23. percuſſit gravi dolore circa cor & ventrem. Joſeph.
* Dei nomen ſibi a plebe datum non reſpuerat, ut fecit Paulus. infr. 14. 14.

24 Verbum autem Domini cresce-
bat, & multiplicabatur.
25 Barnabas autem & Saulus rever-
†Supr. si sunt ab Jerosolymis † expleto mi-
11. 29. nisterio *, assumpto Joanne, qui
cognominatus est Marcus.

CAPUT XIII.

Saulus & Barnabas jubentur a Spiritu sancto segregari ad opus prædicationis inter Gentes, & Barjesu sive Elyma mago, qui eorum prædicationi resistebat, ad Pauli verbum excæcato, credit Sergius Paulus: in Antiochia Pisidiæ Paulus in synagoga latius de Christo differit: sed Judæis blasphemantibus, & persecutionem in eos excitantibus, convertuntur ad Gentes juxta Isaiæ vaticinium.

1 ERant autem in Ecclesia, quæ
erat Antiochiæ, prophetæ *,
& doctores, in quibus Barnabas, &
Simon, qui vocabatur Niger, & Lu-
cius Cyrenensis, & Manahen, qui
erat Herodis Tetrarchæ collacta-
neus *, & Saulus.
2 Ministrantibus * autem illis Do-
mino, & jejunantibus, dixit illis
Spiritus sanctus: Segregate mihi Sau-
lum & Barnabam, in opus ad quod
assumpsi eos.
3 Tunc jejunantes, & orantes, im-
ponentesque eis manus, dimiserunt
illos.
4 Et ipsi quidem missi a Spiritu san-
cto abierunt Seleuciam; & inde na-
vigaverunt Cyprum.
5 Et cum venissent Salaminam,
prædicabant verbum Dei in synago-
gis Judæorum. Habebant autem &
Joannem in ministerio *.
6 Et cum perambulassent univer-
sam insulam usque Paphum, inve-
nerunt quemdam virum magum
pseudoprophetam, Judæum, cui
nomen erat Barjesu *,
7 Qui erat cum Proconsule Sergio
Paulo viro prudente. Hic, accersitis
Barnaba & Saulo, desiderabat audi-
re verbum Dei.
8 Resistebat autem illi Elymas ma-
gus (sic enim interpretatur nomen
ejus) quærens avertere Proconsulem
a fide.
9 Saulus autem, qui & Paulus *,
repletus Spiritu sancto, intuens in
eum,
10 Dixit: O plene omni dolo, &
omni fallacia, fili diaboli, inimice
omnis justitiæ, non desinis subverte-
re vias Domini rectas.
11 Et nunc ecce manus * Domini
super te, & eris cæcus, non videns
solem usque ad * tempus. Et confe-
stim cecidit in eum caligo, & tene-
bræ, & circuiens quærebat qui ei ma-
num daret.
12 Tunc Proconsul cum vidisset fa-
ctum, credidit admirans super do-
ctrina Domini.
13 Et cum a Papho navigassent Pau-
lus & qui cum eo erant, venerunt
Pergen Pamphyliæ. Joannes autem
discedens ab eis, reversus est Jeroso-
lymam.
14 Illi vero pertranseuntes Pergen,
venerunt Antiochiam Pisidiæ: & in-
gressi synagogam die sabbatorum,
sederunt.
15 Post lectionem autem legis, &
Prophetarum, miserunt principes
synagogæ ad eos, dicentes: Viri fra-
tres, si quis est in vobis sermo exhor-
tationis ad plebem, dicite.
16 Surgens autem Paulus, & manu
silentium indicens, ait: Viri Israe-
litæ, & qui timetis Deum, audite:
17 Deus plebis Israel elegit patres
nostros, & plebem exaltavit * cum
essent incolæ † in terra Ægypti, † & †Exod. 1. 1.
in brachio excelso * eduxit eos ex ea, †Exod.
18 † Et per quadraginta annorum 13. 21. 22.
tempus mores eorum sustinuit * in †Exod. 16. 3.
deserto.
19 Et destruens gentes septem * in
terra Chanaan, † sorte distribuit eis † Jos. 14. 2.
terram eorum,

℣. 25. cum pauperibus subvenissent.
℣. 1. dono prophetico instructi.
* simul cum Herode educatus.
℣. 2. sacra facientibus, ac orantibus.
℣. 5. Joannem Marcum, qui diaconi erga pauperes officio fungebatur.
℣. 6. Elymas filius Josuæ.
℣. 9. duplex nomen habebat Paulus, sicut alii ex Apostolis.
℣. 11. punitio a Deo.
* ad certum tempus.
℣. 17. gratos Regi fecit.
* magna potentia.
℣. 18. ingratos toleravit.
℣. 19. vide Exod. 3. 8. cum 2. Esd. 9. 8.

† Judic. 3. 9. † 1 Reg. 8. 5. & 9. 15. & 10. 1. † 1 Reg. 13. 14. & 16. 13. † Psal. 88. 21. † Isaiæ 11. 1. † Mat. 3. 1. Marc. 1. 4. Luc. 3. 3. † Mat. 3. 11. Marc. 1. 7. Joan. 2. 27. † Mat. 17. 20. 21. Marc. 15. 13. Luc. 23. 21. 23. Joan. 19. 15. † Mat. 27. Marc. 16. Luc. 24 Joan. 20.

20 Quasi post quadringentos &
quinquaginta annos * : † & post
hæc dedit judices usque ad Samuel
Prophetam.
21 Et exinde † postulaverunt regem:
& dedit illis Deus Saul filium Cis,
virum de tribu Benjamin, annis quadraginta *.
22 Et amoto * illo, † suscitavit
illis David regem *: cui testimonium
perhibens, dixit: † Inveni David filium Jesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes volũtates meas.
23 Hujus Deus ex semine † secundum promissionem eduxit Israel salvatorem Jesum,
24 † Prædicante Joanne ante faciem adventus ejus baptismum pęnitentiæ omni populo Israel.
25 Cum impleret autem Joannes
cursum * suum, dicebat: Quem *
me arbitramini esse, † non sum ego,
sed ecce venit post me, cujus non sum
dignus calceamenta pedum solvere.
26 Viri fratres, filii generis Abraham, & qui in vobis timent Deum,
vobis verbum salutis * hujus missum est.
27 Qui enim habitabant Jerusalem,
& principes ejus, hunc ignorantes,
& voces prophetarum, quę per omne sabbatum leguntur, judicantes
impleverunt *:
28 Et nullam causam mortis invenientes in eo, † petierunt a Pilato,
ut interficerent eum.
29 Cumque consummassent * omnia, quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum
in monumento.
30 † Deus vero suscitavit eum a mortuis tertia die: qui visus est per
dies multos his,
31 Qui simul ascenderant cum eo
de Galilæa in Jerusalem: qui usque
nunc sunt testes ejus ad plebem.
32 Et nos vobis annuntiamus eam,
quæ ad patres nostros repromissio facta est:
33 Quoniam hanc Deus adimplevit
filiis nostris *, resuscitans Jesum,
sicut & in Psalmo secundo scriptum
est: † Filius meus es tu, ego hodie
genui te *.
34 Quod autem suscitavit * eum a
mortuis, amplius jam non reversurum in corruptionem, ita dixit: †
Quia dabo vobis sancta David fidelia *.
35 Ideoque & alias dicit: † Non
dabis Sanctum tuum videre corruptionem *.
36 David enim in sua generatione
cum administrasset *, voluntati
Dei * † dormivit; & appositus est * ad
patres suos, & vidit corruptionem *.
37 Quem vero Deus suscitavit a
mortuis, non vidit corruptionem.
38 Notum igitur sit vobis viri fratres, quia per hunc vobis remissio
peccatorum annuntiatur: & ab omnibus, quibus non potuistis in lege Moysi justificari *,
39 In hoc omnis, qui credit, justificatur.
40 Videte ergo ne superveniat * vobis quod dictum est in Prophetis:
41 † Videte * contemptores, & admiramini, & disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, opus
quod non credetis, si quis enarraverit vobis.

† Psal. 2. 7. † Isai. 55. 3. † Psal. 15. 10. † 3 Reg. 2. 10. † Hab. 1. 5.

℣. 20. a nativitate Isaaci ad divisionem terræ a Josue circiter 450. anni intercedunt.
℣. 21. incluso scilicet tempore quo Samuel regnavit. *i. e.* ab initio Samuelis judicantis Israel ad Saulis mortem 40. sunt anni.
℣. 22. mortuo.
* in Regem.
℣. 25. ministerium.
* i.e. Messiam.
℣. 26. verbum salutis, *i. e.* Christum salvatorem.
℣. 27. *Adde* de eo scripta.
℣. 29. consummata essent.
℣. 33. nobis eorum filiis.
* te filium meum demonstravi ex tua resurrectione: eo forte sensu tunc temporis Ps. 2. explicabant Judæi de Messiæ resurrectione.
℣. 34. suscitaturus esset.
* promissiones Davidi factas de Christo firmas reddam, *i. e.* adimplebo.
℣. 35. in sepulcro manere.
℣. 36. rexisset populum.
* Deo volente obiit.
* sepultus est.
* manet in sepulcro.
℣. 38. vide ad Hebr. 10. 4.
℣. 40. impleatur in vobis.
℣. 41. vos qui tot monita contemnitis, videbitis quæ sum facturus & mirabimini; non credetis & ideo peribitis.

42 Exeun-

42 Exeuntibus autem illis, rogabant ut sequenti sabbato loquerentur sibi verba hæc.
43 Cumque dimissa esset synagoga, secuti sunt multi Judæorum, & colentium advenarum *, Paulum & Barnabam: qui loquentes suadebant eis ut permanerent in gratia * Dei.
44 Sequenti vero sabbato pæne universa civitas convenit audire verbum Dei.
45 Videntes autem turbas * Judæi, repleti sunt zelo *, & contradicebant his, quæ a Paulo dicebantur, blasphemantes *.
46 Tunc constanter Paulus & Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primum * loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.
47 Sic enim præcepit nobis Dominus *: † Posui te in lucem Gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ. † *Isai.* 49. 6.
48 Audientes autem Gentes gavisę sunt, & glorificabant verbum Domini: & crediderunt quotquot erant præordinati * ad vitam æternam.
49 Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem.
50 Judęi autem concitaverunt mulieres religiosas, & honestas, & primos civitatis, & excitaverunt persecutionem in Paulum & Barnabam: & ejecerunt eos de finibus suis. † *Mat.* 10. 14. *Marc.* 6. 11. *Luc.* 9. 5.
51 † At illi, excusso pulvere pedum in eos, venerunt Iconium.
52 Discipuli quoque replebantur gaudio, & Spiritu sancto.

CAPUT XIV.

Multis Judæorum ac Ethnicorum Iconii fidem in Christum suscipientibus, concitatur a Judæis tumultus in Apostolos, qui Lystram fugiunt, ubi Paulus claudum a matris utero curat; populumque ac sacerdotes ob id ipsis tamquam diis sacrificare volentes ægre compescunt: sed concitata a Judæis supervenientibus turba, Paulus lapidatur, & pro mortuo relinquitur: cumque surrexisset, ipse & Barnabas discipulos per varia loca exhortantes, & presbyteros ordinantes, revertuntur Antiochiam.

1 Factum est autem Iconii, ut simul introirent in synagogam Judæorum, & loquerentur, ita ut crederet Judęorum & Gręcorum * copiosa multitudo.

℣. 43. proselytorum qui Deum colebant.
* Evangelica doctrina.
℣. 45. gentium quas sibi ęquari putabant Judæi.
* invidia.
* de doctrina ejus maledicentes.
℣. 46. vide Matt. 10. 6.
℣. 47. vide Act. 1. 8.
℣. 48. prædestinati.
℣. 1. gentilium.

2 Qui vero increduli fuerunt Judæi, suscitaverunt, & ad iracundiam concitaverunt animas *Gentium adversus fratres *.

3 Multo igitur tempore demorati sunt, fiducialiter agentes * in Domino, testimonium perhibente verbo * gratiæ suæ *, dante signa & prodigia fieri per manus eorum *.

4 Divisa est autem multitudo civitatis: & quidam quidem erant cum Judæis, quidam vero cum Apostolis.

5 Cum autem factus esset impetus Gentilium & Judæorum cum principibus suis, ut contumeliis afficerent, & lapidarent eos,

6 Intelligentes confugerunt ad civitates Lycaoniæ, Lystram & Derben, & universam in circuitu regionem, & ibi evangelizantes erant.

7 Et quidam vir Lystris infirmus pedibus sedebat, claudus ex utero matris suæ, qui numquam ambulaverat.

8 Hic audivit Paulum loquentem. Qui intuitus eum, & videns quia fidem haberet ut salvus * fieret,

9 Dixit magna voce: Surge super pedes tuos rectus. Et exilivit, & ambulabat.

10 Turbæ autem cum vidissent quod fecerat Paulus, levaverunt vocem suam, Lycaonice dicentes: Dii similes facti hominibus, descenderunt ad nos.

11 Et vocabant Barnabam Jovem, Paulum vero Mercurium: quoniam ipse erat dux verbi *.

12 Sacerdos quoque Jovis *, qui erat ante civitatem, tauros & coronas * ante januas afferens, cum populis volebat sacrificare.

13 Quod ubi audierunt Apostoli, Barnabas & Paulus, conscissis tunicis suis exilierunt * in turbas, clamantes,

14 Et dicentes: Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, † qui fecit cælum, & terram, † Gen.
& mare, & omnia quæ in eis sunt: 1. 1.

15 Qui in præteritis * generationi- Psal.
bus dimisit omnes gentes ingredi 145. 6.
vias suas *. Apoc.

16 Et quidem non sine testimonio 14. 7.
semetipsum reliquit *, benefaciens de cælo, dans pluvias & tempora fructifera, implens cibo & lætitia corda nostra.

17 Et hæc dicentes, vix sedaverunt turbas ne sibi immolarent.

18 Supervenerunt autem quidam ab Antiochia & Iconio Judæi: & persuasis turbis, lapidantesque Paulum, traxerunt extra civitatem, existimantes eum mortuum esse.

19 Circumdantibus autem eum discipulis, surgens intravit civitatem, & postera die profectus est cum Barnaba in Derben.

20 Cumque evangelizassent civitati illi, & docuissent multos, reversi sunt Lystram, & Iconium, & Antiochiam,

21 Confirmantes animas discipulorum, exhortantesque ut permanerent in fide: & * quoniam per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

22 Et cum constituissent illis per singulas ecclesias presbyteros, & orassent cum jejunationibus, commendaverunt eos Domino, in quem crediderunt.

23 Transeuntesque Pisidiam, venerunt in Pamphyliam,

24 Et loquentes verbum Domini in Perge, descenderunt in Attaliam:

25 † Et inde navigaverunt Antio- †Supr.
chiam *, unde erant traditi gratiæ 13. 1.
Dei, in opus quod compleverunt.

26 Cum autem venissent, & congregassent Ecclesiam, retulerunt quanta fecisset Deus cum illis *, & quia aperuisset Gentibus ostium fidei.

℣. 2. animos.
* Paulum & Barnabam.
℣. 3. libere prædicantes.
* auctoritatem Deo dante sermoni.
* gratiæ. *i. e.* Evangelii.
* per eos.
℣. 8. sanus.
℣. 11. soleret concionari.
℣. 12. templi Jovis quod, &c.
* quas ipsis imponerent ut diis. Baruch. 6. 9.
℣. 13. obviam ivere.
℣. 15. ante datum Evangelium.
* suo arbitrio vivere.
℣. 16. hæc est gratia omnibus data, de qua auctor lib. de vocat. Gent.
℣. 21. Et. i. e. docentes.
℣. 25. Syriæ.
℣. 26. per illos.

27 Mo-

27 Morati sunt autem tempus non modicum cum discipulis.

CAPUT XV.

Orta Antiochiæ seditione propter Judæos, volentes Gentes ad Deum conversas circumcidi, Paulus & Barnabas rem ad Apostolos referunt: qui post Petri & Jacobi suffragia, communi decreto per litteras statuunt, Gentes conversas non ligari lege Moysi: Paulus cupiens ab Antiochia invisere loca in quibus prædicaverat, separatur a Barnaba, eo quod nollet Joannem assumi.

† Gal. 5, 2. 1 ET quidam descendentes de Judæa, docebant fratres: † Quia nisi circumcidamini secundum morem * Moysi, non potestis salvari.

2 Facta ergo seditione * non minima Paulo & Barnabæ adversus illos, statuerunt ut ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alii ex aliis *, ad Apostolos & presbyteros in Jerusalem, super hac quæstione.

3 Illi ergo deducti ab Ecclesia, pertransibant Phœnicem & Samariam, narrantes conversionem Gentium: & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus.

4 Cum autem venissent Jerosolymam, suscepti sunt ab Ecclesia, & ab Apostolis, & senioribus, annuntiantes quanta Deus fecisset cum illis *.

5 Surrexerunt autem quidam de hæresi * Pharisæorum, qui crediderunt, dicentes: Quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque servare legem Moysi.

6 Conveneruntque Apostoli & seniores videre * de verbo hoc.

7 Cum autem magna conquisitio fieret, surgens Petrus dixit ad eos: † Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus * Deus in nobis elegit, per os meum audire * Gentes verbum Evangelii, & credere *. † Supr. 10. 20.

8 Et qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, † dans illis Spiritum sanctum, sicut & nobis, † Supr. 10. 45.

9 Et nihil discrevit inter nos & illos, fide purificans corda eorum *.

10 Nunc ergo quid tentatis Deum *, imponere jugum super cervices discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus?

11 Sed per gratiam Domini Jesu-Christi credimus salvari *, quemadmodum & illi *.

12 Tacuit autem omnis multitudo: & audiebant Barnabam & Paulum, narrantes quanta Deus fecisset signa & prodigia in Gentibus per eos *.

13 Et postquam tacuerunt, respondit Jacobus, dicens: Viri fratres, audite me.

14 Simon narravit quemadmodum primum Deus visitavit sumere ex Gentibus populum nomini * suo.

15 Et huic concordant verba Prophetarum, sicut scriptum est:

16 † Post hæc revertar, & reædificabo tabernaculum David *, quod decidit: & diruta ejus reædificabo, & erigam illud: † Amos 9. 11.

17 Ut requirant ceteri * hominum Dominum, & omnes gentes, super quas invocatum est nomen meum, dicit Dominus faciens hæc.

18 Notum a sæculo est Domino opus suum *.

19 Propter quod ego judico, non inquietari * eos qui ex Gentibus convertuntur ad Deum.

℣. 1. ritum legis.
℣. 2. disceptatione.
* qui propugnabant circumcisionis necessitatem.
℣. 4. per illos.
℣. 5. de secta.
℣. 6. ut hanc quæstionem inquirerent.
℣. 7. ante annos aliquot.
* ut audirent.
* crederent.
℣. 9. cur illos vultis habere ut immundos, quibus datus est Spiritus sanctus?
℣. 10. cur Deum offenditis imponendo, &c.
℣. 11. salvandos esse.
* quemadmodum patres nostri salvati sunt per circumcisionem.
℣. 12. unde concludendum erat eos justificatos esse absque circumcisione, atque ideo eam inutilem esse.
℣. 14. sibi consecratum.
℣. 16. stabiliam Regnum Messię qui a Davide oriundus est.
℣. 17. Gentiles.
℣. 18. unde illud prædixit per prophetam.
℣. 19. non imponendam circumcisionis molestiam utpote inutilem.

20 Sed

20 Sed scribere ad eos ut abstineant se a contaminationibus simulacrorum *, & fornicatione *, & suffocatis, & sanguine *.
21 Moyses * enim a temporibus antiquis habet in singulis civitatibus qui eum prædicent in synagogis, ubi per omne sabbatum legitur.
22 Tunc placuit Apostolis, & senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba, Judam, qui cognominabatur Barsabas, & Silam, viros primos in fratribus,
23 Scribentes per manus eorum. APOSTOLI & seniores fratres, his, qui sunt Antiochiæ, & Syriæ, & Ciliciæ, fratribus ex Gentibus *, salutem.
24 Quoniam audivimus quia quidam ex nobis exeuntes, turbaverunt vos verbis, evertentes animas vestras, quibus non mandavimus *:
25 Placuit nobis collectis in unum, eligere viros, & mittere ad vos, cum charissimis nostris Barnaba & Paulo,
26 Hominibus, qui tradiderunt animas * suas pro nomine Domini nostri Jesu Christi.
27 Misimus ergo Judam & Silam, qui & ipsi vobis verbis referent eadem.
28 Visum est enim Spiritui sancto, & nobis *, nihil ultra imponere vobis oneris quam hæc necessaria:
29 Ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione; a quibus custodientes vos, bene agetis. Valete.
30 Illi ergo dimissi, descenderunt Antiochiam: & congregata multitudine tradiderunt epistolam.
31 Quam cum legissent, gavisi sunt super consolatione *.
32 Judas autem & Silas, & ipsi cum essent Prophetæ *, verbo * plurimo consolati sunt fratres, & confirmaverunt.
33 Facto autem ibi aliquanto tempore, dimissi sunt cum pace * a fratribus, ad eos qui miserant illos.
34 Visum est autem Silæ ibi remanere: Judas autem solus abiit Jerusalem.
35 Paulus autem & Barnabas demorabantur Antiochiæ, docentes, & evangelizantes cum aliis pluribus verbum Domini.
36 Post aliquot autem dies, dixit ad Barnabam Paulus: Revertentes visitemus fratres per universas civitates, in quibus prædicavimus verbum Domini, quomodo se habeant.
37 Barnabas autem volebat secum assumere & Joannem, qui cognominabatur Marcus.
38 Paulus autem rogabat * eum (ut qui discessisset ab eis de Pamphylia & non isset cum eis in opus) non debere recipi.
39 Facta est autem dissensio *, ita ut discederent ab invicem, & Barnabas quidem assumpto Marco navigaret Cyprum.
40 Paulus vero electo Sila profectus est, traditus * gratiæ Dei a fratribus.
41 Perambulabat autem Syriam, & Ciliciam, confirmans Ecclesias: præcipiens custodire præcepta * Apostolorum, & seniorum.

℣. 20. a rebus quæ idolis immolatæ sunt.
* quia non esse peccatum gentiles putabant.
* quo magis a fundendo sanguine abhorrerent.
℣. 21. sensus est. hæc igitur gentibus prohibenda sunt: quod spectat ad Judæos hæc prohibitio renovanda non est cum ea facta sit a Moyse, cujus prohibitionem norunt omnes, cum a temporibus, &c.
℣. 23. incircumcisis.
℣. 24. at mandata talia non dedimus.
℣. 26. vitam.
℣. 28. visum est nobis a Spiritu sancto edoctis, Dei nomine definientibus; *seu* visum est Spiritui sancto per nos loquenti.
℣. 31. hac epistola consolatoria, qua a circumcisionis jugo liberos eos declaraverant Apostoli.
℣. 32. divina sapientia instructi.
* verbis hortatoriis.
℣. 33. cum fratres iis omnia fausta precati essent.
℣. 38. censebat.
℣. 39. disceptatio.
℣. 40. commendatus.
℣. 41. de quibus v. 23. & seq.

CAPUT XVI.

Paulus Lystris assumptum Timotheum circumcidit, & per varias civitates tradit servanda Apostolorum dogmata: vetantur a Spiritu sancto prædicare in Asia & Bithynia: vocato autem per visionem Paulo in Macedoniam, proficiscuntur: primum Philippis prædicantes, hospitio excipiuntur apud Lydiam: sed ejecto per Paulum spiritu pythone, virgis cæsi mittuntur in carcerem: ubi facto terræmotu, solutisque eorum vinculis, custos carceris convertitur: posteroque die magistratus orant ut civitatem egrediantur.

1 PErvenit autem Derben, & Lystram. Et ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris * Judææ fidelis, patre Gentili.

2 Huic testimonium bonum reddebant, qui in Lystris erant & Iconio fratres.

3 Hunc voluit Paulus secum proficisci*: & assumens circumcidit eum, propter Judæos qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus erat Gentilis.

4 Cum autem pertransirent civitates, tradebant * eis custodire dogmata *, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus, qui erant Jerosolymis *.

5 Et Ecclesiæ quidem confirmabantur fide, & abundabant * numero quotidie.

6 Transeuntes autem Phrygiam, & Galatiæ regionem, vetati sunt a Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia *.

7 Cum venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithyniam: & non permisit eos Spiritus Jesu.

8 Cum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem:

9 Et visio per noctem Paulo ostensa est: Vir Macedo quidam erat stans, & deprecans eum, & dicens: Transiens in Macedoniam, adjuva nos.

10 Ut autem visum vidit, statim quæsivimus proficisci in Macedoniam, certi facti quod vocasset nos Deus evangelizare eis.

11 Navigantes autem a Troade, recto cursu venimus Samothraciam, & sequenti die Neapolim;

12 Et inde Philippos, quæ est prima partis Macedoniæ civitas, colonia *. Eramus autem in hac Urbe diebus aliquot, conferentes.

13 Die autem sabbatorum egressi sumus foras portam juxta flumen, ubi videbatur oratio * esse: & sedentes loquebamur mulieribus, quæ convenerant.

14 Et quædam mulier nomine Lydia, purpuraria * civitatis Thyatirenorum, colens Deum, audivit: cujus Dominus aperuit cor intendere his quæ dicebantur a Paulo.

15 Cum autem baptizata esset, & domus ejus, deprecata est dicens: Si judicastis me fidelem Domino esse, introite in domum meam, & manete. Et coegit nos.

16 Factum est autem euntibus nobis ad orationem, puellam quamdam habentem spiritum pythonem * obviare nobis, quæ quæstum magnum præstabat dominis suis divinando.

17 Hæc subsecuta Paulum, & nos, clamabat dicens: Isti homines servi Dei excelsi sunt, qui annuntiant vobis viam salutis.

18 Hoc autem faciebat multis diebus. Dolens * autem Paulus, & conversus, spiritui dixit: Præcipio tibi in nomine Jesu * Christi exire ab ea. Et exiit eadem hora.

19 Videntes autem domini ejus quia exivit spes quæstus eorum, apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad principes *:

20 Et offerentes eos magistratibus, dixerunt: Hi homines conturbant

℣. 1. Eunice dicta. 2. Tim. 1. 5.
℣. 3. in Macedoniam.
℣. 4. docebant.
* mandata.
* vide supr. 15. 23.
℣. 5. abundabant. *i. e.* augebantur.
℣. 6. in Asia minore, quia volebat Deus eos in Macedoniam ire.
℣. 12. cœtus hominum, qui aliunde adducti, Philippis habitabant.
℣. 13. domus orationi destinata.
℣. 14. purpuræ venditrix.
℣. 16. Apollinis.
℣. 18. nolebat enim sibi testem spiritum mendacem.
* utitur potestate data. Marc. 16. 17.
℣. 19. Magistratus.

civita-

civitatem nostram, cum sint Judæi:
21 Et annuntiant morem *, quem non licet nobis suscipere, neque facere, cum simus Romani *.
22 Et cucurrit plebs adversus eos: & magistratus, scissis tunicis eorum, † jusserunt eos virgis cædi *.
23 Et cum multas plagas eis imposuissent, miserunt eos in carcerem, præcipientes custodi ut diligenter custodiret eos.
24 Qui cum tale præceptum accepisset, misit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum strinxit ligno.
25 Media autem nocte, Paulus & Silas orantes, laudabant Deum: & audiebant eos, qui in custodia erant.
26 Subito vero terræmotus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia: & universorum vincula soluta sunt.
27 Expergefactus autem custos carceris, & videns januas apertas carceris, evaginato gladio volebat se interficere *, æstimans fugisse vinctos.
28 Clamavit autem Paulus voce magna, dicens: Nihil tibi mali feceris: universi enim hic sumus.
29 Petitoque lumine, introgressus est: & tremefactus procidit Paulo & Silæ ad pedes:
30 Et producens eos foras *, ait: Domini, quid me oportet facere, ut salvus fiam?
31 At illi dixerunt: Crede in Dominum Jesum: & salvus eris tu, & domus tua.
32 Et locuti sunt ei verbum Domini, cum omnibus qui erant in domo ejus.
33 Et tollens eos in illa hora noctis, lavit plagas eorum: & baptizatus est ipse, & omnis domus ejus continuo.
34 Cumque perduxisset eos in domum suam, apposuit eis mensam, & lætatus est cum omni domo sua credens Deo.
35 Et cum dies factus esset, miserunt magistratus lictores, dicentes: Dimitte homines illos.
36 Nuntiavit autem custos carceris verba hæc Paulo: Quia miserunt magistratus ut dimittamini: nunc igitur exeuntes, ite in pace.
37 Paulus autem dixit eis: Cæsos nos publice, indemnatos *, homines Romanos * miserunt in carcerem, & nunc occulte nos ejiciunt? Non ita: sed veniant,
38 Et ipsi nos ejiciant *. Nuntiaverunt autem magistratibus lictores verba hæc. Timueruntque audito quod Romani essent *:
39 Et venientes deprecati sunt eos, & educentes rogabant ut egrederentur de Urbe.
40 Exeuntes autem de carcere, introierunt ad Lydiam *: & visis fratribus consolati sunt eos, & profecti sunt.

† 2 *Cor.* 11. 25. *Phil.* 1. 13. 1 *Thess.* 2. 2.

CAPUT XVII.

Facto Thessalonicæ magno fructu per Pauli prædicationem, concitatur adversus eum a Judæis seditio, similiter & BerϾ: Paulus Athenis cum Judæis & philosophis disserit; ac Dionysium Areopagitam ad Christum convertit cum quibusdam aliis.

1 CUm autem perambulassent Amphipolim, & Apolloniam, venerunt Thessalonicam, ubi erat synagoga Judæorum.
2 Secundum consuetudinem autem Paulus introivit ad eos *, & per sabbata tria disserebat eis de Scripturis,

℣. 21. Religionem ipsis novam. *nam vetus decretum fuit apud Romanos ne quis Deus consecraretur, nisi a Senatu probatus. *Tertull.*
℣. 22. Romanorum more.
℣. 27. metu gravioris supplicii. nam si vincti effugissent, eorum loco pœnas dedisset.
℣. 30. in carceris locum commodiorem.
℣. 37. non dicta causa.
* vide infr. 22. 25.
℣. 38. educant.
* quia cive Romano læso, ipsa populi Romani majestas læsa crederetur.
℣. 40. in Lydiæ domum.
* hortati sunt ut in fide perseverarent.
℣. 2. mos erat Paulo primum adire Judæos & ipsis afferre Evangelii sermonem. *sup.* 13. 46.

3 Adaperiens & insinuans quia
Christum* oportuit pati, & resurgere a mortuis: & quia hic est Jesus
Christus, quem ego annuntio vobis.
4 Et quidam ex eis crediderunt, &
adjuncti sunt Paulo & Silæ, & de colentibus Gentilibusque * multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ.
5 Zelantes * autem Judæi, assumentesque de vulgo viros quosdam malos, & turba facta, concitaverunt civitatem: & assistentes domui Jasonis quærebant eos producere in populum.
6 Et cum non invenissent eos, trahebant Jasonem & quosdam fratres* ad principes* civitatis, clamantes: Quoniam hi, qui Urbem* concitant, & huc venerunt,
7 Quos suscepit Jason, & hi omnes contra decreta * Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse, Jesum.
8 Concitaverunt autem plebem, & principes civitatis audientes hæc.
9 Et accepta satisfactione* a Jasone, & a ceteris dimiserunt eos.
10 Fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum & Silam in Berœam. Qui cum venissent, in synagogam Judæorum introierunt.
11 Hi * autem erant nobiliores *
eorum, qui sunt Thessalonicæ, qui* susceperunt verbum cum omni aviditate, quotidie scrutantes * Scripturas, si hæc ita se haberent.
12 Et multi quidem crediderunt ex eis, & mulierum Gentilium * honestarum, & viri non pauci.
13 Cum autem cognovissent in
Thessalonica * Judæi, quia & Berœæ prædicatum est a Paulo verbum Dei, venerunt & illuc commoventes & turbantes multitudinem.
14 Statimque tunc Paulum dimiserunt fratres, ut iret usque ad mare: Silas autem & Timotheus remanserunt ibi.
15 Qui autem deducebant Paulum, perduxerunt eum usque Athenas, & accepto mandato ab eo ad Silam & Timotheum, ut quam celeriter venirent ad illum, profecti sunt.
16 Paulus autem cum Athenis eos expectaret, incitabatur *spiritus ejus in ipso, videns idololatriæ deditam civitatem.
17 Disputabat igitur in synagoga cum Judęis *, & colentibus *, & in foro, per omnes dies, ad eos qui aderant.
18 Quidam autem Epicurei, & Stoici philosophi disserebant cum eo, & quidam dicebant: Quid vult seminiverbius * hic, dicere? Alii vero: Novorum dæmoniorum * videtur annuntiator esse: quia Jesum, & resurrectionem annuntiabat eis *.
19 Et apprehensum eum ad Areopagum * duxerunt *, dicentes: Possumus scire quæ est hæc nova, quæ a te dicitur, doctrina?
20 Nova enim quædam infers auribus nostris: Volumus ergo scire quidnam velint hæc esse.
21 (Athenienses autem omnes, & advenæ hospites, ad nihil aliud vacabant, nisi aut dicere, aut audire aliquid novi *.)

℣. 3. duo Paulus ostendebat 1. Messiam mori debere. 2. Jesum esse Messiam.
℣. 4. Judæis natione Græcis.
℣. 5. invidia tabescentes.
℣. 6. Christianos.
* urbis præfectos.
* *Gr.* orbem. *i.e.* orbem rebus novis concitant.
℣. 7. decreverant Romani ne quis in Regionibus a se devictis Rex diceretur nisi Senatusconsulto.
℣. 9. acceptis fidejussoribus.
℣. 11. Judæi Berœenses.
* æquiores Judæis qui, &c.
* qui. *i.e.* Judæi Berœenses.
* non quod dubitarent, sed ut fidem confirmarent Prophetiis. 2. *Petr.* 1. 19. *Joann.* 5. 39.
℣. 12. ut sup. 4.
℣. 13. i. e. Thessalonicenses.
℣. 16. zelo correptus.
℣. 17. Religione & origine.
* Religiosis. *i.e.* Judæis religione, non origine.
℣. 18. Verborum seminator, garrulus.
* i. e. Deorum.
* aliaque mysteria Jesu.
℣. 19. Areopagus Atheniensium curia, quo sapientes conveniebant.
* non ut judicarent, sed ut sapientes aliquid novi ab eo discerent.
℣. 21. sic Demosthenes Atheniensibus loquens, eo usque operam navatis, dum audiatis ecquid annuntietur novi.

22 Stans autem Paulus in medio Areopagi, ait: Viri Athenienses per omnia quasi superstitiosiores *vos video.

23 Præteriens enim, & videns simulacra vestra, inveni & aram, in qua scriptum erat: IGNOTO DEO. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego annuntio vobis.

† Gen. 1. 1.
24 † Deus, qui fecit mundum, & omnia quæ in eo sunt, hic cæli & terræ cum sit Dominus, † non in manufactis templis habitat,
† Supr. 7. 48.

25 Nec * manibus humanis colitur indigens * aliquo, cum ipse det omnibus vitam, & inspirationem, & omnia:

26 Fecitque ex uno * omne genus hominum inhabitare super universam faciem terræ, definiens statuta tempora, & terminos habitationis eorum,

27 Quærere * Deum, si * forte attrectent eum, aut inveniant, quamvis non longe sit ab unoquoque nostrum.

28 In ipso enim vivimus, & movemur, & sumus * : sicut & quidam vestrorum Poetarum dixerunt: Ipsius enim & genus sumus *.

29 Genus * ergo cum simus Dei, non debemus æstimare, auro, aut argento, aut lapidi, sculpturæ artis & cogitationis hominis, Divinum * esse simile.

30 Et tempora quidem hujus ignorantiæ * despiciens * Deus, nunc annuntiat hominibus ut omnes ubique pœnitentiam agant.

31 Eo quod statuit diem, in quo judicaturus est orbem in æquitate in viro, in quo statuit, fidem præbens omnibus, suscitans eum a mortuis.

32 Cum audissent autem resurrectionem mortuorum, quidam quidem irridebant, quidam vero dixerunt: Audiemus te de hoc iterum.

33 Sic Paulus exivit de medio eorum.

34 Quidam vero viri adhærentes ei, crediderunt: in quibus & Dionysius Areopagita *, & mulier nomine Damaris, & alii cum eis.

CAPUT XVIII.

Paulus Corinthi suum exercet artificium apud Aquilam: & quamquam ad ejus prædicationem blasphemarent Judæi, audit tamen in visione multum ibi populum ad fidem convertendum: verum post sesquiannum accusatur a Judæis apud Gallionem proconsulem, & post multos dies venit Ephesum, ac variis regionibus fratres confirmat: Apollo vehementer Judæos convincit, ostendens ex Scripturis Jesum esse Christum, quamquam tantum nosset baptisma Joannis.

1 POst hæc * egressus ab Athenis, venit Corinthum:

2 Et inveniens quemdam Judæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam uxorem ejus, (eo quod præcepisset Claudius discedere omnes Judæos * a Roma) accessit ad eos.

3 Et quia ejusdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur * : (erant autem scenofactoriæ artis *.)

4 Et disputabat in synagoga per omne sabbatum, interponens nomen Domini Jesu, suadebatque Judæis, & Græcis.

℣. 22. Religiosiores nimios in cultu Deorum, nam omnes aliarum gentium Deos suscipiebant.

℣. 25. nec ideo.

* quod eo cultu opus habeat, sed quia id nostri est officii.

℣. 26. ex uno sanguine, ab Adamo scilicet.

℣. 27. ut quærerent.

* si, *pro*. ut.

℣. 28. nonne quod incedimus, quod spiramus & vivimus, ab eo ad nos venit? *Arnobius.*

* Arati poetæ verba.

℣. 29. a Deo facti, geniti.

* i. e. Deum.

℣. 30. idololatriæ.

* cum dissimulasset.

℣. 34. unus ex Areopagi judicibus.

℣. 1. *Adde* Paulus.

℣. 2. primi Christiani Judæi dicebantur quia olim Judæi fuerant.

℣. 3. ut sibi victum quæreret, ac ne aliquem gravaret. 1. *Cor.* 4. 12. 1. *Thess.* 2. 9.

* Tentoriorum opifices in usum militarem. mos erat Judæis opificium aliquod discere. quin & Græcis etiam dedecus non est operari. ait Hesiodus.

5 Cum venissent autem de Macedonia Silas & Timotheus, instabat* verbo Paulus, testificans Judæis esse Christum Jesum.
6 Contradicentibus autem eis, & blasphemantibus, excutiens vestimenta sua*, dixit ad eos: Sanguis vester super caput vestrum*: mundus ego, ex hoc ad Gentes vadam.
7 Et migrans inde, intravit in domum cujusdam, nomine Titi Justi, colentis Deum, cujus domus erat conjuncta synagogæ.
8 Crispus autem archisynagogus credidit Domino cum omni domo sua: & multi Corinthiorum audientes credebant, & baptizabantur.
9 Dixit autem Dominus nocte per visionem Paulo: Noli timere, sed loquere, & ne taceas:
10 Propter quod ego sum tecum: & nemo apponetur tibi ut noceat* te: quoniam populus est* mihi multus in hac civitate.
11 Sedit autem ibi annum & sex menses, docens apud eos verbum Dei.
12 Gallione autem proconsule Achaiæ, insurrexerunt uno animo Judæi in Paulum, & adduxerunt eum ad tribunal,
13 Dicentes: Quia contra legem hic persuadet hominibus colere Deum.
14 Incipiente autem Paulo aperire os*, dixit Gallio ad Judæos: Si quidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum, o viri Judæi, recte* vos sustinerem.
15 Si vero quæstiones sunt de verbo, & nominibus, & lege vestra, vos ipsi videritis: Judex ego horum nolo esse.
16 Et minavit* eos a tribunali.
17 Apprehendentes autem omnes* Sosthenem principem synagogæ*, percutiebant eum ante tribunal*: & nihil eorum Gallioni curæ erat.
18 Paulus vero cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus valefaciens, navigavit in Syriam, (& cum eo Priscilla, & Aquila) qui sibi † totonderat in Cenchris* caput: habebat enim votum*. † Num 6. 28. Infra 21. 24.
19 Devenitque Ephesum, & illos ibi reliquit. Ipse vero ingressus synagogam, disputabat cum Judæis.
20 Rogantibus autem eis* ut ampliori tempore maneret, non consensit,
21 Sed valefaciens, & dicens*, Iterum revertar ad vos Deo volente, profectus est ab Epheso.
22 Et descendens Cæsaream*, ascendit*, & salutavit Ecclesiam, & descendit Antiochiam*.
23 Et facto ibi aliquanto tempore profectus est, perambulans ex ordine Galaticam regionem, & Phrygiam, confirmans omnes discipulos.
24 Judæus autem quidam, Apollo nomine, Alexandrinus genere, vir eloquens, devenit Ephesum, potens* in scripturis.
25 Hic erat edoctus viam* Domini: & fervens spiritu loquebatur, & docebat diligenter ea quæ sunt Jesu, sciens tantum baptisma* Joannis.
26 Hic ergo cœpit fiducialiter agere* in synagoga. Quem cum audissent Priscilla & Aquila, assumpserunt eum, & diligentius exposuerunt ei viam Domini.
27 Cum autem vellet ire Achaiam, exhortati fratres, scripserunt disci-

℣. 5. instanter prædicabat.
℣. 6. pulverem e vestibus.
* si quid mali vobis evenit, vestra culpa eveniet.
℣. 10. nullus tibi nocere poterit.
* populus eligendus est.
℣. 14. i.e. loqui.
* i.e. merito.
℣. 16. abegit.
℣. 17. ministri Gallionis.
* alterius synagogæ.
* ideo flagris verberarunt ut citius abiret.
℣. 18. portus Corinthiorum in quo Ecclesia erat.
* Paulus expleverat votum Nazaræatus, de quo *Num.* 6. id propter Judæos fecit, ne Mosem contemnere videretur, si nihil legis observaret.
℣. 20. Aquila & Priscilla.
℣. 21. *Gr. additur*, oportet omnino me festum (*i. e.* pascha) quod instat, agere Hierosolymis. sed iterum, &c.
℣. 22. Palæstinæ.
* ascendit Jerosolymas.
* Antiochiam Syriæ.
℣. 24. versatus.
℣. 25. fidei elementa.
* baptizatus tantum Joannis baptismo.
℣. 26. fiducialiter agere. *i. e.* libere loqui.

pulis ut susciperent eum. Qui cum venisset, contulit multum his qui crediderant.

28 Vehementer enim Judæos revincebat publice, ostendens per Scripturas, esse Christum Jesum *.

CAPUT XIX.

Paulus Ephesi quosdam discipulos Joannis tantum baptismate baptizatos, jubet in Jesu nomine baptizari, ac manuum impositione Spiritum sanctum ipsis impetrat, ibique prædicans multa edit signa: de Judæis qui non credentes conabantur nomine Jesu a Paulo prædicati adjurare dæmonia: multi peccata confitentes libros superstitiosos exurunt: Demetrius argentarius gravem adversus Paulum seditionem excitat, quam ægre tandem sedat Alexander.

1 FActum est autem, cum Apollo esset Corinthi, ut Paulus peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, & inveniret quosdam discipulos:

2 Dixitque ad eos: Si * Spiritum sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eum: Sed neque si Spiritus sanctus est, audivimus.

3 Ille vero ait: In quo * ergo baptizati estis? Qui dixerunt: In Joannis baptismate.

† Mat. 3. 11. Marc. 1. 8. Luc. 3. 16. Joan. 1. 26. Supra 1. 5. & 11. 16.

4 Dixit autem Paulus: † Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum, dicens: In eum, qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Jesum.

5 His auditis, baptizati sunt in nomine * Domini Jesu.

6 Et cum imposuisset illis manus Paulus, venit Spiritus sanctus super eos, & loquebantur linguis, & prophetabant.

7 Erant autem omnes viri fere duodecim.

8 Introgressus autem synagogam, cum fiducia loquebatur per tres menses, disputans, & suadens de regno Dei *.

9 Cum autem quidam indurarentur, & non crederent, maledicentes viam Domini coram multitudine, discedens ab eis, segregavit discipulos, quotidie disputans in schola Tyranni * cujusdam.

10 Hoc autem factum est per biennium, ita ut omnes, qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini, Judæi atque Gentiles.

11 Virtutesque non quaslibet * faciebat Deus per manum Pauli:

12 Ita ut etiam super languidos deferrentur a corpore ejus sudaria, & semicinctia *, & recedebant ab eis languores, & spiritus nequam egrediebantur.

13 Tentaverunt autem quidam & de circumeuntibus * Judæis exorcistis, invocare super eos, qui habebant spiritus malos, nomen Domini Jesu, dicentes: Adjuro * vos per Jesum, quem Paulus prædicat.

14 Erant autem quidam Judæi Scevæ principis sacerdotum * septem filii, qui hoc faciebant.

15 Respondens autem spiritus nequam dixit eis: Jesum novi, & Paulum scio: vos autem qui estis *?

16 Et insiliens in eos homo, in quo erat dæmonium pessimum, & dominatus amborum, invaluit contra eos, ita ut nudi & vulnerati effugerent de domo illa.

17 Hoc autem notum factum est omnibus Judæis, atque Gentilibus, qui habitabant Ephesi: & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen Domini Jesu.

18 Multique credentium veniebant, confitentes & annuntiantes actus suos.

19 Multi autem ex eis, qui fuerant curiosa * sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus: & computatis pretiis illorum, invenerunt pecuniam denariorum quinquaginta millium *.

20 Ita fortiter crescebat verbum Dei, & confirmabatur.

℣. 28. Jesum Messiam esse.
℣. 2. si. *i.e.* num.
℣. 3. quo baptismo.
℣. 5. baptismo Christi baptizati sunt.
℣. 8. multis suadebat Evangelium.
℣. 9. Sophistæ cui nomen Tyrannus.
℣. 11. miracula non vulgaria.
℣. 12. zonæ.
℣. 13. qui huc illuc currebant.
* imperamus.
℣. 14. sacerdotalis familiæ.
℣. 15. non novi.
℣. 19. artes magicas.
* unde viginti librarum millia.

21 His autem expletis, proposuit Paulus in Spiritu *, transita Macedonia & Achaia ire Jerosolymam; dicens: Quoniam postquam fuero ibi, oportet me & Romam videre.
22 Mittens autem in Macedoniam duos ex ministrantibus sibi, Timotheum & Erastum, ipse remansit ad tempus in Asia.
23 Facta est autem illo tempore turbatio * non minima de via Domini.
24 Demetrius enim quidam nomine, argentarius *, faciens ædes * argenteas Dianæ, præstabat artificibus non modicum quæstum:
25 Quos convocans, & eos qui hujusmodi erant opifices, dixit: Viri, scitis quia de hoc artificio est nobis acquisitio *:
26 Et videtis, & auditis, quia non solum Ephesi, sed pæne totius Asiæ, Paulus hic suadens avertit multam turbam, dicens: Quoniam non sunt dii, qui manibus fiunt.
27 Non solum autem hæc periclitabitur nobis pars * in redargutionem * venire; sed & magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, sed & destrui incipiet majestas ejus, quam tota Asia, & orbis colit.
28 His auditis, repleti sunt ira, & exclamaverunt dicentes: Magna Diana Ephesiorum.
29 Et impleta est civitas confusione, & impetum fecerunt uno animo in theatrum *, rapto Gajo & Aristarcho Macedonibus, comitibus Pauli.
30 Paulo autem volente intrare in populum, non permiserunt discipuli.
31 Quidam autem & de Asiæ principibus, qui erant amici ejus, miserunt ad eum rogantes ne se daret * in theatrum:
32 Alii autem aliud clamabant. Erat enim Ecclesia * confusa: & plures nesciebant qua ex causa convenissent.
33 De turba autem detraxerunt Alexandrum *, propellentibus eum Judæis. Alexander autem manu silentio postulato, volebat reddere rationem populo.
34 Quem ut cognoverunt Judæum esse, vox facta una est omnium, quasi per horas duas clamantium: Magna Diana Ephesiorum.
35 Et cum sedasset scriba turbas, dixit: Viri Ephesii, quis enim est hominum, qui nesciat Ephesiorum civitatem cultricem esse magnę Dianæ, Jovisque prolis?
36 Cum ergo his contradici non possit, oportet vos sedatos esse, & nihil temere agere.
37 Adduxistis enim homines istos, neque sacrilegos, neque blasphemantes deam vestram.
38 Quod si Demetrius, & qui cum eo sunt artifices, habent adversus aliquem causam, conventus forenses aguntur, & proconsules * sunt, accusent invicem.
39 Si quid autem alterius rei quæritis: in legitima Ecclesia * poterit absolvi.
40 Nam & periclitamur argui seditionis hodiernæ: cum nullus obnoxius sit (de quo possimus reddere rationem) concursus istius. Et cum hæc dixisset, dimisit Ecclesiam *.

CAPUT XX.

Paulus peragratis variis partibus Macedoniæ & Græciæ, concionatur Troade in mediam noctem: cumque adolescens Eutychus cadens a tertio cœnaculo mortuus esset, Paulus eum resuscitavit: & variis locis peragratis, advocatos ex Epheso presbyteros exhortatur ut vigilantes sint in regenda Ecclesia, prædicens quod non essent amplius eum visuri.

1 Postquam autem cessavit tumultus, vocatis Paulus discipulis, & exhortatus * eos, valedixit, & profectus est ut iret in Macedoniam.

℣. 21. proposuit animo.
℣. 23. tumultus.
℣. 24. faber argentarius.
* Templa argentea.
℣. 25. Lucrum.
℣. 27. ars nostra.
* in contemptum.
℣. 29. in plateam, ubi Theatrum juri dicendo destinatum.
℣. 31. committeret.
℣. 32. cœtus.
℣. 33. qui Paulum accusaret.
℣. 38. Proconsul ejusque legatus.
℣. 39. cœtu.
℣. 40. cœtum.
℣. 1. *Gr.* complexus.

2 Cum autem perambulasset partes illas, & exhortatus eos fuisset multo sermone, venit ad Græciam*:
3 Ubi cum fecisset * menses tres, factæ sunt illi insidiæ a Judæis navigaturo in Syriam: habuitque consilium* ut reverteretur per Macedoniam.
4 Comitatus est autem eum Sopater Pyrrhi* Berœensis, Thessalonicensium vero Aristarchus, & Secundus, & Gajus Derbeus*, & Timotheus: Asiani vero Tychicus & Trophimus.
5 Hi cum præcessissent, sustinuerunt* nos Troade:
6 Nos vero navigavimus post dies azymorum a Philippis, & venimus ad eos Troadem in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem.
7 Una* autem Sabbati cum convenissemus ad frangendum panem*, Paulus disputabat cum eis, profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in mediam noctem.
8 Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo, ubi eramus congregati.
9 Sedens autem quidam adolescens nomine Eutychus super fenestram, cum mergeretur * somno gravi, disputante diu Paulo, ductus* somno cecidit de tertio cœnaculo* deorsum, & sublatus est mortuus.
10 Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum: & complexus dixit: Nolite turbari, anima enim ipsius in ipso est.
11 Ascendens autem, frangensque panem, & gustans, satisque allocutus usque in lucem, sic profectus est.
12 Adduxerunt autem puerum viventem, & consolati sunt non minime.
13 Nos autem ascendentes navem, navigavimus in Asson, inde suscepturi Paulum: sic enim disposuerat ipse per terram iter facturus.
14 Cum autem convenisset nos in Asson, assumpto eo, venimus Mitylenen.
15 Et inde navigantes, sequenti die venimus contra Chium, & alia* applicuimus Samum, & sequenti die venimus Miletum.
16 Proposuerat enim Paulus transnavigare Ephesum, ne qua mora illi fieret in Asia. Festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes faceret Jerosolymis.
17 A Mileto autem mittens Ephesum, vocavit majores * natu Ecclesiæ.
18 Qui cum venissent ad eum, & simul essent, dixit eis: Vos scitis, a prima die, qua ingressus sum in Asiam, qualiter vobiscum per omne tempus fuerim,
19 Serviens Domino cum omni humilitate, & lacrymis, & tentationibus, quæ mihi acciderunt ex insidiis Judæorum:
20 Quomodo nihil subtraxerim utilium*, quo minus * annuntiarem vobis, & docerem vos publice, & per domos,
21 Testificans* Judæis atque Gentilibus in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum nostrum Jesum Christum.
22 Et nunc ecce alligatus ego spiritu*, vado in Jerusalem; quæ in ea ventura sint mihi, ignorans:
23 Nisi quod Spiritus sanctus per omnes civitates mihi protestatur*, dicens: quoniam vincula & tribulationes Jerosolymis me manent.
24 Sed nihil horum vereor *: nec facio animam meam pretiosiorem quam me*, dummodo consummem cursum meum, & ministerium verbi, quod accepi a Domino Jesu, testificari* Evangelium gratiæ Dei.

℣. 2. in Achaiam.
℣. 3. mansisset.
* i. e. statuit.
℣. 4. Pyrrhi filius.
* patria Derbeus.
℣. 5. expectaverunt.
℣. 7. prima die hebdomadis, scilicet die Dominica.
* Eucharistiam.
℣. 9. gravaretur.
* deorsum tractus.
* contignatione. *du troisieme etage.*
℣. 15. post die.
℣. 17. presbyteros.
℣. 20. ad vitam æternam,
* ne id annuntiarem.
℣. 21. prædicans.
℣. 22. Spiritu vincula præsentiens quibus alligatus ero.
℣. 23. testatur.
℣. 24. vereor. *i e.* me movet.
* neque vita mea chara est mihi ipsi.
* ad prædicandum.

25 Et nunc ecce ego scio, quia amplius non videbitis faciem meam vos omnes, per quos transivi prædicans regnum Dei.
26 Quapropter contestor vos * hodierna die, quia mundus sum a sanguine omnium *.
27 Non enim subterfugi, quo minus annuntiarem omne consilium Dei vobis.
28 Attendite vobis, & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.
29 Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi.
30 Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.
31 Propter quod vigilate, memoria retinentes, quoniam per triennium nocte & die non cessavi, cum lacrymis monens unumquemque vestrum.
32 Et nunc commendo vos Deo *, & verbo gratiæ ipsius, qui potens est ædificare, & dare hereditatem * in sanctificatis * omnibus.
33 Argentum & aurum, aut vestem nullius concupivi, sicut
34 Ipsi scitis: † quoniam ad ea, quæ mihi opus erant, & his, qui mecum sunt, ministraverunt manus istæ.

† 1 Cor. 4. 12. 1 Thess. 2. 9. 2 Thess. 3. 8.

35 Omnia * ostendi vobis, quoniam sic laborantes, oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Jesu, quoniam ipse dixit: Beatius est magis dare, quam accipere *.
36 Et cum hæc dixisset, positis genibus suis oravit cum omnibus illis.
37 Magnus autem fletus factus est omnium: & procumbentes super collum Pauli, osculabantur eum,
38 Dolentes maxime in verbo *, quod dixerat, quoniam amplius faciem ejus non essent visuri. Et deducebant eum ad navem.

CAPUT XXI.

Paulo Jerosolymam tendenti post varias navigationes, vaticinatur Agabus propheta afflictiones quas passurus erat Jerosolymis: nec tamen amicorum lacrymis averti potest ne ascendat Jerusalem, paratus pro Christo etiam mortem subire: cumque Jerusalem pervenisset, Jacobus ipsi suadet ut cum quinque viris votum habentibus se sanctificet: quod cum faceret, rapitur a Judæis, sed ex eorum manibus eripitur a tribuno, a quo catenis alligatus ducitur in castra: impetrat tamen facultatem loquendi ad populum.

1 CUm autem factum esset ut navigaremus abstracti ab eis, recto cursu venimus Coum, & sequenti die Rhodum, & inde Pataram.
2 Et cum invenissemus navem transfretantem in Phœnicen *, ascendentes navigavimus.
3 Cum apparuissemus * autem Cypro, relinquentes eam ad sinistram, navigavimus in Syriam, & venimus Tyrum: ibi enim navis expositura erat onus *.
4 Inventis autem discipulis, mansimus ibi diebus septem: qui Paulo dicebant per Spiritum ne ascenderet Jerosolymam *.
5 Et expletis diebus profecti ibamus, deducentibus nos omnibus cum uxoribus & filiis usque foras civitatem: & positis genibus in littore, oravimus.
6 Et cum valefecissemus invicem, ascendimus navem: illi autem redierunt in sua *.
7 Nos vero navigatione expleta a Tyro descendimus Ptolemaidam: & salutatis fratribus, mansimus die una apud illos.

℣. 26. testor vobis.
* quia nullius sum causa perditionis.
℣. 32. oro Deum ut vos custodiat in verbo gratiæ. i. e. Evangelio.
* vitam æternam.
* cum sanctis.
℣. 35. in omnibus.
* hanc sententiam habuit Paulus ab iis qui Jesum viderant.
℣. 38. ob verbum.
℣. 2. Tyrum scilicet.
℣. 3. detexissemus Cyprum.
* quod Ephesi receperat.
℣. 4. quia prævidebant illum ibi multa passurum.
℣. 6. in suam domum.

8 Alia autem die profecti, venimus Cæsaream. Et intrantes domum Philippi evangelistæ *, † qui erat unus de septem, mansimus apud eum. († Supr. 6. 5.)

9 Huic autem erant quatuor filiæ virgines prophetantes.

10 Et cum moraremur per dies aliquot, supervenit quidam a Judæa propheta, nomine Agabus.

11 Is cum venisset ad nos, tulit zonam Pauli: & alligans sibi pedes & manus, dixit: Hæc dicit Spiritus sanctus: Virum, cujus est zona hæc, sic alligabunt in Jerusalem Judæi, & tradent in manus Gentium.

12 Quod cum audissemus, rogabamus nos, & qui loci illius * erant, ne ascenderet Jerosolymam.

13 Tunc respondit Paulus, & dixit: Quid facitis flentes, & affligentes * cor meum? Ego enim non solum alligari, sed & mori in Jerusalem paratus sum, propter nomen Domini Jesu.

14 Et cum ei suadere non possemus, quievimus, dicentes: Domini voluntas fiat.

15 Post dies autem istos præparati, ascendebamus in Jerusalem.

16 Venerunt autem & ex discipulis a Cæsarea nobiscum, adducentes secum apud quem hospitaremur Mnasonem quemdam Cyprium *, antiquum discipulum.

17 Et cum venissemus Jerosolymam, libenter exceperunt nos fratres.

18 Sequenti autem die introibat Paulus nobiscum ad Jacobum, omnesque collecti sunt seniores.

19 Quos cum salutasset, narrabat per singula, quæ Deus fecisset in Gentibus per ministerium ipsius.

20 At illi cum audissent, magnificabant Deum, dixeruntque ei: Vides frater, quot millia sunt in Judæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis *.

21 Audierunt autem de te, quia discessionem doceas a Moyse eorum, qui per Gentes sunt, Judæorum: dicens non debere eos circumcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi *.

22 Quid ergo est *? utique oportet convenire multitudinem: audient enim te supervenisse.

23 Hoc ergo fac quod tibi dicimus: Sunt nobis viri quatuor, votum * habentes super se.

24 His assumptis, sanctifica te cum illis: & impende * in illis † ut radant capita: & scient omnes quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas * & ipse custodiens legem *. († Num 6. 18. Supr. 18. 18.)

25 De his autem qui crediderunt ex Gentibus, † nos scripsimus, judicantes ut abstineant se ab idolis, immolato, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. († Supr. 15. 20. 29.)

26 Tunc Paulus, assumptis viris, postera die purificatus cum illis intravit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis *, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio.

27 Dum autem septem dies * consummarentur, hi qui de Asia erant Judæi, cum vidissent eum in templo, concitaverunt omnem populum, & injecerunt ei manus, clamantes:

28 Viri Israelitæ, adjuvate: hic est homo, qui adversus populum, & legem, & locum hunc, omnes ubique docens, insuper & Gentiles induxit in templum, & violavit sanctum locum istum.

29 Viderant enim Trophimum Ephesium in civitate cum ipso, quem æstimaverunt quoniam in templum introduxisset Paulus.

30 Commotaque est civitas tota, & facta est concursio populi. Et apprehendentes Paulum, trahebant

---

℣. 8. Palæstinæ.
* tunc Presbyteri & prædicatoris evangelici, qui prius fuerat unus e septem diaconis.
℣. 12. Cæsareenses.
℣. 13. emollientes.
℣. 16. Cypro oriundum, sed Jerosolymis habitantem.
℣. 20. observantissimi.
* Legis Mosaicæ.
℣. 21. vivere secundum mores antiquos.
℣. 22. faciendum est.
℣. 23. votum Nazareatus.
℣. 24. illis da pecunias unde habeant, quæ offerant.
* i. e. vivis.
* hoc licitum erat, non necessarium.
℣. 26. voti.
℣. 27. a suscepto voto.

eum

eum extra templum: & statim clausæ sunt januæ.
31 Quærentibus autem eum occidere, nuntiatum est tribuno cohortis: Quia tota confunditur * Jerusalem.
32 Qui statim assumptis militibus, & centurionibus, decurrit ad illos. Qui cum vidissent tribunum, & milites, cessaverunt percutere Paulum.
33 Tunc accedens tribunus apprehendit eum, & jussit eum alligari catenis duabus: & interrogabat quis esset, & quid fecisset.
34 Alii autem aliud clamabant in turba. Et cum non posset certum cognoscere præ tumultu, jussit duci eum in castra *.
35 Et cum venisset ad gradus, contigit ut portaretur a militibus propter vim populi.
36 Sequebatur enim multitudo populi, clamans: Tolle * eum.
37 Et cum cœpisset induci in castra Paulus, dicit tribuno: Si licet * mihi loqui aliquid ad te? Qui dixit: Græce nosti?
38 Nonne tu es Ægyptius*, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quatuor millia virorum sicariorum *:
39 Et dixit ad eum Paulus: Ego homo sum quidem Judæus a Tarso Ciliciæ, non ignotæ civitatis municeps. Rogo autem te, permitte mihi loqui ad populum.
40 Et cum ille permisisset, Paulus stans in gradibus * annuit manu ad plebem, & magno silentio facto, allocutus est lingua Hebræa *, dicens:

CAPUT XXII.

Ubi Paulus in sui excusationem narrasset suæ conversionis ordinem, vociferantur Judæi ipsum de terra tollendum, eo quod diceret se a Deo missum fuisse ad prædicandum Gentibus; a tribuno autem jussus flagellis cædi & torqueri, liberatus est dicendo se civem Romanum esse.

1 Viri fratres, & patres, audite quam ad vos nunc reddo rationem *.
2 Cum audissent autem quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt silentium.
3 Et dicit: Ego sum vir Judæus, natus in Tarso Ciliciæ, nutritus autem in ista civitate, secus pedes Gamaliel * eruditus juxta veritatem * paternæ legis, æmulator * legis, sicut & vos omnes estis hodie:
4 † Qui hanc viam * persecutus sum usque ad mortem, alligans & tradens in custodia viros ac mulieres, †Supr. 8. 3.
5 Sicut princeps sacerdotum mihi testimonium reddit, & omnes majores natu, † a quibus & epistolas accipiens, ad fratres * Damascum pergebam, ut adducerem inde vinctos * in Jerusalem ut punirentur. †Supr. 9. 2.
6 Factum est autem, eunte me, & appropinquante Damasco media die, subito de cælo circumfulsit me lux copiosa:
7 Et decidens in terram, audivi vocem dicentem mihi: Saule, Saule, quid me persequeris?
8 Ego autem respondi: Quis es Domine? Dixitque ad me: Ego sum Jesus Nazarenus, quem tu persequeris.
9 Et qui mecum erant, lumen quidem viderunt, vocem autem non audierunt * ejus, qui loquebatur mecum.
10 Et dixi: Quid faciam, Domine? Dominus autem dixit ad me: Surgens vade Damascum: & ibi tibi dicetur de omnibus, quæ te oporteat facere.
11 Et cum non viderem præ claritate luminis illius, ad manum deductus a comitibus, veni Damascum.

℣. 31. turbatur.
℣. 34. Arx Antonia templo adjacens in qua festis diebus milites apponebantur.
℣. 36. Tolle de vita.
℣. 37. per te mihi liceat.
℣. 38. vide Joseph. *l. 20. c. 6.*
* sceleratorum.
℣. 40. templi scilicet.
* Syro-Chaldaica.
℣. 1. defensionem.
℣. 3. de quo Act. 5. 34.
* perfectionem.
* zelator.
℣. 4. Christi Religionem.
℣. 5. Judæos.
* Christianos.
℣. 9. non intellexerunt, nam sonum audierunt. Sup. 9. 7.

12 Ananias autem quidam, vir * secundum legem testimonium habens ab omnibus cohabitantibus Judæis,

13 Veniens ad me, & astans dixit mihi: Saule frater respice *. Et ego eadem hora respexi in eum.

14 At ille dixit: Deus patrum nostrorum præordinavit te *, ut cognosceres voluntatem ejus, & videres justum *, & audires vocem ex ore ejus:

15 Quia eris testis illius ad omnes homines, eorum quę vidisti & audisti.

16 Et nunc quid moraris? Exurge, & baptizare, & ablue peccata tua, invocato nomine ipsius *.

17 Factum est autem revertenti mihi in Jerusalem, & oranti in templo; fieri me in stupore mentis *,

18 Et videre illum dicentem mihi: Festina, & exi velociter ex Jerusalem: quoniam non recipient testimonium tuum de me.

19 Et ego dixi: Domine ipsi sciunt † quia ego eram concludens in carcerem, & cædens per synagogas eos qui credebant in te:

† *Supr.* 8. 3.

20 Et cum funderetur sanguis Stephani testis tui, † ego astabam, & consentiebam, & custodiebam vestimenta interficientium illum.

† *Supr.* 7. 57.

21 Et dixit ad me: Vade, quoniam ego in nationes longe mittam te.

22 Audiebant autem eum usque ad hoc verbum, & levaverunt vocem suam dicentes: Tolle de terra hujusmodi: non enim fas est eum vivere *.

23 Vociferantibus autem eis, & projicientibus vestimenta sua *, & pulverem jactantibus in aerem *,

24 Jussit tribunus induci eum in castra *, & flagellis cædi, & torqueri eum, ut sciret propter quam causam sic acclamarent ei.

25 Et cum astrinxissent eum loris: dicit astanti sibi Centurioni Paulus: Si * hominem Romanum & indemnatum licet vobis flagellare?

26 Quo audito, Centurio accessit ad tribunum, & nuntiavit ei, dicens: Quid acturus es? hic enim homo, civis Romanus est.

27 Accedens autem tribunus, dixit illi: Dic mihi si tu Romanus es? At ille dixit: Etiam.

28 Et respondit tribunus: Ego multa summa * civilitatem hanc * consecutus sum. Et Paulus ait: Ego autem & natus sum.

29 Protinus ergo discesserunt ab illo, qui eum torturi erant. Tribunus quoque timuit postquam rescivit, quia civis Romanus esset, & quia alligasset eum *.

30 Postera autem die volens scire diligentius, qua ex causa accusaretur a Judæis, solvit eum, & jussit sacerdotes convenire, & omne concilium *, & producens Paulum, statuit inter illos.

CAPUT XXIII.

Paulus coram sacerdotibus & toto concilio principem sacerdotum qui ipsum jusserat in faciem percuti, dicit parietem dealbatum, sed excusat se quod nescisset esse principem sacerdotum: cumque ibidem dixisset se Pharisæum, & de resurrectione mortuorum judicari, orta est inter Pharisæos & Sadducæos magna dissensio: Dominus nocte Paulum confortat, prædicens quod etiam Romæ esset de ipso testificaturus: detecta multorum de occidendo Paulo conjuratione, tribunus mittit eum Cęsaream militibus stipatum ad Felicem præsidem, scriptis ad eum litteris quæ hic referuntur.

1 Intendens autem in concilium Paulus ait: Viri fratres, ego omni conscientia bona conversatus sum ante Deum *, usque in hodiernum diem.

℣. 12. *Gr.* vir pius.
℣. 13. recipe visum.
* cum vidi.
℣. 14. decreto suo constituit.
* Jesum. 1. Joan. 2, 1.
℣. 16 Dei patrum nostrorum.
℣. 17. una ex visionibus de quibus 2. Cor. 12. 1.
℣. 22. quia gentes salutis vult esse participes.
℣. 23. ut expeditiores forent ad vim faciendam.
* terra pedibus concussa.
℣. 24. Sup. 21. 34.
℣. 25. numquid. Sup. 16. 36. facinus est vinciri civem Romanum, scelus verberari. ait Cicero.
℣. 28. multis pecuniis.
* jus illud civitatis.
℣. 29. quia crimen erat Romanum vincire. Sup. 25.
℣. 30. Synedrium.
℣. 1. ita me gessi in iis quę Dei erant, ut nihil mihi conscius sim.

2 Princeps autem sacerdotum Ananias præcepit astantibus sibi percutere os ejus.

3 Tunc Paulus dixit ad eum: Percutiet te Deus, paries dealbate*. Et tu sedens judicas me secundum legem, & contra legem jubes me percuti*?

4 Et qui astabant dixerunt: Summum sacerdotum Dei maledicis?

5 Dixit autem Paulus: Nesciebam* fratres quia Princeps est sacerdotum. Scriptum est enim: † Principem populi tui non maledices.

-Exod. 22. 28.

6 Sciens autem Paulus, quia una pars esset Sadducæorum, & altera Pharisæorum, exclamavit in concilio: Viri fratres, † ego Pharisæus sum, filius Pharisæorum, de spe & resurrectione mortuorum ego judicor.

† Phil. 3. 5.

7 Et cum hæc dixisset, facta est dissensio inter Pharisæos & Sadducæos, & soluta est multitudo*.

8 † Sadducæi enim dicunt, non esse resurrectionem, neque Angelum, neque Spiritum: Pharisæi autem utraque confitentur.

† Mat. 22. 23.

9 Factus est autem clamor magnus. Et surgentes quidam Pharisæorum, pugnabant*, dicentes: Nihil mali invenimus in homine isto: quid si Spiritus locutus est ei, aut Angelus?

10 Et cum magna dissensio facta esset, timens tribunus ne discerperetur Paulus ab ipsis, jussit milites descendere, & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in castra*.

11 Sequenti autem nocte assistens ei Dominus, ait: Constans esto: sicut enim testificatus es de me in Jerusalem, sic te oportet & Romæ testificari.

12 Facta autem die collegerunt se quidam ex Judæis, & devoverunt se* dicentes, neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum.

13 Erant autem plus quam quadraginta viri, qui hanc conjurationem fecerant.

14 Qui accesserunt ad principes sacerdotum, & seniores, & dixerunt: Devotione devovimus * nos nihil gustaturos, donec occidamus Paulum.

15 Nunc ergo vos notum facite tribuno cum concilio, ut producat illum ad vos, tamquam aliquid certius cognituri de eo. Nos vero prius quam appropiet, parati sumus interficere illum.

16 Quod cum audisset filius sororis Pauli insidias, venit, & intravit in castra, nuntiavitque Paulo.

17 Vocans autem Paulus ad se unum ex Centurionibus, ait: Adolescentem hunc perduc ad tribunum, habet enim aliquid indicare illi.

18 Et ille quidem assumens eum, duxit ad tribunum, & ait: Vinctus Paulus rogavit me hunc adolescentem perducere ad te, habentem aliquid loqui tibi.

19 Apprehendens autem tribunus manum illius, secessit cum eo seorsum, & interrogavit illum: Quid est, quod habes indicare mihi?

20 Ille autem dixit: Judæis* convenit rogare te, ut crastina die producas Paulum in concilium, quasi aliquid certius inquisituri sint de illo:

21 Tu vero ne credideris illis, insidiantur enim ei ex eis viri amplius quam quadraginta, quia se devoverunt non manducare, neque bibere, donec interficiant eum: & nunc parati sunt*, expectantes promissum tuum.

22 Tribunus igitur dimisit adolescentem, præcipiens ne cui loqueretur quoniam hæc nota sibi fecisset.

23 Et vocatis duobus Centurionibus, dixit illis: Parate milites ducentos, ut eant usque Cæsaream, &

℣. 3. Loquitur ut propheta per quem Spiritus loquitur, hominesque quales sint manifestat.

* quia jus gentium prohibet indemnatum aliqua pœna plecti.

℣. 5. non agnoscebam ut principem Sacerdotum: quia non hereditario jure, sed pecunia hanc dignitatem comparaverat: at juxta Hebræos, Judex qui honoris consequendi gratia pecunias dedit revera Judex non est.

℣. 7. i. e. cœtus.

℣. 9. contendebant.

℣. 10. in arcem Antoniam.

℣. 12. juraverunt. *vel* dixerunt se velle a Deo perdi, si edidissent aut bibissent priusquam Paulum occidissent.

℣. 14. ut supra.

℣. 20. inter Judæos.

℣. 21. ad eum occidendum.

equites

equites septuaginta, lancearios ducentos, a tertia hora noctis:
24 Et jumenta præparate, ut imponentes Paulum, salvum perducerent ad Felicem præsidem *.
25 (Timuit * enim ne forte raperent eum Judæi, & occiderent, & ipse postea calumniam sustineret, tamquam accepturus pecuniam *.)
26 Scribens epistolam continentem hæc *:

CLAUDIUS Lysias optimo * præsidi, Felici, salutem.
27 Virum hunc comprehensum a Judæis, & incipientem interfici ab eis, superveniens cum exercitu eripui, cognito quia Romanus est:
28 Volensque scire causam quam objiciebant illi, deduxi eum in concilium eorum.
29 Quem inveni accusari de quæstionibus legis ipsorum, nihil vero dignum morte aut vinculis habentem criminis.
30 Et cum mihi perlatum esset de insidiis, quas paraverant illi, misi eum ad te, denuntians & accusatoribus ut dicant apud te. Vale.
31 Milites ergo secundum præceptum sibi, assumentes Paulum, duxerunt per noctem in Antipatridem.
32 Et postera die dimissis equitibus ut cum eo irent, reversi sunt ad castra.
33 Qui cum venissent Cæsaream, & tradidissent epistolam præsidi, statuerunt ante illum & Paulum.
34 Cum legisset autem, & interrogasset de qua provincia esset: & cognoscens quia de Cilicia,
35 Audiam te, inquit, cum accusatores tui venerint. Jussitque in prætorio Herodis custodiri eum.

CAPUT XXIV.

Accusatus Paulus coram Felice præside a Tertullo Judæorum oratore, respondet negans imposita sibi crimina, confitens tamen se Christianum, & dixisse, se de resurrectione mortuorum judicari; Felix & Drusilla, ipsius uxor Judæa audiunt Paulus de fide Christiana: cum autem non acciperet a Paulo pecuniam, reliquit eum vinctum successori suo Portio Festo.

1 POst quinque autem dies descendit princeps sacerdotum, Ananias, cum senioribus quibusdam, & Tertullo quodam oratore, qui adierunt præsidem * adversus Paulum.
2 Et citato Paulo cœpit accusare Tertullus, dicens: Cum in multa pace agamus per te, & multa corrigantur per tuam providentiam *;
3 Semper & ubique suscipimus *, optime Felix, cum omni gratiarum actione.
4 Ne diutius autem te protraham, oro, breviter audias nos pro tua clementia.
5 Invenimus hunc hominem pestiferum, & concitantem seditiones omnibus Judæis in universo orbe, & auctorem * seditionis sectæ Nazarenorum *:
6 Qui etiam templum violare conatus est *, quem & apprehensum voluimus secundum legem nostram judicare.
7 Superveniens autem tribunus Lysias, cum vi magna eripuit eum de manibus nostris,
8 Jubens accusatores ejus ad te venire: a quo poteris ipse judicans, de omnibus istis cognoscere, de quibus nos accusamus eum.
9 Adjecerunt * autem & Judæi, dicentes hæc ita se habere.

℣. 24. procuratorem Judææ, Præsidis loco.
℣. 25. comma illud 25. nec habetur in Græco nec agnoscitur a S. Chrysost. immo nec a Nicolao de Lyra; unde quidam interpretes illum versum explosere é Scriptura sacra, sed immerito.
* a Judæis si Paulum interfici permisisset.
℣. 26. *i. e.* præstantissimo, dignitatis titulus.
℣. 1. qui significarunt præsidi, se aliquid habere adversus Paulum.
℣. 2. adulatur Felici qui cuncta male gessit in Judæa, ut ait Tacitus.
* comprobamus.
℣. 5. principem.
* ita vocabantur fideles qui extra Judæam Christiani dicebantur.
℣. 6. introductis alienigenis.
℣. 9. assenserunt Tertullo.

10 Respondit autem Paulus, (annuente sibi Preside dicere:) Ex multis annis te esse judicem genti huic sciens, bono animo pro me satisfaciam*.

11 Potes enim cognoscere, quia non plus sunt mihi dies, quam duodecim, ex quo ascendi adorare in Jerusalem*:

12 Et neque in templo invenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque in synagogis,

13 Neque in civitate: neque probare possunt tibi de quibus nunc me accusant.

14 Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam*, quam dicunt hæresim, sic deservio Patri & Deo* meo, credens omnibus, quæ in Lege & Prophetis scripta sunt:

15 Spem habens in Deum, quam & hi ipsi expectant, resurrectionem futuram justorum, & iniquorum.

16 In hoc* & ipse studeo sine offendiculo* conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper.

17 Post annos* autem plures, eleemosynas facturus in gentem meam, veni, & oblationes, & vota.

† Supr. 21. 26. 18 † In quibus* invenerunt me purificatum* in templo; non cum turba, neque cum tumultu.

19 Quidam autem ex Asia Judæi*, quos oportebat apud te præsto esse, & accusare siquid haberent adversum me:

20 Aut hi ipsi dicant siquid invenerunt in me iniquitatis, cum stem in concilio,

21 Nisi* de una hac solummodo voce, qua clamavi inter eos stans: † Supr. 23. 6. †Quoniam de resurrectione mortuorum ego judicor hodie a vobis.

22 Distulit autem illos Felix, certissime sciens de via hac*, dicens*: Cum tribunus Lysias descenderit, audiam vos.

23 Jussitque Centurioni custodire eum, & habere requiem, nequemquam de suis prohibere ministrare ei.

24 Post aliquot autem dies veniens Felix cum Drusilla uxore sua, quæ erat Judæa, vocavit Paulum, & audivit ab eo fidem, quæ est in Christum Jesum.

25 Disputante* autem illo de justitia, & castitate, & de judicio futuro, tremefactus Felix respondit: Quod nunc attinet, vade: tempore autem opportuno accersam te.

26 Simul & sperans, quod pecunia ei daretur a Paulo; propter quod & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo.

27 Biennio* autem expleto, accepit successorem Felix Portium Festum. Volens autem gratiam præstare Judæis Felix, reliquit Paulum vinctum.

CAPUT XXV.

Festus non obsequitur Judæis insidiose petentibus ut Paulus Jerosolymam ducatur: sed Cæsareæ audit ejus accusatores & Pauli responsionem: qui a Festo requisitus an vellet de his judicari Jerosolymis, appellat Cæsarem: Festus Pauli causam regi Agrippæ indicat, qui ipsum audire cupit, postero que die jubente Festo adducitur coram Agrippa & Bernice.

1 Festus ergo cum venisset in provinciam*, post triduum ascendit Jerosolymam a Cæsarea.

2 Adieruntque* eum principes sacerdotum, & primi Judeorum, adversus Paulum: & rogabant eum,

℣. 10. alacrius causam dicam.
℣. 11. non prophanaturus templum, sed Deum adoraturus.
℣. 14. institutum.
* Patrio Deo, quem nostri patres coluere.
℣. 16. propter hanc spem.
* sine offensa.
℣. 17. post annorum aliquot absentiam.
℣. 18. in quibus occupor.
* more Nazaræorum.
℣. 19. *Adde*, ii sunt qui me purificatum invenerunt in templo, ac tumultuati sunt non ego. hos oportebat &c.
℣. 21. nisi hoc crimen esse volunt quod palam professus sum credere me mortuos a Deo resuscitandos.
℣. 22. de hoc instituto.
* dicens, cum diligentius inquisiero de hac secta, & cum &c.
℣. 25. disserente.
℣. 27. a capto Paulo.
℣. 1. Judæam scilicet.
℣. 2. adierunt ut accusationem iterarent in Paulum.

3 Postu-

3 Postulantes gratiam adversus eum, ut juberet perduci eum in Jerusalem, insidias tendentes ut interficerent eum in via.
4 Festus autem respondit, servari * Paulum in Cæsarea: se autem maturius * profecturum.
5 Qui ergo in vobis (ait) potentes sunt *, descendentes simul, si quod est in viro crimen, accusent eum.
6 Demoratus autem inter eos dies non amplius quam octo, aut decem, descendit Cæsaream, & altera die sedit pro tribunali, & jussit Paulum adduci.
7 Qui cum perductus esset, circumsteterunt eum, qui ab Jerosolyma descenderant Judæi, multas & graves causas objicientes, quas non poterant probare,
8 Paulo rationem reddente *: Quoniam neque in legem Judęorum, neque in templum, neque in Cęsarem quidquam peccavi.
9 Festus autem volens gratiam prębstare Judęis, respondens Paulo, dixit: Vis Jerosolymam ascendere, & ibi de his judicari apud me?
10 Dixit autem Paulus: Ad tribunal Cæsaris sto, ibi me oportet judicari: Judæis non nocui, sicut tu melius nosti *.
11 Si enim nocui, aut dignum morte aliquid feci, non recuso mori: si vero nihil est eorum, quæ hi accusant me, nemo potest me illis donare. Cæsarem appello *.
12 Tunc Festus cum concilio locutus, respondit, Cæsarem appellasti? ad Cæsarem ibis.
13 Et cum dies aliquot transancti essent, Agrippa rex * & Bernice * descenderunt Cæsaream ad salutandum Festum.
14 Et cum dies plures ibi demorarentur, Festus regi indicavit de Paulo, dicens: Vir quidam est derelictus a Felice vinctus,
15 De quo cum essem Jerosolymis, adierunt me principes sacerdotum, & seniores Judæorum, postulantes adversus illum damnationem *.
16 Ad quos respondi: Quia non est Romanis consuetudo damnare aliquem hominem, prius quam is qui accusatur, præsentes habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina.
17 Cum ergo huc convenissent sine ulla dilatione, sequenti die sedens pro tribunali, jussi adduci virum.
18 De quo, cum stetissent accusatores, nullam causam * deferebant, de quibus ego suspicabar malum:
19 Quæstiones vero quasdam de sua superstitione habebant adversus eum, & de quodam Jesu defuncto, quem affirmabat Paulus vivere.
20 Hæsitans * autem ego de hujusmodi quæstione, dicebam si vellet ire Jerosolymam, & ibi judicari de istis.
21 Paulo autem appellante ut servaretur ad Augusti cognitionem, jussi servari eum, donec mittam eum ad Cæsarem.
22 Agrippa autem dixit ad Festum: Volebam & ipse hominem audire. Cras, inquit, audies eum.
23 Altera autem die, cum venisset Agrippa, & Bernice, cum multa ambitione *, & introissent in auditorium cum tribunis, & viris principalibus civitatis, jubente Festo, adductus est Paulus.
24 Et dicit Festus: Agrippa rex, & omnes, qui simul adestis nobiscum viri, videtis hunc, de quo omnis multitudo Judæorum interpellavit me Jerosolymis, petentes & acclamantes non oportere eum vivere amplius.
25 Ego vero comperi nihil dignum morte eum admisisse. Ipso autem hoc appellante ad Augustum, judicavi mittere.

℣. 4. bene servari Cæsareæ, nec causæ esse cur transferretur.
* brevi Cæsaream profecturum.
℣. 5. quibus commodum est, descendant.
℣. 8. causam suam dicente.
℣. 10. nosti ex Felice.
℣. 11. si vis me Synedrio judicandum tradere, ad Cęsarem Neronem appello.
℣. 13. Herodis magni abnepos, nepos Aristobuli, Agrippæ magni filius.
* Agrippæ soror.
℣. 15. ad mortem postulabant.
℣. 18. crimen.
℣. 19. Judaicam religionem Romani superstitionem vocabant.
℣. 20. ignarus.
℣. 23. multo apparatu.

26 De quo quid certum scribam domino*, non habeo. Propter quod produxi eum ad vos, & maxime ad te rex Agrippa, ut interrogatione facta habeam quid scribam.

27 Sine ratione * enim mihi videtur mittere vinctum, & causas*ejus non significare.

CAPUT XXVI.

Paulus coram Agrippa suam causam defendit; referens suæ ad Christum conversionis ordinem, & se Judæis ac Gentibus sub divina protectione prædicasse ostendens: Festoque ipsum ex nimia scientia insanire dicenti respondet, omnesque optat esse Christianos: Agrippa dicit eum potuisse dimitti, nisi Cæsarem appellasset.

1 Agrippa vero ad Paulum ait: Permittitur tibi loqui pro temetipso. Tunc Paulus extenta manu cœpit rationem reddere*.

2 De omnibus, quibus accusor a Judæis, rex Agrippa, æstimo me beatum, apud te cum sim defensurus me hodie,

3 Maxime te sciente omnia, & quę apud Judæos sunt consuetudines, & quæstiones: propter quod obsecro patienter me audias.

4 Et quidem vitam meam a juventute, quæ ab initio fuit in gente mea in Jerosolymis, noverunt omnes Judæi:

5 Prescientes me ab initio (si velint testimonium perhibere) quoniam secundum certissimam* sectam nostræ religionis vixi Pharisæus.

6 Et nunc in spe*, quæ ad patres nostros repromissionis facta est a Deo, sto judicio subjectus *:

7 In quam duodecim tribus nostrę, nocte ac die deservientes, sperant devenire. De qua spe * accusor a Judæis, rex.

8 Quid incredibile judicatur apud vos, si Deus mortuos suscitat?

9 Et ego quidem existimaveram me adversus nomen *Jesu Nazareni debere multa contraria agere.

10 † Quod & feci Jerosolymis, & multos sanctorum ego in carceribus inclusi, a principibus sacerdotum potestate accepta: & cum occiderentur, detuli sententiam. †Supr. 8. 3.

11 Et per omnes synagogas frequenter puniens eos, compellebam blasphemare *: & amplius insaniens in eos, persequebar usque in exteras civitates.

12 In quibus † dum irem Damascum cum potestate & permissu principum sacerdotum, †Supr. 9. 2.

13 Die media in via, vidi, rex, de cælo supra splendorem solis circumfulsisse me lumen, & eos qui mecum simul erant.

14 Omnesque nos cum decidissemus in terram, audivi vocem loquentem mihi Hebraica * lingua: Saule, Saule, quid me persequeris? durum est tibi contra stimulum calcitrare.

15 Ego autem dixi: Quis es Domine? Dominus autem dixit: Ego sum Jesus, quem tu persequeris.

16 Sed exurge, & sta super pedes tuos: ad hoc enim apparui tibi, ut constituam te ministrum, & testem eorum quæ vidisti, & eorum quibus apparebo tibi*.

17 Eripiens te de populo*, & gentibus, in quas nunc ego mitto te,

18 Aperire oculos eorum, ut convertantur a tenebris ad lucem, & de potestate satanæ ad Deum, ut accipiant remissionem peccatorum, & sortem inter sanctos *, per fidem quæ est in me.

19 Unde rex Agrippa, non fui incredulus cælesti visioni:

20 † Sed his, qui sunt Damasci primum, & Jerosolymis, & in omnem regionem Judææ, & Gentibus annuntiabam, ut pœnitentiam agerent, & converterentur ad Deum, digna pœnitentiæ opera facientes. †Supr. 13, & 14.

21 Hac ex causa me Judæi, cum es-

℣. 26. Cæsari.
℣. 27. absurdum est.
* crimina.
℣. 1. causam suam dicere.
℣. 5. exquisitissimam.
℣. 6. ob spem resurrectionis.
* velut reus habeor.
℣. 7. ob quam spem.
℣. 9 religionem.
℣. 10. comprobavi.
℣. 11. Christo maledicere.
℣. 14. Syro-Chaldæa.
℣. 16. apparens te docebo. Paulus enim non ab homine, se a Christo didicit Evangelium. Gal. 1. 12.
℣. 17. i. e. de Judæis.
℣. 18. jus ad vitam æternam.

† Supr. 21. 31. sem in templo, † comprehensum tentabant interficere.

22 Auxilio autem adjutus Dei, usque in hodiernum diem sto, testificans minori atque majori *, nihil extra dicens quam ea quæ Prophetæ locuti sunt futura esse, & Moyses,

23 Si passibilis Christus *, si primus ex resurrectione mortuorum, lumen annuntiaturus est populo, & Gentibus.

24 Hæc loquente eo, & rationem reddente, Festus magna voce dixit: Insanis * Paule: multæ te litteræ ad insaniam convertunt.

25 Et Paulus: Non insanio (inquit) optime Feste, sed veritatis & sobrietatis * verba loquor.

26 Scit enim de his * rex, ad quem & constanter * loquor: latere enim eum nihil horum arbitror. Neque enim in angulo quidquam horum gestum est.

27 Credis rex Agrippa prophetis? Scio quia credis.

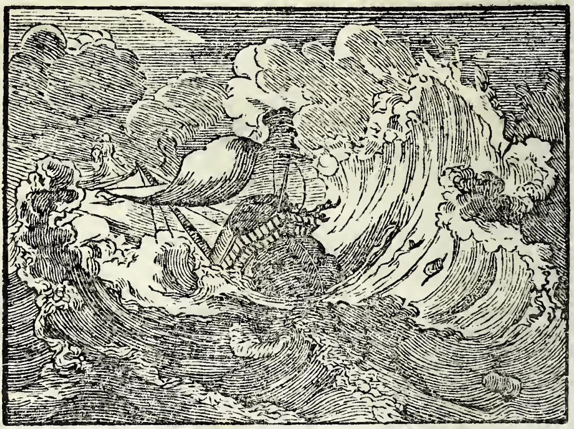
28 Agrippa autem ad Paulum: In modico * suades me Christianum fieri.

29 Et Paulus: Opto apud Deum, & in modico, & in magno *, non tantum te, sed etiam omnes qui audiunt, hodie fieri tales, qualis & ego sum, exceptis vinculis his.

30 Et exurrexit rex, & præses, & Bernice, & qui assidebant eis.

31 Et cum secessissent, loquebantur ad invicem, dicentes: Quia nihil morte, aut vinculis dignum quid fecit homo iste.

32 Agrippa autem Festo dixit: Dimitti poterat homo hic, si non appellasset Cæsarem.

CAPUT XXVII.

Paulus a centurione Julio ducitur Romam versus, navigans per varia loca: adversante autem ipsis vento, vix perveniunt ad quemdam in Creta locum: a quo licet prædiceret Paulus periculosam esse navigationem, discedentes, patiuntur ingentem tempestatem: tandemque post Pauli consolationem, qui narrans factam sibi de omnium salute revelationem, hortabatur eos ad cibum sumendum: passi naufragium omnes evadunt incolumes.

℣. 22. prædicans omnibus.
℣. 23. quod Messias passurus sit. Dan. 9. 26.
℣. 24. prædicatio Christi crucifixi facta est gentibus stultitia. 1. Cor. 1. 23.
℣. 25. Sanæ mentis.
℣. 26. de miraculis Jesu Christi.
* cum fiducia.
℣. 28. parum abest quin mihi suadeas ut fiam Christianus.
℣. 29. opto ut non solum parum, sed etiam nihil absit; *vel* opto ut non solum propemodum, sed plane &c.

1 UT autem judicatum * est navigare eum in Italiam, & tradi Paulum cum reliquis custodiis centurioni nomine Julio cohortis Augustæ,

2 † Ascendentes navem Adrumetinam *, incipientes navigare circa Asiæ loca, sustulimus *, perseverante nobiscum Aristarcho Macedone Thessalonicensi.

† 2 Cor. 11. 25.

3 Sequenti autem die devenimus Sidonem. Humane autem tractans Julius Paulum, permisit ad amicos ire, & curam sui agere *.

4 Et inde cum sustulissemus, subnavigavimus * Cyprum, propterea quod essent venti contrarii.

5 Et pelagus Ciliciæ & Pamphyliæ navigantes venimus Lystram *, quæ est Lyciæ:

6 Et ibi inveniens centurio navem Alexandrinam navigantem in Italiam, transposuit nos in eam.

7 Et cum multis diebus tarde navigaremus, & vix devenissemus contra Gnidum *, prohibente nos vento, adnavigavimus Cretæ, juxta Salmonem *:

8 Et vix * juxta navigantes, venimus in locum quemdam, qui vocatur Boniportus, cui juxta erat civitas Thalassa.

9 Multo autem tempore peracto, & cum jam non esset tuta navigatio, eo quod & jejunium * jam præteriisset, consolabatur eos Paulus,

10 Dicens eis: Viri, video quoniam cum injuria & multo damno, non solum oneris & navis, sed etiam animarum nostrarum *, incipit esse navigatio.

11 Centurio autem gubernatori & nauclero magis credebat, quam his quæ a Paulo dicebantur.

12 Et cum aptus portus non esset ad hiemandum, plurimi statuerunt consilium navigare inde, si quomodo possent, devenientes Phœnicen, hiemare, portum Cretæ respicientem ad Africum *, & ad Corum.

13 Aspirante autem Austro, æstimantes propositum se tenere, cum sustulissent de Asson *, legebant Cretam.

14 Non post multum autem misit se contra ipsam ventus Typhonicus, qui vocatur Euroaquilo.

15 Cumque arrepta esset navis *, & non posset conari * in ventum, data nave flatibus, ferebamur.

16 In insulam autem quamdam decurrentes, quæ vocatur Cauda, potuimus vix obtinere * scapham.

17 Qua sublata, adjutoriis utebantur, accingentes navem, timentes, ne in Syrtim * inciderent, summisso vase * sic ferebantur.

18 Valida autem nobis tempestate jactatis, sequenti die jactum fecerunt *:

19 Et tertia die suis manibus armamenta navis projecerunt.

20 Neque autem sole, neque sideribus apparentibus per plures dies, & tempestate non exigua imminente, jam ablata erat spes omnis salutis nostræ.

21 Et cum multa jejunatio fuisset, tunc stans Paulus in medio eorum, dixit: Oportebat quidem, o viri, audito me, non tollere * a Creta, lucrique facere injuriam hanc & jacturam.

℣. 1. constitutum fuit.
℣. 2. forte Adrumentum urbs Africæ maritima.
* solvimus.
℣. 3. ut ab illis curaretur.
℣. 4. navigavimus juxta.
℣. 5. forte Limyram in Lycia.
℣. 7. insula contra Asiam.
* Cretæ vicum, a quo nomen habuit promontorium Salmonium.
℣. 8. difficulter.
℣. 9. jejunium Judæorum, mense scilicet Octobri, quo difficilis est navigatio.
℣. 10. vitæ nostræ.
℣. 12. respicientem ad occasum hiemalem & æstivalem.
℣. 13. solvissent ab Asson Cretæ portu, præternavigabant Cretam. *vel* cum solvissent a Phœnice. Asson &c. *i. e.* propius juxta Cretam navigabant.
℣. 15. a Creta.
* tueri se contra &c.
℣. 16. ex mari in navem attollere.
℣. 17. arenosa loca.
* demisso malo.
℣. 18. res omnes in mare projecerunt.
℣. 21. solvere.

22 Et nunc suadeo vobis bono animo esse. amissio enim nullius animæ erit ex vobis *, præterquam navis.

23 Astitit enim mihi hac nocte Angelus Dei, cujus sum ego, & cui deservio,

24 Dicens: Ne timeas Paule, Cæsari te oportet assistere: & ecce donavit * tibi Deus omnes qui navigant tecum.

25 Propter quod bono animo estote viri: credo enim Deo, quia sic erit, quemadmodum dictum est mihi.

26 In insulam autem quamdam oportet nos devenire.

27 Sed posteaquam quartadecima nox supervenit, navigantibus nobis in Adria * circa mediam noctem, suspicabantur nautæ apparere sibi aliquam regionem.

28 Qui & summittentes bolidem*, invenerunt passus viginti: & pusillum inde separati *, invenerunt passus quindecim.

29 Timentes autem ne in aspera * loca incideremus, de puppi mittentes anchoras quatuor, optabant diem fieri.

30 Nautis vero quærentibus fugere de navi, cum misissent scapham in mare, sub obtentu quasi inciperent a prora anchoras extendere *,

31 Dixit Paulus Centurioni, & militibus: Nisi hi in navi manserint, vos salvi fieri non potestis *.

32 Tunc absciderunt milites funes scaphæ, & passi sunt eam excidere.

33 Et cum lux inciperet fieri, rogabat Paulus omnes sumere cibum, dicens: Quartadecima die hodie expectantes jejuni permanetis, nihil * accipientes.

34 Propter quod rogo vos accipere cibum pro salute vestra: quia nullius vestrum capillus de capite peribit.

35 Et cum hæc dixisset, sumens panem, gratias egit Deo in conspectu omnium *: & cum fregisset, cœpit manducare.

36 Animæquiores * autem facti omnes, & ipsi sumpserunt cibum.

37 Eramus vero universæ animæ in navi ducentæ septuaginta sex.

38 Et satiati cibo * alleviabant navem, jactantes triticum in mare.

39 Cum autem dies factus esset, terram non agnoscebant: sinum vero quemdam considerabant habentem littus, in quem cogitabant, si possent, ejicere navem.

40 Et cum anchoras sustulissent, committebant se mari, simul laxantes juncturas gubernaculorum: & levato artemone secundum * auræ flatum tendebant ad littus.

41 Et cum incidissemus in locum dithalassum *, impegerunt navem: & prora quidem fixa manebat immobilis, puppis vero solvebatur a vi maris.

42 Militum autem consilium fuit ut custodias * occiderent: ne quis cum enatasset, effugeret.

43 Centurio autem volens servare Paulum, prohibuit fieri: jussitque eos, qui possent natare, emittere se primos, & evadere, & ad terram exire:

44 Et ceteros alios in tabulis ferebant: quosdam super ea, quæ de navi erant. Et sic factum est, ut omnes animæ evaderent ad terram.

CAPUT XXVIII.

Paulus certerique ipsius comites humane a Barbaris excipiuntur in insula Melita, in qua percussus a vipera Paulus nihil mali patitur, patremque Publii principis insulæ sanitati restituit, ac alios multos curat: & ab eo loco navigantes tandem Romam perveniunt, ubi Paulus convocatis primis Judæorum causam exponit cur Cæsarem appellaverit: dieque ab ipsis constituto prædicat de Christo, cu

℣. 22. *Adde*, si me audiatis.
℣. 24. tui causa omnes servat.
℣. 27. Adriatico mari.
℣. 28. pondus funiculo alligatum, quo in mare demisso, nautæ ejusdem profunditatem explorant.
* digressi.
℣. 29. saxosa.
℣. 30. ut anchoras longius a prora figerent fune eo usque prolato.
℣. 31. vide sup. 22.
℣. 33. nihil fere.
℣. 35. exemplum date.
℣. 36. bono animo.
℣. 38. sumpto cibo.
℣. 40. parvo velo.
* secundum. *i. e.* ad.
℣. 41. bimarem, Isthmum.
℣. 42. vinctos.

jus verbis multi non credunt, quod Paulus ostendit ab Isaia prædictum esse; & per biennium de fide in Christum prædicat omnibus ad ipsum accedentibus.

1 ET cum evasissemus, tunc cognovimus quia Melita insula vocabatur. Barbari vero præstabant non modicam humanitatem nobis.
2 Accensa enim pyra *, reficiebant* nos omnes, propter imbrem, qui imminebat *, & frigus.
3 Cum congregasset autem Paulus sarmentorum aliquantam multitudinem, & imposuisset super ignem, vipera a calore cum processisset, invasit manum ejus.
4 Ut vero viderunt Barbari pendentem bestiam de manu ejus, ad invicem dicebant: Utique homicida est homo hic, qui cum evaserit de mari, ultio * non sinit eum vivere.
5 Et ille quidem excutiens bestiam in ignem, nihil mali passus est.
6 At illi existimabant eum in tumorem convertendum, & subito casurum, & mori. Diu autem illis expectantibus, & videntibus nihil mali in eo fieri, convertentes se *, dicebant eum esse Deum.
7 In locis autem illis erant prædia principis * insulæ, nomine Publii, qui nos suscipiens, triduo benigne exhibuit *.
8 Contigit autem, patrem Publii febribus & dysenteria vexatum jacere. Ad quem Paulus intravit: & cum orasset, & imposuisset ei manus, salvavit * eum.
9 Quo facto, omnes, qui in insula habebant infirmitates accedebant, & curabantur:
10 Qui etiam multis honoribus nos honoraverunt, & navigantibus imposuerunt quæ necessaria erant *.
11 Post menses autem tres, navigavimus in navi Alexandrina, quæ in insula hiemaverat, cui erat insigne Castorum *.
12 Et cum venissemus Syracusam, mansimus ibi triduo.
13 Inde circumlegentes devenimus Rhegium: & post unum diem flante Austro, secunda die venimus Puteolos;
14 Ubi inventis fratribus rogati sumus manere apud eos dies septem: & sic venimus Romam.
15 Et inde cum audissent fratres, occurrerunt nobis usque ad Appii forum, ac tres Tabernas. Quos cum vidisset Paulus, gratias agens Deo, accepit fiduciam.
16 Cum autem venissemus Romam, permissum est Paulo manere sibimet * cum custodiente se milite.
17 Post tertium autem diem convocavit primos Judæorum. Cumque convenissent, dicebat eis: Ego, viri fratres, nihil adversus plebem faciens, aut morem paternum, vinctus ab Jerosolymis traditus sum in manus Romanorum:
18 Qui cum interrogationem * de me habuissent, voluerunt me dimittere, eo quod nulla esset causa mortis in me.
19 Contradicentibus autem Judæis, coactus sum appellare Cæsarem, non quasi gentem meam habens aliquid accusare.
20 Propter hanc igitur causam rogavi vos videre, & alloqui. Propter spem * enim Israel catena hac circumdatus sum.
21 At illi dixerunt ad eum: Nos neque litteras accepimus de te a Judæa, neque adveniens aliquis fratrum nuntiavit, aut locutus est quid de te malum.
22 Rogamus autem a te audire quæ sentis: nam de secta hac * notum est nobis quia ubique ei contradicitur.

℣. 2. lignorum strue.
* Hospitio excepere.
* qui supervenerat.
℣. 4. divina ultio.
℣. 6. mutata sententia.
℣. 7. hominis primarii.
* amice tractavit.
℣. 8. sanavit.
℣. 10. scilicet cibaria.
℣. 11. Castoris & Pollucis.
℣. 16. ubicumque vellet.
℣. 18. prævio examine.
℣. 20. propter fidem de resurrectione.
℣. 22. i. e. Christianorum.

23 Cum constituissent autem illi diem, venerunt ad eum in hospitium plurimi, quibus exponebat testificans regnum * Dei, suadensque eis de Jesu * ex Lege Moysi & Prophetis, a mane usque ad vesperam.

24 Et quidam credebant his quæ dicebantur: quidam vero non credebant.

25 Cumque invicem non essent consentientes, discedebant, dicente Paulo unum verbum: Quia bene Spiritus sanctus locutus est per Isaiam prophetam ad patres nostros,

26 Dicens: † Vade ad populum istum, & dic ad eos: Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis.

† *Isai.* 6. 9. *Matth.* 13. 14. *Marc.* 4. 12. *Luc.* 8. 10. *Joan.* 12. 40. *Rom.* 11. 8.

27 Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus graviter audierunt, & oculos suos compresserunt: ne forte videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur, & sanem eos.

28 Notum ergo sit vobis, quoniam Gentibus missum est hoc salutare Dei *, & ipsi audient.

29 Et cum hæc dixisset, exierunt ab eo Judæi, multam habentes inter se quæstionem *.

30 Mansit autem biennio toto in suo conducto *: & suscipiebat omnes, qui ingrediebantur ad eum,

31 Prædicans regnum Dei, & docens quæ sunt de Domino Jesu Christo, cum omni fiducia, sine prohibitione.

℣. 23. insinuans Evangelium Dei. * ostendensque ea quæ Jesum spectarent prædicta esse a Moyse & Prophetis.

℣. 28. Salvator a Deo missus est.

℣. 29. disputationem.

℣. 30. in conducta domo.

Finis primæ Partis.

NOVUM
JESU CHRISTI
TESTAMENTUM

Vulgatæ Editionis,

SIXTI V. PONTIFICIS MAX.

Juſſu recognitum,

ET CLEMENTIS VIII.

Auctoritate editum,

NOTIS HISTORICIS ET CRITICIS

Illuſtratum.

PARS POSTERIOR.

VENETIIS, MDCCXL.

Ex Typographia Hertziana.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI

Ad Romanos.

DIctavit Apostolus hanc Epistolam, excipiente Tertio, quod is quoque in calce epistolæ testatur: missam apparet e Corintho per Phœben feminam Cenchreensem. Est autem Cenchreæ portus Corinthiorum, haud procul ab urbe dissitus. quod si tempus quoque requiratur, scriptam apparet post utramque ad Corinthios Epistolam ann. Christi 57. vel 58. Gentium supercilium deprimit; ostendens nihil illis profuisse, neque naturæ Legem neque Philosophiam cujus professione tumebant, quominus in omne scelerum dedecus prolaberentur. Judæorum arrogantiam coercet, qui Legis fiducia perdidissent id quod erat totius Legis caput, fidem in Christum Jesum; docens Legis cæremonias antiquatas esse jam coruscante Christi Evangelio. Veram justitiam ac perfectam salutem, citra Legis auxilia per Evangelium ac fidem in Christo conferri ex æquo omnibus: per Legem Mosaicam, veram justitiam nulli contingere, sed per fidem: & ad eum modum detracto utrisque supercilio, adempta utrisque fiducia sui, omnes æquat in negotio fidei Evangelicæ, ita gratulans saluti Gentium, ut Judaicæ gentis cæcitatem paterno deploret affectu. His ita dissertis præcepta morum tradit cap. 12. ac deinceps. Caput extremum pene totum occupat salutationibus, non frigide congestis multorum nominibus, sed mire suo cuique addito elogio.

CAPUT PRIMUM.

Paulus commendato suo munere Evangelico, ob magnum prædicandi Evangelii zelum, optabat Romanos invisere; ostendens Ethnicos qui ex creaturis Deum cognoscentes, illius cultum a se abjecerant, colendo creaturarum imagines, merito a Deo desertos: & in pœnam illius in abominanda, quæ hic recensentur, incidisse scelera.

1 PAulus, servus Jesu Christi, vocatus * Apostolus, † segregatus in Evangelium Dei, † Act. 13. 2.
2 Quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis
3 De Filio suo, qui factus est ei ex semine David secundum carnem,
4 Qui prædestinatus * est Filius Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi Domini nostri:

℣. 1. vocatione Dei Apostolus.
℣. 4. i. e. declaratus est Dei filius, triplici scilicet ratione. I. per virtutem faciendi miracula quam habebat. II. per Spiritum sanctificationis, *i.e.* per sanctitatem seu remissionem peccatorum quam iis conferebat, in quibus sua se exerebat potentia. Matt. 9. 2. III. quia resurrexit ex mortuis.

5 Per quem accepimus gratiam, & Apoſtolatum * ad obediendum * fidei in omnibus Gentibus pro nomine ejus *,

6 In quibus * eſtis & vos vocati * Jeſu Chriſti:

7 Omnibus qui ſunt Romæ, dilectis Dei, vocatis ſanctis *. Gratia a vobis & pax * a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.

8 Primum quidem gratias ago Deo meo per Jeſum Chriſtum pro omnibus vobis: quia fides veſtra annuntiatur in univerſo mundo.

9 Teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſervio in ſpiritu meo * in Evangelio filii ejus, quod ſine intermiſſione memoriam veſtri facio

10 Semper in orationibus meis: obſecrans *, ſi quo modo tandem aliquando proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.

11 Deſidero enim videre vos, ut aliquid impertiar vobis gratiæ ſpiritualis ad confirmandos vos *:

12 Id eſt, ſimul conſolari in vobis *, per eam quæ invicem eſt, fidem veſtram atque meam.

13 Nolo autem vos ignorare fratres: quia ſæpe propoſui venire ad vos, (& prohibitus ſum uſque adhuc *) ut aliquem fructum habeam & in vobis, ſicut & in ceteris gentibus.

14 Græcis ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum *:

15 Ita (quod in me) promptum eſt * & vobis, qui Romæ eſtis, evangelizare.

16 Non enim erubeſco Evangelium. Virtus * enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Judæo primum *, & Græco *.

17 Juſtitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem * : ſicut ſcriptum eſt: † Juſtus autem ex fide vivit. † *Hab.* 2. 4. *Gal.* 3. 11. *Hebr.* 10. 38.

18 Revelatur * enim ira Dei de cælo, ſuper * omnem impietatem & injuſtitiam hominum eorum, qui veritatem * Dei in injuſtitia detinent:

19 Quia * quod notum * eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtavit *.

20 Inviſibilia enim ipſius, a creatura * mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta, conſpiciuntur: ſempiterna quoque ejus virtus, & divinitas: ita ut ſint inexcuſabiles.

21 † Quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: ſed evanuerunt * in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: † *Eph.* 4. 17.

22 Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt *.

23 Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium *.

℣. 5. gratiam & Apoſtolatum, *i.e.* gratiam Apoſtolatus.
* ut obediatur Deo per fidem Evangelio habitam.
* quæ fides eſt de nomine Chriſti.
℣. 6. i. e. inter quas gentes.
* i. e. vocati a Chriſto.
℣. 7. i. e. vocatione ſanctis.
* i. e. gratia & pax adſit.
℣. 9. i. e. volente animo.
℣. 10. *ſenſus eſt*, obſecrans ut veniam ad vos, ſi Deo volente proſperum iter aliquando habere poſſim.
℣. 11. *Adde*, qui in fide teneri eſtis.
℣. 12. i. e. vobiſcum.
℣. 13. per alia negotia Evangelica magis urgentia. Infr. 15. 22.
℣. 14. i. e. debeo prædicare.
℣. 15. i. e. quantum in me eſt, paratus ſum.
℣. 16. nam per illud manifeſtatur Dei potentia quæ ſalutem conferat omni credenti.
* vide Act. 13. 46.
* *Gr.* i. e. gentili.
℣. 17. i. e. quin etiam juſtitia qua nos Deus juſtificat, manifeſtatur in eo Evangelio; atque ea juſtitia procedit ex fide, ſeſe in dies perficiente per opera charitatis. *vel*, ex fide veteris teſtamenti in fidem novi teſtamenti.
℣. 18. *Adde* per Evangelium.
* ſuper. *i. e.* contra.
* qui cultum veri Dei idolis injuſte tribuunt. Infr. 23.
℣. 19. Gentiles Apoſtolus alloquitur uſque ad ℣. 9. c. 2.
* i. e. cognoſcibile.
* ſcilicet per creaturas.
℣. 20. a primordio mundi.
℣. 21. vani facti ſunt in ratiociniis ſuis. ſic Academici pro omnibus & contra omnia diſputabant.
℣. 22. juxta 1. Cor. 1. 20.
℣. 23. Romani Anſerem; Apim bovem ac Crocodilum Serpentem coluerunt Ægyptii.

24 Pro-

24 Propter quod tradidit * illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis:

25 Qui commutaverunt veritatem Dei * in mendacium: & coluerunt, & servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula. Amen.

26 Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem usum, in eum usum qui est contra naturam.

27 Similiter autem & masculi, relicto naturali usu feminæ, exarserunt in desideriis suis in invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes *, & mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.

28 Et sicut non probaverunt * Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt,

29 Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrones,

30 Detractores *, Deo odibiles *, contumeliosos, superbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes,

31 Insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia.

32 Qui cum justitiam Dei cognovissent *, non intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: & non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

CAPUT II.

Judæos redarguit qui ex data sibi lege Gentes condemnabant, eadem ipsi patrantes, cum Deus unicuique redditurus sit juxta ipsius opera: adeo ut etiam Gentes, ea quæ legis sunt naturali lumine præstantes, pro circumcisis habendæ sint, eosque judicaturæ, qui ex sola legis cognitione & carnis circumcisione glorientur, contraria legi operantes.

1 PRopter quod inexcusabilis es o homo * omnis, qui judicas. † In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas *: eadem enim agis quæ judicas. † Mat. 7. 2.

2 Scimus enim quoniam judicium Dei est secundum veritatem * in eos qui talia agunt.

3 Existimas autem hoc o homo, qui judicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies judicium Dei?

4 An divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis *? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit *?

5 Secundum autem duritiam tuam *, & impœnitens cor *, thesaurizas tibi iram in die iræ *, & revelationis justi judicii Dei,

6 † Qui reddet unicuique secundum opera ejus *: † Mat. 16. 27.

℣. 24. sibi ipsis Deus illos tradidit, ita ut abierint in desideria &c. quo sensu *tradendi* vocem usurpat Cicero.

℣. 25. Deum verum in Idolum.

℣. 27. hoc de Solone & de Zenone Stoico narratur.

℣. 28. non judicarunt Deum colere.

℣. 30. obtrectatores.

* Dei osores.

℣. 32. i. e. cum cognovissent crimina contra naturam a Deo fore punienda, cum ea ipsi morte punierint, ut patet ex Lege Scantinia; vim tamen non habuit ea lex, nec proinde intellexerunt eos qui talia patrant morte plectendos esse; sed eos tantum mulcta pecuniaria puniebant, ut habet Quintilianus. l. 4. c. 2.

℣. 1. Gentiles alloquitur usque ad vers. 9.

* hæc crimina modo relata Judæis Gentiles objiciebant, ac eos propterea evangelica gratia indignos esse volebant: sed cum gentiles ea ipsi perpetrarint se indignos vicissim Evangelio judicabant.

℣. 2. judicium secundum veritatem. *i. e.* æquissimum judicium.

℣. 4. numquid credis Deum misericordia non usurum erga Judæos, sicut usus est erga te, cum ipsius bonitas sit exuberans.

* i. e. sicut te adduxit, ita etiam alios adducere non potuisse?

℣. 5. quia Judæos durius condemnas.

* qui gloriaris in te ipso dum pœnitentiam agere deberes.

* in diem iræ.

℣. 6. ejus *pro* sua.

7 Iis quidem, qui secundum patientiam* boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt, vitam æternam*:

8 Iis autem, qui sunt ex contentione*, & qui non acquiescunt veritati*, credunt autem iniquitati*, ira & indignatio*.

9 Tribulatio* & angustia in omnem animam hominis operantis malum, Judæi primum, & Græci:

10 Gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Judæo primum, & Græco:

11 † Non enim est acceptio personarum apud Deum.

† Deut. 10. 17. 2 Par. 19. 7. Job. 34. 19. Sap. 6. 8. Eccli. 35. 15. Actor. 10. 34. Galat. 2. 6. Coloss. 3. 25.

12 Quicumque enim sine lege* peccaverunt, sine lege peribunt: & quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur.

13 († Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur.

† Mat. 7. 21. Jac. 1. 22.

14 Cum enim Gentes*, quæ legem non habent, naturaliter* ea, quæ legis sunt, faciunt, ejusmodi legem non habentes, ipsi* sibi sunt lex:

15 Qui ostendunt opus* legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus*,)

16 In die*, cum judicabit Deus* occulta hominum, secundum Evangelium meum*, per Jesum Christum.

17 Si* autem tu Judæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo*,

18 Et nosti voluntatem ejus, & probas utiliora, instructus per legem,

19 Confidis teipsum esse ducem cæcorum*, lumen eorum qui in tenebris sunt,

20 Eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam* scientiæ & veritatis in lege.

21 Qui ergo alium doces, teipsum non doces: qui prædicas non furandum, furaris:

22 Qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, sacrilegium facis:

23 Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras.

24 († Nomen enim Dei per vos* blasphematur inter Gentes, sicut scriptum est*.) † Isai. 52. 5. Ezech. 36. 20.

25 Circumcisio* quidem prodest, si legem observes: si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est*.

℣. 7. perseverantiam in bono opere.

* *Adde*, reddet.

℣. 8. in Deum contumacibus.

* cultui veri Dei.

* idolis dediti.

* *Adde*, imminet.

℣. 9. huc usque Gentiles indignos fuisse Evangelio probavit: nunc ad Judæos deflectit orationem, quos indignos Evangelio vicissim ostendit.

℣. 12. sine lege scripta.

℣. 14. de Gentibus loquitur ad fidem conversis, quibus Judæi legem Mosaicam dicebant esse necessariam.

* non lumine naturæ, sed gratia adjuti. hæc enim vox *naturaliter* hic ponitur per oppositionem ad Gratiam.

* fides & gratia quæ in iis est, legis vicem habent.

℣. 15. effectum legis. *i. e.* boni & mali cognitionem.

* versus 13. 14. & 15. per parenthesim addita sunt ab Apostolo adversus Judęos qui Gentes ad fidem Christi conversas, subjici volebant Legi Mosaicæ.

℣. 16. hæc jungenda sunt cum versu 12.

* judicabit Deus per Jesum Christum.

* juxta ea quæ de judicio prædico. Act. 24. 25.

℣. 17. si. *Græce*. ecce.

* in Dei cognitione.

℣. 19. Gentilium qui proselyti fiunt.

℣. 20. Regulam.

℣. 24. i. e. propter vos.

℣. 25. tacita hic refellitur objectio. Judæi igitur dicere potuissent, numquid inutilis fuit circumcisio quam nobis Deus dedit ut signum fidei nostræ? Respondet igitur Apostolus: circumcisio, &c.

* non plus proderit quam si non fuisses circumcisus.

26 Si

26 Si igitur præputium * justitias legis custodiat *: nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur?

27 Et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans *, te, qui per * litteram & circumcisionem prævaricator legis es?

28 Non enim qui in manifesto, Judæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio:

29 Sed qui in abscondito *, Judæus est: & circumcisio cordis in spiritu, non littera *: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est.

CAPUT III.

Quodam modo præcellunt Judæi propter factas illis a Deo promissiones, quæ complebuntur, quamquam nonnulli eorum fuerint increduli: omnes autem & Judæi & Gentiles peccato sunt obnoxii: a quo non liberat lex, sed fides in Christum propitiatorem, ut non sit cuiquam de legis operibus gloriandum.

1 QUid * ergo amplius Judæo est? aut quæ utilitas circumcisionis?

2 Multum per omnem modum. Primum * quidem, quia credita sunt illis eloquia * Dei.

3 Quid * enim si quidam illorum non crediderunt? † Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuabit *? Absit *. †2Tim. 2. 13.

4 † Est * autem Deus verax: † omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: † Ut justificeris * in sermonibus tuis: & vincas * cum judicaris. †Joan. 3. 33. † Psal. 115.11. † Psal. 50. 6.

5 Si autem iniquitas * nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus est Deus, qui infert iram?

6 (Secundum hominem dico.) Absit. alioquin quomodo judicabit Deus hunc mundum?

7 Si enim veritas * Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipsius: quid adhuc & ego tamquam peccator judicor?

8 Et non * (sicut blasphemamur *, & sicut ajunt quidam nos dicere) faciamus mala ut veniant bona *: quorum damnatio justa est *.

℣. 26. i. e. gentilis.
* sine lege effectum legis habeat ex fide.
℣. 27. i. e. observans.
* habens litteram legis.
℣. 29. apud Deum.
* nam circumcisionem cordis semper Deus postulavit. *Jerem.* 4. 4.
℣. 1. altera hic refellitur objectio. Si enim circumcisio cordis sola prodest quid ergo amplius Judæo est quam Gentili? aut quæ &c.
℣. 2. hic sermonem inchoat Apostolus quem differt in cap. 9. ℣. 4. ubi omnes Judæorum prærogativas enumerat.
* promissa, oracula.
℣. 3. præoccupat eo loci Apostolus gentilium objectionem. potuissent enim dicere; verum equidem est Judæis concredita fuisse eloquia Dei; sed cum increduli fuerint, multo minus Evangelica gratia digni sunt; quibus reponit Apostolus; numquid &c.
* irritam faciet.
* quia promissio facta Judæis de mittendo Salvatore, absoluta semper fuit, non conditionata, quia gentibus etiam mittendus fuit Messias; nec proinde Judęorum peccata obicem ponebant huicce divinę promissioni.
℣. 4. Deus constans est in promissis, etiamsi omnes homines fidem fallant.
* ut justus & verax appareas in sermonibus tuis.
* & purus videaris si judicia tua ab hominibus ad examen revocentur.
℣. 5. hic objectionem refellit Apostolus ortam ex versu superiori: hujus sensus est. si peccata nostra fidelitatem Dei confirmant, dicemusne, sicut dicunt impii, Deum injustum esse, qui ea puniat quæ ad ipsius gloriam maxime conferunt? absit. alioquin si Deus justus non est, quomodo, &c.
℣. 7. hic alteram objectionem refellit Apostolus ortam ex versu 4.
℣. 8. & non potius.
* de nobis male loquuntur.
* scilicet gloria Dei.
* duplicem illam objectionem quam hic refellit Apostolus, multo magis evertit ex iis quæ profert, capite 6.

9 Quid

9 Quid ergo *? præcellimus eos* ?
† Gal. 3. 22. Nequaquam. † Causati enim sumus*, Judæos & Græcos omnes sub peccato esse,
† Psal. 13. 3. 10 Sicut scriptum est: † Quia non est justus quisquam:
11 Non est intelligens, non est requirens Deum.
12 Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.
† Psal. 5. 11. 13 † Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant:
† Psal. 139. 4. † Venenum aspidum sub labiis eorum:
† Psal. 9. 7. 14 † Quorum os maledictione, & amaritudine plenum est:
† Isai. 59. 7. Prov. 1. 16. 15 † Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem:
16 Contritio, & infelicitas in viis eorum:
† Psal. 35. 2. 17 Et viam pacis non cognoverunt.
18 † Non est timor Dei ante oculos eorum.
† Gal. 2. 16. 19 † Scimus * autem, quoniam quæcumque lex * loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur: ut omne os obstruatur, & subditus* fiat omnis mundus Deo:
20 Quia ex operibus * legis non justificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati *.
21 Nunc* autem sine lege justitia Dei* manifestata est; testificata * a lege & Prophetis.
22 Justitia autem * Dei per fidem Jesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt in eum: non enim est distinctio:
23 Omnes enim peccaverunt, & egent* gloria Dei.
24 Justificati * gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu,
25 Quem proposuit Deus propitiationem * per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum
26 In sustentatione * Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore: ut sit * ipse justus, & justificans eum, qui est ex fide Jesu Christi.
27 Ubi est ergo gloriatio tua * ? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei*.
28 Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis.
29 An Judæorum Deum tantum? nonne & Gentium? Immo & Gentium.
30 Quoniam quidem unus est Deus qui justificat circumcisionem * ex fide, & præputium per * fidem.

℣. 9. hæc conjungenda sunt cum versu 2.
* i. e. Gentiles.
* reddita causa ostendimus.
℣. 19. ne Judæi dicerent hæc convitia aliis, non sibi a Deo facta esse, ideo ait, scimus, &c.
* i. e. Scriptura sacra.
* & manifestum fiat omnes obnoxios esse Dei condemnationi.
℣. 20. ex operibus externis sine gratia confectis.
* per legem cognitio peccati, non remissio; remissio enim sola gratia potest haberi. hæc fusius demonstrabit Apostolus, c. 7.
℣. 21. postquam demonstravit Apostolus nec a Philosophia nec a Lege inductam esse veram justitiam, nunc ostendit Christi fide non lege Moysis homines justos fieri.
* quia Deus hominem justificat.
* prænuntiata.
℣. 22. i. e. inquam.
℣. 23. i. e. egent gratuita Dei misericordia.
℣. 24. idcirco justificantur gratis, &c.
℣. 25. victimam quæ Deum hominibus offensum placaret.
* ut ostenderet qua via homines justos Deus efficeret, nempe remittendo illis præterita delicta per filium suum.
℣. 26. delictorum quæ Deus toleravit, ut ostenderet modum quo homines justificat in hoc tempore.
* sit. *i. e.* appareat.
℣. 27. *Adde*, o Judæe.
* Lex factorum solummodo jubet quid sit faciendum. Lex fidei ipsa fides est, quæ impetrat gratiam faciendi quod lex jubet.
℣. 30. i. e. Judæos.
* i. e. Gentiles.

31 Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit: ſed legem ſtatuimus*.

CAPUT IV.

Non ex legis operibus contingit juſtificatio, ſed ex fide in Deum, quæ Abrahæ reputata fuit ad juſtitiam ante datam ipſi circumciſionem, quam poſtea accepit; futurus, non lege ſed juſtitia fidei, pater omnium qui ipſius fidem imitarentur: credidit autem Deo ſe patrem fore multarum gentium per promiſſum ſibi ſemen, cum tam ipſe quam uxor ejus Sara annos exceſſiſſent aptos ad generandum.

1 QUid ergo * dicemus inveniſſe* Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem?

2 Si enim Abraham ex operibus juſtificatus eſt, habet gloriam *, ſed non apud Deum.

† Gen. 15. 6. Gal. 3. 6. Jac. 2. 23. 3 Quid enim dicit Scriptura? † Credidit Abraham Deo: & reputatum* eſt illi ad juſtitiam.

4 Ei autem qui operatur*, merces non imputatur * ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.

5 Ei vero qui non operatur*, credenti autem in eum, qui juſtificat impium, reputatur* fides ejus ad juſtitiam ſecundum propoſitum gratię Dei.

6 Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert * juſtitiam ſine operibus.

7 † Beati, quorum remiſſæ ſunt * iniquitates, & quorum tecta * ſunt peccata. † Pſal. 31. 1.

8 Beatus vir, cui non imputavit * Dominus peccatum.

9 Beatitudo * ergo hæc in circumciſione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus * enim quia reputata eſt Abrahæ fides ad juſtitiam.

10 Quomodo ergo reputata eſt? in circumciſione, an in præputio? Non in circumciſione, ſed in præputio *.

11 † Et ſignum accepit circumciſionis *, ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio: ut ſit pater omnium credentium præputium *, ut reputetur & illis ad juſtitiam: † Gen. 17. 10. 11.

12 Et ſit pater circumciſionis *, non iis tantum qui ſunt ex circumciſione *, ſed & iis qui * ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt * in præputio patris noſtri Abrahæ.

13 Non enim per legem * promiſſio Abrahæ, aut ſemini ejus, ut heres eſſet mundi: ſed per juſtitiam fidei.

14 Si enim qui ex lege * heredes ſunt: exinanita eſt * fides, abolita eſt * promiſſio.

℣. 31. ſi fides, non lex juſtificat, ergo lex deſtruitur.
* confirmamus, ex eo quod ea quę lex promittebat completa fuiſſe per Evangelium oſtendimus.
℣. 1. ut omnem Judæis excuſationem eriperet Apoſtolus, oſtendit Abraham ipſum, quem tanti Deus fecit, non habuiſſe juſtitiam ex operibus legis, ſed ex fide.
* obtinuiſſe.
℣. 2. habet unde glorietur.
℣. 3. & juſtus effectus eſt.
℣. 4. propriis viribus.
* non datur.
℣. 5. opera ſcilicet legis.
* fides juſtificans datur, quia Deus ita decrevit liberaliter gratiam dare.
℣. 6. i. e. imputat. *vel* quem Deus juſtum efficit, non habita ratione operum præcedentium, quę juſtitiam mereri nequeunt.
℣. 7. gratuita condonatione, non meritis operum.
* obliterata, eraſa.
℣. 8. in quo nil invenit Deus quod ei ſuccenſeat.
℣. 9. hæc juſtificatio dicitur beatitudo, quia beati dicimur cum inſperatū quid adipiſcimur, contra cum habemus ea quæ nobis debentur, non ideo beati, ſed mercede affecti dicimur.
* i. e. diximus modo.
℣. 10. nondum enim erat circumciſus, quando credidit Deo.
℣. 11. & accepit circumciſionem in ſignum juſtitiæ quam habuerat, cum nondum eſſet circumciſus.
* incircumciſorum.
℣. 12. circumciſorum.
* externa ſcilicet.
* i. e. iis in quibus circumciſionem fides comitatur & perficit.
* eſt. *i. e.* fuit.
℣. 13. nequaquam merito legis nondum acceptæ, ſed per juſtitiam fidei, Abrahæ & poſteritati ejus promiſſa eſt omnium gentium hereditas.
℣. 14. ſi Deus ex merito legis, Abrahæ promiſiſſet omnium gentium hęreditatem.
* inanis fuiſſet fides.
* irrita fuiſſet promiſſio, quia eam lex adimplere non poterat, quæ iram. *i. e.* minas & punitionem tantum operabatur.

15 Lex enim iram operatur. Ubi enim non est lex, nec prævaricatio *.

16 Ideo ex fide *, ut secundum gratiam firma * sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum *, sed & ei qui ex fide est Abrahæ *, qui pater est omnium nostrum.

† Gen. 17. 4. 17 (Sicut scriptum est: † Quia patrem multarum gentium posui te) ante Deum *, cui credidit, qui vivificat mortuos *, & vocat * ea quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt.

18 Qui * contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est

† Gen. 15. 5. ei: † Sic erit semen tuum *.

19 Et non infirmatus est fide, nec consideravit corpus suum emortuum * cum jam fere centum esset annorum, & emortuam vulvam Saræ.

20 In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo *:

21 Plenissime sciens quia quæcumque promisit, potens est & facere.

22 Ideo & reputatum est illi ad justitiam.

23 Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia * reputatum est illi ad justitiam:

24 Sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum *, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis;

25 Qui traditus est propter delicta nostra *, & resurrexit propter justificationem nostram *.

CAPUT V.

Ex fide, inquit, justificati, non solum spe gloriamur, verum etiam in adversitatibus: nam si Christus pro nobis adhuc impiis mortuus est, multo magis salvabit jam justificatos per sanguinem ipsius: & sicut per unam Adæ inobedientiam omnes peccavimus, ac mortui sumus; ita per unius Christi obedientiam, ex multis delictis justificamur ad vitam.

1 JUstificati ergo ex fide *, pacem habeamus * ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum:

2 † Per quem & habemus accessum * per fidem in gratiam istam, in in qua stamus, & gloriamur * in spe gloriæ filiorum Dei. † Eph. 2. 18.

3 Non solum autem *, sed & gloriamur * in tribulationibus: † scientes quod tribulatio patientiam operatur: † Jac. 1. 3.

4 Patientia autem probationem, probatio vero spem,

℣. 15. *Adde* legis.

℣. 16. ideo propter fidem, Abrahę promissæ sunt omnes gentes, ut, &c.

* quæ enim divinæ promissioni nituntur ea firma sunt; contra quæ humano merito innixa sunt, ea fluxa sunt & incerta.

* i.e. non soli Judæo.

* sed & Gentili qui fidem Abrahæ imitatur.

℣. 17. pater omnium nostrum ad instar Dei. sicut Deus pater est omnium hominum per creationem, ita Abraham pater est omnium fidelium qui ejus fidem imitantur.

* qui mortuis, i.e. decrepitis vires restituit. Infra. 19.

* vocat. i.e. facit ut ea quæ non sunt existant, &c.

℣. 18. qui Abrahamus cum natura sperare nihil posset. spe tamen adductus credidit Deo promittenti, quod fieret, &c.

* *Adde* sicut stellæ cæli.

℣. 19. i.e. effœtum.

℣. 20. verbo Dei credens.

℣. 23. quia. i.e. quod.

℣. 24. i.e. fidem Abrahę imitemur, ac sicut Abraham credidit se posteros posse habere, etiamsi corpus ejus quodammodo fuerit mortuum, ita credamus Deum suscitasse Jesum, &c.

℣. 25. ut peccata nostra deleret.

* ut nos justificaret.

℣. 1. Hucusque ostendit Apostolus nec lege, nec philosophia homines justos effici; at in eo capite divinæ justificationis effectus enumerat.

* I. effectus redire in gratiam cum Deo.

℣. 2. adducti sumus.

* II. effectus, sperare nos aliquando gloriam filiis Dei præparatam consecuturos.

℣. 3. nec de spe gloriæ solummodo gloriamur.

* III. effectus, gaudere insuper quod pro Christo contumeliam patiamur. Act. 5. 41.

5 Spes autem non confundit * quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum: qui datus est nobis.

6 Ut quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tem-
Heb. pus *, † pro impiis mortuus est?
14. 7 Vix enim pro justo * quis moritur:
Petr. nam pro bono forsitan quis audeat
18. mori.

8 Commendat autem charitatem suam Deus in nobis *: quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus

9 Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab ira * per ipsum.

10 Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus: multo magis reconciliati, salvi erimus in vita * ipsius.

11 Non solum * autem: sed & gloriamur * in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

12 Propterea * sicut per unum hominem * peccatum in hunc mundum * intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit * in quo omnes peccaverunt.

13 Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur *, cum lex non esset.

14 Sed * regnavit mors ab Adam usque ad Moysen etiam in eos *, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ, qui est forma * futuri.

15 Sed non sicut delictum *, ita & donum *. si enim unius delicto multi * mortui sunt: multo magis gratia Dei & donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures * abundavit.

16 Et non sicut * per unum peccatum, ita & donum. nam judicium quidem ex uno * in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in justificationem.

17 Si enim unius delicto mors regnavit per unum *: multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum.

18 Igitur * sicut per unius delictum in omnes homines * in condemnationem: sic & per unius justitiam in omnes * homines * in justificationem vitæ.

℣. 5. i. e. spes quam habemus in Deum, sperantem non fallet; I. quia qui inimicos dilexit infundendo in eos gratiam, amicis speratam beatitatem non auferet. II. quia si Christus pro nobis impiis mortuus est, haud dubie nos justificatos glorificabit. infra 9.

℣. 6. præscripto tempore.

℣. 7. pro viro justo.

℣. 8. erga nos.

℣. 9. æterno supplicio.

℣. 10. per vitam ipsius gloriosam.

℣. 11. nec solum gloriamur in tribulationibus, sed &c.

* IV. justificationis effectus, gloriari quod Deum patrem habeamus,

℣. 12. propterea. *i. e.* ideo reconciliati sumus, quia per unum hominem, scilicet Christum, justitia in mundum ingressa est, & per justitiam vita, sicut per, &c.

* per Adamum scilicet.

* in genus humanum.

* in quo Adamo.

℣. 13. non imputabatur ut Legis scriptę, sed tantum ut Legis naturalis transgressio.

℣. 14. sed. *i. e.* igitur.

* parvulos scilicet.

* i. e. figura Christi venturi.

℣. 15. *Adde*, nocuit.

* *Adde*, profuit. *i. e.* non tantum nocuit peccatum; quantum profuit Christus.

* multi. *i. e.* omnes.

* plures. *i. e.* omnes.

℣. 16. i. e. peccatum non fuit ęquale dono: multo efficacius fuit beneficium quam noxa: in quo autem ea differentia sita sit, jam explicat.

* ex uno. *adde.* peccato. *i. e.* propter unum peccatum omnes mortui sunt; sed Christus voluntatem homines justificandi non abjecit, etiamsi multa perpetrarint peccata.

℣. 17. per unum peccantem scilicet Adamum.

℣. 18. interruptum sermonem quem Apostolus inchoaverat v. 12. hic resumit.

* *Adde*, judicium fuit in &c.

* in omnes qui credunt.

* *Adde* donum, *vel* gratia fuit in &c.

19 Sicut

19 Sicut enim per inobedientiam unius * hominis, peccatores constituti sunt multi *: ita & per unius obeditionem, justi constituentur multi *.

20 Lex autem subintravit ut * abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia.

21 Ut sicut regnavit peccatum in mortem *: ita & gratia regnet per justitiam * in vitam ęternam, per Jesum Chistum Dominum nostrum.

CAPUT VI.

In Christo baptizati sumus, ut mortui peccato deinceps in novitate vitæ ambulemus; sicut Christus semel mortuus ac sepultus, ad novam vitam, non amplius moriturus, resurrexit: non ergo jam obediamus peccato aut concupiscentiis, sed soluti a lege, liberatique per Christi gratiam a peccato, & servi facti justitiæ, tradamus membra nostra in obsequium justitiæ ad vitam, quæ prius tradideramus immunditiæ ad mortem.

1 Quid ergo dicemus *? permanebimus in peccato ut gratia abundet?

2 Absit. Qui enim mortui sumus peccato *, quomodo adhuc vivemus in illo?

3 An ignoratis quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte * ipsius baptizati sumus?

4 † Consepulti * enim sumus cum illo per baptismum in mortem *: ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam * Patris, † ita & nos in novitate vitæ ambulemus.

5 Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus *: simul & resurrectionis erimus.

6 Hoc scientes, quia vetus homo * noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati *, & ultra non serviamus peccato.

7 Qui enim mortuus est, justificatus * est a peccato.

8 Si autem mortui sumus cum CHRISTO *: credimus quia simul etiam vivemus cum Christo:

9 Scientes quod Christum resurgens ex mortuis jam * non moritur, mors illi ultra non dominabitur.

10 Quod enim mortuus * est, peccato *, mortuus est semel: quod autem vivit, vivit Deo *.

11 Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo *, in Christo * Jesu Domino nostro.

12 Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis * concupiscentiis ejus.

13 Sed neque exhibeatis membra

† *Gal.* 3. 27. *Col.* 2. 12.
† *Eph.* 4. 23. *Hebr.* 12. 1. 1 *Petr.* 2. 1. & 4. 2.

℣. 19. Adæ scilicet.
* i. e. omnes ejus posteri.
* i. e. omnes quibus credere datum est.
℣. 20. ut, *pro*, &: *i. e.* ubi lex data est, tunc abundavit delictum; hujus enim Legis transgressores homines sæpissime facti sunt. *vel* abundavit delictum, *i. e.* cognitio delicti.
℣. 21. i. e. occidendo.
* i. e. justificando homines.
℣. 1. hic ortam ex ℣. 20. cap. superioris objectionem solvit Apostolus, usque ad ℣. 7. cap. sequentis. Si enim abundat gratia ubi abundat delictum: ergo debemus in peccato permanere, &c.
℣. 2. in dativo casu. Mori peccato idem est ac peccato renuntiare, quod fit per baptismum, ut innuit Apostolus versu sequ.
℣. 3. in similitudinem mortis ejus.
℣. 4. in baptismo totus olim mergebatur homo, quod sepulturæ speciem habebat.
* i. e. ut moriamur peccato.
* i. e. potentiam patris.
℣. 5. i. e. si peccato moriamur, velut ipse revera mortuus est; resurgemus sicut resurrexit ipse.
℣. 6. i. e. vetus nostra vivendi ratio cruci affixa, ut destruatur.
* i. e. peccandi consuetudo.
℣. 7. i. e. liberatus. nam qui vita functi sunt non amplius possunt peccare.
℣. 8. i. e. in similitudinem mortis Christi, ut vers. 5.
℣. 9. i. e. amplius.
℣. 10. nempe Christus.
* i. e. ad delendum peccatum.
* Deo. *i. e.* vita divina.
℣. 11. i. e. quidquid vitæ vobis est id impendatis Deo.
* i. e. per merita Christi.
℣. 12. i. e. obediendo.

vestra arma * iniquitatis peccato: sed exhibete vos Deo, tamquam ex mortuis viventes*: & membra vestra arma justitiæ Deo.

14 Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim sub lege* estis, sed sub gratia.

15 Quid ergo? peccabimus*, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit.

Joan. 34. Petr. 19. 16 † Nescitis quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus, cui obeditis, sive peccati ad mortem, sive obeditionis* ad justitiam?

17 Gratias autem Deo*, quod fuistis *servi peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi estis*.

18 Liberati autem a peccato, servi facti estis justitiæ.

19 Humanum dico*, propter infirmitatem *carnis vestræ: sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem *; ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem.

20 Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis justitiæ*.

21 Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est.

22 Nunc vero liberati a peccato, servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem*, finem vero vitam æternam.

23 Stipendia enim peccati, mors. Gratia *autem Dei, vita æterna, in Christo Jesu Domino nostro.

CAPUT VII.

In similitudinem mulieris cujus vir defunctus est, nos per Christum soluti sumus a lege, qua peccatorum affectus reddebantur vehementiores, ut serviamus Christo in novitate spiritus: occasione autem legis peccatum judicantis, magis se exeruit & crevit peccatum, quamquam lex sancta esset ac spiritualis: imo & nunc adversante carnis fomite allicimur, quantumvis repugnantes, ad ea quæ secundum rationem detestamur, legique sunt contraria.

1 AN ignoratis fratres (scientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit*?

2 † Nam * quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi*: si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri*. † 1 Cor. 7. 39.

3 Igitur, vivente viro, vocabitur adultera si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri: ut non sit adultera si fuerit cum alio viro.

4 Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi* per corpus Christi: ut sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, ut fructificemus* Deo.

5 Cum enim essemus in carne*, passiones* peccatorum, quæ per legem erant*, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti*.

℣. 13. i. e. instrumenta.
* i. e. tamquam viventes, qui olim eratis mortui.
℣. 14. Lex præcipit, non adjuvat; gratia præcipit & adjuvat.
℣. 15. objectio est, orta ex vers. superiori. ejus sensus est, si a lege sumus liberi, ergo quæcumque lex vetabat peccata, ea possumus facere.
℣. 16. i. e. fidei.
℣. 17. *Adde*, agite.
* i. e. quod esse desiistis.
* *Adde*, ab Apostolis.
℣. 19. i. e. sensus spirituales exemplis humanis exprimo.
* i. e. propter tarditatem intellectus.
* i. e. inique agendo.
℣. 20. i. e. justitia carebatis.
℣. 22. i. e. fructum habetis, nempe sanctificationem.
℣. 23. i. e. donum gratuitum.
℣. 1. i. e. quamdiu lex extincta non est.
℣. 2. suam ipse propositionem exemplo matrimonii declarat Apostolus.
* i. e. legi conjugali.
* viri. *i. e.* matrimonii.
℣. 4. i. e. vos Legi mortui estis & vobis lex mortua est, unde liberati estis a Lege per mortem corporis Christi.
* i. e. ut ipsi Deo prolem seu bona opera faciamus.
℣. 5. i. e. cum juxta carnem viveremus.
* i. e. motus, cupiditates.
* *Adde* cognita. Ita sanctus Chrysost.
* i. e. digna morte opera.

6 Nunc

6 Nunc autem ſoluti ſumus a lege
mortis*, in qua detinebamur, ita
ut ſerviamus in * novitate ſpiritus,
& non in vetuſtate litteræ.
7 Quid ergo dicemus *? lex pecca-
tum eſt? Abſit. Sed peccatum non
cognovi, niſi per legem: nam con-
cupiſcentiam neſciebam, niſi lex di-
† Exod. 20. 17. Deut. 5. 21. ceret: † Non concupiſces.
8 Occaſione autem accepta, pecca-
tum per mandatum operatum eſt in
me omnem concupiſcentiam *. Si-
ne lege enim peccatum mortuum
erat *.
9 Ego autem vivebam ſine lege ali-
quando *. Sed cum veniſſet manda-
tum, peccatum revixit *.
10 Ego autem mortuus ſum *: &
inventum eſt mihi mandatum, quod
erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem.
11 Nam peccatum * occaſione acce-
pta per mandatum, ſeduxit me, &
per illud * occidit.
† 1 Tim 1. 8. 12 † Itaque lex quidem ſancta, &
mandatum ſanctum, & juſtum, &
bonum.
13 Quod ergo bonum eſt *, mihi
factum eſt mors? Abſit. Sed pecca-
tum *, ut appareat peccatum, per
bonum operatum eſt mihi mortem:
ut fiat ſupra modum peccans pecca-
tum * per mandatum. † 2 Cor. 11. 32.
14 Scimus enim quia lex ſpiritualis
eſt *: ego autem carnalis ſum, ve-
numdatus ſub peccato.
15 Quod enim operor, non intel-
ligo *: non enim quod volo * bo-
num, hoc ago: ſed quod odi ma-
lum, illud facio *.
16 Si autem quod nolo, illud fa-
cio *: conſentio legi, quoniam bo-
na eſt.
17 Nunc autem jam non ego ope-
ror * illud, ſed quod habitat in me
peccatum *.
18 Scio enim quia non habitat in
me, hoc eſt in carne mea *, bonum.
Nam velle, adjacet mihi: perficere
autem bonum, non invenio *.
19 Non enim quod volo bonum,
hoc facio: ſed quod nolo malum,
hoc ago.
20 Si autem quod nolo, illud fa-
cio: jam non ego operor illud, ſed
quod habitat in me, peccatum.
21 Invenio igitur legem *, volen-
ti mihi facere bonum, quoniam mi-
hi malum adjacet:
22 Condelector enim legi Dei ſe-
cundum interiorem hominem:

℣. 6. i.e. a lege cui ſumus mortui, & quæ nobis mortua eſt.
* i.e. ſerviamus Deo per novum vivendi genus, non per vetus, cujus magiſtra eſt Littera.
℣. 7. hic Apoſtolus ſolvit objectionem ortam ex verſu 5. ſi lex incitat ad peccatum, ergo mala eſt? abſit.
℣. 8. negata enim cupimus.
* i.e. vim omnem ſuam non exerebat.
℣. 9. hic repræſentat Apoſtolus perſonam populi Judaici, qui vixit ante datam legem.
* i.e. majorem vim habuit.
℣. 10. i.e. mihi mortem intulit.
℣. 11. i.e. peccati fomes.
* i.e. per mandatum.
℣. 13. objectio altera orta ex ſuperioribus verſibus. ſenſus eſt, abſurdum eſt ut lex ſancta & juſta, ſit mihi mortis occaſio.
* hujus commatis hic ſenſus eſt. ſed peccatum vere fuit cauſa mortis illius, ut per legem, quæ bona eſt, gigneret mihi condemnationem; ita ut peccati fomes vehementer impellat me ad peccatum, occaſione legis quæ peccatum vetat.
* i.e. peccati fomes.
℣. 14. ſenſus eſt. ſi lex ergo mihi mortem conſciſcat, in cauſa non eſt ipſius legis defectus, ſed male affecta hominis natura, quę peccati ſerva facta eſt.
℣. 15. i. e. non probo. loquitur Apoſtolus de primis concupiſcentiæ motibus, qui vel invito homine cum lege interiori colluctantur.
* i. e. non quod vellem.
* iſtud dicitur de ſubitaneo motu, qui mentem non habet conſentientem.
℣. 16. facio. *i. e.* concupiſco.
℣. 17. i. e. mihi voluntas deliberata non eſt.
* i. e. concupiſcentia.
℣. 18. i.e. in affectibus meis, in mea cupiditate.
* i.e. non poſſum.
℣. 21. hujus commatis hic ſenſus eſt. cum ipſe ego bonum facere contendo, video equidem legem Moſaicam mihi præcipientem, ſed me non adjuvantem; ac idcirco non facio bonum, quia malo ſeu peccati fomite conſtringor.

23 Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.

24 Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis * hujus?

25 Gratia * Dei per Jesum Christum Dominum nostrum. Igitur ego ipse mente servio legi Dei; carne autem, legi peccati.

CAPUT VIII.

Concludit, Christo per baptismum insitos ab omni damnatione esse liberos, qui non carnem sectantur, sed spiritum quem acceperunt: spiritum inquam adoptionis: qui Dei filios ac futuræ gloriæ cum Christo cohæredes efficit; ad cujus gloriæ revelationem non solum universa aspirat creatura, vanitati interim subjecta; sed & hi qui spiritus acceperunt primitias, illam certa spe expectant, spiritu eos roborante, & quid orandum sit instruente. Declarat etiam incomparabilem Dei erga suos exhibitam in Christo charitatem, asserens nihil posse eos a charitate Dei separare quæ est in Christo Jesu.

1 Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu *, qui non secundum carnem ambulant *.

2 Lex enim spiritus vitæ * in Christo Jesu liberavit me a lege peccati & mortis.

3 Nam quod impossibile erat legi, in quo * infirmabatur per carnem: Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato * damnavit * peccatum in carne,

4 Ut justificatio legis * impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.

5 Qui enim secundum carnem sunt *: quæ carnis sunt, sapiunt, qui vero secundum spiritum sunt*: quæ sunt spiritus, sentiunt.

6 Nam prudentia * carnis, mors est: prudentia autem spiritus, vita & pax.

7 Quoniam sapientia * carnis inimica est Deo: legi enim Dei non est subjecta: nec enim potest *.

8 Qui autem in carne sunt *, Deo placere non possunt.

9 Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen * spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.

10 Si autem Christus in vobis est: corpus quidem mortuum est * propter peccatum, spiritus vero vivit propter justificationem *.

℣. 24. corpus mortis, *i.e.* carnalis concupiscentia, ac ipsum peccatum quæ nos morti æternæ reddunt obnoxios.

℣. 25. Græce. *gratias ago Deo per Jesum &c.* sed probatior est lectio Vulgatæ utpote antiquissimis exemplaribus ac SS. patribus consentanea. sensus igitur est; non natura, non lex Mosaica, sed sola Christi gratia a peccato me liberabit.

℣. 1. i. e. qui fide conjuncti sunt cum Christo Jesu, iis nihil est damnationis, quia Evangelio subjacent, non legi Mosaicæ, vel membrorum Legi, quæ mortem, quæ damnationem operabantur.

* *Gr. additur*, sed secundum spiritum: at hæc verba non leguntur in vetustissimis exemplaribus græcis, nec in versione Syriaca.

℣. 2. Lex Spiritus vitæ. *i. e.* Spiritus vivificans, vel gratia Christi.

℣. 3. in quo. *i.e.* ea parte qua imbecillis erat, propter reluctantem carnis concupiscentiam: id fecit Deus Filium, &c.

* i. e. per hostiam pro peccato oblatam, quæ hostia Christus ipse est, qui pro nobis factus est peccatum. *i. e.* hostia pro peccato.

* i. e. abstulit peccatum quod regnabat in hominibus.

℣. 4. i. e. quam Lex exigebat.

℣. 5. i. e. qui carnis consentiunt affectibus.

* i.e. qui spiritu *vel* gratia Dei aguntur.

℣. 6. i. e. affectus carnis mortem generant.

℣. 7. i. e carnis affectiones.

* quia vitium virtus esse nequit.

℣. 8. i. e. carnis affectibus serviunt.

℣. 9. i. e. si tamen ita fidem induistis ut habitet in vobis spiritus Dei.

℣. 10. i. e. morti obnoxium propter Adæ peccatum quo mors in mundum inducta est.

* i. e. quia fuit per Christum justificatus.

11 Quod ſi Spiritus ejus *, qui ſuſ-
citavit Jeſum a mortuis, habitat in
vobis: qui * ſuſcitavit Jeſum Chri-
ſtum a mortuis, vivificabit * & mor-
talia corpora veſtra, propter inha-
bitantem Spiritum ejus in vobis.
12 Ergo fratres debitores ſumus
non carni, ut ſecundum carnem vi-
vamus *.
13 Si enim ſecundum carnem vi-
xeritis, moriemini *: ſi autem ſpi-
ritu facta carnis mortificaveritis,
vivetis *.
14 Quicumque enim ſpiritu Dei
aguntur *, ii ſunt filii Dei.
15 † Non enim accepiſtis ſpiritum
ſervitutis * iterum in timore, ſed
accepiſtis ſpiritum † adoptionis fi-
liorum *, in quo clamamus: Abba
(Pater.)
16 Ipſe enim Spiritus teſtimonium
reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus
filii Dei.
17 Si autem filii, & * heredes:
heredes quidem Dei, coheredes au-
tem Chriſti: ſi tamen compatimur *,
ut & conglorificemur.
18 Exiſtimo enim, quod non ſunt
condignæ paſſiones hujus temporis *
ad futuram gloriam, quæ revelabi-
tur in nobis.
19 Nam expectatio creaturæ, reve-
lationem filiorum Dei expectat.

† 2 Tim. 1. 7. † Gal. 4. 5.

20 Vanitati * enim creatura ſubje-
cta eſt non volens *, ſed * propter
eum, qui ſubjecit eam in ſpe *:
21 Quia & ipſa creatura liberabitur
a ſervitute corruptionis, in liberta-
tem * gloriæ filiorum Dei.
22 Scimus enim quod omnis crea-
tura ingemiſcit, & parturit * uſque
adhuc.
23 Non ſolum autem illa, ſed &
nos ipſi primitias ſpiritus * haben-
tes; & ipſi intra nos gemimus, ado-
ptionem filiorum Dei expectantes,
redemptionem corporis noſtri.
24 Spe enim ſalvi facti ſumus *.
Spes * autem quæ videtur, non eſt
ſpes: nam quod videt quis, quid *
ſperat?
25 Si autem quod non videmus,
ſperamus: per patientiam * expe-
ctamus.
26 Similiter autem & ſpiritus adju-
vat infirmitatem noſtram: nam quid
oremus, ſicut oportet, neſcimus:
ſed ipſe Spiritus poſtulat * pro nobis
gemitibus inenarrabilibus.
27 Qui autem ſcrutatur corda *,
ſcit quid deſideret * Spiritus: quia ſe-
cundum Deum * poſtulat * pro ſanctis.
28 Scimus autem quoniam diligen-
tibus Deum omnia cooperantur in
bonum, iis, qui ſecundum propo-
ſitum * vocati ſunt ſancti.

℣. 11. ejus. *i.e.* patris.
* i. e. ille qui, ſeu, pater.
* immortalia faciet.
℣. 12. *ſupple*, ſed ſpiritui, ut ſecundum ſpiritum vivamus.
℣. 13. morte æterna.
* vita æterna.
℣. 14. i. e. animantur.
℣. 15. i. e. ſpiritum ſervili metu præditum, ut iterum timeatis Deum quemadmodum timebatis ante Chriſtum revelatum.
* i. e. ſed ſpiritum, per quem Deus vos adoptavit in filios, per quem etiam calamitatibus preſſi imploramus Dei opem, vocantes patrem.
℣. 17. & *pro* igitur.
* hereditas noſtra eſt vita æterna, quam non poſſumus adipiſci abſque tribulationibus, exemplo Chriſti. Luc. 24. 26.
℣. 18. i. e. quas in hac vita perferimus.
℣. 20. i. e. inſtabilitati.
* rebus inanimatis voluntatem tribuit Apoſtolus.
* ſed obedit propter &c.
* in ſpe liberationis.
℣. 21. i. e. quando filii Dei liberabuntur a corruptione.
℣. 22. i. e. expectat ut onere liberetur.
℣. 23. i. e. præcipua dona ſpiritus habentes.
℣. 24. i. e. ſalutem æternam non habemus adhuc, ſed ſperamus.
* i. e. res aliqua ubi videtur & habetur, ſperari deſinit.
* quid. *i. e.* cur.
℣. 25. quia patientia ſeu tolerantia malorum ſpem efficit. Supr. c. 5. ℣. 4.
℣. 26. i. e. nos poſtulare facit, nos excitat ad poſtulandum.
℣. 27. i. e. Deus.
* i. e. deſiderare faciat.
* i. e. Deo grata.
* i. e. poſtulare facit.
℣. 28. i. e. ratum nec mutandum decretum, quo Deus ad perfectam conſummatamque ſanctitatem quoſdam eligit homines.

29 Nam quos præscivit *, & prædestinavit * conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus * in multis fratribus.
30 Quos autem prædestinavit *, hos & vocavit *: & quos vocavit, hos & justificavit *: quos autem justificavit, illos & glorificavit *.
31 Quid ergo dicemus ad hæc? si Deus pro nobis, quis contra nos?
32 Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit *?
33 Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat,
34 Quis est qui condemnet? Christus Jesus, qui mortuus est, immo qui & resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.
35 Quis * ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?
† Psal. 43. 22. 36 (Sicut scriptum est: † Quia propter te mortificamur * tota die: æstimati sumus sicut oves occisionis.)
37 Sed in his omnibus superamus propter * eum qui dilexit nos.
38 Certus sum enim, quia neque mors *, neque vita *, neque Angeli *, neque principatus *, neque virtutes, neque instantia *, neque futura, neque fortitudo,
39 Neque altitudo *, neque profundum *, neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo * Jesu Domino nostro.

CAPUT IX.

Propter Judæorum ruinam, de qua vehementer dolet, promissiones non frustrari asserit, Israelitis factas a Deo Abrahæ filiis: nimirum cum illæ non pertineant ad omnes carnales Abrahæ filios, sed tantum ad eos qui ex Judæis & Gentilibus gratuita Dei electione filii Abrahæ per fidem constituuntur: Deus autem cujus vult miseretur, & quem vult indurat: Judæi vero quia non ex fide Christi quem rejecerant, sed ex legis operibus justitiam quærebant, sunt in sua iniquitate relicti, Gentibus per fidem Christi justificatis.

℣. 29. i. e. præcognovit, vel dilexit ante mundi constitutionem.
* prædestinavit ut essent conformes &c.
* i. e. principem locum obtineat.
℣. 30. i. e. ad æternam salutem elegit.
* vocavit ad fidem.
* liberavit a peccatis.
* ac ipsis in tempore donum dedit ad quod eos elegerat ab æterno.
℣. 32. *Gr.* donabit.
℣. 35. cum ipsi nos proposito ac nusquam mutando ad gloriam vocati simus decreto; quæ poterit nos creatura ab amore quo Christum diligimus, separare?
℣. 36. i. e. morti tradimur.
℣. 37. i. e. per eum scilicet non nostris, sed Dei viribus qui dilexit nos.
℣. 38. mors. *i. e.* metus mortis.
* vita *i. e.* spes vitæ.
* i. e. Angeli satanæ.
* principatus & virtutes, *i. e.* Angeli majores in regno Satanæ.
* nec quæ nunc sentimus mala, nec si qua graviora imminent.
℣. 39. i. e. spes honorum.
* i. e. metus ignominiæ.
* i. e. quam habuimus per merita Jesu Christi.

CAP. IX. Huc usque ostendit Apostolus fidem in Christum ita necessariam esse, ut ea sublata, nec lege naturali, nec Mosaica posse homines justificari. Hinc ergo sequeretur Gentiles ad fidem atque etiam ad regnum vocatos esse, remotos vero Judæos a fide Christi, ac proinde a regno Cælorum. hanc objectionem quam eo loci tacite refellit Apostolus, aperte declarat ℣. 30. & 31. quæ rejectio vehementer pugnabat cum iis opinionibus, quas Judæis ex magistris suis hauserant, posteros Abrahami, Isaaci & Jacobi semper præcipuo apud Deum loco fore, tum ob majorum virtutes tum ob professionem veræ religionis. his responsurus Apostolus, parat ostendere Deum numquam ita se astrinxisse posteris Patriarcharum, ut non libertatem sibi retineret puniendi contumaces, & aliis quamvis sontibus ignoscendi. ait igitur B. Paulus maxime sibi dolere quod reprobati sint Judæi.

1 VEritatem dico in Christo *, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto *:

2 Quoniam tristitia * mihi magna est, & continuus dolor cordi meo.

† Act. 9. 2. 1 Cor. 15. 9.

3 † Optabam * enim ego ipse anathema esse a Christo * pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem,

4 Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum *, & gloria *, & testamentum *, & legislatio, & obsequium *, & promissa:

5 Quorum patres *, & ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus * benedictus in sæcula. Amen.

6 Non autem quod exciderit verbum Dei *. Non enim omnes qui ex Israel sunt, ii sunt Israelitæ:

7 Neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii: † sed in Isaac vocabitur tibi semen *: † Gen. 21. 12.

8 Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei; sed † qui filii sunt promissionis, æstimantur in semine *. † Gal. 4. 28.

9 Promissionis enim verbum * hoc est: † Secundum hoc tempus veniam; & erit Saræ filius. † Gen. 18. 10.

10 Non solum autem illa *: † sed & Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac * patris nostri. † Gen. 25. 24.

11 Cum enim nondum nati fuissent *, aut aliquid boni egissent, aut mali, (ut secundum electionem propositum Dei maneret *)

℣. 1. i. e. testis est mihi Christus.
* i. e. ac ipse etiam Spiritus sanctus testis est mihi.

℣. 2. ne Judæi regerent hæc omnia a B. Paulo non amore veritatis, sed peculiari quodam odio dicta esse, ait quod sibi maxime doleret Judęorum reprobatio & incredulitas.

℣. 3. *lege*, optarem.
* a Christo. *i. e.* pro Christo *vel* propter Christum. quo sensu particula ab, sumitur apud Ciceron. ab reo dicere. *i. e.* pro reo, in gratiam rei dicere. sensus igitur est. tantum abest ne Judęos oderim, ut optarem pro Christo interfici vel devoveri, dummodo Judæos fratres meos lucrifaciam. hanc explicationem attulit ipse Vatablus. *vel*, sensus est: optarem non modo carere Apostolatus honore, verum etiam in Ecclesia Christi contemptissimus haberi, modo Judæos ad justitiam veram, & ad æternam salutem possem perducere: *a Christo* igitur ponitur vice istius voculæ, a Christianis vel inter Christianos & in Ecclesia Christi, quia caput pro membris nominatur, & sponsa sponsi nomen accipit. *vel* sensus est: si fieri posset, si liceret, optarem Christi visione privari, non tamen ejus amore ut Judæos lucrifaciam.

℣. 4. i. e. qui adoptati sunt in filios.
* gloria, quia populus Dei sunt.
* i. e. pacta, fœdera.
* i. e. verus Dei cultus.

℣. 5. i. e. quorum patres Patriarchæ sunt, Abraham, Isaac, Jacob, ex quibus &c.
* vos illa *Deus* refertur ad Christum, quia si hæc verba, *qui est super omnia*, Christo conveniant ut omnes fatentur, ipsi etiam hæc vox *Deus* conveniat necesse est; qui enim est super omnia, procul dubio Deus est.

℣. 6. Judæi poterant objicere: si reprobi facti simus, ergo irritum est verbum Dei, qui Israelitas omnes salvandos fore promisit. Nequaquam, inquit Apostolus. Verbum Dei irritum est: nam veri omnes Israelitæ salvi erunt. sed putandum non est eos omnes Israelitas esse qui ex Israele, *i. e.* ex Jacob nati sunt.

℣. 7. i. e. illi soli censebuntur tui, qui ex te nascentur sicut Isaac, quem tibi propter tuam fidem Sara peperit.

℣. 8. i. e. qui efficiuntur filii fide, promittenti Deo credentes, habentur a Deo pro veris Abrahæ filiis.

℣. 9. *verbum*. i. e. opus istud, nempe ortus Isaac effectus est divinæ promissionis, ac fidei Saræ & Abrahæ. Deus enim dixerat hoc ipso tempore idest anno proximo, *vel* elapso justo ferendi uteri tempore veniam &c.

℣. 10. i. e. non ex Sara modo, verum etiam ex Rebecca, ostenditur eos vere filios esse, non qui ex carne nati sunt, sed qui ex promissione, qui ex fide oriuntur: nam Rebecca, &c.
* Isaac. *i. e.* ex Isaac.

℣. 11. Esau scilicet & Jacob.
* i. e. ut firmum esset quod Deus ab æterno secum constituerat.

12 Non ex operibus *, sed ex vocante dictum est ei *:

† Gen. 25. 23. † Mal. 1. 2.

13 † Quia major serviet minori *, sicut scriptum est †: Jacob dilexi, Esau autem odio habui.

14 Quid ergo dicemus *? numquid iniquitas apud Deum? Absit.

† Exod. 33. 19.

15 Moysi enim dicit: † Miserebor cujus misereor *: & misericordiam præstabo cujus miserebor.

16 Igitur * non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.

† Sap. 9. 16.

17 Dicit * enim Scriptura Pharaoni: † Quia in hoc ipsum excitavi te *, ut ostendam in te virtutem meam: & ut annuntietur nomen meum in universa terra.

18 Ergo cujus vult miseretur, & quem vult indurat *.

19 Dicis itaque mihi *: Quid adhuc quæritur? voluntati enim ejus quis resistit?

† Sap. 15. 7. Isaiæ 45. 9. Jer. 18. 6.

20 O homo * tu quis es, qui respondeas Deo? † Numquid dicit figmentum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic?

21 Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa * facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?

22 Quod si Deus volens ostendere iram *, & notam facere potentiam suam, sustinuit * in multa patientia, vasa iræ *, apta * in interitum,

23 Ut ostenderet divitias gloriæ suæ * in vasa misericordiæ *, quæ præparavit in gloriam.

24 Quos & vocavit nos non solum ex Judæis, sed etiam ex Gentibus *,

† Osee 2. 24. 1 Petr. 2. 10.

25 Sicut in Osee dicit: † Vocabo non plebem meam * plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.

℣. 12. i. e. non ex prævisis a Deo eorum operibus, sed gratuita Dei electione.

* ei. *i. e.* Rebeccæ.

℣. 13. non ipse Esau, sed ejus posteri, nempe Idumæi, Jacobi posteris subjecti fuerunt, tempore scilicet Davidis & Salomonis: hęc, tum servitus tum electio temporanea, exemplum est electionis æternæ ac reprobationis.

℣. 14. altera est objectio. si enim Deus nulla prævisione operum hunc eligat, illum non educat ex massa corruptionis, ergo Deus injustus est? absit.

℣. 15. i. e. cujus mihi visum fuerit misereri, miserebor. misericordia enim gratuita est. hæc est prima responsio objectioni facta.

℣. 16. i. e. ita etiam homines vel ad gratiam vel ad gloriam eliguntur, non ex pręvisis eorum operibus, sed ex solo Dei beneplacito.

℣. 17. altera responsio objectioni facta, ea est, quod in rejectione quorumdam potentia Dei eluceat.

* i. e. regem te feci.

℣. 18. indurat denegando gratiam.

℣. 19. Judæorum nomine instat Apostolus. Si Deus quem vult indurat, cur ergo nos impares qui illi resistamus, incusat.

℣. 20. primo quidem Judæis os obturat Apostolus.

℣. 21. loquitur hic Apostolus de massa ipso peccato corrupta & affecta. nam per eam massam intelligit homines quos ipse in ea Epistola exagitat: ii vero sunt Judæi & Gentiles qui omnes peccaverunt, *supr.* 3. 23. qui peccato subjiciuntur. *ibid. v.* 9. in quos regnavit mors, quod etiam extenditur ad parvulos. *Sup.* 5. 14. & in quos tandem se vindicem scelerum vult ostendere. *infra* ℣. 22. ii porro omnes peccatores sunt. unde massam peccatricem & corruptam intelligit Apostolus.

℣. 22. i. e. ostendere esse se vindicem scelerum

* sustinuit. *i. e.* toleravit.

* iræ. *i. e.* iræ digna.

* i. e. qui peccatis apta facta sunt in interitum.

℣. 23. i. e. abundantem gloriam suam.

* i. e. in eos homines quos gratuito dilexit amore.

℣. 24. hic alteram responsionem adhibet Apostolus objectioni factæ ℣. 6. ostenditque irritum verbum Dei non esse, qui dixerat Judæos fore salvandos, cum revera in Ecclesiam convenerint tum Judæi, tum Gentiles. gentiles in Ecclesiam esse vocandos probat Osee testimonio, Judæos in eam esse congregatos Isaiæ demonstrat auctoritate.

℣. 25. i. e. faciam ut qui populus meus non erat, fiat populus meus. affert eo loci Apostolus sensum Prophetæ potius quam ipsa ejus verba, ac præcipue juxta editionem 70. Interpretum.

† Osee 1. 10. 26 † Et erit: in loco, ubi dictum est eis: Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filii Dei vivi.

27 Isaias autem clamat pro* Israel: † Si fuerit numerus filiorum Israel tamquam arena maris, reliquiæ * salvæ fient. († Isai. 10. 22.)

28 Verbum enim * consummans, & abbrevians in æquitate: quia verbum breviatum faciet Dominus super terram:

29 Et sicut prædixit Isaias *: † Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes fuissemus. († Isai. 1. 9.)

30 Quid ergo dicemus * ? Quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam: justitiam autem, quæ ex fide est.

31 Israel vero sectando legem justitiæ *, in legem justitiæ * non pervenit.

32 Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus *: offenderunt enim in lapidem offensionis *, († Isai. 8. 14. & 28. 16. 1 Petr. 2. 7.)

33 Sicut scriptum est: † Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali *: & omnis, qui credit in eum, non confundetur *.

CAPUT X.

Orat Apostolus pro Judæis, quos zelum Dei & legis habere asserit non secundum scientiam: nam Christum finem legis ignorantes, ex legis operibus justitiam quærebant: de diversitate justitiæ ex operibus legis ab ea quæ ex fide est, quæ tam Judæo quam Græco in Christum credenti communis est: ubique autem terrarum prædicata est Christi fides; quam repellentibus Judæis, susceperunt Gentes.

1 FRatres, voluntas quidem cordis mei *, & obsecratio ad Deum, fit pro illis in salutem.

2 Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem * Dei habent, sed non secundum scientiam *.

3 Ignorantes enim justitiam * Dei, & suam * quærentes statuere, justitiæ * Dei non sunt subjecti.

4 Finis enim legis, Christus, ad justitiam omni credenti *.

5 Moyses enim scripsit, quoniam justitiam, quæ ex lege est, † qui fecerit homo, vivet in ea *. († Lev. 18. 5. Ezech. 20. 11.)

℣. 27. pro. *i. e.* supra Israel *vel* de Israel.

* i. e. pauci tamen salvi fient.

℣. 28. hujus commatis, *is ordo est*. Deus consummat & abbreviat verbum. (*i. e.* decretum) certe Dominus abbreviabit verbum (*i. e.* decretum) super terram. *sensus vero hic est*. Dominus enim decretum suum exsecuturus est æquo & justo judicio. certe sententiam suam faciet decisam Dominus super terram. hæc duo membra rem unam & eamdem significant.

℣. 29. argumentum vero quo probet Apostolus a Deo Judæos quosdam salvandos esse, desumit ex aliis Isaiæ verbis, quorum hic sensus est. Adeo verum est salvandos quosdam e Judæis esse, ut eam ob causam nobis semen, id est, posteros reliquerit: at vero si Deus nullos ex Judæis salvandos esse voluisset, nos Sodomitis ac Gomorrhæis assimilasset quorum nemo fuit superstes.

℣. 30. i. e. his ita positis quid dicemus, nisi quod &c.

℣. 31. i. e. legem quæ ad justitiam perducebat.

* i. e. ad veram justitiam.

℣. 32. *Adde*, justus volebat videri.

* i. e. lapidem lædentem.

℣. 33. i. e. Christus qui propter humilitatem Judæis fuit occasio scandali.

* i. e. spe sua non frustrabitur.

℣. 1. i. e. quamvis dura dicam de Judæis, iis tamen non modo ex animo benevolo, sed etiam pro ipsorum salute oro.

℣. 2. i. e. zelum, studium erga Deum, erga legem.

* i. e. secundum prudentiam: quia non agunt ut par est.

℣. 3. i. e. homines a Deo justificari per fidem Jesu Christi.

* i. e. legalem & externam justitiam.

* i. e. se non subjecerunt *vel* non crediderunt fidei in Jesum Christum.

℣. 4. sensus est; Christus solus legem implevit, ut qui credit in eum reputetur justus a Deo, perinde ac si totam legem impleverit.

℣. 5. in ea. *i. e.* per illa, *vel* non interficietur, non lapidabitur.

6 Quæ autem ex fide eſt juſtitia, ſic
† Deut. 30. 12. dicit*: † Ne dixeris in corde tuo:
quis aſcendet in cælum? id eſt, Chri-
ſtum deducere:
7 Aut quis deſcendet in abyſſum?
hoc eſt, Chriſtum a mortuis revo-
care.
† Deut. 30. 14. 8 Sed quid dicit Scriptura? † Pro-
pe eſt verbum in ore tuo, & in corde
tuo*: hoc eſt verbum fidei, quod
prædicamus.
9 Quia ſi confitearis in ore tuo Do-
minum Jeſum*, & in corde tuo cre-
dideris, quod Deus illum ſuſcitavit
a mortuis, ſalvus eris.
10 Corde enim creditur ad juſti-
tiam: ore autem confeſſio fit ad ſa-
lutem*.
† Iſai. 28. 16. 11 Dicit enim Scriptura: † Omnis,
qui credit in illum, non confunde-
tur.
12 Non enim eſt diſtinctio * Judæi
& Græci: nam idem Dominus om-
nium, dives* in omnes qui invo-
cant illum.
† Joel. 2. 32. Actor. 2. 21. 13 † Omnis enim, quicumque invo-
caverit nomen Domini, ſalvus erit.
14 Quomodo* ergo invocabunt,
in quem non crediderunt? Aut quo-
modo credent ei, quem non audie-
runt? Quomodo autem audient ſine
prædicante?
15 Quomodo vero prædicabunt niſi
mittantur? ſicut ſcriptum eſt: † † Iſai. 52. 7. Nah. 1. 15.
Quam ſpecioſi pedes evangelizan-
tium pacem, evangelizantium bona!
16 Sed non omnes obediunt * E-
vangelio. Iſaias enim dicit: † Do- † Iſai. 53. 1. Joan. 12. 38.
mine quis credidit auditui noſtro?
17 Ergo fides ex auditu, auditus
autem per verbum Chriſti.
18 Sed dico: Numquid non audie-
runt? † Et quidem* in omnem ter- † Pſal. 18. 5.
ram exivit ſonus eorum, & in fines
orbis terræ verba eorum.
19 Sed dico: Numquid Iſrael non
cognovit*? Primus Moyſes dicit: † † Deut. 32. 21.
Ego ad æmulationem vos adducam
in non gentem: in gentem inſipien-
tem, in iram vos mittam.
20 Iſaias autem audet, & dicit*:
† Inventus ſum a non quærentibus † Iſai. 65. 1.
me: palam apparui iis, qui me non
interrogabant.
21 Ad Iſrael autem dicit: † Tota † Iſai. 65. 2.
die expandi manus meas ad popu-
lum* non* credentem, & contra-
dicentem.

℣. 6. & 7. his verbis oſtendere vult Apoſtolus facile eſſe hanc juſtificationem quæ ex fide eſt, adipiſci: nec enim in cælum eundum eſt, quo Chriſtum deducamus ut in ipſum credamus, ac proinde juſtificemur. nec etiam terræ penetralia adeunda ſunt ut Chriſtum inde revocemus, ac proinde vana non ſit fides noſtra; hæc duo jam facta ſunt, Chriſtus venit, Chriſtus reſurrexit.

℣. 8. ſenſus eſt; hæc duo, Chriſti adventus ac ejus reſurrectio ad credendum difficilia non ſunt, ea enim ſunt in ore tuo (*i. e.* Apoſtolorum qui tui ſunt, ac ea ubique prędicant) & in corde tuo (*i. e.* Apoſtolorum, qui illa duo credunt.)

℣. 9. i. e. adventum Jeſu Chriſti.

℣. 10. ſenſus eſt. qui fidem in corde habet, juſtificatur; ſed confeſſio fidei debet eſſe comes individua, ut fidelis ſuæ & aliorum ſaluti conſulat.

℣. 12. quia qui dicit omnis neminem excipit.

* i. e. ingenti miſericordia affectus eſt erga eos omnes qui eum invocant.

℣. 14. a verſu 14. uſque ad finem verſus 15. objectio eſt contra propoſitionem verſus 6. quia innuit Apoſtolus juſtificationem per fidem in Chriſtum facilem eſſe. at contra hic oſtenditur eam juſtificationem eſſe difficilem, nam hæc juſtificatio habetur ex invocatione Dei & Chriſti: invocatio ex fide, fides ex auditu, auditus ex prædicatione, prædicatio ex Apoſtolo miſſo; at Apoſtoli non ſunt miſſi ad omnes; ergo omnes non poſſunt credere.

℣. 16. fatetur Apoſtolus non omnes credere, ſed iſtud prenuntiatum eſſe ab Iſaia. en prima reſponſio.

℣. 18. altera reſponſio; omnes audierunt quia ubique miſſi ſunt Apoſtoli, ut prædixit ſcriptura.

℣. 19. i. e. ac Iſraelem non fugit a gentibus fidem ſuſceptam fuiſſe: quapropter, ut, olim prædixit Moyſes, & invidia & ira commoti in gentes quæ prius contemptiſſimæ erant & quæ fidem ſuſceperant.

℣. 20. audet & dicit *i. e.* audenter dicit.

℣. 21. *Adde*, auxilii ferendi gratia.

* non *i. e.* ſed non crediderunt, imo contradixerunt

CAPUT XI.

Deus quosdam ex populo Judaico gratuita sua electione sibi servavit, per fidem in Christum salvandos, reliquis ob incredulitatem in sua cæcitate juxta Prophetarum vaticinia relictis, ac Gentibus in locum ipsorum ex gratuita Dei bonitate assumptis: quas monet Apostolus ne adversus Judæos glorientur: quodque Judæi ad tempus deserti tandem ad Christum convertentur: exclamans ob divinæ sapientiæ incomprehensibilitatem.

1 DIco ergo*: Numquid Deus repulit populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum ex semine Abraham, de tribu Benjamin:

2 Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit*. An nescitis in * Elia quid dicit Scriptura: quemadmodum interpellat * Deum adver-
† 3 Reg. 19. 10. sum Israel?

3 † Domine Prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt*: & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam*.

4 Sed quid dicit illi divinum re-
† 3 Reg. 19. 18. sponsum? † Reliquit mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua* ante Baal.

5 Sic ergo & in hoc tempore, reliquiæ* secundum electionem gratiæ* salvæ factæ sunt.

6 Si autem gratia, jam non ex operibus: alioquin gratia jam non est gratia*.

7 Quid ergo? quod quærebat Israel, hoc non est consecutus: electio* autem consecuta est: ceteri vero excæcati sunt:

8 Sicut scriptum est: † Dedit illis † Isai. 6. 9. Matth. 13. 14. Joan. 12. 40. Actor. 28. 26.
Deus spiritum compunctionis*: oculos ut non videant, & aures ut non audiant, usque in hodiernum diem.

9 Et David dicit: † Fiat * mensa † Psal. 68. 23.
eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis*.

10 Obscurentur oculi eorum ne videant: & dorsum eorum semper incurva*.

11 Dico ergo*: Numquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus * ut illos æmulentur*.

12 Quod si delictum illorum divitiæ* sunt mundi, & diminutio eorum divitiæ Gentium: quanto magis plenitudo* eorum?

13 Vobis enim dico Gentibus*: Quamdiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo,

14 Si quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, & salvos faciam aliquos ex illis.

℣. 1. hæc objectio oritur ex postremis capitis superioris verbis.
℣. 2. i. e. prædilexit, prædestinavit.
* i. e. de Elia.
* i. e. Deum alloquitur.
℣. 3. i. e. subverterunt.
* i. e. insidiantur vitæ meæ.
℣. 4. i. e. non coluerunt Baal.
℣. 5. i. e. pauci.
* i. e. gratuita misericordia.
℣. 6. in Græcis quibusdam additur: *sin ex operibus, jam non est gratia: quandoquidem opus jam non est opus.* sed ea verba assuta videntur. non leguntur a veteribus Patribus, nec in antiquis manuscriptis.
℣. 7. i. e. electi consecuti sunt.
℣. 8. i. e. spiritum cæcum & pertinacem quo irritarentur adversus Evangelium. vide Act. 2:37. 7: 54: Isaiæ sensum expressit Apostolus non verba.
℣. 9. i. e. fiet.
* sensus est. verbum salutis quod illis pro cibo suavissimo esse debebat, erit illis unde illaqueentur & capiantur a venante diabolo & ab eo devorentur, & id unde gravissime offendantur, in præmium illis erit.
℣. 10. i. e. eos deprimes.
℣. 11. quæstionem movet Apostolus, num casus Judeorum ad tempus futurus sit, an æternus.
* quia Judæis repudiantibus Evangelium, Apostoli se converterunt ad gentes. Act. 13. 46.
* i. e. imitentur.
℣. 12. i. e. incredulitas.
* i. e. multorum saluti profuit.
* i. e. quanto magis si credant omnes Evangelio.
℣. 13. ne tumescerent gentiles, nunc eorum deprimit animos.

15 Si

15 Si enim amissio * eorum, reconciliatio est mundi: quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?
16 Quod si delibatio * sancta est, & massa *: & si radix sancta, & rami *.
17 Quod si aliqui ex ramis * fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius * radicis & pinguedinis olivæ factus es,
18 Noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris: non tu radicem portas, sed radix te.
19 Dices ergo: Fracti sunt rami ut ego inserar.
20 Bene: propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas: noli altum sapere *, sed time.
21 Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit: ne forte nec tibi parcat.
22 Vide ergo bonitatem, & severitatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, severitatem: in te autem bonitatem Dei, si permanseris in bonitate *, alioquin & tu excideris.
23 Sed & illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur: potens est enim Deus iterum inserere illos.
24 Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam olivam: quanto magis ii, qui secundum naturam * inserentur suæ olivæ?
25 Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo * Gentium intraret,
26 Et sic omnis * Israel salvus fieret, sicut scriptum est: † Veniet ex Sion, qui eripiat, & avertat impietatem a Jacob. † *Isaiæ* 59. 20.
27 Et hoc illis a me testamentum *: cum abstulero peccata eorum.
28 Secundum Evangelium quidem, inimici propter vos *: secundum electionem autem *, charissimi propter patres.
29 Sine * pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei.
30 Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum:
31 Ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam *, ut & ipsi misericordiam consequantur.
32 Conclusit enim Deus omnia * in incredulitate: ut omnium misereatur.
33 O altitudo divitiarum sapientiæ *, & scientiæ Dei: quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus!
34 † Quis enim cognovit sensum * Domini? Aut quis consiliarius ejus fuit? † *Sap.* 9. 13. *Isai.* 40. 13. 1 *Cor.* 2. 16.
35 Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?
36 Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in sæcula. Amen.

℣. 15. sensus est. si eorum lapsu, vos ipsi reconciliati estis, eorum conversione illud gaudium perinde erit ac si mortuus ad vitam revocetur.
℣. 16. *Græce* primitiæ, Judæorum scilicet, nempe Patriarchæ.
* massa i. e. reliqui Judæi.
* comparatio superiori similis, utriusque sensus est: si Patriarchæ sancti sunt, non est desperandum de posteris eorum.
℣. 17. i. e. aliqui ex Judæis lapsi sunt.
* i. e. particeps eorum fidei.
℣. 20. i. e. noli superbire.
℣. 22. i. e. in fide tibi a Deo benigne concessa.
℣. 24. i. e. naturales sunt.
℣. 25. i. e. donec definitus a Deo numerus intraret in Ecclesiam.
℣. 26. *i.* e. multi Israelitæ.
℣. 27. i. e. hæc est mea erga illos promissio, quæ cognoscetur impleta, cum &c.
℣. 28. i. e. Judæi propter Evangelium a se rejectum, at susceptum a vobis inimici Deo facti sunt.
* i. e. attamen Deo chari sunt, quia eos olim suum fecerat populum ac eorum patres sancti fuerunt.
℣. 29. i. e. aliquando convertentur, nam illud Deus promisit ac illum promissi non pœnitet.
℣. 31. i. e. ex eo ut misericordiam adipiscamini. Act. 13. 46.
℣. 32. i. e. omnes.
℣. 33. ita exclamat Apostolus, quia nemo novit umquam qua ratione, modo Gentilium, modo Judæorum contumaciam Deus pertulerit.
℣. 34. i. e. consilia.
CAP. XII. orditur Apostolus alteram Epistolæ partem, in qua tradit præcepta morum.

CAPUT XII.

Instruit Romanos ut a sæculi vanitate abstracti totos se Deo dedant, de susceptis donis non se efferentes, aut illorum limites transgredientes, sed in modum membrorum ejusdem corporis omnia ad proximi utilitatem ordinantes, ipsis quoque inimicis benefaciant.

† *Phil.* 1 OBsecro itaque vos fratres per
4. 18. misericordiam Dei, † ut
exhibeatis corpora vestra hostiam viventem,
sanctam, Deo placentem,
rationabile obsequium vestrum *.
2 Et nolite conformari huic sæculo *,
sed reformamini in novitate
†*Ephe.* sensus vestri * : † ut probetis * quæ
5. 17. sit voluntas Dei bona, & beneplacens,
1 *Thes.* & perfecta.
4. 3. 3 Dico enim per gratiam * quæ data
est mihi, omnibus qui sunt inter
vos: Non plus sapere * quam oportet
sapere, sed sapere * ad sobrietatem:
† 1*Cor.* † & unicuique sicut Deus divisit
12. 11. mensuram fidei.
Ephes. 4 Sicut enim in uno corpore multa
4. 7. membra habemus, omnia autem
membra non eumdem actum * habent:
5 Ita multi unum corpus sumus in
Christo *: singuli autem alter alterius
membra.
6 Habentes autem donationes secundum
gratiam, quæ data est nobis,
differentes; sive prophetiam *
secundum rationem fidei,
7 Sive ministerium in ministrando *,
sive qui docet in doctrina,
8 Qui exhortatur in exhortando,
qui tribuit in simplicitate *, qui
præest in solicitudine, qui miseretur
in hilaritate.
9 Dilectio sine simulatione. † Odientes † *Amos*
malum, adhærentes bono: 5. 15.
10 † Charitate fraternitatis invicem †*Ephe.*
diligentes: Honore invicem 4. 3.
prævenientes: 1*Pet.* 2.
11 Solicitudine non pigri: Spiritu 17.
ferventes: Domino * servientes:
12 Spe gaudentes: In tribulatione
patientes: Orationi instantes:
13 Necessitatibus sanctorum communicantes *: † *Hebr.*
† Hospitalitatem sectantes. 13. 2.
14 Benedicite persequentibus vos: 1 *Petr*
benedicite, & nolite maledicere. 4. 9.
15 Gaudere * cum gaudentibus,
flere * cum flentibus:
16 Idipsum invicem sentientes *:
Non alta sapientes *, sed humilibus
consentientes *. Nolite esse prudentes
apud vosmetipsos:
17 Nulli malum pro malo reddentes:
† providentes bona non tantum †2 *Cor.*
coram Deo, sed etiam coram 8. 21.
omnibus hominibus. † *Hebr.*
18 † Si fieri potest, quod ex vobis 12. 14
est, cum omnibus hominibus pa- †*Eccli.*
cem habentes: 28. 1, 2.
19 † Non vosmetipsos defendentes 3.
* charissimi, sed date locum *Matth.*
iræ *. scriptum est enim: † Mihi 5. 39.
vindicta; ergo retribuam, dicit Do- †*Deut.*
minus. 32. 35
20 † Sed si * esurierit inimicus *Hebr.*
tuus, ciba illum: si sitit, potum 10. 30
da illi. hoc enim faciens, carbones † *Prov.*
ignis congeres super caput ejus *. 25. 21

℣. 1. i. e. Deo serviatis mente & ex animo.
℣. 2. i. e. hominibus hujus sæculi
* i. e. dissimiles eis sitis per renovationem mentis vestræ.
* i. e. ut cognoscatis.
℣. 3. gratiam Apostolatus.
* i. e. non plus de se sentire.
* sed de se sentire modeste.
℣. 4. i. e. operationem.
℣. 5. i. e. per fidem in Christum.
℣. 6. i. e. donum interpretandi Scripturas. *sensus est*: si quis donum interpretandi scripturas habuerit, ita interpretetur ut ejus interpretatio cum fide conveniat.
℣. 7. i. e. ut ministret.
℣. 8. i. e. qui gratiam habet eleemosynas largiendi, id faciat corde simplici.
℣. 11. *Græce* tempori. *i. e.* omnia debito tempore fiant: sed lectio Vulgatæ nititur MSS. veterum auctoritate.
℣. 13. i. e. subvenientes.
℣. 15. i. e. gaudete.
* flere. i. e. flete.
℣. 16. i. e. estote unius animi & affectus.
* i. e. non superbientes.
* i. e. vos accommodantes.
℣. 19. i. e. ulciscentes.
* i. e. compescite iram.
℣. 20. i. e. si igitur.
* i. e. incendes illum totum ad te redamandum.

21 Noli

21 Noli vinci a malo *, sed vince in bono malum.

CAPUT XIII.

Hortatur ut superioribus obtemperent inferiores, etiam propter conscientiam, quamquam civilem tantum gerant magistratum, omnibusque debita reddant: de proximi dilectione, ad quam universa lex reducitur: & de tempore gratiæ, ut transactis legis tenebris, relictis vitiis, amplectantur Christi virtutes.

Cap. 6. Petr. 13. 1 OMnis anima * potestatibus * sublimioribus subdita sit: Non est enim potestas nisi a Deo: quæ autem sunt *, a Deo ordinatæ sunt.

2 Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt:

3 Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali *. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac; & habebis laudem ex illa:

4 Dei enim minister est tibi in bonum *. Si autem malum feceris, time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est: vindex in iram * ei, qui malum agit.

5 Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram *, sed etiam propter conscientiam *.

6 Ideo enim & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes *.

Mat. 22. 21. 7 † Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

8 Nemini quidquam debeatis, nisi * ut invicem diligatis: qui enim diligit proximum, legem implevit.

9 Nam: † Non adulterabis: Non occides: Non furaberis: Non falsum testimonium dices: Non concupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur *: † Diliges proximum tuum sicut teipsum. † Exod. 20. 14. Deut. 5. 18. † Lev. 19. 18. Matth. 22. 39. Marc. 12. 31. Gal. 5. 14. Jacob. 2. 8.

10 Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo * ergo legis est dilectio.

11 Et hoc * scientes tempus: quia hora est jam nos de somno surgere. Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus *.

12 Nox * præcessit, dies * autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis *.

13 Sicut in die honeste ambulemus; † non in comessationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus *, & impudicitiis, non in contentione, & æmulatione: † Luc. 21. 34.

14 † Sed induimini Dominum Jesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis *. † Gal. 5. 16. 1 Petr. 2. 11.

CAPUT XIV.

Fide firmiores debent eos qui adhuc infirmi sunt fovere & non contemnere, & nec hi nec illi judicare quemquam ob ciborum aut dierum discrimen, scientes quod omnes eumdem habemus Dominum, cui & vivimus & morimur, cui etiam rationem quisque pro se redditurus est: & quamquam nullus cibus jam sit immundus, nemo tamen quidquam edere debet aut cum fratris offendiculo, aut contra suam conscientiam.

℣. 21. te a benefaciendo non arceat injuria. sed malefacta benefactis supera.

℣. 1. anima *i. e.* homo.

* i. e. principibus.

* nempe potestates.

℣. 3. i. e. principes non sunt terrori iis qui bona, sed qui mala perpetrant.

℣. 4. quia te corrigunt, te meliorem efficiunt.

* i. e. ad puniendum eos qui &c.

℣. 5. non solo metu pœnæ.

* quia id Christus precepit. Matt. 22. 21.

℣. 6. *Adde*, ut malos puniant.

℣. 8. i. e. solvite unicuique quod debetis: sola charitas non desinat deberi.

℣. 9. i. e. summatim comprehenditur.

℣. 10. i. e. perfectio.

℣. 11. *Adde*, facite.

* i. e. credere cœpimus.

℣. 12. lex Mosaica.

* dies i. e. Evangelium.

* i. e. ea opera quorum nos non pudeat in luce.

℣. 13. i. e. fornicationibus, adulteriis.

℣. 14. i. e. Christo similes sitis, corporis quidem curam agite, ita tamen ut ejus concupiscentiis non pareatis.

1 INfirmum * autem in fide assumite *, non in disceptationibus cogitationum.
2 Alius enim credit se * manducare omnia: qui autem infirmus * est, olus manducet *.
3 Is qui manducat *, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non judicet: Deus enim illum assumpsit *.
4 † Tu quis es, qui judicas alienum servum? Domino suo stat *, aut cadit *: stabit autem: potens est enim Deus statuere * illum. †Jac. 4. 13.
5 Nam alius judicat diem inter diem *: alius autem judicat omnem diem *: unusquisque in suo sensu abundet *.
6 Qui sapit diem *, Domino sapit. Et qui manducat, Domino manducat: gratias agit enim Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo.
7 Nemo enim nostrum sibi vivit, & nemo sibi moritur *.
8 Sive enim vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.
9 In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit: ut & mortuorum & vivorum dominetur.
10 Tu * autem quid judicas fratrem tuum? aut tu * quare spernis fratrem tuum? † Omnes enim stabimus ante tribunal Christi *. †2 Cor. 5. 10.
11 Scriptum est enim: † Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur Deo. † Isai. 45. 24. Philip. 2. 10.
12 Itaque unusquisque nostrum pro se * rationem reddet Deo.
13 Non ergo amplius invicem judicemus: sed hoc judicate * magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum.
14 Scio, & confido in Domino Jesu *, quia nihil commune per ipsum *, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est.
15 Si enim propter cibum frater tuus contristatur *: jam non secundum charitatem ambulas *. † Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. † 1 Cor. 8. 11.
16 Non ergo blasphemetur bonum nostrum *.
17 Non est enim regnum Dei, esca & potus *: sed justitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto:
18 Qui enim in hoc * servit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus.
19 Itaque quæ pacis sunt, sectemur: & quæ ædificationis sunt, in invicem custodiamus.

℣. 1. i. e. scrupulosiores qui cibos omnes quos lex vetabat nolebant comedere.
* i. e. sociate vobis, non ut disputetis cum iis de ciborum delectu.
℣. 2. se. *i. e.* sibi licere.
* i.e. scrupulosior. sic Horatius, sum paulo infirmior. *i.e.* scrupulosior.
* i. e. carne abstineat.
℣. 3. *Adde* carnem.
* i. e. elegit, vocavit.
℣. 4. stat. *i. e.* bene agit.
* cadit. *i. e.* male agit.
* i. e. efficere ut stet.
℣. 5. i. e. in cibo sumendo delectum habet dierum juxta legem veterem.
* *Adde*, esse æqualem in sumendo cibo.
* i. e. juxta dictamen conscientiæ se gerat.
℣. 6. i. e. qui putat diem alium alio sanctiorem, cum id propter Deum faciat, Deo gratus est.
℣. 7. & 8. omnia quæcumque facimus hæc non nostri sed Dei causa facimus, servi enim sui non sunt. at Christi servi sumus, cum nos ipse suo redemerit sanguine.
℣. 10. tu qui scrupulosior es.
* aut tu qui peritior es.
* i.e. non tu, sed Christus Judex est.
℣. 12. *Adde*, non pro aliis.
℣. 13. i. e. curate.
℣. 14. *Adde*, a quo id accepi.
* nullus cibus immundus est ex natura sua.
℣. 15. i. e. offenditur.
* i. e. jam non amas fratrem.
℣. 16. i. e. cavete ne hæc libertas, qua nos Christus donavit, obtrectandi materiam præbeat.
℣. 17. i. e. jus ad Regnum Dei non adipiscimur certo quodam ciborum delectu, vel abstinentia, nisi vel Ecclesiæ vel Principis obstet mandatum.
℣. 18. in hoc, nempe in justitia, pace, & gaudio.

20 Noli propter escam destruere opus * Dei. † Omnia quidem * sunt munda: sed malum est homini, qui per offendiculum * manducat.

Tit. 1.

21 † Bonum est * non manducare carnem, & non bibere vinum, neque * in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur.

1 Cor. 13.

22 Tu fidem * habes? penes temetipsum habe coram Deo: Beatus, qui non judicat * semetipsum in eo quod probat *.

23 Qui autem discernit *, si manducaverit, damnatus est: quia non ex fide *. Omne autem, quod non est ex fide *, peccatum est.

CAPUT XV.

Firmiores debent infirmorum ferre & sublevare imperfectiones non sua sed proximorum utilitati ac mutuæ paci studentes: Christus juxta factas patribus promissiones prędicavit Judæis; Gentibus vero ex misericordia Apostoli, non præviis promissionibus. Excusat se Paulus quod liberius Romanis scripserit, tamquam Gentium Apostolus, ostendens quomodo sit hoc munus executus: dicens quod ad ipsos quoque sit venturus, ubi datam a Macedonibus eleemosynam elargitus fuerit Jerosolymitanæ Ecclesiæ, petens ut pro se interim orent.

1 Debemus autem nos firmiores * imbecillitates infirmorum * sustinere, & non nobis placere *.

2 Unusquisque vestrum proximo suo placeat * in bonum, ad ædificationem.

3 Etenim Christus non sibi placuit *, sed sicut scriptum est: † Improperia improperantium tibi ceciderunt super me *. † Ps. 68. 10.

4 Quæcumque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam, & consolationem Scripturarum, spem habeamus.

5 Deus autem patientiæ & solatii *, † det vobis idipsum sapere * in alterutrum secundum Jesum Christum: † 1 Cor. 1. 10.

6 Ut unanimes, uno ore honorificetis Deum, & patrem Domini nostri Jesu Christi.

7 Propter quod suscipite * invicem, sicut & Christus suscepit * vos in honorem Dei.

8 Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis * propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum:

9 Gentes * autem super misericordia honorare Deum, sicut scriptum est: † Propterea confitebor tibi in Gentibus Domine, & nomini tuo cantabo *. † 2 Reg. 22. 50. Ps. 17. 50.

℣. 20. i. e. gratiam Dei tuis in fratribus.
* Adde, alimenta.
* i. e. qui cibos manducas quibus scandalizentur homines.
℣. 21. i. e. melius est.
* nec illud facere quo frater &c.
℣. 22. fides *pro* conscientia. sensus est: tu certo nosti cibum quo uteris, mundum esse? eo igitur utaris cum testis nullus est quem offendere queas.
* i. e. damnat.
* in eo faciendo. sensus est, Felix ille homo qui se non condemnat ea faciendo quæ mala novit.
℣. 23. i. e. qui dubitat an cibus ille sit mundus.
* i. e. quia non agit ex dictamine conscientiæ.
* omne, quod non fit ex dictamine conscientiæ, peccatum est.
℣. 1. i. e. peritiores in lege.
* i. e. eorum qui paulo sunt scrupulosiores.
* i. e. satisfacere.
℣. 2. i. e. se accommodet.
℣. 3. i. e. non suo servivit commodo.
* i. e. tibi satisfeci pro iis peccatis quæ in te facta sunt, o Pater.
℣. 5. i. e. Deus a quo patientia & solatium.
* vos faciat concordes.
℣. 7. i. e. sublevate.
* i. e. sublevavit.
℣. 8. i. e. Christus adjuvit Judæos ut patesceret veritas promissionum quas Patriarchis fecerat, salvandum a se fore Israeliticum populum.
℣. 9. i. e. gentes autem vocavit, ut glorificent Deum propter factam sibi ab ipso misericordiam.
* hæc quatuor testimonia refert Apostolus, ut ostendat prædictum equidem esse, non vero promissum Gentiles in Ecclesiam esse vocandos.

† Psal. 116. 1. 10 Et iterum dicit: Lætamini Gentes cum plebe ejus*.

11 Et iterum: † Laudate omnes Gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi.

† Isa. 11. 10. 12 Et rursus Isaias ait: † Erit radix Jesse* & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.

13 Deus autem spei* repleat vos omni gaudio & pace in credendo: ut abundetis in spe, & * virtute Spiritus sancti.

14 Certus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia*, ita ut possitis alterutrum monere.

15 Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte*, tamquam in memoriam vos reducens: propter gratiam*, quæ data est mihi a Deo,

16 Ut sim* minister Christi Jesu in Gentibus: sanctificans * Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta, & sanctificata in Spiritu sancto.

17 Habeo igitur gloriam* in Christo Jesu ad Deum.

18 (Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me * non efficit Christus in obedientiam Gentium, verbo & factis:)

19 In virtute signorum * & prodigiorum, in virtute Spiritus sancti: ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim * Evangelium Christi.

20 Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem: sed sicut scriptum est:

21 † Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent. † Isaiæ 52. 15.

22 Propter quod & impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus sum usque adhuc.

23 Nunc vero ulterius locum * non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis:

24 Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte * fruitus fuero.

25 Nunc igitur proficiscar in Jerusalem ministrare sanctis*.

26 Probaverunt * enim Macedonia & Achaia, collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem.

27 Placuit enim eis: & debitores sunt eorum. † Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles: debent & in carnalibus ministrare illis. † 1 Cor. 9. 11.

28 Hoc igitur cum consummavero, & assignavero* eis fructum hunc: per vos proficiscar in Hispaniam.

29 Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Evangelii Christi veniam.

30 Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum Jesum Christum, & per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum,

---

℣. 10. locus ille legitur cap. 32. ℣. 43. Deut. juxta 70. Interpret.

℣. 12. ex familia David, cujus pater Jesse fuit, exiet Dux qui reget gentes &c.

℣. 13. i. e. Deus a quo spes.

* i. e. quæ spes in nobis est potentia & virtute Spiritus sancti.

℣. 14. *Adde*, rerum divinarum.

℣. 15. audacius ... ex parte. *i. e.* paulo audacius.

* *Adde*, Apostolatus.

℣. 16. i. e. ut ostendam me esse ministrum &c.

* i. e. efficiens ut gentes suscipiendo Evangelium se Deo offerant ut victimam acceptam & sanctificatam per Spiritum sanctum.

℣. 17. i. e. habeo unde glorier.

℣. 18. i. e. non mihi arrogo ea quæ non per me, sed per alios effecit Christus, ut gentes obedirent Evangelio. hæc per parenthesim dicta sunt.

℣. 19. hic versus jungendus est cum versu 17.

* i. e. plene annuntiaverim.

℣. 23. locum ubi Evangelii fundamenta jaciam.

℣. 24. i. e. aliquantulum.

℣. 25. i. e. ut pecuniam fidelibus ministrem.

℣. 26. i. e. visum est Ecclesiis Macedoniæ & Achaiæ, &c.

℣. 28. i. e. obsignatam tradidero hanc pecuniam.

31 Ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa, & obsequii * mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis *,

32 Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, & refrigerer * vobiscum.

33 Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.

CAPUT XVI.

Commendat Apostolus quosdam apud Romanos, propter nonnullas eorum præeminentias nominatim salutandos; quosdam vero vitandos hortatur, & de aliis dicit quod salutant Romanos.

1 COmmendo autem vobis Phœben sororem nostram, quæ est in ministerio * Ecclesiæ, quæ est in Cenchris *:

2 Ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis *: & assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit: etenim ipsa quoque astitit multis, & mihi ipsi.

† Act. 18. 2, 26.

3 Salutate † Priscam * & Aquilam adjutores meos in Christo Jesu;

4 (Qui pro anima mea suas cervices supposuerunt: quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ Gentium *)

5 Et domesticam Ecclesiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitivus * Asiæ in Christo.

6 Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis *.

7 Salutate Andronicum & Juniam, cognatos & concaptivos meos: qui sunt nobiles in Apostolis *, qui & ante me fuerunt in Christo.

8 Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in Domino.

9 Salutate Urbanum adjutorem nostrum in Christo Jesu, & Stachyn dilectum meum.

10 Salutate Apellen probum * in Christo.

11 Salutate eos, qui sunt ex Aristoboli domo. Salutate Herodionem cognatum * meum. Salutate eos, qui sunt ex Narcissi domo, qui sunt in Domino.

12 Salutate Tryphænam & Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salutate Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino.

13 Salutate Rufum electum in Domino, & matrem ejus, & meam *.

14 Salutate Asyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, & qui cum eis sunt, fratres.

15 Salutate Philologum & Juliam, Nereum & sororem ejus, & Olympiadem, & omnes, qui cum eis sunt, sanctos.

16 Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi.

17 Rogo autem vos fratres, ut observetis * eos, qui dissensiones & offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis, faciunt; & declinate ab illis.

18 Hujuscemodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri: & per dulces sermones, & benedictiones *, seducunt corda innocentium.

19 Vestra enim obedientia in omnem locum divulgata est. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos sapientes esse in bono, & simplices in malo *.

℣. 31. i. e. eleemosynæ.

℣. 32. i. e. mutuo nobis simus solatio.

℣. 1. i. e. Diaconissam: unam ex iis mulieribus quæ pauperes feminas aut ægrotas pecuniis & opera sublevabant. * Cenchreæ portus erat urbis Corinthi.

℣. 2. i. e. sicut sanctos seu Christianos excipi oportet.

℣. 3. *vel* Priscillam, de qua Act. 18. 2; 26.

℣. 4. i. e. Ecclesiæ quæ sunt circa Corinthum.

℣. 5. i. e. qui primus ex incolis Asiæ minoris fidem Christo adhibuit.

℣. 6. *Gr.* in nos. *i. e.* erga nos.

℣. 7. i. e. inter Evangelii prædicatores.

℣. 10. i. e. mihi propter Christum probatissimum.

℣. 11. i. e. ejusdem mecum nationis.

℣. 13. i. e. quam ut matrem veneror.

℣. 17. i. e. caveatis Pseudoapostolos qui vocatis gentibus imponere volebant legis Mosaicæ jugum.

℣. 18. i. e. adulationes.

℣. 19. i. e. ita prudentes ut non fallamini, ita bonos ut non fallatis.

20 Deus autem pacis conterat Satanam * ſub pedibus veſtris velociter. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum.

† Act. 16. 1.

21 † Salutat vos Timotheus adjutor meus, & Lucius *, & Jaſon *, & Soſipater, cognati mei.

22 Saluto vos ego Tertius, qui ſcripſi epiſtolam in Domino.

23 Salutat vos Cajus hoſpes meus, & univerſa Eccleſia. Salutat vos Eraſtus arcarius * civitatis, & Quartus, frater.

24 Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.

25 Ei autem, qui potens eſt vos confirmare juxta Evangelium meum *, & prædicationem Jeſu Chriſti, ſecundum revelationem myſterii temporibus æternis taciti,

26 (Quod nunc patefactum eſt per Scripturas Prophetarum ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis Gentibus cogniti,

27 Soli Sapienti Deo, per Jeſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

℣. 20. i. e artes Satanæ qui loquitur per Pſeudo-Apoſtolos.

℣. 21. de quo Act. 13. 1.
* de quo Act. 17. 5.

℣. 23. arcarius. *i. e.* Oeconomus, *vel*, quæſtor ærarius Corinthiorum.

℣. 25. i. e. in ea doctrina quam ego doceo.

EPISTO-

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS

Prima.

Corinthus Achaiæ Metropolis olim erat, ob portuum commoditatem emporium totius Asiæ tum celeberrimum, tum opulentissimum. Fere fit autem ut ejusmodi civitatum mores multo sint corruptissimi, quod undique ex omni natione non tam mores quam vitia soleant importari. Proinde Corinthii, tametsi prædicatione Pauli jampridem Evangelicam doctrinam accepissent, tamen adhuc ingenii vitæque prioris vestigia nonnulla ac reliquiæ manebant, adeo ut periculum esset, ne per Philosophos, crucis prædicationem ut humilem & indoctam fastidientes, & Pseudo-Apostolos ad Judaismum invitantes, a Christi sinceritate alienarentur. Primum opulentiæ comes solet esse tumor ac ferocitas, & inter feroces plerumque factiones oriuntur, dum nullus alteri vult cedere, & se quisque potiorem ducit. Opes comitatur luxus & gulæ studium, luxus libidinem comitem trahit. neque vero solum tumebant opibus, verum etiam Græcanicæ Philosophiæ supercilio. Tumoris erat quod ex dignitate Apostolorum, a quo quisque fuerat baptizatus, efferrent sese. Præterea quod ne in conventiculis quidem solemnibus satis inter eos conveniret, cum in donis spiritualibus sibi quisque placeret. Porro luxus simul & tumoris erat, quod quoties ad Sacro-sanctam Eucharistiam convenirent, divites non expectatis tenuioribus, cibum caperent, & usque ad temulentiam se ingurgitarent, esurientibus ceteris. Jam partim tumoris, partim Philosophiæ vitium erat, quod Paulum quidam illorum, ut tenuem atque humilem, deinde imperitum fastidirent: proprium Philosophiæ fuit, quod resurrectionem mortuorum, fidei nostræ basim, in dubium vocarent. Luxus erat quod promiscue vescerentur iis, quæ simulacris dæmonum immolabantur, non vitato offendiculo infirmorum. Libidinis erat quod præter alia repertus sit inter eos qui patris uxorem, hoc est novercam suam stupro contaminarit, nec hujus auctorem flagitii e suo contubernio profligarint. Postremo de matrimonio inter sese dissentiebant. Morbos ostendit Corinthiorum, non omnium, sed quorumdam, qui ne gregem universum contagio inficerent, Paulus multis remediis occurrit, ad

Christum eos revocat & in Evangelica doctrina confirmat, nunc Apostolica sæviens auctoritate, nunc paterno affectu blandiens. Hanc missam putamus an. 56. desinente ab Epheso per Stephanam, Fortunatum & Achaicum, quos Apostolus Corinthiis commendat.

CAPUT PRIMUM.

Paulus Deo gratias agit de donis datis Corinthiis: ceterum dolet quod de baptizatoribus essent inter ipsos schismata, gaudens quod missus ad prædicandum Evangelium paucos baptizaverit: ostendens etiam reprobatam mundi sapientiam, & electos simplices: sicut & sita est salus in Christi morte, cujus prædicatio judicatur mundo stultitia, credentibus vero virtus ac sapientia: ideo enim contemptibilia mundi elegit Deus, ne quis in se glorietur.

1 Paulus vocatus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, & Sosthenes frater,

2 Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, sanctificatis in * Christo Jesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi, in omni loco ipsorum *, & nostro.

3 Gratia vobis & pax a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo.

4 Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia * Dei, quæ data est vobis in * Christo Jesu:

5 Quod in omnibus divites facti estis in illo, in omni verbo, & in omni scientia:

6 Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis *:

7 Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia, expectantibus revelationem * Domini nostri Jesu Christi,

8 Qui & confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi.

9 † Fidelis Deus *: per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi Domini nostri. †1 Thes. 5. 24.

10 Obsecro autem vos fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi: ut idipsum dicatis * omnes, & non sint in vobis schismata: sitis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem sententia.

11 Significatum est enim mihi de vobis fratres mei, ab iis qui sunt Chloes *, quia contentiones sunt inter vos.

12 Hoc autem dico, quod unusquisque * vestrum dicit: Ego quidem sum Pauli *: ego autem † Apollo: ego vero Cephæ: ego autem Christi. † Act. 18. 24.

13 Divisus est Christus *? Numquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine * Pauli baptizati estis?

14 Gratias ago Deo quod neminem vestrum baptizavi, † nisi Crispum & Cajum: † Act. 18. 8.

15 Ne quis dicat quod in nomine meo baptizati estis.

16 Baptizavi autem & Stephanæ domum: ceterum nescio si quem alium baptizaverim.

17 Non enim misit me Christus baptizare, sed evangelizare *: † non in sapientia verbi *, ut non evacuetur crux Christi. †2 Pet. 1. 16. Infr. 2. 1, 4, 13.

℣. 2. i. e. per Christum.
* i. e. ubicumque sint.
℣. 4. i. e. ob gratiam Dei.
* i. e. per Christum.
℣. 6. sensus est: Evangelii veritas & Christi fides per vos illustrior & confirmatior facta est. etenim quo magis abundabant donis sacris, eo ipso testatior reddebatur Evangelii veritas.
℣. 7. i. e. adventum Christi, *seu* resurrectionem nostram.
℣. 9. sensus est: nam Deus fidelis est. vocavit vos, vos etiam conservabit.
℣. 10. i. e. idem loquamini. hæc est prima pars Epistolæ qua dissensiones ortas inter Corinthios, Apostolus comprimit. hæc porro dissidia nata fuerant ex dignitate Apostolorum a quibus baptizati fuerant.
℣. 11. i. e. ex domesticis Chloes mulieris.
℣. 12. i. e. quidam vestrum.
* *Adde*, sectator: & sic *infra*.
℣. 13. i. e. Christi Evangelium.
* i. e. Pauli baptismo.
℣. 17. i. e. missus sum potius ut prædicarem quam ut baptizarem.
* i. e. erudito sermone, ne fiat inanis prædicatio crucis.

18 Verbum enim crucis, pereuntibus quidem stultitia est : iis autem qui salvi fiunt, id est nobis ; † Dei virtus * est. (- Rom. . 16.)

19 Scriptum est enim : † Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. (- Isa. 9. 14.)

20 † Ubi sapiens *? ubi scriba ? ubi conquisitor hujus sæculi ? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi? (- Isa. 3. 18.)

21 Nam quia * in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum : placuit Deo per stultitiam * prædicationis salvos facere credentes.

22 Quoniam & Judæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt :

23 Nos autem prædicamus Christum crucifixum : Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam ;

24 Ipsis autem vocatis Judæis, atque Græcis, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam :

25 Quia quod stultum * est Dei, sapientius est hominibus : & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus.

26 Videte enim * vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles :

27 Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes : & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia :

28 Et ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non sunt *, ut ea quæ sunt destrueret :

29 Ut non glorietur omnis caro in conspectu ejus.

30 Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu, qui factus est nobis sapientia a Deo *, & † justitia, & sanctificatio, & redemptio : († Jer. 23. 5.)

31 Ut quemadmodum scriptum est : † Qui gloriatur, in Domino glorietur. († Jer. 9. 23, 24. 2 Cor. 10. 17.)

CAPUT II.

Ostendit Paulus se Christum & hunc crucifixum magna modestia verbisque simplicibus prædicasse Corinthiis ; quamquam perfectis loqueretur etiam sapientiam mundo absconditam, quæ solo Dei spiritu cognosci potest : animalis enim non percipit quæ Dei sunt.

1 ET * ego, cum venissem ad vos, fratres, veni † non in sublimitate sermonis, aut sapientiæ, annuntians vobis testimonium * Christi. († Supr. 1. 17.)

2 Non enim judicavi * me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, & hunc crucifixum.

3 † Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud vos : († Act. 18. 1.)

4 Et sermo meus, & prædicatio mea, † non in persuasibilibus humanæ * sapientiæ verbis, sed in ostensione * spiritus & virtutis : († 2 Pet. 1. 16.)

5 Ut fides vestra non sit * in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

℣. 18. i. e. potentia qua nos justificat.

℣. 20. i. e. quid fecerunt philosophi, quid fecerunt litterati illi, ac curiosi naturæ scrutatores ? numquid homines sapientiores fuerunt ac religiosiores? imo, nihil operati sunt quia stultam Deus &c.

℣. 21. i. e. posteaquam. *sensus est* : posteaquam homines non cognoverunt Deum per ea quæ sapientissime fecerat.

* stultitiam hominum judicio.

℣. 25. i. e. hæc nostra prædicatio, quam etsi a Deo profectam stultam dicitis, sapientior est humana sapientia, & eadem prædicatio quæ infirma vobis videtur etsi a Deo sit, fortior est quam homines.

℣. 26. i. e. videtis fratres quinam apud vos vocati sint: inter fideles qui Christo crediderunt non reperiuntur multi sapientes &c.

℣. 28. i. e. ut everteret simul ea quę pro nihilo reputantur, & ea quæ ab hominibus magni fiunt.

℣. 30. i. e. qui nos apud Deum fecit sapientes, justos & sanctos, quique nos redemit.

℣. 1. Et *pro* itaque.

* i. e. Evangelium.

℣. 2. i. e. statui.

℣. 4. i. e. doctis & exquisitis verbis quibus utitur humana sapientia.

* i. e. sed persuadebam miraculis, quæ per me faciebat Spiritus sanctus.

℣. 5. *Adde*, fundata.

6 Sapientiam autem loquimur inter perfectos*: sapientiam vero non hujus sæculi, neque principum hujus sæculi, qui destruuntur:

7 Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio *, quæ abscondita est, quam prædestinavit * Deus ante sæcula in gloriam nostram,

8 Quam * nemo principum hujus sæculi cognovit: si enim cognovissent, numquam Dominum gloriæ crucifixissent.

† *Isa.* 9 Sed sicut scriptum est: † Quod
64. 4. oculus * non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum:

10 Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum. Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei.

11 Quis enim hominum scit quæ sunt * hominis, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? ita & quæ Dei sunt, nemo cognovit, nisi spiritus Dei.

12 Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est, ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis:

†*Supr.* 13 † Quæ & loquimur non in doctis
1.17.& humanæ sapientiæ verbis, sed in do-
2. 1,4. ctrina spiritus, spiritualibus spiri-
2 *Petr.* tualia comparantes *.
1. 16. 14 Animalis * autem homo, non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & * non pot-
† *Sap.* est intelligere: quia * spiritualiter
9. 13. examinatur.
Isa. 40. 15 Spiritualis autem judicat * om-
13. nia: & ipse a nemine judicatur *.
Rom. 11 16 † Quis * enim cognovit sensum
34. Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.

CAPUT III.

Corinthiis adhuc carnalibus non potuit Paulus prædicare recondita fidei mysteria: contendebant enim de his qui tantum ministri erant, cum solus Deus possit gratiæ ac virtutum dare incrementa, solusque Christus sit fidei fundamentum: super quod quis bene aut male superædificaverit patebit in die examinis. Non est violandum Dei templum quod sumus nos, nec in Dei ministris gloriandum.

1 ET ego, fratres, non potui * vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tamquam parvulis * in Christo,

2 Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis: adhuc enim carnales estis.

3 Cum enim sit inter vos zelus, * & contentio: nonne carnales estis, & secundum hominem * ambulatis?

4 Cum enim quis dicat: Ego quidem sum Pauli; alius autem: Ego Apollo: nonne homines * estis? Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus?

5 Ministri ejus, cui credidistis, & unicuique sicut Dominus dedit *.

6 Ego * plantavi, Apollo rigavit: sed Deus incrementum dedit. † *Psal.*
7 Itaque neque qui plantat est ali- 61. 13.
quid *, neque qui rigat: sed, qui *Matth.*
incrementum dat, Deus. 16. 27.
8 Qui autem plantat, & qui rigat, *Rom.* 2.
unum sunt. † Unusquisque autem 6.
propriam mercedem accipiet secun- *Galat.*
dum suum laborem. 6. 5.

℣. 6. i. e. Christianos.
℣. 7. i. e. arcanam.
* i. e. præfinierat.
℣. 8. quam sapientiam.
℣. 9. Isaiæ sensum non verba refert Apostolus.
℣. 11. *Adde* in mente.
℣. 13. i. e. exponentes.
℣. 14. i. e. homo solo ductu rationis & absque ulla revelatione.
* Et *pro* itaque.
* i. e. quia hæc mysteria divina revelatione innotescunt, non ratione humana.
℣. 15. i. e. cognoscit.
* i. e. a nemine refelli potest.
℣. 16. hæc est præcedentium versuum probatio.
℣. 1. non potus quia non expediebat.
* i. e. rudibus in mysteriis Christi.
℣. 3. i. e. invidia.
* *Adde*, Dei Spiritu expertem & vacuum.
℣. 4. *Græce*, carnales.
℣. 5. i. e. & unusquisque minister est, secundum gratiam quam Dominus dedit ei; nam alii dedit ut plantaret, alii ut rigaret.
℣. 6. i. e. Itaque ego plantavi. *i. e.* ad fidem adduxi.
℣. 7. sine Deo, scilicet.

9 Dei

9 Dei enim sumus adjutores ; Dei agricultura estis , Dei ædificatio estis .

10 Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi , ut sapiens architectus fundamentum posui : alius autem superædificat . Unusquisque autem videat quomodo superædificet *.

11 Fundamentum enim aliud nemo potest * ponere, præter id quod positum est , quod est Christus Jesus .

12 Si quis autem superædificat super fundamentum hoc , aurum , argentum , lapides pretiosos *, ligna , fœnum , stipulam *,

13 Uniuscujusque opus manifestum erit : Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur *: & uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit .

14 Si cujus opus manserit quod superædificavit, mercedem accipiet .

15 Si cujus opus arserit , detrimentum patietur : ipse autem salvus erit ; sic tamen quasi per ignem .

16 Nescitis quia templum Dei estis , & Spiritus Dei habitat in vobis ?

17 Si quis autem templum Dei violaverit *, disperdet * illum Deus .
† Templum enim Dei sanctum est *, († *Infr.* 6. 19. 2*Cor.*6. 16.)
quod estis vos .

18 Nemo se seducat : si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo *, stultus fiat * ut sit sapiens .

19 Sapientia enim hujus mundi , stultitia est apud Deum . Scriptum
est enim : † Comprehendam sapientes in astutia eorum . († *Job*.5. 13.)

20 Et iterum : † Dominus novit cogitationes sapientium , quoniam vanæ sunt . († *Psal.* 93. 11.)

21 Nemo itaque glorietur in hominibus *.

22 Omnia enim vestra sunt *, sive Paulus , sive Apollo , sive Cephas , sive mundus , sive vita , sive mors , sive præsentia , sive futura : omnia enim vestra sunt :

23 Vos autem Christi : Christus autem Dei .

CAPUT IV.

Non temere judicandum est de Dei ministris : reprehenduntur Corinthii qui de ministris & acceptis donis gloriabantur , ac si illa a se haberent ; & se extollentes contemnebant etiam Apostolos , quamquam Paulus illos in Christo genuerat : dicit se brevi venturum Corinthum , quo Pseudoapostolos redarguat .

1 Sic nos existimet homo * ut ministros Christi, & dispen- (2*Cor*.6. 4.)
satores mysteriorum * Dei .

2 Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur .

3 Mihi autem pro minimo est ut a vobis judicer *, aut ab humano die *: sed neque meipsum judico .

4 Nihil * enim mihi conscius sum : sed non in hoc justificatus * sum : qui autem judicat me , Dominus est .

5 Itaque nolite ante tempus judicare , quoadusque veniat Dominus : qui & illuminabit * abscondita tenebrarum , & manifestabit consilia cordium : & tunc laus erit unicuique a Deo .

℣. 10. i. e. qualem doctrinam prædicet .

℣. 11. potest . *i. e.* debet .

℣. 12. i. e. doctrinam sanam .

* i. e. inflatos humanæ sapientiæ sermones .

℣. 13. nempe hæc dies .

℣. 17. *Adde*, malis doctrinis .

* i. e. gravissime puniet etiam ęterno supplicio si doctrinam Christi falsaverit .

* i. e. quod proinde violari non debet .

℣. 18. i. e. sapiens humana sapientia .

* credat Evangelio quod philosophi stultum putant .

℣. 21. i. e. nemo lætetur quod hunc aut illum doctorem habuerit .

℣. 22. i e. non vos ad Apostolorum vestrorum gloriam inservire debetis , sed ipsi ad vestram salutem inservire debent , sive Paulus , &c.

℣. 1. i. e. unusquisque .

* i. e. Evangelii .

℣. 3. i. e. parum mea refert quid vos de me judicetis .

* die . *i. e.* judicio .

℣. 4. nihil mali , &c.

* i. e. sum innocens .

℣. 5. i. e. manifestabit .

6 Hæc autem, fratres, transfiguravi * in me & Apollo, propter vos: ut in nobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum infletur pro alio.

7 Quis enim te discernit *? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?

8 Jam saturati estis *, jam divites facti estis: sine nobis regnatis *; & utinam regnetis *, ut & nos vobiscum regnemus.

9 Puto enim quod Deus nos Apostolos novissimos * ostendit, tamquam morti destinatos: quia spectaculum * facti sumus mundo *, & Angelis, & hominibus.

10 Nos stulti * propter Christum, vos autem prudentes in Christo: nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles.

11 Usque in hanc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus,

† *Act.* 20. 34. 1 *Thes.* 9.12. 2 *Thes.* 3. 8.

12 Et † laboramus operantes manibus nostris: maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus:

13 Blasphemamur, & obsecramus: tamquam purgamenta * hujus mundi facti sumus, omnium peripsema * usque adhuc *.

14 Non ut confundam vos, hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo.

15 Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui *.

16 Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut & ego Christi *.

17 Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus, & fidelis in Domino: qui vos commonefaciet * vias meas, quæ sunt in Christo Jesu, sicut ubique in omni Ecclesia doceo.

18 Tamquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam *.

19 Veniam autem ad vos cito, si Dominus voluerit: & cognoscam * non sermonem eorum qui inflati sunt, sed virtutem.

20 Non enim in sermone est regnum Dei *, sed in virtute.

21 Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis?

CAPUT V.

Corinthios reprehendit, quod in incestu publice viventem tolerarent; quem absens tradit Satanæ, monens ut expurgato vitiorum fermento, puri Pascha celebrent: nec vult eos commisceri Christianis palam criminosis.

℣. 6. i. e. omnia quę modo dixi de Apostolis & doctoribus; hæc mihi & ipsi Apollo accommodavi, nec alium nominavi doctorem, ne aliquem offenderem.

℣. 7. i. e. quis te præfert ac digniorem aliis facit. doctores alloquitur, qui schismatis Corinthiorum auctores fuerant.

℣. 8. i. e. sapientia repleti estis. Ironicus hic sermo est, quo doctores Corinthiorum irridet Apostolus.

* i. e. ex quo discessimus vos in tuto esse creditis sicut Reges, quibus nocere potest nemo.

* i. e. utinam vera esset tranquillitas vestra, in adversis enim tutum ad vos nobis esset confugium.

℣. 9. i. e. contemptissimos.

* i. e. oblectamentum quod præbent capite damnati qui bestiis in theatro traduntur.

* Et *pro* id est.

℣. 10. i. e. quasi stulti hominum judicio Evangelii prædicandi causa

℣. 13. i. e. sordes.

* i. e. res vilissima.

* hic desinit ironia.

℣. 15. i. e. Evangelii prædicatione docui vos Christum.

℣. 16. *sicut & ego Christi*. hæc verba desunt in Græco, laudantur tamen a veteribus. hoc fidenter dicit Apostolus quia nullius mali sibi conscius erat.

℣. 17. i. e. qui vobis in memoriam reducet, quomodo ego & vivam ipse secundum Christi præcepta & vivendum esse doceam.

℣. 18. i. e. superbe se gerunt.

℣. 19. i. e. explorabo quantum possint per Spiritum sanctum, non quantum sermone polleant.

℣. 20. i. e. Evangelium Dei non suadetur sermone exquisito, sed virtute miraculorum & operibus quæ a Spiritu sancto prodeunt.

Lev. 18. 7. 8. & 20. 11.

1 OMnino * auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes, ita ut uxorem patris sui aliquis habeat.

2 Et vos inflati estis *: & non magis luctum habuistis ut tollatur de medio vestrum * qui hoc opus fecit.

† Col. 2. 5.

3 † Ego, quidem absens corpore, præsens autẽ spiritu, jam judicavi ut præsens, eum, qui sic operatus est,

4 In nomine * Domini nostri Jesu Christi, congregatis vobis & meo spiritu *, cum virtute Domini nostri Jesu,

5 Tradere * hujusmodi satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi.

† Gal. 5. 9.

6 Non est bona gloriatio vestra † *. Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit?

7 Expurgate vetus fermentum *, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi *. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus.

8 Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ: sed in azymis sinceritatis & veritatis.

9 Scripsi vobis in epistola *: Ne commisceamini fornicariis.

10 Non utique fornicariis * hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiisse *.

11 Nunc autem scripsi vobis non commisceri; si is qui frater nominatur *, est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum ejusmodi nec cibum sumere.

12 Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, judicare? Nonne de iis, qui intus sunt, vos judicatis?

13 Nam eos, qui foris sunt, Deus judicabit. Auferte malũ ex vobis ipsis.

CAPUT VI.

Corripit eos quod judicio contenderent coram judice ethnico; enumerans quædam peccata, quibus involuti regnum Dei non possidebunt: quædam licere dicit quæ non expediant: & varias ob causas ostendit vitandam fornicationem.

1 AUdet * aliquis vestrum habens negotium adversus alterum, judicari apud iniquos, & non apud sanctos?

2 An nescitis quoniam sancti * de hoc mundo * judicabunt? Et si in vobis * judicabitur mundus, indigni estis * qui de minimis judicetis?

3 Nescitis quoniam angelos judicabimus? quanto magis sæcularia *?

4 Sæcularia igitur judicia si habueritis: contemptibiles qui sunt in Ecclesia *, illos constituite ad judicandum.

5 Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare inter fratrem suum?

℣. 1. hæc est secunda pars Epistolæ, qua scelestum hominem illum corripit, qui patris uxorem sibi matrimonio junxerat.

℣. 2. i. e. vos tamen superbis contentionibus occupati estis.

* per excommunicationem scilicet.

℣. 4. auctoritate.

* i. e. vobis quibus ego spiritu præsens sum.

℣. 5. i. e. a communione fidelium removere, ac Dominum precari ut corpore affligatur a satana ad tempus, qui hac in re minister Dei esse solet, ut spiritus, &c.

℣. 6. i. e. vana est jactantia vestra quam supra compressi; sed huic potius malo medicinam debetis adhibere: quia modicum &c.

℣. 7. i. e. peccatum istius fornicarii.

* i. e. expertes crimine.

℣. 9. quæ deperdita est.

℣. 10. quando tamen dixi fornicarios esse fugiendos, non intellexi fornicarios occultos, &c.

* quia totus orbis talium virorum plenus est.

℣. 11. i. e. si hujus fornicarii peccatum publicum factum fuerit: ac si tandem ipse Christianus sit.

℣. 1. tertia pars Epistolæ, quod Christiani, Christianos in jus vocarent apud judices infideles.

℣. 2. sancti. *i. e.* fideles.

* i. e. homines impios.

* in vobis. *i. e.* per vos.

* *indigni estis*. i. e. numquid non potestis de rebus nihili, scilicet de negotiis temporaneis judicare.

℣. 3. i. e. angelos malos, quorum condemnatio a Christianis confirmabitur in ultimo judicio.

* *Adde*, negotia.

℣. 4. i. e. eligite potius Christianos contemptibiles qui vos judicent, quam judices infideles.

6 Sed frater cum fratre judicio contendit: & hoc apud infideles?

7 † Jam quidem omnino delictum est in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis injuriam accipitis? quare non magis fraudem* patimini? († Mat. 5. 39. Luc. 6. 29. Rom. 12. 17. 1 Thes. 4. 6.)

8 Sed vos injuriam facitis, & fraudatis: & hoc fratribus.

9 An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Nolite errare: Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri,

10 Neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.

11 Et hæc quidam fuistis: sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis, in nomine Domini nostri Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri.

12 Omnia mihi licent*, sed non omnia expediunt: Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate*.

13 Esca ventri*, & venter escis: Deus autē & hunc, & has* destruet: corpus autem non fornicationi*, sed Domino: & Dominus corpori.

14 Deus vero & Dominum suscitavit: & nos suscitabit per virtutem suam.

15 Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit.

16 An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? † Erunt enim (inquit) duo in carne una. († Gen. 2. 24. Matt. 19. 5. Marc. 10. 8. Ephes. 5. 31.)

17 Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est.

18 Fugite fornicationem. Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

19 An nescitis quoniam † membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis a Deo, & non estis vestri*? († Sup. 3. 17. 2 Cor. 6. 16.)

20 † Empti enim estis pretio magno. Glorificate & portate Deum in corpore vestro. († Infr. 7. 23. 1 Petr. 1. 18.)

CAPUT VII.

Corinthios instruit de matrimonio, ejusque usu & indissolubili vinculo, innuptis commendans cælibatum: & quomodo fidelis cum conjuge infideli se habere debeat; quodque unusquisque in quo vitæ statu ad fidem vocatus est, permaneat: virginitatem matrimonio præfert, uxorem mortuo marito liberam dicens, ut cui velit in Domino nubat.

1 De quibus autem scripsistis mihi*: Bonum est homini mulierem non tangere:

2 Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat.

3 † Uxori vir debitum* reddat: similiter autem & uxor viro. († 1 Pet. 3. 7.)

4 Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier.

5 Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis* orationi: & iterum revertimini in idipsum*, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram.

6 Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*.

7 Volo* enim omnes vos esse sicut meipsum*: sed unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic.

8 Dico autem non nuptis, & vi-

℣. 7. i. e. damnum.

℣. 12. hic occupat Apostolus objectionem Pseudo-apostolorum qui Corinthiorum corruperant animos; dicebant enim hæc omnia quæ Paulus vitia esse credit creaturæ sunt, ac proinde iis uti hominibus licet. at reponit Apostolus, omnia non expediunt.

* qui enim sectatur delicias, deliciarum servus est.

℣. 13. *Adde*, facta est.

* i. e. ventrem & escas.

* *Adde*, factum est.

℣. 19. i. e. vestræ potestatis. vide Rom. 14. 7.

℣. 1. quarta pars Epistolæ, qua Corinthiis respondet Apostolus, ab ipso sciscitantibus quid de matrimonio sentiret.

℣. 3. *Gr.* debitam benevolentiam.

℣. 5. Græce additur *jejunio &*, &c.

* i. e. in eumdem lectum convenite.

℣. 6. i. e. monitum do, non præceptum.

℣. 7. volo. *i. e.* vellem.

* i. e. cælibes.

duis:

duis: bonum est illis si sic permaneant, sicut & ego.
9 Quod si non se continent *, nubant. Melius est enim nubere, quam uri *.
10 Iis autem, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Do-
† Mat. 5. 32. & 19. 9. Marc. 10. 7. Luc. 16. 18. minus, † uxorem a viro non discedere:
11 Quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.
12 Nam ceteris ego dico, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam.
13 Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum:
14 Sanctificatus * est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem: alioquin filii vestri immundi * essent, nunc autem sancti * sunt.
15 Quod si infidelis discedit, discedat: non enim servituti subjectus est frater aut soror in hujusmodi: in pace * autem vocavit nos Deus.
16 Unde enim scis mulier, si virum salvum facies? aut unde scis vir, si mulierem salvam facies?
17 Nisi * unicuique sicut divisit Dominus, unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet, & sicut in omnibus ecclesiis doceo.
18 Circumcisus aliquis vocatus est *? non adducat præputium *. In præputio aliquis vocatus est? non circumcidatur.
19 Circumcisio nihil est *, & præputium nihil est: sed observatio mandatorum Dei.
20 † Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. † Eph. 4. 1.
21 Servus vocatus es? non sit tibi curæ: sed & si potes fieri liber, magis utere *.
22 Qui enim in Domino vocatus est servus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, servus est Christi.
23 † Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum *. † Supr. 6. 20. 1 Petr. 1. 18.
24 Unusquisque in quo vocatus est, fratres, in hoc permaneat apud Deum.
25 De virginibus autem præceptum Domini non habeo: consilium autem do, tamquam misericordiam consecutus a Domino, ut sim fidelis *.
26 Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem *, quoniam bonum est homini sic esse *:
27 Alligatus es uxori? noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quærere uxorem.
28 Si autem acceperis uxorem: non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccavit. tribulationem tamen carnis habebunt * hujusmodi. Ego autem vobis parco *.
29 Hoc itaque dico fratres: Tempus breve est *: reliquum est, ut & qui habent uxores, tamquam non habentes sint:
30 Et qui flent, tamquam non flentes: & qui gaudent, tamquam non gaudentes: & qui emunt, tamquam non possidentes:
31 Et qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: præterit enim figura * hujus mundi.

℣. 9. continere non possint.
* i. e. uri libidinis ardore.
℣. 14. i. e. matrimonium viri infidelis cum muliere fideli verum est matrimonium.
* i. e. illegitimi.
* i. e. legitimi.
℣. 15. i. e. in pacem, *seu* ut pacem cum paganis servemus.
℣. 17. nisi. *i. e.* sed.
℣. 18. *Adde*, ad fidem. multis Apostolus probat exemplis unumquemque manere debere in eo statu in quo erat, cum ad fidem vocatus est.
* i. e. non affectet videri incircumcisus.
℣. 19. i. e. nihil confert ad salutem.
℣. 21. i. e. maneas potius in servitute.
℣. 23. i. e. si libertate fruaris, te non addicas servituti.
℣. 25. *Adde*, salutaria docendo.
℣. 26. persecutiones scilicet.
* i. e. cœlebs esse.
℣. 28. matrimonium enim multas habet molestias.
* i. e. hoc meo de cælibatu consilio, libero vos a multis matrimonii molestiis.
℣. 29. i. e. jam jam moriemur.
℣. 31. figura. *i. e.* status.

32 Volo

32 Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine uxore est solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo.

33 Qui autem cum uxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est *.

34 Et mulier innupta, & virgo, cogitat quæ Domini sunt; ut sit sancta corpore, & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

35 Porro hoc ad utilitatem vestram dico: non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id, quod honestum est, & quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi.

36 Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua *, quod sit superadulta, & ita oportet fieri: quod vult faciat: non peccat, si nubat.

37 Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit.

38 Igitur & qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit: & qui non jungit, melius facit.

† Rom. 7. 2. 39 † Mulier alligata est legi * quanto tempore vir ejus vivit. quod si dormierit * vir ejus, liberata est: cui vult nubat: tantum in Domino *.

40 Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium: puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam.

CAPUT VIII.

Quamquam idolothytis vesci non sit ex se illicitum, cum idolum nullius sit efficaciæ aut potestatis, non sunt tamen illa edenda aut repugnante conscientia, aut cum infirmorum offendiculo: neque ea edere, aut non edere, hominem efficit meliorem.

1 De iis autem, quæ idolis sacrificantur, scimus quia omnes scientiam habemus *. Scientia inflat *, charitas vero ædificat.

2 Si quis autem se existimat scire aliquid *, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire.

3 Si quis autem diligit Deum, hic cognitus * est ab eo.

4 De escis autem, quæ idolis immolantur, scimus quia nihil * est idolum in mundo, & quod nullus est Deus, nisi unus.

5 Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra (siquidem sunt dii multi, & domini multi:)

6 Nobis tamen unus Deus, Pater, ex quo omnia, & nos in illum *: & unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.

7 Sed non in omnibus est scientia *. Quidam autem cum conscientia * usque nunc idoli, quasi idolothytum * manducant: & conscientia ipsorum cum sit infirma *, polluitur.

8 Esca autem nos non commendat

℣. 33. quia qui debet placere Deo, vult etiam uxori placere. *Græce legitur* distinctæ sunt mulier & virgo. hæc lectio antiquissima est, longe tamen probatissima est Vulgatæ nostræ lectio, ut notat S. Hieronymus.

℣. 36. i. e. si quis id sibi dedecori esse credat virginem viro maturam non maritare, eam tradat in matrimonium.

℣. 39. legi matrimonii.

* i. e. obierit.

* i. e. Christiano nubat marito.

CAP. VIII. quinta pars Epistolæ, qua in eos Paulus animadvertit, qui escas idolis immolatas comedebant.

℣. 1. i. e. scimus escas idolis immolatas ab aliis cibis non differre.

* *scientia inflat*. i. e. attamen hæc cognitio nos in superbiam dejicit, si utamur cibis immolatis etiam cum fratrum infirmiorum scandalo. si contra ita fraterno ducamur amore, ut ab iis cibis abstineamus, ne quemquam offendamus, tunc charitas illa & nobis & fratribus proderit.

℣. 2. *Adde*, & non habet charitatem.

℣. 3. i. e. dilectus.

℣. 4. i. e. res est imaginaria.

℣. 6. i. e. in ejus gloriam.

℣. 7. scientia, de vanitate scilicet idolorum.

* i. e. existimant idolum esse aliquid.

* *Idolothytum*, i. e. cibus idolis oblatus, qui in opinione infirmorum aliquam contrahit immunditiam.

* i. e. male instituta.

Deo

Deo. Neque enim si manducaverimus, abundabimus *: neque si non manducaverimus, deficiemus.

9 Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis.

10 Si enim quis viderit eum, qui habet scientiam, in idolio recumbentem: nonne conscientia ejus, cum sit infirma, ædificabitur * ad manducandum idolothyta?

† Rom. 14. 15. 11 † Et peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est?

12 Sic autem peccantes in fratres, & percutientes * conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis.

† Rom. 14.21. 13 † Quapropter si esca scandalizat fratrem meum: non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.

CAPUT IX.

Non accipiebat Paulus victum a Corinthiis quibus concionabatur, ut omnem amputaret offendiculi occasionem, licet hoc sibi fuisse licitum multis probet argumentis: sed in omnem formam se vertit quo plures ad Dei cultum adducat: Corinthios exhortando ad imitationem eorum qui in stadio currunt, aut in agone certant, suum quoque ait se domare corpus.

1 Non sum liber? Non sum Apostolus? Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in Domino?

2 Et si aliis non sum Apostolus, sed tamen vobis sum: nam signaculum * Apostolatus mei vos estis in Domino.

3 Mea defensio * apud eos, qui me interrogant, hæc est.

4 Numquid non habemus potestatem manducandi, & bibendi *?

5 Numquid non habemus potestatem mulierem * sororem circumducendi, sicut & ceteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas *?

6 Aut ego solus, & Barnabas, non habemus potestatem hoc * operandi?

7 Quis militat suis stipendiis umquam? Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat?

8 Numquid secundum hominem * hæc dico? An & lex hæc non dicit?

9 Scriptum est enim in lege Moysi: † Deut. 25. 4. 1 Tim. 5. 18.
† Non alligabis os bovi trituranti. Numquid * de bobus cura est Deo?

10 An * propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt. quoniam debet in spe, qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi.

11 † Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia * vestra metamus? † Rom. 15. 27.

12 Si alii potestatis vestræ participes sunt *, quare non potius nos? sed non usi sumus hac potestate *: sed omnia sustinemus *, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi *.

℣. 8. i. e. perfectiores erimus.
℣. 10. i. e. excitabitur.
℣. 12. i. e. vulnerantes.
℣. 2. occupat Apostolus objectionem, quam impingere poterant Corinthiorum pædagogi, eos esse liberos, ac proinde sibi libere, eos cibos edere qui idolis fuerant immolati, cum ii nullam habeant immunditiam, fatente Apostolo. quam objectionem ut evertat Apostolus, a se ipse exemplum deducit, aitque, nonne ipse ego sum liber, &c. attamen quæ insunt in mea potestate ea non facio, ne sim aliis offendiculo. vide rationes Apostoli cap. sequenti. ℣. 22. 23.
℣. 2. i. e. sigillum.
℣. 3. i. e. responsio.
℣. 4. *Adde* sumptibus vestris.
℣. 5. quales erant piæ mulieres quæ Christum sequebantur ac opibus adjuvabant.
* i. e. princeps ille Apostolici collegii.
℣. 6. hoc. *Græce* non.
℣. 8. i. e. humana fretus auctoritate.
℣. 9. i. e. numquid homines Deus curat potius quam boves?
℣. 10. an. *pro* nonne.
℣. 11. victum & vestitum.
℣. 12. i. e. si alii hac potestate usi sunt erga vos.
* Paulus enim labore victum quærebat.
* i. e. sufferimus.
Adde prædicando.

13 † Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt: & qui altari deserviunt, cum altari participant? (†Deut 18. 1.)
14 Ita & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.
15 Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi hæc ut ita fiant in me: bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam* quis evacuet.
16 Nam si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas* enim mihi incumbit: væ enim mihi est, si non evangelizavero.
17 Si enim volens hoc ago*, mercedem habeo: si autem invitus*, dispensatio mihi credita est.
18 Quæ est ergo merces mea? Ut Evangelium prædicans, sine sumptu* ponam Evangelium, ut non abutar* potestate mea in Evangelio.
19 Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem.
20 Et factus sum Judæis tamquam Judæus*, ut Judæos lucrarer.
21 Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essem* (cum ipse non essem sub lege) ut eos, qui sub lege erant, lucrifacerem. iis qui sine lege erant, tamquam sine lege essem *(cum sine lege Dei non essem: sed in lege essem Christi) ut lucrifacerem eos, qui sine lege erant.
22 Factus sum infirmis infirmus*, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos.
23 Omnia autem facio propter Evangelium: ut particeps ejus* efficiar.
24 Nescitis* quod ii qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium*? Sic currite ut comprehendatis.
25 Omnis autem, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam.
26 Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aerem verberans:
27 Sed castigo* corpus meum, & in servitutem redigo: ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.

CAPUT X.

Commemoratione ingratorum Judæorum frequenter ob varia peccata a Deo punitorum, hos a similibus absterret: de tentatione humana, & Dei in tentationibus auxilio: non solum idololatria fugienda est, sed & mensa eorum qui idolothytis vescuntur; tum quod per hoc videantur aliquid idolis deferre, tum quod scandalo sint infirmioribus.

1 NOlo enim vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes † sub nube fuerunt, & omnes † mare transierunt; (†Exod 13. 23. Num. 9. 21. †Exod 14. 22.)
2 Et omnes in Moyse baptizati* sunt, in nube, & in mari:
3 † Et omnes eamdem escam spiritalem manducaverunt, (†Exod 16. 15.)

℣. 15. qua glorior quod gratis Evangelizem.
℣. 16. i. e. munus.
℣. 17. i. e. evangelizarem.
* i. e. si ex officio prædicem, fungor munere quod mihi creditum est.
℣. 18. i. e. gratis.
* abutar. *i. e.* utar.
℣. 20. i. e. quæ in lege non erant Christo contraria, ea feci. vide Act. 21. 23.
℣. 21. i. e. eos non adigebam ad legem Mosaicam.
℣. 22. i. e. infirmorum miserebar infirmitatem.
℣. 23. i. e. præmii in Evangelio promissi.
℣. 24. ab eo versu ad vers. 14. cap. sequentis ostendit Apostolus & comparationibus & exemplis, modo strictiori sibi esse vivendum ut regnum adipiscatur, quamvis alias multa facere posset quæ ipsi licerent.
* bravium. *i. e.* palmam.
℣. 27. i. e. multis afficio incommodis. metaphora desumpta ab athletis qui durius tractabant corpus, seu ab omnibus abstinebant voluptatibus etiam licitis.
CAP. X. usque ad ℣. 14. probat Apostolus exemplo Israelitarum ab omnibus licitis abstinendum ut cælum adipiscamur, cum ipsi Deo grati, multisque affecti beneficiis in peccata multa inciderint.
℣. 2. i. e. quasi baptizati.

† Exod. 17. 6. Num. 20. 11. 4 † Et omnes eumdem potum spiritalem biberunt: (bibebant autem de spiritali, consequente eos, petra: petra autem erat * Christus)
5 Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo *: † nam prostrati sunt in deserto. † Num. 26. 64. 65.
6 Hæc autem in figura facta * sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, † sicut & illi concupierunt. † Psal. 105. 14.
7 Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis: quemadmodum scriptum est: † Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. † Exod. 32. 6.
8 Neque fornicemur, † sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, & ceciderunt una die vigintitria millia. † Num. 25. 1.
9 Neque tentemus Christum *: † sicut quidam eorum tentaverunt, & a serpentibus perierunt. † Num. 21. 5. 6.
10 † Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab * exterminatore. † Num. 11. 1. & 14. 1.
11 Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem * nostram, in quos * fines sæculorum devenerunt.
12 Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.
13 Tentatio vos non apprehendat * nisi humana: fidelis autem Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum * ut possitis sustinere.
14 Propter quod charissimi mihi, fugite ab idolorum cultura:
15 Ut prudentibus loquor, vos ipsi judicate quod dico.
16 Calix benedictionis *, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis *, quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est?
17 Quoniam unus panis, unum corpus multi sumus, omnes qui * de uno pane participamus.
18 Videte * Israel secundum carnem: nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris?
19 Quid ergo * ? dico quod idolis immolatum, sit aliquid? aut quod idolum, sit aliquid?
20 Sed quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum: non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum:
21 Non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorum.
22 An æmulamur * Dominum? Numquid fortiores illo sumus? † Omnia mihi licent *, sed non omnia expediunt. † Supr. 6. 12.
23 Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant.
24 Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius *.
25 Omne, quod in macello vænit *, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.
26 † Domini est terra, & plenitudo ejus *. † Psal. 23. 1. Eccl. 17. 31.
27 Si quis vocat * vos infidelium, & vultis ire: omne, quod vobis apponitur, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.

℣. 4. i. e. figura erat.
℣. 5. i. e. multi eorum displicuerunt Deo.
℣. 6. i. e. hæc nobis exemplo debent esse.
℣. 9. quia Verbum, utpote externum ante carnalem suam conceptionem existebat.
℣. 10. *Adde* Angelo.
℣. 11. i. e. admonitionem.
* i. e. qui ad hæc ultima tempora reservati sumus.
℣. 13. *Græce* apprehendit in præterito. *i. e.* huc usque parvas tentationes habuistis, majores habebitis, sed fidelis, &c.
* i. e. felicem exitum, *seu* vires.
℣. 16. loquitur de Eucharistia.
* panis dicitur quia speciem panis gerit.
℣. 17. qui, *Græce* enim.
℣. 18. i. e. oculos conjicite in Israel, &c.
℣. 19. Objicere poterant Corinthii, ergo idolum est aliquid? nec fatetur, nec abnuit Apostolus, quia gentium sacrificia dæmoniis offerebantur, qui reipsa aliquid erant.
℣. 22. i. e. Deum-ne audemus irritare?
* possum edere de iis quæ idolis immolata fuere.
℣. 24. aliis bono exemplo esse debemus.
℣. 25. venundatur.
℣. 26. i. e. Dominus purificat quidquid est in terra.
℣. 27. *Adde*, ad convivium.

28 Si

28 Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis: nolite manducare, propter illum qui indicavit, & propter conscientiam:

29 Conscientiam autem dico non tuam, sed alterius. Ut quid enim * libertas mea judicatur ab aliena conscientia?

30 Si ego * cum gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago?

31 † Sive ergo manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite. † Col. 3. 17.

32 Sine offensione estote Judæis, & Gentibus, & Ecclesiæ Dei:

33 Sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed * quod multis, ut salvi fiant.

CAPUT XI.

Vir aperto, mulier autem velato debet orare capite: Corinthios reprehendit quod ad celebrandam cœnam Dominicam invicem non exspectarent, sed inter se dissiderent: referens interim Sacramenti Eucharistiæ à Christo institutionem, & scelus ac pœnam indigne ad illud accedentium.

1 IMitatores mei estote, sicut & ego Christi *.

2 Laudo * autem vos fratres, quod per omnia mei memores estis: & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis.

3 Volo autem vos scire, † quod omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris, vir: caput vero Christi, Deus. † Eph. 5. 23.

4 Omnis vir orans aut prophetans * velato capite, deturpat caput suum.

5 Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum: unum enim est ac si decalvetur.

6 Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum.

7 Vir quidem non debet velare caput suum *: quoniam † imago & gloria Dei est, mulier autem gloria viri est. † Gen. 1. 26.

8 Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro.

9 † Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. † Gen. 2. 23.

10 Ideo debet mulier potestatem * habere supra caput propter Angelos *.

11 Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro, in Domino *.

12 Nam sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem *: omnia autem ex Deo.

13 Vos ipsi judicate: decet mulierem non velatam orare Deum?

14 Nec ipsa natura docet vos, quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi:

15 Mulier vero si comam nutriat, gloria est illi: quoniam capilli pro velamine ei dati sunt.

16 Si quis autem * videtur contentiosus esse: nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei.

℣. 29. *Adde*, uterer libertate mea, ut hæc libertas mea judicetur, &c.

℣. 30. *Adde* ignorans ea fuisse idolis immolata, comedo gratias agens Deo, quid calumniam patior pro eo, &c.

℣. 33. sed, *pro* sed etiam.

℣. 1. versus ille ad cap. 10. referendus est.

℣. 2. sexta pars epistolæ qua eas mulieres corripit Apostolus, quæ orabant in Ecclesia aperto capite.

℣. 4. Psalmis Deum laudans.

℣. 7. revelatio capitis judicium est libertatis, sic sanctus August. at homo liber est non mulier, hæc sub viri potestate est.

℣. 10. i. e. velamen, signum subjectionis.

* i. e. qui Angelos testes sui pudoris habet. *vel* propter Ecclesiæ ministros.

℣. 11. i. e. apud Dominum pares sunt viri ac mulieres in salutis negotio. *Gal.* 3. 28.

℣. 12. i. e. Eva ex Adamo.

* *Adde*, nascitur.

℣. 16. septima pars Epistolæ, qua comprimit Apostolus contentiones ortas inter Corinthios propter Agapas seu dilectionis Epulas, quas post susceptam Eucharistiam faciebant fideles.

17 Hoc autem præcipio : non laudans, quod non in melius, sed in deterius convenitis.

18 Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo.

19 Nam oportet & hæreses esse, ut* & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.

20 Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare.

21 Unusquisque enim suam cœnam præsumit * ad manducandum. Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est.

22 Numquid domos non habetis ad manducandum & bibendum ? aut Ecclesiam Dei contemnitis, & confunditis eos, qui non habent ? Quid dicam vobis ? Laudo vos? in hoc non laudo.

23 Ego enim accepi a Domino quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Jesus in qua nocte tradebatur, accepit panem,

24 Et gratias agens fregit, & dixit: † Accipite, & manducate : hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in meam commemorationem.

† Mat. 26. 26. Marc. 14. 22. Luc. 22 17.

25 Similiter & calicem, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum testamentum est in meo sanguine : hoc facite quotiescumque bibetis, in meam commemorationem.

26 Quotiescumque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis: mortem Domini annuntiabitis donec veniat.

27 † Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne : reus erit corporis & sanguinis Domini.

† Joan. 6. 59.

28 Probet* autem seipsum homo : & sic de pane illo edat, & de calice bibat.

29 Qui enim manducat & bibit indigne, judicium sibi manducat & bibit* : non dijudicans corpus Domini.

30 Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt * multi.

31 Quod si nosmetipsos dijudicaremus*, non utique judicaremur*.

32 Dum judicamur * autem, a Domino corripimur*, ut non cum hoc mundo damnemur.

33 Itaque fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate.

34 Si quis esurit, domi manducet : ut non in judicium * conveniatis. Cetera autem, cum venero, disponam.

CAPUT XII.

Variis dantur varia ejusdem Spiritus sancti charismata, ut in modum humani corporis quisque suo fungatur officio, & mutua se opera omnes indigere cognoscentes, mutuo se foveant : & ita Christus suæ providit Ecclesiæ de variis hominum statibus.

1 De spiritualibus autem, nolo* vos ignorare fratres.

2 Scitis quoniam cum Gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini euntes.

3 Ideo notum vobis facio, † quod nemo in Spiritu Dei loquens, dicit anathema* Jesu. Et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto.

† Mar. 9. 38.

℣. 19. ut *pro* ita enim.

℣. 21. i. e. divites non expectant egenos ; quod tamen fieri debebat.

℣. 28. ne scilicet cum peccato accedat.

℣. 29. i. e. edendo & bibendo damnationem in se accersit, propterea quod panem istum factum corpus Domini a pane communi non discernat.

℣. 30. i. e. moriuntur spiritali morte.

℣. 31. i. e. puniremus.

* i. e. puniremur.

℣. 32. dum punimur in præsenti vita.

* castigamur.

℣. 34. i. e. condemnationem.

℣. 1. pars octava Epistolæ, qua reprehendit Apostolus eos qui donis spiritualibus, eo quo par est modo non utebantur. hanc partem perducit Apostolus usque ad cap. 15.

℣. 3. nota qua dignoscuntur ii qui Spiritu Dei afflati sunt : ea est quod Christo non maledicunt.

4 Divi-

4 Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem Spiritus*:
5 Et divisiones ministrationum * sunt, idem autem Dominus:
6 Et divisiones operationum*sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.
7 Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad utilitatem *.
8 Alii quidem per Spiritum datur sermo sapientiæ *: alii autem sermo scientiæ * secundum eumdem Spiritum:
9 Alteri fides * in eodem Spiritu: alii gratia sanitatum in uno Spiritu:
10 Alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum*, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum.
† Rom. 12. 3,6. Ephes. 4. 7. 11 † Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.
12 Sicut enim corpus unum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt: ita & Christus.
13 Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive Gentiles, sive servi, sive liberi: & omnes in uno Spiritu potati sumus*.
14 Nam & corpus non est unum membrum, sed multa.
15 Si dixerit pes: Quoniam non sum manus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore?
16 Et si dixerit auris: Quoniam non sum oculus, non sum de corpore: num ideo non est de corpore?
17 Si totum corpus oculus: ubi auditus? Si totum auditus: ubi odoratus?
18 Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit.
19 Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus?
20 Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus*.
21 Non potest autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus: Non estis mihi necessarii.
22 Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessariora sunt:
23 Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis, his honorem abundantiorem circumdamus*: & quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honestatem * habent.
24 Honesta autem nostra nullius * egent: sed Deus temperavit corpus, ei* cui deerat *, abundantiorem tribuendo honorem *,
25 Ut non sit schisma in corpore, sed idipsum pro invicem solicita sint membra.
26 Et si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra.
27 Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro *.
28 † Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, † Eph. 4. 11.
secundo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes *, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum.

℣. 4. quæsierant ab Apostolo Corinthii, quænam ex hisce donis spiritualibus præstantiora erant: reponit Apostolus omnia hæc dona esse æqualia.
℣. 5. i. e. varia sunt ministeria.
℣. 6. i. e. diversis hisce ministeriis diversa munia Deus addixit.
℣. 7. *Adde* Ecclesiæ.
℣. 8. i. e. res divinas divino prope sermone eloqui.
* i. e. res divinas humanis eloqui sermonibus.
℣. 9. fides qua omnia possimus a Deo impetrare.
℣. 10. quinam divino, quinam malo agantur Spiritu.
℣. 13. *Adde*, in communione Eucharistiæ.
℣. 20. his docet Apostolus omnia fidelium dona esse æqualia, quia sunt veluti membra unius corporis: omnia vero membra sunt æqualia, sunt enim æque necessaria.
℣. 23. i. e. vestimus.
* i. e. pudorem.
℣. 24. *Adde*, vestimenti.
* ei. i. e. scilicet membro.
* *Adde*, decor.
* honorem. i. e. pudorem nam ea tegi voluit.
℣. 27. i. e. unusquisque vestrum membri rationem habet, in corpore Christi, seu Ecclesia.
℣. 28. i. e. operantes miracula.
* qui fratribus subsidio sunt.

29 Numquid omnes Apostoli? numquid omnes Prophetæ? numquid omnes Doctores?
30 Numquid omnes virtutes? numquid omnes gratiam habent curationum? numquid omnes linguis loquuntur? numquid omnes interpretantur?
31 Æmulamini autem charismata meliora*. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro.

CAPUT XIII.

Ostendit charitatis necessitatem, ipsius officia, perpetuitatem, ac præcellentiam supra fidem & spem, reliquaque Dei dona.

1 SI linguis* hominum loquar, & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens.
2 Et si habuero prophetiam, & noverim mysteria omnia, & omnem scientiam: & si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.
3 Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita ut ardeam*, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*.
4 Charitas patiens est, benigna est: Charitas non æmulatur*, non agit perperam*, non inflatur,
5 Non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum,
6 Non gaudet super* iniquitate, congaudet autem veritati*:
7 Omnia suffert, omnia credit*, omnia sperat, omnia sustinet.
8 Charitas numquam excidit*; sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur.
9 Ex parte* enim cognoscimus, & ex parte prophetamus.
10 Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est.
11 Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus sum vir, evacuavi* quæ erant parvuli.
12 Videmus nunc per speculum in ænigmate: tunc* autem facie ad faciem. Nunc cognosco ex parte: tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.
13 Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum est charitas.

CAPUT XIV.

Donum linguarum inferius esse dicit dono prophetiæ; imo inutile, si desit qui interpretetur: tradit ergo eis normam qua his donis ordinate utantur: & mulieres in Ecclesiis silere jubet.

1 SEctamini charitatem*, æmulamini spiritalia*: magis autem ut prophetetis.
2 Qui enim loquitur lingua*, non hominibus loquitur, sed Deo: nemo enim audit. Spiritu autem loquitur mysteria.
3 Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & consolationem.
4 Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat: qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat.

℣. 31. hæc omnia æqualia sunt, sed charitati sunt inferiora.
℣. 1. eloquentia.
℣. 3. i. e. igne comburar.
* *Adde*, ad beatitudinem:
℣. 4. i. e. invidet.
* i. e. perverse.
℣. 6. super. *i. e.* de.
* i. e. probitate.
℣. 7. *Adde* credenda.
℣. 8. i. e. numquam perit.
℣. 9. i. e. imperfecte.
℣. 11. missa feci.
℣. 12. tunc. *i. e.* in cælo.
℣. 1. i. e. cum tanta sit charitas, efficite ut eam habeatis.
* i. e. attamen potestis desiderare dona spiritalia, sed pręcipue Prophetiam seu interpretationem rerum divinarum.
℣. 2. rationes affert quibus Prophetia aliis donis sit anteponenda, ac præcipue dono linguarum, quia qui novis linguis loquitur non potest ab hominibus intelligi; contra vero qui mysteria explicat.

5 Volo * autem omnes vos loqui linguis; magis autem prophetare. Nam major * est, qui prophetat, quam qui loquitur linguis: nisi forte interpretetur *, ut Ecclesia ædificationem accipiat.
6 Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens; quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in revelatione *, aut in scientia *, aut in prophetia *, aut in doctrina *?
7 Tamen * quæ sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonituum dederint *; quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur?
8 Etenim * si incertam * vocem det tuba; quis parabit se ad bellum?
9 Ita & vos per linguam nisi manifestum * sermonem dederitis; quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aera loquentes.
10 Tam multa, ut puta, genera linguarum sunt in hoc mundo: & nihil sine voce est *.
11 Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei, cui loquor, barbarus *: & qui loquitur, mihi barbarus.
12 Sic & vos, quoniam æmulatores estis spirituum, ad ędificationem Ecclesiæ quærite ut abundetis *.
13 Et ideo qui loquitur lingua *, oret ut interpretetur *.
14 Nam si orem lingua, spiritus * meus orat, mens autem mea sine fructu est *.
15 Quid ergo est? Orabo spiritu *, orabo * & mente: psallam spiritu, psallam & mente.
16 Ceterum si benedixeris spiritu *: qui supplet locum idiotæ *, quomodo dicet, Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas, nescit.
17 Nam tu quidem bene gratias agis: sed alter non ædificatur.
18 Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor.
19 Sed in Ecclesia volo * quinque verba sensu meo loqui, ut & alios instruam: quam decem millia verborum in lingua *.
20 Fratres, nolite pueri effici sensibus *, sed malitia parvuli estote: sensibus autem perfecti estote.
21 In lege scriptum est: † Quoniam in aliis * linguis & labiis aliis loquar populo huic: & nec sic exaudient me, dicit Dominus.
22 Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus *, sed infidelibus *: prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus *.

† *Isai.* 28. 11.

℣. 5. i. e. vellem.
* major. *i. e.* utilior.
* *Adde*, quod dicit ignota lingua.
℣. 6. i. e. revelans mysteria.
* scientia. *i. e.* explicans aliquid quod scire juvet.
* Prophetia. *i. e.* res divinas exponens.
* i. e. mores instituens.
℣. 7. tamen. *pro* nam.
* i. e. nisi distincte sonent.
℣. 8. i. e. similiter.
* i. e. ignotam militibus.
℣. 9. i. e. intelligibilem.
℣. 10. i. e. nullum hominum genus est mutum.
℣. 11. *Barbarus* qui alios loquentes non intelligit & qui loquitur lingua aliis ignota.
℣. 12. i. e. perfectius donum habeatis, scilicet Prophetiam seu interpretationem rerum divinarum.
℣. 13. *Adde*, ignota.
* i. e. ut exponere queat populo quæ loquitur.
℣. 14. i. e. vox mea.
* quia indoctum non ædificat vox mea.
℣. 15. Spiritu. *i. e.* voce.
* i. e. orabo ea lingua quam alius intelligat.
℣. 16. i. e. si voce tantum Deum laudaveris.
* idiotæ. *i. e.* populi qui indoctus est.
℣. 19. i. e. mallem pauca verba loqui, quorum sensus ab audientibus posset accipi.
* *Adde*, ignota audientibus.
℣. 20. i. e. mente. *vel* ne vos pueriliter geratis, sed parvulorum solum modo retineatis simplicitatem.
* i. e. vestris in actibus.
℣. 21. aliis. *i. e.* ignotis.
℣. 22. quia fidem susceperunt.
* ut fidem suscipiant.
* ut ipsi edoceantur mysteria.

23 Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, & omnes linguis * loquantur, intrent autem idiotæ *, aut infideles: nonne dicent quod insanitis *?
24 Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis *, vel idiota, convincitur * ab omnibus, dijudicatur * ab omnibus:
25 Occulta cordis ejus manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus * in vobis sit.
26 Quid ergo est *, fratres? cum convenitis, unusquisque vestrum psalmum * habet, doctrinam * habet, apocalypsim * habet, linguam * habet, interpretationem * habet: omnia ad ædificationem fiant.
27 Sive lingua quis loquitur, secundum duos, aut ut multum tres, & per partes *, & unus interpretetur.
28 Si autem non fuerit interpres, taceat in Ecclesia, sibi autem loquatur, & Deo.
29 Prophetæ autem duo, aut tres dicant, & ceteri dijudicent.
30 Quod si alii * revelatum fuerit sedenti, prior taceat.
31 Potestis enim omnes per singulos * prophetare: ut omnes discant, & omnes exhortentur:
32 Et * spiritus prophetarum prophetis subjecti sunt *.
33 Non enim est dissensionis Deus, sed pacis: sicut & in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo.
34 Mulieres in Ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui, sed * subditas esse, sicut † & lex dicit. † *Gen.* 3. 16.
35 Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia.
36 An a vobis verbum Dei processit *? aut in vos solos pervenit?
37 Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis *, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.
38 Si quis autem ignorat *, ignorabitur *.
39 Itaque fratres æmulamini prophetare *: & loqui linguis nolite prohibere.
40 Omnia autem honeste, & secundum ordinem fiant.

℣. 23. linguis ignotis.
* i. e. imperiti.
* insani enim ea loqui solent quæ nemo intelligat.
℣. 24. infideles quibusdam fidelium cœtibus interesse poterant.
* convincitur erroris seu peccati in quo est.
* i. e. agnoscit ea vera esse quæ de ipso dicuntur.
℣. 25. occulta pandere, opus Dei est.
℣. 26. est. *i. e.* faciendum est. quę sequuntur usque ad ℣. 27. per interrogationem legenda sunt.
* Psalmum. *i. e.* hymnos a Spiritu sancto afflatos, quales sunt cantica Mosis, Deboræ. &c.
* i. e. morum instructionem.
* Apocalypsim. *i. e.* mysteriorum explicationem.
* i. e. linguis ignotis loquitur.
* i. e. interpretatur lingua vernacula & nota quæ alius loquitur lingua peregrina.
℣. 27. i. e. vicissim.
℣. 29. ceteri. *i. e.* Ecclesiæ præpositi, quibus doctrinam veram a falsa dijudicare datum est.
℣. 30. alii ex Ecclesiæ prępositis qui sedentes populos docebant.
℣. 31. i. e. vicissim, ex ordine.
℣. 33. &. *pro* nam.
* *Adde*, ita ut tacere possint, si voluerint.
℣. 34. i. e. sed silere, utpote subjectæ.
℣. 36. hoc ideo dixit Apostolus, quia Corinthii illi doctores morem introduxerant contrarium omnium Ecclesiarum institutis, ut feminæ & docerent & interrogarent. cum igitur nec primi nec soli sint qui crediderint, ad aliorum ritus se debent attemperare.
℣. 37. i. e. aliis donis Spiritus sancti instructus.
℣. 38. i. e. hæc recuset.
* i. e. recusabitur a Deo.
℣. 39. quia melius est prophetare. *i. e.* docere, quam loqui ignotis linguis.

CAPUT XV.

Chriſtum docet a mortuis reſurrexiſſe, multiſque ac demum Paulo qui ſe minimum dicit Apoſtolorum apparuiſſe : ac noſtram hic aſtruit reſurrectionem, & ordinem ac modum ejus, una cum diverſa reſuſcitatorum gloria, non in anima ſolum, ſed etiam in corpore : mors autem in reſurrectione abſorbebitur.

Gal. 1. 11. 1 NOtum autem vobis facio *, fratres, Evangelium, quod prædicavi vobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis,

2 Per quod & ſalvamini *: qua ratione prædicaverim vobis, ſi tenetis, niſi fruſtra credidiſtis *.

3 Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi *: quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris
† Iſaiæ 53. 5. † ſecundum Scripturas:

4 † Et quia ſepultus eſt, & quia
† Jonæ 2. 1. reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas:

5 Et quia viſus eſt Cephæ, & poſt
† Joan. 20. 19. hoc † undecim:

6 Deinde viſus eſt plus quam quingentis fratribus * ſimul : ex quibus multi manent uſque adhuc, quidam autem dormierunt:

7 Deinde viſus eſt Jacobo *, deinde Apoſtolis omnibus *:

8 Noviſſime autem omnium tam-
† Act. 9. 3. quam abortivo *, † viſus eſt & mihi.

9 † Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei. † Ephe. 3. 8.

10 Gratia autem Dei ſum id quod ſum, & gratia ejus in me vacua non fuit, ſed abundantius illis omnibus laboravi : non ego autem, ſed gratia Dei * mecum:

11 Sive enim ego, ſive illi *; ſic prædicamus, & ſic credidiſtis.

12 Si autem Chriſtus prædicatur quod reſurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt?

13 Si autem reſurrectio mortuorum non eſt : neque Chriſtus reſurrexit *.

14 Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt ergo prædicatio noſtra *, inanis eſt & fides veſtra:

15 Invenimur autem & falſi teſtes Dei : quoniam teſtimonium diximus adverſus * Deum, quod ſuſcitaverit Chriſtum, quem non ſuſcitavit, ſi mortui non reſurgunt.

16 Nam ſi mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit.

17 Quod ſi Chriſtus non reſurrexit, vana eſt fides veſtra, adhuc enim eſtis in peccatis veſtris *.

18 Ergo & qui dormierunt in Chriſto *, perierunt *.

19 Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.

CAP. XV. nona pars epiſtolæ, quæ eſt de reſurrectione mortuorum.

℣. 1. i. e. in memoriam vobis revoco.

℣. 2. i. e. ſalutem habebitis.

* i. e. niſi jam obliti eſtis eorum quę vobis tradidi.

℣. 3. accepi tum a Chriſto Domino. ſupr. cap. XI. ℣. 23. tum a ceteris Apoſtolis.

℣. 6. i. e. Chriſtianis.

℣. 7. Alphæi filio. hujus apparitionis Jacobo factæ ſolus teſtis eſt Apoſtolus.

* in Aſcenſione.

℣. 8. i. e. Tenuiſſimo. ſe vocat abortivum quia non longa inſtitutione, ſed ſubito factus eſt & Chriſtianus & Apoſtolus.

℣. 10. per illum enim aliquid boni poſſumus ſine quo nihil poſſumus. *capitula S. Cæleſtino aliquando aſcripta cap. 9.*

℣. 11. i. e. alii Apoſtoli.

℣. 13. *Adde*, cum Chriſtus numerandus ſit inter eos qui mortui fuerunt.

℣. 14. quia Chriſti reſurrectione velut invicto argumento uſi ſunt Apoſtoli, quo demonſtrarent veram eſſe Religionem Chriſtianam. Act. 4. 33.

℣. 15. i. e. mentientes Deo.

℣. 17. i. e. non habetis juſtificationem, quæ tamen non habetur niſi a Chriſti Reſurrectione, Rom. 4. 25.

℣. 18. i. e. propter Chriſtum.

* ſine ſpe vitæ melioris.

20 Nunc *

20 Nunc* autem Christus resurrexit
a mortuis † primitiæ dormientium : † Col. 1. 18. Apoc. 1. 5.
21 Quoniam * quidem per hominem mors, &* per hominem* resurrectio mortuorum.
22 Et sicut in Adam * omnes moriuntur, ita & in Christo * omnes vivificabuntur.
23 † Unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus * : deinde ii, qui sunt Christi *, qui in adventu ejus crediderunt. † 1 Thess. 4. 15.
24 Deinde finis * ; cum tradiderit regnum * Deo & Patri *, cum evacuaverit * omnem principatum, & potestatem, & virtutem.
25 Oportet autem illum regnare, † donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus. † Psal. 109. 1. Hebr. 1. 13. & 10. 13.
26 Novissima autem inimica destruetur mors : † Omnia enim subjecit sub pedibus ejus. Cum autem dicat : † Psal. 8. 8. Hebr. 2. 8.
27 Omnia subjecta sunt ei ; sine dubio præter eum, qui subjecit ei omnia.
28 Cum autem subjecta fuerint illi omnia : tunc & ipse Filius subjectus erit ei *, qui subjecit sibi omnia, ut sit Deus omnia in omnibus.
29 Alioquin * quid facient qui baptizantur pro mortuis *, si omnino mortui non resurgunt ? ut quid & baptizantur pro illis ?
30 Ut quid & nos periclitamur * omni hora ?
31 Quotidie morior per * vestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Jesu Domino nostro.
32 Si (secundum hominem *) ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? † manducemus * & bibamus, cras enim moriemur. † Sap. 2. 6. Isa. 22. 13. & 56. 12.
33 Nolite seduci : Corrumpunt mores bonos colloquia mala *.

℣. 20. i. e. cum hæc omnia non sint, scilicet quod inanis sit prædicatio nostra & fides vestra &c. necessum est ut Christus surrexerit a mortuis. surrexit quidem, & ipse primus est qui ita surrexit ut amplius non moriatur. Rom. 6. 9.

℣. 21. i. e. sicut.

* Et. *i. e.* ita.

* i. e. Christum.

℣. 22. i. e. per Adamum.

* i. e. per Christum.

℣. 23. i. e. Christus resurrexit primus.

* sensus est. Deinde ii qui fidem Christi susceperunt in adventu ejus resurgent ut vitam æternam possideant. *Ejus crediderunt.* voces illæ non leguntur in Græco. juxta vulgatam is potest esse sensus. deinde ii qui fidem Christi susceperunt, ac ei crediderunt in primo adventu, resurgent ad vitam æternam.

℣. 24. i. e. finis mundi veniet.

* Regnum. *i. e.* Ecclesiam.

* i. e. Deo patri.

* i. e. aboleverit.

℣. 28. i. e. Deo Patri subjiciatur secundum humanitatem modo peculiari.

℣. 29. hic affert Apostolus aliud futuræ resurrectionis argumentum. sensus est : præterea quid facient qui baptizantur imminente morte *vel* cum jam jam sint morituri, si spes ipsis non sit se, cum mortui fuerint resurrecturos ? ut quid, inquam, baptizantur in ipso fere mortis articulo ? Catechumeni enim qui gravi morbo corripiebantur, baptisma efflagitabant in spem vitæ melioris.

* *alioquin*, i. e. *præterea*.

* pro mortuis, *i. e.* imminente morte. sic Hebr. 9. 17. legitur, *in mortuis* pro *in morte*.

* *pro illis* græce legitur, *pro mortuis*, cujus sensus idem est qui supra. aliæ quidem sunt apud alios interpretationes quas nec repellimus, licet hanc iis anteponamus.

℣. 30. ex iis quæ Apostoli patiuntur propter Evangelium aliud argumentum futuræ resurrectionis desumit Apostolus.

℣. 31. i. e. *per* i. e. *juro per*. sensus est: juro per eam gloriam quam habeo ex vobis in Christo Jesu, quod paratus sum mori quotidie. gloriatur Apostolus, sed in Christo Jesu, ut ait Galat. 6. 14.

℣. 32. sensus est. si (ut de me ipso loquor) ad bestias. *i. e.* contra homines nefarios ac ferinos pugnavi. Act. 19. 29.

* i. e. si nulla sit spes vitæ melioris; dicere debemus, manducemus, &c.

℣. 33. sententia ex Menandro deprompta, ut notat Hieronymus.

34 Evigilate justi, & nolite peccare: ignorantiam enim Dei quidam habent*, ad reverentiam vobis loquor.

35 Sed dicet aliquis: Quomodo resurgunt mortui*? qualive corpore venient*?

36 Insipiens, tu quod seminas non vivificatur*, nisi prius moriatur.

37 Et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus ceterorum.

38 Deus autem dat illi corpus sicut vult: & unicuique seminum proprium corpus.

39 Non omnis caro*, eadem caro: sed alia quidem hominum, alia vero pecorum, alia volucrum, alia autem piscium.

40 Et corpora cælestia, & corpora terrestria: sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestrium.

41 Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim a stella differt in claritate:

42 Sic & resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione.

43 Seminatur in ignobilitate, surget in gloria: Seminatur in infirmitate, surget in virtute:

44 Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale*. Si est corpus animale, est & spiritale, sicut scriptum est:

† Gen. 2. 7. 45 † Factus est primus homo Adam in animam viventem*, novissimus Adam in spiritum * vivificantem.

46 Sed non prius quod spiritale est, sed quod animale: deinde quod spiritale.

47 Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de cælo, cælestis.

48 Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes.

49 Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, portemus * & imaginem cælestis.

50 Hoc autem dico fratres: quia caro & sanguis* regnum Dei possidere non possunt: neque corruptio incorruptelam possidebit.

51 Ecce mysterium * vobis dico: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur.

52 In momento, in ictu oculi, in novissima tuba: canet enim tuba, & *mortui resurgent incorrupti: & nos immutabimur*.

53 Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem.

54 Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: † Absorpta est mors in victoria*. † Osee 13. 14. Hebr. 2. 14.

55 Ubi est mors victoria tua? ubi est mors stimulus tuus?

56 Stimulus autem mortis peccatum est: virtus vero peccati lex*.

57 † Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam * per Dominum nostrum Jesum Christum. † 1 Joan 5. 3.

℣. 34. i. e. inter vos quidam sunt qui Deum ignorant: ac vos pudere deberet tales inter vos reperiri.

℣. 35. i. e. fieri non potest ut mortui resurgant: hęc est prima Corinthiorum objectio.

* i. e. si homines resurgant non in eodem quo nunc utuntur corpore erunt, ac proinde non iidem. hæc est altera Corinthiorum objectio. utramque refellit Apostolus, adducto seminis exemplo.

℣. 36. i. e. non germinant nisi putrescant.

℣. 39. i. e. non omne corpus, idem corpus est.

℣. 44. i. e. corpus habens in se dotes spirituum.

℣. 45. i. e. animal vivens.

* i. e. spiritalis factus est.

℣. 49. i. e. portabimus.

℣. 50. i. e. corpus istud mortale quod tunc gerimus non potest cælesti beatitudine frui, quia quod est incorruptibile non potest ab eo possideri quod est corruptibile.

℣. 51. i. e. rem vobis aliisque absconditam.

℣. 52. *&* pro, *tunc*.

* prædestinati immutabuntur. i.e. deposita hac mortali vita meliorem vitam habituri sunt.

℣. 54. i. e. per victoriam.

℣. 56. i. e. peccatum eo gravius est quo voluntas Dei magis patet, quod fit per Legem.

℣. 57. victoriam. i. e. vincere peccatum & mortem.

58 Itaque

58 Itaque fratres mei dilecti, stabiles estote, & immobiles : abundantes* in opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in Domino.

CAPUT XVI.

Ubi de colligenda pro Christianis qui Jerosolymis agebant eleemosyna hortatus esset, commendat eis Timotheum ac Stephanæ familiam : deinde salutationes subjungit.

1 DE collectis * autem, quæ fiunt in sanctos*, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite.
2 Per unam sabbati * unusquisque vestrum apud se ponat, recondens quod ei bene placuerit: ut non, cum venero, tunc collectæ fiant.
3 Cum autem præsens fuero: quos probaveritis * per epistolas, hos mittam perferre gratiam * vestram in Jerusalem.
4 Quod si dignum * fuerit ut & ego eam, mecum ibunt.
5 Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero : nam Macedoniam pertransibo.
6 Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiemabo : ut vos me deducatis quocumque iero.
7 Nolo enim vos modo in transitu* videre, spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit.
8 Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten.
9 Ostium enim mihi apertum est magnum, & evidens*: &* adversarii multi.
10 Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore * sit apud vos : opus enim Domini operatur, sicut & ego.
11 Ne quis ergo illum spernat: deducite autem illum in pace, ut veniat ad me : exspecto enim illum cum fratribus*.
12 De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum ut veniret ad vos cum fratribus: & utique non fuit voluntas ut nunc veniret: veniet autem, cum ei vacuum * fuerit.
13 Vigilate, state in fide, viriliter agite, & confortamini.
14 Omnia vestra in charitate * fiant.
15 Obsecro autem vos fratres, nostis domum Stephanæ, & Fortunati, & Achaici : quoniam sunt primitiæ Achaiæ, & in ministerium sanctorum ordinaverunt seipsos*:
16 Ut & vos subditi * sitis ejusmodi, & omni cooperanti, & laboranti.
17 Gaudeo autem in præsentia Stephanæ, & Fortunati, & Achaici : quoniam id, quod vobis deerat, ipsi suppleverunt*:
18 Refecerunt enim & meum spiritum, & vestrum. Cognoscite * ergo qui hujusmodi sunt.

℣. 58. i.e. omnia quæ Deo grata sunt abunde facientes, quia labori vestro magna erunt præmia.
℣. 1. i.e. Eleemosynis.
* i.e. Christianos pauperes Hierosolymis agentes.
℣. 2. i.e. prima die hebdomadæ quę est Dominica.
℣. 3. i.e. quos scelegeritis, hos ego mittam atque per litteras commendabo.
* i. e. Eleemosynam.
℣. 4. i. e. si summa collecta tanti erit ut & ego eam, &c.
℣. 7. i. e. obiter.
℣. 9. i. e. efficax ad prædicandum Evangelium.
* Et. *i.e.* licet ibi sint &c.
℣. 10. Timotheo enim timendum erat a falsis Corinthiorum Doctoribus, qui cum B. Paulum aversarentur eo quod pacis & concordiæ esset amantissimus, ipsi vero schismatum auctores, Timotheo B. Pauli discipulo molesti fuissent.
℣. 11. i. e. Christianis.
℣. 12. i. e. opportunum.
℣. 14. charitatem ideo Corinthiis commendat Apostolus, quia schismata inter ipsos erant; ubi vero charitas, ibi dissensio nulla.
℣. 15. i. e. ex se ipsis & ex animo fidelibus adjutorio fuerunt.
℣. 16. i. e. charitatis obsequia deferatis.
℣. 17. i. e. quoniam illi fecerunt quod vos facere oportuit; me scilicet certiorem fecere de vestris morbis.
℣. 18. i. e. magnificate eos &c.

19 Salutant vos Ecclesiæ Asiæ. Salutant vos in Domino multum, Aquila & Priscilla, cum domestica sua Ecclesia: apud quos & hospitor.

20 Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto *.

21 Salutatio, mea manu Pauli *.

22 Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema *, Maran Atha *.

23 Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum.

24 Charitas mea * cum omnibus vobis in Christo Jesu. Amen.

℣. 21. Epistolas B. Pauli fidelis quispiam excipiebat, ac ipse nomen suum & salutationem apponebat.

℣. 22. i. e. excommunicatus.

* *Maran Atha*: Syriacæ voces quarum hic sensus est, *dominus venit*, ut scilicet eos puniat: hoc in Judęos dicitur qui Christum Messiam non agnoscebant.

℣. 24. i. e. diligo vos, &c.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS

Secunda.

PRimum reddit causas Corinthiis, quare non reviserit illos, quemadmodum pollicitus est Epistola superiore. Mox reconciliat Corinthiis eum quem jusserat tradi satanæ, ut amanter reciperent castigatum quem peccantem ejecerant. Deinde prædicat studium suum in Evangelio prædicando, obiter taxans ac notans ceteros pseudo-Apostolos, qui suo servientes quæstui, nusquam non pelliciebant ad Legem Mosaicam, quam Christo sic conabantur admiscere, quasi sine hujus accessione non esset spes salutis. Postea vero hortatur illos ut abstineant ab inquinamentis Ethnicorum, cum quibus nihil esset illis commune. Collaudat illorum obedientiam, quod Epistolæ suæ, licet objurgatrici, per omnia paruissent. Provocat illos cum exemplo Macedonum, tum variis argumentis ut pro sua quisque facultate conferat aliquid in subsidium sanctorum qui Jerosolymis agebant. Quos tandem taxavit oblique, palam insectatur pseudo-Apostolos, qui fastu ac supercilio dignitatem ac majestatem Apostolicam præ se ferebant, Paulum in contemptum vocantes velut humilem, velut imperitum & infantem, adhæc toties cæsum ac vexatum injuriis. Adversus hos auctoritatem suam asserit apud Corinthios. Græcorum inscriptiones testantur hanc Epistolam missam e Philippis per Titum & Lucam; id vero factum est anno Christi 57.

CAPUT PRIMUM.

Ostendit Apostolus ex quantis in Asia ortis adversitatibus eripuerit eum Dominus, ut & ipse alios consolaretur; deinde manifestans cordis sui ac doctrinæ sinceritatem, ostendit quod licet juxta id quod proposuerat, ad eos non venerit, nulla ipsius id actum esse levitate; asserens firmam esse suæ prædicationis veritatem.

1 PAulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater, Ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis*, qui sunt in universa Achaia.

2 Gratia vobis & Pax a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo.

† Eph. 1. 3. 1 Petr. 1. 3.

3 † Benedictus Deus & * Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis,

4 Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: ut possimus & ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem*, qua exhortamur & ipsi a Deo.

5 Quoniam sicut abundant passiones * Christi in nobis: ita & per Christum abundat consolatio nostra.

6 Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione & salute, sive consolamur pro vestra consolatione, sive exhortamur pro vestra exhortatione & salute, quæ* operatur tolerantiam earumdem passionum, quas & nos patimur:

7 Ut* spes nostra firma sit * pro vobis: scientes quod sicut socii passionum estis, sic eritis & consolationis.

8 Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia *, quoniam supra modum gravati sumus supra virtutem, ita ut tæderet * nos etiam vivere.

9 Sed ipsi in nobismetipsis responsum * mortis habuimus, ut * non simus fidentes in nobis, sed in Deo, qui suscitat mortuos:

10 Qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit: in quem speramus quoniam & adhuc eripiet,

11 Adjuvantibus & vobis in oratione pro nobis: ut ex multorum personis, ejus quæ in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis*.

12 Nam gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei, conversati sumus in hoc mundo: abundantius autem ad vos*.

13 Non enim alia scribimus vobis, quam quæ legistis*, & cognovistis. Spero autem quod usque in finem cognoscetis,

14 Sicut & cognovistis nos ex parte*, quod gloria vestra sumus, sicut & vos nostra, in die Domini nostri Jesu Christi.

15 Et hac confidentia volui prius venire ad vos, ut secundam gratiam haberetis*:

16 Et per vos transire in Macedoniam, & iterum a Macedonia venire ad vos, & a vobis deduci in Judæam.

℣. 1. i. e. Christianis.

℣. 3. *Et* pro, *qui est pater*.

℣. 4. i. e. per illa dona Spiritus sancti quibus Deus me solatur. Act. 9. 31.

℣. 5. i. e. afflictiones.

℣. 6. i. e. quæ vestra salus efficitur per tolerantiam, &c.

℣. 7. *ut*, Græce. *&*.

* *sit*. Græce, *est*.

℣. 8. Act. 19. 29.

* i. e. ita ut spem vitæ abjicerem.

℣. 9. i. e. certam expectationem.

* *Adde*, attamen his periculis erepti sumus ut non &c.

℣. 11. sensus est; ut multis Christianis orantibus pro nobis, multi etiam quos ad fidem adducimus, Deo gratias agant propter ea dona quæ Deus in nos contulit.

℣. 12. i. e. apud vos.

℣. 13. in superiori Epistola.

℣. 14. i. e. si me omnino non nostis, me tamen satis cognovistis, ut asseratis, quod gloria, &c.

℣. 15. i. e. ut alterum illud a me beneficium acciperetis.

17 Cum ergo hoc * voluissem, numquid levitate usus sum *? Aut quæ cogito, secundum carnem cogito, ut sit apud me EST & NON *?
18 Fidelis autem Deus *, quia sermo noster, qui fuit apud vos, non est in illo EST & NON.
19 Dei enim filius Jesus Christus, qui in vobis per nos prædicatus est, per me, & Silvanum, & Timotheum, non fuit EST & NON, sed EST in illo fuit *.
20 Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo EST *: ideo & per ipsum * Amen Deo ad gloriam nostram.
21 Qui * autem confirmat nos vobiscum in Christo, & qui unxit * nos Deus:
22 Qui & signavit * nos, & dedit * pignus Spiritus in cordibus nostris.
23 Ego autem testem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis, non veni ultra Corinthum: non quia dominamur fidei vestræ, sed adjutores sumus gaudii vestri: nam fide statis.

CAPUT II.

Ostendit quod ad ipsos non venerit ne majoris esset causa tristitiæ, exhortans ut fornicarium illum recipiant in gratiam: simul indicans quod magno quidem labore, magno tamen etiam fructu prædicaverit, licet prædicationis suæ fragrantia quibusdam mortis occasio fuerit.

1 Statui * autem hoc ipsum apud me, ne iterum in tristitia venirem ad vos.
2 Si enim ego contristo vos: & quis est, qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?
3 Et hoc ipsum scripsi vobis, ut non cum venero, tristitiam super tristitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere: confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium vestrum est.
4 Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per * multas lacrymas: non ut contristemini: sed ut sciatis, quam * charitatem habeam abundantius in vobis.
5 Si quis * autem contristavit, non me * contristavit: sed ex parte *, ut non onerem omnes vos.
6 Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio * hæc, quæ fit a pluribus:
7 Ita ut e contrario magis donetis *, & consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur qui ejusmodi est.
8 Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in illum charitatem *.
9 Ideo enim & scripsi *, ut cognoscam experimentum vestrum *, an in omnibus obedientes sitis.

℣. 17. hoc. *i. e.* venire ad vos.
* Pseudo-Apostoli Corinthiorum dicebant B. Paulum levem esse, qui promiserat se venturum, cum tamen promissis non stetisset. hanc levitatem a se removet Apostolus.
* verba sunt Pseudo-apostolorum qui dicebant in Paulo esse *est*, & *non*, quia promittit nec tamen stat promissis.
℣. 18. i. e. Deus mihi est testis fidelis, quia sermo, *seu* prædicatio nostra apud vos semper fuit eadem ac sibi constans.
℣. 19. i. e. sed constantes semper fuimus.
℣. 20. in illo est. *i. e.* veræ sunt & impletæ suo tempore.
* i. e. per ipsum Christum dicimus Amen, seu veras agnoscimus Dei promissiones, illudque amen pronuntiatur a nobis & vertitur in gloriam Dei.
℣. 21. i. e. Deus autem est qui confirmat &c.
* i. e. interiori gratia.
℣. 22. i. e. dedit nobis potestatem signa, vel miracula faciendi.
* i. e. dedit nobis spiritum suum pro arrha.
℣. 1. i. e. statueram.
℣. 4. i. e. cum lacrymis.
* i. e. quod diligo vos multo plus quam alias Ecclesias.
℣. 5. loquitur de fornicario de quo 1. Cor. cap. 5.
* i. e. non me solum.
* i. e. sed multos etiam vestrum contristavit mecum.
℣. 6. i. e. hæc separatio qua ab omnium communione sejunctus est.
℣. 7. i. e. sicut severi in illum fuistis, nunc illi debitam pœnam remittatis.
℣. 8. i. e. ut illum Ecclesiæ communioni restituatis.
℣. 9. in priori Epistola c. 5.
* i. e. ut experiar, an &c.

10 Cui

10 Cui autem aliquid donaſtis *, & ego : nam & ego quod donavi, ſi quid donavi, propter vos in perſona * Chriſti,
11 Ut non circumveniamur a ſatana *: non enim ignoramus cogitationes ejus.
12 Cum veniſſem autem Troadem propter Evangelium Chriſti *, & oſtium mihi apertum eſſet in Domino,
13 Non habui requiem ſpiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum, ſed valefaciens eis, profectus ſum in Macedoniam.
14 Deo autem gratias *, qui ſemper triumphat * nos in Chriſto Jeſu, & odorem * notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco:
15 Quia Chriſti bonus odor ſumus * Deo, in iis qui ſalvi fiunt, & in iis qui pereunt *:
16 Aliis quidem * odor mortis in mortem; aliis autem odor vitę in vitam. Et ad hęc * quis tam idoneus?
17 Non enim ſumus ſicut plurimi, adulterantes verbum Dei, ſed ex ſinceritate, ſed ſicut ex Deo, coram Deo, in Chriſto loquimur.

CAPUT III.

Non eget Apoſtolus hominum commendatione, cum fructus ſuæ prædicationis eum commendet: multo enim majori in honore eſſe debent miniſtri novi teſtamenti ac Spiritus, quam veteris teſtamenti ac litteræ: & quod Judæi velamen adhuc habebant ſuper cor ſuum in lectione Scripturarum, quod fide in Chriſtum aufertur.

1 Incipimus * iterum noſmetipſos commendare? aut numquid egemus (ſicut quidam) commendatitiis * epiſtolis ad vos, aut ex vobis?
2 Epiſtola noſtra vos eſtis *, ſcripta in cordibus noſtris, quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus:
3 Manifeſtati * quod epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata a nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi: non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus *.
4 Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum:
5 Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis, quaſi ex nobis: ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt:
6 Qui & idoneos nos fecit miniſtros novi teſtamenti; non littera *, ſed Spiritu: littera enim occidit *, Spiritus * autem vivificat.

℣. 10. donaſtis. *i. e.* donabitis, & ego dono.
* i. e. auctoritate Chriſti.
℣. 11. i. e. ne inceſtuoſus a Satana injiciatur in deſperationem.
℣. 12. *Adde*, prædicandum.
℣. 14. i. e. triumphare facit.
* i. e. ſuaviſſimam ejus notitiam.
℣. 15. i. e. prædicando Evangelium Chriſti grati ſumus & accepti iis qui credunt.
* *Adde*, malus odor. *i. e.* ingrati ſumus.
℣. 16. ſenſus eſt, non credentibus, mortis occaſio ſumus, quia prædicamus ipſis Evangelium, cui ſi non credant mortem animæ ſuæ conſciſcunt: credentibus vero vitam afferimus, quia credunt Evangelio quod prædicamus, & cui perſeveranter credentes vitam æternam adipiſcuntur.
* *ad hæc*. i. e. quam difficile eſt Chriſtum pure prædicari a paſtoribus.
℣. 1. ſenſus eſt. at inquies, incipimus &c.
* cum fideles peregrinabantur paſtores eos commendabant datis Epiſtolis ad ceteros fideles.
℣. 2. i. e. ſatis nos apud vos commendat veſtra converſio.
℣. 3. i. e. vos ipſi oſtenditis quod in vobis miniſterio noſtro tamquam in Epiſtola deſcriptus eſt Chriſtus. hæc vero Epiſtola ſcripta non eſt atramento &c.
* hic impletum oſtendit illud Jeremiæ 31. 33. *In corde eorum ſcribam legem meam.*
℣. 6. i. e. non lege Moyſis, ſed Evangelica gratia.
* i. e. Lex Moyſis non promittebat ęterna bona, ſed mortem delinquentibus minitabatur.
* i. e. Evangelica gratia confert gratiam.

7 quod si ministratio * mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria; ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, quæ * evacuatur:
8 Quomodo non magis ministratio Spiritus erit in gloria?
9 Nam si ministratio damnationis gloria est: multo magis * abundat ministerium justitiæ in gloria.
10 Nam nec glorificatum est, quod claruit * in hac parte, propter excellentem gloriam.
11 Si enim quod evacuatur *, per gloriam est: multo magis quod manet *, in gloria est.
12 Habentes igitur talem spem, multa fiducia utimur *:
13 † Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam, ut non intenderent filii Israel in faciem ejus, quod * evacuatur, †*Exod* 34·33·
14 Sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum enim diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non revelatum *, (quoniam in Christo evacuatur)
15 Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum *.
16 Cum autem conversus fuerit * ad Dominum, auferetur velamen.
17 † Dominus autem Spiritus est: Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas *. †*Joan.* 4·24·
18 Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur * a claritate in claritatem * tamquam a Domini Spiritu *.

CAPUT IV.

Quod sincera Apostolorum prædicatione verbum Dei omnibus manifestatum est, præterquam iis quorum mentes excæcatæ sunt: quod multa adversa patiantur Apostoli, numquam tamen succumbant: momentanea autem tribulatio parit magnam æternamque gloriam.

1 Ideo habentes administrationem *, juxta quod * misericordiam consecuti sumus, non deficimus *,
2 Sed abdicamus * occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei, sed in manifestatione veritatis commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum coram Deo *.

℣. 7. sensus est. quod si Moysi gloriosum fuit ministrum esse legis inscriptæ in lapidibus, quæ lex mortem minitabatur: ita ut &c.
* i. e. quæ gloria non fuit permanens.
℣. 9. i. e. multo gloriosius erit ministerium legis quæ justitiam confert.
℣. 10. sensus est. lex Moysis quæ multum splendorem habuit, dici non debet gloriosa, in hac parte &c. *i. e.* si comparetur cum eminentiori gloria quam habet lex Evangelica.
℣. 11. i. e. si ministerium temporaneum, gloriosum est: multo &c.
* i. e. ministerium Evangelicum quod permanet in æternum gloriosum esse debet.
℣. 12. i. e. confidenter & aperte prędicamus Evangelium.
℣. 13. quod. *i. e.* cujus lex diu permansura non erat.
℣. 14. i. e. nec tollitur velamen istud, quoniam sola fide in Christum tolli potest.
℣. 15. quia Christo non credunt.
℣. 16. *Adde;* populus Israel.
℣. 17. quia non est velum. velum enim signum est servitutis. 1. Cor. 11. 7, & 10.
℣. 18. i. e. transformabimur. *vel*, cœlestes erimus.
* a claritate in claritatem. *i. e.* sicut magnus honor fuit nobis Christo ministrare, sic major erit cum illo regnare. & ita a claritate seu a splendore quem habuimus in prædicatione Christi perveniemus in claritatem. *i. e.* in splendorem regni a Deo nobis destinati.
* i. e. ad eam gloriam nos perducet spiritus vel gratia Christi.
℣. 1. i. e. ministerium.
* i. e. ad quod Dei misericordia vocati sumus.
* i. e. non segnescimus.
℣. 2. i. e. longe rejicimus a nobis ea facinora quæ ob pudorem occultantur. ea tamen facinora perpetrabant Pseudo-apostoli, ut innuere videtur B. Paulus.
* i. e. coram omnibus hominibus ac Deo probante.

3 Quod si etiam opertum est evangelium nostrum; in iis, qui pereunt*, est opertum:
4 In quibus* Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.
5 Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum; nos autem servos vestros per Jesum*:
6 Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris, ad illuminationem scientiæ claritatis Dei*, in facie Christi Jesu.
7 Habemus autem thesaurum istum in vasis fictilibus: ut sublimitas* sit virtutis Dei, & non ex nobis.
8 In omnibus tribulationibus patimur, sed non angustiamur*: aporiamur, sed non destituimur*:
9 Persecutionem patimur, sed non derelinquimur: dejicimur, sed non perimus:
10 Semper mortificationem* Jesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita* Jesu manifestetur in corporibus nostris.
11 Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum: ut & vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali.
12 Ergo mors in nobis operatur*, vita autem in vobis.
13 Habentes autem eumdem spiritum fidei*, sicum scriptum est*: † Credidi, propter quod locutus sum: & * nos credimus, propter quod & loquimur: † *Psal.* 115.10.
14 Scientes quoniam* qui suscitavit Jesum, & nos cum Jesu suscitabit, & constituet vobiscum.
15 Omnia enim* propter vos: ut gratia* abundans, per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.
16 Propter quod non deficimus: sed licet is, qui foris est, noster homo corrumpatur*: tamen is, qui intus est, renovatur* de die in diem.
17 Id enim, quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.
18 Non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.

CAPUT V.

Ex certa spe futuræ gloriæ desiderant Apostoli absolvi a corpore, cum aliter ea frui non possint: semper autem cupientes Christo omnium justo judici placere, dant suis discipulis occasionem de ipsis gloriandi coram adversariis: & legatione pro Christo fungentes, ne ipsum quidem Christum, quem prædicant, & cujus morte reconciliatus est Deo mundus, jam secundum carnem noverunt.

℣. 3. i. e. perire meruerunt.
℣. 4. i. e. iis inquam infidelibus quorum Deus hujus sæculi. *i. e.* Satanas excæcavit mentes, ut &c.
℣. 5. i. e. propter Jesum.
℣. 6. i. e. ut prædicando Christum Jesum, ceteri illuminentur a nobis hauriendo cognitionem majestatis Dei.
℣. 7. i. e. ut si aliquid forte & sublime faciamus, id non a nobis, sed a divina potentia factum esse putetur.
℣. 8. non opprimimur.
* i. e. sumus in angustia, sed non destituimur spe.
℣. 10. i. e. passionem.
* i. e. ut ostendatur Christum etiam nunc vivere immortali vita, qui talia in nobis operatur.
℣. 12. i. e. pericula in quæ vocamur efficiunt ut vos habituri sitis vitam æternam, quia omnia patimur ut vobis manifestetur veritas Evangelica.
℣. 13. *Adde*, cum David.
* i. e. qui scripsit.
* &. *i. e.* ita & nos cum credamus, loquimur.
℣. 14. hæc autem loquimur quoniam Deus qui &c.
℣. 15. i. e. omnia hæc facimus & dicimus propter vos. &c.
* i. e. ut hæc multa dona quibus donati estis, vertantur in gloriam Dei, ac ea dona vos adducant ad gratias Deo agendas.
℣. 16. i. e. multis malis affligatur.
* i. e. fit vegetior.

1 SCimus enim, quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis * dissolvatur, quod ædificationem * ex Deo habemus *, domum non manufactam, æternam in cælis.
2 Nam & in hoc * ingemiscimus, habitationem nostram, quæ de cælo est, superindui cupientes:
† Apoc 16. 15. 3 † Si tamen vestiti *, non nudi inveniamur.
4 Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati: eo quod nolumus expoliari, sed supervestiri; ut absorbeatur quod mortale est, a vita *.
5 Qui autem efficit * nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritus.
6 Audentes * igitur semper, scientes quoniam dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino:
7 (Per fidem enim ambulamus, & non per speciem *)
8 Audemus * autem, & bonam voluntatem habemus magis * peregrinari a corpore, & præsentes esse ad Dominum.
9 Et ideo contendimus, sive absentes, sive præsentes *, placere illi.
† Rom. 14. 10. 10 † Omnes enim nos manifestari oportet ante Tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum.
11 Scientes ergo timorem Domini *, hominibus suademus *, Deo autem manifesti * sumus. Spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse.
12 Non iterum commendamus nos vobis, sed * occasionem damus vobis gloriandi pro nobis: ut habeatis ad eos, * qui in facie gloriantur, & non in corde.
13 Sive enim mente excedimus, Deo *: sive sobrii sumus *, vobis.
14 Charitas enim Christi urget nos: æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt *:
15 Et pro omnibus mortuus est Christus, ut, & qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.
16 Itaque nos ex hoc neminem novimus * secundum carnem. Et si cognovimus secundum carnem * Christum: sed nunc jam non novimus.
17 Si qua ergo in Christo nova creatura: vetera * transierunt: † ecce facta sunt omnia nova. † Isai. 43. 19. Apoc. 21. 5.
18 Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit sibi per Christum: & dedit nobis ministerium * reconciliationis.
19 Quoniam quidem Deus erat in Christo * mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in nobis verbum reconciliationis *.
20 Pro Christo ergo legatione fun-

℣. 1. i. e. hoc mortale corpus.
* i. e. corpus.
* i. e. habebimus.
℣. 2. *Adde*, corpore.
℣. 3. *Adde*, bonis operibus.
℣. 4. i. e. nolumus mori, sed tantum mutari.
℣. 5. i. e. præparavit.
℣. 6. i. e. bono sumus animo.
℣. 7. i. e. necdum beatitate fruimur.
℣. 8. i. e. confidimus.
* i. e. mallemus.
℣. 9. i. e. sive in hac vita, sive post mortem.
℣. 11. i. e. cum noverimus verum Dei cultum. timor Domini in Scriptura sæpe pro Religione ac vero Dei cultu sumitur.
* *Adde*, hunc cultum.
* i. e. sinceri sumus coram Deo.
℣. 12. *Adde*, hæc dicentes.
* i. e. ut habeatis unde causam meam defendatis adversus eos, qui sibi placent in rebus externis, non autem in cordis puritate.
℣. 13. sensus est; dicunt vestri doctores, me aliquando insanire nec mei esse compotem, quia sublimia loquor; si id fiat, fit tantummodo in Dei gloriam.
* i. e. quando vero ad inferiora descendo, id fit propter vos.
℣. 14. i. e. digni erant morte.
℣. 16. neminem qui vivat secundum carnem novimus ut Christianum.
* i. e. dum viveret.
℣. 17. i. e. veteres affectus.
℣. 18. i. e. misit nos ut prædicemus hanc reconciliationem.
℣. 19. Christus enim Deus & homo est.
* idem sensus qui ℣. 18.

gimur,

gimur, tamquam Deo exhortante
per nos. Obsecramus pro Christo,
reconciliamini Deo.
21 Eum, qui non noverat pecca-
tum, pro nobis peccatum fecit *, ut
nos efficeremur justitia * Dei in ipso.

CAPUT VI.

Exhortatur ne acceptam negligant gratiam, ostendens quantum laboraverit ut probatum se Dei ministrum exhiberet, & admonens ut a convictu & consortio infidelium separentur.

1 ADjuvantes * autem exhor-
tamur, ne in vacuum gra-
tiam Dei recipiatis.
Isai. 49. 8. 2 Ait enim: † Tempore accepto
exaudivi te, & in die salutis adjuvi
te. Ecce nunc tempus acceptabile,
ecce nunc dies salutis.
1 Cor. 10. 32. 3 † Nemini dantes ullam offensio-
nem, ut non vituperetur ministe-
rium * nostrum:
4 Sed in omnibus exhibeamus nos-
1 Cor. 4. 1. metipsos † sicut Dei ministros, in
multa patientia, in tribulationibus,
in necessitatibus, in angustiis,
5 In plagis, in carceribus, in sedi-
tionibus, in laboribus, in vigiliis,
in jejuniis,
6 In castitate, in scientia *, in
longanimitate *, in suavitate *, in
Spiritu sancto *, in charitate non
ficta,
7 In verbo * veritatis, in virtute *
Dei, per arma justitiæ a dextris, &
a sinistris;
8 Per gloriam, & ignobilitatem *;
per infamiam, & bonam famam: ut
seductores, & veraces; sicut qui
ignoti, & cogniti:
9 Quasi morientes *, & ecce vivi-
mus: ut castigati, & non mortifi-
cati *:
10 Quasi tristes *, semper autem
gaudentes: sicut egentes, multos
autem locupletantes: tamquam ni-
hil habentes, & omnia possidentes.
11 Os nostrum patet * ad vos, o
Corinthii, cor nostrum dilatatum
est *.
12 Non angustiamini * in nobis:
angustiamini autem in visceribus ve-
stris *:
13 Eamdem autem habentes remu-
nerationem *, tamquam filiis dico,
dilatamini & vos *.
14 Nolite jugum ducere * cum in-
fidelibus. Quæ enim participatio ju-
stitiæ cum iniquitate? Aut quæ so-
cietas luci ad tenebras?
15 Quæ autem conventio Christi
ad Belial? Aut quæ pars fideli cum
infideli?
16 Qui autem consensus templo
Dei cum idolis? † Vos enim estis † 1 Cor.
templum * Dei vivi, sicut dicit 3. 16.
Deus: † Quoniam inhabitabo in il- 17. & 6.
lis, & inambulabo inter eos, & ero 19.
illorum Deus, & ipsi erunt mihi po- † Levit.
pulus. 26. 12.
17 † Propter quod exite de medio † Isaiæ
eorum, & separamini, dicit Do- 52. 11.
minus, & immundum ne tetigeri-
tis:
18 Et ego recipiam vos: † & ero † Jer.
vobis in patrem, & vos eritis mihi 31. 9.
in filios & filias, dicit Dominus om-
nipotens.

℣. 21. habitus est ut peccator.
* i.e. justi apud Deum.
℣. 1. i.e. Deo cooperantes.
℣. 3. i.e. Evangelica prædicatio.
℣. 6. legis scilicet.
* i.e. lenitate.
* i.e. beneficentia.
* i.e. in donis Spiritus sancti.
℣. 7. verbo. *i.e.* prædicatione.
* i.e. in potentia Dei quæ arma nobis subministrat ut pro justitia certemus, prospero & adverso tempore. metaphora deducitur a militibus qui cum superiores sunt armis dextris *i.e.* hasta, si vero sint inferiores armis sinistris. *i.e.* clypeo utuntur.
℣. 8. i.e. sive laudemur, sive vituperemur.
℣. 9. i. credimur quotidie morituri, &c.
* i.e. occisi.
℣. 10. propter mala quæ patimur.
℣. 11. i.e. libere dico quæ sentio.
* i.e. hæc est nostra erga vos benevolentia.
℣. 12. i.e. non angustum locum habetis in corde meo; *vel* multum diligo vos.
* i.e. in corde vestro nullum habeo locum. *vel* non diligitis.
℣. 13. i.e. ut par pari referatis.
* i.e. diligit me.
℣. 14. i.e. matrimonio jungi.
℣. 16. templum est ubi Deus habitat.

CAPUT VII.

Ostendit Apostolus quanto amore Corinthios prosequatur, & quantum de correcta ipsorum vita in magnis suis tribulationibus gaudium acceperit, quantumve bonum pepererit tristitia, quam ex sua acceperant epistola.

1 HAs ergo habentes promissiones*, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei.
2 Capite nos*. Neminem læsimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus*.
3 Non ad condemnationem vestram dico. prædiximus* enim quod in cordibus nostris estis, ad commoriendum, & ad convivendum*.
4 Multa mihi fiducia* est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis, repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.
5 Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra*, sed omnem tribulationem passi sumus: foris pugnæ, intus timores.
6 Sed qui consolatur humiles*, consolatus est nos Deus in adventu Titi.
7 Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium*, vestrum fletum, vestram æmulationem* pro me, ita ut magis gauderem.
8 Quoniam etsi contristavi vos in epistola*, non me pœnitet: etsi pœniteret, videns quod epistola illa (etsi ad horam) vos contristavit;
9 Nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex vobis.
10 † Quæ enim secundum Deum tristitia est, pœnitentiam* in salutem stabilem operatur: sæculi autem tristitia mortem operatur. † 1 Pet. 2. 19.
11 Ecce enim hoc ipsum, secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur solicitudinem: sed* defensionem, sed indignationem, sed timorem, sed desiderium, sed æmulationem, sed vindictam*. in omnibus exhibuistis vos, incontaminatos esse negotio*.
12 Igitur, etsi scripsi vobis, non* propter eum qui fecit injuriam, nec propter eum* qui passus est: sed* ad manifestandam solicitudinem nostram, quam habemus pro vobis
13 Coram Deo: ideo consolati sumus. In consolatione autem nostra, abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi, quia refectus est spiritus ejus ab omnibus vobis.
14 Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum, non sum confusus: sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus, ita & gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, veritas facta est*,
15 Et viscera ejus* abundantius in vobis sunt: reminiscentis omnium vestrum obedientiam, quomodo cum timore & tremore excepistis illum.
16 Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

℣. 1. Deum scilicet nobis fore patrem, ac in nobis permansurum.
℣. 2. i. e. nos amplectamini corde vestro.
* i. e. fraudavimus.
℣. 3. i. e. jam diximus.
* i. e. ita vos amo ut paratus sim una vobiscum vivere & mori.
℣. 4. i. e. libertas loquendi.
℣. 5. i. e. corpus nostrum.
℣. 6. i. e. afflictos.
℣. 7. *Adde*, mei videndi.
* i. e. amorem vestrum.
℣. 8. superiore, scilicet.
℣. 10. i. e. emendationem.
℣. 11. sed. *i. e.* imo.
* in incestuosum istum.
* i. e. in hoc incestuosi negotio.
℣. 12. i. e. non solum propter incestuosum.
* i. e. pater incestuosi.
* i. e. sed etiam.
℣. 14. i. e. vera agnita est.
℣. 15. i. e. amor ejus.

CAPUT VIII.

Hortatur eos ad eleemosynam pauperibus qui Jerosolymis agebant prompto animo tribuendam, tum Macedonum commendatione, tum Christi exemplo; admonens ut quod jam dudum facere proposuerant, id nunc pro cujusque facultate præstent: & ministros collaudat quos ad eam mittit colligendam.

1 NOtam autem facimus vobis,
fratres, gratiam Dei *,
quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ:
2 Quod in multo experimento tribulationis,
abundantia gaudii ipsorum fuit; & altissima paupertas eorum,
abundavit in divitias simplicitatis eorum *:
3 Quia secundum virtutem testimonium illis reddo,
& supra virtutem voluntarii * fuerunt,
4 Cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam *, & communicationem ministerii *, quod fit in Sanctos.
5 Et non * sicut speravimus, sed
semetipsos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei;
6 Ita ut rogaremus Titum, ut
quemadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam istam *.
7 Sed sicut in omnibus abundatis fide,
& sermone, & scientia, & omni solicitudine, insuper & charitate vestra in nos, ut & in hac gratia* abundetis.
8 Non quasi imperans dico: sed
per aliorum * solicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobant *.
9 Scitis enim gratiam * Domini nostri Jesu Christi, quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives, ut illius inopia vos divites essetis.
10 Et consilium in hoc do *: hoc enim vobis utile est, qui non solum facere, sed & velle * cœpistis ab anno priore:
11 Nunc vero & facto perficite: ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis *.
12 Si enim voluntas prompta est;
secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet *.
13 Non enim ut aliis sit remissio *,
vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate.
14 In præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat; ut
&*illorum abundantia vestrę inopię sit supplementum, ut fiat æqualitas, sicut scriptum est:
15 † Qui multum, non abundavit: †Exod.
& qui modicum, non minoravit *. 16. 18.
16 Gratias autem Deo, qui dedit
eamdem solicitudinem pro vobis in corde Titi,
17 Quoniam exhortationem quidem suscepit: sed cum solicitior esset,
sua voluntate * profectus est ad vos.
18 Misimus etiam cum illo fratrem *, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias:

℣. 1. gratiam ad patiendum & eleemosynas faciendum.

℣. 2. i. e. etsi pauperes, sincero tamen animo eleemosynas præbuerunt Hierosolymitanis.

℣. 3. i. e. non rogati, sed sponte supra vires eleemosynas fecerunt.

℣. 4. i. e. eleemosynam.

* i. e. & ea quæ ministrabant, ut fideles inopia laborantes sublevarent.

℣. 5. i. e. non solum id fecerunt.

℣. 6. i. e. colligendi eleemosynas.

℣. 7. i. e. liberalitate.

℣. 8. i. e. Macedonum.

* i. e. explorans.

℣. 9. i. e. benevolentiam.

℣. 10. juvare pauperes præceptum Christi est; sed eos juvare sicuti fecerunt Macedones, qui ipsi in altissima paupertate erant, consilium est, non præceptum.

* *Adde*, sponte & proprio motu.

℣. 11. i. e. pro viribus.

℣. 12. i. e. pro viribus, non supra vires benefaciunto.

℣. 13. i. e. ut alii laute vivant.

℣. 14. *Adde* in alio tempore.

℣. 15. i. e. non superfuit ei qui multum manna collegerat, nec defuit ei qui minus collegerat; omnes æquales erant, etsi alii plus, alii minus collegissent.

℣. 17. antequam scilicet rogarem illum.

℣. 18. quis ille sit ignoratur.

19 Non solum autem *, sed & ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam, quæ ministratur a nobis * ad Domini gloriam, & destinatam voluntatem nostram *:

20 Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine *, quæ ministratur a nobis.

† Rom. 12. 17. 21 † Providemus enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.

22 Misimus autem cum illis & fratrem nostrum, quem probavimus in multis sæpe solicitum esse: nunc autem multo solicitiorem, confidentia multa in vos *,

23 Sive pro Tito *, qui est socius meus, & in vos adjutor, sive fratres nostri, Apostoli * Ecclesiarum, gloria Christi.

24 Ostensionem * ergo, quæ est charitatis vestræ, & nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite in faciem Ecclesiarum.

CAPUT IX.

Prosequitur hortando ad eleemosynam prompte & abundanter tribuendam; admonens ne ex hoc inopiam metuant, sed divinæ fidant providentiæ: variosque recenset illius eleemosynæ fructus.

1 NAm de ministerio *, quod fit in sanctos, ex abundanti est * mihi scribere vobis.

2 Scio enim promptum animum vestrum: pro quo de vobis glorior apud Macedones. Quoniam & Achaia parata est ab anno præterito, & vestra æmulatio provocavit plurimos.

3 Misi autem fratres: ut ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte, ut (quemadmodum dixi) parati sitis:

4 Ne cum venerint Macedones mecum, & invenerint vos imparatos, erubescamus nos (ut non dicamus vos) in hac substantia *.

5 Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, & præparent repromissam benedictionem * hanc paratam esse, sic quasi benedictionem *, non tamquam avaritiam *.

6 Hoc autem dico: Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus *, de benedictionibus & metet.

7 Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate: † hilarem enim datorem diligit Deus. †Eccli. 35. 11.

8 Potens est autem Deus omnem gratiam * abundare facere in vobis: ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum,

9 Sicut scriptum est: † Dispersit, dedit pauperibus: justitia ejus manet in sæculum sæculi. † Psal. 111. 9.

10 Qui autem administrat semen seminanti: & panem ad manducandum præstabit, & multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum justitiæ vestræ *:

11 Ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem *, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo.

12 Quoniam ministerium hujus officii, non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino *,

---

℣. 19. i. e. non solum laudem consequutus in Evangelii prædicatione.
* i. e. quam suscepimus.
* i. e. & ut notum fiat quam alacri simus erga pauperes studio.
℣. 20. i. e. in multa hac pecunia colligenda.
℣. 22. i. e. qui multa sperat a vobis.
℣. 23. i. e. Titum nosti, meus est socius &c.
* i. e. legati.
℣. 24. ostendite ostensionem. *i. e.* ostendite.
℣. 1. i. e. de eleemosyna.
* i. e. inutile est.
℣. 24. i. e. in hoc negotio.
℣. 5. i. e. jam diu promissam largitionem.
* *Adde* sponte datam.
* non tamquam id quod avaro per vim eripitur.
℣. 6. i. e. abundanter.
℣. 8. i. e. vestra bona.
℣. 10. frugum quibus eleemosynam datis.
℣. 11. i. e. liberalitatem.
℣. 12. i. e. sed etiam Deo grata est.

13 Per probationem ministerii hujus*, glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ, in Evangelium Christi, & simplicitate communicationis in illos, & in omnes,
14 Et in ipsorum obsecratione pro vobis, desiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis.
15 Gratias* Deo super inenarrabili dono* ejus.

CAPUT X.

Incipit suam aperire potestatem, & exantlatos pro Christo labores propter pseudoapostolos, qui ipsum deprimentes & abjectum prædicantes, fructum prædicationis ejus impediebant.

1 IPse autem ego Paulus obsecro vos, per mansuetudinem & modestiam Christi, qui in facie* quidem humilis sum inter vos, absens autem confido* in vobis.
2 Rogo autem vos ne præsens audeam, per eam confidentiam* qua existimor audere, in quosdam, qui arbitrantur nos tamquam secundum carnem ambulemus.
3 In carne enim ambulantes, non secundum carnem militamus.
4 Nam arma militiæ nostræ non carnalia* sunt, sed potentia Deo* ad destructionem munitionum, consilia destruentes,
5 Et omnem altitudinem* extollentem se adversus scientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi,
6 Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia.
7 Quæ secundum faciem sunt, videte*. Si quis confidit sibi Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se: quia sicut ipse Christi est*, ita & nos*.
8 Nam, & si amplius aliquid gloriatus fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in destructionem vestram: non erubescam*.
9 Ut autem non existimer tamquam terrere vos per epistolas:
10 Quoniam quidem epistolæ, inquiunt, graves sunt & fortes: præsentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis:
11 Hoc cogitet qui ejusmodi est, quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales & præsentes in facto.
12 Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam, qui seipsos commendant: sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes, & comparantes nosmetipsos nobis.
13 Nos autem non in immensum gloriabimur, † sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus, mensuram pertingendi usque ad vos*. † Eph. 4. 7.
14 Non enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos*: usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi.
15 Non in immensum gloriantes in alienis laboribus: spem autem habentes crescentis fidei vestræ*, in vobis magnificari secundum regulam nostram in abundantiam*,

---

℣. 13. sensus est; experti eleemosynam vestram glorificabunt Deum propter obedientiam vestram in Evangelium Christi, quod eleemosynis vestris ostendistis; & propter liberalem communicationem bonorum vestrorum in illos &c.
℣. 15. *Adde*, ago.
* i. e. gratia vobis data.
℣. 1. i. e. qui præsens &c.
* audax videor.
℣. 2. i. e. ne mea libertate utar qua &c.
℣. 4. i. e. non infirma.
* i. e. fortia per Deum.
℣. 5. i. e. verborum sublimitatem.
℣. 7. i. e. nunc me contemnatis, volo. at si quis &c.
* *Adde*, minister.
* *Adde*, ministri sumus.
℣. 8. i. e. non deprehendor vanus.
℣. 13. i. e. mihi sufficit vobis prædicasse Evangelium.
℣. 14. i. e. non gloriamur nos supra modum, quasi non prædicaverimus vobis Evangelium.
℣. 15. i. e. crescente fide vestra.
* i. e. abundanter magnificari in iis quæ nostra sunt.

16 Etiam in illa *, quæ ultra vos sunt, evangelizare *, non in aliena regula in iis * quæ præparata sunt gloriari *.

† Jer. 9. 23. 1 Cor. 1. 31. 17 † Qui autem gloriatur, in Domino glorietur.

18 Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est: sed quem Deus commendat.

CAPUT XI.

Propter pseudoapostolos pervertentes Pauli prædicationem metuens Corinthiis, ostendit quare nihil subsidii ab eis acceperit: deinde ut ostendat plus fidei sibi restituendum esse, quam illis, sua recenset encomia; & primum adversa quæ perpessus est, prædicando Christi fidem, & labores ac solicitudines.

1 Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ *, sed & supportate me:

2 Æmulor enim vos Dei æmulatione *. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.

† Gen. 3. 4. 3 Timeo autem, ne † sicut serpens Hevam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, & excidant a simplicitate *, quæ est in Christo.

4 Nam si is * qui venit, alium Christum * prædicat, quem non prædicavimus; aut alium spiritum * accipitis, quem non accepistis; aut aliud * Evangelium, quod non recepistis: recte pateremini *.

5 * Existimo enim nihil me minus fecisse a magnis Apostolis.

6 Nam etsi imperitus sermone, sed non scientia: in omnibus autem manifestati sumus vobis.

7 Aut numquid peccatum feci, me ipsum humilians, * ut vos exaltemini? quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis?

8 Alias Ecclesias expoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum *.

9 Et cum essem apud vos, & egerem; nulli onerosus fui: nam quod mihi deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt a Macedonia: & in omnibus sine onere me vobis servavi, & servabo.

10 Est veritas * Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ.

11 Quare? Quia non diligo vos? Deus scit.

12 Quod autem facio, & * faciam: ut amputem occasionem eorum, qui volunt * occasionem, ut in quo gloriantur, inveniantur sicut & nos.

13 Nam ejusmodi pseudoapostoli, sunt operarii subdoli, transfigurantes se in Apostolos Christi.

14 Et non mirum: ipse enim satanas transfigurat se in Angelum lucis.

15 Non est ergo magnum, si ministri ejus transfigurentur velut ministri justitiæ: quorum finis erit secundum opera ipsorum.

16 Iterum dico *, (ne quis me putet insipientem esse, alioquin velut insipientem accipite me, ut & ego modicum quid glorier)

17 Quod loquor, non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia, in hac substantia gloriæ *.

18 Quoniam multi gloriantur secundum carnem: & ego gloriabor.

19 Libenter enim suffertis insipientes: cum sitis ipsi sapientes.

20 Sustinetis enim si quis vos in ser-

℣. 16. i. e. eas regiones.
* *Adde*, spero.
* in iis, *i. e.* sed in iis.
* *Adde*, spero.
℣. 1. i. e. gloriationis meæ. nam insipientis est gloriari.
℣. 2. i. e. scilicet vos custodio sicut mariti qui uxores suas ardenter amant, idque facio propter Deum.
℣. 3. i. e. fidei puritate.
℣. 4. is. *i. e.* quispiam.
* perfectiorem doctrinam.
* gratias perfectiores.
* i. e. aliud perfectius.
* i. e. recte talem doctorem nobis anteferretis.
℣. 5. *Adde*, attamen.
℣. 7. humile & vile exercens artificium.
℣. 8. i. e. ad sustendandos pauperes vestros.
℣. 10. testis est Christus me vera dicere.
℣. 12. & *i. e.* semper.
* i. e. qui quærunt occasionem ut nobis pares efficiantur.
℣. 16. hæc junge cum v. 17.
℣. 17. i. e. ut aliquid habeam unde glorier.

vitutem

vitutem redigit, si quis devorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit*.
21 Secundum ignobilitatem* dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. In quo quis audet (in insipientia dico) audeo & ego:
22 Hebræi sunt, & ego: Israelitæ sunt, & ego: Semen Abrahæ sunt, & ego:
23 Ministri Christi sunt, (ut minus sapiens dico) plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus* frequenter.
† Deut. 25. 3. 24 A Judæis quinquies, † quadragenas, una minus*, accepi.
† Act. 16. 22. † Act. 14. 18. † Act. 27. 41. 25 † Ter virgis cæsus sum, † semel lapidatus sum, † ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui,
26 In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex Gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus:
27 In labore & ærumna, in vigiliis multis, in fame & siti, in jejuniis multis, in frigore & nuditate:
28 Præter illa quæ extrinsecus sunt, instantia mea quotidiana, solicitudo omnium Ecclesiarum.
29 Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror*?
30 Si gloriari oportet: quæ infirmitatis meæ sunt, gloriabor.
31 Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui est benedictus in sæcula, scit quod non mentior.
† Act. 9. 24. 32 † Damasci præpositus Gentis Aretæ regis, custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet:
33 Et per fenestram in sporta dimissus sum per murum, & sic effugi manus ejus.

CAPUT XII.

Narrat factas sibi ante annos 14 divinas visiones, & de dato sibi carnis stimulo, ostendens quod eum compulerint ut se laudaret, cum ab illis potius debuisset commendari propter accepta ab ipso beneficia, pro quorum salute adhuc immolari paratus est: sed metuit ne ad eos veniens inveniat aliquos dissensionibus aliisque vitiis adhuc involutos.

1 SI gloriari oportet (non expedit quidem:) veniam autem ad visiones & revelationes Domini.
2 † Scio hominem in Christo* ante annos quatuordecim, (sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit) raptum hujusmodi usque ad tertium cælum. † Act. 9. 3.
3 Et scio hujusmodi hominem, (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit)
4 Quoniam raptus est in Paradisum: & audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui.
5 Pro hujusmodi gloriabor*: pro me autem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis.
6 Nam, & si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam: parco autem, ne quis me existimet supra* id quod videt in me, aut aliquid audit ex me.
7 Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ*, qui me colaphizet*.
8 Propter quod ter Dominum rogavi ut discederet a me:
9 Et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi.
10 Propter quod placeo mihi in in-

℣. 20. i. e. si vos ludibrio habet.
℣. 21. i. e. quod vobis ignominiæ est, alios sustinetis, me autem ut infirmum *i. e.* abjectissimum contemnitis.
℣. 23. i. e. in mortis periculis.
℣. 24. Lex nolebat excedi supra quadraginta verbera. at ut istud servaretur triginta novem solummodo infligebant Judæi.
℣. 29. dolore scilicet, *vel* zelo ut illum curem.

℣. 2. i. e. Christianum, de se ipso loquitur.
℣. 4. i. e. ineffabilia.
℣. 5. possem gloriari me hunc ipsum esse hominem a Deo raptum, attamen non gloriabor nisi &c.
℣. 6. *Adde*, dicere.
℣. 7. i. e. data est angelo insidiatori potestas in corpus meum, ac ille me cruciat carnis tentationibus.
* i. e. cruciet.

firmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo: Cum enim infirmor, tunc potens sum.

11 Factus sum insipiens, vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari: nihil enim minus fui ab iis, qui sunt supra modum * Apostoli: tametsi nihil sum:

12 Signa tamen Apostolatus mei facta sunt super vos, in omni patientia, in signis, & prodigiis, & virtutibus.

13 Quid est enim, quod minus habuistis * præ ceteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam *.

14 Ecce, tertio hoc paratus sum venire ad vos: & non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.

15 Ego autem libentissime impendam *, & superimpendar ipse pro animabus vestris: licet plus vos diligens, minus diligar *.

16 Sed esto: ego vos non gravavi; sed * cum essem astutus, dolo vos cepi.

17 Numquid per aliquem eorum, quos misi ad vos, circumveni * vos?

18 Rogavi Titum, & misi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne iisdem vestigiis?

19 Olim putatis * quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur: omnia autem charissimi propter ædificationem vestram.

20 Timeo enim, ne forte cum venero, non quales volo, inveniam vos: & ego inveniar a vobis, qualem non vultis: ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos:

21 Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos: & lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam gesserunt.

CAPUT XIII.

Comminatur iis qui peccaverunt, quo ad pœnitentiam provocet, ne ad ipsos veniens cogatur severe eos castigare data sibi a Christo potestate, cujus virtutem merito deberent in seipsis agnoscere, additque generalem exhortationem, & salutationes.

1 Ecce tertio hoc venio * ad vos: † In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum*.

2 Prædixi, & prædico *, ut præsens, & nunc absens, iis qui ante peccaverunt, & ceteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam.

3 An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur *, sed potens est in vobis?

4 Nam etsi crucifixus est ex infirmitate *: sed vivit * ex virtute Dei. Nam & nos infirmi sumus in illo *: sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis.

5 Vosmetipsos tentate si estis in fide: ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est *? nisi forte reprobi * estis.

† *Deut.* 19. 15. *Matth.* 18. 16. *Joan.* 8. 17. *Hebr.* 10. 28.

℣. 11. me ipsum laudando.
* supra modum *i. e.* præcipui.
℣. 13. i. e. dedi vobis quod aliis Ecclesiis dederim.
* i. e. hanc culpam ignoscite mihi. ironia est.
℣. 15. *Adde*, quidquid habeo.
* *Adde*, a vobis.
℣. 16. sed, inquies, &c,
℣. 17. i. e. fraudavi.
℣. 19. putatis rursum quod olim putabatis &c.
℣. 1. i. e. venire statuo.
* i. e. cum jam bis terve dixerim, tandem ratum erit.
℣. 2. i. e. jam dixi, ac iterum dico.
℣. 3. qui erga vos non infirmus sed potentissimus fuit, ut ostendunt miracula quæ ipse in vobis edidit meo ministerio.
℣. 4. quia carnem infirmam induerat.
* vivit *i. e.* resurrexit.
* i. e. propter illum multa patimur.
℣. 5. hæc referuntur ad vers. 3. sensus est. argumentum quod Christus non infirmus est sed potens, illud est quod etiamnum in vobis operetur.
* i. e. errantes in fide, ac proinde Christo vacui.

6 Spero

6 Spero autem quod cognoſcetis, quia nos non ſumus reprobi*.
7 Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis, non ut nos probati appareamus, ſed ut vos quod bonum eſt faciatis: nos autem ut reprobi ſimus*.
8 Non enim poſſumus aliquid adverſus veritatem, ſed pro veritate.
9 Gaudemus enim, quoniam nos infirmi* ſumus, vos autem potentes eſtis. Hoc & oramus veſtram conſummationem*.
10 Ideo hæc abſens ſcribo, ut non præſens durius agam, ſecundum poteſtatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in deſtructionem.
11 De cetero, fratres, gaudete, perfecti eſtote, exhortamini, idem ſapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum.
12 Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes ſancti.
13 Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti, & charitas Dei, & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis. Amen.

℣. 6. quod eamdem fidem retineamus.
℣. 7. in nullo pretio habeamur.
℣. 9. i. e. infirmi videmur.
* i. e. veſtram in virtute perſeverantiam.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI
AD GALATAS.

GAlatæ Græci ſunt, ſed ex Gallis oriundi; qui cum indociles fuerint, ad eorum ingenium Apoſtolus ſuum attemperat ſermonem, acerbius illos caſtigat quam ullos in ceteris Epiſtolis, & reprehendit magis quam docet: ut quibus ratio ſuadere non poterat, revocaret auctoritas. Agit in hac Epiſtola quod nuſquam non agit, ut a Legis Moſaicæ ſervitute invitet ad Evangelii gratiam. Galatæ recte ab Apoſtolo inſtituti, pſeudo-Apoſtolorum opera, in Judaiſmum retracti fuerunt. ad hos enim ſubierant pſeudo-Apoſtoli veluti á Petro & Jacobo ſummis Apoſtolis miſſi: & Pauli auctoritatem calumniis elevabant, negantes illi fidem habendam, qui Chriſtum non vidiſset & diſcipulorum dumtaxat diſcipulus eſset, non Chriſti. Proinde Paulus vehementi & acri oratione, neque enim eſt ulla Epiſtola concitatior, ſalubrique auctoritate, & clementi ſævitia, ſimul & Galatarum errori medetur, & ſuam aſserit auctoritatem, & pſeudo-Apoſtolorum fraudulentiam aperit, teſtans ſeſe vel ſummis Apoſtolis parem, aut etiam ſuperiorem, in hoc quod Evangelii prædicandi auctoritatem a Chriſto jam immortali cælitus accepiſset. Docet poſtea, ex fide contingere ſalutem Evangelicam, non ex obſervatione Moſaicæ Legis jam antiquatæ, quam demonſtrat ad tempus fuiſſe datam & ad unum Chriſtum ſpectaſse. Hanc Epiſtolam, ut

apparet, Paulus, quo singularem erga Galatas affectum testaretur, totam sua manu scripsit, cum in aliis soleat dumtaxat subscribere. Missa creditur hæc Epistola ab Epheso anno Christi 56.

CAPUT PRIMUM.

Reprehendit Galatas Apostolus quod abduci se permiserint a veritate quam ab ipso acceperant, cum sola hæc tenenda sit, eamque non ab homine, sed per Christi revelationem ipse didicerit, & tanta solertia postea illam docuerit, quanta ipsam antea impugnabat: addens quomodo ipsum Deus ad evangelizandum segregaverit.

1 Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Christum, & Deum Patrem, qui suscitavit eum a mortuis*:
2 Et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiis Galatiæ.
3 Gratia vobis & pax a Deo Patre, & Domino nostro Jesu Christo,
4 Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris, ut eriperet nos de præsenti sæculo nequam*, secundum voluntatem Dei & Patris nostri,
5 Cui est gloria in sæcula sæculorum: Amen.
6 Miror quod sic tam cito transferimini, ab eo qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium*:
7 Quod non est aliud*, nisi sunt aliqui, qui vos conturbant, & volunt convertere* Evangelium Christi.
8 Sed licet nos, aut Angelus de cælo evangelizet vobis, præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit*.
9 Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit.
10 Modo* enim hominibus suadeo*, an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem.
11 † Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me, quia non est secundum hominem: †1 Cor. 15. 1.
12 † Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. †Ephe. 3. 3.
13 Audistis enim conversationem meam* aliquando in Judaismo: quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, & expugnabam illam,
14 Et proficiebam in Judaismo supra multos coætaneos meos in genere meo*, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum.
15 Cum autem placuit ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, & vocavit per gratiam suam,
16 Ut revelaret Filium suum in me*, ut evangelizarem illum in Gentibus: continuo non acquievi carni & sanguini*.
17 Neque veni Jerosolymam ad antecessores meos Apostolos: sed abii in Arabiam: & iterum reversus sum Damascum*:
18 Deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim:
19 Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini.

℣. 1. Hæc dicit B. Paulus ut majorem sibi conciliet auctoritatem: nam Pseudo-Apostoli eum non a Christo, sed ab hominibus edoctum fuisse volebant.
℣. 4. i.e. qui mortuus est ut liberaret nos a peccatis quæ admittimus in hac vita quæ peccandi multas habet occasiones.
℣. 6. nam a vera fide ad Judaismum deflexerant Galatæ.
℣. 7. i.e. quod non fieret.
* i.e. evertere.
℣. 8. i.e. morte æterna puniatur, *vel* nil commercii cum eo habeatis.
℣. 10. i.e. ex quo factus sum Apostolus.
* i.e. propitios mihi facio homines an Deum?
℣. 13. i.e. vitæ meæ genus.
℣. 14. i.e. in gente mea.
℣. 16. in me. *i.e.* per me.
* i.e. non me contuli ad homines, *vel* Apostolos qui me docerent Evangelium.
℣. 17. hæc Lucas præteriit quia tunc B. Paulo non adfuit.

20 Quæ autem scribo vobis; ecce coram Deo, quia non mentior.
21 Deinde veni in partes Syriæ, & Ciliciæ,
22 Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ, quæ erant in Christo*:
23 Tantum autem auditum habebant: Quoniam qui persequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat:
24 Et in me clarificabant Deum.

CAPUT II.

Paulus Evangelii veritatem libere semper docuit inter Gentes, approbantibus id primis Apostolis, & nihil ad id addentibus, sed Paulum in socium recipientibus; qui etiam palam reprehendit Cepham, ostendens quod non ex legis operibus quisquam justificetur, sed per fidem in Christum.

1 DEinde post annos quatuordecim*, iterum ascendi Jerosolymam cum Barnaba, assumpto & Tito.
2 Ascendi autem secundum revelationem: & contuli cum illis* evangelium, quod prædico in Gentibus, seorsum autem iis, qui videbantur aliquid esse: ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem.
3 Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset Gentilis, compulsus est circumcidi*:
4 Sed* propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Jesu, ut nos in servitutem* redigerent.
5 Quibus neque ad horam cessimus subjectione*, ut veritas Evangelii permaneat apud vos:
6 Ab iis autem*, qui videbantur esse aliquid, (quales aliquando fuerint*, nihil mea interest. † Deus personam hominis non accipit) mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt.
7 Sed econtra cum vidissent quod creditum est mihi Evangelium præputii*, sicut & Petro circumcisionis:
8 (Qui enim operatus est Petro in Apostolatum circumcisionis, operatus est & mihi inter Gentes)
9 Et cum cognovissent gratiam, quæ data est mihi, Jacobus, & Cephas*, & Joannes, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis*: ut nos in Gentes, ipsi autem in circumcisionem*:
10 Tantum* ut pauperum memores essemus: quod etiam solicitus fui hoc ipsum facere.
11 Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*.
12 Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum Gentibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat & segregabat se, timens eos qui ex circumcisione erant*.
13 Et simulationi ejus consenserunt ceteri Judæi, ita ut & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.
14 Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis, & non Judaice: quomodo Gentes cogis* Judaizare?

† *Deut.* 10. 17. *Job.* 34. 19. *Sap.* 6. 8. *Eccli.* 35. 15. *Actor.* 10. 34. *Rom.* 2. 11. *Ephes.* 6. 9. *Colos.* 3. 25. 1 *Petr.* 1. 17.

℣. 22. i. e. quæ fidem Christi susceperant.
℣. 1. a conversione mea.
℣. 2. i. e. exposui illis.
℣. 3. quod fieri debuisset si Judaismus cum fide erat jungendus, ut vestri putant doctores.
℣. 4. i. e. quamvis fuissent falsi fratres, &c.
* *Adde*, Legis Mosaicæ.
℣. 5. Legi vos subjiciendo.
℣. 6. *Adde*, nil didici.
* ante Apostolatum. erant enim piscatores.
℣. 7. i. e. gentium.
℣. 9. in antiquissimis MSS. legitur Petrus, Jacobus & Joannes.
* i. Symbolum societatis.
* *Adde*, prædicarent.
℣. 10. *Adde*, monuerunt.
℣. 11. i. e. quia minus mihi probaretur.
℣. 12. Judæi enim etsi conversi, credebant gentiles conversos impuros esse.
℣. 14. *Adde*, ubi ita tibi visum est.
* inducis exemplo tuo.

15 Nos natura Judæi, & non ex Gentibus peccatores *.

16 Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi: & nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis: † propter quod ex operibus legis non justificabitur omnis caro.

† Rom. 3. 20.

17 Quod * si quærentes justificari in Christo, inventi sumus & ipsi peccatores *, numquid Christus peccati minister est? Absit.

18 Si enim quæ * destruxi, iterum hæc ædifico: prævaricatorem me constituo.

19 Ego enim per legem *, legi mortuus sum, ut Deo vivam: Christo confixus sum cruci *.

20 Vivo autem, jam non ego: vivit vero in me Christus. Quod autem nunc vivo in carne: in fide vivo filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.

21 Non abjicio gratiam Dei. Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est.

CAPUT III.

Sicut Abrahæ, ita & & posteris, non ex legis operibus, sed ex fide in Christum datus est Spiritus sanctus: subditi autem legi, cum nemo præstet legem, maledicti sunt sed hanc maledictionem Christus in se suscipiens, nos ab ea liberavit: promissiones vero factæ Abrahæ per fidem complentur, licet interim lex tamquam pædagogus data fuerit, quæ non poterat justificare,

1 O Insensati * Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati, ante quorum oculos Jesus Christus præscriptus est *, in vobis crucifixus?

2 Hoc solum a vobis volo discere: Ex operibus legis Spiritum * accepistis, an ex auditu fidei?

3 Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummemini *?

4 Tanta passi estis sine causa *? si tamen sine causa.

5 Qui ergo tribuit vobis Spiritum *, & operatur virtutes * in vobis: ex operibus legis, an ex auditu fidei?

6 Sicut scriptum est: † Abraham credidit Deo, & reputatum est illi ad justitiam.

† Gen. 15. 6. Rom. 4. 3. Jacob. 2. 23.

7 Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abrahæ.

8 Providens * autem Scriptura, quia ex fide justificat Gentes Deus, prænuntiavit Abrahæ: † Quia benedicentur in te omnes Gentes.

† Gen. 12. 3. Eccli. 44. 20.

9 Igitur qui ex fide sunt *, benedicentur cum fideli Abraham.

10 Quicumque enim ex operibus legis sunt *, sub maledicto sunt *: Scriptum est enim: † Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in Libro legis, ut faciat ea.

† Deut. 27. 26.

℣. 15. i. e. quæ idolis servierunt. hoc versu & sequentibus probat Apostolus, gentes non esse adducendas ad Judaismum. sensus est; si nos cum ex Judæis simus non ex gentibus orti, credimus tamen Legem Mosaicam non requiri, ut quis justificetur, sed tantum fidem Christi, cur eamdem Legem nobis inutilem, gentibus necessariam esse dicemus?

℣. 17. quod. *i. e.* at.

* i. e. non justificemur tamen, sed in peccato infidelitatis permanemus, tunc peccati Christus minister est, cum ipse dicat eum justificandum esse qui in ipsum credat.

* absit. *i. e.* quod horrendum est dictu.

℣. 18. i. e. Legem Moysis.

℣. 19. propter Legis Prophetias, quibus prænuntiatur Messiam sanciturum fœdus novum, veteri abolito.

* i. e. per fidem Christo crucifixo adhæreo.

℣. 1. i. e. stulti. hæc objurgatio contraria non est Christi mandato. vide Matt. 5. 22.

* i. e. depictus est.

℣. 2. Spiritum sanctum.

℣. 3. i. e. a spiritualibus ad carnalia præcepta redditis.

℣. 4. *Adde*, suscipiendo fidem Christi, quæ mala potuissetis vitare amplectendo Judaismum.

℣. 5. *Adde*, Sanctum.

* i. e. miracula.

℣. 8. i. e. præsignificans.

℣. 9. i. e. qui credunt.

℣. 10. i. e. qui sub lege sunt.

* i. e. nulla vitæ cælestis habent promissa, punitiones tamen lex ipsis minitatur.

11 Quoniam autem in lege * nemo justificatur apud Deum, manifestum est: † quia justus ex fide vivit. († Hab. 2. 4. Rom. 1. 17.)
12 Lex autem non est ex fide, sed, † Qui fecerit ea, vivet in illis *. († Lev. 18. 5.)
13 Christus nos redemit de maledicto * legis, factus pro nobis maledictum *: quia scriptum est: † Maledictus omnis qui pendet in ligno: († Deut 21. 23.)
14 Ut in Gentibus benedictio Abrahæ fieret in * Christo Jesu, ut pollicitationem Spiritus * accipiamus per fidem.
15 Fratres (secundum hominem dico *) † tamen * hominis confirmatum testamentum nemo spernit, aut superordinat *. († Heb. 9. 17.)
16 Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini ejus. Non dicit: Et seminibus, quasi in multis: sed quasi in uno: Et semini tuo, qui est Christus *.
17 Hoc autem dico, testamentum confirmatum a Deo *: quæ post quadringentos & triginta annos facta est Lex, non irritum facit ad evacuandam promissionem *.
18 Nam si ex lege hereditas *, jam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donavit Deus.
19 Quid igitur lex *? Propter transgressiones * posita est, donec veniret semen, cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris.
20 Mediator autem unius * non est: Deus autem unus est *.
21 Lex ergo adversus * promissa Dei? Absit. Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia.
22 † Sed conclusit Scriptura omnia * sub peccato, ut promissio * ex fide Jesu Christi daretur credentibus. († Rom. 3. 9.)
23 Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi *, in eam fidem quæ revelanda erat.
24 Itaque lex pædagogus * noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur.
25 At ubi venit fides, jam non sumus sub pædagogo.
26 Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu.
27 † Quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. († Rom. 6. 3.)
28 Non est Judæus, neque Græcus *: non est servus, neque liber: non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu *.
29 Si autem vos Christi: ergo semen Abrahæ estis, secundum promissionem heredes *.

℣. 11. i. e. at per Legem.
℣. 12. i. e. at in Lege nusquam scriptum est hominem justum fieri ex Lege, dicitur tantum eum beatum in hac vita futurum qui præcepta Legis impleverit.
℣. 13. i. e. a pœnis quas lex infligebat, cum nos ab ipsa lege liberaverit.
* i. e. subjecit se maledicto *i. e.* pœnis quas lex infligebat, nempe morti.
℣. 14. i. e. per Christum.
* i. e. promissum Spiritum. *vel* justificationem.
℣. 15. i. e. ut a rebus humanis exemplum ducam.
* tamen. *i. e.* tametsi.
* i. e. nemo rescindit aut ei derogat.
℣. 16. eo versu probat Beatus Paulus quod dixerat versu 14. nam per semen Abrahæ gentes ad fidem erant adducendę. Semen illud non omnes Judæi erant, sed unicus ex iis selectus, nempe Christus.
℣. 17. *Adde*, nec fiet irritum.
* quia lex posterior non potest conditiones apponere, fœderi quod ante Legem istam posteriorem sancitum est.
℣. 18. *Adde*, vitæ æternæ.
℣. 19. i. e. cur lex data est? objectio est Judaizantium.
* i. e. ut agnosceretur peccatum. ut cognito peccato efflagitarent omnes semen illud promissum in quo omnes erant benedicendi. *i. e.* justificandi.
℣. 20. unius partis, sed diversarum inter se dissidentium.
* i. e. sibi constans, nec ipse hujus dissidii causa est, sed homines.
℣. 21. i. e. adversatur promissis Dei, &c.
℣. 22. omnes gentes.
* i. e. justitia promissa.
℣. 23. i. e. coercebantur formidine pœnarum legalium, expectantes eam, &c.
℣. 24. i. e. Doctor, qui nos duxit ad Christum.
℣. 28. i. e. Ethnicus.
℣. 29. i. e. per fidem heredes facti estis vitæ æternæ, non per Legem.

CAPUT

CAPUT IV.

Ante Christum natum, Judæi, in modum heredis adhuc parvuli, sub lege continebantur, tamquam sub tutore: conatur autem eos a legis servitute revocare, cum fide acceperint filiorum adoptionem, commemorans quanto fervore ipsum ac prædicationem ipsius antea acceperant; & simul ad hoc typum adferens de duobus Abrahæ filii, duo testamenta designantibus; per quod docet legis æmulatores a Christi hereditate ejiciendos.

1 DIco autem: Quanto tempores heres parvulus est, nihil differt a servo, cum* sit dominus omnium:
2 Sed sub tutoribus & actoribus* est, usque ad præfinitum tempus a patre:
3 Ita & nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi * eramus servientes.
4 At ubi venit plenitudo temporis*, misit Deus Filium suum, factum ex muliere, factum sub lege,
5 Ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus.
6 Quoniam autem estis filii, misit Deus Spiritum filii sui in corda vestra, clamantem*: Abba, Pater.
7 Itaque jam non* est servus, sed filius. Quod si filius: & heres per Deum.
8 Sed tunc quidem ignorantes Deum, iis, qui natura* non sunt dii, serviebatis.
9 Nunc autem cum cognoveritis Deum, immo cogniti* sitis a Deo: quomodo convertimini iterum ad infirma & egena* elementa*, quibus denuo servire vultis?
10 Dies* observatis, & menses*, & tempora*, & annos.
11 Timeo vos*, ne forte sine causa laboraverim in vobis.
12 Estote sicut ego*, quia & ego sicut vos: fratres obsecro vos: Nihil me læsistis*.
13 Scitis autem quia per infirmitatem* carnis evangelizavi vobis jampridem: & tentationem vestram in carne mea*
14 Non sprevistis, neque respuistis: sed sicut Angelum Dei excepistis me, sicut Christum Jesum.
15 Ubi est ergo beatitudo vestra*? Testimonium enim perhibeo vobis, quia, si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & didissetis mihi.
16 Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?
17 Æmulantur vos non bene*: sed excludere vos volunt * ut illos æmulemini*.
18 Bonum autem æmulamini in bono semper: & non tantum cum præsens sum apud vos.
19 Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.
20 Vellem autem esse apud vos modo, & mutare* vocem meam: quoniam confundor in vobis*.
21 Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis?
22 Scriptum est enim: Quoniam Abraham duos filios habuit: † unum de ancilla, † & unum de libera. † Gen. 16. 15. † Gen. 21. 2.

℣. 1. i. e. etiamsi.
℣. 2. i. e. Rei familiaris dispensatoribus.
℣. 3. i. e. sub rudioribus cæremoniis Legis Mosaicæ.
℣. 4. i. e. tempus definitum.
℣. 6. i. e. clamare nos facientem.
℣. 7. non. *i. e.* nullus ex vobis.
℣. 8. natura. *i. e.* reipsa.
℣. 9. i. e. dilecti sitis.
* quæ mundare nequeunt.
* cæremonias legales.
℣. 10. i. e. sabbata.
* menses. *i. e.* novilunia.
* i. e. dies festos, azyma.
℣. 11. i. e. timeo pro vobis.
℣. 12. sicut alter ego. *i. e.* estote mihi amicissimi, sicut ego vobis sum.
* si igitur durius eos habet id ex amore nascitur.
℣. 13. in periculis multis.
* i. e. me non sprevistis ob contumelias quas propter vos tuli.
℣. 15. i. e. quam beati olim fuistis.
℣. 17. i. e. inordinate vos diligunt pseudo-Apostoli illi judaizantes.
* *Adde*, a nostra amicitia.
* i. e. ut illis adhæreatis.
℣. 20. i. e. nunc blandiri, nunc gemere, nunc objurgare.
* i. e. quo sermone nunc utar nescio.

23 Sed qui * de ancilla, secundum carnem * natus est: qui autem de libera, per repromissionem *:

24 Quæ sunt per allegoriam * dicta: Hæc enim sunt * duo testamenta. Unum quidem in monte Sina, in servitutem generans: quæ est Agar *:

25 Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus * est ei quæ nunc est Jerusalem *, & servit cum filiis suis.

26 Illa autem, quæ sursum * est Jerusalem, libera est; quæ est mater nostra.

† *Isa.* 54. 1. 27 Scriptum est enim: † Lætare sterilis, quæ non paris *: erumpe, & clama, quæ non parturis: quia multi * filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum.

† *Rom.* 9. 8. 28 † Nos autem fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus.

29 Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum, qui secundum spiritum: ita & nunc *.

† *Gen.* 21. 10. 30 Sed quid dicit Scriptura? † Ejice ancillam, & filium ejus: non enim heres erit filius ancillæ cum filio liberæ.

31 Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ *: qua libertate Christus nos liberavit.

CAPUT V.

Qui legis operibus justificari cupit, expers est fructus Christi, in quo nec prodest circumcisio nec præputium, sed fides viva: hortatur ergo ut caveant a seductoribus, studeantque mutuæ dilectioni: caro autem semper repugnans spiritui trahit ad carnis opera, quæ separant a regno cælorum; spiritus autem adfert fructus quibus illud consequimur, etiam si legis opera non præstemus.

1 Štate *, & nolite iterum jugo servitutis contineri.

2 † Ecce ego Paulus dico vobis: quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit *. † *Act.* 15. 1.

3 Testificor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ.

4 Evacuati estis a Christo, qui in lege justificamini: a gratia excidistis.

5 Nos enim spiritu * ex fide *, spem justitiæ expectamus.

6 Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium *: sed fides, quæ per charitatem operatur.

7 Currebatis bene: quis vos impedivit veritati non obedire?

8 Persuasio hæc non est ex eo, qui vocat vos *.

9 † Modicum fermentum totam massam corrumpit *. † 1 *Cor.* 5. 6.

10 Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis: qui autem conturbat vos portabit judicium *, quicumque est ille.

11 Ego autem fratres, si circumcisionem adhuc prædico *: quid adhuc persecutionem patior? Ergo evacuatum est scandalum crucis.

℣. 23. Ismael.
* i. e. modo naturali.
* i. e. per vim extraordinariam, quam illi Deus promiserat.
℣. 24. i. e. per figuram rei majoris.
* i. e. significant.
* i. e. Agar repræsentat testamentum quod datum est in monte Sina.
℣. 25. i. e. similis est.
* terrestris scilicet quæ etiam servos generat.
℣. 26. i. e. cœlestis.
℣. 27. i. e. quæ hactenus non peperisti. Jerusalem enim cœlestis sterilis erat, lege stante.
* i. e. quia multo plures erunt filii ei quæ sterilis fuit.
℣. 29. i. e. ita nunc qui servire volunt Legi, nos persequuntur qui liberi sumus a Legis servitute.
℣. 31. ac proinde ejicienda est illa servitus Legis.
℣. 1. state in ea Libertate qua Christus nos donavit.
℣. 2. quia noluit Deus justitiam ex Lege & justitiam ex fide stare simul.
℣. 4. i. e. Christus nil vobis prodest.
℣. 5. i. e. intra nos.
* i. e. per fidem.
℣. 6. i. e. incircumcisio.
℣. 8. *Adde*, ad vitam æternam.
℣. 9. i. e. maxima mala, ex modicis oriuntur initiis.
℣. 10. i. e. pœnas dabit.
℣. 11. dicebant pseudo-Apostoli Paulum ipsum circumcisionis necessitatem prædicasse; hæc igitur refellit.

12 Uti-

12 Utinam & abscindantur * qui vos conturbant.

13 Vos enim in libertatem vocati estis fratres*: tantum ne libertatem in occasionem detis carnis * , sed per charitatem Spiritus servite invicem.

14 Omnis enim lex in uno sermone impletur: † Diliges proximum tuum sicut teipsum. († Lev. 19. 18. Matth. 22. 39. Rom. 13. 8.)

15 Quod si invicem mordetis*, & comeditis* : videte ne ab invicem consumamini*.

16 Dico autem: † Spiritu* ambulate, & desideria carnis non perficietis. († 1 Pet. 2. 11.)

17 Caro enim concupiscit adversus spiritum: spiritus autem adversus carnem: hæc enim sibi invicem adversantur : ut * non quæcumque vultis, illa faciatis.

18 Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege.

19 Manifesta sunt autem opera carnis: quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria,

20 Idolorum servitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ*,

21 Invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia : quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

22 Fructus autem Spiritus est: charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas,

23 Mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Adversus hujusmodi non est lex *.

24 Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

25 Si spiritu vivimus, spiritu & ambulemus.

26 Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes*, invicem invidentes.

CAPUT VI.

Cum humilitate juvandus est proximus, nec aliorum laudes curandæ : semperque bene operandum est, ut tempore suo metamus vitam æternam : rursum monet ut caveant a seductoribus, qui cum legem suadeant, ipsi illam non observant : Paulus autem in solo Christo gloriatur, ad quem nec circumcisio, nec præputium quidquam faciunt.

1 FRatres, & si præoccupatus* fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris.

2 Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.

3 Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit.

4 Opus autem suum probet unusquisque*, & sic in semetipso tantum gloriam habebit, & non in altero.

5 † Unusquisque enim onus suum portabit*. († 1 Cor. 3. 8.)

6 Communicet autem, is qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat, in omnibus bonis*.

7 Nolite errare: Deus non irridetur.

8 Quæ enim seminaverit homo, hæc & metet. Quoniam qui seminat in carne sua*, de carne & metet corruptionem : qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.

℣. 12. i. e. plus quam circumcidantur.
℣. 13. hic orditur Apostolus alteram partem Epistolæ quæ est de rebus morum.
* i. e. ne utamini vestra libertate, ut carnalia sectemini desideria.
℣. 15. dissidia erant inter Galatas.
* i. e. læditis.
* *Adde*, ira Dei.
℣. 16. i. e. in spiritu Christi.
℣. 17. sensus est: Spiritus concupiscit adversus carnem ut non, &c.
℣. 20. i. e. hæreses.
℣. 23. qui hæc præstant lege opus non habent quæ coerceat illos.
℣. 26. ad pugnas verborum.
℣. 1. i. e. deprehensus.
℣. 4. facta quisque sua expendat, & gaudebit in recto sui examine, non deteriorum comparatione.
℣. 5. pro delictis pœnam feret.
℣. 6. qui docetur Evangelium debet de suis facultatibus ministrare doctori suo.
℣. 8. qui facultates impenderit in voluptates.

2Thes. 3. 13. 9 † Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim suo metemus non deficientes.
10 Ergo dum tempus habemus, operemur bonum * ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.
11 Videte qualibus litteris * scripsi vobis mea manu.
12 Quicumque enim volunt placere in carne *, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur.
13 Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt: sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra * glorientur.
14 Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.
15 In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova * creatura.
16 Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, & misericordia, & super Israel Dei.
17 De cetero nemo mihi molestus sit: ego enim stigmata * Domini Jesu in corpore meo porto.
18 Gratia Domini nostri Jesu Christi, cum spiritu vestro, fratres. Amen.

℣. 10. omnibus benefaciamus.
℣. 11. i. e. quanta sit Epistola quam scripsi mea manu. nam sæpe non scribebat ipse, sed amanuensi utebatur.
℣. 12. i. e. hominibus.
℣. 13. i. e. ob circumcisionem carnis vestræ.
℣. 15. nova per fidem.
℣. 16. i. e. veros Israelitas.
℣. 17. i. e. plagas propter Dominum Jesum, &c. tales non habent vestri doctores.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI
AD EPHESIOS.

Ephesus, Metropolis quondam erat Asiæ minoris, civitas superstitiose dedita cultui dæmonum & præcipue Dianæ; non illius venatricis, cui poetæ sagittas & arma tribuunt: sed multimammiæ, quam Græci volebant omnium animantium esse nutricem, ut indicavit Hieronymus. Ephesios igitur quoniam in fide perstiterant hortatur ut pergant, & ad perfectionem proficiant. iis interim aperit Catholicæ religionis mysteria, Incarnationem, hominum redemptionem & gratuitam prædestinationem. Commonefacit cujusmodi fuerint, cum vitiis addicti servirent impiis spiritibus: & quales nunc facti sint, insiti in Christo Jesu. Quoniam autem scripsit e carcere, hortatur ne dejiciantur animo ob ipsius afflictiones, verum eas potius sibi gloriæ ducant. hæc agit cap. I. & II. In ceteris tribus, vitæ formam illis præscribit, demonstrans quid sequendum, quid fugiendum: quæ officia maritorum in uxores, uxorum in maritos: quæ

paren-

parentum in liberos, liberorum in parentes: quæ dominorum in servos, servorum in dominos. Scripta est Epistola anno Christi 65. ab urbe Roma per Tychicum diaconum, cujus meminit in calce, fidelem ministrum eum vocans.

CAPUT PRIMUM.

Deum benedicit Apostolus, qui prædestinatos plurimis iisque maximis per Christum filium affecit beneficiis: agitque Deo gratias ob fidem ac dilectionem Ephesiorum erga proximos: orans ut perfectam adipiscantur sapientiam: ostendens etiam Christi a mortuis suscitati exaltationem, qui constitutus est caput super omnem Ecclesiam.

1 PAulus Apostolus* Jesu Christi per voluntatem Dei, omnibus sanctis, qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Jesu.

2 Gratia vobis & pax a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo.

† 2 Cor. 1. 3. 1 Petr. 1. 3.

3 † Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione* spirituali in cælestibus in Christo,

4 Sicut elegit nos in ipso * ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus in charitate.

5 Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum per Jesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ*,

6 In laudem gloriæ gratiæ suæ *, in qua gratificavit nos in * dilecto filio suo.

7 In quo * habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus,

8 Quæ superabundavit in nobis, in * omni sapientia & prudentia:

9 Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ *, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo *,

10 In dispensatione plenitudinis temporum *, instaurare omnia in Christo, quæ in cælis, & quæ in terra sunt *, in ipso:

11 In quo etiam & nos sorte * vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ:

12 Ut simus in laudem gloriæ ejus nos *, qui ante speravimus in Christo:

13 In quo & vos *, cum audissetis verbum veritatis, (Evangelium salutis vestræ *) in quo & credentes signati estis * Spiritu promissionis sancto,

14 Qui est pignus hereditatis nostræ, in redemptionem acquisitionis, in laudem * gloriæ ipsius.

15 Propterea & ego audiens fidem vestram, quæ est in Domino Jesu, & dilectionem in omnes sanctos,

16 Non cesso gratias agens pro vo-

℣. 1. prima pars hujus Epistolæ capite tertio terminatur. in ea agitur de prædestinatione, vocatione gentium, hominum redemptione.

℣. 3. i. e. gratia spirituali qua ducat nos ad cælestia per Christum.

℣. 4. i. e. per Christum.

℣. 5. i. e. non ex nostris meritis prævisis, sed ex altissimo divinæ providentiæ beneplacito, nullis nostris operibus provocato.

℣. 6. i. e. ut celebremus gratuitam ipsius benevolentiam

* i. e. per filium suum.

℣. 7. in quo. *i. e.* per quem.

℣. 8. i. e. cum omni sapientia quam nobis contulit.

℣. 9. arcana sua consilia.

* in eo. *i. e.* in seipso.

℣. 10. i. e. cum elapsum erat definitum tempus.

* i. e. angelos & homines a se dissidentes Christo velut capiti subjiceret.

℣. 11. sorte. *i. e.* non propter merita nostra vocati sumus, sed prædestinati, &c.

℣. 12. i. e. ut nos Judæi ipsi Deo primi gratiam habeamus propter vocationem nostram.

℣. 13. & vos gentiles.

* i. e. quo salvi eritis.

* i. e. de qua salute certi facti estis accipiendo Spiritum sanctum, qui, &c.

℣. 14. i. e. ut & ipsi celebretis gratuitam ipsius benevolentiam.

bis, memoriam vestri faciens in orationibus meis:

17 Ut Deus*, Domini nostri Jesu Christi pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ, & revelationis*, in agnitione ejus;

18 Illuminatos oculos cordis vestri*, ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus*, & quæ divitiæ gloriæ hereditatis ejus in sanctis*,

19 Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis* ejus in nos, qui credimus † secundum operationem potentiæ virtutis ejus, † *Infr.* 3. 7.

20 Quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus,

21 Supra omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem*, & omne nomen*, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro.

22 † Et omnia subjecit sub pedibus ejus: & ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, † *Psal.* 8. 8.

23 Quæ est corpus* ipsius, & plenitudo* ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

CAPUT II.

Peccatis antea mortui, per Christum vivificati sunt, non suis operibus, sed gratis per fidem: ostendit Gentes quæ prius alienæ erant a Dei promissionibus, jam per Christum & fidem, quæ Dei donum est, factas esse sanctorum concives, idemque habere fundamentum cum Patriarchis & Prophetis.

1 ET vos*, cum essetis mortui delictis* & peccatis vestris, *Colos.* 2. 13.

2 In quibus aliquando ambulastis secundum sæculum* mundi hujus, secundum principem potestatis aeris hujus*, spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiæ,

3 In quibus* & nos omnes aliquando conversati sumus in desideriis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & *eramus natura filii iræ, sicut & ceteri:

4 Deus autem, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos,

5 Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo*, (cujus gratia estis salvati)

6 Et conresuscitavit, & consedere fecit in cælestibus in Christo Jesu*:

7 Ut ostenderet in sæculis supervenientibus abundantes divitias gratię suę in bonitate super nos in Christo Jesu.

8 Gratia enim estis salvati per fidem, & hoc non ex vobis*, Dei enim donum est;

9 Non ex operibus, ut ne quis glorietur.

10 Ipsius enim sumus factura, creati* in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus.

℣. 17. sensus est. ut Deus gloriæ. *i. e.* gloria & laude dignissimus, qui est Pater Domini, &c.

* i. e. mysteria sua revelet ut agnoscatis eum.

℣. 18. i.e. illuminet mentem vestram.

* i. e. quid sperare debeatis vocati ab ipso.

* in sanctis. *i. e.* sanctis paratæ sint.

℣. 19. i.e. potentiæ.

℣. 21. hæc omnia, nomina sunt diversorum angelorum ordinum.

* i. e. & rem quamlibet.

℣. 23. corpus mysticum.

* & perfectionem suam accipit a Christo, qui omnia bona in omnibus fidelibus adimplet, *vel* operatur.

℣. 1. *Adde*, justificavit.

* i.e. morte æterna digni propter delicta vestra.

℣. 2. i.e. homines.

* secundum principem qui præest potestatibus, *i. e.* dæmonibus qui totum aerem replent; qui dæmones ii sunt Spiritus mali qui nunc agunt in incredulos.

℣. 3. i.e. inter quos.

* Et. *i. e.* nam nos Judæi eramus ex naturæ nostræ corruptione, iræ Dei obnoxii sicut & ceteri, propter peccatum originale, cui nascendo addicti fuimus. omnia enim vitia appendices sunt peccati originalis.

℣. 5. qui nos dignos fecit qui viveremus una cum Christo.

℣. 6. i.e. per Christum.

℣. 8. quidquid in nobis est boni, id a Deo est.

℣. 10. i.e. gratiam nobis pręparans qua facimus opera bona quæ media sunt conducentia ad vitam ęternam.

11 Propter quod memores estote, quod aliquando vos Gentes * in carne, qui dicimini * præputium, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne, manu facta:

12 Quia eratis illo in tempore sine Christo *, alienati a conversatione Israel, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo * in hoc mundo.

13 Nunc autem in Christo * Jesu, vos, qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine* Christi.

14 Ipse enim est pax * nostra, qui fecit utraque unum *, & medium parietem macerię solvens*, inimicitias in carne sua:

15 Legem mandatorum decretis * evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem,

16 Et reconciliet ambos in uno corpore * Deo per crucem, interficiens* inimicitias in semetipso.

17 Et veniens evangelizavit pacem vobis *, qui longe fuistis; & pacem iis*, qui prope.

† Rom. 5. 2.

18 † Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu * ad Patrem.

19 Ergo jam non estis hospites, & advenæ: sed estis cives * sanctorum, & domestici Dei:

20 Superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu:

21 In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino *:

22 In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu *.

CAPUT III.

Paulus docuit hoc mysterium, Prophetis & Apostolis revelatum, quod Gentes essent per Christum participes promissionum Dei, quem orat ut spiritu corroborentur, & in charitate radicati, ad plenum in divinis mysteriis edoceantur.

1 HUjus rei gratia *, ego Paulus vinctus Christi * Jesu, pro vobis Gentibus *,

2 Si * tamen audistis * dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis:

3 Quoniam secundum revelationem notum mihi factum est sacramentum *, sicut supra * scripsi in brevi:

4 Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam * in mysterio Christi:

5 Quod aliis generationibus non est agnitum * filiis hominum, sicuti nunc revelatum est sanctis Apostolis ejus, & Prophetis * in Spiritu *,

---

℣. 11. i. e. dum ambulabatis in desideriis carnis.
* i. e. dicebamini incircumcisi, ab iis qui circumcisi erant.
℣. 12. i. e. Christi promissiones non vobis factæ erant.
* ignorantes verum Deum.
℣. 13. i. e. per Christum.
* i. e. in morte.
℣. 14. i. e. auctor pacis.
* ex utrisque unum.
* i. e. diruit interstitium sepis, nempe inimicitias quæ inter Judæos & gentiles erant, has inimicitias abstulit pro utrisque moriendo.
℣. 15. Legem in decretis sitam abrogans.
℣. 16. i. e. in suo corpore.
* i. e. solvens.
℣. 17. vobis gentilibus ad quos promissiones factæ non erant.
* i. e. Judæis ad quos promissiones factæ erant.
℣. 18. i. e. per eumdem Spiritum testificantem nobis quod sumus filii Dei.
℣. 19. i. e. concives
℣. 21. 22. per Christum dominum, per quem.
℣. 22. per Spiritum sanctum.
℣. 1. i. e. ut Templum Dei sitis.
* i. e. propter Christum.
* *Adde*, Deum deprecor.
℣. 2. hic incipit parenthesis quæ finem tantum habet ante versum 14.
* credo vos agnoscere me dispensatorem a Deo constitutum gratiæ ejus apud vos gentiles.
℣. 3. i. e. mysterium vocationis gentium.
* superioribus capitibus.
℣. 4. i. e. quantum penetraverim.
℣. 5. i. e. clare revelatum. quæ enim de vocatione gentium obscura erant ante eventum, unde Judæi gentiles veluti canes habebant.
* *Adde*, novi testamenti.
* per Spiritum sanctum.

6 Gen-

6 Gentes * esse coheredes, & concorporales *, & comparticipes promissionis * ejus in Christo Jesu per Evangelium:

7 Cujus factus sum minister, secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi † secundum operationem virtutis ejus *. †Supr. 1. 19.

8 † Mihi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc, in Gentibus evangelizare investigabiles divitias Christi *, †1 Cor. 15. 9.

9 Et illuminare * omnes, quæ sit dispensatio sacramenti * absconditi a sæculis in Deo, qui omnia creavit.

10 Ut innotescat principatibus & potestatibus * in cælestibus * per Ecclesiam *, multiformis sapientia Dei,

11 Secundum præfinitionem sæculorum *, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro:

12 In quo habemus fiduciam *, & accessum * in confidentia per fidem ejus *.

13 Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis *: quæ est gloria vestra.

14 Hujus * rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi,

15 Ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur *,

16 Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ, virtute corroborari per Spiritum ejus in interiorem hominem *,

17 Christum habitare per fidem in cordibus vestris: in charitate radicati, & fundati,

18 Ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum *:

19 Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem * Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

20 Ei autem, qui potens est omnia facere superabundanter * quam petimus, aut intelligimus, secundum virtutem, quæ operatur in nobis:

21 Ipsi gloria in Ecclesia, & in Christo Jesu, in omnes generationes sæculi sæculorum. Amen.

CAPUT IV.

Ad unitatem spiritus hortatur, ostendens Christum diversa diversis dedisse charismata, & ad sui corporis ædificationem varios in Ecclesia instituisse ordines ad finem usque mundi: monet igitur ut exuto veteri homine novum induant, utriusque partes explicans: rursumque monet ut in hoc corpore manentes, separentur ab iis qui mente excæcati sequuntur effrane carnis desideria, & novos induant mores, damnatis prioribus.

1 OBsecro * itaque vos ego vinctus in Domino, † ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis *, †1 Cor. 7. 27. Phil. 1. 27.

℣. 6. hæc jungenda sunt cum vers. 3.

* i. e. partes ejusdem corporis, Ecclesiæ scilicet.

* promissionis ejus. *i. e.* Spiritus sancti ab eo promissi.

℣. 7. cum efficaci potentia.

℣. 8. i. e. gratiæ Christi.

℣. 9. i. e. docere.

* i. e. mysterii.

℣. 10. i. e. spiritibus malis

* i. e. in aere manentibus. vide infra c. 6. 12.

* non enim mysteria Christi noverant nisi prędicatione Apostolorum.

℣. 11. i. e. juxta definitionem æternam.

℣. 12. i. e. per quem hanc prædicandi libertatem consecuti sumus.

* *Adde*, ad Patrem.

* ejus. *i. e.* Christi.

℣. 13. i. e. propter tribulationes quas vestrum causa patior: quæ tribulationes cedunt in gloriam vestram.

℣. 14. hæc junge cum ℣. 1.

℣. 15. i. e. ex quo omnis familia sive angelorum in cælis, sive hominum in terris, suam ducit originem.

℣. 16. i. e. in interiori homine, *vel* in fide.

℣. 18. *Adde*, bonitatis Dei.

℣. 19. i. e. summam illam charitatem quæ oritur ex perfecta cognitione Christi, ut impleamini omnibus donis quibus Deus solet homines implere.

℣. 20. i. e. multo abundantius.

℣. 1. altera pars Epistolæ in qua tradit Apostolus præcepta morum.

* i. e. vivatis sicut decet eos qui vocati sunt a Deo.

2 Cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia, supportantes invicem in charitate,

† Rom. 12. 10. 3 † Soliciti * servare unitatem Spiritus in vinculo pacis.

4 Unum corpus, & unus Spiritus*, sicut vocati estis in una spe * vocationis vestræ.

5 Unus Dominus, una fides, unum baptisma.

† Mal. 2. 10. 6 † Unus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis.

† Rom. 12. 3. 1 Cor. 12. 11. 2 Cor. 10. 13. 7 † Unicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi *.

† Psal. 67. 19. 8 Propter quod dixit *: † Ascendens in altum captivam duxit captivitatem *: dedit dona hominibus:

9 Quod autem ascendit *, quid est, nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ?

10 Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos, ut impleret omnia *.

† 1 Cor. 12. 28. 11 Et ipse dedit quosdam quidem † Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem pastores, & doctores,

12 Ad consummationem sanctorum * in opus ministerii *, in ædificationem corporis Christi:

13 Donec occurramus omnes in unitatem fidei, & agnitionis filii Dei, in virum perfectum, in * mensuram ætatis plenitudinis Christi:

14 Ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia * hominum, in astutia ad circumventionem erroris *.

15 Veritatem autem facientes in charitate *, crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus *:

16 Ex quo * totum corpus compactum, & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit * in ædificationem sui in charitate.

17 † Hoc igitur dico, & testificor in Domino, ut jam non ambuletis, sicut & Gentes ambulant in vanitate sensus sui, † Rom. 1. 21.

18 Tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei *, per ignorantiam quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum,

19 Qui desperantes *, semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam.

20 Vos autem non ita didicistis Christum *,

21 Si tamen illum audistis *, & in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu *:

22 † Deponere vos * secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. † Colos. 3. 8.

23 † Renovamini autem spiritu mentis vestræ, † Rom. 6. 4.

℣. 3. i. e. studentes.

℣. 4. *Adde*, sitis.

* i. e. in unam spem.

℣. 7. i. e. quam Christus largiri voluit.

℣. 8. *Adde*, scriptura.

* i. e. triumphavit de hostibus, morte, Satana, & peccato.

℣. 9. sensus est, cur Christus ascendit? quia descendit, &c. *i. e.* quia se humiliavit ac etiam morte ignominiosa. nam oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam. *Luc.* 24.

℣. 10. i. e. omnes fideles suis donis, quod fecit misso Spiritu sancto.

℣. 12. i. e. ad instruendos fideles sanctitate perfecta.

* ad dispensandum verbum.

℣. 13. in &c. *i. e.* donec perfecta & plena in Deum fide prediti simus.

℣. 14. i. e. per nequitiam.

* i. e. ut in errorem inducant.

℣. 15. i. e. sincere alios amantes.

* i. e. in illum Christum qui est Caput.

℣. 16. i. e. per quem Christum corpus illud (*Ecclesia*), quod conjungitur & connectitur per mutuam officiorum subministrationem factam pro mensura & exigentia uniuscujusque membri, &c.

* facit. *i. e.* accipit usque ad perfectionem sui ipsius in charitate.

℣. 18. i. e. a vivendi modo quem Deus præcipit, propter ignorantiam, &c.

℣. 19. i. e. non amplius dolentes propter admissa peccata.

℣. 20. i. e. talia non docet Evangelium Christi quod accepistis.

℣. 21. i. e. comprehendistis.

* i. e. sicut vere Christus docuit.

℣. 22. *Adde*, oportet.

24 † Et

†Colos. 3. 12. 24 †Et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, & sanctitate veritatis *.

†1 Pet. 2. 1. 25 †Propter quod deponentes mendacium, †loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo: quoniam sumus invicem membra. †Zach. 8. 16.

†Psal. 4. 5. 26 † Irascimini, & nolite peccare *: sol non occidat super iracundiam vestram.

†Jac. 4. 7. 27 †Nolite locum dare diabolo *:

28 Qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

29 Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat: sed si quis bonus* ad ædificationem fidei, ut det gratiam * audientibus.

30 Et nolite contristare * Spiritum sanctum Dei: in quo signati estis * in diem redemptionis.

31 Omnis amaritudo *, & ira, & indignatio, & clamor *, & blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia.

†Colos. 3. 13. 32 †Estote autem invicem benigni, misericordes, donantes * invicem, sicut & Deus in Christo donavit vobis.

CAPUT V.

Hortatur ut Christum imitentur, longe separati ab omni vitio ac scelerato, & redimentes tempus assumant spiritualia, quæ tradit, exercitia: uxores vult subditas esse viris, viros autem diligere uxores, sicut Christus dilexit Ecclesiam.

1 Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi:

2 †Et ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Dei in odorem suavitatis. †Joan. 13. 34. & 15. 12. 1 Joan. 4. 21.

3 †Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut avaritia, nec * nominetur in vobis, sicut decet sanctos; †Colos. 3. 5.

4 Aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet *; sed magis gratiarum actio.

5 Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus *, non habet hereditatem in regno Christi & Dei.

6 †Nemo vos seducat inanibus verbis *: propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ *. †Mat. 24. 4. Marc. 13. 5. Luc. 21. 8. 2 Thes. 2. 3.

7 Nolite ergo effici participes eorum.

8 Eratis enim aliquando tenebræ; nunc autem lux in Domino *. Ut filii lucis ambulate:

9 (Fructus * enim lucis est) in * omni bonitate, & justitia, & veritate:

10 Probantes quid sit beneplacitum Deo:

11 Et nolite communicare * operibus infructuosis tenebrarum, magis autem redarguite.

12 Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere.

13 Omnia autem, quæ arguuntur, a lumine manifestantur: omne enim, quod manifestatur, lumen est *.

14 Propter quod dicit *: Surge qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus.

℣. 24. i. e. in sanctitate vera.

℣. 26. i. e. ita excandescite in scelera fratrum, ut fratres ipsos odio non habeatis. at ne etiam fratrem odisse videamini, videant omnes iram vestram compositam fuisse ante solis occasum.

℣. 27. i. e. ejus insidiis.

℣. 29. i. e. sed is exeat qui aptus est ad, &c.

* i. e. ut gratus sit.

℣. 30. i. e. offendere.

* i. e. per quem certi facti estis de vestra redemptione in die judicii.

℣. 31. maledicentia.

* clamor scilicet ille qui ex ira sequitur.

℣. 32. i. e. condonantes.

℣. 3. ne. *i. e.* ne quidem.

℣. 4. quæ non conveniunt.

℣. 5. nam pro Deo habent Mammonam. *i. e.* divitias. Matth. 6. 24.

℣. 6. hæc enim omnia peccata non esse volebant Pseudo-Apostoli.

* i. e. infideles.

℣. 8. i. e. illuminati per Christum.

℣. 9. hæc per parenthesim legenda, referuntur ad superiora.

* hæc cum ℣. 8. junge.

℣. 11. i. e. facere.

℣. 13. i. e. lumen omnia manifestat.

℣. 14. dicit Isaias, 60. 1. cujus sensum hic exprimit Apostolus.

15 Videte itaque fratres, quomodo caute ambuletis: † non quasi insipientes, († Coloss. 4. 5.)

16 Sed ut sapientes: redimentes tempus *, quoniam dies mali sunt*.

17 † Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. († Rom. 12. 2. 1 Thess. 4. 3.)

18 Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed implemini Spiritu sancto,

19 Loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino,

20 Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, Deo & Patri.

21 Subjecti * invicem in timore Christi.

22 † Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino *: († Gen. 3. 16. Coloss. 3. 18. 1 Petr. 3. 1.)

23 † Quoniam vir caput est mulieris: sicut Christus caput est Ecclesiæ: Ipse, salvator corporis * ejus. († 1. Cor. 11. 3.)

24 Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus.

25 † Viri diligite uxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, († Coloss. 3. 19.)

26 Ut illam sanctificaret, mundans lavacro * aquæ in verbo vitæ *,

27 Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta & immaculata.

28 Ita & viri debent diligere uxores suas ut corpora sua *. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit.

29 Nemo enim umquam carnem suam odio habuit: sed nutrit, & fovet eam, sicut & Christus Ecclesiam:

30 Quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus & de ossibus ejus.

31 † Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ: & † erunt duo in carne una. († Gen. 2. 24. Matth. 19. 5. Marc. 10. 7. † 1 Cor. 6. 16.)

32 Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia *.

33 Verumtamen & vos singuli, unusquisque uxorem suam sicut seipsum diligat: uxor autem timeat virum suum.

CAPUT VI.

Filii parentibus, servique dominis obediant: rursumque parentes erga filios, & domini erga servos sui memores sint officii: monet Dei armaturam, cujus partes explicat, induendam, ad resistendum spiritualibus inimicis, petens etiam ut pro se orent.

1 Filii, obedite parentibus vestris in Domino: hoc enim justum est.

2 † Honora patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione *: († Exod. 20. 12. Deut. 5. 16. Eccli. 3. 9. Matth. 15. 4. Marc. 7. 10.)

3 Ut bene sit tibi, & sis longævus super terram.

4 Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros: sed educate illos in disciplina & correptione * Domini.

5 † Servi obedite dominis carnalibus cum timore, & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo: († Col. 3. 20. † Coloss. 3. 22. Tit. 2. 9. 1. Petr. 2. 18.)

6 Non ad oculum servientes*, quasi hominibus placentes *, sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo,

7 Cum bona voluntate servientes, sicut Domino, & non hominibus:

8 Scientes quoniam unusquisque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber.

℣. 16. i. e. omni diligentia quærentes occasionem bene agendi.
* propter pericula.
℣. 21. i. e. interiores superiori.
* i. e. Christo.
℣. 23. i. e. Ecclesiæ.
℣. 26. i. e. baptismo.
* i. e. vitam conferente. hæc vocula *vita* deest in Græco & in omnibus Patribus aut latinis vetustioribus.
℣. 28. unam enim efficiunt carnem.

℣. 32. i. e. mysterium illud conjunctionis viri cum muliere magnum est: significat enim unionem Christi cum Ecclesia.
℣. 2. i. e. primum cui promissio quædam adjuncta sit.
℣. 4. i. e. doctrina.
℣. 6. i. e. iidem estote, heris absentibus ac iis præsentibus.
* i. e. non serviatis ut hominibus placere studeatis.

9 Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas * : scientes quia & illorum, & vester Dominus est in cælis : † & personarum acceptio non est apud eum.

† Deut. 10. 17. 2 Par. 19. 7. Job. 34. 19. Sap. 6. 8. Eccli. 35. 15. Actor. 10. 34. Rom. 2. 11. Col. 3. 25. 1 Petr. 1. 17.

10 De cetero fratres, confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus *.

11 Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli.

12 Quoniam non * est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem *; sed * adversus principes, & potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum *, contra spiritualia nequitiæ, in cælestibus *.

13 Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo *, & in omnibus perfecti stare.

14 State ergo succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ,

15 Et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis *:

16 In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere:

† Isai. 59. 17. 1 Thess. 5. 8.

17 † Et galeam salutis * assumite; & gladium spiritus *, (quod est verbum Dei)

18 Per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu : & in ipso * † vigilantes in omni instantia, & obsecratione pro omnibus sanctis;

† Coloss. 4. 2.

19 † Et pro me, ut detur * mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii:

† Coloss. 4. 3. 2 Thess. 3. 1.

20 Pro quo * legatione fungor in catena, ita ut in ipso * audeam, prout oportet me, loqui.

21 Ut autem & vos sciatis quæ circa me sunt *, quid agam : omnia vobis nota faciet Tychicus, charissimus frater, & fidelis minister in Domino:

22 Quem misi ad vos in hoc ipsum, ut cognoscatis quæ circa nos sunt, & consoletur corda vestra.

23 Pax fratribus, & charitas cum fide, a Deo Patre, & Domino Jesu Christo.

24 Gratia cum omnibus, qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptionem *. Amen.

℣. 9. mitius vos gerentes.
℣. 10. i. e. constanti & forti animo estote adversus Satanam; freti auxiliatore Domino & potenti fortitudine ejus.
℣. 12. *Adde*, tantum.
* i. e. homines nequam.
* sed etiam, &c.
* i. e. adversus dominos hujus mundi tenebrosi.
* i. e. contra Spiritus malos qui habitant in aere.
℣. 13. i. e. die tentationis.
℣. 15. i. e. ut parati sitis ad prædicandum Evangelium pacis.
℣. 17. i. e. salutarem *vel* fidem in Christum.
* i. e. spirituale.
℣. 18. i. e. adhoc ipsum.
℣. 19. i. e. ut libera vinculis meis loqui mihi liceat sine metu apud populos & notum, &c.
℣. 20. i. e. pro quo Evangelio Christi legatus sum, etiam in vinculis.
* i. e. de ipso Evangelio.
℣. 21. quæ ad me pertinent
℣. 24. i. e. sincere.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

PHilippenſes in prima Macedoniæ parte ſunt; horum Metropolis eſt Theſſalonica. Hi quoniam in fide ſemel accepta perſtiterant, non admiſſis pſeudo-Apoſtolis, merito ab Apoſtolo collaudantur. Chriſti nomen ſatis felicibus auſpiciis apud ipſos inclaruit: Quin etiam cum Paulus Romæ ageret in vinculis, miſerunt illi quæ ad vitæ neceſſitatem pertinebant, per Epaphroditum, quod & ante fecerant, cum ageret Theſſalonicæ, ſicut in hac ipſa teſtatur Epiſtola. Collaudatos igitur eos adhortatur ut perſeverent ac proficiant: oſtendens gloriandum etiam in afflictionibus, quæ ad illuſtrandum Chriſti Evangelium facerent. Deinde in primis adhortatur ad mutuam concordiam, & quo æquiore ſint animo, pollicetur Timotheum, atque etiam ipſum brevi ad illos rediturum: interim miſſo Epaphrodito, qui ex periculoſiſſima ægrotatione convaluerat. hæc agit capitibus 1 & 2. Nam in tertio confirmat animos illorum adverſus pſeudo-Apoſtolos ad Judaiſmum ubique ſolicitantes. Quartum commendationibus & ſalutationibus occupat, niſi quod monita quædam obiter admiſcet, & Philippenſibus pro ſua in ſe munificentia gratias agit. ſcripſit ex urbe Roma per Epaphroditum anno Chriſti 61.

CAPUT PRIMUM.

Ex magno affectu quem habet erga Philippenſes, manifeſtat eis quod preſſura ſuæ in majorem Evangelii fructum ceſſerint: quam utilitatem ſi non ſpectaret, omnino diſſolvi cuperet, & eſſe cum Chriſto: eoſque adhortatur, ut digne ad Chriſti Evangelium converſentur, dicens, quod pro ipſo jam afflictiones ſuſtinuerint.

1 PAulus & Timotheus *, ſervi Jeſu Chriſti, omnibus ſanctis in Chriſto Jeſu, qui ſunt Philippis, cum Epiſcopis * & diaconibus.

2 Gratia vobis & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.

3 Gratias ago Deo meo in omni memoria veſtri,

4 Semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens,

5 Super communicatione veſtra*in Evangelio Chriſti a prima die uſque nunc,

6 Confidens hoc ipſum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet uſque in diem Chriſti Jeſu.

℣. 1. Timotheum ſibi adjungit, quia Timotheus Paulum Philippos euntem comitatus fuerat, ac Philippenſibus charus erat. Act. 16.

* cum Epiſcopo, Presbyteris, &c.

℣. 5. i. e. quod uno ſenſu perſeverantes fuiſtis.

7 Sicut est mihi justum * hoc sentire pro omnibus vobis: eo quod habeam * vos in corde, & * in vinculis meis, & in defensione, & confirmatione Evangelii, socios gaudii mei omnes vos esse *.
8 Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam * omnes vos in visceribus Jesu Christi.
9 Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet * in scientia, & in omni sensu *:
10 Ut probetis potiora *, ut sitis sinceri, & sine offensa * in diem Christi,
11 Repleti fructu justitiæ per Jesum Christum, in gloriam & laudem Dei.
12 Scire autem vos volo fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangelii *:
13 Ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo * in omni prætorio, & in ceteris omnibus;
14 Et plures e fratribus in Domino confidentes vinculis meis *, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui.
15 Quidam quidem & propter invidiam & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant.
16 Quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem Evangelii positus sum.
17 Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere *, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis.
18 Quid enim? Dum omni modo, sive per occasionem *, sive per veritatem *, Christus annuntietur; & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.
19 Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem, per vestram orationem *, & subministrationem Spiritus Jesu Christi,
20 Secundum expectationem & spem meam, quia in nullo confundar: sed in omni fiducia sicut semper, & nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem.
21 Mihi enim vivere Christus est *, & mori lucrum.
22 Quod si vivere in carne *, hic mihi fructus operis est; & quid eligam ignoro *.
23 Coarctor autem e duobus: desiderium habens dissolvi, & esse cum Christo, multo * magis melius:
24 Permanere autem in carne, necessarium propter vos.
25 Et hoc confidens scio quia manebo, & permanebo omnibus vobis, ad profectum vestrum, & gaudium fidei *:
26 Ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me *, per meum adventum iterum ad vos.
27 † Tantum digne Evangelio Christi conversamini: ut sive cum venero, & videro vos, sive absens audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes * fidei Evangelii:

† *Eph.* 4. 1. *Col.* 1. 10 1 *Thess.* 2. 12.

℣. 7. i. e. æquum.
* i. e. diligam vos.
* Et. *pro* Etiam.
* i. e. cum sitis omnes mihi gratiæ consortes, & ad vitam æternam vocati.
℣. 8. i. e. diligam.
℣. 9. i. e. major evadat, ac vos perfectiores sitis in &c.
* i. e. e. experientia.
℣. 10. i. e. utiliora.
* in nullo offendatis usque in &c.
℣. 12. i. e. quia res meæ serviunt Evangelio.
℣. 13. i. e. ita ut vincula mea propter Christum causa fuerint cur Evangelium prædicaverim in omni prætorio *vel*, Neronis aula &c. vide infr. 4. 22.
℣. 14. i. e. excitati per mea vincula & meam patientiam.
℣. 17. pure quidem, sed malo in me animo.
℣. 18. i. e. mei invidiam.
* sincera in me mente.
℣. 19. i. e. vobis orantibus ut Deus det mihi Spiritum Jesu Christi.
℣. 21. i. e. si vivo, vivo ut Christo serviam.
℣. 22. i. e. quod si vivendo fructum aliquem facere possum; & aliunde mihi mori lucrum sit.
* *Adde*, vitam an mortem.
℣. 23. i. e. quod mihi multo melius est.
℣. 25. i. e. quo majori cum gaudio conjuncta sit fides vestra.
℣. 26. i. e. ut majores gratias reddatis Christo propter me, cum ad vos iterum venero.
℣. 27. i. e. unanimi consensu laborantes pro fide.

28 Et in nullo terreamini ab adver-
sariis: quæ illis est causa perditionis,
vobis autem salutis *, & hoc a Deo:
29 Quia vobis donatum est pro
Christo, non solum ut in eum cre-
datis, sed ut etiam pro illo patiami-
ni *:
30 Idem certamen habentes, qua-
le & vidistis in me, & nunc audistis
de me.

CAPUT II.

Ad mutuam dilectionem & concordiam, animique modestiam miro affectu eos hortatur, exemplo Christi, in cujus nomine omne genu nunc flectitur, utque suam in timore operentur salutem: congratulatur tum illis quod inter malos sancte vivant, tum sibi quod tales habeat discipulos: Timotheum laudat a sincera Evangelii prædicatione & obedientia; similiter & Epaphroditum, quem ad eos mittit, postquam ab ægritudine convaluit.

1 SI qua ergo consolatio in Chri-
sto, si quod solatium chari-
tatis, si qua societas * spiritus, si
qua viscera miserationis *:
2 Implete gaudium meum, ut idem
sapiatis, eamdem charitatem ha-
bentes, unanimes, idipsum sen-
tientes,
3 Nihil per contentionem, neque
per inanem gloriam: sed in humili-
tate superiores sibi invicem arbitran-
tes,
4 Non quæ sua sunt singuli consi-
derantes, sed ea quæ aliorum.
5 Hoc enim sentite in vobis, quod
& in Christo Jesu *:
6 Qui cum in forma * Dei esset,
non rapinam arbitratus est * esse se
æqualem Deo:
7 Sed semetipsum exinanivit for-
mam * servi accipiens, in similitu-
dinem * hominum factus, & habitu
inventus ut homo *.
8 † Humiliavit semetipsum factus † Hebr.
obediens usque ad mortem, mortem 2. 9.
autem crucis.
9 Propter quod & Deus exaltavit
illum, & donavit illi nomen *, quod
est super omne nomen:
10 † Ut in nomine * Jesu omne ge- † Isaiæ
nu flectatur cælestium, terrestrium 45. 24.
& infernorum; Rom.
11 Et omnis lingua confiteatur, 14. 11.
quia Dominus Jesus Christus in glo-
ria est Dei Patris *.
12 Itaque charissimi mei, (sicut
semper obedistis *) non ut in præ-
sentia mei tantum, sed multo ma-
gis nunc in absentia mea, cum me-
tu & tremore vestram salutem ope-
ramini.
13 Deus * est enim, qui operatur
in vobis & velle, & perficere, pro *
bona voluntate.
14 † Omnia autem facite sine mur- † 1 Pet.
murationibus, & hæsitationibus *: 4. 9.
15 Ut sitis sine querela *, & sim-
plices filii Dei, sine reprehensione,
in medio nationis pravæ & perversę:
inter quos lucetis sicut luminaria in
mundo,
16 Verbum vitę continentes ad glo-
riam meam in die Christi *, quia
non in vacuum cucurri, neque in
vacuum laboravi.
17 Sed & si immolor * supra sacri-

℣. 28. *Adde*, causa erit.
℣. 29. tunc quædam Philippis persecutio erat in fideles.
℣. 1. i. e. communio ejusdem Spiritus sancti.
* *Adde*, mihi a vobis sit afferenda.
℣. 5. quod de seipso sensit Christus Jesus.
℣. 6. i. e. verus Deus, naturam Dei haberet; forma enim naturam veram significat ut patet ex versu 7.
* i. e. naturam Divinam non usurpavit, cum eam proprio jure haberet, non tamen ut Deum sese gessit, sed naturam divinam humanitatis velamine obtegit.
℣. 7. i. e. naturam hominis, seposito tamen peccato.
* i. e. similis factus est hominibus.
* natura factus est homo verus.
℣. 9. i. e. potentiam & gloriam.
℣. 10. i. e. præ magnitudine virtutis ejus.
℣. 11. i. e. quia Jesus Christus est dominus rerum omnium ac in gloria æqualis est Deo patri.
℣. 12. Græce additur, *mihi*.
℣. 13. *sensus est*, nolite diffidere si propriis viribus non possitis, Deus opem feret, ipse est enim, qui &c.
* *Adde*, sua in nos.
℣. 14. i. e. sine ira & rixa.
℣. 15. ita ut nemo de vobis queri possit.
℣. 16. ut in die Christi de vobis gaudeam.

ficium, & obsequium fidei vestræ, gaudeo, & congratulor omnibus vobis.

18 Idipsum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi.

19 Spero autem in Domino Jesu, † Timotheum me cito mittere ad vos: ut & ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt.

† Act. 16. 1.

20 Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affectione pro vobis solicitus sit.

21 † Omnes * enim quæ sua sunt quærunt, non quæ sunt Jesu Christi.

† 1 Cor. 13. 5.

22 Experimentum * autem ejus cognoscite, quia sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio.

23 Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro quæ * circa me sunt.

24 Confido autem in Domino, quoniam & ipse veniam ad vos cito.

25 Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem, & cooperatorem, & commilitonem meum, vestrum autem apostolum *, & ministrum necessitatis meæ *, mittere ad vos:

26 Quoniam quidem omnes vos desiderabat: & mœstus erat, propterea quod audieratis illum infirmatum.

27 Nam & infirmatus est usque ad mortem: sed Deus misertus est ejus; non solum autem ejus, verum etiam & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem.

28 Festinantius ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, & ego sine tristitia sim.

29 Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, & ejusmodi * cum honore habetote.

30 Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam *, ut impleret id, quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

CAPUT III.

Nemo in legalibus gloriari potest, alioqui Paulo id maxime conveniret: qui tamen omnia hæc detrimentum arbitratus est, quo Dei justitiam ex fide in Christum adipisceretur, semper proficiens ut tandem perfectionem consequeretur: quapropter Philippenses hortatur ut ipsum, & non dyscolos, crucis Christi inimicos, imitentur.

1 De cetero fratres mei gaudete in Domino. Eadem vobis * scribere, mihi quidem non pigrum *, vobis autem necessarium *.

2 Videte * canes, videte malos operarios, videte concisionem *.

3 Nos enim sumus circumcisio *, qui spiritu servimus Deo, & gloriamur in Christo Jesu, & non in carne * fiduciam habentes:

4 Quamquam ego habeam * confidentiam & in carne *. Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis,

5 Circumcisus octavo die, ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, † secundum legem Pharisæus,

† Act. 23. 6.

6 Secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam *, quæ in lege est, conversatus sine querela,

---

℣. 17. sensus est. sed si meus sanguis effundendus est supra sacrificium & hostiam fidei vestræ, qua vos Deo obtulistis, gaudeo, &c.

℣. 21. i.e. multi.

℣. 22. i.e. quanto studio Evangelium doceat.

℣. 23. i. e. quid de me futurum sit.

℣. 25. i. e. vestrum ad me legatum.

* miserant Philippenses pecunias ad Paulum per Epaphroditum. Paulus enim in vinculis non poterat manibus victum quærere.

℣. 29. i. e. & Epaphroditum.

℣. 30. i. e. periculo vitam objecit, ut mihi, vice omnium vestrum absentium, ministraret.

℣. 1. *Adde*, ac ceteris.

* i. e. non piget.

* *Adde*, est.

℣. 2. videte. *i. e.* cavete:

* i. e. cavete illos qui solum carnis habent circumcisionem.

℣. 3. i. e. circumcisi corde.

* i. e. carnis circumcisione.

℣. 4. i. e. possem habere.

* i. e. carnali circumcisione.

℣. 6. *Adde*, exteriorem.

7 Sed quæ mihi fuerunt lucra *, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta.
8 Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei: propter quem omnia detrimentum* feci, & arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam,
9 Et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu: quæ ex Deo est justitia in fide *,
10 Ad cognoscendum illum, & virtutem resurrectionis ejus, & societatem * passionum illius: configuratus morti ejus:
11 Si quo modo * occurram ad resurrectionem, quæ est ex mortuis.
12 Non quod jam acceperim *, aut jam perfectus sim: sequor * autem, si quo modo comprehendam in quo & comprehensus sum a Christo Jesu.
13 Fratres, ego me non arbitror comprehendisse *. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad eas vero quæ sunt priora extendens meipsum *,
14 Ad destinatum persequor, ad bravium * supernæ vocationis Dei in Christo Jesu.
15 Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus *: & si quid aliter sapitis, & hoc vobis Deus revelabit *.
16 Verumtamen ad quod pervenimus *, ut idem sapiamus; & in eadem permaneamus regula.
17 Imitatores mei estote fratres, & observate eos * qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram.
18 † Multi enim * ambulant, quos sæpe dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Christi: † *Rom.* 16. 17.
19 Quorum finis interitus: quorum Deus venter est: & gloria in confusione ipsorum *, qui terrena sapiunt.
20 Nostra autem conversatio in cælis est *: unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum,
21 Qui reformabit * corpus humilitatis nostræ, configuratum * corpori claritatis suæ, secundum operationem, qua etiam possit subjicere sibi omnia.

CAPUT IV.

Ad perseverantiam & spirituale gaudium, modestiam, preces & gratiarum actiones eos componit, pacem Dei ipsis exoptans; utque mordicus teneant quæcumque Dei sunt; laudans ipsos, quod per Epaphroditum necessaria ad ipsum miserint.

1 Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum, & corona mea: sic state in Domino charissimi.
2 Evodiam rogo, & Syntychen * deprecor, idipsum sapere in Domino.

℣. 7. i. e. gloriæ causa apud Judæos.
℣. 8. i. e. jacturam.
℣. 9. quam justitiam Deus confert infundendo fidem.
℣. 10. i. e. participem me esse debere.
℣. 11. i. e. ut eo modo.
℣. 12. *Adde*, perfectam cognitionem.
* i. e. persequor instanter, ut assequar & apprehendam illud ad quod me vocavit Christus.
℣. 13. i. e. de præmio perseverantiæ certus sum, de ipsa perseverantia certus non sum. *S. August.*
* i. e. non cogito quid jam feci, sed intentus sum ut actis plura & majora adjiciam.
℣. 14. ad palmam tendo.
℣. 15. scilicet justitiam ex fide esse.
* *Adde*, vos decipi.
℣. 16. i. e. quod spectat ad ea quæ jam credimus, efficere debemus, ut &c.
℣. 17. observate eos qui vivunt ea ratione quam præscripsimus, ac eos imitemini.
℣. 18. *Adde*, aliter.
℣. 19. de iis gloriantur quæ confusionem ipsis parere debent.
℣. 20. i. e. nos cælestia cogitamus.
℣. 21. i. e. transformabit.
* i. e. ut fiat conforme corpori suo glorioso; id faciet Christus secundum potentiam, qua &c.
℣. 2. duæ mulieres inter quas orta erant dissidia.

3 Etiam rogo & te germane compar*, adjuva illas, quæ mecum laboraverunt in Evangelio cum Clemente, & ceteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.
4 Gaudete in Domino semper: iterum dico gaudete.
5 Modestia vestra nota sit omnibus hominibus: Dominus prope est *.
6 Nihil soliciti sitis: sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deum.
7 Et pax Dei, quæ exuperat omnem sensum *, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras, in Christo Jesu *.
8 De cetero fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta, quæcumque amabilia, quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ, hæc cogitate *.
9 Quæ & didicistis, & accepistis, & audistis, & vidistis in me, hæc agite: & Deus pacis erit vobiscum.
10 Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis* pro me sentire: sicut & sentiebatis: occupati autem eratis.
11 Non quasi propter penuriam dico* : ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse*.
12 Scio & humiliari, scio & abundare; (ubique & in omnibus institutus sum) & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati.
13 Omnia possum in eo, qui me confortat.
14 Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ *.
15 Scitis autem & vos Philippenses, quod in principio Evangelii, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati & accepti *, nisi vos soli;
16 Quia & Thessalonicam semel & bis in usum mihi misistis.
17 Non quia quæro datum *, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra *.
18 Habeo autem omnia, & abundo: repletus sum, acceptis ab Epaphrodito quæ misistis *, odorem suavitatis † hostiam acceptam, placentem Deo. † Rom. 12. 1.
19 Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum divitias suas, in gloria * in Christo Jesu.
20 Deo autem & Patri nostro gloria in sæcula sæculorum: Amen.
21 Salutate omnem sanctum in Christo Jesu.
22 Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt *.
23 Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

℣. 3. Philippensium Episcopum alloquitur.
℣. 5. Christus Judex prope est, reddet unicuique juxta opera sua.
℣. 7. i. e. intelligentiam.
* per Christum Jesum.
℣. 8. *Adde*, & sectemini.
℣. 10. i. e. quod tandem reviguit vestra pro me solicitudo, pro quo & soliciti eratis; verum deerat opportunitas mittendi quod volebatis.
℣. 11. id non dico propter penuriam quam passus sum.
* i. e. iis rebus quas habeo contentus esse.
℣. 14. i. e. res vestras mihi communicantes in tribulatione mea.
℣. 15. in ratione dati & accepti. i. e. quod possim referre in meas tabulas. beneficia enim veluti referimus in tabulas, ut eorum apud nos non pereat memoria,
℣. 17. i. e. munus.
* sed opto ut ex ea liberalitate ingens ad vos fructus redeat.
℣. 18. *Adde*, quæ dona habeo velut.
℣. 19. i. e. gloriam æternam.
℣. 22. in Neronis aula fideles quidam erant.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI AD COLOSSENSES.

COlossenses in Phrygia sunt finitimi Laodicensibus: hos non viderat Apostolus, nam Epaphræ, cui hoc delegatum erat, prædicatione conversi sunt ad Christum. his vehementer imminebant Pseudo-apostoli, conantes in dogma multo perversissimum inducere, docentes non esse Filium Dei salutis auctorem, sed per Angelos viam patere ad Patrem: neque enim venisse Filium Dei in hunc mundum, neque venturum, cum in veteri testamento per Angelos administrata sint omnia. Deinde Judaismum & Philosophiæ superstitionem cum Christi doctrina miscebant. Hos igitur suæ professionis commonefacit, ostendens illos quidquid hactenus assecuti sunt, non Angelis debere, sed Christo Angelorum conditori: hunc unum esse caput Ecclesiæ, nec ab alio quoquam petendam salutem. atque interim auctoritatem suam asserit. Diligenter autem monet ne Pseudo-apostolorum magniloquentia, confictisque visionibus Angelorum sibi imponi paterentur: hæc agit duobus primis capitibus. in reliquis hortatur ad officia pietatis. Extrema pars salutationibus occupatur, nisi quod Archippum commonet officii sui. scripsit autem ex urbe Roma anno Christi 62.

CAPUT PRIMUM.

Audita fide, charitate ac spe Colossensium, orat pro ipsis Apostolus, quo in scientia Dei bonisque operibus perficiantur: Christum Dei imaginem dicit, per quem omnia creata sunt, & qui caput est Ecclesiæ, quo omnia pacificata sunt: hortatur ergo ut immobiles in fide permaneant: seque dicit effectum Christi ministrum, ad prædicandum mysterium a sæculis absconditum, & nunc manifestatum.

1 PAulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, & Timotheus frater:
2 Eis, qui sunt Colossis*, sanctis, & fidelibus fratribus in Christo Jesu.
3 Gratia vobis & pax a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo. Gratias agimus Deo, & Patri Domini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes:
4 Audientes fidem vestram in Christo Jesu, & dilectionem quam habetis in sanctos omnes,
5 Propter spem, quæ reposita est vobis in cælis: quam audistis in verbo veritatis Evangelii:
6 Quod pervenit ad vos, sicut & in universo mundo* est, & fructificat, & crescit, sicut in vobis, ex ea die qua audistis, & cognovistis gratiam Dei in veritate,

℣. 2. Colossæ urbs Phrygiæ, quæ paulo post scriptam hanc Epistolam terræ motu corruit, sicut & Laodicæa de qua infr. 2. 1.

℣. 6. i. e. in præcipuis mundi regionibus.

7 Sicut didicistis ab Epaphra * charissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu,
8 Qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu *.
9 Ideo & nos ex qua die audivimus *, non cessamus pro vobis orantes, & postulantes ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia & intellectu spiritali:
10 Ut ambuletis digne Deo * per omnia placentes: in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia Dei:
11 In omni virtute confortati secundum potentiam claritatis * ejus, in * omni patientia & longanimitate cum gaudio,
12 Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in * partem sortis sanctorum in lumine:
13 Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ *,
14 In quo habemus redemptionem per sanguinem, & remissionem peccatorum:
15 Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ *: † Joan. 1. 3.
16 † Quoniam in ipso * condita sunt universa in cælis, & in terra, visibilia, & invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates: omnia per ipsum, & in ipso * creata sunt:
17 Et ipse est ante omnes, & omnia in ipso * constant.
18 Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, † qui est principium *, primogenitus ex mortuis *: ut sit in omnibus ipse primatum * tenens. † 1 Cor. 15. 20. Apoc. 1. 5.
19 Quia in ipso complacuit *, omnem plenitudinem * inhabitare:
20 Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt *.
21 Et vos cum essetis aliquando alienati *, & inimici sensu * in operibus malis:
22 Nunc autem reconciliavit * in corpore carnis ejus per mortem, exhibere * vos sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso:
23 Si tamen permanetis in fide fundati, & stabiles, & immobiles a * spe Evangelii, quod audistis, quod prædicatum est in universa creatura *, quæ sub cælo est, cujus factus sum ego Paulus minister.
24 Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo * ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea, pro corpore ejus, quod est Ecclesia:
25 Cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos *, ut impleam verbum Dei *:

℣. 7. Epaphras Apostolus Colossensium.
℣. 8. i. e. quæ est effectus Spiritus sancti.
℣. 9. *Adde*, fidem vestram.
℣. 10. i. e. eo modo quem Christianos Deo mancipatos deceat.
℣. 11. i. e. gloriæ ejus.
* in &c. *i. e.* ut omnia toleretis & patiamini cum gaudio.
℣. 12. in &c. *i. e.* ut eam hæreditatem habeamus cum Christianis qui ad fidem vocati sunt.
℣. 13. i. e. filii sui dilectissimi.
℣. 15. i. e. genitus ante omnem creaturam *vel* ab æterno.
℣. 16. i. e. per ipsum.
* i. e. propter ipsum.
℣. 17. i. e. per ipsum consistunt.
℣. 18. *Adde*, resurrectionis.
* primus qui ex mortuis ad immortalem vitam surrexit.
* summam potestatem.
℣. 19. *Adde*, patri.
* *Adde*, divinitatis.
℣. 20. vide Ephes. 1. 10.
℣. 21. *Adde*, a populo Dei.
* i. e. alieno animo a Deo.
℣. 22. i. e. Deo amicos fecit.
* i. e. ut exhiberet.
℣. 23. i. e. in spe quam dat Evangelium.
* vide supra 1. 6.
℣. 24. i. e. & adimpleo reliquias passionum Christi quæ desunt in carne mea, ut longe lateque diffundatur corpus Christi &c. Christus enim multa pertulit, ac mortem, ipsam ut mundaret Ecclesiam Ephes. 5. 25, 26. ita etiam singula Ecclesiæ membra pati ac mori debent ut diffundatur Ecclesia, Ecclesiam Christus acquisivit sanguine suo, sed eam firmari voluit Apostolorum & Martyrum sanguine.
℣. 25. in vos Gentiles.
* ut impletum ostendam verbum Dei, de vocatione gentium.

26 Myste-

26 Mysterium *, quod absconditum fuit a sæculis, & generationibus *, nunc autem manifestatum est sanctis ejus,
27 Quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in Gentibus *, quod est Christus, in vobis spes gloriæ,
28 Quem nos annuntiamus, corripientes* omnem hominem, & docentes omnem hominem, in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu *.
29 In quo & laboro, certando secundum operationem ejus*, quam operatur in me in virtute*.

CAPUT II.

Hortatur ut caveant ne ullis aut persuasionibus aut imposturis philosophorum, seu legem inducere volentium, seducantur a Christi fide: per quem a peccatis, a potestate diaboli, & ab adverso ipsis chirographo liberati sunt, ut nunc legalia decreta nullo in pretio sint habenda.

1 VOlo enim vos scire qualem solicitudinem habeam pro vobis, & pro iis qui sunt Laodiciæ *, & quicumque non viderunt faciem meam in carne:
2 Ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, & in * omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris & Christi Jesu:
3 In quo * sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.
4 Hoc autem dico *, ut nemo vos decipiat in sublimitate * sermonum.
5 † Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum * : gaudens, & videns ordinem vestrum, & firmamentum * ejus, quæ in Christo est, fidei vestræ. †1 Cor. 5. 3.
6 Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum, in ipso ambulate,
7 Radicati, & superædificati in ipso, & confirmati fide, sicut & didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione *.
8 Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa * mundi, & non secundum Christum:
9 Quia in ipso * inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*:
10 Et estis in illo * repleti *, qui est caput omnis principatus, & potestatis:
11 In quo & circumcisi estis circumcisione non manu facta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi * :
12 Consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis * per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum * a mortuis.
13 † Et vos, cum mortui essetis in delictis, & præputio * carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans * vobis omnia delicta: † Ephes. 2. 1.

℣. 26. *Adde*, vocationis gentium.
* vide Ephes. 3. 5.
℣. 27. hujus Sacramenti, vocationis scilicet gentium, quod mysterium per Christum effectum est, ut habeatis spem æternæ gloriæ.
℣. 28. revincentes hominum ignorantiam.
* in fide Christi.
℣. 29. secundum motionem Christi in me.
* i. e. potenter.
℣. 1. Laodicea Colossis urbs vicina.
℣. 2. & in &c. *i. e.* & ut perfectam plenamque cognitionem habeant mysterii. *i. e.* Evangelii Dei quod Christus revelavit.
℣. 3. in quo Christo.
℣. 4. i. e. ideo solicitus sum,
* i. e. specioso fuco rationis humanæ.
℣. 5. propter solicitudinem meam.
* i. e. firmitatem.
℣. 7. propter prædicatum vobis Evangelium.
℣. 8. i. e. cæremonias legales. eorum enim temporum hæretici inanem Philosophiam ac cæremonias legales sociare volebant cum Evangelio, ut videre est apud S. Irenæum.
℣. 9. i. e. in Christo.
* corporaliter. *i. e.* vere.
℣. 10. i. e. per illum.
* *Adde*, vera justitia.
℣. 11. quæ fit per baptismum.
℣. 12. resurrexistis a vitiis ad fidem quam in vobis operatus est Deus.
* i. e. Jesum.
℣. 13. i. e. gentilitate.
* i. e. condonans.

14 Delens * quod adversus nos erat chirographum * decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci:
15 Et * expolians principatus, & potestates, traduxit * confidenter, palam triumphans illos in semetipso.
16 Nemo ergo vos judicet * in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi *, aut neomeniæ, aut sabbatorum:
17 Quæ sunt umbra futurorum: corpus * autem Christi.
† Mat. 24. 4. 18 † Nemo vos seducat volens in humilitate *, & religione angelorum, quæ non vidit * ambulans, frustra inflatus sensu carnis suæ *,
19 Et non tenens caput *, ex quo totum corpus, per nexus & conjunctiones subministratum * & constructum, crescit in augmentum Dei.
20 Si ergo mortui * estis cum * Christo ab elementis hujus mundi *: quid adhuc tamquam viventes in mundo decernitis *?
21 Ne tetigeritis *, neque gustaveritis, neque contrectaveritis:
22 Quæ sunt omnia in interitum ipso usu *, secundum præcepta * & doctrinas hominum:
23 Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione, & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

CAPUT III.

In moribus eos informat, ut exuto veteri homine cum actibus suis, quos hic explicat, novum induant, in quo non est distinctio nationis aut conditionis; assumantque virtutes, ac variis modis Deum laudent, cuncta ad ipsum referentes: docet deinde quomodo se habere debeant uxores & mariti, filii & patres, servi ac domini.

1 IGitur, si consurrexistis * cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens:
2 Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.
3 Mortui enim estis *, & vita vestra est abscondita cum Christo in Deo.
4 Cum Christus apparuerit, vita * vestra; tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

℣. 14. i. e. per Evangelium delens legem Mosaicam in decretis & mandatis sitam, quæ lex Chirographum vel cedula erat qua premebamur, cujusque faciendæ tenebamur, hanc legem sua morte & cruce Christus abrogavit; hac igitur lege nunc non tenemur.
℣. 15. i.e. ac similiter dæmones imperio quod in idololatras exercebant disjecit.
* i.e. ostendit omnibus, de illis ab ipso summam esse reportatam victoriam.
℣. 16. i.e. condemnet propter cibum.
* ut apud Judæos servantur.
℣. 17. i.e. veritas harum figurarum per Christum impleta est.
℣. 18. i.e. in ficta humilitate & falso cultu angelorum. hæc spectant æonas *vel* angelos Gnosticorum de de quibus S. Irenæus.
* quæ auctoritatem non habent in Evangelica doctrina.
* inflatus propter humanam cognitionem non revelatam a Deo.
℣. 19. i.e. Christum.
* i.e. alitur & connectitur & crescit incremento fidei.
℣. 20. i. e. liberati.
* cum. *i. e.* per Christum.
* vide supra v. 8.
* i.e. cæremoniis legalibus servire vultis?
℣. 21. *Adde*, inquiunt Pseudo-apostoli.
℣. 22. i. e. hæc omnia quæ prohibent Pseudo-apostoli mala non sunt, cum ea usu consumentur.
℣. 22. & 23. sensus est, Cavete tamen ab iis mandatis cum hæc præcepta, a Christo abrogata, nunc doctrinæ sint hominum, quamvis speciem habeant sapientiæ, ac præ se ferant religionem, humilitatem, abstinentiam, & mortificationem corporis, ea ipsi denegando unde posset saturari.
℣. 1. a vitiis ad fidem in Christum Jesum.
℣. 3. *Adde*, rebus terrenis & vita illa cælestis qua nunc vivitis, ignota quidem est mundo, attamen vobis a Deo reservatur ibidem ubi Christus est.
℣. 4. auctor vitæ vestræ.

5 Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram; † fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & avaritiam, quæ est simulacrorum servitus*:

† Ephe. 5. 3.

6 Propter quæ venit * ira Dei super filios incredulitatis*:

7 In quibus* & vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis.

8 † Nunc autem deponite & vos omnia; iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro.

† Rom. 6. 4. Ephes. 4. 22. Hebr. 12. 1. 1 Petr. 2. 1. & 4. 2.

9 Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis,

10 Et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem*, secundum † imaginem ejus qui creavit illum.

† Gen. 1. 26.

11 Ubi* non est Gentilis, & Judæus, circumcisio, & præputium, Barbarus, & Scytha, servus, & liber: sed* omnia, & in omnibus Christus.

12 Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti, & dilecti, viscera misericordiæ*, benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam:

13 Supportantes invicem, & donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut & Dominus donavit vobis, ita & vos*.

14 Super omnia autem hæc, charitatem habete, quod est vinculum perfectionis*:

15 Et pax Christi exultet in cordibus vestris, in qua* & vocati estis in uno corpore*: & grati* estote.

16 Verbum Christi habitet in vobis abundanter, in omni sapientia, docentes, & commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia* cantantes in cordibus vestris Deo.

17 † Omne quodcumque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine *Domini Jesu Christi*, gratias agentes Deo & Patri per ipsum.

† 1 Cor. 10. 31.

18 † Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet, in Domino.

† Ephe. 5. 22. 1 Petr. 3. 1.

19 Viri diligite uxores vestras, & nolite amari* esse ad illas.

20 † Filii obedite parentibus per omnia: hoc enim placitum est in Domino.

† Ephe. 6. 1.

21 † Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant*.

† Ephe. 6. 4.

22 † Servi obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum.

† Tit. 2. 9. 1 Petr. 2. 18.

23 Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, & non hominibus:

24 Scientes quod a Domino accipietis retributionem hereditatis. Domino Christo servite.

25 † Qui enim injuriam facit*, recipiet id quod inique gessit: & non est personarum acceptio apud Deum.

† Rom. 2. 6.

CAPUT IV.

Pro se cupit ipsos precari, & caute ac discrete cum infidelibus conversari: mittitque qui manifestent eis quæ apud ipsum agantur, & variorum salutationes adscribit, cupiens ut & hæc & similiter Laodicensium epistola apud utramque legatur Ecclesiam.

1 Domini, quod justum est & æquum, servis præstate: scientes quod & vos Dominum habetis in cælo.

2 † Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione:

† Luc. 18. 1. 1 Thes. 5. 17.

℣. 5. vide Ephes. 5. 5.
℣. 6. i.e. veniet.
* i.e. infideles.
℣. 7. *Adde*, peccatis.
℣. 10. *Adde*, Dei qui creavit hominem ut fiat similis suo creatori quantum potest homo.
℣. 11. in qua renovatione.
* i.e. sed omnium Christus perfectio est.
℣. 12. i.e. plenam misericordiam.
℣. 13. *Adde*,, facite.
℣. 14. quod vinculum perfecte animos conjungit.
℣. 15. i.e. ad quam.
* i.e. in unam Ecclesiam.
* grati &c. *i.e.* memores estote beneficiorum quæ accepistis a Deo.
℣. 16. in gratiarum actionem.
℣. 17. i.e. ad gloriam.
* *Adde*, facite.
℣. 19. i.e. iracundi.
℣. 21. i.e. ne animo dejiciantur.
℣. 25. qui enim vel male servit vel male imperat.

† *Eph.* 3 † Orantes simul & pro nobis, ut
6. 19. Deus aperiat nobis ostium sermonis
2 *Thes.* ad loquendum * mysterium Chri-
3. 1. sti (propter quod etiam vinctus
Colos. 4. sum)
3. 4 Ut manifestem illud ita ut opor-
tet me loqui.
† *Eph.* 5 † In sapientia ambulate ad eos *
5. 15. qui foris sunt; tempus redimentes*.
6 Sermo vester semper in gratia *
sale * sit conditus, ut sciatis quo-
modo oporteat vos unicuique re-
spondere.
7 Quæ circa me sunt, omnia vobis
nota faciet Tychicus, charissimus
frater, & fidelis minister, & con-
servus in Domino:
8 Quem misi ad vos ad hoc ipsum,
ut cognoscat quæ circa vos sunt, &
consoletur corda vestra,
9 Cum Onesimo charissimo, & fi-
deli fratre, qui ex vobis est. Om-
nia, quæ hic aguntur, nota facient
vobis.
10 Salutat vos Aristarchus* con-
captivus meus, & Marcus consobri-
nus Barnabæ *, de quo accepistis
mandata *: si venerit ad vos, exci-
pite illum *:
11 Et Jesus, qui dicitur Justus *:
qui sunt ex circumcisione: hi soli
sunt adjutores mei in regno * Dei,
qui mihi fuerunt solatio.
12 Salutat vos Epaphras, qui ex
vobis est, servus Christi Jesu, sem-
per solicitus pro vobis in orationi-
bus, ut stetis perfecti, & pleni in
omni voluntate Dei.
13 Testimonium enim illi perhi-
beo, quod habet multum laborem*
pro vobis, & pro iis qui sunt Laodi-
ciæ, & qui Hierapoli.
14 Salutat vos † Lucas medicus † 2 *Tim.*
charissimus, & Demas. 4. 11.
15 Salutate fratres, qui sunt Lao-
diciæ, & Nympham, & quæ in do-
mo ejus est, Ecclesiam.
16 Et cum lecta fuerit apud vos e-
pistola hæc, facite ut & in Laodi-
censium Ecclesia legatur: & eam,
quæ Laodicensium est *, vos lega-
tis.
17 Et dicite Archippo *: Vide mi-
nisterium, quod accepisti in Domi-
no, ut illud impleas.
18 Salutatio, mea manu Pauli.
Memores estote vinculorum meo-
rum. Gratia vobiscum. Amen.

℣. 3. vide Ephes. 6. 19.
℣. 5. i. e. apud gentiles.
* vide Ephes. 5. 16.
℣. 6. i. e. suavis esto.
* Sale. *i. e.* prudentia.
℣. 10. de quo Act. 19. 29.
* de his Act. 15. 39.
* i. e. de quo Marco accepistis litteras commendatitias.
* illum, *i. e.* Marcum.
℣. 11. *Adde*, Salutat vos.
* i. e. in Evangelio.
℣. 13. *Græce* zelum. *i. e.* amorem.
℣. 16. i. e. quæ ex Laodicea ad me scripta est, ut innuit textus Græcus. nam ad Laodicenses non scripsit B. Paulus, cum jubeat Colossenses, Laodicensibus suo nomine salutem dicere, quod non jussisset Apostolus si ad ipsos Laodicenses misisset Epistolam.
℣. 17. vestro Episcopo.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI
AD THESSALONICENSES
Prima .

THessalonica Macedoniæ Metropolis est, unde & Regionis incolæ Thessalonicenses appellati . hi in fide semel accepta, tanta constantia perstiterunt , ut & Pauli exemplo, civium suorum persecutiones infracto & alacri pertulerint animo, nec ullo Pseudo-apostolorum suasu quiverint ab Evangelica institutione deflecti. Quod veritus Paulus , misit Timotheum : ex quo reverso cum didicisset illorum constantiam , collaudat eos gratias agens Deo ; atque id quidem agit cap. 1. & 2. in ceteris duobus instituit eos in variis pietatis officiis. Præterea qui de resurrectione nondum satis confirmata essent opinione, cum defunctos ita lugerent, quasi periissent, ac non potius ad meliora demigrassent , hos instituit atque confirmat . rursus alios disputasse de die adventus Domini , quasi is præsciri , prædicique possit , cum incertus sit omnibus. verum eum ait subitum & præter omnium expectationem adfuturum. Hanc primam omnium Epistolam scripsit Apostolus ab urbe Corintho anno Christi 52.

CAPUT PRIMUM.

Thessalonicenses commendat, actis Deo gratiis, quod susceptam semel fidem servaverint, Pauli, imo ipsius Domini imitatores effecti, ac forma reliquis credentibus, palam ostendentes, quem apud ipsos fructum Pauli prædicatio habuerit.

1 PAulus, & Silvanus , & Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium, in Deo Patre, & Domino Jesu Christo.

2 Gratia vobis, & pax. Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione,

3 Memores operis fidei vestræ , & laboris, & charitatis , & sustinentiæ * spei Domini * nostri Jesu Christi, ante Deum & Patrem nostrum :

4 Scientes fratres, dilecti a Deo , electionem vestram :

5 Quia Evangelium * nostrum non fuit ad vos in sermone tantum , sed & in virtute *, & in Spiritu sancto, & in plenitudine multa, sicut scitis quales * fuerimus in vobis propter vos.

℣. 3. i. e. perseverantiæ.
* i. e. in Dominum &c.
℣. 5. prædicatio nostra.
* i. e. cum miraculis ac plenitudine multa Spiritus sancti *seu* donorum ejus.
* i. e. quanta fecimus.

6 Et vos imitatores nostri facti estis, & Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti:
7 Ita ut facti sitis forma* omnibus credentibus in Macedonia, & in Achaia.
8 A vobis enim diffamatus* est sermo Domini, non solum in Macedonia, & in Achaia, sed & in omni loco fides vestra, quæ est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui.
9 Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos: & quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire Deo vivo, & vero,
10 Et expectare Filium ejus de cælis (quem suscitavit ex mortuis) Jesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

CAPUT II.

Ostendit quam sincerum se exhibuerit in prædicando ipsis Evangelio, gratias Deo agens quod susceptum Dei verbum sedulo servaverint, passi multa a contribulibus, sicut Ecclesiæ Judææ a Judæis, qui una cum Christo etiam pios omnes persequuntur: declarat etiam quam ardentem gerat erga ipsos affectum.

1 NAm ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit:
† Act. 16. 19. 2 Sed ante passi, & † contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa solicitudine.
3 Exhortatio enim nostra non de* errore, neque de immunditia, neque in dolo,
4 Sed sicut probati sumus* a Deo ut crederetur nobis Evangelium: ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra.
5 Neque enim aliquando* fuimus in sermone adulationis, sicut scitis: neque in occasione* avaritiæ: Deus testis est:
6 Nec quærentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ab aliis.
7 Cum possemus vobis oneri esse ut Christi Apostoli: sed facti sumus parvuli* in medio vestrum, tamquam si nutrix foveat filios suos.
8 Ita desiderantes* vos, cupide volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras*: quoniam charissimi nobis facti estis.
9 Memores enim estis fratres laboris nostri, & fatigationis: † nocte ac die operantes*, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus in vobis Evangelium Dei. † Act. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 2 Thes. 3. 8.
10 Vos testes estis, & Deus, quam sancte & juste, & sine querela, vobis, qui credidistis, fuimus:
11 Sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum (sicut pater filios suos)
12 Deprecantes vos & consolantes, testificati* sumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum & gloriam.
13 Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione: quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei*, accepistis illud, non ut verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum Dei, qui operatur* in vobis, qui credidistis.
14 Vos enim imitatores facti estis fratres Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu: quia eadem passi estis & vos a contribulibus* vestris, sicut & ipsi a Judæis:

℣. 7. i. e. exemplo.
℣. 8. i. e. personuit.
℣. 3. i. e. non fuit fallax, impura, vel conjuncta cum dolo.
℣. 4. i. e. sed sicut decet Apostolum, cui a Deo creditum est Evangelium.
℣. 5. i. e. umquam.
* i. e. nec occasionem divitiarum captavimus.
℣. 7. i. e. benigni, mites.
℣. 8. i. e. diligentes.
* i. e. vitam nostram.
℣. 9. vide Act. 20. 34.
℣. 12. i. e. obtestantes.
℣. 13. verbum quo Deus vobis prædicabatur.
* i. e. qui agit.
℣. 14. i. e. ab iis qui sunt ejusdem vobiscum nationis.

15 Qui & Dominum occiderunt Jesum, & Prophetas, & nos persecuti sunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus* adversantur;

16 Prohibentes nos Gentibus loqui ut salvæ fiant, ut impleant peccata* sua semper: pervenit enim ira Dei super illos usque in finem*.

17 Nos autem fratres desolati * a vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio:

18 Quoniam* voluimus venire ad vos: ego quidem Paulus, & semel, & iterum, sed impedivit nos satanas.

19 Quæ est enim nostra spes*, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus?

20 Vos enim estis gloria nostra & gaudium.

CAPUT III.

Metuens ne propter suas afflictiones a fide moverentur, misit ad eos Timotheum, qui ipsos roboraret: illo autem reverso gratias Deo agit, quod in fide ac dilectione firmi permanserint: ostendens quantum cupiat illos invisere, ut suppleat quod deest fidei ipsorum.

1 PRopter quod non sustinentes* amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis:

† Act. 16. 1. 2 † Et misimus Timotheum fratrem nostrum, & ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos, & exhortandos pro fide vestra*:

3 Ut nemo moveatur in tribulationibus istis: ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus*.

4 Nam & cum apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis.

5 Propterea & ego amplius non sustinens*, misi ad cognoscendam fidem vestram: ne forte tentaverit vos is qui tentat, & inanis fiat labor noster.

6 Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, & annuntiante nobis fidem & charitatem vestram, & quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut & nos quoque vos:

7 Ideo consolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra, per fidem vestram,

8 Quoniam nunc vivimus*, si* vos statis in Domino.

9 Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum,

10 Nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, & compleamus* ea quæ desunt fidei vestræ?

11 Ipse autem Deus & Pater noster, & Dominus noster Jesus Christus, dirigat viam nostram ad vos.

12 Vos autem Dominus multiplicet*, & abundare faciat charitatem vestram in invicem, & in omnes, quemadmodum & nos in vobis:

13 Ad confirmanda corda vestra sine querela* in sanctitate, ante Deum & Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Amen.

℣. 15. i. e. nulla in extraneos dilectione; Judæi enim seditiosi erant contra Romanos, contra Parthos: &c.

℣. 16. i. e. mensuram peccatorum suorum.

* i. e. in æternum.

℣. 17. i. e. separati.

℣. 18. i. e. quapropter.

℣. 19. sensus est. quid est unde præmium sperabo, vere gaudebo, quo ornabor, stans coram Christo in adventu ejus? nonne vos estis?

℣. 1. i. e. ferentes absentiam vestram.

℣. 2. in fide vestra.

℣. 3. scilicet ad patiendum.

℣. 5. *Adde*, ignarus esse rerum vestrarum.

℣. 8. lætam vitam agimus.

* si. *i. e.* quia.

℣. 10. i. e. suppleamus si quæ desunt, ut fides vestra firma sit.

℣. 12. i. e. multiplicare.

℣. 13. i. e. ut sitis irreprehensibiles.

CAPUT IV.

Hortatur ut tradita sibi præcepta observent, abstinentes a fornicatione, ac se mutuo diligentes, manibusque operantes, quo nullius quidquam desiderare cogantur: docet modum nostræ resurrectionis, ne inordinata tristitia se crucient propter eos qui moriuntur.

1 DE cetero ergo, fratres, rogamus vos & obsecramus in Domino Jesu, ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare, & placere Deo, sic & ambuletis, ut abundetis* magis.

2 Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum.

3 † Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra: ut abstineatis vos a fornicatione; († Rom. 12. 2. Eph. 5. 17.)

4 Ut sciat unusquisque vestrum vas* suum possidere in sanctificatione, & honore;

5 Non in passione desiderii, sicut & Gentes, quæ ignorant Deum:

6 Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum*: quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, & testificati sumus.

7 Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem.

8 Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum: qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis.

9 De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis: † ipsi enim vos a Deo didicistis ut diligatis invicem*. († Joan. 13. 34. & 15. 12. 17. 1 Joan. 2. 10. & 4. 12.)

10 Etenim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos fratres ut abundetis magis,

11 Et operam detis ut quieti sitis, & ut vestrum negotium agatis, & operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis: & ut honeste ambuletis ad eos* qui foris sunt: & nullius aliquid* desideretis.

12 Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus*, ut non contristemini, sicut & ceteri*, qui spem non habent.

13 Si enim credimus quod Jesus mortuus est, & resurrexit: ita & Deus eos, qui dormierunt per Jesum*, adducet cum eo*.

14 Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini*, † quia nos*, qui vivimus, qui residui sumus in adventum Domini, non præveniemus* eos, qui dormierunt. († 1 Cor. 15. 23.)

15 Quoniam ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi*.

16 Deinde nos*, qui vivimus, qui relinquimur*, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus.

17 Itaque consolamini invicem in verbis istis.

CAPUT V.

Diem judicii dicit insperatum adfuturum, qui tamen ipsos non potest incautos opprimere, cum semper ad illum se præparent, ad quod illos etiam hortatur: monet quoque de obedientia erga suos præfectos, & quomodo erga invicem & erga Deum se habere debeant: orat pro ipsis, utque pro se orent precatur.

1 DE temporibus* autem, & momentis, fratres non indigetis ut scribamus vobis.

2 † Ipsi enim diligenter scitis, quia († 2 Pet. 3. 10. Apoc. 3. 3. & 16. 15.)

℣. 1. i. e. proficiatis.
℣. 4. i. e. corpus. nam corpus est quasi vas animæ.
℣. 6. i. e. ne quis per adulterium injuriam faciat fratri suo.
℣. 9. id vos docuit veritas Evangelica.
℣. 11. i. e. coram gentibus.
* i. e. aliena opes.
℣. 12. i. e. de mortuis qui debent resurgere.
* gentiles.
℣. 13. in fide Christi.
* *Adde*, ad vitam æternam.
℣. 14. ex mandato Christi.
* i. e. fideles qui tunc vivent.
* in resurrectione corporum.
℣. 15. i. e. prius.
℣. 16. i. e. fideles.
* forte fideles illi qui tunc temporis erunt non morientur, sed immutabuntur.
℣. 1. i. e. de tempore quo Christus Judex venturus est.

dies Domini, ficut fur in nocte, ita veniet.
3 Cum enim dixerint pax, & fecuritas*; tunc repentinus eis fuperveniet interitus, ficut dolor in utero habenti*, & non effugient.
4 Vos autem fratres non eftis in tenebris, ut vos dies illa tamquam fur comprehendat:
5 Omnes enim vos filii lucis eftis & filii diei: non fumus noctis, neque tenebrarum.
6 Igitur non dormiamus ficut & ceteri, fed vigilemus, & fobrii fimus.
7 Qui enim dormiunt, nocte dormiunt: & qui ebrii funt, nocte ebrii funt.
8 Nos autem, qui diei fumus, fobrii fimus, † induti loricam fidei & charitatis*, & galeam fpem falutis: († Isaiæ 59. 17. Ephes. 6. 14. 17.)
9 Quoniam non pofuit nos Deus in iram, fed in acquifitionem falutis* per Dominum noftrum Jefum Chriftum,
10 Qui mortuus eft pro nobis: ut five vigilemus, five dormiamus, fimul cum illo vivamus.
11 Propter quod confolamini invicem, & ædificate alterutrum, ficut & facitis.
12 Rogamus autem vos fratres, ut noveritis* eos, qui laborant inter vos, & præfunt vobis in Domino, & monent vos,
13 Ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum: pacem habete cum eis.
14 Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos*, confolamini pufillanimes*, fufcipite infirmos*, patientes eftote ad omnes.
15 † Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: fed femper quod bonum eft fectamini* in invicem, & in omnes. († Prov. 17. 13. & 20. 22. 12. 17. 1 Petr. 3. 9.)
16 Semper gaudete.
17 † Sine intermiffione orate. († Eccl. 18. 22. Lucæ 18. 1. Colof. 4. 2.)
18 In omnibus gratias agite: hæc eft enim voluntas Dei in Chrifto Jefu, in omnibus vobis.
19 Spiritum* nolite extinguere.
20 Prophetias nolite fpernere.
21 Omnia autem probate: quod bonum eft tenete.
22 Ab omni fpecie mala abftinete vos.
23 Ipfe autem Deus pacis fanctificet vos per omnia: ut integer fpiritus vefter, & anima, & corpus fine querela* in adventu Domini noftri Jefu Chrifti fervetur.
24 † Fidelis eft, qui vocavit vos: qui etiam faciet*. († 1 Cor. 1. 9.)
25 Fratres, orate pro nobis.
26 Salutate fratres omnes in ofculo fancto.
27 Adjuro vos per Dominum, ut legatur epiftola hæc omnibus fanctis fratribus.
28 Gratia Domini noftri Jefu Chrifti vobifcum. Amen.

℣. 3. *Adde*, eft.
* dolor parturientis.
℣. 8. i. e. induti fidem & charitatem velut loricam, & fpem falutarem velut galeam.
℣. 9. fed ut habeamus falutem.
℣. 12. i. e. magni faciatis.
℣. 13. i. e. ut eos impenfius ametis.
℣. 14. i. e. inordinatos.
* qui in adverfis dejecto funt animo.
* vide Rom. 14. 1.
℣. 15. i. e. benefacite.
℣. 19. i. e. gratiam.
℣. 23. i. e. irreprehenfibile.
℣. 24. *Adde*, fpem veftram firmam.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI AD THESSALONICENSES

Secunda.

QUoniam non contigit Paulo facultas reviſendi Theſsalonicenſes, per Epiſtolam confirmat illorum animos, ut fortiter ferant illatas ob Chriſtum afflictiones: nec ipſis defuturum præmium, nec adverſariis vindictam. rurſum de Die adventus Domini, de quo nonnihil attigerat in Epiſtola ſuperiori, monet, ne quid commoverentur quorumdam dictis, qui aſseverabant illam jam inſtare, non obſcure ſignificans futuram eſse univerſalem fere fidei deſertionem, ac deinde venturum Anti-chriſtum. attentius etiam inculcat coercendos eſse, qui otio & curioſitate ſua turbarent quietem & ordinem publicum & ad opus adigendos. ſcripſit Corinthi eodem fere tempore quo ſuperior Epiſtola ſcripta fuit.

CAPUT PRIMUM.

Gratias Deo agit pro fide ac tolerantia Theſſalonicenſium in perſecutionibus, propter quas dicit illos gloriam, adverſarios vero ultionem in die judicii recepturos, orans ut digni habeantur vocatione Dei.

1 PAulus, & Silvanus, & Timotheus, Eccleſiæ Theſſalonicenſium, in Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.

2 Gratia vobis & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto.

3 Gratias agere debemus ſemper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum eſt, quoniam ſupercreſcit fides veſtra, & abundat charitas uniuſcujuſque veſtrum in invicem:

4 Ita ut & nos ipſi in vobis gloriemur in Eccleſiis Dei, pro patientia veſtra, & fide, & in omnibus perſecutionibus veſtris, & tribulationibus, quas ſuſtinetis

5 In exemplum * juſti judicii Dei*, ut digni habeamini in regno Dei *, pro quo & patimini.

6 Si tamen * juſtum eſt apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant:

7 Et vobis, qui tribulamini, requiem nobiſcum in revelatione* Domini Jeſu, de cælo cum angelis virtutis ejus *,

8 In flamma ignis dantis * vindictam iis, qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Evangelio Domini noſtri Jeſu Chriſti.

℣. 5. i. e. ad oſtenſionem.
* *Adde*, qui vobis afflictis vitam æternam, affligentibus vos damnationem dare decrevit.
* *Adde*, habitare.
℣. 6. i. e. ſi quidem.
℣. 7. i. e. in ſecundo adventu.
* cum angelis potentiæ ſuæ adminiſtris.
℣. 8. i. e. Chriſti, inquam, dantis, *vel*, ſumentis vindictam per ignem de iis, qui &c.

9 Qui pœnas dabunt in interitu æternas a facie * Domini, & a gloria virtutis ejus:
10 Cum venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt: quia * creditum est testimonium nostrum super vos in die illo.
11 In quo* etiam oramus semper pro vobis: ut dignetur * nos vocatione sua Deus noster, & impleat omnem voluntatem bonitatis *, & opus fidei in virtute *,
12 Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, & vos in illo, secundum gratiam Dei nostri, & Domini Jesu Christi.

CAPUT II.

De die Domini monet ne credant seductoribus, ostendens venturum prius filium perditionis, qui varia edet prodigia falacia, quibus reprobi seducentur: de electione & fide Thessalonicensium gratias agit, monens ut servent acceptas ab ipso traditiones, & pro eorum consolatione ac consummatione orat.

1 Rogamus autem vos fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, & nostræ congregationis * in ipsum:
2 Ut non cito moveamini a vestro sensu *, neque terreamini, neque per spiritum *, neque per sermonem *, neque per Epistolam tamquam per nos missam *, quasi instet dies Domini.
3 †Ne quis vos seducat ullo modo: quoniam nisi venerit discessio * primum, & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis *, † Eph. 5. 6.
4 Qui adversatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tamquam sit Deus.
5 Non retinetis * quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis?
6 Et nunc quid detineat scitis *, ut reveletur in suo tempore.
7 Nam mysterium jam operatur iniquitatis *: tantum ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat.
8 Et tunc * revelabitur ille iniquus *, † quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui *, & destruet illustratione adventus sui eum *: † Isa. 11. 4.
9 Cujus est adventus secundum operationem satanæ *, in omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus,

℣. 9. i. e. cujus pęnæ sententia prodibit ex ore Domini, & infligetur ab ejus potentia.
℣. 10. i. e. quia credidistis prædicationi nostræ de die illo.
℣. 11. i. e. quapropter.
* vos dignos faciat.
* *Adde*, suæ.
* i. e. & operantem fidem vestram augeat in vobis per potentiam suam.
℣. 1. i. e. nostræ conjunctionis cum ipso Christo.
℣. 2. i. e. ab ea sententia quam ex me didicistis.
* neque per hominem qui afferat illud se didicisse a Spiritu sancto.
* *Adde*, tamquam a nobis profectum.
* sub nomine Pauli quædam fabricatæ Epistolæ erant.
℣. 3. i. e. apostasia universalis a Christiana fide.
* i. e. in lucem prodierit Anti-christus, homo scelestissimus, ac perditioni destinatus, qui adversatur Christo.
℣. 5. non meministis.
℣. 6. i. e. didicistis a me quid impediat quominus veniat Anti-christus, qui tamen suo tempore revelabitur. fides enim Christi a fidelibus custodita impedit quominus veniat Antichristus, cum venturus non sit nisi post generalem fidelium apostasiam ex ℣. 3.
℣. 7. i. e. jam incipit formari Antichristus, tantum oro ut fides Christi quæ Anti-christi adventum tenet *vel* impedit, teneat *i. e.* impediat ejus adventum, donec ipsa fides e medio tollatur ac destruatur per universalem apostasiam de qua dixi modo. formari vero incipiebat Anti-christus Apostolorum tempore, cum varii erant hęretici quos Joannes Epist. 1. c. 2. ℣. 18. 22. vocat Antichristos.
℣. 8. i. e. post generalem a fide defectionem.
* i. e. Anti-christus.
* i. e. verbo suo, sententia sua.
* i. e. destruet eum claro ac illustri suo adventu.
℣. 9. i. e. in ejus (Anti-christi) adventu satanas operabitur miracula multa &c.

10 Et in omni seductione iniquitatis iis * qui pereunt: eo quod charitatem veritatis non receperunt ut salvi fierent. Ideo mittet illis* Deus operationem erroris, ut credant mendacio,

11 Ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.

12 Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Deo, quod elegerit vos Deus primitias in salutem *, in sanctificatione spiritus,& in fide veritatis:

13 In qua*& vocavit vos per Evangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ * Domini nostri Jesu Christi.

14 Itaque fratres state *: & tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.

15 Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, & Deus & Pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam, & spem bonam in gratia *,

16 Exhortetur * corda vestra, & confirmet in omni opere & sermone bono.

CAPUT III.

Cupit ut pro se precentur, confidens quod servaturi sint ipsius præcepta: monetque ut subtrahant se a Christianis nolentibus servare quæ ipse instituerat, nec manibus laborare, quod tamen ipsemet Paulus apud eos fecerat: cavet tamen ne tales ut inimicos existiment, sed ut fratres corripiant.

1 De cetero fratres orate pro nobis, ut sermo Dei currat *, & clarificetur *, sicut & apud vos: *Ephes. 6. 19. Col. 4. 3.*

2 Et ut liberemur ab importunis *, & malis hominibus: non * enim omnium est fides.

3 Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos, & custodiet a malo.

4 Confidimus autem de vobis, in Domino, quoniam quæ præcipimus & facitis, & facietis.

5 Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, & patientia Christi *.

6 Denuntiamus autem vobis fratres in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate *, & non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis.

7 Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos: quoniam non inquieti * fuimus inter vos:

8 † Neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore, & in fatigatione, nocte & die operantes, ne quem vestrum gravaremus: *† Act. 20. 34. 1 Cor. 4. 12. 1 Thess. 2. 9.*

9 Non quasi non habuerimus potestatem *, sed ut nosmetipsos formam* daremus vobis ad imitandum nos.

10 Nam & cum essemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis: quoniam si quis non vult operari, nec manducet.

11 Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete *, nihil operantes, sed curiose * agentes.

℣. 10. i. e. ut omni arte seducat homines ad iniquitatem, ut pereant: eo quod veritatem non dilexerunt, ut &c.

* i. e. demittet illos Deus in operationem erroris; *Græce* efficaciam deceptionis. *i. e.* errorem efficacem.

℣. 12. primitias. *i. e.* primos quos Deus nostra opera vocavit ad salutem per spiritum sanctificationis & fidem veram.

℣. 13. i. ad quam fidem.

* i. e. ut per vos gloria Christo acquiratur.

℣. 14. *Adde*, in fide.

℣. 15. in gratia, *i. e.* sua erga nos benevolentia.

℣. 16. i. e. consoletur.

℣. 1. i. e. cito innotescat.

* i. e. suscipiatur.

℣. 2. i. e. insolentibus, qui propagationem Evangelii impediebant.

* de hæreticis loquitur qui nec fidem rectam susceperant, nec ab aliis suscipi patiebantur.

℣. 5. i. e. expectantes secundum adventum Christi.

℣. 6. i. e. qui turbat Ecclesiam.

℣. 7. i. e. otiosi.

℣. 9. *Adde*, vestro sumptu vivendi.

* i. e. exemplum.

℣. 11. i. e. otiose.

* i. e. inutilia agentes, loquaces.

12 Iis autem, qui ejusmodi sunt, denuntiamus, & obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes *, suum panem manducent.

† Gal. 6. 9. 13 † Vos autem fratres nolite deficere benefacientes.

14 Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & ne commisceamini cum illo, ut confundatur *:

15 Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem.

16 Ipse autem Dominus pacis, det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis.

17 Salutatio, mea manu Pauli: quod est signum in omni epistola *. ita scribo.

18 Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen.

℣. 12. i. e. suis rebus intenti.
℣. 14. i. e. ut pudore tactus ad saniorem mentem redeat.
℣. 17. hæc addit Apostolus ut agnoscant genuinas ejus Epistolas, quia falsæ quædam Epistolæ Pauli nomine fabricatæ fuerant. Sup. c. 2. ℣. 1.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI AD TIMOTHEUM

Prima.

Timotheum matre Judæa, sed Christiana, patre Græco, Paulus in ministerium adoptarat, probæ indolis juvenem & sacris litteris eruditum, quem tamen ob Judæos coactus est circumcidere. Quoniam autem huic Ecclesiarum curam delegarat, sicut & Tito, quas ipse non poterat adire, instituit eum in functione Episcopali & in disciplina Ecclesiæ, non sic admonens ut discipulum, sed ut filium & collegam. Id quo cum majore faciat auctoritate, subinde Apostolicam auctoritatem sibi vindicat. admonet autem, ut rejectis, qui Judaicas fabulas inveherent, ea doceret, quæ essent fidei & charitatis: deinde Principum, licet ethnicorum auctoritatem (quoniam hinc pendebat ordo civitatis & tranquillitas reipublicæ) adeo non spernendam Christianis, ut pro his orari jubeat. quid viros deceat in cœtu Ecclesiastico, quid mulieres, præscribit. Episcopum depingit cum sua familia. atque hæc ferme tribus primis capitibus. Deinde admonet ne recipiat Judaicas fabulas, de ciborum delectu, de vitando conjugio. Mox docet quem qualemve se præstare debeat erga fideles sive grandes natu, viros, ac mulieres, sive juvenes. Scribit e Macedonia anno Christi 64.

CAPUT PRIMUM.

Præceptum revocat quod Timotheo tradiderat, de retrahendis quibusdam a perversa doctrina & tradenda sana: lex ob injustos posita est: Deo gratias agit, quod eum ab Ecclesiæ persecutione ad Apostolatum vocaverit: qui misericordiam consecutus est, ut ostendatur Dei longanimitas ad peccatorum informationem: Timotheum monet ut strenuum agat militem.

1 PAulus Apostolus Jesu Christi secundum imperium * Dei Salvatoris nostri, & Christi Jesu spei nostræ:

† *Act.* 16. 1. 2 † Timotheo dilecto filio in fide. Gratia, misericordia, & pax a Deo Patre, & Christo Jesu Domino nostro.

3 Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi cum irem in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent *,

† *Infr.* 4. 7. 2 *Tim.* 2. 23. *Tit.* 3. 9. 4 Neque † intenderent fabulis, & genealogiis interminatis *: quæ quæstiones * præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide.

5 Finis autem præcepti * est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

6 A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium *,

7 Volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.

† *Rom.* 7. 12. 8 † Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur *:

9 Sciens hoc quia lex justo non est posita *, sed injustis *, & non subditis, impiis, & peccatoribus, sceleratis, & contaminatis *, parricidis, & matricidis, homicidis,

10 Fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis *, mendacibus, & perjuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur,

11 Quæ est secundum Evangelium gloriæ * beati Dei, quod creditum est mihi.

12 Gratias ago ei, qui me confortavit *, Christo Jesu Domino nostro, quia fidelem me existimavit, ponens in ministerio:

13 Qui prius blasphemus fui, & persecutor, & contumeliosus: sed misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.

14 Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide *, & dilectione, quæ est in Christo Jesu.

15 Fidelis * sermo, & omni acceptione * dignus: † quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. † *Mat.* 9. 13. *Marc.* 2. 17.

16 Sed ideo misericordiam consecutus sum: ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam * ad informationem eorum *, qui credituri sunt illi, in vitam æternam.

17 Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli Deo, honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.

18 Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee, secundum præcedentes in te prophetias *, ut milites in illis bonam militiam,

---

℣. 1. i. e. ex mandato Dei.
℣. 3. *Adde*, quam a me docti sunt.
℣. 4. Judæi enim conversi nitebantur ostendere genus se ab Abraham ducere.
* i. e. quæ genealogiæ altercationes potius generant, quam &c.
℣. 5. i. e. Evangelicæ prædicationis.
℣. 6. i. e. vanam doctrinam.
℣. 7. legis Mosaicæ.
℣. 8. i. e. utatur ut ostendat scelera Deo displicere.
℣. 9. quia justus gratia motus, non coercitione legis, operatur bonum.
* quia non recedunt a malo, nisi quia lege coercentur.
* i. e. sacrilegis.
℣. 10. i. e. qui liberos homines in servitutem abripiunt. Exod. 21. 16.
℣. 11. i. e. quo Deus glorificatur.
℣. 12. *Adde*, ut prædicarem Evangelium.
℣. 14. i. e. fide erga Christum, amore erga fideles.
℣. 15. certus, indubitatus.
* i. e. fide.
℣. 16. i. e. clementiam.
* i. e. ad exemplum quod imitentur ii, qui &c.
℣. 18. i. e. ut in prophetandi *vel* docendi munere, quod antea accepisti a Deo, te fortiter militis instar geras in illo docendi munere.

19 Habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt *:
20 Ex quibus est Hymenæus, & Alexander: quos tradidi Satanæ *, ut discant non blasphemare.

CAPUT II.

Vult pro regibus & magistratibus fieri orationes ac gratiarum actiones, unumque dicit esse Deum & unum mediatorem: quomodo orare debeant vir ac mulier, & quomodo hæc ornari debeat, cujus non est docere, sed in silentio discere.

1 OBsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus:
2 Pro regibus, & omnibus qui in sublimitate * sunt, ut quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate, & castitate *.
3 Hoc enim bonum est, & acceptum coram Salvatore * nostro Deo,
4 Qui omnes homines vult salvos fieri *, & ad agnitionem veritatis venire.
5 Unus enim Deus, unus & mediator Dei & hominum homo Christus Jesus:
6 Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, testimonium * temporibus suis:
7 In quo * positus sum ego prædicator & Apostolus (veritatem dico, non mentior) doctor Gentium in fide *, & veritate.
8 Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira & disceptatione.
9 † Similiter & mulieres in habitu ornato *, cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa: †1 Pet. 3. 3.
10 Sed quod decet mulieres, promittentes * pietatem per opera bona.
11 Mulier in silentio discat cum omni subjectione:
12 †Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum; sed esse in silentio. †1 Cor. 14. 34.
13 † Adam enim primus formatus est, deinde Heva: † Gen. 1. 27.
14 †Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in prævaricatione fuit *. † Gen. 3. 6.
15 Salvabitur autem per filiorum generationem *, si permanserit in fide, & dilectione, & sanctificatione cum sobrietate *.

CAPUT III.

Docet Timotheum quales esse debeant episcopi, diaconi, ac mulieres: ut sciat quomodo conversari debeat in Ecclesia quæ est columna veritatis: simulque commendat Dominicæ incarnationis sacramentum.

1 FIdelis * sermo: Si quis episcopatum desiderat, bonum * opus desiderat.

℣. 19. i. e. fidei jacturam fecerunt.
℣. 20. i. e. ejeci ab Ecclesia.
℣. 2. i. e. dignitate.
* i. e. honestate.
℣. 3. i. e. Christo qui Deus noster est.
℣. 4. quia omnes qui salvi fiunt, nisi ipso volente non fiunt. S. Aug. Ep. 107. *vel*, ut omnes homines omne genus humanum intelligamus, per quascumque differentias distributum, Reges, privatos, nobiles, ignobiles. &c. *S. August.* in Enchir. cap. 103. *vel* omnes homines Deus vult salvos fieri, quoniam nos facit velle ut omnes salvi fiant. *S. Aug.* de corrept. & grat. c. 15.
℣. 6. i.e. hoc ipso comprobans quod Deus prædixerat quodam tempore venturum iri.
℣. 7. i. e. ad quod Christi testimonium prædicandum.
* ut eas gentes fidem ac veritatem edoceam.
℣. 9. i. e. honesto.
℣. 10. i. e. profitentes.
℣. 14. i. e. decepta cœpit transgredi mandatum Dei.
℣. 15. i. e. salvabitur autem cum procreandis educandisque liberis creata sit, si &c.
* i. e. castitate.
℣. 1. i. e. verissimus.
* i. e. non vulgare, sed a communibus fidelium officiis remotissimum.

†Tit. 1. 7. 2 † Oportet, ergo * episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum *, sobrium, prudentem, ornatum *, pudicum, hospitalem, doctorem,

3 Non vinolentum, non percussorem, sed modestum; non litigiosum, non cupidum, sed

4 Suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate *.

5 Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?

6 Non neophytum *: ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli *.

7 Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt *, ut non in opprobrium incidat, & in laqueum diaboli.

8 Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes:

9 Habentes mysterium fidei in conscientia pura *.

10 Et hi autem probentur primum: & sic ministrent, nullum crimen habentes.

11 Mulieres * similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus.

12 Diaconi sint unius uxoris viri: qui filiis suis bene præsint, & suis domibus.

13 Qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent *, & multam fiduciam * in fide, quæ est in Christo Jesu.

14 Hæc tibi scribo, sperans * me ad te venire cito.

15 Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis *.

16 Et manifeste magnus est pietatis * sacramentum, quod manifestatum est in carne *, justificatum est in spiritu *, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

CAPUT IV.

Prædicit quosdam falsam tradituros doctrinam, potissimum de nuptiis ac cibis: discipulum autem monet ut spreta vana doctrina, exerceat se ad pietatem, quæ corporali exercitationi præfertur: & quamquam sit adolescens, præbeat se reliquis exemplum.

1 Spiritus autem manifeste dicit *, quia † in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris *, & doctrinis dæmoniorum, †2 Tim. 3. 1. 2 Petr. 3. 3. Judæ 18.

2 In hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam * habentium suam conscientiam,

3 Prohibentium nubere *, abstinere a cibis *, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognoverunt veritatem.

4 Quia omnis creatura Dei bona est, & nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur:

℣. 2. ergo. *pro*, enim.
* i.e. ut ad secundas non transierit nuptias.
* ornatum. i.e. moderatum.
℣. 4. i.e. reverentia.
℣. 6. i.e. non nuper baptizatum.
* i.e. calumniæ sit obnoxius.
℣. 7. i.e. a gentilibus.
℣. 9. i.e. operum integritate ostendentes se Christi fidem habere.
℣. 11. i.e. Diaconissas.
℣. 13. i.e. altius conscendent.
* i.e. multam libertatem ad prædicandam fidem Christi.
℣. 14. i.e. etsi sperem.
℣. 15. nam Christi Ecclesia sedula & cauta depositorum apud se dogmatum custos nihil in his umquam permutat, nihil minuit, nihil addit. *Vincent. Lyr. c. 32.*
℣. 16. i.e. magnum est mysterium quod pii norunt, *vel*, Evangelium.
* i.e. verbum quod naturam humanam assumpsit.
* i.e. cujus veritas confirmata est divinis miraculis.
℣. 1. *Adde*, mihi.
* i.e. falsis prophetiis & arti magicæ.
℣. 2. i.e. contaminatam.
℣. 3. non ut Virginitatem servarent, sed ut esset promiscuus mulierum usus.
* a quibusdam cibis tamquam a re mala.

5 Sanctificatur enim per verbum Dei *, & orationem.
6 Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus * verbis fidei, & bonæ doctrinę, quam assecutus es.
7 † Ineptas * autem, & aniles fabulas devita: exerce autem teipsum ad pietatem.

† Supr. 1. 4. 2 Tim. 2. 23. Tit. 3. 9.

8 Nam corporalis exercitatio, ad modicum utilis est: pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est *, & futuræ.
9 Fidelis sermo, & omni acceptione dignus.
10 In hoc enim laboramus, & maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium.
11 Præcipe hæc, & doce.
12 * Nemo adolescentiam tuam contemnat: sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in castitate.
13 Dum venio, attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ.
14 Noli negligere gratiam *, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii.
15 Hæc meditare, in his esto: ut profectus tuus manifestus sit omnibus.
16 Attende tibi, & doctrinæ: insta in illis. Hoc enim faciens, teipsum salvum facies, & eos qui te audiunt.

CAPUT V.

Docet quomodo seniores, anus, ac juvenculas gubernare debeat, rursum seniores ac juniores viduas: & de conditionibus in eligenda vidua requisitis: presbyteri probe suo fungentes munere dupliciter honorentur: nec facile adversus presbyterum accusationem suscipiat, sed peccantes publice arguat: hæc mandata servet, nemini cito manus imponens: modico vino utatur: & de variis hominum peccatis.

1 SEniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem; juvenes, ut fratres:
2 Anus, ut matres; juvenculas, ut sorores, in omni castitate:
3 Viduas honora *, quæ vere viduę sunt.
4 Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet: discat primum domum suam regere, & mutuam vicem reddere parentibus *: hoc enim acceptum est coram Deo.
5 Quæ autem vere vidua est, & desolata *, speret in Deum, & instet obsecrationibus & orationibus nocte ac die.
6 Nam quæ in deliciis est, vivens, mortua est *.
7 Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint.
8 Si quis autem suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem * negavit, & est infideli deterior.
9 Vidua eligatur * non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor,

---

℣. 5. i.e. cibus qui in veteri lege immundus erat, nunc mundus est; primo quia per Evangelium Dei declaratur nullum esse cibum immundum. Act. 10. 15. secundo quia qui hoc cibo utitur Deum invocat, ut doni auctorem.

℣. 6. *vel* enutriens illos.

℣. 7. Judaicas, scilicet.

℣. 8. vita enim piorum beata est.

℣. 12. *Adde*, ita vive ut nemo &c.

℣. 14. i.e. gratiam Sacramenti Ordinis, quæ data est tibi ad prophetiam, *i. e.* ad docendum, quam gratiam accepisti cum tibi manus impositæ fuerunt ab aliis Episcopis. Episcopus enim a duobus vel tribus debebat ordinari. Canon Apostolic. 1.

℣. 3. da de Ecclesiæ largitionibus alimenta.

℣. 4. i. e. patri & matri alimenta præbere.

℣. 5. i. e. omni ope destituta.

℣. 6. i. e. vivens hac mortali vita mortua est Deo, quia spem habere nequit ad vitam æternam.

℣. 8. i. e. perfectam fidem & charitate adjutam non habet.

℣. 9. *Adde*, ut diaconissa.

10 In operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit *, si tribulationem patientibus subministravit *, si omne opus bonum subsecuta est *.

11 Adolescentiores autem viduas devita *. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt:

12 Habentes damnationem, quia primam fidem * irritam fecerunt.

13 Simul autem & otiosæ discunt circuire domos: non solum otiosæ; sed & verbosæ, & curiosæ, loquentes quæ non oportet.

14 Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare adversario * maledicti gratia *.

15 Jam enim quædam conversæ sunt retro satanam *.

16 Si quis fidelis habet viduas *; subministret illis, & non gravetur Ecclesia: ut iis quæ vere viduæ sunt, sufficiat *.

17 Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur *: maxime qui laborant in verbo & doctrina.

† Deut. 25. 4. 1 Cor. 9. 9. 18 Dicit enim Scriptura: † Non alligabis os bovi trituranti. Et: † Dignus est operarius mercede sua.

† Mat. 10. 10. Luc. 10. 7. 19 Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.

20 Peccantes * coram omnibus argue: ut & ceteri timorem habeant.

21 Testor coram Deo & Christo Jesu, & electis angelis, ut hæc custodias sine præjudicio *, nihil faciens in alteram partem declinando *.

22 Manus cito nemini imposueris *, neque communicaveris peccatis alienis *. Teipsum castum custodi.

23 Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

24 Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium *: quosdam autem & subsequuntur *.

25 Similiter & facta bona manifesta sunt: & quæ aliter se habent *, abscondi non possunt.

CAPUT VI.

Servi dominis suis obsequantur, sive fidelibus sive infidelibus: fugiendi sunt qui his relictis vana docent: quantum mali inducat avaritia; qua devitata hortatur Timotheum ad virtutes amplectendas, servata fide quam in Baptismo confessus est, utque in finem usque servet hæc mandata: divites autem reprimat a superbia, inducens ad eleemosynas.

1 QUicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini & doctrina blasphemetur.

2 Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt: sed magis serviant, quia fideles sunt & dilecti *, qui beneficii * participes sunt. Hæc doce, & exhortare.

℣. 10. i. e. si Christianos sublevavit.
* i. e. opitulata est.
* i. e. si in opere bono fuit assidua.
℣. 11. i. e. ne admittas in Diaconissarum ordinem; cum enim in Christo *vel* in Ecclesia pauperum facultatibus saginatæ fuerint, nubere volunt.
℣. 12. i. e. promissionem qua Ecclesiæ soli se addicturas esse professæ fuerant.
℣. 14. i. e. infidelibus.
* i. e. ad maledictum.
℣. 15. i. e. fidem deseruere.
℣. 16. *Adde*, sanguine sibi proximas.
* *Adde*, Eleemosyna Ecclesiæ.
℣. 17. i. e. multo amplius iis erogandum est de Ecclesię facultatibus.
℣. 20. *Adde*, publice.
℣. 21. i. e. sine præcipitatione judicii.
* i. e. propter personarum acceptionem & favorem.
℣. 22. *Adde*, ut eum vel Episcopum, vel Presbyterum, vel Diaconum ordines.
* *Adde*, indignos promovendo.
℣. 24. i. e. priusquam ab Ecclesia judicentur.
* i. e. non fiunt manifesta nisi post judicium Ecclesiæ: unde magnam debes adhibere cautionem ut iis manus imponas.
℣. 25. i. e. opera bona quę non sunt manifesta, &c.
℣. 2. i. e. ad Evangelium vocati.
* i. e. fidei.

3 Si quis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ:

4 Superbus est, nihil sciens *, sed languens circa quæstiones, & pugnas verborum: ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ,

5 Conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate privati sunt, existimantium quæstum * esse pietatem.

6 Est autem quæstus * magnus, pietas cum sufficientia *.

† Job. 1. 21. Eccl. 5. 14. 7 † Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium quod nec auferre quid possumus.

† Prov. 27. 26. 8 † Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus.

9 Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.

10 Radix enim omnium malorum est cupiditas *: quam quidam appetentes, erraverunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis.

11 Tu autem o homo Dei hæc fuge: sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.

12 Certa bonum certamen fidei *, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confessus bonam confessionem coram multis testibus *.

13 Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, & Christo Jesu, qui testimonium reddidit * † sub Pontio Pilato, bonam confessionem: † Mat. 27. 11. Joan. 18. 33. 37.

14 Ut * serves mandatum sine macula, irreprehensibile, usque in adventum Domini nostri Jesu Christi:

15 Quem suis temporibus ostendet * † beatus & solus potens, Rex regum, & Dominus dominantium: † Apo. 17. 14. & 19. 16.

16 Qui solus habet immortalitatem, & lucem inhabitat inaccessibilem: † quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest: cui honor, & imperium sempiternum. Amen. † Joan. 1. 18. 1 Joan. 4. 12.

17 Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, † neque sperare in incerto * divitiarum, sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) † Luca 12. 15.

18 Bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare,

19 Thesaurizare sibi fundamentum * bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam.

20 O Timothee, depositum * custodi, devitans profanas vocum novitates *, & oppositiones * falsi nominis scientiæ *,

21 Quam * quidam promittentes, circa fidem exciderunt *. Gratia tecum. Amen.

℣. 4. *Adde*. ex iis quæ ad veram pietatem adducunt.

℣. 5. i. e. pietatem quæstui suo servire debere.

℣. 6. i. e. Thesaurus.

* i. e. conjuncta cum animo paucis contento.

℣. 10. i. e. avaritia.

℣. 12. i. e. ostende te acerrimum fidei defensorem; ut apprehendas, &c.

* i. e. quandoquidem confessus es Christianam fidem coram, multis testibus.

℣. 13. i. e. qui confessionem veritatis quam docuerat testatam fecit cum mortem subiit sub Pontio Pilato.

℣. 14. præcipio tibi ut, &c.

℣. 15. i. e. manifestabit.

℣. 17. i. e. ne elato sint animo.

* i. e. in incertis divitiis.

℣. 19. i. e. divitias certas, ac immobiles.

℣. 20. depositum custodi: *i. e.* Catholicæ fidei Talentum inviolatum, illibatumque conserva: quod tibi creditum est, hoc penes te maneat, hoc a te tradatur. *Vincent. Lyrin*, *cap.* 37.

* i. e. nova dogmata aut voces novas quibus alienę inducuntur doctrinæ. Si enim vitanda est novitas, tenenda est antiquitas, & si prophana est novitas, sacrata est vetustas. *Vincent. Lyrin*, *cap.* 36.

* i. e. objectiones, altercationes.

* i. e. falsæ scientiæ.

℣. 21. quam scientiam.

* i. e. profitentes.

* i. e. erraverunt.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI AD TIMOTHEUM

Secunda.

QUoniam in superiori Epistola spem sui reditus fecerat Timotheo, apud Ephesios agenti, nec fuit ejus præstandi facultas, quod Romæ in vinculis haberetur, litteris eum confirmat, ne persecutionum procellis dejiciatur, sed suo exemplo animum ad Martyrium præparet: instare enim tempora periculosa ob quosdam, pietatis prætextu veram pietatem subvertentes: itaque sese jactantes, quasi in verbis sit Christiana Religio, ac non potius in animi puritate. Deinde testatur imminere diem obitus sui, seque jam a plerisque destitutum: jubet ut Timotheus una cum Marco properet, ad se Romam veniat. Scripsit Romæ, cum iterum ad Neronis tribunal sisteretur, anno Christi 65.

CAPUT PRIMUM.

Gratias Deo agit ob fidem Timothei, quam intrepida prædicatione jubet exeri: Christus mortem destruxit, & Paulum in Gentium doctorem elegit, servans ei debitum ipsius laboribus præmium: dicit quod omnes Asiani ipsum reliquerint, laudans Onesiphori familiam quod inde multa receperit obsequia.

1 PAulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundum* promissionem vitæ, quæ est* in Christo Jesu:
2 Timotheo charissimo filio, gratia, misericordia, pax a Deo Patre, & Christo Jesu Domino nostro.
3 Gratias ago Deo, cui servio a progenitoribus* in conscientia pura, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die
4 Desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear,
5 Recordationem accipiens* ejus fidei, quæ est in te non ficta, quæ & habitavit primum in avia tua Loide, & matre tua Eunice, certus sum autem quod & in te.
6 Propter quam causam admoneo te, ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum.
7 † Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris*; sed virtutis*, & dilectionis, & sobrietatis*. † *Rom. 8. 15.*

℣. 1. i. e. ad annuntiandam promissionem, &c.
* i. e. quæ datur per Christum.
℣. 3. i. e. cui servio, sicut servierunt majores mei.
℣. 5. i. e. memor.
℣. 7. i. e. timiditatis.
* i. e. sed Spiritum potentem, ut fortes simus ad docendum quæ sunt fidei & charitatis.
* i. e. moderationis.

Die berümte Tügent Jagt,
Christen Menschen wol behagt.

8 Noli itaque erubescere testimonium * Domini nostri, neque me vinctum ejus: sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei *:

9 Qui nos liberavit, & vocavit vocatione sua sancta, † non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia *.

† Tit. 3. 5.

10 Manifestata est autem nunc * per illuminationem * Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit * autem vitam & incorruptionem per Evangelium:

11 In quo † positus sum ego prædicator & Apostolus & magister gentium.

† 1 Tim. 2. 7.

12 Ob quam causam etiam hæc patior, sed non confundor *. Scio enim cui credidi *, & certus sum quia potens est depositum meum * servare in illum diem *.

13 Formam habe * sanorum verborum, quæ a me audisti in fide & in dilectione in Christo Jesu.

14 Bonum depositum custodi * per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis.

15 Scis hoc, quod aversi sunt a me omnes, qui in Asia sunt, ex quibus est Phigellus, & Hermogenes.

16 Det misericordiam Dominus † Onesiphori domui: quia sæpe me refrigeravit, & catenam meam non erubuit:

† Infr. 4. 19.

17 Sed cum Romam venisset, solicite me quæsivit, & invenit.

18 Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die *. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti.

CAPUT II.

Hortatur Timotheum ad alios sincere docendum & patiendum pro Christo, facta mentione futuri præmii ac resurrectionis Christi: utque contentiones & profana vaniloquia devitet, stultasque legis quæstiones: de magna domo varia habente vasa, & quas virtutes servus Dei sectari debeat.

1 Tu ergo fili mi confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu:

2 Et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere.

3 Labora sicut bonus miles Christi Jesu.

4 Nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus: ut ei placeat, cui se probavit *.

5 Nam & qui certat in agone, non coronatur nisi legitime certaverit.

6 Laborantem * agricolam oportet primum * de fructibus percipere.

7 Intellige quæ dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum.

8 Memor esto Dominum JESUM CHRISTUM resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum Evangelium meum *,

9 In quo laboro usque ad vincula, quasi male operans *: sed verbum * Dei non est alligatum.

10 Ideo omnia sustineo propter electos, ut & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu, cum gloria cælesti.

11 Fidelis * sermo: Nam si commortui sumus *, & convivemus *:

℣. 8. i. e. profiteri doctrinam.
* i. e. tibi datam a Deo.
℣. 9. i. e. æterna.
℣. 10. *Adde*, ista gratia.
* per apparitionem.
* i. e. manifestavit autem, *vel* dedit vitam incorruptibilem, &c.
℣. 12. i. e. erubesco.
* Deo scilicet veraci in promissis.
* i. e. salutem meam.
* diem judicii.
℣. 13. i. e. propone aliis sanam doctrinam.
℣. 14. vide 1. Tim. 6. 20.
℣. 18. in die judicii.
℣. 4. cui se addixit.
℣. 6. i. e. laborare.
* i. e. priusquam de fructibus percipiat. subaudivit Apostolus hæc verba: ita tu laborare debes in Evangelio priusquam vitam æternam percipias.
℣. 8. i. e. sicut ego prædicavi.
℣. 9. i. e. ac si essem facinorosus.
* i. e. verumtamen Evangelium semper annuntio.
℣. 11. fidelis. *i. e.* certus.
* *Adde*, propter Christum.
* *Adde*, cum illo.

12 Si

12 Si sustinebimus*, & conregnabimus: † si negaverimus*, & ille negabit nos:
13 † Si non credimus*, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest.
14 Hæc commone, testificans coram Domino. Noli contendere verbis*: ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium.
15 Solicite cura teipsum probabilem* exhibere Deo, operarium inconfusibilem*, recte tractantem verbum veritatis.
16 Profana autem, & vaniloquia devita: multum enim proficiunt ad impietatem:
17 Et sermo eorum * ut cancer serpit: ex quibus est Hymenæus & Philetus,
18 Qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam*, & subverterunt quorumdam fidem.
19 Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum* hoc: cognovit* Dominus qui sunt ejus; & discedat ab iniquitate, omnis qui nominat* nomen Domini.
20 In magna autem domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam*.
21 Si quis ergo emundaverit se ab istis*, erit vas in honorem sanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum.
22 Juvenilia autem desideria fuge, sectare vero justitiam, fidem, charitatem, & pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro.
23 † Stultas autem, & sine disciplina* quæstiones devita: sciens quia generant lites.
24 Servum autem Domini non oportet litigare: sed mansuetum esse ad* omnes, docibilem, patientem,
25 Cum modestia corripientem eos, qui resistunt veritati: nequando* Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem,
26 Et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

† Mat. 10. 33. Marc. 8. 18. † Rom. 3. 3. †1Tim. 1. 4, 7. Tit. 3. 9

CAPUT III.

Prædicit homines futuros variis involutos peccatis, qui mulierculas seducentes veritati resistant: Timotheum autem hortatur ut suo exemplo virtutes amplectatur, ac tolerantiam in persecutionibus: & de sacrarum litterarum utilitate.

1 Hoc autem scio, quod in † novissimis diebus instabunt tempora periculosa:
2 Erunt homines seipsos amantes, cupidi*, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti,
3 Sine affectione, sine pace, criminatores*, incontinentes, immites, sine benignitate,
4 Proditores, protervi*, tumidi, & voluptatum amatores magis quam Dei:
5 Habentes speciem quidem pietatis, virtutem* autem ejus abnegantes. Et hos devita:
6 Ex his enim sunt, qui penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis*, quæ ducuntur variis desideriis:

†1Tim. 4. 1. 2 Petr. 3. 3. Juda 18.

℣. 12. *Adde*, persecutiones.
* *Adde*, Christum.
℣. 13. i. e. Etsi non credamus.
℣. 14. i. e. vanis quæstionibus.
℣. 15. i. e. probatum.
* i. e. qui non erubescat.
℣. 17. *Adde*, qui docent prophanas novitates.
℣. 18. i. e. nullam esse mortuorum resurrectionem, sed solam esse animæ resurrectionem quæ fit per baptismum cum a peccato ad fidem transimus.
℣. 19. i. e. sequentem inscriptionem.
* i. e. servat.
* i. e. qui colit Christum.
℣. 20. *Adde*, sic in Ecclesia perfecti multi sunt & multi infirmi & impii.
℣. 21. i. e. ab impiis.
℣. 23. i. e. inutiles.
℣. 24. ad. *i. e.* erga.
℣. 25. i. e. si quando.
℣. 2. i. e. avari.
℣. 3. i. e. calumniatores.
℣. 4. i. e. instabiles.
℣. 5. i. e. vim pietatis.
℣. 6. i. e. sua doctrina reddant captivas mulierculas peccatrices.

7 Semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis pervenientes*.

† Exod. 7. 11. 8 Quemadmodum autem † Jannes & Mambres* restiterunt Moysi: ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mente, reprobi * circa fidem,

9 Sed ultra non proficient: insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum * fuit.

10 Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem*, propositum*, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,

11 Persecutiones, passiones: qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, & Lystris: quales persecutiones sustinui, & ex omnibus eripuit me Dominus.

12 Et omnes * qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur*.

13 Mali autem homines, & seductores, proficient in pejus*; errantes, & in errorem mittentes.

14 Tu vero permane in iis, quæ didicisti, & credita sunt tibi: sciens a quo didiceris.

15 Et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Jesu.

† 2 Pet. 1. 20. 16 † Omnis scriptura divinitus inspirata*, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia:

17 Ut perfectus sit homo Dei*, ad omne opus bonum instructus.

CAPUT IV.

Timotheum per Christum judicem obtestatur, ut adversus falsos doctores, & eos qui tales sibi coacervant, constanter prædicet, tolerando quæcumque infligentur adversa: prædicitque suam passionem & futurum præmium, advocans Timotheum, eo quod a multis desertus sit, & ab Alexandro multa passus: in prima sui defensione ab omnibus desertus fuit, sed a Domino liberatus.

1 Testificor coram Deo, & Jesu Christo, qui judicaturus est vivos & mortuos, per adventum ipsius, & regnum ejus*:

2 Prædica verbum*, insta opportune, importune: argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina.

3 Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus*:

4 Et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur.

5 Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelistæ, ministerium tuum imple. Sobrius esto.

6 Ego enim jam delibor*, & tempus resolutionis meæ* instat.

7 Bonum certamen certavi*, cursum consummavi, fidem servavi.

8 In reliquo reposita est mihi corona justitiæ*, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex: non solum autem mihi, sed & iis qui diligunt adventum ejus. Festina ad me venire cito.

9 Demas enim me reliquit, diligens hoc sæculum*, & abiit Thessalonicam:

10 Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam.

11 † Lucas est mecum solus. Marcum assume, & adduc tecum: est enim mihi utilis in ministerium. † Col. 4. 24.

12 Tychicum autem misi Ephesum.

℣. 7. quia his mulieribus non veritas sed error credendus proponebatur.
℣. 8. Magi Pharaonis erant.
* *i. e.* errantes.
℣. 9. i. e. magorum Pharaonis.
℣. 10. i. e. mores meos.
* i. e. mentem.
℣. 12. i. e. omnes enim.
* quia mundus eos odit.
℣. 13. i. e. magis ac magis pejores fient.
℣. 16. vide præfat.
℣. 17. i. e. doctor Evangelicus.
℣. 1. i. e. per adventum gloriosum.
℣. 2. i. e. Evangelium.
℣. 3. i. e. qui cupiunt audire blanda, coacervabunt sibi magistros.
℣. 6. prope est ut immoler.
* i. e. mortis meæ.
℣. 7. pro fide Christi.
℣. 8. i. e. æterna beatitas.
℣. 9. i. e. timens mortem: in vinculis enim erat B. Paulus

13 Penulam *, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros *, maxime autem membranas *.
14 Alexander ærarius multa mala mihi ostendit *: reddet illi Dominus secundum opera ejus:
15 Quem & tu devita; valde enim restitit verbis nostris.
16 In prima mea defensione * nemo * mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur.
17 Dominus autem mihi astitit, & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes Gentes: & liberatus sum de ore Leonis *.
18 Liberavit me Dominus ab omni opere malo: & salvum faciet in regnum suum cæleste, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen.
19 Saluta Priscam, & Aquilam, & † Onesiphori domum. † *Supr. 1. 16.*
20 Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti.
21 Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes.
22 Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Amen.

℣. 13. i. e. pallii genus quo tegimur ab imbribus.
* Libros sacros.
* in quas forsan excerpta quædam Paulus descripserat.
℣. 14. i. e. fecit.
℣. 16. *Adde*. ad Neronem.
* *Adde*, e fidelibus.
℣. 17. i. e. Neronis.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI AD TITUM.

Titum Discipulum suum ac filii loco habitum, ob eximias dotes, insulæ nobilissimæ Cretæ præfecerat Apostolus; & Episcopum consecrarat. Huic scribit ex urbe Nicopoli, quæ est in Actiaco litore, monetque ut quod ipse apud Cretenses cœperat, consummet absolvatque, & per singulas civitates, quos centum habuisse memoratur ea insula, Episcopos instituat, quos & Presbyteros vocat, idonei Episcopi formam præscribens. Et quoniam huc quoque penetrarant Pseudo-Apostoli, qui Judaismum suum omnibus ingerebant, animat eum, ut eos fortiter rejiciat ac refutet. Deinde personarum & ætatum præscribit officia, quemadmodum Timotheo præscribit; illud addens, ne quisquam Christianæ Religionis prætextu Principibus aut Magistratibus resisteret, suo fungentibus officio, quamvis essent a Christi fide alieni; quin magis eos leniter ferendos, si quando forte, volente Deo, & illi resipiscant. Postremo jubet Titum ad se venire Nicopolim, sed non priusquam Paulus Artemam aut Tychicum illuc misisset, ne Cretenses destituti viderentur Episcopi solatio. Data est hæc Epistola anno Christi 64.

CAPUT PRIMUM.

Facta in salutatione mentione spei vitæ æternæ quæ jam manifestata est, ostendit quales debeat ordinare presbyteros ac episcopos: & de quibusdam qui ob varia vitia dure sunt increpandi: mundis omnia munda: quidam facto Deum negant.

1 PAulus servus Dei, Apostolus autem Jesu Christi secundum * fidem electorum Dei, & agnitionem veritatis, quæ * secundum pietatem est

2 In spem vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur, Deus *, ante tempora sæcularia:

3 Manifestavit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei:

4 Tito dilecto filio secundum * communem fidem, gratia, & pax a Deo Patre, & Christo Jesu Salvatore nostro.

5 Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt corrigas *, & constituas per civitates presbyteros *, sicut & ego disposui tibi.

6 † Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ *, aut non subditos. († 1 Tim. 3. 2.)

7 Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem: non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum:

8 Sed hospitalem, benignum, sobrium *, justum, sanctum, continentem,

9 Amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: ut potens sit exhortari in doctrina sana, & eos, qui contradicunt, arguere.

10 Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores; maxime qui de circumcisione sunt *:

11 Quos oportet redargui: qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia.

12 Dixit quidam ex illis *, proprius ipsorum propheta *: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri.

13 Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide,

14 Non intendentes Judaicis fabulis, & mandatis hominum, aversantium se a veritate.

15 † Omnia munda mundis: coinquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum, sed * inquinatæ sunt eorum & mens & conscientia *. († Rom. 14. 20.)

16 Confitentur se nosse Deum, factis autem negant: cum sint abominati *, & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi *.

CAPUT II.

Quomodo docere debeat senes, anus adolescentulas ac juvenes, præbendo se omnibus vitæ exemplum: & in quibus nos erudiat gratia Dei quæ apparuit, beneficia etiam per Christum nobis exhibita ostendit.

1 TU autem loquere quæ decent sanam doctrinam:

℣. 1. i. e. Missus ad prædicandum eam fidem quam habent qui electi sunt a Deo.

* i. e. quæ est de sincero Dei cultu cum spe vitæ, &c.

℣. 2. sensus est: & quam præparavit ipse Deus ab æterno.

℣. 4. i. e. propter.

℣. 5. i. e. ut reliqua pergas corrigere.

* i. e. Episcopos:

℣. 6. i. e. non luxui addictos aut inobedientes.

℣. 8. i. e. prudentem.

℣. 10. qui a Judaismo conversi sunt in Creta insula Judæi erant. Act. 2. 11.

℣. 12. i. e. Cretensibus.

* hic est Epimenides qui a suis habitus est ut propheta; eum per furorem vaticinatum fuisse ait Cicero de Divin. 1. *num.* 34. Propheta dicitur, quia cum scripserit de oraculis, quædam futura, conjectura potuit assequi, ope tamen dæmonum.

℣. 15. sed. *i. e.* quia.

* cibi enim nulli a Deo Christianis sunt prohibiti; si tamen res quasque optimas sumant existimantes esse vetitas, peccant.

℣. 16. i. e. digni qui abominentur.

* i. e. inutiles.

2 Senes ut sobrii sint, pudici *, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia:

3 Anus similiter in habitu sancto *, non criminatrices*, non multo vino servientes, bene docentes:

4 Ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant,

5 Prudentes, castas, sobrias *, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum * Dei.

6 Juvenes similiter hortare ut sobrii sint.

7 In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina *, in integritate, in gravitate,

8 Verbum sanum, irreprehensibile: ut is, qui ex adverso est *, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis.

† Eph. 6. 5. Col. 3. 22. 1 Petr. 2. 18.

9 † Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes,

10 Non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes: ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus.

† Infra 3. 4.

11 † Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus *,

12 Erudiens nos, ut abnegantes impietatem, & sæcularia desideria, sobrie, & juste, & pie vivamus in hoc sæculo,

13 Expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi:

14 Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem *, sectatorem bonorum operum.

15 Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

CAPUT III.

Ad quas virtutes suos debeat adhortari & a quibus vitiis dehortari: & quod a peccatis prioribus sola Dei benignitate salvati simus per lavacrum regenerationis, facti in spe hæredes vitæ æternæ: monetque ut hæc docens vanam devitet doctrinam, similiter & hæreticos.

1 Admone illos * principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse:

2 Neminem blasphemare *, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.

3 Eramus enim aliquando & nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agentes, odibiles, odientes invicem.

4 † Cum autem benignitas & humanitas * apparuit Salvatoris nostri Dei; † Supr. 2. 11.

5 † Non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum * regenerationis & renovationis Spiritus sancti *, † 2 Tim. 1. 9.

6 Quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum:

7 Ut justificati gratia ipsius, heredes simus secundum spem vitæ æternæ.

8 Fidelis sermo est: & de his volo te confirmare: ut curent bonis operibus præesse * qui credunt Deo. Hæc sunt bona & utilia hominibus.

9 † Stultas autem quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devita, sunt enim inutiles, & vanæ. † 1 Tim. 1. 4. & 4. 7. 2 Tim. 2. 23.

10 Hæreticum hominem, post unam & secundam correptionem devita:

℣. 2. i. e. graves.
℣. 3. in habitu qui Christianas deceat.
* i. e. non calumniatrices.
℣. 5. i. e. ut sobriæ sint, castæ, &c.
* i. e. Evangelium.
℣. 7. in docendo sis integer vitæ & gravis moribus.
℣. 8. i. e. infidelis.
℣. 11. i. e. omnibus hominum ordinibus, senibus & juvenibus, viris ac mulieribus, dominis & servis de quibus modo locutus est B. Paulus.
℣. 14. i. e. peculiariter dilectum.
℣. 1. Cretenses.
℣. 2. nemini maledicere.
℣. 4. erga homines amor.
℣. 5. per baptismum.
* i. e. quo per Spiritum sanctum renovati sumus.
℣. 8. i. e. studere.

11 Sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, & delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus *.
12 Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hiemare.
13 Zenam legisperitum, & Apollo solicite * præmitte *, ut nihil illis desit:
14 Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios *, ut non sint infructuosi.
15 Salutant te qui mecum sunt omnes: saluta eos, qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen.

℣. 11. i. e. intus non potest se non damnare: quia ea & docet & facit quæ divina non nituntur auctoritate, sed mente propria.
℣. 13. i. e. cura ut proficiscantur.
* *Adde*, efficias.
℣. 14. i. e. discant nostri prædicatores bonis operibus studere, prout erit necessarium, ut, &c.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI
AD PHILEMONEM.

Philemonem Apostolus ob pietatem & officia in sanctos, inter præcipuos habuit amicos. hujus servus Onesimus Romam profugerat non sine furto, quod fere servi solent. illic audito Paulo qui tum in vinculis erat, Evangelicam doctrinam amplexus est, ac Paulo servivit in carcere. Verum ne quid herus ob servi fugam animo cruciaretur, remittit eum: sed miro studio miraque civilitate servum & fugitivum & compilatorem domino reconcilians, se interim sponsorem offerens, depensurus, si quid ille suppilasset in fuga. scribit enim e vinculis per dictum Onesimum quem & filium vocat, anno Christi 61.

CAPUT PRIMUM.

Philemoni, cujus charitatem ac fidem collaudat, Onesimum servum ipsius remittit: quem illi commendat, & ejus culpam in se recipit; indicans se cupere ipsum habere, ut sibi ministret in Evangelii prædicatione.

1 Paulus vinctus Christi Jesu, & Timotheus frater; Philemoni dilecto, & auditori nostro,
2 Et Appiæ * sorori charissimæ, & Archippo * commilitoni nostro, & Ecclesiæ, quæ in domo tua est.
3 Gratia vobis & pax a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo.
4 Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis,
5 Audiens charitatem tuam, & fidem, quam habes in Domino Jesu, & in omnes sanctos:

℣. 2. Philemonis uxor erat.
* Colossensium erat Episcopus.

6 Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat, in agnitione omnis operis boni, quod est in vobis in Christo Jesu *.
7 Gaudium enim magnum habui, & consolationem in charitate tua: quia viscera sanctorum requieverunt per te *, frater.
8 Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem pertinet *:
9 Propter charitatem magis obsecro *, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem & vinctus Jesu Christi:
10 Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo,
11 Qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi utilis,
12 Quem remisi tibi. Tu autem illum, ut mea viscera *, suscipe:
13 Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii:
14 Sine consilio autem tuo nihil volui facere, ut ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium *.
15 Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut æternum illum reciperes:
16 Jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maxime mihi; quanto autem magis tibi: & in carne * & in Domino?
17 Si ergo habes me socium *, suscipe illum sicut me:
18 Si autem aliquid nocuit * tibi, aut debet; hoc mihi imputa.
19 Ego Paulus scripsi mea manu: ego reddam *, ut non dicam tibi, quod & temetipsum mihi debes:
20 Ita * frater. Ego te fruar in Domino *: Refice viscera mea in Domino *.
21 Confidens in obedientia tua scripsi tibi: sciens quoniam & super * id, quod dico, facies.
22 Simul autem & para mihi hospitium: nam spero per orationes vestras donari * me vobis.
23 Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu,
24 Marcus, Aristarchus, Demas, & Lucas, adjutores mei.
25 Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen.

℣. 6. sensus est. ut fides tua quam nobiscum habes communem, sit efficax & operosa, & agnoscatur per opera vestra bona quæ facitis per gratiam Christi. versus ille 6. jungendus est cum vers. 4.

℣. 7. i. e. quia Christianis alimenta suppeditasti.

℣. 8. i. e. quod tui est officii.

℣. 9. i. e. non impero tibi, sed te obsecro cum sis ipse senex, ut ego Paulus qui nunc, &c.

℣. 12. i. e. ut hominem a me dilectissimum.

℣. 14. i. e. ne tuum istud in me beneficium coactum potius quam voluntarium videretur.

℣. 16. i. e. ob corporalia ministeria quæ tibi præstat, & propter Dominum in quem nunc credit.

℣. 17. i. e. amicum.

℣. 18. i. e. surripuit.

℣. 19. *Adde*, quidquid surripuit.

℣. 20. i. e. certe reddam tibi.

* i. e. Liceat mihi gaudere de hac tua in Onesimum benignitate, quam illi propter Christum retribues.

* i. e. propter Christum fac me tranquillum hac de re.

℣. 21. i. e. plus quam id, &c.

℣. 22. i. e. vinculis me liberaturum iri.

EPISTOLA BEATI PAULI APOSTOLI AD HEBRÆOS.

NUlla gens obſtinatioribus animis repugnabat Evangelio Chriſti quam Judæorum, qui Paulo etiam peculiariter erant infenſi, quod ſe Gentium Apoſtolum profiteretur, quas Judæi ut profanas & impias abominabantur, quodque Legem Moſaicam, quam illi ſacro-ſanctam habebant, & Evangelii vice per univerſum orbem ſpargi cupiebant, antiquare videretur. Adeo ut eſsent inter hos quoque qui Chriſti doctrinam receperant, qui putarent Legis obſervationem cum Evangelio miſcendam. Hieroſolymis igitur qui crediderant, variis calamitatibus afficiebantur ab iis qui reſiſtebant Evangelio (nam penes hos erat publica auctoritas) conjiciebantur in vincula, cædebantur, diripiebantur illorum bona. Hos itaque conſolatur Paulus, partim exemplo veterum ſanctorum ac præcipue exemplo Chriſti, partim ſpe præmii cæleſtis. Deinde declarat coruſcante jam Evangelio Chriſti, ceſsaſse umbras Legis Moſaicæ, multa repetens ex veteri Teſtamento & ad Chriſtum accommodans, docet non ex obſervatione Legis ad tempus datæ & imperfectæ ſperandam eſse ſalutem: ſed ex fide, qua veteres etiam illi probatæ ſanctimoniæ viri, quorum memoria Judæis erat ſacro-ſancta, Deo potiſſimum placuiſsent. In fine tradit præcepta quædam ad mores Chriſtianos facientia. Syro-Chaldaice forſan ſcripta fuit hæc Epiſtola, anno Chriſti 63. a B. Luca vel B. Clemente Romano exiſtimatur Græce reddita. Hanc a primævis temporibus non ſolum ſuſcepit orientalis Eccleſia, verum etiam univerſi fere Occidentalium ſcriptores, quales fuere S. Clemens Romanus, S. Optatus, S. Hilarius, S. Ambroſius, S. Auguſtinus. ac deinceps ceteri omnes Eccleſiæ Doctores.

CAPUT PRIMUM.

Tantum veteri teſtamento per Angelos dato novum per Chriſtum datum præfertur, quantum Chriſtus Angelis dignior eſt, quos origine, dominio, potentia & honore antecellit.

1 MUltifariam *, multiſque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis: noviſſime,

2 Diebus iſtis locutus eſt nobis in filio, quem conſtituit heredem univerſorum, per quem fecit & ſæcula.

℣. 1. i. e. multis vicibus.

3 † Qui

† Sap. 7. 26.
3 † Qui cum sit splendor gloriæ *, & figura * substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ *, purgationem peccatorum * faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis:

4 Tanto melior * Angelis effectus, quanto differentius * præ illis nomen hereditavit *.

5 Cui enim dixit aliquando Angelorum: † Filius meus es tu, ego hodie genui te* ? Et rursum: † Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium *?

† Psal. 2. 7. †2 Reg. 7. 14.

6 Et cum iterum introducit * primogenitum in orbem terræ, dicit: † Et adorent eum omnes Angeli Dei.

† Psal. 96. 7.

7 Et ad Angelos quidem dicit: † Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis.

† Psal. 103. 4.

8 Ad filium autem: † Thronus tuus Deus, in sæculum sæculi: virga * æquitatis, virga regni tui.

† Psal. 44. 7.

9 Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus * tuis.

10 Et: † Tu in principio Domine * terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cæli.

† Psal. 101. 26.

11 Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes ut vestimentum veterascent:

12 Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

13 Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: † Sede a dextris meis *, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?

† Psal. 109. 1. 1 Cor. 15. 25.

14 Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capient salutis *?

CAPUT II.

Cum Angelicorum præceptorum transgressio dignam acceperit ultionem, multo magis ea sequetur transgressores præceptorum Christi: qui per susceptam humanitatem & crucem minoratus est ab Angelis, & ex eo factus auctor salutis in ipsum credentium.

1 PRopterea abundantius oportet observare * nos ea quæ audivimus, ne forte pereffluamus *.

2 Si enim qui per Angelos dictus est sermo *, factus est firmus, & omnis prævaricatio & inobedientia accepit justam mercedis retributionem *:

3 Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem *? quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt, in nos * confirmata est,

4 † Contestante Deo * signis & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus * secundum suam voluntatem.

† Mar. 16. 20.

5 Non enim Angelis subjecit Deus orbem terræ futurum *, de quo loquimur.

℣. 3. *vel* lumen de lumine, ut ait Ecclesia in vetustissimo symbolo.
* imago per omnia simillima patri. *Lucianus martyr.*
* i. e. conservans omnia suo jussu potentissimo.
* *Gr. additur*, per semetipsum.
℣. 4. i. e. præstantior.
* i. e. excellentius.
* i. e. sortitus est.
℣. 5. hæc verba applicantur æternæ Verbi generationi, ejus temporali nativitati ac ejus resurrectioni.
* hæc de Salomone dicuntur qui figura Christi erat.
℣. 6. *Adde*, per Incarnationem.
℣. 8. virga, *i. e.* sceptrum.
℣. 9. i. e. supra socios tuos,
℣. 10. hæc de Deo in Psalmo dicuntur, ac Christo conveniunt cum sit ipse Deus ut patet ex vers. 8.
℣. 13. hæc soli Christo conveniunt ex Matt. 22. 44.
℣. 14. hæc igitur inter angelos & Christum differentia est, quod Christus Deus sit ac Dei filius, angeli vero ministri Dei ac etiam hominum, ut scilicet eorum salutem curent.
℣. 1. i. e. oportet nos vehementius attendere iis quæ, &c.
* i. e. pereamus.
℣. 2. i. e. data est lex. Gal. 3. 19.
* i. e. punitionem.
℣. 3. i. e. Evangelium.
* in nos, *pro* inter fideles.
℣. 4. i. e. ipso Deo confirmante Evangelium istud.
* i. e. donis.
℣. 5. i. e. fideles omnes qui respectu Synagogæ orbis futurus ac renovandus dicendus est. de Messia dicit Isaias, Pater futuri sæculi.

† *Psal.* 8. 5. 6 Testatus est autem in quodam loco quis, dicens: † Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum*?

7 Minuisti eum * paulominus ab Angelis: gloria & honore coronasti eum *; & constituisti eum super opera manuum tuarum.

† *Mat.* 28. 18. 1 *Cor.* 15. 26. 8 † Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei*.

† *Phil.* 2. 8. 9 † Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum: ut gratia Dei*, pro omnibus gustaret mortem.

10 Decebat enim eum *, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat *, auctorem * salutis eorum per passionem consummare*.

11 Qui enim sanctificat *, & qui sanctificantur *, ex uno * omnes. Propter quam causam non confunditur* fratres eos vocare, dicens:

† *Psal.* 21. 23. 12 † Nuntiabo nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesiæ laudabo te.

† *Psal.* 17. 3. † *Isa.* 8. 18. 13 Et iterum: † Ego ero fidens in eum*. Et iterum: † Ecce ego, & pueri mei, quos dedit mihi Deus.

14 Quia ergo pueri communicaverunt carni & sanguini*, & ipse similiter participavit eisdem: † ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum: † *Osee* 13. 14. 1 *Cor.* 15. 54.

15 Et* liberaret eos, qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant servituti*.

16 Nusquam enim Angelos apprehendit*, sed semen Abrahæ apprehendit.

17 Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, & fidelis pontifex ad * Deum, ut repropitiaret* delicta populi.

18 In eo enim, in quo * passus est ipse & tentatus, potens est & eis, qui tentantur, auxiliari.

CAPUT III.

Longe excellentior est Christus, utpote filius, quam Moyses, qui famulus fidelis erat in domo Dei; curandum igitur ut huic in omnibus obtemperemus, ne in modum incredulorum Judæorum ab ejus requie repellamur.

1 Unde fratres sancti, vocationis cælestis participes, considerate Apostolum* & pontificem confessionis* nostræ Jesum:

2 Qui fidelis est ei, qui fecit illum *, sicut & † Moyses in omni domo* ejus. † *Num.* 12. 7.

℣. 6. cum tu ipse qui Deus sis, naturam ejus assumpseris.

℣. 7. i. e. equidem propter hunc ipsum hominem. Christum qui Deus est minorem angelis aliquo tempore fecisti, cum subierit mortem quam non subeunt angeli, natura sua immortales: postea tamen hunc ipsum Christum gloria, &c.

℣. 8. *Adde*, singula tamen suo quæque tempore subjicientur.

℣. 9. *Adde*, erga homines.

℣. 10. i. e. patrem.

* i. e. prædestinaverat.

* i. e. Christum.

* i. e. gloria coronare, oportuit enim pati Christum & ita intrare in gloriam suam. Luc. 24. 46.

℣. 11. *Adde*, Christus.

* *Adde*, fideles.

* ex uno Deo omnes, licet diverso modo Christus per naturam filius, fideles per adoptionem.

* non pudet eum.

℣. 13. eo loci probat Apost. homines a Christo esse sanctificandos. sensus igitur est. etsi homines obcæcati sint ac indurati, non diffido tamen eos a me (*i. e.* Christo) esse sanctificandos.

℣. 14. i. e. naturam humanam habuerunt, & ipse similiter naturam humanam assumpsit: ut mori posset ac per mortem, &c.

℣. 15. & a metu mortis liberaret, &c.

* servituti quam metus ingerit.

℣. 16. i. e. nusquam Angelos liberavit assumendo eorum naturam, sed, &c.

℣. 17. ad, *pro*, apud.

* i. e. expiaret.

℣. 18. i. e. nam ex eo quod.

℣. 1. i. e. missum ad prædicandum.

* evangelicæ fidei.

℣. 2. i. e. qui constituit illum Pontificem.

* i. e. in regendo populo Judaico.

3 Amplioris enim gloriæ iste * præ
Moyse dignus est habitus, quanto
ampliorem honorem habet domus,
qui fabricavit illam *.
4 Omnis namque domus fabricatur
ab aliquo: qui autem omnia creavit,
Deus est *.
5 Et Moyses quidem fidelis erat in
tota domo ejus tamquam famulus,
in testimonium eorum quæ dicenda
erant:
6 Christus vero tamquam filius in
domo sua: quæ domus sumus nos, si
fiduciam, & gloriam spei * usque
ad finem, firmam retineamus.
† Psal. 94. 8. Infr. 4. 7. 7 Quapropter * sicut dicit Spiritus
sanctus: † Hodie si vocem ejus au-
dieritis,
8 Nolite obdurare corda vestra, sic-
ut in exacerbatione, secundum diem
tentationis * in deserto,
9 Ubi tentaverunt me patres vestri;
probaverunt, & viderunt opera
mea
10 Quadraginta annis: Propter
quod infensus fui generationi huic,
& dixi: Semper errant corde. Ipsi
autem non cognoverunt vias meas,
11 Sicut juravi in ira mea: Si * in-
troibunt in requiem meam *.
12 Videte fratres, ne forte sit in a-
liquo vestrum cor malum increduli-
tatis, discedendi * a Deo vivo:
13 Sed adhortamini vosmetipsos
per singulos dies, donec Hodie co-
gnominatur *, ut non obduretur quis
ex vobis fallacia peccati.
14 Participes enim Christi effecti
sumus: si tamen initium substan-
tiæ * ejus usque ad finem firmum re-
tineamus.
15 Dum dicitur: Hodie si vocem
ejus audieritis, nolite obdurare cor-
da vestra, quemadmodum in illa
exacerbatione.
16 Quidam enim audientes exacer-
baverunt *, sed non universi * qui
profecti sunt ex Ægypto per Moy-
sen *.
17 Quibus autem infensus est qua-
draginta annis? Nonne illis, qui pec-
caverunt, † quorum cadavera pro- † Num. 14. 37.
strata sunt * in deserto?
18 Quibus autem juravit non introi-
re * in requiem ipsius, nisi illis, qui
increduli fuerunt?
19 Et * videmus, quia non potuerunt
introire propter incredulitatem.

CAPUT IV.

Quandoquidem Judæi ob incredulitatem non introierunt in promissam requiem, & reliquum est ut alii ingrediantur, curandum est ne ea frustremur, sed credentes, in ipsam admittamur: de vivo & efficaci Dei verbo quod omnia conspicit, deque ejus infirmitate, ut nostris compateretur infirmitatibus.

1 Timeamus ergo ne forte reli-
cta * pollicitatione intro-
eundi in requiem * ejus, existime-
tur aliquis ex vobis deesse *.
2 Etenim & nobis nuntiatum est,
quemadmodum & illis: sed non
profuit illis sermo auditus, non ad-
mistus * fidei ex iis quæ audierunt.

℣. 3. i. e. Christus.
* i. e. quanto majorem habet honorem is qui construxit domum, quam ipsa domus. Moyses pars erat domus *vel* populi Judaici, Christus domus. *i. e.* populi Judaici creator est.
℣. 4. præclarum verbi divini testimonium sup. c. 1. 2. dicit Apostolus per Christum sæcula, *i. e.* omnia facta fuisse, hic vero asserit eum esse Deum qui creat omnia. Christus igitur Deus est.
℣. 6. i. e. fidem Christi ex qua spes gloriæ oritur.
℣. 7. i. e. ut in ea fide perseveretis, facite quod scriptura præcipit.
℣. 8. i. e. sicut fecerunt patres vestri qui sua incredulitate Deum tentarunt in deserto.
℣. 11. si, *pro*, non.
* terram promissionis.
℣. 12. i. e. qua discedatis.
℣. 13. i. e. donec durabit tempus vitæ præsentis quod donatur hoc nomine hodie.
℣. 14. i. e. si tamen fidem ejus.
℣. 16. i. e. murmurarunt.
* nam Josue, Caleb, Levitæ, mulieres non murmurarunt.
* i. e. Moyse duce.
℣. 17. i. e. qui mortui sunt.
℣. 18. se non introituros.
℣. 19. Et. *pro*. Ergo.
℣. 1. i. e. neglecta.
* i. e. in beatitudinem.
* i. e. ea requie privari.
℣. 2. i. e. quia fidem non habebant ii qui, &c.

3 Ingrediemur enim in requiem*, qui credidimus: quemadmodum dixit*: † Sicut juravi in ira mea: Si * introibunt in requiem meam: & quidem * operibus ab institutione mundi perfectis.

† Psal. 94. 11.

4 Dixit enim in quodam loco de die septima sic: † Et requievit Deus die septima ab omnibus operibus suis.

† Gen. 2. 2.

5 Et in isto rursum *: Si introibunt in requiem meam.

6 Quoniam ergo superest introire quosdam in illam*, & ii, quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem:

7 Iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tantum temporis, sicut supra dictum est*: † Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra.

†Supr. 3. 7.

8 Nam si eis Jesus * requiem præstitisset*, numquam de alia loqueretur, posthac, die*.

9 Itaque relinquitur sabbatismus* populo Dei.

10 Qui enim ingressus est in requiem ejus*; etiam ipse requievit* ab operibus suis, sicut a suis Deus.

11 Festinemus ergo ingredi in illam requiem: ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum*.

12 Vivus est enim sermo Dei *, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti*: & pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, & discretor * cogitationum & intentionum cordis.

13 † Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus: omnia autem nuda & aperta sunt oculis ejus, ad quem * nobis sermo.

† Psal. 33. 16. Eccli. 15. 20.

14 Habentes ergo pontificem magnum, qui penetravit cælos, Jesum filium Dei: teneamus confessionem*.

15 Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine* absque peccato.

16 Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ: ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno*.

CAPUT V.

Christus debito ordine factus noster Pontifex, precesque Patri offerens, exauditus est: & discens ex iis quæ passus est obedientiam, factus est obtemperantibus causa salutis æternæ: Sed reconditorum de ipso mysteriorum capaces non erant ii ad quos hic scribebat Apostolus.

1 OMnis namque Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum*, ut offerat dona, & sacrificia pro peccatis:

℣. 3. *Adde*, æternæ beatitudinis.
* i. e. nam solis incredulis dixit, &c.
* si, *pro*, non.
* i. e. & quidem loquitur scriptura de alia quiete statim a perfectis Dei operibus.
℣. 5. i. e. de alia iterum quiete scriptum est, non introibunt, &c.
℣. 6. i. e. in illam quietem, quæ est beatitudo; at cum ii, nempe Judæi quibus &c.
℣. 7. sensus est: hodie illud, de quo capite superiori diximus, hodie inquam illud a Davide pronuntiatum multo tempore post occupatam a Judæis terram promissionis, designat quemdam diem qui nondum venit in quo tamen requiem excellentiorem fideles habere debent.
℣. 8. Jesus. *i. e.* Josue.
* i. e. requiem illam excellentiorem dedisset.
* *Adde*, in qua excellentior illa requies foret habenda.
℣. 9. i. e. itaque alia quies reservatur, &c.
℣. 10. Ejus. *i. e.* Dei.
* i. e. debet requiescere.
℣. 11. *Adde*, ut Hebræi inciderant.
℣. 12. sensus est, nam si non credimus, pœnas dabimus: Deus enim potenter & severe exsequitur, quod verbo suo prædixit. *Sermo Dei* pro iis quæ Deus promittit se facturum.
* i. e. utrimque acuto.
* discretor. *i. e.* Judex, qui punire possit cogitationes, &c.
℣. 13. i. e. Ejus (Dei) de quo loquitur.
℣. 14. i. e. fidem nostram.
℣. 15. i. e. quia similis nobis esse voluit, excepto peccato.
℣. 16. i. e. in tempore persecutionis.
℣. 1. i. e. in cultu divino.

2 Qui condolere * possit iis, qui ignorant, & errant: quoniam & ipse circumdatus est infirmitate:

3 Et propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam & pro semetipso offerre pro peccatis.

† Exod 28. 1. 2 Par. 26. 18.
4 † Nec quisquam sumit sibi honorem *, sed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron.

† Psal. 2. 7.
5 Sic & Christus non semetipsum clarificavit * ut pontifex fieret: sed * qui locutus est ad eum: † Filius meus es tu, ego hodie genui te.

† Psal. 109. 4.
6 Quemadmodum & in alio loco dicit: † Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech *.

7 Qui in diebus carnis suæ *, preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia *.

8 Et quidem cum esset Filius Dei, didicit * ex iis, quæ passus est, obedientiam:

9 Et consummatus *, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ.

10 Appellatus a Deo pontifex juxta ordinem Melchisedech.

11 De quo nobis grandis sermo, & ininterpretabilis * ad dicendum: quoniam imbecilles * facti estis ad audiendum.

12 Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus *: rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum * Dei: & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo.

13 Omnis enim, qui lactis est particeps *, expers est sermonis justitiæ: parvulus enim est.

14 Perfectorum autem est solidus cibus; eorum, qui pro consuetudine * exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

CAPUT VI.

Non intendit de primis fidei initiis tractare, quandoquidem rebaptizari nequeunt qui post susceptum baptismum rursum in peccata relabuntur, imo timenda illis est æterna maledictio: consolando autem Hebræos hortatur ut Abrahæ longanimitatem imitantes, reddant se participes eorum quæ jurejurando promisit illi Deus.

1 Quapropter * intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur, non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum,

2 Baptismum doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, & judicii æterni.

3 Et hoc faciemus *, si quidem permiserit Deus.

℣. 2. i. e. tangi miseratione.
℣. 4. *Adde*, sacerdotii.
℣. 5. i. e. glorificavit.
* i. e. sed Deus Pater illum sacerdotem elegit, Deus, inquam qui, &c.
℣. 6. Melchisedeci sacerdotium multo augustius erat quam Aaronis, cum Melchisedech & Rex & Sacerdos simul erat.
℣. 7. i. e. dum viveret, nempe Christus.
* *Adde*, in cruce.
* i. e. pro sua in Patrem pietate.
℣. 8. i. e. expertus est.
℣. 9. i. e. & consummato redemptionis & crucis opere.
℣. 11. i. e. dictu difficilis.
* i. e. negligentes.
℣. 12. i. propter multum tempus ex quo in Christum credidistis.
* i. e. Evangelii.
℣. 13. i. e. qui rudis est in fide Christi, non potest intelligere sermonem Evangelicum qui docet veram justitiam.
℣. 14. i. e. qui longo usu mentem habent exercitatam ad dignoscendum bonum & malum.
℣. 1. & 2. i. e. cum igitur multi perfecti reperiantur in fide Christi, ut patet ex versu superiori, omittimus rudimenta fidei Christianæ, ut feramur ad perfectiora; non loquemur igitur de fidei Christianæ rudimentis, quorum hæc sunt præcipua, capite I. pœnitentia quæ fit ante baptismum (quædam enim pœnitentia Catechumenis ante baptismum imponebatur) II. fides quæ ante baptismum exigitur. Act. 8. 37. doctrina baptismi. III. Confirmationis quæ fit per impositionem manuum, &c.
℣. 3. i. e. de perfectiori igitur doctrina nunc dicemus.

† Mat. 12. 45. Infra 10. 26. 2 Petr. 2. 20.

4 † Impossibile est enim, eos qui semel sunt illuminati *, gustaverunt etiam donum cæleste *, & participes facti sunt Spiritus sancti *,
5 Gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi *,
6 Et prolapsi sunt *, rursus renovari ad pœnitentiam *, rursum crucifigentes sibimetipsis filium Dei, & ostentui habentes.
7 * Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam * illis, a quibus colitur; accipit benedictionem a Deo.
8 * Proferens autem spinas ac tribulos, reproba * est, & maledicto proxima: cujus consummatio in combustionem.
9 Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora, & viciniora saluti: tametsi ita loquimur.
10 Non enim injustus Deus, ut oblivifcatur operis vestri, & * dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius *, qui ministrastis sanctis *, & ministratis.
11 Cupimus autem unumquemque vestrum eamdem ostentare solicitudinem ad expletionem * spei usque in finem:
12 Ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide & patientia hereditabunt promissiones.
13 Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem juraret, majorem, juravit per semetipsum,
14 Dicens: † Nisi * benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te. † Gen. 22. 16.
15 Et sic longanimiter * ferens, adeptus est repromissionem.
16 Homines enim per majorem sui jurant: & omnis controversię eorum finis, ad confirmationem *, est juramentum.
17 In quo * abundantius volens Deus ostendere pollicitationis heredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum:
18 Ut per duas res immobiles *, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem:
19 Quam * sicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem * usque ad interiora velaminis:
20 Ubi * præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Melchisedech pontifex factus in æternum.

℣. 4. *Adde*, per baptismum.
* i. e. Eucharistiam.
* *Adde*, in Confirmatione.
℣. 5. sensus est; gustaverunt, &c. *i. e.* susceperunt Evangelium Dei quo in sęculo venturo promittitur gloria & immortalitas.
℣. 6. *Adde*, in hæresim, ac Judaismum.
* impossibile est inquit, tales fidei desertores denuo suscipi ad pœnitentiam ante-baptismalem, quam subsequi debebat baptismus, quia baptismus unicus est, nec potest iterari: hic enim unicus baptismus fructus est unicæ mortis Christi; si posset iterari, iteraretur etiam quodammodo mors Christi. hinc dicit B. Paulus hac pœnitentiæ ante-baptismalis, & proinde Baptismi iteratione rursus crucifigi Christum, ac contemptui exponi primam ejus mortem.
℣. 7. *Adde*, fidei desertores illi non sunt veluti terra quæ sæpe, &c.
* i. e. utilem.
℣. 8. *Adde*, sed sunt sicut terra proferens, &c.
* i. e. quæ ab omnibus rejicitur.
℣. 10. Et, &c. *i. e.* ex charitate suscepti.
* i. e. erga illum.
* i. e. Christianis vinctis propter Christum.
℣. 11. i. e. Confirmationem.
℣. 14. nisi. *i. e.* certe.
℣. 15. i. e. patienter.
℣. 16. *Adde*, veritatis.
℣. 17. i. e. in qua promissione.
℣. 18. promissionem scilicet, & juramentum.
℣. 19. quam spem.
* i. e. nos deducentem usque ad sancta sanctorum ultra velum. *i. e.* usque ad Deum qui perfecta est nostra beatitas promissa.
℣. 20. ubi &c. in quam beatitatem Christus nos præcessit, ut ibi pararet nobis locum, *Joan.* 14. 3.

CAPUT VII.

Cum Melchisedech sacerdotium, ex decimarum acceptione & benedictione Leviticum excelleret, Christi sacerdotium necessitate quadam secundum ordinem Melchisedech in perpetuum institutum, ac juramento firmatum praecessit Leviticum, & ipsum una cum lege evacuat.

Gen. 14. 18. 1 HIc enim Melchisedech, rex Salem*, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahæ regresso a cæde regum, & benedixit ei:

2 Cui & decimas omnium * divisit Abraham: primum quidem qui interpretatur rex justitiæ: deinde autem & rex Salem, quod est, rex pacis*,

3 Sine patre, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens *, assimilatus autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum *.

4 Intuemini autem quantus sit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha.

5 Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, † mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem, id est, a fratribus suis: quamquam & ipsi exierint de lumbis Abrahæ. († Deut. 18. 3. Jos. 24. 4.)

6 Cujus autem generatio non annumeratur in eis *, decimas sumpsit ab Abraham, & hunc, qui habebat repromissiones benedixit.

7 Sine ulla autem contradictione, quod minus est, a meliore * benedicitur.

8 Et hic * quidem, decimas morientes * homines accipiunt: ibi autem contestatur *, quia vivit.

9 Et (ut ita dictum sit) per Abraham *, & Levi, qui decimas accepit, decimatus est:

10 Adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchisedech.

11 Si ergo consummatio * per sacerdotium Leviticum erat (populus enim sub ipso * legem accepit) quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem, & non secundum ordinem Aaron dici?

12 Translato enim sacerdotio, necesse est ut & legis translatio fiat.

13 In quo enim * hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit.

14 Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster: in qua tribu * nihil de sacerdotibus * Moyses locutus est.

15 Et amplius adhuc manifestum est *; si secundum similitudinem Melchisedech exurgat alius sacerdos,

16 Qui * non secundum legem mandati carnalis factus est *, sed secundum virtutem vitæ insolubilis.

17 Contestatur enim: † Quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. († Psal. 209. 4.)

18 Reprobatio quidem fit præcedentis mandati *, propter infirmitatem ejus, & inutilitatem:

℣. 1. Postea, *Jerusalem*.
℣. 2. *Adde*, spoliorum.
* ac in eo figura Christi erat qui dicitur Princeps pacis, *Is*. 9. 6. & in cujus diebus oriri debebat justitia, & abundantia pacis.
℣. 3. habens. *i. e.* Legimus.
* quia successores ejus non vidimus.
℣. 6. i. e. Melchisedech qui ortum non ducit ab Hebræis.
℣. 7. i. e. a majore.
℣. 8. i. e. & inter Judæos.
* i. e. mortales homines.
* ibi, &c. *i. e.* scriptura testatur quia Melchisedech vivit, nulla enim ibi mortis ejus fit mentio.
℣. 9. i. e. & (ut ita loquar) Levi qui nunc decimas accipit a ceteris Judæis ipse in persona Abrahe decimas solvit Melchisedeci.
℣. 11. i. e. perfecta hominum justitia.
* *Adde*, Sacerdotio Levitico.
℣. 13. i. e. nam is de quo, &c.
℣. 14. i. e. ad quam tribum.
* i. e. de Sacerdotio.
℣. 15. *Adde*, Legem mutatam esse, si, *i. e.* quod exurgat alius Sacerdos cujus figura fuit Melchisedech qui, &c.
℣. 16. qui *i. e.* Christus.
* *Adde*, Pontifex.
℣. 18. i. e. Legis Mosaicæ & ipsius Sacerdotii.

19 Nihil enim ad perfectum * adduxit lex, introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum *.

20 Et quantum est * non sine jurejurando * (alii * quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt;

† Psal. 104. 4. 21 Hic * autem cum jurejurando, per eum *, qui dixit ad illum: † Juravit Dominus, & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in æternum.)

22 In tantum melioris testamenti sponsor * factus est Jesus.

23 Et alii * quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere:

24 Hic * autem eo quod maneat * in æternum, sempiternum habet sacerdotium.

25 Unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum: semper vivens ad interpellandum pro nobis.

26 Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus *, & excelsior cælis factus *:

† Lev. 16. 6. 27 Qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes *, † prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi: hoc * enim fecit semel, ipsum offerendo.

28 Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes: sermo autem jurisjurandi *, qui post legem * est, Filium in æternum perfectum *.

CAPUT VIII.

Excellentius est Christi sacerdotium Levitico, cum ipse in dextera Patris sedeat in cælis, & majorum sacramentorum minister fuerit quam sacerdotes veteris legis: ostendit etiam novi testamenti necessitatem ex imperfectione veteris, & ex promissione Dei per Jeremiam.

1 Capitulum autem super ea quæ dicuntur *: Talem habemus Pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis * in cælis,

2 Sanctorum * minister, & tabernaculi veri, quod fixit Dominus, & non homo.

3 Omnis enim pontifex ad offerendum munera, & hostias constituitur: unde necesse est & hunc habere aliquid, quod offerat *:

4 Si ergo esset super terram *, nec esset sacerdos: cum essent qui offerrent secundum legem munera,

5 Qui exemplari & umbræ deserviunt cælestium *. Sicut responsum est Moysi, cum consummaret * tabernaculum: † Vide (inquit) omnia facito secundum exemplar, quod tibi ostensum est in monte *. † Exod. 25. 40. Actor. 7. 44.

6 Nunc autem * melius sortitus est ministerium, quanto & melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est.

℣. 19. i. e. ad perfectam justitiam lex non adduxit; Christus vero introduxit spem meliorem.
* Adde, per veram justitiam.
℣. 20. Adde, utilius.
* Adde, pontifex eligi.
* alii. *i. e.* Aaronici.
℣. 21. hic. *i. e.* Christus.
* eum. *i. e.* Deum.
℣. 22. i. e. mediator.
℣. 23. in Lege, scilicet.
℣. 24. hic. *i. e.* Christus.
* i. e. mansurus sit.
℣. 26. i. e. qui peccatum non fecit. 1. *Petr.* 2. 22.
* qui supra cælos omnes ascendit.
℣. 27. Adde, Aaronici.
* hoc. *i. e.* pro delictis populi.
℣. 28. i. e. promissum Dei juratum in Psalmo.
* i. e. post Legem datam. nam David posterior est Moyse.
* Adde, Pontificem constituit.
℣. 1. i. e. summa autem eorum quæ dicimus hæc est.
* i. e. divinæ Majestatis.
℣. 2. i. e. veri sanctuarii.
℣. 3. offeret Christus sanguinem suum, mortem suam. infra. 9. 12.
℣. 4. i. e. si esset pontifex terrenus & Mosaicus, non esset vere Sacerdos, qui non de tribu Levi, sed ex tribu Juda ortus sit.
℣. 5. Cœlestium. *i. e.* eorum quæ per Christum in cælis agenda forent.
* i. e. perfecturus esset.
* Moysi monstratum erat tabernaculum vel Ecclesia, cujus tabernaculum Mosaicum figura tantum erat.
℣. 6. Adde, noster pontifex. *i. e.* Christus.

7 Nam

7 Nam si illud prius culpa vacasset *: non utique secundi locus inquireretur.

† Jer. 31. 31. 8 Vituperans enim eos * dicit: † Ecce dies venient, dicit Dominus: & consummabo * super domum Israel, & super domum Juda, testamentum novum;

9 Non secundum testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum ut educerem illos de terra Ægypti: quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, & ego neglexi * eos, dicit Dominus.

10 Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos *, dicit Dominus: Dabo leges meas in mentem eorum, & in corde eorum superscribam eas *: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum *:

11 Et non docebit unusquisque proximum suum, & unusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: quoniam omnes scient me a minore usque ad majorem eorum *:

12 Quia * propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor.

13 Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.

CAPUT IX.

Ex his quæ in veteri erant testamento & imperfectione illarum hostiarum, ostendit novi perfectionem, in quo Christus Pontifex & hostia semel oblata emundat conscientiam a peccatis: quem ad testamenti sui confirmationem mori fuit necesse.

1 Habuit quidem & prius *, justificationes culturæ *, & Sanctum sæculare.

2 † Tabernaculum enim factum est primum *, in quo erant candelabra, & mensa, & propositio panum, quæ dicitur * Sancta. † Exod. 26. 1. & 36. 8.

3 Post velamentum autem secundum, tabernaculum *, quod dicitur Sancta sanctorum:

4 Aureum habens † thuribulum *, & arcam testamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua * urna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, † & tabulæ testamenti, † Lev. 16. Num. 16. † 3 Reg. 8. 9. 2 Par. 5. 10.

5 Superque eam erant Cherubim gloriæ * obumbrantia propitiatorium: de quibus non est modo dicendum per singula.

6 His vero ita compositis; in priori * quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia * consummantes:

℣. 7. i. e. si fuisset irreprehensibile non fuisset necessarium aliud testamentum.

℣. 8. eos. *i. e.* Judæos.

* i. e. percutiam in gratiam domus Israel & domus Juda, &c.

℣. 9. i. e. reprobavi.

℣. 10. i. e. postquam reprobavero Judæos incredulos.

* per gratiam scilicet.

* i. e. me ut verum Deum fideliter colent.

℣. 11. sensus hujus versus is est. major erit cognitio Dei in novo quam in veteri testamento. In lege enim figuræ erant & umbræ: porro unusquisque Judæorum discere debebat quid hæc umbra significaret, quænam esset hujus umbræ veritas. in lege nova veritas facilius agnoscitur, non enim obtegitur umbris.

℣. 12. sensus est. in veteri difficilis erat remissio peccati, at in lege nova facilis est condonatio.

℣. 1. prius testamentum.

* i. e. cultus qui suo modo justificabant, & tabernaculum sæculare. *i. e.* terrenum.

℣. 2. i. e. in prima parte tabernaculi erant candelabrum & mensa, in qua panes erant propositionis.

* i. e. hæc pars vocabatur sanctum.

℣. 3. i. e. alia pars erat tabernaculi quæ dicitur &c.

℣. 4. i. e. altare aureum quod erat prope Sancta sanctorum.

* virga Aaron, manna & tabulæ erant in arca tempore Moysis, de quo tempore hic solum loquitur Apostolus. at postremis temporibus extracta sunt ex arca, virga & manna, ac solæ relictæ sunt tabulæ.

℣. 5. i. e. multam majestatem habentes.

℣. 6. i. e. in prima parte tabernaculi de qua ℣. 2.

* officia. *i. e.* ritus.

†Exod. 30. 10. Levit. 16. 2.
7 In secundo * autem † semel in anno * solus pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia:
8 Hoc * significante Spiritu sancto, nondum propalatam esse sanctorum * viam, adhuc priore tabernaculo habente statum.
9 Quæ parabola est temporis instantis *: juxta quam munera, & hostiæ offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis, & in potibus,
10 Et variis baptismatibus, & justitiis carnis * usque ad tempus correctionis impositis.
11 Christus autem assistens * pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis *:
12 Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta *, æterna redemptione inventa *.
† Lev. 16. 15.
13 † Si enim sanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis *:
† 1 Pet. 1. 19. 1 Joan. 1. 7. Apoc. 1. 5.
14 † Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis *, ad serviendum Deo viventi?
15 Et ideo novi Testamenti mediator est; † ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hereditatis *. † Gal. 3. 15.
16 Ubi enim testamentum est; mors necesse est intercedat testatoris.
17 Testamentum enim in mortuis confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit qui testatus est.
18 Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum est.
19 Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum, cum aqua, & lana coccinea, & hyssopo; ipsum quoque librum, & omnem populum aspersit,
20 Dicens: † Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus *. †Exod. 24. 8.
21 Etiam tabernaculum & omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit.
22 Et omnia pæne in sanguine secundum legem mundantur: & sine sanguinis effusione non fit remissio.
23 Necesse est ergo exemplaria * quidem cælestium his mundari: ipsa autem cælestia * melioribus hostiis quam istis.
24 Non enim in manufacta Sancta Jesus introivit, exemplaria * verorum: sed in ipsum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis:
25 Neque ut sæpe offerat semetipsum, quemadmodum Pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno:

℣. 7. i.e. in secunda parte, vel in Sancta sanctorum.
* in festo scilicet expiationis. vide Lev. 16.
℣. 8. i.e. hac defensione qua Summo Pontifici vetabatur Sancta sanctorum non ingredi nisi semel in anno; significabat Spiritus sanctus &c.
* i. e. cælorum.
℣. 9. i. e. quod erat figura pro tempore tum præsente, in quo dona & sacrificia offerebantur, quæ non poterant emundare conscientiam eorum qui huic cultui erant addicti, at solummodo.
℣. 10. i.e. justitia externa, quæ omnia imposita erant usque ad tempus quo meliorem cultum Christus erat stabiliturus.
℣. 12. assistens. *i. e.* factus.
* i.e. non humani artificii.
℣. 12. i.e. in cælum.
* i.e. nobis parta.
℣. 13. i.e. corporis.
℣. 14. i.e. a peccatis.
℣. 15. ordo & sensus est. ut qui vocati sunt *i. e.* prædestinati accipiant promissam hereditatem.
℣. 17. *i.* e. in morte testatoris ratum est.
℣. 20. i. e. quod Deus vobiscum sanxit.
℣. 23. i. e. figuras rerum quæ in cælis sunt *vel* tabernaculi cælestis.
* i. e. ipsam autem Ecclesiam ac fideles qui cælo destinati sunt mundari melioribus &c.
℣. 24. i. e. figura verorum tabernaculorum.

26 Alioquin * oportebat eum fre-
quenter pati ab origine mundi: nunc
autem semel in consummatione *
sæculorum, ad destitutionem pec-
cati, per hostiam suam apparuit *.
27 Et quemadmodum statutum est
hominibus semel mori, post hoc au-
tem judicium:
† Rom. 5. 9. 1 Petr. 3. 18.
28 † Sic & Christus semel oblatus
est ad multorum exhaurienda pecca-
ta; secundo sine peccato * appare-
bit expectantibus se, in salutem *.

CAPUT X.

Propter imperfectionem hostiarum veteris testamenti necessarium fuit novum induci, cujus unica hostia auferentur universa peccata: cui nisi fide, spe, charitate, ac bonis operibus adhæserimus, acerbius puniemur quam veteris testamenti transgressores: laudat interim Hebræos quod & multa passi sint, & patientibus astiterint.

1 Umbram enim habens lex fu-
turorum bonorum, non
ipsam imaginem * rerum; per sin-
gulos annos eisdem ipsis hostiis, quas
offerunt indesinenter, numquam
potest accedentes * perfectos face-
re *:
2 Alioquin cessassent offerri: ideo
quod nullam haberent ultra con-
scientiam peccati, cultores semel
mundati *:
3 Sed in ipsis * commemoratio
peccatorum * per singulos annos
fit.
4 Impossibile enim est sanguine
taurorum & hircorum auferri pec-
cata.
5 Ideo * ingrediens mundum dicit:
† Hostiam *, & oblationem nolui- † Psal. 39. 7.
sti: corpus autem aptasti mihi:
6 Holocautomata pro peccato non
tibi placuerunt.
7 Tunc dixi: Ecce venio: † in ca- † Psal. 39. 8.
pite libri * scriptum est de me: Ut
faciam, Deus, voluntatem tuam.
8 Superius dicens *: Quia hostias,
& oblationes, & holocautomata
pro peccato noluisti, nec placita
sunt tibi, quæ secundum legem of-
feruntur;
9 Tunc dixi: Ecce venio, ut fa-
ciam, Deus, voluntatem tuam: au-
fert primum *, ut sequens statuat.
10 In qua voluntate * sanctificati
sumus per oblationem corporis Jesu
Christi semel.
11 Et omnis quidem sacerdos præ-
sto * est quotidie ministrans, &
easdem sæpe offerens hostias, quæ
numquam possunt auferre peccata:
12 Hic * autem unam pro peccatis
offerens hostiam, in sempiternum
sedet in dextera Dei,
13 De cetero expectans † donec † Psal. 109. 2. 1 Cor. 15. 25.
ponantur inimici ejus scabellum pe-
dum ejus.
14 Una enim oblatione, consum-
mavit in sempiternum sanctifica-
tos *.
15 Contestatur * autem nos &
Spiritus sanctus. Postquam enim
dixit:
16 † Hoc autem testamentum, quod † Jere. 31. 33. Sup. 8. 8.
testabor ad illos post dies illos, dicit
Dominus, Dabo leges meas in cor-

℣. 26. i. e. si redemptio quam dedit Christus debuisset iterari sæpius, oportuisset eum &c.
* i. e. in fine.
* i. e. apparuit seipsum hostiam offerens.
℣. 28. i. e. non ut iterum se offerat pro peccatis.
* i. e. offerens electis salutem æternam.
℣. 1. i. e. veritatem.
* *Adde*, ad templum.
* i. e. a peccatis liberare.
℣. 2. sensus est. si victimæ illæ liberassent a peccatis non debuissent semper offerri, quia Judæi semel mundati non habuissent amplius peccati maculam.
℣. 3. i. e. per ipsas hostias.
* *Adde*, quæ commissa sunt, at non sunt remissa.
℣. 5. *Adde*, Christus.
* *Adde*, hircorum &c.
℣. 7. i. e. in volumine Scripturæ.
℣. 8. i. e. cum Christus superius dixisset.
℣. 9. *Adde*, Sacerdotium.
℣. 10. *Adde*, Patris, ad quam exequendam venit Christus.
℣. 11. i. e. assistit.
℣. 12. hic. *i. e.* Christus.
℣. 14. sensus est; necesse non est ut Christus iterum mortem subeat quo fideles emundet: semel mortuus est, ac perfectum pretium obtulit quo sanctificari possunt quos ipse sanctificari voluit.
℣. 15. i. e. hoc testatur nobis.

dibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas:
17 Et peccatorum, & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius.
18 Ubi autem horum remissio: jam non est oblatio pro peccato*.
19 Habentes itaque fratres fiduciam* in introitu sanctorum in sanguine Christi,
20 Quam initiavit nobis viam novam, & viventem per velamen, id est, carnem suam,
21 Et* sacerdotem magnum super domum Dei:
22 Accedamus cum vero corde in plenitudine* fidei, aspersi corda a conscientia mala*, & abluti corpus aqua munda,
23 Teneamus spei nostræ confessionem indeclinabilem*, (fidelis enim est qui repromisit)
24 Et consideremus invicem in provocationem charitatis*, & bonorum operum:
25 Non deserentes collectionem nostram*, sicut consuetudinis est quibusdam*, sed consolantes, & tanto magis quanto videritis appropinquantem diem*.
26 *† Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptã notitiã veritatis, jã nõ relinquitur pro peccatis hostia, †Supr. 6. 4.
27 Terribilis autem quædam expectatio judicii, & ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios.
28 Irritam quis faciens* legem Moysi, sine ulla miseratione † duobus vel tribus testibus moritur: †Deut. 17. 6. Matth. 18. 16. Joan. 8. 17. 2 Cor. 13. 1.
29 Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcaverit*, & sanguinem testamenti pollutum* duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit?
30 Scimus enim qui dixit: † Mihi vindicta*, & ego retribuam. Et iterum: Quia judicabit Dominus populum suum. †Deut. 32. 35. Rom. 12. 19.
31 Horrendum est incidere in manus Dei viventis.
32 Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati*, magnum certamen sustinuistis passionum*,
33 Et in altero* quidem, opprobriis & tribulationibus spectaculum* facti: in altero* autem, socii taliter conversantium effecti.
34 Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis*, cognoscentes vos habere meliorem & manentem substantiam*.

℣. 18. i. e. pro peccatis remissis, sed necessaria est pro peccatis remittendis quæ quotidie admittuntur.

℣. 19. & 20. i. e. libertatem introeundi in Sancta sanctorum. *i. e.* cælos per sanguinem Christi, quam viam velut novam & efficacem nobis ostendit, idque fecit Christus per corpus suum velut per velum per quod Summus Pontifex introibat in sancta sanctorum.

℣. 21. & *i. e.* cum habeamus.

℣. 22. i. e. cum certa fide.

* i. e. sanguine Christi habentes corda munda a peccatis, eo ipso quo aqua munda in baptismo corpus nostrum ablutum est.

℣. 23. i. e. teneamus firmam fidem qua professi sumus sperare nos vitam æternam.

℣. 24. i. e. ut provocemus nos invicem ad charitatem & opera bona.

℣. 25. i. e. Ecclesiam.

* qui fidem deserunt ut ad Judaismum deflectant.

* diem judicii.

℣. 26. sensus est. qui non coacti, sed voluntarie peccant. *i. e.* discedunt a fide Christi quam susceperunt ut ad Judaismum convertantur, existimantque mortem Christi non esse sufficientem qua justificentur, aliam hostiam sive in Judaismo, sive alibi non invenient, qua eorum deleantur peccata, sed terribile quoddam iis expectandum est judicium & ignis vehemens, qui consumpturus est eos ut Christi adversarios.

℣. 28. i. e. quicumque violaverit legem &c.

℣. 29. dicens ejus morte non sanctificari homines, sed adhibendas esse legales victimas.

* i. e. prophanum & nullius virtutis ad sanctificationem.

℣. 30. *Adde*, reservata est.

℣. 32. i. e. baptizati.

* i. e. afflictionum.

℣. 33. i. e. ex una parte.

* spectaculum facti. *i. e.* objecti estis.

* i. e. ex altera vero parte ultro socii esse voluistis eorum qui similia patiebantur.

℣. 34. i. e. sustinuistis.

* i. e. divitias.

35 Nolite

35 Nolite itaque amittere * confi-
dentiam vestram, quæ magnam ha-
bet remunerationem.
36 Patientia enim vobis necessaria
est: ut voluntatem Dei facientes,
reportetis promissionem *.
37 Adhuc enim modicum aliquan-
tulum *, qui venturus est, veniet,
& non tardabit.
† Hab. 2. 4. Rom. 1. 17. Galat. 3. 11. 38 † Justus autem meus ex fide vi-
vit *: quod si subtraxerit se *, non
placebit animæ meæ *.
39 Nos autem non sumus subtra-
ctionis * filii in perditionem, sed fi-
dei in acquisitionem animæ *.

CAPUT XI.

Fidem magnifice commendat ex actis patrum, a mundi exordio usque ad David ac Prophetas: & in universum quanta patrarint ac passi sint per fidem: nec tamen plenam adhuc acceperunt retributionem.

1 Est autem fides sperandarum
substantia rerum, argumen-
tum non apparentium *.
2 in hac enim * testimonium con-
secuti sunt senes.
† Gen. 1. 3. 3 † Fide intelligimus aptata esse
sæcula * verbo Dei; ut ex invisibili-
bus visibilia fierent.
† Gen. 4. 4. 4 † Fide plurimam * hostiam Abel,
quam Cain, obtulit Deo, † per † Mat. 23. 35.
quam testimonium consecutus est
esse justus *, testimonium perhi-
bente muneribus ejus Deo; & per
illam * defunctus adhuc loqui-
tur.
5 † Fide * Henoch translatus est † Gen. 5. 24. Eccli. 44. 16.
ne videret mortem, & non invenie-
batur, quia transtulit illum Deus:
ante translationem enim testimo-
nium habuit placuisse Deo.
6 Sine fide autem impossibile est
placere Deo. Credere enim opor-
tet accedentem ad Deum, qui est,
& inquirentibus se remunerator
sit *.
7 † Fide Noe, responso accepto * † Gen. 6. 14. Eccli. 44. 17.
de iis quæ adhuc non videbantur,
metuens * aptavit * arcam in salu-
tem domus suæ, per quam * dam-
navit mundum: & justitiæ, quæ
per fidem est, heres est institutus.
8 † Fide qui vocatur Abraham * † Gen. 12. 1.
obedivit in locum exire, quem ac-
cepturus erat in hereditatem: &
exiit, nesciens quo iret.
9 Fide demoratus est in terra re-
promissionis, tamquam in aliena,
in casulis * habitando, cum * Isaac
& Jacob coheredibus repromissionis
ejusdem.
10 Expectabat enim fundamenta
habentem civitatem *: cujus artifex
& conditor Deus.

℣. 35. abjicere.
℣. 36. i. e. beatitudinem.
℣. 37. i. e. per pusillum temporis & qui &c.
℣. 38. i. e. stabit in fide.
* i. e. a fide defecerit.
℣. 39. i. e. apostasiæ & incredulitatis.
* i. e. vitæ.
Cap. XI. eo capite B. Paulus exemplo Patriarcharum hortatur Judæos ut in fide permaneant, quam quidam illorum ad Judaismum deflectentes, inutilem esse dicebant.
℣. 1. fides est certa expectatio rerum quæ sperantur, *vel* credit res promissas a Deo, nondum tamen præstitas, tam veras esse, quam si jam præstitæ essent. fides est manifestatio rerum quæ conspici nequeunt.
℣. 2. i. e. per hanc fidem testimonium habuerunt majores nostri quod Deo placerent.
℣. 3. i. e. mundum esse perfectum per verbum Dei, ut ex non entibus fieret aliquid.
℣. 4. i. e. magis acceptam.
* i. e. se esse justum.
* i. e. & propter hanc fidem etsi Abel mortuus sit, vivit tamen & celebratur in omnium ore.
℣. 5. i. e. ob insignem fidem.
℣. 6. i. e. oportet ut qui Deum colit credat in eum, credatque eum esse remuneratorem eorum qui illum colunt.
℣. 7. i. e. oraculo admonitus.
* i. e. metuens diluvium.
* i. e. per quam arcæ fabricationem damnavit aliorum incredulitatem qui non putabant fore diluvium.
℣. 8. i. e. per fidem Abraham, qui vocatus est a Deo, obedivit &c.
℣. 9. i. e. in tentoriis.
* i. e. idem postea fecerunt Isaac & Jacob coheredes &c.
℣. 10. i. e. civitatem stabilem, nempe cælestem patriam.

11 † Fide

† Gen. 17. 19. 11 † Fide & ipsa Sara sterilis virtutem * in conceptionem seminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit esse eum, qui repromiserat.
12 Propter quod & ab uno * orti sunt (& hoc emortuo) tamquam sidera cæli in * multitudinem, & sicut arena, quæ est ad oram maris, innumerabilis.
13 Juxta fidem * defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus *, sed a longe eas aspicientes, & salutantes, & confitentes quia peregrini & hospites * sunt super terram.
14 Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere.
15 Et si quidem ipsius * meminissent de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi * :
16 Nunc autem meliorem * appetunt, id est, cælestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem *.
† Gen. 22. 1. Eccli. 44. 21. 17 † Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur *, & unigenitum * offerebat, qui susceperat repromissiones *;
† Gen. 21. 12. Rom. 9. 7. 18 Ad quem * dictum est: † Quia in Isaac vocabitur tibi semen * :
19 Arbitrans quia & a mortuis suscitare potens est Deus: unde eum & in parabolam * accepit.
20 † Fide & de futuris * benedixit Isaac Jacob, & Esau. † Gen. 27. 27. 39.
21 † Fide Jacob, moriens, singulos filiorum Joseph benedixit: † & adoravit * fastigium virgæ ejus. † Gen. 48. 15. † Gen. 47. 31.
22 † Fide Joseph, moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandavit *. † Gen. 50. 23.
23 † Fide * Moyses, natus, occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem, † & non timuerunt regis edictum. † Exod. 2. 2. † Exod. 1. 17.
24 † Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis, † Exod. 2. 11.
25 Magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem *,
26 Majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi *: aspiciebat enim in remunerationem.
27 Fide reliquit Ægyptum, non veritus animositatem * regis: invisibilem enim tamquam videns sustinuit *.
28 † Fide celebravit Pascha, & sanguinis effusionem: ne * qui vastabat primitiva *, tangeret eos. † Exod. 12. 21.
29 † Fide transierunt Mare rubrum tamquam per aridam terram: quod experti * Ægyptii, devorati sunt. † Exod. 14. 22.

℣. 11. i. e. vim ad concipiendum.
℣. 12. ab uno Abraham, & hoc jam annis effœto vel pæne emortuo orti sunt posteri.
* in. *i. e.* propter.
℣. 13. i. e. cum fidem hanc haberent.
* i. e. tum terram Chanaam, tum cælestem patriam.
* hospites. *i. e.* advenæ.
℣. 15. i. e. ipsius patriæ.
* *Adde*, in eam patriam.
℣. 16. *Adde*, patriam.
* *Adde*, cælestem.
℣. 17. i. e. cum Deus ejus fidem exploraret.
* unigenitum scilicet ex Sara uxore libera.
* *Adde*, complendas in hoc ipso filio.
℣. 18. *Adde*, Abrahamum.
* i. e. ex Isaac excitabitur tibi posteritas.
℣. 19. i. e. Isaacum.
* i. e. in imaginem resurrectionis, quia qui immolationi addictus est & liberatur, videtur tamquam resurrexisse.
℣. 20. *Adde*, prædicens.
℣. 21. i. e. Jacob adoravit Deum, innixus super fastigium virgæ suæ præ senectute.
℣. 22. *Adde*, ex Ægypto.
* *Adde*, ut in terram Chanaam sepelirentur.
℣. 23. i. e. fide liberationis populi parentibus Moysis revelatæ, Moyses &c.
℣. 25. peccasset enim si deseruisset suos, quos a se ex Dei mandato liberandos noverat.
℣. 26. Christi. *i. e.* ad Christi imitationem. revelatæ enim Moysi fuerant Christi passiones.
℣. 27. i. e. ferociam.
* i. e. timuit enim ne gravaretur ira Dei etsi invisibilis, ac si visibilis fuisset.
℣. 28. *Adde*, Angelus.
* i. e. primogenita.
℣. 29. quod cum tentassent.

† Jos. 6. 20. 30 † Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem.
† Jos. 2. 3. 31 † Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace*.
32 Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sampson, Jephte, David, Samuel, & Prophetis:
33 Qui per fidem vicerunt regna*, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum,
34 Extinxerunt impetum ignis*, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt* exterorum:
35 Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos*. Alii autem distenti sunt, non suscipientes* redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem.
36 Alii vero ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres:
37 Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt*: circuierunt in melotis*, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti:
38 Quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, & speluncis, & in cavernis terræ.
39 Et hi omnes testimonio fidei probati*, non acceperunt repromissionem*,
40 Deo pro nobis melius aliquid providente*, ut non sine nobis consummarentur*.

CAPUT XII.

Priscorum imo Christi exemplo inducit ad tolerandas viriliter afflictiones, revocans a peccatis: & ex novi testamenti super vetus excellentia deterret ab inobedientia, ne majora quam Judæi pati cogamur supplicia.

1 IDeoque & nos tantam habentes impositam nubem testium*, † deponentes omne pondus, & circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen*: † Rom. 6. 4. Ephes. 4. 22. Coloss. 3. 8. 1 Petr. 2. 1. & 6. 2.
2 Aspicientes in auctorem fidei, & consummatorem Jesum*, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet.
3 Recogitate enim eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem*: ut ne fatigemini, animis vestris deficientes.
4 Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes:
5 Et obliti estis consolationis*, quæ vobis tamquam filiis loquitur, dicens: † Fili mi, noli negligere disciplinam* Domini: neque fatigeris* dum ab eo argueris. † Prov. 3. 11. Apoc. 3. 19.
6 Quem enim diligit Dominus, castigat: flagellat autem omnem filium, quem recipit*.
7 In disciplina perseverate*. Tamquam filiis vobis offert se Deus: quis enim filius, quem non corripit pater?

℣. 31. cum pace. *i. e.* benigne.
℣. 33. Chananæorum, Philisthæorum, Ammonitarum.
℣. 34. de pueris in fornacem Babylonicam conjectis loquitur.
* i. e. acies instructas declinaverunt.
℣. 35. Sareptana scilicet, vidua quæ ab Elia filium suum mortuum, vivum accepit.
* i. e. fustibus contusi.
* i. e. contemnentes redemptionem temporariam.
* meliorem, *i. e.* æternam.
℣. 37. i. e. gladio cæsi sunt.
* in melotis. *i. e.* ovilis pellibus, *vel*, male induti.
℣. 39. i. e. probi a Deo judicati ob fidem.
* i. e. non acceperunt æternam beatitudinem ante Christi mortem.
℣. 40. nempe revelando clare donum illud cæleste.
* i. e. æterna beatitate donarentur.
℣. 1. *Adde*, fidei ac spei.
* i. e. ita curramus ut ad metam perveniamus.
℣. 2. i. e. Christum ducem imitari debemus, qui pro gaudio quo frui poterat, crucis passionem elegit.
℣. 3. i. e. persecutionem.
℣. 5. i. e. exhortationis.
* i. e. correctionem.
* i. e. deficias.
℣. 6. i. e. quem amat.
℣. 7. i. e. etiamsi a Deo corrigamini.

8 Quod

8 Quod si extra disciplinam * estis,
cujus participes facti sunt omnes:
ergo adulteri, & non filii estis.
9 Deinde patres quidem carnis no-
stræ, eruditores * habuimus, & re-
verebamur eos: non * multo magis
obtemperabimus Patri spirituum *,
& vivemus?
10 Et illi quidem in tempore pau-
corum dierum, secundum volunta-
tem suam erudiebant * nos: hic au-
tem * ad id, quod utile est in reci-
piendo sanctificationem ejus.
11 Omnis autem disciplina *, in
præsenti quidem videtur non esse
gaudii, sed mœroris: postea autem
fructum pacatissimum exercitatis
per eam reddet justitiæ.
12 Propter quod, remissas manus,
& soluta genua, erigite,
13 Et gressus rectos facite pedibus
vestris: ut non claudicans * quis
erret, magis autem sanetur.
† *Rom.* 14 † Pacem sequimini cum omni-
12. 8. bus, & sanctimoniam *, sine qua
nemo videbit Deum:
15 Contemplantes ne quis desit *
gratiæ Dei: ne qua radix amaritudi-
nis sursum germinans impediat, &
per illam inquinentur multi.
† *Gen.* 16 Ne quis fornicator, aut profa-
25. 33. nus † ut Esau: qui propter unam
† *Gen.* escam vendidit primitiva sua.
27. 38. 17 Scitote enim quoniam † & post-
ea cupiens hereditate benedictio-
nem, reprobatus est: non enim in-
venit pœnitentiæ locum *, quam-
quam cum lacrymis inquisisset eam. † *Exod.*
18 † Non enim accessistis ad tracta- 19. 12.
bilem * montem, & accensibilem & 20.
ignem, & turbinem, & caliginem, 21.
& procellam,
19 Et tubæ sonum, & vocem ver-
borum, quam qui audierunt, excu-
saverunt se *, ne eis fieret verbum *.
20 Non enim portabant * quod di-
cebatur *: † Et si bestia tetigerit mon- † *Exod.*
tem, lapidabitur. 19. 13.
21 Et ita terribile erat quod vide-
batur. Moyses dixit *: Exterritus
sum, & tremebundus *.
22 Sed * accessistis ad Sion montem,
& civitatem Dei viventis, Jerusalem
cælestem, & multorum millium An-
gelorum frequentiam,
23 Et Ecclesiam primitivorum *,
qui conscripti sunt in cælis, & judi-
cem omnium Deum, & spiritus *
justorum perfectorum,
24 Et testamenti novi mediatorem
Jesum, & sanguinis aspersionem *
melius loquentem quam Abel *.
25 Videte ne recusetis * loquentem.
Si enim illi non effugerunt, recusan-
tes * eum qui super terram loqueba-
tur: multo magis nos *, qui de cæ-
lis * loquentem nobis * averti-
mus.

℣. 8. si castigati non estis, cum omnes fuerint castigati.

℣. 9. i. e. castigatores.

* non. i. e. an non.

* i. e. patri spirituali.

℣. 10. i. e. castigabant.

* i. e. hic autem castigat nos ut participes simus sanctimoniæ ejus.

℣. 11. i. e. castigatio.

℣. 13. i. e. ut qui claudicat vel infirmus est, non erret amplius, sed sanetur.

℣. 14. integritatem vitæ.

℣. 15. i. e. deficiat a gratia.

℣. 17. i. e. efficere non potuit ut Isaacum pœniteret datæ Jacobo benedictionis.

℣. 18. i. e. visibilem.

℣. 19. i. e. deprecati sunt.

* i. e. ne iis Deus loqueretur.

℣. 20. i. e. ferre poterant.

* i. e. quod præcipiebatur.

℣. 21. i. e. ut Moyses dixerit.

* hæc Moysis verba per traditionem conservata sunt usque ad S. Paulum.

℣. 22. i. e. sed cum baptizati estis.

℣. 23. i. e. aggregati estis in Ecclesiam primorum Patriarcharum, quorum nomina conscripta sunt in cælis.

* i. e. ad justorum felices animas.

℣. 24. i. e. & sanguinem quo aspergimur, melius &c.

* i. e. quam ipsius Abelis sanguis.

℣. 25. i. e. contemnatis loquentem Christum.

* i. e. contemnentes Angelum qui &c.

* nos. *Adde*, non effugiemus supplicium.

* *Adde*, Christum.

* nobis *i.e.* Ecclesiæ per Spiritum S. aversamur.

26 Cujus vox movit terram tunc *: nunc autem repromittit *, dicens:
† Agg. 2. 7. † Adhuc semel; & ego movebo non solum terram, sed & cælum.
27 Quod autem, Adhuc semel, dicit: declarat mobilium * translationem, tamquam factorum, ut maneant ea quæ sunt immobilia.
28 Itaque regnum immobile suscipientes, habemus * gratiam: per quam serviamus placentes Deo, cum metu & reverentia.
† Deut. 4. 24. 29 † Etenim Deus noster ignis consumens est *.

CAPUT XIII.

Ad varias hortatur virtutes, jubens cavere ab extranea doctrina, ac memoriam refricans altaris & hostiarum veteris novique testamenti, & subinde monens ut præpositis obtemperent: orat ut pro se precentur, idem vicissim pro illis agens, additis mutuis salutationibus.

1 Charitas fraternitatis * maneat in vobis.
† Rom. 12. 12. 2 † Et hospitalitatem nolite oblivisci, per hanc enim † latuerunt * quidam, Angelis hospitio receptis *.
1 Petr. 4. 9.
† Gen. 18. 3. & 19. 2.
3 Mementote vinctorum, tamquam simul vincti; & laborantium, * tamquam & ipsi in corpore morantes *.
4 Honorabile connubium in omnibus *, & thorus immaculatus. Fornicatores enim, & adulteros judicabit Deus.
5 Sint mores sine avaritia, contenti præsentibus: ipse enim dixit: †
† Jos. 1. 5. Non te deseram, neque derelinquam.
6 Ita ut confidenter dicamus: † Dominus mihi adjutor: non timebo quid faciat mihi homo. † Psal. 117. 6.
7 Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conversationis *, imitamini fidem.
8 Jesus Christus heri *, & hodie: ipse & in sæcula.
9 Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis: quæ non profuerunt ambulantibus in eis.
10 Habemus altare *, de quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt *.
11 † Quorum enim animalium * infertur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. † Lev. 16. 27.
12 Propter quod & Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est.
13 Exeamus igitur ad eum extra castra *, improperium ejus portantes.
14 † Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. † Mich. 2. 10.
15 Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis * semper Deo, id est, fructum labiorum confitentium nomini ejus.
16 Beneficentiæ autem, & communionis * nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur * Deus.
17 Obedite præpositis vestris, & subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes: hoc enim non expedit vobis.

℣. 26. cum legem dedit.
* i. e. idem repromisit de nostris temporibus.
℣. 27. *i. e.* legis mutandæ traslationem, quæ mutatio facta est, ut huic legi succedat alia quæ est immobilis & immutabilis.
℣. 28. i. e. retineamus.
℣. 29. *Adde*, qui eos punit & urit qui sine metu & reverentia sunt erga illum.
℣. 1. i. e. charitas fraterna.
℣. 2. latuerunt *i. e.* nescientes.
* i. e. Angelos hospitio receperunt putantes esse homines.
℣. 3. i. e. afflictorum.
* i. e. cogitantes vos gestare corpus iisdem afflictum miseriis.
℣. 4. *Adde*, conjugatis.
℣. 7. i. e. vivendi rationem.
℣. 8. heri fuit, hodie est, eritque in sæcula.
℣. 10. i. e. Eucharistiam.
* i. e. legis veteris Sacerdotes.
℣. 11. vitulorum & hircorum qui pro sacerdotis & populi peccatis offerebantur.
℣. 13. i. e. tendamus ad cælestia etiam per ignominiam.
℣. 15. i. e. hymnos, Psalmos &c.
℣. 16. i. e. eleemosynæ.
* i. e. oblectatur.

18 Orate

18 Orate pro nobis : confidimus enim quia * bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conversari.
19 Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis *.
20 Deus autem pacis, qui eduxit * de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine * testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum,
21 Aptet * vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem : faciens in vobis quod placeat coram se per Jesum Christum : cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen.
22 Rogo autem vos fratres, ut sufferatis verbum solatii *. Etenim perpaucis * scripsi vobis.
23 Cognoscite * fratrem nostrum Timotheum dimissum * : cum quo (si celerius venerit) videbo vos.
24 Salutate omnes præpositos vestros *, & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres.
25 Gratia cum omnibus vobis. Amen.

℣. 18. i. e. quia de vobis bene meriti sumus, nec enim conscii sumus nos aliquid contra vos fecisse, imo omnibus prodesse voluimus.
℣. 19. B. Paulus tunc erat in vinculis.
℣. 20. i. e. suscitavit.
* i. e. qui suo sanguine confirmavit testamentum æternum.
℣. 21. i. e. perficiat.
℣. 22. i. e. ut patienter feratis quæ vos exhortans dixi.
* quia hæc omnia quæ in ea scripsit Epistola ampliorem materiam suppeditabant.
℣. 23. i. e. noscat.
* i. e. vinculis solutum esse.
℣. 24. i. e. Episcopos.

EPISTOLA BEATI JACOBI APOSTOLI.

JACOBUS Apostolus qui & frater Domini, quoniam erat Hierosolymitarum Episcopus, scribit & ceteris Judæis qui per omnes nationes sparsi habitabant, variis præceptis vitam illorum formans atque instruens. hanc olim respuit Lutherus, nunc Lutherani Theologi suscipiunt.

CAPUT PRIMUM.

Docet tentationum utilitatem, & sapientiam a Deo cum confidentia postulandam : Deus tentator non est aut auctor peccati ; sed ab eo procedit omnis bona donatio : hortatur ut ad audiendum veloces, ad loquendum vero & ad iram tardi sint : nec satis est veritatem audire, nisi illa opere compleatur : subdit etiam quænam sit vera & immaculata religio.

1 JAcobus Dei & Domini nostri Jesu Christi servus, duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione *, salutem.
2 Omne gaudium existimate fratres mei, cum in tentationes * varias incideritis :
3 † Scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur. † *Rom.* 5. 3.
4 Patientia autem opus perfectum habet * : ut sitis perfecti & integri, in nullo deficientes.

℣. 1. i. e. Judæis ad fidem conversis & in varia loca dispersis.
℣. 2. i. e. tribulationes.
℣. 4. i. e. patientia sit perfecta.

5 Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet a Deo, qui dat omnibus * affluenter, & non improperat *: & dabitur ei.

† Mat. 7. 7. & 21. 22. Marc. 11. 24. Lucæ 11. 9. Joa. 14. 13. & 23. 16. 24. 6 † Postulet autem in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento movetur & circumfertur.

7 Non ergo æstimet homo ille * quod accipiat aliquid a Domino.

8 Vir duplex animo *, inconstans est in omnibus viis suis.

9 Glorietur autem frater humilis * in exaltatione sua *;

† Eccli. 14. 18. Isaiæ 40. 6. 1 Petr. 1. 24. 10 Dives autem * in humilitate sua *, † quoniam sicut flos fœni transibit *.

11 Exortus est enim sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos ejus decidit, & decor vultus ejus deperiit: ita & dives in itineribus * suis marcescet.

† Job. 5. 17. 12 † Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.

13 Nemo cum tentatur, dicat, quoniam a Deo tentatur: Deus enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat.

14 Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus, & illectus.

15 Deinde concupiscentia cum conceperit *, parit peccatum: peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem.

16 Nolite itaque errare fratres mei dilectissimi.

17 Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens a Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.

18 Voluntarie * enim genuit nos * verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus *.

19 Scitis fratres mei dilectissimi *. † Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. † Prov. 17. 27.

20 Ira enim viri justitiam Dei non operatur *.

21 Propter quod abjicientes omnem immunditiam, & abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum *, quod potest salvare animas vestras.

22 † Estote autem factores verbi; & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos. † Mat. 7. 21. 24. Rom. 2. 13.

23 Quia si quis auditor est verbi, & non factor: hic comparabitur * viro consideranti vultum nativitatis suæ * in speculo:

24 Consideravit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit.

25 Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis *, & permanserit in ea, non auditor obliviosus factus, sed factor operis: hic beatus in facto suo * erit.

26 Si quis autem putat se religiosum * esse, non refrænans linguam suam, sed seducens cor suum, hujus vana est religio.

27 Religio munda & immaculata apud Deum & Patrem, hæc est: Visitare * pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo.

℣. 5. omnibus petentibus ut oportet.
* & non exprobrat.
℣. 7. *Adde*, qui postulando hæsitat.
℣. 8. i. e. vir qui hæsitat.
℣. 9. i. e. Christianus pauper & abjectus.
* apud Deum.
℣. 10. *Adde*, glorietur.
* i. e. eo quod apud homines abjectus sit. Christiani his temporibus omnibus odio erant. Joan. 15. 19.
* *Adde*, gloria divitis.
℣. 11. i. e. in actionibus suis.
℣. 15. i. e. si cum delectatione de malo faciendo cogitaverit.
℣. 18. i. e. sua benevolentia.
* nos Judæos.
* i. e. ut inter homines primi simus qui susceperint Evangelium.
℣. 19. *Adde*, vera esse quæ dico.
℣. 20. i. e. non ira, sed mansuetudine opera bona facimus.
℣. 21. i. e. verbum illud quod in animis nostris per Evangelium inseritur, & quod &c.
℣. 23. i. e. similis est.
* i. e. nativum vultum suum.
℣. 25. i. e. in legem Evangelicam qua servitute legis Mosaicæ liberati sumus.
* i. e. hic beatus erit per ea quæ faciet.
℣. 26. i. e. Dei cultorem.
℣. 27. i. e. juvare.

CAPUT

CAPUT II.

Monet ne personarum respectu moveantur: qui enim unicum legis praeceptum transgreditur, legis transgressor est: hortatur ut operibus misericordiae incumbant, ostendens quod homo per opera justificetur: nam fides sine operibus mortua est.

Levit. 19.15. Deut. 1.17. & 16. 19. Prov. 24. 23. Eccli. 42. 1.

1 FRatres mei*, nolite in per-
sonarum acceptione habere
fidem Domini nostri Jesu Christi
gloriæ.
2 Etenim si introierit in conven-
tum vestrum vir aureum annulum
habens in* veste candida, introie-
rit autem & pauper in sordido habi-
tu,
3 Et intendatis in eum qui indutus
est veste præclara, & dixeritis ei:
Tu sede hic bene*: pauperi autem
dicatis: Tu sta illic; aut sede sub
scabello pedum meorum:
4 Nonne judicatis* apud vosmeti-
psos, & facti estis judices cogitatio-
num iniquarum*?
5 Audite fratres mei dilectissimi,
nonne Deus elegit pauperes in hoc
mundo, divites in fide, & heredes
regni, quod repromisit Deus dili-
gentibus se?
6 Vos autem exhonorastis* paupe-
rem. Nonne divites per potentiam
opprimunt vos, & ipsi trahunt vos
ad judicia*?
7 Nonne ipsi blasphemant* bo-
num nomen, quod invocatum est
super vos?
8 Si tamen legem perficitis rega-
lem* secundum scripturas: † Di-
liges proximum tuum sicut teipsum:
bene facitis:
9 † Si autem personas accipitis,
peccatum operamini, redarguti a
lege quasi transgressores*.
10 † Quicumque autem totam le-
gem servaverit, offendat autem in
uno, factus est omnium reus*.
11 Qui enim dixit, Non mœchabe-
ris, dixit &, Non occides. Quod si
non mœchaberis, occides autem, fa-
ctus es transgressor legis.
12 Sic loquimini, & sic facite, sic-
ut* per legem libertatis incipientes*
judicari.
13 Judicium enim sine misericor-
dia illi, qui non fecit misericor-
diam: superexaltat autem miseri-
cordia judicium*.
14 Quid proderit fratres mei, si fi-
dem quis dicat se habere, opera au-
tem non habeat? Numquid poterit
fides salvare eum?
15 † Si autem frater & soror nudi
sint, & indigeant victu quotidia-
no,
16 Dicat autem aliquis ex vobis il-
lis: Ite in pace, calefacimini & sa-
turamini: non dederitis autem eis,
quæ necessaria sunt corpori, quid
proderit*?
17 Sic & fides, si non habeat ope-
ra, mortua est in semetipsa*.
18 Sed dicet quis*: Tu fidem ha-
bes, & ego opera habeo. ostende*
mihi fidem tuam sine operibus: &
ego ostendam tibi ex operibus fidem
meam*.

† Lev. 19.18. Matth. 22. 39. Marc. 12. 31. Rom. 13. 9. Gal. 5. 14.
† Lev. 19. 15. Supr. v. 1.
† Mat. 5. 19.
†1 Joan. 3. 17.

℣. 1. i. e. fratres mei, vos cum sitis addicti fidei Domini nostri Jesu Christi. *i. e.* Christiani, nolite inter Christianos, divites egenis anteferre.

℣. 2. in *pro* cum.

℣. 3. i. e. in loco honorato.

℣. 4. i. e. personarum acceptionem fecistis.

* & facti &c. *i. e.* & judicastis, male existimando scilicet divitem pauperi anteferendum esse.

℣. 6. i. e. contempsistis.

* i. e. ad tribunalia.

℣. 7. nonne male loquuntur de nomine Christi.

℣. 8. legem hanc præclaram.

℣. 9. quia personarum acceptio prohibetur Lev. 19. 15.

℣. 10. i. e. nihil ei prodest reliqua servasse, nam punietur æque ac si totam legem violasset.

℣. 12. *Adde*, homines qui.

* i. e. debeatis judicari.

℣. 13. qui misericordia usus fuerit erga fratres, non timebit judicium Dei, quia non condemnabitur.

℣. 16. *Adde*, tibi fides tua.

℣. 17. i. e. quando sola est.

℣. 18. hic probat Apostolus opera necessaria esse, fidemque prorsus irritam, nisi comitem habeat charitatem.

* i. e. ostendere nequis.

* *Adde*, ergo ut perfecta sit fides, opera requiruntur.

19 Tu credis quoniam unus est Deus: Bene facis: & dæmones credunt, & contremiscunt.
20 Vis autem scire o homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est?
† Gen. 22. 9. 21 † Abraham pater noster, nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?
22 Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides consummata est?
† Gen. 15. 6. Rom. 4. 3. Gal. 3. 6. 23 Et suppleta * est Scriptura, dicens: † Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam, & amicus Dei appellatus est.
24 Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantum?
† Jos. 2. 4. 25 Similiter † & Rahab meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuntios, & alia via ejiciens *?
26 Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est *.

CAPUT III.

Lingua mala recenset, quam difficillimum est recte gubernare; subditque differentiam inter sapientiam terrenam & cælestem.

Matth. 23. 8. 1 NOlite plures * magistri fieri fratres mei, scientes quoniam majus judicium * sumitis.
2 In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit: hic perfectus est vir. potest etiam fræno circumducere * totum corpus.
3 Si * autem equis fræna in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus illorum circumferimus.
4 Ecce & naves, cum magnæ sint, & a ventis validis minentur, * circumferuntur a modico gubernaculo ubi impetus * dirigentis voluerit.
5 Ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat *. Ecce quantus * ignis quam magnam silvam incendit!
6 Et lingua ignis est, universitas * iniquitatis. Lingua constituitur * in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam * nativitatis nostræ, inflammata a gehenna *.
7 Omnis enim natura bestiarum, & volucrum, & serpentium, & ceterorum domantur, & domita sunt a natura humana:
8 Linguam autem nullus hominum * domare potest: inquietum malum, plena veneno mortifero.
9 In ipsa benedicimus Deum & Patrem: & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt.
10 Ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet fratres mei, hæc ita fieri.
11 Numquid fons de eodem foramine emanat * dulcem, & amaram aquam?
12 Numquid potest, fratres mei, ficus uvas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa * dulcem potest facere aquam.
13 Quis sapiens, & disciplinatus * inter vos? Ostendat ex bona conversatione * operationem suam in mansuetudine sapientiæ.

℣. 23. i. e. & impleta est.
℣. 25. i. e. dimittens.
℣. 26. si bona vita deest fides non habet meritum. *S. Greg. Mag.*
℣. 1. i. e. ne sint inter vos multi doctores.
* i. e. majus periculum. nam Ecclesiarum regimen onus est Angelicis humeris formidandum. *Concil. Trid. sess. 6. de refor. c. 1.*
℣. 2. i. e. moderari.
℣. 3. si i. e. ecce autem.
℣. 4. i. e. agantur.
* i. e. voluntas.
℣. 5. i. e. magna mala excitat.
* i. e. quantulus, *vel*, quam exiguus.
℣. 6. i. e. congeries.
* constituitur, *i. e.* ea est.
* i. e. totum vitæ curriculum inde a nativitate.
* i. e. a dæmone.
℣. 8. solus igitur Deus sua gratia eam domare potest.
℣. 11. i. e. emittit.
℣. 12. i. e. fons salsus.
℣. 13. i. e. scientia præditus.
* i. e. ex bona vita opera sua & mansuete omnia faciat.

14 Quod si zelum amarum * habetis, & contentiones sint in cordibus vestris: nolite gloriari *, & mendaces esse adversus veritatem.

15 Non est enim ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis, diabolica.

16 Ubi enim zelus & contentio: ibi inconstantia, & omne opus pravum.

17 Quæ autem desursum est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis *, bonis consentiens, plena misericordia, & fructibus bonis, non judicans, sine simulatione.

18 Fructus autem justitiæ, in pace seminatur, facientibus pacem *.

CAPUT IV.

Concupiscentiis non est obsequendum, sed diabolo resistendum, & Deo appropinquandum, mutuaque dilectioni studendum, rebus incertis divinæ providentiæ commissis.

1 Unde bella & lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis * vestris, quæ militant in membris vestris?

2 Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis: & non potestis adipisci: litigatis, & belligeratis, & non habetis, propter quod * non postulatis.

3 Petitis, & non accipitis: eo quod male petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis *.

4 Adulteri *, nescitis quia amicitia hujus mundi, inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur.

5 An putatis quia inaniter scriptura dicat: Ad invidiam * concupiscit spiritus *, qui habitat in vobis?

6 * Majorem autem dat gratiam. Propter quod dicit: † Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. † Prov. 3. 34. 1 Petr. 5. 5.

7 Subditi ergo estote Deo: resistite autem diabolo, & fugiet a vobis.

8 Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores: & purificate corda, duplices animo.

9 Miseri estote *, & lugete, & plorate: risus vester in luctum convertatur, & gaudium in mœrorem.

10 † Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos. † 1 Pet. 5. 6.

11 Nolite detrahere alterutrum fratres. Qui detrahit fratri, aut qui judicat fratrem suum *, detrahit legi, & judicat legem *. Si autem judicas * legem: non es factor legis, sed judex.

12 Unus est legislator, & judex, qui potest perdere, & liberare.

13 † Tu autem quis es, qui judicas proximum? Ecce * nunc qui dicitis: Hodie, aut crastino ibimus in illam civitatem, & faciemus * ibi quidem annum, & mercabimur, & lucrum faciemus: † Rom. 14. 4.

14 Qui ignoratis quid erit in crastino.

15 Quæ est enim vita vestra? vapor est ad modicum parens, & deinceps exterminabitur *. Pro eo ut dicatis *: Si Dominus voluerit; & : Si vixerimus, faciemus hoc, aut illud.

16 Nunc autem exultatis in superbiis * vestris. Omnis exultatio talis, maligna est.

17 Scienti igitur bonum facere *, & non facienti, peccatum est illi.

℣. 14. i. e. si iracundiam.
* i. e. nolite adversus veritatem aliquid facere, ut tueamini eam existimationem quam de vobis habent homines.
℣. 17. i. e. tractabilis.
℣. 18. sensus est. pacifici seminant opera justitiæ quorum fructus percipient in æterna beatitudine.
℣. 1. i. e. ex voluptatibus.
℣. 2. i. e. quia non postulastis a Deo.
℣. 3. *Adde*, ea quæ a Deo petitis.
℣. 4. i. e. homines peccatores.
℣. 5. i. e. ad malum inducit.
* spiritus *i. e.* concupiscentia.
℣. 6. *Adde*, Deus.
℣. 9. i. e. affligite vos.
℣. 11. *Adde*, ex legis præscripto agentem.
* quia judicat fratrem ex legis mandato agentem.
℣. 13. Apostolus transit ad alia.
* i. e. manebimus.
℣. 15. i. e. evanescit.
* i. e. at deberetis dicere.
℣. 16. i. e. consiliis.
℣. 17. i. e. quod est faciendum.

CAPUT V.

Divitibus pauperum oppressoribus gravem comminatur ultionem, pauperes vero ad longanimitatem hortatur: juramentum fugiendum, & infirmi a presbyteris oleo ungendi, ac peccata invicem confitenda: quam efficax sit justi oratio: errantes ad veritatem sunt reducendi.

1 Agite nunc divites, plorate
ululantes in miseriis * ve-
stris, quæ advenient vobis.
2 Divitiæ vestræ putrefactæ sunt *:
& vestimenta vestra a tineis comesta
sunt *.
3 Aurum & argentum vestrum æ-
ruginavit *: & ærugo eorum in te-
stimonium vobis erit, & manduca-
bit carnes vestras sicut ignis. The-
saurizastis vobis iram in novissimis
diebus.
4 Ecce merces operariorum, qui
messuerunt regiones vestras, quæ
fraudata est a vobis, clamat: & cla-
mor eorum in aures Domini sabaoth
introivit.
5 Epulati estis super terram, & in
luxuriis enutristis corda vestra, in
die occisionis *.
6 Addixistis *, & occidistis justum,
& non restitit vobis.
7 Patientes igitur estote fratres,
usque ad adventum Domini. Ecce
agricola expectat pretiosum fructum
terræ, patienter ferens donec acci-
piat temporaneum *, & serotinum.
8 Patientes igitur estote & vos, &
confirmate corda vestra: quoniam
adventus Domini appropinquavit *.
9 Nolite ingemiscere * fratres in al-
terutrum, ut non judicemini. Ecce
judex ante januam assistit.
10 Exemplum accipite, fratres,
exitus mali, laboris, & patientiæ,
Prophetas: qui locuti sunt in nomi-
ne Domini.
11 Ecce beatificamus * eos, qui sus-
tinuerunt. Sufferentiam Job audi-
stis, & finem * Domini vidistis,
quoniam misericors Dominus est, &
miserator.
12 Ante omnia autem fratres mei
† nolite jurare, neque per cælum, † Mat.
neque per terram, neque aliud quod- 5. 34.
cumque juramentum. Sit autem ser-
mo vester: Est, est: Non, non: ut
non sub judicio * decidatis.
13 Tristatur aliquis vestrum? oret:
Æquo animo est? psallat.
14 Infirmatur quis in vobis? indu-
cat presbyteros Ecclesiæ, & orent
super eum, ungentes eum oleo in
nomine Domini *:
15 Et oratio fidei salvabit infir-
mum, & alleviabit eum Dominus:
& si in peccatis sit, remittentur ei.
16 Confitemini ergo alterutrum *
peccata vestra, & orate pro invicem
ut salvemini: multum enim valet
deprecatio justi assidua.
17 Elias homo erat similis nobis
passibilis: † & oratione oravit ut non † 3 Reg.
plueret super terram, & non pluit 17. 1.
annos tres, & menses sex. Luc. 4.
18 Et rursum oravit: & cælum de- 25.
dit pluviam, & terra dedit fructum
suum.
19 Fratres mei, si quis ex vobis er-
raverit a veritate, & converterit
quis eum:
20 Scire debet, quoniam qui con-
verti fecerit peccatorem ab errore
viæ suæ, salvabit animam ejus a
morte, & operiet multitudinem
peccatorum.

℣. 1. i. e. ob miserias vestras.
℣. 2. i. e. corrumpuntur.
* i. e. corradentur.
℣. 3. i. e. ærugine vitiabitur.
℣. 5. i. e. sicut in die festo, quo mactatis victimis epulum fit.
℣. 6. i. e. condemnastis.
℣. 7. i. e. pluviam tempestivam & serotinam.
℣. 8. i. e. appropinquat.
℣. 9. i. e. irasci.
℣. 11. i. e. beatos dicimus.
* i. e. & quid ei in fine præstiterit Dominus.
℣. 12. i. e. condemnatione.
℣. 14. i. e. invocato nomine Dei. hic agit Apostolus de Extrema-unctione, quæ Marc. 6. 13. insinuatur a Christo instituta, nil enim ausi fuissent Apostoli facere, nisi quod iis a Christo fuerat præceptum.
℣. 16. oves scilicet pastori, laici Sacerdoti confiteantur.

EPISTOLA BEATI PETRI APOSTOLI

Prima.

PETRUS quemadmodum & Jacobus, Judæis ſcribit, ſparſim incolentibus Gentium Regiones, Epiſtolam profecto dignam Apoſtolorum Principe, plenam auctoritatis ac majeſtatis Apoſtolicæ, verbis parcam, ſententiis diſſertam, hortatur autem ad tolerantiam malorum quæ ob Evangelii invidiam perpetiebantur, ſpe præmiorum. Adhæc admonet ut juxta Prophetiarum oracula, ad tantam dignitatem vocati gratis, vitam præſtent ſua profeſſione dignam. Docet præterea ne freti Chriſtianiſmo, detrectent parere magiſtratibus licet ethnicis, ne provocati nec convertantur ad Chriſtum, & acrius ſæviant, item ne ſervi negent officium ſuum heris, licet ethnicis. Chriſtianæ bonitatis eſſe omnia perpeti: item ne mulieres Chriſtianæ viros ſuos licet ethnicos contemnant, ſed moribus ſuis ad meliora ſtudeant provocare. Maritos admonet ut uxoribus ſuis deferant. Deinde exemplo Chriſti provocat ad tolerantiam malorum, ne conentur injuriam injuria penſare; ſed manſuetudine & benefactis vincere ſtudeant male meritos. atque hæc agit tribus primis capitibus & initio quarti: poſthæc hortatur ad novitatem vitæ, dehortans a vitiis gentium. Invitat ad ſobrietatem & vigilantiam, ad preces aſſiduas, in primis ad mutuam charitatem, ad hoſpitalitatem, ad officia mutua: rurſus ad patientiam perſecutionum ob Chriſti nomen illatarum. Mox Epiſcopos inſtituit, & his ſubditum populum: hanc ſcriptam dicit B. Petrus ex Babylone, id eſt, ex urbe Roma interpretibus Euſebio, S. Hieronymo ac univerſa fere ſanctorum Patrum traditione: data eſt anno ut creditur 48.

CAPUT PRIMUM.

Gratias Deo agit de vocatione ad fidem & vitam æternam, quæ tamen per multas tribulationes acquiritur, de qua Prophetæ vaticinati ſunt: hortatur eos ad vitæ munditiam, ut qui Chriſti ſanguine redempti ſunt.

1 PEtrus Apoſtolus Jeſu Chriſti, electis advenis * diſperſionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Aſiæ. & Bithyniæ,

2 Secundum præſcientiam * Dei Patris, in ſanctificationem * Spiritus, in obedientiam, & aſperſionem ſanguinis Jeſu Chriſti: Gratia vobis, & pax multiplicetur.

℣. 1. e. Chriſtianis qui velut advenæ habitant ac diſperſi ſunt per Provincias Ponti &c.

℣. 2. i. e. præordinationem ac æternum decretum.

* ut ſanctificentur ſpiritu, ut obediant fidei, & aſpergantur ſanguine.

†2 *Cor.* 1. 3. *Ephes.* 1. 3.

3 † Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam *, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis,

4 In * hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem, conservatam in cælis in vobis *,

5 Qui in virtute * Dei custodimini per fidem in salutem, paratam revelari in tempore novissimo.

6 In quo * exultabitis, modicum nunc si * oportet contristari in variis tentationibus:

7 Ut probatio vestræ fidei multo pretiosior auro (quod per ignem probatur) inveniatur * in laudem, & gloriam, & honorem, in revelatione * Jesu Christi:

8 Quem cum non videritis, diligitis: in quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili, & glorificata *:

9 Reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum.

10 De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt:

11 Scrutantes in quod vel quale tempus * significaret * in eis Spiritus Christi: prænuntians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias:

12 Quibus revelatum est, quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant * ea, quæ nunc nuntiata sunt vobis per eos * qui evangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de cælo, in quem * desiderant Angeli prospicere.

13 Propter quod succincti lumbos mentis * vestræ, sobrii * perfecte sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, in revelationem * Jesu Christi:

14 Quasi filii obedientiæ, non configurati * prioribus ignorantiæ vestræ desideriis:

15 Sed secundum eum, qui vocavit vos, Sanctum *: & ipsi in omni conversatione sancti sitis:

16 Quoniam scriptum est: † Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. † *Lev.* 11. 44. & 19.2. & 20.7.

17 Et si patrem invocatis eum, qui † sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore * incolatus vestri tempore conversamini. † *Deut.* 10. 17. *Rom.* 2. 11. *Galat.* 2. 6.

18 Scientes quod non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis *:

19 † Sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati: † 1 *Cor.* 6.20. & 7. 23. *Hebr.* 9. 14. 1 *Joan.* 1. 7. *Apoc.* 1. 5.

20 Præcogniti * quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos,

21 Qui per ipsum fideles estis * in Deo, qui suscitavit eum a mortuis, & dedit ei gloriam, ut fides vestra, & spes esset in Deo:

22 Animas vestras castificantes * in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde invicem diligite attentius *:

℣. 3. i. e. ut speremus vitam.
℣. 4. in. *i. e.* ut acciperemus.
* i. e. pro vobis.
℣. 5. i. e. per potentiam Dei.
℣. 6. in quo die.
* i. e. etiam nunc brevi hoc tempore affligi debeatis variis tentationibus.
℣. 7. i. e. vobis vertat in &c.
* i. e. in adventu.
℣. 8. i. e. gloriosa.
℣. 9. i. e. mercedem.
℣. 11. *Adde*, hæc gratia hominibus danda foret.
* i. e. demonstraret.
℣. 12. i. e. prædicebant.
* i. e. per Apostolos.
* i. e. cujus visione delectantur Angeli.
℣. 13. i. e. propter quod mente alacres.
* sobrii. *i. e.* vigilantes.
* i. e. usque ad adventum Jesu Christi.
℣. 14. i. e. non accommodantes vos.
℣. 15. i. e. sed quemadmodum is qui vocavit vos sanctus est.
℣. 17. i. e. colitis.
* i. e. in timore conversantes transigatis tempus incolatus *vel* vitæ vestræ.
℣. 18. i. e. a patribus tradita.
℣. 20. i. e. prædestinati, loquitur de Christo.
℣. 21. qui creditis in Deum.
℣. 22. i. e. purificantes.
* i. e. vehementer.

23 Renati non ex semine corrupti-
bili, sed incorruptibili per verbum
Dei vivi,& permanentis in æternum.
24 † Quia omnis caro ut fœnum: &
†Eccli. 14. 8. Isai. 40. 6. Jacob. 1. 10. omnis gloria ejus tamquam flos fœ-
ni: exaruit fœnum, & flos ejus de-
cidit.
25 Verbum autem Domini manet
in æternum. hoc est autem verbum,
quod evangelizatum est in vos.

CAPUT II.

Exclusa omni fictione, regenerati ad Christum lapidem vivum accedant credentes qui sunt genus electum, cum prius essent populus abjectus: hortatur ut tamquam peregrini ab omnibus mundanis abstineant, superioribus obtemperent, afflictionesque ad Christi imitationem ferant.

1 DEponentes igitur omnem
malitiam *, & omnem do-
Rom. 6. 4. Ephes. 4. 22. Coloss. 3. 8. Hebr. 12. 1. lum, & simulationes, & invidias,
& omnes detractiones,
2 Sicut modo geniti infantes, ra-
tionabile *, sine dolo lac concupi-
scite; ut in eo crescatis in salutem:
3 Si tamen * gustastis quoniam dul-
cis est Dominus.
4 Ad quem accedentes lapidem *
vivum, ab hominibus quidem re-
probatum, a Deo autem electum,&
honorificatum:
5 Et ipsi tamquam lapides vivi su-
perædificamini, domus spiritualis*,
sacerdotium sanctum, offerre spiri-
tuales hostias, acceptabiles Deo per
Jesum Christum.
6 Propter quod continet * Scriptu-
ra: † Ecce pono in Sion lapidem
summum angularem *, electum, †Is. 28. 16.
pretiosum: & qui crediderit in eum, Rom. 9. 33.
non confundetur.
7 Vobis igitur honor credentibus:
non credentibus autem, † lapis † Psal. 117. 22.
quem reprobaverunt ædificantes, hic Isai. 8. 14.
factus est in caput anguli, Matth. 21. 42.
8 Et lapis offensionis, & petra Actor. 4. 11.
scandali, his qui offendunt * verbo,
nec credunt in quo & positi sunt.
9 Vos autem genus electum, rega-
le sacerdotium *, gens sancta, po-
pulus acquisitionis *: ut virtutes
annuntietis ejus, qui de tenebris vos
vocavit in admirabile lumen * suum.
10 † Qui * aliquando non populus, † Osee 2. 24.
nunc autem populus Dei: qui non Rom. 9. 25.
consecuti misericordiam, nunc au-
tem misericordiam consecuti.
11 † Charissimi, obsecro vos tam- † Rom. 13. 4.
quam advenas & peregrinos abstine- Galat. 5. 16.
re vos a carnalibus desideriis, quæ
militant adversus animam,
12 Conversationem vestram inter
gentes habentes bonam: ut in eo,
quod detrectant de vobis tamquam
de malefactoribus, ex bonis operi-
bus vos considerantes, glorificent
Deum in die visitationis *.
13 † Subjecti igitur estote omni * †Rom. 1.
humanæ creaturæ propter Deum:
sive regi, quasi præcellenti;
14 sive ducibus *, tamquam ab eo
missis ad vindictam malefactorum,
laudem vero bonorum:
15 Quia sic est voluntas Dei, ut be-
nefacientes obmutescere faciatis im-
prudentium hominum ignorantiā:
16 Quasi liberi *, & non quasi ve-
lamen habentes malitiæ libertatem,
sed sicut servi Dei.

℣. 1. i. e. omne malum.
℣. 2. i. e. lac spirituale.
℣. 3. i. e. siquidem.
℣. 4. i. e. velut ad lapidem vivum. Christus lapidi comparatur, quia super eum ædificati sumus.
℣. 5. i. e. in domum spiritualem cujus Christus sit fundamentum, atque efficiamini mystici Sacerdotes qui offeratis hostias spirituales.
℣. 6. continet. *i. e.* dicit.
* i. e. in summo angulo.
℣. 8. i. e. his qui scandalizentur propter Evangelium.
℣. 9. i. e. regnum Sacerdotum. Ecclesia enim & fideles regnum Christi est, in quo alii proprie sunt Sacerdotes, alii vero mystici.
* i. e. populus redemptus.
* i. e. Evangelium.
℣. 10. i. e. Vos autem qui &c. nunc gentiles ad fidem conversos alloquitur.
℣. 12. i. e. cum Deus infideles illos visitabit adducendo eos ad Evangelium.
℣. 13. i. e. omnibus magistratibus creatis ab hominibus.
℣. 14. i. e. præsidibus.
℣. 16. hic tacitam B. Petrus refellit objectionem. at inquies liberi estis, quia Christus vos eduxit ex servitute; fateor inquit Apostolus sed non utamini libertate vestra ad malum, sed ad bene agendum.

† Rom. 12. 10. 17 Omnes honorate : † fraternitatem * diligite : Deum timete : Regem honorificate.
† Ephe. 6. 5. Coloss. 3. 22. Tit. 2. 9. 18 † Servi subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis & modestis, sed etiam dyscolis *.
19 Hæc est enim gratia *, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias *, patiens injuste.
20 Quæ enim est gloria, si peccantes, & colaphizati suffertis? Sed si bene facientes patienter sustinetis; hæc est gratia apud Deum *.
21 In hoc * enim vocati estis : quia & Chistus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia ejus.
† Isai. 53. 9. 22 † Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus :
23 Qui cum malediceretur, non maledicebat : cum pateretur, non comminabatur : tradebat autem judicanti se injuste :
† Isai. 53. 5. 1 Joan. 3. 5. 24 † Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum : ut peccatis mortui, justitiæ vivamus : cujus livore * sanati estis.
25 Eratis enim sicut oves errantes, sed conversi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum * vestrarum.

CAPUT III.

De mutua inter conjuges conversatione, & mulierum ornatu : hortatur ad varias virtutes, utque Christi exemplo ferant adversa : & quod per Baptismum salvamur in similitudinem eorum qui in arca Noe salvabantur.

Ephes. 5. 22. Coloss. 3. 18. 1 Similiter & mulieres subditæ sint viris suis : ut & si qui non credunt verbo *, per mulierum conversationem * sine verbo lucrifiant.
2 Considerantes * in timore castam conversationem vestram.
3 † Quarum * non sit extrinsecus capillatura *, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus : † 1 Tim. 2. 9.
4 Sed qui absconditus est cordis homo *, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui * est in conspectu Dei locuples.
5 Sic enim aliquando & sanctæ mulieres, sperantes in Deo, ornabant se, subjectæ propriis viris.
6 † Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans : cujus estis filiæ benefacientes, & non pertimentes ullam perturbationem. † Gen. 18. 12.
7 † Viri similiter cohabitantes secundum scientiam *, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem *, tamquam & coheredibus gratiæ vitæ : ut non impediantur orationes vestræ. † 1 Cor. 7. 3.
8 In fine * autem, omnes unanimes, misericordes, modesti, humiles :
9 † Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrario benedicentes : quia in hoc vocati estis, ut benedictionem * hereditate possideatis. † Prov. 17. 13. Rom. 12. 1. 1 Thess. 5. 1.
10 † Qui enim vult vitam * diligere, & dies * videre bonos, coerceat linguam suam a malo, & labia ejus ne loquantur dolum. † Psal. 33. 13.
11 † Declinet a malo, & faciat bonum : inquirat pacem, & sequatur eam : † Isai. 1. 15.

℣. 17. i. e. fratres.
℣. 18. i. e. pravis, asperis.
℣. 19. i. e. hoc Deo probatur si propter Deum qui tuæ innocentiæ concius est.
* i. e. afflictiones.
℣. 20. i. e. hoc Deo gratum est.
℣. 21. i. e. ad hoc vitæ genus.
℣. 24. i. e. vulnere, *vel*, morte.
℣. 25. i. e. curatorem.
℣. 1. i. e. Evangelio.
* i. per uxorum suarum mores sanctos, sine prædicatione Christi lucrifiant.
℣. 2. scilicet, mariti.
℣. 3. i. e. quarum mulierum ornatus.
* i. e. crispatura capillorum.
℣. 4. i. e. sed cultus internus esse debet, ac situs in corde puro, in spiritu placido & quieto.
* i. e. qui spiritus apud Deum locuples est, jus enim habet ad cælestem hereditatem.
℣. 7. i. e. prudentiam.
* i. e. eas non contemnentes sed honorantes, quia infirmiores ac coheredes Evangelii & vitæ æternæ æque ac vos.
℣. 8. i. e. tandem.
℣. 9. i. e. æterna bona.
℣. 10. i. e. vitam æternam.
* dies æternos.

12 Quia oculi Domini super justos*, & aures ejus in preces eorum*: Vultus* autem Domini super facientes mala.

13 Et quis est qui vobis noceat, si boni* æmulatores fueritis?

† Mat. 5. 10. 14 †Sed & si quid patimini propter justitiam, beati. Timorem* autem eorum ne timueritis, & non conturbemini.

15 Dominum autem Christum sanctificate* in cordibus vestris, parati semper ad satisfactionem* omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est spe.

† Supr. 2. 12. Rom. 5. 6. Hebr. 9. 28. 16 Sed cum modestia, & timore, † conscientiam habentes bonam: ut in eo, quod derrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur* vestram bonam in Christo conversationem.

17 Melius est enim benefacientes (si voluntas Dei velit) pati, quam malefacientes.

18 Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus* quidem carne, vivificatus autem spiritu.

† Gen. 5. 14. & 7. 7. Matth. 24. 37. Luc. 17. 26. 19 In quo & his, qui in carcere erant, spiritibus veniens prædicavit*:

20 Qui increduli fuerant aliquando, † quando expectabant Dei patientiam in diebus Noe, cum fabricaretur arca: in qua pauci, id est octo animæ salvæ factæ sunt per aquam.

21 Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptisma*: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi,

22 Qui est in dextera Dei, deglutiens* mortem ut vitæ æternæ hæredes efficeremur: profectus* in cælum, subjectis sibi angelis, & potestatibus, & virtutibus.

CAPUT IV.

Christi morte redemptos hortatur ut pergant præterita devitare peccata; incumbentes orationibus ac mutua dilectioni, semper omnia in Dei gloriam referentes, & gaudentes si propter Christum pati oporteat.

1 CHristo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini*: quia qui passus est in carne*, desiit a peccatis:

2 † Ut jam non desideriis hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis. †Ephe. 4. 23.

3 Sufficit enim* præteritum tempus ad voluntatem Gentium consummandam, hi quis ambulaverunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comessationibus, potationibus, & illicitis idolorum cultibus.

℣. 12. Deus benigne respicit justos.
* ut eas exaudiat.
* i. e. vultus iratus.
℣. 13. i. e. bonitatis, justitiæ.
℣. 14. i. e. minas.
℣. 15. i. e. glorificate.
* i. e. parati satisfacere. *vel* parati sitis defendere fidem Christi coram infidelibus qui eam maledictis impugnabunt.
℣. 16. male (etsi immerito) audiebant Christiani apud ethnicos.
℣. 18. i. e. corpore mortuus est, at resurrexit virtute Spiritus sancti.
℣. 19. & 20. i. e. per quem Spiritum Dei missum in Apostolos, Christus prædicavit *i. e.* misit Apostolos ut prædicarent iis qui in carcere, *i. e.* servitute peccatorum erant, ac increduli fuerunt aliquando, sicut homines qui vivebant in diebus Noe, & credebant se a Deo non fore exterminandos quando arca foret ædificata, sed Deum erga illos patientia usurum.
℣. 21. i. e. & nunc vos salvos fecit per baptisma quod institutum ad exemplum arcæ per quam homines salvi facti sunt: nos vero salvat Baptisma non abstergendo sordes corporis, sed efficiendo ut conscientia nostra probata sit Deo, resurgendo cum Christo. hæc conscientiæ probatio fit quando aqua baptismi diluuntur nostra delicta.
℣. 22. i. e. absorbens, conterens.
* i. e. ascendens.
℣. 1. *Adde*, ut parati sitis ad patiendum exemplo Christi.
* i. e. quia Christianus qui affectus carnales in se crucifixit, abstinet a peccatis.
℣. 3. i. e. sat enim est nobis quod anteacto vitæ tempore voluntatem gentium patravimus, cum versaremur in luxuriis &c.

4 In quo* admirantur non concurrentibus vobis in eamdem luxuriæ confusionem, blasphemantes.

5 Qui * reddent rationem ei, qui paratus est judicare vivos & mortuos.

6 Propter hoc enim & mortuis * evangelizatum est: ut judicentur * quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in Spiritu.

7 Omnium autem finis appropinquavit. Estote itaque prudentes, & vigilate in orationibus.

8 Ante omnia autem, mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes: quia † charitas operit * multitudinem peccatorum. († Prov. 10. 13.)

9 † Hospitales invicem † sine murmuratione. († Rom. 12. 13. Hebr. 13. 2. † Phil. 2. 14.)

10 † Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes *, sicut boni † dispensatores multiformis gratiæ Dei. († Rom. 12. 6. † 1 Cor. 4. 2.)

11 Si quis loquitur, quasi sermones Dei *: si quis ministrat *, tamquam ex virtute, quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum: cui est gloria, & imperium in sæcula sæculorum: Amen.

12 Charissimi, nolite peregrinari in fervore *, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat:

13 Sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut & in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exultantes.

14 Si exprobramini * in nomine Christi: beati eritis: quoniam quod est honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui est ejus Spiritus, super vos requiescit.

15 Nemo autem vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor *.

16 Si autem * ut Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine *.

17 Quoniam tempus est ut incipiat judicium * a Domo Dei. Si autem primum a nobis: quis finis * eorum, qui non credunt Dei Evangelio?

18 † Et si justus vix salvabitur, impius & peccator ubi parebunt *? († Prov. 11. 31.)

19 Itaque & hi, qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas in benefactis *.

CAPUT V.

Seniores orat ut verbo & exemplo pascant gregem Dei, juniores autem illis subditi sint: hortatur omnes ut sese demittant, divinæ curæ totos se tradentes, & in sobrietate ac fide diabolo resistentes.

1 Seniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro, consenior & testis Christi passionum: qui & ejus, quæ in futuro revelanda est, gloriæ communicator *:

2 Pascite qui in vobis est gregem Dei, providentes * non coacte, sed spontanee secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie *:

3 Neque ut dominantes in cleris *, sed forma * facti gregis ex animo *.

℣. 4. i. e. propterea gentiles admirantur quod non curratis cum ipsis in eamdem luxuriam, ac idcirco vos blasphemant.

℣. 5. qui infideles &c.

℣. 6. mortuis i. e. infidelibus & peccatoribus.

* i. e. ut etiam in hominum conspectu moriantur, Dei tamen virtute vivant.

℣. 8. i. e. delet.

℣. 10. i. e. in aliorum utilitates conferamus.

℣. 11. i. e. digna Deo loquatur.

* i. e. aliqua obit munia id faciat strenue, ac esse se Dei ministrum præbeat.

℣. 12. i. e. nolite mirari tamquam res nova vobis contingat, si Deus variis vos probet afflictionibus.

℣. 14. i. e. probris afficimini.

℣. 15. i. e. nemo hæc vitia admittat, ac proinde non puniatur tamquam eorum scelerum conscius.

℣. 16. *Adde*, patiatur.

* i. e. in hac parte.

℣. 17. i. e. afflictio.

* i. e. quid erit de iis.

℣. 18. quo ibunt? quo fugient.

℣. 19. i. e. benefaciendo.

℣. 1. i. e. speculator ipsius gloriæ in monte Thabor.

℣. 2. i. e. curam illius agentes.

* i. e. sed ex animo.

℣. 3. i. e. in Ecclesia, quæ est Clerus vel hereditas Domini.

* forma. *i. e.* exemplar.

* i. e. sincere.

4 Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam.

5 Similiter adolescentes subditi estote senioribus. † Omnes autem invicem humilitatem insinuate *, † quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

† Rom. 12. 10.

† Jac. 4. 6.

6 † Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis *:

7 † Omnem solicitudinem vestram* projicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis.

† Jac. 4. 10.

† Psal. 54. 23. Matth. 6. 25. Luc. 12. 22.

8 Sobrii estote, & vigilate: quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret:

9 Cui resistite fortes in fide: scientes * eamdem passionem ei, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri.

10 Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Jesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitque.

11 Ipsi gloria, & imperium in sæcula sæculorum. Amen.

12 Per Silvanum fidelem fratrem vobis, ut arbitror, breviter scripsi: obsecrans & contestans *, hanc esse veram gratiam Dei, in qua statis.

13 Salutat vos Ecclesia, quæ est in Babylone * coelecta *, & Marcus filius meus.

14 Salutate invicem in osculo sancto. Gratia vobis omnibus, qui estis in Christo Jesu. Amen.

℣. 5. i. e. induimini.
℣. 6. i. e. Judicii.
℣. 7. i. e. de rebus vestris.
℣. 9. i. e. scientes iis afflictionibus agi fratres vestros Christianos qui in mundo vivunt.
℣. 12. adhortans & testificans.
℣. 13. i. e. Romæ, quæ Babylon vocatur propter similitudinem Idolatriæ quæ ibi vigebat.
* i. e. ejusdem vobiscum electionis particeps.

EPISTOLA BEATI PETRI APOSTOLI

Secunda.

HAnc ut apparet, scripsit admodum senex & jam morti vicinus: quandoquidem de obitu suo meminit: scriptam putamus anno Christi 65. Utrum vere Petri esset hæc Epistola non nulla olim mota controversia est, propter styli & characteris discrepantiam. Duæ Epistolæ quæ feruntur Petri, inquit S. Hieronymus, stylo inter se & charactere discrepant, structuraque verborum; ex quo intelligimus, pro diversitate rerum, diversis eum usum interpretibus. At nunc omnis sublata dubitatio est, solusque inter scriptores quos viderim, Grotius illam Petro abjudicat. Scribit autem Apostolus promiscue Christianis omnibus, adhortans ad vitæ puritatem, & veterum exemplis ac terrore judicii extremi deterrens a turpibus: vehementer insectans eos, qui simplicium animos perversa doctrina corrumperent, negantes adventurum Christum.

CAPUT

CAPUT PRIMUM.

Hortatur ut memores maximorum quæ a Deo acceperunt donorum, per varias ſcandant virtutes, ut ſic introitus in regnum Domini illis miniſtretur: dicitque ſe brevi moriturum, & ſuæ doctrinæ certitudinem oſtendit ex Chriſto doctore, quem & vox Patris & Prophetæ commendarunt.

1 SImon Petrus, ſervus & Apoſtolus Jeſu Chriſti, iis qui coæqualem nobiſcum ſortiti ſunt fidem in juſtitia * Dei noſtri, & Salvatoris Jeſu Chriſti.

2 Gratia vobis & pax adimpleatur * in cognitione Dei, & Chriſti Jeſu Domini noſtri:

3 Quomodo * omnia nobis divinæ virtutis ſuæ, quæ ad vitam & pietatem donata ſunt, per cognitionem ejus, qui vocavit nos propria gloria & virtute *,

4 Per quem * maxima & pretioſa nobis promiſſa donavit: ut per hæc efficiamini divinæ conſortes naturæ: fugientes ejus, quæ in mundo eſt, concupiſcentiæ corruptionem.

5 Vos autem curam omnem ſubinferentes *, miniſtrate * in fide veſtra virtutem, in virtute autem ſcientiam,

6 In ſcientia autem abſtinentiam, in abſtinentia autem patientiam, in patientia autem pietatem,

7 In pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem.

8 Hæc enim ſi vobiſcum adſint, & ſuperent *; non vacuos, nec ſine fructu vos conſtituent in Domini noſtri Jeſu Chriſti cognitione *.

9 Cui enim non præſto ſunt hæc *, cæcus eſt, & manu tentans * †, oblivionem accipiens * purgationis veterum ſuorum delictorum.

10 Quapropter fratres magis ſatagite, ut per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis: hæc enim facientes, non peccabitis aliquando.

11 Sic enim * abundanter miniſtrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini noſtri, & Salvatoris Jeſu Chriſti.

12 Propter quod incipiam * vos ſemper commonere de his: & quidem * ſcientes & confirmatos vos in præſenti veritate.

13 Juſtum autem arbitror quamdiu ſum in hoc tabernaculo *, ſuſcitare vos in * commonitione:

14 Certus quod velox eſt depoſitio tabernaculi mei *, ſecundum quod & Dominus noſter Jeſus Chriſtus † ſignificavit mihi. † Joan. 21. 9.

15 Dabo autem operam & * frequenter habere vos poſt obitum meum, ut horum memoriam faciatis.

16 † Non enim doctas fabulas ſecuti, notam fecimus vobis Domini noſtri Jeſu Chriſti virtutem & præſentiam: ſed ſpeculatores facti illius magnitudinis. † 1 Cor. 1. 17.

17 Accipiens * enim a Deo Patre honorem & gloriam, voce delapſa ad eum hujuſcemodi a magnifica gloria: † Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipſum audite. † Mat. 17. 5.

℣. 1. i. e. per juſtitiam qua Deus nos juſtificat per Salvatorem Jeſum Chriſtum.

℣. 2. i. e. multiplicetur per agnitionem Dei, &c.

℣. 3. i. e. quandoquidem divina virtute nobis omnia quæ ad vitam & pietatem pertinent, donata ſunt, per.

* i. e. potentia.

℣. 4. per quem Chriſtum.

℣. 5. i. e. omni adhibito ſtudio.

* i. e. fidei veſtræ virtutem adjungite.

℣. 8. i. e. & abundent in vobis.

* i. e. in fide Jeſu-Chriſti.

℣. 9. i. e. hæ virtutes.

* *Adde*, ut cæci.

* i. e. qui has virtutes non habet oblitus eſt ſe liberatum fuiſſe a veteribus ſuis delictis ac Chriſto ſe addixiſſe ut ſancte vivat.

℣. 11. i. e. ſic enim agentes liberalis dabitur, &c.

℣. 12. i. e. non negligam.

* i. e. quamvis.

℣. 13. in hoc corpore.

* in. *i. e.* per.

℣. 14. i. e. quod brevi moriar.

℣. 15. & &c. *i. e.* ut hæc omnia in mente veſtra maneant poſt obitum meum, ut &c.

℣. 17. i. e. accepit.

18 Et hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto.

19 Et habemus * firmiorem propheticum sermonem: cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris:

†2 Tim. 3. 16. 20 Hoc primum intelligentes, † quod omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione * non fit.

21 Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

CAPUT II.

Pseudoprophetæ multos seducent, verum acriter punientur, sicut de malis actum est tempore diluvii, & de Sodomitis: prosequitur autem pravos mores horum, quos admodum effusos dicit in libidinem.

1 FUerunt vero & pseudoprophetæ in populo *, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis *, & eum *, qui emit eos, Dominum negant, superducentes sibi celerem perditionem.

2 Et multi sequentur eorum luxurias *, per quos via veritatis * blasphemabitur:

3 Et in avaritia fictis verbis * de vobis negotiabuntur: quibus judicium jam olim non cessat *; & perditio eorum non dormitat *.

4 † Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni * detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari. † Job. 4. 18. Jud. 6.

5 Et originali mundo non pepercit, † sed octavum * Noe justitiæ præconem * custodivit, diluvium mundo impiorum inducens. † Gen. 7. 1.

6 † Et civitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, eversione damnavit: exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens: † Gen. 19. 25.

7 Et justum Lot oppressum a nefandorum injuria ac luxuriosa conversatione eripuit:

8 Aspectu enim, & auditu justus erat *: habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant.

9 Novit * Dominus pios de tentatione eripere: iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos *:

10 Magis * autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemque * contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere blasphemantes *:

11 Ubi * angeli fortitudine & virtute cum sint majores *, non portant * adversum se execrabile judicium.

℣. 19. i. e. si non vultis credere, firmior erit vobis scriptura, quam nostra auctoritas, cum scripturæ jam a multo tempore receptæ sint.

℣. 20. i. e. propria hominum virtute non interpretetur, sed divina auctoritate.

℣. 1. *Adde*, Judaico.

* i. e. hæreses quæ ad perditionem adducent.

* Eum, *i. e.* Christum.

℣. 2. i. e. exitia.

* i. e. vera religio.

℣. 3. i. e. per fraudes & mendacia ad quæstum vobis abutentur.

* i. e. quibus damnatio jam dudum appropinquat.

* i. e. parata est.

℣. 4. i. e. sed e cælo dejectos in tartarum tradidit, ubi cruciantur & ibi catenis infernalibus detinentur, usque ad Judicium, in quo eorum iniquitas palam manifestabitur ac publice iterato judicio condemnabuntur.

℣. 5. i. e. unum ex octo animis servatis.

* justitiæ ac vindictæ divinæ præconem.

℣. 8. i. e. aures ac oculos innoxios servavit.

℣. 9. novit. *i. e.* vult.

* *Adde*, publicis judiciis.

℣. 10. i. e. maxime.

* i. e. præpositos.

* *Adde*, alios fideles.

℣. 11. ubi. *i. e.* cum.

* *Adde*. hominibus.

* i. e. maledictis non impetunt dæmones.

12 Hi * vero velut irrationabilia
pecora, naturaliter * in captionem
& in perniciem in his quæ ignorant
blasphemantes in corruptione sua
peribunt,
13 Percipientes mercedem injusti-
tiæ, voluptatem existimantes diei *
delicias: coinquinationes, & ma-
culæ deliciis affluentes, in conviviis
suis luxuriantes vobiscum,
14 Oculos habentes plenos adulte-
rii, & incessabilis * delicti. Pelli-
cientes * animas instabiles, cor e-
xercitatum avaritia habentes, male-
dictionis filii:
15 Derelinquentes rectam viam er-
† Jud. raverunt, † secuti viam Balaam ex
11. Bosor *, qui mercedem iniquitatis
amavit:
16 Correptionem vero habuit suæ
vesaniæ: subjugale mutum animal,
† Num † hominis voce loquens, prohibuit
22. 28. prophetæ insipientiam.
† Jud. 17 † Hi sunt fontes sine aqua, &
12. nebulæ turbinibus exagitatæ, qui-
bus caligo tenebrarum reservatur.
18 Superba enim vanitatis loquen-
tes, pelliciunt in desideriis carnis
luxuriæ eos, qui paululum effu-
giunt, qui in errore * conversan-
tur:
19 Libertatem illis promittentes,
† Joan. cum ipsi servi sint corruptionis: † a
8. 34. quo enim quis superatus est, hujus
Rom. 6. & servus est.
16. 20. 20 Si enim refugientes coinquina-
tiones mundi in cognitione * Domi-
ni nostri, & Salvatoris Jesu Christi,
† Hebr. † his rursus implicati superantur:
6. 4. facta sunt eis † posteriora deteriora
† Mat. prioribus.
12. 45. 21 Melius enim erat illis non co-
gnoscere viam justitiæ, quam post
agnitionem, retrorsum converti ab
eo, quod illis traditum est, sancto
† Prov. mandato *.
26. 11. 22 Contigit enim eis illud veri pro-
verbii: † Canis reversus ad suum vo-
mitum; & Sus lota in volutabro luti.

CAPUT III.

Propter quosdam illusores secundum Domini adventum negantes, astruit futuram mundi renovationem, cum brevi & insperato Dominus adveniet: ad cujus adventum monet ut se præparent, laudans Pauli scripta quæ indocti depravant.

1 HAnc ecce vobis, charissimi,
secundam scribo episto-
lam, in quibus vestram excito in *
commonitione sinceram * men-
tem:
2 Ut memores sitis eorum, quæ
prædixi, verborum a sanctis Prophe-
tis & Apostolorum vestrorum, præ-
ceptorum Domini & Salvatoris.
3 Hoc primum scientes, quod ve-
nient † in novissimis diebus in de- † 1 Tim.
ceptione illusores, juxta proprias 4. 1.
concupiscentias ambulantes, 2 Tim.
4 Dicentes: † Ubi est promissio, 3. 1.
aut adventus ejus *? ex quo enim pa- Jud. 18.
tres dormierunt *, omnia sic perse- † Ezech. 12.
verant ab initio creaturæ *. 27.
5 Latet enim eos hoc volentes *,
quod cæli erant prius, & terra de
aqua & per aquam consistens Dei
verbo:
6 Per quæ *, ille tunc mundus aqua
inundatus periit:
7 Cæli autem qui nunc sunt, &
terra, eodem verbo repositi * sunt,
igni reservati in diem judicii, & per-
ditionis impiorum hominum.
8 Unum vero hoc non lateat vos,
charissimi, quia unus dies apud Do-
minum sicut mille anni, & mille
anni sicut dies unus.
9 Non tardat Dominus promissio-
nem suam, sicut quidam existimant:
sed patienter agit propter vos, no-
lens aliquos perire, sed omnes ad
pœnitentiam reverti.

℣. 12. hi. *i. e.* hæretici.
* i. e. nata in servitutem, &, &c.
℣. 13. diei. *i. e.* temporales.
℣. 14. i. e. perpetui.
* *Adde*, ad peccatum.
℣. 15. i. e. filius Bosor, *vel* Beor.
℣. 18. i. e. gentiles, Judæos.
℣. 20. i. e. quando amplexi sunt fidem, &c.
℣. 21. i. e. Evangelio.
℣. 1. in. *i. e.* per.
* i. e. incorruptam.
℣. 4. Ejus. *i. e.* Christi ad judicium.
* i. e. mortui sunt.
* i. e. creationis.
℣. 5. i. e. qui hoc sentiunt.
℣. 6. i. e. per quos cælos pluviam emittentes.
℣. 7. i. e. servati.

† 1 Thes. 5. 2. Apoc. 3. 3. & 16. 15.

10 † Adveniet autem dies Domini ut fur: in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore solventur *, terra autem & quæ in ipsa sunt opera, exurentur.
11 Cum igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus & pietatibus *,
12 Expectantes & properantes in adventum diei Domini, per quem cæli ardentes solventur, & elementa ignis ardore tabescent?

† Isai. 65. 17. & 66. 22. Apoc. 21. 1.

13 † Novos vero cælos, & novam terram * secundum promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat *.
14 Propter quod charissimi hæc expectantes, satagite immaculati & inviolati ei inveniri in pace.

† Rom. 2. 4.

15 Et † Domini nostri longanimitatem, salutem * arbitremini: sicut & charissimus frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis,
16 Sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his: in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem.
17 Vos igitur fratres præscientes custodite: ne insipientium errore traducti excidatis a propria firmitate.
18 Crescite vero in gratia, & in cognitione Domini nostri, & Salvatoris Jesu Christi. Ipsi gloria & nunc, & in diem æternitatis. Amen.

℣. 10. i. e. purgabuntur.
℣. 11. i. e. Dei cultu.
℣. 13. i. e. beatitudinem æternam.
* i. e. justi habitabunt.
℣. 15. i. e. ad salutem vestram esse.

EPISTOLA BEATI JOANNIS APOSTOLI

Prima.

HAnc Epistolam esse Joannis Apostoli, qui scripsit Evangelium, vel ipse sermonis character arguit: multus est in mentione lucis ac tenebrarum, vitæ ac mortis, odii & charitatis, in iterandis verbis, velut exceptis ex sermone proximo. Quo tempore & unde scripta sit ignoratur; hanc Parthis id est Persis datam fuisse tradunt ex veteribus multi. Est autem dilucidior Epistola, quam ut egeat argumento, tradit enim Incarnationis Mysterii Oeconomiam. Æque sunt dilucidæ duæ sequentes Epistolæ, Joanni cuidam Presbytero olim tributæ, sed jam a quarto sæculo uno sensu, uno ore Apostolo tribuuntur a scriptoribus Ecclesiasticis.

CAPUT PRIMUM.

Joannes quod de Christo vidit & audivit aliis annuntiat, ut una cum ipso socientur Deo & Christo ejus filio, cujus sanguine hominum peccata mundantur: porro qui se peccasse negat, Deum mendacem facit.

1 QUod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ:
2 Et * vita * manifestata est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis vitam * æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis:
3 Quod vidimus & audivimus, annuntiamus vobis, ut & vos societatem * habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Filio ejus Jesu Christo *.
4 Et hæc scribimus vobis ut gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum.
5 Et hæc est annuntiatio, * quam audivimus ab eo, & annuntiamus vobis: † Quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ.
6 Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus *.
7 Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce; societatem habemus ad invicem, † & sanguis Jesu Christi Filii ejus, emundat nos ab omni peccato.
8 † Si dixerimus quoniam peccatum non habemus; ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.
9 Si confiteamur peccata nostra; fidelis est, & justus *, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate.
10 Si dixerimus quoniam non peccavimus; mendacem facimus eum, * & verbum ejus non est in nobis.

† Joan. 8. 12. † Hebr. 9. 14. 1 Petr. 1. 19. Apoc. 1. 5. † 3 Reg. 8. 46. 2 Par. 6. 36. Prov. 20. 9. Eccl. 7. 21.

CAPUT II.

Jesus Christus advocatus noster est apud Patrem, & propitiatio pro peccatis totius mundi: observatione autem mandatorum Dei comprobatur vera Dei notitia ac dilectio: quod sit vetus ac novum mandatum: quis sit in luce & in tenebris: variis scribit ætatibus, revocans a mundi dilectione & ab hæreticis, ac monens ut semel acceptæ fidei adhæreant, sequentes ductum Spiritus sancti.

1 FIlioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum *:
2 Et ipse est propitiatio * pro peccatis nostris; non * pro nostris * autem tantum, sed etiam pro totius mundi.
3 Et in hoc scimus quoniam cognovimus * eum, si mandata ejus observemus.
4 Qui dicit se nosse * eum, & mandata ejus non custodit, mendax est, & in hoc veritas non est.
5 Qui autem servat verbum ejus, vere in hoc charitas Dei perfecta est: * & in hoc scimus quoniam in ipso sumus.
6 Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, & ipse ambulare.
7 Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus *, quod habuistis ab initio: Mandatum vetus, est verbum quod audistis.

℣. 2. Et, *pro*, nam.
* i. e. Christus qui via, veritas & vita est.
* i. e. Verbum divinum quod æternum est.
℣. 3. i. e. communionem.
℣. 5. i. e. prædicatio.
℣. 6. i. e. non dicimus.
℣. 9. i. e. misericors.
℣. 10. quia utique dicit homines omnes corrupisse viam suam, peccato subjacere.
℣. 1. i. e. Mediatorem.
* i. e. innocentem.
℣. 2. i. e. victima quæ pro peccatis nostris satisfaciat.
* i. e. Christianorum.
℣. 3. i. e. diligimus.
℣. 4. i. e. fide perfecta.
℣. 5. i. e. perfecte Deum diligit.
℣. 7. de dilectione Dei.

† Joan. 13. 34. & 15. 12.

8 † Iterum mandatum novum * scribo vobis, quod * verum est & in ipso, & in vobis: quia tenebræ transierunt, & verum lumen jam lucet.

9 Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.

† Infra 3. 14.

10 † Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est *.

11 Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat: quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus.

12 Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur * vobis peccata propter nomen ejus *.

13 Scribo vobis patres *, quoniam cognovistis eum, qui ab initio est. Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum *.

14 Scribo vobis infantes, quoniam cognovistis patrem. Scribo vobis juvenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum.

15 Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo:

16 Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est *, & concupiscentia oculorum *, & superbia vitæ *: quæ non est ex Patre, sed ex mundo est.

17 Et mundus transit, & concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.

18 Filioli, novissima hora est *: & sicut audistis quia Antichristus venit, & nunc Antichristi * multi facti sunt: unde scimus, quia novissima hora est.

19 Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. nam, si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum: sed ut manifesti sint quoniam non sunt omnes ex nobis.

20 Sed vos unctionem * habetis a Sancto, & nostis omnia.

21 Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam: & quoniam omne mendacium ex veritate non est *.

22 Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus *? Hic est Antichristus, qui negat Patrem, & Filium.

23 Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet: qui confitetur Filium, & Patrem habet.

24 Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, & vos in Filio & Patre manebitis *.

25 Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam.

26 Hæc scripsi vobis de his, qui seducunt vos.

27 Et vos unctionem * quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio * ejus docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium. Et sicut docuit vos: manete in eo.

28 Et nunc filioli manete in eo: ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in adventu ejus.

29 Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam & omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.

CAPUT III.

De Dei erga nos charitate, & quomodo distinguantur qui ex Deo sunt & qui ex diabolo: de dilectione & odio fratrum: qui mentis puritate & fide in Christum quidpiam a Deo petit, impetrat.

℣. 8. de dilectione proximi, quod dicitur mandatum novum. Joan. 13. 34.
* quod mandatum.
℣. 10. i. e. nemini est offendiculo.
℣. 12. i. e. remissa sunt in Baptismo.
* propter merita Christi.
℣. 13. patres. *i. e.* senes.
* i. e. diabolum.
℣. 16. i. e. corporeæ voluptates.
* i. e. avaritia.
* i. e. ambitio.
℣. 18. i. e. ultima mundi ætas.
* loquitur de hæreticis filii Divinitatem negantibus.
℣. 20. i. e. gratiam fidei.
℣. 21. veritati adversatur.
℣. 22. i. e. Messias.
℣. 23. habet. *i. e.* credit.
℣. 24. *Adde*. per fidem & charitatem.
℣. 27. i. e. gratiam fidei.
* i. e. fides quam a nobis accepistis.

1 VIdete qualem charitatem dedit* nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus. Propter hoc mundus non novit * nos: quia non novit eum.
2 Charissimi, nunc filii Dei sumus: & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit*, similes ei erimus*: quoniam videbimus eum sicuti est.
3 Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est.
4 Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas.
† Isaiæ 53. 9. 1 Petr. 2. 22. 5 Et scitis quia ille apparuit ut peccata nostra tolleret: † & peccatum in eo non est.
6 Omnis qui in eo manet, non peccat*: & omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum*.
7 Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est: sicut & ille justus est.
† Joan. 8. 44. 8 † Qui facit peccatum, ex diabolo est: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.
9 Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen * ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.
10 In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum:
† Joan. 13. 34. & 15. 12. 11 Quoniam hæc est annuntiatio, quam audistis ab initio, † ut diligatis alterutrum.
† Gen. 4. 8. 12 Non sicut † Cain, qui ex maligno* erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna * erant; fratris autem ejus, justa.
13 Nolite mirari fratres, si odit vos mundus.
14 Nos scimus quoniam translati sumus de morte * ad vitam, quoniam diligimus fratres. † Qui non diligit, manet in morte: † Lev. 19. 17. Supr. 2. 10.
15 Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem.
16 † In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam * suam pro nobis posuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere. † Joan. 15. 13.
17 † Qui habuerit substantiam* hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo? † Luc. 3. 11. Jacob. 2. 15.
18 Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate.
19 In hoc cognovimus quoniam ex veritate sumus: & in conspectu ejus suadebimus corda nostra*.
20 Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum*: major est Deus corde nostro, & novit omnia.
21 Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum:
22 † Et quidquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata ejus custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eo, facimus. † Mat. 21. 22.
23 † Et hoc est mandatum ejus: Ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi: & † diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. † Joan 6. 29. & 17. 3.
24 Et qui servat mandata ejus, in illo manet, & ipse in eo: & in hoc scimus quoniam manet in nobis de Spiritu*, quem dedit nobis. † Joan 13. 34. & 15. 12.

℣. 1. dedit. *i. e.* exhibuit.
* i. e. non diligit.
℣. 2. *Adde*, quod erimus.
* similes ei erimus quantum creaturę ad Creatorem possunt accedere.
℣. 6. quamdiu in eo manet.
* scilicet quando peccat.
℣. 9. semen. *i. e.* gratia.
℣. 12. i. e. ex diabolo.
* i. e. mala.
℣. 14. peccatum mors animæ.
℣. 16. i. e. vitam suam.
℣. 17. i. e. divitias.
℣. 19. i. e. tranquillum erit cor nostrum coram Deo.
℣. 20. i. e. si conscii simus alicujus peccati, sane multo plura erunt in nobis peccata quam ea quæ in nobis inesse credimus, nam Deus qui omnia novit ea deprehendet quæ nos non deprehendimus.
℣. 24. i. e. per Spiritum, *vel* gratiam.

CAPUT IV.

Qui spiritus ex Deo sint, & qui non: cum Deus sua nos dilectione prævenerit, dato pro nobis Filio suo, debemus & nos Deum ac proximum diligere: perfecta autem charitas foras mittit timorem.

1 Charissimi, nolite omni spiritui * credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum.

2 In hoc cognoscitur spiritus* Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est:

3 Et omnis spiritus, qui solvit * Jesum, ex Deo non est; & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in mundo est *.

4 Vos ex Deo estis filioli, & vicistis eum*, quoniam major est * qui in vobis est, quam qui in mundo.

† Joan. 8. 47. 5 † Ipsi de mundo sunt: ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit.

6 Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos*: in hoc cognoscimus Spiritum veritatis, & spiritum erroris.

7 Charissimi, diligamus nos invicem: quia charitas ex Deo est. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit * Deum.

8 Qui non diligit, non novit Deum: quoniam Deus charitas est.

9 In hoc apparuit charitas Dei in nobis*, quoniam † Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. † Joan. 3. 16.

10 In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem * pro peccatis nostris.

11 Charissimi, si sic Deus dilexit nos: & nos debemus alterutrum diligere.

12 † Deum nemo vidit umquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est. † Joan. 1. 18. 1 Tim. 6. 16.

13 In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis: quoniam de Spiritu suo * dedit nobis.

14 Et nos vidimus, & testificamur, quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi.

15 Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo.

16 Et nos cognovimus, & credidimus charitati, quam habet Deus in nobis. Deus Charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo.

17 In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum *, ut fiduciam habeamus in die judicii: quia sicut ille est *, & nos sumus in hoc mundo.

18 Timor * non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet. qui autem timet, non est perfectus in charitate.

19 Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.

20 Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? † Joan. 13. 34. & 15. 12. Ephes. 5. 2.

21 † Et hoc mandatum habemus a Deo: ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.

CAPUT V.

De natis ex Deo, veraque erga ipsum charitate: fides mundum vincit: tres in terra testantur Christum verum hominem, & tres in cœlo verum Dei filium, in quem credens habet vitam æternam: de peccato ad mortem, & non ad mortem.

℣. 1. i. e. Doctori.
℣. 2. i. e. doctor a Deo missus.
℣. 3. i. e. qui negat.
* hæretici enim sunt præcursores antichristi.
℣. 4. *vel* eos. *i. e.* hæreticos.
* scilicet, Christus.
℣. 6. Juxta Luc. 10. 16.
℣. 7. i. e. diligit.
℣. 9. i. e. erga nos.
℣. 10. i. e. hostiam pro delendis nostris peccatis.
℣. 13. scilicet, gratiam & charitatem.
℣. 17. i. e. erga nos.
* est. *i. e.* fuit, *vel*, vixit.
℣. 18. timor servilis.

1 OMnis qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum* qui genuit, diligit & eum* qui natus est ex eo.

2 In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, & mandata ejus faciamus.

3 Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus: & mandata ejus gravia non sunt.

4 Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum: & hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.

† 1 Cor. 15. 57. 5 † Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei?

6 Hic est, qui venit per aquam*, & sanguinem*, Jesus Christus: non in aqua solum, sed in aqua & sanguine. Et Spiritus est, qui testificatur, quoniam Christus est veritas.

7 Quoniam tres sunt*, qui testimonium dant in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt*.

8 Et tres sunt, qui testimonium dant in terra: Spiritus*, & aqua, & sanguis*: & hi tres unum sunt*.

9 Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio suo*.

10 † Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum: quia nō credit in testimonium quod testificatus est Deus de Filio suo. † Joan. 3. 36.

℣. 1. i. e. Deum.

* i. e. Christianos.

℣. 6. aquam Baptismi.

* quo redemit mundum.

℣. 7. hic versus eradendus non est e Scriptura sacra cum eum laudarint S. Cyprianus de unitate Ecclesiæ, quadringenti Episcopi in fidei Symbolo quod Hunnerico obtulerunt ann. 484. vide Victor. Vitensem de persecut. Vandalica. S. Fulgent. VI. Ecclesiæ sæculo, lib. de Trinit. cap. 4. tum in defensione fidei ac in opusculo a Syrmundo edito. Vigilius Tapsensis lib. 1. de Trinitate, & lib. adversus Verimadum. His adjiciendi sunt auctor præfationis in Epistolas canonicas sub nomine S. Hieronymi, ac Pseudo Hyginus. hi duo posteriores, octavo saltem sæculo scripserunt. Hunc habent etiam codices manuscripti Græci ac Latini. I. codex Britannicus antiquissimus quo usus est Erasmus. II. ii omnes quibus usus est Cardinalis Ximenius in sua Bibliorum Polyglottorum Editione. III. Novem Manuscripti codices e sexdecim quibus usus est Rob. Stephanus. IV. codex antiquissimus quo usus est Grotius. Huc usque de Græcis manuscriptis: Latini vero fere omnes hunc locum habent. I. ii quibus usus est Cardinalis Ximenius. II. Lovanienses Theologi asserunt ex infinitis prope manuscriptis codicibus quos ex Italia, Germania, Gallia conquisierunt quinque tantum reperiri in quibus omissus fuerat locus ille. III. denique codices alii Bibliothecæ Regiæ, Sorbonicæ, Colbertinæ, Sangermanensis, quibus accedit Ecclesiæ auctoritas, quæ vulgatam Editionem cum omnibus suis partibus authenticam declaravit. Fateor equidem a multis Patribus non Legi, sed quia non extabat in codicibus quibus usi sunt, etiam nunc deest in multis codicibus Græcis & quibusdam Latinis, sed procul dubio quia amanuenses quidam hunc locum omiserunt quod eorum oculi decepti sint duplici repetitione horum vocabulorum *tres sunt qui testimonium dant*, sicut alios omiserunt scripturæ versus propter similem repetitionem. abest etiam a Syriaca versione, sed fatetur ipse Simonius (Hist. Critic. versionum novi Testam. c. 13.) multa, eaque scripturæ sacræ genuina testimonia abesse a Syriaca versione; utraque etiam Arabica versio, in qua non apparet versus ille, e Syriaca versione expressa est, unde etiam in multis deest utraque illa versio.

* unum sunt natura.

℣. 8. Spiritus quem emisit Christus in cruce clamans: quo clamore impulsus centurio Christum dixit esse filium Dei, Marc. 15. 39.

* quæ fluxerunt ex latere Christi.

* i. e. in hoc unum conspirant, ut probent Christum & verum Deum esse & hominem verum.

℣. 9. *Adde*, quod sit Deus.

11 Et hoc est testimonium, quo-
niam vitam æternam dedit nobis De-
us. Et hæc vita in Filio * ejus est.
12 Qui habet* Filium, habet vi-
tam: qui non habet Filium, vitam
non habet.
13 Hæc scribo vobis: ut sciatis
quoniam vitam habetis æternam, qui
creditis in nomine Filii Dei.
14 Et hæc est fiducia, quam habe-
mus ad eum: Quia quodcumque pe-
tierimus secundum voluntatem ejus,
audit nos.
15 Et scimus quia audit nos quid-
quid petierimus: scimus quoniam
habemus * petitiones quas postula-
mus ab eo.
16 Qui scit fratrem suum peccare
peccatum non ad mortem*, petat,
& dabitur ei vita peccanti non ad
mortem. Est peccatum ad mortem*,
non pro illo dico ut roget quis.
17 Omnis iniquitas, peccatum est:
& est peccatum ad mortem.
18 Scimus quia omnis qui natus est
ex Deo, non peccat: sed generatio*
Dei conservat eum, & malignus *
non tangit eum.
19 Scimus quoniam ex Deo sumus:
& mundus totus in maligno * posi-
tus est.
20 Et scimus quoniam Filius Dei
venit, † & dedit nobis sensum * ut † *Luc.* 24. 45.
cognoscamus verum Deum, & si-
mus in vero Filio ejus. Hic* est ve-
rus Deus, & vita æterna.
21 Filioli, custodite vos a simula-
cris*. Amen.

EPISTOLA BEATI JOANNIS APOSTOLI

Secunda.

Electam hanc ejusque filios in charitate & fide confirmat, ne ab hæreticis seducantur; idque paucis; cetera servans donec ad eos veniat.

1 SEnior * Electæ dominæ, &
natis ejus, quos ego diligo in
veritate*, & non ego solus, sed &
omnes qui cognoverunt veritatem,
2 Propter veritatem quæ permanet
in nobis, & nobiscum erit in æter-
num.
3 Sit vobiscum gratia, misericor-
dia, pax a Deo Patre, & a Christo
Jesu Filio Patris, in veritate & cha-
ritate.
4 Gavisus sum valde, quoniam inveni de filiis tuis ambulantes in ve-
ritate, sicut mandatum accepimus
a Patre.
5 Et nunc rogo te domina, non
tamquam mandatum novum scri-
bens tibi, sed quod habuimus ab ini-
tio, † ut diligamus alterutrum. † *Joan.* 13. 34. *&* 15. 12.
6 Et hæc est charitas, ut ambule-
mus secundum mandata ejus*. Hoc
est enim mandatum, ut quemadmo-
dū audistis ab initio, in eo ambuletis:

℣. 11. per filium habemus.
℣. 12. i. e. qui credit.
℣. 15. i. e. obtinemus.
℣. 16. peccatum infirmitatis non malitiæ.
* peccatum non infirmitatis, sed malitiæ ac præcipue hæresis.
℣. 18. i. e. gratia adoptionis.
* i. e. diabolus.
℣. 19. i. e. in malitia.
℣. 20. i. e. intelligentiam.
* hic, scilicet filius.
℣. 21. i. e. Idololatria.
℣. 1. i. e. Presbyter, *vel*, Episcopus, *vel* senex quia Joannes multæ ætatis erat quando hanc Epistolam scripsit.
* i. e. in Christo.
℣. 6. i. e. Christi.

7 Quoniam multi ſeductores exierunt in mundum, qui non confitentur Jeſum Chriſtum veniſſe in carnem: hic eſt ſeductor, & antichriſtus.
8 Videte voſmetipſos*, ne perdatis quæ operati eſtis: ſed ut mercedem plenam accipiatis.
9 Omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Chriſti, Deum non habet*: qui permanet in doctrina, hic & Patrem & Filium habet.
10 Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec AVE* ei dixeritis.
11 Qui enim dicit illi AVE, communicat operibus ejus malignis.
12 Plura habens vobis ſcribere, nolui per chartam & atramentum: ſpero enim me futurum apud vos, & os ad os loqui: ut gaudium veſtrum plenum ſit.
13 Salutant te filii ſororis tuæ Electæ.

EPISTOLA BEATI JOANNIS APOSTOLI

Tertia.

Gajum collaudat quod in veritate ambulet, & peregrinos humane excipiat; ſubdens de Diotrephis calumniis & inhumanitate, ac Demetrio optimum perhibens teſtimonium, ſubjungens ſe illum brevi inviſurum.

1 SEnior Gajo chariſſimo, quem ego diligo in veritate.
2 Chariſſime, de omnibus orationem facio* proſpere te ingredi, & valere, ſicut proſpere agit anima tua.
3 Gaviſus ſum valde venientibus fratribus, & teſtimonium perhibentibus veritati* tuæ, ſicut tu in veritate ambulas.
4 Majorem horum non habeo gratiam*, quam ut audiam filios meos in veritate ambulare.
5 Chariſſime, fideliter facis quidquid operaris* in fratres, & hoc in peregrinos,
6 Qui teſtimonium reddiderunt charitati tuæ in conſpectu Eccleſiæ: quos, benefaciens, deduces digne Deo*.
7 Pro nomine enim ejus profecti ſunt*, nihil accipientes a Gentibus*.
8 Nos ergo debemus ſuſcipere hujuſmodi, ut cooperatores ſimus veritatis.
9 Scripſiſſem forſitan Eccleſiæ*: ſed is, qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos.
10 Propter hoc ſi venero, commonebo* ejus opera, quæ facit, verbis malignis garriens in nos: & quaſi non ei iſta ſufficiant; neque ipſe ſuſcipit fratres; & eos, qui ſuſcipiunt, prohibet, & de Eccleſia ejicit.

℣. 8. i. e. cavete vobis.
℣. 9. i. e. non credit.
℣. 10. i. e. ſalutem.
℣. 2. i. e. opto ut in omnibus rebus tuis proſpere agas ut valeas, ſicut recte ſpiritu vales.
℣. 3. i. e. fidei tuæ.
℣. 4. i. e. majus non habeo gaudium.
℣. 5. per hoſpitalitatem & eleemoſynas.
℣. 6. ſicut eos oportet facere qui Deo ſerviunt.
℣. 7. *Adde*, ut prædicarent Evangelium.
* ſed gratis prædicantes.
℣. 9. Eccleſiæ veſtræ.
℣. 10. judicabo.

11 Chariſſime, noli imitari malum, ſed quod bonum eſt. Qui benefacit, ex Deo eſt: qui malefacit, non vidit* Deum.
12 Demetrio teſtimonium redditur ab omnibus, & ab ipſa veritate, ſed & nos teſtimonium perhibemus: & noſti quoniam teſtimonium noſtrum verum eſt.
13 Multa habui tibi ſcribere: ſed nolui per atramentum & calamum ſcribere tibi.
14 Spero autem protinus te videre, & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

EPISTOLA CATHOLICA BEATI JUDÆ APOSTOLI.

Vehementer aggreditur pſeudo-Apoſtolos, ac hæreticos qui cupiditatibus ſuis excæcati, repugnabant Evangelio. adverſus homines iſtos ſic armat fideles, ut ſtudeant inimicos Chriſti vel increpatione coercere, vel admonendo ſervare. Hanc Judas Apoſtolus cognatus Chriſti, frater Jacobi ſcripſit Epiſtolam poſt Regnum Neronianum, ac etiam poſt everſam, ut creditur, Jeroſolymam. quæ olim apud quoſdam minus roboris habuit, jam a quarto ſæculo ſuſcipitur ab omnibus. Nec deterretur quiſquam ut credat hanc Epiſtolam a Spiritu ſancto fuiſſe profectam, ex eo quod in ea laudet Apoſtolus Enochi Prophetiam, loquaturque de Michaelis Archangeli cum diabolo altercatione. Hæc enim duo vel a conſtanti Judæorum traditione vel apocriphis inſerta, vera excerpſit Spiritu ſancto afflactus Apoſtolus.

Monet ut firmi ſint in tradita ſemel fide adverſus inſurgentes impios ac laſcivos, ſubdens de horum ſupplicio in modum Judæorum ac Sodomorum: nam & hi nullum veriti, effræne feruntur in omnem carnis concupiſcentiam, quos diverſis rebus comparat: & iſtos ad Enoch ac Apoſtolorum de illis vaticinia revocat.

1 JUdas* Jeſu Chriſti ſervus, frater autem Jacobi, his qui ſunt in Deo Patre dilectis, & Chriſto Jeſu conſervatis, & vocatis.
2 Miſericordia vobis, & pax, & charitas adimpleatur.
3 Chariſſimi, omnem ſolicitudinem faciens ſcribendi vobis de communi veſtra ſalute*, neceſſe habui ſcribere vobis: deprecans ſupercertari ſemel traditæ ſanctis fidei.

℣. 11. i. e. perfecta fide in Deum non credit.
℣. 1. Alphæi filius.
℣. 3. i. e. cum pro vobis ſolicitus eſſem & vellem ſcribere, nunc nolui omittere quia neceſſarium judicavi vos hortari ut omni conatu ſervetis fidem quæ tradita eſt fidelibus.

4 Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt* in hoc judicium) impii , Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & solum Dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes .

5 Commonere autem vos volo , scientes semel omnia , quoniam Jesus* populum de terra Ægypti salvans, † secundo * eos , qui non crediderunt , perdidit :

† Num 14. 37.

6 Angelos vero , qui non servaverunt suum principatum * , sed dereliquerunt suum domicilium * , in judicium* magni diei , vinculis æternis sub caligine reservavit .

† Gen. 19. 24.

7 Sicut † Sodoma & Gomorrha, & finitimæ civitates simili modo exfornicatæ , & abeuntes post carnem alteram , factæ sunt exemplum , ignis æterni pœnam sustinentes .

8 Similiter & hi carnem quidem maculant , dominationem * autem spernunt , majestatem autem blasphemant .

†Zach. 3. 2.

9 † Cum Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore * , non est ausus judicium inferre blasphemiæ: sed dixit : Imperet tibi Dominus .

10 Hi autem, quæcumque quidem ignorant , blasphemant : quæcumque autem naturaliter * , tamquam muta animalia , norunt , in his corrumpuntur .

† Gen. 4. 8. † Num 22. 23. † Num 16. 32.

11 Væ illis , quia in † via Cain abierunt , & † errore Balaam mercede effusi sunt , & in contradictione † Core perierunt .

† 2 Pet. 2. 17.

12 Hi sunt in epulis suis maculæ , convivantes sine timore , semetipsos pascentes , † nubes sine aqua , quæ a ventis circumferuntur , arbores autumnales , infructuosæ , bis * mortuæ , eradicatæ ,

13 Fluctus feri maris , despumantes suas confusiones , sidera errantia: quibus procella tenebrarum servata est in æternum .

† Apo. 1. 7.

14 Prophetavit autem & de his septimus ab Adam Enoch * , dicens : † Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis *

15 Facere judicium contra omnes , & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum , quibus impie egerunt , & de omnibus duris * , quæ locuti sunt contra Deum peccatores impii .

† Psal. 16. 10.

16 Hi sunt murmuratores querulosi , secundum desideria sua ambulantes , † & os eorum loquitur superba , mirantes * personas quæstus causa .

† 1 Tim. 4. 1. 2 Tim. 3. 1. 2 Petr. 3. 3.

17 Vos autem charissimi , memores estote verborum , † quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi ,

18 Qui dicebant vobis , quoniam in novissimo tempore venient illusores * , secundum desideria sua ambulantes in impietatibus .

19 Hi sunt , qui segregant semetipsos * , animales , Spiritum non habentes * .

20 Vos autem charissimi , superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei , in Spiritu sancto orantes ,

---

℣. 4. de quorum damnatione alii vobis scripserunt Apostoli .

℣. 5. non Josue qui populum non liberavit ex Ægypto , sed ipse Jesus filius Dei qui multa patravit in veteri testamento & apparuit Patriarchis ut habet S. Iren. lib. 4. cap. 11. & tentatus est a Judæis in deserto . 1. Cor. 10. 9.

* secundo . *i. e.* postea .

℣. 6. i. e. statum in quo a principio conditi sunt .

* i. e. suum locum , sed supra solium Dei ascendere voluerunt . Is. 14. 13.

* i. e. ut publice judicentur quamvis nunc judicati sint .

℣. 8. i. e. Deum .

℣. 9. hęc per traditionem noverant Judæi , ac postea scripserunt in libris quę in canone scripturarum non erant .

℣. 10. i. e. in his quę naturalia sunt, in iis corrumpuntur velut animalia muta

℣. 12. bis . *i. e.* omnino .

℣. 14. hæc Prophetia Enoch per solam traditionem habebatur , at postea scripta fuit a Judæis .

* *Adde* , Angelorum .

℣. 15. *Adde* , verbis .

℣. 16. i. e. adulantes .

℣. 18. i. e. Religionis irrisores .

℣. 19. *Adde* , a fide Christi .

* i. e. animi affectibus dediti , non habentes Spiritum Dei .

21 Vosmetipsos in dilectione Dei
servate, expectantes misericordiam
Domini nostri Jesu Christi* in vitam
æternam.
22 Et hos* quidem arguite judica-
tos*:
23 Illos* vero salvate, de igne ra-
pientes. Aliis* autem misereminiin
timore: odientes & eam, quæ car-
nalis est, maculatam tunicam*.
24 Ei autem, qui potens est vos
conservare sine peccato, & consti-
tuere ante conspectum gloriæ suæ
immaculatos in exultatione in ad-
ventu Domini nostri Jesu Christi;
25 Soli Deo Salvatori nostro, per
Jesum Christum Dominum no-
strum, gloria & magnificentia,
imperium & potestas, ante omne
sæculum, & nunc, & in omnia
sæcula sæculorum. Amen.

℣. 21. *Adde*, quæ ducit.
℣. 22. *Adde*, hæreticos.
* i. e. convincite postquam certi eritis eos esse in errore.
℣. 23. i. e. alios hæreticos mansuetudine ab igne æterno retrahite.
* i. e. alios metu deterrete ab hæresi.
* maculatam tunicam. *i. e.* pravos affectus. *sensus est*, odite non ipsos homines, sed turpes eorum affectus.

APOCA-

APOCALYPSIS
BEATI JOANNIS APOSTOLI.

APocalypſim, in cujus verbis ſingulis multiplices latent intelligentiæ, ut ait S. Hieronymus, ſcripſit Joannes Apoſtolus in Pathmos inſula, in quam a Domitiano relegatus fuerat, anno Chriſti 95. In dubium a quibuſdam vocatus fuerat liber ille, ac præcipue ab Orientalis Eccleſiæ ſcriptoribus; verum ejus Divinitatem confirmat conſtans Occidentalis Eccleſiæ a primis temporibus traditio, ac deinceps unus omnium Eccleſiarum ſenſus jam a quarto ſæculo; & ante quartum ſæculum Apocalypſim Joanni Apoſtolo tribuere ex Orientalibus S. Juſtinus martyr, S. Iræneus Orientalis ipſe & ab Orientalibus edoctus, S. Clemens Alexandrinus & Origenes. Attamen quidam olim in ea fuere ſententia, ut librum hunc non Apoſtolo Joanni, non Apoſtolico viro, ſed Cerintho retulerint. Eam opinionem convellit Dionyſius Alexandrinus, atque etiamſi hunc libellum Joanni Evangeliſtæ abjudicet, fatetur tamen ſancti cujuſdam & divino Spiritu afflati viri id opus eſſe. Jam vero diu eſt, ex quo dubitationem omnem abſtulit univerſalis Eccleſiæ conſenſio. "Quamvis menti noſtræ reſeratus non ſit liber iſte, de illo tamen cum Alexandrino Dionyſio, hujuſmodi opinionem concipientes, quaſi ſenſus noſtri modum excedat, arcanam quamdam planeque admirabilem ſingularum rerum intelligentiam latere exiſtimemus."

CAPUT

CAPUT PRIMUM.

Joannes in Patmos insula relegatus jubetur scribere quæ viderit septem Asiæ Ecclesiis, per septem candelabra designatis, quæ vidit in circuitu filii hominis; modum describens quo hic ipsi demonstratus sit.

1 Apocalypsis * Jesu-Christi, quam dedit illi Deus palam facere servis suis, quæ oportet fieri cito: & significavit, mittens per Angelum suum servo suo Joanni,

2 Qui testimonium perhibuit verbo Dei, & testimonium * Jesu-Christi, quæcumque vidit.

3 Beatus, qui legit & audit verba prophetiæ hujus: & servat ea, quæ in ea scripta sunt: tempus enim prope est.

4 Joannes septem ecclesiis, quæ sunt in Asia. Gratia vobis & pax ab eo, † qui est, & qui erat, & qui venturus est; & a septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt;

5 Et a Jesu-Christo, qui est testis fidelis, † primogenitus mortuorum *, & princeps regum terræ, qui dilexit nos, & lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo,

6 Et fecit nos regnum & sacerdotes * Deo & Patri suo: ipsi gloria, & imperium in sæcula sæculorum: Amen.

7 † Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt *. Et plangent se super eum omnes tribus terræ *: Etiam: Amen.

8 † Ego sum *alpa* & *omega*, principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.

9 Ego Joannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno *, & patientia in Christo Jesu; fui in insula *, quæ appellatur Patmos, propter * verbum Dei, & testimonium Jesu:

† *Exod.* 3. 14. † 1 *Cor.* 15. 20. *Coloss.* 1. 18. † *Hebr.* 9. 14. 1 *Petr.* 1. 19. 1 *Joan.* 1. 7. † *Isaiæ* 3. 13. *Matt.* 44. 30. *Judæ* 14. † *Isai.* 41. 4. & 44. 6. & 48. 12. *Infra* 21. 6. & 22. 13.

10 Fui in spiritu * in Dominica die, & audivi post me vocem magnam tamquam tubæ,

11 Dicentis: Quod vides, scribe in libro: & mitte septem Ecclesiis, quæ sunt in Asia, Epheso, & Smyrnæ, & Pergamo, & Thyatiræ, & Sardis, & Philadelphiæ, & Laodiciæ.

12 Et conversus sum, ut viderem vocem quæ loquebatur mecum: Et conversus vidi septem candelabra aurea:

13 Et in medio septem candelabrorum aureorum similem filio hominis, vestitum podere *, & præcinctum ad mamillas zona aurea:

14 Caput autem ejus & capilli erant candidi tamquam lana alba, & tamquam nix, & oculi ejus tamquam flamma ignis:

15 Et pedes ejus similes aurichalco, sicut in camino ardenti, & vox illius tamquam vox aquarum multarum:

16 Et habebat in dextera sua stellas septem: & de ore ejus gladius utraque parte acutus exibat: & facies ejus sicut sol lucet in virtute sua *.

17 Et cum vidissem eum, cecidi ad pedes ejus tamquam mortuus. Et posuit dexteram suam super me, dicens: Noli timere: † ego sum primus, & novissimus;

18 Et vivus, & fui mortuus; & ecce sum vivens in sæcula sæculorum, & habeo claves mortis, & inferni.

19 Scribe ergo quæ vidisti, & quæ sunt, & quæ oportet fieri post hæc.

20 Sacramentum * septem stellarum, quas vidisti in dextera mea, & septem candelabra aurea: septem stellæ, Angeli sunt septem Ecclesiarum: & candelabra septem, septem Ecclesiæ sunt.

† *Isai.* 41. 4. & 44. 6. & 48. 11. *Infra* 22. 13.

℣. 1. i. e. Revelatio.
℣. 2. i. e. testatur de Christo.
℣. 5. i. e. primus qui ad vitam immortalem surrexit.
℣. 6. i. e. Reges & Sacerdotes mysticos.
℣. 7. i. e. offenderunt.
* i. e. omnes nationes.
℣. 9. i. e. spe regni cælorum
* Maris Asiatici.
* i. e. propter prædicatum a me Evangelium.
℣. 10. in mentis extasi.
℣. 13. i. e. veste talari ad pedes usque demissa.
℣. 16. i. e. cum maxime lucet.
℣. 20. i. e. mysterium.

CAPUT II.

Jubetur Joannes varia scribere Ecclesiis Ephesi, Smyrnæ, Pergami & Thyatiræ: collaudans eos qui Nicolaitarum doctrinam non admiserant, alios autem minis ad pœnitentiam revocans: tepidum quoque detestans, & vincenti præmium pollicens.

1 Angelo * Ephesi Ecclesiæ scribe: Hæc dicit, qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum:

2 Scio opera tua, & laborem, & patientiam tuam, & quia non potes sustinere * malos: & tentasti * eos, qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt: & invenisti eos mendaces:

3 Et patientiam habes, & sustinuisti propter nomen meum, & non defecisti.

4 Sed habeo adversum te, quod charitatem tuam primam reliquisti.

5 Memor esto itaque unde excideris: & age pœnitentiam, & prima opera fac: sin autem, venio tibi, & movebo candelabrum * tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris.

6 Sed hoc habes *, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ & ego odi.

7 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus * dicat Ecclesiis: Vincenti dabo edere de ligno vitæ, quod est in Paradiso Dei mei.

8 Et Angelo Smyrnæ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit primus, & novissimus; qui fuit mortuus, & vivit:

9 Scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam *, sed dives es: & blasphemaris ab his, qui se dicunt Judæos esse, & non sunt, sed sunt synagoga satanæ.

10 Nihil horum timeas quæ passurus es. Ecce missurus est diabolus aliquos ex vobis in carcerem, ut tentemini: & habebitis tribulationem diebus decem *. Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.

11 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis: Qui vicerit, non lædetur a morte secunda *.

12 Et Angelo Pergami Ecclesiæ scribe: Hæc dicit qui habet rhomphæam * utraque parte acutam:

13 Scio ubi habitas, ubi sedes est satanæ: & * tenes nomen meum *, & non negasti fidem meam. Et in diebus illis Antipas testis meus fidelis, qui occisus est apud vos, ubi satanas habitat.

14 Sed habeo adversus te pauca: quia habes illic tenentes doctrinam † Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere *, & fornicari: † Num 24. 3. & 25. 2.

15 Ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.

16 Similiter pœnitentiam age: si quo minus, veniam tibi cito, & pugnabo cum illis in gladio oris mei.

17 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis: Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum * candidum: & in calculo nomen novum scriptum, quod nemo scit, nisi qui accipit.

18 Et Angelo Thyatiræ Ecclesiæ scribe: Hæc dicit Filius Dei, qui habet oculos tamquam flammam ignis, & pedes ejus similes aurichalco:

19 Novi opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua novissima plura prioribus,

20 Sed habeo adversus te pauca: quia permittis mulierem Jezabel *, quæ se dicit propheten, docere, & seducere servos meos, fornicari, & manducare de idolothytis.

21 Et dedi illi tempus ut pœnitentiam ageret: & non vult pœnitere a fornicatione sua.

℣. 1. i. e. Episcopo.
℣. 2. i. e. ferre.
* i. e. explorasti.
℣. 5. i. e. Ecclesiam tuam.
℣. 6. hoc habes boni.
℣. 7. Spiritus Dei.
℣. 9. in rebus temporalibus.
℣. 10. decem. *i. e.* multis.
℣. 11. inferni supplicio.
℣. 12. i. e. gladium.
℣. 13. i. e. nihilominus.
* i. e. fidem meam.
℣. 14. *Adde*, de iis quæ oblata sunt simulacris.
℣. 17. i. e. lapillum.
℣. 20. i. e. similem Jezabel.

22 Ecce

22 Ecce mittam eam in lectum *: & qui mœchantur cum ea, in tribulatione maxima erunt, niſi pœnitentiam ab operibus ſuis egerint.

23 Et filios ejus interficiam in morte *, & ſcient omnes Eccleſiæ, † quia ego ſum ſcrutans renes & corda: & dabo unicuique veſtrum ſecundum opera ſua. Vobis autem dico,

† 1 *Reg.* 16. 7. *Pſal.* 7. 10. *Jer.* 11. 20. & 17. 10. & 20. 12.

24 Et ceteris qui Thyatiræ eſtis: Quicumque non habent doctrinam hanc, & qui non cognoverunt altitudines * ſatanæ, quemadmodum dicunt, non mittam ſuper vos aliud pondus *:

25 Tamen id, quod habetis, tenete donec veniam.

26 Et qui vicerit, & cuſtodierit uſque in finem opera mea, dabo illi poteſtatem ſuper Gentes,

27 Et reget eas in virga ferrea, & tamquam vas figuli confringentur,

28 Sicut & ego accepi a Patre meo: & dabo illi ſtellam matutinam.

29 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis.

CAPUT III.

Jubetur ſcribere Eccleſiis Sardis, Philadelphiæ & Laodiciæ; errantes ad pœnitentiam minis revocans, ſed alios collaudans, & vincenti præmium pollicens; Deum dicens ad oſtium pulſare, ut ingrediatur ad illum qui aperuerit.

1 ET Angelo Eccleſiæ Sardis ſcribe: Hæc dicit qui habet ſeptem Spiritus Dei, & ſeptem ſtellas: Scio opera tua, quia nomen * habes quod vivas, & mortuus es.

2 Eſto vigilans, & confirma cetera, quæ moritura * erant. Non enim invenio opera tua plena coram Deo meo.

3 In mente ergo habe qualiter acceperis, & audieris, & ſerva, & pœnitentiam age. Si ergo non vigilaveris, † Veniam ad te tamquam fur, & neſcies qua hora veniam ad te.

† 1 *Theſ.* 5. 2. 2 *Petr.* 3. 10. *Infr.* 16. 15.

4 Sed habes pauca nomina * in Sardis, qui non inquinaverunt veſtimenta ſua: & ambulabunt mecum in albis, quia digni ſunt.

5 Qui vicerit, ſic veſtietur veſtimentis albis, & non delebo nomen ejus de Libro vitæ, & confitebor nomen ejus coram Patre meo, & coram angelis ejus.

6 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis.

7 Et Angelo Philadelphiæ Eccleſiæ ſcribe: Hæc dicit Sanctus & Verus, † qui habet clavem David: † qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit:

† *Iſai.* 22. 22. † *Job.* 12. 14.

8 Scio opera tua. Ecce dedi coram te oſtium apertum, quod nemo poteſt claudere: quia modicam habes virtutem, & ſervaſti verbum meum, & non negaſti nomen meum.

9 Ecce dabo de ſynagoga ſatanæ, qui dicunt ſe Judæos eſſe, & non ſunt, ſed mentiuntur: Ecce faciam illos ut veniant, & adorent ante pedes tuos: & ſcient quia ego dilexi te.

10 Quoniam ſervaſti verbum patientiæ * meæ, & ego ſervabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem univerſum tentare habitantes in terra.

11 Ecce venio cito: tene quod habes, ut nemo accipiat coronam tuam.

12 Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, & foras non egredietur amplius: & ſcribam ſuper eum nomen Dei mei, & nomen civitatis Dei mei novæ Jeruſalem, quæ deſcendit de cælo a Deo meo, & nomen meum novum.

13 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Eccleſiis.

14 Et Angelo Laodiciæ Eccleſiæ ſcribe: † Hæc dicit: Amen, teſtis fidelis, & verus, qui eſt principium creaturæ Dei.

† *Joan.* 14. 6.

15 Scio opera tua: quia neque frigidus es, neque calidus: utinam frigidus eſſes, aut calidus:

16 Sed quia tepidus es, & nec fri-

℣. 22. i. e. morbo afficiam.
℣. 23. i. e. omnino.
℣. 24. i. e. qui non approbarunt flagitia ſatanæ.
* i. e. afflictionem.
℣. 1. i. e. famam.
℣. 2. i. e. eos qui dubii ſunt & ancipites.
* i. e. perfecta.
℣. 4. i. e. homines.
℣. 10. i. e. quo patientiam præcipio.
℣. 14. i. e. auctor.

gidus, nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo.
17 Quia dicis : Quod dives sum, & locupletatus, & nullius egeo : & nescis quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.
18 Suadeo tibi emere a me aurum ignitum probatum, ut locuples fias, & vestimentis albis induaris, & non appareat confusio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, ut videas.
19 † Ego quos amo, arguo, & castigo. Æmulare* ergo, & pœnitentiam age.
20 Ecce sto ad ostium, & pulso : si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi januam, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.
21 Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo : sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus.
22 Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat Ecclesiis.

† Prov. 3. 12. Hebr. 12. 6.

CAPUT IV.

Aperto in cælo ostio videt sedentem in throno, & in hujus circuitu vigintiquatuor seniores sedentes; &, quæ hic describit, quatuor animalia, quæ sedentem in throno assidue una cum vigintiquatuor senioribus glorificabant.

1 POst hæc vidi : & ecce ostium apertum in cœlo, & vox prima, quam audivi, tamquam tubæ loquentis mecum, dicens : Ascende huc, & ostendam tibi quæ oportet fieri post hæc.
2 Et statim fui in spiritu : & ecce sedes posita erat in cælo, & supra sedem sedens.
3 Et qui sedebat, similis erat aspectui lapidis jaspidis & sardinis : & iris erat in circuitu sedis, similis visioni smaragdinæ.
4 Et in circuitu sedis sedilia vigintiquatuor : & super thronos vigintiquatuor seniores sedentes, circumamicti vestimentis albis, & in capitibus eorum coronæ aureæ :
5 Et de throno procedebant fulgura, & voces, & tonitrua : & septem lampades ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei.
6 Et in conspectu sedis tamquam mare vitreum simile crystallo : & in medio sedis, & in circuitu sedis, quatuor animalia plena oculis ante & retro.
7 Et animal primum simile leoni, & secundum animal simile vitulo, & tertium animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilæ volanti.
8 Et quatuor animalia, singula eorum habebant alas senas : & in circuitu, & intus plena sunt oculis : & requiem non habebant die ac nocte, dicentia : † Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. † Isai. 6. 3.
9 Et cum darent illa animalia gloriam, & honorem, & benedictionem sedenti super thronum, viventi in sæcula sæculorum,
10 Procidebant vigintiquatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viventem in sæcula sæculorum, & mittebant coronas suas ante thronum, dicentes :
11 Dignus es Domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem : quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata sunt.

CAPUT V.

Flente Joanne quod librum septem sigillis signatum nemo posset aperire, agnus primum occisus illum aperuit; quo facto, quatuor animalia & vigintiquatuor seniores, cum innumera Angelorum multitudine omnique creatura illum maxime glorificarunt.

1 ET vidi in dextera sedentis supra thronum, librum scriptum intus & foris, signatum sigillis septem.
2 Et vidi Angelum fortem, prædicantem voce magna : Quis est dignus aperire librum, & solvere signacula ejus ?
3 Et nemo poterat, neque in cælo, neque in terra, neque subtus terram, aperire librum, neque respicere illum.
4 Et ego flebam multum, quoniam nemo dignus inventus est aperire librum, nec videre eum.

℣. 19. *Adde*, meliora.

4 Et unus de senioribus dixit mihi: Ne fleveris: ecce vicit leo de tribu Juda, radix David, aperire librum, & solvere septem signacula ejus.
6 Et vidi: & ecce in medio throni & quatuor animalium, & in medio seniorum, agnum stantem tamquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem: qui sunt septem spiritus Dei, missi in omnem terram.
7 Et venit, & accepit de dextera sedentis in throno librum.
8 Et cum aperuisset librum, quatuor animalia, & vigintiquatuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas, & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum:
9 Et cantabant canticum novum, dicentes: Dignus es Domine accipere librum, & aperire signacula ejus: quoniam occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione:
10 Et fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes: & regnabimus super terram.
11 Et vidi, & audivi vocem angelorum multorum in circuitu throni, & animalium, & seniorum: & erat numerus eorum † millia millium,
† Dan. 7. 10.
12 Dicentium voce magna: Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere virtutem, & divinitatem, & sapientiam, & fortitudinem, & honorem, & gloriam, & benedictionem.
13 Et omnem creaturam, quæ in cælo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari, & quæ in eo: omnes audivi dicentes: Sedenti in throno, & Agno, benedictio, & honor, & gloria, & potestas in sæcula sæculorum.
14 Et quatuor animalia dicebant: Amen. Et vigintiquatuor seniores ceciderunt in facies suas: & adoraverunt viventem in sæcula sæculorum.

CAPUT VI.

Apertis quatuor sigillis, varii adversus terram sequuntur effectus: quinto vero aperto animæ martyrum petunt accelerari judicium: ad sexti autem apertionem ostenduntur signa futuri judicii.

1 ET vidi quod aperuisset Agnus unum *de septem sigillis, & audivi unum de quatuor animalibus, dicens, tamquam vocem tonitrui: Veni, & vide.
2 Et vidi: & ecce equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcum, & data est ei corona, & exivit vincens ut vinceret.
3 Et cum aperuisset sigillum secundum, audivi secundum animal, dicens: Veni, & vide.
4 Et exivit alius equus rufus: & qui sedebat super illum, datum est ei ut sumeret pacem de terra, & ut invicem se interficiant, & datus est ei gladius magnus.
5 Et cum aperuisset sigillum tertium, audivi tertium animal, dicens: Veni, & vide. Et ecce equus niger: & qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua.
6 Et audivi tamquam vocem in medio quatuor animalium dicentium: Bilibris* tritici denario, & tres bilibres hordei denario, & vinum & oleum ne læseris.
7 Et cum aperuisset sigillum quartum, audivi vocem quarti animalis dicentis: Veni, & vide.
8 Et ecce equus pallidus: & qui sedebat super eum, nomen illi Mors, & infernus sequebatur eum, & data est illi potestas super quatuor partes terræ, interficere gladio, fame, & morte, & bestiis terræ.
9 Et cum aperuisset sigillum quintum, vidi subtus altare * animas interfectorum propter verbum Dei, & propter testimonium, quod habebant,
10 Et clamabant voce magna, dicentes: Usquequo Domine, (sanctus, & verus) non judicas, & non vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra?
11 Et datæ sunt illis singulæ stolæ albæ *: & dictum est illis ut requiescerent adhuc tempus modicum, donec compleantur conservi eorum, & fratres eorum, qui interficiendi sunt sicut & illi.

℣. 1. i. e. primum.
℣. 6. i. e. duarum librarum mensura.
℣. 9. i. e. sub Christi protectione.
℣. 11. i. e. animarum gloria.
℣. 4. omittitur tribus Dan, *vel* quod coaluerit in aliam tribum, *vel* quia ex ea, ut ajunt quidam, Antichristus sit oriundus.

12 Et

12 Et vidi cum aperuiſſet ſigillum ſextum: & ecce terræ motus magnus factus eſt, & ſol factus eſt niger tamquam ſaccus cilicinus: & luna tota facta eſt ſicut ſanguis:
13 Et ſtellæ de cælo ceciderunt ſuper terram, ſicut ficus emittit groſſos ſuos cum a vento magno movetur.
14 Et cælum receſſit ſicut liber involutus: & omnis mons, & inſulæ de locis ſuis motæ ſunt:
15 Et reges terræ, & principes, & tribuni, & divites, & fortes, & omnis ſervus, & liber, abſconderunt ſe in ſpeluncis, & in petris montium:
16 Et dicunt montibus, & petris: † Cadite ſuper nos, & abſcondite nos a facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira Agni:
17 Quoniam venit dies magnus iræ ipſorum: & quis poterit ſtare?

† *Iſai.* 2. 19. *Oſee* 10. 8. *Luca* 23. 30.

CAPUT VII.

Dum punienda eſt terra, jubentur abſque nocumento ſervari ſignum in fronte gerentes: qui deſcribuntur tam ex Judæis quam ex Gentibus, benedicentes Deum: & de his qui amicti erant ſtolis albis.

1 POſt hæc vidi quatuor Angelos ſtantes ſuper quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ, ne flarent ſuper terram, neque ſuper mare, neque in ullam arborem.
2 Et vidi alterum Angelum aſcendentem ab ortu ſolis, habentem ſignum Dei vivi: & clamavit voce magna quatuor Angelis, quibus datum eſt nocere terræ, & mari,
3 Dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque ſignemus ſervos Dei noſtri in frontibus eorum.
4 Et audivi numerum ſignatorum, centum quadraginta quatuor millia ſignati, ex omni tribu filiorum Iſrael *.
5 Ex tribu Juda duodecim millia ſignati: Ex tribu Ruben duodecim millia ſignati: Ex tribu Gad duodecim millia ſignati:
6 Ex tribu Aſer duodecim millia ſignati: Ex tribu Nephthali duodecim millia ſignati: Ex tribu Manaſſe duodecim millia ſignati:
7 Ex tribu Simeon duodecim millia ſignati: Ex tribu Levi duodecim millia ſignati: Ex tribu Iſſachar duodecim millia ſignati:
8 Ex tribu Zabulon duodecim millia ſignati: Ex tribu Joſeph duodecim millia ſignati: Ex tribu Benjamin duodecim millia ſignati.
9 Poſt hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis: ſtantes ante thronum, & in conſpectu Agni, amicti ſtolis albis, & palmæ in manibus eorum:
10 Et clamabant voce magna dicentes: Salus Deo noſtro, qui ſedet ſuper thronum, & Agno.
11 Et omnes Angeli ſtabant in circuitu throni, & ſeniorum, & quatuor animalium: & ceciderunt in conſpectu throni in facies ſuas, & adoraverunt Deum,
12 Dicentes, Amen. Benedictio, & claritas, & ſapientia, & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo noſtro, in ſæcula ſæculorum, Amen.
13 Et reſpondit unus de ſenioribus, & dixit mihi: Hi, qui amicti ſunt ſtolis albis, qui ſunt? & unde venerunt?
14 Et dixi illi: Domine mi, tu ſcis. Et dixit mihi: Hi ſunt, qui venerunt de tribulatione magna, & laverunt ſtolas ſuas, & dealbaverunt eas in ſanguine Agni *.
15 Ideo ſunt ante thronum Dei, & ſerviunt ei die ac nocte in templo * ejus: & qui ſedet in throno, habitabit ſuper illos.
16 † Non eſurient, neque ſitient amplius, nec cadet ſuper illos ſol, neque ullus æſtus:
17 Quoniam Agnus, qui in medio throni eſt, reget illos, & deducet eos ad vitæ fontes aquarum, † & abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum.

† *Iſai.* 49. 10.

† *Iſai.* 25. 8. *Infra* 21. 4.

℣. 14. loquitur de martyribus. ℣. 15. i.e. in cælo.

CAPUT

CAPUT VIII.

Aperto septimo sigillo septem Angeli cum tubis ostenduntur, effusoque in terram igne altaris ab alio Angelo fiunt variæ tempestates: similiter quatuor Angelis tuba canentibus producuntur variæ plagæ adversus homines.

1 ET cum aperuisset sigillum septimum, factum est silentium in cælo, quasi media hora.
2 Et vidi septem angelos stantes in conspectu Dei: & datæ sunt illis septem tubæ.
3 Et alius Angelus venit, & stetit ante altare habens thuribulum aureum: & data sunt illi incensa multa, ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum Dei.
4 Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu Angeli coram Deo.
5 Et accepit Angelus thuribulum, & implevit illud de igne altaris, & misit in terram, & facta sunt tonitrua, & voces, & fulgura, & terræmotus magnus.
6 Et septem Angeli, qui habebant septem tubas, præparaverunt se ut tuba canerent.
7 Et primus Angelus tuba cecinit, & facta est grando, & ignis, mista in* sanguine, & missum est in terram, & tertia pars terræ combusta est, & tertia pars arborum concremata est, & omne fœnum viride combustum est.
8 Et secundus Angelus tuba cecinit: & tamquam mons magnus igne ardens missus est in mare, & facta est tertia pars maris sanguis,
9 Et mortua est tertia pars creaturæ eorum quæ habebant animas in mari, & tertia pars navium interiit.
10 Et tertius Angelus tuba cecinit: & cecidit de cælo stella magna, ardens tamquam facula, & cecidit in tertiam partem fluminum, & in fontes aquarum:
11 Et nomen stellæ dicitur Absinthium; & facta est tertia pars aquarum in Absinthium: multi hominum mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt.
12 Et quartus Angelus tuba cecinit: & percussa est tertia pars solis, & tertia pars lunæ, & tertia pars stellarum, ita ut obscuraretur tertia pars eorum, & diei non luceret pars tertia, & noctis similiter.
13 Et vidi, & audivi vocem unius aquilæ volantis per medium cæli, dicentis voce magna: Væ, væ, væ habitantibus in terra, de ceteris vocibus trium Angelorum, qui erant tuba canituri.

CAPUT IX.

Quinto Angelo tuba canente stella cadit, & locustæ a fumo putei egressæ describuntur, quæ homines crucient: sexto vero Angelo canente solvuntur quatuor Angeli, qui ingenti equestri exercitu tertiam hominum partem occidant.

1 ET quintus Angelus tuba cecinit: & vidi stellam de cælo cecidisse in terram, & data est ei clavis putei abyssi.
2 Et aperuit puteum abyssi: & ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnæ: & obscuratus est sol & aer de fumo putei:
3 Et de fumo putei exierunt locustæ in terram, & data est illis potestas, sicut habent potestatem scorpiones terræ:
4 Et præceptum est illis ne læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem: nisi tantum homines, qui non habent signum Dei in frontibus suis:
5 Et datum* est illis ne occiderent eos: sed ut cruciarent mensibus quinque: & cruciatus eorum, ut cruciatur scorpii cum percutit hominem.
6 † Et in diebus illis quærent homines mortem, & non invenient eam: & desiderabunt mori, & fugiet mors ab eis. † *Isai.* 2. 19. *Osee* 10 8. *Lucæ* 23. 30.
7 † Et similitudines locustarum, similes equis paratis in prælium: & super capita earum tamquam coronæ similes auro: & facies earum tamquam facies hominum. † *Sap.* 16. 9.
8 Et habebant capillos sicut capillos mulierum; & dentes earum, sicut dentes leonum erant:
9 Et habebant loricas sicut loricas ferreas, & vox* alarum earum sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum:

℣. 5. i. e. præceptum est.
℣. 7. in *pro* cum.
℣. 9. i. e. strepitus.

10 Et habebant caudas similes scorpionum, & aculei erant in caudis earum: & potestas earum nocere hominibus mensibus quinque: & habebant super se
11 Regem angelum abyssi, cui nomen Hebraice Abaddon, Græce autem Apollyon, Latine habens nomen Exterminans.
12 Væ* unum abiit, & ecce veniunt adhuc duo væ* post hæc.
13 Et sextus Angelus tuba cecinit: & audivi vocem unam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod est ante oculos Dei,
14 Dicentem sexto Angelo, qui habebat tubam: Solve quatuor Angelos, qui alligati sunt in flumine magno Euphrate.
15 Et soluti sunt quatuor Angeli, qui parati erant in horam, & diem, & mensem, & annum, ut occiderent tertiam partem hominum.
16 Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia. Et audivi numerum eorum.
17 Et ita vidi equos in visione: & qui sedebant super eos, habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas, & capita equorum erant tamquam capita leonum: & de ore eorum procedit ignis, & fumus, & sulphur.
18 Et ab his tribus plagis occisa est tertia pars hominum, de igne, & de fumo, & sulphure, quæ procedebant de ore ipsorum.
19 Potestas enim equorum in ore eorum est, & in caudis eorum. nam caudæ eorum similes serpentibus, habentes capita: & in his nocent.
20 Et ceteri homines, qui non sunt occisi in his plagis, neque pœnitentiam egerunt de operibus manuum suarum, ut non adorarent dæmonia, & simulacra aurea, & argentea, & ærea, & lapidea, & lignea, quæ neque videre possunt, neque audire, neque ambulare:
21 Et non egerunt pœnitentiam ab homicidiis suis, neque a veneficiis suis, neque a fornicatione sua, neque a furtis suis.

CAPUT X.

Clamante alio forti Angelo loquuntur septem tonitrua: porro Angelus jurat non amplius fore tempus, sed consummandum ad vocem septimi Angeli mysterium: datque librum Joanni devorandum.

1 ET vidi alium Angelum fortem descendentem de cælo amictum nube, & iris in capite ejus, & facies ejus erat ut sol, & pedes ejus tamquam columnæ ignis:
2 Et habebat in manu sua libellum apertum: & posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram:
3 Et clamavit voce magna, quemadmodum cum leo rugit. Et cum clamasset, locuta sunt septem tonitrua voces suas.
4 Et cum locuta fuissent septem tonitrua voces suas, ego scripturus eram: & audivi vocem de cælo dicentem mihi: Signa* quæ locuta sunt septem tonitrua, & noli ea scribere.
5 † Et Angelus, quem vidi stantem super mare, & super terram, levavit manum suam ad cælum: † Dan. 12. 7.
6 Et juravit per viventem in sæcula sæculorum, qui creavit cælum, & ea quæ in eo sunt; & terram, & ea quæ in ea sunt; & mare, & ea quæ in eo sunt: Quia tempus* non erit amplius:
7 Sed in diebus vocis septimi Angeli, cum cœperit tuba canere, consummabitur mysterium Dei, sicut evangelizavit per servos suos Prophetas.
8 Et audivi vocem de cælo iterum loquentem mecum, & dicentem: Vade, & accipe librum apertum de manu Angeli stantis super mare, & super terram.
9 Et abii ad Angelum, dicens ei, ut daret mihi librum. Et dixit mihi: † Accipe librum, & devora illum: & faciet amaricari ventrem tuum, sed in ore tuo erit dulce tamquam mel. Ezec. 3. 1.
10 Et accepi librum de manu Angeli, & devoravi illum: & erat in ore meo tamquam mel dulce: & cum

℣. 12. i.e. calamitas.
* i. e. calamitates duæ.

℣. 4. i.e. Claude mente tua.
℣. 6. tempus bene operandi.

devorassem eum, amaricatus est
venter meus:
11 Et dixit mihi: Oportet te iterum prophetare Gentibus, & populis, & linguis, & regibus multis.

CAPUT XI.

Joannes templum metiens audit prædicaturos duos testes, quos bestia a mari ascendens occidet: at illi resurgentes in cælum ascendunt, ac terræmotu occiduntur 7000 hominum, & ad cantum septimi Angeli viginquatuor seniores Deo gratias agunt.

1 ET datus est mihi calamus * similis virgæ, & dictum est mihi: Surge, & metire templum Dei, & altare, & adorantes in eo.
2 Atrium autem, quod est foris templum, ejice foras, & ne metiaris illud: quoniam datum est Gentibus, & civitatem sanctam calcabunt mensibus quadraginta duobus:
3 Et dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis.
4 Hi sunt duæ olivæ, & duo candelabra, in conspectu Domini terræ stantes.
5 Et si quis voluerit eos nocere, ignis exiet de ore eorum, & devorabit inimicos eorum: & si quis voluerit eos lædere, sic oportet eum occidi.
6 Hi habent potestatem claudendi cælum, ne pluat diebus prophetiæ ipsorum: & potestatem habent super aquas convertendi eas in sanguinem, & percutere terram omni plaga quotiescumque voluerint.
7 Et cum finierint testimonium suum, bestia quæ ascendit de abysso, faciet adversum eos bellum, & vincet illos, & occidet eos.
8 Et corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ *, quæ vocatur spiritualiter Sodoma, & Ægyptus*, ubi & Dominus eorum crucifixus est.
9 Et videbunt de tribubus, & populis, & linguis, & Gentibus, corpora eorum per tres dies & dimidium: & corpora eorum non sinent poni in monumentis:
10 Et inhabitantes terram gaudebunt super illos, & jucundabuntur: & munera mittent invicem, quoniam hi duo prophetæ cruciaverunt eos, qui habitabant super terram.
11 Et post dies tres & dimidium, spiritus vitæ a Deo intravit in eos. Et steterunt super pedes suos, & timor magnus cecidit super eos, qui viderunt eos.
12 Et audierunt vocem magnam de cælo, dicentem eis: Ascendite huc. Et ascenderunt in cælum in nube: & viderunt illos inimici eorum.
13 Et in illa hora factus est terræmotus magnus, & decima pars civitatis cecidit: & occisa sunt in terræmotu nomina hominum septem millia: & reliqui in timorem sunt missi, & dederunt gloriam Deo cæli.
14 Væ* secundum abiit: & ecce væ tertium veniet cito.
15 Et septimus angelus tuba cecinit: & factæ sunt voces magnæ in cælo dicentes: Factum est regnum hujus mundi, Domini nostri & Christi ejus, & regnabit in sæcula sæculorum: Amen.
16 Et viginti quatuor seniores, qui in conspectu Dei sedent in sedibus suis, ceciderunt in facies suas, & adoraverunt Deum, dicentes:
17 Gratias agimus tibi Domine Deus omnipotens, qui es, & qui eras, & qui venturus es: quia accepisti virtutem tuam magnam, & regnasti.
18 Et iratæ sunt Gentes, & advenit ira tua, & tempus mortuorum judicari, & reddere mercedem servis tuis Prophetis, & sanctis, & timentibus nomen tuum pusillis & magnis, & exterminandi eos qui corruperunt terram.
19 Et apertum est templum Dei in cælo: & visa est arca testamenti ejus in templo ejus, & facta sunt fulgura, & voces, & terræmotus, & grando magna.

CAPUT XII.

Cum mulier cernente dracone filium peperisset, raptus est ab ea filius ejus ad Deum: tunc facto in cælo prælio, lapsus draco cœpit mulieris semen persequi.

℣. 1. i. e. arundo.
℣. 8. i. e. Jerusalem.
* propter scelera.
℣. 14. i. e. calamitas.

1 ET signum magnum apparuit in cælo: Mulier amicta sole, & luna sub pedibus ejus, & in capite ejus corona stellarum duodecim:
2 Et in utero habens, clamabat parturiens, & cruciabatur ut pariat.
3 Et visum est aliud signum in cælo: & ecce draco magnus rufus, habens capita septem, & cornua decem: & in capitibus ejus diademata septem:
4 Et cauda ejus trahebat tertiam partem stellarum cæli, & misit eas in terram: & draco stetit ante mulierem, quæ erat paritura; ut cum peperisset, filium ejus devoraret.
5 Et peperit filium masculum, qui recturus erat omnes Gentes in virga ferrea: & raptus est filius ejus ad Deum, & ad thronum ejus:
6 Et mulier fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum a Deo, ut ibi pascant eam diebus mille ducentis sexaginta.
7 Et factum est prælium magnum in cælo: Michael, & angeli ejus præliabantur cum dracone, & draco pugnabat, & angeli ejus:
8 Et non valuerunt, neque locus inventus est eorum amplius in cælo.
9 Et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & satanas, qui seducit universum orbem: & projectus est in terram, & angeli ejus cum illo missi sunt.
10 Et audivi vocem magnam in cælo dicentem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi ejus: quia projectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei nostri die ac nocte.
11 Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonii sui, & non dilexerunt animas suas usque ad mortem.
12 Propterea lætamini cæli, & qui habitatis in eis. Væ terræ, & mari, quia descendit diabolus ad vos, habens iram magnam, sciens quod modicum tempus habet *.
13 Et postquam vidit draco quod projectus esset in terram, persecutus est mulierem, quæ peperit masculum:
14 Et datæ sunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, ut volaret in desertum in locum suum, ubi alitur per tempus & tempora & dimidium temporis, a facie serpentis.
15 Et misit serpens ex ore suo post mulierem, aquam tamquam flumen, ut eam faceret trahi a flumine.
16 Et adjuvit terra mulierem, & aperuit terra os suum, & absorbuit flumen, quod misit draco de ore suo.
17 Et iratus est draco in mulierem: & abiit facere prælium cum reliquis de semine ejus, qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Jesu Christi.
18 Et stetit supra arenam maris.

CAPUT XIII.

Bestia de mari ascendens septem capitum & decem cornuum decemque diadematum, cujus plaga curatur, Deum blasphemat, & sanctos debellat: alteraque bestia duorum cornuum de terra ascendens illi maxime favet, cogens fieri & adorari ejus imaginem, haberique characterem nominis ejus.

1 ET vidi de mari bestiam ascendentem, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua ejus decem diademata, & super capita ejus nomina blasphemiæ.
2 Et bestia, quam vidi, similis erat pardo, & pedes ejus sicut pedes ursi, & os ejus sicut os leonis. Et dedit illi draco virtutem suam, & potestatem magnam.
3 Et vidi unum de capitibus suis quasi occisum in mortem: & plaga mortis ejus curata est. Et admirata est universa terra post bestiam.
4 Et adoraverunt draconem, qui dedit potestatem bestiæ: & adoraverunt bestiam, dicentes: Quis similis bestiæ? & quis poterit pugnare cum ea?
5 Et datum est ei os loquens magna *, & blasphemias: & data est ei potestas facere menses quadraginta duos.
6 Et aperuit os suum in blasphemias ad Deum, blasphemare nomen ejus, & tabernaculum ejus, & eos qui in cælo habitant.

℣. 12. *Adde*, ad nocendum.

℣. 5. i. e. superbe.

7 Et est datum illi bellum facere cum sanctis, & vincere eos. Et data est illi potestas in omnem tribum, & populum, & linguam, & gentem:

8 Et adoraverunt eam omnes, qui inhabitant terram: quorum non sunt scripta nomina in Libro vitæ Agni, qui occisus est ab origine mundi.

9 Si quis habet aurem, audiat.

10 Qui in captivitatem duxerit, in captivitatem vadet: † qui in gladio occiderit, oportet eum gladio occidi. Hic est patientia, & fides Sanctorum.

† *Gen.* 9. 6. *Matth.* 26. 52.

11 Et vidi aliam bestiam ascendentem de terra, & habebat cornua duo similia Agni, & loquebatur sicut draco.

12 Et potestatem prioris bestiæ omnem faciebat in conspectu ejus: & fecit terram, & habitantes in ea, adorare bestiam primam, cujus curata est plaga mortis.

13 Et fecit signa magna, ut etiam ignem faceret de cælo descendere in terram in conspectu hominum.

14 Et seduxit habitantes in terra, propter signa, quæ data sunt illi facere in conspectu bestiæ, dicens habitantibus in terra, ut faciant imaginem bestię, quæ habet plagam gladii, & vixit.

15 Et datum est illi ut daret spiritum imagini bestiæ, & ut loquatur imago bestiæ: & faciat ut quicumque non adoraverint imaginem bestiæ, occidantur.

16 Et faciet omnes pusillos, & magnos, & divites, & pauperes, & liberos, & servos habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis.

17 Et ne quis possit emere, aut vendere, nisi qui habet characterem, aut nomen bestiæ, aut numerum nominis ejus.

18 Hic sapientia est. Qui habet intellectum, computet numerum bestiæ. Numerus enim hominis est: & numerus ejus sexcenti sexaginta sex.

CAPUT XIV.

Virgines cum Agno cantantes ambulant, Angelo uno Evangelium annuntiante, altero Babylonis lapsum, tertio vero cruciatum eorum qui bestiam adorarunt prædicante: porro duo habentes falces jubentur, ille messem, hic autem vineam terræ demetere.

1 Et vidi: & ecce Agnus stabat supra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia, habentes nomen ejus, & nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis.

2 Et audivi vocem de cælo, tamquam vocem aquarum multarum, & tamquam vocem tonitrui magni: & vocem, quam audivi, sicut citharædorum citharizantium in citharis suis.

3 Et cantabant quasi canticum novum, ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores: & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadragintaquatuor millia, qui empti sunt de terra.

4 Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: Virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum quocumque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo, & Agno:

5 Et in ore eorum non est inventum mendacium: sine macula enim sunt ante thronum Dei.

6 Et vidi alterum Angelum volantem per medium cæli, habentem Evangelium æternum, ut evangelizaret sedentibus super terram, & super omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum:

7 Dicens magna voce: Timete Dominum, & date illi honorem, quia venit hora judicii ejus: & adorate eum, † qui fecit cælum, & terram, mare, & fontes aquarum.

† *Psal.* 145. 6. *Actor.* 14. 14.

8 Et alius Angelus secutus est dicens: † Cecidit, cecidit Babylon illa magna: quæ a vino iræ fornicationis suæ potavit omnes gentes.

† *Isa.* 21. 9. *Jer.* 51. 8.

9 Et tertius Angelus secutus est illos, dicens voce magna: Si quis adoraverit bestiam, & imaginem ejus, & acceperit characterem in fronte sua, aut in manu sua:

10 Et hic bibet de vino iræ Dei, quod mistum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu Angelorum sanctorum, & ante conspectum Agni:

11 Et fumus tormentorum eorum ascendet in sæcula sæculorum: nec habent requiem die ac nocte, qui adoraverunt bestiam, & imaginem ejus, & si quis acceperit characterem nominis ejus.

12 Hic patientia sanctorum est qui
custodiunt mandata Dei, & fidem
Jesu.
13 Et audivi vocem de cælo, dicen-
tem mihi: Scribe: Beati mortui, qui
in Domino * moriuntur. Amodo
jam dicit Spiritus, ut requiescant a
laboribus suis: opera enim illorum
sequuntur illos.
14 Et vidi, & ecce nubem candi-
dam: & super nubem sedentem si-
milem Filio hominis, habentem in
capite suo coronam auream, & in
manu sua falcem acutam.
15 Et alius Angelus exivit de tem-
plo, clamans voce magna ad seden-
tem super nubem: † Mitte falcem
† *Joel.* 3. 13. *Matth.* 13. 39. tuam, & mete, quia venit hora ut
metatur, quoniam aruit messis ter-
ræ.
16 Et misit qui sedebat super nu-
bem, falcem suam in terram, & de-
messa est terra.
17 Et alius Angelus exivit de tem-
plo, quod est in cælo, habens &
ipse falcem acutam.
18 Et alius Angelus exivit de alta-
ri, qui habebat potestatem supra
ignem: & clamavit voce magna ad
eum qui habebat falcem acutam, di-
cens: Mitte falcem tuam acutam, &
vindemia botros vineæ terræ: quo-
niam maturæ sunt uvæ ejus.
19 Et misit Angelus falcem suam
acutam in terram, & vindemiavit
vineam terræ, & misit in lacum* irę
Dei magnum:
20 Et calcatus est lacus extra civi-
tatem, & exivit sanguis de lacu
usque ad frænos equorum per stadia
mille sexcenta.

CAPUT XV.

Qui bestiam vicerant & ejus imaginem ac numerum nominis ejus, Deum glorificant, & septem Angelis habentibus septem plagas novissimas dantur septem phialæ ira Dei plenæ.

1 ET vidi aliud signum in cęlo
magnum & mirabile, An-
gelos septem, habentes plagas se-
ptem novissimas: Quoniam in illis
consummata est ira Dei.
2 Et vidi tamquam mare vitreum
mistum igne, & eos, qui vicerunt
bestiam, & imaginem ejus, & nu-
merum nominis ejus, stantes su-
per mare vitreum, habentes citha-
ras Dei:
3 Et cantantes canticum Moysi ser-
vi Dei, & canticum Agni, dicen-
tes: Magna & mirabilia sunt opera
tua, Domine Deus omnipotens: ju-
stæ & veræ sunt viæ tuæ, Rex sæcu-
lorum.
4 † Quis non timebit te Domine, & † *Jere.*
magnificabit nomen tuum? quia so- 10. 7.
lus pius es: quoniam omnes gentes
venient, & adorabunt in conspectu
tuo, quoniam judicia tua manifesta
sunt.
5 Et post hæc vidi, & ecce apertum
est templum tabernaculi testimonii
in cælo:
6 Et exierunt septem Angeli ha-
bentes septem plagas de templo, ve-
stiti lino mundo & candido, & præ-
cincti circa pectora zonis aureis.
7 Et unum de quatuor animalibus
dedit septem Angelis septem phialas
aureas, plenas iracundię Dei viven-
tis in sęcula sęculorum.
8 Et impletum est templum fumo
a majestate Dei, & de virtute ejus:
& nemo poterat introire in tem-
plum, donec consummarentur se-
ptem plagę septem Angelorum.

CAPUT XVI.

Ad septem phialarum effusionem in terram, mare, fontes, solem, bestiæ sedem, Euphratem & aerem, multa in terra plagæ oriuntur.

1 ET audivi vocem magnam de
templo, dicentem septem
Angelis: Ite, & effundite septem
phialas irę Dei in terram.
2 Et abiit primus, & effudit phia-
lam suam in terram: & factum est
vulnus sęvum & pessimum in homi-
nes, qui habebant characterem be-
stię; & in eos, qui adoraverunt
imaginem ejus.
3 Et secundus Angelus effudit phia-
lam suam in mare, & factus est san-
guis tamquam mortui: & omnis a-
nima vivens mortua est in mari.
4 Et tertius effudit phialam suam
super flumina, & super fontes aqua-
rum, & factus est sanguis.

℣. 13. i.e. propter Dominum.
℣. 19. lacus, locus est in quo vinum exprimi solet.

5 Et audivi Angelum aquarum dicentem: Justus es Domine, qui es, & qui eras Sanctus, qui hęc judicasti:
6 Quia sanguinem Sanctorum & Prophetarum effuderunt, & sanguinē eis dedisti bibere: digni enim sunt.
7 Et audivi alterum ab altari dicentem: Etiam Domine Deus omnipotens, vera & justa judicia tua.
8 Et quartus Angelus effudit phialam suam in solem, & datum est illi æstu affligere homines, & igni:
9 Et æstuaverunt homines æstu magno, & blasphemaverunt nomen Dei habentis potestatem super has plagas, neque egerunt pœnitentiam ut darent illi gloriam.
10 Et quintus Angelus effudit phialam suam super sedem bestiæ: & factum est regnum ejus tenebrosum, & commanducaverunt linguas suas præ dolore:
11 Et blasphemaverunt Deum cæli, præ doloribus & vulneribus suis, & non egerunt pœnitentiam ex operibus suis.
12 Et sextus Angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphraten: & siccavit aquam ejus, ut præpararetur via regibus ab ortu solis.
13 Et vidi de ore draconis, & de ore bestiæ, & de ore pseudoprophetę spiritus tres immundos in modum ranarum.
14 Sunt enim spiritus dæmoniorum facientes signa, & procedunt ad reges totius terræ congregare illos in prælium ad diem magnum omnipotentis Dei.
15 † Ecce venio sicut fur. Beatus qui vigilat, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, & videant turpitudinem ejus.

† Mat. 24. 43. Luc. 12. 39. Supr. 3. 3.

16 Et congregabit illos in locum, qui vocatur Hebraice Armagedon.
17 Et septimus Angelus effudit phialam suam in aerem, & exivit vox magna de templo a throno, dicens: Factum est.
18 Et facta sunt fulgura, & voces, & tonitrua, & terræmotus factus est magnus, qualis numquam fuit ex quo homines fuerunt super terram: talis terræmotus, sic magnus.
19 Et facta est civitas magna in tres partes: & civitates Gentium ceciderunt, & Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ ejus.
20 Et omnis insula fugit, & montes non sunt inventi.
21 Et grando magna sicut talentum descendit de cælo in homines: & blasphemaverunt Deum homines propter plagam grandinis: quoniam magna facta est vehementer.

CAPUT XVII.

Mulier fornicaria sive Babylon variis induta ornamentis, & ebria martyrum sanguine, sedet super bestiam septem capitum & decem cornuum: quæ omnia hic declarat Angelus.

1 Et venit unus de septem Angelis, qui habebant septem phialas, & locutus est mecum, dicens: Veni, ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas multas,
2 Cum qua fornicati sunt reges terræ, & inebriati sunt qui inhabitant terram de vino prostitutionis ejus,
3 Et abstulit me in spiritu in desertum. Et vidi mulierem sedentem super bestiam coccineam, plenam nominibus blasphemiæ, habentem capita septem, & cornua decem.
4 Et mulier erat circumdata purpura, & coccino, & inaurata auro, & lapide pretioso, & margaritis, habens poculum aureum in manu sua, plenum abominatione, & immunditia fornicationis ejus.
5 Et in fronte ejus nomen scriptum: Mysterium: Babylon magna, mater fornicationum, & abominationum terræ.
6 Et vidi mulierem ebriam de sanguine sanctorum, & de sanguine martyrum Jesu. Et miratus sum cum vidissem illam admiratione magna.
7 Et dixit mihi Angelus: Quare miraris? Ego dicam tibi sacramentum * mulieris, & bestiæ quæ portat eam, quæ habet capita septem, & cornua decem.
8 Bestia, quam vidisti, fuit, & non est, & ascensura est de abysso, & in interitum ibit: & mirabuntur inhabitantes terram (quorum non sunt scripta nomina in Libro vitæ a constitutione mundi) videntes bestiam, quæ erat, & non est.
9 Et hic est sensus, qui habet sa-

℣. 7. i. e. mysterium.

pientiam.

pientiam. Septem capita, septem montes sunt, super quos mulier sedet, & reges septem sunt.
10 Quinque ceciderunt, unus est, & alius nondum venit: & cum venerit, oportet illum breve tempus manere.
11 Et bestia, quæ erat, & non est: & ipsa octava est: & de septem est, & in interitum vadit.
12 Et decem cornua, quæ vidisti, decem reges sunt: qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tamquam reges una hora accipient post bestiam.
13 Hi unum consilium habent, & virtutem & potestatem suam bestiæ tradent.
14 Hi cum Agno pugnabunt, & Agnus vincet illos: † quoniam Dominus dominorum est, & Rex regum, & qui cum illo sunt, vocati, electi, & fideles.

† Tim. 6. 15. Infra 19. 16.

15 Et dixit mihi: Aquæ, quas vidisti ubi meretrix sedet, populi sunt, & Gentes, & linguæ.
16 Et decem cornua, quæ vidisti in bestia: hi odient fornicariam, & desolatam facient illam, & nudam, & carnes ejus manducabunt, & ipsam igni concremabunt.
17 Deus enim dedit in corde eorum ut faciant quod placitum est illi: ut dent regnum suum bestiæ donec consummentur verba Dei.
18 Et mulier, quam vidisti, est civitas magna, quæ habet regnum super reges terræ.

CAPUT XVIII.

Babylonis lapsus, judicium, plagæ, & ultiones: Propter quas reges ac negotiatores terræ olim ipsi adhærentes amare lugebunt; cælum vero, Apostoli ac Prophetæ exultabunt.

1 ET post hæc vidi alium Angelum descendentem de cælo, habentem potestatem magnam: & terra illuminata est a gloria ejus.
2 Et exclamavit in fortitudine dicens: † Cecidit Babylon magna: & facta est habitatio dæmoniorum, & custodia omnis spiritus immundi, & custodia omnis volucris immundæ & odibilis:

† Isai. 21. 9. Jere. 51. 8. Supr. 14. 8.

3 Quia de vino iræ fornicationis ejus biberunt omnes gentes: & reges terræ cum illa fornicati sunt: & mercatores terræ de virtute deliciarum ejus divites facti sunt.
4 Et audivi aliam vocem de cœlo, dicentem: Exite de illa populus meus: ut ne participes sitis delictorum ejus, & de plagis ejus non accipiatis.
5 Quoniam pervenerunt peccata ejus usque ad cælum, & recordatus est Dominus iniquitatum ejus.
6 Reddite illi sicut & ipsa reddidit vobis: & duplicate duplicia secundum opera ejus: in poculo, quo miscuit, miscete illi duplum.
7 Quantum glorificavit se, & in deliciis fuit; tantum date illi tormentum & luctum: quia in corde suo dicit: † Sedeo regina: & vidua non sum: & luctum non videbo.

† Isai. 47. 8.

8 Ideo in una die venient plagæ ejus, mors, & luctus, & fames, & igne comburetur: quia fortis est Deus, qui judicabit illam.
9 Et flebunt, & plangent se super illam reges terræ, qui cum illa fornicati sunt, & in deliciis vixerunt, cum viderint fumum incendii ejus:
10 Longe stantes propter timorem tormentorum ejus, dicentes: Væ, væ civitas illa magna Babylon, civitas illa fortis: quoniam una hora venit judicium tuum.
11 Et negotiatores terræ flebunt, & lugebunt super illam: quoniam merces eorum nemo emet amplius;
12 Merces auri, & argenti, & lapidis pretiosi, & margaritæ, & byssi, & purpuræ, & serici, & cocci, (& omne lignum thyinum *, & omnia vasa eboris, & omnia vasa de lapide pretioso, & æramento, & ferro, & marmore,
13 Et cinnamomum) & odoramentorum, & unguenti, & thuris, & vini, & olei, & similæ, & tritici, & jumentorum, & ovium, & equorum, & rhedarum, & mancipiorum, & animarum hominum.
14 Et poma desiderii animæ tuæ discesserunt a te, & omnia pinguia & præclara perierunt a te, & amplius illa jam non invenient.
15 Mercatores horum, qui divites facti sunt, ab ea longe stabunt pro-

* ℣. 12. lignum ex Thyna arbore.

pter timorem tormentorum ejus, flentes ac lugentes,
16 Et dicentes: Væ, væ civitas illa magna, quæ amicta erat bysso, & purpura, & cocco, & deaurata erat auro, & lapide pretioso, & margaritis:
17 Quoniam una hora destitutæ sunt tantæ divitiæ. Et omnis gubernator, & omnis qui in lacum navigat, & nautæ, & qui in mari operantur, longe steterunt,
18 Et clamaverunt videntes locum incendii ejus, dicentes: Quæ similis civitati huic magnæ?
19 Et miserunt pulverem super capita sua, & clamaverunt flentes & lugentes, dicentes: Væ, væ civitas illa magna; in qua divites facti sunt omnes, qui habebant naves in mari, de pretiis ejus: quoniam una hora desolata est.
20 Exulta super eam cælum, & sancti Apostoli, & Prophetæ: quoniam judicavit Deus judicium vestrum de illa.
21 Et sustulit unus Angelus fortis lapidem quasi molarem magnum, & misit in mare, dicens: Hoc impetu mittetur Babylon civitas illa magna, & ultra jam non invenietur.
22 Et vox citharœdorum, & musicorum, & tibia canentium, & tuba non audietur in te amplius: & omnis artifex omnis artis non invenietur in te amplius: & vox molę non audietur in te amplius:
23 Et lux lucernæ non lucebit in te amplius: & vox sponsi & sponsæ non audietur adhuc in te: quia mercatores tui erant principes terræ, quia in veneficiis tuis erraverunt omnes gentes.
24 Et in ea sanguis prophetarum & sanctorum inventus est, & omnium qui interfecti sunt in terra.

CAPUT XIX.

Sanctis de judicio meretricis Deum glorificantibus, parantur nuptiæ Agni, & Angelus a Joanne adorari recusat: apparens autem quidam equo insidens cum exercitu, qui est Verbum Dei & Rex regum ac Dominus dominantium, pugnat adversus bestiam & reges terræ ac eorum exercitus, vocatis interim avibus cæli ad edendas eorum carnes.

1 Post hæc audivi quasi vocem tubarum multarum in cælo dicentium: Alleluja: Salus, & gloria, & virtus Deo nostro est:
2 Quia vera & justa judicia sunt ejus, qui judicavit de meretrice magna, quæ corrupit terram in prostitutione sua, & vindicavit sanguinem servorum suorum de manibus ejus.
3 Et iterum dixerunt: Alleluja. Et fumus ejus ascendit in sæcula sæculorum.
4 Et ceciderunt seniores viginti quatuor, & quatuor animalia, & adoraverunt Deum sedentem super thronum, dicentes: Amen: Alleluja.
5 Et vox de throno exivit, dicens: Laudem dicite Deo nostro omnes servi ejus: & qui timetis eum, pusilli & magni.
6 Et audivi quasi vocem turbę magnę, & sicut vocem aquarum multarum, & sicut vocem tonitruorum magnorum, dicentium: Alleluja: quoniam regnavit Dominus Deus noster omnipotens.
7 Gaudeamus, & exultemus, & demus gloriam ei: quia venerunt nuptiæ Agni, & uxor ejus pręparavit se.
8 Et datum est illi, ut cooperiat se byssino splendenti & candido. byssinum enim, justificationes sunt Sanctorum.
9 Et dixit mihi: Scribe: † Beati, qui ad cœnam nuptiarum Agni vocati sunt: & dicit mihi: Hæc verba Dei vera sunt. † *Mat.* 22. 2. *Luc.* 14. 16.
10 Et cecidi ante pedes ejus, ut adorarem eum. Et dicit mihi: Vide ne feceris: conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Jesu, Deum adora. Testimonium enim Jesu est spiritus prophetię.
11 Et vidi cęlum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum, vocabatur Fidelis, & Verax, & cum justitia judicat & pugnat.
12 Oculi autem ejus sicut flamma ignis in capite ejus diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo novit nisi ipse.
13 † Et vestitus erat veste aspersa sanguine: & vocatur nomen ejus, Verbum Dei. † *Isai.* 63. 1.
14 Et exercitus qui sunt in cęlo, sequebantur eum in equis albis, ve-

stiti byssino albo & mundo.
15 Et de ore ejus procedit gladius ex utraque parte acutus: ut in ipso percutiat Gentes. † Et ipse reget eas in virga ferrea: & ipse calcat torcular vini furoris irę Dei omnipotentis.
16 Et habet in vestimento & in femore suo scriptum: † Rex regum, & Dominus dominantium.
17 Et vidi unum Angelum stantem in sole, & clamavit voce magna, dicens omnibus avibus, quę volabant per medium cęli: Venite, & congregamini ad cœnam magnam Dei:
18 Ut manducetis carnes regum, & carnes tribunorum, & carnes fortium, & carnes equorum, & sedentium in ipsa, & carnes omnium liberorum, & servorum, & pusillorum, & magnorum.
19 Et vidi bestiam, & reges terrę, & exercitus eorum congregatos ad faciendum pręlium cum illo, qui sedebat in equo, & cum exercitu ejus.
20 Et apprehensa est bestia, & cum ea pseudopropheta: qui fecit signa coram ipso, quibus seduxit eos, qui acceperunt characterem bestię, & qui adoraverunt imaginem ejus. Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure:
21 Et ceteri occisi sunt in gladio sedentis super equum, qui procedit de ore ipsius: & omnes aves saturatę sunt carnibus eorum.

† Psal. 2. 9.
† 1 Tim 6. 15. Supr. 17. 14.

CAPUT XX.

Ligatum draconem sive diabolum mittit Angelus in Abyssum ad mille annos, quibus animæ martyrum in resurrectione prima regnabunt cum Christo: post quos solutus Satanas excitabit Gog & Magog innumerum exercitum adversus civitatem dilectam, sed igni cælesti devorabuntur: deinde apertis libris, a sedente super thronum judicabuntur omnes mortui secundum opera ipsorum.

1 Et vidi Angelum descendentem de cælo, habentem clavem abyssi, & catenam magnam in manu sua.
2 Et apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligavit eum per annos mille *:
3 Et misit eum in abyssum, & clausit, & signavit super illum, ut non seducat amplius gentes donec consummentur mille anni: & post hæc oportet illum solvi modico tempore.
4 Et vidi sedes, & sederunt super eas, & judicium datum est illis: & animas decollatorum * propter testimonium Jesu, & propter verbum Dei, & qui non adoraverunt bestiam, neque imaginem ejus, nec acceperunt characterem ejus in frontibus aut in manibus suis, & vixerunt, & regnaverunt * cum Christo mille annis *.
5 Ceteri mortuorum * non vixerunt, donec consummentur mille anni *. Hæc est resurrectio prima.
6 Beatus, & sanctus, qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem: sed erunt sacerdotes Dei & Christi, & regnabunt cum illo mille annis.
7 † Et cum consummati fuerint mille anni*, solvetur satanas de carcere suo, & exibit, & seducet Gentes, quæ sunt super quatuor angulos terræ, Gog, & Magog, & congregabit eos in prælium, quorum numerus est sicut arena maris.
8 Et ascenderunt super latitudinem terræ, & circuierunt castra sanctorum, & civitatem dilectam.
9 Et descendit ignis a Deo de cælo, & devoravit eos: & Diabolus, qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi est bestia,
10 Et pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.
11 Et vidi thronum magnum candidum, & sedentem super eum, a

† Ezec 39. 2.

℣. 2. i.e. usque ad tempus Antichristi. tempus definitum pro indefinito.
℣. 4. i. e. Martyrum.
* regnaverunt in cælo.
* usque ad diem judicii.
℣. 5. i.e. reprobi non vixerunt vita beata.
* i.e. usque ad judicium.
℣. 7. i. e. ante judicium universale, circa Antichristi tempora.

cujus

cujus conspectu fugit terra & cęlum,
& locus non est inventus eis.
12 Et vidi mortuos, magnos & pusillos, stantes in conspectu throni,
& libri aperti sunt: & alius Liber
apertus est qui est vitę: & judicati
sunt mortui ex his quę scripta erant
in libris, secundum opera ipsorum.
13 Et dedit mare mortuos, qui in
eo erant: & mors & infernus dederunt mortuos suos, qui in ipsis erant:
& judicatum est de singulis secundum opera ipsorum.
14 Et infernus & mors missi sunt
in stagnum ignis. Hęc est mors secunda.
15 Et qui non inventus est in Libro
vitæ scriptus, missus est in stagnum
ignis.

CAPUT XXI.

Cælo ac terra renovatis, nova civitas Jerusalem in Agni sponsam a Deo parata ostenditur, justis glorificatis, impiisque in stagnum ignis detrusis; cujus civitatis murus & portæ ac fundamenta describuntur & mensurantur, quæ universa sunt aurum ac vitrum mundum, lapides pretiosi ac margaritæ.

Isa. 65. 1 ET vidi cęlum novum, & ter-
17. *&* ram novam. Primum enim
66. 22. cælum, & prima terra abiit, & mare
2 *Petr.* jam non est.
3. 13. 2 Et ego Joannes vidi sanctam civitatem Jerusalem novam * descendentem de cęlo a Deo, paratam, sicut sponsam ornatam viro suo.
3 Et audivi vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum
Dei cum hominibus, & habitabit
cum eis. Et ipsi populus ejus erunt,
& ipse Deus cum eis erit eorum
Deus:
† *Isai.* 4 † Et absterget Deus omnem la-
25. 8. crymam ab oculis eorum: & mors
Supr. ultra non erit, neque luctus, neque
7. 17. clamor, neque dolor erit ultra, quia
prima abierunt.
5 Et dixit qui sedebat in throno:
† *Isa.* † Ecce nova facio omnia. Et dixit
43. 19. mihi: Scribe, quia hæc verba fide-
2 *Cor.* lissima sunt, & vera.
5. 17. 6 Et dixit mihi: Factum est. ego
sum *alpha*, & *omega*, initium, &
finis. Ego sitienti dabo de fonte aquæ vitæ, gratis.
7 Qui vicerit, possidebit hæc, &
ero illi Deus, & ille erit mihi filius.
8 Timidis autem, & incredulis, &
execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatris,
& omnibus mendacibus, pars illorum erit in stagno ardenti igne &
sulphure: quod est mors secunda.
9 Et venit unus de septem Angelis
habentibus phialas plenas septem
plagis novissimis, & locutus est mecum, dicens: Veni, & ostendam
tibi sponsam, uxorem Agni.
10 Et sustulit me in spiritu in montem magnum & altum, & ostendit
mihi civitatem sanctam Jerusalem
descendentem de cælo a Deo,
11 Habentem claritatem Dei: &
lumen ejus simile lapidi pretioso
tamquam lapidi jaspidis, sicut crystallum.
12 Et habebat murum magnum &
altum, habentem portas duodecim:
& in portis Angelos duodecim, &
nomina inscripta, quæ sunt nomina duodecim tribuum filiorum Israel.
13 Ab oriente portæ tres, & ab Aquilone portæ tres, & ab Austro
portæ tres, & ab Occasu portæ tres.
14 Et murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum Agni.
15 Et qui loquebatur mecum, habebat mensuram arundineam auream, ut metiretur civitatem, &
portas ejus, & murum.
16 Et civitas in quadro posita est,
& longitudo ejus tanta est quanta &
latitudo: & mensus est civitatem de
arundine aurea per stadia duodecim
millia: & longitudo, & altitudo,
& latitudo ejus, æqualia sunt.
17 Et mensus est murum ejus centum quadraginta quatuor cubitorum, mensura hominis, quæ est
angeli.
18 Et erat structura muri ejus ex
lapide Jaspide: ipsa vero civitas, aurum mundum simile vitro mundo.
19 Et fundamenta muri civitatis,
omni lapide pretioso ornata. Fundamentum primum, jaspis: secundum, sapphirus: tertium, chalcedonius: quartum, smaragdus:
20 Quintum, sardonyx: sextum,
sardius: septimum, chrysolithus:
octavum, beryllus: nonum, topazius: decimum, chrysoprasus, undecimum, hyacinthus: duodeci-

ỽ. 2. i. e. Ecclesiam.

mum,

mum, amethyſtus.
21 Et duodecim portæ, duodecim margaritæ ſunt, per ſingulas: & ſingulæ portę erant ex ſingulis margaritis: & platea civitatis aurum mundum, tamquam vitrum perlucidum.
22 Et templum non vidi in ea. Dominus enim Deus omnipotens templum illius eſt, & Agnus.
23 † Et civitas non eget ſole, neque luna, ut luceant in ea. nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna ejus eſt Agnus. († *Iſai.* 60. 19.)
24 Et ambulabunt gentes in lumine ejus: & reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem in illam.
25 † Et portæ ejus non claudentur per diem: nox enim non erit illic. († *Iſai.* 60. 11.)
26 Et afferent gloriam & honorem gentium in illam.
27 Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium, niſi * qui ſcripti ſunt in libro vitæ Agni.

CAPUT XXII.

Lignum vitæ fluvio aquæ vivæ irrigatum ſingulis menſibus reddit fructum ſuum: nec maledictum nec ulla nox eſt in civitate: Angelus autem qui hæc cito ventura Joanni oſtendebat, non vult ab eo adorari, dicitque juſtos in civitatem intraturos, impios autem foras ejiciendos: conteſtatur etiam de non addendo aut minuendo ad hanc prophetiam.

1 ET oſtendit mihi fluvium aquæ vitæ, ſplendidum tamquam cryſtallum, procedentem de ſede Dei & Agni.
2 In medio plateę ejus, & ex utraque parte fluminis lignum vitæ, afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatem Gentium.
3 Et omne maledictum non erit amplius: ſed ſedes Dei & Agni in illa erunt, & ſervi ejus ſervient illi.
4 Et videbunt faciem ejus: & nomen ejus in frontibus eorum.
5 † Et nox ultra non erit: & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine ſolis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos, & regnabunt in ſæcula ſæculorum. († *Iſa.* 60. 20.)
6 Et dixit mihi: Hęc verba fideliſſima ſunt, & vera. Et Dominus Deus ſpirituum prophetarum miſit Angelum ſuum oſtendere ſervis ſuis quæ oportet fieri cito.
7 Et ecce venio velociter. Beatus, qui cuſtodit verba prophetiæ libri hujus.
8 Et ego Joannes, qui audivi, & vidi hæc. Et poſtquam audiſſem, & vidiſſem, cecidi ut adorarem ante pedes Angeli, qui mihi hæc oſtendebat:
9 Et dixit mihi: Vide ne feceris: conſervus enim tuus ſum, & fratrum tuorum Prophetarum, & eorum qui ſervant verba prophetiæ libri hujus: Deum adora.
10 Et dicit mihi: Ne ſignaveris verba prophetię libri hujus: tempus enim prope eſt.
11 Qui nocet, noceat adhuc: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc: & qui juſtus eſt, juſtificetur adhuc: & ſanctus, ſanctificetur adhuc.
12 Ecce venio cito, & merces mea mecum eſt, reddere unicuique ſecundum opera ſua.
13 † Ego ſum *alpha*, & *omega*, primus, & noviſſimus, principium, & finis. († *Iſa.* 41. 4. & 44. 6. & 48. 12. *Supr.* 1. 8. 17. & 21. 6.)
14 Beati, qui lavant ſtolas ſuas in ſanguine Agni: ut ſit poteſtas eorum in ligno vitæ, & per portas intrent in civitatem.
15 Foris canes, & venefici, & impudici, & homicidæ, & idolis ſervientes, & omnis qui amat & facit mendacium.
16 Ego Jeſus miſi Angelum meum, teſtificari vobis hæc in Eccleſiis. Ego ſum radix & genus David, ſtella ſplendida & matutina.
17 Et ſpiritus & ſponſa dicunt: Veni. Et qui audit, dicat: Veni. Et qui ſitit, veniat: † & qui vult, accipiat aquam vitæ, gratis. († *Iſa.* 55. 1.)
18 Conteſtor enim omni audienti verba prophetiæ libri hujus: Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto.
19 Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus de libro vitæ, & de civitate ſancta, & de his quæ ſcripta ſunt in libro iſto.
20 Dicit qui teſtimonium perhibet iſtorum. Etiam venio cito: Amen. Veni Domine Jeſu.
21 Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.

F I N I S.

℣. 27. niſi *pro* ſed.

Oratio Manaſſæ, nec non Libri duo, qui ſub libri Tertii & Quarti Eſdræ nomine circumferuntur, hoc in loco, extra ſcilicet ſeriem Canonicorum Librorum, quos ſancta Tridentina Synodus ſuſcepit, & pro Canonicis ſuſcipiendos decrevit, ſepoſiti ſunt, ne prorſus interirent, quippe qui a nonnullis ſanctis Patribus interdum citantur, & in aliquibus Bibliis Latinis tam manuſcriptis quam impreſſis reperiuntur.

ORATIO MANASSÆ REGIS JUDA,

CUM CAPTUS TENERETUR IN BABYLONE.

DOmine omnipotens, Deus patrum noſtrorum, Abraham, & Iſaac, & Jacob, & ſeminis eorum juſti, qui feciſti cælum & terram cum omni ornatu eorum, qui ligaſti mare verbo præcepti tui, qui concluſiſti abyſſum, & ſignaſti eam terribili & laudabili nomine tuo: quem omnia pavent, & tremunt a vultu virtutis tuæ, quia importabilis eſt magnificentia gloriæ tuæ, & inſuſtentabilis ira comminationis tuæ ſuper peccatores: immenſa vero & inveſtigabilis miſericordia promiſſionis tuæ, quoniam tu es Dominus, altiſſimus, benignus, longanimis, & multum miſericors, & pœnitens ſuper malitias hominum. Tu Domine, ſecundum multitudinem bonitatis tuæ, promiſiſti pœnitentiam & remiſſionem iis, qui peccaverunt tibi, & multitudinem miſerationum tuarum decreviſti pœnitentiam peccatoribus, in ſalutem. Tu igitur Domine Deus juſtorum, non poſuiſti pœnitentiam juſti, Abraham, & Iſaac, & Jacob, iis qui tibi non peccaverunt: ſed poſuiſti pœnitentiam propter me peccatorem: quoniam peccavi ſuper numerum arenæ maris: multiplicatæ ſunt iniquitates meæ Domine, multiplicatæ ſunt iniquitates meæ, & non ſum dignus intueri & adſpicere altitudinem cæli, præ multitudine iniquitatum mearum. Incurvatus ſum multo vinculo ferreo, ut non poſſim attollere caput meum, & non eſt reſpiratio mihi: quia excitavi iracundiam tuam, & malum coram te feci: non feci voluntatem tuam, & mandata tua non cuſtodivi: ſtatui abominationes, & multiplicavi offenſiones. Et nunc flecto genu cordis mei, precans a te bonitatem. Peccavi Domine, peccavi, & iniquitates meas agnoſco. Quare peto rogans te, remitte mihi Domine, remitte mihi, & ne ſimul perdas me cum iniquitatibus meis, neque in æternum, iratus, reſerves mala mihi, neque damnes me in infima terrę loca: quia tu es Deus, Deus inquam, pœnitentium: & in me oſtendes omnem bonitatem tuam, quia indignus ſalvabis me ſecundum magnam miſericordiam tuam, & laudabo te ſemper omnibus diebus vitę meę: quoniam te laudat omnis virtus cęlorum, & tibi eſt gloria in ſęcula ſęculorum. Amen.

LIBER ESDRÆ TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Magnificum Phaſe, quod Joſias immolavit, celebrando ſeptem diebus feſtum Azymorum; cui ſucceſſerunt in regno Judæ Jechonias, Joacim, Joachin, & Sedecias: eorumque ac populi captivitas propter ſua ſcelera, urbiſque ſubverſio deſcribuntur.

1 ET fecit Joſias Paſcha in Jeroſolymis Domino, & immolavit Phaſe quarta decima luna primi menſis:

2 Statuens ſacerdotes per vices dierum ſtolis amictos in templo Domini.

3 Et dixit Levitis ſacris ſervis Iſrael, ut ſanctificarent ſe Domino in poſitione ſanctæ arcæ Domini, in domo, quam ædificavit Salomon filius David rex.

4 Non erit vobis tollere ſuper humeros eam. Et nunc deſervite Domino veſtro, & curam agite gentis illius Iſrael ex parte ſecundum pagos & tribus veſtras,

5 Secundum ſcripturam David regis Iſrael, & ſecundum magnificentiam Salomonis filii ejus, omnes in templo, & ſecundum particulam principatus paternam veſtram, eorum qui ſtant in conſpectu fratrum filiorum Iſrael.

6 Immolate Paſcha, & ſacrificia parate fratribus veſtris, & facite ſecundum præceptum Domini quod datum eſt Moyſi.

7 Et donavit Joſias in plebem quæ inventa eſt, ovium, agnorum, & hędorum, & caprarum triginta millia, vitulos tria millia.

8 Hęc de regalibus data ſunt ſecundum promiſſionem populo: & ſacerdotibus in Paſcha, oves numero duo millia, ac vituli centum.

9 Et Jechonias, & Semejas, Nathanael fratres, & Haſabias, & Oziel & Coraba, in Phaſe, oves quinque millia, vitulos quingentos.

10 Et hæc cum fierent eleganter, ſteterunt ſacerdotes & Levitæ habentes azyma per tribus.

11 Et ſecundum partes principatus patrum, in conſpectu populi offerebant Domino, ſecundum ea quæ in libro Moyſi ſcripta ſunt:

12 Et aſſaverunt Phaſe igni prout oportebat: & hoſtias coxerunt in emolis, & in ollis cum benevolentia:

13 Et attulerunt omnibus qui erant ex plebe: & poſt hæc paraverunt ſibi & ſacerdotibus:

14 Sacerdotes enim offerebant adipes, uſque dum finita eſſet hora: & Levitæ paraverunt ſibi, & fratribus ſuis filiis Aaron.

15 Et ſacri cantores filii Aſaph erant per ordinem ſecundum præceptum David, & Aſaph, & Zacharias, & Jeddimus, qui erat a rege.

16 Et oſtiarii per ſingulas januas, ita ut non prævaricaretur unuſquiſque ſuam: fratres enim illorum paraverunt illis.

17 Et conſummata ſunt quæ pertinebant ad ſacrificium Domini.

18 In illa die egerunt Phaſe, & offerebant hoſtias ſuper Domini ſacrificium, ſecundum præceptum regis Joſiæ.

19 Et egerunt filii Iſrael, qui inventi ſunt in tempore illo, Phaſe: & diem feſtum azymorum per dies ſeptem:

20 Et non eſt celebratum Phaſe tale in Iſrael, a temporibus Samuelis prophetæ:

21 Et omnes reges Iſrael non celebraverunt tale Paſcha quale egit Joſias, & Sacerdotes, & Levitæ, & Judæi, & omnis Iſrael, qui inventi ſunt in commemoratione Jeroſolymis.

22 Octavo decimo anno, regnante Joſia celebratum eſt Phaſe.

23 Et directa ſunt opera Joſiæ in conſpectu Domini ſui in corde pleno metuentis:

24 Et quæ circa illum quidem conſcripta ſunt, in priſtinis temporibus, de eis qui peccaverunt, quique irreligioſi fuerunt in Dominum prę omni gente, & qui non quæſierunt verba Domini ſuper Iſrael.

25 Et poſt omnem actum hunc Joſiæ, aſcendit Pharao rex Ægypti, veniens in Carchamis ab itinere ſuper Euphratem, & exiit obviam illi Joſias.

26 Et miſit rex Ægypti ad Joſiam, dicens: Quid mihi & tibi eſt rex Judæ?

27 Non sum missus a Domino ut
pugnem contra te; super Euphra-
tem enim bellum meum est, festi-
nans descende.
28 Et non est reversus Josias super
currum: sed expugnare eum cona-
batur, non attendens verbum pro-
phetæ ex ore Domini:
29 Sed constituit ad eum bellum in
campo Mageddo. Et descenderunt
principes ad regem Josiam.
30 Et dixit rex pueris suis, Amo-
vete me a prælio, infirmatus sum
enim valde. Et statim amoverunt
eum pueri ipsius de acie.
31 Et ascendit super currum secun-
darium suum: & perveniens Jeroso-
lymam, vita functus est, & sepul-
tus est in paterno sepulcro.
32 Et in tota Judæa lugebant Jo-
siam: & qui præsidebant, cum uxo-
ribus lamentabant eum, usque in
hunc diem. Et datum est hoc fieri
semper in omne genus Israel.
33 Hæc autem præscripta sunt in
libro historiarum regum Judæ: &
singula gesta actus Josiæ, & ejus
gloria & intellectus ejus in lege Do-
mini: quæque gesta sunt ab eo, &
quæ non scripta sunt in libro regum
Israel & Judæ.
34 Et assumentes, qui erant ex
gente, Jechoniam filium Josiæ, con-
stituerunt regem pro Josia patre suo,
cum esset annorum trigintatrium.
35 Et regnavit super Israel mensi-
bus tribus. Et amovit eum rex Ægy-
pti, ne regnaret in Jerosolymis:
36 Et mulctavit gentem argenti ta-
lenta centum, & auri talentum u-
num.
37 Et constituit res Ægypti Joacim
fratrem ipsius, regem Judæ & Jeru-
salem:
38 Et alligavit magistratus Joacim,
& Zaracelem fratrem suum, & ap-
prehendens reduxit in Ægyptum.
39 Annorum erat Joacim viginti-
quinque, cum regnare cœpisset in
terra Juda & Jerusalem: & fecit
malum in conspectu Domini.
40 Post hunc autem ascendit Nabu-
chodonosor rex Babylonis, & alli-
gans eum in æreo vinculo, perduxit
in Babyloniam:
41 Et sacra vasa Domini accepit
Nabuchodonosor, & tulit & con-
secravit in templo suo in Babylo-
nia.
42 Nam de immunditia illius & ir-
religiositate scriptum est in libro
temporum regum.
43 Et regnavit Joachin filius ejus
pro eo. Cum autem constitutus es-
set rex, erat annorum decem &
octo.
44 Regnavit autem menses tres &
dies decem in Jerusalem, & fecit
malum in conspectu Domini:
45 Et post annum mittens Nabu-
chodonosor, transmigravit eum in
Babyloniam simul cum sacris vasis
Domini.
46 Et constituit Sedeciam regem
Juda & Jerusalem, cum esset anno-
rum viginti unius: regnavit autem
annis undecim.
47 Et fecit malum in conspectu Do-
mini, & non est veritus a verbis quæ
dicta sunt ab Jeremia propheta ex
ore Domini:
48 Et adjuratus a rege Nabuchodo-
nosor, perjurans discessit: & indurata
cervice sua & corde suo, transgressus
est legitima Domini Dei Israel.
49 Et duces populi Domini multa
inique gesserunt, & impie egerunt
super omnes immunditias gentium:
& polluerunt templum Domini
quod sanctum erat in Jerosolymis.
50 Et misit Deus patrum ipsorum
per angelum suum revocare eos,
propter quod parceret illis, & ta-
bernaculo suo:
51 Ipsi vero subsannabant in ange-
lis suis: & qua die locutus est Do-
minus, erant illudentes prophetis
ejus.
52 Qui usque ad iracundiam conci-
tatus est super gentem suam, propter
irreligiositatem suam, & præcepit
ascendere reges Chaldæorum.
53 Hi occiderunt juvenes eorum in
gladio, in circuitu sancti templi eo-
rum, & non pepercerunt juveni, &
seni, & virgini, & adolescenti:
54 Sed omnes traditi sunt in manus
ipsorum: & omnia sacra vasa Domi-
ni, & regales apothecas resumentes,
tulerunt in Babyloniam,
55 Et incenderunt domum Domi-
ni, & demolierunt muros Jerusalem:
& turres ejus incenderunt igne,
56 Et consummaverunt omnia ho-
norifica ejus, & ad nihilum redege-
runt: & reliquos a gladio duxerunt
in Babylonem.
57 Et erant servi illius usque dum
regnarent Persæ, in repletione verbi
Domini in ore Jeremiæ:

58 Quousque benigne ageret terra ſabbata ſua, omni tempore deſertionis ſuæ ſabbatizavit, in applicatione annorum ſeptuaginta.

CAPUT II.

Cyrus rex Perſarum Judæos in regno ſuo captivos remittit in terram ſuam: qui cum reſtaurarent Jeruſalem, prohibiti ſunt ab Artaxerxe propter quorumdam delationem.

1 REgnante Cyro rege Perſarum, in conſummatione verbi Domini in ore Jeremiæ.
2 Suſcitavit Dominus ſpiritum Cyri regis Perſarum, & prædicavit in toto regno ſuo ſimul per ſcripturam,
3 Dicens: Hæc dicit Cyrus rex Perſarum: Me conſtituit regem orbi terrarum Dominus Iſrael, Dominus excelſus,
4 Et ſignificavit mihi ædificare domum ſibi in Jeruſalem, quæ eſt in Judæa.
5 Si quis eſt ex genere veſtro, Dominus ipſius aſcendat cum eo in Jeruſalem.
6 Quotquot ergo circa loca habitant, adjuvent eos qui ſunt in loco ipſo, in auro & argento,
7 In dationibus, cum equis & jumentis, cumque aliis quæ ſecundum vota apponuntur in ædem Domini quæ eſt in Jeruſalem.
8 Et ſtantes principes tribuum, pagorum, & Judææ, ex tribu Benjamin, & ſacerdotes & Levitæ, quos excitavit Dominus aſcendere & ædificare Domũ Domini quæ eſt in Jeruſalem, & qui erant in circuitu eorum,
9 Adjuverunt in omni auro & argento ejus, & jumentis, & votis compluribus multi quorum ſenſus excitatus eſt.
10 Et Cyrus rex protulit vaſa ſacra Domini, quæ tranſtulit Nabuchodonoſor rex Babylonis ex Jeruſalem, & conſecravit ea idolo ſuo.
11 Et proferens ea Cyrus rex Perſarum, tradidit Mithridato, qui erat ſuper theſauros ipſius.
12 Per hunc autem tradita ſunt Salmanaſaro præſidi Judææ.
13 Horum autem hic numerus. Libatoria argentea duo millia quadringenta: athiſcæ argenteæ triginta: phialæ aureæ triginta, item argenteæ duo millia quadringentæ: & alia vaſa mille.
14 Omnia autem vaſa aurea & argentea, quinque millia octingenta ſexaginta.
15 Et enumerata ſunt Salmanaſaro ſimul cum his qui ex captivitate Babyloniæ venerant in Jeroſolymã.
16 In Artaxerxis autem regis Perſarum temporibus, ſcripſerunt ei de his qui habitabant in Judæa & Jeruſalem, Balſamus, & Mithridatus, & Sabellius, & Rathimus, Balthemus, Samelius ſcriba, & reliqui habitantes in Samaria, & ceteris locis, ſubjectam epiſtolam regi Artaxerxi.
17 DOMINE, pueri tui Rathimus ab accidentibus, & Sabellius ſcriba, & reliqui curiæ tuæ judices in Cœleſyria & Phœnice.
18 Et nunc notum ſit Domino regi, quoniam Judæi qui aſcenderunt a vobis ad nos, venientes in Jeruſalem civitatem refugam & peſſimam, ædificant furnos ejus, & ſtatuunt muros, & templum ſuſcitant.
19 Quod ſi civitas iſta & muri conſummati fuerint, non tantum tributa non ſuſtinebunt pendere, ſed etiam regibus reſiſtent.
20 Et quia id agitur circa templum, recte habere arbitrati ſumus non deſpicere hoc ipſum:
21 Sed notum facere domino regi, ut ſi videbitur, rex, quæratur in libris patrum tuorum,
22 Et invenies in admonitionibus ſcripta de his, & ſcies quoniam civitas iſta fuit refuga, & reges & civitates concutiens,
23 Et Judæi refugæ, & prælia committentes in ea ab æterno, ob quam cauſam civitas iſta deſerta eſt.
24 Nunc ergo notum facimus, domine rex, quoniam ſi civitas hæc ædificata fuerit, & hujus muri erecti fuerint, deſcenſus tibi non erit in Cœleſyriam & Phœnicen.
25 Tunc ſcripſit rex Rathimo, qui ſcribebat accidentia, & Balthemo, & Sabellio ſcribæ, & ceteris conſtitutis, & habitantibus in Syria & Phœnice, ea quæ ſubjecta ſunt.
26 LEGI epiſtolam quam miſiſtis mihi. Præcepi ergo inquiri, & inventum eſt, quoniam civitas illa eſt ab ævo regibus reſiſtens,
27 Et homines refugæ, & prælia in ea efficientes, & reges fortiſſimi erant in Jeruſalem dominantes, & tributa exigentes a Cœleſyria & Phœnice.

28 Nunc ergo præcepi prohibere homines illos ædificare civitatem, & prohibere ne quid ultra hæc fiat:
29 Sed nec procedant in plurimum ea quæ sunt malitiæ, ita ut regibus molestia importetur.
30 Tunc recitatis his quæ a rege Artaxerxe scripta fuerant, Rathimus, & Sabellius scriba, & qui cum his constituti erant, jungentes festinanter venerunt in Jerusalem cum equitatu, & turba, & agmine:
31 Cœperuntque ædificantes prohibere, & vacabant ab ædificatione templi in Jerusalem, usque secundo anno regni Darii regis Persarum.

CAPUT III.

Dario post splendidam cœnam omnibus suis præfectis factam, dormiente, tres corporis ejus custodes problema moverunt, Num vinum, rex, mulier, an veritas præstent: & primum de vino probatur.

1 REx Darius fecit cęnam magnam omnibus vernaculis suis, & omnibus magistratibus Mediæ & Persidis,
2 Et omnibus purpuratis, & prætoribus, & consulibus, & præfectis sub illo, ab India usque Æthiopiam, centum viginti septem provinciis.
3 Et cum manducassent, & bibissent, & satiati reverterentur, tunc Darius rex ascendit in cubiculum suum, & dormivit, & expergefactus est.
4 Tunc illi tres juvenes corporis custodes, qui custodiebant corpus regis, dixerunt alter alteri:
5 Dicamus unusquisque nostrum sermonem qui præcellat: & cujuscumque apparuerit sermo sapientior alterius, dabit illi rex Darius dona magna,
6 Purpura cooperiri, & in auro bibere, & super aurum dormire, & currum aureo fræno, & cydarim byssinam, & torquem circa collum:
7 Et secundo loco sedebit a Dario propter sapientiam suam, & cognatus Darii vocabitur.
8 Tunc scribentes singuli suum verbum signaverunt, & posuerunt subtus cervical Darii regis,
9 Et dixerunt, Cum surrexerit rex, dabimus illi scripta nostra: & quodcumque judicaverit rex e tribus, & magistratus Persidis, quoniam verbum ejus sapientius est, ipsi dabitur victoria sicut scriptum est.
10 Unus scripsit, Forte est vinum.
11 Alius scripsit, Fortior est rex.
12 Tertius scripsit, Fortiores sunt mulieres: super omnia autem vincit veritas.
13 Et cum surrexisset rex, acceperunt scripta sua, & dederunt illi, & legit.
14 Et mittens vocavit omnes magistratus Persarum, & Medos, & purpuratos, & prætores, & præfectos:
15 Et sederunt in concilio: & lecta sunt scripta coram ipsis.
16 Et dixit, Vocate adolescentes, & ipsi indicabunt verba sua. Et vocati sunt, & introierunt.
17 Et dixit illis, Indicate nobis de his quæ scripta sunt. Et cępit prior, qui dixerat de fortitudine vini,
18 Et dixit, Viri, quam prævalet vinum omnibus hominibus qui bibunt illud! seducit mentem.
19 Itemque regis & orphani facit mentem vanam. Item servi ac liberi, pauperis ac divitis,
20 Et omnem mentem convertit in securitatem & jucunditatem, & non meminit omnem tristitiam & debitum,
21 Et omnia præcordia facit honesta, & non meminit regem nec magistratum, & omnia per talenta loqui facit.
22 Et non meminerunt, cum biberunt, amicitiam, nec fraternitatem: sed non multum post sumunt gladios.
23 Et cum a vino merserint & surrexerint, non meminerunt quæ gesserunt.
24 O viri, num præcellit vinum? quis sic cogitat facere? Et tacuit hoc dicto.

CAPUT IV.

Probatur excellens fortitudo regis, mulieris, & veritatis; sed data veritati palma. Darius ad petitionem Zorobabel reddit sacra vasa, scribens ut Judæis detur libertas, & impensæ ad extructionem Jerusalem.

1 ET inchoavit sequens dicere, qui dixit de fortitudine regis.
2 O viri, num præcellunt homines, qui terram & mare obtinent, & omnia quæ in eis sunt?

3 Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum: & omne quodcumque dixerit suis, faciunt.
4 Et si miserit illos ad bellatores, vadunt, & demoliuntur montes, & muros, & turres.
5 Jugulantur & jugulant, & regis verba non prætereunt. nam si vicerint, afferunt regi omnia quæcumque prædati fuerint.
6 Similiter & alii omnes, & quotquot non militant, nec pugnant, sed colunt terram: rursum cum fuerint metentes, afferunt tributa regi:
7 Et ipse unus solus si dixerit occidite, occidunt: dixerit remittite, remittunt:
8 Dixerit percutite, percutiunt: dixerit exterminate, exterminant: dixerit ædificate, ædificant:
9 Dixerit excidite, excidunt: dixerit plantate, plantant:
10 Et omnis plebs, & virtutes eum obaudiunt, & super hoc ipse recumbit, & bibit, & dormit.
11 Hi autem custodiunt in circuitu eum, & non possunt ire singuli, & facere opera sua, sed in dicto obaudientes sunt ei.
12 Viri, quomodo non præcellit rex qui sic diffamatur? Et tacuit.
13 Tertius qui dixerat de mulieribus & veritate, hic est Zorobabel, cœpit loqui.
14 Viri, non magnus rex, & multi homines, nec vinum præcellit. Quis est ergo qui dominatur eorum?
15 Nonne mulieres genuerunt regem, & omnem populum, qui dominatur mari & terræ:
16 Et ex illis nati sunt, & ipsæ educaverunt eos qui plantaverunt vineas ex quibus vinum fit?
17 Et ipsæ faciunt stolas omnium hominum, & ipsæ faciunt gloriam hominibus, & non possunt homines separari a mulieribus.
18 Si congregaverint aurum & argentum, & omnem rem speciosam, & viderint mulierem unam bono habitu, & bona specie,
19 Omnia hæc relinquentes in eam intendunt, & aperto ore conspiciunt, & eam alliciunt magis quam aurum & argentum, & omnem rem pretiosam.
20 Homo patrem suum relinquit qui enutriit illum, & suam regionem, & ad mulierem se conjungit.
21 Et cum muliere remittit animam: & neque patrem meminit, neque matrem, neque regionem.
22 Et hinc oportet vos scire: quoniam mulieres dominantur vestri. Nonne doletis?
23 Et accipit homo gladium suum, & vadit in viam facere furta, & homicidia, & mare navigare & flumina,
24 Et leonem videt, & in tenebris ingreditur: & cum furtum fecerit, & fraudes, & rapinas, amabili suę affert.
25 Et iterum, diligit homo uxorem suam magis quam patrem aut matrem.
26 Et multi dementes facti sunt propter uxores suas: & servi facti sunt propter illas:
27 Et multi perierunt & jugulati sunt, & peccaverunt propter mulieres.
28 Et nunc credite mihi, quia magnus est rex in potestate sua: quoniam omnes regiones verentur tangere eum.
29 Videbam tamen Apemen filiam Bezacis, mirifici concubinam regis, sedentem juxta regem ad dexteram,
30 Et auferentem diadema de capite ejus, & imponentem sibi, & palmis cædebat regem de sinistra manu.
31 Et super hæc aperto ore intuebatur eam: & si arriserit ei, ridet. nam si indignata ei fuerit, blanditur, donec reconcilietur in gratiam.
32 O viri, cur non sunt fortiores mulieres? Magna est terra, & excelsum est cælum: quis ista agit?
33 Et tunc rex, & purpurati intuebantur in alterutrum. Et inchoavit loqui de veritate.
34 O viri, nonne fortes sunt mulieres? Magna est terra, & excelsum est cælum: & velox cursus solis convertit in gyro cælum in locum suum in una die.
35 Nonne magnificus est qui hæc facit, & veritas magna, & fortior præ omnibus?
36 Omnis terra veritatem invocat, cælum etiam ipsam benedicit, & omnia opera moventur, & tremunt eam, & non est cum ea quidquam iniquum.
37 Vinum iniquum, iniquus rex, iniquæ mulieres, iniqui omnes filii hominum, & iniqua illorum omnia opera, & non est in ipsis veritas, & in sua iniquitate peribunt:
38 Et veritas manet & invalescit

in æternum, & vivit & obtinet in sæcula sæculorum.
39 Nec est apud eam accipere personas, neque differentias: sed quæ justa sunt facit omnibus, injustis ac malignis, & omnes benignantur in operibus ejus.
40 Et non est in judicio ejus iniquum, sed fortitudo, & regnum, & potestas,& majestas omnium ęvorum. Benedictus Deus veritatis.
41 Et desiit loquendo. Et omnes populi clamaverunt, & dixerunt, Magna est veritas, & prævalet.
42 Tunc rex ait illi, Pete, si quid vis amplius, quàm quæ scripta sunt, & dabo tibi, secundum quod inventus es sapientior proximis, & proximum mihi sedebis, & cognatus meus vocaberis.
43 Tunc ait regi, Memor esto voti tui, quod vovisti, ædificare Jerusalem, in die qua regnum accepisti:
44 Et omnia vasa quæ accepta sunt ex Jerusalem, remittere, quæ separavit Cyrus, quando mactavit Babyloniam, & voluit remittere ea ibi.
45 Et tu vovisti ædificare templum quod incenderunt Idumæi, quando exterminata est Judæa a Chaldæis.
46 Et nunc hoc est quod postulo Domine, & quod peto, hoc est majestas quod a te postulo, ut facias votum quod vovisti Regi cæli ex ore tuo.
47 Tunc surgens Darius rex, osculatus est illum: & scripsit epistolas ad omnes dispensatores, & præfectos, & purpuratos, ut deducerent eum,& eos qui cum illo erant,omnes ascendentes ædificare Jerusalem.
48 Et omnibus præfectis, qui erant in Syria, & Phœnice, & Libano, scripsit epistolas, ut traherent ligna cedrina a Libano in Jerusalem, ut ædificarent cum eis civitatem.
49 Et scripsit omnibus Judæis qui ascendebant a regno in Judæam pro libertate, omnem potentem, & magistratum, & pręfectum non supervenire ad januas ipsorum,
50 Et omnem regionem quam obtinuerant immunem esse eis, & Idumęi relinquant castella quę obtinent Judęorum,
51 Et in structuram templi dare per singulos annos talenta viginti, usque dum perędificaretur:
52 Et super sacrarium holocautomata ustulare quotidie, sicut habent pręceptum: alia talenta decem offerre per singulos annos,
53 Et omnibus qui procedunt a Babylonia condere civitatem: ut esset libertas tam ipsis quam filiis eorum, & omnibus sacerdotibus qui pręcedunt:
54 Scripsit autem & quantitatem, & sacram stolam jussit dari, in qua deservirent;
55 Et Levitis scripsit dare pręcepta, usque in diem qua consummabitur domus, & Jerusalem extruetur:
56 Et omnibus custodientibus civitatem scripsit dari ei sortes & stipendia.
57 Et dimisit omnia vasa quęcumque separaverat Cyrus a Babylonia, & omnia quęcumque dixit Cyrus, & ipse pręcepit fieri, & mitti Jerusalem.
58 Et cum processisset ille adolescens, elevans faciem in Jerusalem, benedixit regem cęli,
59 Et dixit, Abs te est victoria, & abs te est sapientia & claritas. Et ego servus tuus sum.
60 Benedictus es qui dedisti mihi sapientiam, & tibi confitebor Domine Deus patrum nostrorum.
61 Et accepit epistolas, & profectus est in Babyloniam. Et venit, & nuntiavit fratribus suis omnibus qui fuerunt in Babylonia:
62 Et benedixerunt Deum patrum suorum, quoniam dedit illis remissionem & refrigerium,
63 Ut ascenderent & ędificarent Jerusalem, & templum ubi nominatum est nomen ejus in ipso, & exultaverunt cum musicis & lętitia diebus septem.

CAPUT V.

Redeuntes a Babylonica captivitate in Jerusalem & Judæam recensentur, & restituunt Dei cultum, sed tandem a cœpto opere ad tempus impediuntur.

1 POst hęc autem electi sunt, ut ascenderent principes pagorum per domos & tribus suas, & uxores illorum, & filii & filiæ eorum, & servi & ancillæ ipsorum, & pecora eorum.
2 Et Darius rex misit una cum eis equites mille, donec deducerent eos in Jerusalem cum pace, & cum musicis & cum tympanis & tibiis.

3 Et

3 Et omnes fratres erant ludentes, & fecit eos ascendere simul cum eis.
4 Et hæc sunt nomina virorum, qui ascenderunt per pagos suos in tribus, & in partem principatus ipsorum.
5 Sacerdotes: Filii Phinees, filii Aaron, Jesus filius Josedec, Joacim filius Zorobabel filii Salathiel de domo David, ex progenie Phares, de tribu Juda,
6 Qui locutus est sub Dario rege Persarum sermones mirificos in secundo anno regni ipsius mense Nisan primo.
7 Sunt autem hi, qui ascenderunt ex Judæa de captivitate transmigrationis, quos transmigravit Nabuchodonosor rex Babyloniæ in Babylonem, & reversus est in Jerusalem.
8 Et requisivit partem Judęę unusquisque in civitatem suam, qui venerunt cum Zorobabel & Jesu, Nehemias, Areores, Elimeo, Emmanio, Mardocheo, Beelsuro, Mechpsatochor, Olioro. Emonia unus de principibus eorum.
9 Et numerus a gentilibus eorum, ex præpositis eorum, filii Phares, duo millia centum septuaginta duo:
10 Filii Ares, tria millia centum quinquaginta septem:
11 Filii Phœmo centum quadraginta duo: in filiis Jesu & Joabes, mille trecenti duo:
12 Filii Demu, duo millia quadringenti septuaginta: filii Choraba, ducenti quinque: filii Banica, centum sexagintaocto:
13 Filii Bebech, quadringentitres: filii Archad, quadringenti viginti septem:
14 Filii Cham, triginta septem: filii Zoroar, duo millia sexaginta septem: filii Adin, quadringenti sexaginta unus:
15 Filii Aderectis, centum octo: filii Ciaso & Zelas, centum septem: filii Azoroc, quadringenti triginta novem:
16 Filii Jedarbone, centum trigintaduo: filii Ananiæ, centum triginta: filii Asoni, nonaginta:
17 Filii Marsar, quadringenti viginti duo: filii Zabarus, nonagintaquinque: filii Sepolemon, centum vigintitres:
18 Filii Nepopas, quinquagintaquinque: filii Nechanatus, centum quinquagintaocto: filii Cebethamus, centum trigintaduo:
19 Filii Crearpatros, qui Enocadies, & Modiæ, quadringenti vigintitres: qui ex Gramas & Gabea, centum viginti unus:
20 Qui ex Besselon & Ceagge, sexagintaquinque: qui ex Baltaro, centum vigintiduo:
21 Qui ex Bechenobes, quinquagintaquinque: filii Liptis, centum quinquagintaquinque: filii Labonni, trecenti quinquaginta septem:
22 Filii Sichem, trecenti septuaginta: filii Suadon & Cliomus, trecenti septuagintaocto:
23 Filii Ericus, duo millia centum quadragintaquinque: filii Anaas, trecenti septuaginta. Sacerdotes:
24 Filii Jeddus, filii Euther, filii Eliasib, trecenti septuagintaduo: filii Emerus, ducenti quinquagintaduo:
25 Filii Phasurii trecenti quinquaginta septem: filii Caree, ducenti viginti septem.
26 Levitæ: Filii Jesu in Caduhel, & Bamis, & Serebias, & Edias, septuagintaquatuor. omnis numerus a duodecimo anno, triginta millia quadringenti sexagintaduo.
27 Filii, & filiæ, & uxores, omnis computatio, quadraginta millia ducenti quadragintaduo.
28 Filii sacerdorum qui psallebant in templo: filii Asaph, centum vigintiocto.
29 Ostiarii vero: filii Esmenni, filii Aser, filii Amon, filii Accuba, Toba filii Tobi, omnes centum trigintanovem.
30 Sacerdotes servientes in templo: filii Sel, filii Gaspha, filii Tobloch, filii Cariæ, filii Su, filii Hellu, filii Labana, filii Armacha, filii Accub, filii Utha, filii Cetha, filii Aggab, filii Obai, filii Anani, filii Canna fili Geddu,
31 Filii An, filii Ragin, filii Desanon, filii Nachoba, filii Caseba, filii Gaze, filii Ozui, filii Sinone, filii Attre, filii Hasten, filii Asiana, filii Manei, filii Nasissim, filii Accusu, filii Agista, filii Azui, filii Favon, filii Phasalon,
32 Filii Meedda, filii Phusa, filii Caree, filii Barcus, filii Saree, filii Coesi, filii Nasit, filii Agisti, filii Pedon,
33 Salomon filii ejus, filii Asophor filii Phasida, filii Celi, filii Dedon,

don, filii Gaddahel, filii Sephegi,
34 Filii Aggia, filii Sachareth, filii Sabathen, filii Caroneth, filii Malsith, filii Amæ, filii Sasus, filii Addus, filii Suba, filii Eura, filii Rahotis, filii Phasphat, filii Malmon.
35 Omnes sacro servientes, & pueri Salomonis, quadringenti octogintaduo.
36 Hi sunt filii qui ascenderunt a Thelmela, Thelharsa: principes eorum, Carmellam, & Careth.
37 Et non poterant edicere civitates suas, & progenies suas, quemadmodum sint ex Israel. Filii Dalari, filii Tubal, filii Nechodaici,
38 Ex Sacerdotibus, qui fungebantur sacerdotio: & non sunt inventi filii Obia, filii Achisos, filii Addin, qui accepit uxorem ex filiabus Phargelen:
39 Et vocati sunt nomine ejus, & horum quæsita est generis scriptura in prædatura, & non est inventa, & prohibiti sunt sacerdotio fungi.
40 Et dixit illis Nehemias & Astharas, Ne participentur sancta, donec exurgat Pontifex doctus in ostensionem & veritatem.
41 Omnis autem Israel erat exceptis servis & ancillis, quadragintaduo millia trecenti quadraginta.
42 Servi horum & ancillæ, septem millia trecenti trigintaseptem. Cantores & cantatrices, ducenti sexagintaquinque.
43 Cameli, quadringenti trigintaquinque. Equi septem millia triginta sex. Muli, ducenta millia quadragintaquinque. Subjugalia, quinquemillia vigintiquinque.
44 Et de præpositis ipsis per pagos, dum venirent in templum Dei, quod erat in Jerusalem, voverunt suscitare templum in loco suo, secundum suam virtutem:
45 Et dare in templum thesaurum operum sacrum auri mnas duodecim millia, & mnas argenti quinque millia, & stolas sacerdotales centum.
46 Et habitaverunt Sacerdotes & Levitæ, & qui exierant de plebe, in Jerusalem & in regione, & sacri cantores, & ostiarii, & omnis Israel in regionibus suis.
47 Instante autem septimo mense, cumque essent filii Israel unusquisque in suis rebus, convenerunt unanimes in atrium, quod erat ante januam Orientalem.
48 Et stantes Jesus filius Josedec & fratres ejus sacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel & hujus fratres, paraverunt altare,
49 Ut offerrent super illud holocautomata, secundum quæ in libro Moysi hominis Dei scripta sunt.
50 Et convenerunt ibi ex aliis nationibus terræ, & erexerunt sacrarium in loco suo omnes gentes terræ, & offerebant hostias, & holocautomata Domino matutina.
51 Et egerunt scenopegiam, & diem solemnem, sicut præceptum est in lege: & sacrificia quotidie, sicut oportebat:
52 Et post hæc oblationes institutas, & hostias sabbatorum, & neomeniarum, & dierum solemnium omnium sanctificatorum.
53 Et quotquot vovebant Domino a neomenia septimi mensis, cœperunt hostias offerre Deo, & templum Domini nondum erat ædificatum.
54 Et dederunt pecuniam lapidariis & fabris, & potum & pabula, cum gaudio.
55 Et dederunt carra Sidoniis & Tyriis, ut transveherent illis de Libano trabes cedrinas, & facerent rates in Joppe portu, secundum decretum quod scriptum erat eis a Cyro rege Persarum.
56 Et in secundo anno venientes in templum Dei in Jerusalem, mense secundo, inchoavit Zorobabel filius Salathiel, & Josue filius Josedec, & fratres ipsorum, & sacerdotes & Levitæ, & omnes qui venerant de captivitate in Jerusalem:
57 Et fundaverunt templum Dei, novilunio secundi mensis secundi anni cum venissent in Judæam & Jerusalem.
58 Et statuerunt Levitas a viginti annis, super opera Domini: & stetit Jesus & filius ejus, & fratres omnes Levitæ cōspirantes, & executores legis, facientes opera in domo Domini.
59 Et steterunt sacerdotes habentes stolas cum tubis: & Levitæ filii Asaph, habentes cymbala,
60 Collaudantes Dominum, & benedicentes secundum David regem Israel:
61 Et cantabant canticum Domino, quoniam dulcedo ejus, & honor in sæcula super omne Israel.
62 Et omnis populus tuba cecinerunt, & proclamaverunt voce ma-

gna, collaudantes Dominum in suscitatione domus Domini.

63 Et venerunt ex sacerdotibus & Levitis, & præsidentibus secundum pagos senioribus, qui viderant pristinam domum;

64 Et ad hujus ædificationem cum clamore & planctu magno, & multi cum tubis & gaudio magno:

65 In tantum ut populus non audiret tubas propter planctum populi. Turba enim erat tubis canens magnifice, ita ut longe audiretur.

66 Et audierunt inimici tribus Judæ, & Benjamin, & venerunt scire quæ esset vox tubarum.

67 Et cognoverunt quoniam qui erant ex captivitate, ædificant templum Domino Deo Israel.

68 Et accedentes ad Zorobabel & Jesum, prepositos pagorum, dixerunt eis: Ædificabimus una vobiscum:

69 Similiter enim audivimus Dominum vestrum, & ipsi pariter incedimus a diebus Asbazareth regis Assyriorum, qui transmigravit nos huc.

70 Et dixit illis Zorobabel, & Jesus, & principes pagorum Israel,

71 Non est nobis & vobis ædificare domum Dei nostri; nos enim soli ædificabimus Domino Israel, secundum ea quæ præcepit nobis Cyrus rex Persarum.

72 Gentes autem terræ incumbentes his qui sunt in Judæa, & levantes opus ædificationis & insidias, & populos adducentes prohibebant eos ædificare,

73 Et aggressuras exercentes impedierunt, ne consummaretur ædificium omni tempore vitæ Cyri regis, & protraxerunt structuram per biennium usque ad Darii regnum.

CAPUT VI.

Judæi, annuente Dario, templum Dei extruunt in Jerusalem.

1 IN secundo autem anno regni Darii prophetavit Aggæus & Zacharias filius Addin prophetæ apud Judæam & Jerusalem in nomine Dei Israel super eos.

2 Tunc stans Zorobabel filius Salathiel, & Jesus filius Josedec, inchoaverunt ædificare domum Domini, quæ est in Jerusalem:

3 Cum adessent eis prophetæ Domini, & adjuvarent eos. In ipso tempore venit ad illos Sisennes subregulus Syriæ, & Phœnicis, & Satrabuzanes, & sodales ejus,

4 Et dixerunt eis, Quo præcipiente vobis domum hanc ædificatis, & tectum istud, & alia omnia perficitis? & qui sunt structores qui hæc ædificant?

5 Et habuerunt gratiam visitatione facta super eos, qui erant ex captivitate a Domino, seniores Judæorum.

6 Et non sunt impediti ædificare, donec significaretur Dario de omnibus istis, & responsum acciperetur.

7 Exemplum epistolæ, quam miserunt Dario. SISENNES subregulus Syriȩ, & Phœnicis, & Satrabuzanes, & sodales ejus in Syria & Phȩnice prȩsides, regi Dario salutem.

8 Omnia nota sint Domino regi, quod cum venissemus in regionem Judȩȩ, & introissemus in Jerusalem, invenimus ȩdificantes domum Dei magnam:

9 Et templum ex lapidibus politis, & magnis, & pretiosis materiis in parietibus,

10 Et opera illa instanter fieri, & suffragare, & prosperare in manibus eorum, & in omni gloria, quam diligentissime perfici.

11 Tunc interrogavimus seniores, dicentes, Quo permittente vobis ȩdificatis domum istam, & opera hȩc fundatis?

12 Ideo autem interrogavimus eos, ut notum faceremus tibi homines & prȩpositos, & nominum scripturam prȩpositorum postulavimus illos.

13 At illi responderunt nobis, dicentes, Nos sumus servi Domini, qui fecit cȩlum & terram,

14 Et ȩdificabatur hȩc domus ante annos istos multos a rege Israel magno & fortissimo, & cōsummata est.

15 Et quoniam patres nostri exacerbantes erant & peccaverunt in Deum Israel, tradidit eos in manus Nabuchodonosor regis Babyloniȩ, regis Chaldȩorum,

16 Et domum istam demolientes incenderunt, & populum captivum duxerunt in Babylonem.

17 In primo anno regnante Cyro rege Babyloniȩ, scripsit Cyrus rex domum hanc ȩdificare,

18 Et illa sacra vasa aurea & argentea quȩ extulerat Nabuchodonosor de domo quȩ est in Jerusalē, & conse-

craverat ea in suo templo, rursus protulit ea Cyrus rex de templo quod erat in Babylonia, & tradita sunt Zorobabel & Salmanasaro subregulo:

19 Et præceptum est eis ut offerrent hæc vasa, & reponerent in templo quod erat in Jerusalem, & ipsum templum Dei ædificare in loco suo.

20 Tunc Salmanasarus subjecit fundamenta domus Domini, quæ est in Jerusalem: & exinde usque nunc ædificatur, & non accepit consummationem.

21 Nunc ergo si judicatur a te o rex, perquiratur in regalibus bibliothecis Cyri regis, quæ sunt in Babylonia.

22 Et si inventum fuerit consilio Cyri regis cęptam esse structuram domus Domini, quæ est in Jerusalem, & judicatur a Domino rege nostro, scribat de his nobis.

23 Tunc Darius rex præcepit inquiri in Bibliothecis: & inventus est in Ecbathanis oppido, quod est in media regione locus unus, in quo scripta erant ista:

24 ANNO primo regnante Cyro, rex Cyrus præcepit domum Domini quæ est in Jerusalem ædificare, ubi incendebant igni assiduo,

25 Cujus altitudo sit cubitorum decem, & latitudo cubitorum sexaginta, quadratum lapidibus politis tribus, & meniano ligneo ejusdem regionis, & meniano uno novo, & impendia dari de domo Cyri regis:

26 Et sacra vasa domus Domini tam aurea quam argentea, quæ extulit Nabuchodonosor in domum Domini, quæ est in Jerusalem, ubi erant posita, ut ponantur illic.

27 Et præcepit curam agere Sisennem subregulum Syriæ & Phęnicis, & Satrabuzanem, & sodales ejus, & qui ordinati erant in Syria & Phœnice præsides, ut abstinerent se ab eodem loco.

28 Et ego quoque præcepi in totum ædificare: & prospexi, ut adjuvent eos qui sunt ex captivitate Judæorum, donec consummetur templum ædis Domini:

29 Et a vexatione tributorum Cœlesyriæ & Phenicis, diligenter quantitatem dari his hominibus ad sacrificium Domini, Zorobabel præfecto, ad tauros, & arietes, & agnos,

30 Similiter autem & frumentum, & sal, & vinum, & oleum instanter per singulos annos, prout sacerdotes qui sunt in Jerusalem, dictaverunt consumi quotidie, sine ulla dilatione,

31 Ut offerantur libationes summo Deo pro rege & pueris ejus, & orent pro ipsorum vita:

32 Et denuntietur, ut quicumque transgressi fuerint aliquid ex his quę scripta sunt, aut spreverint, accipiatur lignum de suis propriis, & suspendantur, & bona ipsorum regi ascribantur.

33 Propterea & Dominus, cujus nomen invocatum est ibi, exterminet omnem regem & gentem, qui manum suam extenderit prohibere, aut male tractare domum Domini illam quæ est in Jerusalem.

34 Ego Darius rex decrevi quam diligentissime secundum hæc fieri.

CAPUT VII.

Domus Dei extructa dedicatur & consecratur, in eaque festum Azymorum celebratur.

1 TUnc Sisennes subregulus Cœlesyriæ & Phœnicis, & Satrabuzanes, & sodales, obsecuti his quæ a Dario rege erant decreta,

2 Insistebant sacrosanctis operibus diligentissime, cooperantes cum senioribus Judæorum principibus Syriæ.

3 Et prosperata sunt sacrosancta opera prophetantibus Aggæo & Zacharia prophetis.

4 Et consummaverunt omnia per præceptum Domini Dei Israel, & ex consilio Cyri, & Darii, & Artaxerxis regis Persarum.

5 Et consummata est domus nostra usque ad tertiam & vigesimam diem mensis Adar, sexto anno Darii regis.

6 Et fecerunt filii Israel & sacerdotes & Levitæ, & ceteri qui erant ex captivitate, qui appositi sunt secundum ea quę scripta sunt in libro Moysi.

7 Et obtulerunt in dedicationem templi Domini, tauros centum, arietes ducentos, agnos quadringentos,

8 Et hędos pro peccatis universi Israel, duodecim, secundum numerum tribuum Israel.

9 Et steterunt sacerdotes & Levitæ amicti stolis per tribus, super omnia

opera Domini Dei Israel, secundum librum Moysi, & ostiarii per singulas januas.
10 Et egerunt filii Israel cum his qui erant ex captivitate, illud Phase quartadecima luna mensis primi, quando sanctificati sunt sacerdotes & Levitæ.
11 Omnes filii captivitatis non sunt simul sanctificati, quia Levitæ omnes simul sanctificati sunt.
12 Et immolaverunt Phase universi filii captivitatis, & fratribus suis sacerdotibus, & sibimetipsis.
13 Et manducaverunt filii Israel, qui erant ex captivitate, omnes qui remanserant ab omnibus exercitationibus gentium terræ quærentes Dominum,
14 Et celebraverunt diem festum azymorum, septem diebus epulantes in conspectu Domini,
15 Quoniam convertit consilium regis Assyriorum in eos, confortare manus eorum ad opera Domini Dei Israel.

CAPUT VIII.

Ascendenti Esdræ a Babylonia Jerosolymam traduntur Artaxerxis litteræ, quæ beneficia Judæis præstita continent: recensentur qui simul ascenderunt, & auro ac argento sacerdotibus commisso, Esdras, facta oratione, commonet populum ad pœnitentiam, quod ab alienigenis se non separassent.

1 ET post hunc regnante Artaxerxe Persarum rege, accessit Esdras filius Azariæ, filii Helciæ, filii Solomæ,
2 Filii Sadoc, filii Achitob, filii Ameri, filii Azahel, filii Bocci, filii Abisue, filii Phinees, filii Eleazari, filii Aaron primi sacerdotis:
3 Hic Esdras ascendit de Babylonia, cum esset scriba & ingeniosus in lege Moysi, quæ data est a Domino Deo Israel docere & facere.
4 Et dedit ei rex gloriam, quod invenisset gratiam in omni dignitate & desiderio in conspectu ejus.
5 Et ascenderunt simul cum ipso ex filiis Israel, & sacerdotibus, & Levitis, & sacris cantoribus templi, & ostiariis, & servis templi in Jerusalem.
6 Anno septimo regnante Artaxerxe, in quinto mense, hic annus septimus est regni, exeuntes de Babylonia novilunio quinti mensis,
7 Venerunt Jerosolymam juxta preceptum illius, secundum prosperitatem itineris a Domino ipsorum datam eis.
8 In his enim Esdras magnam disciplinam obtinebat, ne prætermitteret quidquam eorum, quæ essent ex lege Domini & præceptis, & docendo universum Israel omnem justitiam & judicium.
9 Accedentes autem, qui scribebant scripta Artaxerxis regis, tradiderunt scriptum quod obvenerat ab Artaxerxe rege ad Esdram Sacerdotem, & lectorem legis Domini, cujus exemplum subjectum est.
10 REX Artaxerxes Esdræ sacerdoti, & lectori legis Domini salutem.
11 Humanior ego judicans in beneficiis, præcepi eis qui desiderant ex gente Judæorum, sua sponte, & ex sacerdotibus & Levitis, qui sunt in regno meo, comitari tecum in Jerusalem.
12 Si qui ergo cupiunt ire tecum, conveniant, & proficiscantur, sicut placuit mihi & septem amicis meis consiliariis,
13 Ut visitent ea quæ aguntur secundum Judæam & Jerusalem, observantes sicut habes in lege Domini,
14 Et ferant munera Domino Deo Israel, quæ vovi ego & amici Jerusalem, & omne aurum & argentum, quod inventum fuerit in regione Babyloniæ Domino in Jerusalem cum illo,
15 Quod est donatum pro ipsa gente in templum Domini, eorum quod est in Jerusalem, ut colligatur hoc aurum & argentum ad tauros, & arietes, & agnos, & hœdos, & quæ his sunt congruentia,
16 Ut offerant hostias Domino super altare Domini ipsorum quod est in Jerusalem.
17 Et omnia quæcumque volueris cum fratribus tuis facere auro & argento, perfice pro voluntate tua, secundum præceptum Domini Dei tui:
18 Et sacrosancta vasa, quæ data sunt tibi ad opera domus Domini Dei tui, quæ est in Jerusalem:
19 Et cetera quæcumque tibi subvenerint ad opera templi Dei tui, dabis de regali gazophylacio:
20 Cum volueris cum fratribus tuis

facere auro & argento, perfice secundum voluntatem Domini.
21 Et ego quidem rex Artaxerxes precepi custodibus thesaurorum Syrię & Phœnicis, ut quæcumque scripserit Esdras sacerdos, & lector legis Domini, diligenter detur ei usque ad argenti talenta centum, similiter & auri:
22 Et usque ad frumenti modios centum, & vini amphoras centum, & alia quęcumque abundant sine taxatione.
23 Omnia secundum legem Dei fiant Deo altissimo, ne forte exurgat ira in regno regis, & filii, & filiorum ejus.
24 Vobis autem dicitur, ut omnibus sacerdotibus & Levitis, & sacris cantoribus, & servis templi, & scribis templi hujus,
25 Nullum tributum, neque ulla alia indictio irrogetur, nec habeat quisquam potestatem objicere eis quidquam.
26 Tu autem Esdra, secundum sapientiam Dei, constitue judices & arbitros in tota Syria, & Phœnice: & omnes qui legem Dei tui non noverunt, doce:
27 Ut quotquot transgressi fuerint legem, diligenter plectantur, sive morte, sive cruciatu, sive etiam pecuniæ mulctatione vel abductione.
28 Et dixit Esdras scriba: Benedictus Deus patrum nostrorum, qui dedit hanc voluntatem in cor regis, clarificare domum suam quæ est in Jerusalem,
29 Et me honorificavit in conspectu regis & consiliariorum, & amicorum, & purpuratorum ejus.
30 Et ego constans animo factus sum secundum opitulationem Domini Dei mei, & congregavi ex Israel viros, ut simul ascenderent mecum.
31 Et hi sunt præpositi secundum suas patrias, & principatus portionales, eorum qui mecum ascenderunt de Babylonia in regno Artaxerxis.
32 Et ex filiis Phares, Gersomus: ex filiis Siemarith, Amenus: filiorum David, Acchus filius Sceciliæ:
33 Ex filiis Phares, Zacharias, & cum eo reversi sunt viri centum quinquaginta:
34 Et filiis ductoris Moabilionis Zaræi, & cum ipso viri ducenti quinquaginta:
35 Ex filiis Zachnes, Jechonias Zecholei, & cum ipso viri ducenti quinquaginta.
36 Ex filiis Sala, Maasias Gotholię, & cum ipso viri septuaginta:
37 Ex filiis Saphatiæ, Zarias Micheli, & cum ipso viri octoginta:
38 Ex filiis Job, Abdias Jeheli, & cum ipso viri ducenti duodecim:
39 Ex filiis Banię, Salimoth, filius Josaphię, & cum ipso viri centum sexaginta:
40 Ex filiis Beer, Zacharias Bebei, & cum ipso viri ducenti octo:
41 Et filiis Ezead, Joannes Eccetan, & cum ipso viri centum decem:
42 Ex filiis Adonicam ipsis postremis, & hęc sunt nomina eorum, Eliphalam filius Gebel, & Semejas, & cum ipso viri septuaginta.
43 Et congregavi eos ad fluvium qui dicitur Thia, & metati fuimus illic triduo, & recognovi eos.
44 Et ex filiis sacerdotum & Levitarum non inveni illic.
45 Et misi ad Eleazarum, & Eccelon, & Masman, & Maloban, & Enaathan, & Samea, & Joribum, Nathan, Enuagam, Zachariam, & Mosolamum, ipsos ductores & peritos:
46 Et dixi eis ut venirent ad Loddeum, qui erat apud locum gazophylacii.
47 Et mandavi eis ut dicerent Loddeo, & fratribus ejus, & illis qui erant in gazophylacio, ut mitterent nobis eos qui sacerdotio fungerentur in domo Domini Dei nostri:
48 Et adduxerunt nobis secundum manum validam Domini Dei nostri viros peritos: ex filiis Moholi, filii Levi, filii Israel, Sebebian, & filios & fratres, qui erant decem & octo:
49 Asbiam, & Amin ex filiis filiorum Chananæi, & filii eorum viri viginti.
50 Et ex his qui templo serviebant, quos dedit David, & ipsi principes ad operationem Levitis templo servientium ducenti viginti. Omnia nomina significata sunt in scripturis.
51 Et vovi illic jejunium juvenibus in conspectu Dei, ut quærerem ab eo bonum iter nobis, & qui nobiscum erant, & filiis, & pecoribus, propter insidias.
52 Erubui enim petere a rege pedites & equites in comitatu, tutelæ gratia, contra adversarios nostros.
53 Diximus enim regi, quoniam vir-

tus Domini erit cum eis qui inquirunt eum in omni affectu.
54 Et iterum deprecati sumus Dominum Deum nostrum secundum hæc: quem & propitium habuimus, & compotes facti sumus Deo nostro.
55 Et separavi ex plebis præpositis, & sacerdotibus templi, viros duodecim, & Sedebiam, & Asannam, & cũ eis ex fratribus eorum viros decem:
56 Et appendi eis aurum & argentum & vasa sacerdotalia domus Dei nostri, quæ donaverat rex, & cõsiliarii ejus, & principes, & omnis Israel.
57 Et cum appendissem, tradidi argenti talenta centum quinquaginta, & vasa argentea talentorum centum, & auri talenta centum,
58 Et vasorum aureorum septies viginti, & vasa ærea de bono æramento splendentia, duodecim, auri speciem reddentia,
59 Et dixi eis: Et vos sancti estis Domino, & vasa sunt sancta, & aurum, & argentum votum est Domino Deo patrum nostrorum.
60 Vigilate & custodite, donec tradatis ex plebis præpositis & sacerdotibus & Levitis, & principibus civitatem Israel, in Jerusalem, in pastophorio domus Dei nostri.
61 Et hi qui susceperunt sacerdotes & Levitæ aurum & argentum & vasa, intulerunt in Jerusalem in templum Domini.
62 Et promovimus a fluvio Thia, die duodecima mensis primi, usquequo introivimus in Jerusalem.
63 Et cum factus fuisset tertius dies, quarta autem die ponderatum aurum, & argentum traditum est in domo Domini Dei nostri, Marimoth filio Jori sacerdoti:
64 Et cum ipso erat Eleazar filius Phinees: & erant cum ipsis Josadus filius Jesu, & Medias, & Banni filius Levitæ: ad numerum, & ad pondus universa.
65 Et scriptum est pondus ipsorum eadem hora.
66 Qui autem venerunt ex captivitate, obtulerunt sacrificium Domino Deo Israel, tauros duodecim pro omni Israel, arietes octoginta sex,
67 Agnos septuaginta duos, hircos pro peccato duodecim, & pro salute vaccas duodecim, omnia in sacrificium Domini.
68 Et relegerunt præcepta regis regalibus dispensatoribus, & subregulis Cœlesyriæ & Phœnicis: & honorificaverunt gentem, & templum Domini.
69 Et consummatis his, accesserunt ad me præpositi, dicentes: Non segregaverunt genus Israel, & principes, & sacerdotes, & Levitæ,
70 Et alienigenæ gentes & nationes terræ, immunditias suas a Chananæis, & Hethæis, & Pherezæis, & Jebusæis, & Moabitis, & Ægyptiis, & Idumæis.
71 Conjuncti enim sunt filiabus eorum & ipsi, & filii eorum. & mistum est semen sanctum alienigenis gentibus terræ: & participes erant præpositi & magistratus iniquitatis ejus ab initio ipsius regni.
72 Et mox ut audivi ista, conscidi vestimenta & sacram tunicam: & lacerans capillos capitis, & barbam, sedi dolens & mœstus.
73 Et convenerunt quotquot tunc movebantur in verbo Domini Dei Israel, ad me lugentem super iniquitatem istam, & sedebam tristis usque ad sacrificium vespertinum.
74 Et consurgens a jejunio, conscissa habens vestimenta & sacram tunicam, ingeniculans, & extendens manus ad Dominum,
75 Dicebam: Domine confusus sum, & reveritus sum ante faciem tuam.
76 Peccata enim nostra multiplicata sunt super capita nostra, & iniquitates nostræ exaltatæ sunt usque ad cælum.
77 Quoniam a temporibus patrum nostrorum sumus in magno peccato usque ad diem hunc.
78 Et propter peccata nostra, & patrum nostrorum, sumus traditi cum fratribus nostris, & cum sacerdotibus nostris, regibus terræ in gladium & captivitatem & deprædationem, cum confusione usque in hodiernum diem.
79 Et nunc quantum est hoc quod contigit nobis misericordia abs te Domine Deus, & relinque nobis radicem & nomen in locum sanctificationis tuæ,
80 Detegere luminare nostrum in domo Domini Dei nostri, dare nobis cibum in omni tempore servitutis nostræ.
81 Et cum serviremus, non fuimus derelicti a Domino Deo nostro; sed constituit nos in gratia, ponens nobis reges Persarum dare cibum,

82 Et clarificare templum Domini
Dei nostri, & ædificare deserta Sion,
dare nobis stabilitatem in Judæa &
Jerusalem.
83 Et nunc quid dicimus Domine
habentes hæc? Transgressi enim sumus
præcepta tua, quæ dedisti in manus
puerorum tuorum prophetarũ,
84 Dicens: Quoniam terra, in quam
introistis possidere hereditatem ejus,
terra polluta est coinquinationibus
alienigenarum terræ, & immunditiæ
illorum repleverunt eam totam immunditia
sua.
85 Et nunc filias vestras non conjungetis
filiis eorum, & filias eorum
non accipietis filiis vestris,
86 Et non inquiretis pacem habere
cum illis omni tempore, ut invalescentes
manducetis optima terræ, &
hereditatem distribuatis filiis vestris
usque in ævum.
87 Et quæ contingunt nobis, omnia
fiunt propter opera nostra maligna,
& magna peccata nostra.
88 Et dedisti nobis talem radicem,
& rursum reversi sumus transgredi
legitima tua, uti commisceremur
immunditię alienigenarum gentium
terræ hujus.
89 Nonne irasceris nobis perdere
nos, quoadusque non relinquatur
radix & nomen nostrum?
90 Domine Deus Israel verax es.
Derelicta est enim radix usque in hodiernum
diem.
91 Ecce, nunc sumus in conspectu
tuo in iniquitatibus nostris. Non est
enim adhuc stare ante te in his.
92 Et cum adorando confiteretur
Esdras, flens, humi prostratus ante
templum, congregati sunt ante eum
ex Jerusalem turma magna valde, viri
& mulieres, & juvenes, & juvenculæ.
Fletus enim erat magnus in ipsa
multitudine.
93 Et cum clamasset Jechonias Jeheli
ex filiis Israel, dixit Esdræ: Nos
in Dominum peccavimus, quod collocavimus
nobis in matrimonium
mulieres alienigenas ex gentibus terræ.
94 Et nunc es super omnem Israel.
In his ergo sit jusjurandum a Domino,
expellere omnes uxores nostras
quæ ex alienigenis sunt cum filiis earum.
95 Sicut tibi decretum est a majoribu
s secundum legem Domini exurge
ns explica.
96 Ad te enim spectat negotium &
nos tecum sumus: viriliter fac.
97 Et exurgens Esdras adjuravit
principes sacerdotum & Levitas, &
omnem Israel, facere secundum
hæc; & juraverunt.

CAPUT IX.

Jubentur abjicere uxores alienigenas cum filiis, & recensentur qui ex sacerdotibus ac Levitis juncti illis erant. Esdras legit legem Domini coram populo; quibus peractis, jubentur ut ad propria digressi, lætum diem agant.

1 ET exurgens Esdras ab ante atrium
templi, abiit in pastophorium
Jonathæ filii Nasabi.
2 Et hospitatus illic non gustavit
panem, nec aquam bibit super iniquitatem
multitudinis.
3 Et facta est prædicatio in omni
Judæa, & in Jerusalem omnibus qui
erant ex captivitate in Jerusalem
congregati,
4 Ut quicumque non occurrerit biduo
vel triduo diei, secundum judicium
assidentium seniorum, tollerentur
facultates suæ, & ipse alienus
judicaretur a multitudine captivitatis.
5 Et congregati sunt omnes qui erant
ex tribu Juda & Benjamin in
tribus diebus in Jerusalem, hic mensis
est nonus, dies mensis vigesimus.
6 Et sedit omnis multitudo in area
templi, trementes, propter hyemem
præsentem.
7 Et exurgens Esdras, dixit illis:
Vos inique fecistis collocantes vobis
in matrimonium uxores alienigenas,
ut adderetis ad peccata Israel.
8 Et nunc date confessionem, &
magnificentiam Domino Deo patrum
nostrorum.
9 Et perficite voluntatem ipsius, &
discedite a gentibus terræ, & ab uxoribus
alienigenis.
10 Et clamavit omnis multitudo,
& dixerunt voce magna: Sicut dixisti,
faciemus.
11 Sed quoniam multitudo magna
est, & tempus hybernum, & non possumus
insubsidiati stare: & hoc opus
non est nobis unius diei, neque bidui:
multum enim in his peccavimus:
12 Stent præpositi multitudinis, &
omnes qui nobiscum inhabitant,

& quotquot habent uxores apud se
alienigenas,
13 Et assistant accepto tempore ex
omni loco presbyteri, & judices,
usquequo solvant iram Domini neg-
otii hujus.
14 Jonathas autem filius Ezeli, &
Ozias Thecam susceperunt secun-
dum hæc; & Bosoramus, & Levis,
& Sabbathæus simul cooperati sunt
cum illis.
15 Et steterunt secundum hæc om-
nia universi qui erant ex captivitate.
16 Et elegit sibi viros Esdras sacer-
dos, principes magnos de patribus
eorum secundum nomina: & con-
sederunt novilunio mensis decimi
examinare negotium istud.
17 Et determinatum est de viris qui
habebant uxores alienigenas, usque
ad neomeniam primi mensis:
18 Et inventi sunt ex sacerdotibus
permisti qui habebant alienigenas
uxores.
19 Ex filiis Jesu filii Josedec, &
fratribus ejus: Maseas, & Elioze-
rus, & Jonbus, & Joadeus,
20 Et injecerunt manus ut expelle-
rent uxores suas: & ad litandum in
exorationem, arietem, pro igno-
rantia sua.
21 Et ex filiis Semmeri: Maseas &
Esses & Jeelech, Azarias.
22 Et ex filiis Fosere: Limosias,
Hismaenis, & Nathanee, Jussio,
Reddus, & Thalsas.
23 Et ex Levitis: Jorabdus, & Se-
meis, & Colnis, & Calitas, & Fa-
cteas, & Colvas, & Elionas.
24 Et ex sacris cantoribus, Eliasib,
Zaccarus.
25 Et ex ostiariis: Salumus, & Tol-
banes.
26 Et ex Israel: ex filiis Foro, Ozi,
& Remias, & Geddias, & Melchias,
& Michelus, Eleazarus, & Jamme-
bias, & Bannas.
27 Et ex filiis Jolaman: Chamas,
& Zacharias, & Jezrelus, & Jod-
dius, & Erimoth, & Helias.
28 Et ex filiis Zathoim: Eliadas,
& Liasumus, Zochias, & Larimoth,
& Zabdis, & Thebedias.
29 Et ex filiis Zebes: Joannes, &
Amanias, & Zabdias, & Emeus.
30 Et ex filiis Banni: Olamus, &
Maluchus, & Jeddeus, & Jasub, &
Azabus, & Jerimoth.
31 Et ex filiis Addin: Naathus, &
Moosias, & Caleus, & Raanas,
Maaseas, Mathathias & Beseel, &
Bonus, & Manasses.
32 Et ex filiis Nuae: Noneas, &
Aseas, & Melchias, & Sameas, &
Simon, Benjamin, & Malchus, &
Marras.
33 Et ex filiis Asom: Carianeus,
Mathathias, & Bannus, & Elipha-
lach, & Manasses, & Semei.
34 Et ex filiis Banni: Jeremias, &
Moadias, & Abramus, & Joel, &
Baneas, & Pelias, & Jonas, & Mari-
moth, & Eliasib, & Mathaneus, &
Eliasis, & Orizas, & Dielus, & Se-
medius, & Zambris, & Josephus.
35 Et ex filiis Nobei: Idelus &
Mathathias, & Sabadus, & Zeche-
da, Sedmi, & Jessei, Baneas.
36 Omnes isti conjunxerunt sibi
uxores alienigenas, & dimiserunt
eas cum filiis.
37 Et inhabitaverunt sacerdotes &
Levitæ, & qui erant ex Israel, in Je-
rusalem, & in tota una regione, no-
vilunio mensis septimi. Et erant filii
Israel in commorationibus suis.
38 Et congregata est omnis multi-
tudo simul in aream, quæ est ab
Oriente portæ sacræ:
39 Et dixerunt Esdræ pontifici &
lectori, ut afferret legem Moysi, quę
tradita est a Domino Deo Israel.
40 Et attulit Esdras Pontifex le-
gem omni multitudini eorum, a
viro usque ad mulierem, & omni-
bus sacerdotibus, audire legem no-
vilunio mensis septimi.
41 Et legebat in area, quæ est ante
sacram portam templi, a prima lu-
ce usque ad vesperam, coram viris
& mulieribus. Et dederunt omnes
sensum ad legem.
42 Et stetit Esdras sacerdos, & le-
ctor legis, super ligneum tribunal
quod fabricatum erat.
43 Et steterunt ad eum Mathathias,
& Samus, Ananias, Azarias, U-
rias, Ezechias, & Balsamus ad dex-
teram:
44 Et ad sinistram Faldeus, Misael,
Malachias, Abusthas, Sabus, Na-
badias, & Zacharias.
45 Et assumpsit Esdras librum co-
ram omni multitudine: pręsidebat e-
nim in gloria in conspectu omnium.
46 Et cum absolvisset legem, omnes
erecti steterunt: & benedixit Esdras
Dominum Deum altissimum, Deum
Sabaoth omnipotentem.
47 Et respondit omnis populus,

Amen.

Amen. Et elevatis sursum manibus procidentes in terram, adoraverunt Dominum.

48 Jesus, & Banaeus, & Sarebias, & Jaddimus, & Accubus, & Sabbatheus, & Calithes, & Azarias, & Joradus, & Ananias, & Philias Levitæ.

49 Qui docebant legem Domini, & in multitudine legebant legem Domini, & preferebant singuli eos, qui intelligebant lectionem.

50 Et dixit Atharathes Esdræ pontifici & lectori, & Levitis qui docebant multitudinem,

51 Dicens, Dies hic sanctus est Domino. Et omnes flebant, cum audissent legem.

52 Et dixit Esdras, Digressi ergo manducate pinguissima quæque, & bibite dulcissima quæque, & mittite munera his qui non habent.

53 Sanctus enim est hic dies Domini, & nolite mœsti esse. Dominus enim clarificabit vos.

54 Et Levitæ denuntiabant in publico omnibus, dicentes, Dies hic sanctus est, nolite mœsti esse.

55 Et abierunt omnes manducare, & bibere, & epulari, & dare munera his qui non habebant, ut epularentur. Magnifice enim sunt exaltati verbis quibus edocti sunt.

56 Et congregati sunt universi in Jerusalem celebrare lætitiam, secundum testamentum Domini Dei Israel.

LIBER ESDRÆ QUARTUS

CAPUT PRIMUM.

Mittitur Esdras a Domino multa ingratis Judæis exhibita beneficia exprobraturus.

1 Liber Esdræ prophetæ secundus, filii Sarei, filii Azarei, filii Helciæ, filii Sadaniæ, filii Sadoch, filii Achitob,

2 Filii Achiæ, filii Phinees, filii Heli, filii Ameriæ, filii Asiel, filii Marimoth, filii Arna, filii Oziæ, filii Borith, filii Abisei, filii Phinees, filii Eleazar,

3 Filii Aaron ex tribu Levi, qui fuit captivus in regione Medorum, in regno Artaxerxis regis Persarum.

4 Et factum est verbum Domini ad me, dicens,

5 Vade, & nuntia populo meo facinora ipsorum, & filiis eorum iniquitates, quas in me admiserunt, ut nuntient filiis filiorum:

6 Quia peccata parentum ipsorum in illis creverunt. Obliti enim mei sacrificaverunt diis alienis.

7 Nonne ego eduxi eos de terra Ægypti de domo servitutis? Ipsi autem irritaverunt me, & consilia mea spreverunt.

8 Tu autem excute comam capitis tui, & projice omnia mala super illos: quoniam non obedierunt legi meæ. Populus autem est indisciplinatus.

9 Usquequo eos sustinebo, quibus tanta beneficia contuli?

10 Reges multos propter eos subverti. Pharaonem cum pueris suis, & omnem exercitum ejus percussi.

11 Omnes gentes a facie eorum perdidi, & in Oriente provinciarum duarum populos Tyri & Sidonis dissipavi, & omnes adversarios eorum interfeci.

12 Tu vero loquere ad eos, dicens: Hæc dicit Dominus:

13 Nempe ego vos per mare transmeavi, & plateas vobis initio munitas exhibui, ducem vobis dedi Moysen & Aaron sacerdotem:

14 Lucem vobis per columnam ignis præstiti, & magna mirabilia feci in vobis: vos autem mei obliti estis, dicit Dominus.

15 Hęc dicit Dominus omnipotens: Coturnix vobis in signo fuit, castra vobis ad tutelam dedi, & illic murmurastis:

16 Et non triumphastis in nomine meo de perditione inimicorum vestrorum, sed adhuc nunc usque murmurastis.

17 Ubi sunt beneficia, quæ præstiti vobis? Nonne in deserto cum esurireris, proclamastis ad me,

18 Dicentes, Ut quid nos in desertum istud adduxisti interficere nos? melius nobis fuerat servire Ægyptiis, quam mori in deserto hoc.

19 Ego dolui gemitus vestros, & dedi vobis manna in escam. Panem Angelorum manducastis.

20 Nonne cum sitiretis, petram excidi, & fluxerunt aquæ in saturitate? propter æstus foliis arborũ vos texi.

21 Divisi vobis terras pingues: Cha-

nanæos, & Pherezęos, & Philisthęos
a facie vestra projeci: quid faciam
vobis adhuc, dicit Dominus?
22 Hęc dicit Dominus omnipotens,
In deserto cum essetis in flumine A-
morrhæo sitientes, & blasphemantes
nomen meum,
23 Non ignem vobis pro blasphe-
miis dedi, sed mittens lignum in
aquam, dulce feci flumen.
24 Quid tibi faciam Jacob? Nolui-
sti obedire Juda. Transferam me ad
alias gentes, & dabo eis nomen me-
um, ut custodiant legitima mea.
25 Quoniam me dereliquistis, & ego
vos derelinquam. Petentibus vobis a
me misericordiam, non miserebor.
26 Quando invocabitis me, ego
non exaudiam vos. Maculastis enim
manus vestras sanguine, & pedes
vestri impigri sunt ad committen-
da homicidia.
27 Non quasi me dereliquistis, sed
vosipsos, dicit Dominus.
28 Hæc dicit Dominus omnipo-
tens, Nonne ego vos rogavi, ut
pater filios, & ut mater filias, & ut
nutrix parvulos suos,
29 Ut essetis mihi in populum, &
ego vobis in Deum, & vos mihi in
filios, & ego vobis in patrem?
30 Ita vos collegi, ut gallina pul-
los suos sub alas suas. Modo autem
quid faciam vobis? Projiciam vos a
facie mea.
31 Oblationem cum mihi attuleri-
tis, avertam faciem meam a vobis.
Dies enim festos vestros, & neome-
nias, & circumcisiones repudiavi.
32 Ego misi pueros meos prophetas
ad vos, quos acceptos interfecistis, &
laniastis corpora eorum, quorum
sanguinem exquiram, dicit Domi-
nus.
33 Hæc dicit Dominus omnipotens,
Domus vestra deserta est: Projiciam
vos sicut ventus stipulam,
34 Et filii procreationem non fa-
cient: quoniam mandatum meum
neglexerunt, & quod malum est
coram me fecerunt.
35 Tradam domos vestras populo
venienti, qui me non audientes cre-
dunt: quibus signa non ostendi, fa-
cient quæ præcepi.
36 Prophetas non viderunt, & me-
morabuntur iniquitatum eorum.
37 Testor populi venientis gratiam
cujus parvuli exultant cum lætitia,
me non videntes oculis carnalibus,
sed spiritu credentes quæ dixi.
38 Et nunc frater aspice, quæ glo-
ria: & vide populum venientem ab
Oriente,
39 Quibus dabo ducatum Abraham,
Isaac, & Jacob, & Oseæ, & Amos, &
Michææ, & Joel, & Abdiæ, & Jonæ,
40 Et Nahum, & Habacuc, Sopho-
niæ, Aggæi, Zachariæ, & Malachiæ,
qui & Angelus Domini vocatus est.

CAPUT II.

Synagoga sub figura matris revocatur a malis suis ad vitam rectiorem.

1 HÆc dicit Dominus: Ego edu-
xi populum istum de servi-
tute, quibus mandata dedi per pue-
ros meos prophetas, quos audire
noluerunt, sed irrita fecerunt mea
consilia.
2 Mater quæ eos generavit, dicit
illis, Ite filii, quia ego vidua sum
& derelicta.
3 Educavi vos cum lætitia, & amisi
vos cum luctu & tristitia, quoniam
peccastis coram Domino Deo vestro,
& quod malum est coram eo fecistis.
4 Modo autem quid faciam vobis?
ego vidua sum & derelicta: ite filii,
& petite a Domino misericordiam.
5 Ego autem te pater testem invo-
co super matrem filiorum, qui no-
luerunt testamentum meum ser-
vare,
6 Ut des eis confusionem, & ma-
trem eorum in direptionem, ne ge-
neratio eorum fiat.
7 Dispergantur in gentes nomina
eorum, deleantur a terra: quoniam
spreverunt sacramentum meum.
8 Væ tibi Assur, qui abscondis ini-
quos penes te. Gens mala, memo-
rare quod fecerim Sodomæ & Go-
morrhæ,
9 Quorum terra jacet in piceis gle-
bis & aggeribus cinerum: sic dabo
eos, qui me non audierunt, dicit
Dominus omnipotens.
10 Hæc dicit Dominus ad Esdram,
Nuntia populo meo, quoniam da-
bo eis regnum Jerusalem, quod da-
turus eram Israel.
11 Et summam mihi gloriam illo-
rum, & dabo eis tabernacula æter-
na, quæ præparaveram illis.
12 Lignum vitæ erit illis in odore
unguenti, & non laborabunt, ne-
que fatigabuntur.

13 Ite, & accipietis. Rogate vobis
dies paucos, ut immorentur. Jam
paratum eſt vobis regnum: vigilate.
14 Teſtare cælum & terram. Contrivi
enim malum, & creavi bonum,
quia vivo ego, dicit Dominus.
15 Mater amplectere filios tuos,
educa illos cum lætitia. Sicut columba
confirma pedes eorum: quoniam
te elegi, dicit Dominus.
16 Et reſuſcitabo mortuos de locis
ſuis, & de monumentis educam illos,
quoniam cognovi nomen meum
in Iſrael.
17 Noli timere mater filiorum:
quoniam te elegi, dicit Dominus.
18 Mittam tibi adjutorium pueros
meos Iſaiam & Jeremiam, ad quorum
conſilium ſanctificavi & paravi
tibi arbores duodecim gravatas variis
fructibus,
19 Et totidem fontes fluentes lac
& mel, & montes immenſos ſeptem,
habentes roſam & lilium, in quibus
gaudio implebo filios tuos.
20 Viduam juſtifica, pupillo judica,
egenti da, orphanum tuere, nudum
veſti,
21 Confractum & debilem cura,
claudum irridere noli, tutare mancum,
& cæcum ad viſionem claritatis
meæ admitte.
22 Senem & juvenem intra muros
tuos ſerva:
23 Mortuos ubi inveneris, ſignans
commenda ſepulcro, & dabo tibi
primam ſeſſionem in reſurrectione
mea.
24 Pauſa & quieſce populus meus,
quia veniet requies tua.
25 Nutrix bona nutri filios tuos,
confirma pedes eorum.
26 Servos quos tibi dedi, nemo ex
eis interiet: eos ego enim requiram
de numero tuo.
27 Noli fatigari. Cum enim venerit
dies preſſuræ & anguſtiæ, alii
plorabunt, & triſtes erunt: tu autem
hilaris & copioſa eris.
28 Zelabunt gentes, & nil adverſus
te poterunt, dicit Dominus.
29 Manus meæ tegent te, ne filii
tui gehennam videant.
30 Jucundare mater cum filiis tuis,
quia ego te eripiam, dicit Dominus.
31 Filios tuos dormientes memorare,
quoniam ego eos educam de lateribus
terræ, & miſericordiam cum
illis faciam: quoniam miſericors
ſum, dicit Dominus omnipotens.
32 Amplectere natos tuos uſq; dum
venio, & præſtem illis miſericordiam:
quoniam exuberant fontes
mei, & gratia mea non deficiet.
33 Ego Eſdras præceptum accepi a
Domino in monte Oreb, ut irem ad
Iſrael: ad quos cum venirem, reprobaverunt
me, & reſpuerunt
mandatum Domini:
34 Ideoque vobis dico gentes, quæ
auditis, & intelligitis, Expectate paſtorem
veſtrum, requiem ęternitatis
dabit vobis: quoniam in proximo eſt
ille, qui in fine ſæculi adveniet.
35 Parati eſtote ad præmia regni,
quia lux perpetua lucebit vobis per
æternitatem temporis.
36 Fugite umbram ſæculi hujus:
accipite jucunditatem glorię veſtrę.
Ego teſtor palam ſalvatorem meum.
37 Commendatum donum accipite
& jucundamini, gratias agentes ei
qui vos ad cæleſtia regna vocavit.
38 Surgite & ſtate & videte numerum
ſignatorũ in convivio Domini.
39 Qui ſe de umbra ſæculi tranſtulerunt,
ſplendidas tunicas a Domino
acceperunt.
40 Recipe Sion numerum tuum, &
conclude candidatos tuos qui legem
Domini compleverunt.
41 Filiorum tuorum, quos optabas,
plenus eſt numerus. Roga imperium
Domini, ut ſanctificetur populus
tuus qui vocatus eſt ab initio.
42 Ego Eſdras vidi in monte Sion
turbam magnam, quam numerare
non potui, & omnes canticis collaudabant
Dominum.
43 Et in medio eorum erat juvenis
ſtatura celſus, eminentior omnibus
illis, & ſingulis eorum capitibus imponebat
coronas, & magis exaltabatur:
Ego autem miraculo tenebar.
44 Tunc interrogavi angelum, &
dixi: Qui ſunt hi, Domine?
45 Qui reſpondens dixit mihi: Hi
ſunt qui mortalem tunicam depoſuerunt,
& immortalem ſumpſerunt,
& cõfeſſi ſunt nomen Dei: Modo
coronantur, & accipiunt palmas.
46 Et dixi angelo: Ille juvenis,
quis eſt, qui eis coronas imponit, &
palmas in manus tradit?
47 Et reſpondens dixit mihi: Ipſe
eſt filius Dei, quem in ſæculo confeſſi
ſunt: ego autem magnificare
eos cœpi, qui fortiter pro nomine
Domini ſteterunt.
48 Tunc dixit mihi angelus: Vade,

annun-

annuntia populo meo, qualia & quanta mirabilia Domini Dei vidisti.

CAPUT III.

In omnibus Adæ posteris, & maxime in Gentibus infidelibus, abundat malitia.

1 ANno trigesimo ruinæ civitatis, eram in Babylone, & conturbatus sum super cubiculo meo recumbens, & cogitationes meæ ascendebant super cor meum:
2 Quoniam vidi desertionem Sion, & abundantiam eorum qui habitabant in Babylone.
3 Et ventilatus est spiritus meus valde, & cępi loqui ad Altissimum verba timorata,
4 Et dixi: O dominator Domine, tu dixisti ab initio, quando plantasti terram, & hoc solus, & imperasti populo,
5 Et dedisti Adam corpus mortuum: sed & ipsum figmentum manuum tuarum erat, & insufflasti in eum spiritum vitæ, & factus est vivens coram te:
6 Et induxisti eum in paradiso, quem plantaverat dextera tua, antequam terra adventaret.
7 Et huic mandasti diligere viam tuam, & præterivit eam, & statim instituisti in eo mortem, & in nationibus ejus, & natæ sunt gentes, & tribus, & populi, & cognationes, quarum non est numerus.
8 Et ambulavit unaquæque gens in voluntate sua, & mira agebant coram te, & spernebant præcepta tua.
9 Iterum autem in tempore induxisti diluvium super inhabitantes sęculum, & perdidisti eos.
10 Et factum est in unoquoque eorum, sicut Adæ mori, sic his diluvium.
11 Dereliquisti autem unum ex his Noe cum domo sua, & ex eo justi omnes.
12 Et factum est cum cępissent multiplicari, qui habitabant super terram, & multiplicaverunt filios & populos & gentes multas: & cœperunt iterato impietatem facere plus quam priores.
13 Et factum est cum iniquitatem facerent coram te, elegisti tibi virum ex his, cui nomen erat Abraham.
14 Et dilexisti eum, & demonstrasti ei soli voluntatem tuam:
15 Et disposuisti ei testamentum æternum, & dixisti ei ut non umquam derelinqueres semen ejus. Et dedisti ei Isaac, & Isaac dedisti Jacob & Esau.
16 Et segregasti tibi Jacob, Esau autem separasti. Et factus est Jacob in multitudine magna.
17 Et factum est cum educeres semen ejus ex Ægypto, adduxisti super montem Sina.
18 Et inclinasti cælos, & statuisti terram, & commovisti orbem, & tremere fecisti abyssos, & conturbasti sæculum,
19 Et transiit gloria tua portas quatuor, ignis, & terræmotus, & spiritus, & gelu, ut dares semini Jacob legem, & generationi Israel diligentiam.
20 Et non abstulisti ab eis cor malignum, ut faceret lex tua in eis fructum.
21 Cor enim malignum bajulans primus Adam, transgressus & victus est, sed & omnes qui de eo nati sunt.
22 Et facta est permanens infirmitas, & lex cum corde populi, cum malignitate radicis: & discessit quod bonum est, & mansit malignum.
23 Et transierunt tempora, & finiti sunt anni: & suscitasti tibi servum nomine David.
24 Et dixisti ei ædificare civitatem nominis tui, & offerre tibi in eadem thus & oblationes.
25 Et factum est hoc annis multis, & dereliquerunt qui habitabant civitatem,
26 In omnibus facientes sicut fecit Adam & omnes generationes ejus. utebantur enim & ipsi corde maligno.
27 Et tradidisti civitatem tuam in manibus inimicorum tuorum.
28 Numquid meliora faciunt, qui habitant Babylonem? Et propter hoc dominabitur Sion?
29 Factum est cum venissem huc, & vidissem impietates, quarum non est numerus, & delinquentes multos vidit anima mea hoc trigesimo anno, & excessit cor meum:
30 Quoniam vidi quomodo sustines eos peccantes, & pepercisti impie agentibus, & perdidisti populum tuum, & conservasti inimicos tuos, & non significasti.
31 Nihil memini quomodo debeat derelinqui via hæc. Numquid

meliora facit Babylon quam Sion?
32 Aut alia gens cognovit te præter Israel? aut quæ tribus crediderunt testamentis tuis, sicut Jacob?
33 Quarum merces non comparuit, neque labor fructificavit. Pertransiens enim pertransivi in gentibus, & vidi abundantes eas, & non memorantes mandatorum tuorum.
34 Nunc ergo pondera in statera nostras iniquitates, & eorum qui habitant in sæculo: & non invenietur nomen tuum, nisi in Israel.
35 Aut quando non peccaverunt in conspectu tuo, qui habitant terram? aut quæ gens sic observavit mandata tua?
36 Hos quidem per nomina invenies servasse mandata tua, gentes autem non invenies.

CAPUT IV.

Retunditur curiosi scrutatoris præsumptio, adductis variis similitudinibus.

1 ET respondit ad me angelus, qui missus est ad me, cui nomen Uriel,
2 Et dixit mihi, Excedens excessit cor tuum in sæculo hoc, & comprehendere cogitas viam Altissimi.
3 Et dixi: Ita Domine meus. Et respondit mihi, & dixit: Tres vias missus sum ostendere tibi, & tres similitudines proponere coram te.
4 De quibus mihi si renuntiaveris unam ex his, & ego tibi demonstrabo viam, quam desideras videre, & docebo te, unde sit cor malignum.
5 Et dixi: Loquere Domine meus. Et dixit ad me: Vade pondera mihi ignis pondus, aut mensura mihi flatum venti, aut revoca mihi diem quæ præteriit.
6 Et respondi, & dixi: Quis natorum poterit facere, ut me interroges de his?
7 Et dixit ad me: Si essem interrogans te, dicens: Quantæ habitationes sunt in corde maris, aut quantę venæ sunt in principio abyssi, aut quantæ venæ sunt super firmamentum, aut qui sunt exitus paradisi:
8 Diceres mihi fortassis, in abyssum non descendi, neque in infernum adhuc, neq; in cælum umquam ascendi.
9 Nunc autem non interrogavi te, nisi de igne, & vento, & die, per quem transisti, & a quibus separari non potes: & non respondisti mihi de eis.
10 Et dixit mihi: Tu quæ tua sunt tecum coadolescentia, non potes cognoscere:
11 Et quomodo poterit vas tuum capere Altissimi viam, & jam exterius corrupto sæculo intelligere corruptionem evidentem in facie mea?
12 Et dixi illi: Melius erat nos non esse, quam adhuc viventes vivere in impietatibus, & pati, & non intelligere de qua re.
13 Et respondit ad me, & dixit: Proficiscens profectus sum ad silvam lignorum campi, & cogitaverunt cogitationem,
14 Et dixerunt: Venite & eamus, & faciamus ad mare bellum, ut recedat coram nobis, & faciamus nobis alias silvas.
15 Et similiter fluctus maris & ipsi cogitaverunt cogitationem, & dixerunt: Venite ascendentes, debellemus silvas campi, ut & ibi consummemus nobismetipsis aliam regionem.
16 Et factus est cogitatus silvæ in vanum: venit enim ignis, & consumpsit eam.
17 Similiter & cogitatus fluctuum maris: stetit enim arena, & prohibuit eos.
18 Si enim esses judex horum, quem inciperes justificare, aut quem condemnare?
19 Et respondi, & dixi: Utique vanam cogitationem cogitaverunt. terra enim data est silvæ, & mari locus portare fluctus suos.
20 Et respondit ad me, & dixit: Bene tu judicasti, & quare non judicasti tibimetipsi?
21 Quemadmodum enim terra silvæ data est, & mare fluctibus suis: sic qui super terram inhabitant, quæ sunt super terram intelligere solummodo possunt: & qui super cælos, quæ super altitudinem cælorum.
22 Et respondi, & dixi: Deprecor te Domine, ut mihi detur sensus intelligendi.
23 Non enim volui interrogare de superioribus tuis, sed de his quæ pertranseunt per nos quotidie. propter quid Israel datus in opprobrium gentibus? quem dilexisti populum datus est tribubus impiis, & lex patrum nostrorum in interitum deducta est, & dispositiones scriptæ nusquam sunt:

24 Et pertransivimus de sæculo, ut
locustæ, & vita nostra stupor & pa-
vor, & nec digni sumus misericor-
diam consequi.
25 Sed qui faciet nomini suo quod
invocatum est super nos? & de his
interrogavi.
26 Et respondit ad me, & dixit: Si
fueris plurimum scrutatus, frequen-
ter miraberis: quoniam festinat
sæculum pertransire.
27 Et non capit portare quæ in fu-
turis temporibus justis repromissa
sunt: quoniam plenum injustitia est
sæculum hoc & infirmitatibus.
28 De quibus autem interrogas, di-
cam: seminatum enim est malum,
& necdum venit destructio ipsius.
29 Si ergo non inversum fuerit
quod seminatum est, & discesserit
locus ubi seminatum est malum, non
veniet ubi seminatum est bonum.
30 Quoniam gramen seminis mali
seminatum est in corde Adam ab ini-
tio: & quantum impietatis genera-
vit usque nunc, & generat usque
cum veniat area?
31 Æstima autem apud te gramen
mali seminis, quantum fructum im-
pietatis generavit:
32 Quando secatæ fuerint spicæ,
quarum non est numerus, quam ma-
gnam aream incipient facere?
33 Et respondi, & dixi: Quomodo,
& quando hæc? Quare modici &
mali anni nostri?
34 Et respondit ad me, & dixit mi-
hi: Non festines tu super Altissi-
mum. Tu enim festinas inaniter es-
se super ipsum. nam excessus tuus
multus.
35 Nonne de his interrogaverunt
animæ justorum in promptuariis
suis, dicentes, Usquequo spero sic?
& quando veniet fructus areæ mer-
cedis nostræ?
36 Et respondit ad ea Jeremiel ar-
changelus, & dixit: Quando imple-
tus fuerit numerus seminum in vo-
bis, quoniam in statera ponderavit
sæculum,
37 Et mensura mensuravit tempo-
ra, & numero numeravit tempora, &
non commovit nec excitavit usque-
dum impleatur prædicta mensura.
38 Et respondi, & dixi: O domi-
nator Domine, sed & nos omnes
pleni sumus impietate.
39 Et ne forte propter nos non im-
pleantur justorum areæ, propter
peccata inhabitantium super ter-
ram.
40 Et respondit ad me, & dixit: Va-
de, & interroga prægnantem, si
quando impleverit novem menses
suos, adhuc poterit matrix ejus reti-
nere partum in semetipsa?
41 Et dixi, Non potest Domine.
Et dixit ad me, In inferno prom-
ptuaria animarum matrici assimila-
ta sunt.
42 Quemadmodum enim illa festi-
nat quæ parit effugere necessitatem
partus: sic & hæc festinatredde-
re ea quæ commendata sunt.
43 Ab initio tibi demonstrabitur de
his quæ concupiscis videre.
44 Et respondi, & dixi: Si inveni
gratiam ante oculos tuos, & si pos-
sibile est, & si idoneus sum,
45 Demonstra mihi, si plusquam
præteritum sit habet venire, aut
plura pertransierunt supra quam
futurum est.
46 Quid pertransivit, scio: quid
autem futurum sit, ignoro.
47 Et dixit ad me: Sta super dexte-
ram partem, & demonstrabo tibi in-
terpretationem similitudinis.
48 Et steti, & vidi: & ecce fornax
ardens transiit coram me, & factum
est, cum transiret flamma, vidi: &
ecce superavit fumus.
49 Post hæc transiit coram me nu-
bes plena aquæ, & immisit pluviam
impetu multam: & cum transiisset
impetus pluviæ, superaverunt in ea
guttæ.
50 Et dixit ad me: Cogita tibi: sic-
ut crescit pluvia amplius quam gut-
tæ, & ignis quam fumus: sic super-
abundavit quæ transivit mensura.
Superaverunt autem guttæ, & fu-
mus:
51 Et oravi, & dixi, Putas vivo
usque in diebus illis? vel quid erit
in diebus illis?
52 Respondit ad me, & dixit, De
signis, de quibus me interrogas, ex
parte possum tibi dicere: de vita
autem tua non sum missus dicere ti-
bi, sed nescio.

CAPUT V.

Varia signa de futuris rebus Esdræ per Angelum ostenduntur pro captivorum spe ac consideratione.

1 DE signis autem: ecce dies ve-
nient, in quibus apprehēdē-

tur qui inhabitant terram in censu multo: & abscondetur veritatis via: & sterilis erit a fide regio:
2 Et multiplicabitur injustitia super hanc quam ipse tu vides, & super quam audisti olim:
3 Et erit imposito vestigio quam nunc vides regnare regionem, & videbunt eam desertam.
4 Si autem tibi dederit Altissimus vivere, videbis post tertiam tubam, & relucescet subito sol noctu, & luna ter in die,
5 Et de ligno sanguis stillabit, & lapis dabit vocem suam, & populi commovebuntur:
6 Et regnabit, quem non sperant qui inhabitant super terram, & volatilia commigrationem facient:
7 Et mare Sodomiticum pisces rejiciet, & dabit vocem noctu, quam non noverant multi. omnes autem audient vocem ejus,
8 Et chaos fiet per loca multa, & ignis frequenter remittetur, & bestiæ agrestes transmigrabunt, & mulieres menstruatæ parient monstra,
9 Et in dulcibus aquis salsæ invenientur, & amici omnes semetipsos expugnabunt: & abscondetur tunc sensus, & intellectus separabitur in promptuarium suum:
10 Et quæretur a multis, & non invenietur: & multiplicabitur injustitia, & incontinentia super terram.
11 Et interrogabit regio proximam suam, & dicet, Numquid per te pertransiit justitia justum faciens? Et hoc negabit.
12 Et erit in illo tempore, & sperabunt homines, & non impetrabunt: laborabunt, & non dirigentur viæ eorum.
13 Hæc signa dicere tibi permissum est mihi: & si oraveris iterum & ploraveris, sicut & nunc, & jejunaveris septem diebus, audies iterato horum majora.
14 Et evigilavi, & corpus meum horruit valde: & anima mea laboravit, ut deficeret:
15 Et tenuit me qui venit angelus, qui loquebatur in me, & confortavit me, & statuit me super pedes.
16 Et factum est in nocte secunda, & venit ad me Salathiel dux populi, & dixit mihi, Ubi eras? & quare vultus tuus tristis?
17 An nescis, quoniam tibi creditus est Israel in regione transmigrationis eorum?
18 Exurge ergo, & gusta panem, & non derelinquas nos, sicut pastor gregem suum in manibus luporum malignorum.
19 Et dixi ei, Vade a me, & non appropies ad me. Et audivit, ut dixi: & recessit a me.
20 Et ego jejunavi diebus septem ululans & plorans, sicut mihi mandavit Uriel Angelus.
21 Et factum est post dies septem, & iterum cogitationes cordis mei molestæ erant mihi valde,
22 Et resumpsit anima mea spiritum intellectus: & iterum cœpi loqui coram Altissimo sermones,
23 Et dixi, Dominator Domine, ex omni silva terræ, & omnibus arboribus ejus, elegisti vineam unicam:
24 Et ex omni terra orbis, elegisti tibi foveam unam: & ex omnibus floribus orbis, elegisti tibi lilium unum:
25 Et ex omnibus abyssis maris, replesti tibi rivum unum: & ex omnibus ędificatis civitatibus, sanctificasti tibimetipsi Sion:
26 Et ex omnibus creatis volatilibus, nominasti tibi columbam unam: & ex omnibus plasmatis pecoribus, providisti tibi ovem unam:
27 Et ex omnibus multiplicatis populis, acquisivisti tibi populum unum: & ab omnibus probatam legem, donasti huic quem desiderasti populo.
28 Et nunc Domine, ut quid tradidisti unum pluribus? Et præparasti super unam radicem alias, & disperdidisti unicum tuum in multis:
29 Et conculcaverunt eum, qui contradicebant sponsionibus tuis, quique tuis testamentis non credebant.
30 Et si odiens odisti populum tuum, tuis manibus debet castigari.
31 Et factum est, cum locutus essem sermones, & missus est angelus ad me, qui ante venerat ad me præterita nocte,
32 Et dixit mihi, Audi me, & instruam te: & intende mihi, & adjiciam coram te.
33 Et dixi, Loquere Domine meus. Et dixit ad me, Valde tu in excessum mentis factus es pro Israel: an plus dilexisti eum, quam qui eum fecit?
34 Et dixi ad eum, Non Domine, sed dolens locutus sum. Torquent

enim

enim me renes mei per omnem horam, quærentem apprehendere semitam Altissimi, & investigare partem judicii ejus.

35 Et dixit ad me, Non potes. Et dixi, Quare Domine? ad quid nascebar, aut quare non fiebat matrix matris meæ, mihi sepulcrum, ut non viderem laborem Jacob, & defatigationem generis Israel?

36 Et dixit ad me, Numera mihi quæ necdum venerant, & collige mihi dispersas guttas, & revirida mihi aridos flores,

37 Et aperi mihi clausa promptuaria, & produc mihi inclusos in eis flatus; demonstra mihi vocis imaginem: & tunc ostendam tibi laborem quem rogas videre.

38 Et dixi, Dominator Domine, quis enim est qui potest hæc scire, nisi qui cum hominibus habitationem non habet?

39 Ego autem insipiens: & quomodo potero dicere de his quibus me interrogasti?

40 Et dixit ad me, Quomodo non potes facere unum de his quæ dicta sunt: sic non poteris invenire judicium meum, aut in fine charitatem, quam populo promisi.

41 Et dixi, Sed ecce Domine tu prope es his qui in finem sunt: & quid facient qui ante me fuerunt, aut nos, aut hi qui post nos?

42 Et dixit ad me, Coronæ assimilabo judicium meum. Sicut non novissimorum tarditas, sic nec priorum velocitas.

43 Et respondi, & dixi, Nec poteras facere eos qui facti sunt, & qui sunt, & qui futuri sunt, in unum, ut celerius judicium tuum ostendas?

44 Et respondit ad me, & dixit: Non potest festinare creatura super creatorem, nec sustinere sæculum eos qui in eo creandi sunt in unum.

45 Et dixi, Quomodo dixisti servo tuo, quoniam vivificans vivificasti a te creatam creaturam in unum, & sustinebat creatura, poterit & nunc portare præsentes in unum.

46 Et dixit ad me, Interroga matricem mulieris, & dices ad eam, Et si paris, quare per tempus? Rogo ergo eam, ut det decem in unum.

47 Et dixi, Non utique poterit: sed secundum tempus.

48 Et dixit ad me, Et ego dedi matricem terræ his qui seminati sunt super eam per tempus:

49 Quemadmodum enim infans non parit ea, quæ senum sunt: sic ego disposui a me creatum sæculum.

50 Et interrogavi, & dixi, Cum jam dederis mihi viam, loquar coram te: nam mater nostra, de qua dixisti mihi, adhuc juvenis est: jam senectuti appropinquat.

51 Et respondit ad me, & dixit, Interroga eam quæ parit, & dicet tibi.

52 Dices enim ei, Quare quos peperisti, nunc non sunt similes his qui ante te, sed minores statura?

53 Et dicet tibi & ipsa, Alii sunt qui in juventute virtutis nati sunt: & alii qui sub tempore senectutis deficiente matrice sunt nati.

54 Considera ergo & tu quoniam minori statura estis præ his qui ante vos:

55 Et qui post vos, minori quam vos, quasi jam senescentes creaturæ, & fortitudinem juventutis prætereuntes. Et dixi, Rogo Domine, si inveni gratiam ante oculos tuos, demostra servo tuo, per quem visites creaturam tuam.

CAPUT VI.

Deus omnia novit antequam fiant, & omnia creavit propter hominem, omniumque fines considerat.

1 ET dixit ad me, Initio terreni orbis & antequam starent exitus sæculi, & antequam spirarent conventiones ventorum,

2 Et antequam sonarent voces tonitruum, & antequam splenderent nitores coruscationum, & antequam confirmarentur fundamenta paradisi,

3 Et antequam viderentur decori flores, & antequam confirmarentur motæ virtutes, & antequam colligerentur innumerabiles militiæ angelorum,

4 Et antequam extollerentur altitudines aeris, & antequam nominarentur mensuræ firmamentorum, & antequam æstuarent camini in Sion,

5 Et antequam investigarentur presentes anni, & antequam abalienarentur eorum, qui nunc peccant adinventiones, & consignati essent qui fidem thesaurizaverunt:

6 Tunc cogitavi, & facta sunt per

me ſolum, & non per alium, & fi-
nis per me, & non per alium.
7 Et reſpondi, & dixi, Quæ erit
ſeparatio temporum? aut quando
prioris finis, & ſequentis initium?
8 Et dixit ad me, Ab Abraham
uſque ad Iſaac, quando nati ſunt ab
eo Jacob & Eſau, manus Jacob te-
nebat ab initio calcaneum Eſau:
9 Finis enim hujus ſæculi Eſau, &
principium ſequentis Jacob.
10 Hominis manus inter calcane-
um & manum. Aliud noli quærere
Eſdra.
11 Et reſpondi, & dixi, O domi-
nator Domine, ſi inveni gratiam
ante oculos tuos,
12 Oro ut demonſtres ſervo tuo fi-
nem ſignorum tuorum, quorum
partem mihi demonſtraſti nocte
præcedenti.
13 Et reſpondit, & dixit ad me,
Surge ſuper pedes tuos, & audi vo-
cem pleniſſimam ſonitus.
14 Et erit ſicut commotio, nec
commovebitur locus, in quo ſtes
ſuper eum.
15 Ideo cum loquitur, tu non ex-
paveas, quoniam de fine verbum &
fundamentum terræ intelligitur,
16 Quoniam de ipſis ſermo tremi-
ſcit & commovetur, ſcit enim quo-
niam finem eorum oportet com-
mutari.
17 Et factum eſt, cum audiſſem,
ſurrexi ſuper pedes meos, & audivi:
& ecce vox loquens, & ſonus ejus
ſicut ſonus aquarum multarum,
18 Et dixit, Ecce dies veniunt, &
erit quando appropinquare inci-
piam, ut viſitem habitantes in terra:
19 Et quando inquirere incipiam
ab eis qui injuſte nocuerunt injuſti-
tia ſua, & quando ſuppleta fuerit
humilitas Sion.
20 Et cum ſuperſignabitur ſæcu-
lum quod incipiet pertranſire,
hæc ſigna faciam, Libri aperientur
ante faciem firmamenti, & omnes
videbunt ſimul,
21 Et anniculi infantes loquentur
vocibus ſuis, & prægnantes imma-
turos parient infantes trium & qua-
tuor menſium, & vivent, & ſuſci-
tabuntur.
22 Et ſubito apparebunt ſemina-
ta loca non ſeminata, & plena
promptuaria ſubito invenientur va-
cua:
23 Et tuba canet cum ſono; quam
cum omnes audierint, ſubito expa-
veſcent.
24 Et erit in illo tempore, debel-
labunt amici amicos ut inimici, &
expaveſcet terra cum his: & venæ
fontium ſtabunt, & non decurrent
in horis tribus:
25 Et erit, omnis qui derelictus
fuerit ex omnibus iſtis quibus prædi-
xi tibi, ipſe ſalvabitur, & videbit
ſalutare meum, & finem ſæculi ve-
ſtri.
26 Et videbunt qui recepti ſunt ho-
mines, qui mortem non guſtave-
runt a nativitate ſua, & mutabitur
cor inhabitantium, & convertetur
in ſenſum alium,
27 Delebitur enim malum, & ex-
tinguetur dolus.
28 Florebit autem fides, & vince-
tur corruptela, & oſtendetur veri-
tas quæ ſine fructu fuit diebus tan-
tis.
29 Et factum eſt cum loqueretur
mihi, & ecce paulatim intuebar ſu-
per eum ante quem ſtabam,
30 Et dixit ad me hæc, Veni tibi
oſtendere tempus venturæ noctis.
31 Si ergo iterum rogaveris, & ite-
rum jejunaveris ſeptem diebus, ite-
rum tibi renuntiabo horum majora
per diem quam audivi.
32 Audita eſt enim vox tua apud
Altiſſimum. Vidit enim fortis dire-
ctionem tuam, & providit pudici-
tiam, quam a juventute tua habuiſti:
33 Et propter hoc miſit me demon-
ſtrare tibi hæc omnia, & dicere tibi,
Confide, & noli timere,
34 Et noli feſtinare cum prioribus
temporibus cogitare vana, & non
properes a noviſſimis temporibus.
35 Et factum eſt poſt hæc, & flevi
iterum: & ſimiliter jejunavi ſeptem
diebus; ut ſuppleam tres hebdoma-
das, quæ dictæ ſunt mihi.
36 Et factum eſt in octava nocte, &
cor meum turbabatur iterato in me,
& cœpi loqui coram Altiſſimo.
37 Inflammabatur enim ſpiritus
meus valde, & anima mea anxiaba-
tur.
38 Et dixi, O Domine, loquens lo-
cutus es ab initio creaturæ, in primo
die dicens, Fiat cælum & terra: &
tuum verbum opus perfectum.
39 Et erat tunc ſpiritus, & tenebræ
circumferebantur, & ſilentium, ſo-
nus vocis hominis nondũ erat abs te.
40 Tunc dixiſti de theſauris tuis

proferri

proferri lumen luminosum, quo appareret opus tuum.
41 Et die secundo creasti spiritum firmamenti, & imperasti ei ut divideret & divisionem faceret inter aquas, ut pars quædam sursum recederet, pars vero deorsum maneret.
42 Et tertia die imperasti aquis congregari in septima parte terræ: sex vero partes siccasti & conservasti, ut ex his sint coram te ministrantia seminata a Deo, & culta.
43 Verbum enim tuum processit, & opus statim fiebat.
44 Processit enim subito fructus multitudinis immensus, & concupiscentiæ gustus multiformes, & flores colore immutabili, & odores odoramenti investigabilis: & die tertia hæc facta sunt.
45 Quarta autem die imperasti fieri solis splendorem, lunæ lumen, stellarum dispositionem:
46 Et imperasti eis, ut deservirent futuro plasmato homini.
47 Quinto autem die dixisti septimæ parti, ubi erat aqua congregata, ut procrearet animalia, & volatilia, & pisces: & ita fiebat.
48 Aqua muta, & sine anima, quæ Dei nutu jubebantur, animalia faciebat, ut ex hoc mirabilia tua nationes enarrent.
49 Et tunc conservasti duas animas: nomen uni vocasti Henoch, & nomen secundæ vocasti Leviathan,
50 Et separasti ea ab alterutro. Non enim poterat septima pars, ubi erat aqua congregata, capere ea.
51 Et dedisti Henoch unam partem, quæ siccata est tertio die, ut habitet in ea ubi sunt montes mille.
52 Leviathan autem dedisti septimam partem humidam, & servasti eam, ut fiat in devorationem quibus vis, & quando vis.
53 Sexto autem die imperasti terræ, ut crearet coram te jumenta, & bestias, & reptilia:
54 Et super his Adam, quem constituisti ducem super omnibus factis quæ fecisti, & ex eo educimur nos omnes, quemque elegisti populum.
55 Hæc autem omnia dixi coram te Domine, quia propter nos creasti sæculum.
56 Residuas autem gentes ab Adam natas dixisti eas nil esse, & quoniam salivæ assimilatæ sunt, & quasi stillicidium de vase similasti abundantiam eorum.
57 Et nunc Domine, ecce istæ gentes quæ in nihilum deputatæ sunt, cœperunt dominari nostri, & devorare:
58 Nos autem populus tuus, quem vocasti primogenitum unigenitum æmulatorem tuum, traditi sumus in manibus eorum:
59 Et si propter nos creatum est sæculum, quare non hereditatem possidemus cum sæculo? usquequo hæc?

CAPUT VII.

Absque tribulationibus non pervenitur ad immortalem vitam: & nunc quidem prosunt orationes justorum, post extremum autem judicium nihil immutabitur. Variis vitiis subjiciunt se homines, sed Dominus est misericors.

1 ET factum est, cum finissem loqui verba hæc, missus est ad me Angelus qui missus fuerat ad me primis noctibus,
2 Et dixit ad me: Surge Esdra, & audi sermones quos veni loqui ad te.
3 Et dixi: Loquere Deus meus. Et dixit ad me: Mare positum est in spatioso loco, ut esset altum & immensum:
4 Erit autem ei introitus in angusto loco positus, ut esset similis fluminibus.
5 Quis enim volens voluerit ingredi mare, & videre eum, vel dominari ejus: si non transierit angustum, in latitudinem quomodo venire poterit?
6 Item aliud, Civitas est ædificata, & posita in loco campestri: est autem plena omnium bonorum.
7 Introitus ejus angustus & in præcipiti positus, ut esset a dextris quidem ignis, a sinistris aqua alta:
8 Semita autem est una sola inter eos posita, hoc est, inter ignem & aquam, ut non capiat semita, nisi solummodo vestigium hominis.
9 Si autem dabitur civitas homini in hereditatem, si numquam antepositum periculum pertransierit, quomodo accipiet hereditatem suã?
10 Et dixi: Sic Domine. Et dixit ad me, Sic est & Israel pars.
11 Propter eos enim feci sæculum,

& quando transgressus est Adam
constitutiones meas, judicatum est
quod factum est.
12 Et facti sunt introitus hujus sæculi angusti, & dolentes, & laboriosi: pauci autem & mali, & periculorum pleni: & labore magnopere fulti.
13 Nam majoris sæculi introitus spatiosi & securi, & facientes immortalitatis fructum.
14 Si ergo ingredientes non fuerunt ingressi qui vivunt, angusta & vana hæc: non poterunt recipere quæ sunt reposita.
15 Nunc ergo quare tu conturbaris, cum sis corruptibilis? & quid moveris tu, cum sis mortalis?
16 Et quare non accepisti in corde tuo quod est futurum, sed quod in præsenti?
17 Respondi & dixi, Dominator Domine, ecce disposuisti lege tua, quoniam justi hereditabunt hæc, impii autem peribunt.
18 Justi autem ferent angusta, sperantes spatiosa. qui enim impie gesserunt, & angusta passi sunt, & spatiosa non videbunt.
19 Et dixit ad me, Non est judex super Deum, neque intelligens super Altissimum.
20 Pereunt enim multi præsentes, quia negligitur quæ anteposita est Dei lex.
21 Mandans enim mandavit Deus venientibus, quando venerunt, quid facientes viverent, & quid observantes non punirentur.
22 Hi autem non sunt persuasi, & contradixerunt ei, & constituerunt sibi cogitamen vanitatis,
23 Et proposuerunt sibi circumventiones delictorum, & superdixerunt Altissimo non esse, & vias ejus non cognoverunt,
24 Et legem ejus spreverunt, & sponsiones ejus abnegaverunt, & in legitimis ejus fidem non habuerunt, & opera ejus non perfecerunt.
25 Propter hoc Esdra vacua vacuis, & plena plenis.
26 Ecce tempus veniet, & erit quando venient signa quæ prædixi tibi, & apparebit sponsa, & apparescens ostendetur quæ nunc subducitur terra:
27 Et omnis qui liberatus est de prædictis malis, ipse videbit mirabilia mea,
28 Revelabitur enim filius meus JESUS cum his qui cum eo sunt, & jucundabuntur qui relicti sunt in annis quadringentis.
29 Et erit post annos hos, & morietur filius meus CHRISTUS, & omnes qui spiramentum habent homines.
30 Et convertetur sæculum in antiquum silentium diebus septem, sicut in prioribus judiciis, ita ut nemo derelinquatur.
31 Et erit post dies septem, & excitabitur quod nondum vigilat sæculum, & morietur corruptum:
32 Et terra reddet quæ in ea dormiunt, & pulvis qui in eo silentio habitant, & promptuaria reddent quæ eis commendatæ sunt animæ.
33 Et revelabitur Altissimus super sedem judicii, & pertransibunt miseriæ, & longanimitas congregabitur.
34 Judicium autem solum remanebit, veritas stabit, & fides convalescet,
35 Et opus subsequetur, & merces ostendetur, & justitiæ vigilabunt, & injustitiæ non dominabuntur.
36 Et dixi, Primus Abraham propter Sodomitas oravit, & Moyses pro patribus qui in deserto peccaverunt,
37 Et qui post eum pro Israel in diebus Achaz & Samuelis,
38 David pro confractione, & Salomon pro eis qui venerunt in sanctificationem.
39 Et Elias pro his qui pluviam acceperunt, & pro mortuo ut viveret,
40 Et Ezechias pro populo in diebus Sēnacherib, & multi pro multis.
41 Si ergo modo quando corruptibile increvit, & injustitia multiplicata est, & oraverunt justi pro impiis: quare & nunc sic non erit?
42 Et respondit ad me, & dixit: Præsens sæculum non est finis, gloria in eo frequens manet: propter hoc oraverunt pro invalidis.
43 Dies enim judicii erit finis temporis hujus, & initium temporis futuræ immortalitatis, in quo transivit corruptela:
44 Soluta est intemperantia, abscissa est incredulitas: crevit autem justitia, orta est veritas.
45 Tunc enim nemo poterit salvare eum qui periit, neque demergere qui vicit. Et respondi,
46 Et dixi, Hic est sermo meus primus & novissimus, quoniam melius erat non dare terram Adam, vel cum

jam dedisset, coercere eum ut non peccaret.
47 Quid enim prodest hominibus, in præsenti vivere in tristitia, & mortuos sperare punitionem?
48 O tu quid fecisti Adam? Si enim tu peccasti, non est factus solius tuus casus, sed & noster qui ex te advenimus.
49 Quid enim prodest nobis, si promissum est nobis immortale tempus; nos autem mortalia opera egimus?
50 Et quoniam prædicta est nobis perennis spes, nos vero pessimi vani facti sumus.
51 Et quoniam reposita sunt nobis habitacula sanitatis & securitatis: nos vero male conversati sumus.
52 Et quoniam reposita est gloria Altissimi, protegere eos qui tarde conversati sunt: nos autem pessimis viis ambulavimus.
53 Et quoniam ostendetur paradisus, cujus fructus incorruptus perseverat, in quo est securitas & medela:
54 Nos vero non ingrediemur. in ingratis enim locis cõversati sumus.
55 Et quoniam super stellas fulgebunt facies eorum qui abstinentiam habuerunt: nostræ autem facies super tenebras nigræ.
56 Non enim cogitavimus viventes quando iniquitatem faciebamus, quod incipiemus post mortem pati.
57 Et respondit, & dixit, Hoc est cogitamentum certaminis quod certabit qui super terram natus est homo,
58 Ut si victus fuerit, patiatur quod dixisti: si autem vicerit, recipiet quod dico:
59 Quoniam hæc est vita quam Moyses dixit cum viveret, ad populum dicens, Elige tibi vitam, ut vivas.
60 Non crediderunt autem ei, sed nec post eum prophetis: sed nec mihi qui locutus sum ad eos.
61 Quoniam non esset tristitia in perditionem eorum, sicut futurum est gaudium super eos, quibus persuasa est salus.
62 Et respondi, & dixi, Scio Domine, quoniam vocatus est Altissimus misericors in eo, quod misereatur his qui nondum in sæculo advenerunt,
63 Et quod miseretur illis qui conversionem faciunt in lege ejus:
64 Et longanimis est, quoniam longanimitatem præstat his qui peccaverunt quasi suis operibus:
65 Et munificus est, quoniam quidem donare vult pro exigentiis:
66 Et multæ misericordiæ, quoniam multiplicat magis misericordias his qui præsentes sunt, & qui præterierunt, & qui futuri sunt.
67 Si enim non multiplicaverit misericordias suas, non vivificabitur sæculum cum his qui inhereditabunt in eo.
68 Et donat: quoniam si non donaverit de bonitate sua, ut alleventur hi qui iniquitatem fecerunt, de suis iniquitatibus non poterit decies millesima pars vivificari hominum.
69 Et judex si non ignoverit his qui curati sunt verbo ejus, & deleverit multitudinem contentionum: non fortassis derelinquerentur in innumerabili multitudine, nisi pauci valde.

CAPUT VIII.

Deus in hoc sæculo misericors agnoscitur propter peccatores, plurimi tamen damnantur: at justis præmia sunt reposita.

1 ET respondit ad me, & dixit: Hoc sæculum fecit Altissimus propter multos, futurum autem propter paucos.
2 Dicam autem coram te similitudinem Esdra. Quomodo autem interrogabis terram, & dicet tibi, quoniam dabit terram multam magis unde fiat fictile, parvum autem pulverem unde aurum fit: sic & actus præsentis sæculi.
3 Multi quidem creati sunt, pauci autem salvabuntur.
4 Et respondi, & dixi: Absorbe ergo anima sensum, & devora quod sapit.
5 Convenisti enim obaudire, & prophetare volens. Nec enim tibi datum est spatium, nisi solummodo vivere.
6 O Domine, si non permittes servo tuo, ut oremus coram te, & des nobis semen cordi, & sensui culturam, unde fructus fiat, unde vivere possit omnis corruptus, qui portabit locum hominis?
7 Solus enim es, & una plasmatio nos sumus manuum tuarum, sicut locutus es:
8 Et quomodo nunc in matrice plasmatum est corpus, & præstas

membra:conservatur in igne & aqua
tua creatio: & novem mensibus pa-
titur tua plasmatio tuam creaturam
quæ in ea creata est:
9 Ipsum autem quod servat, & quod
servatur, utraque servabuntur: ser-
vataque quandoque iterum reddit
matrix, quæ in ea creverunt.
10 Imperasti enim ex ipsis mem-
bris, hoc est mamillis præbere lac
fructui mamillarum,
11 Ut nutriatur id quod plasma-
tum est usq; in tempus aliquod, & po-
stea disponas eum tuæ misericordiæ.
12 Enutristi eum tua justitia, & eru-
disti eum in lege tua, & corripuisti
eum tuo intellectu:
13 Et mortificabis eum, ut tuam
creaturam: & vivificabis eum, ut
opus tuum.
14 Si ergo perdideris eum qui tantis
laboribus plasmatus est: tuo jussu
facile est ordinari, ut & id quod fie-
bat servaretur.
15 Et nunc Domine dicam, de o-
mni homine tu magis scis: de popu-
lo autem tuo, ob quem doleo:
16 Et de hereditate tua, propter
quam lugeo: & propter Israel, pro-
pter quem tristis sum: & de Jacob,
propter quem doleo,
17 Ideo incipiam orare coram te
pro me, & pro eis: quoniam vide-
bo lapsus nostros qui inhabitamus
terram.
18 Sed audivi celeritatem judicis
qui futurus est.
19 Ideo audi vocem meam, & in-
tellige sermonem meum, & loquar
coram te.
20 Initium verborum Esdræ prius-
quam assumeretur: & dixi, Domi-
ne, qui inhabitas sæculum, cujus
oculi elevati in superna & aere:
21 Et cujus thronus inæstimabilis,
& gloria incomprehensibilis: cui
astat exercitus angelorum cum tre-
more,
22 Quorum servatio in vento &
igni convertitur: cujus verbum ve-
rum & dicta perseverantia:
23 Cujus jussio fortis, & dispositio
terribilis: cujus aspectus arefacit a-
byssos, & indignatio tabescere facit
montes, & veritas testificatur:
24 Exaudi orationem servi tui, &
auribus percipe precationem fig-
menti tui.
25 Dum enim vivo, loquar: & dum
sapio, respondebo:
26 Nec respicias populi tui delicta,
sed qui tibi in veritate serviunt.
27 Nec intendas impia gentium stu-
dia, sed qui tua testimonia cum do-
loribus custodierunt.
28 Nec cogites qui in conspectu tuo
false conversati sunt, sed memorare
qui ex voluntate tua timorem co-
gnoverunt.
29 Neque volueris perdere, qui
pecudum mores habuerunt: sed re-
spicias eos qui legem tuam splendide
docuerunt.
30 Nec indigneris eis qui bestiis pe-
jores judicati sunt: sed diligas eos
qui semper in tua justitia confidunt,
& gloria.
31 Quoniam nos & patres nostri ta-
libus morbis languemus: tu autem
propter nos peccatores misericors
vocaberis.
32 Si enim desideraveris ut nostri
miserearis, tunc misericors vocabe-
ris, nobis autem non habentibus o-
pera justitiæ.
33 Justi enim, quibus sunt opera
multa reposita, ex propriis operibus
recipient mercedem.
34 Quid est enim homo, ut ei indi-
gneris: aut genus corruptibile, ut
ita amarus sis de ipso?
35 In veritate enim, nemo de ge-
nitis est, qui non impie gessit; & de
confitentibus, qui non deliquit.
36 In hoc enim annuntiabitur ju-
stitia tua, & bonitas tua Domine,
cum misertus fueris eis qui non ha-
bent substantiam bonorum ope-
rum.
37 Et respondit ad me, & dixit:
Recte locutus es aliqua: & juxta
sermones tuos, sic & fiet.
38 Quoniam non vere cogitabo su-
per plasma eorum qui peccaverunt
ante mortem, ante judicium, ante
perditionem:
39 Sed jucundabor super justorum
figmentum, & memorabor peregri-
nationis quoque, & salvationis, &
mercedis receptionis.
40 Quomodo ergo locutus sum, sic
& est.
41 Sicut enim agricola serit super
terram semina multa, & plantatio-
nes multitudinis plantat, sed non in
tempore omnia quæ seminata sunt,
salvantur, sed nec omnia quæ plan-
tata sunt, radicabunt: sic & qui in sę-
culo seminati sunt, non omnes sal-
vabuntur.

42 Et

42 Et respondi, & dixi: Si inveni gratiam, loquar.
43 Quomodo semen agricolæ si non ascenderit aut non acceperit pluviam tuam in tempore, aut si corruptum fuerit multitudine pluviæ,
44 Sic perit: & similiter homo qui manibus tuis plasmatus est, & tu ei imago nominatus: quoniam similatus es ei, propter quem omnia plasmasti, & similasti semini agricolæ.
45 Non irascaris super nos, sed parce populo tuo, & miserere hereditati tuæ. Tu autem creaturæ tuæ misereris.
46 Et respondit ad me, & dixit: Quæ sunt præsentia præsentibus, & quæ futura futuris.
47 Multum enim tibi restat, ut possis diligere meam creaturam super me: tibi autem frequenter & ipsi proximavi, injustis autem numquam.
48 Sed & in hoc mirabilis es coram Altissimo,
49 Quoniam humiliasti te sicut decet te: & non judicasti te, ut inter justos plurimum glorificeris.
50 Propter quod miseriæ multæ & miserabiles efficientur eis qui habitant sæculum in novissimis: quia in multa superbia ambulaverunt.
51 Tu autem pro te intellige, & de similibus tuis inquire gloriam.
52 Vobis enim apertus est paradisus, plantata est arbor vitæ, præparatum est futurum tempus, præparata est abundantia, ædificata est civitas, probata est requies, perfecta est bonitas & perfecta sapientia.
53 Radix mali signata est a vobis: infirmitas, & tinea a vobis absconsa est: & in infernum fugit corruptio in oblivione.
54 Transierunt dolores, & ostensus est in fine thesaurus immortalitatis.
55 Noli ergo adjicere inquirendo de multitudine eorum qui pereunt.
56 Nam & ipsi accipientes libertatem, spreverunt Altissimum & legem ejus contempserunt, & vias ejus dereliquerunt.
57 Adhuc autem justos ejus conculcaverunt,
58 Et dixerunt in corde suo non esse Deum: & quidem scientes quoniam moriuntur.
59 Sicut enim vos suscipient quæ prædicta sunt: sic eos sitis, & cruciatus, quæ præparata sunt. non enim voluit hominem disperdi.
60 Sed & ipsi qui creati sunt coinquinaverunt nomen ejus qui fecit eos: & ingrati fuerunt ei qui præparavit eis vitam.
61 Quapropter judicium meum modo appropinquat.
62 Quæ non omnibus demonstravi, nisi tibi, & tibi similibus paucis. Et respondi, & dixi:
63 Ecce nunc Domine demonstrasti mihi multitudinem signorum, quæ incipies facere in novissimis: sed non demonstrasti mihi quo tempore.

CAPUT IX.

Judicia Dei, sicut & alia ejus opera ægregia, præcedent aliqua signa.

1 ET respondit ad me, & dixit, Metiens metire tempus in semetipso: & erit cum videris, quando transierit pars quædam signorum quæ prædicta sunt,
2 Tunc intelliges, quoniam ipsum est tempus, in quo incipiet Altissimus visitare sæculum quod ab eo factum est.
3 Et quando videbitur in sæculo motio locorum, & populorum turbatio,
4 Tunc intelliges quoniam de his erat Altissimus locutus a diebus qui fuerunt ante te ab initio.
5 Sicut enim omne quod factum est in sæculo, initium habet, pariter & consummationem, & consummatio est manifesta:
6 Sic & Altissimi tempora initia habent manifesta in prodigiis & virtutibus, & consummationes in actu & in signis.
7 Et erit, omnis qui salvus factus fuerit, & qui poterit effugere per opera sua, & per fidem in qua credidistis,
8 Relinquetur de prædictis periculis, & videbit salutare meum in terra mea, & in finibus meis, quoniam sanctificavi me a sæculo.
9 Et tunc miserebuntur qui nunc abusi sunt vias meas: & in tormentis commorabuntur hi qui eas projecerunt in contemptu.
10 Qui enim non cognoverunt me, viventes beneficia consecuti:
11 Et qui fastidierunt legem meam, cum adhuc erant habentes libertatẽ:

12 Et cum adhuc esset eis apertus
pœnitentiæ locus, non intellexerunt,
sed spreverunt: hos oportet post
mortem in cruciamento cognoscere.
13 Tu ergo noli adhuc curiosus es-
se, quomodo impii cruciabuntur:
sed inquire quomodo justi salvabun-
tur, & quorum sæculum, & propter
quos sæculum, & quando.
14 Et respondi, & dixi,
15 Olim locutus sum, & nunc dico,
& postea dicam: quoniam plures
sunt qui pereunt, quam qui salva-
buntur:
16 Sicut multiplicatur fluctus super
guttam. Et respondit ad me, & di-
xit,
17 Qualis ager, talia & semina: &
quales flores, tales & tincturæ: &
qualis operator, talis & creatio: &
qualis agricola, talis cultura: quo-
niam tempus erat sæculi.
18 Et nunc cum essem parans eis,
his qui nunc sunt, antequam fieret
sæculum in quo habitarent: & nemo
mihi contradixit.
19 Tunc enim quisque, & nunc crea-
tor in mundo hoc parato, & messe
indeficienti, & lege investigabili
corrupti sunt mores eorum.
20 Et consideravi sæculum, & ecce
erat periculum propter cogitationes
quæ in eo advenerunt.
21 Et vidi, & peperci ei valde: &
servavi mihi acinum de botro, &
plantationem de tribu multa.
22 Pereat ergo multitudo quæ sine
causa nata est, & servetur acinus
meus, & plantatio mea: quia cum
multo labore perfeci.
23 Tu autem si adhuc intromittas
septem dies alios, sed non jejunabis
in eis:
24 Ibis in campum florum, ubi do-
mus non est ædificata: & manduca-
bis solummodo de floribus campi, &
carnem non gustabis, & vinum non
bibes, sed solummodo flores:
25 Deprecare Altissimum sine in-
termissione, & veniam, & loquar
tecum.
26 Et profectus sum, sicut dixit
mihi, in campum, qui vocatur Ar-
dath, & sedi ibi in floribus. Et de
herbis agri manducavi, & facta est
esca earum mihi in saturitatem.
27 Et factum est post dies septem,
& ego discumbebam supra fœnum,
& cor meum iterum turbabatur sicut
ante.
28 Et apertum est os meum, & in-
choavi dicere coram Altissimo, &
dixi:
29 O Domine, te nobis ostendens,
ostensus es patribus nostris in deser-
to, quod non calcatur, & infructuo-
so, quando erant exeuntes de Ægy-
pto: & dicens dixisti,
30 Tu Israel audi me, & se-
men Jacob intende sermonibus
meis.
31 Ecce enim ego semino in vobis
legem meam, & faciet in vobis fru-
ctum, & glorificabimini in eo per
sæculum.
32 Nam patres nostri accipientes le-
gem, non servaverunt, & legitima
mea non custodierunt, & factus est
fructus legis non parens: nec enim
poterat, quoniam tuus erat.
33 Nam qui acceperunt, perierunt,
non custodientes quod in eis semina-
tum fuerat.
34 Et ecce, consuetudo est; ut,
cum acceperit terra semen, vel na-
vem mare, vel vas aliquod escam vel
potum: cum fuerit exterminatum
id, in quo seminatum est, vel in
quod missum est:
35 Simul id quod seminatum, vel
missum est, vel quæ suscepta sunt,
exterminantur, & suscepta jam non
manent apud nos: sed nobis sic non
factum est.
36 Nos quidem qui legem accepi-
mus peccantes perivimus, & cor no-
strum quod suscepit eam:
37 Nam lex non periit, sed perman-
sit in suo labore.
38 Et cum loquerer hæc in corde
meo, respexi oculis meis, & vidi
mulierem in dextera parte, & ecce
hæc lugebat & plorabat cum voce
magna, & animo dolebat valde, &
vestimenta ejus discissa, & cinis su-
per caput ejus.
39 Et dimisi cogitatus, in quibus
eram cogitans, & conversus sum ad
eam, & dixi ei,
40 Ut quid fles? & quid doles ani-
mo? Et dixit ad me,
41 Dimitte me Domine meus ut
defleam me, & adjiciam dolorem:
quoniam valde amaro sum animo,
& humiliata sum valde.
42 Et dixi ei, Quid passa es? dic mi-
hi. Et dixit ad me,
43 Sterilis fui ego famula tua, &
non peperi, habens maritum annis
triginta.

44 Ego enim per singulas horas, & per singulos dies, & annos hos triginta deprecor Altissimum nocte ac die.

45 Et factum est, post triginta annos exaudivit me Deus ancillam tuam, & vidit humilitatem meam, & attendit tribulationi meæ, & dedit mihi filium: & jucundata sum super eum valde ego, & vir meus, & omnes cives mei, & honorificabamus valde Fortem.

46 Et nutrivi eum cum labore multo.

47 Et factum est cum crevisset, & venisset accipere uxorem, feci diem epuli.

CAPUT X.

Per mulierem flentem, rursusque refulgentem, ostenditur figurari Jerusalem.

1 ET factum est, cum introisset filius meus in thalamo suo, cecidit, & mortuus est:

2 Et evertimus omnes lumina, & surrexerunt omnes cives mei ad consolandum me, & quievi usque in alium diem usque nocte.

3 Et factum est, cum omnes quievissent ut me consolarentur ut quiescerem: & surrexi nocte, & fugi: & veni sicut vides in hoc campo:

4 Et cogito jam non reverti in civitatem, sed hic consistere: & neque manducare, neque bibere, sed sine intermissione lugere, & jejunare usque dum moriar.

5 Et dereliqui sermones in quibus eram, & respondi cum iracundia ad eam, & dixi,

6 Stulta super omnes mulieres, non vides luctum nostrum, & quæ nobis contingunt?

7 Quoniam Sion mater nostra omni tristitia contristatur, & humilitate humiliata est, & luget validissime.

8 Et nunc quoniam omnes lugemus, & tristes sumus: quoniam omnes contristati sumus, tu autem contristaris in uno filio?

9 Interroga enim terram, & dicet tibi: quoniam hæc est quæ debeat lugere casum tantorum super eam germinantium.

10 Et ex ipsa ab initio omnes nati & alii venient: & ecce, pęne omnes in perditionem ambulant, & exterminium fit multitudo eorum.

11 Et quis ergo debet lugere magis, nisi hæc quæ tam magnam multitudinem perdidit, quam tu, quæ pro uno doles? Si autem dicis mihi,

12 Quoniam non est planctus meus similis terræ: quoniam fructum ventris mei perdidi, quem cum mœroribus peperi, & cum doloribus genui:

13 Terra autem secundum viam terræ, abiitque in ea multitudo præsens, quo modo evenit: & ego tibi dico,

14 Sicut tu cum labore peperisti, sic & terra dat fructum suum homini ab initio ei qui fecit eam.

15 Nunc ergo retine apud temetipsam dolorem tuum, & fortiter fer qui tibi contigerunt casus.

16 Si enim justificaveris terminum Dei, & consilium suum recipies in tempore, & in talibus collaudaberis.

17 Ingredere ergo in civitatem ad virum tuum. Et dixit ad me,

18 Non faciam, neque ingrediar civitatem, sed hic moriar.

19 Et apposui adhuc loqui ad eam, & dixi:

20 Noli facere hunc sermonem, sed consenti persuadenti. Quod enim casus Sion? Consolare propter dolorem Jerusalem.

21 Vides enim quoniam sanctificatio nostra deserta effecta est, & altare nostrum demolitum est, & templum nostrum destructum est,

22 Et psalterium nostrum humiliatum est, & hymnus conticuit, & exultatio nostra dissoluta est, & lumen candelabri nostri extinctum est, & arca testamenti nostri direpta est, & sancta nostra contaminata sunt, & nomen quod invocatum est super nos, pæne profanatum est: & liberi nostri contumeliam passi sunt, & sacerdotes nostri succensi sunt, & Levitæ nostri in captivitatem abierunt, & virgines nostræ coinquinatæ sunt, & mulieres nostræ vim passæ sunt, & justi nostri rapti sunt, & parvuli nostri perditi sunt, & juvenes nostri servierunt, & fortes nostri invalidi facti sunt:

23 Et quod omnium majus, signaculum Sion, quoniam resignata est de gloria sua. nam & tradita est in manibus eorum qui nos oderunt.

24 Tu ergo excute tuam tristitiam multam, & depone abs te multitu-

dinem

dinem dolorum, ut tibi repropitietur Fortis, & requiem faciet tibi Altissimus, requietionem laborum.
25 Et factum est, cum loquebar ad eum, facies ejus fulgebat subito & species, coruscus fiebat visus ejus, ut essem pavens valde ad eam, & cogitarem quid esset hoc.
26 Et ecce, subito emisit sonitum vocis magnum timore plenum, ut commoveretur terra a mulieris sono. & vidi:
27 Et ecce, amplius mulier non comparebat mihi, sed civitas ædificabatur, & locus demonstrabatur de fundamentis magnis: & timui, & clamavi voce magna, & dixi,
28 Ubi est Uriel angelus, qui a principio venit ad me? quoniam ipse me fecit venire in multitudine in excessu mentis hujus, & factus est finis meus in corruptionem, & oratio mea in improperium.
29 Et cum essem loquens ego hæc, ecce venit ad me, & vidit me.
30 Et ecce eram positus ut mortuus, & intellectus meus alienatus erat, & tenuit dexteram meam, & confortavit me, & statuit me super pedes meos, & dixit mihi,
31 Quid tibi est? & quare conturbatus est intellectus tuus, & sensus cordis tui? & quare conturbaris? Et dixi,
32 Quoniam dereliquisti me, & ego quidem feci secundum sermones tuos, & exivi in campum: & ecce vidi, & video quod non possum enarrare. Et dixit ad me,
33 Sta ut vir, & commonebo te. Et dixi,
34 Loquere Domine meus tu in me, noli me derelinquere, ut non frustra moriar:
35 Quoniam vidi quæ non sciebam, & audio quæ non scio.
36 Aut numquid sensus meus fallitur, & anima mea somniat?
37 Nunc ergo deprecor te, ut demonstres servo tuo de excessu hoc. Et respondit ad me, & dixit,
38 Audi me & doceam te, & dicam tibi de quibus times: quoniam Altissimus revelabit tibi mysteria multa.
39 Vidit rectam viam tuam, quoniam sine intermissione contristabaris pro populo tuo, & valde lugebas propter Sion.
40 Hic ergo intellectus visionis quę tibi apparuit ante paululum.
41 Quam vidisti lugentem, inchoasti consolari eam.
42 Nunc autem jam speciem mulieris non vides, sed apparuit tibi civitas ædificari:
43 Et quoniam enarrabat tibi de casu filii sui, hæc absolutio est.
44 Hæc mulier quam vidisti, hæc est Sion; & quoniam dixit tibi, quam & nunc conspicies, ut civitatem ædificatam.
45 Et quoniam dixit tibi, quia sterilis fuit triginta annis: propter quod erant anni scilicet triginta, quando non erat in ea adhuc oblatio oblata.
46 Et factum est post annos triginta, ædificavit Salomon civitatem, & obtulit oblationes: tunc fuit quando peperit sterilis filium.
47 Et quod tibi dixit, quoniam nutrivit eum cum labore, hoc erat, habitatio in Jerusalem.
48 Et quoniam dixit tibi, quod filius meus veniens in suo thalamo mortuus esset, & contigisset ei casus, hoc erat, quæ facta est ruina Jerusalem.
49 Et ecce, vidisti similitudinem ejus: & quoniam filium lugeret, inchoasti consolari eam: & de his quæ contigerunt, hęc erant tibi aperienda.
50 Et nunc videt Altissimus, quoniam ex animo contristatus es, & quoniam ex toto corde pateris pro ea, ostendit tibi claritatem gloriæ ejus, & pulchritudinem decoris ejus.
51 Propterea enim dixi tibi, ut maneres in campo ubi domus non est ædificata.
52 Sciebam enim ego, quoniam Altissimus incipiebat tibi ostendere hæc:
53 Propterea dixi tibi ut venires in agrum ubi non est fundamentum ædificii.
54 Nec enim poterat opus ædificii hominis sustineri in loco, ubi incipiebatur Altissimi civitas ostendi.
55 Tu ergo noli timere, neque expavescat cor tuum: sed ingredere, & vide splendorem & magnitudinem ædificii, quantum capax est tibi visus oculorum videre:
56 Et post hæc audies quantum capit auditus aurium tuarum audire.
57 Tu enim beatus es præ multis, & vocatus es apud Altissimum sicut & pauci.

58 Nocte autem quæ in craſtinum
futura eſt, manebis hic:
59 Et oſtendet tibi Altiſſimus eas
viſiones ſupremorum, quæ faciet
Altiſſimus his qui habitant ſuper
terram a noviſſimis diebus.
60 Et dormivi illam noctem & a-
liam, ſicut dixerat mihi.

CAPUT XI.

Apparet Eſdræ in viſione aquila principatum univerſi uſurpans.

1 ET vidi ſomnium, & ecce a-
ſcendebat de mari aquila,
cui erant duodecim alæ pennarum
& capita tria.
2 Et vidi, & ecce expandebat alas
ſuas in omnem terram, & omnes
venti cæli inſufflabant in eam, &
colligebantur.
3 Et vidi, & de pennis ejus naſce-
bantur contrariæ pennæ, & ipſæ
fiebant in pennaculis minutis & mo-
dicis.
4 Nam capita ejus erant quieſcen-
tia, & dimidium caput erat majus
aliorum capitum, ſed ipſa quieſce-
bat cum eis.
5 Et vidi, & acce aquila volavit in
pennis ſuis, & regnavit ſuper ter-
ram, & ſuper eos qui habitant in ea.
6 Et vidi, quoniam ſubjecta erant
ei omnia ſub cælo, & nemo illi con-
tradicebat, neque unus de creatura
quæ eſt ſuper terram.
7 Et vidi, & ecce ſurrexit aquila
ſuper ungues ſuos, & miſit vocem
pennis ſuis, dicens,
8 Nolite omnes ſimul vigilare, dor-
mite unuſquiſque in loco ſuo, & per
tempus vigilate.
9 Capita autem in noviſſimo ſer-
ventur.
10 Et vidi, & ecce vox non exibat
de capitibus ejus, ſed de medietate
corporis ejus.
11 Et numeravi contrarias pennas
ejus, & ecce ipſæ erant octo.
12 Et vidi, & ecce a dextera parte
ſurrexit una penna, & regnavit ſu-
per omnem terram.
13 Et factum eſt cum regnaret, ve-
nit ei finis & non apparuit locus e-
jus: & ſequens exurrexit, & regna-
bat. ipſa multum tenuit tempus.
14 Et factum eſt cum regnaret, &
veniebat finis ejus, ut non appareret
ſicut prior.
15 Et ecce, vox emiſſa eſt illi, di-
cens,
16 Audi tu quæ tanto tempore te-
nuiſti terram. hæc annuntio tibi an-
tequam incipias non apparere.
17 Nemo poſt te tenebit tempus
tuum, ſed nec dimidium ejus.
18 Et levavit ſe tertia, & tenuit
principatum ſicut & priores: & non
apparuit & ipſa.
19 Et ſi contingebat omnibus aliis
ſingulatim principatum gerere, &
iterum nuſquam comparere.
20 Et vidi, & ecce in tempore ſe-
quentes pennæ erigebantur a dexte-
ra parte, ut tenerent & ipſæ princi-
patum: & ex his erant quæ tenebant,
ſed tamen ſtatim non comparebant.
21 Nam & aliquæ ex eis erigeban-
tur, ſed non tenebant principatum.
22 Et vidi poſt hæc, & ecce non
comparuerunt duodecim pennæ, &
duo pennacula:
23 Et nihil ſupererat in corpore a-
quilæ, niſi duo capita quieſcentia
& ſex pennacula.
24 Et vidi, & ecce ſex pennaculis
diviſæ ſunt duæ, & manſerunt ſub
capite quod eſt ad dexteram partem.
Nam quatuor manſerunt in loco
ſuo.
25 Et vidi, & ecce ſubalares co-
gitabant ſe erigere, & tenere prin-
cipatus.
26 Et vidi, & ecce una erecta eſt,
ſed ſtatim non comparuit.
27 Et ſecundæ velocius quam prio-
res, non comparuerunt.
28 Et vidi, & ecce duæ quæ ſupera-
verunt, apud ſemetipſas, cogitabant
& ipſæ regnare.
29 Et in eo cum cogitarent, ecce
unum quieſcentium capitum quod
erat medium, evigilabat; hoc enim
erat duorum capitum majus.
30 Et vidi quoniam completa ſunt
duo capita ſecum:
31 Et ecce converſum eſt caput cum
his qui cum eo erant, & comedit
duas ſubalares quæ cogitabant re-
gnare.
32 Hoc autem caput perconterruit
omnẽ terram, & dominabatur in ea
his qui habitant terram cum labore
multo, & potentatũ tenuit orbis ter-
rarũ ſuper omnes alas quæ fuerunt.
33 Et vidi poſt hęc, & ecce medium
caput ſubito non comparuit, & hoc
ſicut alæ.
34 Superaverunt autem duo capita,
quæ & ipſa ſimiliter regnaverunt ſu-
per terram, & ſuper eos qui habi-
tant in ea.

35 Et vidi, & ecce devoravit caput
a dextera parte illud quod a læva.
36 Et audivi vocem dicentem mihi,
Conspice contra te; & considera
quod vides.
37 Et vidi, & ecce sicut leo concitatus de silva rugiens: & vidi quo-
niam emittebat vocem hominis ad
aquilam. Et dixit, dicens,
38 Audi tu, & loquar ad te, & di-
cet Altissimus tibi,
39 Nonne tu es qui superasti de qua-
tuor animalibus, quæ feceram re-
gnare in sæculo meo, & ut per eos
veniret finis temporum eorum?
40 Et quartus veniens devicit om-
nia animalia quæ transierunt, & potentatu tenuit sæculum cum tremore multo, & omnem orbem cum labore pessimo, & inhabitavit tot temporibus orbem terrarum cum dolo.
41 Et judicasti terram non cum ve-
ritate.
42 Tribulasti enim mansuetos, &
læsisti quiescentes, & dilexisti mendaces, & destruxisti habitationes eorum qui fructificabant, & humiliasti muros eorum qui te non nocuerunt.
43 Et ascendit contumelia tua us-
que ad Altissimum, & superbia tua
ad Fortem.
44 Et respexit Altissimus superba
tempora, & ecce finita sunt, & scelera ejus completa sunt.
45 Propterea non appareas tu aqui-
la, & alæ tuæ horribiles, & pennacula tua pessima, & capita tua maligna, & ungues tui pessimi, & omne corpus tuum vanum;
46 Uti refrigeretur omnis terra, &
revertatur liberata de tua vi, & speret judicium & misericordiam ejus qui fecit eam.

CAPUT XII.

Ad Esdrę orationem hujus visionis datur explicatio cum membris ipsius.

1 ET factum est, dum loqueretur leo verba hæc ad aqui-
lam: & vidi,
2 Et ecce quod superaverat caput,
& non comparuerunt quatuor alæ illæ quæ ad eum transierunt, & erectę sunt ut regnarent: & erat regnum eorum exile, & tumultu plenum.
3 Et vidi, & ecce ipsa non apparebant, & omne corpus aquilæ incendebatur, & expavescebat terra valde, & ego a tumultu & excessu mentis, & a magno timore vigilavi, & dixi spiritui meo,
4 Ecce tu præstitisti mihi hoc in eo,
quod scrutaris vias Altissimi.
5 Ecce adhuc fatigatus sum animo,
& spiritu meo invalidus sum valde, & nec modica est in me virtus a multo timore, quam expavi nocte hac.
6 Nunc ergo orabo Altissimum, ut
me confortet usque in finem.
7 Et dixi, Dominator Domine, si
inveni gratiam ante oculos tuos, & si justificatus sum apud te præ multis, & si certe ascendit deprecatio mea ante faciem tuam,
8 Conforta me, & ostende servo
tuo mihi interpretationem, & distinctionem visus horribilis hujus, ut plenissime consoleris animam meã.
9 Dignum enim me habuisti osten-
dere mihi temporum novissima. Et dixit ad me,
10 Hæc est interpretatio visionis
hujus.
11 Aquilam quam vidisti ascenden-
tem de mari, hoc est regnum quod visum est in visione Danieli fratri tuo.
12 Sed non est illi interpretatum,
quoniam ego nunc tibi interpretor.
13 Ecce dies veniunt, & exurget
regnum super terram, & erit timor acrior omnium regnorum quæ fuerunt ante eum.
14 Regnabunt autem in ea reges
duodecim, unus post unum.
15 Nam secundus incipiet regnare,
& ipse tenebit amplius tempus præ duodecim.
16 Hæc est interpretatio duodecim
alarum quas vidisti.
17 Et quam audisti vocem quæ lo-
cuta est, non de capitibus ejus exeuntem, sed de medio corporis ejus,
18 Hæc est interpretatio, quoniam
post tempus regni illius nascentur contentiones non modicæ, & periclitabitur ut cadat: & non cadet tunc, sed iterum constituetur in suum initium.
19 Et quoniam vidisti subalares
octo cohærentes alis ejus,
20 Hæc est interpretatio. exurgent
in ipso octo reges, quorum erunt tempora levia, & anni citati, & duo quidem ex ipsis perient.
21 Appropinquante autem tempo-

re medio, quatuor servabuntur in
tempore, cum incipiet appropinquare tempus ejus ut finiatur: duo
vero in finem servabuntur.
22 Et quoniam vidisti tria capita
quiescentia,
23 Hæc est interpretatio: in novissimis ejus suscitabit Altissimus tria
regna, & revocabit in ea multa; &
dominabuntur terram,
24 Et qui habitant in ea, cum labore multo super omnes qui fuerunt
ante hos. propter hoc ipsi vocati
sunt capita aquilæ.
25 Isti enim erunt qui recapitulabunt impietates ejus, & qui perficient novissima ejus.
26 Et quoniam vidisti caput majus
non apparens, hæc est interpretatio
ejus: quoniam unus ex eis super lectum suum morietur, & tamen cum
tormentis.
27 Nam duo qui perseveraverint,
gladius eos comedet.
28 Unius enim gladius comedet
qui cum eo: sed tamen hic gladio
in novissimis cadet.
29 Et quoniam vidisti duas subalares trajicientes super caput quod est
in dextera parte,
30 Hæc est interpretatio. hi sunt
quos conservavit Altissimus in finem suum, hoc est regnum exile &
turbationis plenum.
31 Sicut vidisti & leonem, quem
vidisti de silva evigilantem, & rugientem, & loquentem ad aquilam,
& arguentem eam, & injustitias
ipsius, per omnes sermones ejus sicut audisti:
32 Hic est ventus quem servavit
Altissimus in finem ad eos, & impietates ipsorum: & arguet illos, &
incutiet coram ipsis disceptiones
eorum.
33 Statuet enim eos in judicio vivos: & erit, cum arguerit eos, tunc
corripiet eos.
34 Nam residuum populum meum
liberabit cum miseria, qui salvati
sunt super fines meos, & jucundabit
eos quoadusq; veniet finis, dies judicii, de quo locutus sum tibi ab initio.
35 Hoc somnium quod vidisti, &
hæ interpretationes.
36 Tu ergo solus dignus fuisti scire
Altissimi secretum hoc.
37 Scribe ergo omnia ista in libro
quæ vidisti, & pone ea in loco abscondito:
38 Et docebis ea sapientes de populo tuo, quorum corda scis posse capere, & servare secreta hæc.
39 Tu autem adhuc sustine hic
alios dies septem, ut tibi ostendatur quidquid visum fuerit Altissimo ostendere tibi.
40 Et profectus est a me. Et factum
est, cum audisset omnis populus
quoniam pertransierunt septem dies, & ego non fuissem reversus in
civitatem, & congregavit se omnis
a minimo usque ad maximum: &
venit ad me, & dixerunt mihi dicentes:
41 Quid peccavimus tibi, & quid
injuste egimus in te, quoniam derelinquens nos sedisti in loco hoc?
42 Tu enim nobis superes solus ex
omnibus populis, sicut botrus de vinea, & sicut lucerna in loco obscuro, & sicut portus & navis salvata a
tempestate.
43 Aut non sufficiunt nobis mala
quæ contingunt?
44 Si ergo tu nos dereliqueris, quanto nobis erat melius si essemus succensi & nos cum incendio Sion?
45 Nec enim nos sumus meliores
eorum qui ibi mortui sunt. Et ploraverunt voce magna. Et respondi
ad eos, & dixi:
46 Confide Israel, & noli tristari
tu domus Jacob.
47 Est enim memoria vestri coram
Altissimo, & Fortis non est oblitus
vestri in tentatione.
48 Ego enim non dereliqui vos, neque excessi a vobis: sed veni in hunc
locum ut deprecarer pro desolatione
Sion, ut quærerem misericordiam
pro humilitate sanctificationis vestræ.
49 Et nunc ite unusquisque vestrum
in domum suam, & ego veniam ad
vos post dies istos.
50 Et profectus est populus, sicut
dixi ei, in civitatem:
51 Ego autem sedi in campo septem
diebus, sicut mihi mandavit: &
manducabam de floribus solummodo agri, de herbis facta est esca mihi
in diebus illis.

CAPUT XIII.

Altera visio Esdræ ostenditur cum ipsius interpretatione.

1 ET factum est post dies septem, & somniavi somnium nocte.
2 Et ecce de mari ventus exurgebat, ut conturbaret omnes fluctus ejus.
3 Et vidi, & ecce convalescebat ille homo cum millibus cæli: & ubi vultum suum vertebat ut consideraret, tremebant omnia quæ sub eo videbantur:
4 Et ubicumque exibat vox de ore ejus, ardescebant omnes qui audiebant voces ejus, sicut quiescit terra quando senserit ignem.
5 Et vidi post hæc, & ecce congregabatur multitudo hominum, quorum non erat numerus, de quatuor ventis cæli, ut debellarent hominem qui ascenderat de mari.
6 Et vidi, & ecce sibimetipsi sculpserat montem magnum, & volavit super eum.
7 Ego autem quæsivi videre regionem vel locum unde sculptus esset mons, & non potui.
8 Et post hæc vidi, & ecce omnes qui congregati sunt ad eum, ut expugnarent eum, timebant valde, tamen audebant pugnare.
9 Et ecce, ut vidit impetum multitudinis venientis, non levavit manum suam, neque frameam tenebat, neque aliquod vas bellicosum, nisi solummodo ut vidi,
10 Quoniam emisit de ore suo sicut flatum ignis, & de labiis ejus spiritus flammæ, & de lingua ejus emittebat scintillas & tempestates, & commista sunt omnia simul, hic flatus ignis, & spiritus flammæ, & multitudo tempestatis:
11 Et concidit super multitudinem in impetu, quæ præparata erat pugnare, & succendit omnes, ut subito nihil videretur de innumerabili multitudine, nisi solummodo pulvis, & fumi odor; & vidi, & extimui.
12 Et post hæc vidi ipsum hominem descendentem de monte, & vocantem ad se multitudinem aliam pacificam,
13 Et accedebat ad eum vultus hominum multorum, quorumdam gaudentium, quorumdam tristantium: aliqui vero alligati, aliqui adducentes ex eis qui offerebantur. & ægrotavi a multitudine pavoris, & expergefactus sum, & dixi,
14 Tu ab initio demonstrasti servo tuo mirabilia hæc, & dignum me habuisti ut susciperes deprecationem meam:
15 Et nunc demonstra mihi adhuc interpretationem somnii hujus.
16 Sicut enim existimo in sensu meo, væ qui derelicti fuerunt in diebus illis: & multo plus væ his qui non sunt derelicti.
17 Qui enim non sunt derelicti, tristes erant.
18 Intelligo nunc quæ sunt reposita in novissimis diebus, & occurrent eis, sed & his qui derelicti sunt.
19 Propter hoc venerunt enim in pericula magna, & necessitates multas, sicut ostendunt somnia hæc.
20 Attamen facilius est periclitantem venire in hunc, quam pertransire, sicut nubem a sæculo, & nunc videre quę contingunt in novissimo. Et respondit ad me, & dixit:
21 Et visionis interpretationem dicam tibi: & de quibus locutus es adaperiam tibi.
22 Quoniam de his dixisti qui derelicti sunt: hæc est interpretatio.
23 Qui aufert periculum illo tempore, hic se custodivit. qui in periculo inciderunt, hi sunt qui habent opera & fidem ad Fortissimum.
24 Scito ergo quoniam magis beatificati sunt qui derelicti, super eos qui mortui sunt.
25 Hæ interpretationes visionis, quia vidisti virum ascendentem de corde maris,
26 Ipse est quem conservat Altissimus multis temporibus, qui per semetipsum liberabit creaturam suam: & ipse disponet, qui derelicti sunt.
27 Et quoniam vidisti de ore ejus exire, ut spiritum, & ignem, & tempestatem:
28 Et quoniam non tenebat frameam, neque vas bellicosum: corrupit enim impetus ejus multitudinem, quę venerat expugnare eum. hæc est interpretatio.
29 Ecce dies veniunt, quando incipiet Altissimus liberare eos qui super terram sunt:
30 Et veniet in excessu mentis super eos qui inhabitant terram.

31 Et alii alios cogitabunt debellare; civitas civitatem, & locus locum, & gens adversus gentem, & regnum adversus regnum.
32 Et erit, cum fient hæc, & contingent signa quæ ante ostendi tibi: & tunc revelabitur filius meus, quem vidisti, ut virum ascendentem.
33 Et erit quando audierint omnes gentes vocem ejus: & derelinquet unusquisque in regione sua bellum suum, quod habent ad alterutrum:
34 Et colligetur in unum multitudo innumerabilis, sicut volentes venire & expugnare eum.
35 Ipse autem stabit super cacumen montis Sion.
36 Sion autem veniet, & ostendetur omnibus parata & ædificata, sicut vidisti montem sculpi sine manibus.
37 Ipse autem filius meus arguet quę adinvenerunt Gentes, impietates eorum has quæ tempestati appropinquaverunt propter mala cogitamenta eorum, & cruciamenta quibus incipient cruciari:
38 Quæ assimilatæ sunt flammæ, & perdet eos sine labore per legem quæ igni assimilata est.
39 Et quoniam vidisti eum colligentem ad se aliam multitudinem pacificam,
40 Hæ sunt decem tribus, quæ captivæ factæ sunt de terra sua in diebus Osee regis, quem captivum duxit Salmanasar rex Assyriorum: & transtulit eos trans flumen, & translati sunt in terram aliam.
41 Ipsi autem sibi dederunt consilium hoc, ut derelinquerent multitudinem gentium, & proficiscerentur in ulteriorem regionem, ubi numquam inhabitavit genus humanum:
42 Vel ibi observare legitima sua, quæ non fuerant servantes in regione sua.
43 Per introitus autem angustos fluminis, Euphratem introierunt.
44 Fecit enim eis tunc Altissimus signa, & statuit venas fluminis usquequo transirent.
45 Per eam enim regionem erat via multa itineris, anni unius & dimidii: nam regio illa vocatur Arsareth.
46 Tunc inhabitaverunt ibi usque in novissimo tempore: & nunc iterum cum cœperint venire,
47 Iterum Altissimus statuet venas fluminis, ut possint transire: propter hæc vidisti multitudinem cum pace.
48 Sed & qui derelicti sunt de populo tuo, hi sunt qui inveniuntur intra terminum meum.
49 Factum erit ergo, quando incipiet perdere multitudinem earum, quæ collectæ sunt gentes, proteget eos qui superaverunt populum:
50 Et tunc ostendet eis multa plurima portenta.
51 Et dixi ego, Dominator Domine, hoc mihi ostende, propter quod vidi virum ascendentem de corde maris. Et dixit mihi,
52 Sicut non potes hæc vel scrutari, vel scire quæ sunt in profundo maris: sic non poterit quisque super terram videre filium meum, vel eos qui cum eo sunt, nisi in tempore diei.
53 Hæc est interpretatio somnii quod vidisti, & propter quod illuminatus es hic solus.
54 Dereliquisti enim tuam, & circa meam vacasti legem, & quæsisti.
55 Vitam enim tuam disposuisti in sapientia, & sensum tuum vocasti matrem:
56 Et propter hoc ostendi tibi merces apud Altissimum. erit enim post alios tres dies, ad te alia loquar, & exponam tibi gravia & mirabilia.
57 Et profectus sum, & transii in campum, multum glorificans & laudans Altissimum, de mirabilibus quæ per tempus faciebat:
58 Et quoniam gubernat ipsum, & quæ sunt in temporibus illata: & sedi ibi tribus diebus.

CAPUT XIV.

Apparet Dominus Esdræ in rubo, & futura quædam arcana revelat.

1 ET factum est tertio die, & ego sedebam sub quercu.
2 Et ecce, vox exivit contra me de rubo, & dixit: Esdra, Esdra. Et dixi: Ecce ego Domine. Et surrexi super pedes meos. Et dixit ad me:
3 Revelans revelatus sum super rubum, & locutus sum Moysi quando populus meus serviebat in Ægypto,
4 Et misi eum, & eduxi populum meum de Ægypto, & adduxi eum super montem Sina, & detinebam eum apud me diebus multis.
5 Et enarravi ei mirabilia multa, & ostendi ei temporum secreta & finem, & præcepi ei, dicens:

6 Hæc in palam facies verba, & hęc
abſcondes.
7 Et nunc tibi dico:
8 Signa quæ demonſtravi, & ſomnia
quæ vidiſti, & interpretationes quas
tu vidiſti, in corde tuo repone ea:
9 Tu enim recipieris ab omnibus;
converteris reſiduus cum conſilio
meo & cum ſimilibus tuis, uſque-
quo finiantur tempora.
10 Quoniam ſæculum perdidit ju-
ventutem ſuam, & tempora appro-
pinquant ſeneſcere.
11 Duodecim enim partibus divi-
ſum eſt ſæculum, & tranſierunt ejus
decima & dimidium decimæ partis.
12 Superſunt autem ejus poſt me-
dium decimæ partis.
13 Nunc ergo diſpone domum tu-
am, & corripe populum tuum, &
conſolare humiles eorum, & renun-
tia jam corruptelæ,
14 Et dimitte abs te mortales cogi-
tationes, & projice abs te pondera
humana, & exue te jam infirmam
naturam, & repone in unam partem
moleſtiſſima tibi cogitamenta, & fe-
ſtina tranſmigrare a temporibus his:
15 Quę enim vidiſti nunc contigiſſe
mala, iterum horum deteriora fa-
cient:
16 Quantum enim invalidum fiet
ſæculum a ſenectute, tantum multi-
plicabuntur ſuper inhabitantes ma-
la.
17 Prolongavit enim ſe magis ve-
ritas, & appropinquavit menda-
cium. Jam enim feſtinat venire,
quam vidiſti viſionem.
18 Et reſpondi, & dixi coram te
Domine:
19 Ecce enim ego abibo, ſicut præ-
cepiſti mihi, & corripiam præſen-
tem populum. Qui autem iterum
nati fuerint, quis commonebit?
20 Poſitum eſt ergo ſæculum in te-
nebris, & qui inhabitant in eo ſine
lumine.
21 Quoniam lex tua incenſa eſt,
propter quod nemo ſcit quæ a te fa-
cta ſunt, vel quæ incipient opera.
22 Si enim inveni in te gratiam, im-
mitte in me Spiritum ſanctum, &
ſcribam omne quod factum eſt in ſę-
culo ab initio, quę erant in lege tua
ſcripta, ut poſſint homines invenire
ſemitam, & qui voluerint vivere in
noviſſimis, vivant.
23 Et reſpondit ad me, & dixit:
Vadens congrega populum, & dices
ad eos, ut non quærant te diebus
quadraginta.
24 Tu autem præpara tibi buxos
multos, & accipe tecum Saream,
Dabriam, Salemiam, Echanum,
& Aſiel, quinque hos qui parati ſunt
ad ſcribendum velociter.
25 Et venias huc, & ego accendam
in corde tuo lucernam intellectus,
quę non extinguetur quoaduſque fi-
niantur quæ incipies ſcribere.
26 Et tunc perfectis quędam palam
facies, quædam ſapientibus abſcon-
ſe trades. in craſtinum enim hac ho-
ra incipies ſcribere.
27 Et profectus ſum, ſicut mihi
præcepit, & congregavi omnem po-
pulum, & dixi:
28 Audi Iſrael verba hæc:
29 Peregrinati ſunt patres noſtri ab
initio in Ægypto, & liberati ſunt
inde:
30 Et acceperunt legem vitæ, quam
non cuſtodierunt, quam & vos poſt
eos tranſgreſſi eſtis:
31 Et data eſt vobis terra in ſortem,
& terra Sion, & patres veſtri, & vos
iniquitatem feciſtis, & non ſervaſtis
vias quas præcepit vobis Altiſſimus:
32 Et juſtus judex cum ſit, abſtulit
a vobis in tempore quod donaverat.
33 Et nunc vos hic eſtis, & fratres
veſtri introrſum veſtrum ſunt.
34 Si ergo imperaveritis ſenſui ve-
ſtro, & erudieritis cor veſtrum, vivi
conſervati eritis, & poſt mortem
miſericordiam conſequemini.
35 Judicium enim poſt mortem ve-
niet, quando iterum reviviſcemus:
& tunc juſtorum nomina parebunt,
& impiorum facta oſtendentur.
36 Ad me igitur nemo accedat
nunc, neque requirat me uſque
dies quadraginta.
37 Et accepi quinque viros, ſicut
mandavit mihi, & profecti ſumus in
campum, & manſimus ibi.
38 Et factus ſum in craſtinum, &
ecce vox vocavit me dicens: Eſdra
aperi os tuum, & bibe quo te pota-
vero.
39 Et aperui os meum, & ecce ca-
lix plenus porrigebatur mihi. Hoc
erat plenum ſicut aqua: color au-
tem ejus ut ignis ſimilis.
40 Et accepi, & bibi: & in eo cum
bibiſſem, cor meum cruciabatur in-
tellectu, & in pectus meum incre-
ſcebat ſapientia. Nam ſpiritus meus
conſervabatur memoria.

41 Et apertum est os meum, & non est clausum amplius.
42 Altissimus dedit intellectum quinque viris, & scripserunt quæ dicebantur excessiones noctis, quas non sciebant.
43 Nocte autem manducabant panem, ego autem per diem loquebar, & per noctem non tacebam.
44 Scripti sunt autem per quadraginta dies libri ducenti quatuor.
45 Et factum est cum complevissent quadraginta dies, locutus est Altissimus, dicens: Priora quę scripsisti, in palam pone, & legant digni & indigni:
46 Novissimos autem septuaginta conservabis, ut tradas eos sapientibus de populo tuo.
47 In his enim est vena intellectus, & sapientiæ fons, & scientię flumen. Et feci sic.

CAPUT XV.

Prædicuntur multæ calamitates sæculo superventuræ.

1 ECce loquere in aures plebis meæ sermones prophetiæ, quos immisero in os tuum, dicit Dominus:
2 Et fac ut in charta scribantur, quoniam fideles & veri sunt.
3 Ne timeas a cogitationibus adversum te, nec turbent te incredulitates dicentium.
4 Quoniam omnis incredulus in incredulitate sua morietur.
5 Ecce ego induco, dicit Dominus, super orbem terrarum mala, gladium, & famem, & mortem, & interitum:
6 Propter quod superpolluit iniquitas omnem terram, & adimpleta sunt opera nociva illorum.
7 Propterea dicit Dominus:
8 Jam non silebo de impietatibus eorum quæ irreligiose agunt, nec sustinebo in his quæ inique exercent. ecce sanguis innoxius & justus clamat ad me, & animæ justorum clamant perseveranter.
9 Vindicans vindicabo illos, dicit Dominus, & accipiam omnem sanguinem innoxium ex illis ad me.
10 Ecce populus meus quasi grex ad occisionem ducitur, jam non patiar illum habitare in terra Ægypti:
11 Sed educam eum in manu potenti & brachio excelso, & percutiam plaga sicut prius, & corrumpam omnem terram ejus.
12 Lugebit Ægyptus, & fundamenta ejus plaga verberata, & castigatione quas inducet ei Deus.
13 Lugebunt cultores operantes terram, quoniam deficient semina eorum ab uredine, & grandine, & a sidere terribili.
14 Væ sæculo, & qui habitant in eo:
15 Quia appropinquavit gladius & contritio eorum, & exurget gens contra gentem ad pugnam, & rhomphæa in manibus eorum.
16 Erit enim inconstabilitio hominibus, & alii aliis invalescentes non curabunt regem suum, & principes viæ gestorum suorum in potentia sua.
17 Concupiscet enim homo in civitatem ire, & non poterit.
18 Propter superbiam enim eorum civitates turbabuntur, domus exterentur, homines metuent.
19 Non miserebitur homo proximum suum, ad irritum faciendum domos eorum in gladium, ad diripiendas substantias eorum, propter famem panis & tribulationem multam.
20 Ecce, ego convoco, dicit Deus, omnes reges terræ ad me verendum, qui sunt ab Oriente, & ab Austro, & ab Euro, & a Libano, ad convertendos in se, & reddere quæ dederunt illis:
21 Sicut faciunt usque hodie electis meis, sic faciam & reddam in sinu eorum. Hæc dicit Dominus Deus.
22 Non parcet dextera mea super peccatores, nec cessabit rhomphæa super effundentes sanguinem innoxium super terram.
23 Exiit ignis ab ira ejus & devoravit fundamenta terræ, & peccatores quasi stramen incensum.
24 Væ eis qui peccant, & non observant mandata mea, dicit Dominus.
25 Non parcam illis. Discedite filii a potestate. Nolite contaminare sanctificationem meam,
26 Quoniam novit Dominus omnes qui delinquunt in illum; propterea tradidit eos in mortem, & in occisionem.
27 Jam enim venerunt super orbem terrarum mala, & manebitis in illis. non enim liberabit vos Deus, propter quod peccastis in eum.
28 Ecce visio horribilis, & facies illius ab Oriente.
29 Et exient nationes draconum

Arabum in curribus multis, & ſicut
flatus, eorum numerus feretur ſuper
terram, ut jam timeant & trepident
omnes qui illos audient.
30 Carmonii inſanientes in ira, &
exient ut apri de ſilva, & advenient
in virtute magna, & conſtabunt in
pugnam cum illis, & vaſtabunt por-
tionem terræ Aſſyriorum.
31 Et poſt hæc ſupervaleſcent dra-
cones nativitatis ſuæ memores, &
convertent ſe conſpirantes in virtu-
te magna ad perſequendos eos.
32 Iſti turbabuntur & ſilebunt in
virtute illorum, & convertent pe-
des ſuos in fugam,
33 Et a territorio Aſſyriorum ſub-
ſeſſor obſidebit eos, & conſumet u-
num ex illis, & erit timor & tremor
in exercitu illorum, & contentio in
reges ipſorum.
34 Ecce nubes ab oriente & ſeptem-
trione uſque ad meridianum, & fa-
cies earum horrida valde, plena iræ
& procellæ,
35 Et collident ſe invicem, & col-
lident ſidus copioſum ſuper terram
& ſidus illorum, & erit ſanguis a
gladio uſque ad ventrem,
36 Et fimus hominis uſque ad ſub-
ſtramen cameli, & erit timor & tre-
mor multus ſuper terram,
37 Et horrebunt qui videbunt iram
illam, & tremor apprehendet illos:
& poſt hæc movebunt nimbi copioſi
38 A meridiano & ſeptemtrione, &
portio alia ab occidente:
39 Et ſuperinvaleſcent venti ab o-
riente, & recludent eam, & nubem
quam ſuſcitavi in ira, & ſidus ad fa-
ciendam exterritationem ad orien-
talem ventum & occidentem viola-
bitur:
40 Et exaltabuntur nubes magnæ
& validæ plenæ iræ, & ſidus, ut ex-
terreant omnem terram, & inhabi-
tantes eam, & infundent ſuper om-
nem locum altum & eminentem ſi-
dus terribile,
41 Ignem & grandinem, & rhom-
phæas volantes, & aquas multas, ut
etiam impleantur omnes campi, &
omnes rivi plenitudine aquarum
multarum.
42 Et demolientur civitates, &
muros, & montes, & colles, & li-
gna ſilvarum, & fœnum pratorum,
& frumenta eorum.
43 Et tranſibunt conſtantes uſque
ad Babylonem, & exterrent eam:
44 Convenient ad ipſam, & circui-
bunt eam, & effundent ſidus, & o-
mnem iram ſuper eam, & ſubibit
pulvis & fumus uſque in cælum, &
omnes in circuitu lugebunt eam:
45 Et qui ſub ea remanſerint, ſer-
vient his qui exterruerunt.
46 Et tu Aſia concors: in ſpem Ba-
bylonis, & gloria perſonæ ejus.
47 Væ tibi miſera propter quod aſ-
ſimilaſti ei, & ornaſti filias tuas in
fornicatione, ad placendum & glo-
riandum in amatoribus tuis, qui te-
cum cupierunt ſemper fornicari.
48 Odibilem imitata es in omnibus
operibus ejus, & in adinventionibus
ejus: propterea dicit Deus,
49 Immittam tibi mala, viduita-
tem, paupertatem, & famem, &
gladium, & peſtem, ad devaſtandas
domos tuas a violatione, & morte,
& gloria virtutis tuæ.
50 Sicut flos ſiccabitur, cum exur-
get ardor qui emiſſus eſt ſuper te,
51 Infirmaberis ut paupercula pla-
gata & caſtigata a mulieribus, ut non
poſſint te ſuſcipere potentes & ama-
tores.
52 Numquid ego ſic zelabor te, di-
cit Dominus,
53 Niſi occidiſſes electos meos in o-
mni tempore, exaltans percuſſio-
nem manuum, & dicens ſuper mor-
tem eorum, cum inebriata eſſes,
54 Exorna ſpeciem vultus tui?
55 Merces fornicationis tuæ in ſi-
nu tuo, propter hoc redditionem
accipies.
56 Sicut facies electis meis, dicit
Dominus, ſic faciet tibi Deus, &
tradet te in malum.
57 Et nati tui fame interient: &
tu rhomphæa cades, & civitates
tuæ conterentur, & omnes tui in
campo gladio cadent.
58 Et qui ſunt in montibus, fame
peribunt, & manducabunt carnes
ſuas, & ſanguinem bibent, a fame
panis & ſiti aquæ.
59 Infelix per maria venies, &
rurſum accipies mala.
60 Et in tranſitu allident civitatem
occiſam, & exterent aliquam por-
tionem terræ tuæ, & partem gloriæ
tuæ exterminabunt, rurſum rever-
tentes ad Babylonem ſubverſam.
61 Et demolita eris illis pro ſtipula,
& ipſi erunt tibi ignis:
62 Et devorabunt te, & civitates
tuas, terram tuam, & montes tuos,

omnes silvas tuas, & lignum fructiferum igni comburent.
63 Filios tuos captivos ducent, & censum tuum in prædam habebunt, & gloriam faciei tuæ exterminabunt.

CAPUT XVI.

Horrenda universo orbi desolatio in fine futura.

1 VÆ tibi Babylon & Asia, væ tibi Ægypte & Syria.
2 Præcingite vos saccis & ciliciis, & plangite filios vestros, & dolete: quoniam appropinquavit contritio vestra.
3 Immissus est vobis gladius, & quis est qui avertat illum?
4 Immissus est in vobis ignis, & quis est qui extinguat illum?
5 Immissa sunt vobis mala, & quis est qui repellat ea?
6 Numquid repellet aliquis leonem esurientem in silva, aut extinguet ignem in stipula, mox quando cœperit ardere?
7 Numquid repellet aliquis sagittam a sagittario forti missam?
8 Dominus fortis immittit mala, & quis est qui repellat ea?
9 Exiit ignis ex iracundia ejus, & quis est qui extinguat eum?
10 Coruscabit, & quis non timebit? Tonabit, & quis non pavebit?
11 Dominus comminabitur, & quis non funditus conteretur a facie ipsius?
12 Terra tremuit & fundamenta ejus, mare fluctuat de profundo, & fluctus ejus disturbabuntur, & pisces ejus a facie Domini, & a gloria virtutis ejus:
13 Quoniam fortis dextera ejus quæ arcum tendit: sagittæ ejus acutæ quæ ab ipso mittuntur, non deficient, cum cœperint mitti in fines terræ.
14 Ecce mittuntur mala, & non revertentur, donec veniant super terram.
15 Ignis succenditur, & non extinguetur, donec consumat fundamenta terræ.
16 Quemadmodum non redit sagitta missa a valido sagittario, sic non revertentur mala quæ missa fuerint in terram.
17 Væ mihi, væ mihi: quis me liberabit in illis diebus?
18 Initium dolorum & multi gemitus, initium famis & multi interitus, initium bellorum & formidabunt potestates, initium malorum & trepidabunt omnes.
19 In his quid faciam, cum venerint mala?
20 Ecce fames & plaga, & tribulatio, & angustia, missa sunt flagella in emendatione,
21 Et in his omnibus se non convertent ab iniquitatibus suis, neque flagellorum memores erunt semper.
22 Ecce, erit annonæ vilitas super terram, sic ut putent sibi esse directam pacem, & tunc germinabunt mala super terram, gladius, fames, & magna confusio.
23 A fame enim plurimi qui inhabitant terram interient, & gladius perdet ceteros qui superaverint a fame,
24 Et mortui sicut stercora projicientur, & non erit qui consoletur eos: Derelinquetur enim terra deserta, & civitates ejus dejicientur.
25 Non derelinquetur qui colat terram, & qui seminet eam.
26 Ligna dabunt fructus, & quis vindemiabit illa?
27 Vva matura fiet, & quis calcabit illam? erit enim locis magna desertio.
28 Cupiet enim homo hominem videre, vel vocem ejus audire.
29 Relinquentur enim de civitate decem, & duo de agro, qui absconderint se in densis nemoribus, & scissuris petrarum:
30 Quemadmodum derelinquuntur in oliveto & singulis arboribus tres aut quatuor olivæ.
31 Aut sicut in vinea vindemiata racemi relinquuntur ab his qui diligenter vineam scrutantur:
32 Sic relinquentur in diebus illis tres aut quatuor ab scrutantibus domos eorum in rhomphæa.
33 Et relinquetur terra deserta, & agri ejus inveterabunt, & viæ ejus & omnes semitæ ejus germinabunt spinas, eo quod non transient homines per eam.
34 Lugebunt virgines non habentes sponsos, lugebunt mulieres non habentes viros, lugebunt filiæ earum non habentes adjutorium:
35 Sponsi earum in bello consumentur, & viri earum in fame exterentur.

36 Audite vero ista, & cognoscite
ea servi Domini.
37 Ecce verbum Domini, excipite
illud; ne diis credatis de quibus di-
cit Dominus.
38 Ecce appropinquant mala, &
non tardant.
39 Quemadmodum prægnans cum
parit in nono mense filium suum,
appropinquante hora partus ejus,
ante horas duas vel tres, dolores
circumeunt ventrem ejus, & prod-
eunte infante de ventre, non tar-
dabunt uno puncto:
40 Sic non morabuntur mala ad
prodeundum super terram, & sæ-
culum gemet, & dolores circumte-
nebunt illud.
41 Audite verbum, plebs mea: pa-
rate vos in pugnam, & in malis sic
estote, quasi advenæ terræ.
42 Qui vendit, quasi qui fugiat: &
qui emit, quasi qui perditurus.
43 Qui mercatur, quasi qui fru-
ctum non capiat: & qui ædificat,
quasi non habitaturus.
44 Qui seminat, quasi qui non me-
tet: sic & qui vineam putat, quasi
non vindemiaturus.
45 Qui nubunt, sic quasi filios non
facturi: & qui non nubunt, sic quasi
vidui.
46 Propter quod qui laborant, si-
ne causa laborant:
47 Fructus enim illorum alienige-
næ metent, & substantiam illorum
rapient, & domos evertent, & fi-
lios eorum captivabunt, quia in ca-
ptivitate & fame generant natos
suos.
48 Et qui negotiantur in rapina,
quantum diu exornant civitates &
domos suas, & possessiones & per-
sonas suas,
49 Tanto magis adzelabor eos su-
per peccata sua, dicit Dominus.
50 Quomodo zelatur fornicaria mu-
lierem idoneam & bonam valde,
51 Sic zelabitur justitia iniquitatem
cum exornat se, & accusat eam in
facie, cum venerit qui defendat ex-
quirentem omne peccatum super
terram.
52 Propterea nolite similari ei,
nec operibus ejus:
53 Quoniam adhuc pusillum, &
tolletur iniquitas a terra, & justitia
regnabit in vos.
54 Non dicat peccator se non pec-
casse: quoniam carbones ignis com-
buret super caput ejus, qui dicit:
Non peccavi coram Domino Deo &
gloria ipsius.
55 Ecce Dominus cognoscet omnia
opera hominum, & adinventiones
illorum, & cogitationes illorum,
& corda illorum.
56 Dixit enim: Fiat terra, & fa-
cta est: fiat cælum, & factum
est.
57 Et in verbo illius stellæ funda-
tæ sunt, & novit numerum stella-
rum.
58 Qui scrutatur abyssum, & the-
sauros illarum: qui mensus est ma-
re, & conceptum ejus.
59 Qui conclusit mare in medio a-
quarum, & suspendit terram super
aquas verbo suo.
60 Qui extendit cælum quasi came-
ram, super aquas fundavit eum.
61 Qui posuit in deserto fontes a-
quarum, & super verticem mon-
tium lacus ad emittendum flumina
ab eminenti petra, ut potaret ter-
ram.
62 Qui finxit hominem, & posuit
cor suum in medio corporis, & misit
ei spiritum, vitam & intellectum.
63 Et spiramen Dei omnipotentis
qui fecit omnia, & scrutinat omnia
absconsa in absconsis terræ.
64 Hic novit adinventionem ve-
stram, & quæ cogitatis in cordibus
vestris, peccantes & volentes occul-
tare peccata vestra.
65 Propter quod Dominus scruti-
nando scrutinavit omnia opera ve-
stra, & traducet vos omnes,
66 Et vos confusi eritis cum proces-
serint peccata vestra coram homini-
bus, & iniquitates erunt, quæ ac-
cusatores stabunt in die illo.
67 Quid facietis? aut quomodo
abscondetis peccata vestra coram
Deo & angelis ejus?
68 Ecce judex Deus, timete eum.
Desinite a peccatis vestris, & obli-
viscamini iniquitates vestras jam a-
gere eas in sempiterno, & Deus e-
ducet vos, & liberabit de omni tri-
bulatione.
69 Ecce enim incenditur ardor su-
per vos turbæ copiosæ, & rapient
quosdam ex vobis, & cibabunt ido-
lis occisos:
70 Et qui consenserint eis, erunt
illis in derisum, & in improperium,
& in conculcationem.
71 Et erit enim locis locus, & in

vicinas civitates exurrectio multa ſuper timentes Dominum.

72 Erunt quaſi inſani nemini parcentes, ad diripiendum & devaſtandum adhuc timentes Dominum.

73 Quia devaſtabunt & diripient ſubſtantias, & de domibus ſuis eos ejicient.

74 Tunc parebit probatio electorum meorum, ut aurum quod probatur ab igne.

75 Audite dilecti mei, dicit Dominus: Ecce adſunt dies tribulationis, & de his liberabo vos.

76 Ne timeatis, nec hæſitetis, quoniam Deus dux veſter eſt.

77 Et qui ſervat mandata & præcepta mea, dicit Dominus Deus, ne præponderent vos peccata veſtra, ne ſuperelevent ſe iniquitates veſtræ.

78 Væ qui conſtringuntur a peccatis ſuis, & obteguntur ab iniquitatibus ſuis, quemadmodum ager conſtringitur a ſilva, & ſpinis tegitur ſemita ejus per quam non tranſit homo, & excluditur, & mittitur ad devorationem ignis.

FINIS.

INDEX EPISTOLARUM ET EVANGELIORUM,

Quæ e Veteri & Novo Teſtamento excerpta, in Eccleſia Dominicis & aliis Feſtis diebus leguntur, juxta Miſſalis reformationem ex Decreto Sacroſancti Concilii Tridentini reſtituti, Pii V. Pont. Max. juſſu editi, & Clementis VIII. auctoritate recogniti.

ADVENTUS.

Dominica prima.

EPISTOLA, Rom. 13. ℣. 11-- ad ℣. 14.
Ev. Luc. 21. ℣. 25-- 33.

Dominica ſecunda.

Ep. Rom. 15. ℣. 4-- 13.
Ev. Matt. 11. ℣. 2-- 10.

Dominica tertia.

Ep. Phil. 4. ℣. 4-- 7.
Ev. Joan. 1. ℣. 19-- 28.

Fer. 4. Quatuor Temporum.

Ep. Iſai. 2. ℣. 2-- 5.
Item Ep. Iſai. 7. ℣. 10-- 15.
Ev. Luc. 1. ℣. 26-- 38.

Feria ſexta.

Ep. Iſai. 11. ℣. 1-- 5.
Ev. Luc. 1. ℣. 39-- 47.

Sabbato.

Ep. 2. Theſ. 2. ℣. 1-- 8.
Ev. Luc. 3. ℣. 1-- 6.

Dominica quarta.

Ep. 1. Cor. 4. ℣. 1-- 5.
Ev. Luc. 3. ℣. 1-- 6.

In vigil. Nativ. Dom.

Ep. Rom. 1. ℣. 1-- 6.
Ev. Matt. 1. ℣. 18-- 21.

25. *Dec. in Nativ. Domini.*

Ad 1. *Miſſam in nocte.*

Ep. Tit. 2. ℣. 11-- 15.
Ev. Luc 2. ℣. 1-- 14.

Ad 2. *Miſſam in Aurora.*

Ep. Tit. 3. ℣. 4-- 7.
Ev. Luc. 2. ℣. 15-- 20.

Ad 3. *Miſſam in die.*

Ep. Hebr. 1. ℣. 1-- 12.
Ev. Joan. 1. ℣. 1-- 14.

26. *Dec. in feſto S. Stephani protomart.*

Ep. Act. 6. ℣. 8-- 10. 7. 54-- 59.
Ev. Matt. 23. ℣. 34-- 39.

27. *Dec. In feſto S. Joannis Apoſt. & Evangeliſtæ.*

Ep. Eccl. 15. ℣. 1-- 6.
Ev. Joan. 21. ℣. 19-- 24.

28. *Dec. In feſto SS. Innocent.*

Ep. Apoc. 14. ℣. 1-- 5.
Ev. Matt. 2. ℣. 13-- 18.

29. *Decemb. In feſto S. Thomæ Cantuarienſis Epiſc. & Martyris.*

Ep. Hebr. 5. ℣. 1-- 6.
Ev. Joan. 10. ℣. 11- 16.

Dominica infra Oct. Nativit. Domini.

Ep. Gal. 4. ℣. 1-- 7.
Ev. Luc. 3. ℣. 33-- 40.

In Oct. Nativ. Dom.

Ep. Tit. 3. ℣. 4-- 8.
Ev. Luc. 2. ℣. 15-- 20.

31. *Dec. In feſto S. Sylveſtri Papæ & Confeſſoris.*

Ep. 1. Tim. 4. ℣. 1-- 8.
Ev. Luc. 12. ℣. 35-- 40.

1. *Januar. in die Circumciſionis & Oct. Nativ. Domin.*

Ep. Tit. 2. ℣. 11-- 15.
Ev. Luc. 2. ℣. 21.

6. *Janu. in Epiph. Dom.*

Ep. Iſa. 60. ℣. 1-- 6.
Ev. Matt. 2. ℣. 1-- 12.

Dominic. inf. Oct. Epiph.

Ep. Rom. 12. ℣. 1-- 5.
Ev. Luc. 2. ℣. 42-- 52.

In Octava Epiphaniæ.
Ep. Isa. 60. ℣. 1-- 6.
Ev. Joan. 1. ℣. 29-- 34.
Dominic. 2. post Epiphan.
Ep. Rom. 12. ℣. 6-- 16.
Ev. Joan. 2. ℣. 1-- 11.
Dominic. 3. post Epiphan.
Ep. Rom. 12. ℣. 16. 21.
Ev. Matt. 8. ℣. 1. 13.
Dominic. 4. post Epiphan.
Ep. Rom. 13. ℣. 8. 10
Ev. Matt. 8. ℣. 24. 34.
Dominic. 5. post Epiphan.
Ep. Coloss. 3. ℣. 12. 41.
Ev. Matt. 13. ℣. 24. 30.
Dominic. 6. post Epiphan.
Ep. 1. Thess. 1. ℣. 2. 20.
Ev. Matt. 13. ℣. 31. 35.
Dominica in Septuagesima.
Ep. 1. Cor. 9. ℣. 24. 5.
Ev. Matt. 20. ℣. 1. 16.
Dominica in Sexagesima.
Ep. 2. Cor. 11. ℣. 19. 9.
Ev. Luc. 8. ℣. 4. 15.
Dominica in Quinquagesima.
Ep. 1. Cor. 13. ℣. 1. 13.
Ev. Luc. 18. ℣. 31. 43.
Feria quarta Cinerum.
Ep. Joel. 2. 12. 19.
Ev. Matt. 6. ℣. 16. 21.
Feria quinta.
Ep. Is. 38. 1. 7.
Ev. Matt. 8. ℣. 5. 12.
Feria sexta.
Ep. Isa. 58. 1. 4.
Ev. Matt. 5. ℣. 38. 7.
Sabbato.
Ep. Isa. 58. 9. 14.
Ev. Marc. 6. ℣. 47. 58.
Dominica 1. Quadrages.
Ep. 2. Cor. 6. ℣. 1. 10.
Ev. Matt. 4. ℣. 1. 11.
Feria secunda.
Ep. Ezech. 34. 11. 16.
Ev. Matt. 25. ℣. 31. *ad fin.*
Feria tertia.
Ep. Isa. 55. 6. 11.
Ev. Matt. 21. ℣. 10. 17.
Fer. 4. Quatuor Temporum Quadragesima.
Ep. Exod. 24. 12. *ad fin.*
Alia Ep. 3. Reg. 19. 3. 8.
Ev. Matt. 12. ℣. 38. *ad fin.*
Feria quinta.
Ep. Ezech. 18. 1. 9.
Ev. Matt. 15. ℣. 21. 28.
Fer. 6. Quatuor Temporum Quadragesima.
Ep. Ezech. 18. 20. 28.
Ev. Joan. 5. ℣. 1. 15.

Sabbato Quatuor Temporum Quadragesima.
Ep. 1. Thess. 5. 14. 24.
Ev. Matt. 17. 1. 9.
Dominica 2. Quadrages.
Ep. 1. Thess. 4. ℣. 1. 17.
Ev. Matt. 17. ℣. 1. 19.
Feria secunda.
Ep. Dan. 9. 15. 19.
Ev. Joan. 8. ℣. 21. 29.
Feria tertia.
Ep. 3. Reg. 17. 8. 16.
Ev. Matt. 23. ℣. 1. 12.
Feria quarta.
Ep. Esther. 15. 8. 16.
Ev. Matt. 20. ℣. 17. 28.
Feria quinta.
Ep. Hier. 17. 5. 10.
Ev. Luc. 16. ℣. 19. 31.
Feria sexta.
Ep. Gen. 37. 6. 22.
Ev. Matt. 21. ℣. 33. 46.
Sabbato.
Ep. Gen. 27. 6. 46.
Ev. Luc. 15. ℣. 11. *ad fin.*
Domin. 3. Quadrages.
Ep. Ephes. 5. ℣. 1. 9.
Ev. Luc. 11. ℣. 14. 18.
Feria secunda.
Ep. 4. Reg. 5. 1. 14.
Ev. Luc. 4. ℣. 23. 30.
Feria tertia.
Ep. 4. Reg. 4. 1. 7.
Ev. Matt. 18. ℣. 15. 22.
Feria quarta.
Ep. Exod. 20. 12. 24.
Ev. Matt. 11. ℣. 2.
Feria quinta.
Ep. Hier. 7. 1. 7.
Ev. Luc. 4. ℣. 38. *ad fin.*
Feria sexta.
Ep. Num. 20. 2. 13.
Ev. Joan. 4. ℣. 5. 42.
Sabbato.
Ep. Dan. 13. 1. 62.
Ev. Joan. 8. ℣. 1. 11.
Domin. 4. Quadrages.
Ep. Gal. 4. ℣. 22. *ad fin.*
Ev. Joan. 6. ℣. 13. *ad fin.*
Feria secunda.
Ep. 4. Reg. 3. 16.
Ev. Joan. 2. ℣. 13.
Feria tertia.
Ep. Exo. 32. 7. 14.
Ev. Joan. 7. ℣. 14. 13.
Feria quarta.
Ep. Ezec. 36. 23. 27.
Alia Ep. Isaiæ 1. 16. 19.
Ev. Joan. 9. ℣. 1. 19.

Feria quinta.
Ep. 4. Reg. 4.
Ev. Luc. 7. ℣. 11.
Feria sexta.
Ep. 3. Reg. 17.
Ev. Joan. 11. ℣. 1.
Sabbato.
Ep. Isa. 49.
Ev. Joan. 8. ℣. 12.
Dominica de Passione.
Ep. Hebr. 9. ℣. 11.
Ev. Joan. 8. ℣. 46.
Feria secunda.
Ep. Jonæ 3.
Ev. Joan. 7. ℣. 3.
Feria tertia.
Ep. Dan. 14.
Ev. Joan. 7. ℣. 1.
Feria quarta.
Ep. Lev. 19.
Ev. Joan. 10. ℣. 22.
Feria quinta.
Ep. Dan. 3. d.
Ev. Luc. 7. ℣. 31.
Feria sexta.
Ep. Hier. 7.
Ev. Joan. 11. ℣. 47.
Sabbato.
Ep. Hier. 18.
Ev. Joan. 12. ℣. 10.
Dominica in Palmis.
Post benedictionem Palmarum.
Ep. Exo. 15.
Ev. Matt. 21. ℣. 1.
Ad Missam
Ep. Phil. 2. ℣. 5.
Ev. Matt. 26. ℣. 1.
Fer. 2. major. Hebdomad.
Ep. Isa. 50.
Ev. Joan. 12. ℣. 1.
Fer. 3. major. Hebdomad.
Ep. Hier. 11.
Ev. Marc. 14. ℣. 1. &c.
Fer. 4. major. Hebdomad.
Ep. Isa. 62.
Alia Ep. Isa. 53.
Ev. Luc. 22. ℣. 1. &c.
Fer. 5. in Cœna Domini.
Ep. 1. Cor. 11. ℣. 20.
Ev. Joan. 13. ℣. 1.
Feria 6. in Parasceve.
Ep. Osee 6.
Alia Ep. Eo. 12.
Ev. Joan. 18. & 19. &c.
Sabbato sancto.
Ep. Coloss. 3. ℣. 1.
Ev. Matt. 28. ℣. 1.
Dominic. Resurrect. Domin.
Ep. 1. Cor. 5. ℣. 7.
Ev. Marc. 16. ℣. 1.

Feria secunda.
Ep. Act. 10. ℣. 37.
Ev. Luc. 24. ℣. 13.
Feria tertia.
Ep. Act. 13. ℣. 16.
Ev. Luc. 24. ℣. 36.
Feria quarta.
Ep. Act. 3. ℣. 6.
Ev. Joan. 21. ℣. 1.
Feria quinta.
Ep. Act. 8. ℣. 6.
Ev. Joan. 20. ℣. 11.
Feria sexta.
Ep. 1. Pet. 3. ℣. 18.
Ev. Matt. 28. ℣. 10.
Sabbato in Albis.
Ep. 1. Petr. 2. ℣. 1.
Ev. Joan. 20. ℣. 1.
Dominica in Albis.
Ep. 1. Joan. ℣. 4.
Ev. Joan. 20. ℣. 19.
Dom. 2. post Pascha.
Ep. 1. Pet. ℣. 21.
Ev. Joan. 10. ℣. 11.
Dom. 3. post Pascha.
Ep. 1. Pet. 1. ℣. 11.
Ev. Joan. 16. ℣. 20.
Dom. 4. post Pascha.
Ep. Jac. 1. ℣. 2.
Ev. Joan. 16. ℣. 5.
Dom. 5. post Pascha.
Ep. Jac. 1. ℣. 5.
Ep. Jac. 1. ℣. 22.
Ev. Joan. 16. ℣. 23.
In Rogationibus.
Ep. Jac. 5. ℣. 16.
Ev. Luc. 11. ℣. 5.
In vigil. Ascensionis.
Ep. Eph. 4. ℣. 7.
Ev. Joan. 17. ℣. 1.
In die Ascensionis Domini.
Ep. Act. 1. ℣. 1.
Ev. Marc. 16. ℣. 14.
Dom. inf. Oct. Ascensionis.
Ep. 1. Pet. 4. ℣. 7.
Ev. Joan. 15. ℣. 26.
Sabb. in vig. Pentecostes.
Ep. Act. 19. ℣. 1.
Ev. Joan. 14. ℣. 15.
In Dom. Pentecostes.
Ep. Act. 2. ℣. 1.
Ev. Joan. 14. ℣. 23.
Feria secunda.
Ep. Act. 10. ℣. 34.
Ev. Joan. 3. ℣. 6.
Feria tertia.
Ep. Act. 8. ℣. 14.
Ev. Joan. 10. ℣. 1.
Fer. 4. Quart. Temp. Pent.
Ep. Act. 2. ℣. 14.

Alia Ep. Act. 5. ℣. 12.
Ev. Joan. 6. ℣. 44.

Feria quinta.

Ep. Act. 8. ℣. 5.
Ev. Luc. 9. ℣. 1.

Fer. 6. Quat. Temp. Pent.

Ep. Joel. 2.
Ev. Luc. 5. ℣. 17.

Sabb. Quat. Temp. Pent.

Ep. Rom. 5. ℣. 1.
Ev. Luc. 4. ℣. 38.

In festo SS. Trinitatis.

Ep. Rom. 11. ℣. 33.
Ev. Matt. 28. ℣. 18.

Dom. 1. post Pent.

Ep. 1. Joan. 4. ℣. 9.
Ev. Luc. 6. ℣. 58.

In festo Corporis Christi.

Ep. 1. Cor. 11. ℣. 23.
Ev. Joan. 6. ℣. 56.

Dom. 2. post Pent. quæ est infr. Oct. Corp. Christi.

Ep. 1. Joan. 3. ℣. 13.
Ev. Luc. 14. ℣. 16.

In Oct. Corp. Christi.

Ep. 1. Cor. 11. ℣. 23.
Ev. Joan. 6. ℣. 56.

Dom. 3. post Pent.

Ep. 1. Petr. 5. ℣. 6.
Ev. Luc. 15. ℣. 1.

Dom. 4. post Pent.

Ep. Rom. 8. ℣. 18.
Ev. Luc. 5. ℣. 1.

Dom. 5. post Pent.

Ep. 1. Petr. 3. ℣. 8.
Ev. Matt. 5. ℣. 20.

Dom. 6. post Pent.

Ep. Rom. 6. ℣. 3.
Ev. Marc. 3. ℣. 1.

Dom. 7. post Pent.

Ep. Rom. 6. ℣. 19.
Ev. Matt. 7. ℣. 15.

Dom. 8. post Pent.

Ep. Rom. 8. ℣. 12.
Ev. Luc. 16. ℣. 1.

Dom. 9. post Pent.

Ep. 1. Cor. 10. ℣. 6.
Ev. Luc. 19. ℣. 41.

Dom. 10. post Pent.

Ep. 1. Cor. 12. ℣. 2.
Ev. Luc. 18. ℣. 9.

Dom. 11. post Pent.

Ep. 1. Cor. 15. ℣. 1.
Ev. Marc. 7. ℣. 31.

Dom. 12. post Pent.

Ep. 2. Cor. 3. ℣. 3.
Ev. Luc. 10. ℣. 23.

Dom. 13. post Pent.

Ep. Gal. 3. ℣. 16.
Ev. Luc. 17. ℣. 11.

Dom. 14. post Pent.

Ep. Gal. 5. ℣. 16.
Ev. Matt. 6. ℣. 24.

Dom. 15. post. Pent.

Ep. Gal. 5. ℣. 25.
Ev. Luc. 7. ℣. 11.

Dom. 16. post Pent.

Ep. Ephes. 3. ℣. 13.
Ev. Luc. 14. ℣. 1.

Dom. 17. post Pent.

Ep. Ephes. 4. ℣. 1.
Ev. Matt. 22. ℣. 34.

Fer. 4. Quat. Temp. Septemb.

Ep. Amos 9.
Alia Ep. Nehem. vel 2.
Esdr. 8.
Ev. Marc. 9. ℣. 16.

Fer. 6. Quat. Temp. Septemb.

Ep. Osee 14.
Ev. Luc. 7. ℣. 36.

Sabb. Quat. Temp. Septemb.

Ep. Hebr. 9. ℣. 2.
Ev. Luc. 13. ℣. 6.

Dom. 18. post Pent.

Ep. 1. Cor. 1. ℣. 4.
Ev. Matt. 9. ℣. 1.

Dom. 19. post Pent.

Ep. Ephes. 4. ℣. 23.
Ev. Matt. 22. ℣. 2.

Dom. 20. post Pent.

Ep. Ephes. 5. ℣. 15.
Ev. Joan. 4. ℣. 46.

Dom. 21. post Pent.

Ep. Ephes. 6. ℣. 10.
Ev. Matt. 18. ℣. 23.

Dom. 22. post Pent.

Ep. Phil. 1. ℣. 6.
Ev. Matt. 22. ℣. 15.

Dom. 23. post Pent.

Ep. Philip. 3. ℣. 17.
Ev. Matt. 9. ℣. 18.

Dom. 24. & ult. post Pent.

Ep. Col. 1. ℣. 9.
Ev. Matt. 24. ℣. 13.

PROPRIUM Sanctorum.

30. *Nov. In festo S. Andreæ Apostoli.*

Ep. Rom. 10. ℣. 10.
Ev. Joan. 1. ℣. 36.

8. *Dec. in Concept. B. M. V.*

Ep. Prov. 8.
Ev. Matt. 1. ℣. 1.

21. *Dec. in festo S. Thomæ Ap.*

Ep. Ephes. 2. ℣. 19.
Ev. Joan. 20. ℣. 24.

17. *Jan. in festo S. Antonii Abbatis.*

Ep. Eccl. 45.
Ev. Matt. 19. ℣. 27.

20. *Jan. in festo SS. Fab. & Sebastiani.*

Ep. Hebr. 11. ℣. 33.

Ev. Luc. 6. ℣. 17.

25. Jan. in Conv. S. Pauli Ap.

Ep. Act. 9. ℣. 1.

Ev. Matt. 19. ℣. 29.

2. Feb. In festo Purif. B. M. V.

Ep. Mal. 3.

Ev. Luc. 2. ℣. 22.

24. vel 25. Feb. In festo sancti Mathiæ Apostoli.

Ep. Act. 1. ℣. 15.

Ev. Matt. 11. ℣. 25.

25. Mart. in fest. Ann. B. M. V.

Ep. Isa. 7.

Ev. Luc. 1. ℣. 26.

23. Apr. In fest. S. Marci Ev.

Ep. Ezech. 1.

Ev. Luc. 10. ℣. 1.

1. Maii. In fest. SS. Ap. Philip. & Jac.

Ep. Sap. 5.

Ev. Joan. 14. ℣. 1.

3. Maii In fest. Inv. S. Crucis.

Ep. Phil. 2. ℣. 5.

Ev. Joan. 3. ℣. 1.

24. Jun. In fest. S. Joann. Bap.

Ep. Isa. 49.

Ev. Luc. 1. ℣. 5.

29. Jun. In fest. SS. Ap. Petri & Pauli.

Ep. Act. 12. ℣. 1.

Ev. Matt. 6. ℣. 13.

2. Jul. In fest. Visit. B. M. V.

Ep. Cant. 2.

Ev. Luc. 1. ℣. 39.

22. Jul. In fest. S. Mariæ Magd.

Ep. Cant. 3.

Ev. Luc. 7. ℣. 36.

25. Jul. In fest. S. Jacobi Apost.

Ep. 1. Cor. 4. ℣. 9.

Ev. Matt. 20. ℣. 20.

26. Ju. In fest. S. Annæ matr. B. M. V.

Ep. Prov. 31.

Ev. Matt. 13. ℣. 44.

6. Aug. In festo Transfigurationis D. N. J. C.

Ep. 2. Pet. 1. ℣. 16.

Ev. Matt. 17. ℣. 1.

10. Aug. In festo S. Laur. mart.

Ep. 2. Col. 9. ℣. 6.

Ev. Joan. 12. ℣. 15.

15. Aug. In Assumpt. B. M. V.

Ep. Eccl. 24.

Ev. Luc. 10. ℣. 38.

24. Aug. In fest. S. Barth. Ap.

Ep. 1. Cor. 12. ℣. 27.

Ev. Luc. 6. ℣. 12.

25. Aug. In fest. S. Ludov. conf. Regis Francorum.

Ep. Sap. 10.

Ev. Luc. 19. ℣. 12.

29. Aug. In Dec. S. Joan. Baptistæ.

Ep. Hier. 1.

Ev. Marc. 6. ℣. 17.

8. Sept. In Nativ. B. M. V.

Ep. Prov. 8.

Ev. Matt. 1.

14. Sept. In fest. Exaltationis S. Crucis.

Ep. Phil. 2. ℣. 5.

Ev. Joan. 12. ℣. 31.

21. Sept. In fest. S. Matthæi Apost. & Evang.

Ep. Ezech. 1.

Ev. Matt. 9. ℣. 9.

29. Sept. In fest. dedicat. S. Mich. Arch.

Ep. Apoc. 1. ℣. 1.

Ev. Matt. 18. ℣. 1.

4. Oct. In fest. S. Franc. Confess.

Ep. Gal. 6. ℣. 14.

Ev. Matt. 11. ℣. 25.

9. Oct. In fest. SS. Martyrum Dionysii & Soc.

Ep. Act. 17. ℣. 22.

Ev. Luc. 12. ℣. 1.

18. Oct. In fest. S. Lucæ Evang.

Ep. 2. Cor. 8. ℣. 16.

Ev. Luc. 10. ℣. 1.

28. Oct. In fest. SS. Apostolorum Simonis & Judæ.

Ep. Ephes. 4. ℣. 7.

Ev. Joan. 15. ℣. 17.

1. Nov. In festo omnium Sanctorum.

Ep. Apoc. 7.

Ev. Matt. 5. ℣. 1.

2. Nov. In Commemorat. Defunctorum.

Ep. 1. Cor. 15. ℣. 51.

Ev. Joan. 5. ℣. 25.

11. Nov. In fest. S. Martini Episc. & Confess.

Ep. Eccl. 44. & 45.

Ev. Luc. 11. ℣. 33.

21. Nov. In fest. Præsentationis B. M. V.

Ep. Eccl. 24.

Ev. Luc. 1.

25. Nov. In fest. S. Catharinæ, virginis & martyris.

Ep. Eccl. 51.

Ev. Matt. 25. ℣. 1.

J U D I C I U M.

V. CL. D. D. Pirot Doctoris & Socii Sorbonici, Abbatis B. Mariæ de Hermeriis, Ecclesiæ Parisiensis Canonici & Cancellarii, Eminentissimi S. R. E. Cardinalis DE NOAILES, *Vicarii Generalis.*

INDEX

INDEX
TESTIMONIORUM
A CHRISTO
ET APOSTOLIS
In novo Teſtamento citatorum ex veteri.

Quæ huc in id congeſta ſunt, ut pii lectores nativam quorumdam intelligentiam, quæ ab ipſo Chriſto vero interprete, & ſpiritu ejus per Apoſtolos ſit tradita, aſſequantur, perſpiciantque in quem uſum ea Apoſtoli & Evangeliſtæ adduxerint.

GENESIS.

1 Maſculum & feminam fecit eos, Matth.19. Marc. 10.
2 Requievit Deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis, Hebr.4.
2 Factus eſt primus homo Adam in animam viventem, 1 Cor.15.
2 Dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori, Mat. 19. Marc.10. Epheſ.5. 1. Cor. 6.
2 Erunt duo in carne una, Mat.19. Marc10. 1 Cor.6. Gal. 3.
12 Exi de terra tua & de cognatione tua, Act. 7.
12 Et in ſemine tuo benedicentur omnes gentes, Act. 3. Epheſ. 5.
15 Sic erit ſemen tuum, Rom.4.
15 Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad juſtitiam, Rom. 4. Jac. 2. Gal. 3.
15 Erit ſemen tuum peregrinum in terra non ſua, Act. 7.
17 Quia patrem multarum gentium conſtitui te, Rom. 4.
18 Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius, Rom. 9.
21 Ejice ancillam & filium ejus Gal. 4.
21 In Iſaac vocabitur tibi ſemen, Rom.9.
22 Niſi benedicens benedicam te, & mul. Hebr. 6.
22 Quia benedicentur iu te omnes gentes, Gal. 3. Act. 3.
25 Quia major ſerviet minori, Rom. 9.

EXODUS.

3 Ego ſum Deus Abraham, &c. Matth.22. Marc.12. Luc.20.
9 In hoc ipſum excitavi te, ut oſtendam in te potentiam meam Rom. 9.
12 Os non comminuetis ex eo, Joan. 19.
13 Omne maſculinum adaperiens vulvam, Luc. 2.
16 Qui multum, non abundavit, &c. 2 Cor. 8.
20 Non mœchaberis, Matth. 5.
20 Non adulterabis, Non occides, Non furtum facies, Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium, Non concupiſces, Rom.13.
20 Non concupiſces, Rom. 7.
20 Nan occides, Matth.5. Luc.18.
20 Honora patrem tuum & matrem tuam, Mat.15. Marc.7. Epheſ. 6.
21 Qui maledixerit patri ſuo, vel matri, morte moriatur, Matth. 15. Marc. 7.
21 Oculum pro oculo, dentem pro dente, Matth. 5.
22 Principi populi tui non maledices, Act. 23.
24 Hic ſanguis teſtamenti, quod mandavit ad vos Deus, Hebr. 9.
25 Vide, omnia facito ſecundum exemplar, quod tibi oſtenſum eſt, &c. Hebr. 8. Act. 7.
32 Fac nobis deos qui præcedant nos, Act.7.
33 Miſerebor cui voluero, &c. Rom. 9.

34 Non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem, 2 Cor. 2.

LEVIT.

12 Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum, 1 Petr. 1.
18 Qui fecerit homo, vivet in ea, Rom. 10. Galat. 3.
19 Non perjurabis, Matth. 5.
19 Diliges proximum tuum ſicut teipſum, Rom. 13. Galat. 5. Jac. 2. Matth. 22. Mar. 12.
19 Diliges proximum tuum, Matt. 5.
20 Qui maledixerit patri, & matri, &c. Matth. 15.
24 Oculum pro oculo, Matth. 5.
26 Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo, &c. 2 Cor. 6.

NUMERI.

9 Os non comminuetis ex eo, Joan. 19.

DEUTER.

4 Etenim Deus noſter ignis conſumens eſt, Hebr. 12.
5 Non concupiſces, Rom. 7. 13.
5 Non occides, Matth. 5. Luc. 18.
5 Non mœchaberis, Matt. 5. Luc. 18.
5 Non furtum facies, Luc. 18. Rom. 13.
5 Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium, Luc. 18. Rom. 13.
5 Honora patrem & matrem, Mat. 15. Mar. 7. Epheſ. 6.
6 Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus unus eſt, Marc. 12.
6 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, &c. Matt. 22. Mar. 12. Luc. 10.
6. 10 Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies, Matth. 4. Luc. 4.
6 Non tentabis Dominum Deum tuum, Matth. 4. Luc. 4.
8 Non in ſolo pane vivit homo, Matth. 4. Luc. 4.
10 Deus perſonam hominis non accipit, Galat. 2.
18 Prophetam ſuſcitabit vobis Dominus Deus, Act. 3. 7.
19 In ore duorum vel trium teſtium ſtabit omne verbum, Mat. 18. Joan. 8. 2 Cor. 13.
19 Oculum pro oculo, dentem pro dente, Matth. 5.
21 Maledictus omnis qui pendet in ligno, Galat. 3.
25 Non alligabis os bovi trituranti, 1. Cor. 9. 1. Tim. 5.
25 Si quis mortuus fuerit non habens filium, Matth. 21. Marc. 12. Luc. 20.
27 Maledictus omnis qui non permanſerit in omnibus, &c. Gal. 3.
30 Quis aſcendet in cælum? Rom. 10.
30 Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo, Rom. 10.
32 Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, &c. Rom. 10.
32 Mihi vindictam, ego retribuam Rom. 12.

JOSUE.

1 Non te deſeram, neque derelinquam, Hebr. 13.

REG. II.

7 Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium, Hebr. 1.

REG. III.

19 Domine, prophetas tuos occiderunt, &c. Rom. 11.
19 Reliqui mihi ſeptem millia virorum, Rom. 11.

JOB.

5 Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum, 1 Cor. 3.

LIBER PSALM.

2 Quare fremuerunt gentes, Act. 4.
2 Filius meus es tu, ego hodie genui te, Act. 13. Hebr. 1. 5.
2 Reges eos in virga ferrea, Apoc. 2. 19.
4 Iraſcimini, & nolite peccare, Epheſ. 4.
5 Sepulcrum patens eſt guttur eorum, Rom. 3.
6 Diſcedite a me, omnes qui operamini iniquitatem, Matth. 7. 25. Luc. 13.
8 Ex ore infantium, & lactentium, &c. Matth. 21.
8 Quid eſt homo quod memor es ejus? Heb. 2.
8 Omnia ſubjecit ſub pedibus ejus, 1 Cor. 15.
9 Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt, Rom. 3.
13 Non eſt juſtus quiſquam, non eſt intelligens, Rom. 3.
13 Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem, Rom. 3.
15 Providebam Dominum in conſpectu, &c. Act. 2.
15 Non dabis ſanctum tuum videre corruptionem, Actor. 2. 13.
17 Ego ero fidens in eum, Hebr. 2.
17 Propterea confitebor tibi in Gentibus Domine, Rom. 15.
18 Et quidem in omnem terram exivit ſonus eorum, Rom. 10.

21 Eli, eli, lamma sabacthani, Mat. 27. Marc. 15.
21 Diviserunt sibi vestimenta mea, Matt. 27. Joan. 19.
21 Nuntiabo nomen tuum fratribus meis, Hebr. 2.
23 Domini est terra & plenitudo ejus, 1 Cor. 10.
29 Odio habuerunt me gratis, Joan. 15.
30 In manus tuas commendo spiritum meum, Luc. 23.
31 Beati quorum remissæ sunt iniquitates, Rom. 4.
33 Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, 1 Petr. 3.
39 Hostiam & oblationem noluisti, Hebr. 10.
40 Qui manducat mecum panem, Joan. 13.
43 Propter te mortificamur tota die, Rom. 8.
44 Thronus tuus Deus in sæculum sæculi, Hebr. 1.
50 Ut justificeris in sermonibus tuis, Rom. 3.
54 Jacta super Dominum curam tuam, 1 Petr. 5.
61 Unusquisque autem propriam mercedem accipiet, 1 Cor. 3.
67 Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem, Eph. 4.
68 Zelus domus tuæ comedit me, Joan. 2.
68 Improperia improperantium tibi ceciderunt super me, Rom. 15.
68 Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, Rom. 11.
68 Fiat commoratio eorum deserta, Act. 1.
68 In siti mea potaverunt me aceto, Joan. 19.
77 Aperiam in parabolis os meum, Matt. 13.
77 Panem cæli dedit eis, Joan. 6.
81 Ego dixi, dii estis, Joan. 10.
88 Inveni David servum meum, Act. 13.
90 Angelis suis mandavit de te, Mat. 4. Luc. 4.
93 Dominus novit cogitationes sapientum, quoniam vanæ sunt, 1 Cor. 3.
94 Hodie si vocem ejus audieritis, Hebr. 3.
94 Sicut juravi in ira mea, Hebr. 4.
96 Et adorent eum omnes angeli ejus, Heb. 1.
101 Tu in principio Domine terram fundasti, Hebr. 1.
103 Qui facit angelos suos spiritus, Hebr. 1.
108 Et episcopatum ejus accipiat alter, Act. 1.
109 Dixit Dominus Domino meo, Matth. 22. Luc. 20. Actor. 2.
109 Sede a dextris meis, Hebr. 1.
109 Donec ponam inimicos tuos scabellum, &c. Hebr. 1. 1. Cor. 15.
109 Tu es sacerdos in æternum, Hebr. 5. 7.
109 Juravit Dominus & non pœnitebit eum, Hebr. 7.
111 Dispersit, dedit pauperibus, 2 Cor. 9.
115 Credidi, propter quod locutus sum, 2 Cor. 4.
115 Omnis homo mendax, Rom. 3.
116 Laudate Dominum omnes gentes, Rom. 15.
117 Dominus mihi adjutor; non timebo quid faciat mihi homo, Hebr. 13.
117 Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, Matth. 22. Marci 12. Actor. 4. 1 Petr. 2.
117 Hosanna filio David, Matth. 21.
131 De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, Actor. 2.
139 Venenum aspidum sub labiis eorum, Rom. 3.

PROVERB.

3 Nolite esse prudentes apud vosmetipsos, Rom. 12.
3 Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, &c. Hebr. 12.
3 Quem diligit Dominus corripit, &c. Hebr. 12. Apocal. 3.
10 Charitas operit multitudinem peccatorum, 1 Petr. 4.
17 Videte, ne quis malum pro malo alicui reddat, 1 Thess. 5. 1 Petr. 3.
20 Qui maledixerit patri vel matri, Matt. 15. Marc. 7.
25 Si esurierit inimicus tuus, ciba illum, Rom. 12.
26 Canis reversus ad vomitum, 2 Petr. 2.

ISAIAS.

1 Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, Rom. 9.
5 Homo plantavit vineam, Mat. 21. Luc. 20. Marc. 12.
6 Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth, Apoc. 4.
6 Audite audietis, & non intelligetis, Matt. 13. Marc. 4. Lucæ 8. Actor. 28. Joan. 12. Rom. 11.
7 Ecce virgo in utero habebit, Mat. 1.

8 Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Deus, Hebr. 2.
9 Terra Zabulon & Terra Nephthali, Matt. 4.
10 Si fuerit numerus filiorum Israel tamquam arena maris, Rom. 9.
11 Revelabitur ille iniquus quem Dominus interficiet spiritu oris sui, 2. Thess. 2.
11 Erit radix Jesse, Rom. 15. Act. 13.
21 Cecidit, cecidit Babylon illa magna, Apoc. 14.
22 Manducemus & bibamus, cras enim moriemur, 1. Cor. 15.
22 Hæc dicit sanctus & verus qui habet clavem David, Apoc. 3.
25 Absterget Dominus omnem lacrymam ab oculis, &c. Apoc. 7. 21.
28 Quoniam in aliis linguis & labiis aliis loquar populo huic, 1. Cor. 14.
28 Ecce pono in Sion lapidem offensionis, Rom. 9. 1 Petr. 2. Actor. 4.
29 Populus hic labiis me honorat, Matth. 15. Marc. 7.
29 Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam, &c. 1 Cor. 1.
33 Ubi sapiens? ubi scriba? ubi inquisitor hujus sæculi? 1 Cor. 1.
40 Vox clamantis in deserto, Matt. 3. Marc. 1. Luc. 3. Joan. 1.
40 Omnis caro fœnum, 1 Petr. 1. Jac. 1.
40 Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis instruxit eum? 1 Cor. 2.
40 Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Rom. 11.
41 44 Ego sum primus & novissimus, Apoc. 1. & 22.
42 Ecce puer meus quem elegi, Matth. 12.
43 Ecce nova facio omnia, Apoc. 21. 2 Cor. 5.
45 Numquid dicit figmentum ei qui se, &c. Rom. 9.
45 Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, Rom. 14.
49 Posui te in lucem Gentium, Actor. 13.
49 Tempore accepto exaudivi te, &c. 2 Cor. 6. 8.
49 Non esurient neque sitient amplius, Apocal. 7.
50 Tunc expuerunt in faciem ejus, Matth. 26.
52 Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, Rom. 10.
52 Propter quod exite de medio eorum, & separamini, &c. 2. Cor. 6.
52 Nomen Dei per vos blasphematur, Rom. 2.
52 Quibus non est annuntiatum de eo, videbunt, Rom. 15.
53 Domine, quis credidit auditui nostro? Rom. 10. Joan. 12.
53 Ipse infirmitates nostras accepit, Matth. 8.
53 Tamquam ovis ad occisionem, Act. 8.
53 Et cum iniquis reputatus est, Marc. 15. Luc. 22.
53 Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus, 1 Petr. 2. 1. Joan. 3.
53 Qui peccata nostra pertulit in corpore, 1 Petr. 2.
54 Lætare sterilis quæ non paris, Gal. 4.
54 Et erunt omnes docibiles Dei, Joan. 6.
55 Et qui sitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis, Apoc. 22.
55 Dabo vobis sancta David fidelia, Actor. 13.
56 Domus mea domus orationis vocabitur, Matth. 21. Marc 11. Luc. 19.
56 Contritio & infelicitas in viis eorum, Rom. 3.
59 Galeam salutis assumite, Eph. 5. 1. Thess. 5.
59 Veniet ex Sion qui eripiat & avertat impietatem a Jacob, Rom. 11.
60 Et portæ ejus non claudentur per diem, Apoc. 21.
60 Et civitas non eget sole neque luna, Apoc. 21.
60 Nox ultra non erit, Apoc. 22.
61 Spiritus Domini super me, Lucæ 4.
62 Dicite filiæ Sion, Ecce rex tuus venit, Matth. 21.
64 Quod oculus non vidit, nec auris audivit, &c. 1 Cor. 2.
65 Inventus sum a non quærentibus me, Rom. 10.
65 Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, Rom. 10.
65 Novos vero cælos, & novam terram, 2 Pet. 3. Apoc. 21.
66 Cælum mihi sedes est, Actor. 7.
66 Ubi vermis eorum non moritur, Marc. 9.

JEREM.

7 Vos autem fecistis illam speluncam latronum, Matth. 21. Marc. 1. 11. Luc. 19.
9 Qui gloriatur, in Domino glorietur, 1 Cor. 1, 2 Cor. 10.
10 Quis non timebit te Domine? Apoc. 15.
17 Ego sum scrutans renes & corda, Apoc. 2.
31 Vox in Rama audita est, Matth. 2.
31 Ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, 2 Cor. 6.
31 Ecce dies venient, dicit Dominus, & consummabo super domum Israel & super domum Juda testamentum novum, Hebr. 8.
31 Hoc autem testamentum quod testabor ad illos, &c. dabo leges meas in cordibus eorum, Hebr. 10.
51 Cecidit cecidit Babylon magna, Apoc. 18.

EZECH.

3 Accipe librum, & devora illum, Apoc. 10.
20 Qui fecerit homo vivet in ea, Rom. 10.
32 Sol obscurabitur, & Luna non dabit lumen suum, Matth. 24.
36 Nomen Dei per vos blasphematur inter Gentes, Rom. 2.

DANIEL.

9 Cum videritis abominationem desolationis quæ dicta est a Daniele propheta, Matth. 24. Marc. 13. Lucæ 21.

OSEE.

1 Et erit in loco ubi dictum est eis, Non plebs mea vos, &c. Rom. 9.
2 Vocabo non plebem meam, plebem meam, Rom. 9. 1 Petr. 2.
6 Misericordiam volo & non sacrificium, Matth. 9. 12.
10 Tunc incipient dicere montibus, Cadice super nos: & collibus, Operite nos, Luc. 23.
11 Ex Ægypto vocavi filium meum, Matt. 2.
13 Absorpta est mors in victoria, 1. Cor. 15.

JOEL.

2 Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de Spiritu meo, Actor. 2.
2 Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit, Rom. 10.

AMOS.

5 Numquid victimas & hostias obtulistis mihi, Actor. 7.
6 Væ vobis divitibus. Luc. 6.
9 Post hæc revertar, & reædificabo tabernaculum David, Actor. 15.

JONAS.

1 Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, Matth. 12. Luc. 11.
3 Pœnitentiam egerunt in prædicatione Jonæ, Matth. 12. Lucæ 11.

MICHÆ.

5 Et tu Bethlehem terra Juda Matth. 2.
7 Veni separare hominem adversus partem suum, & filiam adversus matrem, Matth. 10. Luc. 12.

AGGÆ.

2 Adhuc semel, & ego movebo non solum terram, sed & cælum, Hebr. 12.

HABAC.

1 Videte contemptores, & admiramini, & disperdimini: quia opus operor ego in diebus vestris, Actor. 13.
2 Justus autem ex fide vivit, Rom. 1. Gal. 3.

NAHUM.

1 Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, Rom. 10.

ZACHAR.

8 Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo, Ephes. 4.
9 Ecce rex tuus venit, Matth. 21. Joan. 12.
11 Et acceperunt triginta argenteos, Matt. 27.
12 Videbunt in quem compunxerunt, Joan. 19.
13 Percutiam pastorem, Matth. 26. Marc. 14.

MALACH.

1 Jacob dilexi, Esau autem odio habui, Rom. 9.
3 Ecce ego mitto angelum meum, Matt. 11. Marc. 1. Luc. 7. Joan. 1.
4 Ipse est Elias qui venturus erat, Matt. 11.
4 Quid est quod scribæ dicunt, quod Eliam oporteat primum venire, Matth. 17. Marc. 19.
4 Ut convertat corda patrum in filios, Luc. 1.

FINIS.

HEBRAICORUM, CHALDÆORUM, GRÆCORUMQUE

Nominum interpretatio.

AAron, Mons ſive montanus.
Abba, Pater, Syrum eſt verbum.
Abarim, Tranſitus plu.n. ſive tranſeuntes.
Abdemelech, Servus regis.
Abdenago, Servus claritatis.
Abdias, Servus Domini.
Abdon, Servus.
Abel, per aleph, Luctus, Civitas.
Abel, per he in principio, Vanitas, filius Adam.
Abeſſalom, Pater pacis.
Abia, Pater Domini.
Abiathar, Pater excellens.
Abigail, Pater exultationis.
Abimelech, Pater rex.
Abinadab, Pater ſpontaneus.
Abiſag, Patris ignorantia.
Abner, Patris lucerna.
Abra, Ancilla, Græcum verbum.
Abram, Pater excelſus.
Abraham, Pater multitudinis.
Abſalom, Pater pacis.
Acan, Tribulatio.
Accaron, Sterilitas.
Achab, Frater patris.
Achaia, Dolor, vel triſtitia.
Achaz, Apprehendens, ſive poſſidens.
Achimelech, Frater meus rex.
Achitob, Frater bonitatis.
Adam, Homo, ſive terrenus, aut Rufus.
Adon, Dominus, aut baſis.
Adonai, Domini mei, Numero multitudinis unum ex nominibus Dei, quod interpres aliquando poſuit pro nomine Dei tetragrammaton.
Adonias, Dominator Dominus.
Ægyptus, Anguſtiæ, ſive tribulationes. Hebraice, Miſraim.
Æneas, Laudatus.
Æthiopia Græce, ardorem ſignificat. Hebraice Cus dicitur, id eſt nigredo vel nigra.
Agabus, Locuſta.
Agag, Tectum.
Agar, Peregrina.
Aggæus, Feſtivus.
Ahod, Laudans.
Alexander, Auxiliator virilis.
Alexandria, Hebraice dicitur No: quod interpretatur crudum, ſive irritatio.
Alleluja, Laudate Dominum.
Amalec, Populus lambens.
Amam, Mater, Timor eorum.
Aman, Conturbans.
Amana, Fides ſive veritas.
Amaſai, per aleph, Fortis vel robuſtus.
Amaſai, per ain, Populi munus.
Amelech, Rex.
Amen, Fiat, efficiatur, aut firmum ſit.
Aminadab, Populus ſpontaneus.
Ammon, Populus ejus.
Amnon, Fidelis, aut verax.
Amorrhæi, Amari, Rebelles.
Amos, per aleph, Fortis, pater Iſaiæ.
Amos, per ain, Oneratus, nunc ex duodecim Prophetis.
Amri, per aleph, Amarus, vel loquens.
Amri, per ain, Manipulus vel dominium, Princeps militiæ Iſraelitice.
Anania, Nubes Domini.
Anathoth, Reſponſiones, ſive cantica.
Andreas, Fortiſſimus.
Anna, Gratioſa, ſive miſericors.
Antiochia, pro vehiculo.
Africa Hebraice Pul dicitur, id eſt, caſus vel ruina, Iſaiæ 66. 34.
Africa, Nahum 3. 9. Put. Craſſa, ſive pinguis.
Apoſtolus, Miſſus, legatus.
Arabes, Veſpertini. 2. Par. 26. 2.
Arabes, Pſal. 71. 15. Hebraice Saba, id eſt, converſio.
Aram, Celſitudo, Sublimitas.
Ararat, Maledictio tremoris.
Arbee, Quatuor.
Architriclinus, Princeps triclinii.
Areopagita, De Colle Martis.
Areopagus, Collis Martis.

Areuna, Arca, vel Canticum.
Argob, Gleba, vel Glarea.
Armenia, Hebraice dicitur Ararat, Maledictio tremoris.
Arnon, Exultans.
Arphaxad, Sanans.
Artaxerxes, Lumen, sive maledictio.
Asaph, Congregans.
Aser, per samech, Vinctus, filius Caath.
Aser, per sin, Beatitudo, sive felicitas, filius Jacob.
Assuerus, Princeps & caput.
Assur, Insidians, sive beatus.
Astaroth, Greges sive divitiæ.
Athalia, Tempus Domino.
Athenæ, Sine cumulo.
Attalia, Augens vel nutriens.
Ava, Iniquitas.
Axa, Adornata.
Azarias, Auxilium Domini.
Azor, Adjutor.
Azotus, Hebraice Asdod, Deprædatio.

B

Baal, Idolum, aut dominans.
Baal, Oseæ 10. 24. Ærbel legendum, id est, pugnavit Deus.
Baalim, Idola, Dominantes.
Babel, Confusio, Commistio.
Bala, Inveterata, Turbata, ancilla Rachel, per he in fine.
Bala, Deglutiens, Destruens, Urbs, per ain in fine.
Balaam, Vetustas populi.
Balac, Destruens.
Banaias, Filius Domini.
Barac, Fulgur.
Barachias, Benedicens Dominum.
Barjona, Filius columbæ.
Barnabas, Filius consolationis.
Barsabas, Filius conversionis.
Barthimæus, Filius cæcus.
Bartholomæus, filius suspendentis aquas.
Baruch, Benedictus.
Bathuel, Filiatio Dei.
Batus, Mensura liquidorum.
Beel-phegor, Idolum hiatus.
Beel-zebub, Idolum muscæ.
Beera, Puteus.
Behemoth, Jumenta, Quadrupedia.
Bel, Vetustus.
Bela, Deglutiens, Destruens.
Belial, Perversus, Absque jugo.
Ben-ennom, Filius divitiarum suarum.
Benjamin, Filius dexteræ.
Ben-oni, Filius doloris mei.
Bera, Puteus.
Beresith, In principio. Sic vocatur primus liber legis.
Bersabee, Puteus juramenti.
Beth-abara, Domus transitus.
Beth-ania, Domus obedientiæ vel afflictionis.
Beth-aven, Domus vanitatis.
Beth-dagon, Domus frumenti.
Beth-el, Domus Dei.
Bether, Divisio.
Beth-lehem, Domus panis.
Beth-phage, Domus oris vallium.
Beth-phogor, Domus hiatus.
Beth-sabee, Domus juramenti, Civitas.
Beth-saida, Domus frugum.
Beth-sames, Domus solis.
Bethul, Virgo.
Bezec, Fulgur.
Boanerges, vel juxta S. Hieronymum, Banereem, Filii tonitrui.
Booz, In fortitudine.
Borith, Herba in qua est acrimonia saporis.
Bosor, Munitio.
Bosra, idem.

C

Caath, Congregatio, Obtusio.
Cades, Sanctitas.
Cain, Possessio, Possessus.
Cana, quasi Cor.
Cana, Zelus, Æmulatio.
Cananæus, id est, ex Cana vico Galilææ.
Capharnaum, Ager pœnitentiæ,
Cappadoces, Hebraice, Caphthorim, id est, sphærulæ.
Cariath-jarim, Civitas silvarum.
Cariath-sepher, Civitas litterarum.
Carmel, Cognitio circumcisionis, vel agnus circumcisus.
Carthaginenses, Hebraice Tharsis, id est, Contemplatio gaudii.
Cedar, Nigredo, Tristitia.
Cedes, Sanctitas.
Cedron, Denigratus, Tristis.
Cephas, Petrus a petra. Syrum.
Cetura, Aromatizans.
Chæreas, Lætus.
Chaldæa, Hebraice Chasdim, id est, Quasi dæmones.
Cham, Calidus, Calor.
Chanaam, Mercator, Negotiator.
Charmel, idem quod Carmel.
Cherub, Quasi magister.
Chodchod, Jaspis.
Choræi, Furores.
Christus, Unctus.
Chus, Æthiops.

Cin, Possessio, Emptio.
Cinoth, Lamentationes.
Cis, Durus, Stipula.
Cleophas, Gloria omnis.
Cœlesyria, Curva Syria.
Colonenses, Supplicio affecti.
Corban, Corbona, Donum, Oblatio.
Core, Calvus, Calvitium, per heth in fine.
Core, per aleph in fine, Vocans, Legens, 1 Par. 9. 19.
Corozaim, Hic est mysterium.
Cosbi, Mendax.
Cyprus, Pulchra.
Cyrus, Quasi miser.

D

Dagon, Frumentum.
Dalila, Paupertas.
Damascus, Sanguinis succus.
Damascus, 1 Reg. 16. Similitudo incendii. Heb. Dumesec.
Dan, Judicans, sive Judicium.
Daniel, Judicium Dei.
Darius, Requirens.
Darmascus, Generationis procuratio.
Dathan, Ritus, Lex.
David, Dilectus.
Debora, Apes, Verbum.
Decapolis, Decem civitatum, sub. regio.
Diabolus, Criminator, Calumniator.
Diabolus, Habacuc 3. 4. Hebr. Reseph, id est, Volucris, Flamma.
Dibre hajamim, Verba dierum.
Didymus, Gemellus.
Dina, Judicium, vel Judicans.
Dionysius, Divinitus stillatus.
Dithalassum, Duo maria.
Doeg, Solicitus, Anxius.
Dor, Generatio.
Dura, Generatio, vel Habitatio.

E

Ebal, Acervus vetustatis.
Ecclesiastes, Concionator.
Eden, Voluptas, Deliciæ.
Edom, Rufus.
Eglon, Vitulus.
Elcana, Deus zelotes.
Eleazar, Dei adjutorium.
Elchanan, Dei gratia sive misericordia.
Eliacim, Dei resurrectio.
Elias, Eeus Dominus.
Eliezer, Dei adjutorium.
Elimelech, Deus meus rex.
Elisabeth, Deus juramenti.
Elisæus, Dei salus, Deus salvans.
Elle haddebarim, Hæc sunt verba. sic incipit quintus liber Legis.
Elnathan, Deus dedit.
Emmanuel, Nobiscum Deus.
Emmaus, Timens consilium.
Enac, Gigas, Torques.
Encænia, Renovatio, Dedicatio.
Ennom, Ecce illi.
Enos, Homo, vel Vir.
Ephraim, Frugifer, Crescens.
Ephraim, Hebraice Ephra, id est, Pulverulenta, sive Plumbea. 2 Reg. 13. 7.
Ephrata, Ubertas, sive Frugifera.
Ephron, Pulvis.
Esau, Faciens, Operans.
Esdras, Adjutor, Atrium.
Esther, Occulta, Abscondita.
Etam, Avis eorum.
Etham, Fortitudo eorum.
Eubulus, Prudens.
Ezechias, Fortitudo Domini.
Ezechiel, Fortitudo Dei.
Ezriel, Auxilium Dei.

G

Gabaa, Collis.
Gabriel, Vir Deus, aut Dei.
Gad, Felix, Accinctus.
Gadgad, Felicitas felicitatis, Accinctus exercitus.
Galaad, Abjectio.
Galaad, Acervus testimonii.
Galatæ, Lactantes.
Galgal, Rota, Revolutio.
Galilæa, Volubilis.
Gazer, Præscissio.
Gazophylacium, Ubi thesauri templi servabantur.
Gebal, Terminus.
Gedeon, Conterens.
Gehenna, Vallis tristitiæ.
Gehennom, Vallis contristans.
Gelboe, Revolutio investigationis.
Gersom, Advena ibi.
Gerson, Exilium ejus.
Giblii, Termini.
Gihon, Pectus, Exitus.
Gog, Tectum.
Golgotha, Calvaria, ubi capita mortuorum reponuntur.
Goliath, Transmigratio.
Gomor, Genus mensuræ.
Gomorrha, Populus rebellis.
Græci, Hebraice, Jevanim, id est, Deprecatores.

Haba-

H

Habacuc, Luctator.
Hananias, Gratia Domini.
Haram, Destructus.
Havoth jair, Oppida illuminationis.
Hebal, Acervus vetustatis.
Heber, Socius, Particeps, per heth in principio.
Heber, per ain, Transitus.
Hebræus, Transiens.
Hebron, Societas.
Hele, Oblatio.
Heliopolis, Hebraice dicitur On, id est, Dolor.
Henoch, Dedicatus.
Hermon, Destructio.
Hesron, Sagitta exultationis.
Heva, Viva, Vivens.
Hierapolis, Sacra civitas.
Hieronymus, Sacrum nomen.
Holofernes, Fortis dux.
Hor, Mons.
Horeb, Desertum.
Horma, Destructio.
Hur, Libertas.
Hus, Consilium.
Hymenæus, Carmen nuptiale.

I

Jabel, Defluens.
Jabes, Siccitas, per sin in fine.
Jabes, Tristitia, per sade in fine,
Jacob, Supplantator.
Jahel, Ascendens, Damula.
Jahiel, Vivit Deus.
Jairitis, Illuminatus.
Jamin, Dextera, vel Dexter.
Japhet, Dilatatus.
Jason, Sanans.
Javan, Decipiens.
Jchabod, Ubi gloria, Væ gloriæ.
Idumæa, Rufa, Terrena.
Jebus, Conculcatio.
Jechonias, Præparatio Domini.
Jehu, Ipse, Existens.
Jehus, Tinea corrosus, per sin.
Jehus, 1 Paral. 8. 10. Consilians, per sade.
Jemini, Dextera, vel Dexter.
Jephthe, Aperiens.
Jerameel, Misericordia Domini.
Jeremias, Celsitudo Domini.
Jericho, Luna, Mensis.
Jerobaal, Impugnans idolum.
Jeroboam, Impugnans populum.
Jerosolyma, Visio pacis, Visio perfecta.
Jerusalem, idem.
Jesse, Ens, Existens.
Jesboc, Est vacuus.
Jesus, Hebraice Jehosua, Dominus salvator.
Jethro, Excellens.
Jezonias, Auscultatio Domini.
Jezrahel, Semen Dei.
Indus, id est, De India, Hebraice dicitur, Hodu, id est, Laudatio.
India, Job 28. 16. Hebraice Ophir, id est, Cinis.
Joab, Paternitas, Habens patrem.
Joachaz, Domini apprehensio.
Joachaz, 2 Par. 34. 8. Apprehendens.
Joachim, Domini præparatio.
Joacim, Domini resurrectio.
Joas, Diffidens, Desperans.
Joas, Domini ignis, 4 Reg. 11. 21. Hebr. Jehoas.
Joas, 1 Paral. 7. 8. & 27. 28. Tinea corrosus, per ain.
Job, Dolens, Gemens.
Joel, Volens, incipiens.
Johanan, Gratiosus, Pius, Misericors.
Johannes, idem.
Jonas, Columba.
Jonadab, Spontaneus.
Jonathan, Domini donum, filius Saul.
Joram, Excelsus.
Jordanis, Fluvius judicii.
Josaphat, Dominus judex.
Joseph, Augmentum.
Joseph, Psal. 80. 2. Domini augmentum, Heb. Jehoseph.
Josias, Ignis Domini.
Josue, Dominus Salvator.
Isaac, Risus.
Isai, Mumus, aut Ens.
Isai, 1 Paral. 2. 13. Vir meus.
Isaias, Domini salus.
Isboseth, Vir confusionis.
Iscariotes, Vir occisionis.
Ismahel, Exauditio Dei.
Israel, Prævalens Deo.
Issachar, Est merces, Præmium.
Ithamar, Insula palmæ.
Jubileus, Buccina.
Judas, Laudatio.
Julius, Lanuginosus.

L

Laban, Albus, Candidus.
Lamech, Pauper, Humiliatus.
Lapidoth, Fulgura.
Lazarus, Dei adjutorium.
Lechi, Maxilla.
Leci, Lex.

Levi, Copulatus.
Leviathan, Copulatio, Societas ſua.
Lia, Laborioſa, Fatigata.
Libanus, Candidus.
Lybia, Hebraice Lubim, Cor maris.
Lithoſtrotos, Lapidibus ſtratus.
Lot, Involutus, Colligatus.

M

Maacha, Attrita.
Maaſias, Opus Domini.
Maceda, Incendium.
Madian, Judicium, Litigans.
Magdalena, Magnifica.
Magi, Sapientes, vel Philoſophi.
Malachias, Nuntius meus.
Malaleel, Laudans Deum.
Malchus, Rex.
Mammona, Pecunia, Divitiæ.
Mamzer, De ſcorto natus.
Manahem, Conſolator.
Manaſſes, Oblitus, Oblivio.
Manue, Requies.
Mara, Amara.
Mardochai, Amara contritio.
Maria, Exaltata, Amaritudinis mare.
Martha, Provocans.
Maſſa, Onus.
Maſpha, Specula.
Mathuſael, Mortem ſuam poſtulans.
Matthæus, Donatus.
Melchias, Rex Dominus.
Melchi-ſedec, Rex juſtitiæ.
Melchiſua, Rex ſalvator.
eſollam, Pacificus.
Meſopotamia, Regio ſic dicta, quod duobus fluviis, Euphrate & Tigre
Mambiatur.
Micha, Pauper.
Michael, Quis ſicut Deus?
Michæas, idem.
Michol, Quis omnia?
Miphiboſeth, De ore ignominia.
Miſael, Quis poſtulatus?
Miſſe, Proverbia, nomen libri.
Miſphat, Judicium.
Mna, Libra, Talentum.
Moab, De patre.
Moria, Amaritudo.
Moſa, Azymum, per ſade.
Moſa, 1 Paral. 8. 9. Onus.
Moyſes, Attractus (ſub. de aquis.)
Myſia, Sceleſta.

N

Naaman, Pulcher.
Nabal, Stultus.
Nabo, Loquela, Prophetia.
Nabot, idem.
Nabuchodonoſor, Planctus judicii.
Nachor, Raucus, Aridus.
Nadab, Spontaneus.
Nahaſſon, Coluber, Serpens.
Nahum, Conſolator.
Naim, Pulcher.
Nathan, Donatus.
Nathanael, Donum Dei.
Nazaræi, Separati, Sanctificati.
Nazareth, Sanctificata, Separata. Si autem per ſade ſcribatur, Cuſtodita vel Florida interpretatur.
Neapolis, Nova civitas.
Nehemias, Conſolatio.
Nehuſtan, Æneum.
Nemrod, Rebellis.
Nephthali, Æquiparatio.
Ninive, Pulchra.
Noe, Ceſſatio, Requies.
Noema, Decora.

O

Obadias, Servus Domini.
Obed, Servus.
Obed-edom, Servus hominis.
Ochozias, Apprehenſio.
Odollam, Teſtimonium illis.
Og, Subcinericius panis.
Olla, Elevatio, Holocauſtum.
Onam, Dolor.
Onana, Dolor, Iniquitas.
Oneſimus, Utilis.
Oolla, Tabernaculum.
Ophni, Pugnus, Pugillus.
Oreb, Corvus.
Oſee, Salvator.
Oza, Fortitudo.
Ozias, Fortitudo Domini.
Oziel, Fortitudo Dei.

P

Palæſtina, Conſperſa (ſub. cinere.)
Paracletus, Conſolator, Advocatus.
Paraſceve, Præparatio.
Paſcha, Tranſitus.
Pentateuchus, Quinque volumina.
Pentecoſte, Quinquageſima (ſub. dies.)
Petrus, Saxum, Petra.
Phacee, Aperiens.
Phanuel, Videns Deum.
Pharao, Diſſipans.
Phares, Diviſio, filius Judæ.
Phares per ſin, 1 Paral. 7. 16. Eques.
Phariſæi, Diviſi.
Phaſe, Tranſitus.
Phaſga, Collis.

Philisthæa, Consperſa cinere.
Phinees, Facies confidentiæ.
Phogor, Hiatus.
Phul, Aphrica.
Pigmæi, Hebraice dicuntur Gamadim.
Probatica, Ovina, locus ubi pecora ſacrificanda tenebantur.
Proſelytus, Advena, Peregrinus.

R

Raab, Pſal. 86. 4. Superba, Fortis.
Rabba, Multa, Grandis.
Rachel, Ovis.
Raguel, Paſtor Dei.
Rahab, Lata, Dilatata.
Ram, Excelſus.
Rameſſes, Tonitruum tineæ.
Raphael, Medicina Dei.
Raphaim, Gigantes, Medici.
Rebecca, Saginata.
Rebla, Reblatha, Rixa.
Rechab, Quadriga.
Remmon, Malum granatum.
Reſpha, Extenſio.
Roboam, Dilatans populum.
Roma, Excelſa, Sublimis.
Ruben, Videns filium.
Ruma, Excelſa.
Ruth, Saturata.

S

Saaph, Cogitans.
Saba, per ſin, Converſio, Captivitas.
Saba, per ſamech, Circuitio.
Sabaoth, Exercitus, in plurali.
Sabatha, Circuitus.
Sabbatiſmus, Requies, Ceſſatio.
Sabbatum, idem.
Sadducæi, Juſti.
Sadoc, Juſtus.
Sale, Miſſio.
Salem, vel Sallem, Pax.
Salmanaſar, Pax ligata.
Salmon, Pacificus.
Salomith, idem, f. g.
Salomon, Pacificus.
Salphaad, Umbra formidinis.
Samaria, Cuſtodia, Adamas.
Sampſon, Sol ejus, Numinis iteratio.
Samuel, Poſitus a Deo.
Saphan, Hericius, Cuniculus.
Saphat, Judicans.
Sara, per he in fine, Domina, uxor Abrahæ.
Sara, per heth in fine, Odorans, Domina odoris.
Sarai, Domina mea.
Sarephtha, Anguſtia buccellæ.
Saron, ſive Sarona, Planities.
Satan, Adverſarius.
Saul, Poſtulatus, Commodatus.
Saul, 1 Reg. 9. 2. Hebraice Sual, Vulpes.
Scenopegia, Feſtum tabernaculorum.
Schibboleth, Spica.
Sedecias, Juſtus Domini.
Segoa, Parva.
Senon, Eradicatio.
Sela, Diſſolvens, filius Judæ.
Selium, Pacificus.
Sellum, Manens.
Sem, Nomen, Fama, Poſitus.
Semei, Obediens.
Semei, 1 Paral. 2. 28. Nomen meum.
Sennacherib, Rubus deſtructionis.
Seon, Sonitus.
Sepharvaim, Libri, vel Scribæ.
Sephora, Pulchra, aut tuba, Exod. 1. 15. per ſin.
Sephora, Exod. 2. 21. Avis, Paſſer, uxor Moyſis.
Seth, Poſitus.
Sitim, Expanſiones.
Siba, Exercitus, Militia.
Sibboleth, Onus.
Sicera, Ebrietas.
Sechem, Humerus.
Sihor, Niger, Turbidus, Nilus.
Siloe, Miſſus, Mittens.
Simeon, Audiens, Exauditio.
Simon, Obediens.
Sin, Rubus, Exod. 16. 1. per ſamech.
Sin, per ſade, Arma, Scutum.
Sion, Acervus, 3 Reg. 3. 7.
Sion, Deut. 4. 48. Strepitus.
Siſara, Hirundinem videns.
Sodoma, Secretum eorum.
Somer, Cuſtos.
Sophtim, Judices.
Sorec, Vinea.
Stephanus, Coronatus.
Sulamitis, Pacifica, Perfecta.
Sunamitis, Dormiens.
Suſanna, Lilium, Roſa.

T

Tarſus, Alata, Penata.
Thabor, Electio, Puritas.
Thaddæus, Laudans.
Thamar, Palma, Dactylus.
Thare, Odorans, Spirans.
Tharſis, Contemplatio gaudii.
Thau, Signum.

Thecua, Spes, Funiculus.
Teraphim, Simulacra.
Thomas, Abyssus, Geminus.
Thopheth, Tympanum, Seductio.
Timæus, Cæcus, Cæcitas.
Timotheus, Honor Dei.
Titus, Honorabilis.
Tobias, Bonus dominus.
Tubalcain, Mundana possessio.
Tyrii, Hebraice Sorim, id est, tribulantes.

V

Vaicra, Et vocavit. Liber Levitici.
Vajedabber, Et locutus est. Liber Numerorum.
Vasthi, Potans, Bibens.
Veelle semoth, Et hæc sunt nomina. Secundus liber Legis, qui Exodus Græce vocatur.
Ur, Ignis.
Urias, Ignis Domini.

Z

Zabad, Dos, Dotatus.
Zabdi, idem.
Zabulon, Habitaculum.
Zacchæus, Purus.
Zacharias, Memoria Domini.
Zambri, Cantans.
Zara, Oriens.
Zebedæus, Dos, Dotatus.
Zebee, Victima.
Zelotes, Æmulator.
Zelpha, Distillatio oris.
Zorobabel, Alienus a confusione.

FINIS.

INDEX BIBLICUS,

Qui res eas, de quibus in sacris Bibliis agitur, ad certa Capita, alphabeti ordine digesta, revocatas, summa brevitate complectitur.

IN hoc Bibliorum Indice, Candide Lector, primus numerus, libri caput denotat; proxime deinde sequentes usque ad hoc signum †, vel (si hoc signum non adsit) ad proximam usque sequentis libri citationem sunt versuum in eodem capite signatorum notæ. Exempli gratia in voce AARON, *Exod.*4. 14. 16. 30 † 5. 1. † 6. 13. † 7. 1. 2. *legendum est: Exod. cap.*4. *vers.*14. *v.* 16. *& vers.* 30. *Item cap.*5. *vers.*1. *cap.*6. *vers.*13. *cap.*7. *v.*1. *&* 2. *Cum autem asteriscus seu stella in hunc modum (Lev.* 8*. *) numero apponitur, indicium est, rem de qua agitur, per plures versus in eo capite tractari: vel significat locum illum esse inter reliqua diligentius notandum. Porro si quod quaeris in versu hic notato contingat non adeo perspicue inveniri, tum aliquot ex propinquis versibus antecedentibus vel sequentibus tibi erunt perlustrandi. In librorum nominibus ad faciliorem & certiorem distinctionem id observatum est, ut Eccle. Ecclesiasten, Eccli. vero Ecclesiasticum notet.*

AARON adjungitur fratri suo Moysi socius, Exod. 4. 14. 16. 30. † 5.1.† 6.13.† 7.1. 2. Mich. 6. 4. fuit pronepos Levi, Exod. 6. 16. 18. 20. peculiari ritu consecratur cum suis filiis ad ministerium sacerdotii, Lev. 8*. Num. 3. 10. Deut. 18. 5. Hebr. 5. 4. sicut Dominus præscripserat, Exod. 29*. † 40. 12. Aaronis & filiorum sacerdotalis ornatus, Exod. 28*. Aaronis sacerdotis auctoritatem qui noluerunt agnoscere, inusitato genere mortis intereunt, Num. 16. 3. 11. 30. 31. Aaron insigni miraculo ostenditur præ ceteris a Deo in Sacerdotem summum electus, Num. 17. 5. 8. post oblationem factam benedicit extensa manu populo, Lev. 9. 22. jure perpetuo accipit pro officio Sacerdotali oblationes & primitias a populo, Num. 18. 8. 9. 11. 12*. & a Levitis decimas decimarum, Num. 18. 26. 28. moritur, Num. 20. 29. † 33. 38. Deut. 10. 6. † 32. 50. succedit ei in summo Sacerdotio Eleazar, Num. 20. 28. Deut. 10. 6. Aaronis laus, Eccl. 45. 7. 8. 9*.

ABARIM mons unde moriturus jam Moyses terram Chanaan prospexit, Num. 21. 11. † 27. 12. † 33. 44*. Deut. 32. 49.

ABBA pater, Marc. 14. 36*. Rom. 8. 15. Galat. 4. 6.

ABDEMELECH propugnator, & patronus Jeremiæ, Jer. 38. 7. liberatur a gladio Chaldæorum, Jerem. 39. 16. 17.

ABDENAGO appellatur Azaria, Dan. 1. 7. mittitur in fornacem ardentem, Daniel. 3. 21.

ABDIAS abscondit & alit prophetas Domini, 3 Reg. 18. 3. 13.

ABDON Judex in Israel, Jud. 12. 13.

ABEL occiditur a fratre Cain, Gen. 4. 8. 1. Joan. 3. 12. de eodem lege Matth. 23. 35. Luc. 11. 51. Hebr. 11. 4. † 12. 24.

ABIA, ABIAM vel ABIAS filius Roboam rex Juda, 3 Reg. 14. 31 † 15. 1. 2 Par. 13. 2. 4. 15. 17*. reliquit Asa regni successorem, 3 Reg. 15. 8. Matt. 1. 7.

ABIATHAR sacerdos effugit manus Saulis, 1 Reg. 22. 20. confugit ad David in Ceilam, 23. 6. cum Adonia se conjungit, 3 Reg. 1. 7. amovetur sacerdotio, 2. 27. juxta illud, 1 Reg. 2. 30. 32.

ABIDAN dux Benjamin, Num. 1. 11.

ABIGAIL, uxor impii Nabal, 1.Reg.25.3. nubit Davidi regi, post mortem Nabal, 25.42.

ABIMELECH rex Geraris aufert Abrahæ Saram. Genes.20.2.init pactum cum Abraham, Gen. 21.23. 32. init pactum cum Isaac, Gen. 26. 31.

Abimelech filius Gedeonis, Jud. 8.32. occidit 70. suos fratres, & ictu lapidis molaris interficitur, Jud.9.5. 53 *.2 Reg.11. 21.

ABIRON effert se contra Moysen, unde & terra dehiscens, eum absorbet, Num. 16 *. † 26. 10. Deut. 11. 6. Psalm. 105. 17. Eccli. 45. 22.

ABISAG Sunamitis, ducitur ad regem David, 3 Reg.1. 3. petitur ab Adonia in uxorem, 2.17.

ABISAI filius Sarviæ, 2 Reg. 2. 18 † 16. 9 † 19. 21 † 20.6 † 23. 18.

ABIU & Nadab filii Aron igne absumuntur, Levit.10.2 † 16.1.Num. 3.4 † 26.61.

ABIUD filius Zorobabel, Matt. 1. 13. appellatur Anania, 1 Par. 3. 19.

ABNEGATIO sui ipsius, Genes.12.4 † 22.1.9. Deut. 33.9. 3. Reg. 19.19. 2 Mach.6.19.23.Matt.4. 19 † 5. 29 † 10.39 † 16. 24.† 19. 21. Marc. 10. 21. Luc.9.23 † 14.26 † 17.33. Joan. 12. 25.

Abnegatio omnium rerum, Genes.12.1.Deut.33.8.Ruth.2. 11. 2 Par. 25.9. Matt.4.19 † 19.21.27. Marc. 1.17 † 10.28. Luc.5. 11 † 14. 26 † 18. 22. 1 Cor.7. 29. Joan. 12. 25. Phil.3.7.

ABNER præfectus militum Saulis, creat Isboseth regem Israel, 2 Reg.2.8.paciscitur cum David, 3.12. occiditur a Joab, 2 Reg.3. 27.

ABRA ancilla Judith, Judith 8. 32 † 10. 2. libertate donatur, Judith 16.28.

ABRAM filius Thare habet Sarai uxorem, Gen. 11. 29. egreditur ex patria in terram Chanaan præcipiente Domino, 12.4.proficiscitur in Ægyptum, 12.10. redit inde in Chanaan, 13. 1. Liberat Loth fratrem suum ex manibus hostium, 14. 14. accipit promissionem seminis, 15.4 † 17. 16 † 18. 10. concumbit cum Agar, 16. 4. accipit promissionem seminis & signum fœderis, appellaturque Abraham, 17.5. orat pro Sodomitis, 18.23.28.32. Isaac ei nascitur, 21.2. paratus est offerre Isaac, 22.9. mittit servum qui quærat uxorem filio suo Isaac, 24. 4. moritur, 25.8. commendatur, Eccli.44.20.appellatur pater multarum gentium & omnium credentium, Gen. 17.5. Isai.51.2.Matt.3.9.Luc. 19.9. Joan.8. 39.Rom.4.11.17.18 † 9. 7. Galat. 3. 8. de ipso & ejus semine vide Josue 24. 3. Isai.42.8 † 51. 2. Ezech. 33. 24. 2. Esdr.9.7.Matth.8.11.Act.7.2.16.Heb. 11.17.

ABRAHÆ filii qui dicantur, Joan. 8.33.Rom.9.7.Gal.3.7.

ABSALOM filius David, 2 Reg. 3.3. occidit suum fratrem, & fugit ad Tholomai regem Gessur, 13. 37. revocatur, 14.21. 23. conatur patris occupare regnum, 15. 6. concumbit cum patris concubinis, 16. 22. juxta prophetiam, 12. 11. tribus hastis transfigitur a Joab, 18. 14.

ABSTINENTIA a quibusdam cibis, Genes. 1. 29. 30 † 2. 17 † 3. 11 † 9. 4. Exod. 12.9 *. † 13.6 † 21. 28 † 22.31 † 29.34.Levit.6.24 † 7.18 *. † 11.4 *. † 17.27 *. † 19. 7 † 22. 8 *. † 23.14. Num.6.4 † 18.10. Deut.12.16 † 14.3 *. Tob.1.12. Judith 12.2.Daniel. 1. 8. 2 Mach. 7. 1. Matth. 12. 4.Marc. 2. 23. Luc. 6. 1. Actor. 15. 29.

Abstinentia a vino, Levit. 10. 8 † 11. 34. Num. 6. 3. Judic. 13. 4. 14. Jerem. 35. 6. Ezech. 44. 21. Luc. 1. 15.

Abstinendum a cibo & potu etiam licito propter scandalum alterius, 2. Mach. 6. 24. Roman. 14.20.21. 1 Cor. 8. 13.

Abstinentiæ præceptum violare nolentes, Jer.35.6 *. 2 Mach. 6.19. *. † 7. 2 *.

ABUSUS vestium, Isai. 3. 18. Ezech.7.20.Esth. 14. 16. Matt. 11. 8. Marc.12.38.Luc.7.25 † 16,19 † 20. 45. 1 Tim.2.9.1 Petr.3.3.

ACCEPTIO personarum, vide Persona.

ACCEPTIO munerum, Exod. 23.8.Num.35.31.Deut.10.17 † 16. 19 † 27.25.1 Par.19.7.Job 15.34 † 36. 18. Prov.14.20 † 15. 27 † 17. 23 † 19. 6 † 22.9 † 28.21. Eccli. 4.36 † 7.6 † 20.31. Isa.1.23 † 5.23 † 33. 15. Judæ 16.

ACEDIA, 2 Reg.11 *. Prov. 6. 6 † 10. 4. 26 † 12. 11 † 34. 4 † 18. 8 † 19. 15. 24 † 20. 4. 13 † 21. 25 † 24. 30 † 26. 13 † 28. 19. Ezech. 16. 49. Eccli. 33. 26. Rom. 12.11.

ACHAB impius rex Israel, 3 Reg. 16. 29. 30 † 18 *. vincit Syrios, 20. 20. 29. init fœdus cum Benha-

dad rege Syriæ, 20. 34. exercet tyrannidem in Naboth, 3 Reg. 21. 2. trajicitur telo, & sanguinem ejus canes lambunt, 22. 38. secundum verba Eliæ, 21. 19. filii ejus pereunt, 4. Reg. 10. 7. 11. secundum illud 3 Reg. 21. 21. 4. Reg. 9. 7.

ACHAIA, Actor. 18. 12. 27 † 19. 21. Rom. 15. 26. 1 ad Corinth. 16. 15. 2 ad Corinth. 1. 1 † 9. 2 † 11. 10. 1 ad Thess. 1. 7.

ACHAN lapidatur, Jos. 7. 25. 1 Par. 2. 7. in valle Achor, Jos. 7. 24 † 15. 7. Isai. 65. 10. Oseæ 2. 15.

ACHAZ filius Joatham, impius rex Juda, 4 Reg. 16 *. 2 Paral. 28 *. Isai. 7 *. Matth. 1. 9. appellatur Eliezer, Luc. 3. 29. Ezechias filius in regnum patri succedit, 2 Par. 28. 27. Matth. 1. 10.

ACHIAS filius Achitob, sacerdos Domini, 1 Reg. 14. 3. 18. appellatur Achimelech, 21. 1.

ACHIOR dux Ammonitarum, Judith 5. 5. traditur in manus filiorum Israel, 6. 7. fit Judæus, 14. 6.

ACHIS rex Geth donat Davidi civitatem Siceleg, 1 Reg. 27. 6.

ACHITOPHEL Davidi a consiliis, adhæret Absaloni, 2 Reg. 15. 12. dat impium consilium, 16. 21. suspendit se, 17. 23.

ADAM creatur, Gen. 1. 27. collocatur in paradiso, & ligni scientiæ usus ei interdicitur, 2. 15. persuasione Evæ præceptum violat, & paradiso pellitur, 3. 6. 23. Osee 6. 7. moritur, Gen. 5. 5. Rom. 5. 14. 1 Cor. 15. 22.

ADHORTARI ad bonum, Gen. 13. 8 † 45. 24. Jos. 22. 5. 2 Par. 30. 6 † 32. 7. 2 Esd. 5. 6. 9. Act. 11. 23 † 14. 21 † 20. 17 *. 1 Thess. 5. 11. Tit. 2 *. † 3. 1. Hebr. 3. 12.

ADONIAS affectat regnum patris sui, 3 Reg. 1. 5. uxorem petit Abisag, & occiditur, 2. 17. 25. 34.

ADONIBEZEC capitur, Judic. 1. 6.

ADORATIO angelis & hominibus tributa, Genes. 18. 2 † 19. 1 † 23. 12 † 27. 29 † 33. 3 *. † 42. 6 † 43. 26. Exod. 18. 7. Num. 22. 31. 1 Reg. 20. 41 † 25. 23 † 28. 14. 2 Regum 9. 6 † 14. 3 *. 3 Reg. 1. 16. 23. Judith. 10. 20. Esth. 3. 2. Dan. 2. 46. Act. 10. 25.

ADRAMELECH idolum, 4 Reg. 17. 31.

Adramelech usus subsidio fratris sui Sarasar, occidit patrem Sennacherib, 4 Reg. 19. 37. Isai. 37. 38.

ADVENTUS Domini expectandus, Matth. 24. 42 † 25. 13 † 26. 40. Marc. 13. 33. Luc. 12. 40 † 21. 34. Roman. 13. 12. Ephes. 6. 18. Coloss. 4. 1. 1 Thess. 5. 6. 1 Petr. 4. 7 † 5. 8. Apoc. 3. 3 † 16. 15.

ADULTERIUM, luxuria, & fornicatio, Genes. 6. 2 † 19. 5. 31. 33 *. † 38. 15. Exod. 22. 16. Lev. 18 *. † 19. 29 † 20. 10. 13 † 21. 9. Num. 25. 1. 6. Deut. 22. 13. 22. 23 † 23. 17. Jud. 19. 2. 25. 1. Reg. 2. 22. Tob. 4. 13. Prov. 2. 16 † 5 *. † 7. 10 *. † 22. 14 † 23. 27 † 29. 3. Eccles. 7. 27. Eccli. 23. 25 *. † 25. 4 Ezech. 22. 10. Actor. 15. 20. Roman. 1. 26. 1 Cor. 5. 1 † 6. 9. 15 † 10. 8. Ephes. 5. 5. Col. 3. 5. 1 Thess. 4. 3. 1 Tim. 1. 10. Hebr. 13. 4.

Adulterium carnale & spirituale prohibetur, committitur, & punitur, Gen. 20. 2 † 26. 7. Exod. 20. 15. Lev. 18. 8 † 20. 10. Num. 5. 13. Deut. 5. 18 † 22. 22. 30. Jud. 19. 2. 2. Reg. 11. 2. 4 † 12. 1. 9. Job 24. 15. † 31. 1. 9. Psalm. 72. 27. Prov. 5. 3. 8. 20. † 6. 24. 32 † 7 *. Isai. 57. 1. Jerem. 2. 36 † 3. 1 † 5. 7 † 13. 26. Osee 2. 4 † 4. 2. Sapient. 3. 16. Matth. 5. 27 † 14. 3 † 19. 9. Joan. 8. 3. 1 Corinth. 6. 10. 1 Thess. 4. 3. Hebr. 13. 4. Jacob. 4. 4.

ADURAM, super tributa seu quæstor ærarius Davidis, 2 Reg. 20. 24. postea a tributis ipsi Roboam, lapidatur, 3 Reg. 12. 18.

ÆGYPTIACA captivas prædicitur, Gen. 15. 13. incipit, Exod. 1. 8. 12. Actor. 7. 18.

De Ægypto exitus, & liberatio Israelis promittitur, Genes. 15. 16 † 48. 21 † 50. 14. Exod. 3. 17 † 6. 6. adimpletur, & exeunt viri 600000. Exod. 12. 37. 51 † 13 *. † 14 *. Num. 33. 1. Deut. 16. 1. Osee 13. 4. Mich. 6. 4.

In Ægyptum redire improbe flagitat Israeliticus populus, Exod. 14. 11 † 16. 3 † 17. 3. Num. 11. 5 † 14. 4 † 20. 3.

Contra Ægyptum prophetatur, Isa. 19. 1. 11. 18 † 20. 3. Jerem. 43. 20 † 44. 30 † 46 *. Ezech. 29 *. † 30 *. † 31 *. † 32 *.

Ægyptiaca redemptio frequenter in memoriam revocatur tamquam summum beneficium, Exod. 20. 2.

Levit. 22. 33 † 26. 13. Deuteronom. 4. 37 † 5. 6 † 7. 8 † 8. 14 † 16. 6. Jud. 2. 1. 6. 8. 1 Reg. 10. 18. 4. Reg. 17. 7. Mich. 6. 4.

Ægyptus affligitur plagis variis, Exod. 7*. 8*. 9*. 10*. 11*. ut prædixit Dominus, Exod. 3. 19.

Ægyptus expugnatur a rege Babyloniæ, 4 Reg. 24. 7. Jer. 46. 2.

Ægyptii prodeunt in pugnam contra Judam. 2 Par. 12. 2.

Ægypto potitur Antiochus, 1 Mach. 1. 17. in Ægyptum fugit Christus Herodem, Matth. 2. 13.

ÆGROTATIO & morbus pœna peccati, Exod. 15. 26. Lev. 26. 16. Num. 12*. Deuteronom. 7. 15 † 28. 27. 60. 2 Reg. 24. 15. 4 Reg. 5. 27. 2 Par. 21. 18. Joan. 5. 14.

Ægroti visitandi sunt & consolandi, Gen. 48. 1. 4 Reg. 8. 29 † 13. 14. Job. 2. 11. Psal. 40. 4. Eccles. 7. 3. Eccli. 7. 38. Matth. 25. 37. 40. Joan. 11. 3 † 12. 9. 2 Cor. 1. 4.

Quomodo se viri sancti in morbo & decessu ab hac vita habuerint, Genes. 49*. † 50. 14. Deuter. 31. 1. 6. Jos. 13*. † 23 *. † 24 *. 1 Reg. 12*. 3 Reg. 2. 1. 7. 2 Paral. 32. 24. Tob. 4*. Isa. 38. 1. 1 Mach. 2. 49. 61.

ÆNEAS sanatur, Actor. 9. 33.

AGABUS imminentem famem prædicit, Actor. 11. 28. & Paulo manus injiciendas, 21. 11.

AGAG rex Amalecitarum capitur a rege Saule, 1 Reg. 15. 8. jubente Samuele occiditur, 15. 33. juxta prophetiam, Num. 24. 20.

AGAR ancilla Saræ parit Ismahelem, Gen. 16. 15. expellitur cum filio suo, 21. 14. Gal. 4. 30. Agareni e sua terra per Rubenitas profligantur, 1 Par. 5. 19.

AGGÆUS prophetat Judæis, Aggæi 1. 3. 1 Esdr. 5*. † 6. 14.

AGRIPPA audit Paulum, Actor. 26. 2.

AHIAS propheta in Silo secat pallium in 12 partes, 3 Reg. 11. 30. mala prædicit uxori Jeroboam, 14. 6. 10. scripsit prophetias, 2 Par. 9. 29.

ACHIMELECH sacerdos dat Davidi panes propositionis, 1 Reg. 21. 6. & gladium Goliath. 21. 9. transfigitur, 22. 18. appellatur Ahias, 14. 3. vocatur Abiathar, Marc. 2. 26.

AHIRA dux Nephthali, Num. 1. 15.

ALCIMUS perjurus Judæus adeptus est sacerdotium, 1 Mach. 7. 5. 9. 2 Mach. 14. 3. 13. perit subita morte, 1 Mach. 9. 55. 56.

ALEXANDER rex Græcorum occiso Dario, regnum suum filiis divisit, 1 Mach. 1. 7. vide Dan. 7. 6 † 8. 8 † 11. 4.

ALPHA & omega, principium & finis, primus & novissimus est Dominus, Isa. 41. 4 † 44. 6 † 48. 12. Apoc. 1. 8 † 2. 8 † 21. 6 † 22. 13.

ALPHÆUS, pater Jacobi Apostoli, Matth. 10. 3. Marc. 3. 18. Luc. 6. 15. Actor. 1. 13.

ALTARE holocausti, Exod. 27. 1. † 38. 1. Num. 7*. 2 Reg. 24. 25. 3 Reg. 18. 32. 4 Reg. 16. 15. 2 Paral. 1. 5 † 4. 1 † 15. 8. 1 Esd. 3. 2. Ezech. 43. 13. 1. Mach. 4. 47. 53.

Altare incensi, Exod. 30. 1. 10 † 37. 25 † 40. 10.

AMALECH filius Esau nascitur, Gen. 36. 12. 16. pugnat contra Israel, Exod. 17. 8. Num. 14. 43. Judic. 6. 3. cæditur, 7*. 1 Reg. 14. 48. funditus deletur, 1 Reg. 15. 2. 8. juxta verba, Exod. 17. 14. Num. 24. 20. Deuter. 25. 19.

AMAN postquam ad honores fuit evectus, fit lethalis hostis Judæorum, Esth. 3*. suspenditur, 7. 10. eodem supplicio afficiuntur & decem filii ejus, 9. 13.

AMASA filius Abigail sororis Davidis, 1 Par. 2. 17. fit dux militiæ apud Absalonem, 2 Reg. 17. 25.

Post militiæ Davidis præficitur, 19. 13. tandem a Joab per fraudem occiditur, 20. 10. causa cædis ponitur, 2 Reg. 19.

AMASIA filius Joas recenset populum, 2 Par. 25. 5. ulciscitur cædem patris sui, 4 Reg. 12. 21 † 14. 5. bello devincit Edomæos. 14. 7. capitur, & occiditur, 14. 13. relinquit successorem filium Azariam regem, 15. 1. appellatur Levi, Luc. 3. 29.

AMICI veri & ficti, Deuter. 13. 6 † 33. 9. 2 Reg. 3. 27 † 13. 14 † 15. 19 † 20. 8. Psal. 40. 10. † 54. 14. Prov. 14. 20 † 18. 24 † 27. 10. 19. Eccli. 6. 7 † 7. 20 † 9. 12 † 12. 14 † 22. 25 † 37. 10. Jerem. 9 4 † 12. 6 † 41. 1. Dan. 11. 26. Mich. 7. 5. Matth. 10. 35. Luc. 12. 53. Joan. 13. 18. 1 Thess. 2. 14.

AMINADAB filius Aram, Matt. 1.4. hunc Naasson filius ejus in regno secutus est, Num. 1.7 † 7. 12. † 10. 14.

AMMON filius Loth & filiæ ejus, Gen. 19. 38. Ammonitæ prohibentur ab ingressu templi, Deut. 23. 3, 2. Esdr. 13. 1. cæduntur ab Israel, Jud. 11. 32. 1. Reg. 11. 11. 2. Reg. 8. 12. † 10*. † 12. 26. adversus Ammon prophetatur, Psal. 82. 8. Jer. 49. 1. Ezech. 21. 20 † 25. 2. Amos 1. 13. Sophon. 2. 8.

AMMON filius David oppressit sororem suam Thamar. 2. Reg. 13. 14. unde & ab Absalone fratre suo confoditur, 13. 28.

AMON filius Manasse rex Juda occiditur, 4. Reg. 21. 19. 23. ei in regno succedit filius Josias. 4. Reg. 22. 1.

AMORI filius Chanaan, Genes. 10. 16. Amorrhæi non patiuntur Israelem per suos terminos proficisci, Num. 21. 23. Jud. 11. 19.

AMRI impius rex Israel. 3. Reg. 16. 16. 17. 22. 23. contra Amri. Mich. 6. 16.

ANAMELECH idolum Sepharvaim. 4. Reg. 17. 31.

ANANIAS prophetat contra Jeremiam. Jer. 28. 1.

Ananias cum uxore Sapphira subito moritur, Actor. 5. 5. 10.

ANATHOTH civitas Benjamin, Jer. 32. 7. ubi & Jeremias est natus, Jer. 1. 1. † 29. 27. & sacerdos Abiathar. 3. Reg. 2. 26.

Anathothitæ nolunt Jeremiam audire, Jer. 11. 21.

ANDREAS a Christo vocatur, Matth. 4. 18. March. 1. 16. Joan. 1. 40.

ANDRONICUS vicarius Antiochi occiditur. 2. Mach. 4. 38.

ANGELI, horumque ministerium & natura, Genes. 16. 7. *. 18. *. 19. *. 21. 17. † 22. 11. † 24. 7. † 28. 12. † 31 11. 65. † 32. 24. † 48. 16. Exod. 3. 2. † 13. 21. † 14. 19. † 23. 20. † 32. 33. † 33. 2. Num. 20. 16. † 22. 22. Jos. 5. 13. Jud. 2. 1. † 5. 23. † 6. 11. 14. 20. † 13. 3. 6. 9. 1. Reg. 29. 9. 2. Reg. 14. 17. †. 19. 27. † 24. 16. 3. Reg. 13. 18. † 19. 5. 4. Reg. 1. 3. 15. † 19. 35. 1. Par. 21. 15. 2. Par. 32. 21. Psal. 33. 8. † 90. 11. † 102. 20. † 103. 4. † 148. 2. Isai. 6. 6. † 37. 36. Dan. 3. 49. † 6. 22. † 8 16. † 9 21. † 10. 5. 10. 16. † 12. 1. Zach. 2. 3. † 3. 1. 6. † 4. 1. † 5. 5. 10. † 6. 4. Malach. 2. 7. † 3. 1. Jud. 13. 20. Tob. 5. 27. † 6. *. 9. *. 12. *. Tob. 7. 5. † 8. 3. † 10. 11. † 11. 2. Baruch. 6. 6. 2. Mach. 11. 8. Matth. 1. 20. † 2. 13. 19. † 4. 11. † 11. 10. † 13. 39. 49. † 16. 27. † 18. 10. † 22. 30. † 24. 31. † 26. 53. † 28. 2. Marc. 13. 32. Luc. 1. 13. 19. 28. † 2. 9. 15. † 12. 8 †. 16. 22. † 22, 43. Joan. 1. 51. † 5. 4. † 20. 12. Actor. 1. 10. † 5. 19. †. 6. 15. † 7. 30. † 8. 26. † 10. 3. † 11. 13. † 12. 7. 11. 23. † 23. 9. † 27. 23. Rom. 8. 38. Gal. 1. 8. † 3. 19. † 4. 14. Col. 2. 18. 2. Thess. 1. 7. 1. Tim. 3. 16. † 5. 21. Hebr. 1. *. † 2. 2. † 12. 22. † 13. 2. 1. Petr. 1. 12. † 3. 22. 2. Pet. 2. 11. Judæ 9. Apoc. *.

Angelorum ruina, Job. 4. 18. † 15. 15. Isa. 14. 9. Ezech. 28. 2. 14. 17. Joan. 8. 44. 2. Pet. 2. 4. Jud. 6.

Angelorum nomina appellantur doctores & prædicatores. Isa. 33. 7. Malach. 2. 7. † 3. 1. Matth. 11. 10. Marc. 1. 2. Luc. 7. 27. Gal. 4. 14. Apoc. 2 *. 3 *.

ANIMÆ quorumdam piorum statim post mortem sunt cum Christo. 2. Cor. 5. 8. Phil. 1. 24. Apoc. 14. 13. contra eos qui putant illas usque in diem judicii quiescere.

ANNA parit prophetam Samuel. 1. Reg. 1. 20.

Anna prophetissa laudat Dominum Deum, Luc. 2. 36.

ANNAS socer Caiphæ, Luc. 3. 2. Joan. 18. 13. Actor. 4. 6.

ANTICHRISTUS & ejus regnum, Isa. 11. 4. Ezech. 38 *. 39 *. Dan. 7. 7. 19. 24. † 8. 9. 23. † 9. 27. † 12. 1. Zach. 11. 15. Matt. 24. 24. Marc. 13. 6. Joan. 5. 43. Act. 20. 29. 2. Thess. 2. 3. 1. Tim. 4. 1. 2. Tim. 3. 2. 2. Petr. 2 *. 1. Joa. 2. 18. 22. † 4. 3. 2. Joan. 1. 7. Judæ 10. Apoc. 11. 7. † 12. 8. † 13 *. † 14. 9. † 17. * 19. 20. † 20. 2. 8.

ANTIOCHIA suscipit Apostolorum de Christo prædicationem, Actor. 11. 19. 26. † 13. 1.

ANTIOCHUS Illustris proficiscitur in Ægyptum, 1. Mach. 1. 18. destruit templum, & subvertit civitatem Jerusalem, 1. Mach. 1. 23. 33. 2. Mach. 5. 16. erigit idolum super altare Domini, 1. Mach. 1. 57. moritur. 6. 16. 2. Mach. 9 *.

Antiochus Eupator, filius prædicti Antiochi fit rex, 1. Mach. 6. 17. cum exercitu tendit in Judæam, 6. 31. non servat Israeli fidem, 6. 62. cæditur, 7. 4.

ANTIQUÆ viæ inquirendæ & observandæ, & a novis declinandum, Jerem. 6. 16. Prov. 22. 28. Eccli. 8. 11. † 39. 1. Rom. 16. 17. Galat. 1. 6. 7. 8. 1. Tim. 6. 20. 2. Tim. 4. 3. 2. Petr. 3. 17.

1 Joan.2. 24.2 Joan. vers.7. Judæ vers. 18. 19. 20.
APOLLO vir facundus,& Scripturarum peritus, Actor.18. 24.1 Corint. 1. 12.†3 4†16.12.
APOLLONIUS dux in Syria, 1 Mach.3.12† 10.69.
APOSTOLUS magnus est Christus, Hebr.3.1.
Apostoli eliguntur ex discipulis, Luc.6.13. mittuntur ad annuntiandum regnum Dei in Judæa, Mat. 10*. Luc.9. 24.46. revertuntur, 9. 10. mittuntur in universum mundum ad evangelizandum, Matth.28. 19. Marc.16.15.Luc.24.46.Joan.15.16.27† 20.21. Actor.1.8 † 20.42.
Apostoli usi sunt membranis, seu libris, 1 Tim. 4. 13. Hortantur ad studium legendi, 1 Tim. 4. 13. 15. Opifices autem qui noctes & dies aliis occupantur, jubentur non immiscere se ecclesiasticis rebus, Eccli.38. 26. 37.
Apostoli & Prophetæ habuerunt spiritum Dei, Exod.4. 12. 2 Reg.23. 2. Dan.9.10. Zach.7. 7. Matth. 10. 20. Marc. 13. 11. Joan. 14. 17. Actor. 1. 5 † 2. 4 † 4.31 † 9.17 † 19. 6. 1 Cor. 2. 12. †12.3.2 Corinth. 13. 3. 1 Thess. 4. 8. 2 Timoth. 3. 16. 1 Petr. 11. 2 Petr. 1. 21.
APPARITIONES Dei, angelorum, & hominum, Genes. 32. 24. Exod.3*. Numer. 22. 21. Josue 5. 13. 1 Reg.28. 11. Matth. 17. 3 † 28. 2. 9. Marc.9.3†16.5.9.12.14.Luc.9. 30 † 24. 4. 15. 36. Joan. 20. 12. 14. 19. 26 † 21.1. Actor.1. 10 † 16.9 † 18. 9.
AQUA nihil nocumenti vel impedimenti adfert electis Dei. Exod. 14. 22. Psalm. 65. 6. Isa. 43. 2. Jonæ 2. 5.
Aqua nominatur persecutio, Psal. 68.16 † 143.7.Prov.17.14. Matth.7.25. Luc.6.48.Apoc.12.17.
Aquæ assimilantur cognitio Dei & dona Spiritus sancti, Isa.11.9 † 12. 3 † 35.6† 43.20 † 44.3.Ezech.47*.Zach. 14.8.Joan.4.10 † 7.38.
Aqua benedicta, vide Benedictio.
ARAD rex Chananitarum pugnat contra Israel, Num. 21. 1.
ARAM, qui & Ram nominatur, filius Esron, genuit Aminadab, Ruth 4.19.1 Par.2.10. Matth.1.4.Luc. 3. 33.
ARAN frater Abraham & pater Loth, Gen. 11. 27.
ARCA Noe, Gen. 6. 14 †7*.† 8*. Sap.10.4 † 14.6. Matth.24. 38. Luc.17. 27.Hebr.11.7.1 Petr.3.20.
Arca fœderis Domini paratur, Exod.25. 10. 21. assumitur in castra contra Philisthæos, 1 Reg.4. 5. capitur, 4.11.
Arca quid continebat, Exod. 16. 34. Deut.10. 2 † 31.26.3 Reg.8.9. 2 Paral.5. 10. Hebr.9. 4.
ARCHELAUS regnat loco patris sui Herodis, Matth.2. 22.
ARIOLI & aruspices. Dan. 2. 2. 27 † 4.6 † 5.7.11.Actor.19.13. vide Incantatores.
ARISTARCHUS socius S. Paulo & in itinere, & in vinculis, Act. 19.29.† 20.4.† 27.2.Coloss.4.10.
ARPHAXAD rex Medorum, a Nabuchodonosor victus, Judith 1. 1. 5. 6.
ARSACES res Persarum & Medorum superat Demetrium, 1 Machab. 14. 3.
ARTAXERXES rex Persarum recipit litteras plenas querelis adversus Judæos, 1 Esd. 4. 7. 17. respondet, jubet ædificationem templi impediri, 4. 21. permittit Israeli ædificare templum, 1 Esd.7*.
ASA filius Abiam rex Juda tollit idola, 3 Reg.15.8.12.subsidium quærit a Syris, & moritur, 15. 19. 24. Josaphat filius ejus rex post eum, 1 Paral. 3. 10.
ASAPH cantor Davidis, 1 Paral. 6. 39 † 16. 5.
ASARHADDON, postquam pater ejus Sennacherib confossus est, succedit in regnum, 4 Reg. 19. 37. Isaiæ 37. 38.
ASENETH parit ipsi Joseph Ephraim & Manasse, Genes. 41. 50. † 46. 20.
ASIA subjicitur Romanorum imperio, 1 Mach. 8. 6.
ASSUERUS rex Persarum instruit splendidam cœnam, Esth. 1. 3. accipit Esther uxorem, 2. 9. 17. relinquit Darium filium suum successorem, Dan. 9. 3.
ASSUR filius Sem filii Noe constituit regnum Assyriorum, Genes. 10.22.1 Paral. 1. 17.
Assur virga furoris Domini, Isai. 10.5. contra Assyrios prophetatur, Num.24.24. Isa.10.5.† 14.21. † 17. 3. † 30.28.31. † 31.8.
Rex Assur expugnat Israelitas, & transfert in Assyriam, 4 Reg. 15. 29*. † 16*. † 17*. expugnat civitates

Judæ, 4 Reg.18*. 2 Paral. 32*. Ezech. 36*.
ASSYRIORUM exercitus ab angelo cæditur, 4 Reg.19.37. 2 Par.32. 21.Isa.37.36.Eccli.48.24.1 Mach.7.41. 2 Mach.8.19.Tob.1.21.Jonæ 2.5.
ASTAROTH, Judic.2. 13.† 10.6. 1 Reg.7.3. † 12.10.
ATHALIA filia Amos regis Israel, 4 Reg.8. 26. perdit totam fere regiam stirpem, 11.1. regnat sex annos in Judæa, 2.Paral. 22. 12. interimitur, 4 Regum 11. 16. 20.
ATHENOBIUS mittitur ad Simonem, 1 Mach. 15. 28.
AVARITIA, Jos.7. 20. 1 Reg.8. 3 †25.3.10.3 Reg. 21. 2. 4 Reg.5. 20. 22. Psalm.36.16.21.Prov.1.19.† 11.28† 12. 27.† 15 6.16.27.† 28.16. 22.† 30.15. Eccle.2.26.† 4.8.† 5.9.† 6.1.Isa.5.8.†56. 11.Jer.6.13.† 8.10.Ezech.22.13. Amos 8.40.Mich.6.10. Abac.2. 9. Eccli.14.3. † 31.3. † 41. 4. 2 Mach. 4. 50. † 10. 20. Matth.6.19.† 26.14.46.† 27.3.Marc.8. 36.Luc.12.15.Joan.12.4.Actor.5.1 † 8. 19.† 24.26.1 Cor.6.10. Ephes.5.3. Philip.4.11. Coloss.3. 5. 1 Tim.6.9. ad Titum 1.7.11. Hebr.13. 5.
AUDIENDUM verbum Dei, vide Verbum Dei.
Axa filia Caleb traditur Othonieli in uxorem, Jos. 15. 17. Jud. 1. 13.
AZARIAS filius Amasiæ rex Juda fit leprosus, 4 Reg.15. 5. 2 Par. 26. 19. reliquit filium Joatham regem, 4 Reg.15. 32. 1 Paral. 3. 12. appellatur Ozias, 2 Par.26.19.Matth.1. 9.Mathat. Luc.3.29.
Azarias propheta mittitur ad regem Asa, 2 Par. 15. 2.

B

BAal idolum Samaritanorum, 3 Reg. 16. 31. altare Baal destruitur, Jud. 6. 25. 30. Sacerdotes Baal occiduntur, 3 Reg. 18. 40. 4 Reg. 10. 25.† 23. 5.
BAANA & Rechab suspenduntur, 2 Reg.4. 12.
BAASA impius Rex Israel, pugnat contra Asa regem Juda, 3 Reg. 15.16*. cum omni progenie sua extirpatur, 16. 4. 11. secundum verbum Jehu, 16.1.2. 3.
BABYLONICA captivitas 70 annorum prædicitur, Lev.26.31.Deut. 4.26.† 28.36.49.4 Reg.20.17. Isa.5. 13. 19. Jerem.13.19. 24.† 16.9.† 20.4.6.† 25.8. Ezech.7*.12*. 22.5. Mich.3. 12. † 4.10. Abac.1. 5. Bar.6. 1.
Babylonicæ captivitatis initium, 4 Reg. 25*. 25*. 2 Par. 36*. 3 Esd. 1. 40. 52.
Finis captivitatis promittitur & prophetatur, Levit. 26. 42. Deut. 4. 29.†30.2.3 Reg.8.33.2 Par.6.24.37.Isa. 14.1.† 40.1.† 48.20.Jerem.12.15. † 16. 15.†24.5.†25.12.† 29.10.† 30*.† 31.9. † 32.37.† 16.27. Ezech.11.17. Dan.9. 2.25. Baruc.6.2. Liberatio fit, 1.Esd. 1*.2*.3 Esd. 2.1.
Babylonicæ captivitatis causa, 4 Reg.17.7.13.18. contra Babylonem, Psalm.136. 8.Isa. 13*.† 14.2.4.† 21.2. 9.† 47*.Jerem.25.12.† 50*.51*. Bar.4. 27. Apoc.14.8.† 16.19.† 17*.18*.
BACCHIDES dux Demetrii, 1 Mach.7.8. occidit Judam ex præcepto Demetrii, 9. 18.
BALAAM conducitur ad maledicendum Israel. Num.22*.† 23*. docetur a Domino quid illi loquendum sit, 23. 5. 26. Balaam doctrina, 2 Petr.2.15. Apoc.2.14.
BALAC res Moabitarum mittit nuntios ad Balaam, Num.22.5.Jos. 24. 9. vide Judic. 11. 25. Mich. 6. 5. Apoc.2. 14.
BALTASSAR videt manum scribentem, Dan.5. 5. occiditur, & regnum ejus delabitur ad manus Darii, 5.30.† 6.1.
BANAJAS dux Cerethi & Pheleti, 2 Reg. 20. 23. Davidi a consiliis, 23. 23.1 Par.11. 25. postea præfectus militum Salomonis, 3 Reg.2. 35.
BAPTISMUS a Christo præceptus, Matth. 28. 19. Marc. 16. 16. Joan. 3. 5.
Baptismum docuerunt Apostoli, & administrarunt, Actor. 2. 38.41. † 8.12.36.† 9. 18. † 10.47.† 16. 15.33. † 19.4.† 22.16. Roman. 6. 3. 1 Cor. 1. 14. Galat. 3. 17. Ephes. 4. 5. Hebr.6. 2.
Baptismus salvat, 1 Petr. 3. 21. baptismus est lavacrum regenerationis, Tit.3. 5.
Baptismus tollit omnia peccata, Genes.17.14. Isaiæ 44. 3. Ezech.36.25. Zachar.13.1. Matth. 18. 14. † 28. 19. Marc. 1. 4. † 16. 16. Joan. 1. 33.† 3. 5. Actor.2. 38.† 8.12. 38.† 16.33. † 18.8. Rom. 6. 3.4. 5. 6*. 1 Corinth.6. 11. Ephes.5.26. Coloss.2.11*. Tit.3.5*.Hebr.10.22.1 Petr.3. 21.
Baptismus non est iterandus, E-

phes.4.

phes.4.5. Hebr.6.6. † 10.26. Idem declarat ipsius figura, Genes. 17. 14. 1. Cor.10. 2.
Baptismus Joannis, Matth. 3. 6 † 21.25.Marc.1.4.† 11.30.Luc.3.16. † 7. 29.† 20.4. Joan.1.25.33.† 3.23. Actor. 1.5.† 11.16.† 13.24.† 19.3.
Baptismus penitentiæ prædicatur, Marc.1.4.Lucæ 3.3. Act.2.38. † 13.24. † 19.3.Rom.6.3. Col.2. 12.
Baptismi nomine significatur passio, Matth.20. 22. Marc.10.38. Luc. 12. 50.
Baptismus in Spiritu sancto & igne, Matth.3.11.Marc.1.8.Luc.3.16. Joan.1.33. Act.1.5.† 2.4. † 11.15.
BAPTIZANDI sunt parvuli, Genes.17.14.Exod.4.24.25.26.Matth.11. 28.†.18.14.† 19.13. Marc.10.14. Lucæ 18.15.Joan.3.5.Act.2.39.41.†16.15.33. † 18. 8. 1 Cor. 1. 16. † 10. 2. † 15.22. 1 Tim.2.4.
Baptizari in Scripturis aliquando exprimitur per verbum Illuminari, Hebr.6. 4. aliquando per Renovari, Hebr.6. 6.
Baptizatus Christus, Matth.3.15. Marc. 1. 9. Luc.3. 21.in baptizatum delabitur Spiritus sanctus, Mat. 3. 16. Marc.1. 8. Luc.3. 21. Joan.1. 33.
Baptizat Christus per discipulos, Joan.3. 22. † 4. 2.
Baptizata integra domus, 1 Corinth.1. 14. Actor.16. 15.33. † 18. 8. † 16. 33.
Baptizati accipiunt Spiritum sanctum, Act.2. 38. † 19. 3. Induunt Christum, Gal.3.27. in morte ipsius baptizantur, Rom. 6. 3. in unum corpus baptizantur, 1. Cor. 12. 13. 27.
Baptizatus Simon Magus, Act.8.13.
Baptizatus Eunuchus, Act.8.38.
Baptizatus Cornelius gentilis Actor. 10. 47.
BARABBAS latro dimittitur, Matth.27.26.Marc.15.15. Luc.23. 25. Joan.18.40. Actor.3. 14.
BARIESU a Deo per Paulum usu oculorum privatur, Act.13.11.
BARNABAS ponit pretium agri ante pedes Apostolorum, Actor. 4. 37. ducit Paulum ad Apostolos, 9. 27. mittitur Antiochiam, 11. 22. redit in Jerusalem, 11. 30. iterum recepit se Antiochiam cum Paulo, 12. 25.
BARTIMÆUS visu donatur, Marc.10. 46. 52.
BARUCH filius Neriæ, Jer. 32. 12. dictante Jeremia scribit librum, qui comburitur, 36*. conscribit alium, qui populo prælegitur, 45. 1. Baruch 1. 3.
BARZELLAI providet regi David de cibis, 2 Reg.17. 27. deducit eum usque ad Jordanem, 19. 31*. David præcepit ut filiis Barzellai benefiat, 3. Reg. 2. 7.
Barzellai quoniam suæ genealogiæ scripturam demonstrare non poterat, rejicitur a Sacerdotio, 1 Esdr. 2.62. 2 Esdr. 7. 64.
BASEMATH filia Salomonis, uxor Achimaas, 3 Reg. 4. 15.
BATHUEL filius Nachor pater Rebeccæ, Gen. 22. 23.
BEATITUDO, seu beatorum gaudium, & vita æterna, Sapient. 3.7.† 5.1.16.Isa.25.9.† 30.29.† 49.10.† 60*.64.2. Jer. 31. 3. 8. 13. Dan. 12. 13. Matth.13.43. † 19.28.† 25*.Marc.12. 25.Luc.9.33.† 16.22.† 22.29. Joan.16. 20.† 17.2.24.Rom.8.30.1 Corinth.2. 9 † 15.41.2 Corinth. 12. 3.2 Timoth.4. 8.1 Petr.1. 4.8. † 5.4.Hebr. 10.35.† 12. 23.Jacob.1.12.Apoc.2*.3*.7.9.15.†14. 1.† 21*. 22*.
Beatitudo quomodo comparetur, Isa.25.9. Matth.20.23. † 25. 34. Marc. 10.40.Joan.3.15.16.36.† 5.24. † 20.29. Actor.2.21. † 15.11. † 16.31. Rom. 1. 16.† 10.4.Ephes.1.13. † 2.6.1 Thess. 5. 9.2.Thess.2.13.2 Timoth. 1.9.Tit.1.1. †.3.5.1 Petr.1.9. Hebr. 5. 12.
BELIS & Draconis historia, Daniel, 14*.
BELLUM est pena peccati. Levit.26.24.Deut.28.36.49.Judic.2.13. † 3.1.8.† 4.1.† 6.1.† 10.6.† 13. 1. Isa. 5. 25.Jer. 5. 15.
In Belli necessitate quomodo se quis habere debeat, Exod.17.8.12.1 Reg.17.20*.2 Paral.12.2.6.†14.9.12.† 18*.20.1.† 32.1.6. Judith 8.9*.1. Mach.3. 16. 20. † 4. 7.10.† 7.41.45. 2 Machab.8. 16. 19. Deus pugnat pro suis, Exod.14.13.Deut.1.30. † 3.22. 1 Reg. 17.46.2 Par.20.15.Psalm.17.35. † 143. 1. Isa.30. 15. Quære Victoria.
Bellandum armis quoque spiritualibus, Roman.13.12.2 Corinth.10.4. Ephes.6. 11. Gal.5.17.
Bellum quibus de causis susceperint olim fideles, Genes.14.14. Judic. 9.27.†20*.Jos.10.1.7.1 Reg.30.1.8.
BENEDICTIO qua homo homini benedicit, Genes. 14. 19. † 27.4*. † 28.4. † 48. 9. Exod. 12. 32.39. 43. Lev. 9. 22. Num. 24. 9*. Deut. 10.

8 † 33. 1. Josue 8. 33 † 14. 13 † 15. 19 † 22. 6. 1. Reg. 2. 20. 2. Reg. 6. 18 † 13. 26 † 14.22 † 19.29. 3 Reg. 1. 47 † 8. 14. 4 Reg. 10. 14. 1 Par. 16. 2. 2. Par. 6. 3. Judith 15. 10. Psalm. 117. 26 † 128. 8. Proverb. 27. 14. 1 Mach. 2. 69. Luc. 2. 34 † 6. 28. Rom. 12. 14. Hebr. 7. 2.

Benedictio qua creaturæ consecrantur & sanctificantur, Exod. 28, 2 † 29. 6. 27. Lev. 21. 10 † 22. 2 † 27. 28. 29. 30. Numer. 5. 17 † 31. 6. Josue 6. 24. Judic. 17. 3. 1 Reg. 21. 5. 1 Paral. 18. 11. 3 Esdr. 1. 41. 1 Tim. 4. 5 *. Hebr. 9. 2. 3. Hinc consecratio Sacerdotum, vestium, altarium, templorum, cereorum, aquæ lustralis, & cetera.

BENHADAD servat fidem & pactum cum rege Asa. 3 Reg. 15. 20. obsidet Samariam, 20, 1. 4 Reg. 6. 24. ægrotat & moritur. 8. 7. 15.

Benhadad filius Hazael fit rex Syriæ. 4 Regum 3. 24. subjicit sibi Israelem. 13. 3.

BENJAMIN filius Jacob nascitur, Gen. 35, 16.

BENJAMITÆ abutuntur uxore Levitæ, Judic. 19. 25. puniuntur, 20. 41.

BESELEEL insignis artifex, Exod. 31. 1 † 35. 30.

BESTIÆ & bruta animantia non crudeliter tractanda, Genes. 33. 13. Exod. 23. 12. Num. 22. 23. 28. Deut. 5. 14 † 22. 10. Prov. 12. 10. Eccli. 7. 24.

BETHSABEE filia Eliam uxor Uriæ a David cognoscitur, & parit, 2 Reg. 11. 4. 27. puer ægrotat & moritur, 12. 15. 18. fit uxor Davidis, parit ei Salomonem, 12. 24. 1 Paral. 3. 5. Matth. 1. 6.

BETHSAIDA urbs nativa Andreæ & Philippi, Joan. 1. 44 † 12. 21. deploratur, Matth. 11. 21. Luc. 10. 13.

BETHSAMITÆ graviter puniuntur, 1 Reg. 6. 19.

Bona opera pietasque vera in Deum commendantur, Exod. 19. 5 † 20 *. † 23. 19. 25. Deut. 5. 6. 11. 16 † 10. 12. Jos. 22. 5. 1 Reg. 15. 22. Psal. 2. 10 † 39. 7 † 49. 14. Prov. 3. 1 † 14, 31 † 1. 3. Isaiæ 1, 16 † 58, 6. Jerem. 22. 3. Ezech. 18. 6. Oseæ 6. 11. Mich. 6. 8. Zach. 7. 9 † 8. 16. Eccli. 35. 12. Matt. 5. 24. 29. 30. Luc. 1. 75 † 3. 11. Joan. 12. 26. Rom. 12 *. 13 *. 14. 17. Philip. 3. 3. Jacob. 1. 27. vide Opera.

Bonitas & benignitas Dei erga suos, Genes. 18. 26. 30. Exod. 6. 1 † 9. 26 † 11. 7 † 20. 6. † 34. 6. Num. 20. 8. Deut. 4. 29 † 5. 10 † 7. 9 † 10. 18 † 28. 1 † 30. 3 † 32. 10. 2 Reg. 7. 12 † 12. 13. † 24. 14. 3 Reg. 8. 23. 4 Reg. 20. 5. 2 Esd. 9. 8. Sap. 11. 24. Eccli. 2. 12 † 18. 1. Psalm. 31. 5 † 35. 7 † 36. 25 † 85. 5 † 102 *. † 135 *. † 144. 8. Isaiæ 30. 18 † 54. 5. 7 † 55. 7. Jerem. 12. 15 † 18. 8. Ezech. 18. 27 † 33. 17. Oseæ 2. 21. Joel. 2. 13. Jonæ 4. 2. Matth. 11. 28 † 18. 19. Luc. 1. 30 † 6. 36 † 15. 20. 27 † 23. 43. Rom. 11. 4. 31. 2 Corinth. 1. 3. Ephes. 2. 4. 1 Tim. 1. 13, 16.

C

CÆCITAS tum corporis, tum animi, Genes. 19. 11. Deut. 28. 28. 4 Reg. 6. 18. Psal. 68. 24 † 145. 8. Isaiæ 6, 10 † 42, 7, 16, 18 † 35, 5 † 29. 18 † 43. 8 † 56. 10 † 59. 10. Sap. 2. 21. Tob. 2. 11. 2. Mach. 10. 30. Matth. 15. 14. Marc. 8. 18. Luc. 4. 19. Joan. 9. 1. 4 † 12. 40. Actor. 9. 8. 18 † 13. 11. Rom. 1. 21 † 11. 10. 2 Cor. 4. 4. Ephes. 4. 18. 2. Petr. 1. 9. 1 Joann. 2. 11. Apoc. 3. 17.

Cæci illuminantur, Tob. 11. 15. Matth. 9. 30 † 20. 34. Marc. 8. 25 † 10. 46. Luc. 18. 35. Joan. 9. 7.

CÆRIMONIÆ Ecclesiasticæ, seu cultus externus, Genes. 8. 20 † 14. 18 † 15. 9 † 17. 10 † 22 *. † 26. 5 † 28. 11. † 33. 20 † 43. 4. 26. Exod. 12 *. † 18. 20 † 19 *. Lev. 8. 34. † 9 *. † 10. 19. † 12 *. † 14 *. † 23 *. † 24 *. Num. 1. 50 † 4 *. † 5 *. † 6 *. † 7 *. † 8 *. † 9 *. † 15 *. 1 Par. 23 *. 1 Esdr. 6 *. Matth. 2. 11.

Cærimoniæ seu ritus certi in orando, 3 Reg. 8. 22. 53 † 17. 21 † 18. 42. 2 Par. 5. 12 *. Matth. 2. 11. † 26. 39. Marc. 14. 35. Luc. 22. 41. 1 Cor. 11. 4 *. 1 Tim. 2. 8.

CAIN primus filius Adam nascitur, Gen. 4. 1. occidit suum fratrem Abel 4. 8. Sap. 10. 3. 1 Joan. 3. 12.

CALEB filius Hesron, 1. Par. 2. 18. explorator terræ Chanaan, Num. 13. 8. 31 † 14. 6. 24. 30. 38. Postulat, & consequitur terram Hebron, Jos. 14. 6. 9. 13 † 21, 12. Judic. 1. 20. 1 Par. 6. 56.

CALIX iræ & furoris, Isai. 51. 17. Jer. 25. 15. Psal. 59. 5 † 74. 9. Apoc. 16. 19.

Calix passionis, Matt. 20. 22 † 26. 38. Marc. 10. 38. Luc. 22. 42. Joan. 18. 11.

CAMOS, vide Chamos.

CANA civitas Galilææ, ubi Christus aquam in vinum mutavit, Joan.2.1.
CAPHARNAUM, civitas Galilææ, in qua cœpit Jesus prædicare, Matth.4.17. Lucæ 4.31. curat ibidem servum Centurionis, Matth. 8.13. appellatur civitas ejus 9. 1. increpatur 11. 13.
CAPTIVOS invisere, Genes. 14.14.1 Reg.30.9. Tob.1. 15. Jerem. 38.9. Matth.25.37. Actor.12.5.2. Tim. 1.16. Hebr. 13.3.
Captivos non deserit Deus, Genes.39.21. Sapient.10.13. Isa. 42. 7. Actor.5.18 † 12.17. † 16. 25.
CARNEM suam crucifigere quomodo quisque debeat, Eccl. 19. 1. Rom.6.12 † 8.12.13.14. Galat.5. 16. Ephes.4.22 † 5.3. Tit.2. 12. 1 Petr. 2.1 † 4.2.6. Hebr. 12. 1.
CASTITAS cœlibum præfertur castitati conjugali, Psalm.44.15. Sapient.6.20. Matth. 19. 12 † 22. 30. 1. Cor.7.25.32.34.38 *. Apoc. 14.4.
Castitas hæc consulitur ut perfectio evangelica, Matth.19.12.1 Cor. 7.25.
Castitatis laus. 1 Reg.21.5. Tob.6. 16 *. Judith 15.11 † 16.26. Psalm. 44. 15. Prov.22. 11. Sapient. 3. 13. 14 † 4. 1.2. † 6.20. Eccli.6.28 † 26. 20. Isa. 7. 14 † 56.3.4.5 *. Zachar.9. 17.2.2. Mach.14.38. Matth.5.8.28 † 19. 12 † 22. 30 *. † 25.1. Lucæ 1.27. † 20.34. Actor. 24.25. Rom.2.7.1. Cor.7. 25. *. 2 Cor. 6.5 † 11.2.1 Tim.2.2 † 3.2 † 4.12 † 5.2. Tit. 1.8 † 2.5. Apoc. 14. 4.
CAVENDUM a pseudoprophetis, Matth.7.15. Marc.8. 15 † 13. 6. Luc.17.23.
CAIPHAS summus sacerdos consilium dat contra Christum, Joan.11.49 † 18.14. prohibet Apostolis ne prædicent, Act.4.18.
CEPHAS, vide Petrus.
CEREORUM & lampadum in templis usus 2 Par. 4.20.
CERTI non sumus de accepta peccatorum remissione, vel vita æterna consequenda, Eccles. 9. 1. 2. Eccli.5.5. Rom.8.17 † 11. 20.1 Cor. 4. 3.4.5 † 9.27 † 10.12. Philip.2.12 † 3.11. 13. 1 Tim.1.19.2 Petr.3.17. Hebr. 3. 14 † 4. 1.
CHAMOS, sive Camos, idolum Moabitarum, Num.21.29. huic Salomon ædificat templum 3. Reg. 11.17. destruitur 4 Reg. 23. 13.
CHANAAN filius Noe maledicitur, Gen.9.25 † 10. 1. 6. laus terræ Chanaan. Deut. 11. 10. Terra Chanaan promittitur Abrahamo & ejus semini, Genes. 12.7 † 13. 15 † 15. 18 † 17.8 † 26.4 † 35. 19. Exod. 3. 8. 17. Levit.20.22. Deut.9.6. datur, Jos.13. 6. quam ob causam Deus Chananæos expulerit, Levit. 18. 25. Deut. 9. 4 † 18.12 † 20. 17. quamobrem paulatim & non simul illas nationes profligaverit. Exod. 23. 29. Deut.7. 22. Jud. 2.23 † 3.1. descriptio & divisio terræ Chanaan, Gen.10. 19. Exod. 23. 31. Numer.26.52 † 33.54 † 34 *. Jos.13 *. † 14 *. † 15 *. † 16 *. † 17. *. † 18 *. † 19 *. Ezech.47.13.21.
Chananææ mulieris filia a dæmonio liberatur, Matth.15.28.
CHARITAS virtus fide præstantior, Prov.10.12. Matt. 22. 38 † 25 *. ubi a nuptiis excluduntur non habentes oleum charitatis, Marc. 12.33. 1 Cor.14.31 *. † 13.1.8.13 *. Coloss.3.14.1 Tim.1.5.1 Petr.4.8.1 Joan. 4. 16.
Charitas fraterna, Genes. 13. 8. Lev. 19. 18. Deut. 22. 1. 1 Reg. 18. 1. Eccli. 25. 2. Psalm. 132. 1. Prov. 10. 12. Matth.7.3 † 19. 19 † 22. 38. Joan. 13. 14. 34 † 15. 12. Rom. 12. 10 † 13.9. 1 Cor. 13 *. Galat. 5. 14. Ephes. 4. 15 † 5. 1. Philip. 2. 2. Coloss. 3. 13. 1 Thess. 4. 9. 1 Tim. 1. 5. Hebr. 13. 1. 1 Petr. 4. 8. 1 Joan. 3.23 † 4. 7. Diligendi etiam inimici, Exod. 23. 4. 1 Reg. 24. 5. 7 † 26. 5 † 30. 11. 2 Reg. 19. 19. 4 Reg. 6. 21. Job. 31. 29. Prov. 25. 21. Matt. 5. 44. Luc. 6. 27. 35 † 23. 33. Actor.7.60. Rom. 12. 20. vide Dilectio.
CHOREAS ducere, Exod.32. 6.19. Jud. 11. 34 † 21. 21. 2 Reg. 6. 14. Psal.149. 3 † 150. 4.
CRISTUS Jesus verus Deus & homo promittitur, Genes. 3. 15 † 12. 3 † 17. 19. 21 † 22. 18 † 26. 4 † 28. 14 † 49. 10. Numer. 24. 17. Deut. 18. 18. 1 Reg. 2. 10. 35. 2 Reg. 7. 13. Psal. 2 *. 21 *. 109. 1. Isaiæ 7. 15 † 8. 3 † 9. 6 † 11. 1. 10 † 28. 16 † 40. 9 † 42. 1 † 45. 1 † 46. 13 † 49. 1. 6. 20 † 50. 5 † 52. 10 † 59. 20 † 53 *. † 60. 1 † 62. 11. Jerem. 23. 5 † 30. 9 † 33. 15. Ezech. 17. 22 † 34. 11. 15. 23 † 37. 24. Dan. 7. 13 † 9. 24. Mich. 5. 1. Agg.2. 8. Zach. 2. 10 † 3. 8 † 9.9. Malach. 3.1.
Christus secundum promissum Dei patris primum in tempore propter nos verus homo factus & nobiscum conversatus, Joan. 1. 14.

Deus in carne manifeſtatus eſt, 1 Tim. 3. 16. 1 Joan. 4. 2. Deus miſit filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. Rom. 8. 3.
Chriſtus eſt verus Dei Filius, Matth. 3. 17. † 14. 33. † 17. 5. Marc. 1. 11. † 5. 7. † 9. 7. † 15. 39. Luc. 1. 31. † 3. 22. † 9. 3. 5. Joan. 1. 34. 49. † 6. 69. † 9. 36. † 11. 27. † 19. 7. Rom. 1. 4. † 8. 3. Hebr. 1. 2. † 5. 8. † 6. 6. † 7. 3. † 10. 29. 2 Petr. 1. 17. 1 Joan. 3. 8. † 4. 9. † 5. 20.
Chriſtus conceptus de Spiritu ſancto, Matth. 1. 20. Lucæ 1. 35.
Chriſtus natus ex Maria virgine, Matth. 1. 25. Luc. 1. 31. † 2. 6. 11. Galat. 4. 4. Iſa. 7. 14. natus in Bethlehem, Matth. 2. 1. Luc. 2. 6. 11. Joan. 7. 42. Mich. 5. 1.
Chriſtus ſine peccato, Iſa. 53. 12. Joan. 8. 46. 2 Corinth. 5. 21. 1 Petr. 2. 22. 1 Joan. 3. 5. Hebr. 4. 15. † 7. 26. circumciditur, Luc. 2. 21. baptizatur in Jordane, Matth. 3. 16. Marc. 1. 9. Luc. 3. 21.
Chriſtus manifeſtatur & demonſtratur certis teſtimoniis, Matth. 1. 1. 16. 23. † 3. 11. † 8. 29. † 11. 5. † 16. 16. † 17. 5. † 22. 44. † 26. 64. † 27. 53. Marc. 9. 7. † 15. 39. Luc. 1. 41. 31. † 2. 10. 16*. † 9. 29. † 22. 68. Joan. 1. 14. 29. 32. 49. † 2. 11. † 3. 2. 13. 16. 33. † 5. 39. † 6. 69. † 7. 40. † 9. 35. † 10. 7. 24. 36. † 11. 27. 41. † 12, 17. † 14*. † 15. 25. † 17. 1. † 10. 28. Roman. 1. 2. † 8. 3. † 9. 5. 2 Cor. 5. 19. Galat. 4. 4. Philip. 2. 6. Coloſſ. 2. 9. 1 Timoth. 3, 13. Tit. 2. 11. Hebr. 1*. † 5*. Joan. 5. 20.
Chriſtus eſt agnus Dei, Iſa. 53. 7. Joan. 1. 29. Actor. 8. 31. 1 Cor. 5. 7. Apoc. 5. 6. 12. † 7. 9. 17. † 14. 1. † 13. 8. † 17. 14.
Chriſtus eſt Dominus dominantium, & Rex regum, Ezech. 37. 24. Pſalm. 2. 6. † 24. 7. Coloſſ. 2. 10. 1 Tim. 6. 15. Apoc. 1. 5. † 17. 14. † 19. 16.
Chriſtus eſt imago Dei, Sap. 7. 26. 2 Cor. 4. 4. Hebr. 1. 3.
Chriſtus eſt lux gentium & totius mundi, Iſa. 2. 5. † 9. 2. † 42. 6. † 49. 6. † 60. 1. 19. Matth. 4. 16. Luc. 2. 32. Joan. 2. 4. † 3. 19. † 8. 12. † 9. 5. † 12. 35. 46. Actor. 13. 47. 1 Joan. 1. 5. † 2. 8. Apoc. 21. 23.
Chriſtus verus paſtor, Iſaiæ 40. 11. Ezech. 34*. † 37. 24. Mich. 5. 3. Zach. 13. 7. Matth. 26. 30. Marc. 14. 27. Joan. 10. 11. Hebr. 13. 20. 1 Petr. 2. 25. † 5. 4.
Chriſtus docuit & prædicavit, Matth. 4. 17. † 5*. 6*. 7*. Marc. 1. 14. Luc. 4. 15. † 16. 20*. curavit omnem infirmitatem, Matth. 4. 23. † 8.*. 9. 2. 20. 28. Marc. 8. 23. Luc. 17. 12.
Chriſtus eſt transfiguratus, Mat. 17. 2. Marc. 9. 2. Luc. 9. 29.
Chriſtus per proditorem traditur, quære Judas.
Chriſtus paſſus eſt, Pſalm. 21*. Iſa. 53. *Dan. 9. 26. Matth. 16. 21. † 17. 12. 22. † 20. 18. 22. † 26. 37. 66. † 27*. Marc. 8. 31. † 9. 31. Luc. 17. 25. † 18. 31. † 23*. Joan. 18. 28. † 19*. Act. 3. 18. † 8. 32. † 17. 3. Rom. 8. 32. 1 Petr. 2. 21. † 4. 1. Hebr. 2. 18. † 13. 12.
Chriſtus eſt crucifixus, Matth. 27. 35. Marc. 15. 24. Luc. 23. 32. Joan. 19. 18. Actor. 2. 23. † 4. 10. 1 Cor. 2. 2. 2 Cor. 13. 4.
Chriſti paſſio prædicta & præfigurata eſt, Gen. 22. 2. Num. 21. 8. Pſalm. 21*. Iſai. 53*. Dan. 9. 26. Matth. 20. 22. Joan. 3. 14. 16. † 8. 28. † 12. 32.
Chriſtus mortuus eſt & ſepultus propter peccata noſtra, Matth. 27. 49. 58. Marc. 15. 37. 42. Lucæ 23, 45. 49. Joan. 19. 30. 40. Actor. 13. 29. Rom. 5. 6. † 6. 10. † 8. 34. † 14. 9. 1 Cor. 15. 3. 2 Corith. 5. 15. 1 Theſſ. 5. 10. ut prædixerat futurum, Matth. 16. 21. † 20. 22.
Chriſtus tertia die reſurrexit a mortuis, Pſalm. 15. 10. Matth. 28. 6. Marc. 16. 6. Luc. 24. 5. Joan. 20. 9. Actor. 2. 24. 31. † 10. 40. † 13. 30. † 17. 31. Rom. 4. 25. † 8. 34. † 14. 9. 1 Cor. 15. 4. 12. 2 Timoth. 2. 8. idque prædictum & prefiguratum eſt, Pſal. 15. 10. Jonæ 2. 1. Matth. 12. 40. † 16. 21. † 17. 22. † 20. 22. Marc. 8. 31. † 9. 31. † 10. 34. Luc. 11. 30. † 18. 33. Joan. 2. 19.
Chriſtus aſcendit in cælum, Marc. 16. 19. Luc. 24. 51. Joan. 3. 13. † 6. 62. Actor. 1. 8. Epheſ. 1. 20. † 4. 8. 1 Petr. 3. 22. Hebr. 4. 14. Pſalm. 67. 19.
Chriſtus eſt Deus & Dei filius a principio & ab æterno, Joan. 1. 1. † 8. 58. † 17. 5. 24. Mich. 5. 2. Prov. 8. 22. Coloſſ. 1. 16. Hebr. 1. 2.
Chriſtus mediator, reconciliator & advocatus, Joan. 6. 44. 65. † 10. 7. † 14. 6. Actor. 4. 12. Rom. 3. 25. † 5. 2. † 8. 34. Gal. 3. 20. Epheſ. 2. 14. 17. Col. 1. 19. 1 Tim. 2. 5. Hebr. 7. 24. † 8. 6. † 9. 15. † 12. 24. 1 Joan. 2. 1. † 4. 10.
Chriſtus ſedet ad dexteram Dei Patris, Pſalm. 109. 1. Matth. 22. 24. Marc. 16. 19. Luc. 22. 69. Actor. 7. 56. Rom. 8. 34. Epheſ. 1. 20. Co-

Ioss. 3. 1. 1 Petr. 3. 22. Hebr. 1. 13 † 10. 12 † 12. 2.

Christus venturus est judicare vivos & mortuos, Psal. 95. 13. Matth. 16. 27. † 24. 30 † 25. 21. Luc. 17. 24. 30 † 21. 25. Joan. 5. 22. Actor. 1. 11 † 10. 42 † 17. 31. Rom. 2. 16. 2 Corinth. 5. 10. 1 Thess. 4. 16. 2 Thess. 3. 7. 2. Timoth. 4. 1. 1 Petr. 4. 5. Hebr. 9. 28. Judæ 14. Apoc. 1. 7 † 21. 11.

Christo omnia tradita sunt a Patre, & subjecta, Matth. 11. 27 † 28. 18. Luc. 10. 22. Joan. 3. 35 † 17. 2. Ephes. 1. 22.

Per Christum cuncta sunt creata, Psalm. 32. 6. Joan. 1. 3. Ephes. 3. 9. Coloss. 1. 15. Hebr. 1. 2.

Christus manet in æternum, Psal. 109. 4. Isa. 9. 7. Dan. 7. 14. Mich. 5. 1. Joan. 12. 34.

Christus est leo, Apoc. 5. 5.

Christus est stella matutina, 2 Petr. 1. 19. Apoc. 22. 16.

Christus novit omnia, Ioan. 16. 30 † 21. 17. Apoc. 2. 23.

Christus est unum cum Patre, Joan. 10. 30 † 14. 10. 20 † 17. 21.

Christus sibi reputat fieri quod Christianis fit, Zach. 2. 8. Prov. 14. 31 † 17. 5. Matth. 10. 42 † 18. 5 † 25. 35. Marc. 9. 40. Luc. 10. 16. Actor. 9. 4. 1 Thess. 4. 8.

CHRISTIANI appellantur fideles, Actor. 11. 26 † 26. 28. 2 Cor. 10. 7.

Christiani dicuntur sancti, quia sanctitatem profitentur, Actor. 9. 41. Rom. 1. 7 † 12. 13 † 15. 26 † 16. 15. 1 Cor. 1. 2 † 6. 1 † 14. 33. 2 Cor. 1. 1 † 9. 1. 12 † 13. 12. Ephes. 1. 1. 15 † 5. 8. 18 † 4. 12 † 6. 18. Pilip. 1. 1 † 4. 21. Colos. 1 *. 1 Thess. 5. 27. 1 Tim. 5. 10. Hebr. 6. 10 † 13. 24.

Christianis vivendum sicut Christus vixit, Galat. 2. 19. 1 Joan. 1. 7 † 2. 6 † 3. 3.

Christiani erunt cum Christo, Joan. 12. 26 † 14. 3 † 17. 24.

CHUS filius Cham, Gen. 10. 6. 1 Paral. 1 8.

CHUSAI amicus Davidis, nuntiat Davidi quid in eum meditetur Absalom, 2 Reg. 15. 32 † 17. 15. 16.

CHUSAM Rasathaim rex Syriæ regnat super Israel octo annos, Jud. 3. 8.

CIBUS quis Judæis vetitus, Exod. 21. 28 † 22. 31. Levit. 3. 17 † 7. 23 † 11. 4 † 17. 10. 13 † 19. 26. Deut. 12. 16. 23 † 14. 7. 10. 1 Reg. 14. 32.

Ciborum & potus in conviviis luxus, Isai. 5. 12. Ezech. 16. 49. Luc. 21. 34 † 16. 19. Rom. 13. 13. Galat. 5. 21. 1 Pet. 4. 3. 2 Pet. 2. 13. vide Ebrietas.

Cibare esurientes seu fame laborantes, Deut. 23. 4. Jud. 8. 5. 1 Reg. 21. 3 † 30. 8. 23. 2 Reg. 16. 1. Isai. 58. 7. Matth. 25. 35.

Cibus sumendus cum gratiarum actione, vide Gratia.

CIBI delectus habendus, vide Abstinentia.

CIRCUMCISIO carnalis & spiritualis, Gen. 17. 10 † 21. 4 † 34. 24. Exod. 4. 25 † 12. 44. Levit. 12. 3. Deuter. 10. 16 † 30. 6. Jos. 5. 2. 7. Judith 14. 6. Jerem. 4. 4 † 6. 10 † 9. 25. 1 Mach. 1. 16. 51. 63. 2 Mach. 6. 10. Lucæ 1. 59 † 2. 21. Joan. 7. 22. Actor. 7. 8 † 15. 1. 24 † 16. 3. Rom. 2. 25. 29 † 3. 1 † 4. 10. 1 Cor. 7. 19. Gal. 2. 3 † 5. 2 † 6. 12. Eph. 2. 11. Phil. 3. 2. Col. 2. 11 † 3. 11.

CLAUDIUS Cæsar Romanus præcipit omnes Judæos exire Roma, Actor. 18. 2. hujus tempore magna erat in orbe annonæ caritas, Actor. 11. 28.

CLAUDIUS Lysias mittit Paulum ad Felicem præfectum Cæsareæ, Act. 23. 23. 30.

CLEOPATRA filia Ptolemæi traditur Alexandro, 1 Mach. 10. 58. huic adimitur, & traditur Demetrio, 11. 12.

CLEOPHAS ibat cum altero discipulo in Emmaus, Luc. 24. 13. cognovit Christum in fractione panis, 24. 30.

COGITATIONES pravę quas odit Dominus, Zach. 8. 17. Prov. 6. 14. Matth. 15. 19. Marc. 7. 21.

Cogitationes cordis Deus novit, 3 Reg. 8. 39. 2 Par. 6. 30. Joan. 2. 25. & nulla latet eum, Job 42. 2. Eccli. 42. 19. Isai. 29. 15. Matth. 9. 4. Hebr. 4. 12. noverunt eas & alii quibus Deus voluerit revelare, 4 Reg. 5. 26 † 6. 12. Dan. 2. 22 *.

COGNOSCERE licet subinde homines ex verbis & factis, Eccli. 19. 27 † 27. 9. Matth. 7. 16 † 12. 33. Luc. 6. 44.

Cognosci Deus humana sapientia non potest, nisi ipse revelet parvulis & humilibus, Matth. 11. 25 † 16. 17. Luc. 10. 21. Joan. 7. 28 † 8. 19. 27 † 10. 14 † 14. 4 † 15. 15 † 17. 6. Actor. 17. 23. 1

Cor. 1. 17. 18 † 2. 6. 10 † 3. 19. Coloss. 1. 26.
CONCINATORUM, Pastorum, & Prophetarum officium, 1 Reg. 12. 13. Isai. 58. 1 † 61. 1. Jerem. 1. 5. Ezech. 3. 1. 9. 12 † 33. 2. 7. Actor. 3. 18. 24. vide Episcoporum electio & officium.
CONCORDIA fratrum commendatur, Psalm. 132. 1. Eccli. 25. 2. Rom. 12. 16. idem sapere, idemque sentire jubemur, Rom. 12. 16 † 15. 6. 1 Corinth. 1. 10. Ephes. 4. 3. Phil. 2. 2 † 3. 17 † 4. 2. 1 Petr. 3. 8.
CONCUPISCENTIA prohibetur, & punitur, Exod. 20. 17. Num. 11. 33 † 21. 5. 6. Jos. 7. 21. 24. Eccli. 19. 1 † 42. 11. Job 31. 1. Prov. 6. 25. Matth. 5. 28. Marc. 4. 19. Roman. 6. 12 † 7. 8 † 13. 14. Galat. 5. 16. Coloss. 3. 5. 1 Thess. 4. 3. 1 Timoth. 6. 11. 2 Tim. 2. 22. 1 Cor. 10. 6. 1 Petr. 1. 15 † 2. 11 † 4. 3. 2 Petr. 1. 4. 1 Joan. 2. 16. Jac. 1. 14 † 4. 1. Judæ 23.
Concupiscentias carnis crucifigere, refrenare & mortificare jubemur. Eccli. 18. 30. Rom. 6. 12 † 8. 8. 12 † 13. 14. Galat. 5. 16. Ephes. 4. 22 † 5. 3. Col. 3. 5. Tit. 2. 12. 1 Petr. 2. 1 † 4. 3. 6. Hebr. 12. 1.
CONDONANDUM fratri in nos peccanti, Eccli. 28. 8. Matth. 5. 23 † 6. 14 † 18. 22. 35. Luc. 17. 3. Ephes. 4. 32. Coloss. 3. 13.
CONFESSIO peccatorum in scripturis varia, & multiplex. Gen. 41. 9. Lev. 16. 21. 39 † 26. 40. Num. 5. 6. Jos. 7. 19. 2 Reg. 24. 17. 1 Esdr. 9. 6. 2 Esdr. 9. 2. Psal. 27. 7 † 31. 5 † 37. 19 † 73. 19 † 94. 2. Prov. 16. 3 † 18. 17 † 28. 13. Eccli. 4. 25. 31 † 7. 34 † 17. 27. Isai. 38. 15. Dan. 9. 5. Matth. 3. 6 † 16. 19. Luc. 11. 4 † 18. 13. Joan. 20. 23. Jac. 5. 16. 1 Joan. 1. 8. 9.
CONFIRMATIONIS sacramentum, Actor. 8. 17. Hebr. 6. 2.
CONFITERI Christum & ejus doctrinam, Matth. 10. 32. Lucæ 12. 8. Rom. 10. 9. 1 Petr. 13. 15. vide Erubescere Evangelium.
CONJURATIO & seditio, ejusque punitio, Numer. 16 *. 20. 2. Judic. 9. 23. 31. 34 † 12. 1. 4. † Reg. 20 *. 3 Reg. 1. 5. Esther 2. 22 Actor. 5. 36. 37 † 19. 23 † 23. 11. 20.
CONNUBIUM, vide Matrimonium.
Connubium spiritale inter Deum & animam, Cantic. *. Isai. 50. 1 † 54. 5 † 62. 4. Jer. 31. 22. Ezech. 16. 7. 8. Osee 2. 20. Matth. 9. 15 † 22. 2 25. 5. Marc. 2. 19. 2 Cor. 11. 2. Apoc. 19. 7 † 21. 2. 9.
CONSCIENTIÆ bonæ tranquillitas, Prov. 15. 15. Eccli. 13. 30. 1 Joan. 3. 21. 2 Cor. 1. 12. conscientiæ malæ perturbatio, Sap. 17. 10. 11.
CONSECRATIO sacerdotum, dierum, altarium, vestium, ceterarumque rerum, quarum est usus in sacris, Exod. 28. 41 † 29. 1. 7. 21. 29. 35 † 32. 29 † 40. 11. Levit. 7. 30. 37 † 8. 9. 22. 31. 33 † 18. 21 † 21. 7. 10 † 22. 2. 3 † 23. 12 † 27. 10. 16. 21. 28. Numer. 3. 3 † 6. 5. 9. 13 † 7. 1 *. † 8. 12 † 18. 10. Jos. 6. 24. Judic. 16. 17 † 17. 3. 3 Reg. 15, 13. 1 Paral. 10. 10 † 18. 11 † 22. 19. 2 Paralip. 2. 4 † 17. 16 † 23. 9 † 26. 18. 1 Esdr. 3. 5 † 8. 25. Eccli. 49. 9.
CONSILIA mala dissipat Deus, Gen. 11. 7 † 37. 18 † 50. 19. Num. 22 *. 2 Reg. 15 *. † 17. 14. 2 Esdr. 4. 8. 15. Esth. 7. 5 *. Job 5. 13. Psalm. 2. 4 † 20. 12 † 32. 10. Isai. 7. 8 † 19. 3. Matth. 27. 62. Actor. 5. 19 † 9. 24 † 23. 12. 19 † 27. 42.
CONSOLATIO pauperum, vide Eleemosyna.
CONSORTIUM bonorum & malorum, vide Societas.
CONSTANTIA fidelium, 1 Reg. 13. 13 † 16. 26 *. 3 Reg. 18. 4. 13. 4 Reg. 3. 13. Sap. 5. 1. Judith 13. 3. 10. 1 Mach. 1. 65 † 2. 16. 24 † 34. 42. 2 Mach. 6. 10. 19 *. † 7 *. Dan. 13 *. Matth. 14. 3. Actor. 4. 8. 13. 1 Thessal. 1. 6.
CONSTITUTIONES superiorum potestatem constituendi habentium, servandæ sunt ut ipsius Dei, Exod. 16. 8. Luc. 10. 16. Actor. 16. 4. 1 Thessal. 4. 2. 8. Rom. 13. 1. Tit. 3. 1.
CONSULENDUS Deus dubiis in rebus, & ejus vicarii, Gen. 25. 22. Exod. 18. 19. Levit. 24. 12. Numer. 9. 7. 26 † 15. 34 † 27. 5. Deuter. 1. 17 † 17. 8. Jos. 9. 14. Judic. 1. 1 † 18. 5 † 20. 18. 23 † 21. 2. 1 Reg. 10. 22 † 23. 4. 10. 12 † 30. 8. 2 Reg. 2. 1 † 5. 19. 23 † 21. 1. 3 Reg. 14. 2 † 22. 5. 6. 15. 4 Reg. 3. 11. 16 † 8. 8 † 22. 13. 2 Paral. 18. 4. 14 † 33. 18. Psalm. 118. 24. Isai.

8.11 † 30. 1 † 45, 11. Jer. 37. 3. 5 † 42, 2. Ezech. 14. 1. 2. Zach. 7. 2. Tob. 4. 19. Eccli. 37. 19. Luc. 16. 29.

Consulendi non sunt divini, vel magi, vel incantatores, & arioli, Levit. 19. 31 † 20. 6. Deut. 18. 11. 1 Reg. 28. 8. 9. 3 Reg. 22. 6. 4 Reg. 1. 2. 6 † 3. 13. 2 Par. 18. 5. Dan. 2. 2 † 4. 5 † 5. 6.

CONTRISTARE Spiritum sanctum, Ephes. 4. 30.

Contristari ad pœnitentiam commendatur. 2 Cor. 7. 9.

CONTRITIO vera prædicatur, Jerem. 7. 2. Matth. 3. 2 † 4. 17. Lucæ 3. 3. 8 † 13. 5 † 24. 47. Actor. 2 38. † 3, 19 † 8. 22 † 17. 30 † 20. 21 † 26. 20.

Contritioni veræ promittitur remissio seu venia, Deut. 4, 29 † 30, 2. 1 Reg. 7, 3. 2 Par. 7. 14 † 30. 6 † 34. 26. Job. 22. 23. Prov. 28. 13. Psal. 31. 5. Isai. 1. 16 † 30. 18 † 45. 22 † 55. 7 † 59. 20. Jer. 3. 10. 17 † 18. 8 † 29. 12 † 31. 18. 20. Ezech. 18. 21. 27 † 33. 14. Osee 14. 2. Joel 2. 12. Jonæ 3. 8. Zachar. 1. 3. Malach. 2. 7. Eccli. 17. 23. Luc. 15. 18. Actor. 3. 19 † 26. 18. 20.

Contritio quærenda & amplectenda dum sani sumus, Eccli. 17. 24 † 18, 25.

Contritionis veræ exempla, Jud. 10, 15. 2 Regum 12. 13 † 24. 10. 17. 2 Paral. 12, 6 † 33, 12. Jonæ 3*. Judith 4. 8. Matth. 26. 74. Luc. 7, 37, 44 † 15. 18 † 18, 13 † 19, 8 † 21. 62 † 23, 41. Actor. 2. 37.

Contritionis falsæ exempla, Gen. 4. 13 † 27. 38. Exod. 8. 8 † 9. 27 † 10. 16. Jos. 7. 20. Jud. 1. 7. 1 Reg. 15. 24. 30 † 24. 17. 3 Reg. 13. 6 † 21. 27. Sap. 5. 3. 1 Mach. 6. 12. 2 Mach. 9, 12. Matth. 27. 4. Act. 8, 13, 22. Hebr. 12. 17.

COOPERARI gratiæ Dei, vide Liberum arbitrium.

COR sive voluntas hominis a Deo pro facto acceptatur, Gen. 4, 4 † 22, 11. Exod. 25. 2 † 35. 5. Deut. 19. 5. Matt. 15. 8. Marc. 12. 41. Luc. 21. 1. 2 Corinth. 8. 12. quære Voluntas pro facto.

Cor mundatur & sanctificatur per Christum, Psalm. 50. 4. Joan. 13. 10 † 15. 3 † 17, 19. Actor. 15. 9. 1 Corinth. 6, 11. Ephes. 5. 26. 1 Petr. 1. 22. 1 Joan. 1. 7 † 3. 3. Hebr. 1. 3 † 9. 14 † 10. 14 † 13. 12.

CORNELIUS Centurio convertitur, Actor. 10. 3. 44.

CORONA vitæ, 4 Esdr. 2. 43. Sap. 5. 17. 2 Tim. 4. 8. 1 Petr. 5. 4. Jac. 1. 12. Apoc. 2. 10.

CORREPTIO fraterna, Genes. 37. 21. Levit. 19. 18. Psalm. 140. 5. Proverb. 1. 20 † 9. 7 † 10. 17 † 12. 1 † 13. 1 † 15. 31 † 17. 10 † 24. 25 † 25. 12 † 27. 5 † 28. 23 † 29. 1. Eccli. 7. 6. Eccli. 19. 15 † 20. 1 † 21. 7 † 32. 13. Osee 4, 4. Matth. 28. 15. Luc. 17. 3. Gal. 2. 11 † 6. 3. 2. Tim. 5. 20. 2 Tim. 2. 25. Hebr. 3. 13. Jacob. 5. 19.

Correptio impiorum est piis in timorem & cautionem, vide Impiorum.

Corripiens alterum qualis esse debeat, Matth. 7. 3. Luc. 6. 41. Joan. 8. 3. 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 6.

CREATOR omnium rerum Deus, Gen. 1. 1. Exod. 20, 11. 1 Par. 29. 10. Psal. 88, 12 † 95, 5 † 113. 15 † 120. 2 † 123. 8 † 145. 6. Isaiæ 37. 16 † 40. 28 † 42. 5 † 44. 24 † 45. 12 † 48. 13 † 51, 13. Jer. 10. 12 † 32. 17 † 51. 15. Zach. 12. 1. Jonæ 1. 9. Eccli. 1. 8. Baruch 3, 33. 32. Matth. 11. 25. Joan. 1. 3. Actor. 4, 24 † 14. 14 † 17. 24. 1. Cor. 8. 6. Ephes. 3. 9. Coloss. 1. 16. Hebr. 1. 2. 10 † 3. 4 11. 3. Apocal. 4. 11 † 10. 6 † 14. 7.

CRESCERE in scientia, Ephes. 4. 15. Coloss. 1, 10. 1 Petr. 2, 2.

CRUX & tribulatio omnibus pie viventibus, Gen. 4. 8 † 27. 41 † 37. 18. 2. Reg. 16. 5. 13. Eccli. 2. 1. Psal. 33. 20. Proverb. 24, 16. Matth. 10, 16*. † 12. 14 † 16. 24 † 24. 9. Marc. 13, 9. Luc. 14. 26 † 21. 11. Joan. 15. 20 † 16. 1. Actor. 9. 23. Gal. 4. 29. 1 Thess. 3. 3. 2. Tim. 3. 12. 1 Petr. 4. 1. 12 † 5. 10.

Crux a Deo imponitur ad nostram utilitatem, 2 Reg. 7. 14. Job 5. 17 † 33, 16. Prov. 3. 11. Jerem. 46. 28. 2. Mach. 6. 12. Tob. 2. 8 † 12. 13. Judith 8, 22. 1 Cor. 11. 31. 1 Pet. 4. 17. Hebr. 12. 5. Apoc. 3, 19.

Per Crucem & res adversas pertingimus ad cognitionem Dei, & ad æternam gloriam, Exod. 1. 12. 2 Paral. 33, 11. Jud. 8, 15. 21. Proverb. 6. 23. Matth. 7. 24. Luc. 24. 26. 46. Joan. 12. 25. Actor. 14. 21. Rom. 8. 17. 2 Cor. 4. 8. 17 † 5. 1 Philip. 2. 8. 2 Thess. 1*. Hebr. 2. 9 † 12. 2.

Crux patienter est & læto animo ferenda, Matth, 5, 10 † 10. 38. Joan. 15, 20 † 16. 33. Actor. 5. 41 † 16. 25. 2 Corinth. 8. 2. Coloss. 1. 24. Hebr. 10. 34. Jacob. 1. 2. 12. 1 Petr. 4. 12. 16.

In Cruce & afflictione consolatio, Job 5. 17*. Prov. 18. 12. Isai. 26. 12. 19. Thren. 3. 28. Matth. 5. 10. Joan. 15. 20 † 16. 20. 33. Rom. 8. 18. 1. Cor. 10. 13. 2 Cor. 1. 4. 8.

Per crucem experitur nos Dominus, Judith 8. 21. Eccli. 2. 1 † 27. 8. Prov. 17. 3. Sap. 3. 5. 6. 2 Theſſ. 1. 4. 1 Petr. 1. 7.

CULTUS Dei verus requirit præter opus externum etiam affectum hominis internum, Deut. 5. 29 † 6. 5 † 10. 12 † 11. 13. † 26. 16 † 28. 47 † 30. 2. Joſ. 22. 5. 1 Reg. 12. 20. Eccleſ. 7. 31. Iſa. 29. 13 † 64. 11. Matth. 15. 8 † 22. 36. Joann. 4. 23.

Cultus externus Deo gratus, vide Cærimoniæ.

CYRUS rex Perſarum permittit captivos Iſraelitas in Judæam redire, 2 Paralip. 36. 22. 1 Eſdr. 1. 1. 3 Eſdr. 2. 1. reſtituit eis vaſa quondam a Nabuchodonoſor ablata, 1 Eſdr. 1. 7 † 5. 14. Daniel. 1. 2.

D

DÆMONES expelluntur, Matth. 8. 16. 31 † 9. 33 † 12. 22 † 17. 18. Luc. 4. 35 † 8. 2. 28 † 9. 42 † 10. 17 † 13. 10. Actor. 5. 16 † 8. 7 † 16. 18. etiam per malos, Matth. 7. 22. Marc. 9. 38. Luc. 9. 49. Actor. 19. 31.

Dæmones agnoſcunt & credunt Deum, Matth. 8. 29. Marc. 1. 24 † 3. 11 † 5. 7. Luc. 4. 34. 41 † 8. 28. Actor. 19. 15. Jacob. 2. 19.

Dæmonibus immolare nefas, Levit. 17. 7. Deut. 32. 17. 2 Paral. 11. 15. Pſalm. 105. 37. Bar. 3. 4. 1 Cor. 11. 20.

DAGON idolum Philiſthinorum. Jud. 16. 23. 1 Regum 5. 2. 1 Machab. 10. 83 † 11. 4.

DAMASCUS metropolis Syriæ vaſtatur a Theglath Phalaſar, 4 Reg. 16. 9. contra Damaſcum prophetia, Iſai. 17. 1 † 8. 4. Jerem. 49. 23. Amos 1. 3.

DAMNATIO æterna quæ parata eſt diabolo & omnibus impiis, Sapient. 5 *. Job 10. 22 † 36. 12. Iſai. 24. 21 † 30. 33 † 66. 24. Dan. 7. 11. Matth. 3. 12 † 5. 29 † 8. 12. 29 † 13. 50 † 18. 8 † 22. 13 † 23. 33 † 25. 30. 42. Marc. 9. 47. Luc. 3. 17 † 16. 23. 25. Hebr. 10. 27. 2 Theſſ. 1. 8. 2 Petr. 2. 4. Judæ 6. Apoc. 19. 20 † 20. 10 † 21. 8.

DAN filius Jacob, Geneſ. 30. 6. tribus Dan quærit ſibi poſſeſſionem, Jud. 18. 1. pugnat contra Leſem, & expugnat, Joſ. 19. 47.

DANIEL appellatur Baltaſſar, Daniel. 1. 7. interpretatur ſomnia, 2. 31 † 4. 7. 11. 18. 25. conſtituitur gubernator totius regni Babel, Daniel. 6. 3. projicitur in lacum leonum, 6. 16. liberat Suſannam. 13. 51. 60.

DARE melius quam accipere, Eccli. 4. 36. Actor. 20. 33.

Dandum ſine acceptione perſonarum, maxime autem domeſticis fidei, Eccl. 7. 35 † 12. 8. Matth. 5. 42. Luc. 6. 30. 38. Rom. 12. 13. Gal. 6. 10. vide Eleemoſyna.

DARIUS filius Aſſueri, Daniel. 9. 5. occupat regnum Babel, 6. 1. impiam legem ſtatuit, 6. 8. præparat regium convivium, 3. Eſdr. 3. 1.

Darius renovat mandatum Cyri, 1 Eſdr. 6. 1.

Darius cæditur ab Alexandro rege Macedoniæ, 1 Mach. 1. 1.

DAVID filius Iſai (qui Jeſſe appellatur, Matth. 1. 6.) a Samuele ungitur, 1 Reg. 16. 13. interfecit leonem, urſum & Goliath gigantem, 17. 34. 49. paciſcitur cum Jonatha, 18. 3 † 20. 8. 16. 23 † 23. 18. manducat panes propoſitionis, 21. 3. ſimulat amentiam coram Achis rege, 21. 13. fugit cum patre & matre in Maſpha, 22. 3. præcidit oram chlamydis Saul, 24. 5. mittit ad Nabal decem juvenes, 25. 5. tollit haſtam Saulis, 26. 11. fugit ad Achis regem Geth, 27. 2. ungitur in Hebron in regem Juda, 2. Reg. 2. 4. poſcitque eum regem univerſus Iſrael, 2 Reg. 5. 1. 1 Paral. 11. 3 † 12. 38. juxta verbum Jonathæ, 1 Reg. 23. 17. & Saulis, 24. 21. committit adulterium & homicidium, 2 Reg. 11 *. pœnitet eum peccati, 12. 13. fugit a facie filii ſui Abſalom, 15. 14. libavit aquam Domino, 23. 16. recenſet populum, 24. 2. emit ab Areuna aream, 24. 24. conſilium capit de domo Dei ædificanda, 1 Par. 17. 1. conſtituit operarios & architectos, 23 *. 24 *. 25 *. 26 *. 27 *. relinquit ſibi ſucceſſorem Salomonem filium, 3 Reg. 1. 30. moritur & ſepelitur, 2. 10. Actor. 2. 29 † 13. 36. commendatur, Eccli. 47. 2.

David ſpiritualis (qui eſt Chriſtus) promittitur, Jer. 30. 9. Ezech. 34. 24 † 37. 23.

Davidis filius appellatur Chriſtus, Matth. 1 *. † 15. 22 † 22. 45. Marc. 12. 35. Luc. 20. 41. Actor. 2. 29 † 13. 22. 2 Timoth. 2. 8. Apocal. 5. 5.

DECIMARUM ulus & decimæ, Gen.14.20 † 28.23. Levit.27.30. Num. 18.21.28. Deuter.12. 6 † 14.28 † 26. 12. 1.Reg. 8. 15. 2. Paral. 31. 5. 2.Esdr.10. 37. Hebr. 7. 2.

Decimæ debentur Sacerdotibus, Deut.18.3.Par.31.4. vide Sacerdotes.

DEDICATIO templi, vel altarium, Numer.7.10.11.84.88.3.Reg. 8.26.63.65. 2 Paralip. 7. 5. 9 † 15. 8. 1. Esdr. 6. 16. 17. 2 Esd. 12.27. 3 Esd.7.7. Psal.29.1.1.Mach.4.56.57.59. 2.Mach. 2. 9. 12. 20.

DEMETRIUS filius Seleuci, exercet tyrannidem, 1.Mach. 7.1. fœdus inire cupit cum Jonatha, 10. 3. fœdus ictum violat, 11.53.

Demetrius aurifaber negotium facessit Paulo, Actor. 19. 23.

DETRACTIO, Psalm.14.3. † 100. 5. Eccles. 10.20. Prov. 10. 18 † 11. 13. † 16. 28. † 20. 19 † 26. 20. Rom. 1. 30. 2 Corint. 12. 20. 1 Petr. 2. 1. 12. Jacob.4. 11.

DEUS est omnipotens & nihil apud eum est impossibile, Genes.17. 1 † 18.14 † 35. 11 † 43. 14 † 48. 3. Num. 11. 23. 1 Reg. 14. 6. 2 Par. 14. 11. Sapient. 11. 22. Job 42. 2. Isai. 40. 10*. † 46.9 † 50. 2 † 59. 1. Jer. 32, 17. 27. Zach. 8.6. Matth. 19. 26. Marc. 8. 23 † 10. 27 † 14.36. Luc. 1. 37 † 18. 27. Ephes. 3. 20. Apoc. 16. 7. 14 † 19.6.

Deus omnia regit & gubernat pro sua voluntate, Genes. 45. 5 † 50. 19. Deuter. 8. 18. 1 Reg. 9 *. Sapient. 12. 13. Tob. 7. 12. Job 9. 5 † 12. 13. Psalm. 102. 19 † 113. 3 † 126. 1. Prov. 10. 22 † 16.4. 9 † 19. 21 † 20. 24 † 21. 1. 30. Eccles. 3. 15. Isai. 26. 16 † 45. 7. Jerem. 10. 23 † 27. 5. Dan. 2. 21 † 5. 18. Matth. 6. 33 † 11. 26 † 20. 14. Luc. 12. 31. Joan. 5. 17. Rom.9.15.2 Cor.3.5.Phil.2. 13. Hebr. 13.21. Apoc.4. 11.

Deus est pater omnium fidelium ipsi obtemperantium, Deuter. 32. 6. Psalm. 102. 13. Prov. 1. 7. Jerem. 3. 4. 14. 19. Malach. 1. 6. Matth. 6. 9 † 18. 14 † 23. 8. Luc. 11. 2. Joan. 20. 17. Rom. 8. 15. 1 Cor. 8. 6. 2 Cor. 1. 3 † 6.18. Ephse. 3. 14 † 4. 6. 1 Thess. 1. 3. 2 Thess. 1. 1. 2 † 2.16.

Deus est verax & fidelis, Exod. 34. 6. Numer. 23. 19. Deuter. 7. 9 † 32. 4. 1 Reg. 15. 29. Isai. 49. 7. Joan. 3. 33 † 8.26. Roman. 3.4. 1 Cor. 1. 8 † 10. 13. 1 Thess. 5. 24. 2 Thess. 3. 3. 2 Tim. 2. 13. Tit. 1. 2. 1 Joan. 1. 9 † 5. 20. Heb. 20. 23. Apoc. 3. 7. 14.

Deus est in essentia unus, præter quem non est alius, Exod. 3. 14. Deut. 4. 35 † 6.4 † 7. 9 † 10. 17 † 32. 39. 2 Reg. 7. 22. 3 Reg. 8. 60 † 18. 36. 1 Parr. 19. 20. Sapient. 12. 13. Isai. 37. 16 † 43. 10 † 44. 6. 24 † 45 *. † 46. 9. Osee 13. 4. Tob. 8. 20 † 13. 4. Eccli. 36. 5. Marc. 12. 29. Joan. 17. 3. 1 Cor. 8. 6 † 12. 6. Gal. 3. 20. Ephes. 4. 6. 1 Tim.2.5.

Deus est trinus in personis, & unus in essentia, vide Trinitas.

Deus æternus est, nec principium habet, nec finem: sed est ipse principium & finis, Genes.21. 33. Exod. 15. 18. Job 36. 26. Isai. 41. 4 † 43. 10 † 44. 6 † 38. 12 † 57. 15. Dan. 7. 9. Rom. 16. 26. Hebr. 1. 8. Apoc. 1. 8. 17 † 21.6 † 22. 13.

Deus novit, audit, & videt omnia, Exod. 3. 19. Numer. 12. 2. Deuter. 31. 21. 1 Reg. 2. 3 † 16. 7 2 Paral. 16. 9. Job 14. 6 † 22. 11 † 28. 24 † 31. 4 † 42. 2. Psalm. 7. 10 † 32. 13 † 37. 10 † 89. 8 † 130. 8. Prov. 5. 21 † 15. 3. 11 † 24. 12. Isai. 29. 15 † 40. 27 † 48.4. Jerem. 1. 5 † 7. 11 † 17. 10 † 23. 24 † 32. 19. Ezech. 11. 5. Eccli. 16. 15 † 17. 13 † 23. 27 † 39. 24. 27 † 40. 9. Sapient. 1. 10. 2 Mach. 9. 5 † 12. 22. Matth. 6. 4 † 21. 2. Marc. 2. 8 † 14. 13. Luc. 22. 10. Joan. 1. 47 † 13. 21 † 16. 30 † 21. 17. Act. 15. 8. Rom. 8. 27. 1 Thessal. 2. 4. 1 Joan. 3. 20. Hebr. 4. 13. Apoc. 2. 23.

Deum nemo videre potest, Exod. 33. 20. Deuter.4.12. Joan. 1. 18 † 6. 46. 1 Tim. 6. 16. 1 Joan.4.12.

Deus & divina omnia non possunt humana industria aut ingenio comprehendi, Exod. 33. 20. 3 Regum 3. 5. Job 32. 8. Psalm. 93. 10 † 118 *. † 142. 8. Isai. 22. 22 † 54. 13. Matth. 11. 25 † 13. 11 † 16. 17. Luc. 8. 10 † 10. 21 † 24. 44. Joan. 1. 10 † 3. 3 † 6. 44. 65 † 14. 8. 17 † 17. 6. Actor. 16. 14. Rom. 1. 19 † 11. 33. 1 Corinth. 2 *. Galat. 1. 11. 1 Tim. 6. 16. Apoc. 3. 7.

Deus est immensus & incircumscriptus, 3 Reg.8.27. 2 Paralip. 2. 6 † 6.18. Job 11.8. Psal.138.7.10. Isai. 6. 3 † 66.1. Jer.23.24. Amos 9. 2. Sap. 1. 7. Matth.5.35. Actor.7.48. † 17. 24.

Deus testatur se Deum, id est, salvatorem & consolatorem Israelis, omniumque eorum qui rite ipsum

colunt & invocant, Gen.17. 1. 7. Exod. 6.2 † 20. 2 † 29.45. Lev. 26. 11. Psal.17.3 † 49.6. Isai.30.19. Jerem.31. 33 † 32.38. Ezech.37. 23. Joan. 10. 17.
Deus est Dominus ac creator cæli & terræ, vide Creator.
Deus nihil eorum quæ fecit, odit, Sapient.11. 15.
Deus est judex totius mundi, reddens unicuique mercedem pro merito, Genes. 18. 25. Deuter. 10. 17. Job.34. 11. Psalm. 7. 9 † 61. 13. † 93. 2 † 95.13. Isai.11. 3. Eccli.35. 22. 27. Jerem.17.10 † 25. 14. Matth. 16. 27 † 25. 31. Actor. 17. 31. Rom.2. 6. Tim.4. 8. Hebr. 12. 23.
Dei misericordia, patientia, charitas, sapientia, verbum, quære suis quæque locis.
Deo soli attributa, subinde in scripturis & aliis per communicationem tribuuntur, ut vocabulum, Deus, soli Deo tribuitur, Deuter.6. 4 † 32. 39. 1 Reg. 2. 2. Psalm. 85. 10. 2 Mach.8.38. Marc.12.29. alis tribuitur, Exod.7.1 † 22.8. 1 Reg.28. 13. Psal.46. 10 † 81. 6.
Deus solus bonus, Matth. 19. 7. Luc.18.19. aliis tribuitur bonitas, Genes. 1. 31 † 3.6 † 49.15. Num. 14. 7. 1 Regum 29.9. 2 Reg.18.27. 1 Paral. 28. 8. Tob.12.8. Jud.12.12. 14. Psalm.110. 10 † 146. 1. Prov.18.22 † 22. 1. Eccles. 7. 2. Sapient. 8. 19. Eccli.14. 5. Jerem. 7. 3. Matth. 7. 17. Marc.9. 50. Luc. 6. 45.
Deus solus sanctus, 1.Reg.2.2. aliis sanctitas tribuitur, Exod.3.5 † 12. 16 † 22.31 † 28. 2 † 29.29.31 † 30. 29 † 35. 2. Levit.11.44. Num.16.5. Deut. 6. 7. Josue 5.15. 2 Reg.22.26. 4 Regum.4. 9. Judith 8. 29. Psalm. 5. 8. Matth.7. 6. Rom.7. 12.
Deus solus fortis, 1 Reg. 2. 2. aliis fortitudo attributa, Gen. 32. 28 † 49. 14. Psalm. 53. 5. Cant.3.7. Isai.19. 14. Jerem. 9. 23. Matth. 12. 29. Marc. 3. 27. Luc. 11. 21. Hebr. 11. 34. 1 Petr.5. 9.
Deus solus justus, 2 Mach. 1. 25. alii quoque justi, Genes.7. 2 † 18. 23. Psalm. 33. 16 † 36. 29. 30. Prov. 8. 8. Sapient. 5. 16. Matth. 1. 19 † 10. 41 † 25. 46. Luc. 1. 6. Roman. 1. 17.
Deus solus pius, Apoc. 15. 4. alii etiam pii, 1 Petr. 2. 9.
Deus solus beatus, 1.Tim.6. 15.
alii beati, Genes. 30. 13. Psalm. 1. 1 † 32.1. 2 † 40.1 † 118.1 † 126.1. Matth.5 *. † 16.17 † 24. 46. Luc.1. 45 † 14. 14. Jacob. 1. 1.
Deus solus potens, 1.Tim.6. 15.
alii potentes, Exod.18. 21. Psalm. 111. 2. Luc. 1. 52. Actor. 8. 27 † 18. 24.
Deus solus immortalis, 1. Tim. 6. 16.
aliis tribuitur immortalitas, Sap. 1. 15 † 4. 1 † 8. 17.
Deus facit mirabilia solus, Psal. 71.18 † 135.4. Eccles.11.4.
alii quoque faciunt mirabilia, Deut.34.12. Eccli.31.9 † 48.4. 15.
Deus solus novit arcanas animi cogitationes, 3 Reg. 8. 39. 2 Par. 6. 20.
alii quoque noverunt, 1 Reg. 9. 19. 4 Reg.5. 26.
Deus solus peccata remittit, Luc. 5.21. dimittunt & alii, Matth.18.18. Joan.20. 23.
Deo soli honor & gloria, Psal.113. 1. Isai.42.8. 1 Tim.1.17.
aliis quoque tribuuntur, 4 Reg. 14. 10. 2 Paral.17. 5. Psalm.149.9. Eccli.31. 10. Luc.14.10. Joan.5.44.
Deus solus adorandus, Exod. 20. 5. Levit.26.1. Deut.5.8. Matth.4.10.
aliis adoratio tribuitur, Gen. 18. 2. vide Adoratio.
Deo soli serviendum, Deut. 6. 13 † 10. 20. 1 Reg.7. 3. Matth. 4. 10. Luc.4. 8.
aliis etiam post Deum serviendum, Genes. 25. 23 † 29.20 † 47. 25. 1 Tim.6.2.
Deus cujus mali sit causa, & cujus non sit, vide Malum.
DIABOLUS studet semper perditioni hominum, Genes. 3. 1*. 1 Paralip.21.1. Job 1*. 2*. Zach.3.1. Matt. 4.3.9 † 8.28 † 13.19. Luc.8.12 † 13.9. 14 † 22. 31. Actor. 5. 3 † 13.8. 2 Corinth. 4. 4 † 11.14. Ephes.6.11. 1. Thess.2. 18. 1 Petr.5.8. Apoc.2.10 † 12.9 † 20.7.
Diabolus non plura potest quam ei Deus permittit, 3 Regum. 22. 22. 2 Paral.18.20. Job 1.12 † 2.6. Matth.8. 31. Marc.5. 12.13. Ephes.2.2. 2 Tim.2. 26. Apoc.20.7.
Diabolus pater & princeps mundi omniumque impiorum, Matth. 4. 9. Lucæ 4.6. Job 41.25. Joan.8. 44 † 12. 31 † 14.30 † 16.11. 2 Corinth.4.4. Ephes. 2.2 † 6.12. Coloss.2.15.
Diaboli imperium per Christum sublatum, Genes. 3. 15. 1 Reg. 17*. Job.26.13. Isai.9.4 † 14.8.12 † 27.1 † 53.3. Zach.3.2. Matth.12.29. Luc.10.18 † 11.

22. Joan.

22. Joan.12.31.Col.1.13†2. 15. 2 Tim. 1.10.1 Joan.3.8.Hebr.2.14. Apoc. 12. 9 † 20. 2.

Diaboli filii, Joan.8.44. Actor.13. 10.1 Joan.3.10.

DIACONI, Actor.6.3 † 21.8.Phil. 1.1.1 Tim. 3. 8.

DIANA colitur Ephesi, & in universa Asia, Actor.19. 27.

DIES novissimi & judicium extremum, 1 Reg. 2. 10. Psalm. 95. 13. Isai.2.10.19†13.4.6.13†26.21.†27,1†30. 30†66.15.24.Jer.30. 23. Daniel.7.9. Sophon.1.2.14. Malach. 4.1 4 Esdr.2. 27. †13.32.Matth.12.36†13.41.49† 16.27 † 24*.†25.31. 42. Marc. 13*. Luc. 17. 24. 30.Actor.1.11 †3.20† 17.31. Roman.2. 5.16†14.10.1 Cor.15*.2 Corinth.5. 10. 1 Thess.4. 16 † 5. 2. 2 Thess.1. 7 † 2. 1. Tit.2.13.2 Petr.3.13. Hebr.9. 28. Judæ 14. Apoc.1.7 † 20. 11.

Dies Domini, Isai.13.6.Jerem.30. 7.Amos 5.18.Joel 2.1.31.Sophon.1.14. Malach.4.1.4. Esdr.2.27. Phil.1. 6† 2. 10.1 Thess.5.2..Tim.4. 8.

Dies Domini & hora nulli cognita, Matth.24.36.50.Marc.13.32.Luc. 17.24.30.Actor.1.7. 1 Thess.5.1.2 Petr. 3.10.Apoc.3.3 † 16.15.

Dies pro annis, Num.14. 34. Ezech.4. 6.

DILECTIO Dei erga suos, Exod. 20.5 † 34.14. Deut.4. 24 † 6.15 7.8. Jos. 24.19. Prov.8.17. Eccli.4.18. Jerem.31. 3.Joan.3.16† 10.11† 13.1.18† 15.9†16. 27. Rom.5.8. Galat. 2. 21. Ephes.3. 19 † 5. 2.

Diligendus est Deus super omnia, Genes.22.2.9.Exod.20.6.Deut.5.10†6. 5 † 10.12 † 11.1. 13 .22 † 30.6. Jos.22. 5. Eccli.7.32 † 34. 19 † 47. 11. Matth. 10. 37 † 22.36.Marc. 12. 30. Luc.7.47 † 10. 27.Joan.21.15.Rom.5.5†8.28.35.1 Cor. 10.21.1 Joan.4. 17.

Dilectio, vide Charitas.

DINA filia Jacob, Gen.30.21.violatur a Sichem, cap.34.2.

DIONYSIUS Areopagita convertitur, Actor. 17. 34.

DISCORDIA vitanda, Proverb. 6.19† 10.12 † 15.18 † 16.28† 17.11.†18. 6 † 30.33. Matth. 12.24*. Luc.11. 17. 1 Corinth. 14. 33. Galat. 5.15. 2 Tim. 2. 23.

DIVINI, vide Incantatores.

DIVITES quomodo se erga pauperes habere debeant, Levit. 25. 35. Deut.15.7.10.Job 31.16. Psalm. 61. 11. Prov.14.31 † 17.5 † 19.17 † 21.13 † 22.7 † 28.27 † 30. 7. Eccles. 11. 1. Eccli. 4. 4 † 7.35 † 11.10 † 29.12 † 31.8. Isa.23. 18. Matt.6. 19 † 19.21. Luc. 14. 13 † 16*. † 18.22. Actor.2. 45 † 4. 34. 2 Tim. 6. 18. vide Eleemosyna.

Divitiarum vanitas & contemptus, & quemadmodum in divitiis non sit sperandum, Psalm. 38 7 † 48*.† 51.9 Proverb.10.2 † 11.4.28 † 15. 16 † 18.11 † 22.16 † 23.4 † 28.11 † 30.7. Eccles.5.9.12 † 6.2.Isai.2.7. Jerem. 17. 3.11 † 22.13.Ezech.7.19. Sophon.1.18. Eccli.5.1. 10 † 10.10 † 11.7 † 14.1 † 31. 3.Matth.3.22 † 19. 21. Lucæ 8.14 † 12. 15. 1 Tim.6.9. Jacob. 1.11.

Contra Divites impios, 1 Reg.25. 2. Job 20.19 † 27*. Prov.23.4 † 28.8.20. 27. Eccles. 6. 1. Isai.5. 8 † 32.9. Jerem. 15.73. Amos 6.1 † 8.4.Hab.2.5.Luc. 6. 24 † 16.19.24.Jac.5.1.vide Avaritia.

DOCTRINA Apostolica scripta & non scripta firmiter tenenda, Rom.16.17.Galat.1.8.11.2 Thess.1.15. 1 Corinth. 11.3. 34.

Doctrina Apostolorum est Christi doctrina, Luc.10. 16. 1 Corinth. 14. 37.2 Corinth.2.14.17 † 7.20.1 Thess.2. 2.13.Galat.1.11.

DOEG servus Saulis prodit sacerdotem Abimelech, 1 Regum 22. 9. 18. cædit sacerdotes Domini, 22. 18.

DOLUS, Jerem.9.6. Psalm. 34. 20 † 9.28. Proverb. 12. 17. Marc.7. 22. Actor.5.1.Rom.1. 29.

DOMUS ædificata super petram, firma manebit, psalm.45. 2. Matth. 7. 24.†16.18.Luc.6.48. Rom.8.35.

Domus corporis nostri, 2 Cor. 5. 1.2 Petr.1. 14.

DOMINI & Dominæ erga servos & ancillas totamque familiam officium, & potestas, Exod. 21. 2. 20.26. Levit. 19.13.† 25.38. Deut.5. 14. 21.†15.12.16.†24. 15. Job 31. 13. Prov. 29.19.Jer.34.9.14. Eccli.7.22.† 33.31. † 42.16.Ephes.6.9.Coloss.4.1.

DONARIA recipere, sit ne prohibitum, Genes.14. 22. Exod. 18. 21. † 23.8.Numer. 22. 18. Deut. 10.17. 27. 25.1 Reg.8.3.12.3.3.Regum 13.7.4 Regum 5.16.2 Par.19.7.Job 15.34. Psalm. 14.5.†.25.10.Prov.15.27.†17,23.Isai.1. 23.† 5.23.†33.15 † 45.13. Ezech.13.19. † 22.12.Daniel.5.17.Mich.3.11. Eccli. 8. 3.† 20.31.Actor.20.35.

DRUSILLA uxor Felicis præfecti, audit doctrinam Evangelicam a Paulo, Actor.24. 24.

E

EBRIETAS, & gula, Genes. 9. 21 † 19. 32. 35 † 25. 29. Lev. 10. 9. 1 Reg. 25. 36. 2 Regum 11. 13 † 13. 28. 3 Reg. 20. 12. 16. Proverb. 20. 1 † 21. 17 † 23. 1. 2. 3. 20. 29 † 31. 4. Eccli. 19. 1 † 23. 6 † 31. 12. 17*. 31. 35 † 37. 32*. Isai. 5. 11. 22 † 22. 13 † 28. 7 † 56. 12. Ezech. 16. 49. Daniel. 5. 2. Osee 4. 11. Joel 1. 5. Mich. 2. 11. Abac. 2. 5. 16. Judith 13. 4. Sapient. 2. 7. 1 Mach. 16. 16. Luc. 12. 45 † 21. 34. Rom. 13. 13. 1 Cor. 5. 10 † 6. 10 † 15. 32. Gal. 5. 21. Ephes. 5. 18. 1 Thessal. 5. 7. 1 Tim. 3. 3. Tit. 1. 7. 1 Petr. 4. 3. Hebr. 12. 16. vide Jejunium.

Ebrietas iram Dei provocat, Isai. 5. 11. 22 † 28. 1 Daniel. 5. 2. Joel 1. 4. 5. 1 Cor. 6. 10. mentem alienat, Prov. 23. 31. Eccli. 19. 2. Isai. 28. 1. 7. Oseæ 4. 11. ad libidinem incendit, Prov. 20. 1. Ephes. 5. 18. facultates dissipat, Prov. 25. 20. Eccli. 19. 1. secretum detegit, Prov. 31. 4. Abac. 2. 15. ad furorem & rixas excitat, Prov. 20. 1 † 23. 29. Eccl. 31. 38. 40. Oseæ 7. 5.

EBRON, vide Hebron.

ECCLESIA accipitur pro templo materiali, Deut. 23. 1. Judic. 20. 2. Jud. 6. 21. Psalm. 67. 27. Thren. 1. 10. Joel 2. 16. 1 Cor. 11. 18 † 14. 34.

Ecclesia accipitur pro cœtu fidelium, Numer. 19. 20 † 20. 4. 1 Reg. 17. 47. 3 Reg. 8. 14. 55. 1 Paralip. 29. 1*. 2 Paral. 1. 5. Psalm. 21. 26 † 25. 12 † 34. 18 † 106. 32 † 149. 1. 1 Mach. 4. 37 † 5. 16 † 14. 19. Matth. 16. 18. Actor. 5. 11 † 8. 1 † 16. 4. Rom. 16. 16. 23. 1 Cor. 6. 5 † 11. 16 † 12. 28 † 14. 5. 2 Cor. 8. 18. 23. 24 † 11. 8 † 12. 13. Ephes. 5. 23. Philip. 4. 15. Col. 1. 15. 1 Tim. 3. 5. 15. Jacob. 5. 14. Apocal. 1. 11 † 22. 16.

Ecclesia pro cœtu unius provinciæ, 3 Reg. 8. 14. Actor. 9. 31 † 11. 2. 6 † 12. 1 † 13. 1 † 15. 1 † 19. 32 † 20. 17. Rom. 16. 2. 1 Cor. 1. 2 † 16. 1. 2 Cor. 8. 2. Galat. 1. 2. 2. Thessal. 1. 1. *. 1 Petr. 5. 13. Apoc. 2. 1*. † 3. 1.

Ecclesia pro prælatis & præpositis, 3 Reg. 8. 14. Matth. 18. 17.

Ecclesia est una & visibilis præfigurata per unam & visibilem arcam Noe, Genes. 6. 14. 1 Petr. 3. 20. per civitatem sanctam Jerusalem, Apoc. 21. 2. per hortum conclusum & fontem signatum, Cant. 4. 12. per unam columbam, 6. 8. per vineam, Psal. 79. 9. Cant. 2. 15. Isai. 5. 2*. Jerem. 2. 21 † 12. 10. Matth. 20. 1*. Marc. 12. 1. Luc. 20. 9. Apoc. 14. 15. per navem, Luc. 5. 1. per sagenam comprehendentem bonos & malos pisces, Matth. 13. 47. per agrum, Matth. 13. 24. per regnum cælorum, Matth. 13*. † 25*.

Ecclesia firmamentum veritatis errare non potest, Isai. 29. 21. Matth. 16. 18 † 28. 20. Luc. 22. 32. Joan. 14. 16 † 16. 13 † 17. 11. 20. 1 Tim. 3. 15*. 1 Joan. 2. 27.

Ecclesia est corpus Christi. Cant. 4. 7. 9. 11. 12. Ephes. 1. 22 † 4. 4 † 5. 23. 1 Cor. 12. 27.

Ecclesia fidelium nascitur & propagatur per sanam doctrinam, Joan. 1. 12 † 3. 3. Rom. 8. 139. 8. Gal. 3. 20 † 4. 19. Ephes. 1. 5. Tit. 1. 1- 1 Cor. 4. 15. Philem. 10. 1 Petr. 1. 23. 1 Joan. 3. 9 † 5. 1. 18. Jacob. 1. 18.

Ecclesia seu fidelium cœtus, tenetur sacerdotibus pastoribusque suis quæ ad vitam sunt tuendam necessaria, suppeditare, Deut. 12. 19 † 14. 27 † 16. 11 † 25. 4. 1 Esdr. 7. 23. Matth. 10. 10. Luc. 10. 7. Rom. 15. 27. 1 Cor. 9. 7. 11. Gal. 6. 8. Phil. 2. 29 † 4. 10. 16. 1 Thess. 5. 12. Hebr. 13. 7. Tenetur etiam pro suis præfectis orare, Actor. 4. 29 † 12. 5. Roman. 15. 30. Ephes. 6. 18. Phil. 1. 19. Col. 4. 2. 2 Thess. 3. 1. Hebr. 13. 18.

Ecclesia est sponsa Christi, Psalm. 44. 11. Ezech. 16. 9. 2 Cor. 11. 2 Eph. 5. 26. Apoc. 19. 8 † 21. 10.

Ecclesiæ caput est Christus, Osee 2. 2. 1 Cor. 12. 27. Ephes. 1. 22 † 4. 15 † 5. 23. Col. 1. 18 † 2. 10.

Ecclesiæ quasi membra quædam sunt veri fideles, eidem capiti Christo ejusque vicario subjecti, cujuscumque nationis fuerint, sive Judæi, sive Gentiles, Isai. 43. 9. Joan. 10. 16. 1 Cor. 12. 12. Ephes. 3. 6.

Ecclesiæ claves promittuntur, & potestas, Matth. 16. 19. traduntur, Joan. 20. 23. exercentur, Matth. 18. 17. vide Excommunicatio & Confessio.

Ecclesiam sibi Christus comparavit & emit sanguine suo, Act. 20. 28. 1 Cor. 6. 20 † 7. 23. Ephes. 2. 13. Col. 1. 14. 1 Petr. 1. 18. Hebr. 9. 12. 1 Joan. 1. 7. Apocal. 1. 5 † 5. 9 † 14. 4.

Ecclesiam suam Deus protegit &

custo-

custodit, Exod.13.21.† 29.45. Levit. 26.12. Deut.7.20.† 23.14. † 31.3.3 Reg. 6.13. Psalm.90. 1. 11. † 131.13. Isai.43. 2. Jerem.46.28. Matth. 18. 20.† 28.20. Joan. 14. 23. 2 Cor.6. 16.

EDOM frater Jacob filius Isaac, appellatur Esau, Genes. 25. 25.

Edumæi negant Israelitis transitum per suam regionem, Num.20. 14. cæduntur, & fiunt servi domui Israel, 2 Reg. 8. 14. deficiunt ab Israel, & creant sibi regem, 4 Reg. 8. 20. superantur a Juda, 14. 7. 2 Par. 25. 12.

Contra Edumæos prophetia, Numer. 24. 18. Psal. 136.7. Isai. 21. 11. † 34. 5. Jerem. 49. 7. Thren. 4. 22. Ezech. 25. 13. 14.† 32. 29.† 35*. † 36. 5. Amos 1. 11. Abdiæ 1. 1*. vide Esau.

ELEAZAR filius Aaron, Exod.6. 23. † 28. 4. partitur cum Josue terram Chanaan, Josue 14. 1. juxta præceptum Domini, Num. 34. 17. consecratur Sacerdos, Lev. 8. 24*. fit post mortem patris summus Sacerdos, Num.20. 26. Deut. 10.6. moritur & sepelitur, Jos. 24. 23. filium habet cui Phinees nomen erat, Exod.6. 25. quem in demortui patris locum sufficiunt, Num. 25. 7. 12.

ELEAZAR filius Saura occidit elephantem, quo in vulnere procumbente, ipse oppressus suffocatur, 1 Machab. 6. 43.

ELEAZARI senis Martyrium, 2 Machab. 6. 18. 24.

ELEEMOSYNA pauperibus eroganda, Exod. 22. 25. † 23. 11. Levit. 19. 10. † 23. 22. † 25. 34. Deuter. 15. 7, 10. † 24. 19. 3 Reg. 17. 10. 2 Esdræ 8. 11. Esther 9. 22. Psal. 40.1. † 81.4 † 111. 9. Prover. 3. 9. 28. † 11. 18. 25. † 14. 21. 31.† 18. 17. † 21. 13. 21. † 22. 9. † 28. 27. † 31. 20. Eccles. 11. 1. Isai. 58. 7. Ezech. 16. 49. † 18. 7. Dan. 4. 29. Eccli. 4. 2. † 7. 35. † 12. 3. † 14. 11. † 29. 12. † 35. 4. Tob. 1. 4. † 4. 7. 17. † 12. 9. † 14. 12. Matth. 6. 3. † 10. 42. † 19. 21. † 25. 35. 42. Luc. 3. 11. † 6. 35. † 11. 41. † 12. 33. † 14. 13. † 16. 9. 21. † 19. 8. † 21. 1. Actor. 2. 42. † 6. 2. † 9. 39. † 10. 2. † 11. 29. † 20. 35. Rom. 12. 8. † 15. 26. 1 Corinth. 16. 1*. 2 Cor. 8. 4. 15. † 9*. Eph. 4. 28. Hebr. 13. 16. 1 Joan. 3. 17. Jacob. 2. 15. quære Misericordia.

ELI sacerdos in Silo, 1 Reg.1. 3. filii ejus reprehenduntur, 2. 12. 22. e solio lapsus fractis cervicibus moritur, 4. 18.

ELIAS, vide Helias.

ELISEUS ungitur propheta, 3 Reg. 19. 19. juxta præscriptum Domini, 19. 16. transit Jordanem, 4 Reg. 2. 14. sanat aquam, 2. 20. revocat puerum ad vitam, 4. 32. mundat Naaman a lepra, 5. 14. percutit Syrios cæcitate, 6. 18. prædicit rerum abundantiam, 7. 1. ægrotat, & moritur. 13. 14. 20. mortuum ejus corpus excitat mortuum, 13. 21. commendatur, Eccli. 48. 13.

ELYMAS magus fit cæcus, Actor. 13. 8.

EMERE & vendere quomodo oporteat, Genes. 23. 9. 14. † 25. 31. † 33. 19. † 41. 57. † 42*. Levit. 19. 13. 35. † 25. 14. 46. Deuter. 15. 1. † 25. 13. 2 Reg. 4. 21. Eccli. 27. 3. † 42. 25. Proverb. 11. 1. 26. † 16. 11. † 20. 10. 23, Isai. 23. 18. Jerem. 32. 6. Ezechiel. 45. 10. Mich. 6. 10. Matth. 7. 2. Luc. 14. 18. 1 Corinth. 7. 30. 1 Thess. 4. 6.

EPHRON, quia negabat Judæ transitum, funditus perdita est, 1 Machab. 5. 46. 2 Mach. 12. 27.

EPISCOPI, eorum electio, & officium, Matth. 20. 23. 26. Luc. 4. 16. † 22. 26. Joan. 10. 4. 14. † 21. 15. Actor. 1. 24. † 6. 3. † 11. 22. † 14. 20. † 20. 28. Rom. 13. 16. 25. 1 Cor. 3. 6. † 4. 1. † 16. 1. 9. 2 Cor. 3. 5. † 4. 5. † 10. 8. † 6. 4. Ephes. 1. 15. † 3. 2. Col. 1. 23. 1. Tim. 3. 1. † 4. 6. 2 Tim. 2. 1. 15. 24. Tit. 1. 5. 1 Petr. 5. 2. vide Concionator.

ERUBESCERE nullus debet Evangelium, Psalm. 39. 11. Eccli. 42. 9. 21. Marc. 8. 38. Luc. 9. 26. Rom. 1. 16. 2 Tim. 1. 8.

Erubescendum propter peccata, Ezech. 16. 52. Eccli. 42. 11.

Esaias, vide Isaias.

ESAU filius Isaac nascitur, Genes. 25. 24. vendit sua primogenita, 25. 31. Hebr. 12. 16. supplantatur a fratre suo Jacob, Genes. 27*. ducit filiam Ismaelis, 28. 9. † 36. 3. procedit contra Jacob cum 400 viris. 32. 6. osculatur suum fratrem Jacob, 33. 4. in Esau pugnare prohibetur Israel, Duter. 2. 4. vide Edom.

ESDRAS Scriba proficiscitur ex

Babylone, 1 Esdr. 7. 6. separat mulieres Gentiles ex Israel, 9*. † 10*. legit coram multitudine librum Legis, 2 Esdr. 8. 2. 3 Esdr. 9. 39. appellatur Josedec, 1 Paral. 6. 15.

ESURIRE justitiam, Isai. 55. 1. Psalm. 106. 9. Matth. 5. 6. Luc. 2. 53. † 6. 21. Apoc. 21. 6. † 22. 17.

EVA formatur ex costa Adæ, Gen. 2. 21. comedit fructum vetitum, 3. 6.

EVANGELIUM Christi ejusque prædicatio, Genes. 3. 15. Isai. 35. 1 † 55. 5. † 61. 1. Matth. 1. 21. † 11. 28. † 28. 19. Marc. 16. 15. Luc. 2. 10. † 24. 46. Joan. 3. 16. † 6. 35. † 8. 12. † 10. 9. † 12. 46. Rom. 1. 16. † 3. 21. 24. † 8. 3. 1 Cor. 1. 15. 29. † 4. 15. † 15. 1. 2 Cor. 5. 38. Gal. 1. 6. 11. Ephes. 1. 13. 1 Tim. 1. 15. 2 Tim. 1. 8. † 2. 8. 1 Petr. 4. 17.

Evangelium adfert fiduciam, simul & timorem, consolationem, & terrorem, Matth. 3. 7*. † 5. 20. 23. † 7. 13. 19. 23. † 8. 12. † 9. 15. † 10. 33. † 11. 12. † 12. 37. 41. † 13. 29. 40. 50. † 15. 13. † 16. 27. † 18. 6. 7. † 20. 16. † 22. 13. 14. † 24. 12. 24*. † 25. 12. 13. 39. 41*. Marc. 10. 25. 31. † 13*. Luc. 3. 17. † 6. 24. 25. † 9. 62. † 12. 20. 40. 48. † 13. 5. 26. 30. † 16. 22. † 17. 30. 34. † 19. 22*. † 20. 47. † 21*. Joan. 5. 28. † 15. 16. Actor. 5. 5. 6*. Rom. 1. 18. † 2. 5. 6. † 6. 23. † 9. 18*. † 11. 20. 22. † 13. 2. 3. 4. † 14. 12. 1 Cor. 3. 13. 17. † 5. 5. † 10. 8. † 11. 29*. † 15. 51. † 16. 22. 2 Cor. 7. 1. 8. 10. † 13. 5. Gal. 5. 21. 24. Eph. 5. 5. Philip. 2. 12. 1 Tim. 5. 24. Hebr. 9. 27. † 10. 26. 27*. Jacob. 4. 9. † 5. 1. 1 Petr. 4. 18. † 5. 8. 2 Petr. 1. 10. † 2. 4*. † 3. 10*. Judæ 15.

Evangelizanti debetur necessaria vitæ sustentatio, Matth. 10. 9. Marc. 6. 8. Luc. 9. 4. † 10. 7. Rom. 15. 26. 1 Cor. 9. 7. 11. 13. Gal. 6. 6. 1. Tim. 5. 17. 2 Tim. 2. 6.

EUCHARISTIA. Matth. 26. 26. Marc. 14. 22. Luc. 22. 19. 1 Cor. 11. 34*. † 10. 16. frequenter sumenda, Actor. 2. 42. † 20. 7. præfiguratur, Exod. 16. 15*.

Eucharistia sub altera tantum, nimirum panis specie, Joan. 6. 58. data a Christo, Luc. 24. 30. 31. ab Apostolis, Actor. 2. 42. † 20. 7.

In Eucharistia non remanet substantia panis post consecrationem, sed est verum Christi corpus & sanguis, Matth. 26. 26. Marc. 14. 22. Luc. 22. 19. Joan. 6. 51.

Eucharistiam in publicis supplicationibus circumferendam esse, præfiguratum, Josue 6. 6. 7. 11*. 20. 1 Reg. 4. 3. 2 Reg. 6. 4. 5. 6.

Eucharistia adoranda, Psal. 31. 28. 30. † 98. 5. Joan. 9. 38.

EAXCTIO, census & tributum debetur principibus, Matth. 17. 24. † 22. 17. Marc. 12. 16. Luc. 20. 22. Rom. 13. 7.

EXCOMMUNICATIO a Christo instituta & præcepta, Matth. 5. 29. † 16. 19. † 18. 8. 18. Marc. 9. 42. Joan. 20. 23.

Excommunicatio in usu fuit Apostolis, 1 Cor. 5. 3. 10. 2 Thess. 3. 6. 14. 1 Tim. 1. 20. Tit. 3. 10.

Excommunicatio exercenda ad ædificationem & emundationem Ecclesiæ, & ad correctionem ejus qui excommunicatur, 2 Cor. 5. 4. 1 Tim. 1. 20. 2 Thessal. 3. 14. ut spiritus ejus salvus fiat, 1 Cor. 5*.

Excommunicatio Pharisæorum, Joan. 9. 22. 34. † 12. 42. † 16. 2.

Excommunicandi qui in moribus aut doctrina graviter errantes admoniti nolunt resipiscere, Prover. 22. 10. Matth. 18. 17. Roman. 16. 16. 1 Corinth. 5*. 2 Corinth. 2. 8. 2 Thessal. 3*. 1 Timoth. 1. 20. † 6. 5. 2 Timoth. 2. 17. 21. † 3. 5. Titum 3. 10. Joan. epist. 2. 10.

Excommunicati vitandi, Matth. 18. 17. 1 Cor. 5*. Tit. 3. 10.

EXEQUIÆ celebrantur, Genes. 23. 2. 3. † 50. 10. Deuter. 34. 8. 2 Regum 3. 31*.

EZECHIAS filius impii Achaz cum esset rex, tamen pius fuit, 4 Regum. 16. 20. frangit serpentem æneum, 18. 4. deficit ab Assyriis, 18. 7. mittit nuntium ad Isaiam prophetam, 19. 2. Isai. 37. 2. decumbit ex gravi morbo, 4 Regum 20. 1. Isaiæ 38. 1. ostendit Babyloniis suum thesaurum, & reprehenditur, 4 Regum 20. 12. 14. Isai. 39. 1. 5. commendatur, Eccli. 48. 19.

EZECHIEL cum aliis captivis vehitur Babylonem, Ezechiel. 1. 1. vocatur, & mittitur, 2. 3. commendatur, Eccli. 49. 10.

FACE-

F

FACERE pro Sacrificare in Scripturis, Levit.15.15.30. Num.6.11.16.† 8.12.† 9.2.4.10.14.Judic.13.16. Lucæ 22.19.

FAMA bona præstantior divitiis, Prov. 22. 1. Eccles. 7. 2. Eccli. 41. 15. 16.

FAMES & annonæ caritas, Genes. 12, 10. † 27.1. † 41*.42*.43*.44*.45*.47*. Exod. 16. 3. Deuter. 28. 53. † 32.24. Ruth 1.1.2 Reg.22.1.† 24.13. 3 Reg.8. 37. † 18. 2.4 Regum 4.38.† 6. 25.† 8.1.† 25. 3.2. Par. 6. 28. † 20. 9.2 Esdr.5*.Psalm.36.19.Isai.5.13.Jerem. 14. 1. 12. 15.† 15. 2. † 29. 17. † 34. 17. Ezech.5. 12.16.† 6.11.Joel 1*.Amos 4. 6.Agg.1.6.10.†.2.17.Matth.24.7.Luc. 4.25.† 15.14. Act. 7. 11.11.28.Rom.8. 35.2 Corinth.9.14.† 11.27. Apocal.6. 8.† 18.78.

Fames verbi Dei, 1 Reg. 3. 1. 2 Paral. 15. 3. Osee 3.4.† 4. 1. Amos 8. 11.

FAMULORUM famularumque officium, Genes. 16.4.6. † 24.† 30.25. † 31.4.† 39.1.6.Ezod.21.2.20.4 Regum 5.20.25.Prov.14.35 †17.2†19.10†29.19. Eccles.2. 7. Eccli.7.22.†10.28.Jer.34. 8.Joel.2.29.Luc.12.37.45.Actor.12.13. 1 Corinth.7. 21. Ephes.6. 5. Coloss. 3. 22.1 Tim.6.1.Tit.2.9.1 Petr.2. 18.

FELIX præfectus Iudææ, Actor. 23. 24.† 24*.

FERMENTUM, mala doctrina, Levit.2.11.*6.16.Deuter.16.3.Matth. 16.6. Marc.8.15. Luc.12.1. 1 Corint.5. 5. Galat.5.9.

FESTA Judæorum, & in primis festum Paschæ, vide Pascha.

Festum Pentecostes, Exod.21. 16. † 34.22.Num.28.26.Deut.16.9.Joan.5. 1. Actor.2.1. † 20.16.

Festum tubarum, Levit. 23. 24. Num.29.1.2 Paral.5. 3.

Festum expiationum, Levit. 16. 30.† 23.27.Num.29.7. 8.

Festum tabernaculorum, Exod.23. 16.Lev.23.34. Num.22. 12. Deuter.16. 13.†.31.10.1 Esd.3.4. 2 Esdr.8. 15.17. 2 Mach.1.9.† 10.6.Joan.7.2.

Festum Sabbati, vide Sabbatum.

Festum neomeniæ, Mum. 28. 11. 1 Reg.20.5. Ezech.45. 18.

Festorum violatio quam graviter puniatur, Num.15.32.

FESTUS præfectus Judææ, Act. 24. 27.

FIDES in Scripturis varie accipitur, videlicet pro fidelitate & veritate Dei in servandis promissis, Psalm. 32. 4. Isai. 11. 5. Thren. 3. 23. Osee 2.20.† 5.9. Rom.3. 3. pro veritate, & constantia verborum inter homines, Genes. 39. 16. † 44. 32. Levit. 6. 2. Eccli. 22.28. Jerem. 42. 5. 1. Mach.10.27.1 Timoth.2.7. pro virtute Theologica, Sap. 1. 2. † 3. 14. Habac. 2. 4. Matth.8. 13. † 9. 22. † 17.20. Marc.5.34. Luc.5.20.Rom.3. 21.† 4.3. † 5. 1. pro fide viva & formata per charitatem, Hab.2. 4. Matth. 9. 22. † 15.28. Marc.5.34. † 10.52. Luc.7. 50. Rom.3. 22. Galat.5. 6*. Heb.11*. pro fide mortua absque charitate, Mat. 7.21.22.1 Corinth.13.2.†15.2.Jacob.2. 26. pro sponsione seu voto, 1 Tim. 5. 12. pro fiducia, Jacob. 1. 6.

Fides charitate inferior, vide charitas.

Fides viva quæ per charitatem operatur, magnæ virtutis est, Mat. 9.2.22.29.† 21.22.Marc.16.16. Luc. 18. 42. Joan.1.12. † 3.15.16.36. † 6. 35.† 7. 38.† 11.25.† 14.12.† 20.29. Act. 3.16. † 10.43.† 15.9.† 16.31. Rom.1.16.† 3.22. Gal.3.8. Eph.2. 7. Hebr.11. 6*.

Fides non facit nos certos aut securos de accepta peccatorem remissione, aut consequenda vita æterna, vide Certi.

Fides sine operibus non justificat, 1 Cor.13.2. Gal.5. 6. Jacob. 2. 24.

Fides ipsa etiam appellatur opus bonum, Phil. 1. 6.

Fides est una, Ephes. 4. 5.

Fidei vivæ & operanti tribuitur justitia & salus, Genes.15.6. Marci 16.16.Luc.1.45. † 8.48.† 23.41. Joan.5. 24.† 17.3.Actor.13.38.† 16.31.Rom.3. 22.† 4.3.22.† 5*.† 10.1.10. Philip.3. 9. 1 Petr.2. 6. Hebr. 4. 3.

Fidei prædicatio ad eorum qui præsunt in Ecclesia, judicium referenda est, Galat. 2. 2.

Fidem Gentilium etiam respicit Deus, Jerem.39. 18. Matth.8. 5.13. † 15.28. Lucæ 7.9.† 10.33.† 17.16. Joan. 4.47.Actor.10.3.† 8.28.

Fideles Deus liberat a communi perditione, & internecione impiorum, Genes. 6*.7*. 8*. 19*. Exod. 8. 22.† 9.4.6.26. † 10.23.† 11. 7. Num.16. 20.26. 31. Jerem. 39. 18. Dan. 6. 22. 2 Petr. 2. 7.

Infidelitas seu incredulitas punitur, Gen.19.11.17.26. Num. 11. 21. † 14.2.11.† 20.12. Deuter.9.20.4 Reg. 7.

2. 17.4 Esdr.15.4. Psalm.77.32. Eccli.2. 15. Matth.8.28.† 14.30.† 17.17. Marc. 16.16. Luc.1.16,† 24.24. Joan.3.18. 36. †.6.7.† 8.24.† 12.48.† 20. 27. Rom.11. 20. Hebr.3. 18.† 4.2.† 11.6. Apoc.21.8.

FILIORUM officium erga parentes, Genes.9.23 .† 22. 2. 7.† 27. 1. † 28.7.† 37.14*. Exod. 20. 12.† 21. 17. Levit.19.3.32.† 20.9.† 21.9. Deuter.5. 16† 21.15.18.† 27.16. Jud. 14.1. 1 Reg. 2. 11. 18.22.† 3.1.7.† 8.1.† 18. 5.3 Reg. 8.19.4 Reg. 2. 23.† 12. 2. † 22. 1. 2. Paralip.34.3. Eccli.3. 1.8. † 6.18. † 7. 29. † 8. 7. 11.† 22.3.† 23.18.† 25. 10. † 32. 24. Tob.4. 1.† 14.5. Job 1.4. † 8.4.† 32. 4. 6. Prov.1.8.† 4.1.†.6.20.†.10.1.†.13. 1. † 15.20.† 19.26.† 20.11. 20. † 22. 15. † 23.19.25.† 28.24.† 30. 17. Jerem. 35. 16. Ezech. 22. 7. Matth. 4. 20.† 10. 35. † 15. 4. † 19. 19. Marc. 10. 19. Luc. 2. 48.† 18.20. Actor.7. 14. † 22.3. Ephes. 6. 1. Coloss. 3. 20. 1 Tim.5 . 1. 1. Petr. 5. 5.

FOENUM & herba cito transiens omnis homo, Psalm. 89. 6.† 128. 5. Isai. 40. 6. Eccli. 14. 15. 1 Petr. 1. 24. Jacob. 1. 10.

FOENUS, vide Usura.

FORNICATIO iram Dei provocat . Deut. 22. 21. Proverb. 23. 27. Eccli. 19. 3. Jerem. 5. 7. Osee 4. 14. 1 Cor.6. 9. 13. 15. Coloss. 3. 5. Hebr. 13. 4. corpus enervat & facultates absumit, Job. 31. 12. Proverb. 23. 27. † 29. 3. † 31. 3. Eccli. 9. 6. infamiam adfert, Eccli. 9. 10.† 41. 21. fornicationis occasiones vitandæ, Eccli. 9. 4. 12. † 42. 12. fornicatio non solum in opere externo, sed & in affectu prohibetur, Exod. 20. 17. Matth. 5. 28.

Fornicatio spiritalis, quæ est heresis, & idololatria, Deuter.31.16. Jud.2.17.† 27.33. Isai.1.21. † 57.3. Jerem.3.1. Ezech.6.9. † 16*. Osee 1.2. † 2.4.† 4. 15. Apoc.18. 3.

FRATRES & sorores Christi qui sint, Matth.12. 49. † 28. 10. Marc.3. 33. Luc.8. 21. Joan.20. 17. Hebr.2.12. Psalm.21. 23.

FRAUS, quære Dolus.

FRUCTUS boni operis, quære Opus.

FUNDAMENTUM est Christus, 1 Corinth.3. 11. Ephes. 2. 20. 1 Petr. 2. 6. fundamentum etiam Apostoli, Ephes.2. 20. Apoc. 21. 14.

& peculiariter Petrus, Matth.16. 18*. Joan.21. 15. 17. cujus fides numquam deficiet, Luc.22. 31.

FURTUM prohibent, committitur, & punitur, Exod.20.15.† 21. 17.† 22.1. Lev.19. 11. Deuter. 5. 19. † 24.7. Jos.7.1.19. Tob.2. 21. Prov.6. 30. Osee 4.2.2 Mach.12.40. Matth.19.18. Joan.12.6.1 Corinth.6.10. Apoc.9.21.

Fures dicuntur, verbum Dei & doctrinam veram adulterantes, Jer. 23. 30. Joan. 10. 1.

G

GAAL opponit se Abimelech, Jud.9. 26. 35. 39.

GABAONITÆ redimunt vitam astu quodam, Jos. 9*. obsidentur, & obsidione liberantur. 10. 5*. Propter ipsos injuste a Saule occisos suspenduntur filii Saulis, 2 Reg.21. 1. 6. 9.

GABELUS venit cum Raphael ad nuptias Tobiæ, Tob. 9. 7.

GABRIEL apparet prophetæ Danieli, Dan.8. 16.† 9.21. Zachariæ sacerdoti, Luc.1.11. Virgini Mariæ 1. 26.

GAD filius Jacob ex Lia, Genes. 30.11. † 25. 26.

Gadditæ recipiunt suam hereditatem, Num.32*. Deut.3. 12. Josue 13. 24.

Gad propheta admonet David, ut non maneat in terra Moabitarum, 1 Reg.22. 5.

nunciat Davidi iram Dei, 2 Reg. 24. 11. 18*.

GAJUS, 1 Cor.1.14. capitur, Act. 19. 29. deducit Paulum in Asiam, 20. 4. hospitio eum sucipit, Rom. 16. 23.

GALGAL, sive Galgala, civitas Israel, Jos. 4. 14. in Galgal circumciditur populus, & celebrat Pascha, 5. 2. 7. 10. egreditur inde ad liberandos Gabaonitas, 10. 7. revertitur, 10. 43.

GALILÆA recipit Christum, Joan.4. 45. in Galilæa incipit Christus prædicare, Matth.4.12. Actor.10.37.

GAMALIEL vir peritus Legis, Actor.5. 34.† 22. 3.

Gamaliel dux Manassitarum, Nu. 1. 10.

GAUDERE & lætari honeste licet, 2 Paral.29.9*. 2 Esdr.12.42. Psal. 67.4. Luc.1.14.1 Thess.1.6. † 5.16.

Gaudendum non est more Gentilium, Eccle. 2. 2. † 7. 3. Osee 9. 1. Amos 6. 8. Prov.2.14. Jacob.4. 9. Gaudium in persecutione, Matth. 5. 12.

Actor.5.41.† 20.24. Roman.5.3. Coloss.1.24. Hebr.10.34.† 11.25.
Gaudium spiritus, Lucæ 10. 21. Rom.12.12.† 14.17. Gal.5.22. Phil.4. 4.1 Thess.5.16.
Gaudium salutis æternæ, Isai.25. 18.† 26.1.† 33.20.† 65.12. Sapient.3.1. 7. vide Beatitudo.
GEDEON dux & judex in Israel, Jud. 6*.† 7*. † 8*.
GEMITUS quis probandus, quis improbandus, Exod. 2. 24. Ezech.9. 4. Tob.3.1. 2 Mach. 6.30. Rom.8.22. Jacob. 5. 9.
GENTIUM vocatio, Genes. 49. 10. Num.24.17. Deuter. 32.43. 2 Reg. 23.44.50.3 Reg.8.41. Psalm.2.8. † 21. 28. † 67. 32. † 71. 8. 17. † 85. 9. † 86. 4. Isai.2.2. † 11.10.† 19.18.† 25.7.† 27. 13.† 29.17. † 35*.† 41.25. † 43.5. † 45. 14. † 49*. † 51.5. † 54*.† 55*. † 56. 3. 6.† 60.3.9.† 65.1.† 66.19.20. Jer.9. 24. † 12.16. † 16.19. Osee 2. 1. 24. Joel. 1. 28. Mich.4. 2. Sophon.3. 9. Zachar.2. 11.† 8.20.† 9.10. Matth.2.2.7.† 8. 11. † 21. 31. 43. † 22. 9. Joan. 10. 16. Act. 8. 26. 30. † 10*. 1 Cor. 12. 13. Ephes. 2. 10.
Gentilium mores non sunt nobis imitandi, Levit. 18. 3. † 20. 23. Jer. 10. 2.
GENU omne flectendum Domino, Psal.21.30. Isai.45.53. Rom. 14. 11. Phil. 2. 10.
GERSON filius Levi, Numer. 3. 17. Gersonitarum ministerium, 3. 25.† 4. 22.
GIESI minister Elisei, 4 Reg. 4. 25. fit leprosus, 5. 26.
GLADIUS non cuivis permittendus, Matth.26.51. Marc.14.47. Luc. 22.49. Joan.18. 10.
Gladius spiritus est verbum Dei, 4 Esdr.13. 9. 27. Isai.11.4. † 27.1.† 31. 8.† 49. 2.† 66.16. Ephes.6. 17. Hebr.4. 12. Apocal. 1. 16. † 2. 16. † 19. 15. 2 Thess. 2. 8.
GLORIA Dei in omnibus quærenda, Jos.7.19. Psalm.115.1. Matth. 6.9. Joan.9.24.† 17.4. Actor.3.12.† 12. 23. 1 Cor. 6. 20. † 10. 31. Philip. 1. 20. Coloss.3.17. Tit.2.10. quære Honor.
Gloria beatorum, vide Beatitudo.
GODOLIA filius Ahicam gladio interimitur, 4 Reg.25. 25. Jerem. 41. 2.
GRATIA in Scripturis accipitur pro beneficio, Ruth 2. 20. 2 Reg. 2. 6.† 15.20. Proverb.4.9. Eccli.7.37.† 29. 20. pro favore, Genes. 6. 8. † 18. 3. † 19. 19.† 39.21. Exod.12. 36. Tob.3. 13. Esther 2.17. Proverb.13.15. Eccli.4.25. Dan. 1. 9. Actor.2. 47. † 24.27.† 25. 9. pro præmio quod a Deo expectatur, Prov.1.9. † 12.2. 2 Mach. 12. 46. Luc. 6.33. 1 Petr. 2. 19. pro dono aliquo gratis dato, Esther 15. 17. Psal. 44. 3. Proverb. 3. 22.† 16.23.† 22.11. 1 Corinth. 12*. Ephes. 4. 7. 1 Petr. 4. 10. pro dono supernaturali Deo gratum faciente, Psalm. 83. 12. Luc. 1. 28.† 2. 40. Joan. 1.15. Rom. 1.7. 1 Corinth.16.23. 2 Corinth.1. 12. Gal.5. 5. Hebr.13. 19. Jacob 4.6. pro re grata, pulchra, accepta, & amabili, Prov. 31. 30. Eccl.10. 12. Eccli,7. 21.† 11.19. † 26.16.19.† 40.22. Luc.4. 22. Ephes.4. 29.
Gratiæ donum quam sit occultum, & reconditum, quodque nemo facile illud sibi arrogare debeat, Job 9. 20. 21. Psalm. 2. 11. † 18. 13. † 142.2. Proverb.14. 12.† 20.9. Eccles.9. 1. 2. 12. Eccli.5. 5. Jerem.17. 9. 1 Cor. 4. 4. 2 Cor. 10. 14. † 13. 5. Galat. 6. 3. Philip. 2. 12. 1 Petr.4. 18. 2 Petr.1. 10. 1 Joan.4. 1.
Gratia qua quis hominibus gratus est, etiam illa a Deo est, Exod. 3.21.† 11.3.† 12.36. 4 Regum 25. 27. 2 Esdr.2. 5. Psalm. 105. 46. Jerem.40. 2. 3.4. Dan.1. 9. Tob.1.13. Actor.24. 23. † 27. 3. † 28. 19.
Gratus animus erga Deum & homines commendatur, Genes. 4. 3. † 8. 20. † 14. 21. † 23*. † 24. 48. † 26. 25. Exod.15. 1. Lev.25. 6. Num.15.17. † 31. 48. Deut. 4. 9. † 6. 5. Jud. 5. 1. 1 Reg.2. 1. † 14.35.† 31. 11. 2 Reg.10. 2. 19. 33. 3 Reg. 2. 7. 1 Par. 29. 10. 20 2 Paral.15. 11. † 20. 26. Esther 6*. Tob. 9. 1.† 12. 1. 7. Eccli.7. 22.† 32. 28.† 35. 13. 1 Machab. 4. 24. † 5. 54. 2 Mach. 3. 33. Matth.11. 25. Marc.5. 10. Luc.18. 43. Joan. 11. 40. Actor. 4. 21.† 27. 35. Rom.6.17. 2 Corint. 6. 1. Ephes.5. 19. Philip.4. 6. Coloss.2.7.† 3. 15. 1 Thess. 5.18. 2 Thess.1.3. 1 Tim.4.3.
Gratiæ agendæ ante & post cibum sumptum, Deuter. 8.10. 1 Reg.9. 13. Isai. 62. 9. Matth. 14. 19. † 15.35.† 26. 25. Marc.6.41.† 8.6.† 14.22. Luc.9.16. Joan.6. 11. 23. Actor.27. 35. Rom. 14. 6. 1 Corinth.10. 30. 1 Tim.4. 3.
GULA, vide Ebrietas, & Ciborum luxus.

H

HÆRETICOS & infideles relinquit Deus ad justorum probationem, Jud.3.1.1 Cor.11. 19.

Hæretici jam inde a temporibus Apostolorum extiterunt, 1 Tim.1.20. 2 Timoth. 2. 18. 1 Joan.2.18.2.Joan.7. Apoc. 2. 15.

Hæreticos futuros etiam nostris temporibus prædictum est, Matth. 24.5.24.Joan.5.43.1 Tim.4.1. 2 Tim.3. 1.2 Petr.2.1 † 3.3.Judæ 18.

Hæreticorum mores & doctrina, ibidem.

Hæretici vitandi, Deuter. 13. 1. Matt.7.15.Rom.16.17.2 Timoth.2. 17 † 3.5. Tit. 3. 10. 2 Theff. 3. 14. Joan.2.10.

Hæretici male tolerantur a præfectis, Apocal.2.14.

Hæretici tollendi e medio, Deut. 13. 5 † 18. 20. 3 Reg. 18. 40*. 4 Reg. 10. 25*.

Hæresis, fornicatio spiritalis: vide Fornicatio.

HAZAEL famulus Benhadad regis Syriæ, 4 Regum 8.11.15. juxta mandatum Domini 5 3 Regum 19.15. percussit Israel in universis finibus suis, 4 Regum 20.32 † 12.17 † 13. 3. quemadmodum prophetarum est, 4 Reg. 8.11. 13. moritur, 13.24.

HELIAS vir pilosus, & zona pellicea cinctus renibus, 4 Reg.1.8.

Heliæ orationis efficacia, 3 Regum 17.1. Jacob.5.17. 18. alitur ministerio corvi, 3 Regum 17. 2. excitat puerum mortuum, 17. 19. occidit prophetas Baal, 18.40. fugit Jezabel, 19.3. mittitur in Damascum, ut ungeret Hazael regem Syriæ, 19. 15. mittitur ad Achab, 21.17. ad Heliam missi principes quinquagenarii cum suis, igne cælitus demisso consumuntur, 4 Regum 1. 10. assumitur per turbinem in cælum 2. 11. apparet in transfiguratione Domini, Matth. 17.3. Luc.9.30.

HELIODORUS a cubiculis Seleuco, tentat thesaurum templi auferre, 2 Mach.3. 7. 13. punitur a Deo, 3. 24.

HELISEUS, vide Eliseus.

HERODES Ascalonita occidit innocentes pueros, Matth.2.16.& moritur, 2.19.

Herodes Antipas filius Herodis, tetrarcha Galilææ, Luc.3. 1. occidit Joannem Baptistam, Matth. 14. 9. Herodes & Pilatus morte Christi inter se reconciliantur, Luc. 23. 12. Actor. 4. 27.

HERUS & Hera, vide Dominus & Domina.

HESRON filius Phares, Genes.46. 12. Matth. 1. 3. relinquit post se Aram, & appellatur Jephonne, 1 Paral. 4. 15.

HESTHER fit uxor Assueri, Esther 2*. precibus suis apud Assuerum latam de Judæis uno die occidendis sententiam revocat, Esth.8. 3. 8.

HIEREMIAS, vide Jeremias.

HIERUSALEM, vide Jerusalem.

HOLOFERNES dux Nabuchodonosor mittitur contra Israel, Judic. 2.4. blasphemat Deum, 6. 1. obsidet Bethuliam, 7. 1. proprio gladio cervix ei præciditur, 13.8.

Caput ejus conspiciendum ponitur in muris civitatis, 14.1. totus Assyricus exercitus se in fugam dedit, 15. 1.

HOMO creatus est ad imaginem Dei, Genes.1.26 † 2.7 † 5.1 † 9.6. Sap. 2.23. Eccli.17.1. Job 10. 8. Psalm. 118. 73. Jac. 3. 9.

Homo maledicitur, Genes.3.17.

Benedicitur in Christo, Gen. 12.3 † 22.18. Galat. 3.8.

Hominis regeneratio, Matth. 18. 3. Joan.1. 13 † 3.3.6 † 4. 14 † 7. 31. 1 Cor.4.15. Galat.4.19. Ephes.4.22. Coloss.3.8. Tit.3.5.1 Petr.1.23 † 2. 2. Jacob. 1. 18.

Homo pulvis & lutum, Genes. 2. 7 † 3.19 † 18. 27. Eccl. 12. 7. Eccli. 17. 1 † 18.8 † 41.13. Job 4. 19 † 10. 8 † 34. 15. Psalm. 77. 39 † 102. 14 † 143. 4. Isai. 40. 6.

HOMICIDIUM, latrocinium, & sanguinis effusio, Gen. 4*. † 9.6 † 37.18. Exod. 2.12 † 20. 13 † 22.2. Lev.24.21. Num.25.7*. Deut. 5. 17 † 19.4.11 † 21.1 † 27. 24. Jos. 20. 3. Jud.9.5.1 Reg.18.17.2 Reg.3.27 † 4. 7. 12.3 Reg.2.5.25.34.46.4 Regum 14.5 † 21.16. Prov.6.17 † 28.17. Eccli. 34. 25. 27. Thren.4.13. Ezech. 11. 6 † 22. 2 † 24.6. Oseæ 4.2. Matth. 5. 21 † 19. 18 † 23.34 † 26.51. Joan.8. 44. Rom. 13. 9. Galat. 5. 21. 1 Joan. 3. 12. Apoc. 13. 10.

HONOR qui ab hominibus proficiscitur, non magni faciendus, Num. 16. 1. Jud. 9. 1. 1 Reg. 10. 27. 2 Reg. 15. 1. 3 Regum 1. 5.

Esth. 3. 1 *. † 6. 6. Eccl. 9. 16 † 10. 29. 30. Jerem. 9. 23. Matth. 6. 1 † 8. 4 † 9. 30 † 17. 9 † 20. 21. 26. Marc. 1. 44 † 5. 43 † 7. 36 † 8. 26 † 9. 8. † 10. 35. 43. Luc. 22. 24. Joan. 6. 15 † 8. 50 † 12. 43. Actor. 10. 26 † 14. 14. Gal. 6. 2. Phil. 2. 3. 1 Thess. 2. 6. 1 Petr. 5. 3. 3 Joan. 9. Apoc. 19. 10 † 22. 9.

Honor Dei, quære Gloria,

Honorandi parentes, vide Parentes.

HOSPITALITAS commendatur, Isai. 58. 7. Matth. 25. 36. Luc. 14. 13. Rom. 12. 13. 1 Tim. 3. 2. Tit. 1. 8. 1 Petr, 4. 9. 3 Joan. 5. 9. Hebr. 13. 2. Jacob. 1. 27.

Hospitalitatis exempla, Genes. 18. 3 † 19. 2 † 24. 31. Jos. 2 *. Jud. 13. 15 † 19. 4. 9. 3 Reg, 17. 10. 17. 4 Reg. 4. 8. Job 1. 4 † 31. 17. Tob. 2. 1. Luc. 10. 38 † 19. 6. Actor. 16. 15 † 28. 2. 7.

Inhospitalitas, Jud. 8. 5 † 19. 18. 1 Reg. 25. 9. 14. Sapient. 19. 13.

HUMILITAS Deo grata est, Genes. 18. 27 † 29. 31 † 41. 40. Jud. 6. 15. 1 Reg. 1 *. † 2. 1. 8 † 7. 9. 10. 2 Reg. 6. 16. 21. 2 Paral. 12. 6. 8 † 32. 26 † 33. 12 † 34. 26. Psalm. 33. 19. Prov. 11. 2 † 16. 19 † 18. 12 † 22. 22 † 25. 7 † 29. 23. Isai. 37. 1 † 57. 15 † 66. 2. Jerem. 1. 6. Jonæ 3. 5. Eccli. 3. 18 † 7. 19. Judith 4. 7. 11 † 9. 16. Matth. 3. 11 † 5. 3 † 8. 8 † 11. 20 † 15. 27 † 18. 4 † 20. 26 † 21. 5 † 23. 7. 11. Marc. 9. 34 † 10. 43. Luc. 1. 48 † 9. 42 † 14. 7. 11 † 15. 19 † 18. 13 † 22. 26. Joan. 13. 4. Actor. 10. 26. Rom. 11. 20 † 12. 16. 1 Cor. 4. 6 † 15. 8. Philip. 2. 3. Col. 3. 12. Hebr. 11. 24. 1 Petr. 5. 5. Jacob. 1. 9 † 4. 10. Apoc. 4. 1 † 19. 10.

HYMENÆUS pseudoapostolus, 2 ad Tim. 2. 17.

HYPOCRISIS, 1 Reg. 15. 11 *. † 18 *. 2 Regum 15. 2. 7. 4 Regum 1. 6. 9. Job 8. 13 † 13. 16 † 15. 34 † 20 *. † 27. 8 † 36. 13. Prov. 30. 13. Eccli. 1. 36 † 19. 24. Isai. 29. 13 † 38. 2. Jerem. 9. 8. Ezech. 33. 30. Malach. 3. 13. 2 Mach. 6. 24. Matth. 2. 7. 16 † 6. 2. 16 † 7. 5 † 15. 7 † 16. 3 † 22. 18 † 23 *. † 24. 51. Marc. 7. 6. Luc. 11. 44 † 12. 1. 56 † 18. 11. Actor. 5. 1 † 8. 18 † 13. 8. Rom. 2 *. Galat. 2. 13. 1 Tim. 4. 2. 2 Tim. 3. 5. 1 Thess. 5. 22. 1 Petr. 2. 1.

I

JABES in Galad opprimitur ab Israel, Jud. 21. 10. obsidetur, 1 Reg. 11. 1. viri Jabes Galaad exhibent misericordiam Sauli, & filio ejus, 31. 12.

JACOB filius Isaac nascitur, Gen. 25. 23. emit a fratre Esau primogenita, Genes. 25. 31. Præripit Esau benedictionem, 27. 5 *. proficiscitur ad Laban, 28. 10. videt scalam, & vovet votum, 28. 12. 20.

Servit Laban pro duabus filiabus, 29. 18. revertitur in patriam, 31. 17.

Luctatur cum angelo, 32. 24. vocatur Israel, 32. 28 † 35. 10. 3 Reg. 18. 31. mittit filios in Ægyptum, Genes. 42. 1.

Migrat cum tota sua familia in Ægyptum, 46 *. Deuter. 10. 22. filios Joseph adoptat in suos, Genes. 48. 5. 8.

Benedicit duodecim filiis, & moritur, 49. 33. sepelitur cum patribus suis in terra Chanaan, 50. 4. 7. secundum promissionem, 47. 29. & secundum mandatum, 49. 29. commendatur, Eccli. 44. 24. vide Israel.

Jacobus Zebedæi filius vocatur, Matth. 4. 20. occiditur, Actor. 12. 2.

JEBUS appellatur Jerusalem, Jos. 15. 8. Jud. 19. 10. 1 Par. 11. 4.

Jebusæos expugnare non poterat Israel, Jud. 1. 21. superantur tamen a David, 2 Reg. 5. 8.

JEHU filius Hanani prophetæ arguit regem Josaphat, 2 Par. 19. 2.

Mittitur ad Baasa regem Israel, 3 Reg. 16. 1. 7.

Jehu filius Josaphat filii Namsi ungitur ut rex esset Israel, ad delendam domum Achab, 4. Reg. 9. 1. 6.

Juxta præscriptum, 3 Reg. 19. 16. occidit Jezabel, 4 Reg. 9. 30. 33.

Occidit septuaginta filios Achab, 10. 1. jubet comprehendi & jugulari fratres Ochoziæ regis Juda, 10. 14. perdit servos Baal, 4 Reg. 10. 17. 25. moritur, 10. 35.

JEJUNIUM, & jejunandum esse, Joel. 2. 12. Tob. 12. 8. Matt. 6. 16 *. Marc. 2. 20. Luc. 2. 36 † 5. 35. Rom. 13. 13. 1 Corinth. 7. 5. 2 Corinth. 6. 5 † 11. 27. Actor. 13. 2. 3. 14. 22. Ephes. 5. 18. 1 Thess. 5. 6. Tit. 2. 2. 1 Petr. 1. 13 † 5. 8. vide Quadragesima.

Jejunii meritum, Jerem. 35. 14. 19. Jon. 3. 7. 9. 10. Judith 4. 8 † 8. 6. Matth. 17. 21 † 6. 17. Luc. 2. 37.

Jejunatur pro mortuis, 1 Reg. 31. 13. 2 Reg. 1. 12 † 3. 36. 1 Par. 10. 12.

Jejunii exempla, Exod. 24. 18 † 34. 28. Deut. 9. 9. 18. Jud. 20. 26. 1

Reg. 7. 6 † 31. 13. 2 Reg. 3. 35 † 12. 16. 2 Par. 20. 3. 1 Esdr. 8. 21. 2 Esd. 1. 4. Esth. 4. 3. Psal. 34. 13. Jerem. 36. 9. Dan. 10. 3. Jonæ 3. 5. Jud. 4. 7 † 8. 5. Tob. 3. 10. Matth. 4. 2 † 9. 14. Luc. 2. 37 † 5. 33. Act. 10. 30 † 13. 3 † 14. 23.

Jejunium indictum a rege Saule, 1 Reg. 14. 24. a Josaphat, 2 Paral. 20. 3. a Ninivitis & eorum rege, Jonæ. 3. 5. 7. ab Esdra, 1 Esdr. 8. 21. ab Esther & Mardochæo, Esth. 4. 16. vide Abstinentia.

JEREMIAS propheta ex Anathoth, Jer. 29. 27. vocatur, & a Deo mittitur, 1. 4.

Jeremias persecutionem patitur, Jerem. 18. 19 † 20. 1 † 26. 7 33. 1 † 37. 12 † 38. 4. 7.

Jeremias invenit gratiam apud Nabuchodonosor, Jerem. 39. 11.

Jeremias vinculis solvitur a Nabuzardan, Jer. 40. 1.

Jeremias luget Josiam, 2. Par. 35. 25.

JERICHO expugnatur & exuritur, Jos. 6. 20. 24. reædificatur ab Hiel, 3 Reg. 16. 34. appellatur civitas Palmarum, Deut. 34. 3. 2 Par. 28. 15.

JEROBOAM filius Nabat, servus Salomonis, fit inimicus Israeli, 3 Reg. 11. 26. 2 Paral. 13. 6. fit rex decem tribuum, 3 Reg. 12. 20. juxta verbum Ahiæ, 11. 29. erigit duos aureos vitulos, & falsum cultum Dei, 12. 28. 31. idque punitur & exprobratur, 14. 7 † 15. 25 † 16. 19. 26. 4 Reg. 3. 3 † 10. 29. 32 † 13. 2 † 6. 11 † 14. 24 † 15. 9. 18. 24 † 17. 22 † 23. 15.

Manus ejus exarescit, 3. Reg. 13. 4. Curatur, 13. 6. moritur, 14. 20. tota ejus domus perditur, 15. 29. juxta quod prædictum fuerat, 14. 10. contra Jeroboam, Amos 7. 10.

Jeroboam filius Joas fit rex Israel, 4 Reg. 13. 13 † 14. 16. moritur, 14. 29.

JERUSALEM expugnatur a filiis Judæ, Judic. 1. 8. eligitur a Deo in habitaculum, 3 Reg. 8 *. 2 Par. 6. 2 † 7. 16.

Jerusalem appellatur Jebus, Josue 15. 8. Jud. 19. 10. 1 Par. 11. 4.

Jerusalem appellatur Salem, Psal. 75. 3.

Jerosolymam quæ tribus Jacob inhabitaverint, 1 Par. 9. 3. 2. Esd. 11. 1.

Jerusalem obsidetur a rege Syriæ & Israelis, 4 Reg. 16. 5. a rege Nabuchodonosor, 4 Reg. 24. 10 † 25. 1.

Jerusalem exuritur, & evertitur, 4 Reg. 25. 9. iterum excolitur & reparatur, 2 Esdr. 3 *. † 6. 15.

Contra Jerusalem & ejus cives, 4 Reg. 21. 12 † 23. 27. Isaiæ 1. 6 † 3. 1 † 22. 1. 8 † 29. 1. 7 † 65. 2. Jer. 4. 3. 9 † 7 *. † 13 *. † 17. 19 † 19. 3. 6 † 21. 3 † 23. 39 † 25. 8 † 32. 3. 26 † 34. 1 † 38. 3 † 39. 8. Ezech. 3. 6 † 4 *. † 5 *. † 10. 2 † 15 *. † 21. 6 † 22 *. † 33 *. Soph. 3. 1.

Jerusalem destruenda per Romanos, Dan. 9. 26. Zachar. 14. 1. Matth. 24. 1. 15. Luc. 13. 35 † 19. 41 † 20. 16 † 21. 6. Joan. 11. 48.

Jerusalem spiritualis, Ecclesia sancta, Psal. 12. 1. 3. Isa. 33. 20 † 54. 11 † 60 *. † 62. 6 † 65. 16. 18. Tob. 13. 19. Baruch 5. 1. 7. Gal. 4. 26. Hebr. 11. 10 † 12. 22. Apoc. 3. 12 † 21. 2. 10.

JEZABEL impia, impii Achab conjunx, 3 Reg. 16. 31 † 21. 5. 7.

Occidit prophetas Domini, 18. 4. 13. minatur Eliæ prophetæ mortem, 19. 2. a canibus dilaceratur. 4. Reg 9. 33. juxta verbum Eliæ prophetæ, 3 Reg. 21. 23.

ILLUMINATI dicuntur Baptizati, Hebr. 6. 4.

IMAGINES jussit Deus fieri, Exod. 25. 18 *. Num. 21. 8 *.

Imagines fecit Salomon, 3 Reg. 6. 35 † 7. 25. 29. 36 † 10. 19. 2 Par. 3. 10. 14 † 4. 3.

Imaginum usus, Numer. 21. 8. Sapien. 16. 6. Jos. 2. 26 *. de altari in testimonium & memoriam extructo.

IMMISERICORDIA, & ejus punitio, Exod. 1. 12. Deut. 23. 3. Jud. 8. 6. 15. 1 Reg. 25. 15. 38. Job 20. 19. Proverb. 21. 10. Eccles. 12. 13. Amos 1. 6. Matth. 18. 30. 34 † 25. 42. Luc. 16. 21. 23. Jac. 2. 13.

IMPATIENTIA, & ejus punitio, Exod. 14. 11 † 15. 24 † 16. 2. 7 † 17. 2. Num. 11. 1. 10 † 14. 1. 26 † 21. 5. Job 3. 1. Prov. 12. 16. Eccl. 2. 16.

IMPIORUM dicta, facta, & cogitata contra pios, Sap. 2 *. Psalm. 9 *. 10 *. 11 *. 13 *. Prov. 4. 14.

Impiorum prosperitas, Job 10. 3 † 21. 7. 10. Psal. 72. 2. 8 † 91. 8. 4. Esdr. 3. 28. 31. Jer. 12. 1. Habac. 1. 13. 2 Mach. 6 *.

Impiorum prosperitas bonis admirationem parit, Job 21. 7. 13. Psalm. 72. 2. Eccl. 7. 16. Jer. 12. 1. Habac. 1. 13. Malac. 3. 15.

Impii incidunt in mala quæ piis pararunt, 1 Reg. 17. 42 † 31. 4. Esth. 7.

10. Psalm.7.16 † 9.16 † 34.8 † 36.14. Prov,26.27. Eccle.10.8. Isa.33.1. Jer. 48 *. Dan.3.22 † 6.24 † 13.62. Eccl.27. 28 *. Jud.13.4. Apoc.18.6.

Impii incidunt frequenter in malum quod timent, Job 6.16. Proverb. 1.26 † 10.24. Isa.66.4.

Impiorum subita & improvisa punitio, dispersio & eversio, Gen. 7. 21 † 14.15 † 19.24 † 34.25. Exod.14.24. Lev.10.2. Num.11.33 † 16.31. Jos.10.9 † 11.7. Jud.4.20 † 7.12.15.21 † 8.11 † 16.28. 1 Reg.30.16. 2 Reg.13.28. 3 Reg. 16.2 † 18.40 † 20.13.19. Job 4.8 † 5.3 † 8.13 † 15.20 † 18 *. † 20 *. † 27.14. † 36.12. Ps.1.5 † 36 *. Prov.1.27 † 6.15 † 10.25 † 12.7. Isa.5.24 † 47.9. Jer.15.8. Dan.5.30. 1 Mach.2.62 † 4.3. Matth. 24.38. Luc.12.20.46 † 16.23.25 † 17.27. 29. 1 Thess.5.3.

Impiorum punitio bonis est ad timorem & cautionem, Deut.13.11 † 17.18 † 19.20 † 21.21. Prov.19.25 † 21.11. Eccli.23.37. Actor.5.11. 1 Timoth.5.20.

Impios deridebit Deus, Psalm.2. 4 † 36.13 † 58.9. Prov.1.26. Sap.4.12.

IMPOSITIO manuum varia in veteri testamento, Genes.48.14. Exod. 29.10. Lev.1.4 † 3.2. Num.27.23. Dan. 13.34. Marc.10.16.

Impositio manuum in sacramento Ordinis & Confirmationis, Actor.6. 6 † 8.17 † 13.3 † 19 *. 1 Tim.4.14 † 5. 22. 2 Tim.1.6.

IMPUDICITIA contra naturam, Gen.19.5 † 38.7. Lev.18.22 † 20.13. Jud.19.22.30. Rom.1.27. 1 Cor.6. 10. Ephes.5.12. 1 Tim.1.10. 2 Petr.2. 7.8.

INCANTATIONES & maleficia, Exod.7.11 † 8.18 † 22.18. Lev.19.11 † 20.6.27. Numer.23.23. Deut.18.10. 1 Reg.28 *. 4 Reg.17.17 † 21.6. Isa.2. 6 † 44.25 † 47.13. Jerem.10.2. Dan. 2.2.10. Mich.5.11. Actor.8.8 † 13.6 † 16.16 † 19.19. Galat.5.20. Apoc.18. 23 † 21.8.

INCESTUS grave peccatum, Lev. 18.6.7 † 20.11.14. Deut.22.30. 1 Cor.5.1.2.

INDULGENTIÆ, 2 Cor.2.10.

INFERNUS & damnatio parata diabolo & angelis ejus, vide Damnatio.

Inferni pœna varia & horribilis, Deut.32.22. Job 24.19. Psalm.10.6 † 20.10 † 48.15 † 111.10. Sapient.11.17. Eccli.21.10. Isai.30.33 † 33.11.13.14 † 34.9. Jerem.9.15. Malac.4.1. Matth.8. 12. Luc.13.27 † 16.23. Apoc.14.9 † 18. 7 † 20.14. numquam terminanda, Isai.66.24. Matth.25.41.46. Marc.9. 47. 2 Thess.1.9.

INFIDELITAS, vide Fides.

INFIRMITAS corporalis, vide Ægrotatio.

INGRATITUDO, & ejus punitio, Genes.31.1 † 40.23. Exod.1.8. Deut.23. 3 *. Jud.2.1 † 6.8 † 8.33 † 12.1. 1 Reg. 10.18 † 12.8 † 25.3.10. 2 Reg.14.30. 2 Paral.24.21. Prov.17.13. Isai.1.2 † 5.4. Jerem.2.5.6. Ezech.16 *. Osee 10.1 † 13.2.6. Mich.6.3. Sapient.16.29. 1 Machab.16.16.19. Matth.11.20. Lucæ 17. 18. Joan.11.46. Rom.1.21. 2 Tim.3.2.

INIMICUS non passim contemnendus est, 1 Reg.14.14 † 17.43. 2 Reg.21.20. 3 Reg.20 *. 4 Reg.14.8.

Inimico reconciliatio non temere credendum est, 1 Reg.24.17 † 26.21. 2 Reg.3.26. 1 Mach.12.24.

INIQUITAS abundavit, 4 Esdr. 5.2 † 14.16. Matth.24.12. 1 Joan.5.19. vide Impii & Mali.

INNOCENTIA sua cuique tuenda, & malæ suspiciones amovendæ, Josue 22.22. 1 Reg.1.14. 3 Reg.18.17. Jer.37.12. Actor.2.14 † 6.14 † 7.2 † 28.17.

INOBEDIENTIA ejusque punitio, Genes.3.16.17 † 19.17.26. Levit. 10.1 † 26.14 *. Num.14.28.41 † 16.31 † 20.24. Deuter.11.16.28 † 17.12 † 18.19. 20 † 27.16 *. † 28.15 *. 1 Reg.12.15 † 13.11 † 15.24 † 28.16. 2 Reg.6.6. 3 Reg. 11.9 † 12.15.21 † 14.17 † 20.35 *. 2 Paral.7.19 † 26.16.19. Isa.24.5. Jerem.11. 3.8 † 13.8 † 17.27 † 26.4 † 35 *. Jonæ 1. 3. Matth.17.17. Actor.7.39. Rom.2.8. Gal.3.10. 2 Thess.1.8.

INVIDIA & odium, Genes.4.5 † 26.14 † 27.41 † 30.1 † 37.4.11. Exod.1. 8 † 20.13. Levit.19.17. Num.12.1 † 35. 20.23. Deut.19.11. 1 Reg.18.7.11. Sapient.2.24. Prov.10.12.18. Ezech.25. 15. Daniel.5.3. Luc.15.28. Joan.12.4. Rom.1.29 † 13.13. Galat.5.15.20. Jacob.3.14 † 4.2. 1 Petr.2.1. 1 Joan.3.13. 15 † 4.20.

JOAB filius Sarviæ, 2 Reg.2.13. confodit Abner, 3.27. reconciliat Absalonem per Thecuam, 14 *. confodit Amasa, 20.9. confoditur ipse, 3 Reg.2.28.34. juxta mandatum David, 2.5.7.

JOACHAZ filius Jehu, rex Israel, 4 Reg.10.35 † 13.1.

Joachaz filius Josiæ exuitur regno, & vehitur in Ægyptum, ubi & moritur, 4 Reg.23.34. captivitas ejus

prædicitur, Ezech. 19.4. appellatur Johanan, 1 Paral. 3. 15. post ipsum creatur rex frater ejus Eliachim, 4 Reg. 23.34.

JOACHIN filius Joacim fit rex Juda, 4 Reg. 24.8. ducitur captivus a Nabuchodonosor in Babyloniam, 24. 12. 15. dimittitur ex carcere, & ad honores evehitur, 25.24. appellatur Jechonias, Jerem. 37. 1. appellatur Neri, Luc. 2. 27. ei succedit patruus Matthanias, 4 Reg. 24.17.

JOACIN, & antea dictus Eliacim, filius Josiæ, fit rex Juda, 4 Reg. 23.34.3 Esdr. 1. 37. combussit libros sermonum, Jer. 36.21. appellatur Melchi, Lucæ 3.24. moritur, 4 Reg. 24. 1. 5. post ipsum constituitur rex filius Joachin, 4 Reg. 24.6.

JOANNA uxor Chusæ sequitur Christum, Luc. 8.3.

JOANNES Baptista filius Zachariæ, Luc. 1. 55. 59. 67. Evangelium regni denuntiat, & baptizat, Matth. 3. 1. Marc. 1.4. 5. Joan. 1. 28 † 3. 23.26. vestitus ejus ex pilis camelorum, & victus locustæ, & mel silvestre, Marc. 1.6. noluit haberi major quam erat, Joan. 1. 19. 20. 26 † 3. 28. mittit discipulos ad Christum, Matth. 11. 2. capite truncatur, Matth. 14. 8. dicitur Elias, Malac. 4. 5. Matt. 11. 14 † 17. 10. Luc. 1. 17.

Joannes filius Zebedæi vocatur, Matt. 4. 22. unice a Christo diligitur, Joan. 13. 23 † 19. 26 † 20. 2 † 21. 7. 20. scribit quæ vidit, Joan. 19. 35 † 21. 24. 1 Joan. 1. 1.

JOAS filius Ochoziæ solus evadit, dum senatus regius occiditur, 4 Reg. 11. 2. coronatur rex in Juda, 11. 12. occidit Zachariam filium Jojadæ, 2 Par. 24. 21. Matth. 23. 35. occiditur a suis ministris, 2 Par. 24. 25. 4 Reg. 12, 20. post ipsum filius ejus Amasias rex constitutus est, 1 Par. 3. 12. 2 Par. 24. 27.

Joas filius Joachaz rex Israel, 4 Reg. 13. 9. pugnat contra Amasiam, subvertit mœnia Jerusalem, destruit templum & moritur, 4 Reg. 14. 13. 16.

JOJADA Sacerdos jussit occidi Athaliam reginam, 4 Reg. 11. 15. 2 Par. 24. 14. moritur, 24. 15.

JONAS prophetat, 4 Reg. 14. 25. præcipitatur in mare, Jonæ 1. 15. deglutit eum piscis a Domino præparatus, 2. 1. in cujus ventre erat tribus diebus & tribus noctibus, ibid. Matth. 12. 40.

JONATHAS filius Saulis prosternit Philisthæos, 1 Reg. 13. 3 † 14. 1. 11. liberatur per populum a patre ob mel degustatum occidendus, 14. 45. ferit fœdus cum Davide, 18. 8 † 20. 8 † 23. 18. cæditur, 31. 7.

Jonathas filius Matharhiæ, præfectus militaris Judæorum, 1 Mach. 9. 31. fœdus init cum Demetrio, 10. 3. 15. capitur, 12. 48. occiditur cum suis filiis, 13. 23.

JORAM filius Josaphat rex Juda, 3 Reg. 22. 51. occidit sex fratres suos, 2 Paral. 21. 4. moritur, 4 Reg. 8. 24. 2 Par. 21. 19.

Joram rex Israel, 4 Reg. 1. 17 † 3. 1. procedit contra Hazael regem Syriæ, 8. 28. accepto vulnere curatur in Jezrahel, 9. 15. moritur, 9. 24.

JOSAPHAT filius Asa rex Juda, 3 Reg. 21. 41. mittit qui verum Dei cultum doceant in civitates Juda, 2 Par. 17. 7. fœdere jungitur cum impio Achab, 18. 3. ideoque arguitur a Propheta, 19. 2. jungit se Ochoziæ, 2 Par. 20. 35. moritur, 21. 1. habuit successorem filium Joram, 1 Par. 3. 11.

JOSEPH filius Jacob, Genes. 30. 23. videt somnium, 37. 5. 9. venditur a fratribus Ismaelitis, 37. 26. Psalm. 104. 17. falso accusatur, Genes. 39. 17. mittitur in carcerem, 39. 20 † 41. 14. constituitur dominus universæ Ægypti, 45. 40. datur ei filia Putipharis uxor, 41. 45. detegit se fratribus suis, 45. 1. moritur, 50. 24. ossa ejus transferuntur ex Ægypto, Exod. 13. 19. sepelitur in Sichem, Josue 24. 32.

Joseph conjux B. Virginis Mariæ, Matt. 1. 16. fugit in Ægyptum, 2. 14.

JOSIAS filius Amon rex Juda, 4 Reg. 21. 24 † 22 *. ejus nativitas prædicta est, 3 Reg. 13. 2. legit librum Legis, 4 Reg. 23. 2. celebrat Pascha, 23. 21. vulneratur a sagittariis, & moritur, 2 Paral. 35. 23. 24. 4 Reg. 23. 29. lugetur, 2 Par. 35. 24. ei succedit Joachaz, 4 Reg. 23. 30. 34.

JOSUE pugnat contra Amalech, Exod. 17. 9. 13. mittitur exploraturus terram Chanaan, Numer. 13. 2. eam populo commendat, 14. 6. constituitur loco Moysis dux populi, 17. 18. Deuter. 3. 21 † 31. 3. 7. 14. Jos. 1. 16. mittit

exploratores, 2.1. transit Jordanem, 3.16. erigit duodecim lapides in Galgal, 4.3.8.20. angelus Domini apparet ei, Jos.5.13. benedicit populo, 8.33. ascendit Josue ad liberandos Gabaonitas, 10.7. Sol & Luna steterunt ad imperium Josue, 10.12. revertitur Josue in Galgal post liberatos Gabaonitas, 10.43. percutit 31 reges, 12*.

Accipit suam portionem in divisione terræ, 19.49. moritur, 24. 29. Judic.2.8. commendatur, Eccli.46.1.

IRACUNDIA quantum mali pariat, Genes.4.5. Job 5.2. Prov.12. 16 † 14.3 † 15.18 † 17.19 † 19.19 † 27.3 † 29.22. Eccle.7.10. Eccli. 25. 22 † 28.6.14 † 30.26. Matth. 5.22. Lucæ 4.28. Galat. 5.20. Ephes. 4.26. Coloss. 3.8. Tit. 1.7. Jacob. 1.19.

IRÆ alterius cedendum potius quam repugnandum, Genes. 27.42. Prov.22.24 † 29.22. Eccli. 8.19. Matth. 2.13.

ISAIAS filius Amos, Isa. 1.1. vocatur, & mittitur, 6.8 † 49.1.

ISMAEL filius Abrahæ ex Agar nascitur, Genes.16.15. moritur, 25.17.

Ismahel filius Nathaniæ, occidit Godoliam, aliosque Judæos, Jerem. 41.2.6.

ISRAEL appellatur, qui ante Jacob dicebatur: quære Jacob.

Israel populus & hereditas Domini, Exod. 3.7 † 5.1 † 6.7 † 19.5. Levit.30.26. Deut.4.20 † 7.6 † 9.29 † 10. 15 † 14.2 † 26.18 † 32.9.1 Reg. 10.1 † 12.22.2 Reg.7.23. 3 Reg. 8.53. Isa. 19. 25 † 43.1. Jer.13.11.

Decem tribus Israel separant se a domo David, 3 Reg. 12.3.9.16. secundum verba Ahiæ prophetæ, 11. 29. transferuntur in Assyriam, 4 Reg. 15.29 † 17.6. secundum prophetiam, Deut. 4.26. multi ex Israel sequuntur Levitas in Jerusalem, 2 Par. 11.13.

Contra decem tribus, vide Samaria.

JUDÆORUM cærimoniæ erant umbra futurorum, Exod.13.9.14. Numer. 15.38. Deut. 16.1. Ezech.20. 10.1 Corinth. 10.1.2 Corinth. 3.13. Hebr.7.17 † 8.5 † 9.1.10.23 † 10.1.

Judæorum quædam certæ consuetudines, Genes. 32.31. Jud. 11.40. Ruth 4.7.2 Paral. 35.25.

JUDAS filius Jacob nascitur, Genes.29.35. nescius concumbit cum filii sui uxore Thamar. 38.15. spondet pro fratre suo Benjamin, 43.9. prædicitur sceptrum non auferendum de Juda, donec veniat Messias, 49. 10. Deut. 33.7. Jud. 1.2.2 Reg. 7.12. 2 Par. 6.6.

Contra Judam & Jerusalem, vide Jerusalem.

Judas Machabæus eligitur dux fratrum suorum, 1 Mach.2.66. pugnat strenue, 3*. † 4*. † 5*. † 7.25. 2 Mach.8.1 † 10.16*. † 11.6 † 12*. † 13*. † 14*. † 15*. cæditur, 1 Mach.9.17.

Judas Iscariotes eligitur in Apostolum, Matth. 10.4. init pactum cum Pharisæis, Luc. 22.4. prodit Christum, Matt.26.20.46. Marc. 14. 43. Joan.18.5. secundum prophetiam, Ps.40.10 † 54.14 † 108.8. Joan. 6.70 † 12.4 † 13.21*. suspendit se, Matth. 27.4. Actor. 1.18.

Judas Galilæus dispersus cum suis, Actor. 5.37.

Judas & Silas cum Paulo & Barnaba Antiochiam mittuntur, Actor. 15.22.27.

JUDICABUNT sancti de hoc mundo, Sap.3.8 † 5.1. Matth. 19.28. 1 Cor.6.2. Judæ 14.

Judicium perversum, Eccli. 11.9. Matth.7.1 † 12.7. Lucæ 6.37 † 7.31. Joan.7.24 † 9.16. Actor.28.4. Rom.2.1 † 14.4.13.1 Cor.4.5.1 Tim.5.21. Jacob. 4.11.

Judicium Dei extremum, & quemadmodum Christus in fine mundi judicaturus sit, 1 Reg.2.10. &c. vide Dies novissimi.

Judicium debet præcedere deliberatio & cognitio causæ, Genes. 3.11 † 11.5 † 18.21. Exod.3.8 † 23.2. Deut. 16.6 † 17.9 † 19.18. Jos. 7.19 † 22.13. Jud.20.3.12. Prov.18.13. Eccli. 11.7. Dan.13.51.1. Mach.7.7.

Judicium hominum, vide Opinio.

Judicum officium, & auctoritas. Exod. 18.13.21 † 21*. † 22*. † 23*. Lev.19.15 † 24.11.23. Deut.1.13.16 † 17*. † 18.15 † 25.1 † 27.19. Jos.7.19.1 Reg.8.1 † 12.5.2 Paral.19.6. Eccli. 4. 50 † 10.1 † 42.12. Psal.81*. Prov.18.5. 19 † 24.23 † 28.15. Isa.5.16 † 10.1. Jer. 5.26. Luc.18.2 † 23.1.13.23. Joan. 7.24 † 8.15. Jacob. 2.4.

Judices Israel rexerunt circa 350. annos, Actor. 13.20.

Judex universi mundi est Deus, vide Deus.

JUDITH vidua Bethuliæ dives & honesta, Judith 8.1*. præcidit Holoferni caput, 13.10. moritur, 16.28.

JURARE quatenus liceat vel non liceat, & quam variis modis contingat, Genes. 14. 22. † 21. 24. † 22. 16. † 24. 3. † 25. 33. † 26. 3. 31. † 31. 53. † 42. 15. † 47. 31. † 50. 5. Exod. 13. 19. † 20. 7. † 22. 11. † 23. 13. Levit. 5. 4. † 19. 12. Numer. 14. 21. † 30*. Deuter. 6. 13. † 7. 8. † 10. 20. Jos. 2. 12. † 6. 22. † 9. 15. † 23. 7. Judic. 21. 1. 7. 18. 1 Reg. 14. 24. † 19. 6. † 24. 23. † 25. 34. † 28. 10. † 30. 15. 2 Reg. 3. 35. † 19. 7. † 21. 2. 17. 3 Reg. 1. 13. 29. † 2. 8. † 8. 31. † 19. 2. 2 Par. 6. 22. † 15. 14. † 36. 13. 1 Esdr. 10. 5. 2 Esdr. 10. 29. Job 27. 1. Psalm. 14. 4. † 23. 4. † 62. 12. † 88. 2. † 94. 11. † 101. 9. † 109. 4. Isa. 14. 24. † 19. 18. † 45. 23. † 49. 18. † 54. 9. † 65. 15. Jerem. 4. 2. † 5. 2. 7. † 12. 16. † 22. 5. † 44. 26. † 51. 14. Oseæ 4. 15. Amos 6. 8. † 8. 7. Soph. 1. 5. Zach. 8. 17. Jud. 1. 12. Eccli. 23. 9. 17. Matth. 5. 33. † 23. 16. 18. 20. 21. 22. Hebr. 6. 13. 16. Apoc. 10. 6.

Jurandum non est temere, nec per cælum, nec per terram, nec per aliquid quod in iis est, Matth. 5. 34. Jacob. 5. 12.

JUSTI vere in hac vita, Luc. 1. 6. † 15. 7. Joan. 8. 36. † 17. 17. 19. 1 Cor. 6. 11. Hebr. 12. 23*. 2 Petr. 2. 7. 1. Joan. 3. 1. 7. Apoc. 3. 4. † 14. 5. vide Peccatum.

JUSTITIÆ summa perfectio non habetur in hac vita, in qua sine peccato non vivimus, Genes. 6. 5. † 8. 21. Exod. 34. 7. Num. 14. 18. 3 Reg. 8. 46. 2 Par. 6. 36. Job 4. 17. † 9. 1. 15. 20. † 25. 4. Psalm. 13. 1. † 50. 7. † 52. 1. † 129. 3. † 142. 2. Proverb. 20. 9. Eccle. 7. 21. Isai. 64. 4. Jerem. 2. 19. 20. † 30. 11. Mich. 7. 2. Nah. 1. 3. Sap. 12. 10. Matth. 6. 12. Luc. 17. 3. 10. Rom. 3. 9. 23. † 7*. Galat. 3. 22. Ephes. 2. 3. 1 Joan. 1. 8. vide Peccatum.

Justitia nostra est per Christum, & primam justificationem, peccatorumque remissionem nulla præcedunt merita, Genes. 15. 6. Isai. 45. 25. † 53. 8. 13. Jerem. 23. 6. † 33. 16. Dan. 6. 22. Habac. 2. 4. Zach. 9. 11. Act. 10. 43. † 13. 39. Rom. 1. 17. † 3. 22. 24. † 5. 1. 18. † 10. 4. 10. 1 Cor. 1. 30. Gal. 2. 16. † 3. 11. † 5. 5. Philip. 3. 9. Tit. 3. 7. 1 Petr. 3. 18.

JUSTIFICATIO qua quis ex justo fit justior, ascribitur bonis operibus, Eccli. 18. 22. Rom. 2. 13. Jac. 2. 21. 24. Apoc. 22. 11.

Justificatio impii non solum fidei ascribitur, sed etiam aliis virtutibus, ut Spei, Rom. 8. 23. Charitati, Exod. 20. 6. Proverb. 10. 12. Luc. 7. 47. 1 Cor. 13. 4. Gal. 5. 6. 1 Petr. 4. 8. 1 Joan. 4. 7. 8. 9. Timori, Eccli. 1. 27. 28. Pœnitentiæ operibus, Sap. 11. 24. Ezech. 18. 21. 22. Matth. 3. 2. 8. Luc. 7. ubi ponitur exemplum Magdalenæ, 15. exemplum filii prodigii, 18. exemplum Publicani.

L

LABAN hospitio excipit famulum Abrahæ, Genes. 24. 32. mercede conducit Jacob. 29. 14. 20. persequitur Jacob. 31. 22.

LABOR & dolor communis omnibus hominibus, Genes. 3. 17. Exod. 20. 9. † 34. 21. Deuter. 5. 13. Tob. 2. 19. Psalm. 127. 2. Proverb. 6. 6. † 10. 4. † 14. 4. † 20. 4. Eccles. 5. 11. Eccli. 29. 19. Joan. 21. 3. Actor. 18. 3. † 20. 34. 1 Cor. 4. 12. Ephes. 4. 28. 1 Thess. 2. 9. † 4. 1. 2 Thess. 3. 8. 12.

Labor non ditat sine Dei benedictione, Genes. 3. 17. † 26. 3. 12. † 30. 27. Deuter. 8. 18. Job 42. 12. Proverb. 10. 22. Eccli. 11. 6.

Laboranti merces debetur, Levit. 19. 13. Deuter. 25. 15. † 25. 4. Tob. 4. 15. Eccli. 7. 22. † 34. 25. 26. Jerem. 22. 13. Malach. 3. 5. Matth. 10. 10. Luc. 10. 7. 1 Cor. 9. 9. 14. 1 Timoth. 5. 18. Jac. 5. 4.

Laboris manuum & agriculturæ laus & utilitas, Prov. 12. 11. † 13. 4. † 14. 23. † 24. 27. † 28. 19.

LACHIS traditur in manus Israelis, Josue 10. 32. extruitur, 2 Paral. 11. 9.

LAICI ne se sacris præter officium misceant, Levit. 10. 1*. Num. 3. 51. † 3. 10. nec vasa sacrata temere contingant, Num. 1. 51. † 4. 15. 19. 20. † 18. 7. 2 Reg. 6. 6. 2 Par. 26. 18.

LAIS oppugnatur a Danitis, expugnatur, ædificatur, & appellatur Dan, Judith 18. 27. appellatur Lesem, Josue 19. 47.

LAUDANDUS Deus ante & post sumptum cibum, Deut. 8. 10. vide Gratia.

Laudare Deum pro merito non possumus, Psalm. 95. 4. † 105. 2. † 118. 164. 1. 44. 44. 3. Eccli. 43. 2. 32.

Laudes Deo canendæ, Psal. 46. 2. † 146. 7. † 149. 1. Isa. 12. 4. Ephes. 5. 19. Coloss. 3. 16. Hebr. 13. 15. Jacob. 5. 13.

LAZARUS jacet ante ostium divitis epulonis, Luc. 16. 20.

Lazarus suscitatur a morte, Joan. 11. 43. persecutionem sustinet a Judæis, 12. 10.
LEBBÆUS cognomine Thaddæus discipulus Christi, Matth. 10. 3. appellatur Judas filius Jacobi, Luc. 6. 16.
Lepra quomodo cognoscatur, Levit. 13*. 14*.
Lepram mittit Deus propter peccatum, Exod. 4. 4. Num. 12. 8. 4 Reg. 5. 1. 27 † 15. 5. 2 Par. 26. 18. 19. 21.
Lepra mundatur, Exod. 4. 7. Num. 12. 15. 4 Reg. 5. 14. Matth. 8. 2. Luc. 17. 14.
Leprosorum segregatio, Lev. 13. 49. Num. 5. 2. 4 Reg. 15. 5.
LEVI nascitur, Gen. 29. 34.
Occidit cum fratre suo Simeone Sichemitas, 34. 25. punitio istius facti, 49. 5.
Levitarum habitatio, jus, & debita vitæ sustentatio. Levit. 10. 12 † 25. 32. Numer. 18. 21. 24 † 35. 2. 7. Deut. 10. 8 † 12. 12. 19 † 14. 27 † 18. 1 † 26. 11. Jos. 13. 14. 33 † 18. 7 † 21*. 2 Esdr. 10. 33 37 † 13. 10. Ezech. 48. 13. Eccli. 7. 32.
Levitarum ministerium & officium, Num. 1. 49 † 3*. † 4. 1 † 8*. † 18. 2. 23. Deuter. 10. 8. Jos. 3. 6. 1 Paral. 6. 31*. † 9. 14*. 2 Par. 19. 8. Ezech. 44. 11.
Levitas assumit sibi in ministerium Deus pro primogenitis Israelis, Num. 3. 12. 40*. † 8. 16.
Levitæ puniunt peccatum erecti vituli, Exod. 32. 26.
Levitæ expelluntur ex Israel, 2 Paral. 11. 14.
LEX prima, & præceptum datur, Gen. 2. 16. violatur, 3. 4. 6.
Lex decem mandatorum datur Moysi, Exod. 20*. Deut. 5*.
Legis tabulæ dantur, Exod. 31. 18. Deut. 5. 22. franguntur, Exod. 32. 19. Deut. 9. 17. dantur aliæ tabulæ, Exod. 34. 27. Deut. 10. 1.
Legis natura, officium & operatio, Rom. 3. 20. † 4. 15 † 5. 20 † 7. 1. 7. Gal. 3. 19. 1 Tim. 1. 8. Hebr. 7. 18. 27.
Legem Dei sine spiritu ejus non possumus implere, Deut. 5. 29. Psal. 118. 24. Luc. 18. 22. Actor. 15. 10. Rom. 8. 2.
Punitio vel merces eorum, qui Legem Dei prævaricantur, vel observant. vide Obedientia, & Inobedientia.
Legis cæremoniæ abrogantur per Christum, Matth. 11. 13. Marc. 15. 38. Actor. 13. 38 † 15. 11. Rom. 6. 14 † 7. 4 † 8. 3. Galat. 3. 13 † 4. 5. Ephes. 2. 13. Col. 2. 14. 1 Petr. 1. 11. 18.
Lex legitur, Deut. 1. 5 † 31. 9. 11. Jos. 8. 33. 4 Reg. 23. 2. 2 Esdr. 8. 8 † 9. 3. 3 Esdr. 9. 39. 2 Mach. 8. 19. 13.
Lex nova Christianorum consistit potissimum in Charitate, Matth. 5. 44 † 7. 12 † 22. 36. Joan. 13. 34. Rom. 13. 10. Galat. 5. 14 † 6. 2. 1 Tim. 1. 5.
LIA nubit Jacob patriarchæ, Gen. 29. 21. gignit ei multos liberos, 19. 31.
LIBER vitæ, Exod. 32. 32. Psalm. 68. 29. Phil. 4. 3. Apoc. 3. 5 † 20. 12 † 21. 27.
LIBERUM arbitrium etiam post lapsum in homine mansit, Gen. 4. 7. Deut. 30. 19. Jos. 24. 15. Psalm. 26. 9. Sap. 9. 10. Eccli. 15. 18 † 31. 10. 1 Cor. 3. 9 † 7. 37.
Liberum arbitrium cooperatur gratiæ Dei, 1 Reg. 7. 3. 2. Par. 12. 14. Psalm. 9. 17 † 72. 13. Prov. 16. 1. 5. 9. Eccli. 2. 20. Isaiæ 1. 16. 17. 18 † 40. 3 † 46. 8 † 55. 6. 7. Jerem. 3. 1. 12. 22 † 4. 3. 4. 14 † 7. 3 † 18. 8. 11 † 25. 5 † 26. 13 † 32. 15. Ezech. 18. 21. 22. 27. 26. 30. 31 † 33. 14. 15. 16. 19. Zachar. 1. 3. Malach. 3. 7. Matth. 3. 2. 3 † 11. 33 † 12. 28. Marc. 1. 3. Luc. 3. 4. Joan. 1. 23 † 7. 37. Actor. 13. 19 † 8. 22 † 9. 6. Rom. 10. 13. 3. 1 Corinth. 3. 9 † 15. 10. 2 Corinth. 7. 1. Ephes. 5. 14. Phil. 2. 12. 13 † 4. 13. Coloss. 1. 29 † 3. 9. 10. 1 Tim. 4. 16. 2 Tim. 2. 21. Hebr. 4. 16 † 12. 12. 13. Jac. 4. 8. 1 Petr. 1. 22. 1 Joan. 3. 3. Apoc. 3. 20.
Libertas Evangelica, Joan. 8. 32. Rom. 6. 18 † 8. 2. 21. Galat. 5. 13. 1 Petr. 1. 18 † 2. 16*. 2 Petr. 2. 19.
Libertas prava, & improbanda, Job 11. 12. Jer. 34. 15. Oseæ 7. 16. 2 Petr. 2. 18.
A LINGUA mala cavendum, Levit. 19. 16. Job 5. 21. Psalm. 51. 4 † 139. 4. 12 † 140. 3. Prov. 4. 24 † 10. 18 † 11. 9 † 12. 13. 19 † 15. 2 † 16. 27. 28 † 17. 20 † 18*. † 20. 19 † 21. 23 † 26. 20 † 30. 11. Eccl. 5. 2. Sap. 1. 11. Eccli. 5. 16 † 25. 12 † 28*. 1 Cor. 15. 33. 1 Petr. 2. 1. Jacob. 1. 19 † 3. 5. 8 † 4. 11. vide Detractio.
Lingua discrete moderanda, Prov. 10. 19 † 12. 14 † 13. 2. 3 † 17. 27 † 18. 21 † 21. 23. Eccli. 14. 1 † 20. 5 † 22. 33 † 23. 17. Matth. 12. 36. Luc. 6. 45. Jacob. 1. 19 † 3. 2. 1 Petr. 3. 10. vide Loquenda.
LOBNA occupatur, Jos. 20. 29. deficit a Juda, 4 Reg. 8. 22. oppugnatur ab Assyriis, 19. 8.

LONGANIMITAS, vide Patientia.
LOQUENDA sunt vera, honesta, & quæ audientibus prodesse queant. Exod.22.28. Psalm.14*. Prov.13. 2.† 24. 26. † 25.11.† 29. 20. Eccle. 5. 2. Eccli.7.37. Matth.5.37.† 12.36. Eph.4. 29.† 5.3. Col.3. 8. 1 Petr.3. 10.
Loquendi tempus & opportunitas, Prov. 15. 23. † 25. 11. Eccle. 8. 5. Eccli.11.8. † 20.6. † 32. 9.† 33. 4. quomodo loquendum, Job 6. 29. Prov. 15.4.† 16.20.22.† 29.11. Eccli.4.34.† 5. 16.† 6. 5. Coloss.4.6.
LOT liberatur ab incendio Sodomorum, Genes.19.15.17. 2 Petr.2. 7. uxor ejus mutatur in statuam salis, Gen.19.26. Sap.10.7 Lucæ 17. 32. concumbit cum duabus filiabus suis. Genes.19. 31. 35.
LOTIO pedum, Genes.18.4.† 19. 2.† 24.32.† 43.24. Joan.13. 4. 14. 1 Timoth.5. 10.
LUCAS medicus, Col. 4. 14. manet cum Paulo, 2 ad Tim. 4. 11.
LUCIFER cecidit e cælo, Isa. 14. 12.
LUX est Christus, Isa.9. 2. † 42.6. † 60.1.19.† 49.6. Joan.1.5. † 8.12.† 9,5. † 12. 35.46. 1 Joan.1. 5. † 2. 8.
Lux sunt Christiani, Prov.4. 18. Isa. 62. 1. Matth. 5. 15. Rom. 2. 19. Phil.8. 15.
LYDIA purpuraria credit in Christum, Actor.16. 14.
LYSIAS dux exercitus Antiochi, 1 Mac.3. 32. pactum init cum Judæis, 5. 58. capitur & jussu Demetrii occiditur, 7. 2.

M

MAACHA filia Tholmai regis in Gessus, mater Absalonis, 2 Reg.3. 3.
MAACHA filia Abessalom, mater Abiam regis Juda, 3 Reg. 15. 2. appellatur Michaja. 2 Par. 13. 2.
MACEDONIA mittit eleemosynas pauperibus Jerosolymitanis. Roman.15. 26. 2 Cor.8. 1.
Paulus vocatur in Macedoniam, Act. 16. 9.
MADIAN filius Abraham, Genes. 25. 2. Deus præcipit ut cædantur Madianitæ, Num.25.16. Madianitæ cæduntur cum suo rege, 31.7.
opprimunt Israelem, Judic. 6. 1. irruit in eos Gedeon, 7*.
MAGDALENA, vide Maria.
MAGI Pharaonis virgas suas vertunt in colubros, Exod.7. 12.
Magi primitiæ Gentium Christum adorant, Matth. 2. 11.
Magia, vide Incantationes.
MALALEEL nascitur, Gen.5.12.
MALCHO præcidit Petrus auriculam, Joan. 18. 10.
MALEDICTIO & benedictio, Gen.3. 14.17. † 8.21.† 9.25.† 24. 41.† 27.28.† 48. 15. 20. † 49.7. Num.5. 21. Deut.11.26.† 27.15. Jos.8.34. Judic. 9.20. 1 Reg.17. 43. 2 Reg.2. 5.† 16.7. 4 Reg.2. 24. 2 Esdr.5. 13. Prov.26.2. Jer. 29. 22. † 49. 13. Zach. 8. 13.
Maleficia, vide incantationes.
MALUM dicens bonum punietur, Isai.5.20. Malach.2. 17. Prover, 24. 24.
Malum declinandum, & bonum faciendum. Prover.3. 7. Isai.1. 16. Ezech. 18. 21.
Malorum consortium vitandum, Psal.1*.† 25.4. Prov.1. 10. † 14.7.† 24. 21.† 29.24. Eccli.8. 18. † 13*. 2 Cor. 6. 14. 2 Joan.10. Apoc.18.4.
Malum non est reddendum pro malo, Prov.20.22.† 24. 29. Rom.12. 14.17. 1 Corinth.4. 12. 1 Thess.5. 15. 1 Petr.3. 9.
Malum pœnæ est a Deo, Deut.32. 23. 3 Reg.9.9.† 21.29. Isai.45.7. Jer.11. 11.† 32.42. Baruch 2. 2. Amos 3.6. Jonæ 3. 10. Mich. 1. 12. † 2. 3.
Malum culpæ summe aversatur Deus, tantum abest ut eum auctorem habeat. Exod.23.7. 2. Paral.19.7. Judith 5.21. Job 34.10. Psal.5.5.7† 44.8. Prov.15.8.9. Sap.4.9. Eccli.15.21. Osee 13.9. Rom.9.14. 2 Cor.6.15. Jac.1. 13.
Malos rectores & præpositos permittit Deus ob peccata populi, 3 Reg. 12.24. Iob 34.30. Isai.29.10. Ezech.14. 9. Osee 13. 11. 2 Thess.2. 11.
jubetque obedientiam illis præstare, Matt.23. 3.
Malorum etiam ministrorum opera utitur Deus, Matth.7.22. Marc.9. 38. Luc. 9. 49.
MANAHEM rex Israel, 4 Reg. 15. 14.
MANASSES primogenitus Joseph nascitur, Ged. 41. 51. † 48. 14.
Manasses impius, filius pii Ezechiæ rex Juda, 4 Reg.21. 6. 2 Par.32. 33.† 33. 1. Jerem.15. 4. ducitur vinctus in Babylonem, & per pœnitentiam convertitur ad Dominum, & exauditus recuperat regnum, 2 Par.33. 11.13.

relinquit post se Amon, 4 Reg. 21. 18. Matth. 1. 10. appellatur Her. Luc. 3. 28.

MANENDUM est nobis in Christo, Joan. 15. 4. Rom. 8. 1. 1 Corinth. 4. 15. † 12. 13. Coloss. 2. 6. 1 Joan. 2. 6. 28. † 3. 24. † 4. 13.

MANNA, Exod. 16*. Num. 11. 7. Deu. 8. 3. Jos. 5. 12. Psal. 77. 24. Sap. 16. 20. Joan. 6. 31.

MANSUETUDO, Jos. 7*. 19. 1 Reg. 25*. 2 Reg. 16. 10. Proverb. 15. 1. Eccli. 1. 29. Matth. 5. 4. † 11. 29. Galat. 5. 23. † 6. 1. Ephes. 4. 2. Coloss. 3. 12. 2 Timoth. 2. 25. Tit. 3. 2.

MARDOCHÆUS defensor & tutor Esther, captivus abductus in Babylonem, Esther 2. 5. 7. a rege summo honore affectus, 6. 10. revertitur de captivitate in Jerusalem, 1 Esdr. 2. 2. 2 Esdr. 7. 7.

MARE creatur, Genes. 1. 9. concluditur suis terminis, 1. 9. Job 26. 10. 28. † 26. Prov. 8. 29. Jer 5. 21. cedit filiis Israel, Exod. 14. 21. sedatur verbis Christi, Matth. 8. 26.

MARIA soror Aaron laudat Dominum, Exod. 15. 21. fit leprosa, Nu. 12*. Deut. 24. 9. moritur, Nu. 20. 1.

MARIA virgo prænuntiata, Gen. 3. 15. Num. 24. 17. Psalm. 18. 6. † 44. 10. † 45. 5. † 84. 2. † 86. 3. † 131. 8. Prov. 31. 10. 29. † 9. 1. Cantic. 1*. 2*. 3*. 4*. 5*. 6*. Eccl. 24*. Isai. 7. 14. † 11. 1. † 19. 1. † 45. 8. Jer. 31. 22.

Maria vocatur, & est mater Domini, Luc. 1. 43. mater Jesu, Mat. 2. 13. Joan. 19. 25.

Mariæ perpetua virginitas significatur, Exod. 3. 2. Judic. 6. 37. 38. 39. 40. Psalm. 18. 6. Cant. 2. 2. † 4. 7. † 6. 9. Isai. 7. 14. † 11. 1. † 35. 1. 2. † 66. 7. Ezech. 44. 2. Dan. 2. 33. Matth. 1. 20. Luc. 1. 35.

Maria virgo multis dotata virtutibus, fide dives, Proverb. 31. 18. Luc. 1. 38. 45. Joan. 2. 5. spe plena, Eccli. 24. 24. Joan. 2. 5. charitate perfecta Eccli. 24. 24. Luc. 1. 56. † 2. 7. Joan. 2. 3. † 19. 25. casta. vide supra, Mariæ perpetua virginitas. castitatem vovit perpetuam, Luc. 1. 35. humilis, Luc. 1. 38. 48. misericors, Joan. 2. 3. prudens, Luc. 2. 19. modesta, Luc. 2. 48. pia, Luc. 1. 46. 47. benigna, Luc. 1. 40. fortis, Prov. 31. 10*. Joan. 19. 25. sapiens, Prov. 31. 26. Joan. 2. 5.

pauper. Matth. 2. 11. Luc. 2. 7. 24. patiens, Matth. 2. 13. Luc. 2. 35. virtute præcellens omnes, Prov. 31. 29. Eccli. 24. 15. Luc. 1. 28. 48.

Maria salutatur ab angelo, Luc. 1. 28. visitat Elisabeth, & laudat Deum, Luc. 1. 39. 46. proficiscitur cum Joseph in Bethlehem, Luc. 2. 4. in Ægyptum, Matth. 2. 14. revertitur inde in terram Israel, Matth. 2. 14. invenit Christum in templo, Luc. 2. 46. assistit cruci, & Apostolo Joanni commendatur, Joan. 19. 25. manet cum Apostolis. Actor. 1. 14.

Maria Magdalena deflet sua peccata, Luc. 7. 38. obtinet peccatorum remissionem, Luc. 7. 48. liberata septem dæmoniis adhæret & ministrat Christo. Luc. 8. 2. 3. ungit Dominum, Matth. 26. 2. Marc. 14. 3. Joan. 11. 2. † 12. 3. adest Christo in cruce morienti, Joan. 19. 25. stat ad monumentum plorans, Joan. 20. 11.

Christus ei apparet post resurrectionem, Marc. 16. 9. Joan. 20. 14.

nuntiat resurrectionem discipulis, Joan. 20. 18.

MARITI officium & auctoritas in uxorem, Genes. 3. 16. Num. 5. 12. 18. † 30. 7. 13. Deuter. 22. 5. 13. † 24. 1. Proverb. 5. 18. † 18. 22. † 31. 10. Eccle. 9. 9. Eccli. 7. 28. † 9. 1. † 25. 2. 27. † 26. 1. Malach. 2. 14. 16. 1 Corinth. 7*. † 11. 2. 10. Ephes. 5. 22. Coloss. 1. 18. Tit. 2. 4. 1 Tim. 2. 11. 1 Petr. 3. 1.

MARTHA hospitio excipit Dominum. Luc. 10. 39. ostendit suam fidem, Joan. 11. 27.

MATHAN sacerdos Baal occiditur, 4 Reg. 11. 18. 2 Par. 23. 17.

MATHIAS eligitur in Apostolum, Act. 1. 26.

MATHUSALEM filius Henoch nascitur, Genes. 5. 21. vivit 969 annis, & moritur, Gen. 5. 27.

MATRIMONIUM, Genes. 1. 27. 28. † 2. 21. 22. 23. 24. † 3. 6. 12. 17. † 4. 1. 17. † 9. 1. † 19. 26. † 24. 3. † 29. 21. Exod. 2. 1. † 20. 17. Levit. 18*. 20. 10. Deuter. 5. 21. † 7. 3. † 22. 23. † 24. 1. Jos. 23. 12. Judic. 3. 6. † 14. 2. 7. 15. 1 Esdr. 9. 2. 2 Esdr. 13. 23. Esther 2. 17. Tob. 4. 13. † 6. 17. † 7. 15. 16. † 8. 9. Proverb. 18. 22. † 19. 14. Eccli. 25. 2. Jerem. 3. 1. Matth. 5. 32. † 19. 3. 5. † 22. 24. 30. Marc. 6. 18. † 10. 2. 6. 7. 8. 9. † 12. 20*. Luc. 2. 5. † 3. 19. † 16. 18. † 20. 34. Joan. 2. 1. 2. Rom. 7. 2. 3. 1 Corint. 7*. Ephes. 5. 31. 32. 1 Tim. 3. 2. † 5. 9. Hebr. 13. 4. 1 Petr. 3. 1.

Matrimonium indissolubile, Genes. 2. 24. Matth. 5. 32. † 19. 7. Marc. 10. 11. Luc. 16. 18. 1 Cor. 7. 10.

Matrimonium spiritale. quære Connubium.
Matrimonium cujus rei sacramentum, Ephes. 5. 32. confert gratiam & sanctificationem, 1 Thess. 4. 4.
MATTHÆUS publicanus vocatur, Matth. 9. 9. † 10. 3. appellatur Levi filius Alphæi, Marc. 2. 14. Lucę 5. 27.
MATHANIA patruus Joachim constituitur rex Juda, 4 Reg. 24. 17. appellatur Sedechias, 1 Par. 3. 15.
MATHATHIAS Sacerdos ostendit studium pro tuenda religione, 1 Mach. 2. 24. pugnat strenue, 2. 41. monet filios suos ad observationem legis Dei, 2. 49. 64.
MEDI occupant regnum Babyloniæ, Dan. 5. 31.
MELCHISEDECH sacerdos, & rex Salem, Gen. 14. 18. Psalm. 109. 4. Hebr. 7. 1.
MENDACIUM, Genes. 3. 4. † 37. 19. † 39. 17. Levit. 19. 11. 2 Reg. 1. 2. 7. 4 Reg. 5. 25. Prov. 6. 19. † 12. 22. Sapient. 1. 11. Eccli. 7. 13. † 20. 26. 28. † 25. 4. Osee 4. 2. Joan. 8. 44. Actor. 5. 4. 8. Ephes. 4. 25. Coloss. 3. 9. vide Testimonium.
MENELAUS proditor patriæ usurpat sibi summum Sacerdotium, 2 Mach. 4. 24. extremo supplicio afficitur, 2 Mach. 13. 4. 5. 6.
MENSURA qua mensi fuerimus remetietur nobis, Exod. 21. 23. Judic. 1. 7. 1 Reg. 15. 33. 2 Reg. 22. 25. Psal. 17. 21. Proverb. 22. 23. Isa. 33. 1 † 65. 6 † 66. 4. Jerem. 50. 15. 29. † 51. 49. Ezech. 16. 59. Joel 3. 7. Matth. 7. 2. Marc. 4. 14. Luc. 6. 38.
Mensuræ & pondera debent esse justa, Lev. 18. 35. Deut. 25. 13. Ezech. 45. 10. Michææ 6. 11. Amos 8. 5. Prov. 16. 11. † 20. 10.
MERARI filius Levi, Num. 3. 17.
Meraritarum officium, 3. 33. † 4. 42.
MERCES debetur operibus, Genes. 4. 7. † 15. 1. Psalm. 118. 112. Prover. 11. 18. Sap. 5. 16. † 10. 17. Eccli. 2. 8. † 11. 24. † 18. 22. † 36. 18. † 51. 30. 38. Isa. 3. 10. Jer. 31. 16. Matth. 5. 12. † 6. 1. † 10. 41. 42. † 20. 8. Marc. 9. 41. Luc. 6. 35. † 10. 7. Joan. 4. 36. Rom. 4. 4. 1 Cor. 3. 8. 1. Tim. 5. 18. Apoc. 22. 12.
MERITA operum, Eccli. 18. 31. † 16. 15. † 38. 18. vide Opera.
MEROB filia Saulis, 1 Reg. 14. 49. promittitur Davidi in uxorem, 18. 17.
MESSIAS, id est Christus, & verus unctus est Dominus noster Jesus. Joan. 1. 4. † 4. 25. † 7. 41. † 11. 27. Matth. 26. 64. Marc. 14. 62. Lucę 22. 67. Actor. 17. 3. † 18. 28. † 19. 4. 1 Joan. 5. 1.
MICHA parat ephod idolo matris suæ, Jud. 17. 5. conducit Levitam; 17. 7. 10. idolum & ephod auferuntur, similiter & Sacerdos abducitur, 18. 13. 18. 20.
Micha, filius Miphiboseth, 2 Reg. 9. 12.
MICHÆAS prophetat contrarium pseudoprophetis, 3 Reg. 22. 13. 15. 23. 2 Par. 18. 14.
MICHAEL pugnat cum diabolo, Dan. 10. 13. Judæ 9. Apoc. 12. 7.
MICHOL sive Michal filia Saulis, datur Davidi in uxorem, 1 Reg. 18. 27. juxta promissionem regis, 17. 25. conservat Davidi vitam, demittens eum per fenestram, 19. 12. subducitur ei, & datur Phalti, sive Phaltiel, 25. 44. redditur ei, 2 Reg. 3. 14. 15. deridet ipsum saltantem coram Domino, 6. 16.
MILITARE, vide Bellum.
MINISTRORUM etiam malorum opera dignatur uti Dei bonitas, Matth. 7. 22. Marc. 9. 38. Lucæ 9. 49. quos & jubet audiri, Matth. 23. 3.
MIPHIBOSETH filius Jonathæ, 2 Reg. 4. 4. invenit gratiam coram Davide, 9. 7*. parcit ei David. 21. 7. appellatur Meribbaal, 1 Par. 9. 40.
Miphiboseth filius Saulis suspenditur, 1 Reg. 21. 8.
MIRACULA operatur Deus per Sanctos & eorum reliquias. vide Sancti & Reliquiæ.
MISERICORDIA, vide Bonitas Dei: item Charitas.
Misericordiæ opera proximo exhibenda, 1 Reg. 15. 6. 2 Paral. 28. 9. 15. Psalm. 111. 5. 9. Prov. 24. 21. 31. † 19. 7. 25. 21. Eccli. 4. 2. 29. † 35. 18. Isai. 58. 7. Osee 6. 11. Mich. 6. 8. Zach. 7. 9. Matth. 5. 7. † 9. 13. † 10. 41. † 18. 33. † 25. 41. Marc. 9. 40. Luc. 6. 35. † 11. 33. Rom. 12. 13. Galat. 6. 12. Coloss. 3. 12. 1 Timoth. 5. 10. quære Eleemosyna.
MISSÆ sacrificium olim prædictum & prænuntiatum, Lev. 26. 9. 10. 11. 12. Psal. 22. 5. † 109. 4. Isaiæ 2. 2. 3. † 19. 19. 20. † 56. 7. † 61. 6. † 66. 19. 20. 21. Jerem. 31. 31. † 33. 16. 17. 18. Dan. 12. 11. Amos 9. 11. Malach. 1. 10. 11.
Missæ sacrificium per varias figuras veteris Testamenti significatum,

Genes.14.18.† 16.6.† 22.13. Exod.12. 5. 24.† 25.30.† 29.2. 15. Levit.2.1.13. † 3.12.† 4.23.† 5.7.11.† 6.15.† 9.8.† 14. 4.† 16.3.† 19.21. Num.15.24.† 18. 17. 1 Reg. 21. 4. 3 Reg. 19. 6. 4 Reg. 4. 41. Dan.8. 12. appellaturque juge sacrificium, Dan. 11. 31. † 12. 11. nec interibit offerens sacrificium. Jer. 33. 18. 21.

Missæ sacrificium a Christo institutum, Lucæ 22. 19. & ab ejus discipulis usitatum, Actor. 13. 2. λειτουργούντων δ' αὐτῶν.

Missæ sacrificii mentionem facit Paulus, 1 Cor.10. 16.† 11. 23*.

MOAB filius Lot & filiæ ejus natu majoris, Genes.19.37. contra Moabitas pugnare, Israeli a Deo prohibetur, Deut. 2. 8. factus est Moab serviens Davidi sub tributo, 2 Reg.8. 2. deficiunt Moabitæ ab Israel, 4 Reg. 1.1.† 3.5. irruunt latrunculi de Moab in terram Israel, 13. 20. non admittebantur in ecclesiam, Deut. 23. 3. 2 Esdr.13.1. contra Moab prophetatur, Num.21.29.† 24.17. Psal.59.10.† 107. 10. Isai.16*.† 25.10. Jer.48.1. Ezech.25. 8. Amos 2. 1. Sophon.2. 8.

MOLOCH idolum, Levit.18. 21. † 20.2. appellatur Melchom, 1 Paral.20. 2. Jer.49. 1. Amos 1. 15. Soph. 1. 5. de Moloch vide item 3 Reg.11.5. 7. 4 Reg.23. 10.

MORBUS, vide Ægrotatio.

MORS est pœna peccati, Gen.2. 17.† 3.19. Rom.5. 12.17.† 6.23. 1 Cor. 15. 21. Eph.2.2. Col.2. 13. 1 Tim.5.6. Jacob 1. 15.

Mors, & certus dies mortis omni homini constitutus est, Deut.31. 14. Jos.23.14. 1 Reg.26.10. Job 14.5. Psal. 88.49. Eccle.3.3.† 8.8.† 9.5. Eccli.17. 3. † 41. 1. Joan.7. 30.† 8. 20. Rom.5. 12. † 6.23. Hebr.9. 27.

Mortis hora incertissima, Eccles. 9. 12. Matth. 24. 43. Luc. 12. 40. 1 Thessal. 5. 2. 2 Thess. 2. 2. Jacob.4. 13.

Mors corporis, justis est quasi somnus quidam, & dormitio, Deut. 31.16. 2 Reg.7. 12. 3 Reg.2.10.† 11. 21. 43.† 14. 20. Sapient.3. 3. Matth.9. 24. Joan.11.11. Actor.7.60.† 13.36. 1 Cor. 11.29. 1 Thess.4. 13.

Mortem nostram sua morte devicit Christus, Isai. 25. 8. Oseæ 13. 14. Rom.6.9. 1 Cor.15.54. 2 Tim.1.10. Hebr.2. 14. Apoc. 21. 4.

Mortem qui sibi intulerint, Jud.9. 54.† 16.29. 1 Reg.31.4. 2 Reg.17. 23. 3 Reg.16. 18. 2 Machab.10. 13.† 14. 41. Matth.27. 5. Act.1. 18.

Mortuos lugere quatenus permittatur, aut prohibeatur, Levit. 19. 28. Deuter. 14. 1.† 34. 8. 2 Reg. 1. 11. † 3. 32.† 10. 2.† 12. 16.† 14.2. † 19.1. † 21. 10. 13. Eccli. 22. 10. † 38. 16. 1 Mach.9.20.† 12.52.† 13.26. Matth.9. 3. Luc.7. 13. Joan.11.33. Actor.8.2.† 9. 39. 2 Thess.4. 13.

Mortui ad vitam revocantur, 3 Reg.17. 20. 4 Reg.4.33.† 13.21. Matth. 9. 25.† 27. 52. Marc. 5. 41. Luc. 7. 13. † 8. 54. Joan. 11. 43. Actor. 9. 40. † 20. 10.

Mortuorum sepultura. vide Sepeliendi mortui.

Mortuorum suffragia. vide Purgatorium.

MOYSES nascitur ex Levi, Exod. 2.1.† 6. 20. Actor.7. 20. percutit Ægyptium, & fugit in Madian, Exod.2. 12. 15. accipit Sephoram Madianiten uxorem, Exod.2. 21.

mittitur ad Pharaonem in Ægyptum, 3. 10*.† 5.1.† 6. 12.† 7*.† 8*. † 9*.† 10*. revertitur cum uxore & liberis in Ægyptum, 4. 20. orat pro Pharaone, 8. 12. 30. † 9. 28. 33. † 10. 17.

orat pro populo, 14. 15.† 17. 4. 11.† 32. 11. 13. 31. Num. 11. 2. † 14. 13. 17.† 21.7. Deuter.9. 18.26. accipit primo tabulas, Exod.31.18. has confringit videns populi idololatriam, Exod.32. 19.

accipit iterum novas, 34. 28.

in faciem ejus intueri non poterat populus Israeliticus, 34. 30. 2 Cor. 3. 7.

mittit exploratores in terram Chanaan, Num.13.2. probat se a Deo esse missum, Num.16.28.31. videt terram promissionis & moritur, 20.12. † 27.12. Deut.34.1.5. apparet in transfiguratione Christi, Matth. 17. 3. Luc.9. 30. commendatur, Eccli.45.1.

diabolus altercatur cum angelo Michaele de Moysi corpore, Judæ 9.

MUNDI corde, Psalm.23.4.† 50. 12.† 72.1. Matth.5.8. 1 Petr.1. 22.

Munditìes interior & exterior commendatur, Matth. 23. 25. Luc. 11. 39. 2 Cor. 7. 1.

MURMURATORES quos imitentur, & quæ illis pœna metuenda, Exod.14.11.† 15.24.† 16.2.7.8.† 17.2. Num.11. 1*.† 12.1.9.10.† 14.2. 27*.† 16.3.† 17. 13.† 20.2.† 21. 5*. Deuter. 1. 27. Josue 9. 18. Judith 8. 10. Sa-

pient. 1. 11. Matt. 20. 12. Lucæ 15. 2 † 19. 7. Joan. 6. 41. Actor. 6. 1. 1 Cor. 10. 10. Judæ 16.

N

NAAMAN militum præfectus apud regem Syriæ mundatur a lepra, 4 Reg. 5. 14. Luc. 4. 27.
NAAS rex Ammonitarum pugnat contra Jabes, 1 Reg. 11. 1. moritur, 2 Regum 10. 1.
Naas pater Abigail, 2 Reg. 17. 25.
NABAL vir iniquus, 1 Reg. 25. 25. 26.
NABOTH, quia regi Achab vineam negabat, lapidatur, 3 Reg. 21. 1. 13.
NABUCHODONOSOR potentissimus rex Babylonis, Jerem. 27. 6. invadit Ægyptum, 4 Reg. 24. 7. Jerem. 46. 2. ascendit in Jerusalem, 4 Regum 24. 1. 10. † 25. 1. Jerem. 39. 1. juxta prophetiam, Jerem. 25. 8. † 32. 28. erigit auream statuam, Dan. 3. 1. habitat septem annos inter feras, 4. 28. 30. ingens superbia ejus, amplitudo dominii, & crudelitas explicatur, Isaiæ 14. 2. 8.
NABUZARDAN dux militiæ regis Babylonis destruit domum Dei, muros Jerusalem, & populum, qui remanserat, transfert, cum omnibus vasis templi, in Babylonem, 4 Reg. 25. 8. Jerem. 39. 9. 11. † 52. 12.
NACHOR avus Abraham, Gen. 11. 23. 25.
NADAB & Abiu igne consumuntur, Levit. 10. 1. † 16. 1. Num. 3. 4. † 26. 61.
Nadab rex Israel, 3 Reg. 14. 20. cæditur, 15. 28.
NAHASSON filius Aminadab princeps, & dux tribu Juda, Num. 1. 7. † 2. 3. † 7. 12.
NAHUM prædicat in Ninive, Nahum 1*. † 2*. † 3*.
NATHAN filius Davidis, 2 Reg. 5. 14. appellatur Mattatha, Lucæ 3. 31.
Nathan propheta mittitur ad Regem David, 2 Reg. 7. 4. † 12. 1.
NATHANAEL dux tribus Issachar, Num. 1. 8.
Nathanael videtur a Christo, Joan. 1. 47.
Christus manifestat se ipsi Nathanael, 21. 2.
NECHAO rex Ægypti, 4 Regum 23. 29. 2 Paral. 35. 20. † 36. 3.
NEGOTIATIO. vide Emere, & Vendere.
NEHEMIAS pincerna Artaxerxis, 2 Esdr. 1. 11. mittitur in Judæam ad ædificandum quæ erant destructa, 2. 5. appellatur Athersata, 8. 9.
NEMROD potens erat & robustus venator, Gen. 10. 8.
NICANOR dux Lysiæ, 1 Mach. 3. 38. & etiam dux exercitus Demetrii, 7. 26. minatur se succensurum templum, 7. 34. cæditur, 7. 43. 2 Mach. 15. 28.
NICODEMUS occultus discipulus Christi, Joan. 3. 1. † 7. 50. † 19. 39.
NINIVE ædificatur ab Assur, Gen. 10. 11. pœnitentiam agit de peccatis suis, Jonæ 3. 5*. desolatio & destructio Ninive, Nahum 1*. † 2*. † 3*. Soph. 2. 13. Tob. 14. 5.
stabit in judicio, & condemnabit obcæcatos Judæos, Matth. 12. 41.
NOE filius Lamech, Gen. 5. 30.
præco divinæ justitiæ, 2 Petr. 2. 5.
ædificat arcam, Genes. 6*. ingreditur arcam, 7. 1. 7. egreditur, 8. 15.
accipit signum fœderis, 9. 8. 14.
commendatur, Eccli. 44. 17.
NOEMI uxor Elimelech, Ruth. 1. 2.
NOVUM Testamentum, Jer. 31. 31. Matt. 26. 28. Marc. 14. 24. Luc. 22. 20. 1 Cor. 11. 24. Hebr. 8. 8. † 9. 15. † 10. 16. † 13. 20.
Novum cœlum & nova terra post mundi innovationem, Isaiæ 65. 17. † 66. 22. 2 Petr. 3. 13. Apoc. 21. 1.
NUDI vestiendi, Isai. 58. 7. Ezech. 18. 7. Tob. 1. 17. Matth. 25. 26. 39. vide Misericordia.

O

OBED filius Booz ex Ruth, Ruth 4. 17. Matth. 1. 5.
OBEDIENDUM Deo ejusque preceptis, & quæ obedientibus sit constituta merces, Gen. 12. 4. † 17. 9. 23. † 22.* † 26. 5. Exod. 1. 17. † 15. 26. † 19. 5. † 20. 6. † 23. 22. 25. Levit. 20. 22. † 26. 3. 11. Deut. 4. 40. † 7*. † 11* † 13. 4. † 17. 15 † 18. 15. † 28. 4. † 27. 10 † 28. 1. 12. Jos. 22. 1. 1 Reg. 12. 14. † 35. 22. 4 Reg. 10. 30. 2 Paral. 7. 17. Prov. 1. 8. 33. † 15. 31. Isai. 1. 19. † 48. 18. † 55. 2. Jer. 7. 23. † 11. 4. † 17. 24. † 35*. Dan. 3. 16. Eccl. 35. 7. 2 Mach. 7. 30. Matth. 4. 19. † 7. 24. † 8. 21. † 15. 3. † 17. 5. † 25. 3. Luc. 5. 4. † 10. 16. Joan. 2. 7. Act. 4. 19. † 5. 32. Rom. 16. 19. Phil. 2. 8. 12. 1 Thess. 4. 3. † 5. 18. 1 Petr. 1. 22. Jacob 1. 22.

Obedientia inferiorum erga superiores. vide Subditorum officium.
OBLATIO omnis debet esse sine vitio aut macula, Lev.1.3.† 3.1.† 22.19.Num.28.3. 31.Deut.15.21. Eccli.35.14.Ezech.23. 32. Malach.1. 8. 14.
Oblationes Deo gratæ cœlitus accenduntur, Gen.4.4. † 8.20. † 15. 17. Lev.9.24.Judic.6.21. † 13.19.3 Reg.18.38.1 Paral.21.26. 2 Paral.7.1. 2 Mach.1.22. † 2. 10.
Oblationes quotidianæ, Exod.29.38. Num.28. 3. 1 Esdr.3.2.
Oblationes propriorum filiorum, Levit.18.21.† 20.2. Deuter.12.31.† 18.10.Jud.13.39. 4 Reg.3.27.†16.3.† 17.17 † 21.6.2 Par.28.3. Psal.105.37. Isai.57.5. Jerem.7. 31.† 19.5. Ezech.16.20. 36. † 20.31.† 23.37.
Oblationum convivia cum gaudio celebrabantur, Genes.31. 46.Exod.18. 12.† 32.6. Num.25. 2. Deuter.12*. † 27.7. 1 Reg. 1. 4. † 9. 12*. † 16. 5. 2 Reg.15. 12. 3 Reg. 1. 9. † 3. 15. 1 Par. 29. 21.
Oblationes impiorum, Gen.4.3.1 Reg.15.21. Psalm.39.7. † 49.7. † 50.18. Prov.15.8. † 21.27. Eccli.35. 15. Isai.1.10. † 43.23.† 61.8. † 66.3. Jer.6.20. † 7.20.† 14.12.Oseæ 5.6.† 8.15.† 9.4.Amos 5.22.Mich.6.7.Malach.1.7.13.Matt.9.13. † 22.7. Marc.12. 33. Hebr.10. 5.
OCCIDERE. vide Homicidium.
OCHOZIAS filius Joram rex Juda, 4 Reg.8.24. fugit in Mageddo a facie Jehu, & cæditur, 9. 27.
habet sibi successorem Joas regem, 1 Par. 3. 11.
OCULUS simplex & rectus, Eccli.35. 12. Matth. 6. 22. Luc.11. 34.
Oculus nequam, Genes.6.2. Prov.6. 13. Eccles. 4. 8. Eccli. 14. 8.† 31. 14. Matth.6.22. Marc.7. 22. Luc.11. 34. 1 Joan.2. 16.
Oculorum custodia quantopere sit necessaria ad vitandum peccata, Genes.3. 6. † 6.2.† 34. 2.† 38. 15. † 39. 7. 2 Reg.11.2*. † 13.1 Proverb. 23. 26. 33. Eccli.9.5.7. 8.9. 11*.† 25.28*. † 41. 25. 42. 12. Judith 10. 17. 18*. † 12. 16. Dan. 13. 8*. Matth. 5. 28. 2 Petr. 2. 14.
Oculus mentis vel intellectus, Num.24.3.Deut.29.4.Isai.6.9.Luc.24.29. Act.26.18. Ephes.1. 18.
ODIUM. vide Invidia.
Odio habenda malitia, Psal.96.10. † 138.21. Amos 5.15.† 6.8. Rom. 12.9.
OFFERRE pro defunctis, 2 Mach. 12. 13.
OFFICIUM subditorum. vide infra Subditorum.
OG rex Basan cæditur, Num.21.33. Deuter.3. 2. † 29.7. † 31. 4. Psalm.135. 20.
ONESIPHORO optat Paulus misericordiam, 2 Tim.1. 16.
ONIAS summus sacerdos offert pro Heliodoro, 2 Mach.3.32. cæditur, 4. 34.
OPERUM merita, & retributio seu merces, Psalm.118. 112. Prover.11.18. Eccli.36. 18. Isai. 3. 10. Matth.5. 12. † 10.42. † 16. 27. † 25. 34. Rom.2. 6. 1. Corinth.15. 28. 2 Cor. 5. 10. 2 Timoth. 4. 8. Hebr. 6. 10. † 10. 35. † 11. 26. Jacob 2. 24. Apocal. 20. 7. 8. † 22. 12.
Opera mala Deo displicent, & pœnam merentur, Gen. 3. 11. † 4.7.† 6.3.5.6.7.† 7.4.† 9.6.† 11.4*.†17.14.† 18.20.† 19.11.24. 26. † 20.3. † 42.21. † 44.16.Exod.3.9. † 7*.8*.9*. 10*.11*.12*.14*.20*.21*.22*.† 31.13.†32.9.27.28.33. Levit. 10. 12. & deinceps per omnes sacræ Scripturæ libros.
Opera bona Deo grata sunt, & præmium merentur; Genes.4.4. 7. † 5.24.† 6.8.9.† 8.20.21. † 20.7.† 22.16*. † 26.4. 5. † 29.32. Exod.1.20. † 20*. † 23.22.25. Levit.11.43.44.45. & sic deinceps per totam Scripturam.
Operari bene propter mercedem & retributionem licitum est, Psal.118. 112. Mat. 5. 12. 2 ad Timotheum 4. 8. Hebr. 11. 26.
non in quolibet Opere homo peccat, 2 Petr.1.20. 1 Joan.3.6.9 † 5.18.
Operum bonorum commemoratio, 4 Reg.20.3. Job 6. 2.3. Psalm.17.21.22.25.† 131.1. Isai.38. 3.
Opera bona quæ sint. vide Bona opera.
Opera a nobis proximo exhibita tamquam sibi facta reputat Deus, sive bona sint sive mala, Isaiæ 37.23. Jerem.1.19.Zachar.2.8. Matth.25.40. Actor.9. 5. 1 Cor.8. 12.
OPINIONES & cogitationes hominum frequenter sunt erroneæ, Levit.10.1.Num. 15. 39. Deut. 12.8.† 29.19.1 Reg.15.9. 2 Reg.6.6. Prov. 12. 15. † 14.12.† 21.2. Isai.5.21. † 7. 12. † 14.13.† 55.8. Matt.3.14. † 16.22. Marc.8.32. Joan.12. 4.† 13. 8.
Orare in nomine Jesu, Joan.14.13. † 15. 16. † 16. 23.26.1 Joan.5. 14.
Orare quemadmodum oporteat, frequenter ignoramus, Matth.20.20. Marc.10. 35. Rom.8. 26. Jacob 4.3.

Orare noctes & dies, Psalm. 118. 52. Luc.18.1.1 Thessal.3. 10. 1 Timot. 5. 5. 2 Tim.1.3.
Orare sine intermissione, Matth. 7.7.Luc.11.9.† 18.1.Act.10.2. Ephes.6. 18. Coloss.4. 2. 1 Thess.5. 17.
Orare ut fidei prædicatio successus habeat felices, Ephes.6.19. Coloss.4. 3.2 Thess.3. 1.
Orare alium pro alio, Jerem.42.2. 20. Baruch 1 13.2 Mach.1. 6. Ephes.6. 18. Coloss.4. 2 Thess.5.25.2 Thess.3. 1. 1 Tim.2.1. Jacob.5. 16.
Orare pro inimicis, Num. 16. 22. 46. 2 Mach.3. 33. Matth. 5. 44. Luc. 6. 28.† 23.34. Actor.7.60.
Orare Sanctos cum Christo regnantes. vide Sanctos.
Orare pro defunctis. vide Purgatorium.
Oratio quomodo, quando, cui & ubi fieri debeat, & quid petendum, Num.11. 16. 24. Deuter. 4. 7. Judic.10. 10.15. 1 Reg.1. 11. 2 Reg.22. 2.7.3 Reg. 3. 7. Isai.65. 24. Amos 7. 2. Eccli. 35. 26. Tobiæ 3.11*. Judith 4. 11.Matth.6.5.9.† 7.7.† 18.19. † 20.20. † 21.22. † 26.38. Marc.11. 24. † 13. 33. Luc.11.2. 9.† 18. 1.† 22.40. Joan.4. 23. † 9.31.† 14.13.† 15.7.† 16.23. Actor.1. 14.†2.42.†4.24.31† 10.2.†1.23.Rom.8. 26.† 12.12. 1 Corinth.14. 13. Ephes.6. 18. Coloss.4.2. 1 Thess.5. 17. 1 Tim.2. 1 Hebr.13. 18. 1 Petr.3. 12. 1 Joan.5. 4. Jacob.1. 5.† 4.3. † 5.13. Apocal.19.10. † 22. 9.
Orationes quæ fiunt quemadmodum oportet, exaudit Deus, Genes.16.11.† 21.17. Exod.2.24.† 3.7.† 6. 5.† 22.23.27.Deuter.4.7.† 15.9.1 Reg. 7.5.10.† 9.16.† 12. 18. 2 Reg.22. 4.7. 3 Reg.13.6.† 17.22. † 18.36. 4 Reg.13. 5 † 20.5.2 Par.32.22.† 33.13.4.Esdr.15.7. Judith 4.8. 12. Tob.3. 24. Psalm.3.5.† 4.4. † 9.13. † 17.7.† 21.25. † 33.7. † 49. 15.† 54. 17. † 117. 5.† 119. 1.† 144. 19. Proverb. 15. 29. Eccli.4.9. †21.6.† 36. 24.26.† 48.22. Isai.30. 19. † 37.15. 21. † 55.7. Jer. 29. 12. Thren.3. 56. Dan.13. 44. Jonæ 2.3. Zach.23.9. 2 Mach.3.22. Joan. 9. 31. Act. 10.4.
Orationes quorumdam quare non exaudiat Deus, Deut.1. 45. † 31. 18. Jud.10.1 Reg.8. 18. Psalm.17.42. Proverb.1.28.† 15.29.† 21.13.† 28.9. Eccli. 34.29. 31. Isai.1. 15. Jer.7. 16. † 11. 11. 14.† 14.12.† 15.1 Ezech.8. 18.† 14. 16. 20. Mich.3.4.Zach.7.13.4 Esdr.1.26. 2 Mach.9.13. Joan.9.31.Hebr.12.17.Jac. 4. 3.
Orationum Sanctorum exempla, Genes.32.9. Exod.32. 11. 13. Num.14. 19.Deuter.9.26.3 Reg.8.15*.4 Reg.20. 3.2 Par.6.16*.†14.11.† 20.6.12.1 Esdr. 9. 6*. 2 Esdræ 1*. Sap.9*. Eccli. 23. 2. † 35.1. 11. † 51*. Bar. 1. 17. 21.† 2. 6*. †6.3. 1. 9. Tob.3.1. 12. † 8.7.† 13.1. Judith 9.2.† 16*. Esth.14.3. Isai.33. 2. † 37.16.† 64*. Jer.10.24.† 17.13.14. † 18. 19. † 32. 16. Thren.5*. Dan.9. 6. † 13. 42. Jonæ 2*. Habac. 3*. 3 Esd. 8. 74. 4 Esd.3*. † 6.38*.1 Mach.7.37.2 Mach. 6. 30. Act.4. 24.
ORDINIS sacramentum, Joan. 20.22. 1 Tim.4. 14.† 5.22. 2 Tim. 1. 6. Tit. 1. 5.
OREB & Zeb interficiuntur, Jud. 7. 25.
OSCULUM pudicum, pacis & charitatis symbolum, Genes.2.9 13. † 45.15.† 48.10.Exod.4.27. Luc.15. 20. Actor. 20. 37. Rom. 16. 15. 1 Cor. 16. 20.2 Cor.13.12.1Thess.5.26.1 Pet.5.14.
OTIUM. vide Acedia.
OZIAS sacerdos recipit Achor in domum suam, Judith 6. 19.
Præscribit Domini miserationi tempus quinque dierum, 7. 23.
Ozias. vide Usia.

P

PACTUM cum quibus non sit ineundum, Exod. 23. 32. † 34. 15. Deut.7.3. * 20.13.3 Reg.20. 36. 42.
Pactum contra Dei voluntatem cum infidelibus initum punitur, Judic.1. 24.27.† 3.5.3 Reg.10.34.41. 2 Paral.19. 2.
Pactum init Deus cum populo, Gen.17. 2.7. Exod.19.5. Deuter. 5. 2. Jerem.31. 31.33.
Pactum init populus cum Deo, Josue 24.25.4 Regum 23.3.2 Paral. 15. 12.† 23. 16. 2 Esd.10. 29.
PARENTUM officium, Gen. 18. 19. † 21.19.† 24.2.† 25.6. † 34. 4. 29. † † 49*. Exod.10.2. † 12.26.† 13. 13. 14. † 21. 10. Levit. 19.29. Numer. 30. 6. Deuter.4.9.† 6.7.20.† 11.19.† 21. 19. † 22.15.19.† 32.46.Jos.4.21. 1 Reg.2. 23. † 3.13.3 Reg.2.1.Job.1.5. Psalm.77. 3. Prov.1. 8. 4. 1. † 5.7.† 11. 29. † 13. 24. † 19.18.† 22.7.† 22. 6.15. † 23.13. † 29. 17. Eccli.4.23. † 7.25.† 8.11. † 17.1. † 25.10.† 26.13.† 30.1.11.† 33.32.† 42.5. Tob.1.10.† 4*.† 10.13.† 14.5.11. 1 Machab.2.49.64. 2 Mach.6.24. 28. † 7.20. 21.27.Daniel.13.3.Matt.10.37. Ephes. 6.4. Coloss.3. 21. 2 Tim.3. 15. Tit.2. 4.

PASCHÆ festi institutio & celebratio, Exod.12*.† 13.6.† 23.15.† 34. 18.Lev.23.5.Num.9.2.11.† 28.17.Deuter.16.1.5.Jos.4.10.4 Reg.23.21. 2 Par. 30.1.15.† 35.1 Esdr.6. 19. 3 Esdr.1. 10. † 7.10. Ezech.45.21. Matth. 26. 19. Marc.14. 12. Luc.22. 7.

PASTORES, præceptores, & alii præfesti qua debeant esse solicitudine & cura in eos quos suæ fidei commissos habent, Prov. 27. 23. 24. Sapient.6.23.26. Ezech.34.4*.Matth.18. 12.†24.45.Luc.15.4.Joan.10.11*. † 13. 1*.† 17.9.11*.† 18.8. Actor.20. 22. 28. 31. Rom.9. 2. 3.† 12.7.8.1 Cor.4.14. 1 Cor.11.28.29.Gal.3.19.

PATIENS & longanimis est Deus, Gen.6. 3. Exod.34.6. Num.14. 18. Psalm. 85. 15. † 102. 8. † 144. 8. Eccles. 8. 12. Isai. 30. 18. Joel 2.13. Jonæ 4. 2. Nah. 1. 3. Sap. 11.24.† 15. 1. Matth. 18. 27. Rom. 2. 4. 1 Tim. 1. 16. 2 Petr. 4. 9.

Patientia & longanimitas fidelium in omni genere afflictionum, Genes.12.4. 6, 2 Reg.16. 10. Job 1. 20. † 2.9.† 7.2. Proverb.3. 11.† 14.29.† 15. 1.† 16.32.† 25.15. Eccli.1. 29.† 2.4. 4 Esdr.10.15.Tob.2.8.2 Mach.6.20.† 7*. Matth.5.39. Rom.5.3.† 12.12.† 15.4. 2 Cor.6. 4. Galat. 5. 22. Ephes. 4. 2.1 Thess.5.14.2 Thess.1.4.7. 1 Tim.6.11. 2 Tim.2.3. 12. 1 Petr.1.6.† 2.19.† 3.14. 17.† 4.1. 2 Petr.1.6. Hebr.10. 36. † 11. 25.† 12. 1. Jac.5.7.

Impatientia & ejus punitio, Exod.14.11.† 15.24.† 16.2.7.† 17.2. Nu. 11.1.10.† 14.1.28.† 21.6.Job 3.1. Eccli. 2. 16.

PAUPERES. vide Eleemosyna.

PAULUS Judæus ex tribu Benjamin, Rom.11.1. Phil.3.5. natus & educatus Tarsi, Actor.22. 3. persequitur Christianos. 9.1.Galat.1.13.1 Tim.1.13. conversio ejus singularis, Actor. 9*.

Paulus doctor gentium, Rom.11. 13.† 15. 16. Gal.2. 2.8. 1 Tim. 2. 7. 2 Tim.1.11. prædicat Antiochiæ, Act. 13.16*. Iconii, 14. 1. Lystris, 14. 6. 7.Thess.17. 1. Berœæ, 17. 10. Athenis, 17.22. 28. Cor. 18. 1.

vocatur in Macedoniam, Act.16. 9. capitur, 21. 27. deducitur Cæsaream, 23.23.30.vehitur Romam, 27*. 28*sistitur Neroni, 2 Tim.4. 22.

Paulus nemini voluit esse oneri, Actor.20. 33.2 Cor.11. 9. 11.† 12.13. 1 Thess.2.9.2 Thess.3.8.vocabatur olim Saulus, Actor.7.59.† 9.1.† 13.1.

PAX quædam temporalis, quædam æterna, Genes.1.3.6.8.† 26.22. † 45.24.Levit.26.6.Num.6.27. Jerem.29. 7. Eccli.25.2. † 28. 15. 19. Matth. 5. 9. Marc.9.50. Luc.14.32. Act.9.31. Rom. 12.18.1 Cor.14.33. Ephes.4.3.2 Tim.2. 22.1 Petr.3.11.Hebr.12.14.Jacob.3.18. Apoc.6. 4.

Pax interna qualis est inter Deum & ejus amicos, Isai.2.4.† 9.6.† 11.6. 7.† 66.12. Oseæ 2.14.20. Mich.4.3. Zach.9.10. Luc.2.14.† 24.36. Joan.14. 17. † 16.33.† 20.19. Act.10. 36. Rom.5.1. Ephes.2. 14. Philip. 4. 7.

Pacem & misericordiam promittunt mendaces prophetæ, Jer.5.14. † 8.8.12.† 14.13. † 23. 16. Ezechiel.13. 10.16.Mich.3.5.1 Thess.5.3.

PECCATI origo, Gen. 2. 17. † 3. 6.Rom.5.12.1 Cor.15.21.

Peccatum originale, Job 14. 4. † 15.14.Psalm.50.7.Rom.3.9.23.† 5.12*. effectus ejus, Gen.8.21. Eccli.17. 30. Rom.5.12. 17.† 6.23.† 7.8. 11. 13. 17*. Gal.5.17.Ephes.2.3. tollitur ejus reatus per Christum, Joan.1.29.Rom.3. 23.24.† 5.9.15.17.18.19.† 6.3.† 7.24.† 8. 1.2.Gal.3.22. Ephes.2.5.

Peccatum solus Deus propria auctoritate remittere potest, Exod.34. 7.Psalm.18.13.† 31.5.† 102.12.Isai.43. 25.† 44.22.† 53*. Jerem.31. 34.† 33.8. Mich.7.18. Matth.9.2. Marc.2.5. Luc. 5.20.† 7.48.

Peccatum Sacerdos remittit auctoritate divina, Matth.18.18.Joan.20.23.

Peccatum remittitur per Christum, Isai.53*.Daniel.9.24.Matth.1. 21.† 9.2.† 11.28.† 20.28.† 26.27. Marc. 2.5.Luc.24.46.Joan.1.29. Actor.2.38.† 4.12.† 10.35.43.† 13.38. Rom.4.25.† 5. 9.1 Cor.6.11.† 15.3.2 Cor.5.21. Gal.1. 4.Col.1.14. Ephes.1.7. † 5.25.1 Tim.1. 15.Tit.2.14.1 Petr.1.18. † 2.14.† 3.18.† 4.1. Hebr.13.† 9.12.14. 1 Joan.1.7.† 2. 12.† 3.5. Apoc. 1. 5.

Peccatum in Spiritum sanctum, Matt.12.31.Marc.3.28. Luc.11.15.† 12. 10. Hebr.6.6. † 10.26.1 Joan.5. 16.

Peccatum vindictam clamans, Genes.4.10.† 18.20.Exod.22.23.27.Eccli. 35. 18. Jacob 5. 4.

Peccanti in nos fratri condonandum. vide Remittendum.

propter peccatum unius aut paucorum puniuntur multi, Gen.3*.Nu. 26.20*. Jos.7*.Judic.19.25.2 Reg.24*.

Peccatum contra naturam, Gen. 19*. Iudic.19. 22*. Levit.20.13. Rom. 1.27.1 Cor.6. 10. 1 Tim.1. 10.

Peccatum ex ignorantia, Levit. 4. 2 † 5. 15. Num. 15. 27. Luc. 23. 34. Joan. 9. 41 † 15. 24. Act. 3. 17. 1 Tim. 1. 13.

Peccatum ex malitia & data opera, Num. 15. 30. Eccli. 10. 14. Matth. 28. 13. Joan. 11. 49. Act. 4. 18. Hebr. 6. 5 † 10. 16.

Peccatorum confessio, vide supra Confessio.

Peccatum non solum non imputatur, sed etiam vere remittitur, & anima abluitur ac mundatur, Psal. 50. 12. Actor. 2. 38. 1 Cor. 6. 11. 2 Petr. 1. 9. 1 Joan. 1. 9.

PECULIUM Dei ejus populus, Exod. 19. 5. Deut. 7. 6 † 14. 2. Joan. 1. 11. Ephes. 1. 14. 1 Petr. 2. 9.

PEDUM lotio. vide supra Lotio.

PEREGRINIS benefaciendum est, Gen. 18. 2. Exod. 22. 21 † 23. 9. Levit. 19. 33 † 23. 22. Num. 15. 14. Deuter. 10. 18 † 14. 21 † 24. 14. 17 † 26. 11. Ezech. 22. 29 † 47. 21. Zach. 7. 10.

Peregrini sumus & advenæ in hac vita, Genes. 15. 13 † 23. 4 † 47. 9. 1 Paral. 29. 15. Psalm. 38. 13 † 118. 19. 2 Cor. 5. 8. Phil. 3. 20. Hebr. 11. 13. 1 Petr. 2. 11.

Peregrinationes pietatis gratia susceptæ sunt utiles, 3 Reg. 8. 41. 4 Reg. 5. 10.

PERJURII & falsi crimen, Exod. 8. 8. 15. 28. Levit. 5. 4. 1 Reg. 19. 6*. 3 Reg. 8. 31. Jerem. 7. 9. Zach. 5. 3. Malach. 3. 5. 1 Mach. 6. 62 † 7. 15. 18 † 11. 53 † 13. 16. 19. 2 Mach. 4. 34 † 12. 3. Matth. 26. 72. 1 Timot. 1. 10.

PERSÆ invadunt Babylonem, Dan. 5. 28. juxta prophetiam Isaiæ, 21. 9. Jer. 51. 8. 11. 41. 55.

PERSEVERANTIA, Gen. 19. 15. 16. Job 2. 3. Prov. 3. 31 † 23. 17. Ezech. 18. 24 † 33. 23. Eccli. 2. 2 † 11. 11 † 35. 9. Matth. 10. 22 † 15. 22 † 24. 13. Luc. 9. 54. Joan. 6. 62. Actor. 2. 42 † 11. 23 † 13. 43 † 14. 21. Heb. 3*. 2 Petr. 2. 20. 1 Joan. 2. 24. Apoc. 2. 16.

PERSECUTIO. vide Crux.

PERSONARUM acceptio illicita, nec Deus personam respicit, Levit. 19. 15. Deuter. 1. 17 † 10. 17 † 17. 2. 1 Reg. 16. 7. 2 Par. 19. 7. Sap. 6. 8. Job 34. 19. Prov. 18. 5 † 24. 23 † 28. 21. Eccli. 35. 15. 16. Isai. 11. 3. Malach. 2. 9. Matth. 22. 16. Marc. 12. 14. Luc. 20. 21. Act. 10. 34. Rom. 2. 11. Gal. 2. 6. Ephes. 6. 9. Coloss. 3. 25. 1 Petr. 1. 17. Jacob. 2. 9.

PETERE. vide Orare.

PETRUS a Christo vocatur, Matth. 4. 18. confitetur Christum, 16. 16. appellatur Simon, 4. 18 † 10. 2. Joan. 20. 2. appellatur Cephas, Joan. 1. 42. 1 Cor. 1. 12 † 3. 22 † 9. 5. Gal. 2. 9. appellatur Simon Bar-Jona, & Simon Joannis, Matth. 16. 17. Joan. 21. 15. negat Christum, & de negatione facta pœnitentiam agit, Matth. 26. 69. 70. 72. 75. prædicat, & loquitur, Act. 1. 16* † 2*. † 3. 12*. † 4. 1 † 10. 34. sanat claudum, 3. 4. conjicitur in carcerem, 12. 3.

Petrus primus Apostolorum, Matth. 10. 2 † 16. 18 † 16. 24*. Luc. 22. 31*. Joan. 21. 17*.

PHACEE filius Romeliæ, postquã occidit Phacejam, fit rex Israel, 4 Reg. 15. 25. 27. pugnat contra Jerusalem, Isai. 7. 1. occidit de Juda centum viginti millia virorum uno die. 2 Par. 28. 6.

PHACEJA filius Manahem fit rex Israel, 4 Reg. 25. 22. 23.

PHANUEL turris subvertitur a Gedeone, occisis habitatoribus civitatis, Judic. 8. 8. 13. 17.

PHARAO affligitur propter Saram uxorem Abraham, Gen. 12. 17.

Pharao somnia vidit, Genes. 41. 1. quæ ei a Joseph explicantur, 41. 25.

Pharao Israelem opprimit servitute, Exod. 1. 8*. submergitur cum omni suo exercitu, 14. 24. 28.

Pharaonis filiam accipit Salomon uxorem, 3 Reg. 3. 1.

Pharao Nechao capit regem Joachaz, 4 Reg. 23. 34.

PHARISÆUS invitat Christum, Luc. 7. 36.

Pharisæus & Publicanus orant simul in templo, Luc. 18. 10.

Pharisæi graviter increpantur Matth. 3. 7 † 7. 1 † 16. 4 † 23*. Joan. 8. 44. Act. 7. 52 † 23. 3. Phil. 3. 2.

PHASSUR percutit Jeremiam prophetam, Jer. 20. 2.

PHEGIEL dux tribus Aser, Num. 1. 13.

PHIGELLUS & Hermogenes avertuntur a Paulo, 2 Tim. 1. 15.

PHILIPPUS vocatur a Christo, Joan. 1. 43. recensetur inter Apostolos, Matth. 10. 3. cupit videre Patrem, Joan. 4. 8.

Philippus diaconus eligitur, Actor. 6. 5. prædicat in Samaria, Actor. 8. 5. baptizat Æthiopem eunuchum, Actor. 8. 37. suscipit Paulum & socios ejus hospitio, Actor. 21. 8.

PHILISTHÆI persequuntur Israelem, Judic.3. 3 † 10. 7 † 15. 9. 1 Reg.4 *. † 5 *. † 13. 5 † 17 *. † 23. 1 † 28. 1 † 29.1 † 31.1.2 Reg.5. 17. 22 † 21. 15. 18.
Philisthæi cæduntur, Judic.3. 31.1 Reg.7. 11 † 13.3 † 14 *. † 17. 50. † 18. 27. † 19. 8 † 23. 5. 2 Reg.5. 24. † 8. 1. 4 Reg. 18. 8.
Contra Philisthæos, vide Isai. 14. 29.Jer.47.1.4.Ezech.25.15. Amos 1. 6. Sophon.2.5.Zach.9.6.
PHINEES filius Eleazari, Exod. 6.25. Judic.20.28. placat Deum zelo suo, Num.25.7.12.Psalm.105.30.mittitur in terram Galaad, Jos.22.13.
Phinees filius Heli, 1 Reg.1. 3. periit propter sua peccata, 4.11.
PHUL rex Assyriorum copias adducit contra Jerusalem, 4 Reg. 15. 19.
PIETAS. vide Bona opera.
PIGNUS salutis nostræ est Spiritus sanctus, Rom.8. 16. 2 Corinth.1. 22.† 5.5.Ephes.1. 13 † 4. 30.
PIGRITIA. vide Acedia.
PILATUS & Herodes fiunt Amici, Luc.23.12.
Pilatus Christum innocentem morti addicit, Matth.27.26.Joan. 19. 16.
PLAGA Dei seu vindicta, Exod. 7 *. 8 *. 9 *. 14 *. 4 Reg. 8.28. 2 Par. 6. 28.Psalm.77.44 † 104.27.Jer.15.2.
POENA peccati non statim universa remittitur remissa culpa, Num. 14.20.22.23.2 Reg. 12. 13. 14 *. † 24 *. 1 Par. 21 *.
POENITENTIA & satisfactio pro peccatis, Psalm.6.7. Matth. 3. 8. Luc.3.8.Actor.2.38 † 8. 22. 2 Cor.7.10.
Pœnitentia prædicatur, Jer. 7. 3. Matth. 3. 2 † 4.17.Luc. 3.3. 8 † 13.3 † 24.47. Act.2.38 † 3.19 † 8.21 † 17. 30 † 20. 22 † 26.20.
Pœnitentiæ veræ, & non fictæ, promissa est venia, Deuter. 4. 29 † 30.2. 1 Reg. 7. 3. 2 Paral. 7. 14 † 20. 6 34. 26. Job 22. 23. Prov. 28.13. Psalm. 31. 5. Eccli. 17. 23. Isai. 1. 16 † 30. 18 † 45. 22 † 55. 7 † 59. 20. Jerem. 3. 10. 17 † 18. 8 † 29. 12 † 31. 18. 20. Ezech. 18. 21. 27 † 33. 14. Oseæ 14. 2. Joel 2. 12. Jon. 3. 8. Zach. 1. 4. Malach. 3. 7. Luc.15.18.Act.3.10 † 26. 18. 20.
Pœnitentia agenda est dum sani sumus, Eccli.17.24 † 18.25.
Pœnitentiæ veræ exempla, Judic. 10. 15. 2 Reg. 12. 13 † 24. 10. 17. 2 Par. 12. 6 † 33. 12. Jonæ 3 *. Judith 4. 8. Matth. 26. 75. Luc. 7. 37. 44 † 15. 18 † 18. 13 † 19. 8 † 22. 62 † 23. 41. Actor. 2. 37.
Pœnitentiæ falsæ exempla, Genes.4.13 † 27.38. Exod.8.8 † 9. 27 † 10. 16. Jos.7.20.Judic.1.7.1 Reg. 15. 24. 30 † 24. 19. 3 Reg. 13. 6 † 21.27. Sapient. 5. 3. 1 Machab. 6. 12. 2 Mach. 9. 12. Matth. 27. 4. Actor. 8. 13. 23. Hebr. 12. 17.
PRÆDICATORES. vide Concionatores.
PRÆFECTI. vide Superiores & Pastores.
PRECARI. vide Orare.
PRIMITIÆ fructuum debentur Deo ejusque Sacerdotibus, Exod.23. 19 † 34. 26. Levit. 23. 10. Num. 18. 13. Deut. 18. 4 † 26. 2. 10. 2 Par. 35. 5. 2 Esdr. 10. 35. 37. Prov. 3. 9. Tob.1.7.
PRIMOGENITA omnia Ægyptiorum moriuntur, Exod.12.29.Psalm. 77.51 † 134.8 † 135.10.
Primogenitum omne Deo consecratur, Exod. 13. 2 † 22. 29 † 34. 20. Levit.27.26.Num.3.13 † 8. 17. Deut. 15.19.1.Reg.1.24.Luc.2.23.
Primogenitorum jura, privilegia, & prærogativæ, Gen.25. 31 † 49. 3. Deuter.21.15.2 Par.21. 3.
Primogeniti aliquando a Deo rejiciuntur, Genes.48.17 † 49. 4. Rom. 9. 13.
PRODITIO, & ejus punitio, Genes.37.23. Judic.1.24.1 Reg.23.19.Isai. 22.15.2 Mach.3.4 † 4.1 † 10.20 † 13. 21. Matth.26.14.47.
PROMISSIO. vide Votum.
Promissiones Dei cum conditione fiunt, Deut. 19. 8 † 28 *. † 33.4. Lev. 26 *. 1 Reg. 2. 30. Ezech. 18 *. † 33. 15. 19. Marc. 16. 16. Joan. 3. 16. 36 † 6. 47 † 8. 31 † 13. 17 † 15.7. 14. Rom. 8. 17. Coloss. 1. 23. Hebr.3. 14. 2 Petr. 1.4. Apoc.2 *. † 3 *. † 21. 7.
PROPHETÆ. vide Concionatores.
PROVIDENTIA. vide Dei gubernatio, & providentia.
PSEUDOPROPHETÆ, & eorum punitio, & quod non sint audiendi, Deut.13.1 † 18.20.3 Reg. 13. 11 † 18. 40 † 22.6.10.4 Reg.10. 19. Prov. 28. 10. Isai.3.11 † 28.7 † 56.10.Jer.14. 13. 15 † 23 *. † 27.9 † 28 *. † 29.8.21.25.Ezech. 13 *. † 14.9 † 22.25 † 34.2. 8.18. Amos 7.10.Mich.3.5.Zach.13.2.Matth.7. 15 † 24.11.Luc.12.1. Actor.20. 29. 1 Cor. 15.12.Phil.3.2.Coloss.2.8.1 Timoth.4. 1.2 Tim.2.17 † 3.1.2 Petr. 2 *. 1 Joan. 4.1.Judæ 4.8 *.

Pseudoprophetæ habentur qui currunt antequam per ordinariam potestatem mittantur, Jer.14.14 † 23.32 † 27.15.Ezech.13.6.
PTOLEMÆUS oppugnatur ab Antiocho, 1 Mach. 1. 19. iniit amicitiam cum Alexandro filio Antiochi, 10.51. pugnat cum Alexandro, & moritur, 11. 1. 18.
Ptolemæus Macer veneno vitam suam finivit, 2 Mach. 10. 12. 13.
PUBLIUS suscipit hospitio Paulum, Actor.28.8.
PURGATORIUM, id est, locum ubi sunt animæ, quæ vivorum precibus & operibus juvari possunt, & purgantur, esse confirmatur, 2 Mach.12.43.46 *. Matth.5.25 † 12.32. 1 Cor.3.15.Philip.2.10. 2 Tim. 1. 18. 1 Joan.5.16.Apoc.5. 3. 13.

Q

QUADRAGESIMALIS jejunii exempla, Moyses, Exod. 24. 18 † 34. 28. Deut. 9. 9. 18. Elias, 3 Reg. 19.8. Christus, Matth.4.2. Vide Jejunium.
QUÆSTIONES inutiles quæ sunt vitandæ, Genes. 3. 1. 6. Prov. 25. 27. Eccles.7. 11. Eccli. 3. 21. Matth. 24. 3. Joan. 6. 52 † 21. 21. Actor. 1. 6. 1 Tim. 1. 4 † 6. 3. 2 Tim. 2. 16. Tit. 3. 9.
QUIESCENDUM a peccatis, Rom.6.6 *. Gal. 2.18.
Quies continget populo Dei, Hebr. 4. 9.
Quietem & pacem certam consequentur justi, Sap.3.3 † 4. 1. Isai. 57. 2. Luc.16.22. Apoc.14.13.
Quietem invenire animæ suæ, Jer. 6.16. Matth.11.29.

R

RABBA obsidetur, 2 Reg. 11. 1 † 12.26. 1 Par. 20. 1.
RABSACES Sennacherib archipincerna, 4 Reg.18.17. Isai.36.37.
RACHEL pascit oves patris sui, Gen. 29.9. traditur Jacob in uxorem. 29. 29. clam tollit idola patris sui, 31. 19. ob difficultatem partus periclitatur, 35. 17.
RAHAB exploratores missos in urbem Jericho, excipit hospitio, Jos. 2. 1. Jac. 2. 25. servatur cum suis, Jos.6.17.23.
Rahab uxor Salmon, 1 Par. 2. 11. Matt. 1. 5.
RAPHAEL angelus Domini medicus & dux Tobiæ, Tob.5.5 † 6 *. † 12. 12.
RATIONEM Deo quisque pro se redditurus est, Matth.12.36 † 18.23 † 25.31 *. Rom.14.12. 2 Cor. 5. 10.
RAZIAS Judæus gladio se interimit, 2 Mach.14. 37. 41.
RAZON adversarius Israelis, 3 Reg. 11. 23.
REBECCA filia Bathuelis, Genes. 22. 23. uxor Isaac, 24. 50. parit geminos, 25. 24.
RECHAB pater Jonadab amici Jehu regis Israel, 4 Reg.10. 15.
REDIMERE novit Deus suos multis modis ex angustia, Genes. 19 *. Exod. 14 *. † 18.8. 1 Reg. 23. 14. 26. 4 Reg.7 *. 2 Paral.18.31 † 20.24. 1 Esdr. 8. 22. Psal. 4. 9 † 90. 9. Esther 7. 5. Isai. 41. 10 † 43. 1. Dan. 3. 91 † 6. 21. 23. 2 Petr. 2. 9.
REFUGII civitates, Exod. 21. 13. Num.35.11. Deut. 4. 41 † 19. 2.7. Jos. 20 *. 3 Reg.1.50 † 2. 28.
REGENERATIO. vide Homo.
Regeneratio est immutatio carnis in spiritum, Joan. 3. 5. carnalium affectionum in spiritalem affectum, Rom. 8. 5. 13. infidelitatis in fidem, Joan. 1. 12. Gal. 3. 26. 1 Joan. 5. 1. innovatio mentis per Spiritum sanctum, ad Tit. 3. 5. Gal. 4. 6. atque adeo carnalis naturæ in divinam naturam. 2 Pet. 1. 4. Col. 2. 11. ut qui mali fuimus, sanctificemur, 1 Cor. 6. 11. Ephes. 5. 8.
Regenerati interius, etiam exterius in novitate vitæ ambulabunt, Rom. 6 *. † 7. 6 † 12. 1. Eph. 4. 22. Coloss. 3. 9. 1 Cor. 5. 7. 2 Cor. 5. 15. 1 Petr. 4. 1.
REGES quid facere, quidve fugere debeant, Deut. 17. 19. 1 Reg. 8 *. 3 Reg. 2. 2 † 10. 9. 2 Paral. 9. 1 † 19. 5. Sap. 6 *. † 9 *. Job 34. 30. Psalm. 2. 10 † 100 *. Prov. 14. 28 † 19. 12 † 20.8. 26 † 28.15 † 29.4.14 † 31.4. Jer.22.2. vide Superiorum officium.
REGNUM Dei vim patitur, Matth.11.12. Luc.16.16. Galat.5.16. Apoc. 2 *. † 3 *. † 21.7.
Regnum Dei spirituale, internum & æternum, Gen. 49. 10. Num. 24. 17. 1 Reg. 2. 10 † 7. 9. 10. 1 Paral. 18. 11 † 29. 2. 4. Psalm. 2. 2. 6 † 9. 8 † 21. 28 † 44. 7 † 71. 1 † 109 *. † 144. 11. Isai. 9. 6 † 11 *. † 32. 16 † 40. 9 † 42. 1. Jer. 23. 5. 6 † 33 *. Ezech. 34. 23 † 37. 24. Dan. 2. 44 † 4. 33 † 7. 14. 27 † 9. 24.

25. Oseæ 3. 5. Mich. 4. 1. 4 † 5. 1. Zach. 9. 9. Matth. 13 *. Luc. 1. 28 † 12. 31. 32 † 22. 29 † 23. 2. Joan. 6. 14 † 12. 14. 34 † 18. 33. 36. 1 Tim. 1. 17. Hebr. 1. 8 † 2. 9.

RELINQUENTES omnia propter Christum, centuplum recipient, Matth. 19. 29. Marc. 10. 29. Luc. 18. 29.

RELIQUIÆ & vestes sanctorum quam vim a Deo habeant, quidque per eas operetur Deus, ut pallium Eliæ, 4 Reg. 2. 14. ossa Elisei, 4 Reg. 13. 21. fimbria Christi, Matth. 9. 20 † 14. 36. sudaria Pauli, Act. 19. 12. umbra Petri, Act. 5. 15.

REMITTENDUM proximo in nos peccanti, Eccli. 28. 8. Matt. 5. 23 † 6. 13 † 18. 22. 35. Luc. 17. 3. Ephes. 4. 32. Col. 3. 13.

REPUDII libellus, Deut. 24. 1. Isai. 50. 1. Jer. 3. 3. Malach. 2. 16. Matth. 5. 30 † 19. 7. Marc. 10. 4.

RESPHA concubina Saul, ad quam ingressus est Abner, 2 Reg. 3. 7.

Custodit corpora eorum qui in crucem sublati erant, 21. 10.

RESURRECTIO mortuorum, & carnis ad gloriam facta mutatio, Exod. 3. 6. Job 14. 13 † 19. 26 † 21. 30. Isai. 26. 19 † 66. 14. Ezech. 37. 1. 9. Dan. 12. 12. Jonæ 2. 11. Soph. 3. 8. 4. Esdr. 2. 16 † 14. 35. 2 Mach. 7. 9. 14. 23. Matth. 22. 23. 31. Luc. 20. 35. Joan. 5. 21. 28 † 6. 39 † 11. 24. Act. 24. 15. 1 Cor. 15 *. 2 Cor. 4. 14 † 5 *. Col. 3. 4. Phil. 3. 21 † 4. 3. 1 Thess. 4. 13. 16. 2 Tim. 2. 11. Apoc. 20. 12.

REVELATIONES & visiones, Jos. 5. 13. 4 Reg. 17. 9. 2 Mach. 3. 24 † 5. 2 † 10. 29 † 11. 8. vide Apparitiones.

ROBOAM filius Salomonis, rex Juda constituitur, 3 Reg. 12. 1. deficit Israel a Roboam ad Jeroboam, 12. 19. præcipit ei Deus ne pugnet contra Israel, 2 Par. 11. 2. oppugnatur a Sisac rege Ægypti, 12. 2. 9.

Moritur, 3 Reg. 14. 31. regnat Abiam filius ejus pro eo, 15. 1.

ROMANI cum Judæis pacis & societatis fœdera ineunt, 1 Mach. 8. 14. 17. 27 † 12. 1 † 14. 17. 20.

Romanorum Gentilium laus, 1 Mach. 8. 2. 9.

Romanorum Christianorum laus, Rom. 1. 8.

Romanos destructuros Jerusalem & templum Domini, Num. 24. 24. Isai. 5. 26 † 6. 11. Dan. 9. 26 † 11. 30. 31. Luc. 19. 41 † 21. 20. Joan. 11. 48.

RUBEN primogenitus Jacob nascitur, Gen. 29. 32. violat thorum patris sui, 35. 22. dantur ob id primogenita ejus filiis Joseph, 49. 4. 1 Par. 5. 1. nititur fratrem suum Joseph liberare, Gen. 37. 21. 22. 29.

Dicit patri, Duos filios meos interfice, si non reduxero Benjamin, 42. 37. filiis Ruben primo requies datur, Num. 32 *. Deut. 3. 12 † 29. 8. Jos. 1. 12 † 13. 23. cæduntur, 4 Reg. 10. 33. transferuntur ad terram Assyriorum, 15. 29. 1 Par. 5. 26.

Secundum prophetiam, Gen. 49. 4. ædificant altare, Jos. 22. 10. dimicaverunt contra Agarenos, 1 Par. 5. 19.

RUTH Moabitis, Ruth 1. 4. accipit eam uxorem Booz, & parit Obed, 4. 13. 1 Par. 2. 12. Matth. 1. 5.

S

SABBATUM, Gen. 2. 2. Exod. 16. 23 † 20. 8 † 23. 12 † 31. 14. 17 † 34. 21 † 35. 2. Lev. 19. 3 † 23. 3. 15 † 25. 4. Num. 15. 32 † 28. 9. Deut. 5. 12. Isai. 56. 2. 4 † 58. 13 † 66. 25. Jer. 17. 21. 27. Ezech. 20. 12 † 22. 8. 2 Esdr. 13. 16. 22. 1 Mach. 1. 47 † 2. 33. 41. 2 Mach. 15. 1. Matth. 12. 1. 10. Marc. 2. 23 † 3. 2 † 6. 2. Luc. 4. 16. 31 † 6. 1 † 13. 11. 14 † 14. 1. Joan. 5. 10 † 7. 22 † 9. 14. Actor. 13. 14. 27. 44 † 25. 21 † 18. 4 † 20. 7. 1 Cor. 16. 2. Hebr. 4. 4. 10.

SACERDOTES Legis, & horum munus, Exod. 29. 44 † 30. 7. Levit. 10. 1. 6. 9 † 21 *. † 22 *. † 24. 3. Num. 3. 10 † 4. 5. 11 † 10. 8 † 18. 1. 7. Deuter. 21. 5. 1 Reg. 2. 28. 35. 1 Par. 6. 49. 2 Par. 26. 17. Ezech. 44. 15. 20. Hebr. 5. 7 † 10. 11.

Sacerdotum multitudo in veteri Lege, 1 Par. 23. 3. ubi numerantur 38000.

Sacerdotum Legis indumenta, ornamenta, & ordinatio, Exod. 28 *. † 29. 1 † 39. 1 † 40. 12. Levit. 8. 1. 8.

Sacerdotibus dabantur decimæ & primitiæ, Num. 5. 9. 10 † 18. 8. 11 *. Deut. 18. 3. ut liberi a solicitudine comparandi victum, possent vacare Legi Dei, 2 Par. 31. 4 *. vide Decimæ.

Sacerdotibus Legis assignabatur necessaria vitæ sustentatio, Exod. 29. 26. Lev. 2. 3. 10 † 5. 13 † 6. 9. 19 † 7. 6. 32 † 10. 13 † 24. 9. Num. 3. 48 † 5. 9 † 18. 8. 11. 23. Deut. 18. 1. 1 Reg. 2. 23. 4 Reg. 12. 16. 1 Par. 6. 54. 2 Par. 31. 4. 2 Esdr. 10. 36. Eccl. 45. 25.

Sacerdotes mali, & eorum punitio, Num.16*. 1 Reg.2.22*.† 3.13.3 Reg.2.26. Isai.3.11.Jer.2.5 † 8.7. Osee 4.6.9 † 5*. Malach.1*. † 2.1.8.1 Mach.7.5.9.21.

Sacerdos, non lex aut Scriptura sola, est judex quæstionum exorientium, Deut.17.9.12.Malach.2.7.

SACRIFICIUM novi Testamenti appellatur Juge sacrificium, Dan. 11. 31 † 12. 11. celebrabitur donec veniat Dominus, 1 Corinth. 11. 26. quære Missæ sacrificium, & Oblatio.

SADDUCÆI negant mortuorum resurrectionem, Matth. 22. 23. Actor.4.1 † 23.8.

SALMANASAR rex Assyriorum egreditur primo contra Samariam, & transfert Israel cum Osee rege in Assyrios, 4 Reg. 17.6. secundo capit Samariam, 18.9.

SALOMONIS filii Davidis nativitas promittitur, 2 Reg.7.12.

Nascitur, 2 Reg. 5.14 † 12.24. ungitur in regem super Israel, 3 Reg.1. 33. Dominus apparuit ei per somnium nocte in Gabaon, a quo sapientiam postulat, 3.5.9. 2 Par.1.7. dirimit litem meretricum, 3. Reg. 3. 16.24. de ejus sapientia, magnitudine divitiarum, potestate & ministris, 2 Par. 9.3. init fœdus cum Hiram rege Tyri. 3 Reg. 5.12.

Postquam ædificavit templum, dedit Hiram viginti oppida, 9. 11. venit ad eum regina Saba, 10.1.Matth. 12.42. Luc. 11. 31. ædificavit fanum Chamos idolo Moab in monte, 3 Reg. 11.7.

Chananæos facit sibi tributarios, 1 Par. 8.7. ungitur secundo in Regem, 2 Par. 29. 22. moritur, 3 Reg. 11. 43. succedit ei filius Roboam, 14.21.

SALUS. vide Beatitudo.

SAMARIA, quæ postea metropolis fuit decem tribuum Israel, extruitur, 3 Reg. 16. 17. obsidetur a Syriis, 4 Reg. 6.24. obsidetur ab Assyriis usque ad tertium annum: capitur, & abducitur populus, 4 Reg. 17.5.

Contra Samariam prophetatur, Isai.7.30 † 9.7.Ezech.23*. Oseæ 8*.† 13*. Amos 3.12. Mich. 1.5.

Samaria nolebat recipere verbum Dei, Luc.9.52. recipit verbum Dei, Act. 8.5.

Samaritanus miseretur vulnerati, Luc. 10.33.

Samaritana loquitur cum Christo apud puteum, Joan. 4.7.

SAMSON nascitur, Jud. 13. 24. juxta promissionem angeli, 13. 3. uxorem accipit in Thamnata, & dilacerat leonem, 14.1.5.10.

Nocet Philisthæis, eisque vim infert, 15.4.8. moritur, 16.29.30.

SAMUEL, 1 Reg.1.20. adducitur ad domum Domini in Silo, 1.24. vocatur a Domino, 3.4. 10. congregat universum Israel in Masphat, & clamat ad Dominum pro Israel, 7.5.9. posuit filios suos Judices Israel, 8,1. probat se innocentem, 12. 3. interficit Agag, 15.33.

David regem ungit, 16. 13. moritur, 25.1. prophetat Sauli post mortem, 28.15.16. Eccli.46.23. laudatur, Eccli.46.16.

SANABALLAT præfectus Samariæ conatur impedire templi ædificationem, 2 Esdr.2.10.

SANCTUS est Deus, Isai. 6. 3. Apoc. 4.8.

Sancti & mundi esse debemus, Lev. 11.44 † 19.2 † 20.7.26 † 21.6. Deut. 26. 19. Eph.5.26. 1 Thess.4.3. 1 Petr. 1. 16. qui sanctus, sanctificetur adhuc, Apoc.22.11.

Sanctum Domini, Exod.35.2. Levit. 16*. Psal.113.2. Matth.7.6. Luc.1.31.

Sancti pro nobis orant, Jer. 15.1.2 Mach.15.14. Apocal.5.8 † 8.3. propter eorum preces & merita multa nobis largitur Deus, quamvis illi vita functi sint, Genes.26.5.24. Exod. 32. 13. 14.3 Reg.11.12.13.32. 34 † 15. 4. 5. 4 Reg.19.34 † 20.6. Isai.37.35. Eccli.44. 24.

Sanctos oramus sine injuria Mediatoris, ut pro nobis orent, sicut & petimus ab aliis hominibus preces, ut Paulus Rom.15.30. Col.4.3. Eph.6.19. 1 Thess.5.25. 2 Thessal.3.1. Hebr.13.18. Nec mirum Sanctos nostras preces cognoscere: quia sunt sicut angeli Dei, Matth.22.30. Luc. 15. 10. & offerunt Deo nostras preces, Tob. 12. 12. Apoc.5. 8 † 8.3. Nec huic contrarium est, quod Deus solus est inspector cordis, quia & homines cognoverunt secreta cordium Deo revelante, Dan.2.29. 4 Reg.5.26 † 6.12.

Sanctorum ministerio aliquando tribuitur quod soli Deo præcipue convenit, Matth.18.16. 18. Joan. 20. 13. Rom.11.14. 1 Cor. 9. 20. 21. 1 Tim. 4. 16. Jacob. 5. 19. vide titulum, Deo soli attributa, &c.

In Sanctorum memoriam Deum orare, docent nos majorum exempla, Gen.31.9 † 48.16. Exod.32.13. Deut.9.27.3 Reg.18.36.1 Par.29.18.2 Par.5.42.Tob.7.15.Esth.13.15 † 14.18. Isai.63.17.Dan.3.35.

Sancti sunt cum Christo in cælis regnantes, Joan.12.26 † 17.24.2 Cor. 5.8. Phil.1.23. Apoc.3.21 † 7.9 † 14. 13.

Sancti etiam vita defuncti recte a nobis laudantur, Eccl.44 *. Joan. 12.26.

In Sanctis suis Deus laudatur, Psal. 150.1.

Sancti judicabunt, quære Judicabunt.

Sancti faciunt miracula, ut Moyses & Aaron, Exod.7 † 8 † 9 † 10 † 11. Elias excitat puerum mortuum, 3 Reg.17.22. claudit cælum ne pluat, 17.1.Jac.5.17. aperit clausum, 3 Reg. 18.41.45.Jac.5.18.

Eliæ pallium dividit aquas, 4 Reg. 2.8.14. Eliseus excitat puerum viduę mortuum, 4 Reg.4.35. sanat aquas misso in eas sale, 2.21.22. oleum multiplicat, 4.6. mittit farinam in ollam, 4.41. Naaman Syrum sanat, 5. 14. facit natare ferrum, 6.6. Eliseus mortuus per contactum ossium suorum operatur, 13.21.

Apostoli ejiciunt dęmonia, Marc. 6.13 † 16.17.Luc.10.17.Joannes & Petrus sanant claudum, Act.3.6.

Petrus excitat Tabitham, 9.41.

Etiam sola sua umbra sanat, 5.15.

Paulus restituit claudum, 14.9.

Etiam per sudaria curat infirmos, 19.12. reddit vitę puerum ex lapsu mortuum, 20.10.

Sancti plura quoque alia fecere miracula, quę longum esset enumerare, ad Hebr.11.32 *.

SANGUINIS conspersio, Exod. 24.6 † 29.20.Lev.1.5.11 † 3.2.8.13 † 4.6.16 † 7.2 † 8.19.30 † 9.18 † 16.14. 18 † 17.6.2 Par.30.16. Ezech.43.20. Hebr.9.13.14.19.21.22.

Sanguinis Christi conspersio, Hebr.9.14 † 10.19 † 12.24.1 Petr.1.22.

Sanguinis esus prohibitus, Gen.9. 4. Lev.3.17 † 7.26 † 17.10.14 † 19. 26. Deut.12.16.23 † 15.23.1 Reg.14. 32. Act.15.20 † 21.25.

Sanguinis fluxus sistitur, Matth. 9.20.

Sanguinis innocentis effusio, Deut. 19.5.11 † 27.24.2 Reg.20.9.3 Reg.21. 13.4 Reg.21.16 † 24.4. 2 Par.24.22. Prov.6.17 † 28.17.Isai.26.11.Jer.7.6 † 22.3.Ezech.22.4.4 Esd.1.32. Matth. 23.34.Luc.11.50.Apoc.6.10 † 18.24.

Sanguinis innocentis effusio clamat vindictam coram Deo, Genes.4.10.4 Esd.15.8.Apoc.6.10.

Sanguine Christi empti sumus, 1 Cor.6.20 † 7.23. Act.20.28.1 Petr.1 18. Apoc.5.9.

SAPIENTIÆ divinę origo, proprietas, laus, & utilitas, Deut.4.6 † 29.9.Job 28.20 † 32.7.Eccl.7.12 † 9. 13.Sap.6.13.16 † 7 *. 8 *. 9 *. 10 *. Eccli.1 *. † 3.1.31 † 4.12.28.29 † 21.12 † 24 *. † 39.14.Luc.21.15.Rom.11.33. 1 Cor.1.17 † 2.6.10 † 3.19. Col.2.3. Jac.1.5 † 3.15.

SAPPHIRA mentitur Spiritui sancto, & cadit in terram mortua, Actor.5.1.8.

SARA filia Raguelis Tobię in uxorem traditur, Tob.7.10.15.

SARVIA. vide Zaruja.

SATISFACTIO. vide Pœnitentia.

SAUL de tribu Benjamin quęrit asinas, 1 Reg.9.3. ungitur in regem a Samuele, 10.1 † 11.14. Act.13.21. juxta mandatum, 1 Reg.9.15. percussit Ammon, 11.11. obtulit holocaustum, 13.9. a regno rejicitur, 13. 13 † 15.22.26.28 † 16 *. exagitat eum spiritus nequam, 16.14 † 18.10 † 19. 9. nititur David configere, 18.10 † 19.10. persequitur eum, 23 *. trucidat sacerdotes Domini, 22.18. mulierem habentem pythonem consulit, 28.7. seipsum interficit, 31.4. sepelitur, 31.13. filii ejus in crucem tolluntur, 2 Reg.21.9.

SCANDALUM seu offendiculum proximo, nec in vita, nec in doctrina ponendum, Lev.4.3.Num.31.16. 2 Reg.11.14.1 Esdr.8.22.Prov.28.10.2 Mach.6.24.Matth.17.27 † 18.6. Marc. 9.42.Lucę 17.1.Rom.14.1.15.1 Cor.8 *. † 10.32.2 Cor.6.3.1 Thess.5.22.

Quicumque nobis scandalo esse possent, vitabimus, Exod.34.12. Deuter.7.2.16 † 13 *. Matth.5.29 † 16.22.Marc.9.42.Rom.16.17.

SCIENTIA Dei. vide Dei.

SCRIPTURA sacra unde sit, & quis ejus usus, Exod.17.14 † 34.27. Deut.4.1 † 17.18 † 31.9.Jos.1.8. Isai.8. 9 † 30.8 † 34.16.Jerem.30.2 † 36.2.10 † 45.1.Baruch 1.3.14 † 4.1.2 Esdr.8.2.3 Esdr.9.39.4 Esdr.15.1.Dan.10.21.Matth.4.4 † 22.29.Luc.4.4 † 16.29. Joan.5. 39 † 10.44 † 20.30.Act.15.21 † 17.11. Rom.1.2 † 4.23 † 13.4.1 Cor.9.9 † 10.

11 † 15. 3. 2 Tim. 3. 15. 2 Petr. 1. 20 † 3. 1. Apoc. 1. 19.
Scriptura difficilis intellectu, 2 Petr. 3. 16. nec omnia scriptis Apostoli mandarunt, Joan. 20. 30 † 21. 25. 1 Cor. 11. 34. 2 Thessal. 3. 15. Joan. epist. 2. 12 † epist. 3. 18.
Scriptura nec lex est judex, sed Sacerdos, Deut. 17. 18. Ezech. 44. 24*. Malach. 2. 7. quære Sacerdotum officium.
SEB & Oreb interficiuntur, Judic. 7. 25.
SEBÆ, quia regum affectarat, caput præciditur, 2. Reg. 20. 22.
SECURITAS perfecta de peccatorum remissione aut salute consequenda non habetur in hac vita, Eccles. 9. 1. 2. vide Certi.
SEDECIAS pseudopropheta, 3 Reg. 22. 11. 2 Paral. 18. 10. comburitur, Jerem. 29. 22.
Sedecias. vide Zedecias.
SEDITIOSI puniuntur, Num. 16. 31*. vide Murmuratores.
SELEUCUS Asiæ rex, 2 Mach. 3. 3.
SEMAJA mittitur ad Roboam, 3 Reg. 12. 22. 2 Paral. 11. 2 † 12. 5. 7.
SEMEI maledicit Davidi, 2 Reg. 16. 5. 13. veniam impetrat a David, 2 Reg. 19. 23. occiditur ex præcepto David, 3 Reg. 2. 9. 42. 46.
SENNACHERIB oppugnat universas civitates Juda munitas 4 Reg. 18. 13. 2 Par. 31. 1. blasphemat Deum, Isai. 36*. interimitur a filiis, 4 Reg. 19. 37. Isai. 37. 37. secundum verba Isai. 10. 33 † 31. 8 † 33. 1.
SEPELIRE mortuos, opus misericordiæ, Gen. 23. 19 † 25. 9 † 35. 19. 29 † 50. 5. 13. 25. Num. 20. 1. Deut. 10. 6 † 21. 23. Jos. 24. 30. Judic. 12. 7. 1 Reg. 25. 1 † 31. 13. 2 Reg. 2. 32 † 3. 32. 3 Reg. 2. 10. 31. 34 † 11. 43 † 13. 29 † 14. 31. 4 Reg. 13. 20. 2 Paral. 16. 14 † 24. 16 † 35. 24. Tob. 1. 20 † 2. 3. 7 † 4. 3. 18 † 8. 14 † 12. 12 † 14. 13. 16. 4 Esd. 2. 23. Eccl. 7. 37 † 38. 16. Matth. 14. 12 † 27. 58. Joan. 19. 39. Actor. 13. 29. 1 Cor. 15. 4.
SEPHORA. vide Ziphora.
SERMO Christianorum, vide Loquenda.
SERPENS æneus erigitur, Num. 21. 8. tollitur, & appellatur Nehustan, 4 Reg. 18. 4. cujus typum gesserit, Joan. 3. 14.
SIBA. vide Ziba.
SICELEG. vide Ziceleg.
SICHEM filius Hemor Dinam rapit & concumbit cum illa, Genes. 34. 2. necatur, 34. 26.
SIGNA futurorum, Genes. 9. 12. Exod. 31. 13. Josue 2. 18. 1 Reg. 2. 34 † 10. 2. 2 Reg. 5. 24. 4 Reg. 19. 29. Isa. 38. 7. Tob. 5. 3. Luc. 2. 12.
Signa in memoriam præteritorum, Exod. 12. 3. 8. Numer. 15. 38 † 16. 38. 40 † 17. 10. Jos. 4. 6*.
Signa & miracula fiunt, ut per ea omnipotentia, veritas, justitia, & bonitas Dei innotescat, Exod. 4. 2. 6 † 7. 17 † 16. 12. Jos. 3. 10. 14. 3 Reg. 13. 4 † 17. 14 † 18. 38 † 20. 13. 28. 4 Reg. 5. 14 † 20. 9. Matth. 8. 26 † 9. 2 † 14. 28.
SIHON rex Amorrhæorum concedere noluit ut Israel transiret per fines suos, Num. 21. 23. Deut. 2. 30. percussus est in ore gladii, Num. 21. 24.
SILAS cum Paulo mittitur Antiochiam, Actor. 15. 27. profectus est cum Paulo, 15. 40. remansit Berœæ, 17. 14.
SILERE est utile, Prov. 17. 20. Eccle. 3. 7. Eccli. 20. 6 † 32. 12.
SILO locus in quo fuit domus Dei, Jos. 18. 31. Jud. 18. 31 † 20. 18. 1 Reg. 1. 3. convenerunt omnes in Silo propter Rubenitas, Jos. 22. 12. de Silo affertur arca, 1 Reg. 4. 4. Jer. 7. 12 † 26. 6.
SIMEON nascitur, Gen. 29. 33. interficit cum Levi Sichemitas, 34. 25. eam ob rem arguuntur a patre, 49. 5. in vinculis tenetur in Ægypto, 42. 25.
SIMON in Bethania excipit Dominum, Matth. 26. 6. Marc. 14. 3. Joan. 12. 1.
SIMONIA. vide Vendi dona Dei.
SIMPLICIBUS & humilibus revelat subinde Deus quod abscondit iis qui sibi videntur sapientes, Isai. 29. 18. 24 † 32. 4. Eccles. 9. 15. Matth. 11. 25. Luc. 2. 9. 5 † 5. 8 † 10. 21. Actor. 4. 13. 1 Cor. 1. 24 † 2. 1.
Simplex & rectus, Genes. 20. 6. Job 1. 8. Matth. 10. 16. Actor. 2. 46. Rom. 16. 18. Eph. 6. 5. Coloss. 3. 22.
SIMULATIO & hypocrisis cavenda. Eccles. 1. 36. Isai. 32. 6. Jerem. 9. 6. Job 15. 34. 2 Mach. 6. 24. Matth. 23*.
SOBRIETAS. vide Temperantia.
SOCIETAS bonorum quærenda, malorum vitanda, Gen. 19. 15. Lev. 7. 19. Num. 16. 25 † 25. 4. Jos. 23. 12. 2 Par. 19. 2. Job 31. 1. Ps. 25. 4. 8 † 36. 1. Prov. 1. 10 † 4. 14 † 6. 25 † 13. 20 † 20. 19 † 22, 10. 24 † 23. 6. 17 † 24. 1. 21 † 29.

27.Jer.16.8. Eccli.6.35 † 8.1.18 † 9.21 † 12.10 † 13.1.20.Tob.1.5.Matt.7.15. Act. 19.9. 2 Cor. 6.14. Ephes. 5.11.2 Tim.4.14. Apoc. 18.4.

SODOMA & Gomorrha amœnissimo loca sita, Gen.13.10. spoliantur, Gen.14.11. subvertuntur a Domino, Genes.19.25.Deut.29.23. Sap. 10.6.7. secundum verba Domini, 18. 20. causa. Ezech.16.49.

SOL & Luna creantur, Genes.1.16. steterunt ad imperium Josue, Jos. 10.12. retro cessit Sol decem gradibus ad petitionem Ezechiæ, & preces Isaiæ, 4 Reg.20.11. amittet lumen, Matth.25.45. Marc.15.33.Luc.23.45.

SOLICITUDO nimia, Exod. 34. 21.Lev.25.20.Deut.8.3.Job 7.8.Psalm. 54.23 † 144.15.16, Prov. 10.3 † 13.25. Matth.6.25 † 10.9.23 † 13.22 † 16.7. Lucæ 8.14 † 12.22 † 14.18 † 21.31. 1 Cor.7.32.Phil.4.6. Hebr. 13.5.1 Petr. 5.7.

SOMNIA & visiones in quibus olim Deus suam voluntatem aperiebat, Gen.20.3 † 28.12 † 31.24 † 37.5.9 † 40.8 † 41.1 † 46.2.Num. 12.6. Judic. 7.13.15.1 Reg.3.4.8.11 † 28.6.2 Reg.7. 4.3 Reg.3.5.15.Job 7.13 † 33.15. Dan. 2.1 † 7.1.2 Mach.15.11.Matth. 1.20 † 2.12.13. Actor.16.9 † 18.9 † 23.11 † 27.23.

Somnia & visiones quæ non conveniunt cum doctrina Christi & Ecclesiæ, sunt contemnenda, Deut. 13.1.Eccles.5.2.Eccli.34.1*. Jer. 23. 16.25 † 27.9 † 29.8.

SOROBABEL filius Salathiel, 2 Esd.12.1.Matth.1.13. Lucæ 3.27. instaurat templum Domini Jerosolymis, 1 Esdr.3.3.3 Esdr.5.70.Eccli.49. 13. genuit Abiud, Matth. 1.13.

SORORES Christi. vide Fratres.

SORS, Lev.16.8. Num. 17*. † 26. 55 † 33.54. Josue 7.14 † 18.10. 1 Reg. 10.20 † 14.17.42. 1 Par.25.5.2 Esdr. 11. 1. Prov.16.33 † 18.18.Ezech.21.19.Jon. 1.7. Actor.1.17.

SOSIPATER comes Pauli, Act. 20.4.

SOSTHENES princeps Synagogæ percutitur, Actor.18.17.

SPES justorum non in temporalibus rebus, sed in Deo ejusque promissionibus fundatur, Gen.26.5.Jud. 7.2.4.1 Reg.4.3 † 17.45 † 22.1.3 Reg. 20.28.1 Par.19.13.2 Par.25.7 † 16.7 † 20. 15.20.Judith.9.13.Psal. 9.11 † 13.6 † 21.5.10 † 24.2 † 30.2 † 39.5 † 61*. † 70.1 † 90.2 † 113.9.10.11 † 141.6 † 145. 5.Prov.3.5 † 22.19 † 28.25 † 30.5. Sap. 3.4.9.Eccl.2.6.12 † 13.9 † 33.9 † 34.14. Isa.26.4 † 29.19 † 30.1.15 † 31.1 † 36.7 † 40.30.Jer.2.33 † 7.4 † 9.22 † 17.7 † 35.18.Thre.3.24.Ezech. 29.6. Osee 12. 6.Mich.7.5.7.Nahum 1.7. 1 Mach. 3. 18.Matth.10.37 † 12.21. Rom. 5.2 † 8.24.2 Corinth. 5.2. Coloss. 1.27.1 Thess. 1.3. 1 Tim. 1.1 † 6.17. Hebr.3. 6. 1 Petr.1.13.

Spes non facit nos securos, nec excludit timorem. vide Timor.

Spes impiorum evanescit, & in quibus confidunt, vana sunt omnia, 4 Reg.18.21.Job 8.13 † 11.20 † 14.19 † 20.4.Prov.10.28 † 11.7.23 † 25.19. Sap. 5.15.Eccli.5.1.10. Isa. 28.15.18 † 30.2 12 † 57.11. Jer.9.12 † 17.7. 1 Mach.2. 62.

SPINÆ appellantur solicitudines hujus mundi, divitiæ, & voluptates vitæ, Matt.13.7.22 † 19.22.Marc. 4.7.18 † 10.22.Luc.8.7.14 † 18.22.

SPIRITUS sanctus promittitur, Isa.44.3.Ezech.11.19 † 36.26 † 39.29. Joel 2.28.Matth.3.11.Joan.7.39 † 14. 16.23 † 15.26 † 16.7. mittitur, Actor. 2.1.

Spiritus Dei edocet mentes, Exod. 4.12.Psalm.31.8.Isa.54.13. Matth. 10. 20.Marc.13.11. Lucæ 12.11 † 21.14 Joan.6.45 † 14.16.26 † 15.26 † 16.13. Roman.8.16.26.2 Corinth.1.22 † 5.5. Ephes.1.13 † 4.20.21.1 Joan. 2.27.

Spiritus probandi sunt utrum a Deo sint, Judith 8.28.1 Corinth.14. 29.1 Thess.5.21.1 Joan. 4.1.

SPONSUS spiritualis est Christus, Isa.54.5 † 62.4.Jer.31.22. Ezech. 16.8. Matth.9.15 † 25.1.Marc.2.19. Luc.5. 34.Joan.3.29.2 Cor.11.2.Ephes. 5.24. Apoc.19.7 † 21.2.

Sponsa Christi. vide Ecclesia.

STEPHANUS eligitur, Actor. 6. 5. accusatur, 6.11. respondet ad accusationem, 7*. lapidatur, 7.57.

STULTITIA, Prov. 14.29 † 20.3 26.1 † 27.22.Bar.3.23, Eccle. 10.2. Eccli.33.5.Matth.7.26 † 25.2.Marc.7.22. Ephes.5.4.

Stultitia est apud Deum sapientia hujus mundi, 1 Cor.1.18*. † 3.19.

Stultorum corda in eorum sunt ore, & contra sapientum os in corde est, Eccle.21.23.

SUBDITORUM officium, Exod. 10.28 † 22.28. Num. 16*. Jos. 1.16. 2 Esdr. 5.16. Baruch 1.11. Prov. 13.13 † 20.2 † 24.21 † 25.6. Eccle. 8.2 † 10.16. Jerem. 29.7. Matth. 17.

24.† 22.16.21. Luc.20.22. Rom.13.1.7. 1 Thess.5. 12. 1 Tim.2. 1. Hebr.13. 17. Tit.3.1.1 Petr.2.13.

SUPERIORUM, judicum, & rectorum officium & potestas in subditos, Genes.9.6. Exod.1.8*.† 5*.† 18.13.17.† 22.8.Lev.24.10.23. Numer. 11.16.24.† 25.4.† 27.15.18. Deut.1. 13. 17.† 17.1.† 19.17.Josue 1.10.Judic.2.7. 16.1 Reg.10.24.3 Reg.3.7.2 Paral.19.5. 8.Job 29*.† 34. 30. Psalm.81*. Prov.8. 15.† 11.14.† 12.24.† 16.10.† 20.8.† 28. 15.† 29.4.14.† 31.4. Eccle.10.1.12. Sap. 1.1.† 6*. Eccli.7.4. † 10.1. 24. † 17. 18. Isai.1.23.26. † 3.2.† 10.1.† 32.1. Jer.5. 26.† 22.2.† 27*.Ezech.22.6.12.† 45.9, Daniel. 2. 21. Osee 13.10. Mich.3.1.9. Matt.22.17.21.† 26.51. Luc.20.22. Joan.3.31.† 19.11.1 Cor.15. 24. Rom.12. 8.* 13.1. 2 Tim.2. 1. Tit. 3. 1. Hebr.13. 17.1 Petr.2. 13. vide Rex, Judex.

SUPERBIA prohibetur, committitur, & punitur, Genes.3. 17. † 11.5.7.Exod.5.2.† 14.26.1 Reg.17*.4 Reg.18.19*.†19.35.Tobiæ 4.14.Judith 9.16.† 13*. Prov.6.17.† 11.2.† 13.10.† 15.25.† 16.5.18.† 18.12.† 25.6.† 29.23. Eccles.10.9.11.16.† 25.4.Isai.3.15.17.† 9.8.† 10.8.† 14.9.† 36*.† 37.10.24.† 39. 2.5.† 47.8.Jer.48.29.† 49,16.Ezech.16. 49.† 28.2.† 31.10. Dan.4.19.27. † 5.22. Abdiæ 1.3.Malach.2.11.2 Mach.9.4.6. Luc.1.47.† 10.15.† 14.7.11. †18.11. † 22.24.Actor.12.21. Rom.1.30.† 11.20. 2.Timot.3.2.1 Petr.5.5.2 Petr.2.18.Judæ 16. Apoc. 18*.

SUSANNÆ historia, Dan. c.13*.

SVRI imperant Israeli, Judic.3. 8. opprimuntur ab Othoniel, 3.10. cæduntur a Davide, eique fiunt tributarii, 2 Reg. 8. 5. juvant filios Ammon contra David, 10. 6. fugientes a facie Israel, occiduntur a David, 10. 13. 18. Samariam obsidentes, cæduntur, 3 Reg. 20. 29. pugnant contra Israel, 4 Reg. 6. 8. mentis stupore immisso, quasi ceci ducuntur in Samariam, 6. 18. 19.

obsident Samariam, 6. 24. territi a Deo solvunt obsidionem, 7. 6. 7. vastantur a rege Assyriorum, & transferuntur Cyrenen, 4 Reg. 16. 9. desolatio eorum prænuntiatur, Isa.17. 1. Jer.49. 23. Amos 1. 3.

T

TABITHA suscitatur a mortuis, Act.9. 36.40.

TEMPERANTIA in cibo, potu, & concubitu. Tob.5. 15. Eccles. 3. 6. Eccli.31. 18. † 32. 7. Dan. 1. 8. 11. Rom. 13. 13. † 14. 17. 1 Cor.7*. Galat. 5. 23. 1 Tim. 3. 2. 2 Tim. 1. 7. Tit. 1. 8.† 2. 6. 12. 1 Petr. 1. 13. † 5.8. 2 Petr. 1. 6.

TEMPLUM Salomonis quando, quanto tempore, & qua forma sit extructum, 3 Reg. 6*. † 7*. 2 Paral. 3*. 4*. promissio ejus, 2 Reg. 7. 13. extruitur ope Gentilium, 3 Reg. 5*. consecratur, 8*. 2 Par.7.7. profanatur per Achaz, 2 Par.28. 21. iterum consecratur per Ezechiam, 2 Par. 29*. profanatur & denuo consecratur per Manasse, 2 Par. 33. 7. 15. exuritur, 4 Reg.25. 9. prout prædictum erat, 2 Par.7. 20. iterum extruitur, 1 Esdr.1*.3*.4*.5*. † 6.3. 7. spoliatur & accenditur, 1 Mach.1. 23. 31. profanatur, 1.49. 57. mundatur & consecratur, 4. 36. 2 Mach.10. 1. ejus devastatio, Dan.9. 26.Matth. 24. 2. Marc. 13. 2. Lucæ 19. 41.

contra Templum prophetatur, Lev.26. 31. 3 Reg.9. 7. 4 Reg.21. 12. 2 Par.7.20. Psal.73. 6. Isai.66. 1. Jer.7.3. 17. † 26. 6. 12. Amos 9.1. Mich. 3. 12. Zach. 11. 2.

Templum spirituale & domus Dei, 2 Reg.7.13. Prov.9.1. Agg.2.8.Matth. 7.24.† 16.18. Joan.2.19.1 Cor.3. 16.† 6. 19.2 Corinth.6. 16. Ephes. 2. 20.1 Timoth.3.15. Hebr.3.6.1 Petr.2.5. vide Ecclesia.

Templa idolorum, 1 Reg.5. 2. † 31.9.3 Reg.11.7. 4 Reg.10.21. † 17. 32. † 19. 37. 1 Par.11. 10. Baruch 6.16. 30. 54.Isai.37.38.Jerem.43.12.Dan.14*. 1 Mach.1.50. † 6.2.† 10.83. 2 Mach.6. 2. Actor. 19. 27.

Templum domus Dei, & domus orationis vocatur, Isa.56.7. Matth. 21. 13. Christus ipse & omnes fideles frequenter in templo versabantur, Matth.24.1.Marc.11.11.† 12.35. Luc.2.30. † 19.45. Act.2.46. † 3.1. † 5. 20.21.† 21.26.† 22. 17.

in Templo oratur Deus, & exaudit, 3 Reg.9. 3. † 8.29. 2 Par. 6. 19. Matth. 21. 13.

Templa manufacta non inhabitat Deus, quasi iis concludi possit, vel illis indigeat ut homo ædibus, 3 Reg.8.27.2 Par.6. 18. Isa.66. 1. Jer.23. 24. Act.7. 48.† 17.3.

alioqui Deus in Templis materialibus habitare dicitur, 3 Reg.6.13.† 8. 12.1 Paral.23. 25. Psal.77.60. † 131.13. Jer.7.3.7. Matth.23.21. Act.7. 46.

Templum dicitur locus sanctus, Genes.28.17. Exod.3.5.
Templum magnis muneribus dotatum, 2 Par.1*. 2*.3*.4*. 5*. 2 Mach. 3. 2.
Templi profanatores a Deo puniuntur, Isa.56.5*.2 Mach.3.25.26*. Matth.21. 12. Joan.2. 15.
TEMPORIS opportunitas in omnibus rebus observanda, Eccles. 3.1.† 8.5. Eccli. 20.6.† 32.20. Rom. 12. 11.
TENEBRÆ trium dierum in Ægypto, Exod.10.22. Ps.104. 28.Sap. 17.2.† 19.16.
in Tenebris versatur mundus, & amat eas, 4 Esdr.14.20. Isai.9.1. † 59. 9.† 60.1.Joan.1. 5.† 3.19.† 8.12.12.35. Act.26.17.1 Thess.5.7.1 Joan.2. 11.
TENTARE Deum non licet, Exod.14.11.† 17.2. Deut.6. 16. Judith 8.11.Matth.4.7.1 Cor.10.9.
Tentat seu verius probat Deus suos variis modis, Genes. 22. 1*. Exod.15. 25. † 16.4. † 20.20. Deut.8. 2. † 13.3. Jud. 2. 22. † 3.1. 2 Paral. 32. 21. Tobiæ 2.8. Job 1.12*. Sapient.3.5. Eccli.2.4.† 27.18.Zach.13.9.Roman.5.4. 2 Petr.2.9. Jac.1.2.
Tentari non patitur Deus suos supra id quod possunt, 1 Corinth.10. 13.2 Petr.2. 9. Apoc.2. 10.
TERTULLUS Orator accusat Paulum, Actor. 24. 2.
TESTAMENTUM, Gal. 4. 24. Hebr. 9. 1. † 13. 20. vide Novum Testamentum.
TESTIMONIUM tum verum, tum falsum, Exod.20.16.† 23.1.Numer.35.30. Deuter.5. 20. † 17.11.† 19. 15.18.3 Reg.21. 10. Psalm.26. 12. † 34. 11. Proverb. 6.19. † 14.5.† 19.5.9. † 21. 28.† 24.28.† 25.18.Dan.13. 34*. Matt. 18.16.† 19.18.† 26.59.†28.13.Marc.10. 19.Joan.8.17. Actor.6. 11. Rom.13.9 2 Cor.13. 1 Tim.5. 19. Hebr.10. 28. vide Mendacium.
THADDÆUS. vide Lebbæus.
THAMAR concumbit cum Juda suo socero, Genes.38.15.gignit geminos Phares & Zara, 38.27. †46.12.
Thamar violatur ab Amnon fratre suo, 2 Reg.13. 14.
Thamar filia Absalonis, 2 Reg. 14. 27.
THARE pater Abraham, Genes. 11. 26.
THEBES obsidetur, Jud. 9. 50.
THEBNI rex Israel, 3 Reg. 16. 21.
THECUITIS mittitur ad regem David, ut impetret reductionem Absalom, 2 Reg. 14. 2*.
THEGLATH Phalasar devictam magnam partem Israelitarum transtulit in Assyrios. 4 Reg.15. 29*.
THEODAS occisus est, Act. 5. 37.
THESAURUS minus diligendus magis diligitur, Oseæ 9. 1. Matth. 6. 19. † 19. 22. Marc. 10. 22. Luc. 12. 22. 33. † 18. 23. Joan. 6. 26. 2 Cor.4. 18.
THOLA dux in Israel, Jud.10.1.
THOLOMAI rex Gessur, 2 Reg. 13. 37.
THOMAS Didymus paratum se offert cum Christo ire in mortem, Joan. 11. 16. erat incredulus, 20. 25. 27.
TIMENDUS est Deus, & ante oculos habendus, Genes. 22. 12. † † 31. 49. Exod.1. 17. † 20. 20. Deut. 4.9.† 6. 2.13.24. † 10.12.20. † 13.4. Jos. 24.14. Jud.6.10.4 Reg.17. 36. 2 Par.20. 15.Job 1.8.† 28.28.Psalm.26.1. † 32. 8. † 33.8.10.† 110. 5.† 111.1.† 127.1.Proverb.1.7. † 3.7. † 9.10.† 14.2.27. † 15. 16.† 16.6.† 22.4.† 24.21. Eccles.12.11. Eccli. 1. 11*. 2.7.12.18. † 7.31. † 10.23. † 15.1. † 25.16. † 33.1.† 34.15.† 41.16. Isaiæ 8.5.† 41.10.† 43.1.† 51.12.Jer.10. 7.† 32. 29. Baruch 3.7.4. Esdræ 16.68. Matth.10.28.Lucæ 12.5.1 Petr.2.17. † 3.15. Apoc.14.7.
Timoris Dei fructus, utilitas, & laus, Genes.20.9. Psal.102. 17.† 124. 1.† 127*. Prov.10. 27.† 14.27.† 19.23. † 22.4. ejus defectus causa peccandi, Genes.20.11.
Timore punit Deus & terrore, Genes.35.5. Exod.23.27. Levit.26. 36. Deut.2.24.† 11.25.† 28.10.65. Josue 2. 9.† 10.10. Jud.4.5. † 7.21.1 Reg.7.10. 4 Reg.7.6.1 Par.15.17. 2 Par.14. 14. † 17. 10.† 20.29.Psal.9.20.Jer.49.37. Jud.14. 14.† 15.1.2 Mach.3.24.
Timoris Dei exempla, Exod. 1. 17.† 14. 31. 3 Reg.18. 3. 2 Paral.19. 7. Tob.1*.† 2.9.13.† 3.18.† 9.12.Jud.8.8. Job 31.23. Jon.1. 16. Proverb.31. 30. 2 Mach.6.30.Luc.2.25.Actor.8.2.† 9.31. † 10.2. 35.
Timor & solicitudo non repugnat fidei, aut spei, Psal.2.11.Eccles.9.1. 2.Eccli.5.5.Rom.11.20*.1 Cor.9.27. † 10.12. Philip.2.12*. † 3.11.13. Hebr.3. 14. † 4.1*.2 Petr.3. 17.
Timent & reverentur bonos etiam mali, Gen.20. 8. Exod.14. 25. 1

Reg.18. 12. 4 Reg.1.14.2 Esdræ 6.16. 1 Machab.3.25.† 12.28.Marc.6.20. Act. 5.13.† 16.29.

TIMOTHEUS circumciditur, & proficiscitur cum Paulo, Act.16. 3. mittitur cum Paulo in Macedoniam, 19. 22. accepit gratiam per impositionem manuum, 1 Tim.4. 12. 2. Tim. 1. 6.

TITUM Gentilem noluit Paulus circumcidi, Galat. 2. 3. Titus a Paulo constitutus episcopus Cretensis, Tit. 1. 5.

TOBIAS vir pius, & in pietate constans, Tob.1.1*.fit cæcus, 2. 11. visum recipit, 11. 14.

TRADITIONES etiam sine scripto ab Apostolis acceptæ, servandæ nobis sunt, 2 Thess. 2. 15.

Tradiderunt Apostoli quædam viva tantum voce, 1 Cor.11.34.epist. Joan.2. vers.12. & 3. vers.13. 14.

TRIBULATIO. vide Crux.

TRIBUTUM. vide Exactio.

TRINITAS figurata, & declarata, Genes.1.26.† 18.2.Exod.3.6.15.16. † 4.5.Psal.32.6. Isaiæ 6.3. † 34.16.† 48.16.† 61.1.Matth.3.16.† 10.20.† 17.5.† 28.19. Luc.4.18. Joan.3.35.† 14.16.26. † 15.26.† 16.3. 1 Joan.5.7.

TRIPUDIARE. vide Choreas ducere.

TRISTARI immoderate propter temporalia, minime laudandum. Proverb. 12.25. † 15. 13. † 17. 22. Eccli.30. 22. † 38.19. 1 Mach. 6. 8. 2 Cor.7. 10.

TRYPHON partium Alexandri transit ad Emalchuel Arabem, 1 Mach. 11. 39. cupiens regnum Antiochi occupare, & fingens se amicum apud Ptolemaida, dolo capit Jonathan, 12. 39.49. a Simone accepta pecunia Jonathan occidit cum filiis, 13. 19. 23. interimit Antiochum filium Alexandri, 13. 31.

TUBA clangent angeli in consummatione sæculi, Matth.24.31.1 Corinth.15.52. 1 Thess. 4. 16.

V

VÆ væ, quibus & quas ob causas interminetur Scriptura, Num.21.29.Eccle.4.10.† 10.16. Isai.1. 4.24.† 3.9.11.† 5.8.18.† 6.5.† 10.1.† 17. 12.† 18.1.† 24.16.† 28.1.† 29.1. † 30.1. † 31.1.† 33.1.† 45.9.Jer.4.31.† 13. 27. † 22.13.† 23.1.† 45.3.† 48.1. Ezech.6.11. † 13.3.18.† 16.23.† 30.2. † 34.2. Ose.7. 13.Joel 1.15*.Amos, 5.18.† 6.1.Mich. 2.1.Nah.3.1.Abac.2.6.12.Soph.2.5.† 3. 1.Judith 16.20.Eccli.2.14.† 41.11.Mat. 11.21.† 18.7. † 23.13*. Luc.6. 24. † 10. 13.† 11.42.† 17.1. 1 Cor. 9.16. Jud.11. Apoc.8.13.† 9.22.† 11.14.† 12.12.† 18. 10. 16.

VASTHI spernit regis imperium, & ab eo repudiatur, Est.1.9. 19.

VENDI non debent dona Dei, 4 Reg.5. 22.26*. Dan.5.17. Matth.10. 8. Act.8.20.† 20.35.1 Cor.9.15.2 Cor.11. 9. † 12. 13. quære Emere.

VENTER pro Deo eligitur, Rom, 16. 18. Phil.3. 19.

VERBUM Dei semper ob oculos ponendum, Deut.4.1. † 6.6. 17. † 11. 18.Num.15.39. Psal.1.2. Prov.3.1. † 4. 1.20.† 6.20. † 7.1.

a Verbo Dei non recedendum, Deut. 4. 2.† 5.32. † 28. 14. Josue 1.7. † 23.6. Prov.4. 27. Isaiæ 30. 21.

Verbum Dei universum non est scriptis traditum; Joan.34. 26. † 20. 21.† 21.25.1 Cor.11.34.2.Thess.2.15. 2 Joan.12. 3 Joan.18.

Verbum Dei non audiendum solum & loquendum, sed & corde credendum, & factis præstandum, Deut.5.1.27. † 6.1.† 31. 12. Isai.29. 13. Ezech.33.31.Matth.5.22.† 7.24.† 15.8. † 28.20. Luc.6.47. † 11.28.† 12.47. Joan.13.17. Hebr.4.2. Jacob 1. 22.

Verbi Dei contemptus, & punitio ejus, 3 Reg.13.4.4 Reg.17. 14. 19. 2 Par.30.6.10.† 36.15.Prov.1. 24. 28. † 28.9.Isa.28.14.† 30.9.14.† 65.10.† 66.4. Jer.2. 5. † 5.12.20.† 7.13. † 16.9.† 19*. † 25.4.Ezech.33.30.Matth.10.14.† 11. 20.Luc.10.16.Act.13.45.† 18.6.Rom.1. 21.30.2 Thess.2.10.Hebr.2.3.vide Inobedientia.

Verbum Dei manet in æternum, Num.23.19.Tob.14.6. Psalm.32. 11. † 116.2.† 118.89.Isai.40.8.† 51.6.† 54.10. Matth.5.18.† 24.35. Marc.13.31. Luc. 16.7.† 21.31.1 Petr.1.25.

Verbum Dei quantæ sit virtutis & efficacitatis,Gen.1*. Psal.32.9.Job 38. 11. Isa.46.10. † 55.11. Matth.8. 13. 26. Marc.1.27.Luc.5.13.24.† 8.24. † 18.42.

Verbum Dei est cibus animæ, Deuter.8.3.Sap.16.26.Jer.15.16.Ezech.3.3. Matth.4.4. Luc.4.4.

Verba sunt ponderanda & non leviter effutienda, Psal.111.5.Prov.15. 2.23.† 13.3. † 20.15. † 17.27. † 21.23. † 25.11. Eccles.5.2.† 12.10. Eccli.5.12. † 20.7.† 23.7. † 28.29.† 32.18. Matth.12. 36.Coloss.4.6.Jacob.1.19.

VERITAS, Isai. 59. 15. 3 Esdr. 3. 12. † 4. 33. 4 Esdr. 1. 17. Zach. 8. 16. Eph. 4. 21.

VESTIENDI sunt nudi, Isa. 58. 7. Tob. 1. 17. Ezech. 18. 7. Matth. 25. 36. vide Eleemosyna.

Vestium abusus. vide Abusus.

Vestes scindere, Genes. 44. 13. Jos. 7. 6. Jud. 11. 35. 1 Reg. 4. 12. 2 Reg. 13. 31. 3 Reg. 21. 27. 4 Reg. 5. 7. † 6. 30. † 11. 14. † 18. 37. † 19. 1. † 22. 11. 19. Esth. 4. 1. Jerem. 36. 24. Joel. 2. 13. 1 Mach. 2. 14. † 3. 47. † 4. 31. † 11. 71. Matt. 26. 65. Act. 14. 13. † 16. 22.

VIA per quam justi ambulant quæ & qualis sit, Psalm. 118. 5. Prov. 3. 6. 17. † 16. 5. 17. Eccli. 5. 12. Isa. 26. 7. † 30. 31. † 35. 8. † 40. 3. Jerem. 32. 21. Osee, 14. 10. 1 Thess. 4. 1. Hebr. 12. 13.

Via justorum a Domino dirigitur, Tob. 4. 20. Psalm. 16. 5. † 24. 4. † 118. 35. Prover. 4. 12. 18. † 13. 6. † 16. 9. † 20. 24. Isa. 48. 17. Jer. 10. 23. Mich. 4. 2.

Via justorum remunerationem a Deo expectat, Psal. 24. 12. Prov. 12. 28. Jer. 6. 16. † 7. 3.

Via impiorum qualis, Psal. 118. 3. Prov. 4. 19. 26. 27. † 12. 15. † 21. 2. † 22. 5. Isai. 57. 10.

Viæ impiorum exitus & finis, Job 6. 18. Prov. 14. 12. † 28. 18. Eccli. 2. 16. † 21. 11. Jer. 2. 36. † 4. 18.

VICTORIA a Deo expectanda est, Genes. 14. 14. Exod. 17. 9. Deuter. 7. 18. Josue 11. 6. Judic. 7. 7. 1 Reg. 14. 6. † 17. 45. 2 Paral. 14. 11. † 16. 2. † 24. 24. † 25. 8. Psalm. 117. 16. Proverb. 21. 31. Judith. 9. 15.

Victoria potiuntur pauci contra multos, Gen. 14. 14. Jud. 7. 4. Jos. 11. 1. 7. 1 Reg. 14. 6. 14. 2 Par. 13. 14. † 14. 11. 12. † 24. 24. 1 Mach. 3. 16. 22. post partam victoriam triumphus instituitur, Num. 31. 13. Jud. 11. 34. 1 Reg. 18. 6. 2 Mach. 3. 7.

VIDUIS benefaciendum est, Exod. 22. 22. Deut. 16. 14. † 24. 17. 19. † 26. 12. † 27. 19. Judith 16. 28. Job 24. 3. † 31. 16. Eccli. 4. 10. Isai. 1. 27. Jerem. 22. 3. Zach. 7. 10. Malach. 3. 5. Matth. 23. 14. 1 Tim. 5. 3. 16. Jac. 1. 27.

Viduas pias quid deceat, Judith 8. 4. Luc. 2. 37. 1 Timoth. 5. 3. 5. ad Titum 2. 3.

VIGILARE. vide Adventus Domini.

VINDICTA soli Deo ejusque ministris ac magistratui commissa, unde & aliis est prohibita, Gen. 15. 14. Lev. 19. 18. Deuter. 32. 35. Judith 8. 20. † 16. 20. Psalm. 7. 7. † 9. 13. † 93. 1. Prov. 17. 11. † 20. 22. † 24. 29. † 28. 22. Eccli. 28. 1. 6. Ezech. 25. 12. 14. Nah. 1. 2. Matth. 5. 39. Luc. 9. 54. † 18. 6. 7. 8. Rom. 12. 19. Gal. 5. 10. 1 Thess. 5. 15. 2 Timoth. 4. 14. Hebr. 10. 30. 1 Petr. 3. 9. Jacob. 5. 4. Apoc. 6. 10. vide Remissio.

VINEA, Gen. 9. 20. Deut. 23. 24. Isa. 5. 1. Cantic. 8. 11. Matth. 20. 1 † 21. 33.

VIRGINITAS commendatur, Matth. 19. 12. 1 Cor. 7. 25*. Apoc. 14. 4.

Virginitas præfertur conjugio, 1 Corinth. 7. 38. 40.

Virgines servantur, Num. 31. 18. † 21. 11.

Virgines olim ut nunc conclusæ, 2 Mach. 3. 19.

VISITARE & consolari infirmos seu ægrotos, opus misericordiæ, Gen. 48. 1. 4 Reg. 8. 29. † 13. 14. Job 2. 11. Psalm. 40. 4. Eccles. 7. 3. Eccli. 7. 28. † 38. 13. Matth. 25. 37. 40. Joan. 11. 3. † 12. 9. 2 Cor. 1. 4.

VISERE Sanctos desiderat Paulus, Rom. 1. 11. † 15. 23. 32. Galat. 4. 20. 1 Thess. 2. 17.

VITA fidelium ad quam regulam sis instituenda, Gen. 17. 1. Exod. 20. 11*. Levit. 11. 44. † 19. 2. † 20. 7. 29. † 21. 8. Matth. 5. 48. † 11. 29. Luc. 6. 36. Joan. 12. 26. † 13. 13. † 15. 12. † 21. 15. Rom. 6. 4. † 8. 29. † 13. 14. † 15. 2. Ephes. 2. 9. † 4. 1. 23. † 5. 1. 9. Phil. 1. 27. † 2. 5. 14. Coloss. 2. 6. † 3. 9. 10. 12*. 1 Thessal. 4. 3. Tit. 2. 11. † 3. 8. Hebr. 12. 2. 1 Petr. 1. 15. † 2*. † 3. 17. † 4. 1. 1 Joan. 1. 7. † 2. 6.

Vitæ humanæ brevitas & vanitas, Genes. 3. 19. 2 Reg. 14. 14. 1 Paral. 29. 15. Job 3. 20. † 7. 6. † 8. 9. † 9. 21. 25. † 13. 28. † 14. 1. Psalm. 38. 6. † 89. 5. 9. † 101. 4. 12. † 102. 15. † 108. 23. † 143. 4. Eccles. 2. 23. † 3. 10. † 7. 1. Sapient. 2. 5. † 5. 9. Eccli. 14. 18. † 17. 31. † 18. 8. † 40. 6. † 41. 1. Tob. 4. 23. Isai. 40. 6. Luc. 12. 18. Ephes. 5. 16. Hebr. 13. 14. 1 Petr. 1. 14. Jacob 1. 10. † 4. 14.

Vitam pro fratribus ponere, Esther 4. 15. Jud. 13. 3. 25. Joan. 15. 13. 1. Joan. 3. 16.

VITIS, Gen. 49. 11. Jud. 9. 12. Zach. 3. 10. 1 Mach. 14. 12. Joan. 15. 1. Vitis palmes appellatur populus Israeliticus, Osee 10. 1. Joan. 15. 5.

VITULUS erigitur in idolum, Exod. 32. 4. Deut. 9. 16. 3 Reg. 12. 28. 4 Reg. 10. 29. † 17. 16. Psalm. 105. 19. Osee 8. 5. Act. 7. 40.

VIVENDUM Deo, non sibi, Rom.14.7. 2 Cor. 5.15. Galat.20. 2 Thess. 5.10. 1 Petr. 4. 2.
UNCTIONIS extremæ sacramentum, Jacob.5.14.
VOLUNTAS nostra accommodanda voluntati divinæ, 1 Reg. 3. 18.2 Reg.10. 12. † 15.20. Mach 3. 60. Matth.6.10.† 26.39. Marc.14.36. Luc. 22.42.Act.21.14. 1 Cor.4.19. Hebr.6.3. Jac.4.15. vide Abnegatio.
Voluntas Dei, Matth.7. 21. † 12. 50.Marc.3.35.Joan.6.32.Roman.12.2. Ephes.5.16.Col.1.9. 1 Thess.4.3. 1 Timoth.2.4.1 Joan.2.17.
Voluntas Dei non est ut aliquis pereat, Ezech. 18.23. Joan.6. 39. 1 Tim. 2. 4. 2 Petr. 3. 9.
Voluntatem pro opere acceptat Deus, Gen.20.3.6.† 22.9.2 Reg.11.14 † 12.9. 3 Reg.21.19. vide Cor.
VOLUPTAS carnis. vide Concupiscentia.
VOTUM, Gen.28.20. Lev. 27. 1. Num.6*.† 21.2.† 30*.Deut.23.21. Judic.11.30.1 Reg.1.11.2 Reg.15.8. Psal. 75.12. Eccle.5.3. Baruch 6.34. Matth. 14.7. Actor.18.18. † 21.23.† 23.12.
Votum castitatis servandæ, seu non cognoscendi virum, Luc.1.34. non sine damnatione violatur, 1 Tim.5. 12.
URIAS defert litteras Davidis ad Joab, 2 Reg. 11. 14.
Urias prophetat contra Jerusalem, ideoque eductus de Ægypto, occiditur a Joacim, Jer.26.20.23.
Urias Sacerdos juxta præceptum regis Achaz extruit altare, 4 Reg. 16. 11.
URIEL angelus Dei, 4 Esdr.4. 1. † 5. 20.
USIA rex Juda pugnat adversus Philisthæos, sumit sibi officium Sacerdotum; adolere volens incensum, lepra punitur, moritur, 2 Par. 26. 17. 19.23.appellatur Azarias, 4 Reg. 15. 1. appellatur Ozias, Matth.1.9.
USURA, Exod. 22. 25. Levit. 25. 35.Deut.23.19.2 Esdr.5.7. Psalm.14.5. Prover.22.16.† 28.8.Jer.15.10. Ezech. 18.8.13.† 21.12. Luc.6.34.† 29.8.
UXORIS officium, Genes.2.21.† 3.16.Num.30.7.13. Deut.22.5. Esther 1.10*. Tob.10.12. Prov.11. 16.† 12. 4. Isa.3.15.17.1 Cor.7*. † 11.5.9. † 14.34. Ephes.5. 22. Coloss.3.18. 1 Tim.2.11. † 3.11.† 5.2.10. Tit.2.4. 1 Petr.3.1. vide Mariti officium.

Z

ZACHÆUS excipit Christum suis ædibus, Luc.19.6.
ZACHARIAS filius Jojadæ sive Barachiæ sacerdotis lapidatur, 2 Paral.24. 20. Matth.23. 35.
Zacharias propheta tempore Darii, Zach.1. 1.
Zacharias pater Joannis Baptistæ, Luc. 1. 5.
ZADOCH filius Abiathar fit summus Sacerdos, 3 Reg. 2. 35.
ZALPHAAD filiæ postulant hereditatem, Num.27.1.7.† 36.2.Josue 17. 3.
ZARUJA filia Isai soror Davidis genuit Abisai, Joab, & Asael, 2 Regum 2.18.1 Paral.2.16.
ZEBEDÆUS pater Jacobi & Joannis, Matth.4. 21. uxor ejus Salome intercedit pro filiis apud Christum, Matth. 20. 20.
ZEBEE & Salmana reges Madianitarum capiuntur, Judic. 8*.
ZEDECIAS, qui & Mathanias, patruus Joachin substituitur pro eo in regno Juda, 4 Reg.28.18. Jer.37. 1. obsessa a Nabuchodonosor Jerusalem, Zedecias effossis oculis ac vinctus, necatisque coram se filiis, in Babylonem ducitur, 4 Reg. 25. 1. 6.7. Jer.39.4.7.† 52.3.quemadmodum ei prædictum erat, Jer.27.12.† 37.16. Ezech.12.3. † 17.16.† 21.
ZELUS & Zelotypia, Gen. 34. 2.25.27. Exod.32.19.27. Nu.25.7. Jud. 20.1.8. 1 Reg.11.6. † 15.11. 32. 3 Reg. 18.40.† 19. 10. 14. 4 Regum 10*. 1 Mach.2.24.Matth.21.12.Joan.2.17.Act.5. 1. Phil.3. 2.
ZIBA servus Saulis constituitur procurator Miphiboseth, 2 Reg. 9. 9. donantur ipsi omnia Miphiboseth, 16. 2. procedit obviam regi David, 19. 17.
ZICELEG donatur regi David, 1 Reg.27. 5. exuritur ab Amalechitis, 30. 1.
ZIPHORA uxor Moysi, Exod.2. 21. circumcidit filium suum, 4.25.
ZOROBABEL. vide Sorobabel.

F I N I S.

TABULÆ

CHRONOLOGIÆ SACRÆ

VETERIS AC NOVI TESTAMENTI.

AUCTORE R. P. *****

OMISSA Periodo Juliana, ingenioso sane Scaligeri commento, sed nimis intricato & minus utili, æram Christianam, cujus annus M. D. CC. XL. currit, chronologiæ nostræ regulam statuimus, arbitrati sic expeditam lectoribus futuram nostræ in quæstionibus chronologicis sententiæ cum diversis a nostra sententiis collationem. Quippe per annorum retro ante hanc æram lapsorum veluti gradus ascendentes, annos habemus in infinitum proprio quemlibet charactere, id est nota sua numerali sic distinctos, nullus ut cum altero confundi possit. Nequit etenim v. g. annus ante æram Christianam decimus cum duodecimo confundi, & sic deinceps.

Hæc prima dos methodi nostræ, habet illa ex se & nullo negotio, quod tot cyclorum impedita coagmentatione Periodi Julianæ annis conferre Scaliger laboravit.

Altera methodi nostræ dos est, quod epochæ historicis familiares ad illam sua sponte referantur. In exemplum eligimus tres quarum usus frequentior, Olympiadas, annos urbis Romæ, annos Nabonasaris. Per Olympiadas, aut per annos ab Urbe condita annos definiunt, non modo Græci Romanique scriptores Christo antiquiores, sed & Christiani scriptores plerique. Vis discere eorum aliquis nobiscum sentiat an non? Sic calculos institue, si per Olympiadas numeras.

1. Quatuor pro unaquaque Olympiade annos computa. 2. Suppone primam Olympiadem anno ante Christum septingentesimo septuagesimo sexto incepisse. 3. Subduc rationes, & sic conclude annum v. g. quinquagesimæ quartæ Olympiadis tertium, esse annum ante Christum quingentesimum sexagesimum secundum.

Annis ab Urbe condita utitur scriptor, distingue primo an communem, id est Varronianam supputandi rationem, an Dionysianam anno uno posteriorem sequatur; si Varroni adhæret, ut vulgo factum est, suppone annum Urbis conditæ primum, esse annum ante æram Christianam septingentesimum quinquagesimum tertium; si quid igitur dicatur anno Urbis v. gr. ducentesimo septimo evenisse, idem est ac si diceretur anno ante æram Christianam quingentesimo quadragesimo septimo evenisse.

Non difficilius annos Nabonasaris ad nostros numeros reduces, quod operæ pretium est, cum ab illa epocha incipiat ce-

lebris ille canon regum Babylonis, regum Ægypti, & Cæsarum usque ad Antoninum; monumentum quantivis pretii quo veluti filo veteris historiæ labyrinthus tuto percurri, & sacra cum profana antiquitas conciliari possit. Hæc epocha anno ante Christum aperitur septingentesimo quadragesimo septimo; ideoque annus v. gr. Nabonasareus centesimus septimus, annus est ante Christum sexcentesimus quadragesimus primus.

Superest difficultatis aliquid exhauriendum chronologo Nabonasareos annos cum Julianis conferenti; hujus enim forma ab illius constitutione multum discrepat: Nabonasareus annus utpote Ægyptiacæ formæ duodecim mensibus tricenariis & diebus quinque adjectitiis constat. Nomina & ordinem mensium habes in laterculo sequenti.

THOTH.	PHAMENOTH.
PAOPHI.	PHARMUTHI.
ATHYR.	PACHON.
CHOJAC.	PAUNI.
TYBI.	EPIPHI.
MECHEIR.	MESORI.

Dies quinque semper Mesori ultimo diei superadditi.

Cum singuli menses trigesimo die finiantur, ex his simul sumptis summa dierum 360. efficitur, quibus si subjunxeris dies quinque, numerus exurget dierum 365.

Itaque si Nabonasareos annos cum Julianis annis comparare cupias, hac regula utere.

Proposito quolibet anno Nabonasaris, initium ejus in Juliano huic respondente si quaras: annum datum per quatuor divide, quotum e 57. subtrahe, si minor sit quam 57. sin major, ex 422. & numerus residuus erit dies Julianus a Cal. Januarii, cui diei assignanda erit neomenia Thoth & Nabonasarei anni initium

Quin & Periodum Julianam & aliam quamlibet chronologicam supputationem ad nostram facile conformabis.

Periodus Juliana init annis ante æram christianam quater mille septingentis tredecim; si quis ergo eventum alligat anno Periodi Julianæ quingentesimo secundo post bis mille, id anno ante æram nostram ducentesimo duodecimo post bis mille alligasse demonstratur. Cave ne annos Julianos cum Periodo Juliana confundas; illi ineunt anno ante æram Christi 45.

Jam quæcumque sit chronologi, quem præ manibus habes, methodus, hanc nostræ concordet, aut repugnet, sic dignosces. Vide quoto serie quam instituit anno æram Christianam incipiat, hinc regressus vide quo anno factum aliquid definiat, simul intelliges an nos eodem factum concedamus.

Antequam seriem temporum juxta nostram opinionem proponamus, præmittendas censuimus tabulas aliquot, quarum prima varias chronologorum sententias de annis mundi usque ad Christum eo fine exhibet, ut facilius secundum expositam superius methodum nostra chronologia cum illorum diversis systematibus conferatur.

Secunda Patriarcharum annos ante diluvium juxta triplicem editionem.

Tertia, Quarta & Quinta annos Patriarcharum poſt diluvium juxta triplicem editionem.

TABULA PRIMA.

Opiniones Celebriorum Chronologorum de Anno Mundi quo incipit Æra Chriſtiana.

Annus	Chronologi
3740	R. Nahaſſon.
3754	R. Gerſon, R. Ben Levi, & R. Abraham.
3758	Judæi in Seder Olam.
3760	Hieronymus a S. Fide, Paulus a S. Maria, Lyranus, Georgius Venetus, Galatinus, & alii qui ſequuntur Chronica vulgata.
3780	R. Levi.
3784	Aliqui Thalmudici.
3834	S. Julianus ex Hebraica editione.
3849	Benedictus Arias Montanus.
3928	Gerardus Mercator Lighfoot.
3932	Matthæus Beroaldus.
3941	S. Hieronymus in ſuis quæſtion. Hebr.
3944	Joannes Carion.
3949	Origanus, Argolus, Bullialdus.
3950	Scaliger, Ubbo, Emmius, Fabricius Vecchiettus, Calviſius, Helvicus, Alſtedius, Micrelius, Strauchius.
3952	Hermannus.
3953	Vincentius Bellovacenſis, Cornelius a Lapide.
3955	Joannes Georgius Hervvart.
3956	Horatius Turſellinus.
3958	Lanſpergius, qui debuerat juxta propria principia numerare 3972.
3961	F. Matthias Cheſneux Auguſtinianus, Salmeron.
3962	Sixtus Senenſis, Lucidus, Picus Mirand. & alii quamplurimi Mathematici.
3963	Toſtatus, Melanchton, Buxtorfius.
3964	Petrus Balliſardus, Chriſtianus Severt, Daniel Angelocrator.
3965	Petrus Opmeer.
3968	Hieronymius Bardius.
3969	Funcius, Bullingerus, Henricus Buntingus.
3970	Bukolcerus, Pantaleon, Janſenius.
3971	Lombardus, Krentsheimius.
3977	Theodorus, Bibliander.
3984	Bellarminus, Petavius.
3989	Carolus Bovillus.
3993	Joannes Kepplerus.
4000	Natalis Alexander.
4004	Uſſerius, ut falſo Lancellotus aſſerit.
4005	Mar. Ant. Cappellus, Tirinus, Jac. Gordon. Uſſerius.
4022	Peretius, Conradus, Pauvellus.
4032	Thomas Lydiat.
4040	Guil. Langius, Henricus Philippi.
4049	Joannes Jacobus Hofmannus.
4051	Xantes Pagninus.
4053	Nicolaus Mullerus.
4054	Brietius, Labbe, Henricus Samerius, Torniellus, Spondanus.
4055	Horatius Scoglius, Salianus, Buſſieres.
4058	R. Moſes Bar Majemon, Joſephus Blancanus.
4072	Jo. de Roa, Davila.
4088	Arnaldus Pontacus.
4090	Genebrardus.
4095	Ribera.
4105	Ludovicus Cappellus.
4121	Brentius.
4133	Malvenda.
4142	Laurentius Codomanus.
4184	Ricciolus juxta Vulgat. & Heb. Edit.
4193	Marianus Scotus.
4270	Ado.
4320	Odiaton, ſeu Eduvicon Aſtrologus.
4697	Caſſiodorus.
4830	Origenes in Matthæum.

4832	Adon Archiepiſcopus Viennenſis.	5504	Alexandrina Eccleſia.
4891	Auctor hujus Chronologiæ.	5505	Nicephorus Caliſtus.
5000	A etrodorus.	5506	Cedrenus.
5001	Epiphanius in ſecunda Nicæna Synodo.	5508	Theophilus Antioch. Chronicon Alexandrin.
5185	Arabes aliqui apud Genebrardum.	5509	Epiphanius Cyprius.
5196	Sigebertus, Iſidorus Hiſpalenſis.	5510	Eccleſia C. P.
5198	Philippus Bergomenſis.	5624	Clemens Alexandrinus.
5199	Aartyrologium Romanum, Beda, Euſebius Cæſarienſis.	5634	Ricciolus juxta LXX. Edit.
5201	Paulus Oroſius, Baronius, Paulus Foroſempronien. Jo. Nauclerus.	5800	Lactantius.
5220	Iſidorus in Originibus.	5801	Philaſtrius.
5296	Rabanus Maurus.	5972	R. P. Pezron.
5328	Albumaſar Aſtronomus.	5984	Tabulæ Alphonſinæ in codice Riccioli.
5336	S. Iſidorus Peluſiota, Lucas Tudenſis.	6000	S. Cyprianus, Suidas.
5351	S. Auguſtinus apud Genebrardum.	6004	Iſaac Voſſius.
5494	Panodorus, Pagius.	6011	S. Julianus Archiepiſcopus Toletanus.
5497	Q. Julius Hilarion.	6311	Onuphrius Panvinius.
5500	Theophanes, Jornandus, Nicephorus C. P.	5984	Joannes Regiomontanus, & Alfonſus Rex in Tabulis Mulleri.

Anno Mundi.	MUNDUS AUTUMNO CREATUS.	Anno ante ær.Ch.
Adam 1. 131	Vixit Adam centum triginta annis, & genuit ad imaginem & similitudinem suam, & vocavit nomen ejus Seth. *Gen.* 5. *v.3.*	4890
Seth. 235	Vixit quoque Seth 105. annis; & genuit Enos. *Ibid. v.6.*	4760
Enos. 325	Vixit quoque Enos nonaginta annis, & genuit Cainan. *v.9.*	4656
Caina. 395	Vixit quoque Cainan 70. annis, & genuit Malaeel, *v.12.*	4566
Malal. 460	Vixit quoque Malaleel 65. annis; & genuit Jared, *v.15.*	4496
Jared. 622	Vixit Jared 162. annis, & genuit Henoch, *v.18.*	4431
Henoc. 687	Porro Henoch vixit 65. annis, & genuit Mathusalem, *v.21.*	4269
Math. 874	Vixit quoque Mathusala 187. annis, & genuit Lamech, *v.25.*	4204
930	Adamus moritur.	4017
988	Henoch raptus.	3961
1042	Seth moritur.	3903
Lame. 1056	Vixit autem Lamech 182. annis, & genuit Noe, *v.28.*	3849
1140	Enos moritur.	3835
1235	Cainan moritur.	3751
1290	Malaleel moritur.	3656
1422	Jared moritur.	3601
1536	Noe prædicit diluvium post annos 120. futurum, *Gen. 6. v. 3.*	3469
1558	Noe genuit Sem, *Gen.* 13. *v.* 5.	3355
1655	Mathusala moritur.	3333
Noe. 1656	Anno sexcentesimo vitæ Noe mense secundo, septimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & cataractæ cæli apertæ sunt &c. *Gen.* 7. *v.* 11.	3236 3235
	A Mundo condito ad diluvium, incipiens anno 1656. duravit anno integro.	
	Noe erat sexcentorum annorum; quando diluvii aquæ inundaverunt super terram, *Gen.* 7. *v.* 7.	
1657	Sexcentesimo primo anno, primo mense prima die mensis, imminutæ sunt aquæ &c. *Gen.* 8. *v.* 3.	3234
1659	Cum esset centum annorum, Sem genuit Arphaxad biennio post diluvium, *Gen.* 11. *v.* 12.	3232
1794	Arphaxad genuit Sale 135. annos natus, *Gen.* 11. *ex Septuag.*	3097
1924	Sale quoque vixit 130. annis, & genuit Heber, *v.* 14.	2967
2006	Noe moritur æt. 950.	2885
2058	Vixit autem Heber 134. annis, & genuit Phaleg, *v.* 16.	2833
2153	Sem moritur.	2738
2188	Vixit quoque Phaleg 130. annis, & genuit Reu, *v.* 18. tunc divisa est terra, id est partiri limite campos mos cœpit.	2703
2320	Vixit autem Reu 132. annis, & genuit Sarug, *v.* 20.	2571
2450	Vixit quoque Sarug 130. annis, & genuit Nachor, *v.* 22.	2441
2529	Vixit autem Nachor 79. annis, & genuit Thare, *v.* 24.	2362
2659	Vixit Thare 130. annis, & genuit Abram, Nachor & Haran.	2232
2734	Septuaginta quinque annorum erat Abram cum exiret de Haran, *Gen.* 12. *v.* 4. hoc anno moritur Thare, Abram Charris migrat, & usque in Sichem pertransit, ubi audit a Deo: Semini tuo dabo terram hanc, *Gen.* 12. *v.* 7. hoc eodem & sequentibus annis novem Abram venit in Bethel versus meridiem; fame compulsus in Ægyptum migrat. Inde in terram Chanaan regreditur. Lot ab eo separatur, confirmantur promissiones a Deo factæ, venit in Hebron; quatuor Reges superat, a Melchisedech benedicitur, Deo rursus promissiones confirmante; & fœdus cum Deo, præscripto ab ipso Numine sacrificio sancit, futuramque suæ posteritatis 400. annorum peregrinationem, servitutem, afflictionem edocetur &c. *Gen. cap.* 12. *& tribus sequentibus.*	2157
2744	Sara tulit Agar Ægyptiam ancillam suam post annos 10. quam habitare cœperant in terra Chanaan: & dedit eam viro suo in uxorem, *Gen.* 16. *v.* 3.	2147

Anno Mun.		An.an. ær.Ch.
2475	Anno undecimo ineunte, Agar nubit Abrahæ, concipit Iſmaelem, dominam ſuam Saram deſpicit, ab ea dure habita fugit, ab Angelo ad heram redire, eique obtemperare jubetur, *Gen. c. 16.*	2146
	Naſcitur Iſmael; octoginta & ſex annorum erat Abram, quando peperit ei Agar Iſmaelem, *Ibid. v. 16.*	
2758	Abraham, nonaginta novem erat annorum quando circumcidit carnem præputii ſui, & Iſmael filius tredecim annos impleverat tempore circumciſionis ſuæ. Eadem die circumciſus eſt Abraham & Iſmael filius ejus, & omnes viri domus illius tam vernaculi quam emptitii, & alienigenæ pariter circumciſi ſunt, *Gen. 17. v. 24.*	2133
2759	Poſtquam nonaginta & novem annorum (ſcil. exactorum) eſſe cœperat, (Abrahamus) apparuit ei Dominus &c. *Gen. 17. v. 1.* Quem ad annum ſpectat etiam illud *v. 21.* Pactum vero meum ſtatuam ad Iſaac, quem pariet tibi Sara tempore iſto, in anno altero, id eſt ſequenti. Hoc anno Abrahæ centeſimo currente geſta ſunt quæ traduntur *c. 17. Gen. & tribus ſequentibus.* Deus rurſum apparens Abrahæ renovat promiſſiones. Abram & Sarai nomina in Abraham & Saram immutat, præcipit circumciſionem, Iſaac ex Sara anno ſequenti naſciturum prædicit, Iſmaelis ſucceſſum policetur; Abraham cum ſuis circumciditur, Angelos hoſpitio ſuſcipit, qui Saræ partum & Sodomorum interitum prænuntiant. Angeli apud Lot Sodomæ hoſpitantur, eumque, uxorem & filias imminenti incendio eripiunt. Sara Geraris ſoror Abrahami putata periculum ſubit, & evadit, non ſine miraculo in familia Abimelech divinitus edito.	2132
2760	Naſcitur & octavo die circumciditur Iſaac, cum Abrahamus 100. eſſet annorum: hac quippe ætate patris natus eſt Iſaac. *Gen. 21. v. 5.*	2131
	Crevit puer, & ablactatus eſt anno juxta Hieronymum quinto, *Gen. 25. v. 8.*	
2765	Ejice ancillam hanc, & filium ejus, *Ibid. v. 10. & infr. v. 14.* Surrexit itaque Abraham mane, & tollens panem & utrem aquæ impoſuit ſcapulæ ejus, tradiditque puerum & dimiſit eam.	2126
2785	Iſaac cum 25. annorum eſſet juxta Joſephum, Deo a patre in ſacrificium offertur, ſed a Deo neci ſubtrahitur.	2106
2797	Vixit Sara centum viginti ſeptem annis, & mortua eſt in civitate Arbæ, quæ eſt Hebron, *Gen. 23. v. 1.*	2094
2800	Iſaac cum eſſet quadraginta annorum, duxit uxorem Rebeccam, *Gen. 25. v. 20.*	2091
	Abraham aliam duxit uxorem nomine Ceturam, 25. 1.	
	Deprecatuſque eſt Iſaac Dominum pro uxore ſua, eo quod eſſet ſterilis: qui exaudivit eum, & dedit conceptum Rebeccæ, *Gen. 25. v. 21.*	
2820	Sexagenarius erat Iſaac, quando nati ſunt ei parvuli, nempe Jacob & Eſau.	2071
2835	Fuerunt dies vitæ Abrahæ centum ſeptuaginta quinque anni, & deficiens mortuus eſt in ſenectute bona &c. *Gen. 25. v. 7.* Tunc Iſaac erat 75. annorum: Jacob vero & Eſau 15.	2056
2860	Eſau quadragenarius duxit uxores, *Gen. 26. v. 34.*	2031
2883	Facti ſunt anni vitæ Iſmael centum triginta ſeptem, deficienſque mortuus eſt, *Gen. 28. v. 17.*	2008
2896	Jacob matre ſuadente benedictionem paternam præripit; tum eadem ſuadente in Meſopotamiam Syriæ proficiſcitur, quo in itinere vidit in ſomnis ſcalam ſtantem ſuper terram, & cacumen illius tangens cœlum, Angelos quoque Dei aſcendentes & deſcendentes per eam, *Gen. 28. v. 12.* Erat tum Jacob annorum circiter 77.	1995
	Et poſtquam impleti ſunt dies menſis unius, dixit ei: Num quia frater meus es, gratis ſervies mihi? &c. *Gen. 29. v. 15.*	
	Servivit ergo Jacob pro Rachel ſeptem annis, *Ibid. v. 20.*	
2904	Expleto primo ſervitutis ſeptennio, Lia nubit Jacob: ac poſt ſeptem dies Rachel eidem fit conjux, *Gen. 29. v. 28.*	1987
2905	Anno 8. ſervitutis naſcitur Ruben, ex Lia.	1986

Anno Mundi | | An. an. ær. Ch.

2906 Anno 9. servitutis Lia parit Simeonem. 1985
2907 Anno decimo Lia parit Levi. 1984
2908 Anno undecimo ex Lia nascitur Juda; ex Bala, Dan. 1983
2909 Anno duodecimo ex eadem Bala natus est Nephthali, ex Zelpha 1982
Gad.
2910 Anno 13. ex Zelpha nascitur Aser, ex Lia Issachar. 1981
2911 Anno 14. ineunte, ex Lia Zabulon, exeunte Dina nascitur. Ex Ra- 1980
chele Joseph, dixitque Jacob socero suo: *Dimitte me ut revertatur in patriam, & ad terram meam: da mihi uxores & liberos meos, pro quibus servivi tibi, ut abeam*, *Gen.* 30. 25. & 26.

Per viginti annos in domo tua servivi tibi, quatuordecim pro filiabus, & sex pro gregibus tuis, inquit Jacobus ad Laban, *Gen.* 31. *v.* 41. Absoluto isto anno vigesimo Jacobus in terram Chanaan revertitur, cum esset circiter 97. annorum: Joseph autem annum ætatis suæ septi-
2918 mum ingressus. Tunc fœdus pepigerunt Jacob & Laban in monte 1973
Galaad ut late refertur *Gen.* 31. tunc facti sunt Jacobo obviam Angeli Dei, *Gen.* 32. *v.* 1. Luctatus est cum Angelo, *ibid. v.* 24. Muneribus & officiis fratrem suum Esau placat, *c.* 33.

Jacob post suum e Mesopotamia reditum, partim in Socoth, partim ad Sichem mansit annis decem.

Dinam quando violata est fuisse annorum sexdecim & quatuor mensium, auctor est Demetrius apud Eusebium.

Post casum Dinæ ante abductionem Josephi venit Jacob in Bethel, aliquamdiu ibidem habitavit, mox in Hebron migravit, tum Joseph venditus. Anno decimo sexto completo incipiunt anni 430.
2927 moræ filiorum Israel in Ægypto; agebat enim annum ætatis suæ 1964
decimum septimum, ut habet translatio septuaginta Interpretum; tunc Jacob erat 107. annorum, cui eodem anno Deus apparuit, *Gen.* 35. *v.* 7. confirmavitque Testamentum cum Abraham initum de Messia ex Jacob orituro, qui Gentes congreget, consule V. Gr. Ab hac Testamenti confirmatione ad legem datam numerat Paulus ad Galat. 3. *v.* 12. annos 430.

2928 Anno 18. Josephi videtur natus Her primogenitus Juda, anno sequen- 1963
2929 ti Onan, sequenti Sela. 1962
2930 Joseph ab uxore Putipharis frustra tentatus, & calumniam passus. 1961

Completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum, consumptusque ætate mortuus est, & appositus est populo suo & senex & plenus dierum, & sepelierunt eum Esau & Jacob filii sui, *Gen.* 35. *v.* 28. Tunc Jacob & Esau erant 120. annorum, quia nati cum Isaac esset sexagenarius, *Gen.* 25. *v.* 26.

2941 Post duos annos vidit Pharao somnium, *Gen.* 41. *v.* 1. nempe ex eo 1950
tempore quo pincerna Regis officio suo restitutus fuerat: jam autem antea in carcere aliquamdiu manserat Josephus.

Ecce septem anni venient fertilitatis magnæ in universa terra Ægypti, quo sequentur septem anni tantæ sterilitatis, ut oblivioni tradatur cuncta retro abundantia, *Gen.* 41. *v.* 29. & 30.

Annos fertiles sanctus Augustinus quæst. 128. in Genes. anno 30. Josephi subjungit. Triginta annorum erat Joseph quando stetit in conspectu Pharaonis, *Gen.* 41. *v.* 46.

2942 Thamar ex incestu peperit geminos, Phares & Zaram. 1949
2950 Biennium est enim quod cœpit fames esse in terra, & adhuc quin- 1941
que anni restant, quibus nec arari poterit, nec meti, *Gen.* 45. *vers.* 6.

Jacob ut venit in Ægyptum, de ætate sua interrogatus; Dies, inquit, peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt pauci & mali, & non pervenerunt usque ad dies Patrum meorum, quibus peregrinati sunt, *Gen.* 47. *v.* 9. Tunc Josephus erat 39. annorum, teste sancto Augustino, *q.* 47. *in Exodum*.

Anno Mund.		An. an. ær. Ch.
2967	Habitavit ergo Iſrael in Ægypto, id eſt in terra Geſſen, & poſſedit eam, auctuſque eſt, & multiplicatus nimis, & vixit in ea decem & ſeptem annis, factique ſunt omnes dies vitæ illius centum quadraginta ſeptem annorum, *Gen.* 47. *v.* 28.	1924
3021	Joſeph mortuus eſt expletis 110. vitæ ſuæ annis, *Gen.* 50. *v.* 25.	1870
3044	Anni vitæ Levi fuerunt centum triginta ſeptem, *Exodi* 6. *v.* 16.	1847
3230	Pharao Seſoſtris regnare incipit in Thebaide, Ægyptum, Lybiam, Æthiopiam, Aſiam univerſam Imperio ſuo ſubjicit annis mille quadringentis poſt Menem.	1661
3258	Anno regni vigeſimo octavo de opprimendis Hebræis cogitat.	1633
3260	Naſcitur Maria ſoror Moſis, fratre natu major annis ſexdecim.	1631
3273	Naſcitur Aaron Moſe natu major triennio.	1618
3276	Moſes naſcitur anno Seſoſtris Quadrageſimo ſexto, *Exod.* 11.	1615
3290	Seſoſtris moritur anno regni 59. Moſis 14. Pharao Rameſſes regnat.	1601
3316	Anno Rameſſis vigeſimo ſexto Moſes quadragenarius negat ſe filium filiæ Pharaonis, Ægyptium interficit. Fugit in Madianitidem, *Exod.* 21. *v.* 11. *Act.* 7. *v.* 13. *Paul. ad Hebr.* 11.	1575
3356	Poſt multum vero temporis moritur Rameſſes rex Ægypti, anno regni 66. expleto, ſuccedit Amenophis. Moſi apparet Deus, *Exod.* 11. plagæ Ægypti incipiunt.	1535
3357	Primum Paſcha. Exodus anno a Joſephi captivitate quadringenteſimo trigeſimo, ut probant, *Exod.* 12. *v.* 40. *Judith cap.* 5. *v.* 9. *Joſeph. libr.* 2. *antiq. cap.* 5. *Theophil. Antiochen. lib.* 3. *ad Autolycum ſub finem.*	1534
	Nobiſcum ſentiunt Eugubinus, Genebrardus, Stapletonus, Marſus, Abramus e Societate Jeſu in Pharo veteris teſtamenti, lib. 9. Catholici. Hæretici, Thaddæus Dunus, Voſſius Pater in Chronologiæ ſacræ Iſagoge. Vulgarem chronologorum errorem novis argumentis refellemus in chronologia noſtra fuſius expoſita. Oſtendemus quoque ſententiam noſtram juvari teſtimonio Pauli ad Galatas, cap. 3. nec infirmari textu Samaritano, aut verſione Græca; hanc & illum Hebraico fonti conformes olim fuiſſe, tum lectionis varietas, tum Theophilus Antiochenus oſtendit.	
	Anno primo peregrinationis tranſitus maris rubri, Manna pluit, aquæ fluunt e ſaxo, lex data die quinquageſima ab altera, Azymorum vitulus confractus, Moſes quadraginta diebus orat pro populo, redit, jubet ornatum deponi a populo, iterum aſcendit in montem, orat quadraginta dies, redit cum ſecundis tabulis, Jethro venit ad Moſem.	
3358	Tabernaculum erectum menſe primo Niſan, prima die menſis, Aaron conſecratur.	1533
3396	Anno peregrinationis trigeſimo nono moriuntur Maria & Aron, *Num.* 20. & 21.	1495
	Anno quadrageſimo peregrinationis Moſes moritur, *Deut. v.* 11. Hebræi Jordanem tranſeunt, *lib. Joſue*, *cap.* 1.	
3402	Anno ſexto poſt ingreſſum diviſio terræ peracta, annis poſt deſcenſum Jacob in Ægyptum quadringētis quinquaginta tribus, ſic intellige, *Act.* 13.	1489
3410	Joſue moritur anno regiminis poſt ſortitionem 8.	1481
	Seniores qui Joſue diutius ſupervixerunt, moriuntur poſt decem annos, quo tempore geſta quæ leguntur libro Judicum, cap. 17. ad libri finem.	
3420	Servitus ſub Chuſane annis 8.	1471
3428	Othoniel populum a ſe liberatum judicat annis 40.	1463
3468	Servitus ſub Eglone annis 18.	1423
3486	Aod populum liberat, & judicat annis 80. Samgar feliciter pugnat anno Aod ultimo, mortuo Aod.	1405
3566	Servitus ſub Jabine annis 20.	1325
3586	Debora & Barac populum liberant. Terra quieſcit annis 40.	1305
3626	Servitus ſub Madianitis annis 7.	1265
3633	Gedeo liberat populum, & judicat annis 40.	1258

Anno Mundi.		An. an. ær. Ch.
3673	Servitus ſub Abimelech annis 3.	1218
3676	Thola judicat annis 23. ſub eo hiſtoria Ruth.	1215
3699	Jair judicat annis 4. Ammonitæ ſub Jaire annis 18. Iſraelem opprimunt.	1192
3721	Jephte judicat annis 6. Tunc anni ſupra trecentos 26. ab anno Exodi, quo portio terræ ablata Ammonitis, *Jud. cap.* 11. *v.* 26.	1170
3727	Abeſan ſolus annis 5.	1164
3732	Abeſan cum Heli 2.	1159
3734	Ahialon cum Heli 10.	1157
3744	Abdon cum Heli 8.	1147
3752	Heli ſolus 20. annis tempore ſervitutis Philiſthinæ.	1139
3772	Samſon 20. annis tempore ſervitutis Philiſthinæ.	1119
3792	Samuel annis 20.	1099
3812	Saul rex annis 20.	1079
3814	Saul filius unius anni erat, id eſt, moribus innocuis, candido & ſimplici ingenio, cum regnare cœpiſſet; duobus annis regnavit, & elegit tria millia de Iſrael.	1077
3817	Amalecitæ deleti, reprobatus Saul, David unctus annos natus ſexdecim.	1074
3818	Pugna Davidis cum Goliath.	1073
3830	Samuel moritur.	1061
3832	Saul moritur. David 30. annos natus regnat ſuper Juda in Hebron, annos 7. menſes 6. Isboſeth natus annos 11. regnat ſuper Iſrael.	1059
3834	Poſtquam Isboſeth regnaſſet duobus annis, pugna fortium 11. *Reg. cap.* 11. *v.* 10. & *ſeq.*	1057
3839	Moritur Isboſeth; David regnat ſuper omnes tribus.	1052
3843	David transfert Arcam in montem Sion, anno regni undecimo.	1048
3847	Adulterium Davidis.	1044
3848	Amnon peccat. Salomon naſcitur.	1043
3850	Abſalom fratrem interimit.	1041
3853	Abſalom redit poſtquam triennio exulaſſet.	1038
3855	Abſalom poſt biennium redit in gratiam cum Patre.	1036
3857	Anno Davidis quadrageſimo primo a prima unctione, Abſalom in patrem rebellat, & perit.	1034
3872	David moritur, anno ætatis 70. regni 40. expleto.	1019
3876	Salomon templum ædificat, anno regni quarto, poſt completam terræ ſanctæ ingreſſu egreſſionem ex Ægypto 480.	1015
3883	Salomonis undecimo perfecta eſt domus Domini, & dedicata menſe ſeptimo.	1008
3911	Salomon moritur anno regni quadrageſimo inchoante, ætatis ſexageſimo ſecundo; ſuccedit Roboam; Jeroboam decem tribus ſibi adjungit.	980

Anno Mundi.	REGES JUDA.	REGES ISRAEL.	An. an. ær. Ch.
3911	Roboam anno ætatis quadragesimo primo adhuc juvenis stylo non Scripturæ tantum, sed etiam Varronis, regnat super Judam annos 17. & menses plures.	Jeroboam regnat super Israel annos viginti duos non completos.	980
		Initium schismatis anno Jeroboam quarto, *in 2. Paralip. cap.* 11. 7. Incipiunt anni 390. *Ezech.* 10. 24. 56.	977
3914	Sesac expugnat Jerusalem anno Roboam quinto.	Anno Jeroboam decimo octavo ineunte.	976
3915	Abias regnat super Judam annos tres.	Anno Jeroboam 20.	963
3928		Nadab filius Jeroboam regnat duobus annis, id est anno integro, & mensibus duobus.	960
3931	Asa regnat annos 14.		
3932	Anno ejus secundo ineunte.	Baasa Nadabum interimit, & regnum usurpat, & regnat viginti quatuor annos non completos.	959
3933	Anno ejus tertio.		
3941	Huc usque pax; incipit bellum cum Baasa. Asa urbes montis Ephraim capit anno regni undecimo.	Baasæ nono.	958
3945	Anno regni decimo quinto Zara Æthiops victus; idola ablata ex urbibus quas acceperat.		950
	Iterum decem annis Juda quiescit nullo hoste invadente, quamquam cum Baasa pax non esset, in cujus regnum excurrebant subditi Asæ.		946
3956	Anno Asæ vigesimo sexto Baasa ut a Judæis tutus esset, munire Rama incipit; sed Syrorum adventu cogitur ab incepto desistere, *ex libro Regum* 3. *cap.* 15. *v.* 33. corrigendusque error qui in Paralipomena irrepsit, *Lib.* 2. *cap.* 22.		935
		Baasa moritur post viginti tres annos, mensem unum. Ela filius ejus succedit, qui regnat annos duos non completos.	
3957	Anno vigesimo septimo Asæ.	Ela occiditur, regnat Zambri diebus septem, Thebni & Amri quatuor annis de regno contendunt.	934
3961	Trigesimo primo Asæ, mense secundo.	Amri prævalet, & regnat annos octo.	930
			923
3968	Trigesimo octavo, mense tertio.	Achab regnat annis viginti duobus.	920
3971	Asa rex quadragesimo primo regni sui moritur. Succedit Josaphat, & regnat annos 25.		
	Josaphat nono.	Elias prophetat.	911
3980	Anno decimo septimo Josaphat.	Ochozias regnat cum patre, Elias in cœlum rapitur.	903
3988	Anno Josaphat decimo octavo finiente.	Achab moritur. Ochozias secundo regni sui anno ægrotat, & Joram regnat cum fratre. Eliseus prophetat.	902
3989			
3994	Vigesimo tertio Josaphat, Joram filius ejus regnat cum patre.	Joram cum fratre regnantis anno quinto finiente.	897

Anno Mundi.	REGES JUDA.	REGES ISRAEL.	An. an. ær. Ch.
3996	Josaphat moritur anno regni vigesimo quinto expleto, regnat Joram solus.	Joram cum fratre regnantis septimo.	895
3998	Joram solus secundo.		
4001	Joram moritur regni sui a primo initio octavo anno, a morte patris quinto. Succedit Ochozias natus annos vigintiduo. Hic iterum *ex libro Regum*, *Lib.* 4. *cap.* 8. corrigendus error qui irrepsit in Paralipomena, *Lib.* II. *cap.* 22. post confectam versionem quæ 70. dicitur: natu minimus Joram, qui anno quadragesimo decessit, quomodo patre moriente numerasset annos quadraginta duos?	Moritur Ochozias. Regnat Joram filius Achab solus. Joram filii Achab anno a primo initio undecimo completo, duodecimo ineunte.	893 890
4002	Ochozias moritur eodem anno.	Joram moritur eodem anno.	
4008	Athalia regnum usurpat sex annis.	Jehu regnat 28. annos.	889
	Joas filius Ochoziæ ad annos quadraginta.	Jehu septimo.	883
4031	Joæ vigesimo tertio ineunte.	Joachaz filius Jehu annos septemdecim non integros.	860
4045	Joæ anno trigesimo septimo ineunte.	Joas filius Joachaz cum patre triennium.	846
4046	Anno trigesimo octavo Amasias cum patre.	Joæ cum patre regnantis secundo.	845
		Joachaz moritur.	844
4047	Joæ anno trigesimo nono finiente.	Joas filius Joachaz regnat solus annos sexdecim non integros.	
		Joæ secundo.	843
4048	Joas moritur. Succedit Amasias, regnat annos viginti.	Joas moritur anno regni decimo sexto, a morte patris decimo tertio.	831 816
4060	Amasiæ decimoquinto, a morte patris duodecimo.		
4075	Anno vigesimo nono a morte patris fugit in Lachis.		805
	Ozias in regem eligitur a conjuratis, 4. *Reg. cap.* 14. *Paralip. cap.* 26.		
4086	Amasias anno post fugam undecimo occiditur a conjuratis.		
4087	Oziæ legitime regnantis postquam rex est mortuus, primus annus. Eo regnante prophetant Osee, Joel, Amos, Isaias, Abdias, Jonas, Michæas,	Jeroboam vigesimo septimo.	804
4101	Oziæ decimo quinto.	Jeroboam moritur. Zacharias succedit quidem, sed rebellionibus vexatus Samariam regni sedem non obtinet nisi anno regni sui vigesimo tertio.	790
4114	Oziæ vigesimo octavo.	Prima Olympias.	777
4124	Oziæ trigesimo octavo.	Zacharias post menses sex regni pacifici occiditur a Sellnm.	767
4125	Oziæ trigesimo nono.	Sellum regnat mense uno. Manahem regnat. Assyrii Medorum & Babiloniorum defectione debilitati animos resumunt sub Phacee.	766

Oziæ

Anno Mund.			An. ante Chr.
4136	Oziæ anno quinquagesimo.	Manahem moritur. Phacee filius Manahem regnat.	755
4137	Oziæ quinquagesimo primo.		
4138	Ozias quinquagesimo secundo a morte Amasiæ moritur.	Roma condita.	754
4139	Joatham regnat.	Phacee filius Romeliæ regnat.	753
		Phacee anno secundo. Sub hoc rege Theglath-Phalassaris expeditio in Israelem.	752
4143	Joatham quinto.	Phacee sexto æra Nabonasaris.	748
4154	Joatham decimo sexto Achaz cum patre regnat.	Phacee decimo septimo.	737
4158	Joathami vigesimo, Achaz quarto.	Osee regnum Israel invadit; verum nec Samaria potitur, nec rex ab omnibus agnoscitur nisi anno abhinc nono.	733
4165	Achaz anno duodecimo exeunte.		
4168	Ezechias cum patre regnat.		
4169	Ezechias regnat solus.	Osee Samaria potitur.	725
4173	Ezechiæ sexto prophetat Nahum.	Osee tertio.	723
4181	Ezechiæ decimo quarto ineunte Nisan venit Sennacherib. Ezechias ægrotans convalescit. Veniunt legati regis Babylonis: circa hoc tempus contigit historia Tobiæ.	Osee nono Samariam expugnat Salmanasar rex Assyriorum; finit regnum Israelis.	722
		Anno Nabonasaris 38. Merodach 12.	718
4182	Ezechiæ decimo quinto deletur exercitus Sennacherib, occiditur, succedit Assaradon.		710
4196	Moritur Ezechias anno regni 29. Manasses regnare incipit, regnat annos quinquaginta quinque.		709
4212	Anno Manassis decimo septimo ineunte.	Assaradon Babyloniam imperio adjungit anno Nabonasaris 68. incipiente nona Februarii.	695
4217	Anno vigesimo secundo Manassis; Manassis captivitas.	Assaradonis imperii Babylonici septimo.	679
4220	Manassis 25. Assaradon deducit colonias in Samariam, & tunc juxta Isaiæ Prophetiam post annos sexaginta quinque Ephraim non fuit populus; quippe Isaias hæc prædixit secundo Achaz. Vide *Is.* 7. 5. 8.	Assaradonis decimo.	674
		Assaradon anno duodecimo vincit Phraortem Medorum regem.	671
4222		Anno Nabonasaris 80. Assaradonis decimo tertio contigit historia Judith.	669
4223	Manasses vigesimo octavo.		668
4229		Semiramis annis quinque.	662
4230		Cyaxares, qui Assuerus, regnum patris recipere tentat natus annos viginti: obstant Scythæ, & annis 28. Asiam vastant.	661
	Manasses moritur anno regni quinquagesimo quinto.		
4250	Amon regnat anno uno aliquot menses. Habacuc prophetat.		641
4251	Josias regnat annos triginta unum. Incipit mense Tisri. Prophetat Sophonias.		640
4256	Josiæ sexto.	Cyaxares expulsis Scythis regnum orditur.	635
4263	Josiæ decimo Jeremias prophetat.		628
4265	Josiæ decimo quinto.	Anno 123. Nabonasaris Nabopolassar	626

ossiæ

Anno Mund.			An. an. ær. Chr.
4272	Josiæ vigesimo secundo.	regnare incipit Cyaxaris anno octavo.	619
4273	Josiæ vigesimo tertio moritur Tobias junior anno ætatis 99. audita prius Ninives ruina.	Anno Nabonasaris 129. Cyaxares & Nabuchodonosor, qui Nabocolasar & Bel-Aziz dictus, filius Nabopolasaris, paternas copias ducens, Niniven diruunt non ante dirutam. Sardanapalus seipsum comburit Cyaxaris anno decimo septimo, Nabopolasaris octavo.	
4274	Josiæ vigesimoquarto regnat Pharao Nechao.		
4282	Josias regni trigesimo secundo inchoato occidit castris æstivis. Joachaz succedit, & regnat tres menses: post hunc Joachim initio Augusti.		618
4285	Joachim tertio venit Nabuchodonosor, expugnat Jerusalem; Rex captus & vinctus paciscitur de obsequio regi Babylonis præstando. Tunc plurimi abducti in Babylonem, quos inter Daniel & alii de semine regio. Hinc initium septuaginta annorum Babylonicæ captivitatis; discimus ex Alexandro Polyhistore, quem citat *Eusebius præpar. Ev. Lib.* 9. Cyaxarem fuisse hujus expeditionis participem.		617 609 606
4286	Joachim quarto Nechao rex Ægypti vincitur, de Syria & Palæstina pellitur.	Moritur Nabopolassar sub finem Junii, regnat Nabuchodonosor magnus annos 43. anno Cyaxaris trigesimo primo.	605
4289	Joachim anno septimo rebellat in Nabuchodonosorem bellis ut verisimile est impeditum. Interim Chaldæi, Moabitæ & Syri excursionibus Judæam infestant.		602
4290	Joachim octavo Nechao rex Ægypti moritur. Succedit Psammis.		601
4293	Joachim anno undecimo occiditur: captivi aliquot abducti; Jechonias regnat tres menses dies decem. Autumno Jerusalem obsidetur, rex seipsum tradit hosti, & Babylonem abducitur. Tunc translati Mardochæus & Esther in partem prædæ dati Medis Nabuchodonosori militantibus, ut docet *Jeremias cap.* 25. Medis credibile est præfuisse Astyagem.	Eclipsis annularis ad fluvium Aalym 9. Julii, hora sexta matutina; hac territi Cyaxares & Aliattes rex Lydorum pacem ineunt mediatoribus Nabuchodonosore qui Cyaxaris suppetias ferebat, & Syennensi principe Ciliciæ, qui parte Aliattis fovebat. Bellum sex annis duraverat.	598
4295	Sedeciæ secundo currente.	Cyaxares moritur anno post expulsos Scythas quadragesimo; hic Assuerus Tobiæ.	595
4296	Sedeciæ tertio.		
4297	Sedeciæ quarto.	Primus Vaphree (Apries) regis Ægypti, primus etiam Astyagis, qui Assuerus Estheris, & Darius Medus.	595
4298	Sedeciæ quinto Ezechiel prophetare incipit annos triginta natus; numerat annos a sua & Jechoniæ deportatione.	Assueri secundo Mardochæus detegit conjurationem in regem.	594
		Assueri convivium.	593

Anno Mun.			An.an. ær.Ch.
4302	Sedeciæ nono Nabuchodonoſor Jeruſalem obſidet.	Aſſueri ſeptimo Eſther nubit Aſſuero.	589
4303	Sedeciæ decimo Vaphree (Apries Herodoto) rex Ægypti Sedeciæ opem ferens a Chaldæis vincitur.		588
4304	Sedeciæ undecimo Jeruſalem expugnata, templum incenſum, anno Nabuchodonoſoris decimo nono: Ezechiel Tyriis de Jeruſalem obſidione lætantibus prædicit urbis ſuæ cladem: idem ſub anni finem incipiente anno duodecimo a deportatione Jechoniæ nuntium de capta Jeruſalem accipit. Jeremiæ Epiſtola tunc ſcripta.		587
4305	Nabuchodonoſoris regni Babylonici vigeſimo, Judaici primo, Tyrus ab illo obſeſſa, durat obſeſſio in annum decimum tertium. Non prius obſeſſam docet *Ezechiel.c.26.*		586
4306	Nabuchodonoſoris regni Babylonici vigeſimo primo, Judaici ſecundo, ſomnium de quo *Daniel cap.2.* prius contigerat hiſtoria Suſannæ.		585
4307	Nabuchodonoſoris regni Babylonici vigeſimo ſecundo, regni Judaici tertio.	Aſſueri duodecimo Eſther populum ſuum liberat.	584
4309	Nabuchodonoſoris regni Babylonici vigeſimo quarto, regni Judaici quinto, Moabitas, Ammonitas, Palęſtinos, Damaſcenos, Idumæos, Cedarenos, Aſoreos, Arabes ſubigit juxta Prophetias Iſaiæ, Jeremiæ, Ezechielis; eodem anno Baruch prophetat; ſeptem ætates quibus captivitatis tempus deſinit, continent ſeptuaginta annos, decem unaquæque generatio; hoc ſenſu veteres Medici & Suidas uſurpant; eodem anno ultima deportatio per Nabuzardan.		582
4317	Nabuchodonoſoris anno regni Babylonici trigeſimo primo, Judaici decimotertio, Tyrus capta & expilata; Phœnicia ſubacta; coloniæ Tyriorum in Africa & Hiſpania hoc & ſequentibus annis perdomitæ; Turduli in Hiſpaniam tranſlati; Elimais & Suſæ ereptæ Medis; Perſæ inde pulſi; Hyrcani, Armeni, Moſci & Tibareni debellati; coloniæ in Pontum & Thraciam deductæ.		574
4321	Nabuchodonoſoris anno regni Babylonici trigeſimo quinto, Judaici decimo ſeptimo, Ægyptum vaſtat juxta Prophetias *Ezechielis cap.* 29. 30. & 32.	Ultimus Aprios Amaſidis, primus regum Ægypti.	570

Nabu-

Anno Mun.			An. ante ær. an.
4322	Nabuchodonoforis anno regni Babylonici trigesimo sexto, regni Judaici decimo octavo, statua erecta, missi in fornacem Misach, Sidrach & Abdenago. Somnium *Danielis cap.* 4. *relatum.*		569
4323	Nabuchodonosoris anno regni Babylonici trigesimo sexto desinente, Judaici decimo nono inchoato, in dementiam incidit divinitus prænuntiatam; perseveravit ad annum septimum. Regnum interim administravit ejus uxor Nitocris, filia Cyaxaris.		568
4329	Nabuchodonosor post annos quadraginta tres anno pręcedente expletos convalescit anni initio. Deum verum publico edicto agnoscit. Paulo post moritur. Succedit Evilmerodach filius ejus, qui statim Jechoniam vinculis eximit ante annos 37. deportatum, *libri regum quarti c. ultimo.*		562
4330	Evilmerodach occiditur anno regni a Neriglissore sororis marito. Regnum hic administrat pro rege annis minore Laborosorchod, qui Baltassar Danielis.		561
4331	Baltassaris anno primo Astyages asciscit in regni collegam Cyrum ex sorore nepotem natum annos quadraginta, cum Astyages annos octo supra quinquaginta natus esset, *Danielis cap.* 5. *v. ultimo, cap.* 13. *v. ultimo.* Porro hac conditione ascitus Cyrus, ut Persarum rex appellaretur, Astyages Medorum; hinc Persici regni initium, cujus Epocha omnium historicorum consensu certa nexus est sacrę profanæque historiæ; eodem anno vidit *Daniel quæ capite* 7. *libri sui describuntur.*		560
4333	Baltassaris anno tertio vidit Daniel quæ *capite* 7. describuntur.		558
4334	Baltassaris anno quarto Cyrus Babylonem expugnat, Baltassar postquam sacra vasa ad profanos usus adhibuisset in convivio, eadem nocte occiditur qua urbs capta.		557
4335	Darius Medus, qui Astyages, imperium Babylonicum obtinet: anno primo regni ejus Prophetia de septuaginta hebdomadibus Danielis capite nono relata. Daniel leonibus exponitur hoc anno vel sequenti.	Nabonedus prorex Babylonis ad annos septemdecim.	556

Cyrus

Anno Mun.		An.an. ær.Ch.
4351	Cyrus Asia imperio Medico adjuncta in rebellem Naboredum movet. Ille primo Borsippum fugit; tum asylo diffisus, Cyro se dedit, a quo habetur perhumaniter.	540
4353	Moritur Astyages anno ætatis uno supra octoginta; hunc annum & præcedentem Cyro tribuit canon Ptolemaicus; at Cyrus prorex tantum Babylonis fuit quamdiu vixit Astyages.	538
4354	Cyri Imperantis anno primo soluta captivitas, anno a prima deportatione septuagesimo; tunc evenere quæ Danielis capite 14. leguntur. Mardochæus aliquot annos supra nonaginta natus redit Jerusalem.	537
4354	Cyri anno tertio vidit Daniel quæ leguntur, *cap.* 11.	537
4360	Cyrus anno Monarchiæ septimo moritur Susis verno tempore in lecto decumbens: testis luculentus Xenophon, cui cum Scriptura optime convenit; hoc anno definit quadragenaria Ægypti desolatio prædicta ab *Ezechiele cap.* 29.	531
4368	Cambyses moritur anno regni octavo.	523
	Smerdis magus regnum usurpat, & appellari vult Artaxerxes; hic Assuerus Esdræ capite quarto versu sexto, non diversus ab Artaxerxe, de quo versu septimo, qui primus domum Domini ædificari prohibuit.	
4369	Darius Hystaspis filius regnare incipit.	522
4370	Darii anno secundo edictum de templo ædificando, Xerxe, qui Artaxerxes dicitur, jam cum patre regnante.	521
4374	Darii anno sexto completa est domus Domini.	517
4404	Dario anno regni trigesimo sexto Xerxes succedit mense Majo.	487
4410	Xerxes anno regni sui septimo, ineunte vere, trajicit in Græciam, cum antea Artaxerxem filium regem declarasset.	481
4424	Xerxes moritur mense Julio, anno regni vigesimo primo inchoato; succedit Artaxerxes, qui Longimanus.	467
4430	Artaxerxis ab eo tempore quo primum Rex declaratus est anno vigesimo, mense Casleu, id est Novembri, Nehemias, cogitat de muro Jerusalem reficiendo.	461
4431	Anno sequente, mense Nisan, id est Martio, Artaxerxis a prima coronatione anno vigesimo currente, eodemque a morte patris septimo, Esdras & Nehemias veniunt Jerusalem; eodem anno diebus quinquaginta duobus refectus est murus in angustia temporum, & completus die vigesimo quinto Elul, a quo die currunt septuaginta hebdomades Danielis.	460
4443	Artaxerxis anno trigesimo secundo redit Nehemias ad Artaxerxem, id est, anno post mortem Xerxis decimo octavo.	448
4467	Artaxerxes moritur anno a morte patris quadragesimo primo. Xerxes secundus mensibus duobus, Sogdianus mensibus septem.	424
4466	Darius Nothus regnare incipit.	425
4485	Darius Nothus moritur post annos regni novemdecim, succedit Artaxerxes Memoriosus.	405
4531	Artaxerxes Memoriosus moritur post annos regni quadraginta sex; succedit Ochus.	360
4552	Ochus moritur post annos regni unum supra viginti; succedit Arses.	339
4554	Arses moritur post annos duos; succedit Darius Arsami filius.	337
4558	Jaddua excipit Alexandrum.	333
4559	Darius vincitur ad Arbela ab Alexandro: finis regni Persici.	332
4560	Darius necatur.	331
4565	Alexander moritur decima nona Julii, postquam regnasset supra Macedones annos duodecim, menses septem, a pugna Issiaca annos octo, a morte Darii annos sex: succedit Aridæus.	325
4572	Aridæus moritur anno regni septimo, post quem Ptolemaicus canon in Regum Babylonis serie Alexandrum Ægum Alexandri filium collocat.	319
4580	Seleucus Babyloniam, Mediam, Susianam ditioni suæ subjicit, & Sy-	311

Anno Mun.		An. an. ær. Ch.
	riæ regno dat initium: inde Æra Græcorum, qua utuntur scriptores utriusque libri Machabæorum; prior annos a Nisan inchoat, posterior a Tisri, qua observatione facile conciliantur.	
4587	Simeon Justus Oniæ filius ab Ecclesiastico laudatus Pontificatum init.	304
	Circa illud tempus vixit Jesus filius Sirach auctor Ecclesiastici.	
4606	Ptolemæus Lagi post annos regni quadraginta moritur ætatis anno octogesimo quarto; succedit Ptolemæus Philadelphus.	285
4609	Seleucus Nicator moritur anno regni 31. regnat Antiochus Soter ejus filius, quo regnante sex Judæorum millia soli peremerunt centum viginti millia Galatarum propter auxilium illis datum de cælo, incertum quo Soteris anno, *Machab. lib.* 2. *cap.* 8. *v.* 20.	282
4625	Arius Spartanorum Rex moritur, qui ad Oniam summum Pontificem hujus nominis primum scripsit, *Machab.* 1. *cap.* 12.	266
4628	Antiochus cognomine Deus patri succedit.	263
4642	Ptolemæus Philadelphus & Antiochus Deus pacem & nuptias pacis obsides ineunt. Antiochus rejecta Laodice Berenicem ducit Philadelphi sororem, Hieronymus *in Dan.* 11.	249
4643	Philadelpho in regno Ægypti succedit Ptolemæus Evergetes.	248
	Antiochus Rex Syriæ Berenicem Philadelphi filiam expellit, Laodicem revocat: hæc veneno maritum necat, Berenicem ejusque filium occidit.	
	Seleucus cognomento Callinicus succedit Antiocho.	
4663	Seleucus Ceraunus Rex Syriæ quintus succedit Callinico.	228
4665	Antiochus magnus Rex Syriæ post Ceraunum.	225
4669	Ptolemæus Philopator succedit Ptolemæo Evergeti.	222
4673	Antiochus a Ptolemæo Philopatore vincitur ad Raphiam, induciæ inter eos annuæ, Ptolemæus veniet Jerusalem, & cum in sanctum ingredi vellet, mirabiliter coercetur, *Machab. lib.* 3.	218
4674	Atolemæus Philopator Judæos ad idololatriam compellens divinitus immutatur, *Machab. lib.* 3.	217
4679	Antiochus magnus debellato Philopatore Judæos sibi adjungit.	212
4686	Ptolemæus Epiphanes quadrimus Philopatori succedit in regnum Ægypti, Hieronymus *in cap.* 11. *Dan.*	205
4687	Antiochus cum Philippo fœdus init adversus Ptolemæum.	204
4688	Legati Romani ad Antiochum missi ut pacem cum Ægypti Rege suaderent, ab eo contemnuntur, Hieronymus *in cap.* 11. *Dan.*	203
4692	Antiochus filiam Cleopatram Ptolemæo despondet, Hieronym. *in Dan. cap.* 11.	199
4694	Antiochus Syriam Judæamque recipit victo Scopa Ptolemæi duce, cæsis Judęorum pluribus Scopæ militantibus, deinceps erga populum Judaicum clemens.	197
4699	Antiochus filiam suam tradit Ptolemæo, bellum contra Romanos movet, insulas Romanis fœderatas aggreditur.	192
4700	Antiochus victus ad Thermophylas in Asiam fugit: classis Antiochi infeliciter pugnat.	191
4701	Antiochus a Scipionibus vincitur & captus emittitur, quod filium Scipionis captivum patri remisisset; legatos de pace ad Scipiones, deinde Romam mittit.	190
4702	Pax Antiocho data ea lege ut Asiæ locis cederet, & Provinciis quæ ultra Taurum sunt, quæ Eumenis Pergamenorum Regis essent in posterum, *Appianus, & Machab. lib.* 1. *cap.* 8.	189
4703	Antiochus magnus occiditur, cum Beli templum in Elymaide deprædari tentaret; & succedit Seleucus Philopator.	188
4705	Seleucus Heliodorum mittit ad templum expilandum, Heliodorus cælestibus ostentis a sacrilegio deterretur.	186
4710	Ptolemæo Epiphani succedit Ptolemæus Philometor.	181
4713	Philometoris anno quarto Dositheus Epistolam Phurim attulit Jerusalem, *Esther cap.* 11.	178

Anno Mun.		An. an. ær. Ch.
4715	Seleuco Philopatori ſuccedit Antiochus Epiphanes.	176
4716	Jaſon Oniam hujus nominis tertium virum ſanctiſſimum Pontificatu per fraudem ſpoliat.	175
4719	Menelaus Jaſonem eadem fraude ſacerdotio exuit, qua Jaſon fratrem Oniam.	172
4720	Antiochi prima in Ægyptum profectio, vincit Ægyptios inter Peluſium & Caſium montem, ſe pueri Regis tutorem profitetur. Ptolemæus Cypri præfectus inſulam illi tradit. Lyſimachus fratri Menelao ſubſtituitur. Menelaus Oniam per Andronicum occidi curat: criminis pęnas luit Andronicus.	171
4721	Lyſimachus multa conſcio Menelao ſacrilegia patrans occiditur a populo. Secunda Antiochi expeditio adverſus Ægyptum. Jeruſalem capitur & diripitur anno Græcorum quadrageſimo tertio poſt centeſimum.	170
4722	Antiochus tertia expeditione Ægyptum ſuæ ditioni ſubjicit præter Alexandriam. Philometori ab Alexandrinis ſufficitur frater qui Phyſcon & Evergetes dictus; ad eum veniens Philometor regni particeps fit: deinde pellitur. Antiochus fratrum diſcordiam fovet, & fruſtra tentat Alexandriam.	169
3723	Ptolemæi in gratiam redeunt, Antiochus ab Alexandriæ obſidione deſiſtit deterritus a Legatis Romanis. Interim Apollonius Antiochi juſſu Jeruſalem iterum diripit, ſævitque in Judæos. Antiochus redux furorem in Judæorum legem vertit. Martyrium Eleazari, & ſeptem fratrum cum matre. Mathathias cum filiis religionis & patriæ defenſionem ſuſcipit.	168
4724	Mathathias moritur.	167
4725	Judas Apollonium, Nicanorem, Timotheum & Bacchidem vincit.	166
4726	Judas Lyſiam vincit. Templum repurgatur 25. menſis Casleu.	165
4727	Lyſias iterum vincitur. Antiochi mors: ſuccedit Antiochus Eupator filius Antiochi. Lyſias pacem offert Judæis; ſed perfidi Syri Judæos vexare non deſinunt.	164
4728	Judas arcem obſidet. Antiochus Eupator vincitur. Pax confecta. Menelaus pœnas criminum luit, cui ſuccedit in Pontificatum Alcimus æque ſceleratus.	163
4729	Antiochus Eupator occiditur: regnat Demetrius filius Seleuci Philopatoris.	162
4730	Alcimus Demetrium contra Judæos incendit. Vincitur Nicanor. Judas fœdere cum Romanis inito infeliciter pugnat cum Bacchide, & occiditur; cui ſuccedit Jonathas frater ejus.	161
4731	Alcimus miſere perit. Vacat Pontificatus in ſeptennium. Judæa duobus annis quieſcit.	160
4733	Jonathas, Bacchide debellato, pacem cum Syris componit.	158
4738	Alexander Antiochi Epiphanis filius Demetrium aggreditur. Jonathas partes Alexandri ſequitur, a quo creatur Pontifex Maximus.	153
4741	Demetrius Soter pugnans fortiter occumbit: regnat Alexander, ducitque Cleopatram Ptolemæi Philometoris filiam. Jonatham magno habet in pretio. Onias in Ægypto templum ædificat, abuſus Prophetia Iſaiæ *cap.* 19.	150
4743	Demetrius Demetrii Soteris filius Alexandrum Balam aggreditur: Jonathas Apollonium Demetrii ducem fugat.	158
4745	Alexander a ſuis deſertus, & ab ipſo ſocero Philometore oppugnatus, perit. Philometor eodem tempore moritur, cui ſuccedit Ptolemæus frater.	146
4746	Jonathas Demetrium placat, hic a Judæis defenditur contra ſubditos rebelles, quorum ad centum millia occiderunt. Demetrius beneficii immemor Judæos inſectatur.	145
4747	Tryphon Antiochum Alexandri filium regem appellat, & cum Jonatha fœdus init. Jonathas adverſus Demetrianos bellum proſpero eventu gerit. Cum Romanis & Spartiatis amicitiam renovat, dein Tryphonis	144

Anno Mun.		An. ant. Ch.
	fraude conjicitur in vincula, & necatur. Hoc anno Græcorum ſexageſimo nono poſt centeſimum ſcripta eſt prima Epiſtola, quæ legitur initio ſecundi libri Machabæorum.	
4748	Simon Machabæus fratri ſuccedit, & ad Demetrium tranſit, poſtquam Tryphon Antiocho Alexandri filio interfecto tyrannidem uſurpaſſet: tunc ablatum eſt ab Iſrael jugum gentium: ab hoc anno numerandi anni qui in ſiclis Samaritanis occurrunt: fuit hic annus Græcorum ſeptuageſimus poſt centeſimum.	143
4749	Simon arcem Hieroſolymitanam expugnat.	142
4750	Demetrius a Parthis capitur cæſo exercitu.	141
4752	Cleopatra nubit fratri prioris mariti Demetrii Antiocho, qui Soter Pius & Sidetes dicitur; ad eos deficiunt Tryphonis Milites.	139
4753	Tryphon interficitur.	138
4756	Simon a Ptolemæo genero perfidioſe necatur.	135
	Joannes Hyrcanus, Simonis filius & ſucceſſor, ab Antiocho Sotere in urbem Hieroſolymitanam compulſus obſidetur: pax certis conditionibus ſancita.	
4759	Anno Ptolemæi Evergetæ ſive Phyſconis trigeſimo octavo, ex quo cum fratre regnavit; Jeſus avi ſui Jeſu Siracidæ librum interpretatur.	132
4761	Antiochus Sidetes Parthos bello aggreſſus victor primo, poſtea victus in templo Nanneæ percutitur, & membratim ſcinditur, cujus morte Judæa prorſus libera remanſit.	130
4762	Joannes Hyrcanus Idumæam ſubjicit, Idumæos ad Circumciſionem compellit.	129
4766	Anno Græcorum centeſimo octogeſimo octavo ſcripta eſt ſecunda Epiſtola, quæ legitur initio libri ſecundi Machabæorum.	125
4784	Joannes Hyrcanus moritur anno ſui Pontificatus vigeſimo nono, cui ſuccedit Ariſtobulus ejus filius, & diadema regium aſſumit.	107
4785	Ariſtobulo ſuccedit Alexander Jannæus.	106
4812	Alexander Jannæus poſt annos viginti ſeptem fortunati principatus moritur: hic finis menſis Prophetici annorum triginta, quo durante tres paſtores populi Judaici auferendos prædixit Zacharias capite undecimo: ſuccedit Alexandro Hircanus, cujus loco mater regnum per annos novem adminiſtrat.	79
4824	Hircanus anno regni tertio ab Ariſtobulo fratre ſpoliatur.	67
4827	Pompejus expugnata Jeruſalem Hircano regium nomen reſtituit, Judæam Romanis ſubjicit.	64
4844	Antigonus Ariſtobuli filius fruſtra ad Julium Cæſarem recurrit. Hærodes annos natus quinque & viginti Galilææ præficitur.	47
4851	Antigonus Parthorum auxilio Hircanum regno pulſum in vincula conjicit. Herodes procelloſo tempore navigat in Italiam, ac rex Judeæ declaratur a Triumviris & Senatu.	40
4854	Jeruſalem a Soſio expugnata. Antigonus ſecuri percuſſus. Herodes regno potitur.	37
4860	Pugna Actiaca.	31
4861	Herodes Hircanum Aſmonæorum ultimum interficit.	30
4884	Anno urbis conditæ 747. Tiberio Claudio & Calphurnio Piſone conſulibus, Auguſtus Cenſor perpetuus renuntiatus: cenſendi tempus currebat a prima die hujus anni uſque ad ultimam anni U. C. 751.	7
4885	Hoc anno U. C. 748. Chriſtum natum affirmant M. A. Capellus, Keplerus, Henſchenius, Pagius.	6
4886	Hoc anno natum Chriſtum aſſerunt Dekerus, Petavius, Pezron & alii plures, quo anno Quintilium Varum uſque ad Octobrem Syriæ præfuiſſe nummi probant: nos Sulpitium Quirinium Conſularem Varo ſucceſſiſſe probabimus aliquando.	5
4887	Hoc anno Verbum caro factum eſt 25. Martii. Joannes natus 24. Junii. JESUS-CHRISTUS NATUS die 25. Decembris, ſecundum Sulpitium Severum, Patreſque alios numero plures, quo anno He-	4

rodes

Anno Mun.		An. an. ær. Ch.
	rodes Judæos Augusto obligavit, sacramento a Pharisæis sex mille recusato, tunc census actus in Judæa Præside Syriæ Quirinio.	
4888	Hoc anno natum Christum sexta Januarii Patres multi, alia die Baronius, Scaliger, putavere. Jesus Christus circumcisus, adoratus a Magis Nazareth profectus, inde in Ægyptum post mortem Herodis reversus. Mortuus Herodes circa Pascha regni trigesimo septimo a prima institutione, trigesimo quarto a capta Jerusalem, nondum expletis. Succedit Archelaus.	3
4890	Anno urbis conditæ septingentesimo quinquagesimo tertio. Hoc anno natum Christum ignorantiæ sæculis creditum est, a qua opinione docti recesserunt superiori sæculo.	1
4891	ÆRA CHRISTIANA anno urbis conditæ septingentesimo quinquagesimo quarto.	1
4900	Christus anno duodecimo ætatis expleto, cum Jerusalem venisset ad Pascha, non rediit cum parentibus, inventus post triduum in templo.	10
	Anno Imperii Tiberii quinto & decimo ineunte, Joannes præcursoris ministerium exorsus, circa festum expiationis prædicat pœnitentiam.	
4918	Christus octava Novembris baptizatus secedit in desertum. Tentatur decima nona Decembris.	28
	Vigesima redit ad ripas Jordanis.	
	Vigesima prima Joannes respondet legatis Judæorum se non esse Christum.	
	Vigesima secunda, altera die post legationem, Jesus a Joanne declaratur AGNUS DEI.	
	Vigesima tertia secundum Joannis testimonium, Petrus & Andreas Dominum sequuntur.	
	Vigesima quarta, tertia die post legationem, Joannes Pontificum jussu in vincula conjicitur. Jesus Philippum & Nathanael vocat; abit in Galilæam.	
	Sexta die Januarii Christus ad nuptias vocatus aquam mutat in vinum: postea relicta Nazareth descendit cum matre & discipulis Capharnaum, ubi mansit non multis diebus.	
	Jesus ascendit in naviculam Petri. Petrus laxans in verbo ejus rete concludit multitudinem piscium copiosam; vocatur a Christo cum fratre Andreas, & relictis omnibus uterque Dominum sequitur.	
	Jesus reversus Capharnaum sabbato ejicit dæmonium; inde circuiens Galilæam docet in Synagogis, sanans omnem languorem.	
	Eligit Apostolos, & concionem habet, quæ dicitur sermo Domini in monte; hac finita leprosum mundat. Capharnaum ingressus sanat puerum Centurionis.	
	Synagoga egressus venit in domum Petri, & socrum ejus febribus liberat; vespere omnes male habentes curat; facta autem die abit in desertum locum.	
	Matthæus vocatus: gesta deinde quæ apud Matthæum referuntur cap. nono.	
	Missi Apostoli duodecim ad prædicandum: gesta quæ leguntur capite decimo. Missi paulo post septuaginta discipuli.	
	Filius viduæ Naim suscitatus.	
	Discipuli Joannis missi a Joanne, nondum vinculis soluto, veniunt ad Jesum. Gesta quæ leguntur Matthæi cap. undecimo.	
	Mulier peccatrix lacrymis pedes Christi rigat, ei remittuntur peccata.	
	Instante Pascha Judæorum, ascendit Jesus Jerosolymam; ejicit e templo vendentes & ementes. Gesta quæ leguntur Joannis capite secundo, a versu 13. ad tertii 21. Joannes vinculis solvitur. Pascha contigit Aprilis 16. sabbato.	
	Sabbato secundo primo, id est, sabbato sequente diem primum post Pascha, quo manipulus spicarum offerebatur, hoc sabbato in quam	

Anno Mun. | An.an ær.Ch

diſcipuli per ſata tranſeuntes reprehenſi quod ſpicas vellerent, a Domino defenduntur.

Altero ſabbato manus arida ſanata.

Tunc mulieres Jeſum ſequebantur, quas inter Maria Magdalena.

Martha excipit Dominum.

Dominus docet diſcipulos modum orandi. Dominus baptizabat in Judæa, Joannes Baptiſta in Ænnon.

Jeſus ut cognovit quia audierunt Phariſæi, quod Joannes baptizaret, reliquit Judæam, & abiit iterum in Galilæam: oportebat autem tranſire per Samariam; tranſeundo cum Samaritana colloquitur.

Jeſus venit iterum in Cana, & ſanat reguli filium. Joannes ab Herode vinctus. Jeſus Phariſæos inſectatur.

Phariſæi cum Herodianis conſpirant adverſus Jeſum. Jeſus ſecedit ad mare Tiberiadis. Geſta quæ *Matth. cap.* 12. *a v.* 14. *& Marcus cap.* 3. *a v.* 6. referuntur; ea etiam quæ *Matth. c.* 13. *& Marc. c.* 4.

Jeſus venit Nazareth in patriam ſuam; ibi contemnitur.

Joannes decollatur vigeſima nona Auguſti.

Jeſus redit ad feſtum tabernaculorum, & ſabbato languidum ſanat juxta Piſcinam.

4920 Reverſo in Galilæam Domino, Herodes audita ejus fama Joannem putat ſurrexiſſe a mortuis. 30

Jeſus abit in locum deſertum, qui eſt Bethſaidæ, trans mare Galilææ: erat proximum Paſcha, & ſequebatur eum multitudo magna, quam Dominus pavit quinque panibus & duobus piſcibus: ac ne facerent eum regem fugit. Geſta quæ Joannes capite ſexto refert, & Matthæus 14. a *v.* 13.

Jeſus aſcendit ad Paſcha celebratum hoc anno 5. Aprilis feria tertia, & ſtatim redit in Galilæam: geſta quæ Lucas refert *cap.* 3. 14.

Accedunt ad Jeſum Scribæ & Phariſæi ab Jeroſolymis. Jeſus ſuccedit in partes Tyri & Sidonis: redit ad mare Galilææ: paſcit quatuor millia hominum ſeptem panibus & piſciculis paucis: venit in fines Maggedan: iterum trans fretum in deſertum abit.

Geſta quæ Lucas refert, *cap.* 15. *&* 16. venit Bethſaidam, & cæcum ſanat.

Inde Cæſaream Philippi venit: Petri fidem laudat, & præmio afficit, dies ſex, nempe die octava poſt Confeſſionem Petri.

Sexta Auguſti transfiguratur.

Poſtridie dæmonem ejicit, quem diſcipuli ejicere non potuerant: cum veniſſet Capharnaum jubet Petrum ſtatere invento in ore piſcis ſolvere tributum pro ſe & Petro. Apoſtolos compeſcit de primatu contendentes. Geſta quæ Matthæus narrat *cap.* 18. clam venit ad Scenopegia.

Ingreditur Jeruſalem feſto mediante.

Cæco nato viſum reſtituit.

In Galilæam proficiſcitur.

Redit Jeruſalem ad Encænia.

4921 Moratur circa Jordanem, ubi Joannes baptizaverat. Geſta quæ Matthæus narrat *cap.* 19. *&* 20. uſque ad *v.* 17. 31

Jeſus faciem ſuam firmat, ut eat in Jeruſalem; non recipitur a Samaritanis. Jacobum & Joannem docet quis zelus Chriſtianum deceat, decem leproſos curat, prædicit Apoſtolis quæ paſſurus erat Jeruſalem, nuntium accipit de morbo Lazari, ſubſiſtit duobus diebus, quibus elapſis iter proſequitur; cæcum ſanat prope Jericho.

Ingreſſus Jericho divertit ad Zachæum, egrediens Jericho cæcis duobus viſum reddit. Venit Bethaniam, & Lazarum ſuſcitat.

Concilium Pontificum adverſus Jeſum.

Jeſus moratur cum diſcipulis in deſerto Ephrem.

Jeſus Bethaniam redit: Maria pedes illius ungit. Judas dolet ſublatam furandi occaſionem. Martii 17.

Anno Mundi.		Anno ær.Ch
	Feria Prima, Jeſus ingreditur Jeruſalem triumphans, veſpere redit Be-	Martii
	thaniam.	18.
	Feria ſecunda, redit Jeruſalem, ficui maledicit.	Martii
	Feria tertia, vident diſcipuli ficum exaruiſſe.	19.
	Feria quarta, Judas Dominum vendit triginta argenteis.	Martii
	Feria quinta, ſub veſperam, incipiente prima die Azymorum, Jeſus di-	20.
	ſcipulis dicit: Parate nobis Paſcha ut manducemus; cœnantibus illis	Martii
	dat ſub ſpecie panis corpus, ſub ſpecie vini ſanguinem ſuum.	21.
	Feria ſexta, Jeſus hora tertia judicatus, hora ſexta crucifixus, moritur	Martii
	qua hora neceſſe erat occidi Paſcha, ſepelitur veſpere.	22.
	Sabbato decima quinta Azymorum, ejus corpus in ſepulcro, anima	Martii
	cum Patrum animabus manet.	23.
	Feria prima, oblatio manipuli, Chriſtus reſurgit.	Martii
	Apparet primo Mariæ Magdalenæ.	24.
	Secundo mulieribus piis quæ ad monumentum venerant.	Martii
	Tertio Petro.	25.
	Quarto diſcipulis euntibus in Emmaus.	
	Quinto Apoſtolis abſente Thoma.	
	Sexto poſt dies octo apparet Apoſtolis Thoma præſente.	1.Apr.
	Septimo apparet in monte Galilææ pluſquam quingentis fratribus.	
	Octavo deinde viſus eſt Jacobo.	
	Nono viſus eſt Apoſtolis ad mare Tiberiadis piſcantibus, ac ſæpius per quadraginta dies, conveſcens & loquens de regno Dei.	
	Denique feria quinta, die quadrageſima a Reſurrectione, Jeſus aſcendit in cœlum, & ſedet a dextris Dei.	3.Maji
	Die Maji decima tertia, quæ Dominica, & in quam hoc anno Pentecoſtes Judæorum incidit, Spiritus ſanctus deſcendit hora tertia, quinquageſima die poſt reſurrectionem Domini: eadem Petrus prima concione tria hominum millia convertit.	
	Sanatur claudus a Petro & Joanne, & ſecunda Petri concione convertuntur quinque millia. Petrus & Joannes in carcerem miſſi cito remittuntur.	
	Petrus Ananiam & Saphiram verbo interficit.	
	Apoſtoli in carcerem miſſi liberantur ab Angelo.	
	Rurſus in judicium adducti virgis cæduntur.	
	Creantur ſeptem Diaconi.	
	Die vigeſima ſexta Decembris lapidatur Stephanus Diaconorum primus, diſperguntur fideles.	
4922	Philippus Diaconus convertit Samaritanos. Petrus & Joannes illos Confirmationis Sacramento muniunt. Philippus Diaconus Eunuchum Candacis Reginæ Æthiopum baptizat.	32
4923	Die Januarii vigeſima quinta Paulus convertitur.	33
	Paulus Damaſco diſcedit in Arabiam: mox Damaſcum revertitur, a Chriſto ipſo per revelationem edoctus fidei myſteria.	
4926	Pilatus exauctoratus, & in exilium miſſus Viennam, ubi ſe ipſum interimit. Caiphas quoque hoc anno in ordinem redactus, poſtmodum miſere perit. Judæi in Paulum conſpirant, & præfectum Arabem Damaſci in eum incendunt: Paulus per murum dimiſſus in ſporta evadit, venit Jeruſalem, tribus annis elapſis a converſione: Barnabas illum ducit ad Petrum, & Jacobum fratrem Domini. Permanet apud Petrum dies quindecim. Poſtea deducitur Cæſaream, & inde Tarſum dimittitur.	35
	Petrus Lyddæ paralyticum ſanat, Joppe Dorcam ſuſcitat.	
4927	Saulus in Cilicia prædicat: Tiberius moritur: Cajus ſuccedit.	37
4928	Saulus in Syria prædicat. Petrus Cornelium baptizat.	38
4929	Matthæus Evangelium ſcribit. Herodes Antipas regno exuitur: extat nummus illius Herodis, qui Caji nomen habet inſcriptum, & annum quadrageſimum tertium: incipit hæc Epocha ab eo tempore quo Hero-	39

Anno Mundi.		An. an. ær. Ch.
	des Ascalonita paulo ante mortem Judęos coegit Sacramento se obstringere Cæsari. Vide Josephum. Barnabas Antiochiam mittitur. Saulus Tarsum redit.	
4930	Barnabas Saulum ducit Antiochiam. Agabus famem prædicit sub Claudio futuram.	40
4931	Cajus occiditur. Succedit Claudius. Saulus & Barnabas annum totum Antiochiæ laborant: discipuli cognominantur Christiani.	41
4932	Herodes Agrippa, Herodis Ascalonitæ nepos, ut placeret Judæis, Jacobum Joannis fratrem gladio occidit, Petrum Carceri mancipat: Petrus ab Angelo liberatur.	42
	Judæam premit fames. Saulus & Barnabas eleemosynas Christianorum Antiochenorum deferunt Jerusalem. Joannes Marcus illis jungitur.	
	Saulus & Barnabas segregati a Spiritu sancto, ut gentibus prædicarent, Seleuciam veniunt, ac deinde in Cyprum navigant: Saulus priusquam Antiochia excederent, raptus fuit ad tertium cœlum.	
4933	Sergius Paulus proconsul Cypri fit Christianus. Paulus & Barnabas Pergam Pamphiliæ veniunt.	43
4934	Paulus & Barnabas in Pisidiam perveniunt, & Antiochiæ Pisidiæ plurimum laborant. Pisidia pulsi in Lycaoniam proficiscuntur. Iconii, Lystris, Derbæ multa patiuntur. Herodes Agrippa divinitus percussus moritur.	44
4935	Iterum Lystram veniunt Saulus & Barnabas. Inde Antiochiam Pisidiæ, & constituunt per singulas Ecclesias Presbyteros. Pergem ac inde Antiochiam Syriæ repetunt.	45
4936	Orta quæstio de legalibus retinendis.	46
4937	Concilium Apostolorum anno post Conversionem Pauli decimo quinto: decretum Concilii, Paulus, Barnabas, Judas & Silas !, perferunt Antiochiam; quam in urbem venit etiam Petrus.	47
4938	Petrus a Paulo reprehenditur, Paulus & Barnabas diffident de Joanne Marco, Paulus assumpto in socium Sila perambulat Syriam & Ciliciam: pervenit Derben, & inde Lystram, ubi Timotheum circumcidit, & secum abducit.	48
4939	Paulus per Phrygiam, Galatiam, Mysiam excurrit; Troadem venit, ubi Lucas ei adjungitur. Troade in Macedoniam transit; Philippis moratur, ac postea per Amphipolim & Apolloniam Thessalonicam pervenit, ubi diu prædicat.	49
4941	Paulus Perœam petit; inde pulsus Athenas venit, Timotheum mittit Thessalonicam.	51
4942	Judæi Italia pelluntur. Paulus Corinthum venit; inde scribit utramque Epistolam ad Thessalonicenses.	52
4943	Paulus sistitur coram Gallione Achaiæ proconsule; liber dimittitur. Abiturus in Syriam, comam sibi ex voto attondet in Cenchris Corinthi portu. Ephesum appellit, & relictis ibi Aquila & Priscilla, Cæsaream profectus ascendit Jerusalem quarto, & inde Antiochiam descendit. Interim Apollo venit Ephesum, & ab Aquila ac Priscilla melius edoctus, Corinthum profectus est.	53
4944	Paulus per Phrygiam & Galatiam Ephesum venit: prædicat in Synagoga tres menses.	54
	Claudius moritur. Succedit Nero.	
4945	Petrus Corinthum, inde Romam primo venit, & ibi sedem figit Antiochia relicta Evodio.	55
	Paulus disserit in schola Tyranni Ephesi.	
	Apollo Corintho ad Paulum venit. Scribit Paulus primam ad Corinthios; præmittit Timotheum cum Erasto in Macedoniam.	
4946	Excitata seditione contra se abit in Macedoniam: unde secundam ad Corinthios Epistolam scribit, post annos quatuordecim, ex quo raptus fuerat in tertium cœlum. Scribit quoque ad Galathas e Macedonia. In Græciam venit.	56

Marcus

Anno Mund.		An. an ær. Ch
4947	Marcus Evangelium ſcribit Romæ. Petrus Roma diſcedens alias Europæ partes luſtrat. Paulus Corintho ſcribit ad Romanos.	57
	Jacobus frater Domini Epiſtolam ſuam ſcribit: Lucas Evangelium.	
4948	Paulus ex Græcia in Macedoniam reverſus Philippis manet per dies Azymorum. Venit Jeruſalem quinto; circa Pentecoſten coram Felice accuſatur: Cæſareæ in vinculis retinetur; coram Druſilla iterum auditur.	58
4949	Paulus Cæſareæ manet in libera cuſtodia. Petrus Romam reverſus, inde primam Epiſtolam ſcribit.	59
4950	Felici biennio expleto, ex quo Paulus accuſatus eſt, ſucceſſor datus. Paulus ſiſtitur Feſto, Cæſarem appellat, producitur coram Agrippa, Romam navigat. Jacobus frater Domini interficitur.	60
4951	Paulus Romam pervenit anno Neronis ſeptimo, menſe Februario.	61
4952	Paulus in vinculis ſcribit ad Philippenſes, ad Epheſios, ad Coloſſenſes, ad Philemonem.	62
4953	Paulus Roma diſcedere permittitur: Italiam prædicando luſtrat: ſcribit ad Hebræos. Lucas Acta conſcribit.	63
4954	Paulus in Cretam navigat, & ibi Titum Epiſcopum relinquit; e Creta in Judæam ſexto cum Timotheo venit, e Judæa in Aſiam, Coloſſenſes viſitat; Epheſi Timotheum relinquit Epiſcopum.	64
	Nero Chriſtianos perſequitur. Joanni exuli in Pathmo revelatur clades Jeruſalem Deicidæ & Romæ idololatræ, quæ Apocalypſi exprimitur.	
4955	Paulus Philippis moratur, ſcribit ad Timotheum & ad Titum, hiemat Nicopoli.	65
4956	Paulus Corinthum petit, & ibi Eraſtum relinquit. Venit Troadem, ubi penulam relinquit, libros & membranas apud Carpum. E Troade Miletum venit, ibi hæret Trophimus æger. Pellum contra Judæos incipit. Petrus cruci affigitur vigeſima nona Junii: paulo ante ſecundam Epiſtolam ſcripſerat. Linus Petro ſuccedit.	66
4957	Paulus Romam accedens conjicitur in vincula; defendit ſe coram Helio, cui Nero abſens vices ſuas tradiderat; nemo illi adeſt, tamen ereptus ex ore Leonis ſcribit ſecundam ad Timotheum Epiſtolam. Inde in Galliam & Hiſpaniam peregrinatur. Romam redux, cervicibus abſciſſis cœlo tranſmittitur vigeſima nona Junii, anno a morte Petri revoluto: ita Prudentius, Auguſtinus, Arator.	67
4958	Nero ſe ipſum interimit nona Junii.	68
4960	Titus Jeruſalem expugnat & diruit die Auguſti XXXI. Hic finis quadraginta annorum peccati Juda, nempe Deicidii, de quibus Ezechiel.	70
4986	Joannes Evangelium ſcribit, & poſtea Epiſtolas, quarum prima ad Parthos.	96
4988	Judas frater Jacobi Epiſtolam ſcribit.	98
	Joannes ultimus Apoſtolorum moritur.	

F I N I S.

INDEX GEOGRAPHICUS, QUI

Situs & nomina locorum in Scripturis Sacris concurrentium complectitur ; ex Eusebio , sancto Hieronymo, & quibusdam Geographis recentioribus excerptus .

INDICEM Geographicum Terræ Sanctæ non ex aliis auctoribus majori fide dignis , quam ex Eusebio Cæsareæ Episcopo, quæ erat illius regionis metropolis , & ex sancto Hieronymo qui diutissime in ea vixit, & loca ejus lustravit , contexere possumus . Quibus recentiorum quoque, ut Adrichomii , Samsonis utriusque , P. Lubin & aliorum solers diligentia addi potest . *Eusebius enim*, ut Hieronymus in Præfatione de situ & nominibus locorum Hebraicorum testatur , *post Chorographiam terræ Judææ , & distinctas tribuum sortes, congregavit nobis de Sancta Scriptura omnium, pene Urbium, Montium , Fluminum, Viculorum, & diversorum Locorum vocabula, quæ vel eadem manent, vel immutata sunt postea, vel aliqua ex parte corrupta . Unde & nos admirabilis viri sequentes studium, secundùm ordinem litterarum, ut sunt in Græco posita , transtulimus : relinquentes ea quæ digna memoria non videntur, & pleraque mutantes.* Cum autem utriusque, nempe Eusebii, & Hieronymi opus temporum lapsu effugere non potuerit aliarum lucubrationum sortem, vocum nempe plurimarum mutationes , aut omissiones , aut additiones, viri Doctissimi Bonfrerius olim, & nuperrime Martianæus, ille ex S. J. Presbyter, hic vero ex Ordine Sancti Benedicti, suis notis valde eruditis, quantum fieri potuit, iis mederi conati sunt. Plura ex Geographis recentioribus, ut e Nicolao Samson, & P. Lubin, quæ Eusebio & Hieronymo deesse videbantur, præsertim in locis præcipuis, quæque in Scripturis magis celebrantur , adjiciemus : in his omnibus ordinem alphabeticum observamus .

A

ABANA, fluvius Damasci, per planitiem Archadob defluens .

ABARIM, mons in tribu Ruben, in quo mortuus est Moses. Dicitur autem & mons esse Naban, in terra Moab contra Jericho supra Jordanem in supercilio Phasga .

ABDON, Abran, Madon, unius & ejusdem urbis diversa nomina; loco Abran alii legunt Acran, aut Achran in Tribu Aser: urbs Levitica, inter Chabul & Rohob.

ABEL vinearum, ubi dimicavit Jephte, in terra filiorum Ammon: ætate sancti Hieronymi, in septimo lapide Philadelphiæ, villa Abela videbatur vinetis consita; alia quoque erat civitas nomine Abela, vini fertilis, in duodecimo a Gadaris milliario contra orientalem plagam: nec non & ter-

tia in Phœnice Abela, inter Damaſcū & Paneadem. Ex iis unicam facit Nicolaus Samſon in Manaſſe.

ABELA, Abel Maacha, Abel Beth-Maachæ, Beth-Maacha, Abel-domus-Maacha, & Abel-Maim, una & eadem urbs a priori diverſa, in tribu Nephthali.

ABELMAULA, urbs unius de principibus Salomonis in dimidia tribu Manaſſe intra Jordanem: unde fuit & Eliſeus Propheta.

ABELSATIM, locus in deſerto ad meridiem Moabitarum, poſtea in tribu Ruben; ibi de Beth-Simoth Iſraelitæ caſtrametati ſunt.

ABEN-BOEN, i. e. Lapis Boen filii Ruben, in tribu Benjamin, in finibus Tribus Juda, prope mare Salſiſſimum & Jordanem.

ABENEZER, quod interpretatur, lapis adjutorii, ſive lapis auxiliator, unde tulerunt Philiſthiim arcam Teſtamenti, inter Æliam & Aſcalonē, juxta villam Bethſamis.

ABES, civitas in Tribu Iſſachar, inter Ceſion & Ramoth.

ABETHARIM: ubi adverſum Chananæū, qui ab auſtro contra Iſrael eruperat, in ſolitudine dimicatur.

ABILINA, Syriæ ſeu Phœniciæ tractus, Liſaniæ toparchia.

ABRAHÆ nemus, ab eo plantatum in Berſabee, poſtquam fœdus cum Abimelech pro puteo juramenti iniiſſet, hoc demum in meridionali parte tribus Simeon fuit.

ACCAIN, civitas tribus Juda, ad deſertum Thecuæ, non longe a Zanoe & Sabaa.

ACCARA, vicus in deſerto ſitus, in poſſeſſione tribus Juda.

ACCARON, in tribu Dan: ſive, ut arbitratur Euſebius, in tribu Juda ſub nomine Acron, ad lævam Chananæorum: urbs una de quinque olim Satrapiis Palæſtinæ; & decreta eſt quidem tribui Juda, nec tamen tenta ab ea, quia habitatores priſtinos nequivit expellere. Quidam putant Accaron turrim Stratonis, poſtea Cæſaream nuncupatā.

ACCHO, Acco, Accon, Acſaph, ſive Axaph, unius ejuſdemque civitatis diverſa nomina, quæ nunc Ptolemais appellatur, ſortis Aſer, de qua habitatores priſtinos nequivit expellere.

ACHAD, una ex urbibus quas ædificavit Nemrod in terra Sennaar, inter Arach, & Chalanne, ad confluentem Tigridis & Euphratis, ad ripam orientalem.

ACHAIA, Græciæ pars, de qua tantum in Actibus Apoſtolorum, & in Epiſtolis Pauli mentio.

ACHASELUTH, civitas tribus Iſſachar.

ACHAZIB & Acziba, civitas in tribu Aſer, de qua priſtinos habitatores nequivit expellere.

ACHOR, in tribu Juda, Hebraice dicitur EMECACHOR: quod interpretatur, Vallis tumultus, vel turbarum: eo quod ibi tumultuatus & turbatus ſit Iſrael: in qua lapidaverunt quondam Achan, propter furtum anathematis.

ACHSAPH: *vide* ACCHO.

ACHRAN, in tribu Aſer: vide, ABDON.

ACHZIB, civitas in tribu Juda, non longe a Ceila & Mareſa.

ACRABBI, terminus Judææ provinciæ ad orientem reſpiciens, tribus Juda.

ADADA, civitas tribus Juda, inter Dimona & Gades-Aſor, ad radices montium Seir.

ADAD-REMMON, civitas in campo Mageddon, in dimidia tribu Manaſſe, intra Jordanem.

ADAMA, in terra Chanaan, una de quinque civitatibus Sodomorum, everſa cum ceteris.

ADAMI, quæ & Neceb, in orientali regione tribus Nephthali, ad dexteram ripam Jordanis, utriuſque nominis nulla amplius mentio.

ADAR, quæ & Daran & Addar, villa, & quibuſdam civitas in meridionali limite tribus Juda, non longe ab Idumæa.

ADASA, vel Adarſa, & Adazer, urbs vel locus in tribu Ephraim.

ADDARA, in tribu Juda, juxta deſertum.

ADER, urbs quam expugnavit Joſue, rege illius interfecto.

ADIADA, urbs ædificata & munita a Simone Machabæo in Sephela.

ADITHAIM, in ſorte tribus Juda, ad fines tribus Dan.

ADOLLAM, in tribu Juda; ſancti Hieronymi tempore, vicus non parvus ad Orientem Eleutheropoleos, in decimo ejus milliario, hoc nomine vocabatur.

ADOMMIM, aſcenſus ruforum, &

rubentium dictus, propter sanguinem qui illic crebro a latronibus fundebatur, tribus Benjamin, & in confinio tribus Judæ, non longe a Jericho, ibi postea castrum conditum fuit in viatorum auxiliū.
ADULLAM-SOCHO, urbs olim regia in tribu Juda, inter Jerimoth & Azeca.
ÆGYPTUS, Africæ regio amplissima & fertilissima, non procul a Judæa, Meridiem inter & Occidentem: inde Israelitas durissimis operibus oppressos, Moses post multa signa in conspectu Pharaonis, & totius Ægypti facta, sicco vestigio per mare Rubrum, in terram promissam deduxit.
ÆLAM, *vide*, Ailath.
ÆLIA, quæ est Jerusalem: *vide* Jerusalem.
ÆLIM, castra filiorum Israel, & locus in deserto, in quo duodecim fontes, & septuaginta palmarum arbores, Moses de mari Rubro exiens reperit.
ÆLMON, civitas Levitica, tribus Benjamin.
ÆLUS, in deserto, ubi filii Israel castrametati sunt.
ÆMATH, urbs quæ cecidit in sortem filiorum Ruben.
ÆMES, in sorte tribus Issachar.
ÆNGANNIM, *vide* Engannim.
AEN, Ain, & Asan, unius & ejusdem urbis diversa nomina, civitas Levitica, in sorte tribus Juda, sed postea tribui Simeon concessa, in cujus septemtrionali parte erat, non longe a tribu Dan.
ÆNAN, sancti Hieronymi tempore desertus locus & proximus Thamnæ vico grandi, inter Æliam & Diospolim. Fuit & fons in supradicto Aena loco: unde & Aenan, id est, fontis, nomen accepit. Porro Hebręi affirmant Ænam non locum significare, sed bivium, ubi certo intuitu necessarium sit ad unam e duabus viis eligendam.
ÆNDA, hujus expugnator atque subversor Asa rex fuit.
AENDOR, ubi filii Israel se ad prælium præparantes, castra posuerunt. Fuit autem ætate sancti Hieronymi grandis vicus Aendor, juxta montem Thabor, ad meridiem, in quarto milliario.
ÆNON, locus ubi baptizabat Joannes in octavo lapide Scythopoleos ad meridiē juxta Salim & Jordanē.
ÆTHIOPIA, regio, Africæ pars meridionalior, cujus multoties in veteri testamento mentio.
AFRICA, orbis nostri pars tertia, meridionalior, posteris Chami concessa: duplo ferme Europam excedit, multis in locis deserta, arenis sterilibus obducta, maleficisque animalium generibus infesta, huju figura ad Peninsulę fere triangularis instar.
ÆRMON, regio Evæorum, quam obtinuit Josue; montem Ærmon Paneadi imminere affirmat Hieronymus; quem quondam tenuere Evæi & Amorrhæi.
AGAD, sita ad radices montis Aermon.
AHALAB, quæ & Labanath, civitas in tribu Aser, cujus habitatores non delevit; eam multiplicat, & duplicem facit P. Lubin.
AGALLIM, & hujus Isaias meminit in visione contra Moab. Erat autem tempore sancti Hieronymi Ægalim vicus ad australem partem Areapoleos, distans ab ea millibus octo.
AGERBOOZ, in tribu Juda ad septemtrionem, nō longe ab Emaus.
AGER Fullonis, locus in suburbanis Jerusalem, & hoc in Isaia scriptum est.
AGER Robustorum, in Gabaon ubi duodecim de Tribu Benjamin ex parte Isboseth filii Saul, & duodecim de pueris David, apprehenso unusquisque capite comparis sui, defixoque gladio in latus contrarii, ceciderunt simul.
AGGAI, ad occidentalem plagam vergit Bethelis, non multum ab ea distans. Sita autem euntibus Æliam de Neapoli in læva parte viæ, duodecimo circiter milliario ab Ælia.
AGRI specula, mons est Moabitarū, in quem adduxit Balac filius Sephor Balaam Divinum ad maledicendum Israel super verticem, qui propter vehemens præruptum, vocatur excisus: & imminet mari Mortuo haud procul ab Arnone.
AJALIM, civitas in terra Zabulon: de qua fuit & ille Ajalon, qui judicavit populum Israel.
AJALON, vallis atque præruptum, super quod orātē quondam Josue, luna stetit juxta villam quæ Ailon

dicitur, contra orientem Bethelis, tribus ab ea millibus distans, haud procul a Gabaa & Rama Saulis urbibus.

AJALON, urbs fortis Dan, separata Levitis: fuit & vicus aliùs haud procul a Nicopoli in secundo lapide, pergentibus Æliam seu Jerosolymam. Sciendumque quod pro Ajalon, Septuaginta interpretes ediderunt, *Ubi erant ursi*.

AILATH, in extremis finibus Palæstinæ juncta meridianæ solitudini & mari Rubro in terra Edom: unde ex Ægypto in Indiam,& inde in Ægyptum navigatur. Sedebat autem ibi legio Romana cognomento decima, & olim quidem Ailath a veteribus dicebatur; sancti Hieronymi vero ætate appellabatur Aila. Sed & Elamitarum quondam natio fuit, cui imperavit Chodorlahomor.

AIN, *vide*, Aen & Asan.

ALIMIS, urbs Galaaditis regionis, in tribu Dan, prope saltum Ephraim, ad meridiem.

ALLEABAR Gozan, nomina fluminum in terra Medorum, ad quorũ montes captivus ductus est Israel.

ALMATH, & Almon, urbs in tribu Benjamin, Levitis ex familia Aaron concessa; hujus duas facit Adrichomius.

ALTARE testimonii, in dimidia tribu Manasse, ad ripam Jordanis, quod infinitæ magnitudinis ædificaverunt filii Ruben, filii Gad, & dimidia tribus Manasse, cũ ad tabernacula sua redirent trans Jordanẽ.

ALUS, statio filiorum Israel in deserto, inter Daphca & Raphidim, in terra Madian.

AMALECITIS regio, in deserto Pharan, prope Madianitas, & ad meridiem.

AMAM-SAMA, urbs tribus Judæ, inter Asor & Molada.

AMANA mons, ad septemtrionem totius Terræ promissæ, non longe a fontibus Jordanis.

AMATH regio, terminus septemtrionalis terræ promissæ; hujus pars australior in tribu Nephthali, quæ ob situm Amath Judæ appellabatur; in hac parte australiori condita fuit urbs regia Amath, quæ sequitur.

AMATH, sive Amathis, Emath, Hamath, & Hemath, ejus sicut & regionis diversa nomina, urbs regia in tribu Nephthali, juxta montem Libanum, in confiniis regionis Damasci; unde Amathæi populi, ab Amathæo undecimo & ultimo filiorum Chanaan, qui eam condidit & incoluit.

AMMA, civitas fortis Aser, in medio ejus posita.

AMMAN, quæ & Philadelphia, urbs Arabiæ nobilis, in qua habitaverunt olim Raphaim, gens antiqua, quam interfecerunt filii Lot, habitantes pro eis in Ammam.

AMMON, trans Jordanem in tribu Gad, unde Ammonitæ, sive Ammanitæ, ii ex Ammon quem ex incestu peperit filia minor Lot. Hæc est Amman, de qua supra diximus.

AMON, aut Hamon, in tribu Aser, inter Rohob & Cana posita.

AMONA civitas, in finibus tribus Ruben, ad orientem maris mortui. Hoc nomen esse civitatis, futuræ potius, quam extantis aut præteritæ, affirmat P. Lubin.

AMORRHÆI populi, ab Amorrhæo quarto filio Chanaan, in plura parva regna divisi, quorum plurimi recensentur reges, *Jos.* 1c. v. 5.

AMOSA, aut Amsa, in tribu Benjamin.

AMPHIPOLIS, postea Græcis *Chrisopolis* appellata, civitas in Macedonia, quam perambulavit Paulus solutus ex carcere in Philippis.

AMTHAR, civitas tribus Zabulon, tribui Nephthali finitima, una ex urbibus Leviticis familię Merari assignatis.

ANAB, civitas in tribu Juda, in monte sita; sancto Hieronymo vicus in finibus Eleutheropoleos.

ANAHARATH, civitas in tribu Issachar, inter Seon & Rohob.

ANAMA, una ex urbibus quas habitaverunt Judęi, e captivitate Babylonica reducti.

ANATHOTH, civitas sacerdotalis tribus Benjamin, in tertio ab Ælia milliario: de qua & Jeremias Propheta & Achimelech sacerdos fuerunt.

ANEM, *vide*, Engannim.

ANER, quę & Thenac, Thanac, & Tanac, urbs regia tribui Manasse intra Jordanem data, & Levitis concessa.

ANIM, civitas in tribu Juda, inter Isthemo & Gosen.

ANTHEDON, urbs inter terram promissam & Ægyptum posita.

ANTILIBANUS: ea quę sunt supra Libanum, ad orientalem plagam respicientia, Antilibanus appellantur, circa regionem urbis Damasci, quæ cecidit in sortem tribus Manasse.

ANTIOCHIA secus Daphnem, civitas totius Syriæ maxima, apud profanos auctores propter Apollinis & Dianæ fanum & lucum notissima: ibi Petrus, Paulus & Barnabas Evangelium prædicaverunt, turbamque multam docuerunt.

ANTIOCHIA Pisidiæ, civitas, ad quam venerunt Paulus & Barnabas, Sinagogamque die sabbatorum ingressi Paulus late de Christo disserit; sed blasphemantibus Judæis, & persecutionem in eos excitantibus, convertuntur ad Gentes.

ANTIPATRIS, in tribu Manasse, prope mare Mediterraneum, hanc Apolloniam vocat N. Samson.

ANUA, in tribu Zabulon. Fuit & alia villa Anua, euntibus de Neapoli Æliam, in decimo milliario.

APADNO, civitas quam in tribu Juda collocat Adrichomius.

APHARA, civitas tribus Benjamin, hanc prope Almath ad aquilonem collocat Adrichomius.

APHEC, tribus Aser, in qua habitatores pristini permanserunt.

APHEC, in tribu Issachar, civitas regia.

APHECA, civitas in sorte tribus Juda, quæ & Afeca.

APHRA, in tribu Benjamin. Tempore sancti Hieronymi vicus Effrem, in quinto milliario Bethelis, ad orientem respiciens.

APHRAIM, civitas tribus Issachar: ætate sancti Hieronymi Affarea nomine, in sexto milliario Legionis contra septentrionem.

AQUÆ MASEREPHOT, in finibus tribus Aser, quousque Josue Jabin regem Asor, multosque reges ipsi socios, & populos ad aquas Merom devictos, persecutus est.

AQUÆ MEROM, inter Cæsaream Philippi, & mare Galilææ, ad orientalem plagam tribus Nephthali, ibi Jabin, & multi reges convenerunt ut pugnarent contra Israelitas, sed in eorum manus tradidit eos Dominus.

ARAB, civitas in tribu Juda, ad austrum.

ARABATHANE, aliquando Acrabatane, civitas tribus Juda, in australi parte, in monte posita.

ARABIA, regio amplissima Asiæ majoris, in tres divisa partes, Desertam scilicet, Felicem & Petræam, solis posteris Semi possidenda, sed tamen divisa & possessa fuit filiis Chus, filii Cham, & filiis Jectan, filii Heber, filii Sale, filii Arphaxad, filii Semi.

ARABOTH Moab, ubi secundo numeratus est populus, juxta montem Phogor, euntibus a Libiade in Esebon Arabiæ contra Jericho; locus ita appellabatur tempore sancti Hieronymi.

ARAD, civitas Amorrhæorum vicina deserto Cades: ætate sancti Hieronymi sic appellabatur terminus tribus Juda ad meridiem.

ARADA, Israelitarum mansio in deserto, inter montem Sepher & Maceloth.

ARAMA-ASOR, vide Asor.

ARARAT, Armenia, ibi post parricidium Sennacherib fugerunt filii ejus Adramelec & Sarasar. Siquidem in montibus Ararat arca post diluvium sedisse perhibetur.

ARBEE, *vide* Hebron.

ARCEM, hanc esse Petram urbē nobilem Palæstinæ, refert Josephus.

ARCHI, seu Archiataroth, civitas in tribu Ephraim, in confiniis tribus Benjamin, inter montes Ephraim, & urbem Ephrem.

AREA ORNE, *vide* Jerusalem.

AREAATAD, locus trans Jordanem, in quo planxerunt quorumdam Jacob, tertio ab Jericho lapide, duobus millibus ab Jordane, qui tempore sancti Hieronymi vocabatur Bethgla, quod interpretatur locus gyri, eo quod ibi more plangentium circumierint in funere Jacob.

AREBBA, urbs in tribu Juda, ad occidentalem plagam.

ARECON, aut Arechon, civitas in tribu Dan, in termino qui respicit Joppen.

ARETH, fons apud quem Gedeon castrametatus est.

ARGOB, regio & urbs, olim Og regis Basan super Jordanem, quæ cecidit in sortem dimidiæ tribus Manasse ultra Jordanem.

ARIEL, montem Dei, seu leonem

Dei significat; unde hanc civitatem David seu Jerusalem multi suspicantur.
ARMATHEM Sophim, civitas Helcanæ & Samuelis in regione Thamnitica, juxta Diospolim: unde fuit Joseph, qui in Evangeliis de Arimathia scribitur.
ARMENIA, quæ est Ararat.
ARNON, urbs, rupes & torrens, in tribu Gad, in finibus Amorrhæorum, inter Moab & Amorrhæos; quondam Moabitarum fuit, postea vero rex Amorrhæorum jure belli eum obtinuit.
AROER, quæ & Ar in confinio Moabitarum, quod situm est super ripam torrentis Arnon, possessum olim a gente veterrima Omniim, & postea retentum a filiis Lot, id est, Moabitis, cum priores accolas subvertissent. Cecidit autem Aroer in sortem tribus Gad contra faciem Rabba.
ARPHAD, urbs Damasci, quam expugnavit rex Assyriorum.
ASADADA, confinium Judææ respiciens ad aquilonem.
ASAN, civitas primum sortis tribus Juda, postea tribus Simeon, tandem Levitica facta est.
ASARENAM, terminus Judææ ad septemtrionem.
ASASON-THAMAR, in hac habitabant quondam Amorrhæi, quos interfecit Chodorlahomor: *vide* Engaddi.
ASCALON, urbs nobilis Palæstinę: quæ & ipsa antiquitus una fuit de quinque Satrapiis Philisthinorum: separata quidem per sortem tribui Juda, nec tamen retenta ab ea, quia habitatores ejus superare non potuit.
ASDOD, seu Azotus, tribui Juda decreta, sed non retenta ab ea, quia nequaquam veteres accolas potuit expellere.
ASEDOTH, urbs Amorrhæorum, quæ cecidit in sortem tribus Ruben: appellatur autem addito cognomento Asedoth-Phasga.
ASEDOTH, civitas regia, diversa a præcedenti, licet eodem nomine vocetur, cis Jordanem; hanc expugnavit Josue, rege illius interfecto.
ASEMONA, civitas in deserto, ad meridiem Judææ, dividens Ægyptum & sortem tribus Juda, ad mare usque tendentem; ibi filii Israel castrametati sunt.
ASENNA, in tribu Juda, in confiniis tribuum Dan & Simeon.
ASER, una ex tribubus Israel, sub Libano, terræ promissæ ad aquilonem posita, ab Aser octavo filiorum Jacob ez Zelpha sic appellata.
ASER civitas in tribu Juda; appellabatur autem vicus prægrandis pergentibus Ascalonem de Azoto ætate sancti Hieronymi.
ASER, civitas aut locus tribus Manasse.
ASEROTH, pars eremi, ubi Maria & Aaron contra Mosen loquuti sunt. Habitaverunt aut quondam Evæi in Aseroth usque ad urbem Gazam. Verum hæc loca non Aseroth, sed Aserim appellari Hebræi putant.
ASION-GABER, civitas & portus, ad mare rubrum, mansio Israelitarum in deserto Pharan.
ASOR, civitas in tribu Juda; hujus nominis in tribu Juda tres civitates, alia in Nephthali, altera etiam in Ephraim, diversis tamen nominibus distinctæ; una Cades-Asor, id est antiqua Asor; altera Baloth-Asor, i. e. inferior, sive nova Asor; tertia Carioth Hesron, i. e. magna Asor; quarta in tribu Nephthali, Arama-Asor, i.e. alta Asor, hanc rex Assyriorum populasse scribitur; quinta in tribu Ephraim, Asar & Asa vel Aza, hanc in Benjamin Esdras locare videtur.
ASSUR, civitas Judææ; quam ædificavit Salomon.
ASTAROTH Carnaim, terra Gigantum, quondam in supercilio Sodomorum, quos interfecit Chodorlahomor. Tempore sancti Hieronymi duo castella in Batanæa hoc vocabulo, novem inter se millibus separata, inter Adaram & Abilam civitates.
ASTAROTH, antiqua civitas Og regis Basan, in qua habitaverunt Gigantes, quæ postea cecidit in sortem tribus Manasse, regionis Batanęę, & sex millibus ab Adra urbe Arabię separata est. Porro Adra a Bostra vigintiquinque millibus distat.
ASTEMOE, in tribu Juda vicus

& ipse Judæorum, in Daroma, ad Aquilonem loci Anem.

ASTAHOL, in tribu Juda: tempore sancti Hieronymi sub nomine Astho, inter Azotum & Ascalonem permanebat.

ASYMA, oppidum in terra Judææ, quod ædificaverunt hi qui ad eam venerant de Emath.

ATHAROTH, civitas olim Amorrhæorum, trans Jordanem, quæ postea cecidit in sortem tribus Gad.

ATHAROTH, civitas tribus Ephraim, cis Jordanem.

ATHAROTH ADDAR, eadem cum præcedenti in tribu Ephraim, licet illas multiplicet Adrichomius.

ATHAROTH, civitas tribus Benjamin, haud procul ab Ælia.

ATHENÆ, urbs Græciæ clarissima, in ea illustris fuit Academia. Athenis Evangelium Paulus prædicavit, multique crediderunt, inter eos Dionysius Areopagita.

AVIM, civitas in tribu Benjamin, inter Bethel & Aphara.

AULON, non Græcum, ut quidam putant, sed Hebræum vocabulum est: appellatur autem vallis grandis atque campestris in immensam longitudinem se extendens: quæ circumdatur ex utraq; parte montibus sibi invicem succedentibus & cohærentibus, qui incipientes a Libano & ultra, usque ad desertum Pharan perveniunt. Suntque in ipso Aulone, id est, in valle campestri, urbes nobiles, Scythopolis, Tyberias, stagnumque propter eam: sed & Jericho, mare Mortuum, & regiones in circuitu: per quas medius Jordanis fluit, oriens de fontibus Paneadis, & in mare Mortuum interiens.

AVOTHJAIR, quod interpretatur ἐπαύλεις-ἰαίρ, hæc est Basan, in qua sunt vici sexaginta in monte Galaad, qui ceciderunt in sortem dimidiæ tribus Manasse.

AZANOTH Thabor, tribus Nephthali, non longe a Capharnao & a Beth-saida.

AZECA, civitas Chananæorum in parte tribus Juda, ad quam usque quinque reges persequutus est Josue.

AZOTUS; *vide* Asdod.

B

BAAL, hæc est, Carjathjarim, id est, civitas Silvarum, sive ut quidam putant, civitas Jarib, una de urbibus Gabaonitarum, primo sortis tribus Juda, postea tribui Simeon data. Ætate sancti Hieronymi vicus descendentibus ab Ælia Dispolim Carjathjarim in decimo milliario.

BAAL Ærmon, mons circa Libanum in finibus Allophylorum.

BAAL Berith, fanum Baal, Israelitis extructum, non longe ab urbe Sichem, in monte positum, tribus Ephraim.

BAALGAD, civitas in campestribus Libani; in finibus tribus Aser, ad radices montis Ærmon, quam & ipsa cepit Josue.

BAALTHAMAR, in tribu Benjamin, juxta Gabaa, ubi filii Israel adversus tribum Benjamin iniere certamen, & Bethamari in supradictis locis viculus ætate sancti Hieronymi appellabatur.

BABEL, quæ & Babylon, id est confusio, Chaldaicarum gentium caput, ad Euphratem fluvium, in campo terræ Sennaar. Erat autem civitas regni Nemrod, in qua eorum qui ædificaverunt turrim linguæ divisæ sunt, quorum principem Josephus Nemrod fuisse affirmat.

BÆAN, civitas Amorrhæorum, quæ & ipsa a filiis Ruben tenta est.

BAHURIM, oppidum seu castrum tribus Benjamin, ad Orientem Jerusalem, ubi venit David fugiens a facie Absalom.

BALA, quæ est Segor, a sancto Hieronymo Zoara nuncupatur; sola de quinque Sodomorum urbibus Lot precibus servata, in finibus tribus Juda, imminens mari Mortuo.

BALLATH, urbs in tribu Dan, quam ædificavit Salomon.

BALOTH, ac Asor nova, *vide* Asor.

BAMA, ubi Saul ungendus in regem, cum Samule cibum sumpsit.

BAMOTH, civitas Amorrhæorum, trans Jordanem in Armone, quam possederunt filii Ruben.

BANE, urbs in tribu Dan.

BANEJACAN, in deserto castra filiorum Israel.

BARAC, urbs in tribu Dan, usque

hodie, inquit Hieronymus, prope Azotū Bareca viculus appellatur.
BARAD, in tribu Simeon, inter Cades & Barad; erat puteus Agar.
BARNE, hæc ipsa est quæ & Cades-Barne, hanc vide.
BASAN, *vide*, Avothjair.
BASCATH, in tribu Juda, interr Lachis & Eglon.
BATHNE, in tribu Aser, & tempore sancti Hieronymi vicus Beth-beten, in octavo milliario Ptolemaidis contra Orientem appellatus.
BEELMEON, & Baal-maon, trans Jordanem, quam ædificaverunt filii Ruben prope torrentem Arnon. Erat autem vicus ætate sancti Hieronymi grandis juxta Baara in Arabia, ubi aquas calidas spōte humus efferebat, cognomento Beelmaus, distans ab Esbus millibus novem, unde & Eliseus Propheta fuit.
BEELSEFON, in deserto castra filiorum Israel, juxta mare Rubrum egredientibus Ægyptum.
BEESTHARA, in tribu Manasse, separata Levitis, in regione Basanitidi.
BELA, terminus Judææ, ad Orientem respiciens.
BENJAMIN, una e tribubus filiorum Israel, e Benjamin filio Jacob ultimo & duodecimo, ex Rachele in hujus partu mortua, hoc nomine appellata; describitur inter tribus Juda & Ephraim, Jordane a tribu Ruben separata.
BENITH, quam construxerunt Samaritani, qui de Babylonis regione transierant.
BERA, ubi cum Abimelech Joathan fugisset, habitavit. Distat autem vicus Bera ab Eleutheropoli octo millibus ad Aquilonem.
BEROTH, filiorum Jacan, castra filiorum Israel in deserto, non longe a Maseroth.
BEROTH, in tribu Benjamin, tribui Ephraim vicina.
BEROTH, civitas regis Adarezer; ex ea David multum æris collegit.
BERSABEE, primo in tribu Juda, postea tribui Simeon concessa, ad radicem montis sita, sancti Hieronymi ætate vicus grandis in vigesimo a Chebron milliario vergens ad Austrum. A quo loco termini Judææ terre incipientes tendebantur usque ad Dan, quę juxta Paneadem cernitur. Interpretatur vero Bersabee, puteus juramenti, eo quod ibi Abraham & Isaac fœdus cum Abimelech jurantes sociavere.
BESOR, torrens in finibus tribuum Juda & Simeon, ad hunc venit & transit, Amalecitas qui Siceleg incenderant, persequens David.
BETHABARA, trans Jordanem, ubi Joannes in pœnitentiam baptizabat.
BETHACATH, vicus Samariæ, ad quem venit Jehu rex Israel.
BETHAGAN, via per quam Ochoziam fugisse legimus.
BETHAMNARAM, trans Jordanem; hanc ædificavit tribus Gad.
BETHANA, in tribu Nephthali urbs munitissima; erat autem ætate sancti Hieronymi villa nomine Bethanæa, in quintodecimo a Cæsarea lapide, in qua dicebantur lavacra esse salubria.
BETHANIA, in tribu Benjamin, villa in secundo ab Ælia milliario, in latere montis Oliveti: ubi Salvator noster Jesus-Christus Lazarum suscitavit.
BETHAPHU, in tribu Juda vicus trans Raphaim millibus quatuordecim euntibus Ægyptum, qui est terminus Palæstinæ.
BETHARABA, locus communis tribuum Benjamin & Juda.
BETHARAM, civitas tribus Gad juxta Jordanem, quæ a Syris dicebatur Bethramtha, & ab Herode in honorem Augusti Libias cognominata fui t.
BETHAUN, & Bet-Aven, in tribu Benjamin, juxta Hai & Bethel contra Mechmas: plerique putant eamdē esse ac Bethel; & Bethaun, id est domus idoli, quæ antea vocabatur domus Dei, nomen accepisse, eo tempore quo ibi a Jeroboam filio Nabath vituli aurei fabricati sunt, & a decem tribubus adorati.
BETHBERA, quod interpretatur domus aquæ, sive putei, quam expeditione bellandi occupavit Gedeon.
BETHCUR, usque ad hunc locum populus Israel fugientes alienigenas persequutus est, appellans eum Lapidem adjutorii.
BETHDAGON, locus in confiniis tribuum Zabulon & Issachar.
BETHEL, vicus in duodecimo ab Ælia lapide ad dexteram euntibus Neapolim, quæ primum Luza,

id est amygdalon vocabatur : & cecidit in sortem tribus Benjamin juxta Betham & Hai, quam expugnavit Josue, rege illius interfecto; *vide*, Bethaun.
BETHEMEC, aut Bethemeth, civitas tribus Aser.
BETHLEBAOTH, primum in tribu Juda, postea tribui Simeon concessa.
BETHLEHEM, civitas David, in sorte tribus Juda : in qua Dominus noster atque Salvator natus est, in sexto ab Ælia milliario contra meridianam plagam, juxta viam quæ ducit Chebron.
BETHLEHEM, in tribu Zabulon: ad cujus distinctionem altera Bethlehem appellatur Bethlehem Judæ.
BETHMAACHA, *vide* Abela.
BETNEMRA, urbs tribus Gad juxta Libiadem trans Jordanem.
BETHNATH, in sorte tribus Nephthali; sed nec de hac pristinos accolas valuit expellere.
BETHORON, ad quam usque inimicos persequutus est reges Josue, quæ cecidit in sortem filiorum Joseph, id est, Ephraim. Erant autem tempore sancti Hieronymi duo vici in duodecimo ferme ab Ælia lapide Nicopolim pergentibus, e quibus propter situm unus dicitur Bethoron superior, quem ædificavit Salomon; & alius Bethoron inferior, datus Levitis in possessionem.
BETHPHAGE, villula in monte Oliveti, ad quem venit Dominus Jesus.
BETHPHASES, aut Bethphesez, civitas in tribu Issachar.
BETHPHOGOR, urbs filiorum Ruben trans Jordanem, juxta montem Phogor contra Jericho, sex millibus supra Libiadem.
BETHSAIDA, civitas Galilææ in Decapoli, Andreæ, Petri & Philippi Apostolorum patria, prope stagnum Genesareth.
BETHSAMES, civitas Sacerdotalis in tribu Benjamin, quæ tempore sancti Hieronymi demonstrabatur de Eleutheropoli pergentibus Nicopolim, in decimo milliario contra orientalem plagam.
BETHSAMES altera, civitas munita, in tribu Nephthali, in qua & ipsi cultores pristini permansere.
BETHSAN, dimidiæ tribus Manasse civitas, primo urbs Chananæorum; in ea pristini habitatores permanserunt, appellaturque Scythopolis, urbs nobilis Palæstinæ.
BETHSARISA, unde venit homo cum muneribus ad Eliseum Prophetam. Fuit autem villa in finibus Diospoleos, quindecim ferme ab ea millibus distans contra Septemtrionem in regione Thamnitica.
BETHSUR, in tribu Juda primo, postea tribui Benjamin concessa.
BEZEC, urbs regis Adonibezec; erantque duæ villæ nomine Bezec, vicinæ sibi in septimodecimo lapide a Neapoli descendentibus Scythopolim.
BOSES, rupes, in tribu Benjamin, prope Gabaa ad Orientem.
BOSOR, in deserto trans Jordanem, quæ cecidit in sortem tribus Ruben ad orientalem partem Jerichus, civitas Sacerdotalis, & fugitivorum. Hæc est Bostra metropolis Arabiæ. Appellabatur autem & alia Bosor civitas Esau in montibus Idumææ, cujus Isaias meminit dicens: *Quis est iste qui venit de Edom ? fulvida vestimenta ejus ex Bosor.*
BOTNIN, trans Jordanem, civitas tribus Gad.
BUNOS, hoc est, collis præputiorum; locus in Galgalis, ubi circumcidit Josue populum Israel, in secundo ab Jericho lapide.
BUTHAN, castra filiorum Israel in deserto, quæ & Ætham nuncupatur.
BYBLOS, civitas Phœnicis, cujus meminit Ezechiel; pro qua in Hebraico continetur GOBEL.

C

CADEMOTH, desertum, ex quo loco misit legatos Moses ad Seon regem Amorrhæorum.
CADEMOTH, civitas filiorum Ruben, facta Refugiorum, & data Levitis.
CADES-ASOR, *vide*, Asor.
CADES, ubi fons judicii: est & Cadesbarne, in deserto, quæ conjungitur civitati Petræ in Arabia: ibi occubuit Maria; & Moses rupe percussa, aquam sitienti populo dedit.

CADUMIN, aut Cadomi, torrens, in media tribu Zabulon enaſcens, in Auſtrum decurrit, torrentemque Ciſon ingreditur, juxta quem Debbora bellum geſſit.
CÆSAREA, urbs Maritima, intra limites dimidiæ tribus Manaſſe.
CAMON, in ſecunda parte tribus Manaſſe ultra Jordanem, civitas Jair, in qua & ſepultus eſt, cum primum judicaſſet populum Iſrael.
CANA, Galilææ civitas, in tribu Zabulon, inter Ptolemaidem, & Carmelum.
CANA, uſque ad Sidonem majorem: fuit quippe & altera minor, ad cujus diſtinctionem major hæc dicitur. Fuit autem Cana in tribu Aſer, ubi Dominus noſter atque Salvator aquas vertit in vinum.
CANATH, vicus Arabiæ, qui Canatha dictus fuit: quem cum cepiſſet Nabau, appellavit Naboth. Fuit autem in tribu Manaſſe in regione Trachonitis juxta Boſtran.
CAPHARNAUM, juxta ſtagnum Genneſar, in finibus Zabulon & Nephthali.
CAPSEEL, quæ & Cabſeel & Gabſeel, civitas in tribu Juda.
CARCAR, ubi filii erant Zebee & Salmana, quos interfecit Gedeon.
CARIATH, vicus qui ſub Gaba metropoli fuit.
CARIATHAIM, civitas ultra Jordanem tempore ſancti Hieronymi, quam exſtruxerunt filii Ruben. Vicus Chriſtianis omnibus florens, juxta Medaban urbem Arabiæ, appellabatur Corojatha in decimo milliario ſupradictæ urbis, contra occidentalem plagam.
CARIATHARBEE, *vide*, Hebron.
CARIATHJARIM, *vide* Baal.
CARIOTH Heſron, *vide*, Aſor.
CARMEL, urbs in tribu Juda, ubi & Carmelius mons.
CARTHA, in tribu Zabulon, ſeparata Levitis.
CARTHAM, in tribu Nephthali, civitas Levitica.
CATATA Chryſea, id eſt, ad aurea. Sunt autem montes auri fertiles in deſerto, procul undecim manſionibus a Choreb, juxta quos Moſes Deuteronomium ſcripſiſſe perhibetur.
CEDAR, regio in eremo Saracenorum, a filio Iſmaelis Cedar ita cognominata; hanc civitatem trans Jordanem in dimidia tribu Manaſſe facit Adrichomius.
CEDES, civitas quam cepit Joſue, rege ipſius interfecto. Eſt autem in ſorte tribus Juda.
CEDES, ſortis Nephthali, civitas Sacerdotalis ac fugitivorum, in Galilæa ſuper montem Nephthali. Sed & hanc cepit rex Aſſyriorum, quæ ætate ſancti Hieronymi Cidiſſus appellabatur, in viceſimo Tyri milliario juxta Paneadem.
CEDRON, torrens ſive vallis Cedron, juxta Jeruſalem, ad orientalem plagam.
CEDSON, in tribu Ruben, urbs ſeparata Levitis.
CEILA, in tribu Juda, ubi quondam ſedit David.
CENE, aut Cenez, regio principum Idumæorum.
CENI, regio Philiſthinorum; Zieglerus tamen hanc non regionem, ſed urbem in tribu Juda probat.
CETHIM, eadem ac Macedonia, alii Cypri inſulam hanc interpretantur.
CESION, civitas in tribu Iſſachar, ſeparata Levitis.
CETHRON, in tribu Zabulon, in qua priſtini remanſere cultores.
CHABOL, civitas in tribu Aſer, ejuſque terminus.
CAHLAB, de hac cultores priſtinos Aſer non valuit expellere.
CHALACH, urbs Aſſyriorum, quam ædificavit Aſſure grediens de terra Sennaar.
CHALANNE, civitas regni Nemrod in Babylone.
CHAM, terra eadem ac terra Geſſon, in orientali parte inferioris Ægypti.
CHAMOAM, villula juxta Bethlehem in terminis tribus Juda.
CHANAANI, terra Chanaan, & Chananæi populi a Chanaan filio Cham nomen habent.
CHARCHAMIS, civitas juxta flumen Euphraten.
CHARRAN, civitas Meſopotamiæ trans Edeſſam, quæ tempore ſancti Hieronymi Aharra dicitur: ubi Romanus eſt cæſus exercitus, & Craſſus dux captus.
CHARRI, ad quem locum perſe-

quutus est Joab res novas molientem Sabee.
CHASALON, in tribu Juda, & in finibus Æliæ villa pergrandis.
CHAZBI, ubi geminos Judæ filios Thamar edidit.
CHENNERETH, mare ubi est Judææ terminus in tribu Nephthali, Oppidum quod in honorem postea Tiberii Cæsaris Herodes rex Judææ instauratum appellavit Tyberiadem; ferunt hoc primum appellatum nomine.
CHEPHIRA, vicus ad civitatem pertinens Gabaon, in tribu Benjamin.
CHETHIM, terra Chetthiim, Cyprus dicitur, in qua civitatem condidit Luza.
CHESLON, civitas primum in tribu Juda, postea tribui Dan concessa.
CHOBAA, ad lævam partem Damasci. Erat autem & villa Chobaa, in iisdem regionibus, habens accolas Hebræos, qui credentes in Christum, omnia legis præcepta custodiebant.
CHOREB, mons Dei in regione Madian, juxta montem Sina super Arabiam in deserto: cui jungitur mons & desertum Sarracenorum, quod vocatur Pharan. Hieronymo videtur, quod duplici nomine idem mons, nunc Sinai, nunc Choreb vocetur.
CHOROZAIM, oppidum Galilææ, quod Christus propter incredulitatem miserabiliter deplorat & plangit. Desertum vero erat tempore sancti Hieronymi, in secundo lapide a Capharnao.
CIBSAIM, *vide*, Jecmaan.
CISION, in tribu Issachar, civitas separata Levitis.
CISON, torrens, juxta montem Thabor: ubi contra Sisaram dimicatum est.
COA, urbs est Felicis Arabiæ, unde equi ad Salomonem ducebantur.
COELAS Titanorum, id est Vallis Gigantum, adversus quos præliatus est David.
COELAS, id est vallis Josaphat, inter Jerusalem & montem Oliveti.
COROZAIM, & Corozain, civitas Galilææ, una ex urbibus Decapoleos, in conspectu Capharnai.
COTTA, in tribu Zabulon, civitas separata Levitis, facta refugii, hanc & Thabor eamdem facit N. Samson.
CYRENE, in finibus Ægypti, ad quem locum rex Assyriorum transtulit Damascenos.

D

DABERETH, urbs refugii & Levitica, in tribu Issachar.
DABIR, Carjath Sephor, id est, civitas litterarum, & Carjath-Senna, ejusdem urbis diversa nomina, in tribu Juda: hanc præoccupavit Gothoniel frater Caleb, interfectis in ea Enacim. Fuit autem & ipsa Sacerdotibus separata. Porro Gothoniel quidam arbitrantur filium fratris Caleb.
DABIR, altera in tribu Gad super Jordanem civitas Amorrhæorum, ab aliquibus Debir appellata.
DABIRA, civitas in tribu Dan, cujus regem interfecit Josue. Erat autem & alia villula Judæorum in monte Thabor regionis ad Diocæsaream pertinentis.
DABRATH, in tribu Issachar, urbs Levitica.
DALMATIA, Illyrici pars ad Adriaticum Mare, regio Europæ, in qua Titus, ad quem scripsit Paulus, Evangelium prædicavit.
DAMASCUS, ubs Syriæ regia.
DAMNA, in tribu Zabulon, Levitis separata civitas.
DAN, una ex tribubus Israel, ex quinto filiorum Jacob appellata, cujus sors in parte sortis tribus Juda.
DAN, civitas, *vide* Lais.
DANNABA, civitas Balac, filii Beor regis Edom, post quem regnavit Job.
DASEM, urbs Assyriorum nobilis, quam extruxit Assur, inter Ninivem & Chalach.
DEBLATAIM, desertum in terra Moab, in finibus tribus Ruben.
DEBON, quæ & Dibon, in solitudine castra filiorum Israel. Fuit autem & alia Dibon, villa pergrandis juxta Arnonem, quæ cum prius fuisset filiorum Moab, & post eam Seon rex Amorrhæorum belli jure tenuisset, a filiis Israel capta atque possessa, in partem venit tribus Gad.

DECAPOLIS, regio circa Jordanem, quæ a decem celeberrimis urbibus nomen habet.

DEDAN, & Dedanim, varia ejusdem urbis nomina in regione Idumæa, in quarto milliario a Metalloferno contra Aquilonem.

DENNA, id est Carjath-Senna, *vide*, Dabir.

DIBON, *vide*, Debon.

DORNAPHETH, quod Symmachus transtulit Dor maritima, hæc est Dora in nono milliario Cæsareæ Palæstinæ pergentibus Tyrum, ætate sancti Hieronymi deserta: quæ cum cecidisset in sortem tribus Manasse, eam possidere non potuit, quia habitatores in illa pristini permansere.

DOTHAIM, locus ubi invenit Joseph fratres suos pecora pascentes.

DRYS, id est, quercus, in Ephrata in tribu Manasse, unde fuit Gedeon.

DUMA, in tribu Juda, vicus grandis in Daroma, hoc est ad Australem plagam in finibus Eleutheropoleos, decem & septem ab ea millibus distans.

DYSMEMOAB, id est, ad Occidentem Moab juxta Jordanem contra Jerichum: ubi Balac rex Moab & majores natu Madian, Israelem insidiis deceperunt, in quo loco & Moses scripsit Deuteronomium.

E

EBRONA, in deserto castra filiorum Israel.

ECBATANA, in variis Sacræ Scripturæ locis, modo castrum, modo oppidum, & mons, & civitas appellatur, urbs procul dubio totius Mediæ Caput fuit, quæ opibus & operum magnificentia urbes omnes circumvicinarum regionum superabat.

EDEN, sacri Paradisi locus ad Orientem, quod in voluptatem deliciasque transfertur.

EDRAI, ubi interfectus est Og rex Basan, gigas & potens, omnisque illius cæsus exercitus; in dimidia tribu Manasse ultra Jordanem.

EDRAI, civitas in tribu Nephthali munita.

EGLOM, quæ & Odollam, civitas in tribu Juda.

ELATH, *vide*, Ailath.

ELCATH, in tribu Aser, Levitis separata civitas.

ELEALE, civitas Amorrhæorum in Galaad, quæ cecidit in sortem tribus Ruben.

ELTHECE, Eltheco, & Gabathon, eadem urbs Levitica in tribu Dan.

EMATH, *vide*, Amath.

EMATHDOR, civitas in tribu Nephthali, separata Levitis.

EMAUS, aut Emmaus, castellum in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem; ibi duo Discipuli in fractione panis Jesum Christum Dominum nostrum post resurrectionem agnoverunt.

EMEC-ACHOR, quod interpretatur vallis Achor, id est, tumultus atque turbarum: ubi Achan lapidibus oppressus est, eo quod quædam de anathemate sustulisset.

EMEC-RAPHAIM, id est, vallis Raphaim, in tribu Benjamin.

ENACIM, in hac interfecit Josue Enacim gigantes de regione montana in Chebron. Sed videtur sancto Hieronymo non esse nomen loci *Enacim*, sed habitatorum Chebron.

ENAIM, in tribu Juda, inter Taphna & Jerimoth.

ENAM, terminus Damasci, ad orientem vergens a Theman & Palmetis; quæ ceteri interpretes ediderunt Thamar.

ENASOR, civitas munitissima in tribu Nephthali.

ENDOR, in dimidia tribu Manasse cis Jordanem, ubi Pythonissa a Saule rege Judææ consulitur, ut suscitaret Samuelem.

ENGADDI, in tribu Juda juxta mare mortuum contra Occidentem, ubi absconditus est David fugiens Saulem, prius Engaddi vocata est, Asason-Thamar, & simpliciter Thamar.

ENGANNIM, in tribu Issachar civitas separata Levitis, inter Rameth, & Enhadda.

ENGANNIM, in tribu Juda, vicus juxta Bethel, ætate sancti Hieronymi.

ENHADDA, civitas in tribu Issachar, inter Engannim & Bethpheses.

EPHRAIM, tribus, a mari ad Jordanem protensa, majorem Samariæ regionis partem obtinet;

ab Ephraim secundo filio Joseph nomen habet.
EPHRAIM mons, magna ex parte est in tribubus Ephraim, Benjamin, & Manasse; terminus regni Juda, illud a regno Israel disterminans.
EPHRAIM, saltus in tribu Gad; ibi Absalom fugiens, mulo insidens, quercui capillis suspensus est, & a Joab confossus periit.
EPHRATA, *vide* Bethlehem.
EPHRON, civitas in tribu Ephraim, hanc Asa rex Juda cepit.
ERECCON, terminus tribus Dan, juxta Joppen.
EREMMON, vicus Judæorum prægrandis in sexto decimo ab Eleutheropoli milliario contra meridiem in Daroma.
ERGAB, ad quem locum Jonathan filius Saul veru dirigit, militaribus jaculis se exercens.
ERMA, ubi pars populi cæsa est Israelis ab Amalec & Chananæo: quem in Deuteronomio, Amorrhæum Scriptura vocat.
EROUM, civitas in Ægypto, ad quam Joseph occurrit patri suo Jacob.
ESAAN, civitas in tribu Juda.
ESEBON, civitas Seon regis Amorrhæorum in terra Galaad: quæ cum fuisset ante Moabitarum, ab Amorrhæis belli jure possessa est.
ESTHAMO, civitas tribus Juda, facta refugii, & Levitis data; tempore autem sancti Hieronymi ad Eleutheropoleos pertinebat regionem.
ESTHAOL, primum tribus Juda, postea in sorte tribus Dan, ubi mortuus est Samson.
ESTHEMO, *vide*, Esthamo.
ETHAM, Athar, Etam & Ether, nomina unius & ejusdem urbis ubique variata, tribus Simeon; ibi hebitavit Samson cum Philisthæorum segetes incendisset; eam munivit Roboam.
ETHAM, alius locus, statio Israelitarum tertia inter Ægyptum & mare rubrum.
ETHER, tribus Simeon, *vide*, Etham, Athar.
EVIM, in tribu Juda.
EUPHRATES, fluvius Mesopotamiæ, in Paradiso oriens. Porro Sallustius auctor certissimus asserit tam Tigris quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari.

F

FANUEL, locus in quo Jacob tota nocte colluctans, Israelis vocabulum meruit, juxta torrentem Jaboc. Fanuel autem interpretatur facies Dei, ab eo quod Jacob ibi Deum viderit.
FANUEL, civitas quam ædificavit Jeroboam.
FANUEL, turris quam subvertit Gedeon. Sed & unus de filiis Hot vocatus est Fanuel.
FARAN, aut Pharan, oppidum trans Arabiam junctum Sarracenis, id est, Israelitis. Per hoc iter fecerunt filii Israel cum de monte Sina castra movissent: distat ab Aila contra orientem, itinere trium dierum.
FASGA, civitas Amorrhæorum. Fuit autem eodem nomine & mons contra Orientalem plagam Fasga, pro quo Aquila interpretatur excisum.
FATHORE, regio Ægypti juxta Ezechielem & Jeremiam, in qua profugi habitavere Judæi.
FATHURA, civitas trans Mesopotamiam, unde fuit Balaam hariolus: sed & juxta Eleutheropolim quædam villa nomine Fathura euntibus Gazam nuncupabatur.
FENON, castra filiorum Israel in deserto. Fuit autem quondam civitas principum Edom; postea viculus in deserto: ubi æris metalla damnatorum suppliciis effodiebantur, inter civitatem Petram & Zoaram.
FISON, quod interpretatur caterva, fluvius quem Gangen vocant, de paradiso exiens, & pergens ad Indiæ regiones, post quas erumpit in pelagum. Dicit autem Scriptura circumiri ab hoc universam regionem Evila, ubi aurum præcipuum nascitur, & Carbunculus lapis, & Prasinus.
FITHOM, civitas Ægypti, quam ædificaverunt filii Israel.
FOGOR, mons Moabitarum, ad quem Balac rex adduxit Balaam hariolum in supercilio Liviadis.
FRAATON, unde fuit Abdon judex populi Israel, in monte Amalec.
FUGO, civitas Adad regis, quæ est in regione Gabalitica.

G

GAAS, mons in tribu Ephraim: in cujus septemtrionali plaga sepultus est Josue filius Nave.

GABAATH, in tribu Benjamin, urbs Phinees filii Eleazar: ubi sepultus est Eleazarus.

GABAON, unde Gabaonitæ supplices venerunt ad Josue: erat olim metropolis, & regalis civitas Evæorum; ceciditque in sortem tribus Benjamin.

GABATHON, *vide*, Elthece.

GABE, sortis Benjamin; & hæc Levitis civitas separata.

GAD, tribus trans Jordanem, sic vocata a Gad septimo filio Jacob; accepit in sorte mediam terram regni Amorrhæorum.

GADARA, urbs trans Jordanem, contra Scythopolim & Tyberiadem ad orientalem plagam sita in monte, ad cujus radices aquæ calidæ erumpunt, balneis desuper ædificatis.

GADER, turris: ubi habitante Jacob, Ruben patris violavit thorum.

GADER, civitas olim Regia, postea in tribu Juda.

GADERA, in tribu Juda; ætate sancti Hieronymi, ad regionem civitatis Æliensis pertinens, nomine Gadora, circa Terebinthum.

GADEROTH, civitas in tribu Juda; hanc ad Austrum collocat Adrichomius.

GADGAD, mons in deserto, ubi castrametati sunt filii Israel.

GAGGADA, locus in solitudine, ubi aquarum torrentes sunt.

GAHEDUR, in tribu Juda, postea nomine Gedrus, vicus pergrandis in decimo milliario Diospoleos pergentibus Eleutheropolim.

GALAAD, mons ad tergum Phœnices & Arabiæ, collibus Libani copulatus: extenditurque per desertum usque ad eum locum, ubi trans Jordanem habitavit quondam Seon rex Amorrhæorum. Cecidit in sortem filiorum Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse; ad hunc septimo die profectionis e Charris Jacob profugus venit.

GALGALA, eadem ac Gol, ad orientalem plagam antiquæ Jerichus cis Jordanem, ubi Josue secundo populum circumcidit, & Pascha celebravit, & deficiente manna, triticeis panibus usus est Israel. In ipso loco, lapides quoque, quos de alveolo Jordanis tulerant, statuerunt: ibi & tabernaculum testimonii fixum multo tempore fuit. Cecidit autem in sortem tribus Juda.

GALILÆA: duæ sunt Galilææ, e quibus una, Galilæa gentium vocatur, vicina finibus Tyriorum, ubi & Salomon viginti civitates donavit Hiram regi Tyri, in sorte tribus Nephthali: altera vero Galilæa dicitur circa Tyberiadem & stagnum Genesareth in tribu Zabulon.

GALILOTH, locus juxta Jordanem in tribu Benjamin, ubi altare Domino constituerunt filii Ruben.

GALLIM, unde fuit Phalthi, qui post fugam David Michol uxorem ejus acceperat.

GARGASI, civitas trans Jordanem, juncta monti Galaad, quam tenuit tribus Manasse.

GARIZIM, mons super quem steterunt hi qui maledicta resonabant, *vide*. Gebal.

GASIONGABER, castra in solitudine filiorum Israel, sicut in Numerorum Libro scriptum est. Porro juxta Deuteronomium civitas est Esau, quam Esiam putant nuncupari, juxta mare Rubrum & Ailam.

GAULON, sive Gaulan, in tribu Manasse, civitas Sacerdotalis, & fugitivorum, in regione Basanitide.

GAZA, civitas Evæorum, in qua habitaverunt Cappadoces, pristinis cultoribus interfectis. Apud veteres erat terminus Chananæorum prope Ægyptum, ceciditque in sortem tribus Juda: sed eam tenere non potuit, quia Enacim, id est gigantes, Allophylorum fortissimi restiterunt.

GAZER, in sorte tribus Ephraim, urbs separata Levitis: quam & ipsam expugnavit Josue, rege illius interfecto. Ædificata fuit autem postea a Salomone.

GEBAL, mons in terra repromissionis, ubi ad imperium Mosi altare constructum est. Fuerunt autem juxta Jericho duo montes vicini, contra se invicem respicientes: e

quibus, unus Garizim: alter, Gebal dicebantur. Porro Samaritani arbitrantur hos duos montes juxta Neapolim esse; sed vehementer errant: plurimum enim inter se distant, nec possunt invicem benedicentium sive maledicentium inter se audiri voces: Quod Scriptura commemorat.

GEFTHAEL, id est, vallis Efthael, in tribu Zabulon.

GEHENNOM, quod interpretatur vallis Ennom; & ab hac quidam putant appellatam gehennam. Cecidit autem in sortem tribus Benjamin, juxta murum Jerusalem contra Orientem.

GEHON, fluvius qui apud Ægyptios Nilus vocatur, in Paradiso terrestri oriens, & universam Æthiopiam circumiens.

GELBOE, montes alienigenarum, in tribu Issachar, ubi fugatis Israelitis, Saul & tres filii ejus, Jonathas, Abinadab, & Melchisua, cæsi sunt.

GELMON Deblathaim, castra, id est, mansio filiorum Israel in deserto.

GELON, aut Gilon, civitas in tribu Juda.

GER, locus in quo percussit Jeu rex Israel Ochoziam regem Judæ, juxta Jeblaam.

GERARA, terminus Chananæorum ad australem plagam, & civitas metropolis Palæstinæ. Scriptura commemorat fuisse eam inter Cades & Sur, hoc est inter duas solitudines: quarum una Ægypto jungitur, ad quam populus trans fretum Rubri maris pervenit: altera vero Cades, usque ad Saracenorum eremum extenditur.

GERGESÆUS, populus terræ Chanaan, unus ex iis quos delendos filiis Israel promiserat Deus.

GESSEM, regio Ægypti, in qua habitavit Jacob cum liberis suis.

GESSUR, Syriæ urbs Regia, terminus terræ promissæ ad Septemtrionem.

GETH, in tribu Dan: in hac gigantes qui vocabantur Enacim, & Philisthinorum accolæ permanserunt; hanc expugnavit David, & Roboam restauravit.

GETH, Gethopher, & Geth Epher, in tribu Zabulon, Jonæ prophetæ patria.

GETHSEMANI, locus ubi Salvator noster Jesus Christus ante Passionem oravit, ad radices montis Oliveti.

GETHTHA, ad quem locum transtulerunt Arcam testamenti de Azoto.

GETREMMON, in tribu Manasse, civitas separata Levitis, cis Jordanem.

GETREMMON, alia civitas in tribu Dan, concessa Levitis.

GILO, civitas tribus Juda, unde fuit Achitophel.

GOLGOL, *vide*, Galgala.

GOLGOTHA, locus Calvariæ, civitati Jerusalem proximus, ad Occidentem, in quo Salvator noster Jesus Christus pro salute omnium crucifixus est.

GOMORRHA, in terra Chanaan; una de quinque civitatibus Sodomorum, quæ cum reliquis divina ultione subversa est.

H

HACELDAMA, ager sanguinis, ad Meridiem Jerusalem.

HAI, civitas regia, ad Orientem urbis Bethel: capta fuit a Josue, qui eam subvertit, regemque hujus suspendit.

HEBRON, olim Arbee, Cariath-Arbe, & Mambre, corrupte Arboc, id est quatuor, quod ibi tres patriarchæ, Abraham, Isaac, & Jacob, sepulti sint, & Adam maximus; quidam tamen hunc in loco Calvariæ positum suspicantur. Hæc est eadem Chebron, olim metropolis Philisthinorum, & habitaculum Gigantum, regnumque postea David in tribu Juda, civitas Sacerdotalis, & fugitivorum, totius tribus maxima, antiquissima, aliquot annis ante Tanim Ægypti condita.

HEBRONA, Statio Israelitarum in deserto.

HELIOPOLIS, civitas solis, urbs in Ægypto inferiori, intra Nilum & Arabiam.

HERMON, mons Libano contiguus, usque ad montes Galaad extensus; post devictum Og regem Basan, cecidit in sortem dimidiæ tribus Manasse trans Jordanem.

HESEBON, urbs celebris & Regia

Sehon regis Amorrhæorum, postea in tribu Ruben.
HESRON, quæ & Asor, *vide*, Asor.
HOR, mons in quo mortuus est Aaron, in finibus terræ Edom, statio filiorum Israel in deserto.

I

JABES GALAAD, urbs Galaaditidis regionis trans Jordanem, in dimidia tribu Manasse: hanc oppugnaverunt filii Israel.
JABOC, fluvius: quo transmisso, luctatus est Jacob adversus eum, qui sibi apparuerat: vocatusque est Israel. Fluit autem inter Amman, id est, Philadelphiam, & Gazaran, quarto ab ea milliario; & ultra procedens, Jordanis fluvio commiscetur.
JAIR, civitas tribus Manasse, *vide*, Avothjair.
JANNA, quæ est in campo Moab, subtus verticem Phasga, id est, excisi, quod respicit ad desertum, juxta Arnon.
JANUM, civitas in tribu Juda.
JARIMUTH, civitas quam subvertit Josue, in tribu Juda, quarto distans ab Eleutheropoli lapide, juxta villam Esthaol.
JASSA, ubi adversus Sehon Amorrhæorum regem dimicatur.
JAZER, civitas primum Amorrhæorum, in decimo lapide Philadelphiæ ad solis occasum, trans Jordanem, quæ fuit terminus tribus Gad, extenditurque usque Aroer, quæ & ipsa respicit ad Rabba. Fuit postea separata Levitis, & distat ab Esebon millibus quindecim, ex ea magnum flumen erumpens, a Jordane suscipitur.
ICOC, sortis Nephthali, in confinio trium tribuum: id est, in tribu Zabulon ad australem plagam, in tribu Aser ad Occidentem, porro in tribu Juda ad solis ortum.
IDUMÆA, regio Esau: quæ ex eo quod ille Edom vocabatur, nomen accepit.
JEBLAAM, in dimidia tribu Manasse, cis Jordanem, de qua alienigenas non valuit expellere.
JEBUS, ipsa est Jerusalem, *vide*, Jerusalem.
JECMAAN, aut Cibsaim, civitas in tribu Ephraim, refugii facta, & concessa Levitis.
JECNAL, in tribu Zabulon, Levitis civitas separata.
JECONAM, civitas Carmeli, quam cepit Josue, rege illius interfecto.
JEDNA, in sexto ab Eleutheropoli lapide pergentibus Chebron.
JEPHLETHI, civitas & terminus filiorum Joseph, in tribu Ephraim.
JEPTHAEL, vallis in finibus tribuum Zabulon, & Aser.
JERICHO, urbs, quam Jordane transgresso subvertit Josue, rege illius interfecto: pro qua extruxit aliam Ozam de Bethel, ex tribu Ephraim, quam Dominus noster atque Salvator Jesus Christus sua præsentia illustrare dignatus est. Sed & hæc eo tempore, quo Jerusalem oppugnabatur a Romanis, propter perfidiam civium capta atque destructa fuit.
JERMOTH, in tribus Issachar, urbs Sacerdotibus separata.
JERON, civitas munita in tribu Nephthali.
JERUSALEM, quæ & JEBUS, & ÆLIA, aliquando Civitas Sancta, in qua regnavit Adonibezec, & postea eam tenuere Jebusæi, e quibus sortita est vocabulum, quos multo post tempore David exterminans, totius eam Judææ provinciæ Metropolim fecit, eo quod ibi locum templi emerit, & impensas structuræ Salomoni filio dereliquerit. Hanc esse Josephus refert, quæ in Genesi scribitur Salem, sub rege Melchisedech. Fuit autem in tribu Benjamin.
JETABATHA, locus in deserto prope montem Gadgad, ubi torrentes aquarum demonstrabantur; mansio Israelitarum.
JETAN, in tribu Juda, civitas Sacerdotalis, postea vicus prægrandis Judæorum in decimo octavo lapide ab Eleutheropoli ad australem partem in Daroma.
JETHER, in tribu Juda, civitas Sacerdotalis. Ætate sancti Hieronymi

villa prægrandis Jethira nomine, in viceſimo milliario Eleutheropoleos: Sita autem in interiori Daroma, juxta Malathan.

JEZRAEL, in tribu Manaſſe: tempore ſancti Hieronymi grandis vicus oſtendebatur in campo maximo inter Scythopolim & Legionem. Fuit autem terminus Iſſachar. Sed & unus de poſteris Ephratæ, ſicut in Paralipomenon legimus, vocatus eſt Jezrael.

INCENDIUM, locus in deſerto, ubi quondam partem populi flamma conſumpſit.

INTAATH, caſtra filiorum Iſrael in deſerto.

JOPPE, oppidum Palæſtinæ maritimum, in excelſo ſaxo conditum, in tribu Dan.

JORDANIS, maximus & pene unicus Terræ promiſſæ fluvius, dividens tribus Ruben, Gad, & dimidiam Manaſſe ab aliis tribubus; uſque ad mare Mortuum fluit, & poſt multos circumitus juxta Jericho, Mortuo commixtus mari, nomen amittit.

IROTH, locus deſerti, ad quem venerunt filii Iſrael, mare Rubrum transfretantes.

ISIMOTH, & Bethſimuth, ubi abſconditus eſt David. Sed & in Regnorum Libro primo, pro Iſimuth.

ISSACHAR, una e tribubus filiorum Iſrael, ex nono filiorum Jacob, & ex Lia quinto ſic vocata, a Mari magno, ubi Carmel Mons, ad Jordanem uſque, ubi lacus Geneſareth, extenditur, in auſtrali parte inferioris Galilææ.

ITURÆA, & Trachonitis regio, cujus Tetrarcha fuit Philippus, ſicut in Evangeliis legimus. Trachonitis autem dicitur terra juxta deſertum Arabiæ, quod Boſtræ jungitur.

JUD, civitas in tribu Dan, inter Balaath & Bare.

JUDA, tribus Regia & Potentiſſima, ex qua naſciturus erat Chriſtus, ex ea aliquæ civitates exceptæ, tribubus Simeon & Dan datæ ſunt; potentior tamen & amplior ceteris undecim aliis tribubus remanſit.

JUDÆA, regio Aſiæ pene minima, ſed nobiliſſima, in orientali Mediterranei Maris littore, inter Syriam cujus pars fuit, & Ægyptum a qua deſertis Idumææ ſeparatur, poſita. Primum vocata fuit terra Chanaan, 2. Terra promiſſa, 3. Terra Iſrael, 4. Judæa.

L

LABANATH, civitas in tribu Aſer, *vide*, Ahalab.

LACUM, terminus tribus Nephthali.

LAIS, quæ & Dan, Paneas, & in Novo Teſtamento Cęſarea Philippi vocatur, a ſexcentis viris tribus Dan expugnata & incenſa, poſtea reædificata, & Dan vocata. Fuit autem terminus terræ Judææ, contra Septemtrionem, a Dan uſque Berſabee porrectæ.

LAMATTHARA, ad quem locum Jonathan jacula dirigebat.

LAPIS BOEN, filiorum Ruben: eſt autem terminus tribus Juda.

LASA, terminus Chananæorum circa Sidonem.

LASARON, hanc cepit Joſue, rege illius interfecto.

LEBNA, in tribu Juda, civitas Sacerdotalis, quam tenuit Joſue, rege illius interfecto: ætate ſancti Hieronymi, villa in regione Eleutheropolitana, quæ appellabatur Lobna.

LEBONA, in deſerto, caſtra filiorum Iſrael.

LESEM, hanc filii Dan vi captam, cognominaverunt Dan.

LEVI, tribus, a Levi filio Jacob tertio ex Lia uxore, ſic vocata; ſed nullam habens diſtinctam a reliquis tribubus poſſeſſionem, per alias omnes duodecim diſperſa fuit, ut populum legem doceret, & ſacra adminiſtraret.

LIBANUS, omnium Judææ montium celeberrimus, tribus Aſer & Nephthali, a Septemtrione terminabat.

LOBON, locus ſolitudinis trans Jordanem, in quo Moyſes Deuteronomium legit.

LOCHIS, in tribu Juda: ſed & hanc cepit Joſue, rege ipſius interfecto. Villa in ſeptimo milliario ab Eleutheropoli euntibus Daromam, tempore ſancti Hieronymi.

LODABAR, locus ultra Jordanem in tribu Gad, unde fuit Machir.

LUITH, oppidum Moab, in monte situm, tribus Ruben, penes Oronaim.
LUZA, in tribu Benjamin, quam postea Jacob cognominavit Bethel Villa, in sinistra parte viæ de Neapoli pergentibus Æliam, tempore sancti Hieronymi.
LUZA, hæc altera est, quæ cecidit in sortem filiorum Joseph, juxta Sichem in tertio lapide Νεαπόλεως.
LUZA altera, juxta Bethel, in terra Cetthim, quam condidit ille qui abierat de Bethel, sicut narrat historia.

M

MAANAIM, in tribu Gad, separata Levitis, in regione Galaaditide.
MACEDA, in hac conclusit Josue quinque reges in spelunca, quos interfecit cum rege Maceda: fuit in tribu Juda.
MACELOTH, castra filiorum Israel in solitudine.
MACHANARATH, terminus urbis Ammam, quæ & Philadelphia dicitur.
MACHATHI, urbs Amorrhæorum, postea dimidiæ tribus Manasse super Jordanem juxta montem Ærmon, de qua exterminare non valuerunt filii Israel Machathæum.
MACHMAS, civitas tribus Benjamin, ætate sancti Hieronymi vicus grandis in finibus Æliæ, antiquum nomen retinens, novem ab ea millibus distans juxta villam Rama.
MADIAN, terra ab uno filiorum Abraham ex Cetthura sic vocata. Cujus populi Madianitæ, qui ad fornicationem & idololatriam Israelitas terram promissam ingredientes induxerunt.
MADON, *vide*, Abdon.
MAGALA, locus in tribu Juda, prope vallem Terebinthi.
MAGDIEL, in tribu Nephthali, parvus vicus ætate sancti Hieronymi in quinto milliario Doræ pergentibus Ptolemaidem.
MAGDOLUS, ad quem filii Israel, cum exissent de Ægypto pervenerunt, antequam transirent mare Rubrum. Porro Jeremias Judæos, qui secum fuerant, Babyloniorum impetum declinantes, in hac urbe Ægypti habitasse refert.
MAGDON, sive Magron, locus in tribu Benjamin, in extremitate civitatis Gabaa, ubi sedit Saul.
MAGEDAN, locus in dimidia tribu Manasse, ad cujus fines Matthæus Evangelista scribit Dominum pervenisse, post septem panum multiplicationem.
MAGEDDO, urbs Regia, quam cepit Josue, rege illius interfecto: cecidit in sortem tribus Manasse, sed nequaquam possedit eam, quia pristinos habitatores nequivit expellere.
MAMBRE, hæc est Chebron & Hebron, *vide*, Cebron.
MANASSE, tribus in duas partes divisa, prima cis Jordanem, altera trans Jordanem, a Manasse filio Joseph primogenito in benedictione Jacob minori Ephraim posthabito sic appellata.
MAON, desertum in tribu Juda, in quod fugit David a facie Saul fugiens.
MARA, fons amarissimus, statio Israelitarum in deserto; hujus Moses obmurmuranti populo aquas dulces reddidit injecto in eas ligno; quod ostendit ei Dominus.
MARE GALILÆÆ, seu stagnum Tiberiadis, a Galilæa regione vicina sic vocatum, amenis oppidis circumdatum, multis Jesu Christi Domini Salvatoris nostri miraculis illustratum.
MARE MAGNUM, quod & Mediterraneum vocamus, Asiam, Africam & Europam interluit, totam Promissionis terram ab Occidente claudit.
MARE RUBRUM, proprie sinus Arabicus, quod inter Africam, ubi Æthiopia & Ægyptus, & Asiam, ubi Arabia, per plusquam mille & ducenta millia passuum se extendit; hoc sicco vestigio, hinc & inde aquis recedentibus, transierunt Israelitæ, ex Ægypto discedentes.
MARE MORTUUM, quod & mare Salsissimum, deserti, & solitudinis dicitur, inter Jericho & Zoaram; vallis olim Silvestris, in qua quatuor urbes igne cælesti succensæ fuerunt.

MASAN, in tribu Aser, juxta Carmelum ad mare, civitas separata Levitis.
MASAPHA, civitas in tribu Gad, separata Levitis.
MASPHA, MASPHAT, ET MESPHE, varia ejusdem urbis nomina, in tribu Benjamin, ibi fuit Arca Domini.
MASPHA ET MASPHE, civitas tribus Gad, in qua contra Moabitas Israelitæ castrametati sunt.
MASPHA, terra, in tribu Asser, eo usque Chananæos persecutus est Josue.
MASPHAT, & MEPHAAT, civitas in tribu Ruben, facta refugii, & Levitis concessa.
MASSEPHA in Moab, ad quam profugus David, cum Saulis insidias declinaret, venit.
MEDABA, Ammonitarum primum urbs fuit, postea Amorrhæorum, tandem in tribu Ruben.
MEDEMENA, quæ & Beth-Marchaboth, civitas primo tribus Juda, tribui vero Simeon deinde concessa.
MELLO civitas vicina urbis Sichem, & quasi illius suburbium, in tribu Ephraim; hanc ædificavit Salomon.
MEMORIÆ, id est, sepulcra concupiscentiæ; castra filiorum Israel in deserto, ubi post esum carnium ascendit ira Dei super illos.
MEMPHIS, civitas Ægypti: Judæi qui cum Jeremia de Jerosolymis profugi exierant, habitaverunt in Memphis.
MESOPOTAMIA, regio Asiæ fertilissima, inter Euphratem & Tigrim posita.
MESSE, regio Indiæ, in qua habitaverunt filii Jectan, filii Heber.
MILETUS, civitas Asiæ, sive Cariæ, non longe ab Epheso.
MISAIDA, filiorum Jacim locus in solitudine, in quo obiit Aaron.
MISOR, civitas tribus Ruben, separata Levitis, in regione Gabalena.
MOAB, filius majoris filiæ Lot ex incestu, ex quo Moabitæ populi, & eorum regio Moabitis, quæ postea tribus Ruben fuit.
MOLADAB, in tribu Juda, postea vero Simeon.
MONS Olivarum, ad Orientem Jerusalem, in quo discipulos erudiebat Jesus.
MORASTHI, vicus in tribu Juda, ad Orientem Eleutheropoleos, unde fuit Michæas Propheta.

N

NAALOL, in tribu Zabulon, civitas assignata Levitis.
NAAMA, civitas tribus Juda.
NAARATHA, civitas in tribu Ephraim, ætate sancti Hieronymi Naorath villula Judæorum, in quinto milliario Jerichus.
NABBE, sive Nobba, ad quam ascendit Gedeon, urbs Sacerdotibus separata, Saulis furore subversa.
NABO, civitas filiorum Ruben in regione Galaad.
NAFTHO, nomen fontis in tribu Benjamin.
NAIM, oppidulum in tribu Issachar, non longe a Nazareth, in quo filium viduæ a mortuis Dominus suscitavit.
NAJOTH, locus in Rama, seu Ramatha, tribus Benjamin, versus Bethel, in quem fugit David cum Samuele.
NAZARETH, civitas Galilææ, in tribu Zabulon, in clivo montis sita, B. Mariæ Virginis patria, Jesu Christi salvatoris nostri Incarnatione & incolatu celeberrima, unde & Nazaræus vocatus est.
NECEB, in tribu Nephthali, *vide*, Adami.
NEESIB, in tribu Juda, ætate sancti Hieronymi Nasibi, in septimo milliario Eleutheropoleos pergentibus Chebron.
NEMRA, civitas tribus Ruben, in terra Galaad,
NEMRIM, locus ab aquis nominatus in terra Moab; tempore autem sancti Hieronymi, vicus nomine Bennamarim ad septemtrionalem plagam Zoaræ.
NEPHTHALI, tribus ad superiorem Jordanis ripam sita, a Nephthali filio Jacob sexto sic nominata, ad Aquilonem.
NEPHTHALI, civitas in tribu ejusdem nominis, Tobiæ patria.
NERIGEL, hanc extruxerunt in regione Judæa Samaritani, qui de Babylonia sunt profecti.
NEZAB, quam condiderunt Evæi in terra Judæa.

NINIVE, urbs Assyriorum, quam ædificavit Assur egrediens de terra Sennaar, ante & post mortem Sardanapali celeberrima: Ninivitis a Deo missus Jonas, pœnitentiam prædicavit.

NOPHETH, urbs in sorte tribus Manasse, licet tamen diversis tribubus attributa, hujus pars tertia tribui Manasse concessa fuit, aliarum partium non meminit Josue.

O

OBOTH, in deserto, castra filiorum Israel.

ODOLLAM, aut Adullam, civitas Regia, postea tribus Juda.

ON, urbs in Ægypto, quæ Heliopolis Græce dicitur, id est, civitas Solis, quam ædificaverunt filii Israel, sicut septuaginta interpretes arbitrantur. Alioquin in Hebraicis voluminibus non habetur. Et recte: siquidem antequam Jacob ingrederetur Ægyptum, erat extructa jam civitas, quæ & sacerdotem habuit Petefrem, patrem Aseneth.

OOTHON, ubi secundo filii Israel castrametati sunt, egredientes de Soccoth juxta desertum, quando de Ægypto profecti sunt.

OPHIR, unde triennio aurum afferebatur Salomoni. Fuit autem unus de posteris Heber, nomine Ophir, ex cujus stirpe venientes a fluvio Cophene, usque ad regionem Indiæ, quæ vocatur Hieria, habitasse refert Josephus.

ORONAIM, urbs Moabitarum, in tribu Ruben.

P

PETRA, civitas Arabiæ in terra Edom, quæ cognominata est Jectael, & a Syris Recem dicitur.

PTOLEMAIS, *vide*, Accho.

PUTEUS JURAMENTI, quem fodit Abraham, *vide*, Bersabee.

PUTEUS VISIONIS, in deserto, apud quem habitavit Isaac.

R

RABBOTH, in tribu Issachar, eadem ac Dabereth.

RAMA, in tribu Benjamin, civitas Saulis, in colle, sita in sexto milliario ab Ælia ad septemtrionalem plagam contra Bethel.

RAMESSE, urbs quam ædificaverunt filii Israel in Ægypto: universa autem provincia, in qua habitavit Jacob una cum liberis suis, sic vocabatur.

RAMMOTH, in tribu Gad, civitas Sacerdotalis & fugitivorum in terra Galaaditide.

RAPHACA, in deserto ubi filii Israel castrametati sunt.

RAPHIDIM, statio filiorum Israel in deserto juxta montem Choreb, in quo de petra fluxere aquæ, cognominatusque est Tentatio: ubi & Josue adversus Amalech dimicat prope Pharan.

RATHMA, castra filiorum Israel in deseto.

REBLA, in terra Emath contra fontem Daphnim, vinctumque unde victor Pharao adductum Joachaz transtulit in Ægyptum.

REBLATHA, regio Babyloniorum, sive urbs Antiochia vocata.

RECCATH, in tribu Nephthali, civitas munitissima.

RECEM, hæc est Petra civitas Arabiæ, in qua regnavit Recem, quem interfecerunt filii Israel. Dicitur ipse rex quoque Madian.

RECEM, civitas in tribu Benjamin.

REMMAM, civitas regum Syriæ Juxta Damascum.

REMMON, urbs primum tribus Juda, postea tribui Simeon concessa.

REMMON, Petra Remmon, in tribu Benjamin, saxum seu castrum natura munitissimum.

REMMON, civitas tribus Zabulon, Levitis assignata.

REMMON, Phares, ubi filii Israel castrametati sunt.

RESSA, castra filiorum Israel.

ROBOOTH, civitas Assyriorum, quam ædificavit Assur egrediens de terra Sennaar.

ROGEL, nomen fontis in tribu Benjamin.

ROGELIM, unde fuit Berzellai Galaadites, amicus David.

ROMA, civitas Italiæ, Romanorum Imperatorum, nunc vero summorum Pontificum sedes, & totius Orbis Christiani caput.
ROOB, in tribu Aser, civitas separata Levitis.
RUBEN, tribus, a Ruben filio Jacob primogenito ex Lia uxore sic appellata, trans Jordanem, in terra Moab sita.
RUMA, civitas in tribu Ephraim, non longe ab urbe Sichem.

S

SAALIM, villa quam pertransiit Saul in finibus Eleutheropoleos contra Occidentem, septem ab ea millibus distans.
SAARA, vicus in finibus Eleutheropoleos contra Septemtrionem pergentibus Nicopolim, quasi in decimo milliario, in tribu Dan, sive Juda.
SABA, civitas regalis Æthiopiæ, quam Josephus a Cambyse rege Meroen cognominatam ex sororis vocabulo, refert.
SABAMA, civitas Moab, in terra Galaad: quæ cecidit in sortem tribus Ruben.
SABARIM, civitas in tribu Nephthali, inter Damascum & Æmath.
SABEE, civitas in tribu Simeon.
SADEMOTH, ubi Josias rex idolorum signa combussit.
SAFFARVAIM, de quibus locis Assyrii transmigrantes, habitaverunt in Samaria: & ab ipsis Samaritanorum gens sumpsit exordium.
SALEM, civitas Sichimorum, in terra Chanaan, in dimidia tribu Manasse, quæ cis Jordanem erat: in ea regnavit Melchisedech.
SAMARIA, regio mediam Judæam inter & Galilæam, tribum Ephraim, & dimidiam partem tribus Manasse cis Jordanem complectens.
SAMARIA, civitas regia munitissima, in tribu Ephraim, post Thersam sedes regum Israel, qui eam tractu temporum multis magnificisque ædificiis ornavere.
SAMES, fons in tribu Benjamin.
SAORTH, in tribu Ruben, super Jordanem.
SAPHIR, villa in montanis sita, inter Eleutheropolim & Ascalonem, in tribu Juda.
SAPHON, in tribu Gad, super Jordanem.
SAREPTHA, oppidum Sidoniorum, in via publica situm: ubi mansit quondam Elias cum muliere vidua, quæ cum pane subcinericio, & parvulo pavit, ipseque vicissim a Domino obtinuit, ut hujus viduæ hydria farinæ non deficeret, nec lecythus olei minueretur, ad diem in qua Dominus daturus est pluviam super faciem terræ.
SARON, urbs in tribu Gad, ultra Jordanem.
SARON, regio juxta Joppen & Liddam, in confiniis tribum Dan & Ephraim.
SATTIM, ubi populus pollutus est fornicatione filiarum Moab, juxta montem Phogor: unde & Josue exploratores ad investigandam & noscendam misit Jericho.
SAVE, civitas antiqua, in qua habitaverunt Ommei gens valida super regionem Sodomæ, quam excidit Chodorlahomor; hunc postea percussit Abram nocte cum trecentis decem & octo viris vernaculis suis.
SEBOIM, una e quinque urbibus igne cœlesti consumptis, antea autem erat Regia.
SECHEM, in tribu Manasse, civitas sacerdotalis, & fugitivorum, in monte Ephraim.
SEGOR, quæ & Bala, Soora, & Zoara, una de quinque civitatibus Sodomorum ad preces Lot de incendio reservatis.
SEIR, mons inter Idumæam & terram Juda, in quo habitavit Esau: in iis locis antea habitavit Chorræus, quem interfecit Chodorlahomor.
SEIR, mons alter in limite tribuum Juda, Dan, & Benjamin.
SELCHA, eadem ac Salecha, civitas regis Og, in finibus tribus Gad & dimidiæ tribus Manasse.
SELMON, mons quem conscendit Abimelech adversus Sichimam dimicans.
SELMONA, castra filiorum Israel in deserto.
SELO, in tribu Ephraim, in quo loco arca testamenti mansit, &

taber-

tabernaculum Domini usque ad ad tempora Samuelis.

SEMERON, & Semron, urbs olim Regia, postea fuit in tribu Zabulon. Hanc cepit Josue, rege illius interfecto.

SEMRON, *vide* supra Semeron.

SENNA, terminus Judææ ad Austrum.

SENNAAR, campus Babylonis, in quo turris extructa est. Unde egressus Assur ædificavit Ninivem. Terra Senaar est ipsamet Chaldæa, quæ & Assyriæ pars est.

SEON, sive Soen, civitas in tribu Issachar; sancti Hieronymi tempore erat villa juxta montem Thabor.

SEPHAMA, terminus Judeę ad Solis ortum.

SEPHELA, regio juxta Eleutheropolim campestris & plana.

SEPHETH, civitas in tribu Nephthali, & superioribus Galilææ partibus.

SICELEG, civitas in tribu Simeonis, quam Achis rex alienigenarum dedit ad habitandum David.

SICHAR, Sichem, Sichima, & Sichimis, ejusdem urbis diversa nomina, tribus Ephraim, in qua Simon Jonathę frater urbem Adiada ædificavit & muniit: juxta agrum quem dedit Jacob filio suo Joseph, in quo Dominus noster atque Salvator, Samaritanæ mulieri ad puteum loquutus est: in monte sita, facta refugii, & Levitis data, ab Abimelech subversa, posteaque a Jeroboam rege Israel reædificata, & munita.

SICHEM, *vide*, Sichar.

SIMEON, una ex tribubus Israel, tota ex tribu Juda excerpta, Philisthæis vicina, a Simeone secundo filio Jacob ex Lia, nomen habet.

SIDON, urbs Phœnices insignis, olim terminus Chananæorum ad Aquilonem respiciens, & postea regionis Judææ. Cecidit autem in sortem tribus Aser, sed non eam possedit, quia hostes nequaquam valuit expellere.

SIHOR, civitas in tribu Aser.

SIN, desertum inter mare Rubrum, & solitudinem Sina. De hoc deserto filii Israel venerunt in Raphidim, & a Raphidim in desertum Sina, juxta montem Sina, ubi Moyses tabulas legis accepit. Desertum autem Sin idem dicit esse Scriptura quod & Cades.

SINAI, aliquando Sina, mons, Sanctus dictus, super quem descendit Dominus, duasque testimonii tabulas lapideas digito scriptas Moysi dedit. Sinai aliquando vocatur & mons & desertum.

SION, mons cum arce, civitas David dicta, in Australi parte urbis Jerusalem.

SIOR, civitas tribus Juda.

SIS, clivus seu ascensio, contra solitudinem Jeruel, in tribu Juda.

SOCCHO, *vide*, Adullam-Soccho.

SOCCOTH, prima mansio filiorum Israel in deserto, postquam de Ægypto sunt profecti, antequam mare transirent Rubrum.

SOCHOTH, in tribu Gad, super Jordanem.

SODOMA, civitas Pentapoleos prima, igne de cęlo descendente consumpta, in mare mortuo.

SOORA, urbs juxta Sodomam, *vide* Segor.

SOPHERA, quæ & Sophir, mons Orientis in India, juxta quem habitaverunt filii Jectan, filii Heber. Quos Josephus refert a Cophene flumine, & Indiæ regionibus usque ad id locorum pervenisse, ubi appellatur regio Hieria: sed & classis Salomonis per triennium hinc quædam commercia deportabat.

SOPHIM, mons inter tribus Benjamin & Ephraim.

SORECH, vallis & torrens, inter tribus Dan & Simeon, de quo loco fuit Dalila illa Sampsonis, quæ Philisthinorum principibus impulsa, blanditiis & molestiis causa ejusdem fortitudinis cognita, detonsum in manus Philisthinorum tradidit.

SUNEM & SUNAM, civitas in tribu Issachar: ætate sancti Hieronymi, vicus Salem, in quinto milliario montis Thabor contra australem plagam.

SUR, desertum quod ad mare rubrum, & ad Ægypti confinia extenditur, ubi invenit Angelus ancillam Saræ Agar, inter Cades & Barad.

T

TABERNACULUM Cedar, *vide*, Cedar.
TALEM, civitas in tribu Juda, inter Jethnam ziph, & Baloth-Asor.
TANIS, aliquando Taphnis, & Taphnæ, civitas inferioris Ægypti, Regia Pharaonis, ubi Moyses multa signa edidit.
TAPHNAS, civitas Ægypti. In hac habitaverunt Judæi, qui ob metum Babyloniorum cum Jeremia fugerunt.
TEREBINTHUS, in Sichimis, sub qua Jacob suorum abscondit idola, juxta Neapolim.
THAAD, juxta Galaad.
THANACH, Thenac, & Tanach & Aner, civitas juxta quam Debbora adversum Sisaram dimicavit, in tribu Manasse, separata Levitis, quam tenere non potuit, pristinis cultoribus nequaquam ejectis.
THABOR, mons in tribu Zabulon, in medio Galilææ campo, mira rotunditate sublimis; constans est traditio Jesu Christi transfigurationem factam fuisse in monte Thabor.
THAFFU, in tribu Juda, civitas quam expugnavit Josue, rege illius interfecto.
THALASSAR, regio: sod ubinam fuerit illa regio, difficile est asserere; creditur tamen regio Mesopotamiæ.
THAMAR, quę & Asason-Thamar, *vide*, Engaddi.
THAMNA, Thanna, & Thamnas, civitas primum tribus Juda, postea tribui Dan concessa.
THAPHOL, locus in deserto trans Jordanem contra Jericho, in quo Deuteronomium scribit Moyses.
THARE, castra filiorum Israel in deserto, inter Thaath & Methca.
THARSIS, unde aurum Salomoni deferebatur: de hoc loco varii varia.
THARTAC, civitas in terra Judæa Evæis condita.
THEBES, urbs in dimidia tribu Manasse cis Jordanem, quam cum oppugnaret Abimelech, fragmine molæ ictus interiit: sancti Hieronymi tempore, vicus ostendebatur in finibus Neapoleos pergentibus Scythopolim, quasi in tertiodecimo ejus lapide.
THEMAN, regio principum Edom in terra Gebalitica, a Theman filio Eliphaz filii Esau sortita vocabulum.
THERMOTH, civitas quam ædificavit Salomon in deserto.
THERSA, civitas regia, in dimidia parte tribus Manasse, cis Jordanem.
THESBA, civitas Galaaditidis regionis, in tribu Gad, unde ortus est Elias Propheta Thesbites.
THOLAD, eadem ac Eltholad, civitas primum in tribu Juda, postea tribui Simeon concessa.
TIGRIS, fluvius qui de paradiso voluptatis exiens, juxta Scripturæ fidem, pergensque contra Assyrios, post multos circuitus, ut vult Josephus, in mare Rubrum seu sinum Arabicum influit.
TOB, terra in tribu Gad, in qua habitavit Jephte.
TOPHETH, in valle filiorum Ennom, vicina civitati Jerusalem.
TRACHONITIS, regio trans Jordanem, montibus aspera, cujus tetrarcha fuit Philippus, juxta Evangelium Lucæ.
TYRUS, ipsa est Tyrus antiqua, ab Israelitis capta & deleta, sed postea a Sidoniis in rupe peninsulari juxta littus ædificata, antiqua multo firmior, ob magnitudinem, & opum abundantiam illustrissima.

U

UR CHALDÆORUM, urbs Abrahæ natalitiis nota, in Mesopotamia, sub ditione Chaldæorum, ubi mortuus est Aram, frater Abrahæ.

Z

ZABULON, una e tribubus filiorum Israel, a Zabulone decimo filiorum Jacob, sexto & ultimo ex Lia, sic vocata, in Galilæa inferiori sita, a mari Magno ad mare Galilææ extensa.
ZARED, vallis & torrens in tribu Ruben; vocatur etiam & Zered.
ZEPHRONA, terminus Judææ ad Septemtrionem.
ZIB, in octavo milliario Chebron contra Orientem; tempore sancti

Hiero-

Hieronymi, vicus oſtendebatur, ubi abſconditus fuit David. Fuit autem tribus Juda in Daroma in finibus Eleutheropoleos.
ZIPH, in tribu Juda, mons ſqualidus vel caligans, ſive nebuloſus, juxta Ziph, in quo ſedit David prope Chermelam, quæ in Scripturis ſanctis Carmelus appellatur.
ZOHELETH, nomen lapidis ubi Adonias immolavit victimas juxta fontem Rogel, qui eſt in horto regio prope Jeruſalem, ad Orientem.
ZOOB, civitas Amorrhæorum ſita in Arnone; de qua ſcriptum eſt: *Propterea dicitur in libro Bellorum Domini: Zoob inflammavit & torrentes Arnon.*

F I N I S.

Summam etſi curam in id præcipue impenderimus, ut hæc Editio præ ceteris quam caſtigatiſſima in lucem prodiret; ipſa nihilominus præter expectationem noſtram aliarum fatum, in paucis tamen, minime effugit. Ut igitur Lectori Benevolo noſtriſque votis in re tam ſacra tantique momenti plene ſit ſatisfactum; en, candide Errata, quæ poſt diligentem indaginem irrepſiſſe animadvertimus; quæque ſic corrigentur.

Errata,	*Corrige*.
Veter. Teſt. Pag. 8. verſu 8. viderer,	videret.
p. 19. v. 29. iilus,	illius.
p. 22. v. 17. circuitum.	circuitum, .
p. 26. Capit. *benedictienem*,	*Benedictionem*.
ibid. v. 4. multiplica boſemen,	multiplicabo ſemen.
p. 28. v. 25. et-tiam,	et-jam.
p. 30. v. 30. potius,	potitus.
p. 32. Cap. *ſedere*,	*fœdere*.
p. 33. lin. prim. habeamus,	habemus.
ibid. v. 21. & amore,	& amne.
p. 34. v. 12. dilatates,	dilatares.
p. 36. Cap. *Dina*,	*Dinæ*.
p. 37. v. 36. Semlade,	Semla de.
p. 51. v. 32. tuus ſum,	tuus ſim.
p. 52. Cap. *ſuæ*,	*ſua*.
p. 53. v. 19. cunjugium,	conjugium.
p. 56. v. 5. in in terra,	in terra.
p. 59. v. 21. ergo.	ego.
p. 61. v. 21. ei,	eis.
p. 63. v. 15. ore in ore,	ero in ore.
ibid. v. 26. ſanguinem.	ſanguinum.
p. 70. v. 8. Moyſens,	Moyſen.
p. 74. v. 19. viſitabitur,	viſitabit.
p. 113. v. 18. Onocrotulum,	Onocrotalum.
p. 320. v. 2. vade,	valde.
p. 351. v. 29. qua orat,	quam orat.
p. 356. v. 3. eus,	ejus.
p. 385. v. 28. ſepeierunt,	ſepelierunt.
p. 462. v. 16. diſcedeſque,	diſcedenſque.
p. 474. Capit. *Aſſirii*,	*Aſſiriis*.
Nov. Teſt. Pag. 51. Cap. *ſempreſſe*,	*ſemper eſſe*.
p. 87. in not. revelavit. quæ,	revelavit, quæ.
p. 89. in not. liberame,	libera me.
p. 151. in not. lux-erat,	lux erat.
p. 465. v. 19. Et ſi,	Et ſic.